ספרי׳ — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

תחילת זמן קידוש לבנה: יום שלישי בערב, ח' תשרי (נוהגים לקדש במוצאי יום הכיפורים)

בס"ד. ערב יום הכיפורים, ה'תשי"א.

– בעת נתינת "לעקאַח" –

בלתי מוגה

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר[1]: הבעש"ט הי' אומר שנתינת לעקאַח בערב יום הכיפורים הוא מנהג עתיק[2], ובעת נתינת הלעקאַח הי' נוהג לומר "איך גיב דיר לעקאַח און דער אויבערשטער זאָל דיר געבן אַ גוט יאָר", וואמו"ר (אדמו"ר מהורש"ב נ"ע) הי' מוסיף "אַ זיס יאָר".

[לכמה מאנ"ש הוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א גם ברכות פרטיות][3].

1) ר"ד ערב יום הכיפורים (בבוקר) תש"ז (סה"ש תש"ז ע' 64). וראה "רשימות" חוברת יד ריש ע' 16. סה"ש ה'ש"ת ע' 11. תש"ה ע' 21.

2) ראה אלף המגן למטה אפרים סתר"ד סקל"ח. ס' טעמי המנהגים ריש ע' שכז. ס' המנהגים חב"ד ע' 58.

3) לאחד מאנ"ש שנכנס לבקש לעקאַח במוצאי יום הכיפורים – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: עכשיו אין זה הזמן להענין דנתינת לעקאַח שבערב יום הכיפורים, אבל אעפ"כ (כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לו חתיכת לעקאַח, ואמר) הא לך, "פּאַשען זיך"... על כל השנה.

לאלה מאנ"ש שלא הספיקו לקבל "לעקאַח" בערב יום הכיפורים, נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א "לעקאַח" בהושענא רבה (או בשמיני עצרת), ובירכם בהנוסח דערב יום הכיפורים.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאנשי כפר־חב"ד, וערב שבת־קודש, פ' האזינו, י"ב תשרי, ה'תשכ"ה.

- בעת מסירת האתרוגים מכפר חב"ד, בחדרו הק' -

בלתי מוגה

יישר כח.

יהי רצון שימשיכו את כל ההמשכות שעל־ידי ד' המינים על כל השנה כולה, בחיי היום־יום.

ועל־פי מה שנאמר[1] "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים", ש"שבעת ימים" כוללים את כל ימות השנה - תומשך השמחה על כל השנה כולה.

1) אמור כג, מ.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה דרשו הוי׳ בהמצאו
וא״ו תשרי, ה׳תשל״א ..... ה

ד) מכתב, ה׳תשי״א .....כ

ה) ברכות ערב יום הכיפורים, ה׳תשכ״ה ..... כא

ו) שיחת ש״פ האזינו, י״ג תשרי, ה׳תשכ״ה.....כב

ז) שיחת ליל/יום שמחת תורה ה׳תשכ״ה ..... לא

ח) לקוטי-שיחות – פרשת האזינו כרך יט, א.....נז

ט) לקוטי שיחות – פרשת האזינו כרך יט, ב ..... סג

י) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....סט

יא) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת האזינו .....ע

יב) ילקוט גאולה ומשיח – יום כיפור ..... עא

יג) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת האזינו .....עב

יד) שיעורי תהלים לשבוע פרשת האזינו ..... ק

טו) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת האזינו .....קא

טז) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת האזינו ..... קיד

יז) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קטז

שיעורי רמב״ם

יח) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת האזינו.....קיט

יט) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת האזינו ..... קפט

כ) – ספר המצוות, לשבוע פרשת האזינו .....ריז

כא) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק ט-י, נחמיה פרק ג.....רכד

כב) משניות – מסכת נידה
ביאור קהתי..... רכו

כג) עין יעקב מסכת יומא .....רלא

כד) מסכת ביצה עם ביאורים
מדף יב עד דף יח.....רלב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כה) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רס

כו) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רס

כז) לקוטי תורה כי כארץ
אדמו״ר הזקן .....רסג

כח) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רסו

כט) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רסז

ל) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רסח

לא) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....רסט

לב) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ..... ער

לג) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... רעא

לד) ספר הזכרונות פרק עד ..... ערב

לה) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רעו

לו) חומש לקריאה בציבור .....רעז

לז) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רפד

לח) לוח זמנים לשבוע פרשת האזינו ..... רפה

לט) סדר מצות הדלקת נרות ליו״כ וש״ק .....רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. וא"ו תשרי, ה'תשל"א

(הנחה בלתי מוגה)

דִּרְשׁוּ[1] **הָוֵי׳ בְּהִמָּצְאוֹ, קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב**[2]. **וְאִיתָא בַּגְּמָרָא**[3], **כְּתִיב**[4] **כַּה׳ אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו, וּכְתִיב** וכתוב בפסוק זה בישעיהו **דִּרְשׁוּ הָוֵי׳ בְּהִמָּצְאוֹ** (**וְקָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי** והפסוקים סותרים אחד את השני, שבכתוב אחד נאמר שהקדוש־ברוך־הוא קרוב לבני ישראל ׳בכל קראנו אליו׳ ומשמע שהכוונה היא בכל זמן, ובכתוב השני נאמר לבקש את ה׳ ׳בהימצאו׳ ומשמע שהקדוש־ברוך־הוא מצוי רק בזמנים מיוחדים), **וּמְשַׁנֵּי** והגמרא מתרצת, **לֹא קַשְׁיָא,** לאמיתו של דבר אין כאן שאלה, כי **הָא** זה **בְּיָחִיד** (**שֶׁצָּרִיךְ** היחיד הפונה אל ה׳ **לְהַמְתִּין לַזְּמַן שֶׁבּוֹ הַקָּבָּ"ה הוּא בְּהִמָּצְאוֹ וּבִהְיוֹתוֹ קָרוֹב** וזה אכן בזמן מיוחד ולא תמיד) **הָא** וזה **בְּצִיבּוּר** (**בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו** כלומר, בציבור הקדוש־ברוך־הוא מצוי תמיד ולא רק בזמנים מיוחדים), **וְיָחִיד אֵימַת** מתי הוא הזמן המיוחד ליחיד (שבו **מָצוּי לוֹ** הקדוש־ברוך־הוא, **דִּכְתִיב בְּהִמָּצְאוֹ**), **אֵלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּיפּוּרִים.** עד כאן דברי הגמרא. **וְצָרִיךְ לְהָבִין**[5], **דְּהִנֵּה יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסִפְרֵי,** מדרש הלכה על החומשים במדבר ודברים **הוּבָא בַּפַּרְדֵּס**[6] ספר קבלה להרמ״ק (רבי משה קורדובירו) **עַל הַפָּסוּק** האמור בתורה שהקדוש־ברוך־הוא קרוב לבני ישראל **בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו, אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו,** כלומר, בני ישראל פונים אל הקדוש־ברוך־הוא בעצמו ולא למידותיו (שהן הארה והתפשטות מהעצם ולא העצם) **וְיָדוּעַ הַפֵּירוּשׁ**[7] בתורת החסידות לדברים אלה של ה׳פרדס׳ ׳אליו ולא למדותיו׳ **שֶׁמִּדּוֹתָיו הֵן עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת** עשר הספירות

מִדּוֹתָיו הביטוי ׳מדות׳ **מוֹרֶה עַל כָּל עִנְיְנֵי אֱלֹקוּת כְּפִי שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן שֶׁל מִדָּה** מוגבלת (מידה מלשון **מְדִידָה וְהַגְבָּלָה**), **שֶׁבִּכְלָלוּת הֲרֵי זֶה** ענייני האלוקות שבאים במידה מוגבלת **כְּלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של ירידת האור האלוקי מלמעלה למטה, כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים, הבא בדרך השתלשלות המדרגות זו מזו **כּוֹלֵל גַּם עִנְיַן** עשר **הַסְּפִירוֹת** שהן חלק מ׳סדר השתלשלות׳ וגם הספירות הן ב׳ציור׳ מוגדר ובמדידה והגבלה), **וְעַל זֶה נֶאֱמַר** שבני ישראל פונים אל הקדוש־ברוך־הוא **בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו, אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו, שֶׁקָּאֵי** ש׳אליו׳ מכוון **עַל בְּחִינַת עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֶשֶׂר סְפִירוֹת** כיוון שהספירות הן ׳מידותיו׳, היינו סדר השתלשלות ולא העצמות ואילו ׳אליו׳ היא בחינת העצמות. **וְלִכְאוֹרָה**[5], **כֵּיוָן שֶׁבְּחִינַת אֵלָיו** שהיא בחינת העצמות **אֵינוֹ עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם מִדָּה וּגְבוּל** אלא בחינה שלמעלה מ׳סדר השתלשלות׳ לגמרי, **אֵינוֹ מוּבָן, מַדּוּעַ יֵשׁ בָּזֶה** ב׳אליו׳, בחינת העצמות, **חִילּוּק שֶׁזֶּהוּ** הקרבה של הקדוש־ברוך־הוא לבני ישראל ׳בכל קראנו׳, היינו בכל הזמנים **רַק לְצִיבּוּר וְלֹא לְיָחִיד** (ואילו ליחיד אין הקירבה הזו בכל הזמנים אלא **שֶׁצָּרִיךְ** היחיד **לְהַמְתִּין לַזְּמַן דִּבְהִמָּצְאוֹ וּבִהְיוֹתוֹ קָרוֹב**) ומאחר ש׳אליו׳ היא בחינת העצמות, מדוע יש בה הבדלים בין ציבור ליחיד?

וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין דבר נוסף בדברי הגמרא האמורים, **מַהוּ גּוֹדֶל הָעִילּוּי** והיתרון המיוחד **שֶׁל הָעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה**

---

1) מאמר זה הוא המשך למאמרים שלפניו (ראה הנסמן בד"ה כי המצוה הזאת דש"פ נצו"י תש"ל - סה"מ תש"ל ע' שע הערה 1). 2) ישעי' נה, ו. 3) ר"ה יח, א. יבמות מט, ב. קה, א. 4) ואתחנן ד, ז. 5) ראה רד"ה דרשו הוי' בהמצאו עדר"ת (המשך תער"ב בהוצאה החדשה - ח"ב ע' תקנז), תרצ"א (סה"מ תרצ"א ע' כז). 6) שער לב (שער הכוונה) פ"ב. 7) ראה לקו"ת בהר מג, ב. הוספות לויקרא נא, ג ואילך. סידור עם דא"ח פה, ב. אמרי בינה פתח השער פט"ז (יא, ג ואילך). אוה"ת ואתחנן ע' שעו ואילך. שבת שובה ע' א'תסג. סהמ"צ להצ"צ קיז, א ואילך. וראה לקמן פ"ו.

ביאור בדרך אפשר

לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲשֶׁר, לְאַחֲרֵי כָּל הָעִילּוּי דִּבְכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו, וכאמור לעיל ׳אליו׳ היינו בחינת העצמות, שֶׁזֶּהוּ הקירבה של בני ישראל ׳אליו׳ אֲפִילּוּ בְּאֶמְצַע הַשָּׁנָה, אֵין זֶה מַגִּיעַ עדיין לְמַעֲלַת הָעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁאָז בעשרה ימים אלה דווקא הַקָּבָּ״ה הוּא בְּהִמָּצְאוֹ וּבִהְיוֹתוֹ קָרוֹב, והקירבה בעשרה ימים אלה היא כל כך גדולה בְּאוֹפֶן שֶׁאֵין חִילּוּק בעשרה ימים אלה בֵּין יָחִיד לְצִיבּוּר, שֶׁגַּם אפילו יָחִיד פּוֹעֵל בעשרה ימים אלה עִנְיָן שֶׁבִּשְׁבִילוֹ יֵשׁ צוֹרֶךְ בִּתְפִילַת הַצִּיבּוּר בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ וצריך להבין מהו, אם כן, העילוי והיתרון המיוחד של עשרה ימים אלו לגבי כל השנה כולה?

ב) וְיוּבַן בְּהֶקְדֵּם מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[8] במאמר דיבור המתחיל ׳שיר המעלות ממעמקים׳ שנאמר בשבת פרשת האזינו שנה זו, תשל״א (יוצא לאור עם ביאור בדרך אפשר ב׳דבר מלכות׳) שֶׁבַּעֲשָׂרָה יָמִים אלו, הימים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם שִׁיר[9] הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים גוֹ׳[10], וְאִיתָא בַּזֹּהַר פרשת בְּשַׁלַּח[11] רַבִּי חִזְקִיָּה פָּתַח שִׁיר הַמַּעֲלוֹת סָתַם וְלֹא פָּרִישׁ מָאן אֲמָרוֹ הַמשורר בתהילים וְלֹא פָּרִישׁ מָאן אֲמָרוֹ ולא פירש מי אמר את המזמור הזה (כְּמוֹ בִּשְׁאָר מִזְמוֹרִים בתהילים שֶׁבָּהֶם נִתְפָּרֵשׁ שֶׁנֶּאֱמְרוּ עַל יְדֵי דָּוִד אוֹ שְׁלֹמֹה וְכוּ׳), אֶלָּא שִׁיר הַמַּעֲלוֹת דִּזְמִינִין כָּל בְּנֵי עָלְמָא לְמֵימַר כוּ׳, וְהַיְינוּ, שֶׁכָּל בְּנֵי עָלְמָא, כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, לְלֹא חִילּוּק בֵּין יָחִיד לְצִיבּוּר, וּלְלֹא חִילּוּק בֵּין רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם לְחוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ[12], אוֹמְרִים כּוּלָּם שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים. וּמַמְשִׁיךְ בַּזֹּהַר (בְּמַאֲמַר רַבִּי חִזְקִיָּה), וּמִי אָמַר דָּוִד הָכִי, וְהָא כְּתִיב[13] בְּכָל לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ (שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵיגָה מְסוּיֶּמֶת וּקְבוּעָה אֵצֶל כַּמָּה מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁבִּשְׁמָם מְדַבֵּר דָּוִד), וְדָא קְרָא סַגִּי, מַאי בָּעֵי מִמַּעֲמַקִּים (שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר דִּזְמִינִין כָּל בְּנֵי עָלְמָא לְמֵימַר, וַאֲפִילּוּ לֹא נֶאֱמַר שֶׁדָּוִד אוֹמֵר זֹאת בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ בְּכָל מִזְמוֹרֵי תְּהִלִּים), וּמְבָאֵר, שֶׁשִּׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קָאֵי עַל דַּרְגָּא נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּכָל לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ, כֵּיוָן שֶׁמִּמַּעֲמַקִּים הַיְינוּ עַמִּיקָא דְּכוּלָּא עַמִּיקָא דְּבֵירָא כוּ׳, עַתִּיקָא

ביאור בדרך אפשר

שֶׁבִּטֵּיכֶם שהם הנעלים ביותר לְחוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ[12] שהם הנחותים ביותר, אוֹמְרִים כּוּלָּם שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים (כלומר, העבודה של ימים אלה, עשרת ימי תשובה, הנקראת ׳ממעמקים׳, שייכת לכל אחד ואחד מישראל).

וּמַמְשִׁיךְ בַּזֹּהַר (בְּמַאֲמַר רַבִּי חִזְקִיָּה הנזכר לעיל), וּמִי אָמַר דָּוִד הָכִי, וכי כך אמר דוד שכל אחד ואחד מבני ישראל צריך לעבוד את ה׳ ׳ממעמקים׳, וְהָא והרי כְּתִיב[13] כתוב במקום אחר בתהילים בְּכָל לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ (שֶׁזּוֹהִי עבודת ה׳ ׳בכל ליבי׳ מַדְרֵיגָה מְסוּיֶּמֶת מוגדרת וּקְבוּעָה תמיד, כדבר רגיל אֵצֶל כַּמָּה היינו רבים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁבִּשְׁמָם מְדַבֵּר דָּוִד), וְדָא קְרָא סַגִּי, וכתוב זה (׳בכל לבי דרשתיך׳) מספיק, ואם כן נשאלת השאלה מַאי בָּעֵי מִמַּעֲמַקִּים מדוע נצרך ׳ממעמקים׳ (שֶׁעַל זֶה על עבודת ה׳ ׳ממעמקים׳ דווקא נֶאֱמַר דִּזְמִינִין כָּל בְּנֵי עָלְמָא לְמֵימַר, שעתידים כל בני העולם, כל אחד ואחד מישראל, לאמרו וַאֲפִילּוּ לֹא נֶאֱמַר שֶׁדָּוִד אוֹמֵר זֹאת בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ בְּכָל מִזְמוֹרֵי תְּהִלִּים), וצריך ביאור מהי המעלה המיוחדת של ׳ממעמקים׳ (השייכת במיוחד לעשרת ימי תשובה שלכן נהוג לומר מזמור זה בכל ימי עשרת ימי תשובה)?

וּמְבָאֵר בזוהר שם, שֶׁשִּׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קָאֵי מכוון עַל דַּרְגָּא בעבודת ה׳ שהיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עבודת ה׳ בדרגא של בְּכָל לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ, כֵּיוָן שֶׁמִּמַּעֲמַקִּים הַיְינוּ עַמִּיקָא דְּכוּלָּא עומק הכל עַמִּיקָא דְּבֵירָא עומק הבור כוּ׳, היינו באר המים שכך נקראת בזוהר עבודת ה׳ מעומק הנפש (וכמבואר ב׳שערי תשובה׳ לאדמו״ר האמצעי: ״ונקראת עומקא דליבא, דמה שהלב

---

8) רד״ה שיר המעלות דש״פ האזינו, שבת שובה (ספר המאמרים תשל״א ע׳ יב). 9) תהלים מזמור קל. 10) פרי עץ חיים שער תפלות ר״ה פ״ז. מגן אברהם או״ח סנ״ד סק״ב בשם ״כתבים״. סידור אדה״ז במקומו. וראה גם לקו״ת רד״ה שיר המעלות (דרושים לר״ה סב, ב). 11) ח״ב סג, סע״א. 12) לשון הכתוב - ר״פ נצבים. 13) תהלים קיט, י.

ביאור בדרך אפשר

צועק נקרא בשם עומקא דליבא, לפי שהצעקה בלב באה מסיבת העומק בלב במרירות וצער הנפש, כמו "ויצעקו אל ה' בצר להם", "צעק ליבם"... בעומק הלב... וכמו באר מים חיים שמימיו עולין ונובעין מלמטה למעלה, כמו "עלי באר כו'", אף על פי שהמים מכונסים בבור מים חיים הן שמתכנסים שם מן המעיינות כו', ונקרא "עומקא דבירא")

שהיא בחינת **עַתִּיקָא** בחינת 'עתיק יומין' (שאחד הפירושים בזה הוא שנעתק ונבדל מבחינת 'יום' וגילוי) **סְתִימָאָה דְּכָל סְתִימִין,** סתום ונעלם מבין כל העניינים הסתומים והנעלמים, היינו דרגה גבוהה ביותר הנעלית מכדי לבוא לידי גילוי ולכן היא 'סתומה' ונעלמת **וְדַרְקָא בְּגִלַּל גּוֹדֶל הָעִילּוּי דְּמִמַּעֲמַקִּים, יָכוֹל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** תהיה אשר תהיה דרגתו הרוחנית **לְהַגִּיעַ לְשֶׁם** ל'ממעמקים', כי מפני גודל מעלתה שאין לה גבול והגבלה מי יכול להגיע לבחינה זו **וְלִפְעוֹל הָעִנְיָן דִּקְרָאתִיךְ** מתוך המעמקים, **וְעַד שֶׁיּוּמְשַׁךְ** בחינה נעלית זו של 'ממעמקים' תרד מלמעלה למטה ותומשך **בַּהֲוָיָ'** הרומז לעשר הספירות שהם למטה מבחינת 'עתיק', כמבואר במאמר הנזכר דיבור־המתחיל 'שיר המעלות ממעמקים' (ועל כך רומז הכתוב **מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ הֲוָיָ'** שתהיה 'קריאה' והמשכה מבחינת 'מעמקים' לבחינת הוי').

וְהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיָן התוכן הכללי של (**אֲמִירַת** מזמור **שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים בְּמֶשֶׁךְ הָעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים** (**שֶׁעֲלֵיהֶם** על עשרה ימים אלה **נֶאֱמַר דִּרְשׁוּ הֲוָיָ' בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב** כמובא לעיל מדברי הגמרא) **הוּא עִנְיָן בְּנִין הַמַּלְכוּת** כמבואר בקבלה וחסידות, האור והשפע של כל הספירות (אור המוחין ואור המידות) יורד ונמשך לעולמות על ידי ספירת המלכות, ומידי שנה בסיום השנה החולפת ולקראת תחילת השנה החדשה, הרצון האלוקי להחיות את העולמות נעלם ומסתלק, והשפע שעובר בדרך כלל על ידי המלכות, נעצר ועל ידי העבודה של בני ישראל בראש השנה, הרצון מתעורר מחדש והאור של הספירות נמשך מחדש

ביאור בדרך אפשר

וכך ספירת המלכות חוזרת ו'נבנית' (**כִּדְאִיתָא** כמובא **בִּפְרִי עֵץ חַיִּים**[14] מכתבי האריז"ל), **הָחֵל מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה** (היום של **הַתְחָלַת הָעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים**), **שֶׁעִנְיָנוֹ הַמְיוּחָד** (**מִלְּבַד הֱיוֹתוֹ אֶחָד מֵהָעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים**[15] שמצד זה תוכנו ועניינו של ראש השנה הוא כמו תוכנם ועניינם של כל עשרת ימי תשובה) **הוּא** כדברי הגמרא שביחס לראש השנה אומר הקדוש־ברוך־הוא לבני ישראל, שיאמרו לפני פסוקי מלכויות ועל ידי זה **תַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם**[16], **שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַכְתָּרָה שֶׁל הַקָּבָּ"ה** בכל שנה מחדש **בְּתוֹר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, וּבְאוֹפֶן שֶׁעַל יְדֵי זֶה** שהקדוש־ברוך־הוא יוכתר למלך על בני ישראל **יוּמְשַׁךְ** עניין מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא **בְּכָל הַבְּרִיאָה כּוּלָּהּ, שֶׁהַקָּבָּ"ה יִהְיֶה** מלך לא רק על בני ישראל אלא **גַּם מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, וּכְמוֹ** שהיה **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּהַתְחָלַת הַבְּרִיאָה, כִּדְאִיתָא** כמובא **בִּפְרִקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר**[17] **שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן אָמַר לְכָל הַנִּבְרָאִים** ביום שנברא, שהוא יום ראש השנה הראשון, **בּוֹאוּ אֲנִי וְאַתֶּם כּוּ' וְנַמְלִיךְ עָלֵינוּ מִי שֶׁבְּרָאָנוּ** (**כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[18] בתהילים, ואמרו חכמינו ז"ל שהדברים נאמרו על ידי אדם הראשון לכל הנבראים **בּוֹאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה** נכרע ברך, היינו נבטל את עצמנו **לִפְנֵי הֲוָיָ' עוֹשֵׂנוּ**), **וְאָז אָמַר אָדָם הָרִאשׁוֹן** (**וְכָל הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו**) כלשון הכתוב בתהילים **הֲוָיָ' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ**[19] ותוכן האמירה היא קבלת מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא.

וְכַמְבוֹאָר בַּזֹּהַר[20] **דְּכַד בְּעָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמִבְרֵי אָדָם אִזְדַּעְזְעוּ כָּל עִילָּאִין וְתַתָּאִין,** שכאשר רצה הקדוש־ברוך־הוא לברוא את אדם הראשון, הזדעזעו כל העליונים והתחתונים **וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר אאמו"ר**[21] (ראשי תיבות: אדוני אבי מורי ורבי, הגאון המקובל רבי לוי יצחק, אביו של הרבי) **שֶׁזֶּהוּ** הסיבה לכך שכל הנבראים הזדעזעו לקראת

---

14) שער ר"ה פ"א ואילך. 15) ראה לקו"ש חכ"ט ע' 203. וש"נ. 16) ר"ה טז, א. לד, ב. 17) פי"א. 18) תהלים צה, ו. וראה זהר ח"א רכא, ב. ח"ג קז, ב. תקוני זהר תיקון נו (צ, ב). - הובא ברד"ל לפרקי דר"א שם. 19) תהלים צג, א. פרקי דר"א שם. 20) ח"א לד, ב. 21) לקוטי לוי יצחק לזח"א ע' ח. וראה גם תורת מנחם תפארת לוי"צ בראשית ע' כז ואילך.

ביאור בדרך אפשר

בריאת האדם היא **מִפְּנֵי שֶׁהָאָדָם אֵינוֹ פְּרָט אֶחָד** מסויים בבריאה **כְּמוֹ שְׁאָרֵי הַנִּבְרָאִים** שכל אחד מהם הוא רק פרט אחד, **אֶלָּא הוּא** האדם **כּוֹלֵל כָּל הַנִּבְרָאִים, מֵהָעֶלְיוֹנִים בְּיוֹתֵר** ובתוכנו **עַד לַתַּחְתּוֹנִים בְּיוֹתֵר, וּפוֹעֵל** האדם **בְּכוּלָּם שֶׁאִזְדַּעְזְעוּ,** והסיבה לזעזוע היא **כֵּיוָן שֶׁעוֹמֵד לְהִבָּרְאוֹת זֶה שֶׁיִּפְעַל בָּהֶם** בכל הנבראים העליונים והתחתונים **הָעִנְיָן דְּנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי הַוָּיָ׳ עוֹשֵׂנוּ,** היינו ביטול מציאותם.

וְזֶהוּ האמור לעיל אודות הכתרת הקדוש־ברוך־הוא למלך בראש השנה הוא **גַּם** התוכן הפנימי של **מַה שֶׁכָּתוּב**[22] בתורה **אֶת הַוָּיָ׳ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם גּוֹ׳, הֶאֱמַרְתָּ מִלְּשׁוֹן חֲשִׁיבוּת**[23], היינו שבני ישראל ממליכים את הקדוש־ברוך־הוא ומחשיבים אותו **כְּמַאֲמַר רַז״ל**[24] **אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם** בני ישראל ייחדו את הקדוש־ברוך־הוא כדבר מיוחד החשוב לעצמו ואין עוד כמוהו. **וְעַל יְדֵי זֶה** שבני ישראל החשיבו וייחדו את הקדוש־ברוך־הוא **נַעֲשָׂה הָעִנְיָן דַּהַוָּיָ׳ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם גּוֹ׳,** וגם הקדוש־ברוך־הוא מצידו מחשיב ומייחד את בני ישראל, היינו **שֶׁהָקְבָּ״ה מְקַבֵּל אֶת הַהַכְתָּרָה וְהַבַּקָּשָׁה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל** וממלא את בקשתם, **וְגַם** הקדוש־ברוך־הוא מקבל וממלא **אֶת הַבַּקָּשָׁה שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה,** בתפילות ראש השנה **מְלוּךְ עַל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ**[25], **וְהַיְינוּ, שֶׁבְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ יִהְיֶה לֹא רַק הָעִנְיָן** הנזכר גם הוא בתפילות ראש השנה **דְּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה**[26], **שֶׁעִנְיָן הַמֶּמְשָׁלָה מוֹרֶה שֶׁזֶּהוּ בְּאוֹפֶן שֶׁל הֶכְרֵחַ**[27] הברואים מצידם לא מבקשים את מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא ואינם רוצים בה, **אֶלָּא** מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא על כל העולם היא באופן של

1 שֶׁהָאָדָם אֵינוֹ פְּרָט אֶחָד כְּמוֹ שְׁאָרֵי הַנִּבְרָאִים,
2 אֶלָּא הוּא כּוֹלֵל כָּל הַנִּבְרָאִים, מֵהָעֶלְיוֹנִים בְּיוֹתֵר
3 עַד לַתַּחְתּוֹנִים בְּיוֹתֵר, וּפוֹעֵל בְּכוּלָּם שֶׁאִזְדַּעְזְעוּ,
4 כֵּיוָן שֶׁעוֹמֵד לְהִבָּרְאוֹת זֶה שֶׁיִּפְעַל בָּהֶם הָעִנְיָן
5 דְּנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי הַוָּיָ׳ עוֹשֵׂנוּ. וְזֶהוּ
6 גַּם מַה שֶׁכָּתוּב[22] אֶת הַוָּיָ׳ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם גּוֹ׳,
7 הֶאֱמַרְתָּ מִלְּשׁוֹן חֲשִׁיבוּת[23], כְּמַאֲמַר רַז״ל[24] אַתֶּם
8 עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם. וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה
9 הָעִנְיָן דַּהַוָּיָ׳ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם גּוֹ׳, שֶׁהָקְבָּ״ה מְקַבֵּל
10 אֶת הַהַכְתָּרָה וְהַבַּקָּשָׁה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת
11 מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, וְגַם אֶת הַבַּקָּשָׁה שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה,
12 מְלוּךְ עַל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ[25], וְהַיְינוּ, שֶׁבְּכָל
13 הָעוֹלָם כּוּלּוֹ יִהְיֶה לֹא רַק הָעִנְיָן דְּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל
14 מָשָׁלָה[26], שֶׁעִנְיָן הַמֶּמְשָׁלָה מוֹרֶה שֶׁזֶּהוּ בְּאוֹפֶן
15 שֶׁל הֶכְרֵחַ[27], אֶלָּא מְלוּךְ (עַל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ)
16 דַּרְוָקָא, בְּאוֹפֶן שֶׁמַּלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִיבְּלוּ עֲלֵיהֶם[28],
17 שֶׁכָּל זֶה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמָם
18 וּבְחֶלְקָם בָּעוֹלָם, וְעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים לְתַקֵּן עוֹלָם
19 בְּמַלְכוּת שד־י[29] [וּמֵהָעִנְיָן דְּאֶת הַוָּיָ׳ הֶאֱמַרְתָּ
20 הַיּוֹם גּוֹ׳, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַכְתָּרָה, נִמְשָׁךְ גַּם הָעִנְיָן
21 דְּדִרְשׁוּ גוֹ׳ קְרָאוּהוּ, וּבְאוֹפֶן שֶׁהָקְבָּ״ה מְקַיֵּים אֶת
22 הַדְּרִישָׁה וְהַקְּרִיאָה וּמְמַלֵּא כָּל תְּפִלּוֹת יִשְׂרָאֵל
23 וְכָל בַּקָּשׁוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיֶה מְלוּךְ עַל הָעוֹלָם
24 כּוּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ]. וְעוֹד זֹאת, שֶׁהֶאֱמַרְתָּ הוּא גַּם
25 מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה[30], וְקָאֵי עַל הָעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת
26 שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם[31], שֶׁבְּכָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה נַעֲשֶׂה
27 עִנְיָן זֶה מֵחָדָשׁ, כַּמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ[32] שֶׁיּוֹרֵד
28 וּמֵאִיר אוֹר חָדָשׁ עֶלְיוֹן יוֹתֵר שֶׁלֹּא הָיָה מֵאִיר
29 עֲדַיִין מִימֵי עוֹלָם אוֹר עֶלְיוֹן כָּזֶה (וּמְסַיֵּים, אַךְ

ביאור בדרך אפשר

מְלוּךְ (עַל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ) דַּרְוָקָא, בְּאוֹפֶן שֶׁמַּלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִיבְּלוּ עֲלֵיהֶם[28], **שֶׁכָּל זֶה** קבלת המלכות של כל הנבראים **נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמָם וּבְחֶלְקָם בָּעוֹלָם** כמבואר בחסידות שלכל אחד ואחד יש חלק בעולם שמוטל עליו בפרט לתקנו ולזככו, **וְעַל יְדֵי זֶה** שכל הבריאה היא תחת מלכות הקדוש־ברוך־הוא **פּוֹעֲלִים** כאמור בתפילת ׳עלינו לשבח׳ **לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שד־י**[29] **[וּמֵהָעִנְיָן דְּאֶת הַוָּיָ׳ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם גּוֹ׳, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַכְתָּרָה, נִמְשָׁךְ גַּם הָעִנְיָן דְּדִרְשׁוּ גוֹ׳ קְרָאוּהוּ, וּבְאוֹפֶן שֶׁהָקְבָּ״ה מְקַיֵּים אֶת הַדְּרִישָׁה וְהַקְּרִיאָה וּמְמַלֵּא כָּל תְּפִלּוֹת יִשְׂרָאֵל וְכָל בַּקָּשׁוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיֶה מְלוּךְ עַל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ]**. **וְעוֹד זֹאת,** מלבד האמור לעיל בפירוש הכתוב ״את ה׳ האמרת היום״ שהכוונה היא להכתרת הקדוש־ברוך־הוא למלך בראש השנה, יש להוסיף ולבאר **שֶׁהֶאֱמַרְתָּ הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה**[30], **וְקָאֵי** והכוונה היא **עַל הָעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם**[31], ״יהי אור״, ״יהי רקיע״ וכו׳ **שֶׁבְּכָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה** מידי שנה בשנה **נַעֲשֶׂה עִנְיָן זֶה** של ׳אמירת׳ עשרת המאמרות שהם מקור החיות של הנבראים **מֵחָדָשׁ,** כמו בעת בריאת העולם בפעם הראשונה **כַּמְבוֹאָר** אודות התחדשות זו **בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ**[32] שבספר התניא **שֶׁיּוֹרֵד וּמֵאִיר** בראש השנה מידי שנה **אוֹר חָדָשׁ עֶלְיוֹן** נעלה **יוֹתֵר** מהאורות שנמשכו בכל השנים שעברו **שֶׁלֹּא הָיָה מֵאִיר עֲדַיִין מִימֵי עוֹלָם** מאז שנברא העולם **אוֹר עֶלְיוֹן כָּזֶה** נעלה כל כך **(וּמְסַיֵּים** באגרת הקודש שם, שאמנם האור הנעלה יורד ונמשך

---

22) תבוא כו, יז־יח. וראה אוה״ת תבא ע׳ תתרסט. ע׳ תתרפ. 23) רש״י ברכות ו, א. 24) ברכות שם. 25) בתפלת מוסף דר״ה. 26) בתפלת העמידה דר״ה. 27) ראה לקו״ת דרושים לר״ה נו, ב ואילך. 28) בתפלת ערבית. 29) ב״ועל כן נקוה לך״. 30) אוה״ת שבהערה 22. 31) אבות רפ״ה. 32) סימן יד.

ביאור בדרך אפשר

אַךְ גִּילוּיוֹ כוּ' שיאיר בעולמות ובנבראים באופן גלוי ולא יהיה נעלם **תָּלוּי בְּמַעֲשֶׂה הַתַּחְתּוֹנִים כוּ'** בעבודת ה' שלהם בעולם).

וְעִנְיָן זֶה החידוש בעולמות בראש השנה בעניין עשרת המאמרות שעל כך דורשים את הכתוב 'את ה' האמרת' מלשון אמירה **קָשׁוּר גַּם עִם בְּנְיַן הַמַּלְכוּת** שעניינו נתבאר לעיל, **כִּי עִנְיָן** התוכן של ספירת **הַמַּלְכוּת הוּא אֲמִירָה וְדִיבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[33] במשלי **דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן** היינו שהשליטה של המלך היא על ידי הדיבור, ובפנימיות הדברים, ההשפעה לעולמות באה על ידי הדיבור העליון באמצעות ספירת המלכות.

וּלְאַחֲרֵי שֶׁפּוֹעֲלִים עִנְיָן זֶה של 'בניין המלכות' **בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ זֹאת** במשך עשרת ימי תשובה **בְּעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת**[34] שבכל עשר הספירות תהיה המשכה והתגלות של האור העליון שנמשך בראש השנה, ופועלים זאת **עַל יְדֵי** עבודת ה' עם כל **עֶשֶׂר הַכֹּחוֹת** של הנפש (המקבילים לעשר הספירות) **כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁכִים** עשר הכוחות **מְעֲשָׂרָה עוֹמְקִים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן** התוכן הפנימי **דְּמִמַּעֲמַקִּים** שהוא העבודה הפנימית של עשרת ימי תשובה בהם אומרים 'שיר המעלות ממעמקים', **וְהַיְינוּ, שֶׁבְּכָל יוֹם** מעשרת ימי תשובה **נִמְשָׁךְ עוֹמֶק** מיוחד **הַשַּׁיָּיךְ לְיוֹם זֶה** בפרט **[וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[35] במאמר הנזכר דיבור המתחיל 'שיר המעלות ממעמקים' **שֶׁהַהַמְשָׁכָה** של 'ממעמקים' **שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם** מעשרת ימי תשובה **אֵינָהּ מִדַּרְגָּא שֶׁכְּבָר נִמְשְׁכָה וְנִתְגַּלְּתָה בַּיּוֹם שֶׁלִּפְנֵי זֶה**, היום העשירי מעשרת ימי תשובה **שֶׁאָז נִשְׁלָם בִּנְיַן הַמַּלְכוּת בְּאוֹפֶן דְּמִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ**, וכפי שיתבאר עוד להלן.

ביאור בדרך אפשר

ג) וּבִיאוּר הָעִנְיָן הוּא[36], **דְּהִנֵּה כְּתִיב**[37] **הֲוָיָ' אֱלֹקֵי אַתָּה אֲרוֹמִמְךָ אוֹדֶה שִׁמְךָ כִּי עָשִׂיתָ פֶּלֶא עֵצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן, וְאִיתָא** ומובא **בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בָּלָק**[38] **שֶׁשְּׁלֹשׁ הַתֵּיבוֹת** המילים **הֲוָיָ' אֱלֹקֵי אַתָּה כּוֹלְלִים** בדרך הרמז **כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור האלוקי היורד ונמשך להחיות עולמות ונבראים מוגבלים והארתו ופעולתו היא על ידי עשר הספירות, **כִּי, שֵׁם הֲוָיָ'** השם של מידת החסד **הוּא עִנְיָן הַחָכְמָה** הנמצאת בקו הימין עם מידות החסד והנצח, **וֶאֱלֹקֵי הוּא בְּחִינַת בִּינָה שֶׁנִּקְרֵאת אֱלֹקִים חַיִּים** כמבואר בתורת הסוד, הובא ב'אור התורה' לאדמו"ר הצמח צדק שעל הכתוב 'וירא אלקים', נאמר בזוהר 'רא [זה] אלקים חיים' וביאר הרמ"ז [רבי משה זכות] שהוא אימא [בינה] המקבלת מאבא [חכמה] שורש החיים כמו שכתוב החכמה תחייה ואינון [חכמה ובינה] תרין ריעין דלא מתפרשין ויזיווגייהו תדיר [שני חברים שלא נפרדים וזיווגם תמידי] ולכן נקראת "אלוקים חיים" תמיד ב' יסודות הם מיוחדים דהיינו חיים ב' שתמיד הם חיים ומשפיעים, וה'צמח צדק' מאריך בביאור הדברים על פי חסידות **(וּמַה שֶּׁכָּתוּב אֱלֹקֵי, שֶׁמּוֹרֶה עַל הַשַּׁיָּיכוּת אֵלָיו (אֱלֹקֵהּ שֶׁלִּי), הֲרֵי זֶה בְּחִינַת הַתְּבוּנָה, שֶׁשַּׁיֶּכֶת לַמִּדּוֹת,** היינו בחינת הבינה כפי שהיא יורדת להיות שורש ומקור המידות ונקראת 'תבונה', כמבואר בחסידות שהבינה בדרגתה התחתונה נקראת 'תבונה', הכוללת את אותיות בן ובת – תולדות הבינה, הן המידות, ובחינה זו היא הנקראת כאן 'אלוקי' ואילו הבינה עצמה אכן נקראת 'אלוקים חיים'), **וְאַתָּה, הִנֵּה עַל פִּי הַיָּדוּעַ** בתורת הסוד **שֶׁשְּׁלֹשָׁה נִקְרָאִים אַתָּה, חָכְמָה חֶסֶד וּמַלְכוּת**[39], **הוּא עִנְיָן הַמְשָׁכַת הַחָכְמָה בַּחֶסֶד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[40] בתהילים **אַתָּה כֹּהֵן לְעוֹלָם, דְּכֹהֵן הוּא אִישׁ הַחֶסֶד** הכוהן הוא עניין החסד ו'כוהן לעולם' היינו המשכת החסד למטה שיומשך

1 גִּילוּיוֹ כוּ' תָּלוּי בְּמַעֲשֶׂה הַתַּחְתּוֹנִים כוּ'). וְעִנְיָן
2 זֶה קָשׁוּר גַּם עִם בְּנְיַן הַמַּלְכוּת, כִּי עִנְיַן הַמַּלְכוּת
3 הוּא אֲמִירָה וְדִיבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[33] דְּבַר מֶלֶךְ
4 שִׁלְטוֹן. וּלְאַחֲרֵי שֶׁפּוֹעֲלִים עִנְיָן זֶה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה,
5 צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ זֹאת בְּעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת[34], עַל יְדֵי
6 עֶשֶׂר הַכֹּחוֹת כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁכִים מֵעֲשָׂרָה עוֹמְקִים,
7 שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּמִמַּעֲמַקִּים, וְהַיְינוּ, שֶׁבְּכָל יוֹם נִמְשָׁךְ
8 עוֹמֶק הַשַּׁיָּיךְ לְיוֹם זֶה [וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[35]
9 שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם אֵינָהּ מִדַּרְגָּא שֶׁכְּבָר
10 נִמְשְׁכָה וְנִתְגַּלְּתָה בַּיּוֹם שֶׁלִּפְנֵי זֶה, אֶלָּא הָעוֹמֶק
11 שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם נִמְשָׁךְ מִמַּעֲמַקִּים], וְעַד לְיוֹם
12 הַכִּפּוּרִים, שֶׁאָז נִשְׁלָם בִּנְיַן הַמַּלְכוּת בְּאוֹפֶן
13 דְּמִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ.

14 ג) **וּבִיאוּר** הָעִנְיָן הוּא[36], דְּהִנֵּה כְּתִיב[37] הֲוָיָ'
15 אֱלֹקֵי אַתָּה אֲרוֹמִמְךָ אוֹדֶה שִׁמְךָ כִּי
16 עָשִׂיתָ פֶּלֶא עֵצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן, וְאִיתָא
17 בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בָּלָק[38] שֶׁשְּׁלֹשׁ הַתֵּיבוֹת הֲוָיָ' אֱלֹקֵי
18 אַתָּה כּוֹלְלִים כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כִּי, שֵׁם
19 הֲוָיָ' הוּא עִנְיָן הַחָכְמָה, וֶאֱלֹקֵי הוּא בְּחִינַת בִּינָה
20 שֶׁנִּקְרֵאת אֱלֹקִים חַיִּים (וּמַה שֶּׁכָּתוּב אֱלֹקֵי,
21 שֶׁמּוֹרֶה עַל הַשַּׁיָּיכוּת אֵלָיו (אֱלֹקֵהּ שֶׁלִּי), הֲרֵי זֶה
22 בְּחִינַת הַתְּבוּנָה, שֶׁשַּׁיֶּכֶת לַמִּדּוֹת), וְאַתָּה, הִנֵּה
23 עַל פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁשְּׁלֹשָׁה נִקְרָאִים אַתָּה, חָכְמָה
24 חֶסֶד וּמַלְכוּת[39], הוּא עִנְיָן הַמְשָׁכַת הַחָכְמָה
25 בַּחֶסֶד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[40] אַתָּה כֹּהֵן לְעוֹלָם, דְּכֹהֵן
26 הוּא אִישׁ הַחֶסֶד, וְעַד שֶׁנִּמְשָׁךְ גַּם בִּבְחִינַת

---

33) קהלת ח, ד. 34) ראה לקו"ת נצבים נא, ריש ע"ג. ובכ"מ. 35) סד"ה שיר המעלות דש"פ האזינו, שבת שובה (ספר המאמרים תשל"א ע' יח). 36) בהבא לקמן - ראה המשך תער"ב ח"א פקפ"ד ואילך (שם ע' תקטו ואילך). וראה גם לעיל ד"ה זה היום פ"ג וד"ה שיר המעלות פ"ב (ספר המאמרים תשל"א ע' ה ואילך; ע' יג). 37) ישעי' כה, א. 38) קצג, ב. 39) סידור עם דא"ח לט, ג. 40) תהלים קי, ד.

מַלְכוּת (שֶׁנִּקְרֵאת אַתָּה), כְּסִיּוּם הַכָּתוּב, עַל דִּבְרָתִי מַלְכֵּי צֶדֶק, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וּבְסִגְנוֹן אַחֵר, שֶׁהֲרֵי׳ (מִלְּשׁוֹן מְהַוֶּוה[41]) הוּא רֵאשִׁית וּמְקוֹר כָּל הַהֲוָיוֹת, וְאַחַר כָּךְ נִמְשָׁךְ בֶּאֱלֹקִים, לְשׁוֹן רַבִּים, בַּעַל הַכֹּחוֹת וְהַיְכוֹלֶת (כִּדְאִיתָא בְּטוּר שֶׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים[42] בְּפֵירוּשׁ הַמִּילוֹת דְּנוֹסַח הַבְּרָכוֹת), וֶאֱלֹקִים בְּגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע[43], וּכְפִי שֶׁבָּא בְּאוֹפֶן דֶּאֱלֹקַי, אֱלֹקַהּ שֶׁלִּי, שֶׁנִּיכָּר שֶׁנַּעֲשָׂה הַכֹּחַ וְהַחִיּוּת שֶׁלּוֹ, וְעַד שֶׁזֶּהוּ בְּאוֹפֶן דְּאַתָּה, לְשׁוֹן נוֹכֵחַ, שֶׁנַּעֲשָׂה עוֹלָם גָּלוּי שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר עָלָיו אַתָּה, בְּאוֹפֶן שֶׁל רְאִיָּה מוּחָשִׁית. אָמְנָם, כָּל זֶה אֵינוֹ מַסְפִּיק עֲדַיִין, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דַּאֲרוֹמְמָךְ גּוֹ׳, הַיְינוּ, שֶׁצָּרִיךְ לְרוֹמֵם כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא בִּיוֹתֵר, עַד לְרוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת הָעַצְמוּת. וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב, אוֹדֶה שִׁמְךָ, הַיְינוּ, שֶׁהָעִנְיָן דַּאֲרוֹמְמָךְ יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ בְּמָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה רַק נִקְרָא עָלָיו[44], וּכְמַאֲמַר רַז״ל[45] הָלַךְ הַקָּבָּ״ה מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לִקְנוֹת לוֹ שֵׁם, שֶׁזֶּהוּ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁבֵּין רָקִיעַ לְרָקִיעַ וּבֵין הָרָקִיעַ לָאָרֶץ[46], עַד לְעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן לְמַטָּה מִמֶּנּוּ (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בַּתַּנְיָא[47]). וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב, כִּי עָשִׂיתָ פֶּלֶא, הַיְינוּ, שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא עַד לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, וְעַד לַעֲשִׂיָּה כִּפְשׁוּטָהּ (עָשִׂיתָ), וְשָׁם נִמְשָׁךְ הָעִנְיָן דְּפֶלֶא, שֶׁהוּא לְמַעְלָה גַּם מֵהָעִנְיָן דְּאָלֶ״ף

ביאור בדרך אפשר

בעולם, **וְעַד שֶׁנִּמְשָׁךְ** החסד **גַּם בִּבְחִינַת מַלְכוּת (שֶׁנִּקְרֵאת אַתָּה), כְּסִיּוּם הַכָּתוּב, עַל דִּבְרָתִי מַלְכֵּי צֶדֶק** ו׳מלכי׳ הוא עניין החכמה, **שֶׁזֶּהוּ** חכמה, בינה, חסד ומלכות שהם עיקר עשר הספירות **כְּלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.**

וּבְסִגְנוֹן אַחֵר, עניין ההמשכה בעשר הספירות, כללות סדר ההשתלשלות, נרמז בלשון הכתוב ׳הוי׳ אלוקי אתה׳ גם בסגנון אחר **שֶׁהֲרֵי׳ (מִלְּשׁוֹן מְהַוֶּוה[41]) הוּא רֵאשִׁית וּמְקוֹר כָּל הַהֲוָיוֹת,** ההתחלה, השורש והמקור, של כל הנבראים שנתהוו **וְאַחַר כָּךְ נִמְשָׁךְ** האור שבשם הוי׳ ויורד להאיר גם **בֶּאֱלֹקִים, לְשׁוֹן רַבִּים,** להורות שהוא **בַּעַל הַכֹּחוֹת וְהַיְכוֹלֶת (כִּדְאִיתָא כְּטוּר שֶׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים[42] בְּפֵירוּשׁ הַמִּילוֹת דְּנוֹסַח הַבְּרָכוֹת** לגבי הכוונה באמירת ׳אלקים׳ או ׳אלוקינו׳), **וֶאֱלֹקִים בְּגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע[43],** היינו השם הקשור להמשכת והשפעת חיות בתוך הבריאה, **וּכְפִי שֶׁבָּא** שם אלוקים **בְּאוֹפֶן דֶּאֱלֹקַי,** כלשון הכתוב המבואר כאן (׳הוי׳ אלוקי אתה׳) **אֱלֹקַהּ שֶׁלִּי, שֶׁנִּיכָּר שֶׁנַּעֲשָׂה** האור והשפע האלוקי **הַכֹּחַ וְהַחִיּוּת שֶׁלּוֹ, וְעַד שֶׁזֶּהוּ בְּאוֹפֶן דְּאַתָּה, לְשׁוֹן נוֹכֵחַ** ׳גוף ראשון׳, **שֶׁנַּעֲשָׂה** האלוקות שמשפיעה חיות לעולם **עוֹלָם גָּלוּי שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר עָלָיו אַתָּה, בְּאוֹפֶן שֶׁל רְאִיָּה מוּחָשִׁית** כי האלוקות מאירה בגלוי.

אָמְנָם, כָּל זֶה המשכת וגילוי אור בסדר השתלשלות הנרמז ב׳הוי׳ אלוקי אתה׳ **אֵינוֹ מַסְפִּיק עֲדַיִין, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת** בנוסף לכך גם המושג ׳פלא׳ **לְמַעְלָה גַּם** אפילו **מֵהָעִנְיָן דְּאָלֶ״ף** (ש׳אלף׳ הוא **כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ** של סדר ההשתלשלות **בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה בִּיוֹתֵר, עַד לְרוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת הָעַצְמוּת** רוממות באופן הנעלה, כפי שהיא בעצמות האלוקות שם הרוממות והתנשאות איננה רק יחסית לדרגות אחרות אלא עניין עצמי ולכן זו הרוממות והתנשאות הכי נעלית.

וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב הנזכר הפותח ב׳ארוממך׳, **אוֹדֶה שִׁמְךָ, הַיְינוּ, שֶׁהָעִנְיָן דַּאֲרוֹמְמָךְ** תכלית הרוממות **יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ** למטה ביותר **בְּמָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה רַק נִקְרָא עָלָיו[44],** היינו מקום שבו אין השראה וגילוי של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו אלא רק שמו, שאינו אלא הארה מועטת מעצמותו, נקרא עליו, **וּכְמַאֲמַר רַז״ל[45]** במדרש **הָלַךְ הַקָּבָּ״ה מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה** מרחק גדול שלעבור אותו בהליכה נדרשות חמש מאות שנה, כדי **לִקְנוֹת לוֹ שֵׁם, שֶׁזֶּהוּ** המרחק עליו מדובר כאן הוא **מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁבֵּין רָקִיעַ לְרָקִיעַ וּבֵין הָרָקִיעַ לָאָרֶץ[46],** וההמשכה של עניין הרוממות למטה היא **עַד לְעוֹלָם הַזֶּה** הגשמי שהוא העולם **הַתַּחְתּוֹן** ביותר מבין כל העולמות **שֶׁאֵין תַּחְתּוֹן לְמַטָּה מִמֶּנּוּ (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בַּתַּנְיָא[47]).**

וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב, אחרי ׳אודה שמך׳ **כִּי עָשִׂיתָ פֶּלֶא, הַיְינוּ, שֶׁהַהַמְשָׁכָה** מלמעלה ביותר **הִיא עַד לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה,** העולם הנחות ביותר מבין ארבעה העולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשיה **וְעַד לַעֲשִׂיָּה כִּפְשׁוּטָהּ** הבריאה הגשמית (שלכך רומז לשון הכתוב **עָשִׂיתָ**), **וְשָׁם** במקום הנחות ביותר **נִמְשָׁךְ הָעִנְיָן דְּפֶלֶא, שֶׁהוּא** המושג ׳פלא׳ **לְמַעְלָה גַּם** אפילו **מֵהָעִנְיָן דְּאָלֶ״ף** (ש׳אלף׳ הוא

---

41) פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ״ט. תניא שעהיוה״א רפ״ד. וראה זח״ג רנז, סע״ב (ברע״מ). גינת אגוז (להר״י גיקטליא) חלק הראשון שער ההוי׳ (ד, א ואילך. הובא בשל״ה בהקדמה ד, ב ואילך). מורה נבוכים ח״א פס״א. טושו״ע או״ח סימן ה. ועוד. 42) שבהערה הקודמת. 43) פרדס שער יב (שער הנתיבות) פרק ב. ראשית חכמה שער התשובה פרק ו ד״ה והמרגיל (קכא, ב). של״ה פט, א. קפט, א. שח, ב. שו״ת חכם צבי סי״ח (הובא בלקו״ת פ׳ ראה כב, ריש ע״ג). תניא שעהיוה״א רפ״ו. לקו״ת שם כב, סע״ב ואילך. 44) ראה תו״א ר״פ תרומה. לקו״ת בהר מא, ג. ובכ״מ. 45) קה״ר פ״ז, א (ב). מדרש שמואל פכ״ג. וראה סה״מ תר״ל ע׳ סז ואילך. שם ע׳ צז ואילך. תרס״ח ע׳ פב ואילך. 46) ראה חגיגה יג, א. 47) פל״ו.

ביאור בדרך אפשר

אוֹתִיּוֹת פֶּלֶא אבל עדיין לא מדריגת פלא עצמה), **שֶׁאָלֶ״ף** מלשון אילוף ולימוד **קָאִי** מכוון **עַל חָכְמָה** כלשון הכתוב באיוב ״אאלפך חכמה״ (**שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן אֶלֶף בֵּי״ת** שהוא, כדברי הגמרא ראשי־תיבות **אֶלֶף בִּינָה**[48], **וְהַיְינוּ, שֶׁהַחָכְמָה נִקְרֵאת אָלֶ״ף, עַל שֵׁם שֶׁמְּלַמֶּדֶת אֶת הַבִּינָה** החכמה, ראשית והתחלת הרעיון השכלי, מאלפת ומלמדת את הבינה, ההמשך וההסתעפות של נקודת הרעיון לפרטים, והכוונה להשפעה של החכמה לבינה), **שֶׁהִיא** החכמה **רֵאשִׁית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְאִילוּ כָּאן חֲרֵי זֶה** לא רק עניין החכמה כפי שהיא מצד עצמה, בחינת אל״ף, אלא כפי שהחכמה היא **בְּצִירוּף דְּפֶלֶא, מִלְּשׁוֹן הַפְלָאָה וְהֶעְלֵם, כְּמוֹ בְּמוּפְלָא מִמְּךָ**[49], ו׳מופלא׳, עניין הפלא, פירושו **מוּבְדָּל וּמוּפְרָשׁ מִמְּךָ, וְאַף עַל פִּי כֵן, חֲרֵי זֶה נִמְשָׁךְ בְּאוֹפֶן דְּעָשִׂיתָ.**

וּמַמְשִׁיךְ הכתוב **לְבָאֵר** אוֹפֶן **הַהַמְשָׁכָה** של האור האלוקי מלמעלה **לְמַטָּה** עד שיומשך ויאיר **בְּעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה** (כנרמז בלשון הכתוב **עָשִׂיתָ פֶּלֶא** כמבואר לעיל) **עַד לְעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, שֶׁשָּׁם** בעולם הזה הגשמי שהוא העולם הכי תחתון **נִפְעָל הָעִנְיָן דְּלְאוֹם מִלְּאוֹם יֶאֱמָץ**[50], האמור בתורה לגבי יעקב ועשו ואומרים חכמינו ז״ל שהפירוש הוא **כְּשֶׁזֶּה** האחד מהם **קָם זֶה** השני **נוֹפֵל**[51], וכדברי הגמרא **שֶׁמְּחוּרְבָּנָהּ שֶׁל צוֹר** שנחרבה ונפלה, **נִבְנֵית** וקמה **יְרוּשָׁלַיִם**[51] העיר של בני ישראל (ובכללות הכוונה לגילוי והמשכת אלקות וקדושה בעולם הזה הגשמי שמצד עצמו הוא מעלים ומסתיר על האלקות).

וְזֶהוּ שֶׁמַּמְשִׁיךְ בַּפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה[52] הפסוק הבא בישעיה, אחרי הפסוק הפותח ארומימך הוי׳ וכו׳, **כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר הַצָּמַח צֶדֶק בַּאֲרוּכָּה בְּבֵיאוּרֵי הַזֹּהַר**[53] (**עַל מַאֲמַר הַזֹּהַר בְּפָרָשַׁת בָּלָק הַנִּזְכָּר לְעֵיל**[38]), **שֶׁתֵּיבַת** המילה **מֵעִיר אוֹתִיּוֹת מִיַּעַר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[54] בתהילים **יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר, וְהַיְינוּ, שֶׁקָּאִי** כוונת הכתוב היא **עַל הָעִיר דְּלְעוּמַּת זֶה, שֶׁעֲשׂוּיָה** כלשון הכתוב בקוהלת ״זה לעומת זה עשה אלוקים״), העיר **צוֹר** שהיא העיר של אומות העולם, שהיא בדוגמת היער, המקום שבו נמצאת חיה טמאה **וְעַל זֶה נֶאֱמַר** שמרוממים את ה׳ ומודים לו על **כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל, הַיְינוּ, שֶׁמִּתְבַּטֵּל** ונהרס ונחרב **בִּנְיַן הָעִיר דְּלְעוּמַּת זֶה** של היפך הקדושה, **וְנַעֲשֶׂה מִמֶּנָּה גַּל** מהעיר המסמלת את היפך הקדושה **גַּל** של אבנים (והכוונה לביטול מציאות הלעומת זה), **וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה הַבֵּירוּר** והתיקון והעילוי **דְּלְעוּמַּת זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁמְּהַפְּכִים זֶה** את העיר של היפך הקדושה **לְעִיר אֶלֵּקִינוּ**[55].

וְעַל דֶּרֶךְ והפיכת ה׳עיר׳ של לעומת זה לעיר אלוקינו היא על דרך **מַאֲמַר רַז״ל**[56] **עָתִיד חֲזִיר** שכיום הוא חיה טמאה **לְהִטָּהֵר, וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר אַדְמוֹ״ר מַהַר״ש**[57], **שֶׁעַכְשָׁיו** בזמן הזה נאמר בתורה על החזיר שהוא אמנם מפריס פרסה אבל איננו טהור כי **גֵּרָה לֹא יִגָּר**[58], כי איננו מעלה גירה, **פֵּירוּשׁ,** לפי פנימיות הדברים, **שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיר** לקדושה בחזרה את **הַנִּיצוֹצִים** ניצוצות הקדושה **שֶׁנִּפְלוּ בּוֹ בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים,** כמבואר בתורת הסוד, לפני בריאות העולמות ב׳סדר השתלשלות׳ של עולם התיקון, ברא ה׳ את עולם התוהו. ״עולם התיקון״, היינו אורות הספירות המאירים באופן מדוד ומותאם לכלי המקבלים ואילו ב״עולם התוהו״ האורות מאירים בעוצמה רבה שלא לפי כלי המקבלים, וכיוון שבעולם התוהו האורות מרובים והכלים מועטים, הייתה ב״עולם התוהו״ ״שבירת הכלים״ וניצוצות מהאור האלוקי של עולם התוהו ירדו ונפלו למטה ביותר, בדברים הגשמיים **כִּי הַבְּהֵמָה**

---

48) שבת קד, א. 49) חגיגה יג, א ובפרש״י. 50) תולדות כה, כג. 51) ראה פסחים מב, ב. מגילה ו, א. פרש״י תולדות שם. 52) ישעי׳ שם, ב. 53) ח״א ע׳ תקכו. וראה גם המשך תער״ב שם (ע׳ תקיח). 54) תהלים פ, יד. 55) שם מח, ב. וראה תו״א וארא נו, ב. 56) הובא בשל״ה פ׳ חיי שרה. ועוד. ראה הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א בהמשך מים רבים תרל״ו שבהערה הבאה. וש״נ. 57) המשך מים רבים תרל״ו פפ״ד. 58) שמיני יא, ז.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁמַּעֲלָה גֵּרָה, הַיְינוּ, שֶׁאַחַר שֶׁקִּיבְּלָה וקלטה לתוכה הַמַּאֲכָל וְלָעֲסָה את המאכל שוּב חוֹזֶרֶת לְלָעוֹס מאכל זֶה עַצְמוֹ עוֹד הַפַּעַם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מְבוֹרָר וּמְזוּכָּךְ ומעודן כִּדְבָעֵי, וְעִנְיָנוֹ בְּנִמְשָׁל, במובן הרוחני הפנימי שֶׁהִיא הבהמה שמעלה גירה נוֹתֶנֶת בחזרה מַה שֶׁנָּפַל בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִירַת מניצוצות הקדושה הַכֵּלִים לָבוֹא בִּבְחִינַת בֵּירוּר כוּ׳ ולחזור לשורשו ומקורו, אֲבָל הַחֲזִיר שֶׁגֵּרָה לֹא יִגָּר מוֹרֶה שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן הַנִּיצוֹצִים שֶׁנִּבְלְעוּ בּוֹ שֶׁיָּבוֹאוּ לְהִתְבָּרֵר והניצוצות שבו אינם חוזרים ועולים לקדושה, אָמְנָם לֶעָתִיד לָבֹא בימות המשיח [שֶׁאָז יִהְיֶה גַּם חֲזִיר מַעֲלֵה גֵּרָה, שֶׁזֶּהוּ אַחַד הַבֵּאוּרִים עַל פִּי נִגְלֶה אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁעָתִיד חֲזִיר לִטָּהֵר, חֲרֵי זֹאת הַתּוֹרָה לֹא תִהְיֶה מוּחְלֶפֶת[59] לעולם, ואיך ייתכן שהלכה תשתנה והחזיר יהיה טהור, אלא הביאור הוא שבזמן הזה החזיר טמא כי אינו מעלה גירה ולעתיד לבוא יהיה טהור כֵּיוָן שֶׁלֶּעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה גַּם חֲזִיר מַעֲלֵה גֵּרָה[60] וא״כ] יַחֲזִיר כָּל הַנִּיצוֹצִים שנפלו בו בחזרה לְשָׁרְשָׁם ומקורם בקדושה כוּ׳, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן התוכן הכללי של הַבֵּירוּר והתיקון דִּלְעוּמַּת זֶה על ידי הפרדת הטוב מהרע והעלאתו לקדושה, שֶׁמִּתְבָּרְרִים הַנִּיצוֹצִים שֶׁנִּמְצָאִים שָׁם, בלשון הכתוב במשלי, בְּאוֹפֶן שֶׁל גֵּר רְשָׁעִים יִדְעָךְ[61], היינו שהנר קיים אלא שאינו מאיר כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּאֲרוּכָּה כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ״ר (מְהוֹרָשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן[62] שֶׁגַּם בַּלְּעוּמַּת זֶה יֵשׁ ניצוּץ קְדוּשָׁה הוא שהוא היפך הקדושה כִּי לוּלֵי זֹאת ללא ניצוץ של

ביאור בדרך אפשר

קדושה ואלוקות שהיא מקור החיות של הכול לֹא יְכוֹלָה לִהְיוֹת התהוות וקיום של שׁוּם מְצִיאוּת, אֶלָּא שֶׁהַנִּיצוֹץ שנמצא ב׳לעומת זה׳, קליפות וסטרא אחרא, הוּא בְּאוֹפֶן דְּגַר רְשָׁעִים יִדְעָךְ, הַיְינוּ, שֶׁיֵּשׁ מְצִיאוּת שֶׁל גֵּר, אֶלָּא שֶׁהוּא דּוֹעֵךְ כוּ׳ ולא מאיר.

1 הַבְּהֵמָה שֶׁמַּעֲלָה גֵּרָה, הַיְינוּ, שֶׁאַחַר שֶׁקִּיבְּלָה
2 הַמַּאֲכָל וְלָעֲסָה שוּב חוֹזֶרֶת לְלָעוֹס זֶה עַצְמוֹ עוֹד
3 הַפַּעַם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מְבוֹרָר וּמְזוּכָּךְ כִּדְבָעֵי, וְעִנְיָנוֹ
4 בַּנִּמְשָׁל, שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת מַה שֶׁנָּפַל בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִירַת
5 הַכֵּלִים לָבוֹא בִּבְחִינַת בֵּירוּר כוּ׳, אֲבָל הַחֲזִיר
6 שֶׁגֵּרָה לֹא יִגָּר מוֹרֶה שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן הַנִּיצוֹצִים
7 שֶׁנִּבְלְעוּ בּוֹ שֶׁיָּבוֹאוּ לְהִתְבָּרֵר, אָמְנָם לֶעָתִיד לָבֹא
8 [שֶׁאָז יִהְיֶה גַּם חֲזִיר מַעֲלֵה גֵּרָה, שֶׁזֶּהוּ אַחַד
9 הַבֵּאוּרִים עַל פִּי נִגְלֶה אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁעָתִיד חֲזִיר
10 לִטָּהֵר, חֲרֵי זֹאת הַתּוֹרָה לֹא תִהְיֶה מוּחְלֶפֶת[59],
11 כֵּיוָן שֶׁלֶּעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה גַּם חֲזִיר מַעֲלֵה גֵּרָה[60]
12 יַחֲזִיר כָּל הַנִּיצוֹצִים לְשָׁרְשָׁם כוּ׳, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת
13 עִנְיַן הַבֵּירוּר דִּלְעוּמַּת זֶה, שֶׁמִּתְבָּרְרִים הַנִּיצוֹצִים
14 שֶׁנִּמְצָאִים שָׁם בְּאוֹפֶן שֶׁל גֵּר רְשָׁעִים יִדְעָךְ[61],
15 כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּאֲרוּכָּה כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ״ר
16 (מְהוֹרָשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן[62] שֶׁגַּם בַּלְּעוּמַּת זֶה יֵשׁ
17 נִיצוֹץ קְדוּשָׁה, כִּי לוּלֵי זֹאת לֹא יְכוֹלָה לִהְיוֹת
18 שׁוּם מְצִיאוּת, אֶלָּא שֶׁהַנִּיצוֹץ הוּא בְּאוֹפֶן דְּגַר
19 רְשָׁעִים יִדְעָךְ, הַיְינוּ, שֶׁיֵּשׁ מְצִיאוּת שֶׁל גֵּר, אֶלָּא
20 שֶׁהוּא דּוֹעֵךְ כוּ׳.
21 ד) **וְהִנֵּה** כָּל הָאָמוּר לְעֵיל בַּפָּסוּק הַנִּזְכָּר לְעֵיל
22 (הָרֵי׳ אֱלֹקֵי אַתָּה אֲרוֹמִמְךָ וְגוֹ׳) שַׁיָּךְ
23 גַּם לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה. דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
24 עוֹלִים כָּל הָעִנְיָנִים וְחוֹזְרִים לִמְקוֹרָם וְשָׁרְשָׁם,
25 וּבִפְרָטִיּוּת הוּא עִנְיַן הָרֵי׳ אֱלֹקֵי אַתָּה, הַיְינוּ, שֶׁכָּל
26 הָעִנְיָנִים שֶׁנִּתְהַוּוּ מִשֵּׁם הָרֵי׳, כְּפִי שֶׁנִּמְשַׁךְ אַחַר
27 כָּךְ בְּהַכֹּחוֹת וְהַיְכוֹלֶת דֶּאֱלֹקִים לְשׁוֹן רַבִּים,
28 וּבְגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה עוֹלָם גָּלוּי,
29 עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא, שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר עָלָיו אַתָּה, הִנֵּה כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ חוֹזְרִים
30 לִמְקוֹרָם וְשָׁרְשָׁם לְמַעְלָה מַעְלָה, עַד לְרוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת הָעַצְמוּת (אֲרוֹמִמְךָ),

ביאור בדרך אפשר

42 התהוות
43 שנמצא ב׳לעומת זה׳,
44 קליפות וסטרא אחרא,
45 ולא מאיר.
46 ד) וְהִנֵּה כָּל הָאָמוּר לְעֵיל
47 בַּפָּסוּק הַנִּזְכָּר לְעֵיל (הָרֵי׳
48 אֱלֹקֵי אַתָּה אֲרוֹמִמְךָ וְגוֹ׳)
49 שַׁיָּךְ גַּם לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה כפי
50 שממשיך ומבאר.
51 דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
52 עוֹלִים ומסתלקים כָּל הָעִנְיָנִים
53 שהאירו והושפעו בשנה שעברה
54 וְחוֹזְרִים לִמְקוֹרָם וְשָׁרְשָׁם
55 שממנו נמשכו בתחילה, וּבִפְרָטִיּוּת
56 הוּא עִנְיַן הָרֵי׳ אֱלֹקֵי אַתָּה,
57 הַיְינוּ, שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁנִּתְהַוּוּ
58 מִשֵּׁם הָרֵי׳, כְּפִי שֶׁנִּמְשַׁךְ עניינו
59 של שם הוי׳ אַחַר כָּךְ בְּהַכֹּחוֹת
60 וְהַיְכוֹלֶת דֶּאֱלֹקִים לְשׁוֹן
61 רַבִּים, וּבְגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע,
62 היינו המשכה עד למטה מטה ביותר,
63 כמבואר לעיל, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה האור
64 שהיה סתום ונעלם עוֹלָם גָּלוּי,
65 ובלשון הזוהר עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא,
66 עולם שהאור האלוקי מאיר בו בגלוי,
67 שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר עָלָיו על אור
68 גלוי זה אַתָּה כיוון שהוא גלוי וניכר,
69 הִנֵּה כָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ שנמשכו
70 והאירו במשך השנה עד למטה מטה,
71 בערב ראש השנה הרי הם מסתלקים
72 ועולים למעלה והם חוֹזְרִים
73 לִמְקוֹרָם וְשָׁרְשָׁם שהוא
74 לְמַעְלָה מַעְלָה, עליון ביותר עַד
75 לְרוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת
76 הָעַצְמוּת (הנרמז במילה אֲרוֹמִמְךָ
77 מלשון רוממות), ולאחר שההמשכה
78 עלתה ונסתלקה, וְצָרִיךְ לַחֲזוֹר

---

59) ראה רמב״ם הל׳ יסוה״ת רפ״ט. הל׳ מלכים פי״א סוף ה״ג. פירוש המשניות להרמב״ם סנהדרין הקדמה לפרק חלק - היסוד התשיעי. 60) ראה אור החיים וספר תורת משה (להחתם סופר) עה״פ שמיני יא, ז. וראה גם הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א בספר שיעורים בספר התניא פ״נ. 61) משלי יג, ט. כא, יז. כד, כ. 62) סה״מ תרס״ה ע׳ קג ואילך. עת״ר ע׳ קמג ואילך. המשך תער״ב פשע״ד (שם ח״ג ע׳ א׳מא).

ביאור בדרך אפשר

וּלְעוֹרֵר אֶת הַהַמְשָׁכָה מִפְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת בעצמות האלוקות שהיא 'פשוטה', מופשטת מכל 'ציור' והגדרה, **שֶׁמִּמָּשָׁם** מפשיטות העצמות **יוּמְשַׁךְ** האור האלוקי **בְּעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג, וּמִמָּשָׁם** מעצמות התענוג נמשך האור העליון **בְּעַצְמוּת חָכְמָה וּבִינָה, וּבִבְחִינַת הַמִּדּוֹת עַד לִבְחִינַת הַמַּלְכוּת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** שהאור העליון יורד ונמשך בכל עשר הספירות (המוחין, המידות וספירת המלכות) **נַעֲשֵׂית בְּרִיאַת כָּל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כּוּלָּהּ** מתחילת כל הדרגות ועד סוף כל הדרגות **מֵחָדָשׁ, כַּמּוּבָן מֵהַדְּרוּשׁ** מאמר חסידות **שֶׁל אַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי דִּיבּוּר הַמַּתְחִיל לְהָבִין עִנְיַן תְּקִיעַת שׁוֹפָר עַל פִּי כַּוָּונַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב** זַ"ל[63] שם מבואר בהרחבה עניין התחדשות ההמשכה וההשפעה של החיות האלוקית לעולמות ולנבראים בראש השנה מידי שנה בשנה.

וְהַמְשָׁכָה זוֹ שנמשכת בראש השנה **צְרִיכָה לִהְיוֹת** נמשכת ונשפעת ומאירה **עַד לְמַטָּה מַטָּה, בְּעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה** (כנרמז בלשון הכתוב **עֲשִׂיתָ פֶּלֶא** היינו שה'פלא', האור העליון המופלא והמרומם ביותר, יורד ונמשך עד למטה ביותר), והצורך וההכרח בהמשכת האור למטה מטה הוא כיון **שֶׁהֲרֵי הַתַּכְלִית** והמטרה הסופית **אֵינָהּ לְהִשָּׁאֵר** תמיד **בָּעֲבוֹדָה** המיוחדת והנעלית **דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶלָּא לְאַחֲרֵי זֶה** בימים הבאים אחרי ראש השנה **צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ זֹאת** ההמשכות שממשיכים בראש השנה **בְּבִנְיַן הַמַּלְכוּת** והמשך השפעת החיות ולנבראים התחתונים ביותר **בָּעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב' לְאַחַר** שבכל יום מעשרת ימי תשובה יש המשכה נוספת מעומק נוסף), **וְאַחַר כָּךְ** בימים הבאים, לקראת סיום חודש תשרי, **צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ זֹאת** את

1 וְצָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְעוֹרֵר אֶת הַהַמְשָׁכָה מִפְּשִׁיטוּת
2 הָעַצְמוּת, שֶׁמִּמָּשָׁם יוּמְשַׁךְ בְּעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג,
3 וּמִשָּׁם בְּעַצְמוּת חָכְמָה וּבִינָה, וּבִבְחִינַת הַמִּדּוֹת
4 עַד לִבְחִינַת הַמַּלְכוּת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֵׂית בְּרִיאַת
5 כָּל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כּוּלָּהּ מֵחָדָשׁ, כַּמּוּבָן מֵהַדְּרוּשׁ
6 שֶׁל אַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי דִּיבּוּר הַמַּתְחִיל לְהָבִין
7 עִנְיַן תְּקִיעַת שׁוֹפָר עַל פִּי כַּוָּונַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב
8 זַ"ל[63]. וְהַמְשָׁכָה זוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת עַד לְמַטָּה
9 מַטָּה, בְּעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה (עֲשִׂיתָ פֶּלֶא), שֶׁהֲרֵי
10 הַתַּכְלִית אֵינָהּ לְהִשָּׁאֵר בָּעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה,
11 אֶלָּא לְאַחֲרֵי זֶה צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ זֹאת בְּבִנְיַן
12 הַמַּלְכוּת בָּעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם
13 הַכִּפּוּרִים (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב'), וְאַחַר כָּךְ צָרִיךְ
14 לְהַמְשִׁיךְ זֹאת בְּהָעִנְיָן דִּוְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ[64]
15 בַּעֲבוֹדַת כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ, בָּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן
16 שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, וְעַד לְמָקוֹם שֶׁבּוֹ צָרִיךְ
17 לִפְעוֹל הָעִנְיָן דִּזְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת[65] (כִּי
18 שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל), עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה,
19 שֶׁשַּׁיֶּכֶת בִּמְיוּחָד לָעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה
20 לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם[66] אַף עַל
21 פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה יָפָה לָעוֹלָם (וְכָל הַשָּׁנָה זְמַנָּהּ
22 הוּא), מִכָּל מָקוֹם, בַּעֲשָׂרָה הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ
23 הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים הִיא יָפָה יוֹתֵר וּמִתְקַבֶּלֶת
24 הִיא מִיַּד, שֶׁעַל יְדֵי זֶה מְבָרְרִים אֶת הַנִּיצוֹצִים
25 הַנַּעֲלִים שֶׁנִּמְצָאִים גַּם בַּזְּדוֹנוֹת, וְעַד שֶׁמְּהַפְּכִים
26 אוֹתָם לִזְכֻיּוֹת, שֶׁלָּכֵן אָמְרוּ רַז"ל[67] שֶׁבְּמָקוֹם
27 שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים אֲפִילוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים
28 אֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד שָׁם (שֶׁעִנְיָן זֶה נֶאֱמַר עַל
29 דַּרְגַּת הַתְּשׁוּבָה שֶׁעַל יָדָהּ זְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ

ביאור בדרך אפשר

נֶאֱמַר עַל דַּרְגַּת הַתְּשׁוּבָה שֶׁעַל יָדָהּ זְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ העניינים הנעלים שנמשכו בראש השנה **בְּהָעִנְיָן דִּוְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ**[64] כמובא בחסידות שפסוק זה מסמל את המשכת העניינים הנעלים של חודש תשרי (שהוא חודש כללי שלעניינו יש השפעה על כל ימי השנה) **בַּעֲבוֹדַת כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ, בָּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ,** שהיא עבודה והמשכת האורות הנעלים הללו למטה ביותר היא, **וְעַד לְמָקוֹם שֶׁבּוֹ** יש עבירות על רצון ה' ולכן **צָרִיךְ לִפְעוֹל** שם, במקום נחות זה, **הָעִנְיָן דִּזְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת**[65] (והוא בדוגמת המבואר לעיל על הפסוק **כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל** שה'עיר' של 'לעומת זה' הופכת לגל ובסופו של דבר נהפכת לטוב, בדומה לעניין עתיד חזיר להיטהר), והפיכת הזדונות לזכיות היא **עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, שֶׁשַּׁיֶּכֶת** עבודת התשובה **בִּמְיוּחָד לָעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם**[66] **אַף עַל פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה יָפָה לָעוֹלָם** היינו תמיד (**וְכָל הַשָּׁנָה זְמַנָּהּ הוּא**), **מִכָּל מָקוֹם, בַּעֲשָׂרָה הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים הִיא יָפָה יוֹתֵר וּמִתְקַבֶּלֶת הִיא מִיַּד, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** עבודת התשובה שהופכת את הזדונות לזכויות **מְבָרְרִים אֶת הַנִּיצוֹצִים הַנַּעֲלִים שֶׁנִּמְצָאִים גַּם בַּזְּדוֹנוֹת,** כמובא לעיל שגם ב'לעומת זה' יש ניצוצות של אלוקות **וְעַד** כדי כך היא העלייה והתיקון של הזדונות **שֶׁמְּהַפְּכִים אוֹתָם לִזְכֻיּוֹת, שֶׁלָּכֵן אָמְרוּ רַז"ל**[67] בגמרא **שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים אֲפִילוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד שָׁם (שֶׁעִנְיָן זֶה** של מעלת בעלי התשובה על הצדיקים

---

63) סדור עם דא"ח - רמד, ג ואילך. 64) לשון הכתוב - ויצא לב, ב. וראה ספר השיחות תרצ"ו ע' 43. וש"נ. לקו"ש ח"כ ע' 556. וש"נ. 65) יומא פו, ב. 66) הל' תשובה פ"ב ה"ו. 67) רמב"ם שם פ"ז ה"ד. מברכות לד, ב.

ביאור בדרך אפשר

כִּזְכֻיּוֹת[68] כדברי הגמרא שזו תשובה מאהבת ה׳), שֶׁזֶּהוּ לְפִי[69] שֶׁעֲבוֹדָתָם של בעלי התשובה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל תְּשׁוּבָה שְׁלֵימָה (כִּלְשׁוֹן רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּאִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה[70]), שֶׁבָּזֶה בענין שלימות התשובה נִרְמָז גַּם עִנְיַן הַשְׁלָמַת הַבֵּירוּרִים, הַיְינוּ, לֹא רַק הַבֵּירוּרִים של עניני ה׳לעומת זה׳ שֶׁמִּקְּלִיפַּת נוֹגַהּ שהיא ׳קליפה׳ שמעורב בה גם טוב (ולכן נקראת ׳נוגה׳ מלשון אור) והיא מקור החיות של הדברים המותרים, אֶלָּא גַּם בֵּירוּר הַזְּדוֹנוֹת שאין בהם טוב כלל ושייכים לקליפות הטמאות לגמרי שֶׁנֶּהֱפָכִים אפילו הם לִזְכֻיּוֹת וגם הם מתבררים ומתעלים ולכן הבירור הוא בשלימות, בהתאם לכך שהתשובה היא בשלימות.

ה) וְהִנֵּה יָדוּעַ לשון הזוהר שֶׁבְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא, כאשר יש התעוררות מלמטה, מצד האדם, הרי זה גורם וממשיך התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות וּבְמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ[71] וכמבואר בחסידות שלכן האתערותא דלתתא צריכה להיות בתוכנה וענייניה מעין ובדוגמת האתערותא דלעילא המתעוררת ונמשכת על ידה. וּבִכְפָרַט עַל פִּי תּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב הַיְדוּעָה[72] עַל הַפְּסוּק[73] בתהילים הָוֵי׳ צִלְּךָ, הקדוש־ברוך־הוא, הוא כביכול הצל של האדם, היינו שמלמעלה נוהגים על פי הנהגת האדם כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר הָרַב הַמַּגִּיד[74] ממעזריטש, שֶׁהַצֵּל הנראה בארץ (בהתאם לתנועות האדם) בָּא בְּרוֹב אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, וְעִנְיָנוֹ בַּנִּמְשָׁל, שֶׁמְּרוֹב הַתַּעֲנוּג, הַחֲבִיבוּת וְהָאַהֲבָה (שֶׁזֶּהוּ מה שֶׁנֶּאֱמַר[73] עַל יַד יְמִינְךָ, עַל דֶּרֶךְ אַבְרָהָם אוֹהֲבִי[75] כי מידת החסד והאהבה שייכת לקו הימין) שֶׁל הַקָּבָּ״ה לְבָנָיו, שֶׁהֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמּוּשְׁרָשִׁים בְּעַצְמוּתוֹ, שהשורש והמקור של בני ישראל למעלה הוא בעצמות האלוקות, הנה מרוב החביבות

ביאור בדרך אפשר

והאהבה של הקדוש־ברוך־הוא לישראל נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַצֵּל, שֶׁמִּתְנַעְנֵעַ הצל כְּמוֹ תְּנוּעוֹת הָאָדָם (שֶׁלְּפִי הַהִתְעוֹרְרוּת לְתַתָּא בהתאמה להתעוררות למטה, מצד האדם, לפי ענייניה ומהותה נַעֲשֶׂה הַהִתְעוֹרְרוּת לְעֵילָא למעלה, מצד האלוקות).

וּמִזֶּה מהמבואר לעיל שתוכן ועניין ה׳אתערותא דלתתא׳ צריך להיות דומה לתוכן ועניין ה׳אתערותא דלעילא׳ שרוצים לעורר ולהמשיך מוּבָן, שֶׁכְּדֵי לִפְעוֹל הָעִנְיָן דַּאֲרוֹמְמִךָ אוֹדֶה שִׁמְךָ, ומשמעות העניין בעבודת ה׳ היא שֶׁתִּהְיֶה הַהַעֲלָאָה ההתעלות וההתקרבות של האדם לִבְחִינַת הָרוֹמְמוּת כו׳ הרוממות וההתנשאות העצמית של האלוקות, וּמִשָּׁם מבחינה נעלית זו יוּמְשַׁךְ מלמעלה לְמַטָּה בִּבְחִינַת שִׁמְךָ (שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנִּפְעָל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, המשכה מבחינה הכי עליונה שיורדת ונמשכת לדרגות הכי תחתונות כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדַת ה׳ של הָאָדָם גַּם כֵּן בְּאוֹפֶן כָּזֶה, הַיְינוּ, לֹא רַק עבודת ה׳ בַּכּוֹחוֹת הַגְּלוּיִים כו׳, שהם בעיקר המוחין והמדות, השכל והרגש, שהם כוחות שהאדם מודע להם ולפעולתם בצורה גלוייה אֶלָּא בנוסף לכך עבודת ה׳ צריכה להיות לְרוֹמֵם אֶת עַצְמוֹ וְכֹחוֹת נַפְשׁוֹ לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁלּוֹ שהם המוחין והמידות (המקבילים לעשר הספירות שהם עניין ׳סדר השתלשלות׳ למעלה באלוקות). וְהַיְינוּ, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ של האדם העובד את ה׳ (בראש השנה ובהמשך לזה בעשרת ימי תשובה) צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהָעֲבוֹדָה כְּפִי שֶׁהִיא מִצַּד שֵׁם הָוֵי׳ שֶׁנֶּחְקַק בְּנִשְׁמָתוֹ וּבְכָל עֶשֶׂר כֹּחוֹת נַפְשׁוֹ שֶׁהֵם בְּדוּגְמַת אַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת דְּשֵׁם הָוֵי׳ [כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת רְאֵה

---

68) ראה תניא פ״ז (יב, א). וראה לקו״ש חי״ז ע׳ 186. 69) ראה דרמ״צ קצא, סע״א. 70) ספ״ח. 71) סוטה ח, ב - במשנה. 72) כתר שם טוב בהוספות סימן עח. וש״נ. וראה גם לקו״ת בלק עד, ג. 73) תהלים קכא, ה. 74) אור תורה סימן רסד. 75) ישעי׳ מא, ח.

ביאור בדרך אפשר

בַּאֲרוּכָּה בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת רְאֵה אָנֹכִי[76], אודות עניין זה של הארת שם הוי' באדם **שֶׁבִּשְׁעַת קַבָּלַת הַתּוֹרָה נִמְשַׁךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּחִינַת** שם **הָוָיָ' כו', וְזֶהוּ עִנְיַן קַבָּלַת הַדִּיבּוּר** האלוקי שקיבלו ישראל בעת קבלת התורה **אָנֹכִי הָוָיָ' אֱלֹקֶיךָ**[77], **פֵּירוּשׁ, שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת שֵׁם הָוָיָ' מֵאִיר וּמִתְגַּלֶּה בְּךָ** בנשמתו של כל אחד ואחד מישראל **כָּל כָּךְ** במידה כל כך גדולה של אור וגילוי **עַד שֶׁיִּהֵא** שם הוי' **נִקְרָא עַל שִׁמְךָ לִהְיוֹת אֱלֹקֶיךָ, אֱלֹקִים שֶׁלְּךָ], וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** ואם עבודת ה' צריכה להיות למעלה משם הוי' (המאיר בכוחות הגלויים), בוודאי ובוודאי שעבודת ה' צריכה להיות **לְמַעְלָה יוֹתֵר מִבְּחִינַת אֱלֹקַי,** והמשמעות של 'אלוקי' היא **כְּמוֹ** המשמעות של **אֱלֹקֶיךָ, כֹּחֲךָ וְחִיּוּתְךָ, כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ** שם אלוקים **בְּרִיבּוּי הַכֹּחוֹת** של הנפש **שֶׁמִּתְלַבְּשִׁים בְּרַמ"ח אֵבְרֵי הַגּוּף, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** ואם עבודת ה' צריכה להיות למעלה משם אלוקים כפי שבא בריבוי כוחות המתלבשים ברמ"ח האברים, קל־וחומר שעבודת ה' (שתעורר ותמשיך את בחינת הרוממות העצמית, 'ארוממך'), צריכה להיות עבודה שהיא **לְמַעְלָה מִבְּחִינַת אַתָּה, לְשׁוֹן נוֹכֵחַ,** שהיא בחינת האלוקות המאירה בנשמה **כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּעִנְיָנִים וְאֵבָרִים הַגְּלוּיִים** שהם עניין יותר נחות ויותר מוחשי, **וְהַיְינוּ, שֶׁכָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ** בכל הדרגות האמורות לעיל לגבי האלוקות המאירה בנשמה המתלבשת בכוחות הנפש ובאברי הגוף, כולם **נַעֲשִׂים אֲצִלוּ בְּאוֹפֶן דַּאֲרוֹמִמְךָ** ברוממות והתעלות, והסיבה הפנימית לכך שעבודת ה' בראש השנה (ובהמשך לזה בעשרת ימי תשובה) היא מתוך רוממות והתעלות ויש בכוחה לפעול את ההמשכה מרוממות העצמות היא **כֵּיוָן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ** של האדם העובד את ה' **הִיא מִתּוֹךְ מְסִירַת נֶפֶשׁ וְקַבָּלַת עוֹל** מלכות שמים מתוך ביטול המציאות **בְּאוֹפֶן שֶׁהַקַּבָּלַת עוֹל** והביטול **הִיא** לא דבר נוסף או פרט מסויים בעבודה אלא **עִיקַּר**

ביאור בדרך אפשר

הָעֲבוֹדָה, שֶׁזֶּהוּ הַחִידּוּשׁ בְּקַבָּלַת עוֹל דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְגַבֵּי הַקַּבָּלַת עוֹל שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ[78] וכמבואר ב'המשך תער"ב' לאדמו"ר הרש"ב: "וכנודע ההפרש בין קבלת עול מלכות שמים דכל השנה לקבלת עול מלכות שמים דראש השנה, דבכל השנה הוא בבחינת כוח נעלם שאין בזה התגלות כו', ועם היות שאין זה בדרך עול והכרח כו' והוא בבחינת ביטול כעבד לפני האדון כו', כי תמיד יש עול ואימת האדון עליו כו', מכל מקום אין בזה התגלות הנפש כו', דהעבודה בהתגלות היא בכוחות הגלויים דמוח ולב שזהו העבודה התמידית דכל השנה כו', אבל בראש השנה הרי העבודה היא קבלת עול מלכות שמים, דקבלת עול מלכות שמים דראש השנה היא בהתגלות פנימי ועצמי בנפש בבחינת נתינה ומסירה בכל עצם נפשו שנותן את עצמו [לאלוקות] בכל עצמו ומהותו ובבחינת ביטול פנימי...".

וְזֶהוּ הקבלת עול והביטול בעבודת ראש השנה **גַּם הַכְּלִי שֶׁהַקָּבָּ"ה יְקַבֵּל אֶת הַהַכְתָּרָה** וירצה להיות מלך על העולמות והנבראים **(כְּפִי שֶׁמַּאֲרִיךְ כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי חָמִי אַדְמוֹ"ר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּדְרוּשֵׁי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** מאמרי חסידות **שֶׁלּוֹ**[79]). **וְכָל זֶה** המשכת אלוקות מלמעלה מעלה עד למטה מטה והתעוררות הרצון העליון למלוך על העולם ולהשפיע לו חיות מחודשת **פּוֹעֵל הָאָדָם עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בְּאוֹפֶן דְּמִמַּעֲמַקִּים, וּמִן הַמֵּיצַר**[80], היינו מתוך קבלת עול וביטול המציאות האישית **וּבְאוֹפֶן דִּלְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָּנַי אֶת פָּנֶיךָ הָוָיָ' אֲבַקֵּשׁ**[81], כלשון הכתוב בתהילים בפרק המתחיל 'לדוד ה' אורי וישעי' שאומרים החל מראש חודש אלול **הַיְינוּ, שֶׁהַלֵּב אוֹמֵר בַּקְּשׁוּ פָּנַי, שֶׁהלב** עצמו **מְבַקֵּשׁ שֶׁיִּמְצָאוּ** ויגלו **אֶת פְּנִימִיּוּתוֹ**[82], **וְעַד לְהַפְּנִימִיּוּת שֶׁבַּפְּנִימִיּוּת** עצמה, שגם אותה ימצאו ויגלו **(כַּמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[83] **פָּרָשַׁת הַדְּרָגוֹת שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב), וְעַל יְדֵי זֶה** שהאדם מצליח למצוא ולגלות את הפנימיות של ליבו, בכל הדרגות שבזה, הרי הוא **פּוֹעֵל גַּם לְמַעְלָה שֶׁתִּהְיֶה הַהַמְשָׁכָה**

---

76) יח, א ואילך. 77) יתרו כ, ב. 78) ראה המשך תער"ב פע"ד (שם ח"א ע' קצג ואילך). ובכ"מ. 79) סד"ה יבחר לנו תש"ג (סה"מ תש"ג ע' 34 ואילך). 80) תהלים קיח, ה. 81) שם כז, ח. 82) ראה לקו"ת דרושים לשבת שובה סו, ג ואילך. 83) תצא

ביאור בדרך אפשר

וההארה וההתגלות **מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת, פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳, שֶׁזּוֹהִי דַּרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהָעִנְיָן דְּכַחֲשִׁיכָה כָּאוֹרָה**[84], מבואר בחסידות שיש מדריגה גבוהה ונעלית באלוקות שלגביה ׳כחשיכה כאורה׳, מדריגה שלגביה החושך והאור שווים ממש (ושם חטא ועוון לא פוגמים מלכתחילה), וכאן מבואר שבחינת ׳פניך הוי׳׳, הפנימיות, והפנימיות שבפנימיות, נעלית יותר אפילו מ׳כחשכה כאורה׳ **שֶׁלָּכֵן** מאחר שההמשכה בראש השנה היא מהעומק והפנימיות **אוֹמְרִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה**[85] קודם התקיעות את הפסוק בתהילים **יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה**[86], ומשמעות הדברים היא שהשייכות של הקדוש־ברוך־הוא עם בני ישראל היא **בְּאוֹפֶן שֶׁל בְּחִירָה** שהקדוש־ברוך־הוא בחר בבני ישראל **שֶׁאֵינָהּ קְשׁוּרָה עִם טַעַם** כלשהו, **אֲפִילוּ לֹא טַעַם כָּמוּס** וכל שכן שאין לבחירה טעם גלוי אלא היא למעלה מהטעם ועל־שכלית לגמרי, **אֶלָּא** הבחירה היא רק **מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוּשְׁרָשִׁים בְּהָעֲצְמוּת** של האלוקות, ולכן גם ההמשכה שמאירה בראש השנה היא מהעומק והפנימיות, מהעצמות (וכדי לעורר ולהמשיך המשכה זו, צריכה להיות עבודה מפנימיות הלב, כמבואר לעיל שעבודת האדם ב׳אתערותא דלתתא׳ צריכה להיות מעין ובדוגמת ה׳אתערותא דלעילא׳ שאותה רוצים להמשיך ולעורר).

ו) **וְעַל פִּי זֶה** המבואר לעיל בארכות בפירוש הכתוב ׳ארוממך׳ שההמשכה בראש השנה (ובהתאם לזה אופן העבודה בראש השנה ובעשרת ימי תשובה) היא מבחינת הרוממות העצמית **יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב** בפסוק הפותח את המאמר **דִּרְשׁוּ הֲוָיָ׳ בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב**, ועל כך הובאו דברי הגמרא ש׳בהימצאו׳ ו׳בהיותו קרוב׳ היינו **בַּזְּמַן שֶׁהוּא** הקדוש־ברוך־הוא **מָצוּי** וקרוב לכל אחד ואחד מישראל **גַּם** אפילו **לַיָּחִיד** ולא רק לציבור, שהוא בעשרת ימי תשובה, **שֶׁזֶּהוּ** ה׳מצוי׳ ו׳קרוב׳ של עשרת ימי תשובה **עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר** בקרבת ה׳ לבני ישראל **גַּם** אפילו יותר **מֵהָעִנְיָן דִּבְכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו** (שקיים בכל ימות השנה), **אַף שֶׁאֵלָיו קָאֵי עַל בְּחִינַת אוֹר אֵין סוֹף** מכוון **עַל בְּחִינַת אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת**[87] ולכאורה יש לתמוה, אם ׳אליו׳ הוא בחינה באלוקות שלמעלה מ׳סדר השתלשלות׳, מה החידוש והעילוי והיתרון המיוחד של ׳בהימצאו׳ בעשרת ימי תשובה (וכפי שנשאלה השאלה לעיל בתחילת המאמר).

1 מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת, פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳, שֶׁזּוֹהִי דַּרְגָּא
2 שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהָעִנְיָן דְּכַחֲשִׁיכָה כָּאוֹרָה[84], שֶׁלָּכֵן
3 אוֹמְרִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה[85] יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ
4 אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה[86], בְּאוֹפֶן שֶׁל
5 בְּחִירָה שֶׁאֵינָהּ קְשׁוּרָה עִם טַעַם, אֲפִילוּ לֹא טַעַם
6 כָּמוּס, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוּשְׁרָשִׁים בְּהָעֲצְמוּת.
7 ו) **וְעַל** פִּי זֶה יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב דִּרְשׁוּ הֲוָיָ׳
8 בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב, בַּזְּמַן
9 שֶׁהוּא מָצוּי גַּם לַיָּחִיד, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר גַּם
10 מֵהָעִנְיָן דִּבְכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו, אַף שֶׁאֵלָיו קָאֵי עַל
11 בְּחִינַת אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת[87].
12 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, גַּם כְּיֶשְׁנָם כָּל הַבְּחִינוֹת
13 הַנִּזְכָּרוֹת לְעֵיל דַּהֲוָיָ׳ אֶלֹקֵי אַתָּה, וַאֲפִילוּ בְּחִינַת
14 פֶּלֶא, הִנֵּה כָּל זְמַן שֶׁאֵין הָעִנְיָן דַּאֲרוֹמְמְךָ, עַד
15 לְרוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת עַצְמִית, הֲרֵי זֶה אָמְנָם
16 לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מִדּוֹתָיו, אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו,
17 אֲבָל זוֹהִי בְּחִינַת אֵלָיו שֶׁשַּׁיָּךְ לוֹמַר עָלָיו שֶׁיֶּשְׁנָם
18 גַּם מִדּוֹתָיו. וְעַל דֶּרֶךְ הַיָּדוּעַ[88] שֶׁהַפַּרְדֵּס[89] מְפָרֵשׁ
19 שֶׁאֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו קָאֵי עַל הָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ
20 בַּכֵּלִים (וְהַיְינוּ שֶׁהַכֵּלִים נִקְרָאִים מִדּוֹתָיו, וְאֵלָיו
21 קָאֵי עַל הָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּכֵּלִים). וּכְמוֹ כֵן יֶשְׁנוֹ
22 פֵּירוּשׁ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, שֶׁאֵלָיו קָאֵי עַל הָאוֹרוֹת
23 שֶׁמְּהַוִּים וּמְחַיִּים אֶת הַכֵּלִים. וַאֲפִילוּ לְפִי פֵּירוּשׁ
24 רַבֵּינוּ הַזָּקֵן (בַּמַּאֲמָר דְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים)[88]
25 שֶׁאֵלָיו קָאֵי עַל עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף, הֲרֵי זֶה

ביאור בדרך אפשר

ימי תשובה (וכפי שנשאלה השאלה לעיל בתחילת המאמר).

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, גַּם כְּיֶשְׁנָם כָּל הַבְּחִינוֹת הַנִּזְכָּרוֹת לְעֵיל דַּהֲוָיָ׳ אֶלֹקֵי אַתָּה שבזה נכללות כל עשר הספירות, **וַאֲפִילוּ בְּחִינַת פֶּלֶא** שלמעלה מהספירות, למעלה מסדר השתלשלות, **הִנֵּה כָּל זְמַן שֶׁאֵין הָעִנְיָן דַּאֲרוֹמְמְךָ, עַד לְרוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת עַצְמִית,** התנשאות מוחלטת ולא רק יחסית, **הֲרֵי זֶה אָמְנָם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מִדּוֹתָיו,** וכפי שדורשים על הכתוב ׳בכל קראנו אליו׳ **אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו, אֲבָל זוֹהִי** עדיין **בְּחִינַת אֵלָיו שֶׁשַּׁיָּךְ לוֹמַר עָלָיו שֶׁיֶּשְׁנָם** מלבד ׳אליו׳ עצמו **גַּם מִדּוֹתָיו,** היינו שגם ׳מידותיו׳ קיימות ותופסות מקום, ואם כן אין זו העצמות ממש שלגביה לא שייך כלל להתייחס ל׳מדותיו׳. **וְעַל דֶּרֶךְ הַיָּדוּעַ**[88] בקבלה וחסידות **שֶׁהַפַּרְדֵּס**[89] **מְפָרֵשׁ** את דברי חז״ל אלו ׳אליו ולא למדותיו׳ **שֶׁאֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו קָאֵי** מכוון (לא על העצמות ממש, אלא) **עַל הָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּכֵּלִים (וְהַיְינוּ שֶׁהַכֵּלִים** שעניינם הוא להגביל את האור ולצמצם אותו **נִקְרָאִים מִדּוֹתָיו, וְאֵלָיו קָאֵי** מכוון **עַל הָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּכֵּלִים)** ולפי פירוש זה בוודאי שלא די במדריגה של ׳בכל קראנו אליו׳ (שבה היא קירבת ה׳ לישראל כל השנה כולה) ובוודאי שלבחינת ׳בהימצאו׳ ו׳בהיותו קרוב׳ יש יתרון על בחינת ׳אליו׳. **וּכְמוֹ כֵן יֶשְׁנוֹ פֵּירוּשׁ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב** על עניין זה של ׳אליו ולא למידותיו׳, **שֶׁאֵלָיו קָאֵי** מכוון **עַל הָאוֹרוֹת שֶׁמְּהַוִּים וּמְחַיִּים אֶת הַכֵּלִים** שזה אמנם בחינה נעלית יותר מהאורות המלובשים בכלים, ועדיין אין זו העצמות אלא אורות שיש להם שייכות לכלים. **וַאֲפִילוּ לְפִי פֵּירוּשׁ רַבֵּינוּ הַזָּקֵן (בַּמַּאֲמָר דְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים)**[88] **שֶׁאֵלָיו קָאֵי עַל עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף,** הבחינה

לו, א. 84) תהלים קלט, יב. 85) לפני תקיעת שופר. 86) תהלים מז, ה. 87) בהבא לקמן - ראה סד״ה דרשו הוי׳ בהמצאו עדר״ת (המשך תער״ב שם ח״ב ע׳ תקסז). 88) אגרות־קודש אדמו״ר מהוריי״צ ח״ג ס״ע קמד ואילך (נעתק ב״היום יום״ יא תשרי). 89) שער ד (שער עצמות וכלים) פ״א ואילך. שער לב הנ״ל הערה 6. וראה מקומות שצויינו בהערה 7. סד״ה

ביאור בדרך אפשר

1 של עצם האור, **הֲרֵי זֶה עֲדַיִין אֵלָיו** מסוג כזה **שֶׁשַּׁיָּיךְ אֶצְלוֹ גַּם**
2 **הָעִנְיָן דְּמִדּוֹתָיו** שישתלשלו ויבואו ממנו, **אֶלָּא שֶׁעַתָּה הִיא**
3 **הַקְּרִיאָה אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו** אבל 'מידותיו' לא מושללים לגביו
4 לגמרי וגם בדרגה זו יש למידותיו תפיסת מקום. **וּלְמַעְלָה מִזֶּה** מכל
5 הדרגות האמורות ב'אליו ולא
6 למידותיו' שכולן שייכות ל'בכל קראנו
7 אליו' **הוּא הָעִנְיָן דַּאֲרוֹמְמִךְ,**
8 **רוֹמְמוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת עַצְמִית,**
9 **שֶׁשָּׁם לֹא שַׁיָּיךְ כְּלָל הָעִנְיָן**
10 **דְּמִדּוֹתָיו,** אלא המידות לא תופסות
11 מקום כלל, והוא מרומם ומובדל מהן
12 בעצם, **כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר מִדּוֹת**
13 **כְּלָל, אֲפִילוּ לֹא בְּאוֹפֶן שֶׁל**
14 **שׁוֹרֶשׁ וּמָקוֹר לַמִּדּוֹת,**
15 **וַאֲפִילוּ לֹא בְּאוֹפֶן שֶׁל שְׁלִילַת**
16 **עִנְיַן הַמִּדּוֹת** אלא ללא כל
17 התייחסות למידות כלל אלא רוממות
18 והתנשאות והבדלה ממידות לגמרי.
19 **וְזֶהוּ הָעִילּוּי** והיתרון המיוחד
20 **דְּדִרְשׁוּ חֲוָיָ' בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ**
21 **בְּהִיוֹתוֹ קָרוֹב גַּם** אפילו **לְגַבֵּי**
22 **(בְּכָל קָרְאֵנוּ) אֵלָיו וְלֹא**
23 **לְמִדּוֹתָיו** ויתרון ועילוי זה קיים,
24 כאמור, דווקא בעשרת ימי תשובה ולא
25 כל השנה כולה.
26 **וְלָכֵן,** בגלל המעלה המיוחדת של
27 'דירשו ה' בהמצאו' לגבי 'בכל קראנו
28 אליו', הרי **בְּהָעִנְיָן דִּבְכָל קָרְאֵנוּ**
29 **אֵלָיו, הִנֵּה אַף שֶׁהַקְּרִיאָה**
30 **הִיא אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו** (ככל
31 הפירושים בזה האמורים לעיל), **מִכָּל**
32 **מָקוֹם, יֵשׁ חִילּוּק בֵּין צִיבּוּר**
33 **לְיָחִיד** והקירבה של הציבור 'אליו'
34 היא יותר מאשר הקירבה של היחיד,
35 **כִּי זֶהוּ בְּחִינַת אֵלָיו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ**
36 **גַּם מִדּוֹתָיו** ואפילו שההדגשה היא
37 על 'אליו', גם 'מדותיו' תופסות מקום,
38 **אֶלָּא שֶׁהַקְּרִיאָה** בפועל **הִיא**
39 **אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו. וּלְמַעְלָה**
40 **מִזֶּה הוּא הָעִנְיָן דִּבְהִמָּצְאוֹ**
41 **וּבִהְיוֹתוֹ קָרוֹב, דְּקָאֵי** המכוון
42 **עַל פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת** (שלגבי בחינה זו אכן אין שום ציור ל'מידותיו'
43 כי זו 'פשיטות' שאין לה שום 'ציור' ושום הגדרה כלל), **שֶׁהוּא בְּהִמָּצְאוֹ**
44 **וּבִהְיוֹתוֹ קָרוֹב גַּם לַיָּחִיד, כִּי, בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אִתְעָרוּתָא**
45 **דִּלְעֵילָּא (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ה')**, וכיוון שבימים אלה עבודת ה'
46 באתערותא דלתתא, מצד האדם, היא מהעומק והפנימיות, גם ההמשכה
47 מלמעלה באתערותא דלעילא היא מ'פשיטות העצמות' **וְאָז** בראש השנה
48 ובעשרת ימי תשובה **הָעֲבוֹדָה הִיא**
49 **בִּבְחִינַת הַיְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ,**
50 החלק הכי עמוק והכי פנימי של
51 הנשמה, **כְּתוֹרַת רַבֵּינוּ הַזָּקֵן**
52 **הַיְדוּעָה שֶׁ"כָּאן לְיָחִיד"** כדברי
53 הגמרא ש'בהמצאו בהיותו קרוב' מדבר
54 בעשרת ימי תשובה שבהם הקדוש־
55 ברוך־הוא 'קרוב' אפילו ליחיד,
56 מתפרשים, על פי התוכן הפנימי,
57 ש'ביחיד' **הַיְינוּ בְּחִינַת**
58 **הַיְחִידָה**[90], מתאים לאמור לעיל
59 שבימים אלה עבודת ה' היא בבחינת
60 היחידה שבנפש **וְעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֵל**
61 האדם **שֶׁפְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת**
62 **תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דִּבְהִמָּצְאוֹ**
63 **וּבִהְיוֹתוֹ קָרוֹב** ותומשך עד למטה
64 ביותר (כמבואר לעיל באריכות).
65 **וְכֵן** כשם שבכללות העבודה של
66 עשרת ימי תשובה מדובר על קירבה
67 ושייכות הכי פנימית של כל יהודי עם
68 עצמות האלוקות, כך **הוּא גַּם**
69 **בַּאֲמִירַת שִׁיר הַמַּעֲלוֹת**
70 **מִמַּעֲמַקִּים בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי**
71 **תְּשׁוּבָה, שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם יֶשְׁנוֹ**
72 הקריאה אל ה' וההתקרבות אל ה'
73 באופן הכי קרוב והכי פנימי שהוא
74 **הָעִנְיָן דְּמִמַּעֲמַקִּים, וְהַיְינוּ,**
75 **דְּכֵיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה**
76 **לְגַמְרֵי מִשַּׁיָּיכוּת לִבְחִינַת**
77 **מִדּוֹתָיו** אלא עניין שקשור בעצמות,
78 בחינה שבה המידות לא תופסות מקום
79 כלל, **לָכֵן לֹא שַׁיָּיךְ לְחַלֵּק**
80 **שֶׁהָעִנְיָן דְּמִמַּעֲמַקִּים יֶשְׁנוֹ רַק**
81 **בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן** של עשרת ימי
82 תשובה, **וְאַחַר כָּךְ** בימים הבאים
83 **הַהַמְשָׁכָה הִיא מִדַּרְגָּא שֶׁכְּבָר**
84 **נִמְשְׁכָה וְנִתְגַּלְתָּה בַּיּוֹם**
85 **הָרִאשׁוֹן** וההארה היא רק המשך להארה הקודמת, **שֶׁהֲרֵי זֶהוּ עִנְיָן**
86 עצמי **שֶׁלְּמַעְלָה מִדַּרְגּוֹת כוּ'** ובבחינה כזו אין מקום לחלק ולומר

1 עֲדַיִין אֵלָיו שֶׁשַּׁיָּיךְ אֶצְלוֹ גַּם הָעִנְיָן דְּמִדּוֹתָיו,
2 אֶלָּא שֶׁעַתָּה הִיא הַקְּרִיאָה אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו.
3 וּלְמַעְלָה מִזֶּה הוּא הָעִנְיָן דַּאֲרוֹמְמִךְ, רוֹמְמוּת
4 וְהִתְנַשְּׂאוּת עַצְמִית, שֶׁשָּׁם לֹא שַׁיָּיךְ כְּלָל הָעִנְיָן
5 דְּמִדּוֹתָיו, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר מִדּוֹת כְּלָל, אֲפִילוּ
6 לֹא בְּאוֹפֶן שֶׁל שׁוֹרֶשׁ וּמָקוֹר לַמִּדּוֹת, וַאֲפִילוּ לֹא
7 בְּאוֹפֶן שֶׁל שְׁלִילַת עִנְיַן הַמִּדּוֹת. וְזֶהוּ הָעִילּוּי
8 דְּדִרְשׁוּ חֲוָיָ' בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב גַּם
9 לְגַבֵּי (בְּכָל קָרְאֵנוּ) אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו. וְלָכֵן,
10 בְּהָעִנְיָן דִּבְכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו, הִנֵּה אַף שֶׁהַקְּרִיאָה
11 הִיא אֵלָיו וְלֹא לְמִדּוֹתָיו, מִכָּל מָקוֹם, יֵשׁ חִילּוּק
12 בֵּין צִיבּוּר לְיָחִיד, כִּי זֶהוּ בְּחִינַת אֵלָיו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ
13 גַּם מִדּוֹתָיו, אֶלָּא שֶׁהַקְּרִיאָה הִיא אֵלָיו וְלֹא
14 לְמִדּוֹתָיו. וּלְמַעְלָה מִזֶּה הוּא הָעִנְיָן דִּבְהִמָּצְאוֹ
15 וּבִהְיוֹתוֹ קָרוֹב, דְּקָאֵי עַל פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת,
16 שֶׁהוּא בְּהִמָּצְאוֹ וּבִהְיוֹתוֹ קָרוֹב גַּם לַיָּחִיד, כִּי,
17 בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא (כַּנִּזְכָּר
18 לְעֵיל סָעִיף ה'), וְאָז הָעֲבוֹדָה הִיא בִּבְחִינַת
19 הַיְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, כְּתוֹרַת רַבֵּינוּ הַזָּקֵן הַיְדוּעָה
20 שֶׁ"כָּאן לְיָחִיד" הַיְינוּ בְּחִינַת הַיְחִידָה[90], וְעַל יְדֵי
21 זֶה פּוֹעֵל שֶׁפְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן
22 דִּבְהִמָּצְאוֹ וּבִהְיוֹתוֹ קָרוֹב.
23 **וְכֵן** הוּא גַּם בַּאֲמִירַת שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים
24 בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם יֶשְׁנוֹ
25 הָעִנְיָן דְּמִמַּעֲמַקִּים, וְהַיְינוּ, דְּכֵיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן
26 שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִשַּׁיָּיכוּת לִבְחִינַת מִדּוֹתָיו, לָכֵן
27 לֹא שַׁיָּיךְ לְחַלֵּק שֶׁהָעִנְיָן דְּמִמַּעֲמַקִּים יֶשְׁנוֹ רַק
28 בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ הַהַמְשָׁכָה הִיא מִדַּרְגָּא
29 שֶׁכְּבָר נִמְשְׁכָה וְנִתְגַּלְתָּה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי
30 זֶהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִדַּרְגּוֹת כוּ', אֶלָּא זֶהוּ בְּאוֹפֶן

דרשו הוי' בהמצאו עדר"ת (המשך תער"ב שם). 90) ראה לקו"ת תבא מג, סע"ד. ספר חנה אריאל (להרה"ח ר' יצחק אייזיק הלוי עפשטיין מהאָמיל) האזינו (מד, ב) - בשם אדה"ז.

ביאור בדרך אפשר

שבימים הבאים מאירה רק הארה ממה שהאיר ביום הראשון, **אֶלָּא זֶהוּ בְּאוֹפֶן שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם** בכל עשרת ימי תשובה כולם **מַמְשִׁיכִים מִמַּעֲמַקִּים כוּ׳. וְדַוְקָא עִנְיָן זֶה (מִמַּעֲמַקִּים)** הרי כדברי הזוהר שהובאו בתחילת המאמר **שַׁיָּיךְ לְכָל בְּנֵי עָלְמָא, הַיְינוּ, לֹא רַק לְמִי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר** על עצמו **בְּכָל לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ,** והוא מי **שֶׁעֲבוֹדָתוֹ מִצַּד הַמּוֹחַ וְהַלֵּב הִיא בִּשְׁלֵימוּת, כְּמוֹ דָוִד** המלך שאמר פסוק זה בתהילים **[שֶׁאַף שֶׁאָמַר זֹאת בְּשֵׁם כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל** ואם כן לכאורה אין זה שייך רק למי שנמצא בדרגת דוד ועבודתו במוח ובלב היא בשלימות ולכן ביכולתו לומר ׳בכל לבי דרשתיך׳, מכל מקום, לאמיתו של דבר אין הכתוב הזה מדבר על כל אחד ואחד כי סוף סוף **הֲרֵי זֶה** האמירה בשם כנסת ישראל **בְּאוֹפֶן שֶׁזּוֹהִי אֲמִירָתוֹ שֶׁל דָוִד** בפרט, **וְלָכֵן הֲרֵי זֶה מוֹרֶה עַל עֲבוֹדָה שֶׁשַּׁיָּיךְ בָּהּ חִילּוּקֵי מַדְרֵגוֹת כוּ׳** ויש מי ששייך לה ויש מי שעבודה זו נעלית מידי בשבילו]**, אֶלָּא שִׁיר הַמַּעֲלוֹת** ׳ממעמקים׳ הוא מזמור **דִּזְמִינִין** שעתידים **כָּל בְּנֵי עָלְמָא לְמֵימַר כוּ׳, זְמִינִין דַּיְיקָא,** והזוהר מדייק ואומר זאת בלשון ׳זמינין׳ **הַיְינוּ, שֶׁמְּזוּמָּנִים וּמוּכָנִים כוּ׳** כולם לאמרו, **וְזֶהוּ** עבודה זו של ׳ממעמקים׳ **בְּכֹחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְעַד** כדי כך כל אחד ואחד שייך לזה **שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנְנוּת** מיוחדת בתור הכנה והקדמה לזה, אלא כל אחד ואחד עומד הכן להיות קרוב אל הקדוש־ברוך־הוא בעצמו מצד עצם נשמתו, **וּכְתוֹרַת רַבֵּינוּ הַזָּקֵן עַל הַפְּסוּק**[91] **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל הֲרֵי׳ אֶלְקֵינוּ הֲרֵי׳ אֶחָד, שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ כוּ׳,** ומצבו הרוחני נחות ביותר, **אֵינוֹ רוֹצֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִיפָּרֵד חַס וְשָׁלוֹם נַפְשׁוֹ, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ, שֶׁתִּהְיֶה שָׁנָה**

ביאור בדרך אפשר

מֵאֱלֹקוּת[92] **(כּוֹלֵל גַּם שֶׁלֹּא לְהִיפָּרֵד** היינו שאינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד **מֵאֱלֹקוּת כְּפִי שֶׁהוּא** האלוקות **הֲרֵי׳ אֶחָד, שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם** בגימטריא ד׳ **וּבְשִׁבְעָה רְקִיעִים וְאָרֶץ**[93) שביחד הם בגימטריא ח׳ והכל בטל לא׳, אלופו של עולם, היינו שאפילו כפי שהאלוקות ירדה לברוא ולהחיות עולם גשמי, והרי לשם כך נדרש צמצום והסתר, גם במדרגה זו יהודי לא נפרד מאלוקות).

ז) וְזֶהוּ סיכום הפירוש הפנימי של הפסוק **דִּרְשׁוּ הֲרֵי׳ בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב** בעבודת ה׳ של כל אחד ואחד, **שֶׁבְּבוֹא עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה אוֹמְרִים לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כָּל יָחִיד וְיָחִיד בִּפְנֵי עַצְמוֹ**[94] וכלשון הגמרא ׳כאן ביחיד׳, **שֶׁהַקָּבָּ״ה נִמְצָא** מצוי לו **וְקָרוֹב אֵלָיו, וּבְהִמָּצְאוֹ דַּיְיקָא,** והכתוב מדייק ואומר זאת בלשון ׳בהימצאו׳ להורות שה׳מצוי׳ וה׳קרוב׳ הוא **בְּאוֹפֶן שֶׁל מְציאָה, הַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם יְגִיעָה** כמו מציאה שהאדם מוצא וזוכה בה ללא כל יגיעה ומאמץ, **אֶלָּא יֶשְׁנוֹ מִן הַמּוּכָן, וּמַה שֶּׁנִּדְרָשׁ מִמֶּנּוּ אֵינוֹ אֶלָּא הָעִנְיָן דִּדְרִשׁוּ וּקְרָאוּהוּ, וְהוּא מְקַיֵּים זֹאת** את הדרישה והקריאה, היינו ההתקרבות לאלוקות מצד האדם ב׳אתערותא דלתתא׳, **וּמִתּוֹךְ פְּנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ,** כלשון הכתוב שהובא לעיל **לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנַי** ׳פני׳ מלשון פנימיות, וכדי להתקרב לפנימיות האלוקות נדרשת עבודת ה׳ מפנימיות הנפש **שֶׁזּוֹהִי כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה מִצַּד יְחִידָה** הנקודה הכי עמוקה והכי פנימית **שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁנַּעֲשֵׂית** דרישה וקריאה זו **בְּמֶשֶׁךְ כָּל עֲשָׂרָה יָמִים אֵלּוּ. וּמִזֶּה** מהעבודה הזו בעשרת ימי תשובה **נִמְשָׁךְ אַחַר כָּךְ** האור הנמשך מלמעלה **בְּכָל עֶשֶׂר כֹּחוֹת**

---

91) ואתחנן ו, ד. 92) ראה אגרות־קודש אדמו״ר מהוריי״צ ח״ד ע׳ שפד (הועתק ב״היום יום״ כה תמוז). שם ע׳ תקמז (הועתק ב״היום יום״ כא סיון). סה״מ תרפ״ד ע׳ רטו. ע׳ רמג. ה׳שי״ת ע׳ 115. ע׳ 117. ועוד. 93) ראה סמ״ק הובא בבית יוסף לטור או״ח סימן סא. 94) ראה גם לקו״ש חל״ד ע׳ 201 ואילך.

ביאור בדרך אפשר

מְבוֹרֶכֶת בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּאוֹפֶן שֶׁל חִיּוּת מְחוּדָּשׁ, כֵּיוָן שֶׁהִמְשִׁיךְ חִיּוּת חָדָשׁ וְכֹחַ חָדָשׁ מִלְּמַעְלָה מַעְלָה, עַד לְמַעְלָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ מבחינת ״פשיטות העצמות״, וּלְמַעְלָה מִגֶּדֶר מַעְלָה וּמַטָּה שאינה רק בחינה שהיא הכי ״מעלה״ אלא נעלית כל כך שמבחינתה ולגביה אין בכלל גדרים ״מעלה״ ו״מטה״. וְתוּמְשַׁךְ בִּרְכַּת הַוָּיָ׳ בִּכְתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה, מִיָּדוֹ הַמְלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה[95] של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, כְּפִי שֶׁפָּעֲלוּ בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר הָעִנְיָן דְּעָנְנִי בַּמֶּרְחָב יָ־ה[80] כך תהיה ההמשכה מיד ה׳ ״הרחבה״, וְעַד שֶׁנִּמְשָׁךְ האור מלמעלה מעלה בְּאוֹפֶן דְּעָשִׂיתָ פֶּלֶא, ויורד עד למטה ביותר בְּעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה, עוֹלָם הַתַּחְתּוֹן, עַד לַעֲשִׂיָּה מַמָּשׁ, בְּבָנֵי חיים בנים חַיֵּי ומזון ופרנסה וּמְזוֹנֵי וברכה לברכה וברכה וְרִיוְחֵי וברכה לברכה וברכה וְעַד לַגְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵימָה, שֶׁאָז בעת הגאולה יְקוּיַּים הַיְּעוּד האמור בנבואה זו כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל, דְּקָאֵי עַל חוּרְבָּנָהּ שֶׁל צוֹר, וּלְאַחֲרֵי זֶה לאחר ביטול ה״עיר״ של אומות העולם, ולפי הפירוש הפנימי, ביטול מציאות ה״לעומת זה״ נַעֲשֶׂה בִּנְיָנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם (הָחֵל מֵהָעִנְיָן דִּירוּשָׁלַיִם בַּעֲבוּרַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שְׁלֵימוּת הַיְּרָאָה[96]), וְעַד לְמַה שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ הַקָּאפִּיטְל[97] פרק זה בישעיה שבו נאמר הכתוב ארוממך וכו׳, וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא יום הגאולה כשיהיה גילוי אלוקות במוחש לעין כל הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה הַוָּיָ׳ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

מְבוֹרֶכֶת בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּאוֹפֶן שֶׁל חִיּוּת מְחוּדָּשׁ, כֵּיוָן שֶׁהִמְשִׁיךְ חִיּוּת חָדָשׁ וְכֹחַ חָדָשׁ מִלְּמַעְלָה מַעְלָה, עַד לְמַעְלָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, וּלְמַעְלָה מִגֶּדֶר מַעְלָה וּמַטָּה. וְתוּמְשַׁךְ בִּרְכַּת הַוָּיָ׳ בִּכְתִיבָה וַחֲתִימָה וּגְמַר חֲתִימָה טוֹבָה, מִיָּדוֹ הַמְלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה[95], כְּפִי שֶׁפָּעֲלוּ בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר הָעִנְיָן דְּעָנְנִי בַּמֶּרְחָב יָ־ה[80], וְעַד שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּאוֹפֶן דְּעָשִׂיתָ פֶּלֶא, בְּעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה, עוֹלָם הַתַּחְתּוֹן, עַד לַעֲשִׂיָּה מַמָּשׁ, בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי, וְעַד לַגְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵימָה, שֶׁאָז יְקוּיַּים הַיְּעוּד כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל, דְּקָאֵי עַל חוּרְבָּנָהּ שֶׁל צוֹר, וּלְאַחֲרֵי זֶה נַעֲשֶׂה בִּנְיָנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם (הָחֵל מֵהָעִנְיָן דִּירוּשָׁלַיִם בַּעֲבוּרַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שְׁלֵימוּת הַיְּרָאָה[96]), וְעַד לְמַה שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ הַקָּאפִּיטְל[97], וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה הַוָּיָ׳ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

95) ברכה שלישית דברכת המזון. 96) ראה תוד״ה הר - תענית טז, א. וראה לקו״ת דרושים לר״ה ס, ב. שה״ש ו, ג. ובכ״מ. 97) ישעי׳ כה, ט.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ח תשרי, תשי״ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על שאלתו: אם הרופאים אומרים שסכנה לאשה שתתעבר אם מותר לה לשמש במוך וכיו״ב:

כבר שקו״ט בזה ראשונים ואחרונים, ונשיאינו מתירים, יעויין שו״ת צ״צ חאה״ע ספ״ט, כן ישנה בכתובים תשובה עד״ז מבנו אדמו״ר מהרי״נ, וכן שמעתי מספרים שהורה כן למעשה כ״ק מו״ח אדמו״ר (ודלא כחוו״ד חלק מרבני אונגארן).

אחכה לבשורות טובות מהטבת מצב בריאותו שלו של זוגתו תי׳ ושל כל ילידיהם שיחיו.

ואחתום בברכה לבריאות הנכונה לכאו״א מהם.

ב"ה*

ענין ימים אלו – עשר ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ בכלל (שעליהם ציוה הנביא דרשו הוי' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, כי אז הוא קירוב המאור אל הניצוץ[1]) ושבת תשובה (אשר כל שבת הוא אותיות תש"ב אנוש[2], ובשבת זה ביחוד נהגו לדרוש לעורר את העם בתשובה) ויוהכ"פ (שהוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים . . לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביוהכ"פ[3]) בפרט –

ענינם – תשובה, ובשתי המדריגות אשר בתשובה: א) תשובה תתאה, תשובה על חטא עון ופשע אשר עשה. ב) תשובה עילאה, להשיב רוחו בבחי' הביטול ומס"נ אל האלקים אשר נתנה, לשרשה ומקורה העצמי, כמו קודם ירידתה ויתר על כן[4].

מובן מזה, אשר תשו"ת יכולה להיות גם רק בענינים פרטים וחלק מכחות הנפש, אלו הכחות והענינים אשר בהם חטא ופגם,

אבל תשו"ע היא שמע ישראל, אסיפת וקיבוץ כל כחות הנפש שנתפזרו העלאתן וכלות הנפש, ממטה למעלה, ואח"כ המשכה מלמעלה למטה בכל חלקי הנפש.

וכמו שהוא בפרט כן הוא גם בכללות הקומה שלימה של כל בני ישראל ראשיכם שבטיכם גו' עד שואב מימך, שצ"ל נאספים ונצבים כולם כאחד, שכללות נשמות ישראל תשובנה למקורם ושרשם[5].

ומהענינים המסייעים באיחוד כל הפרטים, היא ההתקשרות עם הכלל אשר בו היו הם נכללים כאחד, ושם מתאימות הנה גם עתה.

ובנוגע אלינו חסידי כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, אנ"ש המקושרים אליו או גם רק שייכים אליו, הנה זהו ההתקשרות אליו ע"י לימוד תורתו, הליכה בדרך ישרה אשר הורנו וכו' – כאשר נתבאר זה כמה פעמים.

וזהו כן הכשרה וסיוע למילוי הברכה, אשר בה הי' מברך כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ את הבאים אליו לבקש ברכה בערב יוהכ"פ אחר חצות. וזה לשונו[6]:

השי"ת[7] יתן חתימה וגמר חתימה טובה, שנה טובה ומתוקה בגשמיות ורוחניות, לעשות בתורה ועבודה. אלו שיש להם ב"ב יעזור השי"ת שיהי' להם נחת מהם, ופרנסה בהרחבה. אלו שצריכים לבנות בית, יעזור להם השי"ת בגשמיות ורוחניות.

מנחם מענדל בן חנה שניאורסאהן

ערב שבת תשובה, ה'תשי"א

ברוקלין, נ.י.

---

*) ראה קונטרס העבודה ספ"ה.

1) אגרת התשובה ספ"י.

2) רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ז.

3) ראה בכ"ז לקו"ת ר"פ האזינו. ד"ה דרשו הוי' תרצ"א (קונטרס יו"ד [סה"מ קונטרסים ח"א קלב, ב ואילך]). אגה"ת פ"ח ואילך.

4) ראה לקו"ת ר"פ נצבים. ושם דרושים לר"ה רד"ה והי' גו' בשופר גדול.

5) נדפסה בסה"מ תשי"א ע' 22. לקו"ש חי"ד ע' 380. אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ד אגרת תשסח.

6) בשנת תש"ז [סה"ש תש"ז ע' 64]. בשנת תש"ח [סה"ש תש"ח ע' 166] הי' לשון הברכה [בתרגום מאידית]: השי"ת יעורר בהתעוררות תשובה אמיתית מתוך פנימיות ונקודת הלב, שתהי' שנת אורה שנת תורה שנת עבודה.

7) להלן – בתרגום מאידית.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א להתלמידים שיחיו
ערב יום הכיפורים לפני כל נדרי, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

"וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם. יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחונך. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם"[1].

ה' יתברך יברך אתכם בשנת הצלחה בלימוד הנגלה ולימוד החסידות, מתוך יראת שמים ואהבת השם, והלימוד יהיה מביא לידי מעשה[2] - קיום המצוות בהידור, ובנקודתו - עבודת התפלה[3].

שתהיה התעוררות תשובה אמיתית - תשובה עילאה, מתוך שמחה[4].

ויומשך בחתימה וגמר חתימה טובה, על כל השנה כולה, בטוב הנראה והנגלה, למטה מעשרה טפחים.

1) נשא ו, כב ואילך.
2) ראה קידושין מ, ב. וש"נ.
3) ראה לקו"ת בלק ע, ד.
4) ראה תניא אגה"ת פי"א.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
ערב יום הכיפורים לפני כל נדרי*, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

ה' יתברך יתן לכל אחד - נערים וזקנים, אנשים נשים וטף - גמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה והנגלה.

שתהיה התעוררות תשובה אמיתית - תשובה עילאה, בחרטה גמורה על העבר וקבלה טובה על להבא, ויומשך בלימוד התורה, נגלה וחסידות, וקיום המצוות.

וכל זה - מתוך הרחבה ושמחה אמיתית.

* * *

(לקבוצה נוספת:)

בלתי מוגה

ה' יתברך יתן לכל אחד ואחת, בתוך כלל ישראל, חתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה והנגלה, ובאופן שיראו זאת בעיני בשר.

שתהיה התעוררות תשובה אמיתית - תשובה עילאה, שהיא מתוך שמחה[1], בחרטה על העבר וקבלה טובה על להבא, בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור.

וה' יתברך יתן לכל אחד בכל המצטרך מנפש ועד בשר, בבני חיי ומזוני רויחי בהרחבה.

*) הברכה נאמרה לפני כל נדרי, ולא כבכל שנה, לאחרי תפלת מנחה, כיון שזה־עתה קם כ"ק אדמו"ר שליט"א מה"שבעה" (המו"ל).
1) ראה תניא אגה"ת פי"א.

בס"ד. שיחת ש"פ האזינו, י"ג תשרי*, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. בסעודת ליל שבת־קודש פרשת האזינו י"ג תשרי שנת תש"ה[1], הנה למרות שהיה זה יום ההילולא של אדמו"ר מהר"ש, ולכן חשבו (המסובים) שיתחיל לדבר אודות בעל ההילולא,

- ובפרט על־פי המבואר בחסידות שסעודת שבת היא בהמשך לתפלת שבת[2], ועד שהתפילה היא כמו ברכה לפני הסעודה[3], שהיתה קשורה עם יום ההילולא כו' -

הנה בפועל, התחיל כ"ק מו"ח אדמו"ר לדבר אודות אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (בנוגע לאופן הנהגתו ביום הכיפורים, כדלקמן ס"ד), ורק אחר־כך דיבר אודות אדמו"ר מהר"ש, בעל ההילולא.

ב. ויש לבאר טעם הדבר שלכל־לראש התחיל כ"ק מו"ח אדמו"ר לדבר אודות אביו:

לכאורה אפשר לומר, שזהו לפי שהשייכות של כ"ק מו"ח אדמו"ר לבעל ההילולא (כ"ק אדמו"ר מהר"ש) היתה באמצעות אביו, ולכן התחיל לדבר אודות אביו.

אבל באמת אי אפשר לומר כן, כי "צדיקא דאתפטר", שייכים אליו כל בני־ישראל, ללא צורך ב"ממוצעים", כמובן מדברי רבינו הזקן ב'אגרת הקודש'[4] בפירוש מאמר רז"ל[5] "דשבק חיים לכל חי", ש"חיי הצדיק" ש"אינם חיים בשריים כי־אם חיים רוחניים, שהם אמונה ויראה ואהבה", נמשכים לתלמידיו וההולכים באורחותיו כו'.

[ויש להוסיף ולהעיר בנוגע לכללות הענין ד"שבק חיים לכל חי": יש כאלו שרוצים לומר שענין זה שייך רק למי שהוא במדריגת צדיק, שחייו הם "חיים רוחניים" (כנ"ל). אבל האמת היא שזהו ענין ששייך לכל אחד ואחד מישראל - כדמוכח מזה שעל־פי מנהג ישראל (תורה הוא[6]) נאמר הלשון "שבק חיים לכל חי" בנוגע לכל אחד ואחת מישראל. וטעם הדבר - לפי ש"עמך כולם צדיקים"[7], כדברי המשנה[8] "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי גו'", כך שמצד בחינת הצדיק שבו יש אצלו גם הענין ד"חיים רוחניים" כו'].

וכמו כן אין לומר שהטעם שהתחיל לדבר אודות אביו הוא לפי שרצה להמשיך בעולם איזה ענין כללי, וידוע שכל ההמשכות וההשפעות בעולם צריכות לעבור על־ידי נשיא הדור[9] [וכפי שמצינו[10] במשה רבינו, שאפילו השפעת הבשר הוצרכה להיות על ידו, ואף שטען "מאין לי בשר"[11], שאין זה שייך אליו (כמבואר בלקוטי־תורה[12]), מכל־מקום, הוצרך להשפיע גם ענינים גשמיים כמו בשר[13]], ולגביו היה הנשיא אביו כ"ק אדמו"ר נ"ע - שהרי כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר אז אודות הנהגה פרטית של אביו, ולא אודות ענין כללי ששייך לנשיאותו.

ג. אך הענין הוא:

איתא בגמרא[14] "שלשה שותפין הן באדם, הקב"ה ואביו ואמו", ועד כדי כך, שבגלל זה "השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום .. מוראת אב ואם למוראת המקום .. וכן בדין (שיוקשו לכיבוד ומורא על הבן) ששלשתן שותפין בו" (אף הן שותפין למקום בו).

---

*) סיום תקופת ה"שבעה" להסתלקות הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה, אמו של - יבדלח"ט - כ"ק אדמו"ר שליט"א (ראה לקמן ס"י ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 63 ואילך)).

1) סה"ש תש"ה ע' 21 ואילך.

2) ראה המשך תער"ב ח"ג ע' א'שכד. וש"נ.

3) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות אכילת ק"ק בסופה (דרמ"צ צג, ב). סה"מ תרס"ג ח"א ריש ע' סד. שם ח"ב ע' לח.

4) סי' ז"ך וביאורו.

5) ראה סה"מ תרצ"ב ע' ערה. וש"נ.

6) ראה תוד"ה נפסל - מנחות כ, ב. מהרי"ל - הובא ברמ"א יו"ד סשע"ו ס"ד. מנהגים ישנים מדורא ע' 153. שו"ע אדה"ז או"ח סוסק"פ. סתל"ב סי"א. סתנ"ב ס"ד. סתצ"ד סט"ז. ועוד.

7) ישעי' ס, כא.

8) סנהדרין ר"פ חלק.

9) ברשימה נוספת: שממשיך אותם ע"י תורתו.

10) ראה שיחת ש"פ האזינו, שבת תשובה דאשתקד סי"ג (תורת מנחם - התוועדויות חל"ח ע' 32). וש"נ.

11) בהעלותך יא, יג.

12) שם לא, ד.

13) כ"ק אדמו"ר שליט"א דיבר על ענין זה בקול חנוק מבכי (המו"ל).

14) קידושין ל, ב (ובפרש"י).

ולהעיר, שאף־על־פי שהשותפות היא לפי ש"אביו מזריע הלובן .. אמו מזרעת אודם .. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה כו'"[15] - הרי אמיתית ענין השותפות על־פי תורה הוא באופן שלאחרי שכל אחד מהשותפים נותן את חלקו, אזי כל אחד מהם יש לו "בעלות" (בלשון הישיבות) על הדבר כולו[16].

ועל־פי־זה יש לבאר הסיבה לכך שכ"ק מו"ח אדמו"ר התחיל לדבר אודות אביו - שזהו מצד החיוב דכיבוד אב[17].

* * *

ד. בסעודת ליל שבת־קודש הנ"ל אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר[18]:

צום יום הכיפורים הוא במשך כ"ו שעות, כידוע הטעם [ובמקום אחר[19] ביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שהמספר דכ"ו שעות הוא כנגד הגימטריא של שם הוי']. וכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע היה נוהג להוסיף עוד י"ג שעות בתור הכנות ליום הכיפורים, סך־הכל: ל"ט שעות.

וכאשר שאלו אם זהו הענין ד"טל" - הנה כ"ק מו"ח אדמו"ר לא שלל זאת, וגם לא אישר זאת; והמשיך לספר, שכ"ק אדנ"ע דיבר פעם בענין ל"ט מלקות, ג' פעמים "והוא רחום" שאומרים המלקה והנלקה[20], וסיים, שזוהי הכוונה פנימית של ל"ט השעות דיום הכיפורים, אלא שהמלקות הם בגופו, ואילו ענין ל"ט השעות הוא - ש'חיה ויחידה' מגפפים ומנשקים לנפש־רוח־נשמה.

ה. ויש לומר הביאור בזה:

ענין המלקות - כדי לבטל ענינים בלתי־רצויים ("יכפר עון") - שייך רק בבחינת נר"ן, מה־שאין־כן בבחינת חיה ויחידה, ש"גם בשעת החטא היתה באמנה אתו יתברך"[21]; אך ישנו גם הענין ש'חיה ויחידה' מגפפים ומנשקים לנר"ן.

ובהקדם הדיוק בדברי כ"ק אדמו"ר נ"ע (שהרי דברי צדיקים ובפרט נשיאי ישראל הם מדוייקים ביותר) שחי' ויחידה מגפפים ומנשקים לנר"ן - שזהו על־דרך מאמר רז"ל[22] שהמלאכים מגפפים ומנשקים תפלותיהם של ישראל, ומבואר בזה[23], שתפלותיהם של ישראל, נשמות בגופים, הם כמו "גשמיות" בערך למעלת המלאכים, ולכן המלאכים מגפפים ומנשקים לתפלותיהם של ישראל כדי להעלותם למעלה (ועד שעל־ידי־זה יתעלו למעלה גם מעבודת המלאכים, שהרי שרש הנשמות הוא למעלה משרש המלאכים).

ועל־דרך־זה בנידון־דידן, שנר"ן הם כמו "גשמיות" לגבי 'חיה ויחידה', וזהו שחי' ויחידה מגפפים ומנשקים לנר"ן - כדי לפעול בהם שיתעלו לדרגת 'חיה ויחידה', ועל־ידי־זה הנה גם בהם לא יהיה שייך ענין בלתי רצוי כו'.

ועל־ידי־זה נעשית כללות עבודת התשובה דיום הכיפורים באופן נעלה יותר - לא בשייכות לענינים בלתי־רצויים של חטא ועון, אלא באופן ד"הרוח[24] תשוב אל האלקים אשר נתנה"[25].

ו. והמשיך כ"ק מו"ח אדמו"ר לספר אודות י"ג השעות של ההכנות ליום הכיפורים - שתחילת ההכנה היתה בלימוד 'פרי עץ חיים' ו'עץ חיים':

"עץ חיים" קאי על פנימיות התורה, שנקראת "אילנא דחיי"[26], והיינו, שאף־על־פי שהתורה כולה היא "תורת חיים"[27], מכל־מקום, נגלה דתורה מתלבשת בענינים של טוב ורע (ולכן נקראת בשם "אילנא דטוב ורע"[26] - לא מצד עצמה, אלא מצד ההתלבשות בטוב ורע), ועד לטענות של שקר כו', מה־שאין־כן

15) נדה לא, א.
16) ראה תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ע' 278. וש"נ.
17) חסר הסיום (המו"ל).
18) בתחלתה (סה"ש תש"ה שם).
19) ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסט. וש"נ.
20) ראה "היום יום" ערב יוהכ"פ.
21) תניא ספכ"ד.
22) ראה זהר ח"א כג, ב. ח"ב רא, א.
23) ראה תורת מנחם סה"מ טבת ס"ע רלו. וש"נ.
24) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ריש פרשתנו.
25) ברשימה נוספת: והרי אצל כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע היתה עבודה זו גם במשך כל השנה כולה.
26) זח"ג קכד, ב (ברע"מ).
27) נוסח ברכת "שים שלום" בתפלת העמידה.

פנימיות התורה, ד"לית תמן לא קשיא מסטרא דרע וכו'"[26], אלא כל הענינים הם בגילוי - "תורה אור"[28], ולכן נקראת "אילנא דחיי" (כמבואר ב'אגרת הקודש'[29]).

ומרומז גם בנגלה דתורה - כדאיתא בגמרא במסכת יומא[30] "זכה נעשית לו סם חיים", והרי הענין ד"זכה" נעשה על־ידי פנימיות התורה[31], ועל־ידי־זה נעשה "סם חיים", ובאופן שנמשך בגלוי גם בגשמיות (כמובן מהמשך דברי הגמרא בנוגע לענין ההפכי - "לא זכה כו'").

ולאחרי־זה היה המשך ההכנות ליום הכיפורים באופן ד"מעלין בקודש"[32] בעילוי אחר עילוי - עריכת הכפרות, ביאת השוחט, הטבילה במקוה וכו'.

ולאחרי ההכנות במשך י"ג השעות, באה העבודה דיום הכיפורים במשך כ"ו שעות, ועד למוצאי יום הכיפורים, שעל זה נאמר[33] "לך אכול בשמחה לחמך" - דאף שלכאורה אין זה אלא ענין גשמי הקשור עם הנאת הגוף, הנה בזה דוקא מתבטא תכלית העילוי, וכמו לעתיד־לבוא, שהנשמה תהיה ניזונית מן הגוף[34].

ז. על־פי־זה יש לבאר גם מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[35] אודות ה'תורה' שאמר רבינו הזקן במוצאי יום הכיפורים:

כתיב[36] "מי גו' כה' אלקינו בכל קראנו אליו", "אליו ולא למדותיו"[37]. הפרדס[38] מפרש ש"אליו" קאי על האורות המתלבשים בכלים דעשר ספירות דאצילות. הרבי הבעל־שם־טוב מפרש ש"אליו" הוא האלקות שבכלים דעשר ספירות דאצילות[39]. ואילו הפירוש הפשוט הוא: "אליו" - עצמות אין־סוף שישנו אצל כל יהודי פשוט בידיעה עצמית על־ידי אמונה פשוטה כו' (וכידוע גם בענין "שם שמים שגור בפי כל"[40]).

ולכאורה: ידוע שהתורות והמאמרים שייכים לזמן אמירתם, שלכן המאמרים הם על פרשת השבוע ועניני המועדים כו'. ואם־כן, 'תורה' זו שבה מפרש רבינו הזקן ש"אליו" קאי על עצמות אין־סוף כו' - מתאים יותר שזמן אמירתה יהיה ביום הכיפורים עצמו, ולא במוצאי יום הכיפורים?

אך הענין הוא - שהגילוי דעצמות אין־סוף הוא בגשמיות דוקא[41], ולכן, דוקא במוצאי יום הכיפורים, שאז אומרים "לך אכול בשמחה לחמך", הרי זה הזמן המתאים לאמירת התורה בענין "אליו ולא למדותיו", שהכוונה היא לא רק לאורות המתלבשים בכלים דעשר ספירות דאצילות (כפירוש ה'פרדס'), ולא רק לאלקות שבכלים דעשר ספירות דאצילות (כפירוש הבעל־שם־טוב), אלא לעצמות אין־סוף (ומזה נמשך גם בשאר המדריגות שאודותם מדובר בפירוש ה'פרדס' והבעל־שם־טוב).

ח. בהמשך השיחה דובר גם[42] אודות ענין ה"טל" (כנ"ל סעיף ד) - שזהו ענין "טל תורה מחייהו"[43], "טל תחי'" ש"עתיד הקב"ה להחיות בו את המתים"[44], וידוע שתחיית המתים הוא ענין נעלה ביותר, וכמובן גם מדברי הגמרא[45] ש"מפתח של תחיית המתים" הוא מהענינים "שלא נמסרו ביד שליח", אלא הם "בידו של הקב"ה", ובלשון חז"ל[46]: "אני ולא השליח" (אפילו לא ענין השליחות בדרגא היותר נעלית[47]).

---

28) משלי ו, כג.
29) סכ"ו.
30) עב, ב.
31) קונטרס עה"ח פי"ד.
32) ברכות כח, א. וש"נ.
33) קהלת ט, ז. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתרכ"ד ס"ט. וש"נ.
34) ראה תורת מנחם סה"מ ניסן ריש ע' קסח. אב ע' קנ. וש"נ.
35) אג"ק שלו ח"ג ס"ע קמד ואילך (נעתק ב"היום יום" יא תשרי).
36) ואתחנן ד, ז.
37) ספרי - הובא בפרדס של"ב פ"ב.
38) ש"ד פ"א ואילך. של"ב שם.
39) ראה גם תורת מנחם סה"מ באתי לגני ח"ב ע' תה.
40) ראה סה"מ תרפ"ט ריש ע' 20. וש"נ.
41) ראה שיחת ש"פ האזינו, שבת תשובה דאשתקד סי"א (תורת מנחם - התוועדויות חל"ח ע' 31). וש"נ.
42) וכן דובר אודות מ"ש בפרשת השבוע (לב, יא־יב) "כנשר יעיר קנו גו' ישאהו על אברתו ה' בדד ינחנו ואין עמו א־ל נכר".
43) יל"ש ישעי' רמז תלא. וראה כתובות קיא, ב.
44) תניא ספל"ו. וראה שבת פח, ב. חגיגה יב, ב.
45) ריש תענית.
46) נוסח הגש"פ.
47) ראה תורת מנחם - התוועדויות חל"ז ע' 105 הערה 33. וש"נ.

והרי כללות הענין דתחיית המתים הוא בגשמיות דוקא - נשמות בגופים, ודוקא אז יהיה תכלית העילוי דלעתיד־לבוא, כידוע[48] הפלוגתא בין הרמב"ם והרמב"ן אם עיקר העילוי הוא בגן עדן או בתחיית המתים, והכרעת תורת החסידות היא כדעת הרמב"ן, שעיקר העילוי הוא בתחיית המתים, לנשמות בגופים דוקא, וכאמור, שענין זה נמשך מהקב"ה בעצמו, ולא על־ידי שליח - "אני ולא השליח".

ולהעיר גם מהידוע בשם אדמו"ר מהר"ש[49] בביאור מה שכתוב[50] "ונתתי רוחי בכם וחייתם", ואינו מפרש רוחו של מי, דקאי על בחינת העצמות כו'.

וכל זה יהיה בביאת משיח צדקנו, שגם הוא יהיה נשמה בגוף דוקא, ובאופן שיוכלו למששו בידים, ואז יקויים היעוד[51] "הקיצו ורננו שוכני עפר", בעגלא דידן.

* * *

ט. דובר בהתוועדות דיום השבת־קודש שלפני־זה[52], בפירוש הכתוב[53] "וילך משה וידבר גו' אל כל ישראל" - דלכאורה אינו מובן: הרי גם לפני זה היה במעמד כל בני־ישראל, ולהיכן הלך - על־פי מה שכתוב בתרגום יונתן בן עוזיאל "ואזל משה למשכן בית אולפנא", שבנוגע לכל ענין צריכים להביט בתורה.

וכמו שנתבאר לעיל שאפילו משה רבינו, שכל ענינו תורה, ובפרט בהגיעו לתכלית השלימות שלו, כאשר "מלאו ימי ושנותי" - הנה כאשר נעשה מעמד ומצב חדש, הלך ל"בית אולפנא".

ועל־אחת־כמה־וכמה בנוגע לאנשים כערכנו, הרי בודאי שכאשר ישנו מעמד ומצב חדש, צריכים לעיין בהוראות התורה בנוגע למעמד ומצב זה.

י. ובנידון־דידן, במעמד ומצב של חיוב אמירת הקדיש[54] - הנה כיון שביום השבת־קודש הזה יש גם אמירת הקדיש הקשורה עם יום ההילולא של נשיא בישראל (אדמו"ר מהר"ש)[55], מתעוררת שאלה מי קודם:

מצד ענין הכבוד - יש להקדים אמירת הקדיש הקשורה עם נשיא בישראל. אבל לאידך גיסא, אילו רק אחד היה יכול לומר קדיש, הרי בודאי שאמירת קדיש מצד החיוב דשבעה ושלושים היתה דוחה אמירת קדיש בקשר ליום הסתלקות שאירע לפני כמה וכמה שנים, ואם־כן, גם כאשר שנים אומרים קדיש, יש להקדים את אמירת הקדיש שמצד החיוב.

ואין לומר שזהו דבר התלוי בהרגש הלב - כי, נוסף לכך שהרגש הלב גופא צריכה להיות על־פי הוראת התורה ("בית אולפנא"), הרי אמירת הקדיש צריכה להיות במעמד עשרה מישראל, ואם־כן, אין זה דבר התלוי ברגש בלב של אומר הקדיש, אלא דבר שתלוי באחרים.

ואף שלכאורה יש עצה שהראשון שאומר קדיש יכוין גם עבור יום ההילולא של הנשיא (שהרי אפשר לכוין באמירת הקדיש עבור כמה ענינים[56], וכמו בשמיעת קדיש בשעה שכמה אומרים בבת אחת, הן אלו שחייבים באמירת קדיש, והן אלו שאמירת הקדיש אצלם היא מצד מנהג או מצד הרצון בלבד) - הרי עצה זו היא רק בנוגע להאומר, אבל לא בנוגע להשומעים, שאינם יודעים הכוונות שלו.

---

48) ראה תורת מנחם סה"מ ניסן ע' ריז. ע' רכא. וש"נ.

49) ראה סה"מ תר"ם ח"ב ע' תקנז. הובא בד"ה כנשר יעיר קנו דש"פ האזינו, י"ג תשרי תשי"ט פ"ו (תורת מנחם - התוועדויות חכ"ד ע' 43).

50) יחזקאל לז, יד.

51) ישעי' כו, יט.

52) שיחת ש"פ וילך, שבת שובה ס"ז (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ס"ע 35 ואילך).

53) ר"פ וילך.

54) ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, אחר אמו, הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה (המו"ל).

55) כנהוג שא' מזקני החסידים אומר קדיש בימי ההילולא של רבותינו נשיאינו (המו"ל).

56) ראה אחרונים שהובאו באג"ק חי"ב ס"ע קצו.

יא. אמנם, ידוע פתגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שכבר נדפס[57] (וכפי שמביא כ"ק מו"ח אדמו"ר[58] פתגם ה'צמח צדק' שדבר שבדפוס הוא לדורי דורות), ש"יש קדישים שהוא בשביל הנפטר, ויש קדישים שהם תועלת להאומרם", והיינו, שבנוגע לאמירת קדיש על רבותינו נשיאינו, הנה התועלת בזה היא (לא להנשיא, אלא) להאומרו.

וכיון שזהו דבר המפורסם, הרי מובן, שמצד השומעים (שיודעים שאמירת הקדיש אינה בשביל התועלת להנשיא) - שוב אין חיוב להקדים את אמירת הקדיש הקשור עם הנשיא; ומצד האומר - הרי הוא מכוין לכל הענינים, כך שקדיש זה כולל את כל הענינים, ולכל־לראש - מצד החיוב כו', ובפרט שזהו סיום ה'שבעה', שאז העליה שעל־ידי אמירת הקדיש היא באופן נעלה ביותר כו'.

ולהעיר, שאף שיום הכיפורים הפסיק ה'שבעה'[59] - הרי ה'פרי מגדים'[60] מביא מה שכתב האלי' רבא[61] בשם 'נחלת שבעה'[62], ש"מת לו קודם הרגל, מדליק נר כל שבעה .. ואין הרגל מבטל זה", והיינו, שההפסק דיום הכיפורים הוא רק בנוגע לענינים הבלתי־רצויים (ענין האבילות כו'), אבל לא בנוגע לעניני העליות שנעשים על־ידי הדלקת הנר וכיוצא בזה [ולכן רציתי שיתפללו ביום הכיפורים לכל־הפחות תפלה אחת[63]], הן בנוגע ל'שבעה', והן בנוגע לענינים שלאחרי ה'שבעה', כמו הקמת המציבה, כדאיתא בכתבי האריז"ל[64] שזהו ענין הקשור עם המקיפים של הנשמה, שפועלים גם על בחינת נפש רוח נשמה כו' (על־דרך האמור לעיל (סעיף ד) ש'חיה יחידה' מגפפים ומנשקים לנפש־רוח־נשמה).

[בסיום השיחה הזכיר כ"ק אדמו"ר שליט"א, ששבת "אין עצב בה"[65], ועל־אחת־כמה־וכמה לא ענין של היפך החיים כו'[66]].

* * *

יב. דובר במשך הקיץ[67] אודות קביעות השנה (תשכ"ד), שהיא כמו הקביעות דשנת תר"ם, כך, שגם אז חל י"ג תשרי (תרמ"א) ביום השבת־קודש פ' האזינו, כבשנה זו.

וישנו מאמר דא"ח מיום השבת־קודש הנ"ל שנאמר על־ידי הנשיא בשעתו - אדמו"ר מהר"ש (בעל ההילולא), כמו כל נשיאי חב"ד, שהמשיכו כל ההמשכות על־ידי אמירת תורה.

ממאמר הנ"ל ישנו רק "רושם", שנדפס בהמשך יונתי תר"ם[68].

יג. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל כנשר יעיר קנו וגו'.

* * *

יד. על הפסוק "אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא" שבפרשת השבוע[69] - איתא בגמרא במסכת פסחים[70]:

"כתיב אני אמית ואחיה, וכתיב מחצתי ואני ארפא, השתא אחויי מחיי, מרפא לא כל־שכן, אלא אמר הקב"ה, מה שאני ממית אני מחיה, כמו שמחצתי ואני ארפא (כשם שמה שמחצתי אני ארפא, דאין רפואה

57) לקו"ד ח"א מ, ריש ע"ב. וראה גם "אשכבתא דרבי" ריש ע' 55.
58) אג"ק שלו ח"ב ע' שפב.
59) מו"ק יט, א (במשנה). רמב"ם הל' אבל פ"י ה"ג. טושו"ע יו"ד סשצ"ט ס"י.
60) במשב"ז או"ח סוסקל"ב.
61) שם בדיני קדיש אות ז'.
62) סע"ג. - כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שספר זה הובא בפסקי הצ"צ (שו"ת או"ח סל"ד ס"ג. אה"ע ח"א ס"ז. ח"ב סער"ב. חו"מ סל"ב ס"א), וכמדומה שגם רבינו הזקן מביאו (שו"ע או"ח סתמ"א בקו"א ד. שו"ת שלו ס"מ).
63) ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א התקיים מנין לתפלת מנחת יום הכיפורים בבית אמו הרבנית ע"ה (המו"ל).
64) ראה שער המצוות להאריז"ל פ' ויחי.
65) ירושלמי ברכות פ"ב סה"ז. הובא בתוד"ה מ"ד - מו"ק כג, ב.
66) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ריש ע' 337.
67) תורת מנחם שם ע' 249. ע' 268. ע' 335.
68) סה"מ תר"ם ח"ב ע' תקנד ואילך. וש"נ.
69) לב, לט.
70) סח, סע"א (ובפרש"י).

אלא במוכה, כך אותו עצמו שאני ממית אני מחיה). תנו רבנן אני אמית ואחיה, יכול מיתה באחד וחיים באחד (אני ממית את המתים ואני מחיה וזן את החיים) כדרך שהעולם נוהג, תלמוד לומר מחצתי ואני ארפא, מה מכה ורפואה באחד, אף מיתה וחיים באחד, מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה".

ולכאורה אינו מובן:

א) כאשר מדובר אודות אלו שאין מאמינים בתחיית המתים (כמו הצדוקים שאין מאמינים כלל בתחיית המתים[71]) - מהי הראיה שמביא להם הקב"ה מזה ש"מחצתי ואני ארפא" ("מה שאני ממית אני מחיה, כמו שמחצתי ואני ארפא"), הרי כשם שאין מאמינים בתחיית המתים, כמו כן יכולים גם שלא להאמין ולהודות בכך שהקב"ה מרפא חולים?

ב) גם צריך להבין מהו דיוק הלשון "מחצתי (ואני ארפא)" - הרי הלשון הרגיל בתנ"ך בנוגע להיפך הרפואה הוא מחלה או מכה, אבל לא "מחצתי", שזהו לשון בלתי רגיל כלל?

טו. ויש לומר הביאור בזה:

הענין ד"מחצתי ואני ארפא" לא הובא בתור ראיה והוכחה על עצם הענין דתחיית המתים,

- שהרי עצם הענין דתחיית המתים מובן גם על־פי שכל, כדברי הגמרא[72]: "דלא הוו (אותן שלא היו מעולם), חיי (נוצרין ונולדין וחיין), דהוי חיי (אותן שהיו כבר), לא כל־שכן" (שחוזרין וחיין)?! -

אלא הכוונה בזה היא - בנוגע לקושיא שמתעוררת בענין דתחיית המתים, שלכאורה הרי זה ענין של שינוי רצון למעלה.

טז. ובהקדם ביאור הקושיא דשינוי רצון למעלה בנוגע לתחיית המתים דוקא - ולא בנוגע לכל שאר השינויים שבעולם, כמו בנוגע לעשירות ועניות, וכיוצא בזה, שלכאורה הרי גם הם שינוי רצון למעלה:

מבואר ב'שער הבחירה' לאדמו"ר האמצעי (והובא גם במאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר שנדפס בקונטרס קיג[73]), שכל השינויים שבעולם אינם אלא מצד כלי המקבל, והיינו, שלפי אופן הכלי (ה"כיס", "קעשענע") שמכין המקבל על־ידי הנהגתו למטה, הנה באופן כזה נמשכת ההשפעה מלמעלה, אם בקו החסד או בקו הגבורה כו'.

אמנם, כל זה שייך רק בענינים השייכים לסדר ההשתלשלות, מה־שאין־כן בנוגע לתחיית המתים:

תחיית המתים הוא ענין שלמעלה מסדר השתלשלות (נוסף על מה שנתבאר לעיל (סעיף ח) בענין מפתח של תחיית המתים, שהוא אחד מג' המפתחות שלא נמסרו לשליח), שזהו רק מצד עצמותו יתברך (ולא מצד עבודת המטה).

וגם ענין המיתה הוא מצד עצמותו יתברך - דהנה כתיב[74] "ה' נתן וה' לקח", והיינו, ש"ה' נתן" הוא נתינת טעם על זה ש"ה' לקח", שלוקח מה שנתן; וכיון שהענין ד"נתן" הוא ממדריגה נעלית ביותר, כמו שכתוב[75] "נשמה שנתת בי טהורה היא וכו'", והיינו, שהענין ד"נתת בי" הוא למעלה לא רק מ"בראתה" "יצרתה" ו"נפחתה", אלא גם למעלה מ"טהורה היא", דקאי על עולם האצילות, ועד לבחינת טהירו תתאה או אפילו על בחינת טהירו עילאה (כמבואר בחסידות[76]), הרי מובן, שהענין ד"ה' לקח" (שלקח מה שנתן) הוא ממדריגה נעלית עוד יותר - מבחינת עצמותו יתברך.

וכיון שענין המיתה הוא מצד עצמותו, וגם הענין דתחיית המתים הוא מצד עצמותו - הרי זה שינוי רצון למעלה?!

---

71) ראה סנהדרין צ, ב. אבות דר"נ ספ"ה.
72) סנהדרין צא, א (ובפרש"י).
73) נדפס לאח"ז בסה"מ תש"ד ע' 27.
74) איוב א, כא.
75) ברכת "אלקי נשמה" (ברכות ס, ב).
76) ראה תורת מנחם סה"מ תמוז ע' נג. וש"נ.

יז. ועל זה באה ההוכחה ממה שכתוב "מחצתי ואני ארפא":

ובהקדם - ביאור הדיוק בתיבת "מחצתי", שמתחילה באות מ"ם, כידוע[77] שאות מ' שבראש התיבה היא מלשון מפעיל, ולדוגמא: "מאכיל", "מכתיב", וכיוצא בזה.

וכן הוא בנוגע לענין הרפואה ("ואני ארפא") - לאחרי שישנו ענין של "מכה" או "מחלה", ששניהם מתחילים באות מ', מלשון מפעיל: "מכה" - מ' כה, פירושו, שהאות מ' מפעיל את ה"כה", שהוא ענין החלישות, כמו "יד כהה"[78]; ו"מחלה" - מ' חלה, שהאות מ' מפעיל את ענין החולי (ואז יש צורך בענין הרפואה: במחלה - רפואה ממש, ובמכה - מלשון חלישות - רפואה בשם המושאל).

והנה, תיבת "חולי" יכולה להתפרש גם מלשון מתיקות[79],

- וכפי שמצינו כמה תיבות בלשון הקודש שיש להם פירושים הפכיים, ולדוגמא: תיבת שורש, שורש האילן, או לעקור את האילן משרשו[80], וכן תיבת סקילה (שישנה גם בעבודה בנוגע ל"לב האבן"[81]), לסקול באבנים, או לסקל (להסיר ולפנות) את האבן[82] -

והאות מ' מפעיל את ענין החולי - אם באופן של מתיקות, או באופן של חולי כפשוטו, החל מהחולי שמתבטא בכך שלא מרגישים את המתיקות, ועד למה שכתוב בכתבי האריז"ל[83] ש"חולה" בגימטריא מ"ט, היינו, שאפילו כאשר חסר אצלו רק שער הנו"ן, אזי נקרא כבר בשם "חולה" (כפי שמבאר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע במאמר דיבור־המתחיל "והסיר הוי' ממך כל חולי"[84]).

ולכאורה אפשר לומר, שלולי האות מ' שמפעיל את ענין המחלה, הנה מצד ענין הפשיטות שלמעלה, יכולים ענינים אלו להיות בקו החסד או בקו הגבורה כו', והשינוי שבזה אינו אלא מצד הגדרים של סדר ההשתלשלות, לפי כלי המקבל כו'; ועל־דרך־זה בנוגע לענין ה"מכה", שאין זה ענין של חולי ממש, כי אם ענין של כהות וחלישות (כמו החלישות של יד שמאל לגבי יד ימין) בלבד - שעל־ידי עבודה ויגיעה אפשר שתתבטל הכהות והחלישות. וכיון שכן, הרי אין כאן ענין של שינוי רצון, כיון שזהו ענין הקשור עם כלי המקבל כו'.

אך על זה מביאה הגמרא ראיה מהפסוק "מחצתי (ואני ארפא)" - שפעולת המ' המפעיל את ענין ה"חץ" (מכה או מחלה, שבגללה יש צורך בענין הרפואה) היא (לא מצד הגדרים של סדר ההשתלשלות, אלא) על־ידי הקב"ה בעצמו - "מחצתי" (אני בעצמי) דייקא; ואף־על־פי־כן נעשה בזה שינוי - "ואני ארפא".

יח. ומזה מובן גם בנוגע לכללות הענין דתחיית המתים - "מה שאני ממית אני מחיה, כמו שמחצתי ואני ארפא":

"מחצתי" הוא גם מלשון מחיצה, כדאיתא במדרש[85] (והובא בדרושי חסידות[86]): "מחיצה שעשיתי בין העליונים לתחתונים, שהעליונים קיימין והתחתונים מתים" - שזוהי המחיצה שבין הנשמה לגוף, שהיא (לא רק באופן שמצד עצמם אינם שייכים זה לזה, אלא גם) בגלל פעולתו של הקב"ה[87].

ובזה מודגש עוד יותר גודל החידוש שבקישור הנשמה עם הגוף, שאינו אלא בכח ה'מפליא לעשות' (כמו שכתב הרמ"א[88]) - מפליא דייקא, מלשון פלא, שזהו ענין שלמעלה מבחינת החכמה והכתר כו', שלכן נקרא בשם "פלא"[89], ויתירה מזה, שהרי "מפליא" פירושו שהוא מפעיל וממשיך את ענין הפלא.

---

77) ראה עט"ר דרוש לעשי"ת נה, ב. תו"ח נח נח, ב.
78) מנחות לז, א.
79) ראה אוה"ת שלח ע' תקלט. וש"נ.
80) ראה לדוגמא - איוב לא, יב.
81) יחזקאל יא, יט. לו, כו. וראה תו"ח מקץ עב [ריג], ד. ובכ"מ.
82) ראה לדוגמא - ישעי' סב, יו"ד.
83) טעמי המצוות להאריז"ל פ' וירא. מאו"א ח, לה.
84) תרנ"ג (סה"מ תרנ"ג ע' רסא ואילך).
85) קה"ר פ"א, ד (ג).
86) סה"מ תרל"ח ס"ע קנב. המשך תער"ב ח"ב ע' תתנא. ע' א'רב.
87) ראה עד"ז תורת מנחם סה"מ אייר ע' רצז.
88) או"ח ס"ו סוס"א.
89) ראה תורת מנחם סה"מ אדר ע' מד. וש"נ.

וכיון שכן, הרי בודאי שהמחיצה שבין הנשמה לגוף צריכה להיות מבחינה היותר נעלית שלמעלה מסדר השתלשלות כו', וכמבואר בחסידות[90] ששרש המחיצה היא מבחינת רקיע המבדיל כו' (שמזה נשתלשל ענין המחלוקת והגיהנם כו').

אלא מאי, על־פי־זה מתחזקת יותר הקושיא שתחיית המתים הוא ענין של שינוי רצון כו' - הנה על זה נאמר "אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא", "מה שאני ממית אני מחיה, כמו שמחצתי ואני ארפא .. מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה", בגלל שקשה להם הענין דשינוי רצון:

יש לך קושיא - שיהיה לך לבריאות ("געזונטערהייט"), אבל אין זה משנה את המציאות שאכן ישנו הענין דתחיית המתים, וראיה לדבר, מענין הרפואה, שגם הוא בא לאחרי המכה והמחלה שנעשית על־ידי הקב"ה בעצמו[91] - "מחצתי", ואף־על־פי־כן, "אני ארפא", וכמו כן "אני אמית ואחיה".

* * *

יט. בנוגע לדברי הגמרא[70] "מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה" - עדיין צריך להבין:

מהו הצורך ברמז "מן התורה" דוקא, ולמה לא די בהוכחה מהסברא "דלא[72] הוו חיי, דהוי חיי לא כל־שכן"?

ובפרט על־פי מה שנתבאר בהתוועדות הקודמת[92], שלדעת כמה פוסקים, סברא עדיפא מקרא.

כ. ויש לומר הביאור בזה:

תורה שבכתב חלוקה מתורה שבעל־פה בב' ענינים:

א) תורה שבכתב באה במעשה גשמי בפועל (ולא כמו תורה שבעל־פה שאינה אלא בדיבור) - כתיבה בדיו על הקלף, כך, שגם גוי יכול למשש בידים, ועד שיכולה להגיע גם לאומות העולם (מה־שאין־כן תורה שבעל־פה שלא שייך שתגיע לאומות העולם), כדאיתא בגמרא במסכת גיטין[93] ובמדרש[94] בפירוש הכתוב[95] "אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו".

ב) בתורה שבכתב לא שייך חילוקים בין בני־ישראל, שכולם קוראים אותם התיבות והאותיות כו', מה־שאין־כן בתורה שבעל־פה, שיש בה כמה וכמה פירושים, ועד שגם אותה סברא יכולה לבוא בכמה אופנים, כמובא בדרושי חסידות[96] בנוגע לתוספות הרא"ש והר"ן שכל אחד מהם אומר הענין באותיות שלו.

כא. ועל־פי־זה מובן שהענין דתחיית המתים שייך יותר לתורה שבכתב, כי:

א) כללות הענין דתחיית המתים קשור עם ענין הגשמיות דוקא - נשמות בגופים (ולא כמו גן־עדן שהוא ענין רוחני כו').

ב) הענין דתחיית המתים אינו כמו הענין דגן־עדן שיש בו מדריגות חלוקות כו' (ולדוגמא: התוספות והרא"ש והר"ן - יש לכל אחד מחיצה בפני עצמו בגן־עדן[97]), אלא באופן שוה אצל כל בני־ישראל, ממשה רבינו עד לפשוט שבפשוטים, כמאמר רז"ל[8] "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (דקאי על עולם התחיה), והיינו, שזהו ענין שהוא בשוה אצל כל אחד ואחת מישראל (כולל נשים, שגם הן חייבות בלימוד התורה, בהלכות הצריכות להן, כפי שנתפרטו בהלכות תלמוד תורה לרבינו הזקן[98], וכמדובר

---

90) המשך תער"ב שם ע' א'רב. ובכ"מ.

91) אולי הכוונה גם שעפ"ז סרה הקושיא של שינוי רצון למעלה - כיון שמדובר אודות בחי' העצמות שאינו מוגדר בשום גדר כו' (המו"ל).

92) שיחת ש"פ וילך, שבת שובה, וא"ו תשרי הערה 75 בשוה"ג (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 40). וש"נ.

93) ס, ב, ובתוד"ה אתמוהי שם.

94) שמו"ר רפמ"ז.

95) הושע ח, יב.

96) לקו"ת ראה כד, ד. וראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסה"מ תש"י ע' 36.

97) ראה שבת קנב, א. וש"נ. חגיגה טו, א. ב"ב, עה, א. מדרש תהלים סוף מזמור לד. רות רבה פ"ג, ד. ועוד.

98) ספ"א.

כמה פעמים[99] שבזה נכלל גם לימוד תורת החסידות, שעל־ידי־זה באים לקיום מצות אהבת ה' ויראת ה').

כב. בסיום השיחה דובר אודות התחלת הפסוק[69] "ראו עתה כי אני אני הוא גו'", שהקשה על זה בזהר[100], מדוע נאמר "ראו עתה", הרי הענין ד"אני אני הוא" שהוא ענין "אני[101] ראשון ואני אחרון"[102], יתגלה רק לעתיד־לבוא?

אך הענין הוא - שגם עתה שייך הענין דתחיית המתים ("אני אמית ואחי"[69]) בעבודת האדם, כידוע פתגם רבינו הזקן[103] על מאמר רז"ל[104] "זוטרא דבכו מחיה מתים", ש"מת" הוא דבר קר, ואין לך דבר קר כמו השכל, וכאשר פועלים בו ענין של חיות והתלהבות, על־ידי המשכתו במדות, אין לך תחיית המתים גדול מזה.

ולהעיר גם ממאמר רז"ל[105] "מאן דנפיל מדרגי' איקרי מית", ומזה מובן, שהפעולה וההתעסקות עמו (ובכללות חלקו בעולם) היא בבחינת תחיית המתים.

ועל־ידי־זה זוכים לתחיית המתים כפשוטו.

* * *

כג. בעמדנו עתה בד' הימים שבין יום הכיפורים לסוכות, שהם כנגד ד' אותיות שם הוי'[106], הרי מובן שישנו הענין ד"מעלין בקודש"[32] בנוגע לכל עניני קדושה וטוב הנראה והנגלה,

כולל גם בנוגע לענין השמחה שישנו ביום הכיפורים,

- כמודגש בכך שמסיימים את יום הכיפורים ב"מארש" של נצחון[107], "דידן נצח"[108]. וככל הענינים שישנם ברמז או אפילו בגלוי בנגלה דתורה - מפורש הדבר במשנה[109]: "לא היו ימים טובים לישראל .. כיום הכיפורים .. בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן (שזהו על־דרך הענין ד"כשלג ילבינו"[110] - היפך ענין החטא) .. וחולות בכרמים וכו', וכן הוא אומר[111] צאינה וראינה וגו' ביום שמחת לבו", והיינו, שישנו "דבר משנה" (שהטועה בדבר משנה חוזר[112], כיון שזהו דבר הידוע לכל, ולא שייך בו טעות) שיום הכיפורים הוא "יום שמחת לבו" של הקב"ה, והרי הקב"ה הוא "לבן של ישראל" (כפי שדרשו רז"ל על הפסוק[113] "אני ישנה ולבי ער"), וכיון ש"לבא פליג לכל שייפין"[114], נעשית שמחת כל אחד ואחת מישראל, שמחה כפולה ומכופלת, שנמשכת מיום הכיפורים על כל השנה כולה -

והרי שמחה פורצת גדר[115] - "נחלה בלי מצרים .. כיעקב שכתוב בו[116] ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"[117], שזהו ענין הקשור עם הזמן של רעוא דרעוין ביום השבת[118].

---

99) ראה תורת מנחם - התוועדויות חל"ו ע' 52. וש"נ.
100) ח"ב קח, ב.
101) ישעי' מד, ו.
102) ראה זח"א פז, ב. לקו"ת ויקרא א, ריש ע"ד. המשך תער"ב בסופו (ח"ג ע' א'תעד).
103) ראה סה"ש תרצ"ז ע' 195. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ס"ע שטו. ח"ה ס"ע שעא (נעתק ב"היום יום" יא סיון).
104) ע"ז יו"ד, ב. וראה סה"ש תש"ג ע' 99.
105) ראה זח"ג קלה, ב. הנסמן באג"ק ח"ב ס"ע ד.
106) ראה סה"ש ה'שי"ת ע' 346. וש"נ.
107) ראה תורת מנחם - רשימת היומן ס"ע קס. וש"נ.
108) לשון חז"ל - ויק"ר פ"ל, ב.
109) תענית בסופה.
110) ישעי' א, יח.
111) שה"ש ג, יא.
112) כתובות פד, ב. וש"נ.
113) שה"ש ה, ב, ובשהש"ר שם.
114) ראה זהר ח"ב קנג, א. ח"ג קסא, ריש ע"ב. רכא, ב. רלב, א.
115) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד.
116) ויצא כח, יד.
117) שבת קיח, סע"א ואילך.
118) זח"ב פח, סע"ב.

בס"ד. שיחת ליל שמחת תורה (קודם הקפות), ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר פעם[1], שבשמחת־תורה מקדש כל אחד לעצמו, מצד החביבות שבדבר. והיינו, שאף־על־פי שעל־פי דין יכולים לצאת י"ח על־ידי אחר, ואין שום שאלה בדבר, מכל־מקום מצד החביבות צריך כל אחד לקדש בעצמו.

(ואחר־כך אמר:)

אחד המסובים - שעדיין לא קידש - יקדש עתה, ויוציא ידי חובה את כולם (ובכך יהיה תיקון לכמה וכמה דברים), ויכוין גם להוציא את ה"עם שבשדות"[2].

(לאחרי שאחד המסובים קידש, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

בנוגע ל"עם שבשדות" איתא בגמרא[2] ש"אניסי".

והרי אין לנו מי ש"אניסי" יותר מאשר אחינו בני־ישראל שנמצאים ברוסיא[3].

ולכן ינגנו עתה ניגון שהביאו מרוסיא.

* * *

ב. אודות המעלה דשמיני־עצרת, מבואר במאמר של רבינו הזקן (שנקבע על־ידי אדמו"ר האמצעי למאמר הראשון ב'סידור' שער הסוכות)[4], שאז נעשה יחוד וזיווג כו'.

ובביאור זה מתבטאת המעלה דשמיני־עצרת - באופן נעלה יותר מהמבואר בשאר המקומות:

בדרך כלל מבואר[5] שענינו של שמיני־עצרת הוא הקליטה של כל הענינים שנמשכו בחודש תשרי - בראש השנה, יום הכיפורים וחג הסוכות.

ענינו של ראש השנה הוא - "תמליכוני עליכם"[6], היינו, שבני־ישראל מקבלים על עצמם מלכותו של הקב"ה באופן ש"מלכותו ברצון קיבלו עליהם"[7], שזהו ענין ההכתרה, כידוע, והקב"ה מקבל את ההכתרה, ומסכים להיות מלך.

ענינו של יום הכיפורים הוא - המשכת הסליחה ומחילה, ובפרט בנעילת יום הכיפורים. וענין זה חודר ("עס דערנעמט") כו' עד שבני־ישראל זועקים "שמע ישראל וכו'", ועל־ידי־זה נפעלת מיד המשכת הגאולה, שלכן מכריזים מיד "לשנה הבאה בירושלים", שפירושו (לא שצריך להמתין חס־ושלום עוד שנה שלימה, אלא) כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[8] שהגאולה באה תיכף ומיד, ובדרך ממילא הנה "לשנה הבאה" נהיה כבר "בירושלים".

וענינו של חג הסוכות הוא - המשכת השמחה על כל השנה, "ושמחתם לפני ה' אלקיכם", הקשורה עם "ולקחתם לכם גו'"[9], נטילת לולב, שמורה ש"ישראל אינון נצוחייא"[10], הן נצחון האויב שמבפנים, זה היצה"ר, והן נצחון האויבים שמבחוץ, ועד שגם אומות העולם מכירים במעלתם של ישראל, כפי שאומרים בהלל: "הללו את ה' כל גוים גו' כי (גם הם מכירים ש)גבר עלינו חסדו"[11].

---

1) ראה שיחת ליל שמח"ת תש"ד בתחלתה (סה"ש תש"ד ריש ע' 32). תש"ט בתחלתה (סה"ש תש"ט ע' 281). וראה גם שיחת יום שמח"ת תרצ"ו בתחלתה (סה"ש תרצ"ו ריש ע' 16).

2) לשון הגמרא - ר"ה בסופה.

3) חסר קצת (המו"ל).

4) סידור (עם דא"ח) רנז, א. וראה גם אג"ק חכ"ה ע' כא. וש"נ.

5) ראה תורת מנחם סה"מ תשרי ע' רכד. וש"נ.

6) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.

7) נוסח תפלת ערבית.

8) ראה סה"ש תש"ח ע' 200. וש"נ.

9) אמור כג, מ.

10) ויק"ר פ"ל, ב.

11) תהלים קיז. וראה תורת מנחם שם ע' קפו ואילך. וש"נ.

וכל ענינים אלו - באים באופן של קליטה בשמיני־עצרת, שזהו ענינו של "עצרת", מלשון קליטה.

ועל־פי־זה אין בשמיני־עצרת ענין חדש, כיון שכל ענינו הוא רק קליטת כל ההמשכות שנפעלו במועדים הקודמים.

ואילו במאמר שב'סידור' מבואר שענינו של שמיני־עצרת הוא היחוד והזיווג - שזהו ענין חדש שלא היה מקודם לכן.

ועד שכל הענינים שבמועדי חודש תשרי קודם שמיני־עצרת הם הכנה להיחוד שבשמיני־עצרת ושמחת־תורה: בראש השנה מתחיל ענין הנסירה[12], ונמשך בכל עשרת ימי תשובה - בכל העשר ספירות שבמלכות, כל יום בספירה נוספת; לאחרי כן, בד' הימים שבין יום הכיפורים לסוכות ובחג הסוכות, נעשית המשכת אורות מקיפים ופנימיים במלכות, כנסת ישראל, שזהו בדוגמת קישוטי כלה שמקשטים אותה בתכשיטים שונים קודם היחוד. ולאחרי כן, בשמיני־עצרת ושמחת־תורה - נעשה היחוד והזיווג.

ומזה מובן גודל המעלה שבשמיני־עצרת לגבי הימים שלפניו - שהרי כל הענינים שבימים שלפניו אינם אלא הכנה להיחוד שבשמיני־עצרת.

וכמובן ממשל הנישואין בגשמיות - שלהיותו משל שבתורה הרי הוא מדוייק ומכוון בכל פרטיו - שכל עניני ההכנה שקודם הנישואין אינם בערך להנישואין עצמם, וכפי שרואים גם בענין השמחה שעיקרה בשעת הנישואין דוקא, וכן הוא גם בהנמשל, שכל הענינים הקודמים אינם בערך למעלת היחוד שבשמיני־עצרת ושמחת־תורה, ומצד זה גדלה השמחה דשמיני־עצרת ושמחת־תורה, בדוגמת שמחת נישואין.

ג. והביאור בענין היחוד שבשמיני־עצרת ושמחת־תורה - יובן על־פי דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[13], שענינו של שמיני־עצרת ושמחת־תורה הוא כמו הענין של ראש השנה, אלא שבראש השנה פועלים בקו המרירות, ואילו בשמיני־עצרת ושמחת־תורה פועלים בקו השמחה.

ולכאורה אינו מובן: כיצד יכולים לפעול זאת על־ידי שמחה?!

בשלמא מרירות - הוא ענין ד"לב נשבר", וכתיב[14] "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה"; אבל שמחה אינה ענין של לב נשבר, אדרבה, שמחה היא תנועה של התפשטות, היפך המרירות ולב נשבר, ואם־כן, איך יכולים לפעול על־ידי שמחה?

הן אמת שגם בשעת השמחה דשמיני־עצרת ושמחת־תורה צריך להיות במעמד ומצב ד"לב נשבר ונדכה", שהרי בלאו־הכי אין זו "שמחת תורה", אלא סתם שמחת עצמו ("ער גיט זיך גלאַט נאָך"), אבל: (א) ה"לב נשבר" הוא רק בהעלם, ובגילוי היא השמחה, (ב) פעולת ההמשכה דעניני שמיני־עצרת ושמחת־תורה היא לא מצד ה"לב נשבר", אלא מצד השמחה. ואם־כן, נשאלת השאלה: כיצד יכולה שמחה והתפשטות - שהיא היפך המרירות ולב נשבר - לפעול את ההמשכות דשמיני־עצרת ושמחת־תורה?

ונקודת הביאור בזה - שזהו לפי שזוהי השמחה של התורה, ומצד מעלת התורה יכולים לפעול גם על־ידי שמחה אותם ענינים שכדי להמשיך אותם בראש השנה יש צורך בענין המרירות דוקא.

ד. והענין בזה:

החידוש של התורה הוא - חיבור נברא ובורא, שמצד עצמם אין להם ערך כלל זה לזה, ועד שהנברא אין לו השגה כלל בהבורא, ואילו על־ידי התורה "נותן" הקב"ה את עצמו, כביכול, לכל אחד מישראל, שיוכל "ליקח" אותו.

---

12) ראה שער הכוונות שער ר"ה. פע"ח שער ר"ה. ועוד.

13) ד"ה ביום השמע"צ תרצ"ה פכ"ו (סה"מ קונטרסים ח"ב שלט, א). - נעתק ב"היום יום" כב תשרי, שמע"צ. וראה גם תורת מנחם - רשימת היומן ע' שנג.

14) תהלים נא, יט.

ואף־על־פי שאפילו אצל משה רבינו נאמר[15] "וראית את אחורי", "הראהו קשר של תפילין"[16], אבל "פני לא יראו"[15], היינו, שראה את החיצוניות בלבד - הרי זה רק בנוגע לראיית העין, אבל בהשגה - השיג גם את הפנימיות.

וכמבואר ב'אגרת הקודש'[17] בענין "חכם עדיף מנביא"[18], שבנבואה, שהיא ראי' מוחשית, יכולים לראות רק את החיצוניות[19]

* * *

[לאחרי עריכת ה"הקפות", אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

כיון שהסדר דלימוד הניגונים נשלם כבר[20], ינגנו עתה ניגון שכבר לימדוהו בעבר.

והתחיל לנגן הניגון "אתה בחרתנו"].

בס"ד. שיחת יום שמחת־תורה, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הקדושות לסעודה.

א. ישנה רשימה מההתוועדות דליל שמחת־תורה (קודם הקפות) דשנת תרצ"ט[1], שבה סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר אודות התורה שאמר ה'צמח־צדק' בשמחת־תורה שנת תר"ז, ששמעה מהחסיד ר' פינחס רייזעס, ששמע מרבינו הזקן בשם הבעל־שם־טוב:

כתיב[2] "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר" - ושומחיה מאושר,

- והיינו, שכיון שהאות ת' ד"תומכיה" היא ללא דגש (תי"ו רפה), יכולים לקרותה "שומחיה" (בשי"ן שמאלית).

ועל־דרך שמצינו בגמרא פלוגתא[3] בענין מסורת ומקרא: "יש אם למסורת" (כמו שכתב משה ומסר בספר תורה לישראל, היא ה'אם' והעיקר, ולא כמו שהוא נקרא), או "יש אם למקרא", וכמו בתיבת "סכת", שאף שעל־פי המסורת היא בלשון יחיד, מכל־מקום, כיון שעל־פי הקריאה היא בלשון רבים, הרי זה נחשב לשתים. -

מי ששמח עם התורה ומשמח את התורה, הוא "מאושר", בבנים ובני בנים עוסקים בתורה.

וסיים כ"ק מו"ח אדמו"ר, שה'צמח־צדק' אמר: זה מאה שנה שהבעל־שם־טוב אמר תורה זו, וגם עתה הוא אומר תורה זו בגן־עדן. והראה ה'צמח־צדק' שילכו לרקוד, ואמר: שהבעל־שם־טוב אמר ש"מחול" הוא קירוב שנראה כריחוק, וכידוע במשל ה"שווינדעל טרעפ" (עד כאן תוכן הרשימה).

ב. והענין בזה:

משל ה"שווינדעל טרעפ" נתבאר במקום אחר[4] - שהן מדריגות זו למעלה מזו בצורת עיגול מסביב לעמוד, עד למדריגה העליונה שמגעת לראש העמוד, שבו נחקק ונצטייר איזה צורה כו'. והסדר בזה -

15) תשא לג, כג.
16) פרש"י עה"פ.
17) סי"ט.
18) ב"ב יב, א.
19) ע"כ נמצא ברשימה שהגיעה לידינו (המו"ל).
20) ראה גם שיחת ליל שמח"ת דאשתקד בסופה (תורת מנחם - התוועדויות חל"ח ע' 117).

1) בסופה - סה"ש תרצ"ט ע' 306. וראה גם שיחת ליל שמח"ת (קודם הקפות) תשי"ט ס"ב (תו"מ חכ"ד ס"ע 119 ואילך).
2) משלי ג, יח.
3) סוכה ו, ב (ובפרש"י). וש"נ.
4) ראה ד"ה אז תשמח בתולה במחול במאמרי אדה"ז תקס"ה ח"א ע' ריד ואילך. אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תתפד ואילך.

שכאשר עולה ממדריגה למדריגה, צריך תחילה לסבב את העמוד מאחוריו, שאז אינו יכול לראות את הצורה שבראש העמוד, ונראה כאילו מתרחק ממנה, אבל באמת, הרי הוא קרוב יותר, כיון שהמדריגה השניה היא למעלה מהמדריגה הראשונה, כמו בכל עליה במדריגות על־דרך הרגיל.

והנמשל מזה - בענין התשובה[5], ולא רק תשובה עילאה, אלא גם - ואדרבה: בעיקר תשובה תתאה, שזוהי התשובה דחודש אלול כו׳.

ג. ובפרטיות יותר:

ענין התשובה שייך גם אצל צדיק גמור, כמובן מהמבואר בתניא[6] ש״נשמת האדם אפילו הוא צדיק גמור עובד ה׳ ביראה ואהבה בתענוגים (שזוהי שלימות העבודה, ד״לית פולחנא כפולחנא דרחימותא״[7]), אף־על־פי־כן, אינה בטלה במציאות לגמרי .. רק הוא דבר בפני עצמו, ירא ה׳ ואוהבו״, ״יש מי שאוהב״[8].

ומובן, שמה שנקרא בשם ״יש מי שאוהב״, הוא ענין של ריחוק, אבל אף־על־פי־כן, נוסף לכך שכללות מעמדו ומצבו הוא באופן של קירוב, הרי זוהי הדרך שעל־ידה באים לשלימות האמיתית כו׳[9].

אמנם, ריחוק הנ״ל, להיותו במדריגת הקדושה עצמה, הרי אין זה ריחוק אמיתי; ואילו אמיתית ענין הריחוק הוא במדריגה שבה יש צורך בתשובה תתאה, ששם ישנו ענין של הפסק ממש.

אבל לאידך גיסא, כיון שזהו הפסק כו׳ - הרי זה ריחוק ממש, ולא קירוב שנראה כריחוק?

אך הענין בזה, שנוסף לכך שמצד נפש האלקית, הנה ״גם בשעת החטא היתה באמנה אתו יתברך״[10], והיינו, שאינה מסכימה על החטא, ומוחה נגדו כו׳, הרי האמת היא שעל־ידי החטא בא למדריגה נעלית יותר, כמבואר בתניא[11] בענין ״זדונות נעשו לו כזכיות״[12], שזהו על־ידי ״תשובה מאהבה .. (ש)צמאה נפשו לה׳ כארץ עיפה וציה, להיות כי עד הנה היתה נפשו בארץ ציה וצלמות .. ולזאת צמאה נפשו ביתר עז מצמאון נפשות הצדיקים״, ולכן ״זדונות נעשו לו כזכיות״, ״הואיל ועל־ידי־זה בא לאהבה רבה זו״.

ויש להוסיף, שמזה גופא שענין זה נאמר על־ידי ה׳צמח־צדק׳ וכן על־ידי כ״ק מו״ח אדמו״ר (ובהתאם לכך - גם עתה) ברבים, מוכח, שזהו ענין ששייך לא רק לצדיק גמור, או על־כל־פנים בינוני (שאף ש״מדת הבינוני היא מדת כל אדם״[13], הרי ידוע הפתגם[14] ״הלואי אַ בינוני״), אלא לכל אחד מישראל, שעבודת התשובה אצלו היא תשובה תתאה.

ד. בהמשך השיחה דובר גם אודות הענין ד״תומכיה מאושר״ כפשוטו (שהרי ״אין מקרא יוצא מידי פשוטו״[15]), שקאי על ענין הצדקה, והקשר והשייכות של שני הענינים־פירושים: ״שומחיה״ ו״תומכיה״.

* * *

ה. דובר לעיל (בהתוועדות דאתמול[16]) על־דבר המעלה המיוחדת דשמיני־עצרת ושמחת־תורה לגבי חג הסוכות, ולפני־זה ראש־השנה ויום הכיפורים - בהמשך ובהוספה על כללות המעלה דימים טובים גם לגבי שבת.

ובהקדמה - שבדרך כלל מבואר שיום השבת הוא למעלה מיום־טוב, כדאיתא בספרי קבלה וחסידות[17] ששבת הוא בחינת מוחין דאבא, ולכן הוא למעלה מיום־טוב שהוא בחינת מוחין דאימא.

---

5) ראה גם לקו״ת דרושי שמע״צ פו, ג ואילך.
6) פל״ה (מד, סע״א ואילך).
7) ראה זהר ח״ב נה, ב. ח״ג רסז, א. לקו״ת שלח מב, ג. ובכ״מ.
8) תו״א וארא נו, א. ויקהל (בהוספות) קיד, ד. לקו״ת תזריע כ, ג. בלק עד, א. ובכ״מ.
9) ראה מאמרי אדה״ז שם ע׳ ריז.
10) תניא ספכ״ד.
11) פ״ז.
12) יומא פו, ב.
13) תניא רפי״ד.
14) בית רבי ח״ב פ״ח (יד, א) הערה א. וראה גם תו״מ חל״ט ע׳ 231 הערה 55. וש״נ.
15) שבת סג, א. וש״נ.
16) ליל שמח״ת (לפני הקפות) ס״ב (לעיל ע׳ 96 ואילך).
17) ראה פע״ח שער מקרא קודש פ״א. לקו״ת צו יא, ד ואילך. סידור (עם דא״ח) שער המועדים בתחילתו (ריז, א ואילך). ובכ״מ.

וכן הוא בפשטות על־פי נגלה - שיום השבת אסור בכל המלאכות, מה־שאין־כן יום־טוב, שאף שאסור במלאכה, הרי הוא מותר במלאכת אוכל נפש (שאסורה בשבת)[18]. ומזה מוכח שיום השבת הוא מובדל לגמרי מעניני העולם, מה־שאין־כן יום־טוב שמותר במלאכת אוכל נפש - יש לו איזה קשר ושייכות לעניני העולם.

וזהו גם מה שיום השבת נקרא "קדש"[19], מה־שאין־כן יום־טוב אינו אלא "מקראי קדש"[20], "זמינין דקדש"[21], היינו, שמזמינים וממשיכים את הבחינה ד'קודש' ביום כזה שמצד עצמו אינו קודש (וראיה לדבר - שמותר במלאכת אוכל נפש). ומובן שיש חילוק בדרגת הקדושה שבדבר שהוא קודש מצד עצמו, לדרגת הקדושה בדבר שרק מזמינים וממשיכים בו ענין הקדושה.

ועוד ענין בזה - שיום השבת ענינו תענוג, ואין בו ענין של יגיעה כלל, כי היגיעה והטירחא אינם אלא בערב שבת, כמאמר רז"ל[22] "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", אבל בבוא יום השבת עצמו - הנה מבלי הבט על מעמדו ומצבו כו', וגם בזמן הזה ובחוץ לארץ - מתעלה הוא למעמד ומצב ש"כל מלאכתך עשויה"[23]; מה־שאין־כן ביום־טוב - צריך להיות ענין של יגיעה על־כל־פנים בנוגע למלאכת אוכל נפש, ובמילא, צריך להיות גם ענין של מלחמה עם החומריות - ועל־כל־פנים עם הגשמיות - שבעולם.

ומכל זה מובן שהן על־פי נגלה והן על־פי פנימיות הענינים - יום השבת הוא למעלה מיום־טוב.

אמנם, לאידך גיסא - ענין השמחה הוא ביום־טוב דוקא, כמו שכתוב[24] "ושמחת בחגך", ולא בשבת. ומה שכתוב ב'ספרי'[25] "וביום שמחתכם אלו השבתות" - הרי ענין השמחה בשבת הוא בהעלם[26], ואילו עיקר ענין השמחה - בגילוי - הוא ביום־טוב דוקא.

וכן הוא להלכה - כמו שכתוב בשולחן־ערוך[27] ש"בגדי יום־טוב צריכים להיות יותר טובים מבגדי שבת", מצד חיוב השמחה ביום־טוב דוקא, ו"לכך נהגו להרבות במיני מאכלים ביום־טוב יותר מבשבת שלא נאמר בה שמחה".

ולהעיר, שחיוב השמחה ביום־טוב הוא גם בזמן הגלות ובחוץ לארץ. ואף שיש דעות[28] שאין זה אלא מדרבנן, הרי כבר פסק אדמו"ר הזקן[29] - הפוסק דדורנו - שגם בזמן הגלות ובחוץ לארץ חיוב השמחה הוא מן התורה.

ואם בכל יום־טוב ישנו החיוב "ושמחת בחגך" - ביום־טוב דחג הסוכות שנקרא "זמן שמחתנו", על־אחת־כמה־וכמה. וכיון שהשמחה ד"זמן שמחתנו" גופא היא באופן שהולך וניתוסף בשמחה בעילוי אחר עילוי, כהציווי "מעלין בקודש"[30] - הרי מובן עד כמה גדולה השמחה בשמיני־עצרת ושמחת־תורה.

ו. ונמצא, שיש ביום־טוב דבר והיפוכו - שבענין אחד הוא יותר בגילוי, ובענין אחד הוא יותר בהעלם:

ענין השמחה - הוא ביום־טוב בגילוי, ועוד זאת, שהתגלות השמחה ביום־טוב היא לא רק בנוגע לעצמו, אלא גם בנוגע להזולת,

[ולהעיר, ששמחה בכלל ענינה גילוי[31], והרי עיקר ענין הגילוי הוא אל הזולת. וכמו שהוא בענין

18) ביצה לו, ב (במשנה). רמב"ם, טושו"ע ואדה"ז או"ח, ריש הל' יו"ט.
19) תשא לא, יד.
20) אמור כג, ב. ד.
21) זח"ג צג, ב ואילך.
22) ע"ז ג, סע"א.
23) מכילתא ופרש"י יתרו כ, ט. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סש"ו ס"ח (סכ"א).
24) פ' ראה טז, יד.
25) בהעלותך יו"ד, יו"ד (נת' בלקו"ש חל"ג ע' 62 ואילך).
26) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1090 הערה 31.
27) אדה"ז או"ח סתקכ"ט ס"ז.
28) תוד"ה עשה דיחיד (מו"ק יד, ב). וראה בארוכה שאגת ארי' סי' סה. מנחת חינוך מצוה תפה.
29) שם ס"ו.
30) ברכות כח, א. וש"נ.
31) ראה לקו"ת וסידור שבהערה 17.

ההעלם והגילוי באדם עצמו, שמחשבה ענינה העלם, ודיבור ענינו גילוי - לפי שמחשבה היא לעצמו, ודיבור הוא אל הזולת[32]],

ועד שזהו תנאי עיקרי בשמחת יום־טוב, כפי שפוסק אדמו"ר הזקן בשו"ע[33]: "כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, שנאמר[24] והלוי והגר והיתום וגו', אבל מי שנועל דלתי חצירו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה כו', ושמחה כזו קלון הוא להם, שנאמר[34] וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם".

מה־שאין־כן בשבת - אף שצריך להיות הכנסת אורחים וצדקה (על־ידי מאכל ומשקה), הרי גם לולי זאת אין זה באופן של "פרש" חס־ושלום כמו ביום־טוב, שהרי "פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם"[35]. ונמצא, שלגבי הזולת - ענין השבת הוא באופן של העלם.

והפכו בענין הקדושה - שבשבת הוא בגילוי, וביום־טוב הוא בהעלם, כדמוכח מזה שיום־טוב מותר במלאכת אוכל נפש (כנ"ל), וכיון שכן, הרי יש אפשרות שבמשך כל היום יעסוק אדם (לא בעניני קדושה, אלא) במלאכת אוכל נפש, ועד כדי כך, שיש דעה שיום־טוב הוא "כולו לכם"[36], והיינו, שאף שישנו ענין הקדושה ביום־טוב, "מקראי קדש", הרי זה יכול להיות בהעלם; מה־שאין־כן בשבת - ענין הקדושה הוא בגילוי, "שבת לה""[37], ועד כדי כך, ש"בקושי התירו לדבר דברי תורה בשבת"[38], כיון שגילוי הקדושה דיום השבת היא מבחינה שלמעלה גם מהדיבור דתורה[39].

ז. ועל־דרך־זה מצינו דבר והיפוכו בנוגע לענין האושפיזין בשייכות לשבת ויום־טוב:

ובהקדמה - שיש שני סוגי אושפיזין: (א) נשמה יתירה שנקראת בזהר[40] בשם אושפיזא, (ב) אורחים.

והנה, בנוגע לענין הא' דאושפיזין, נשמה יתירה - איתא בגמרא[41] "נשמה יתירה נותן הקדוש־ברוך־הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר[42] שבת וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש".

וכיון שענין הנשמה ונפש הוא באופן שנרגש ופועל בגוף, הרי מובן שגם הנשמה יתירה שניתנת לאדם בשבת נרגשת ופועלת בגוף, וכמו שכתב רש"י בפירוש "נשמה יתירה", "רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרווחה ויאכל וישתה ("מרחיבים דעתו לאכילה ושתיה") ואין נפשו קצה עליו". וכן מוכח מתקנת חכמים להריח בבשמים במוצאי שבת, כדי להשיב את הנפש שדואבת על איבוד הנשמה היתירה במוצאי שבת[43], היינו, שכדי להשיב הנפש יש צורך בריח של בשמים, שעם היותו ריח שהנשמה נהנית ממנו[44], הרי זה בא על־ידי האף הגשמי דוקא - משום שכללות הענין דנשמה יתירה הוא באופן שנרגש ופועל בגוף הגשמי.

ובפרט על־פי המבואר בחסידות שביום השבת גם חיות הגוף[45] היא חיות אחרת לגמרי מאשר החיות בימות החול, היינו, שניתוסף חיות נעלית יותר באין־ערוך[46], הוספה שמרובה על העיקר, כמרומז גם בהלשון "נשמה יתירה".

אמנם, בנוגע ליום־טוב - כותב אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך[47] ש"ביום־טוב אין לאדם נשמה יתירה כלל", ומזה מובן שהענינים שנמשכים לנשמה ביום־טוב, תוספת קדושה כו', ועד לה"שטורעם" דענין

32) ראה סה"מ פר"ת ע' קנט. ועוד.
33) שם סי"א.
34) מלאכי ב, ג.
35) זח"ב פח, ב (ובנצו"א שם). וראה תו"א ר"פ חיי שרה. סידור (עם דא"ח) סדר סעודת שבת רג, א ואילך. ועוד.
36) פסחים סח, ב.
37) יתרו כ, יו"ד.
38) הובא בסו"ס היראה לר' יונה (אות שיט). וראה ירושלמי שבת פט"ו ריש ה"ג. וראה גם אג"ק ח"כ ע' קא. וש"נ.
39) ראה תו"א תשא (בהוספות) קיג, א. לקו"ת שבהערה 17. ובכ"מ.
40) תקו"ז ת"ו (כב, ב). תכ"ד (סט, ב). זו"ח בראשית יז, רע"א. יתרו לב, א. ועוד.
41) ביצה טז, א. תענית כז, ב.
42) תשא לא, יז.
43) שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רצז. וראה בארוכה לקו"ש חל"א ע' 191 ואילך. וש"נ.
44) ברכות מג, ב.
45) ראה תו"ח שמות תרלב, א.
46) ראה תו"א ויקהל פז, ד. לקו"ת שה"ש יט, א. ובכ"מ.
47) או"ח ר"ס תצא.

המקיפים שמאירים בחג הסוכות[48] - הרי זה באופן שאינו נרגש ופועל בגוף, דלא כשבת שה׳נשמה יתירה׳ נרגשת ופועלת בגוף הוספה בענין של אכילה ושתיה, מה־שאין־כן ביום־טוב, שההוספה באכילה ושתיה אינה אלא מפני שיודע שיש חיוב לאכול בשר ולשתות יין[49], ולא מצד הרגש הגוף עצמו כבשבת.

והפכו בנוגע לענין הב׳ דאושפיזין - שבנוגע לשבת איתא בגמרא[50] ש״שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו״, מלאכים דייקא, שאי־אפשר למששם בידים ואין רואים אותם בעיני בשר, והידיעה שיודעים אודותם אינה אלא מדברי הגמרא; מה־שאין־כן בנוגע ליום־טוב - האושפיזין הם הגר היתום והאלמנה עם שאר העניים כו׳, שרואים אותם בעיני בשר ואפשר למששם בידים.

[ויש להוסיף, שגם ענין האושפיזין דחג הסוכות בנוגע לנשמות שבאות מעולם האמת[51], קשור עם אורחים כפשוטו, נשמות בגופים[52], שכן, בגופו של כל אורח מלובשת נשמה ששרשה בעולם האצילות כו׳. ואף שבהתלבשותה בגוף ירדה ממדרגתה - הרי כן הוא אפילו בנוגע לנשמתו של אברהם אבינו, שאמר ״ואנכי עפר ואפר״[53], כיון שבירידת נשמתו למטה להתלבש בגופו, אין דמיון וערך מהות אור האהבה המאיר בו אל מהות אור אהבה וחסד עליון שבאצילות אלא כערך ודמיון מהות העפר שנעשה אפר אל מהותו ואיכותו כשהיה עץ נחמד למראה וטוב למאכל כו׳[54]].

ח. ומכל זה מובן שביום־טוב נוגע ומודגש בעיקר ההמשכה והגילוי למטה בפועל ממש, גם כאשר הקדושה והרוחניות שבדבר אינן באות במורגש כל־כך, כי־אם בדרך סגולה בלבד.

ויש להביא מעין דוגמא לדבר - מהמבואר במאמר של אדמו״ר הזקן משנת תקס״ב[55] החילוק שבין עבודת האבות קודם מתן־תורה לעבודתנו אנו לאחרי מתן־תורה, שהאבות השיגו בנשמתם האורות דמלכות דאצילות המלובשת בבריאה, לפי שהיתה נשמתם מעולם הבריאה, ולכן השיגו בנשמתם על־ידי עבודתם הרוחנית כו׳, מה־שאין־כן לאחרי מתן־תורה, הנה על־ידי הנחת תפילין מתלבש בנפשנו בחינת חכמה דאצילות שנתלבש בה מעצמות המאציל כו׳, אלא שענין זה הוא בדרך סגולה, שהרי אין אנו משיגים בנפשינו כלל כו׳.

ומעין ודוגמת זה בנדון־דידן - שביום השבת באים הענינים הרוחניים במורגש בגוף, כנ״ל שה׳נשמה יתירה׳ פועלת הרחבת הדעת לאכילה ושתיה באופן ש״אין נפשו קצה עליו״, מה־שאין־כן ביום־טוב, שהענינים הרוחניים אינם באים במורגש בגוף, כי־אם בדרך סגולה בלבד.

ט. ובנוגע לענינו - השמחה דשמיני־עצרת ושמחת־תורה:

אף שמעלת השמחה דשמיני־עצרת ושמחת־תורה היא בדרך סגולה, הרי למאי נפקא־מינה אם הענין בא בהבנה והשגה ובמורגש אם לאו, העיקר הוא שבפועל ממש יש לנו ענין גדול ונפלא - ענין השמחה - שפורץ כל הגדרים[56], מדידות והגבלות!

וענין זה נמשך ופועל גם על כל השנה כולה - שכללות העבודה דכל השנה כולה, ״ויעקב הלך לדרכו״[57], תהיה באופן של ״ופרצת״[58], ״נחלה בלי מצרים״[59].

* * *

י. בהתוועדות הנ״ל[60] דיבר כ״ק מו״ח אדמו״ר גם על זה שהתורה נקראת בכמה שמות[61]: בשר, יין, שמן ומים,

---

48) ראה מאו״א ס, טו - מזהר ותקו״ז (נסמן ביאיר נתיב שם). ועוד. הנסמן בלקו״ש חכ״ט ס״ע 211.
49) שו״ע אדה״ז או״ח סתקכ״ט ס״ד.
50) שבת קיט, ב.
51) ראה זח״ג קג, ב ואילך. רנה, ב ואילך. שא, ב ואילך.
52) ראה זח״ג שם קד, א.
53) וירא יח, כז.
54) תניא אגה״ק סט״ו (קכא, סע״א ואילך).
55) ד״ה להבין מה שמצינו בדברי רז״ל כו׳ דמוצאי יוה״כ - נדפס במאמרי אדה״ז תקס״ב ע׳ יא ואילך (וראה גם ד״ה זה דמוצאי יוה״כ דאשתקד (תו״מ חל״ח ע׳ 36 ואילך)).
56) ראה בארוכה סה״מ תרנ״ד ס״ע רכג ואילך. ועוד.
57) ויצא לב, ב. וראה לקמן ס״כ ואילך.
58) שם כח, יד.
59) שבת קיח, סע״א.
60) דליל שמח״ת תרצ״ט ס״ג - סה״ש תרצ״ט שם.
61) ראה עירובין כא, ב. ב״ק עב, רע״א ובפרש״י (ראה תורת חיים שם). ב״ב דלקמן בפנים (סט״ז). רמב״ם הל׳ יסוה״ת ספ״ד

וביאר בקיצור, ש״בשר״ קאי על ההשגה דתורה, ״יין״ קאי על הטוב טעם שבהשגה, ״שמן״ הוא ענין החכמה שמפעפע למעלה ולמטה [ולהעיר, שברשימת השיחה (שנרשמה על־ידי השומעים) לא ברור אם הכוונה היא באופן דמלמעלה למטה או מלמטה למעלה], ו״מים״ - שיורדים ממקום גבוה למקום נמוך.

וממשיך לבאר, שכאשר ישנה סתימה בדרך מרוצת המים, אין המים נשארים על עמדם, אלא הם מתקבצים בחוזק מסביב להסתימה (״זיי גריבלען אונטער די סתימה״) עד שפורצים אותה, ואז נעשית מרוצת המים במהירות גדולה ביותר[62] - שענין זה הוא במים דוקא (ולא בשמן ויין).

עד כאן תוכן הדברים ברשימת השיחה הנ״ל.

יא. והנה, סדר הדברים בשיחה הנ״ל (שבודאי נוגע ושייך גם לתוכן הענין) - בשר יין שמן ומים, שמתחיל ב״בשר״ ומסיים ב״מים״ - לכאורה אינו מובן:

ובהקדמה - שהתורה מצד עצמה היא ״נעלמה מעיני כל חי״[63], וצריכה להתצמצם ולירד למטה, כמבואר בתניא[64] ש״לכן נמשלה התורה למים, מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך, כך התורה ירדה ממקום כבודה שהיא רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא־בריך־הוא כולא חד .. ומשם נסעה וירדה .. עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה שהן רוב מצות התורה ככולם והלכותיהן ובצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר כו׳״, ״בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיגן בדעתה כו׳״.

ועל־דרך־זה בנוגע להאדם הלומד התורה - ש״דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה״, כמשל המים ש״מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך״, ו״אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים״[65] (כלי חרס).

ומזה מובן שבשביל לימוד התורה צריך להיות לכל לראש ענין ה״מים״ שבתורה. ומהו הטעם שבשיחה הנ״ל נזכר ענין ה״מים״ שבתורה - לא בתחילה אלא בסוף דוקא?

ונקודת הביאור בזה - שמדובר במעמד ומצב שכבר היתה ירידת התורה למטה, וכבר היתה הכנת האדם הלומד על־ידי שפלות דעתו - כבנדון־דידן, בעמדנו בהתוועדות דשמחת־תורה, לאחרי הקדמת ההכנה על־ידי כללות העבודה דראש־השנה ויום הכפורים וכו׳, ועתה צריך להיות הענין ד״ויעקב הלך לדרכו״ עם ועל־ידי התורה, ואז, סדר ההילוך הוא באופן של בשר יין שמן ומים, כדלקמן.

יב. וביאור הענין:

לכל־לראש, צריך להיות ענין ההבנה והשגה שבתורה - בשר - שזהו ענין עיקרי בתורה שבעל־פה, כפסק־דין ה׳מגן אברהם׳[66] שאם אינו מבין מה שלומד אינו יוצא ידי חובת לימוד התורה,

והרי עיקר גילוי התורה הוא בתורה שבעל־פה - כי ״רצון העליון ב״ה המלובש בתרי״ג מצות שבתורה שבכתב הוא מופלא ומכוסה טמיר ונעלם, ואינו מתגלה אלא בתורה שבעל־פה, כמו מצות תפילין[67] על־דרך־משל שנאמר בתורה שבכתב[68] וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך, והוא מאמר סתום ונעלם, שלא פירש הכתוב איך ומה לקשור, ומהו טוטפות, והיכן הוא בין עיניך ועל ידך, עד שפירשה תורה שבעל־פה כו׳״[69].

יג. אמנם, כיון שהתורה אינה חכמה בלבד כמו שאר החכמות שבעולם, כמו שכתוב[70] ״כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים גו׳״ (החל מה״גוי אשר בקרבך״[71]) - לא מספיק ענין ההבנה וההשגה

- בשר. שהש״ר פ״א, ב (ג) - יין שמן ומים. ועוד - נסמן ב״רשימות״ חוברת ג ע׳ 44 הערה 3.

62) ראה גם סה״מ תרצ״ז ע׳ 244 ואילך.

63) איוב כח, כא.

64) פ״ד (ח, ב).

65) תענית ז, סע״א.

66) או״ח ס״נ סק״ב. הובא בשו״ע אדה״ז שם ס״ב, והל׳ ת״ת ספ״ב.

67) ולהעיר ש״הוקשה כל התורה כולה לתפילין״ (קידושין לה, א. וש״נ).

68) ואתחנן ו, ח.

69) תניא אגה״ק סכ״ט (קנ, ב).

70) ואתחנן ד, ו.

71) ע״פ לשון הכתוב - תבוא כח, מג. וראה לקו״ת תבוא

בתורה בלבד [וכפי שדרשו חז"ל[72] על הפסוק[73] "על מה אבדה הארץ גו' ויאמר ה' על עזבם את תורתי", "שלא ברכו בתורה תחילה", היינו, ש"ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפרשו הקדוש־ברוך־הוא בעצמו .. שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל־כך כו'"[74]], אלא צריך להיות גם החביבות וטוב טעם שבתורה - יין.

ועוד ענין ב"יין" שבתורה - שמורה על גילוי ההעלם[75]:

ובהקדם מה שכתוב[76] "נכנס יין יצא סוד" - כמו היין עצמו שהוא טמון בענביו, וצריכים השתדלות ויגיעה כדי להוציאו מההעלם אל הגילוי, וזהו גם ענין השמחה שביין, "המשמח אלקים ואנשים"[77], כי היציאה מההעלם אל הגילוי פועלת שמחה גדולה.

ודוגמתו בכללות סדר הבריאה מאין ליש - שתחילה צריך להיות התעלמות ה"אין", ורק אז יכולה להיות התהוות ה"יש", וכמו שהוא בנוגע לעולמות אצילות בריאה יצירה עשיה הכלליים[78], שכשהיה אור אין־סוף ממלא את כל החלל לא היה מקום לעמידת העולמות, ולכן הוצרך להיות צמצום הראשון כו'[79]. וכמו כן בעולמות אצילות בריאה יצירה עשיה הפרטיים צריך להיות תחילה ענין הצמצום וההעלם, שמזה נשתלשלו גם כל הענינים דהעלמות והסתרים בלתי רצויים כו'[80]. וכל זה - מצד גודל המעלה שבהיציאה מן ההעלם אל הגילוי.

וענינו בעבודת האדם - על־פי הידוע[81] שאף שהנשמה שמתלבשת בגוף אינה אלא בחינת הרגל שבנשמה, ולא בחינת הראש שבנשמה, שאינן מתלבשת בגוף, אלא נשארת בבחינת מקיף והעלם, מכל־מקום, גם בחינת הראש שבנשמה צריך לבוא מן ההעלם אל הגילוי, החל מהפעולה דמזל הנשמה על הנשמה המלובשת בגוף, שעל זה אמרו[82] "אף־על־גב דאינהו לא חזו מזלייהו חזו", שלכן "חרדה גדולה נפלה עליהם"[83].

ומזה מובן גם ענין ה"יין" שבתורה - שעל־ידי היגיעה בתורה מגלים גם בחינת ההעלם שבתורה, פנימיות התורה.

יד. וגם כאשר האדם לומד התורה באופן של הבנה והשגה בתורה (בשר), כולל גם החביבות וטוב טעם שבתורה (יין) - אזי צריכה גם התורה ללמד אותו[84],

והיינו, שלא מספיק לימוד התורה בלבד, אלא התורה צריכה לחדור ולפעול בכל מציאותו, עד כדי כך, שגם בלכתו ברחוב רואים שכל מציאותו היא מציאות תורנית, "אַ תורה איד", וכפסק־דין הרמב"ם[85] "החכם .. צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקהו כו' ובמשאו ובמתנו",

וזהו ענין ה"שמן" שבתורה - דכשם שהשמן מפעפע בכל דבר[86], כך חודרת התורה בכל מציאותו, מהרצון והתענוג עד להעקב שברגל, שכל מציאותו נעשית מציאות תורנית.

טו. והנה, גם לאחרי שישנם כל פרטי הענינים דבשר יין ושמן שבתורה, הרי אמרו חז"ל[87] "כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו", אלא צריך להיות תורה וגמילות חסדים[88], ואם כן, נמצא קיומה של כל התורה בסכנה ("תורה אין לו"), רחמנא־ליצלן, וכדי להבטיח את קיומה של התורה (תורה יש לו) צריך להיות גם הענין דגמילות חסדים.

מב, ב.

72) נדרים פא, א. וש"נ.
73) ירמי' ט, יא־יב.
74) פי' הר"ן שם.
75) ראה לקו"ת שלח מא, ג ואילך. ובכ"מ.
76) עירובין סה, סע"א. וש"נ.
77) ס' שופטים ט, יג.
78) ראה לקו"ת מסעי צה, א. אוה"ת ענינים ע' עז ואילך.
79) ראה ע"ח שער א (שער עיגולים ויושר) ענף ב. אוצרות חיים ומבוא שערים בתחילתם.
80) ראה סה"מ תרצ"א ע' שיט ואילך.
81) ראה תו"א תשא פו, ב. לקו"ת שלח מ, ב. נא, ב. ובכ"מ.
82) מגילה ג, א. וש"נ.
83) דניאל יו"ד, ז.
84) ראה תו"מ ח"מ ע' 182. וש"נ.
85) הל' דעות רפ"ה.
86) ראה חולין צז, רע"א. שו"ע יו"ד סק"ה ס"ה.
87) יבמות קט, ב.
88) לקו"ת ויקרא ה, רע"א. וראה סה"מ תש"ח ע' 266 הערה ז.

וזהו ענין ה״מים״ שבתורה, שיורדים ממקום גבוה למקום נמוך - שהאדם הלומד תורה ומציאותו היא מציאות תורנית, שלכן נמצא במקום גבוה, צריך לירד למקום נמוך, כדי לעסוק בגמילות חסדים, ובאופן של ״חסד״ דוקא - כמבואר באגרת הקודש[89] שפירושו ח״ס דלי״ת, היינו, להשפיע לדל ואביון (ברוחניות) דלית ליה מגרמיה כלום, שזוהי הירידה דהמים למקום נמוך ביותר שאין למטה ממנו; ורק אז בטוח הוא בקיומה של התורה שלו.

אמנם, בענין זה יכולה להיות מציאות של סתימה שמעכבת את ירידת המים למקום נמוך - אם זה מצד כללות הטענה של ביטול תורה, או מפני שאינו רוצה לירד למקום נמוך ביותר כו׳.

ולזה צריך להיות התגברות המים להסיר את הסתימה, והיינו, להתייגע (״גריבלען״) ולפעול על עצמו לירד למטה כו׳, מצד הידיעה וההכרה שכך צריך להיות על־פי התורה. ואז - לאחרי הסרת הסתימה - נעשית מרוצת המים בהתגברות יותר כו׳, על־דרך היתרון שנעשה מצד הצמאון דארץ ציה ועיף בלי מים[11].

טז. ויש להוסיף ולבאר בנוגע ל״בשר״ ו״יין״ שבתורה, דקאי על ההשגה והטוב טעם שבהשגה:

ובהקדם הידוע[90] בענין המשלים שבתורה, שה״משל״ וה״נמשל״ מתאימים ומכוונים זה לזה (לא רק בפרט וענין אחד, אלא) בכל הפרטים (מלבד בהענינים שהם משל על הפשיטות דהקדוש־ברוך־הוא, כמו המשל מאור השמש על אור אין־סוף - שההגבלות וכו׳ שישנן באור השמש אינם משל על אור אין־סוף)[91].

וכיון שבנוגע לבשר ויין כפשוטם (ב״משל״) מצינו שאף שבזמן שבית המקדש היה קיים אמרו חז״ל[92] ״אין שמחה אלא בבשר״, שלמי שמחה, ו״אין שמחה אלא ביין״, מכל־מקום בזמן הזה שאין לנו שלמי שמחה (בשר), אזי החיוב דשמחת יום־טוב מן התורה הוא (לא בבשר, שאינו אלא מדרבנן, אלא) ביין בלבד (כפסק רבינו הזקן בשולחן־ערוך[27]) - צריך לומר, שגם בבשר ויין שבתורה יכולה להיות מציאות של ״יין״ ללא ״בשר״.

אמנם, על־פי המבואר בשיחה הנ״ל ענין ה״בשר״ ו״יין״ שבתורה - בהכרח שה״יין״ יבוא לאחרי ה״בשר״, היינו, שלכל־לראש צריך להיות ההשגה בתורה, שנמשלה לבשר,

- כמאמר רב אדא בר אבא לרבנן ״אדמגרמיתו גרמי בי אביי תו אכלו בישרא שמינא בי רבא״ (עד שאתם הולכים אצל אביי לגרם עצמות, כלומר ללמוד שלא לשובע, בואו ולמדו הלכות צהובות מרווחות אצל רבא)[93], היינו, שלימוד התורה בהרחבת ההבנה וההשגה נמשל ל״בשרא שמינא״ -

ורק אחר־כך יכול להיות הטוב טעם שבהשגה שנמשל ליין. ואילו מציאות של ״יין״ בלא ״בשר״ (כפי שמצינו במשל בזמן שאין בית המקדש קיים) - לא שייך לכאורה בנמשל, ב״יין״ ו״בשר״ שבתורה?

יז. ויש לבאר זה על־פי סיפור כ״ק מו״ח אדמו״ר אודות הויכוח בין חסידי אדמו״ר הזקן לחסידים של ממלא־מקומו אדמו״ר האמצעי, אודות החילוק באופן אמירת מאמרי דברי אלוקים חיים, שאדמו״ר הזקן היה אומר תורות קצרות, ואדמו״ר האמצעי היה אומר באריכות ובהרחבה - שבזמנו של אדמו״ר הזקן היו חסידים יכולים ״לחיות״ כמה וכמה שנים עם פיסקא אחת מהמאמר, ועד שהיו חסידים שבשבילם היה מספיק ״לחיות״ עם הפסוק שעליו מיוסד המאמר; ואילו עכשיו, אומרים חסידות בשופי, ״מ׳גיסט חסידות״, ואף־על־פי־כן ״דערנעמט עס ניט״...

ונקודת הענין - שה׳טוב טעם׳ שבתורה יכול להיות אפילו בתיבה או פסוק אחד דתורה שבכתב בלבד, ואין זה מצד ענין ההבנה והשגה שבתורה [שלכן אפשר שיהיה ענין זה גם כאשר מסיבה שאינה תלויה בו חסרה אצלו ההבנה והשגה בתורה], כי־אם מצד עצם ענין הקריאה בתורה, שהוא ״כאדם הקורא לחבירו שיבוא אליו, וכבן קטן הקורא לאביו לבוא אליו כו׳״[94], ״עצם״ קורא ל״עצם״, ובלשון

---

89) ס״י (קטו, ב).
90) ראה תו״מ חל״ג ס״ע 226. וש״נ.
91) ראה לקו״ש ח״ז ע׳ 154 ואילך.
92) פסחים קט, א.
93) ב״ב כב, א (ובפרש״י).
94) תניא ספל״ז.

הכתוב[95] ״טוב טעם ודעת למדני כי במצוותיך האמנתי״, שה״טוב טעם״ קשור (לא עם הבנה והשגה, אלא) עם ענין האמונה דוקא (כמבואר במאמר כ״ק מו״ח אדמו״ר[96]).

ומזה מובן שיש אפשרות שענין היין (טוב טעם) שבתורה יהיה קודם לענין ההבנה וההשגה (בשר) שבתורה.

אמנם, סדר זה יכול להיות רק כשנמצאים בזמן ומעמד ומצב דגלות (כשם שבזמן הגלות ישנו חיוב השמחה ביין ללא בשר), כי:

בזמן שבית המקדש שבלבו פנימה הוא בקיומו, אזי אומרים לו שצריך תחילה להתיישב ולהתייגע (״זעץ זיך אַוועק און האָרעווע״) בלימוד התורה באופן של הבנה והשגה,

- ועל־דרך שמצינו בזמן שבית המקדש כפשוטו היה קיים, והיה גילוי אלקות, שגם כאשר יהודי ״עם הארץ״ היה מגיע לירושלים ולבית המקדש, הנה ״לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה״[97], היינו, שקיומו של בית המקדש היה פועל עליו לעסוק בתורה, ולגלות את חלקו הפרטי שבתורה, כמו שכתוב ״ותן חלקנו בתורתך״[98] -

ורק כשנמצא במעמד ומצב שבית המקדש שבו חרב, שאז העבודה היא באופן ד״חטוף ואכול חטוף ושתי״[99], וכדברי כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע[100] שלא יש עכשיו סדר בעבודת הבירורים, אזי יכול להיות ענין של דילוג - להתחיל מה׳טוב טעם׳ (יין) שבתורה, ורק לאחרי זה יהיה גם ההבנה והשגה (בשר) בתורה.

אמנם, סדר הרגיל בלימוד התורה הוא באופן שלכל־לראש צריך להיות הבנה והשגה בתורה, וגם בזמן הגלות ישנה נתינת־כח על זה, שהרי ״אין הקדוש־ברוך־הוא בא בטרוניא עם בריותיו״[22], ואינו מבקש אלא לפי כחו של כל אחד ואחד[101].

יח. ויהי־רצון אשר בעמדנו בשמחת־תורה יומשך לכל אחד ואחד מישראל ברכה והצלחה בנוגע לכל פרטי הענינים דבשר יין שמן ומים שבתורה,

הן בנוגע להבנה והשגה (בשר) שבתורה, הן בנוגע להרגש ה׳טוב טעם׳ (יין) שבתורה, כולל גם שנפש הבהמית תרגיש את ה׳טוב טעם׳ וה״געשמאַק״ שבתורה, הן בנוגע לכך שהתורה תחדור בכל מציאותו (שמן שמפעפע בכל דבר), באופן שכל מציאותו תהיה מציאות תורנית, והן בנוגע להבטחת קיום כל עניני התורה על־ידי־זה שיורד ממקום גבוה למקום נמוך (מים) לעסוק גם בגמילות חסדים,

ועל־ידי התורה תומשך ברכת ה׳ בכל המצטרך גם בעניני עולם־הזה, ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[102].

[כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה לנגן ניגון ה״בינוני״].

* * *

יט. דובר כמה פעמים[103] אודות מאמר רז״ל[104] הידוע שהתורה כללות ופרטות נאמרה, שלכן, בכל עניני תורה ומצוותיה ישנם ענינים כלליים שאחר־כך נמשכים ובאים בפרטיות ופרטי פרטיות.

---

95) תהלים קיט, סו.
96) ד״ה טוב טעם תרצ״ו (סה״מ תרצ״ו ע׳ 12 ואילך). וראה גם ד״ה זה דשנת תשכ״ב (תו״מ חל״ב בתחלתו).
97) תוד״ה כי מציון - ב״ב כא, א.
98) אבות פ״ה מ״כ. וראה לקו״ש חי״ג ע׳ 118 ואילך (וראה שם הערה 34). וש״נ.
99) עירובין נד, א.
100) ״מבוא״ לקונטרס ומעין ע׳ 22. אג״ק שלו ח״א ע׳ רסו.
101) תנחומא נשא יא. במדב״ר פי״ב, ג.
102) נוסח ברכה הג׳ דברהמ״ז.
103) ראה גם לעיל ריש ע׳ 35. וש״נ.
104) ראה תו״כ ופרש״י ר״פ בהר. חגיגה ו, סע״א ואילך. וש״נ.

ולדוגמא בענין שהזמן גרמא - חודש תשרי - שהוא חודש כללי אשר המועדים שבו הם מועדים כלליים שמהם נמשך על כל השנה כולה[105], החל מראש־השנה, שענינו "תמליכוני עליכם"[106], שממנו נמשך הענין דקבלת עול מלכות שמים בכל השנה, ועל־דרך־זה יום הכפורים, שממנו נמשך ענין התשובה בכל השנה, ועד לשמיני־עצרת ושמחת־תורה, שמהם נמשך הענין דשמחה של מצוה בכל השנה.

ומובן הצורך בהמשכה מהמועד הכללי דוקא, כמו בשמחה של מצוה, שנמשכת משמיני־עצרת ושמחת־תורה - שהרי גם כאשר יודעים מה שכתב הרמב"ם[107] ש"השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה כו' עבודה גדולה היא", מכל־מקום כדי שיוכל להיות ענין השמחה כדבעי באמצע יום חול ("אינמיטן אַ מיטוואָך"), יש צורך בהמשכה ונתינת־כח מיוחדת מהמועד הכללי שענינו הוא ענין השמחה.

ולאידך, ההמשכה מהמועד הכללי צריכה לבוא בפרטיות ובפרטי פרטיות בעבודה דכל יום פרטי במשך השנה, דהיינו, שאין להסתפק בהמשכה הכללית כפי שהיא במועד הכללי, אלא צריך להמשיך ענין זה בכל יום פרטי בשנה - אף־על־פי שביום פרטי בשנה אין זה באותו "שטורעם" כמו שהוא במועד הכללי, כפשוט.

וזהו שנוסף על כללות הענין ד"תמליכוני עליכם" בראש־השנה, צריך להיות הענין דקבלת עול מלכות שמים גם בכל יום פרטי, כמאמר רז"ל[108] "למה קדמה פרשת שמע כו' כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים כו'" (ועל־דרך־זה בשאר הענינים הכלליים) - כיון שלא מספיקה ההמשכה הכללית במועד הכללי, אלא יש צורך גם בהמשכה בעבודה הפרטית דכל ימות השנה.

כ. והנה, הענין הכללי השייך במיוחד לזמן זה - בעמדנו בסמיכות למוצאי שמחת־תורה - הוא ההכנה להענין ד"ויעקב הלך לדרכו"[57], כדברי רבותינו נשיאינו[109] דקאי על כללות המעבר ממעמד ומצב דיום־טוב (בחודש המועדים) למעמד ומצב של חולין (בימות החול דכל השנה כולה), אשר כדי להקל על מעבר זה ישנו הענין ד"אסרו־חג", ועוד לפני זה - ההכרזה "ויעקב הלך לדרכו" במוצאי שמחת־תורה[110].

ובזה גופא ישנו כללות ופרטות:

כללות הענין ד"ויעקב הלך לדרכו" שייך אצל כל אחד ואחד מישראל, הן יושבי אוהל והן בעלי עסק, שהרי גם אצל יושבי אוהל שגם במשך כל השנה כולה נמצאים הם בד' אמות של תורה וקדושה כו', אין להשוות את המעמד ומצב דכל השנה כולה למעמד ומצב דימי המועדים, ועל־אחת־כמה־וכמה בעלי עסק, שאצלם מודגש יותר הענין ד"ויעקב הלך לדרכו" ביציאה מימי המועדים לעסוק בעניני עולם הזה כו'.

ובפרטיות יותר - מודגש הענין ד"ויעקב הלך לדרכו" אצל אלה שלאחרי היום־טוב נוסעים הם למקום אחר כפשוטו, שאצלם ענין ההליכה הוא לא רק ביחס למעמד ומצב הנפש, אלא גם במקום גשמי כפשוטו, שאז ניתוסף עוד יותר בשינוי גם מצד הסביבה [שהרי טבע בני אדם שהסביבה שבה נמצאים פועלת עליהם הן לטוב והן למוטב, שלכן צריך האדם להשתדל להיות בסביבה טובה, ולברוח מסביבה בלתי־רצויה כו'[111]], ובמילא גדול יותר הקושי שבעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו".

ובזה ניתוסף עוד יותר אצל אלה שנסיעתם למקום אחר היא - לא בשביל הנאתם (שהרי אינם נוסעים להמקום שגדלו שם, או להמקום שבו נמצאים בני ביתם, וכיוצא בזה), כי אם - כדי למלא את השליחות שהוטלה עליהם על־פי דבר הוי', אשר "גלה סודו אל עבדיו הנביאים"[112], על־ידי רבותינו נשיאינו

105) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ו ע' שעט. אוה"ת דרושי סוכות ע' א'תשנו. ברכה ע' א'תתסו. סה"מ תרנ"ד ע' לו. תרנ"ו ע' רעח. תש"ב ע' 49. ועוד.
106) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
107) הל' לולב בסופן.
108) ברכות רפ"ב.
109) ראה סה"ש תרצ"ו ע' 43, ובהנסמן שם בהערה 4.
110) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' קצד.
111) רמב"ם הל' דעות רפ"ו.
112) עמוס ג, ז.

לדורותיהם, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו - להפיץ תורה ויהדות, לימוד התורה וקיום המצוות במעשה בפועל (שהרי "המעשה הוא העיקר"[113]) כל אחד ואחד בסביבתו.

ומובן, שכיון שאצלם ישנו קושי גדול יותר בעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו" - הרי לפי ערך העבודה המוטלת עליהם נותנים להם כחות גדולים ונעלים יותר; צריכים רק לפתוח את כלי המקבל, ועוד ועיקר - שבבואם למקומותיהם יפרקו את המטען, ובלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר[114]: "פאַנאַנדערפאַקן די פּעקלאַך"...

כא. ובנוגע לפועל - לכל לראש:

כל השלוחים הנמצאים כאן, אשר לאחרי היום־טוב נוסעים הם ("ניט אום יום־טוב גערעדט") להמשיך במילוי השליחות שהוטלה עליהם על־ידי נשיא דורנו לעסוק במקומותיהם בחינוך על טהרת הקודש, ובכללות בחיזוק והרחבת היהדות המסורה על־ידי קיום המצוות, הן ב'המעשה אשר יעשון' והן בזהירות מ'אלה אשר לא תעשינה',

תהיה ההתחלה בזה עתה - מתוך התוועדות של מצוה, עם ניגון של שמחה ואמירת "לחיים",

וכל הקהל יאשרו זאת ("וועלן דאָס באַשטעטיקן") על־ידי אמירת "אמן כן יהי רצון" - שיומשכו ויקויימו כל הברכות שנותנים להם רבותינו נשיאינו בכל המצטרך להם בעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו", כל אחד בדרכו הוא.

ותהיה זו ה"בשורה טובה" שתפעל שהענין ד"ויעקב הלך לדרכו" יהיה באופן ד"וישא יעקב רגליו"[115], ש"נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת"[116],

ובבואם למקומותיהם יקויים אצלם "ונאספו שמה כל העדרים"[117] - שיצליחו להעמיד עדרים עדרים כו', ועד לבתים בישראל,

וזו תהיה הכנה קרובה למה שכתוב[118] "ויעש להם בתים", בתי כהונה ובתי מלכות - בביאת דוד מלכא משיחא, שאז רואים גם את הכהנים בעבודתם.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה לקהל ושאל היכן הם השלוחים, וצוה שיאמרו "לחיים", ולאחדים מהם צוה שיאמרו "לחיים" ב' פעמים].

* * *

כב. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה תורה צוה לנו משה מורשה גו'.

* * *

כג. המדובר לעיל (בהמאמר[119]) אודות ענין הירושה שבתורה, שעל זה נאמר[120] "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" - שייך במיוחד לכללות הענין ד"זמן שמחתנו", שכן נקרא היום־טוב דשמחת־תורה בנוסח התפילה.

ובהקדם ביאור הלשון "זמן שמחתנו", לשון רבים, שמורה על שמחה כפולה ("אַ צווייענדיקע שמחה") - דקאי על השמחה של ישראל עם התורה, והשמחה של התורה עם ישראל[121],

ולא עוד אלא ששתי השמחות מתאחדות יחד - שלכן נכללות בתיבה אחת שכוללת ב' השמחות ("שמחתנו") - כיון שהיהודי והתורה שלומד אינם שני דברים בפני עצמם [היינו, שהיהודי הוא מציאות

113) אבות פ"א מי"ז.
114) שיחת ליל שמח"ת תש"ז ס"ו (סה"ש תש"ז ע' 74). וש"נ.
115) ויצא כט, א.
116) פרש"י עה"פ.
117) שם, ג.
118) שמות א, כא ובפרש"י.
119) לעיל ע' 100 ואילך.
120) ברכה לג, ד.
121) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 168, ובהנסמן שם.

בפני עצמו, ושייכותו עם התורה היא רק בכך שיש לו תענוג ("געשמאַק") בלימוד התורה להיותה חכמה רחבה ועמוקה כו'], אלא שהתורה שלומד מתאחדת עמו והיו לאחדים,

- שענין זה מתבטא בכך שכל עשיותיו נעשות בדרך ממילא על־פי התורה, על־דרך מאמר רז"ל[122] "מחזיקנא טיבו לרישא דכי מטא למודים מנפשיה כרע", היינו, שאינו צריך לחשוב אם לכרוע, אלא הכריעה נעשית בדרך ממילא, כיון שהראש (ועל־דרך־זה שאר אברי הגוף) הורגל להתנהג מעצמו על־פי תורה[123], שבזה ניכר שאינו מציאות בפני עצמו שלומד מסכת בגמרא או הלכה בשולחן־ערוך וכיוצא בזה, אלא הוא והמסכת או השולחן־ערוך נעשו מציאות אחת -

ובלשון אדמו"ר הזקן בתניא[124]: "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו כו' להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה".

וענין זה - הכח והאפשרות שיהודי יכול להיות מאוחד עם התורה - הוא מפני שהתורה היא שלו, שזהו ענין ד"מורשה", מלשון ירושה.

כד. וענין זה הוא בכל אחד ואחד מישראל, מבלי הבט על מעמדו ומצבו - שלכן נאמר בכתוב "תורה גו' מורשה קהלת יעקב", שם יעקב דוקא:

החילוק שבין השם יעקב לשם ישראל הוא - ש"ישראל" הוא שם המעלה, על שם "שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל"[125], היינו, שנעשה בעל הבית על מציאות העולם כו' על־ידי־זה שנתקשר ונתאחד עם הקדוש־ברוך־הוא; מה־שאין־כן "יעקב" - הוא השם שבו נקרא יעקב אבינו מיד בלידתו, עוד לפני שהתחיל בעבודתו בעניני התורה ומצוות, ועל־אחת־כמה־וכמה לפני שהגיע להמעלה ד"שרית עם אלקים וגו'".

ועל־דרך־זה בנוגע לכל בני־ישראל בכל הדורות עד לדורנו זה - שכל יהודי, בשעה שנולד, עוד קודם התחלת עבודתו, נקרא בשם יעקב - שזהו מעמדו ומצבו עתה בגלוי; ונקרא גם בשם ישראל - על־שם שיש בו כחות מזומנים שאם רק ירצה יוכל לבוא לדרגה ומעמד ומצב ד"שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל", שאז יקרא בגלוי (גם) בשם ישראל.

וזהו "תורה גו' מורשה קהלת יעקב" - שגם מי שנמצא בהתחלת העבודה, ולא הגיע עדיין להדרגא ד"ישראל", שלכן נקרא בגלוי בשם "יעקב" בלבד - שייכת אליו התורה באופן של ירושה ("מורשה"), ירושה דייקא, הן מצד המוריש והן מצד היורש, שהמוריש אינו יכול לעשות תנאי לבטל את הירושה (שהרי "המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל"[126]), והיורש אינו צריך הכנה ויגיעה כלל כדי לזכות בירושה.

ומצד ענין הירושה שיש לכל אחד ואחד מישראל, אמרו חז"ל[127] "כל אחד ואחד מישראל חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב" - מבלי הבט על כך שבהבנתו וידיעתו אינו מגיע ואינו בערך כלל למדרגתם של אבות העולם, ומה גם שיכול להיות שנמצא בסביבה כזו שהנסיונות שבה הם גדולים וקשים יותר מהנסיונות שהיו ליעקב בבית לבן, וליצחק אצל אבימלך וכו' - כיון ש"מעשה אבות סימן לבנים"[128], סימן שהוא גם נתינת־כח[129], היינו, שהאבות פתחו וסללו את הדרך לכל אחד ואחד מבניהם אחריהם שיוכל לילך בדרך ה', ולקבל על־ידי־זה את ברכותיו של הקדוש־ברוך־הוא בכל המצטרך לו.

כה. והנה, בנוגע לכללות ענין הירושה דתורה, יש ללמוד הוראה מענין הירושה כפי שהוא בעניני העולם - כפי שמצינו בכמה ענינים שבתורה שחז"ל מביאים עליהם ראיות מעניני העולם ("משל למה

---

122) ראה ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד. הובא בתוס' שבת קיח, סע"ב. ועוד.
123) ראה תו"מ חל"ז ס"ע 28. וש"נ.
124) פ"ה (ט, ב).
125) וישלח לב, כט.
126) כתובות פג, א (במשנה). וש"נ.
127) תדבא"ר רפכ"ה.
128) ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. ועוד.
129) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 154 הערה 39.

הדבר דומה כו׳״, וכיוצא בזה) - עם היות כללות העולם במעמד ומצב שבני־ישראל צריכים לתקנו על־ידי התורה.

והענין בזה:

בנוהג שבעולם שכאשר אדם מקבל ירושה - הרי הוא משתמש בה.

כאשר אדם יורש ממון - אינו מסתפק בכך (שהממון הוא שלו על־פי ״דינא דמלכותא״ על־ידי־זה) שמפקידו ב״בנק״ בלבד, ועל־דרך־זה כאשר יורש חפץ - אינו מסתפק בכך שהחפץ נמצא ברשותו, שמונח בביתו על־גבי אצטבא, ומזמן לזמן מנקה את האבק שהצטבר על גביו... - שכן, באופן כזה אין הוא ״שוה״ את הירושה...

תכליתה של הירושה היא איפוא להשתמש בה ולנצלה במדה המקסימלית, ומה טוב - כשיש ביכלתו להגדיל את הירושה כמה פעמים ככה, על־ידי־זה שמשקיע את הרכוש המקורי (הנקרא בשפת המדינה: ״קאַפּיטאַל״) באופן שירויח עוד יותר, ועד לריוח שלא בערך כו׳.

וככל הדברים האלה - בירושה דתורה:

יכול יהודי להסתפק בכך שנשמתו היתה נוכחת במעמד הר סיני[130] כשאמר הקדוש־ברוך־הוא עשרת הדברות, ולאחרי זה קיבל הוא בירושה את התורה שבכתב והתורה שבעל־פה כולה (שבה נתבארו עשרת הדברות), כמו שכתוב ״תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב״; אבל כאשר מסתפק בכך שהתורה ניתנה לו בירושה, ואומר שאינו צריך יותר מזה - הרי זה היפך תכלית ומטרת ירושת התורה, שהרי ״תורה״ היא מלשון הוראה[131], שניתנה כדי להורות לאדם את הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה.

התורה - היא האוצר הכי יקר של הקדוש־ברוך־הוא, היינו, שבין כל הדברים השייכים להקדוש־ברוך־הוא, כמ״ש[132] ״לי הכסף ולי הזהב וגו׳״, הרי התורה היא היקרה ביותר, כמו שכתוב[133] ״יקרה היא מפנינים״;

ותורה זו - היקרה ביותר אצל הקדוש־ברוך־הוא - נתן הקדוש־ברוך־הוא לכל אחד ואחד מישראל, כנוסח ברכת התורה: ״ונתן לנו את תורתו״, ״תורתו״ דייקא, היינו, שאת התורה שלו (לא תורה אחרת) - ״נתן לנו״, לכל אחד ואחד מישראל, בכל מקום ובכל זמן, גם במקום זה ובשנה זו - תשכ״ה.

והכוונה בזה - שתהיה אצל כל אחד ואחד מישראל באופן של ״תורה״ - כשמה - מלשון הוראה, ו״תורת חיים״[134] - הוראה בחיים, היינו, שמורה לאדם כיצד לחיות, ועושה אותו לאדם חי:

יכול אדם לחיות - על־פי ה״לוח״ - במשך שבעים־שמונים שנה, ועד מאה ועשרים שנה, אבל כשמתחיל לחשוב מה נעשה עמו במשך כל הזמן, שזמנו מבוזבז על שינה, אכילה ושתיה, או התעסקות בפרנסתו כדי להשתכר עבור אכילה ושתיה! - כל היום עוסק הוא בפרנסתו כדי... לאכול ״דינער״, וכשאוכל ״דינער״ חושב הוא אודות עסק הפרנסה מחר כדי שיוכל לאכול ״דינער״ גם מחר... וכך עוברים עליו ימים ושבועות חדשים ושנים - אזי תופס את עצמו (״כאַפּט ער זיך״) שעדיין לא התחיל לחיות חיים הראויים לשמם!

חיים שתכליתם הם אכילה ושתיה - אינם חיים הראויים לשמם!

הן אמת שמתאווה ומתענג ונהנה מאד מאכילתו ושתייתו, שאוכל בשר שמן (הנקרא בשפת המדינה: ״סטייק״...) ושותה יין מבושם וכו׳, אבל התאוה התענוג וההנאה אינם אלא לפי שעה, בעת מעשה בלבד, ואילו לאחרי זה לא נשאר אצלו מאומה, ומרגיש ריקנות (״פּוסטקייט״) והעדר שביעת רצון!

---

130) ראה פרדר״א פמ״א. שמו״ר פכ״ח, ט. תנחומא יתרו יא. זח״א צא, א.

131) ראה רד״ק לתהלים יט, ח. גו״א ר״פ בראשית (בשם הרד״ק). זח״ג נג, ב.

132) חגי ב, ח.

133) משלי ג, טו.

134) ראה אבות דר״נ ספל״ד.

[וכידוע מה שכתוב בספרי מוסר[135] שאחד הסימנים לידע ולהבחין בין דבר שהוא ענין של מצוה וקדושה לדבר שאינו אלא מילוי תאווה בלבד, הוא הרגשת האדם לאחרי המעשה: בדבר של מצוה וקדושה - הנה לאחרי העשיה ישנו רגש של סיפוק ושביעות רצון, מה־שאין־כן במילוי תאוה, שאין זה אלא לפי שעה, ולאחרי זה לא נשאר בידו מאומה].

ונמצא, שהמושג של ״חיים״ כפי שהוא על־פי ״לוח״ של נייר (״אַ פּאַפּירענעם קאַלענדאַר״), וחיים הראויים לשמם - הם ב׳ דברים שונים, שלכן, גם לאחרי משך זמן רב של חיים על־פי ה״לוח״ יתכן שעדיין לא התחיל לחיות חיים הראויים לשמם.

וכדי לחיות חיים הראויים לשמם - ניתנה לאדם ״תורת חיים״ על־ידי הקדוש־ברוך־הוא, אשר להיותו בורא האדם, יודע הוא את הדרך הטובה ביותר שבה ועל־ידה יחיה האדם חיים הראויים לשמם.

וזוהי תכליתה של ירושת התורה - שהאדם ישתמש בה בתור ״תורת חיים״.

ומזה מובן שכאשר יהודי עולה לתורה בשמחת־תורה, ושומע שקורין ״תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב״ - עליו לדעת שזהו הרכוש המקורי (״קאַפּיטאַל״) בלבד, ואין לו להסתפק בכך, אלא עליו להשתמש בזה, ובאופן שעל־ידי־זה ישתכר בריבוי גדול ביותר, על־ידי־זה ש״הקדוש־ברוך־הוא עוזרו״[136], וכמאמר רז״ל[137] ״בא לטהר מסייעין אותו״.

כו. והנה, נוסף על ענין הירושה שבתורה - ישנו עוד ענין בתורה שעליו אמרו חז״ל[138] ״התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך״, והיינו, שהתכלית היא שהתורה תהיה לא רק באופן של ירושה שמקבל האדם מהקדוש־ברוך־הוא, אלא על האדם ללמוד תורה באופן של עבודה ויגיעה בכח עצמו, ובשביל זה צריך להתקין עצמו שיהיה ראוי לכך.

והענין בזה:

התורה - אינה חכמה בעלמא, כמו שאר החכמות שבעולם, שהרי התורה היא חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא, שמצד עצמה היא ״נעלמה מעיני כל חי״[63], אלא שעלה ברצונו של הקדוש־ברוך־הוא ליתן את התורה למטה באופן שיוכל האדם להבינה ולהשיגה בשכל אנושי;

אבל כדי שהאדם יוכל ללמוד ולהבין את התורה כדבעי, היינו, שיהיה בטוח שלימודו אינו באופן ד״לא זכה נעשית לו כו׳״ (היפך סם חיים)[139], שאינו מפרש פירוש שאינו אמיתי, ואינו מוציא פסק־דין מעוות חס־ושלום, אלא הוא מכוין לאמיתתה של תורה - צריך הוא להתקין את עצמו (״התקן עצמך״), היינו, שהוא עצמו יהיה דבר מתוקן.

וענין זה נעשה על־ידי ההכנה דברכת התורה - ״ברכו בתורה תחילה״[72]:

התחלת ברכת התורה - עוד לפני שאומרים ״ונתן לנו את תורתו״ - היא: ״אשר בחר בנו מכל העמים״, אשר על־ידי בחירה זו נשתנו בני־ישראל מכל העמים, וזוהי ההקדמה שיוכל להיות ״נתן לנו את תורתו״, שתורתו של הקדוש־ברוך־הוא תהא רכוש שלנו, שהאפשרות לזה היא מפני שבני־ישראל נשתנו מכל העמים על־ידי הבחירה שבחר בהם מכל העמים.

והבחירה דהקדוש־ברוך־הוא בבני־ישראל - ״אתה בחרתנו״ - קשורה ומתבטאת בכך ש״רוממתנו״, היינו, שבני־ישראל הם למעלה ממציאות העולם, למעלה ממציאות הגוף וכו׳, ובמילא, הנהגתם היא באופן של קדושה והבדלה - ״וקדשתנו כו׳״.

ולכן, כאשר מישהו טוען שצריך להתחשב בעניני הגוף - שהרי הנשמה אינה יכולה לפעול בעולם ללא הגוף - ובמילא צריך להתנהג כאדם מן הישוב (״ווי אַ לייטישער מענטש״), היינו, לכל לראש, לאכול ולשתות כדבעי, לישון 7־8 שעות ביום, לקרוא ה״עיתון״ וכו׳, ולאחרי כל זה - בזמנו הפנוי -

---

135) ראה שבט מוסר פכ״ה. וראה גם תו״מ חכ״ב ס״ע 44. וש״נ.

136) סוכה נב, ריש ע״ב. וש״נ.

137) שבת קד, א. וש״נ.

138) אבות פ״ב מי״ב.

139) יומא עב, ב.

יעיין בספר, ב״קיצור שולחן ערוך״, ואם הוא ״למדן״ - לא ישתמש בקיצור שולחן־ערוך המתורגם לשפת המדינה, אלא בקיצור שולחן־ערוך המקורי בלשון הקודש!... ואם הוא למדן גדול יותר - יעיין גם בשולחן־ערוך של אדמו״ר הזקן, בשולחן־ערוך של ה׳בית יוסף׳, ב׳טור׳, בגמרא וכו׳; אבל כל זה - רק לאחרי שצרכי גופו הם בשלימות הרצויה לו,

- על זה אומרים לו שצריך לידע ש״אתה בחרתנו כו׳ ורוממתנו כו׳״, היינו, שיהודי הוא למעלה מהעולם והגבלותיו!

הן אמת שרצונו של הקדוש־ברוך־הוא שתהיה הפעולה בעולם דוקא, אבל אף־על־פי־כן, הפעולה בעולם צריכה להיות לא באופן שמודד ומגביל ומצמצם את עצמו לפי ערך העולם - שבאופן כזה הרי הוא עבד בעולם, וזהו היפך כוונת הבריאה - שנתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים[140] - על־ידי־זה שהאדם הוא במעמד ומצב שלמעלה מהעולם, ואז נעשה הוא מושל על העולם להנהיגו על־פי רצונו של הקדוש־ברוך־הוא.

ולכן, הן אמת שצריך לעסוק בעניני הפרנסה לפי ש״אין סומכין על הנס״[141], אבל במה דברים אמורים - לאחרי שהתפלל, ולאחרי שלמד שיעור קבוע בתורה, כמאמר רז״ל[142] ״מבית הכנסת לבית המדרש״, ורק לאחרי־זה צריך להיות גם ״הנהג בהן דרך ארץ״[143], וזה גופא - לאחרי שבודק ומוודא שהעסק בעניני העולם הוא על־פי שולחן־ערוך, שאין בו שום חשש מענין של גניבה וגזילה או השגת גבול כו׳, ורק אז מקיים הוא את ההוראה ש״אין סומכין על הנס״, שלכן צריך לעסוק בעניני העולם בדרך הטבע.

ואז עבודתו היא באופן ד״בכל דרכיך דעהו״[144], היינו, שעבודתו להקדוש־ברוך־הוא היא לא רק בעת התפלה ולימוד התורה, אלא גם בשעה שעוסק בעניני העולם - כיון שגם אז ניכר עליו שהוא יהודי־תורני (״אַ תורה־איד״), שהנהגתו היא על־פי שולחן־ערוך, כך שגם בהנהגתו בעסקיו ובמשרתו בעניני העולם (״זייענדיק אויפן דזשאַב״), מקיים הוא את הוראת חז״ל[145] ״ואהבת .. שיהא שם שמים מתאהב על ידך״, על־ידי־זה שכל רואיו יכירו שזוהי ההנהגה הראויה המביאה לידי צדק ויושר ושלום.

ועל־ידי־זה זוכה הוא לברכתו של הקדוש־ברוך־הוא - ״וברכך ה׳ אלקיך בכל אשר תעשה״[146], היינו, ש״בכל אשר תעשה״, מבלי הבט על כמות העשיה, אם היא בריבוי או במיעוט, כיון שישנה אחיזה בעשיה בדרך הטבע, והעשיה היא על־פי שולחן־ערוך - אזי שורה בה ברכתו של הקדוש־ברוך־הוא.

וזהו הענין ד״התקן עצמך״ - שיהודי מתקן את עצמו להיות במעמד ומצב שלמעלה מהעולם, מצד זה ש״אתה בחרתנו כו׳ ורוממתנו כו׳״,

ואז נעשה ראוי להענין השני שבתורה - שבא לאחרי ענין הירושה שבתורה: ״ללמוד תורה שאינה ירושה לך״,

שענין זה אינו כירושה שהיא בכל ישראל בשוה, אלא בכל אחד ואחד לפי ערך עבודתו ויגיעתו בלימוד התורה, וכמו שכתוב[147] ״בחוקותי תלכו״, ״שתהיו עמלים בתורה״[148],

ולכן, ככל שיתוסף יותר בעמל שבתורה באורך ורוחב ועומק, יתוסף גם בהידור בקיום המצוות - כהמשך הכתוב: ״ואת מצוותי תשמרו״ - כיון שהתלמוד מביא לידי מעשה[149], ועל־ידי־זה יתוסף גם בברכותיו של הקדוש־ברוך־הוא - כהמשך הכתוב[150]: ״ונתתי גשמיכם בעתם״, וכל הברכות האמורות בפרשה - באורך ורוחב ועומק כו׳.

---

140) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ.
141) פסחים סד, ב.
142) ברכות בסופה. וש״נ.
143) שם לה, ב.
144) משלי ג, ו. וראה רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג.
145) יומא פו, א.
146) פ׳ ראה טו, יח.
147) ר״פ בחוקותי.
148) תו״כ ופרש״י עה״פ.
149) ראה קידושין מ, ב. וש״נ.
150) שם, ד.

ולאחרי זה בא גם הענין השלישי שבתורה - ענין המתנה, כפי שיתבאר להלן[151].

כז. וההתחלה בכל זה היא ביום שמחת־תורה, "זמן שמחתנו", שבו קורין "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", ובהמשך לזה באים גם להענין ד"התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך", שהוא ענין לימוד התורה באופן של יגיעה דוקא.

ויש להוסיף, ש"זמן שמחתנו", לשון רבים, כולל לא רק את השמחה שבענין הירושה שבתורה, אלא גם את השמחה שבענין היגיעה שבתורה:

ענין השמחה בתורה קשור עם ענין הירושה - כטבע האדם ששמח כשנופלת לו ירושה[152], ועד שמברך על זה ברכת הטוב והמטיב[153]. אבל בנוגע לענין היגיעה שבתורה - הרי זה לכאורה היפך השמחה.

אמנם, כאשר האדם יודע שעל־ידי יגיעתו ירויח במדה מרובה שלא בערך - הרי לא זו בלבד שאינו חוסך יגיעה וטירחא כלל, אלא עוד זאת, שהוא שבע רצון ושמח בהיגיעה והטירחא, בידעו שעל־ידי־זה ירויח כמה פעמים ככה, ולא עוד אלא שהשמחה והתענוג מריוח שיגע וטרח בעצמו היא גדולה יותר מהשמחה על דבר שקיבל בירושה!

ומזה מובן שענין השמחה שבתורה הוא הן בענין הירושה שבתורה, והן - ועוד יותר - בהענין ד"התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך".

ובנוגע לפועל, הרי אחת ההוראות העיקריות שלוקחים משמחת־תורה על כל השנה כולה בעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו" - שיש לילך בלב שמח עם הירושה ד"תורה צוה לנו משה מורשה גו'", וכן עם ענין התורה שבה צריכה להיות יגיעת האדם, ובאופן דהולך ומוסיף, הן בנוגע להרכוש המקורי דירושה שהולך וגדל כמה פעמים ככה, והן בנוגע לענין היגיעה שבתורה שעל־ידי־זה מחדש ומוסיף בתורה, על־דרך מה שכתוב[98] "ותן חלקנו בתורתך", "חלקנו" דייקא.

וכאשר יוצאים לעולם עם התורה מתוך שמחה - אזי שמחה פורצת גדר[56], שפורצת ומבטלת את כל הגדרים ההעלמות וההסתרים כו', שלא יהיה שום מניעה ועיכוב לפעולת התורה בעולם, לברר ולזכך ולהעלות את העולם ולעשותו דירה לו יתברך.

וכיון שעל־ידי־זה נעשה האדם "שותף להקדוש־ברוך־הוא במעשה בראשית"[50] - הרי זה פועל המשכת ברכתו של הקדוש־ברוך־הוא בכל המצטרך, הן בעניני תורה ומצוות, והן בעניני העולם, ובפשטות - שתהיה שנה טובה ומבורכת בכל המצטרך, בבני חיי ומזוני רויחי.

* * *

כח. מהענינים המיוחדים דשמחת־תורה - שבו מסיימים קריאת התורה של השנה שעברה, ובו מתחילים קריאת התורה של השנה החדשה [דאף שעיקר קריאת התורה ברבים במשך כל השנה כולה היא ביום השבת־קודש, וגם ביום שני וחמישי, מכל־מקום התחלת קריאת התורה על כל השנה כולה היא ביום שמחת־תורה, שבו מתחילים לקרוא פרשת בראשית], ונמצא, שביום שמחת־תורה יש תכונה מיוחדת שמקשרת סיום והתחלת התורה גם יחד, ובלשון ה"רשות לחתן בראשית": "מתכיפין התחלה להשלמה".

ובפרטיות יותר - בנוגע לחלק הפרשה השייך במיוחד ליום זה:

ובהקדם תקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר (על יסוד דברי רבינו הזקן)[154] ללמוד בכל יום חלק אחד מפרשת השבוע [שהרי נוסף על שייכותה של כללות הפרשה לשבוע זה, נחלקת הפרשה לשבעה חלקים כנגד שבעת ימי השבוע], יום ראשון מהתחלת הפרשה עד שני, יום שני משני עד שלישי, וכן הלאה.

---

151) ראה גם לקמן סוסכ"ט.
152) ראה תניא פל"ג (מב, ריש ע"ב).
153) ראה רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ז. טושו"ע או"ח סרכ"ג ס"ב. סדר ברכת הנהנין לאדה"ז פי"ב ס"ח.
154) ראה סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך.

ובנוגע לפרשיות ברכה ובראשית - הנה פרשת ברכה (שמתחילים ללומדה החל ממוצאי שבת־קודש פרשת האזינו) לומדים במשך יותר משבעה ימים, ופרשת בראשית לומדים במשך פחות משבעה ימים, ובזה גופא יש שינויים בהתאם לקביעות השנה.

וכמו בשנה זו ששמחת־תורה חל ביום השלישי בשבוע - לומדים בשמחת־תורה בפרשת ברכה מחלק הפרשה השייך ליום שלישי עד סיום הפרשה כולה, וחוזרים ומתחילים ללמוד מהתחלת פרשת בראשית עד אחר חלק הפרשה השייך ליום שלישי, דהיינו עד רביעי[155].

- וכאן המקום להזכיר על דבר תקנה זו ופירסומה כו', הן בנוגע לכל ימי השנה, והן בנוגע לשמחת־תורה, וכפי שהיה כ"ק מו"ח אדמו"ר מעורר ומדגיש במיוחד[156] שלא לשכוח על דבר לימוד שיעור חומש דשמחת־תורה, ובפרט שזהו "שיעור גדול"!...

ובנוגע לענייננו - נוסף לכך ששמחת־תורה בכלל מחבר סיום התורה (פרשת ברכה) והתחלת התורה (פרשת בראשית), הנה בקביעות שנה זו ששמחת־תורה חל ביום השלישי בשבוע, הרי הוא מחבר את השיעור דשלישי בפרשת ברכה עם השיעור דשלישי בפרשת בראשית, שכן, היום שלפני שמחת־תורה הוא יום שני דפרשת ברכה, והיום שלאחרי שמחת־תורה הוא יום רביעי דפרשת בראשית, וע"כ צריך לומר ששמחת־תורה עצמו שייך הן לשלישי דפרשת ברכה והן לשלישי דפרשת בראשית, שמחברם יחד.

ועד כדי כך, שאי אפשר לחלק בין הזמן ששייך לסיום התורה להזמן השייך להתחלת התורה, בין הזמן השייך ליום שלישי דפרשת ברכה להזמן השייך ליום שלישי דפרשת בראשית, אלא, שבענינים השייכים לקריאה ודיבור (שזמנו מתחיל מעלות השחר) יש מדידה והגבלה שתחילה צריכים לקרוא וללמוד ענין זה ואחר־כך ענין זה, אבל בנוגע להזמן גופא, הרי כללות הזמן דיום שלישי (משקיעת החמה) שייך לשלישי דפרשת ברכה ודפרשת בראשית גם יחד.

כט. ועל־פי המדובר כמה פעמים שעניני התורה אינם באקראי אלא הם בתכלית הדיוק - הרי מזה גופא שביום אחד (שמחת־תורה) לומדים הן החלק דשלישי בפרשת ברכה והן החלק דשלישי בפרשת בראשית, מובן, שיש קשר ושייכות ביניהם.

ובהקדמה - שגם בעניני העולם אין דבר שהוא במקרה, שהרי כל הענינים הם בהשגחה פרטית, ובמילא יש בזה כוונה כו', וכידוע פתגם הבעל־שם־טוב[157] שאפילו עלה הנתלש מן האילן ומתגלגל מצד לצד על־ידי הרוח, הרי אופן גלגולו (שיכול להיות בכמה אופנים) הוא בהשגחה פרטית. ואם הדברים אמורים בעלה הנתלש מן האילן - במין האדם, ובפרט בבני־ישראל ש"אתה בחרתנו כו' ורוממתנו כו' וקדשתנו כו'", על־אחת־כמה־וכמה.

אלא, שבענין דהשגחה פרטית יכולה להיות הכוונה גם בענין צדדי בלבד, ולדוגמא, שיבוא מזה תועלת בענין של מצוה, או באופן ד"בכל דרכיך דעהו"[144], וכיוצא בזה;

ואילו בנדון דידן - מלבד ההשגחה פרטית והכוונה שבדבר, הרי זה גם ענין בתורה.

וככל עניני התורה שענינה הוראה (כנ"ל סעיף כ"ה) - צריך להיות גם בענין זה הוראה בחיים בנוגע לאופן ההנהגה דנשמה בגוף בעולם הזה.

ולהעיר, שכיון שהתורה "ארוכה מארץ מדה גו'"[158], הרי "אין גו' אתנו יודע עד מה"[159] בנוגע לכל הפרטים שבכל ענין שבתורה עד תכליתם, כי־אם אפס קצהו בלבד - בידעו שיש בתורה מ"ט פנים[160],

155) ראה שיחת ליל שמח"ת תרצ"ו ס"ז (סה"ש תרצ"ו ע' 14 ובהערה 12 שם).

156) ראה (לדוגמא) שיחת יום שמח"ת תרצ"ז סי"א (סה"ש תרצ"ז ע' 203). תש"ד בסופה (סה"ש תש"ד ע' 44). תש"ה ס"י (סה"ש תש"ה ע' 61).

157) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סקע"ט ואילך. וש"נ.

158) איוב יא, ט. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ה.

159) תהלים עד, ט.

160) ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב. מדרש תהלים ז, ח. יב, ז. זח"ב טו, ריש ע"ב. ועוד.

שבעים פנים[161], ועד שבכל ענין שבתורה שנלמד באחד מד׳ האופנים דפשט רמז דרוש וסוד שבתורה, יש ששים ריבוא פירושים, כנגד ששים ריבוא בני־ישראל[162],

- וזהו שאמרו חז״ל[163] ש״משה שקול כנגד כל ישראל״, כי להיותו רועה נאמן של ששים ריבוא בני־ישראל, היו בידיעתו כל הששים ריבוא פירושים שבתורה,

ולא עוד אלא שבכח זה הנהיג את צאן מרעיתו, כי הנהגת בני־ישראל היא על־ידי התורה דוקא, כיון שעל־ידה מתקשרים הם בהקדוש־ברוך־הוא, כמאמר[164] ״ישראל אורייתא וקודשא־בריך־הוא כולא חד״,

ובלשון נוסח התפילה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה לומר בהתחלת כל יום בתפלת ערבית: ״כי הם חיינו״, היינו, שהתורה היא הצינור להמשכת החיות של בני־ישראל, וכאשר יש ליהודי את כל חלקי התורה, אזי נמשכים לו כל צרכיו הן ברוחניות והן בגשמיות.

אלא שענין זה היה רק אצל משה רבינו, המקבל הראשון דתורה, שניתנו לו במתנה - כמו שכתוב[165] ״ויתן אל משה ככלתו״, ״שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן״[166] - כל הענינים שבכל התורה כולה, כולל גם מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש[167] בסוף כל הדורות; ואילו בנוגע לכל אחד מישראל - ניתן לו הכח והיכולת לגלות את החלק שלו בתורה, כמו שכתוב[98] ״ותן חלקנו בתורתך״, ״חלקנו״ דייקא, ובאופן שמזמן לזמן הולך ומוסיף עוד יותר בגילוי חלקו הפרטי שבתורה.

ובכל אופן, בנוגע לענינו - יש לבאר אפס קצהו על־כל־פנים בענין הקשר והשייכות של ב׳ פרשיות היום, שלישי דפרשת ברכה ושלישי דפרשת בראשית, שיש לומר בזה כמה וכמה ענינים, והבוחר יבחר, ומי שירצה להוסיף עוד פירושים בזה תבוא עליו ברכה.

ל. החלק השלישי דפרשת ברכה הוא ברכת משה ליוסף: ״וליוסף אמר מבורכת ה׳ ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רובצת תחת וגו׳״[168].

ומהענינים המיוחדים שבברכה זו - שיש בה ענינים נעלים שמרומזים ב״שמים״; וביחד עם זה, יש בה גם ענינים תחתונים שמרומזים ב״תהום״ שהוא היותר תחתון.

וברכה זו מתאימה לענינו של יוסף - על־דרך ברכות יעקב לבניו שהיו בהתאם לשרשו ומקורו של כל אחד מהם, כמו שכתוב[169] ״איש אשר כברכתו ברך אותם״ - כי:

יוסף - פירנס וכלכל את יעקב ובניו, הן בהיותם בארץ כנען, כמו שכתוב[170] ״וירא יעקב כי יש שבר במצרים גו׳ רדו שמה ושברו לנו משם ונחיה וגו׳״, והן בבואם לארץ מצרים, כמו שכתוב[171] ״ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו גו׳״ - שזהו ענין הכי נעלה - ״ממגד שמים״;

וביחד עם זה - ״יוסף גו׳ הוא המשביר לכל עם הארץ״[172], ״וישבור למצרים״[173], והיינו, שעם היות ארץ מצרים בדרגא התחתונה דתוקף הטומאה כו׳, עד שנקראת ״ערות הארץ״[174], שזהו ההיפך בתכלית מענינו של יוסף שנקרא ״יוסף הצדיק״ על־שם שלימות הענין דשמירת הברית[175] - מכל־מקום פירנס יוסף גם את מצרים, וגם את הכהנים (הכומרים) של מצרים, ולא עוד אלא שנתן להם פרנסתם בדרך כבוד כו׳ (ש״לא מכרו את אדמתם״)[176], למרות היותם תוקף הקליפה דמצרים - שבזה מודגש ענין הירידה למטה - ״תהום רובצת תחת״.

---

161) במדב״ר פי״ג, טז. ובכ״מ.
162) ראה שער הגלגולים הקדמה יז. שער רוה״ק בענין היחודים על קברי צדיקים הקדמה ג׳ (קח, ב). לקוטי מהרח״ו שבסוף שער מאמרי רז״ל להאריז״ל.
163) מכילתא בשלח טו, א ור״פ יתרו. שהש״ר פ״א, טו (ג).
164) ראה זח״ג עג, א.
165) תשא לא, יח.
166) פרש״י עה״פ.
167) ראה מגילה יט, ב. ועוד. הנסמן בלקו״ש חי״ט ע׳ 252.
168) לג, יג.
169) ויחי מט, כח.
170) מקץ מב, א־ב.
171) ויגש מז, יב.
172) מקץ שם, ו.
173) שם מא, נו.
174) שם מב, ט. שם, יב. וראה קה״ר פ״א, ד.
175) ראה זח״א נט, ב ובנצו״א שם אות ד.
176) ויגש מז, כב ובפרש״י.

ויש לקשר ענין זה עם המבואר בדרושי חסידות[177] מעלתו המיוחדת של יוסף גם לגבי האבות - שהאבות ש"הן הן המרכבה"[178] היו במעמד ומצב של הבדלה והתבודדות מעניני העולם, שלכן בחרו לפרנסתם להיות רועי צאן כו', מה־שאין־כן יוסף שהיה השליט על כל ארץ מצרים[172], ובלעדו "לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים"[179], ובאותה שעה היה מעמדו ומצבו בשלימות הקדושה.

לא. אמנם, הא גופא צריך להבין - היכן הוא המקור בקדושה לדרכו המיוחדת של יוסף?!

והמענה על זה - על־פי מאמר רז"ל[180] "צדיקים דומים לבוראם" - שרואים זאת בהנהגתו של הקדוש־ברוך־הוא, כמסופר בשיעור היום בפרשת בראשית שסיומו וחותמו[181] "ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם", שעל זה אמרו חז"ל[182] "תורה תחילתה גמילות חסדים .. דכתיב ויעש גו' וילבישם", ולכן, "מה הוא מלביש ערומים .. אף אתה הלבש ערומים", כיון שההנהגה צריכה להיות באופן ד"הלך אחר מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא", כדלקמן.

לב. וביאור הדברים:

בשיעור היום בפרשת בראשית - עד רביעי - מסופר אודות מעמדו ומצבו של אדם הראשון בהיותו בגן־עדן, הן לפני חטא עץ הדעת, והן לאחרי החטא, אבל לפני שנענש בגירושין (שעל זה מסופר בשיעור דיום רביעי - "ויגרש את האדם גו'"[183]).

כלומר: לא זו בלבד שקודם חטא עץ הדעת היה אדם הראשון בגן־עדן (כמסופר בשיעור דיום שני), אלא גם לאחר שעבר על רצון הבורא ואכל מעץ הדעת - כמסופר בשיעור דיום שלישי[184] - נשאר עדיין בגן־עדן; ורק לאחרי זה - בשיעור דיום רביעי - מתחילה שקלא־וטריא בענין זה: "ויאמר ה' אלקים הן האדם וגו' ועתה פן ישלח ידו וגו'"[185], ורק לאחרי זה באה המסקנא ד"וישלחהו ה' אלקים מגן־עדן וגו'"[186].

ומובן גודל החידוש שבדבר - כיון שלכאורה היה צריך להיות העונש דגירושין כתוצאה ומסובב מחטא עץ הדעת תיכף ומיד לאחרי החטא שהיא סיבת העונש.

לג. ובהקדם המבואר בשל"ה[187] בנוגע לכללות הענין דשכר ועונש - שיש בזה ב' שיטות: שיטה הא' - שזהו ענין סגולי, ולולי זאת, אין קשר ושייכות בין מעשה המצוה או העבירה להשכר או העונש. ושיטה הב' - שזהו ענין טבעי, כסיבה ומסובב (אף שלפעמים מתעכב הדבר, כיון שהקדוש־ברוך־הוא הוא ארך אפים, כמאמר רז"ל[188] שהקדוש־ברוך־הוא "מאריך רוחי' וגבי דידי'").

והדעה הרווחת - שעליה מליץ השל"ה (והובאה גם בתורת החסידות[189]) - ששכר ועונש הוא ענין שנקבע בטבע העולם, טבע כפי שהוא מצד הבריאה באופן ד"עולם על מילואו נברא"[190] (קודם החטא) - שההנהגה ד"בחוקותי תלכו"[147] כשלעצמה גורמת ומביאה את השכר ד"ונתתי גשמיכם בעתם וגו'"[150].

ולדוגמא: כשם שטבע העולם הוא שכדי שיהיה גידול וצמיחה יש צורך בהקדמת פעולת החרישה - כן הוא גם הטבע בישראל, עליהם נאמר[191] "כי תהיו אתם ארץ חפץ", שעל־ידי החרישה שבו ("אַ געאַקערטער איד"), שהוא ענין הביטול, "לב נשבר ונדכה גו'"[192], נעשה ראוי לקבל ברכותיו של הקדוש־ברוך־הוא להיות ענין של גידול וצמיחה הן ברוחניות והן בגשמיות.

---

177) ראה הנסמן בלקו"ש חל"ה ע' 180 הערה 42.
178) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.
179) מקץ מא, מד.
180) רות רבה פ"ד, ג. וראה ב"ר פס"ז, ח. במדב"ר פ"י, ה. אסת"ר פ"ו, ב.
181) ג, כא.
182) סוטה יד, א.
183) שם, כד.
184) שם, א ואילך.
185) שם, כב.
186) שם, כג.
187) בית אחרון (יב, א־ב. טו, א־ב).
188) ירושלמי תענית פ"ב סה"א.
189) סה"מ תרע"ח ע' רכב. וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 135 הערה 23, ובשוה"ג שם.
190) ראה ב"ר פי"ב, ו. פי"ג, ג. פי"ד, ז.
191) מלאכי ג, יב. וראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סנ"ז. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יז אייר).
192) תהלים נא, יט.

ועל־דרך־זה לאידך, שטבע העולם הוא שמעשה החטא גורם ומביא את העונש, וכמו העונש דגירושין מגן־עדן בגלל חטא עץ הדעת, שהוא כמו סיבה ומסובב - כיון שהטבע דגן־עדן הוא שאינו יכול לסבול ענין של חטא כו׳[193].

ועל־פי־זה, הרי מצד טבע העולם - ש״על מילואו נברא״ - היה צריך להיות ענין הגירושין מגן־עדן תיכף ומיד לאחר החטא.

לד. וזהו החידוש בשיעור דיום שלישי - שלמרות הנהגת אדם הראשון באופן שעבר על רצון הבורא, שעל־ידי־זה גרם ירידה בכללות העולם וכו׳, הרי כל זה אינו אלא מצד הנהגתו הוא; אבל מצד הנהגת הקדוש־ברוך־הוא - הנה גם לאחרי החטא ממתין הקדוש־ברוך־הוא ומשאיר את אדם הראשון בגן־עדן, במעמד ומצב שיש לו כל טוב שבעולם בתכלית השלימות [שהרי מה שאצלנו הוא ענין של שכר - היה מעמד ומצב דטבע העולם אצל אדם הראשון[194]], ונכנס עמו בדברים לומר לו ״איכה״[195] - כדי שיתפוס את עצמו („ער זאָל זיך כאַפּן״) להתעורר בתשובה, ולא עוד אלא ״ויעש ה׳ אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם״ - שענין זה הוא התחלת תיקון החטא.

והגע עצמך:

למרות גודל חטאו של אדם הראשון[196], ובפרט בהתחשב עם גודל מעלתו שהיה יציר כפיו של הקדוש־ברוך־הוא[197], ומקומו בגן־עדן, ומה גם שאילו היה ממתין ג׳ שעות היה יכול לאכול מעץ הדעת[198] - גומל הקדוש־ברוך־הוא חסדים להלביש כתנות עור לאדם הראשון הלזה שפתח את הצינור לכללות ענין החטאים!...

- (כ״ק אדמו״ר שליט״א הפסיק לרגע, והפטיר:) לא עכשיו הוא הזמן לדבר היפך שבחו של אדם הראשון, שמצינו[199] אודותיו ב׳ דעות אם משיח יהיה גדול ממנו או שהוא גדול אפילו ממשיח!

ונקודת הדברים - שלמרות היות העונש תוצאה ומסובב מהחטא, ובמילא צריך העונש לבוא תיכף ומיד אחר החטא, מכל־מקום ממתין הקדוש־ברוך־הוא ומורה דרך תשובה[200], שהרי יתכן שיעשה תשובה מעלייתא, שלא זו בלבד שעוקרת את החטא מעיקרא[201], אלא עוד זאת שזדונות נעשו לו כזכיות[12], ואז, לא זו בלבד שלא יגורש מגן־עדן, אלא אדרבה - הגן־עדן שלו יהיה באופן נעלה עוד יותר!

ויש להוסיף, שעל־דרך־זה מצינו גם בנוגע לענין הירושה - כמדובר לעיל[202] שאינה תלויה במעמדו ומצבו של היורש כו׳ - ש״הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו״ ש״לא היו בניו נוהגים כשורה״, ״אין רוח חכמים נוחה הימנו״, ״דדלמא נפקא מיניה זרעא מעליא״[203], והיינו, שאי אפשר לדעת מה יהיה לאחרי זמן - אם בנוגע לזרעו, או אפילו בנוגע לעצמו, על־ידי התשובה כו׳.

לה. ומענין זה שלמדים בשיעור היום בפרשת בראשית, אשר מבלי הבט על המצב הבלתי־רצוי בהוה, יש להמתין ולקוות שיהיה ענין התשובה כו׳ - למד יוסף בנוגע להנהגתו בארץ מצרים:

גם כאשר מדובר אודות הכהנים של פרעה מלך מצרים, תוקף הקליפה - הרי לעולם אי אפשר לדעת מה יהיה בסופם,

וראיה לדבר - מ״יתרו״, שהיה משרי פרעה[204], ו״כהן מדין״[205], ובסופו של דבר ״יתר פרשה אחת בתורה״[206], שזהו ענין של יתרון והוספה גם לגבי משה, על־דרך מעלת בעלי תשובה (יתרו) על צדיקים (משה);

---

193) ראה גם תו״מ ח״ג ע׳ 233. ח״ד ע׳ 102. וש״נ.
194) ראה לקו״ת צו יו״ד, ד. קרח נב, ג.
195) שם, ט ובפרש״י.
196) ראה גם שיחת יום שמח״ת תשכ״ג ס״מ ואילך (תו״מ חל״ה ס״ע 186 ואילך). וש״נ.
197) ראה ב״ר פכ״ד, ה. קה״ר פ״ג, יא (ב).
198) ראה ש״ך עה״ת קדושים יט, כג ד״ה עוד ונטעתם (מב, ב). הובא בלקו״ת ר״פ קדושים.
199) ראה סה״מ תרל״ה ח״א ס״ע רסה ואילך. וש״נ.
200) ראה ירושלמי מכות פ״ב ה״ו. יל״ש תהלים רמז תשב.
201) ראה יומא פו, סע״א.
202) בהמאמר פ״א. פ״ט (לעיל ע׳ 100. ע׳ 109). וראה גם לעיל בהשיחה סכ״ד.
203) ב״ב קלג, ב ובפרש״י.
204) ראה שמו״ר פ״א, כו.
205) ר״פ יתרו.
206) פרש״י עה״פ.

- אלא, שענין זה גופא צריך להיות על־ידי משה דוקא, כמו שמצינו בנוגע לתורה ותשובה, שאף שגדלה מעלת התשובה על מעלת התורה, שלכן בכח התשובה לתקן את החסרון בתורה, מכל־מקום הא גופא שגדלה מעלת התשובה יודעים מהתורה דוקא[207].

וזהו גם תוכן ברכתו של יוסף "מבורכת ה' ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רובצת תחת גו'" - שענינו של יוסף הוא המשכת ברכה והשפעה עד למטה ביותר, ואפילו לכהנים שבארץ מצרים, כיון שיכול להיות מזה תועלת בקדושה כו'.

ובענין זה מתבטאת גודל מעלתו של יוסף - שעליו נאמר[208] "טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל".

לו. וכבכל עניני התורה - יש גם בענין זה הוראה נצחית, היינו, שזהו ענין שנוגע (לא רק ליוסף הצדיק בשעתו, אלא גם) לכל אחד ואחד מישראל, בכל מקום ובכל זמן, גם בשמחת־תורה תשכ"ה בברוקלין:

ובהקדמה - שישנם כאלה שאין להם סבלנות להתעסק עם הזולת, ומה גם - טוענים הם - שכבר עשו מה שיכולים לעשות, ואף־על־פי־כן לא פעלו גדולות בשינוי מצב היהדות לטובה, וכיון שכן, הרי מוטב שיתעסקו עם עצמם.

ובלאו־הכי - טוענים הם - הרי אמרו חז"ל[209] "חייך קודמים", ואם הדברים אמורים אפילו ביחס ל"אחיך" - הרי כשמדובר אודות כאלה שהם בבחינת "בריות בעלמא" [כפי שמדייק אדמו"ר הזקן בתניא פרק ל"ב בביאור לשון חז"ל[210] "אוהב את הבריות"], היינו, שמעלתם היחידה היא שנבראו על־ידי הקדוש־ברוך־הוא - על־אחת־כמה־וכמה ש"חייך קודמים".

והמענה לזה - שאפילו בנוגע ל"בריות" אמרו חז"ל[210] "הוי מתלמידיו של אהרן כו' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", היינו, שלא זו בלבד שהשתדל בקירובן לתורה, אלא עוד זאת, שעשה זאת מתוך אהבה.

והגע עצמך:

אהרן - היה כהן גדול, ש"תפארתו וכבודו שיהיה יושב במקדש כל היום, ולא יצא אלא לביתו בלבד .. ויהיה ביתו בירושלים ואינו זז משם"[211], היינו, שנוסף לכך שמקומו האמיתי של כל אחד ואחד מישראל הוא בארץ ישראל [ואין זה אלא ש"מפני חטאינו גלינו מארצנו", ועל זה אמרו "אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם"[212]], הנה בארץ ישראל גופא מקומו של הכהן הגדול הוא בירושלים ובבית המקדש, ועד כדי כך, ש"עובד כשהוא אונן, שנאמר[213] ומן המקדש לא יצא ולא יחלל, כלומר ישב ויעבוד עבודה שהיה עוסק בה ואינה מתחללת" (דלא ככהן הדיוט שאינו עובד כשהוא אונן, ואם עבד חילל עבודתו)[214].

ומעלה יתירה באהרן הכהן לגבי שאר כהנים גדולים - ששאר כהנים גדולים מקומם בבית המקדש אבל לא בקדש הקדשים, שאינם נכנסים לשם אלא מיום הכפורים ליום הכפורים[215], "אחת בשנה"[216], מה־שאין־כן בנוגע לאהרן (וכן משה) - מצינו במדרש[217] שיכול לבוא אל הקודש בכל עת שירצה, אלא שאז צריך לעשות את כל הענינים האמורים בפרשה: "בזאת יבוא אהרן אל הקודש בפר בן בקר וגו'"[218].

---

207) ראה המשך תער"ב ח"ג ע' א'תח. לקו"ש חי"ח ע' 121. וש"נ.
208) משלי כב, ט. וראה זח"ג קל, א.
209) ב"מ סב, א.
210) אבות פ"א מי"ב.
211) רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ה ה"ז.
212) ברכות ג, סע"א.
213) אמור כא, יב.
214) רמב"ם הל' ביאת המקדש פ"ב ה"ו.
215) שם ה"א.
216) ס"פ תצוה. אחרי טז, לד.
217) ראה שמו"ר פל"ח, יח. ויק"ר פכ"א, ז.
218) אחרי טז, ג.

ולעומת זאת - "בריות" - אסורים להכנס לבית המקדש בכלל, שהרי אסור להכנס לבית המקדש שלא לצורך עבודה[219], ובלשון חז"ל[220] נקרא "ביאה ריקנית" - דיש לומר הרמז בזה, ש"ריקנית" מורה על מעמדו ומצבו של אדם שהוא "ריק" ("אַ פּוסטער מענטש"), ואדם ריק - אסור לו לבוא לבית המקדש.

וכיון שכן, הרי, כשמדובר אודות אהרן כהן גדול - יש לו ברירה לעמוד בבית המקדש אצל המזבח ולעבוד עבודתו.

ואף־על־פי־כן, לא הסתפק אהרן בעבודתו בבית המקדש, אלא התעסק גם עם "בריות" - לקרבן לתורה, ועוד זאת - שהתעסקותו עם הבריות לקרבן לתורה היתה מתוך אהבה.

ומזה מובן גם בנוגע לכל אחד ואחד מישראל, שנקראו "ממלכת כהנים"[221], "כהנים גדולים"[222] - שכאשר מישהו טוען שעבודתו היא בבית המקדש להיותו בדוגמת הכהן הגדול,

[ואף שיודע שכהן גדול צריך להיות גדול מכל אחיו[223], והוא מצד עצמו אינו גדול מכל אחיו, מכל־מקום טוען שיש אפשרות שיהיה גדול מכל אחיו - שהרי הדין[223] הוא שאם אין לו משלו אזי אחיו מגדלין אותו...],

אומרים לו, שאף־על־פי־כן צריך לעסוק גם עם בריות לקרבן לתורה, ולעשות זאת (לא בדרך כפיה והכרח, אלא) מתוך אהבה - שזהו גם תוכן הענין ד"טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל", שנוסף על עצם הנתינה מלחמו [לא רק מענינים שהם מותרות בלבד, אלא גם "מלחמו"] לדל [כולל גם דל ואביון דלית ליה מגרמיה כלום, כנ"ל (סעיף ט"ו) מהמבואר באגרת הקודש[89] בפירוש "חסד", ח"ס דלי"ת], צריכה להיות הנתינה באופן ד"טוב עין", בסבר פנים יפות כו',

ולא עוד אלא שה"טוב עין" חשוב עוד יותר מהנתינה עצמה - כפי שמצינו בנוגע לצדקה: "כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות"[224], ועל־דרך־זה מצינו בנוגע לכיבוד אב ואם: "יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם, ויש מטחינו בריחים ומביאו לחיי העולם הבא"[225].

וזוהי נקודת ההוראה והנתינת כח שלוקחים משיעור חומש היומי - החל מפרשת ברכה שבה מדובר אודות ברכתו של יוסף שהיא בהתאם לשרשו ומקורו ועבודתו המיוחדת באופן ד"טוב עין", והמשכו בפרשת בראשית שבה מדובר אודות הנהגתו של הקדוש־ברוך־הוא בהענין דגמילות חסדים - שכאשר פוגשים יהודי שצריך עזר וסיוע באיזה ענין, אזי צריך להניח את כל עניניו הצדה וליתן מלחמו לדל כו'.

ובכל זה ניתוסף נתינת כח יתירה מנשיא הדור - כ"ק מו"ח אדמו"ר, ששמו (הראשון) יוסף - "וליוסף אמר מבורכת ה' ארצו וגו'"[226], שאמר והורה והראה וסלל את הדרך להנהגה באופן ד"טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל", שעל־ידי־זה יוכל כל אחד ואחד להתנהג כן, ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

לז. מהענינים המיוחדים דשמיני־עצרת (ששייך גם לשמחת־תורה שהוא יום־טוב שני של גלויות דשמיני־עצרת) - שבו מתחילים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם"[227], שהוא ענין הברכה בנוגע לירידת גשמים כפשוטם.

---

219) רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז הי"ט.
220) ראה אנציק' תלמודית (כרך ג) ערך ביאת מקדש בתחלתו (ע' קב ואילך). וש"נ.
221) יתרו יט, ו.
222) בעה"ט עה"פ.
223) רמב"ם הל' כלי המקדש רפ"ה.
224) ב"ב ט, ב.
225) קידושין לא, סע"א ואילך.
226) ראה גם תו"מ חל"ח ע' 108. וש"נ.
227) ראה גם תו"מ חכ"ט ס"ע 212. וש"נ.

והענין בזה:

אודות מעלתה של ארץ ישראל - מקומם האמיתי של בני־ישראל (כנ"ל סעיף ל"ו) - מפורש בקרא[228]: "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא גו' אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך גו' (אלא) למטר השמים תשתה מים".

ומהמעלות שבזה - שבארץ ישראל רואים בגלוי שכללות ענין הפרנסה (צמיחת התבואה והפירות) בא מן השמים, "למטר השמים תשתה מים", ולכן מתפללים להיושב בשמים ומבקשים ממנו על הגשמים כו'[229], דלא כבארץ מצרים, דכיון ש"השקית ברגלך", יכולים לטעות שעזב ה' את הארץ כו'.

ועל־דרך שמצינו בנוגע לעליה לרגל, שכאשר בני־ישראל היו באים לירושלים ולבית המקדש ורואים שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה זה פועל עליהם הוספה ביראת שמים ולימוד התורה[97]. ודוגמתו גם בנוגע לארץ ישראל בכללותה - שכאשר רואים שענין הפרנסה אינו תלוי במעשה ידי בני אדם, אלא בגשמים היורדים מן השמים, הרי זה פועל עליהם שיוסיפו בתורה ומצוות כו'. ועל־דרך מאמר רז"ל[230] על הפסוק[231] "יערוף כמטר לקחי" - "שברו בריות את ערפן - מיד מטר יורד".

וכן הוא בנוגע להמשכת החיות ברוחניות - כידוע[232] שבחוץ לארץ נמשכת ומתלבשת החיות באמצעות ממשלת הע' שרים כו', מה־שאין־כן בארץ ישראל נמשכת החיות שלא על־ידי התלבשות בע' שרים הנ"ל (כי־אם בדרך מעביר בלבד), ובלשון הכתוב[233] (בהמשך למעלתה של ארץ ישראל ש"למטר השמים תשתה מים") "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה".

לח. וענין זה ישנו גם כאשר "מפני חטאינו גלינו מארצנו":

ובהקדמה - שהאפשרות שתהיה לגוים שליטה כו', אינה אלא בנוגע להגשמיות דארץ ישראל, אבל הרוחניות דארץ ישראל - שזהו הפנימיות והעיקר - היא בבעלותם הבלעדית של הקדוש־ברוך־הוא ובני־ישראל, באופן ד"יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך"[234].

ומזה מובן שכל הענינים האמורים בנוגע לארץ ישראל צריכים להיות וישנם גם בזמן הגלות ובחוץ לארץ - בנוגע לארץ ישראל הרוחנית.

ויש לבאר זה על־פי דין התורה ש"ד' אמות של אדם קונות לו בכל מקום"[235], היינו, שכאשר חפץ מסויים נכנס בד' אמותיו הרי הוא נעשה שלו מבלי שיצטרך לעשות איזו פעולה. ואם כן, בכל מקום ומצב שבו נמצא איש הישראלי - ו"אף־על־פי כו' ישראל הוא"[236] - הרי ד' אמותיו הם בבחינת "ארץ ישראל".

ומזה מובן, שיהודי יכול וצריך לפעול בד' אמותיו שיהיה נראה בהם הענין ד"עיני ה' אלקיך גו'", ובמילא, גם הענין ד"למטר השמים תשתה מים", היינו, שכל ההשפעות שלו - כולל גם אותן ההשפעות שמצד ההעלם וההסתר שבעולם ומצד החושך כפול ומכופל דזמן הגלות נראה ונדמה לו שהם ענינים טבעיים - נמשכות ובאות מלמעלה ("למטר השמים"), ואין זה אלא שענין זה בא באופן ד"אכן אתה א־ל מסתתר"[237], כדי שיהיה נתינת מקום לענין הבחירה, "ובחרת בחיים"[238].

והטעם שענין זה נאמר בנוגע לענין הגשמים ("למטר השמים") דוקא - לפי שבזמן שבית המקדש היה קיים ובני ישראל היו יושבים על אדמתם, היתה עיקר פרנסתם מעבודת האדמה, כך שהיו זקוקים

---

228) עקב יא, יו"ד־יא.
229) ראה ירושלמי תענית פ"ג ה"ג. ב"ר פי"ג, ט.
230) ב"ר שם, יד.
231) האזינו לב, ב.
232) ראה תניא אגה"ק סכ"ה (קלט, ב). תו"מ סה"מ טבת ע' רמז. וש"נ.
233) עקב שם, יב.
234) משלי ה, יז.
235) ב"מ יו"ד, א. וראה קונטרס ענינה של תורת החסידות ס"כ.
236) סנהדרין מד, רע"א.
237) ישעי' מה, טו.
238) נצבים ל, יט.

ביותר לירידת גשמים, כדי להיות "ארץ ממנה יצא לחם"[239] - "לחם" שכולל כל צרכי הסעודה (כמו שכתוב בפירוש רש"י[240]), שזהו ענין הפרנסה, שכולל מזון לבוש ובית[241], שהם כללות צרכי האדם,

וכן הוא גם בנוגע לכל שאר האופנים שעל ידם באה פרנסתם של ישראל בזמן הגלות ובחוץ לארץ - שכולם מן השמים, ובלשון הכתוב[242] "כי כאשר ירד הגשם גו' מן השמים גו' הרוה את הארץ והולידה והצמיחה גו' כן יהי' דברי וגו'".

וזוהי המעלה בפרנסתם של כל אחד ואחת מישראל, שלהיותם "חלק הוי' גו' חבל נחלתו"[243], נמשכת ובאה פרנסתם על־ידי הקדוש־ברוך־הוא ("הזן ומפרנס לכל") בכבודו ובעצמו, מה־שאין־כן אומות העולם, "יצב גבולות עמים"[244], שפרנסתם באה על־ידי התלבשות בשבעים שרים, כנ"ל.

לט. ועל־פי האמור שענין הגשמים מורה על כללות ההשפעה מלמעלה - מובן תוכן הענין דברכת הגשמים בשמיני־עצרת:

כאשר עומדים בתחלת השנה החדשה, לאחר העבודה דראש־השנה, עשרת־ימי־תשובה, יום הכפורים, חג הסוכות, עד לשמיני־עצרת ושמחת־תורה - תקופת ה'ימים טובים', שבהם נמצאים במעמד ומצב שלמעלה מעובדין דחול, ומתקופה זו עומדים לצאת לעבודה דכל ימות השנה בבירור וזיכוך עניני העולם,

- שעל זה אומר הקדוש־ברוך־הוא לישראל "קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד"[245], "בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה"[246], כמשל המלך שאומר לאוהבו "נגלגל אני ואתה במה שתמצא"[247], "פר אחד איל אחד"[248], אשר ענין זה מהוה גם נתינת כח למילוי השליחות בעולם -

הרי זה הזמן שבו צריכים לפעול את הענין דברכת גשמים - לכל לראש בנוגע לירידת גשמים כפשוטו, וכולל גם בנוגע לכל צרכי האדם, שכולם תלויים בהמשכה והשפעה מלמעלה שנרמזת בענין הגשמים - שכל זה יהיה באופן של גשמי ברכה, היינו, המשכת ברכה והשפעה בבני חיי ומזוני רויחי, שעל־ידי־זה יוכל יהודי לעבוד עבודתו בעולם במשך כל השנה כולה.

מ. ובענין זה יש לידע ולזכור את דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לבקשת ברכה[249]:

ענין הברכה - אומר הרבי - הוא כמו גשמי ברכה, שהתועלת שבירידת הגשמים היא בשדה חרושה וזרועה דוקא, היינו, שתחילה צריכים לחרוש את השדה, ואחר־כך צריכים לזרוע אותה - לכל הפחות גרעין אחד, ואז, כשיורדים גשמים, תוכל להיות הצמיחה מאה פעמים ככה, "מאה שערים"[250], ויתירה מזה, שמאה פעמים ככה הוא בנוגע להמעשר (כדרשת חז"ל[251] "אומד זה למעשרות היה"), ועד לאופן שעליו נאמר[252] "והריקותי לכם ברכה עד בלי די".

ומזה מובן גם בעבודת האדם - שלכל לראש צריך להיות ענין החרישה, "לרפויי ארעא"[253], היינו, להחליש את החומריות וההגשמה שבמציאותו, ולפעול בו תנועת הביטול (כנ"ל סעיף ל"ג), והיינו, שנעשה כמו עפר רך, כולל גם בפשטות - שהוא רך ונוח לכל אדם (על־דרך מאמר רז"ל[254] "לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז"), ולאחרי זה צריך להיות ענין הזריעה כו', ואז - על־ידי גשמי ברכה - תהיה הצמיחה כו' בריבוי גדול.

המשך השיחה יודפס בדבר מלכות לחג הסוכות

---

239) איוב כח, ה.
240) ראה פרש"י ויצא לא, נד. אמור כא, יז.
241) ראה לקו"ת ברכה צח, סע"ד. ובכ"מ.
242) ישעי' נה, י־יא.
243) האזינו לב, ט.
244) שם, ח.
245) פרש"י פינחס כט, לו.
246) פרש"י שם, לה.
247) במדב"ר פכ"א, כד.
248) פינחס שם, לו.
249) ראה סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 14. אג"ק שלו ח"ד ס"ע קעט ואילך. וש"נ (נעתק ב"היום יום" ב אדר שני).
250) תולדות כו, יב.
251) פרש"י עה"פ.
252) מלאכי ג, יו"ד.
253) מו"ק ב, ב. וראה לקו"ת ס"פ מסעי. האזינו עה, ד. שה"ש לח, ד.
254) תענית כ, סע"א.

לקוטי־שיחות פרשת האזינו כרך יט שיחה א

א.

פירוש רש״י על ״האזינו השמים״

על הפסוק ״האזינו השמים״ מפרש רש״י: ״שאני מתרה בהם בישראל, ותהיו אתם עדים בדבר, שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים, וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים וארץ? אמר משה: אני בשר ודם, למחר אני מת. אם יאמרו ישראל, לא קבלנו עלינו הברית — מי בא ומכחישם? לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים לעולם״. לאחר מכן אומר רש״י פירוש נוסף[1] ״ועוד, שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם. הגפן תתן פריה, והארץ תתן יבולה[2], והשמים יתנו טלם[3]. ואם יתחייבו תהיה בהם ״יד העדים תחילה״, [4] ועצר[5] את השמים[6] ולא יהיה מטר[7]...״.

ההכרח לפירוש של רש״י נובע, לכאורה, מן המילים ״האזינו השמים״, והרי, לכאורה, תוכן הפרשה אינו מכוון כלפי השמים והארץ, אלא לישראל — כיצד עליהם להתנהג, ומה יהיו התוצאות אם הם לא ינהגו כך[8] — ולפיכך מפרש רש״י, שמשה רבינו אמר לשמים ולארץ להאזין, ולהיות ״עדים״ להתראתו בישראל; ובהמשך הוא מסביר ״ולמה העיד בהם שמים וארץ...״.

אך יש להבין: לפני כן, בסוף פרשת נצבים?, נאמר ״העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ״, וגם שם מפרש רש״י שני פירושים: ״שהם קיימים לעולם, וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התרתי בכם בכל זאת. דבר אחר: העדותי בכם היום את השמים וגו׳ — אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לישראל: הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם, שמא שינו את מדתם, שמא לא עלה... ומה אלו, שנעשו לא לשכר... — אתם, שאם זכיתם... על־אחת־כמה־וכמה״. וצריך להבין: א) מדוע שואל רש״י כאן ״למה העיד בהם שמים וארץ״, בשעה שכבר למדו לפני־כן על עדות השמים והארץ, ועל הסיבה לכך להיותם עדים?

ב) אף אילו רצה רש״י, מסיבה כלשהיא, לפרש גם בפרשה זו את הסיבה לבחירת השמים והארץ לעדים, היה עליו לכתוב זאת בקצרה, מדוע הוא מרחיב בענין זה בפרשה זו, שבה הוא כתוב בפעם השניה, ולא בפעם הראשונה, על הפסוק ״העדותי בכם היום את השמים...״ ששם הוא בקצרה ״שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם...״?

ג) גם צריך להבין לגבי הפירוש השני בפרשתנו: העובדה שרש״י אומר בפירוש השני בפרשת נצבים ״אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לישראל, הסתכלו

---

1) ב׳ הפירושים ברש״י מקורם בספרי עה״פ, אבל שם הם לא בהמשך אחד (פי׳ הב׳ תחלה ״הי׳ ר׳ בנאה אומר כו׳״, פי׳ הא׳ בסופו ״משה העיד כו׳״) ובשינויים, וראה גם תנחומא ריש פרשתנו.

2) כ״ה בדפוסים שלפנינו. ובזכרי׳ ״את יבולה״. וכ״ה בדפוס ראשון דרש״י.

3) זכרי׳ ח, יב.

4) ועפ״ז מובן מה שלא הביא הכתובים דבחוקותי (כו, יט) ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה, או דתבוא (כח, כג). וראה פרש״י בהנ״ל, כי שם אי״ז ״תחלה״, נוסף ע״ז כי מביא בהעונש א) מה שבניגוד להשכר, ב) ובגלוי, משא״כ בהכ׳ שמיכם כברזל גו׳. ולהעיר מהגהות יעב״ץ ע״ז ג, א שמביא בהמשך פרש״י ״כמש״ה והיו שמיך וגו׳״. אבל לא נמצא בדפוסים ובכת״י לפנינו. ואולי אי״ז מדברי רש״י אלא ראיית עצמו.

5) עקב יא, יז.

6) הטעם שהביא הן בהשכר והן בהעונש פסוקים אלו ולא פסוקים אחרים שבתורה (ובפרט שבהשכר הביא פסוק מזכרי׳ ולא המפורש כמ״פ בתורה) בפשטות הוא לפי שדוקא בהן מפורש דהשכר והעונש בא משמים וארץ (מהעדים) עצמם. ועפ״ז לכאורה צ״ע מדוע כ׳ גם ״ועצר את השמים״ שבפשוטו קאי על הקב״ה. ואולי י״ל דמפרש כבגמרא (תענית ג, ב) דועצר את השמים ולא יהי׳ מטר ב׳ ענינים הם, וא״כ עיקר הראי׳ הוא מ״ולא יהי׳ מטר״. והביא גם התחלתו ״ועצר את השמים״ שממנה מובן דולא יהי׳ מטר הוא ענין בפ״ע. אבל דוחק הוא בפשש״מ. וי״ל בפשטות דאין כוונת רש״י להביא כתובים שבהם מפורש שהשכר והעונש בא מהן מצ״ע, אלא כפשוטו שבא ע״י שמים וארץ. ולא הביא בהשכר הכתוב דר״פ בחוקותי (כו, ד) ״ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה גו׳״* (וכיו״ב הכתוב דעקב יא, יד) שאין מפורש בו שבא מן השמים.

7) בהשכר נאמר ״יתנו טלם״ (לא רק מטר המוכרח) ובעונש ״ולא יהי׳ מטר״ (ופשיטא שלא יהי׳ טל). ראה פרש״י פסוק ב׳ ד״ה תזל כטל. ולהעיר מתענית שם.

8) בכמה מפרשים (ראה פי׳ מהרי״ק. ולכאורה כן משמע ברא״ם. וראה באר מים חיים ודברי דוד), שדיוקו של רש״י הוא ממ״ש ״ואדברה״ (או שרש״י מפרש תיבת ״ואדברה״), אבל רש״י לא העתיק רק ״האזינו השמים״. אבל בדפוס ב׳ מעתיק גם ״ואדברה״ (וכן מעתיק ״וכן ותשמע הארץ אמרי פי״). וכן הובא במהרי״ק.

9) ל, יט.

) בדפוס ראשון דרש״י יש הוספה אחר תיבות יתנו טלם ״ובתורה ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וכן ונתתי מטר ארצכם מן השמים ואספת דגנך מן הארץ. לא לפי שכתב לשון נתינה בשמים ובארץ לכך הביא ראי׳ משם״. וכנראה שזהו מהגהה (ממעתיק וכיו״ב) שהי׳ כתוב על הגליון והבחור הזעצער הכניסו בפנים פרש״י.

*) כ״ה ב(צילום) דפוס ראשון. וברש״י הוצאת שנוועל העתיק ״ל״א״ (לשון אחר). ויש מגיהים ״לפי שלא כתב״.

בשמים... שמא שינו את מדתם...", ואינו אומר זאת בפרשתנו[10], מובנת[11], כי (כפי שכבר פירש רש"י[12]) את המילים "העדותי בכם היום..." אמר משה רבינו לישראל, שהוא מעיד את השמים והארץ, אך לא אמר זאת לשמים ולארץ, שהם יהיו עדים, ולכן מובן שהענין של "אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לישראל: הסתכלו בשמים שבראתי..." שייך רק לשם, בפרשת נצבים, שישראל ילמדו לקחים מן השמים והארץ, אך אין הוא מתאים לפרשתנו:

אבל הפירוש השני שאומר רש"י בפרשתנו "שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם..." מתאים להיאמר, לכאורה, גם בפרשת נצבים, שמשה אומר לישראל, שהשמים והארץ הם עדים – שכאשר יזכו ישראל, יתנו העדים את שכרם, ואם ח"ו לא יזכו, יקרה ההיפך. ואם כך, מדוע אין רש"י מפרש כך בפעם הראשונה, אלא דוקא כאן, כאשר משה מעיד את השמים והארץ עצמם?

ב.
שאלות נוספות על דברי רש"י

כן יש להבין מספר דיוקים בדברי רש"י:

א) מדוע מאריך רש"י בדבריו ומפרש "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – מדוע חשוב להודיע כאן לשמים ולארץ, שהוא התרה בישראל, שהשמים והארץ יהיו עדים?

ואין לומר[13], שבכך נמנעת האפשרות של אי־הסכמת ישראל לכך שהשמים והארץ יהיו עדים, כי לכאורה, אין הבדל לגבי העדים אם המותרה מסכים לעדותם אם לאו – הם נעשים עדים בין כך ובין כך?

וכן אין די בטעם, שהתראה מועילה רק כאשר המותרה יודע שמעידים לכך עדים[14], כי זה אמור לגבי ישראל, והלוא הם כבר ידעו זאת מן הנאמר בפרשת נצבים, ואין לכך חשיבות כלפי השמים והארץ[15], כלפי העדים[16].

ב) לשון רש"י "אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית – מי בא ומכחישם" – מדוע אין הוא משתמש בביטוי הכתוב ב"ספרי"[17]: "לא קבלנו עלינו את התורה"[18] וכדומה, שללא עדים ניתן היה להכחיש את קבלת התורה והמצוות בכלל?

ג.
העדות בפרשתנו ובפרשת נצבים - ענין אחד או לא?

כדי להבין זאת יש להקדים ולהציג שאלה אחרת על הענין בכללותו:

לפי המשתמע מפירושי רש"י, יוצא, שדברי משה רבינו לישראל בסוף פרשת נצבים "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ", והעדות שבפרשתנו – "האזינו השמים..." – הם היינו הך. ההבדל היחיד הוא, כדברי רש"י[12], ש"התם (בפרשת נצבים) לישראל אמר, אבל לשמים וארץ לא אמר, ועכשיו בא לומר: האזינו השמים וגו'", וכפי שאומר רש"י גם על פסוק זה: "שכך אמרתי להם, שאתם תהיו עדים". אבל, לכאורה, אין הדבר כך, כי הדברים שבפרשת נצבים, שעליהם אמר משה לישראל "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" אינם אותם דברים ששמעו השמים והארץ, האמורים בפרשת האזינו, ואשר נהיו לעדים על אמירתם,

וכיצד, איפוא, אומר רש"י שאלה אותם דברים – "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – ושההבדל היחיד הוא שבפרשת האזינו הוא הודיע על כך גם לשמים ולארץ?

ד.
שני סוגים של עדויות

ההסבר לכל הנ"ל הוא: משמעותה הפשוטה של המלה "עדות" בפסוקים רבים היא: אות, סימן לזכר ענין מסויים[19], וזה אפשרי בכמה צורות:

א) קובעים עדות, סימן לדבר מסויים, אך העצם המהווה סימן אינו קשור כלל לענין המסומן על־ידו. כפי שכבר למדנו בענין אברהם ואבימלך[20]: על שאלת אבימלך "מה הנה שבע כבשות", ענה לו אברהם: "כי

---

10) ולהעיר שפי' השני שברש"י שם כ' בספרי בפרשתנו עה"פ האזינו השמים.

11) כמ"ש בדברי דוד (להט"ז) כאן.

12) בפ' וילך לא, כח.

13) כמ"ש בפי' מהרי"ק ושפ"ח כאן.

14) גו"א כאן. וראה משכיל לדוד.

15) וזה קשה גם להפי' שבדבק טוב ומשכיל לדוד. מלבד שפירושם דוחק ואינו מתיישב כלל בהמשך ולשון פרש"י.

16) השייכות "שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים" אף שבכלל עדים מעידים על עשי' ולא על התראה, אין רש"י צריך לבאר שכבר פירש לפנ"ז כמ"פ: בפ' מקץ (מג, ג) "העד העיד, לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים"; בפ' יתרו (יט, כא) "העד בהם, התרה בהם"; משפטים (כא, כט) "והועד בבעליו לשון התראה בעדים כו'", וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 62 ואילך, ובהערות שם.

17) וראה תנחומא שיקיימו ישראל התורה והמצוות כו' ואם ח"ו ימאנו כו'.

18) וכ"ה בדפוס שני דרש"י. ובב' כת"י רש"י לפנינו.

19) ראה אוה"ת ויקהל ע' ב'קו־ז.

20) וירא כא, כח ואילך.

את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת".

שבע הכבשות כשלעצמן אינן קשורות לענין ואינן מצביעות על כך שאברהם חפר את הבאר, אלא שהוא ואבימלך החליטו שניהם ששבע הכבשות יהוו עדות, אות וסימן לזכירה ש"חפרתי את הבאר הזאת".

סימן כזה אינו צריך להיות "קיים" מאוחר יותר. הכוונה של העדות והסימן נשארת גם לאחר שהסימן מתבטל[21], כפי שמובן בפשטות, ששבע הכבשות לא חיו במשך כל הזמן שהיה צורך ב"עדה", ואפילו לא בכל תקופת חיי אברהם ואבימלך, למרות שעדותן והסימן שהיוו שימשו זמן רב לאחר מכן[22].

ב) לעדות ולסימן יש קשר למשמעות הענין שהם באים להזכיר. לדוגמא, הגל שקבע יעקב אבינו כ"עד" בינו לבין לבן – "עד[23] הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור עליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה".

כלומר, גם סוג זה של עדות הוא סימן בלבד לענין שהם סיכמו ביניהם, אבל יש קשר בין הסימן לבין תוכן הענין[24], "גל" של אבנים מורה על מחיצה בין שני צדדים[25].

מזה מובן בענינו: כאשר לומדים את הפסוק "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ", המדבר על עדים שאינם בשר־ודם, לא מתעוררת השאלה מהי משמעות העדים, או מדוע נבחרו דוקא עדים אלו, כי כך סיכמו וקבעו דבר זה ל"עדות" ולסימן לענין מסויים, גם אם אין לכך קשר עם הענין המסומן.

רש"י מסביר רק על מה נקבע הסימן של שמים וארץ – "וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם"[26].

אלא שכאן יש צורך בעדים שהם "קיימים לעולם", שלא כסימן של שבע הכבשות וכדומה, כי שבע הכבשות היו סימן לענין שקיים במקום מסויים ורק בין אברהם לאבימלך וזרעם אחריהם, ולכן אפשר לדעת ולזכור סימן זה גם לאחר ביטולו. ואילו בענינו, הסימן הוא לכל היהודים בכל זמן ובכל מקום, ולכן אין די בכך שהעדים קיימים רק בעת קביעת הסימן[27].

אך פירוש זה איננו "חלק" לגמרי: אפשר לומר על דבר מסויים שהוא סימן וזכרון לדבר אחר, שאין ביניהם קשר, רק כאשר הסימן נעשה על־ידי האדם במיוחד למטרת היותו סימן – רק אז הוא מזכיר את הדרוש, אבל לגבי שמים וארץ, הקיימים מששת ימי בראשית באותו מצב, "קיימים לעולם", אי־אפשר, לכאורה, לומר כך[28], כי הם לא נוצרו במיוחד למטרה זו, ובכלל לא נעשה בהם שום שינוי לצורך היותם סימן[29].

לכן אומר רש"י פירוש נוסף: "דבר אחר... אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לישראל: הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם, שמא שינו את מדתם... ומה אלו שנעשו..."[30], שהשמים והארץ הם עדים, שעקב מהותם ומשמעותם מהוים אות וסימן המזכיר ומעורר לקיום התורה והמצוות[31].

ולסוג עדות כזה, של "הסתכלו בשמים...", אין סתירה מהיותם קיימים מאז ומתמיד, כי משמעותם, ש"לא שינו את מדתם...", היא עדות וזכרון.

---

21) להעיר ממדרשים שהובאו בתו"ש לוירא שם אות קכו־ז. אבל רש"י לא כתב כן – ראה פרש"י ראה יב, יז. יהושע טו בסופו. ועוד.

22) להעיר מפרש"י תולדות (כו, טו) "סתמום פלשתים מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו", ולא שרבו עלי' דשלהם היא.

23) ויצא לא, נב. שם, מח. משא"כ בפסוק מד פרש"י "הקב"ה". וכן מפורש בפסוק נ שם.

24) וי"ל שלכן בזה לקחו דוקא דבר הקיים ולא כבאברהם (ראה לקמן בפנים לפי' הב' ברש"י כאן) ראה רמב"ן ויצא שם מד. ספורנו שם, מה.

25) אבל לא ממש שהרי הי' "עד" גם לשאר דברים בהכתובים שם. ובכללות (לגבי פי' השני בפרש"י נצבים) גם העד דיעקב הוא כאופן הא' שהוא סימן וזכרון בעלמא והקב"ה הוא העד.

26) וכן צריך לפרש "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" בפ' ואתחנן (ד, כו) שפרש"י "הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם", שג"ז הוא רק סימן ע"ד הנ"ל. ומכיון שכבר פירש בואתחנן "הנני מזמינם" אי"צ לכפול הדברים בפ' נצבים. לאידך, מה שהוצרך לפרש בנצבים ולא סמך על פירושו בואתחנן, כי בכתוב זה לא מפורש על איזה דבר הוא אומר "העדותי גו'" (כבפנים) ולכן צריך לפרש "וכאשר תקרה כו'", משא"כ בואתחנן שממשיך "כי אבד תאבדון מהר גו'". ולכן מספיק פירושו להיות עדים שהתריתי בכם. וראה משכיל לדוד ואתחנן שם.

27) ומה שפירשו בנצבים ולא בפ' ואתחנן י"ל כי התחלת הפרשה שם "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ גו'", וא"כ מובן מה שהעיד בהם שמים וארץ, שקיימים יותר מבשר ודם, אבל אינו מוכרח שזהו לפי שהם קיימים לעולם כיון שהמדובר הוא בזמן סמוך ולא בכל הזמנים, וראה בפרש"י שם ד"ה ונושנתם.

28) וי"ל שלכן לא פרש"י בפי' הא' כפשוטו שהם עדות וסימן וכו' שיקיימו התורה ומצות בכל הזמנים כו', ע"ד בשבע הכבשות והגל דיעקב ורק "כאשר תקרה אתכם הרעה כו'", על זמן מסויים, אבל גם זה דוחק קצת כבפנים.

29) וגם: לפי זה קשה דהול"ל ואעידה בכם וכיו"ב כיון שעכשיו עשה אותם עדים משא"כ לפי' הב' מתאים ל' "העדותי" כיון שענינם מצ"ע הוא העדות (גם לפני דבורו של משה) כדלקמן בפנים. וראה רע"ב ומשכיל לדוד שם.

30) מה שלא כתב רש"י גם פי' השני בפ' ואתחנן שם כי (כנ"ל הערה 26) שם ממשיך ומפרש "העדותי בכם היום את השמים גו' כי אבד תאבדון גו'" א"כ אין לפרש כפי' הב' בנצבים שהעדותי שלהם היא מה שהם עצמם מעוררים על קיום המצות. וראה משכיל לדוד ואתחנן שם.

31) ועפ"ז פי' "העדותי" הוא כבכ"מ בפרש"י (הובא לעיל הערה 16) ענין ולשון התראה שהשמים והארץ מתרים בישראל, וי"ל דלכל הפי' גם לפי' הא' ברש"י הוא ענין ולשון התראה, אלא דלפי' זה הם רק מסייעים בההתראה, ולכן נאמר "העדותי".

מצד שני – לפי הפירוש השני לא מובנת המילה "היום", כי אם הם עצמם עדים ומזכירים לקיים תורה ומצוות על־ידי "הסתכלו בשמים...", הרי עדותם שונה תמיד, ולאו דוקא "היום".

ואילו לפי הפירוש הראשון, למרות שהסימן חשוב לתקופה מאוחרת יותר, הרי קביעת העדים, הפיכתם לסימן, נעשית "היום", כאשר משה רבינו מתרה בישראל ומעיד על כך עדים אלו.

ה.

ב"האזינו" - עדים ממש

הנקודה השווה בין שני סוגי העדים הללו היא, שאין צורך לשם כך דוקא באדם, מדבר, ואין צורך שהעדים ידעו על היותם סימן.

בפסוק "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי", שאומר משה רבינו לשמים ולארץ, אי־אפשר לומר שהעדות כאן היא אות וסימן (כבפסוק "העדותי..."), כי לעדות שכזו אין צורך שהעדים ישמעו וידעו זאת. הכרחי, אפוא, לומר, שהכוונה היא לעדות ממשית על מאורע או דבר מסויים. לכן מפרש רש"י "ותהיו אתם עדים בדבר" – עדות במשמעותה האמיתית[32].

ולכן שואל כאן רש"י "ולמה העיד בהם שמים וארץ" – אם זוהי עדות ממש, מדוע נבחרו דוקא השמים והארץ לעדים, ולא בני אדם, כבכל התורה?

(רש"י אינו שואל "איך העיד בהם שמים וארץ" – כיצד ייתכן שהשמים והארץ יעידו על התראת משה בישראל בעוד אשר אין הם יכולים לשמוע ולהבין – כי כבר לפני כן, בפרשת בראשית[33], כבר פירש רש"י לגבי הדשאים "אף־על־פי שלא נאמר למינהו בדשאין בציווייהן, שמעו שנצטוו האילנות על כך ונשאו קל־וחומר בעצמן..."[34], ומזה יודעים שאפשרי אצלם, ובודאי אצל השמים והארץ, ענין של שמיעה והבנה[35]. רש"י שואל רק מדוע דוקא השמים והארץ הם העדים, ולא אנשים – כרגיל).

כדי לתרץ זאת ממשיך רש"י "אמר משה: אני בשר־ודם, למחר אני מת..." – כיוון שייתכן שישראל יאמרו "לא קבלנו עלינו הברית", יש צורך ב"עדים שהם קיימים לעולם", כדי שיוכלו להכחיש טענה זו.

אך אינו מובן: אלה הם עדים ממש, שהמטרה העיקרית בקביעתם היא שיוכלו להעיד מאוחר יותר ולפעול על ידי כך בענין, ולא רק שידעו אודות המאורע או הדיבור, ואם כך, כיצד אפשרית עדות כזו באמצעות השמים והארץ[36]?

לפיכך מוסיף רש"י "ועוד (לא פירוש אחר, אלא תוספת הסבר על עדות השמים והארץ)[37], שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם... ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחילה ועצר את השמים...". כלומר, השמים והארץ הם עדים מושלמים גם לצורך פעולה כעדים בענין שעליו הם מעידים, ולא רק לצורך שמיעת ההתראה בישראל והבדיקה אם היא מקויימת אם לאו[38].

ו.

החשיבות של ידיעת ישראל על קביעת העדים

לפי כל האמור לעיל יובנו גם שאר הדיוקים: כיוון שבפסוק זה נוסף ענין חדש, שהשמים והארץ הם עדים ממש, הרי שאחת המטרות של התראה בפני עדים היא שהמותרה ידע ויחוש את חומרת הדבר ויימנע מעשיית הבלתי־רצוי, ולא רק שיוכלו להעניש אותו אחר־כך, ולכן, כאשר אמר משה לשמים ולארץ "האזינו השמים... ותשמע הארץ", וקבעם לעדים, מתעוררת השאלה: הן חסרה כאן המטרה העיקרית של התראה בפני עדים, וצריך שישראל ידעו על כך, שהרי דברי משה אליהם לפני־כן "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" אינם קשורים לעדות, אלא להיותם סימן ואות, כפי שהוסבר לעיל בהרחבה.

לפיכך מוסיף רש"י "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – והכוונה היא לפסוק "ואעידה בם את השמים ואת הארץ" אשר בסוף פרשת וילך[39], ששם אמר משה

---

32) ועפ"ז מה שפרש"י בוילך (לא, כח) "התם לישראל אמר אבל לשו"א לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו'", הכוונה לא רק שאותה העדות עדיין לא אמר להם אלא שנתחדש כאן גדר חדש, גדר דעדים. וראה לקמן הערה 39 מדפוס ראשון.

33) א, יב.

34) וראה לקו"ש ח"י ע' 180. אבל בפשש"מ לכאורה לא מצינו ענין שר ומזל.

35) ולהעיר דמפורש הוא בפרש"י שם (א, טז) בנוגע לצבא השמים – "נתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה כו' להפיס דעתה". ולהעיר מרש"י (שם, יא) "והיא לא עשתה כן .. נפקדה גם היא על עונה". פרש"י שם (ד, יא) "בזו הוסיפה לחטוא".

36) להעיר מכלי יקר ריש פרשתנו.

37) בדפוס ראשון דרש"י הלשון "ולא עוד אלא שאם יזכו כו'". וראה תנחומא כאן.

38) עפ"י כהנ"ל מובן ד"ועוד" השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח גו'" (וילך לא, כא) וכן "והי' שם בך לעד" (שם, כו) אי"ז עדות גמורה אלא לאות וזכרון (ע"ד אופן הב' דפרש"י נצבים). וזהו שפירש"י (שם, כא) "שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו". וראה רא"ם שם. צידה לדרך ריש פרשתנו.

39) ולהעיר שבדפוס ראשון בפרש"י וילך הוא בשינוי לשון: "לישראל אמר שאני מעיד עליכם את השמים ואת הארץ אבל לשמים וארץ לא אמר עדיין תהיו עדים" ומוסיף: "למדנו למי שמתרה על חבירו

לישראל[40], שהוא מעיד את השמים ואת הארץ כעדים ממש (ולא לפסוק "העדותי בכם היום את השמים..."), אשר בסוף פרשת נצבים"),

וכך מובנת התועלת בהיותם של השמים והארץ עדים להתראה, כי הדבר הובא לידיעת ישראל.

ז.

בפרשת נצבים - סימן; בפרשת האזינו - עדות ממש

אך לפי זה מתגברת השאלה דלעיל בסעיף ג': לפי האמור יוצא, שהשמים והארץ הם עדים ממש רק על הדברים שנאמרו בפרשת האזינו, ואילו על דברי משה רבינו לישראל בפרשת נצבים הם סימן בלבד, ולא עדים ממשיים.

ההסבר לכך הוא: בפרשת נצבים אומר משה "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמוות... ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך". כלומר, העדות שם היא לגבי קיום התורה והמצוות בכלל, ולגבי השכר והעונש עליהם, ועל כך אין צורך בעדים, כי בודאי אין חשש שישראל יכחישו אי־פעם את כל הענין של מתן התורה והמצוות – זהו ענין מפורסם הידוע לכולם ועבר מדור לדור.

לכך מספקת, אפוא, עדות שהיא אות וסימן, שיזכרו תמיד את התורה והמצוות ואת העונש על אי־קיומם, בהתאם לשני האופנים שבשני פירושי רש"י.

לעומת זאת, תוכן השירה בפרשתנו איננו רק אודות עצם חובת קיום התורה והמצוות, אלא היא כוללת את דברי הברית, שבהם פרטים רבים כמפורט בפרשה, ולפיכך: א) קיימת אפשרות של הכחשה "לא קבלנו עלינו הברית"; ב) לכך אין די בסימן ואות (ואפילו באופן השני שבפרוש רש"י בפרשת נצבים), שכן סימן רק מזכיר את הענין בכללותו, אך אין די בו כאשר מדובר על פרטים רבים, אשר אפשר לגמרי להכחישם.

לפיכך יש צורך בעדים ממש על ענין זה, אשר שומעים את פרטי ההתראה ומעידים על כך, ואף יכולים לבצע את עדותם למעשה.

ח.

השמים והארץ - שתי קבוצות עדים

מן הענינים ההלכתיים המופלאים אשר בפירוש רש"י זה:

לכאורה, אם רש"י מפרש שהן השמים והן הארץ הם עדים, מדוע אין הוא מצטט מן הפסוק, בתחילת פירושו, גם את המילים "ותשמע הארץ"?

דבר זה יובן לפי שאלה אחרת: השמים והארץ הם עדים ממש, שעליהם נאמר[41], "על־פי שני עדים... יקום דבר", ששני העדים צריכים להיות ביחד, באותו אופן. ואם כך, מתעוררת השאלה: לשמים אמר משה "האזינו", ולארץ – "ותשמע", ויוצא אפוא, שעדותם שונה, וענין העדות אינו קיים כראוי.

בדרך הדרוש וההלכה – נאמר בספרי "כשהעדים מעידים, אם נמצאו דבריהם מכוונים כאחד, עדותם קיימת, ואם לאו – אין עדותם קיימת, כך אילו אמר משה: האזינו השמים, ושותק – היו שמים אומרים: לא שמענו אלא בהאזנה. ותשמע הארץ – היתה הארץ אומרת: לא שמעתי אלא בשמיעה. בא ישעיהו[42] וסמך לדבר: שמעו שמים והאזיני ארץ – ליתן האזנה ושמיעה לשמים, והאזנה ושמיעה לארץ". אך רש"י אינו מביא זאת בפירושו, והסיבה לכך מובנת, מפני שלפי זה יוצא, שעד לתקופת ישעיהו לא היתה עדותם של השמים והארץ מכוונת כנדרש[43], בעוד אשר מפשט הפסוקים נראה שהם נעשו מיד לעדים כראוי[44].

לכן מצטט כאן רש"י רק את המילים "האזינו השמים" ואומר: "ותהיו אתם עדים בדבר", בלשון רבים, שהשמים בעצמם הם עדים בלשון רבים[45], כפי שכבר למדנו מספר פעמים לפני כן בפירוש רש"י[46], שיש יותר מ"שמים" יחידים. ואחר־כך הוא מוסיף "וכן ותשמע הארץ", שגם הארץ כשלעצמה היא קבוצת עדים[47], כידוע, שהארץ כוללת עשרות ארצות[48]. ואם

בפני עדים צריך שיאמר לעדים אתם עדי לפיכך עתה שבא לומר האזינו השמים סמוך להקהילם". ולפי"ז לפרש"י "ואעידה בם את השמים ואת הארץ" הוא בעיקר אמירה לשמים וארץ, ובכל הדפוסים אינו.

40) אף שהדיבור בפועל, "ואעידה בם גו'" הי' אל "הלוים נושאי ארון ברית ה'" (לא, כה).

41) שופטים יט, טו.

42) ישעי' א, ב.

43) ראה פרש"י שופטים יז, ד.

44) ברבותינו בעלי התוס' ריש פרשתנו הובא דרש הנ"ל בשם רש"י. והכוונה לפרש"י ישעי' שם. אבל ידוע דרש"י בפירושו לנ"ך אינו בדיוק בתכלית ע"פ פשוטו כמו בפירושו עה"ת. הטעם בזה ראה לקו"ש חי"ד ע' 87 שוה"ג להערה 10.

45) ראה משכיל לדוד ודבק טוב כאן.

46) יתרו יט, כ "מלמד שהרכין שמים עליונים ותחתונים". שם כ, יט. ואתחנן ד, לה: שבעה רקיעים. ועוד.

47) ונאמר "ותשמע הארץ" לשון יחיד, כי ארץ ל' יחיד, ופשוט. ובנדו"ד יומתק ע"פ מה שפירש רש"י לפנ"ז (שופטים יט, טו) כל עד שבתורה שנים אא"כ פרט לך בו אחד. (שם, יח) "כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר".

48) נח י, ה ואילך.

כך, קיימת כאן עדות מכוונת – השמים והארץ הם שתי קבוצות עדים[49].

ט.
השמים והארץ הפכו לעדים ע"י בית־דין

בדברי רש"י יש ענין הלכתי נוסף:

לכאורה, צריך להבין: כיצד אומר משה רבינו "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" והופכם על־ידי־זה לעדים – מנין שהם רוצים להיות עדים לישראל, ולהענישם אם יחטאו?

על כך רומז רש"י באומרו "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – וכדי להסביר זאת יש להקדים ולציין, שבעדות שבסוף פרשת נצבים לא מוזכרת הקהלה מיוחדת של ישראל[50]. ולעומת זאת, בסוף פרשת וילך, כאשר נאמר "ואעידה בם את השמים ואת הארץ" – קביעתם לעדים ממש – כתוב "הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושוטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה..." – ולכאורה, מהו ההבדל ביניהם?

אלא שזוהי הסיבה: משה רבינו רצה לומר "האזינו השמים", "שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר", ולכן הוא הקהיל את "זקני שבטיכם ושטריכם" – אנשי הסנהדרין ובית־הדין, ובידי בית־דין נתונה הסמכות לחייב את השמים והארץ להיות עדים[51].

יתר־על־כן: העדות לא היתה על שמיעת ההתראה בלבד, אלא גם על מתן עדות במקרה של הכחשה, ואף ביצוע הדין של "תהיה בהם יד העדים תחלה", כפי שאומר רש"י בהמשך, ולכן אומר רש"י "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – דוקא על־ידי־זה הם הפכו לעדים ממש, באמצעות בית־דין.

י.
כדי לגלות מסירות נפש יש צורך בעדות

מ'יינה של תורה' אשר בפירוש רש"י:

יש לומר, שהסיבה בפנימיות הענינים לכך שבפרשת נצבים, כשמדובר על קיום התורה והמצוות בכלל, די בעדות כסימן וזכרון, ואילו בפרשתנו, לגבי הברית, יש צורך בעדות ממש, היא: לגבי קיום התורה והמצוות למעשה לא ייתכן שיהודי, ח"ו, יכחיש, ובמזיד לא יקיים תורה ומצוות. רק ייתכן שנכנסה בו רוח שטות ו"נדמה לו" ש"עודנו ביהדותו"[52]. ולכן, די לשם כך בסימן ותזכורת. ועדות זו היא בשתי צורות: "כאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת". כלומר, העדים מזכירים שהרעה באה עקב אי־קיום תורה ומצוות, וכך נזכר היהודי שהוא מתנתק על־ידי־זה מאלקות.

והדרך השניה היא, ש"שמים וארץ עצמן" מעוררים לקיים את התורה והמצוות[53].

לעומת זאת בפרשתנו מדובר על ברית, שאיננה רק על קיום התורה למעשה, אלא בעיקר על יתר התחזקות בקיום התורה והמצוות לכל פרטיהן, ולשם כך אין די בסימן ואות, אלא יש צורך בעדות ממש.

והסיבה לכך היא: הברית להתחזקות בקיום התורה והמצוות מתבצעת על־ידי גילוי כח מסירות הנפש הקיים אצל ישראל. וגילוי זה נעשה באמצעות ענין העדות: העדות, כפי שמבאר בהרחבה אדמו"ר הזקן[54], היא על דבר נסתר, ואילו על דבר גלוי אין צורך בעדות, וגם על דבר שעשוי להתגלות אין צורך ב"עדות גמורה". רק על דבר נסתר לחלוטין יש צורך בעדים, שרק על ידם הוא מתגלה.

ולפיכך, כדי לגלות את כח מסירות הנפש הנובע מדרגת ה"יחידה" שבנפש, שהיא נסתרת ביותר, מעל לגילויים, יש צורך בעדות ממש.

(משיחות ש"פ האזינו תשכ"ו)

---

49) וי"ל שזהו גם הביאור ע"פ פשש"מ מה שלא העתיק רש"י ותשמע הארץ בתחלת פירושו רק כתב בתוך פירושו "וכן ותשמע הארץ" אבל לא מטעם קושיא הנ"ל שבספרי.

50) אף שי"ל שכל הפרשה היא בהמשך להתחלתה "אתם נצבים היום כולכם גו'". ראה לעיל ע' 278 ואילך.

51) לכאורה יש להקשות למה הוצרך משה לזקני שבטיכם, הרי הוא עצמו בכחו לצוות לשמים וארץ וכו', כיון שהוא יחיד מומחה ושווה כב"ד. אך כבר ביאר רש"י בפ' וילך שם "ואין שלטון ביום המות" ולא הי' בכחו לדון ולשלוט בזה בעצמו. נוסף לזה מפורש בפרש"י ר"פ וילך "(לא אוכל עוד) לצאת ולבא בדברי התורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה".

52) תניא פי"ד. וראה שם פכ"ד.

53) וע"ד המבואר בתניא (פכ"ד שם) בנוגע לג' קה"ט שאינן משנים תפקידם.

הטעם לסדר הפירושים, כי מתחלה צריך להדגיש התבוננות השייכות לכ"א גם למדרי' פחותה, שאינם מרגישים ושייכים להסתכלות והתבוננות, שעי"ז תקרה אתכם הרעה – שנעשה נפרד מאלקות. ואח"כ ההסתכלות ההתבוננות בשמים ובארץ שמעורר לקיום המצות.

54) לקו"ת פקודי ד, סע"א ואילך. וראה גם ד"ה ויקם עדות ה"ש"ת פ"א. ועוד. וראה בארוכה לעיל ע' 204 ואילך.

לקוטי־שיחות פרשת האזינו כרך יט שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

דברי רש״י על המילים ״בעצם היום הזה״ לגבי מות משה

בסוף הפרשה[1] מסופר: ״וידבר ה׳ אל משה בעצם היום הזה לאמר עלה אל הר העברים הזה הר נבו... ומות בהר...״. רש״י מתעכב על המילים ״וידבר ה׳ אל משה בעצם היום הזה״ ומסביר: ״בג׳ מקומות נאמר בעצם היום הזה״, ומציין את שני המקומות האחרים[2] שבהם נאמר כך: בכניסת נח לתיבה (״בעצם היום הזה בא נח...״[3]) וביציאת מצרים (״בעצם היום הזה הוציא ה׳״[4]). בשני מקומות אלו כוונת הביטוי היא שבני דורו של נח והמצרים אמרו ״בכך וכך אם אנו מרגישין... ולא עוד אלא אנו נוטלין...״, ותכננו לא לאפשר לנח להכנס לתיבה ולישראל לצאת ממצרים, כפי שמרחיב ומפרט רש״י, ואז ״אמר הקדוש־ברוך־הוא הריני... בחצי היום וכל מי שיש בו[5] כח למחות יבוא וימחה״. כך גם במות משה אמרו ישראל ״אין אנו מניחים אותו (ורש״י מציין את הטובות שעשה משה לישראל), אמר הקדוש־ברוך־הוא הריני מכניסו בחצי היום...״.

העובדה שרש״י רואה צורך להסביר את המילים ״בעצם היום הזה״ מובנת בפשטות, כי מילים אלו הן, לכאורה, מיותרות[6]: בתחילת הענין (בפרשת וילך[7]) כבר כתוב ״בן מאה ועשרים שנה אנכי היום״, והרי משה נפטר באותו היום. מובן כבר אפוא, שכל האירועים שארעו לאחר מכן התרחשו באותו יום, ומה באות לחדש המילים ״בעצם היום הזה״?

לפיכך מסביר רש״י שמילים אלו רומזות לכך שישראל לא הסכימו לאפשר את פטירת משה, וכתשובה על כך אמר הקדוש־ברוך־הוא ״הריני מכניסו בחצי היום...״.

אך יש להבין:

א) אכן בני דורו של נח יכולים היו לחשוב שבכוחם למנוע את כניסת נח לתיבה, ואף המצרים יכולים היו להשלות את עצמם שהם יצליחו למנוע את יציאת ישראל ממצרים, מפני שהם היו הרוב. אך כיצד ייתכן שישראל יסברו שביכלתם למנוע את פטירתו של משה, דבר שאיננו נתון כלל בידי בשר ודם[8]?

ב) לשם מה מסביר רש״י כאן ש״בג׳ מקומות נאמר בעצם היום הזה״, ואף מפרט ומסביר בהרחבה על שני המקומות האחרים. היה עליו לפרש את פשוטו של מקרא, את הפסוק שלנו בלבד, ולומר שישראל סרבו להרשות את פטירת משה, ואז ״אמר הקדוש־ברוך־הוא...״! במיוחד תמוה הדבר לאור העובדה שאכן כך הוא עושה בפירושו למילים אלו בפרשת נח[3], שם הוא אומר ״למדך הכתוב שהיו בני דורו...[9] אמר הקדוש־ברוך־הוא אני מכניסו לעיני כולם...״, ואינו מביא שום דוגמא ממקום אחר לכך שזהו פירוש הביטוי ״בעצם היום הזה״?

הדברים תמוהים עוד יותר: אם בפעם הראשונה שהוא מסביר מילים אלו באופן כזה, אין הוא זקוק לדוגמאות והוכחות, על־אחת־כמה־וכמה שאין הוא זקוק לכך בפעם השלישית.

יתר־על־כן: בפרשת בא אין רש״י מפרש דבר על הפסוק ״בעצם היום הזה הוציא ה׳״[10], ונראה בפשטות, שהסיבה לכך היא מפני שהוא מסתמך על

---

1) לב, מח ואילך.

2) מש״נ באברהם (לך יז, כג) ״וימל גו׳ בעצם היום הזה גו׳״ ופרש״י ״לא נתיירא כו׳״ – אינו שייך לנדו״ד, שהרי שם המדובר ב(גדולת מדרי׳) אברהם (ד״בו ביום שנצטווה כו׳ ולא נתירא כו׳״), משא״כ בנדו״ד ד״בעצם גו׳״ הוא מענה הקב״ה לאמירה ד״אין אנו מניחין כו׳״. וראה בארוכה מפרשי רש״י כאן. – וי״ל שזהו שמפרט רש״י המנין: בג׳ מקומות – למעוטי הנ״ל. וראה בארוכה שיחת ש״פ האזינו תשמ״א.

3) נח ז, יג.

4) בא יב, נא. וראה לקמן הערה 10.

5) אצל נח כ׳ רש״י ״שיש בידו״* (אף שבספרי עה״פ אי׳ גם בנח ״שיש בו״). וטעם השינוי י״ל – כי באם יש ״בו״ כח אבל ידו חלושה – לא יוכל לבקע התיבה, כהמשך פרש״י.

6) אבל אין לפרש דקשה לרש״י ההוספה ״בעצם (היום הזה)״ – שהרי כמ״פ נאמר בתורה ״בעצם היום הזה״ וכיו״ב ולא פרש״י כלום (בא יב, יז. אמור כג, יד. בא. כח. כט. ל). וגם בפי׳ בפ׳ נח (ז, יג), לך (יז, כג. כו), בא (יב מא) – אינו מפרש תיבת ״בעצם״ (כבפי׳ כאן ״במראית אורו כו׳״. ועד״ז בפרש״י משפטים כד, י). ולהעיר מרמב״ן אמור (שם, כח). ואכ״מ.

7) לא, ב ובפרש״י.

8) ראה ש״ך עה״ת כאן.

9) השינויים שבין פרש״י כאן ופרש״י דפ׳ נח – ראה לקמן הערה 22.

10) אלא מפרש מש״נ שם לפנ״ז (יב, מא) ״בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה׳ גו׳״ – ״מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף

---

*) כ״ה בדפוסים שלפנינו. אבל בדפוס א׳ וב׳ דרש״י, ובכ״י דרש״י – כמה שינויים בזה.

פירושו בפרשת נח. מדוע, איפוא, הוא צריך בכל זאת להסביר כאן את כוונת התורה בביטוי "בעצם היום הזה", וזאת בהרחבה ובתוספת דוגמאות והוכחות?

הכרחי לומר, שבפסוקנו אין הפירוש הזה "חלק" כל כך, אך העובדה שזהו פירושו של הביטוי הזה במקומות אחרים מוכיחה שזהו פירושו גם כאן[11].

[ולפיכך מדייק רש"י באמרו, לאחר הבאת הדוגמאות על נח ומצרים, "אף כאן...", שלא כנאמר בספרי, שהוא המקור לפירושו הזה של רש"י, ששם כתוב, כמו בענין יציאת מצרים, "ומה ראה לומר כאן...", וזאת כדי להדגיש שרק לאחר שמוצאים שזהו פירוש הביטוי אצל נח ומצרים, ניתן ללמוד ש"אף כאן" זהו פירושו].

ב.

דיוקים וקשיים נוספים על לשונו של רש"י

ישנם עוד מספר דיוקים וקשיים בלשונו של רש"י. להלן חלק מהם:

א) אצל נח ומצרים אין רש"י מסביר את הסיבות לכך שבני דורו של נח והמצרים אמרו "אין אנו מניחים...", מפני שהדבר מובן מעצמו, ואילו אצל משה צריך רש"י לציין את הטובות שעשה לישראל, אשר בגללן "אין אנו מניחים אותו". מדוע אין מובן ופשוט גם כאן, שישראל לא רצו במותו של משה?

ב) אצל נח ומצרים אין רש"י מסתפק בדבריהם "אין אנו מניחים...", כבענינו, אלא מוסיף על כך: אצל נח – "ולא עוד אלא אנו נוטלין כשלין וקרדומות ומבקעין את התיבה", ואצל המצרים – "ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם". כלומר, הם לא ימנעו רק את הכניסה והיציאה וכו', אלא יבטלו לחלוטין את האפשרות לכניסה וליציאה – ("מבקעין את התיבה", "הורגין בהם")?

ג) מהי הסיבה לכך שבתוספת זו "ולא עוד אלא אנו נוטלין..." מציין רש"י שני פרטים, הן אצל נח והן מצרים. אצל נח – (א) כשלין (ב) וקרדומות; אצל מצרים – (א) סייפות (ב) וכלי זיין?

ד) אצל נח ומצרים מביא רש"י את דברי הקדוש־ברוך־הוא עד סופם "אמר הקדוש־ברוך־הוא... וכל מי שיש בידו (או "בו") כח למחות יבא וימחה", ואילו במקרה שלנו הוא אומר: "אמר הקדוש־ברוך־הוא הריני מכניסו בחצי היום וכו'", ואיננו מזכיר את ההמשך. ולכאורה תמוה: אם לגבי מצרים הוא כותב את הדברים עד הסוף, ואיננו מסתמך על כך שכבר אמרם לגבי נח, מדוע כאן הוא רומז על כך ב"וכו'"? ממה־נפשך: או שהוא כותב בשניהם "וכו'", או שהוא מפרט בשניהם את סוף הדברים.

ה) מדוע בוחר רש"י, בפרטו את הטובות שעשה משה רבינו לישראל, דוקא בטובות אלו[12]: "הוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים, והוריד לנו את המן, והגיז לנו את השליו, והעלה לנו את הבאר, ונתן לנו את התורה"[13]? והרי במשך ארבעים שנות שהותם במדבר עשה משה רבינו לישראל טובות רבות בנוסף על אלה, כגון: המתקת המים המרים במרה, כיבוש ארץ סיחון ועוג[14], ועוד.

ו) יתר־על־כן: בספרי נאמר כאן גם "ועשה לנו ניסים וגבורות", ומדוע משמיט זאת רש"י[15]?

[לצורך הבנת הדברים יש להסביר, שלמרות שלשונו של רש"י, שעליה מוסבים כל הדיוקים דלעיל, לקוחה מה'ספרי', בכל זאת, כיון שרש"י מפרש לפי

עין כו'". ומה שלא פי' שם דמצרים אמרו "אין אנו מניחין כו' אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום כו'"* – כי מכיון שבעת מכת בכורות אמרו "קומו צאו מתוך עמי" וגם "ותחזק מצרים גו' למהר לשלחם גו'" (שם, לא־לג), קשה לומר שבמשך שעות אחדות התחרטו ואמרו "אין אנו מניחין כו'" (אף שבמשך ימים אחדים כן התחרטו). ולכן "בעצם" הראשון** מפרש רש"י שלא עיכבן כהרף עין. ורק "בעצם" השני, להיותו מיותר, פירש שאמרו "אין אנו מניחין כו'" [אלא שבכ"ז אין צריך רש"י לפרשו שם בהדיא, כי אף שאי"ז מובן כ"כ בפשטות הענינים, אבל ג"ז "מונח" בפשטי' דקרא, שהרי במשך ימים אחדים כן התחרטו כנ"ל (משא"כ בנדו"ד – כדלקמן ס"ג)].

11) ואין לומר שהקושיא היא קושיא הנ"ל בפנים (איך שייך לעכב בנדו"ד כו') – כי זה ש"בג' מקומות נאמר כו'" אינו מתרץ כלל קושיא זו.

12) וראה פרש"י שלח יג, ל. ונת' בלקו"ש ח"ח שיחה א' לפ' שלח.

13) טעם שינוי הסדר שברש"י מבספרי (בספרי – "והוריד לנו את התורה" לפני "והוריד לנו את המן", וברש"י – הוא לבסוף) – כי בספרי מונה על סדר החשיבות, משא"כ בפרש"י מונה ע"ד הפשט – ע"פ סדר הזמנים.

14) ובפרט ע"פ פרש"י (דברים א, ד) "מה היטיב לנו כו' המתין עד שהפיל סיחון ועוג וכו'".

15) ולאידך – מוסיף רש"י "והעלה לנו את הבאר", ובספרי ליתא.

---

*) ובפרט שלשון הספרי כאן ("במצרים בעצם היום" – ותו לא) אפשר לפרש גם על כתוב זה, וכמו שפי' בתו"ת בא שם.

**) והא דלא פרש"י כלום על מש"נ שם לפנ"ז (שם, יז) "כי בעצם היום הזה הוצאתי גו'" – כי שם הוא (לא סיפור היציאה, כ"א) טעם על "ושמרתם וגו'".

פשוטו של מקרא, ובמיוחד כיון שאין הוא מציין כאן כי פירושו לקוח מה'ספרי', הכרחי לומר שבכל הדיוקים הללו הוא מסביר את פשוטו של מקרא].

ז) רש"י מסביר בפירוש רק את המילים "בעצם היום הזה". מדוע הוא מצטט איפוא ב"דיבור המתחיל" גם את המילים "וידבר ה' אל משה"?

ג.
כאן אין מדובר על רשעים שפועלים בניגוד לרצון ה'

ההסבר לכך הוא:

ההבדל, בפשטות, בין המקרה שלנו לבין הדוגמאות המובאות מנח ומן המצרים הוא: בני דורו של נח והמצרים היו רשעים והתכוננו לפעול בניגוד לרצונו של הקדוש־ברוך־הוא, ולכן מובן מדוע הם סירבו לאפשר את כניסת נח לתיבה ואת יציאת בני־ישראל ממצרים, בניגוד לרצון ה'.

אך במקרה שלנו לא מובן: כיצד ייתכן לומר שישראל ימרדו, ח"ו, בקדוש־ברוך־הוא ויפעלו בניגוד לרצונו? כאן אין מדובר על דור המדבר, שאצלם מוצאים מספר מקרים שבהם פעלו נגד רצון ה', אלא על הדור שנכנס לארץ, שעליהם נאמר "ואתם הדבקים בה' אלקיכם"[16], וקשה לפרש שהם התייצבו נגד רצון ה' בענין פטירת משה רבינו.

לפיכך, ללא ההוכחה ש"בג' מקומות נאמר בעצם היום הזה...", לא היה מתקבל, מסיבה זו, הפירוש הזה (שזוהי תשובת ה' על "אין אנו מניחים...") כאן; אך כיון ש"בג' מקומות נאמר...", ובשני המקומות האחרים הפירוש ברור מן המילים ללא שום קושי, מהווה הדבר הוכחה לכך ש"אף כאן" הפירוש הוא כך.

ד.
בשלושת המקומות רצו למנוע מעבר ממקום למקום

כיצד חשבו ישראל למנוע את פטירת משה? — גם לכך רומז רש"י באמרו, לאחר הבאת הדוגמאות על נח ומצרים בהרחבה, "אף כאן...". בכך הוא מדגיש שהענין של "אין מניחים..." זהה בכל שלושת המקומות.

כשם שבני דורו של נח והמצרים רצו למנוע מעבר ממקום אחד לאחר (את כניסת נח ואת יציאת ישראל), כך גם בענינו: ישראל רצו למנוע את מעברו של משה ממקום למקום — את עלייתו להר. וכיון שה' אמר "ומות בהר...", תגרום מניעתה של עליית משה להר, לעיכוב פטירתו[17].

ה.
ההבדל בין בני דורו של נח והמצרים לבין ישראל

בכך מובן מדוע מספיק לומר במקרה שלנו "אין אנו מניחים אותו", ואילו בשני המקרים האחרים זקוק רש"י להוספה "ולא עוד...":

בני דורו של נח והמצרים, בהיותם רשעים, לא היו בטוחים שהוראת הקדוש־ברוך־הוא על הכניסה לתיבה "לימים עוד שבעה"[18] ועל יציאת מצרים "כחצות הלילה... ואחרי כן אצא"[19] חייבת להתבצע בדיוק כך. לכן אין הם מסתפקים ב"אין אנו מניחים אותו" ביום המיועד, אלא יהיה עליהם להזהר ימים ושבועות, באופן תמידי, שנח לא יכנס לתיבה ושישראל לא ייצאו ממצרים. לכן הם היו מוכרחים לבצע פעולה שתבטל לחלוטין את האפשרות לכניסה ויציאה — "מבקעין את התיבה", "הורגין בהם".

לא כך במקרה שלנו, כאשר מדובר על צדיקים, שידעו בודאות שגזירת הקדוש־ברוך־הוא שהביאה לדברי משה "היום מלאו ימי" — ביום זה אמות[20] היא מדוייקת, והם סברו שאם משה לא יהיה על ההר ביום זה, שעליו נגזר מות משה, תתבטל הגזירה [בדומה לדברי רש"י קודם לכן[21], שלאחר כיבוש ארץ סיחון ועוג חשב משה ש"הותר הנדר"].

לכן הם הסתפקו ב"אין אנו מניחים אותו" לעלות להר ביום זה, כדי להסיר את הגזירה על פטירת משה.

ו.
ההסבר לציון שני הפרטים בהצטיידות בני נח והמצרים

ההסבר לכך שרש"י מציין שני פרטים בענין של "ולא עוד אלא אנו נוטלין..." הוא:

בני דורו של נח ראו שהקדוש־ברוך־הוא מתכוון להציל את נח מן המבול על־ידי כניסתו לתיבה. לכן הם סברו, שבגלל שבירת התיבה, מקום מקלטו של נח, "לא יוכל" הקדוש־ברוך־הוא להביא את המבול.

---

16) ואתחנן ד, ד.
17) עד"ז תי' גם בספרי דבי רב לספרי כאן.
18) נח, ז, ד.
19) בא יא, ד־ח.
20) וילך לא, ב ובפרש"י שם.
21) ר"פ ואתחנן. ועד"ז בפרש"י פינחס כז, יב.

לפיכך, בהבינם שנח ישתדל למנוע את שבירת התיבה, הם היו מוכרחים לחפש דרך שבה יוכלו לשבור את התיבה, וביחד עם זאת להזהר מהריגת נח, מפני שאם הם יהרגו את נח, הרי שוב יוסר המכשול בפני הורדת המבול[22].

לכן אומר רש"י שהם הצטיידו בנוסף ל"קרדומות", שבהם "מבקעין התיבה", גם ב"כשילין":

בפרשת שופטים[23] כבר ציין רש"י של"שרי צבאות" היו "כשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו" – כשילין אינם הורגים. [הדבר רמוז במילה "כשילין", מלשון כשלון: מכשול, מחסום, אך לא הריגה[24]]. וכך בענייננו, הם הצטיידו ב"כשילין" כדי למנוע את הפרעתו של נח לשבירת התיבה.

בדומה לכך גם במצרים: המצרים ידעו שאם הם יהרגו בישראל, תפרוץ מלחמה על־ידי ישראל. לכן הם הצטיידו לא רק ב"סייפות" (כלי הריגה) אלא גם ב"כלי זיין"[25] הכוללים כלי הגנה[26].

ז.

ישראל לא רצו להיות כפויי טובה כלפי משה

עדיין תמוה: כיצד, בכל זאת, רצו ישראל לבצע פעולה לעיכוב פטירת משה – הן זהו בניגוד לרצון ה'?

על כך ממשיך רש"י ואומר, שישראל אמרו "אדם שהוציאנו ממצרים...": בפרשת תבוא[27] לימדה התורה שכאשר הקדוש־ברוך־הוא מברך יהודי בשדה מניב פירות, אסור לו להיות כפוי טובה, והוא חייב להביא ביכורים ולהודות לה'.

טענו ישראל: משה רבינו עשה להם טובות רבות כל כך, ולכן חלה עליהם חובה שלא להיות כפויי טובה כלפיו, ולעשות ככל יכלתם כדי למנוע את פטירתו, אף אם זה נגד ציווי ה'[28] "עלה אל הר העברים...".

לפיכך אין רש"י מסתפק בהבאת דוגמא אחת לטובות שעשה משה לישראל וכתיבת "וכו'", אלא מפרטן, כי ככל שרב מספר הטובות שקבלו ישראל ממשה, כך גדלה ומתחזקת חובתם לא להיות כפויי טובה כלפיו, וכך מובנת יותר השתדלותם למניעת "עלה אל הר...".

ח.

מטובות אלו נהנו ישראל ביום עליית משה להר

לפי זה מובן מדוע בוחר רש"י מבין הטובות שעשה משה לישראל, דוקא דוגמאות אלו, ולא אחרות:

על הטובות שעשה משה רבינו לישראל בכל שנות העבר, הם בודאי כבר הביעו את תודתם כלפיו, שהרי לא היו כפויי טובה.

לכן מונה רש"י רק את הטובות שישראל נהנו מהן (גם) "ביום הזה", ביום עליית משה להר, שעליהן חלה עתה חובתם להביע תודה, ולא להיות כפויי טובה.

אין להקשות על כך שרש"י מציין גם "הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים... ונתן לנו את התורה"[29], כי טובות אלו נמשכות לכל ישראל בכל הדורות ובכל התקופות: על יציאת מצרים, וקריעת ים סוף שהיא חתימתה[30], כבר נאמר לפני־כן[31], "כי ישאלך בנך

---

22) ואף שבנח שם פרש"י: "שהיו בני דורו אומרים אילו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברים אותה והורגין אותו כו'" – הרי שם כותב רש"י "אנו רואים אותנו נכנס". ועוד שינויים*. והנקודה: "בעצם" דפרשתנו מאַכט גלאַטער לומר שגם דור המבול האמינו במדה גדולה בכח ה' במה שנאמר "בעצם גו'" (ולכן כשיכנס לתיבה – איז פארפאלן כו'**), משא"כ קודם שלומדים פרשתנו כו', בפשטות הכתובים ה"ה "רק רע גו'" וכופרים במבול כו' (ולהעיר מפרש"י נח שם, ז).

23) כ, ט.

24) להעיר מפרש"י סוטה מד, סע"א): לשמור כו'. אבל ראה פרש"י תהלים עד, ו. ערוך ע' כשיל.

25) ומשנה מלשון הספרי – "(סייפים) וחרבות".

26) ראה פרש"י תצא (כג, יד) אזנך, כמו כלי זיינך.

27) כו, ב ואילך. פרש"י שם, ג.

28) וע"ד שמצינו בכ"מ שציווי א' דוחה את השני – כפרש"י קדושים יט, ג. תצא כב, יב. ועוד. וראה גם (בענייננו – מיתת משה) פרש"י מטות (לא, ה) "ומששמעו שמיתת משה תלוי' כו' לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן" – אף שהי' ציווי "נקם גו' החלצו גו'" (שם, ב־ג). וראה לקמן הערה 33.

29) מזה שמביא רש"י "והגיז לנו את השלו" תיכף לאחרי "והוריד לנו את המן" משמע, שכוונתו (לא להשלו דפ' בהעלותך, שהרי "פורעניות" הי' ולא טובה, כ"א) למש"נ בפ' בשלח (טז, יג) "ותעל השלו" שעלה מעת ירידת המן, ו(עפמשנ"ת בפנים) דעתו שזה נמשך כל זמן היותם במדבר – וכפשש"מ שהובטח ביחד עם המן. וראה פרש"י ערכין טו, רע"ב. וראה בארוכה רמב"ן בשלח (שם, יב). אבל, עיין פרש"י בהעלותך יא, ד. רמב"ן שם. וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 182. – ובכל אופן, צ"ע לשון רש"י "והגיז" (דשלו דבהעלותך) ולא "והעלה" (כבשלו דבשלח).

30) ראה לקו"ש שם ע' 164.

31) ואתחנן ו, כ ואילך. וראה בא יג, ח (אבל שם: "לי בצאתי גו'"). שם, יד ובפרש"י.

---

*) וראה גם פרש"י יחזקאל יד, יד. ואכ"מ.

**) אבל להעיר מפרש"י נח שם, טז.

מחר..." – ומשמעותו של "מחר", לפי פירוש רש"י, היא "מחר שהוא אחר זמן", ללא הגבלה – אזי "ואמרת לבנך... ואותנו הוציא משם..."; וכך גם נתינת התורה איננה מוגבלת לדור ההוא בלבד, אלא היא לכל ישראל במשך כל הדורות[32].

[לפיכך משמיט רש"י את הכתוב בספרי "ועשה לנו ניסים וגבורות", כיון שרש"י מונה רק את הטובות שישראל נהנו מהן (גם) ביום עליית משה להר, ולא סתם "ניסים וגבורות" שהיו בעבר].

ט.

הציווי על העליה להר מכוון למשה, ולא לישראל

לכאורה, בכל זאת אין הענין "חלק": הן היה בכל זאת ציווי מפורש של הקב"ה "עלה אל הר...", וכיצד יכלו ישראל לחשוב שבגלל החובה לאי כפיות טובה מותר להם לעכב את פטירת משה?

כדי לתרץ תמיהה זו, מצטט רש"י מן הפסוק גם את המילים "וידבר ה' אל משה" – הציווי "עלה אל הר העברים..." כוון רק למשה ולא אליהם.

וכיוון שעליהם אין שום ציווי בענין זה[33], ומשה לא היה עולה להר בהיותו אנוס, שעל כך נאמר "לא תעשה דבר"[34], הם רק גורמים לכך שמשה לא יקיים את ציווי ה' אליו – סברו ישראל, שהחובה החלה עליהם שלא להיות כפויי טובה, דוחה את ענין הגרימה[35].

לפי כל הנ"ל מובן מדוע אין רש"י ממשיך ואומר את סוף דברי ה' "וכל מי שיש בו כח למחות יבוא וימחה", אלא מציינם ברמז בלבד (וכו'): ישראל לא התכוונו, חלילה, למחות נגד הקב"ה, אלא להיפך, לקיים לפי דעתם, את חובתם מהתורה על אי כפיות טובה; לפיכך, אם היה רש"י כותב בפירוש "כל מי שיש בו כח למחות..." ניתן היה לפרש זאת, כמו לגבי בני דורו של נח והמצרים כמרידה ("מוחה") של ישראל כנגד הקדוש־ברוך־הוא[36]. לכן הוא רומז על כך באמרו "וכו'".

י.

ישראל הבינו את דברי ה' למשה כפתח לתליית הדבר בו

בכל זאת יש צורך להרחיב את ההסבר: הן סוף סוף היה ציווי של ה' למשה לעלות להר, וכיצד רצו ישראל לא לאפשר לו לקיים את ציווי ה'?

ההסבר לכך הוא: ישראל הבינו, שעצם העובדה שה' דבר רק אל משה, והציב תנאי למותו (לאחר קיום "עלה אל הר") מוכיחה, שלא רק שדבר זה יתאפשר רק "על כרחן"[37] של ישראל, כבמלחמת מדין, אלא "כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו"[38] (למנוע את ה"עלה"), ובמיוחד כאשר משה יהא אנוס – כמו בגזירת מעשה העגל.

יא.

פטירת משה נוגעת ל"עצם" קיום ישראל

לעומקם של דברים ולפנימיותם יש לומר: אמנם כבר היה זה לאחר קביעת גזר־הדין על פטירת משה, אך כיון שזהו ענין של ציבור, יכולה תשובת הציבור לבטל את גזר הדין "אף־על־גב שנחתם"[39].

זהו גם הטעם לכך שרש"י איננו ממשיך ואומר "כל מי שיש בו כח למחות..." מפני שלאמיתו של דבר יש לישראל כח למחות, כביכול, ולבטל את גזר־הדין [כפי שמוצאים זאת שלש פעמים, באמצעות תפילת משה בעצמו[40], וכשם שתפילת משה הועילה[41] לביטול מחצית הגזירה של "ובאהרן התאנף ה'", כך יכלו תפילת הציבור ומעשיו לבטל את "גם בי התאנף הוי'" ואת "והוי' התאנף בי" – כמו שמוצאים זאת לגבי התורה, שהקדוש־ברוך־הוא אומר נצחוני בני נצחוני"[42]].

אם כך, מדוע באמת לא ביטלו ישראל את הגזירה? על כך רומז הפסוק באמרו "בעצם היום הזה", ש"היום הזה" – פטירת משה ביום זה – נוגעת ל"בעצם" – לעצם קיום ישראל; אם היה משה מכניס את ישראל לארץ ישראל, ומעשי משה הם נצחיים[43], לא יכול היה

---

32) ולהעיר דרש"י משנה מלשון הספרי "והוריד לנו את התורה", וכ' – "ונתן לנו כו'".

33) משא"כ באם הי' ציווי מפורש לבנ"י י"ל דלא היו מוחים. ואינו דומה ל"נמסרו על כרחן" דפ' מטות (כנ"ל הערה 28), כי שם לא בא ציווי בפרט לאלה שנמסרו, כ"א בכלל, ולכן כאו"א בפרט לא רצה – אבל ראה לקמן בפנים.

34) תצא (כב, כו) ובפרש"י.

35) וגם ע"ד ההלכה יל"ע בזה, שה"ז השתדלות לבטל הגזירה (פקו"נ), רק גרם. ע"י שב ואל תעשה ועוד.

36) ואי"ז דומה למ"ש רש"י שאמרו "אין אנו מניחין אותו" – דקאי על משה, משא"כ "כל מי שיש בו כח למחות" – דקאי על הקב"ה.

37) פרש"י מטות לא, ה.

38) תשא לב, י. ובפרש"י.

39) ר"ה יח, א.

40) פרש"י קורח טז, ד.

41) פרש"י שמיני י, יב.

42) ב"מ נט, ב.

43) ראה סוטה ט, סע"א. אוה"ת ואתחנן ע' סה. צג. צפע"נ ר"פ תרומה.

להיות אחר כך הענין של "גלינו מארצנו"[44], ואז לא היה ענשם של ישראל באופן של "שפך הקדוש־ברוך־הוא חמתו על העצים ועל האבנים"[45], אלא על ישראל עצמם, חלילה. לפיכך היה מוכרח להתקיים הענין של "עלה אל הר העברים...".

יב.
ההוראה לכל יהודי

ההוראה הנלמדת מכך לעבודת ה' של כל אחד ואחד היא:

בנפשו של כל יהודי קיימת "בחינת" משה רבינו, כפי שמסביר אדמו"ר הזקן בהרחבה בתניא[46]. יכול אפוא היהודי לטעון: אם הקדוש־ברוך־הוא רוצה שאלמד תורה ואקיים מצוות, מדוע הוא קבע שבחינת משה שבנפשו תהיה בהעלם, עד כדי כך שניתן לחשוב שאין היא קיימת כלל ח"ו, ובגילוי חשים רק את הנפש הבהמית?

התשובה על כך היא, שזוהי טובה לישראל, כי דוקא כך מתהווה הענין של "בעצם היום הזה": רק כאשר מושקעת כאן עבודה – כאשר היהודי עמל כדי להסיר את ההסתרה הקיימת בו ובעולם בכלל – רק אז מתגלה ה"עצם", עצמיותו של היהודי[47], ואז רואים שההעלם וההסתר היוו רק הכנה להתעלות הבאה לאחריהם, לגאולה על־ידי בחינת משה שבנפשו, ומגאולה פרטית לגאולה כללית, שהרי משה הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון[48].

(משיחות ש"פ האזינו תשכ"ז)

ועוד.

44) ראה מגלה עמוקות אופן קפה* (הובא בילקוט ראובני פ' ואתחנן). אלשיך, אוה"ח ועוד ר"פ ואתחנן. אוה"ת שבהערה הקודמת. שע"ת – לאדמוהאמ"צ – ח"ב חינוך בתחילתו. ועוד.

45) ראה איכ"ר פ"ד, יד. מדרש תהלים מזמור עט. פרש"י תהלים שם. קדושין לא, ב ד"ה איסתייעא.

46) ר"פ מב.

47) וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ט (ע' 13 הערה 65. ע' 58) שדוקא מצד זה שהכניסה לא"י היתה ע"י יהושע נתגלה אמיתית ענין המס"נ כו', עיי"ש.

48) נסמן ונתבאר בלקו"ש חי"א ע' 8.

*) ביל"ר שם (וכן נעתק באוה"ת שם ע' צג): קפז. והוא טה"ד.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תיש"א
ברוקלין, נ. י.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מהו"ר חיים שי' שו"ב

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו מי"ט אלול, ונהניתי לקרות בו ע"ד ההתועדות שסידר בח"י אלול, ומתאורו גופא יכולים לראות עד כמה כנים הם דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, שבאם רק מתחילים בעבודה ופועל בטוח הוא שיפעלו, ורק צריכים לגשת אל העבודה ולא להתפעל מכמות האנשים שבתחלה, לפי שבמשך הזמן מספרם בודאי יתרבה.

בדבר שאלתו בענין קבלת משרת שו"ב, אקוה שבאם יעמוד בחוזק הראוי יפעול ההטבה ג"כ בשחיטת גסות שתהי' כדבעי, ובפרט כפי שכותב שהרב על צדו הוא, וכל זמן שלא תוקן זה הנה לדעתי לעת עתה יהי' על שחיטת עופות.

את כל אלו שמזכיר במכתבו, אזכירם בל"נ על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר, לפני ר"ה הבע"ל.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולב"ב שיחיו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה.

בראשית מט, כח - כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אתם

קסד

יעקב בחי' רחמים ותפארת - ו' שבשם הוי', וא"ו בגימטריא י"ג - מספר השבטים

יעקב – רחמים[1], ו' שבשם הוי'[2] – תפארת[3].

אות ו' מלואו גם כן ו' – ו"ו.

ב' פעמים ו' הוא י"ב, וכמו הי"ב בני יעקב.

וכמו שבאות ו' יש מילוי[4] א' גם כן, וא"ו, שעולה י"ג, הוא כמו שלפעמים חושבין שבט לוי[5] גם כן.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד שסו

1) ראה מאורי אור ערך רחמי"ם. זהר (סתרי תורה) פרשת ויצא קנז, ב. חלק ג' דף שב, א. לקוטי תורה ואתחנן ה, ב.

2) ראה לקוטי לוי יצחק על פסוקי תורה ומאחז"ל עמוד רמ וז"ל: כי ו' מדות דז"א הנרמזים באות ו' שבשם, הנה בפרט הוא בתפארת אות אמת בזהר ריש פרשת ויקרא, מפני שהתפארת כולל כל הו' קצוות. ע"ש. (מובא לקמן סימן קסו הערה 21).

וראה תניא – אגרת התשובה פרק ד', דאות י"ה מהשם מרמז על חכמה ובינה, אות "ו" על המדות (ז"א), ואות ה' אחרונה על מלכות. מאמרי אדמו"ר האמצעי – הנחות (ויקרא) עמוד ח ואילך. תורת חיים בראשית מא, א ובהערה 13.

וראה תורת מנחם – ספר המאמרים ה'תשח"י עמוד נה.

3) תניא – אגרת הקודש פרק יב (מובא לעיל סימן קנג הערה 28). אור התורה פרשת ויקרא עמוד תקלג וז"ל: שם הוי' זהו מה שאור אין סוף מאיר בבחי' בלי גבול... שזהו ההפרש בין ב' מדות חו"ג ובין תפארת קו האמצעי, שבחי' חסד וגבורה זהו מה שא"ס ב"ה מאיר בבחי' גבול, אכן ע"י תפארת קו האמצעי נמשך מה שאור אין סוף ברוך הוא מאיר בבחי' אין סוף ובלי גבול, ומזה נמשך התכללות המדות חו"ג להיות עושה שלום במרומיו בין מים ואש, עיין באגרת הקודש ע"פ והי' מעשה הצדקה שלום. ע"ש.

ובאור התורה פרשת ויקרא עמוד תקנב וז"ל: תפארת הוא קו האמצעי שכולל חסד וגבורה, ובחסד וגבורה כלול ענפי החסד וגבורה, נצח כלול בחסד, והוד בגבורה, וא"כ הכל כלול בתפארת, ויסוד בודאי כלול בתפארת. ע"ש.

ראה גם לקוטי תורה תזריע כג, ג (מובא לעיל סימן פב הערה 4).

4) דיכולים לכתוב אות ו' במילוי בשני אופנים: א) ו"ו בגי' י"ב. ב) וא"ו בגי' י"ג. ראה עד"ז לעיל סימן קכח הערה 7.

5) ראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב סימן לב, דשבט לוי נרמז במספר יג, שהוא מיוחד מכל השבטים שהוא כולו קודש לה' (כהנים ולויים וכו'), וע"ד החילוק בין י"ב חדשי השנה, וחודש העיבור הי"ג, ומבאר שם הטעם בזה, שמכל השבטים הקב"ה קרא לו שמו לוי. ע"ש.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט אלול, תיש"א
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו עם הפ"נ המוסגר בו, ואקרא את הפ"נ - בל"נ - על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לפני ר"ה הבע"ל.

בנוגע לשאלתו אם לבקר את אה"ק ת"ו אחר חג הסוכות הבע"ל, אסתפק מה מקום לזה בשנת השמיטה וכו'?

אתענין לדעת מהנעשה עם בנו שי' בהמשך להדברים שנדברנו יחד כשהי' כת"ר עמו כאן זה מזמן.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולב"ב שיחיו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה.

לב, יב – ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר

א. (דברים לב, יב) ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר. והענין שעתה השם הוי' בהעלם ולכך יש שליטה להסטרא אחרא כי בשם אלקים נאחזים ג"כ אלהים אחרים, אך לעתיד לבא שיהי' התגלות הוי' ויקרא כמו שנכתב (פסחים נ) לא יהי' עוד שליטה להסטרא אחרא, וז"ש ה' בדד ינחנו שהשם הוי' לבד ינהג אותנו ואין עמו אל נכר כי בו אין אחיזה להסט"א ולזה יבער רוח הטומאה מן הארץ כי יתגלה שם הוי'.

קול יעקב[1]

לב, כ – ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון בם

א. בילקוט האזינו אמרו חז"ל, כי דור תהפוכות המה, הכנסתי אתכם לארץ ישראל, אמרתי לא תהו גולין ממנו לעולם, כיון שאמרתם אין לנו חלק בדוד אמרתי ישראל גלו יגלו מעל אדמתו.

צריך ביאור למה ע"י שאמרו אין לנו חלק בדוד גלו.

דבמשנה פ"ק דגיטין (יא:) האומר תן גט זה לאשתי ושחרור זה לעבדי, עד שלא בא לידם יכול לחזור בשתיהן משום דחוב הוא לעבד ואשה לצאת מיד בעלה ורבו דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים חוזר בגט אשה ולא בעבד, שזכין לאדם שלא בפניו ואין חבין אלא בפניו ואם רצה שלא לזון עבדו רשאי ושלא לזון אשתו אינו רשאי והוה חוב לאשה לצאת מיד בעלה ויכול לחזור, אבל לעבד זכות ואינו יכול לחזור.

ופריך (שם יב.) ש"מ יכול הרב לומר לעבד עשי עמי ואינו זנך, ומשני הכא במאי עסקינן דא"ל צאי מעשה ידיך במזונתיך, דכוותה גבי אשה דא"ל צאי מעשה ידיך במזונתך אמאי לא, אשה בדלא ספקא עבדא נמי בלא ספקי עבדא דנהום כרסי' לא שוי למרא למאי מבעי וכו' ואם מספקא באשה וא"ל צאי מעשה ידיך במזונתך רשאי, מספקת מאי למימרא מהו דתימא כל כבודה בת מלך פנימה קמ"ל, פירש"י צנועה ואין דרכה לצאת ולסבב בעיר אחרת אחר מלאכה להשתכר, כגון אשה שגלה לעיר מקלט, ושם אין אדם מכירה להביא לה מלאכה לביתה בעלה חייב לפרנסה קמ"ל דאם ספקי יכול לומר צאי מעשה ידיך במזונותיך.

ובפרק הערל (יבמות עז.) שדנו לפסול דוד שבא מרות המואבי' וסברו אפילו מואבית לא יבא בקהל ע"ד אשר לא קדמו בלחם ומים והתירוהו לבא לקהל שאין דרכו של אשה לקדם בלחם ומים משום כל כבודה בת מלך פנימה.

ולסברה זו אין בידו ית' כביכול להגלנו מארץ ישראל שלא לפרנסתינו שהשפע יורד לארץ ישראל וחוץ לארץ ניזון מתמצית, ותו בחוץ לארץ שאין לנו נחלה שדה וכרם אין בידינו להשיג פרנסתינו כי אם ע"י יגיעה וטירחא יתירא לשוטט במקומות אחרים שאנחנו בגדר אשה להקב"ה כביכול וכל כבודה בת מלך פנימה.

וזה ביאר המדרש הכנסתי אתכם לארץ ישראל אמרתי לא יגלו ממנו לעולם שאתם בגדר אשה, וכ"כ בת מלך פנימה, ואם יגלו יצטרכו לשוטט למקומות אחרים אחר פנסתם, אבל כיון שאמרתם אין לנו חלק בדוד וגליתם דעתכם דאין כל כבודה בת מלך פנימה ורציתם לפסלו, אמרתי גלו יגלו מעל אדמתו, שאוכל לומר צאו מעשה ידיכם במזונותיכם אף שתצטרכו לשוטט אחר המחי' וכלכלה לית דחש לכל כבודה בת מלך פנימה, הקב"ה דן מדה במדה לפי סברתו ודעתו.

אבי שלום

ב, לט – ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל

ב. ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי אני אמית ואחי' מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל. כ' בעל הטורים ד' פעמים אני בפסוק נגד ד' גליות ע"ד (יחזקאל א, א) ואני בתוך הגולה ע"ש, והנה נגד בבל ומדי שהיו תכופים וסמוכים בלי הפסק ביניהם על כן ב' אני סמוכים אני אני הוא, ונגד יון אשר כמעט אבדה תקוה ר"ל אמר אני אמית ואחי', אמנם נגד אדום אמר מחצתי ואני ארפא, ולא אמר אני מחצתי וארפא, מפני ב' טעמים כי להיות כי אנ"י הוא השכינה הנקראת אני וע"ד ואני בתוך הגולה שהשכינה עמנו בגלות (כתוס' סוכה מה) ובגלות הארוך הזה כבר ירדנו עד עפר לא ניכר כלל היות השכינה עמנו כ"א בתכלית ההסתר כדכתיב ואני הסתר אסתיר, לכן לא כתיב אני גבי מחצתי, אמנם להיות הגאולה הבאה אח"כ יותר שלימה, על כן כתיב אח"כ ואני בוי"ו משא"כ באחרות, כי ואני בוי"ו באה לרמז על יחוד קב"ה ושכינתי'. [תקס"א].

* * *

ראו עתה כי אני אני הוא וגו' מחצתי ואני ארפא, על דרך פשטות, על דרך שאמר בתחלת צמיחת ישראל (שמות ג, יד) אהי' אשר אהי' בגלות אחר כפירש"י שם, ואמר עתה הגיע אותו הזמן אשר אני אני הוא, אלא אז בגאולת מצרים הי' הדבר עתיד לאחר זמן לכן אמר אהי' לעתיד עמכם, ועכשיו בגאולה אחרונה שכבר הגיע אותו הזמן אמר בהוה אני אני הוא וק"ל.

חתם סופר

---

1) ר' יעקב צבי יאליש ז"ל, בעל מחבר ספר מלא הרועים על הש"ס ועוד.

טז, יב – ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרוכת

א. הוציאו לו את הכף ואת המחתה וחפן מלא חפניו... הי' מהלך בהיכל עד שמגיע לבין שתי הפרוכת המבדילות בין הקודש ובין קדש הקדשים, וביניהן אמה, ר' יוסי אומר לא היתה שם אלא פרוכת א' בלבד' וכו'.

יומא פרק ה' משנה א'

נוטל המחתה בימינו וכו', ומהלך בהיכל עד שהוא מגיע לקדש הקדשים, מצא הפרוכת פרופה נכנס לקודש הקדשים עד שהוא מגיע לארון.

רמב"ם הל' עבודת יום הכפורים פ"ד ה"א

צריכין אנו למודעי, דאע"ג דהרמב"ם בפ"ד מהלכות בית הבחירה ובפ"ז מהלכות כלי המקדש כתב דשתי פרוכת היו ולא הזכיר דרך פריפתן, דהשתא י"ל דס"ל דחיצונה פרופה מהצפון[2], מ"מ הכא בעי"כ כתב נמצא הפרוכת פרופה נכנס לקדש הקדשים כו'. נראה מלשונו זה שהעתיק דעת רבי יוסי שלא היתה אלא פרוכת אחת, דלת"ק הי' לו להעתיק סדר הליכתו בשתי הפרוכות, ולכן נראה לי... שמפני שזה שהיו שני פרוכות משום ספיקא הוה, ואי לאו ספיקא לא עבדי אלא פרוכת אחת כמו לר"י משום דפשיטא לי' כדלעיל בשם התוס' ובפרוכת אחת פתחא בצפון דהכי ס"ל ר"י ומיני' נשמע לכ"ע היכא דליכא ספיקא...

והדבר ידוע דכל הני הלכות הלכתא למשיחא נינהו וכשיבנה בית המקדש במהרה בימינו כבא בא אליהו והתיר כל הספיקות הלכך בבנין בית הבחירה העתיק המשנה כשהיה בבית שני משום דבנין יחזקאל שלעתיד לא פירש על פי חז"ל, וכ"כ שם וז"ל בנין העתיד להבנות אע"פ שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר עכ"ל, אבל הכא דלאורי לן העבודה הוא בא כתבה ע"פ מה שהוא עבודה כשאין כאן אלא פרוכת אחת לפי שכן יהי' לעתיד במהרה בימינו אמן.

תוס' יום טוב – יומא פ"ה מ"ה

טז, לא – שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם חוקת עולם

ב. יום הכיפורים נקרא שבת שבתון כמו השבת, משא"כ שאר ימים טובים, שלא נקראו רק שבתון.

וזה שנתן לנו השם ית' ימים טובים ששה, דהיינו ראש השנה יום אחד, וב' ימים סוכות, וב' ימים פסח, ויום אחד שבועות, שהם קצת בדמיון ימי החול, שמותר בהן מלאכת אוכל נפש, ונתן לנו יום טוב יום ז' יום הכיפורים שהוא בדמיון קדושת השבת שאסור בכל מלאכה.

וכמו שהשבת דוגמת עולם הבא, כן הוא יום הכיפורים, ויותר ממנו, שיום הכיפורים אין בו אכילה ולא שתי' דוגמת עולם הבא, וגם הוא יום אחד שאין בו כח בשטן לקטרג כמ"ש (יומא כ.) השטן בגי' שס"ד, וזהו כמו עולם הבא שאין בו שטן.

חדא"ג מהרש"א יומא ב. – ד"ה שבעת ימים

טז, כט – והיתה לכם לחוקת עולם בחודש השביעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר בתוככם

ג. הנה יום הכפורים אין בו אכילה ושתי' על ידי שבו מאיר בחי' העולם הבא, וכמו שכתוב בתולע"י בכוונת יום כיפור, וז"ל סוד חכמה עינוים כו', ולפי שהעולם הבא אין בו אכילה ושתי' נאסרה אכילה ושתי' כו', ע"כ יום הכפורים הוא גם כן בעשור דוקא דוגמת שלעתיד לבוא יהי' הכנור של עשרה נימין דוקא, עימ"ש בתולע"י סוד ה' עינוים בסוד עץ החיים שמהלכו ת"ק שנה.

אור התורה דרושים לסוכות עמוד א'תשנג

טז, כב – ונשא השעיר עליו את כל עוונתם אל ארץ גזרה ושלח את השעיר במדבר

ד. בגמ' יומא סו: שאלו את ר"א בנוגע השעיר, דחפו ולא מת, מהו שירד אחריו וימיתנו, א"ל כן יאבדו כל אויביך ה' (שופטים ה, לא) וכו', ובגמ' שם מסיים דהטעם דלא ענה להם ר"א הדין מפני שלא שמע מפי רבו.

ויש לבאר דמה ענה להם ר"א כן יאבדו כל אויבך ה', מה הקשר של תפלת ושירת דבורה להשעיר הנשתלח לעזאזל.

ויש לומר עפ"י המבואר במפרשים (עיין אברבנאל, עקידת יצחק שער לו, ובמהרש"א בגמ' שם) דהשעיר מרמז על עשו כמ"ש איש שעיר וכו', וכן על שר שלו הס"ם, ובעיקר מרמז על גלות עשו הוא אדום מלכות הרביעי היא גלות רומי (עי' רש"י סוף פרשת וישלח).

ומבואר ברמב"ם סוף הלכות מלכים דבזמן שיבוא משיח אז האומות כולם מודים על טעותם, דת המוסלמים ודת הנוצרים, כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה', והיתה לה' המלוכה, וביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד.

וזהו שאמר ר"א, כששאלו, השעיר שדחפו למטה ולא מת, ענה להם כן יאבדו וכו', דהשעיר שנפל הוא רמז אל נפילת האומות לע"ל, היינו לא שיחרבו וימותו כל האומות כשיבוא משיח, אלא כמ"ש לעיל ברמב"ם שכל האומות יחזרו בתשובה ויאמינו בה' אלקי עולם, אלא יהי' להם נפילה ולא מיתה.

וזהו שהביא הפסוק "כן יאבדו כל אויבך ה'", דאופן אבידת האומות העולם לע"ל, יהי' ע"ד השאלה ששאלו לו, היינו, "דחפו ולא מת", דלא יהי' מיתה לכל האומות לע"ל כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה', אלא יהי' כמשל "דחפו" דיהי' להם נפילה במלכותם, למטה, ולא מיתה.

והשעיר מרמז לעשו, הרומים, וכמבואר באברבנאל על ישעי' דקאי על דת הנוצרי, דלע"ל כולם, כל האו"ה יפסיקו מלהאמין במשיח שקר שלהם, ויאמינו בה' אלקי עולם, והי' ה' למלך על כל הארץ.

פרי דוד

---

1) עי' בהמשך המשנה: החיצונה הי' פרופה מן הדרום, והפנימי מן הצפון (ברטנורא: **החיצונה פרופה מן הדרום**. רבנן קאמרי לה דפליגי עלי' דר' יוסי, ואמרי והבדילה הפרוכת לכם במשכן לבד נאמר. **פרופה**, ראשה כפולה לצד החיצון ונאחזת בקרס של זהב להיות [פתוחה] מן הדרום ועומדת).

2) כדעת ר' יוסי.

◆ יום ראשון ו׳ תשרי ◆

לב (א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי׃

א אַצִּיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּל וְתִשְׁמַע אַרְעָא אִמְרֵי פֻמִּי׃

רש״י◄ **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** • שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן ״וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ״. וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ? אָמַר מֹשֶׁה: ׳אֲנִי בְּשָׂר־וָדָם, לְמָחָר אֲנִי מֵת, אִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית, מִי בָּא וּמַכְחִישֵׁם׳? לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ, עֵדִים שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם. וְעוֹד, שֶׁאִם יִזְכּוּ, יָבוֹאוּ הָעֵדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם: הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ, וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם, וְאִם יִתְחַיְּבוּ תִּהְיֶה בָּהֶם יַד הָעֵדִים תְּחִלָּה: (לעיל יא) ״וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ״, וְאַחַר־כָּךְ: ״וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה״, עַל־יְדֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְגו׳. יֵשׁ לְהָעִיר ראשׁוֹנָה לָמָּה אָמַר וַאֲדַבֵּרָה וְלֹא אָמַר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם דְּבָרַי, ב׳ לָמָּה לֹא כָּלַל אוֹתָם יַחַד וַיֹּאמַר הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ אוֹ שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, ג׳ לָמָּה לַשָּׁמַיִם אָמַר לְשׁוֹן הַאֲזָנָה וְלָאָרֶץ אָמַר לְשׁוֹן שְׁמִיעָה, רְבִיעִית לָמָּה לַשָּׁמַיִם אָמַר לְשׁוֹן צִוּוּי הַאֲזִינוּ לְנוֹכֵחַ וְלָאָרֶץ אָמַר וְתִשְׁמַע שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר וְשִׁמְעִי הָאָרֶץ, ה׳ לָמָּה לַשָּׁמַיִם אָמַר וַאֲדַבֵּרָה דִּבּוּר קָשֶׁה וְלָאָרֶץ אָמַר אִמְרֵי פִי אֲמִירָה רַכָּה, ו׳ לָמָּה דִּקְדֵּק לוֹמַר אִמְרֵי פִי וְלֹא אָמַר אֲמָרַי:

וְרָאִיתִי לְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל (ספרי) שֶׁאָמְרוּ מֹשֶׁה שֶׁהָיָה קָרוֹב לַשָּׁמַיִם אָמַר הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְגו׳ יְשַׁעְיָה שֶׁהָיָה רָחוֹק מִן הַשָּׁמַיִם אָמַר (א׳ ב׳) שִׁמְעוּ שָׁמַיִם ע״כ, וּלְדִבְרֵיהֶם נִתְיַשְּׁבוּ קְצָת מֵהַדִּקְדּוּקִים לֹא כֻּלָּם, וְחוּץ מִדַּרְכָּם נִרְאֶה לוֹמַר, וְקֹדֶם נַשְׂכִּיל עַל דְּבַר מַשְׁמָעוּת תֵּבַת הַאֲזִינוּ, וְהִנֵּה הִיא סוֹבֶלֶת שְׁנֵי דְּרָכִים, אֶחָד הַטֵּה אֹזֶן, וְהַשֵּׁנִי תַּאֲזִין אָזְנְךָ, לַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן יַגִּיד שֶׁהַשּׁוֹמֵעַ רָחוֹק וְצָרִיךְ לְהַטּוֹת אָזְנוֹ כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִשְׁמֹעַ שֶׁבְּלֹא הַטָּיַת אָזְנוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁמֹעַ, וְלַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי יַגִּיד שֶׁכָּל כָּךְ אֹזֶן הַשּׁוֹמֵעַ קְרוֹבָה לַמַּשְׁמִיעַ שֶׁלָּזֶה אָמַר הַאֲזִין, וְדֶרֶךְ זֶה בּוֹ בְּחֵרוּ חֲז״ל, וְכֵיוָן שֶׁהַמִּלָּה סוֹבֶלֶת גַּם כֵּן דֶּרֶךְ רִאשׁוֹן וְאֵין הֶכְרֵעַ אִנּוּ נֵלֵךְ בּוֹ וּבְזֶה יִתְיַשְּׁבוּ כָּל הַדִּקְדּוּקִים עַל נָכוֹן, וַהֲגַם שֶׁקִּדְּמוֹנֵינוּ בָּחֲרוּ דֶּרֶךְ אַחֵר, כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁע׳ פָּנִים לַתּוֹרָה, וּבְעִנְיָן הָאַגָּדָה יְכוֹלִים לְפָרֵשׁ הֲגַם שֶׁיִּהְיֶה הַפֵּרוּשׁ מְנַגֵּד לְדִבְרֵיהֶם כָּל שֶׁאֵין הַנִּגּוּד בִּדְבַר הֲלָכָה, וּמַה גַּם שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לְהַסְבִּיל שְׁנֵי הַדְּרָכִים בַּפָּסוּק כַּאֲשֶׁר אֲבָאֵר בְּסָמוּךְ, הִנֵּה הַדֶּרֶךְ שֶׁאָנוּ מְיַשְּׁבִים בּוֹ כָּל הַדִּקְדּוּקִים הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ, לְפִי שֶׁהַשָּׁמַיִם הֵם עֶלְיוֹנִים כִּבְפָשַׁט הָעִנְיָן לָזֶה קָרָא לָהֶם מֹשֶׁה שֶׁיַּטּוּ אָזְנָם וְאָמַר לָהֶם הַאֲזִינוּ פֵּרוּשׁ הַטּוּ אָזְנְכֶם לִשְׁמֹעַ דְּבָרַי, וְלָאָרֶץ אָמַר וְתִשְׁמַע פֵּרוּשׁ מֵעֵצְמָהּ בְּלֹא הַטָּיַת אֹזֶן כִּי לְפָנָיו הִיא עוֹמֶדֶת וִיכוֹלָה לִשְׁמֹעַ חִתּוּךְ הַמַּאֲמָר הַיּוֹצֵא מִפִּיו, וְהוּא אוֹמְרוֹ אִמְרֵי פִי לְהִיוֹתָהּ כָּל כָּךְ קְרוֹבָה אֶצְלוֹ:

וּלְדֶרֶךְ זֶה הִרְוַחְנוּ יִשּׁוּב כָּל הַדִּקְדּוּקִים כִּי לְפִי שֶׁאֶחָד רָחוֹק וְאֶחָד קָרוֹב לָזֶה חֵלֶק הַהֶעָרָה לְכָל א׳ כְּפִי הָרָאוּי לוֹ, לָרָחוֹק קָרָא שֶׁיַּטֶּה אָזְנוֹ וְהִתְּנָה עַל עַצְמוֹ לִקְרֹא בְּקוֹל גָּדוֹל וְהוּא אוֹמְרוֹ וַאֲדַבֵּרָה, וְלַקָּרוֹב כְּפִי הָרָאוּי לוֹ, הֵעִירוֹ שֶׁגַּם אֵלָיו יְדַבֵּר אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַקְרִיאָה כִּי מֵעֵצְמוֹ יִשְׁמַע הֲגַם שֶׁלֹּא יִקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל אֶלָּא בְּחִתּוּךְ אוֹתִיּוֹת מִפִּיו תִּשְׁמַע בּוֹ:

וּלְדֶרֶךְ זֶה יִתְיַשְּׁבוּ דִּבְרֵי יְשַׁעְיָה שֶׁאָמַר שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ שֶׁנָּתַן שְׁמִיעָה לַשָּׁמַיִם הֲגַם שֶׁהֵם רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ וְהַאֲזָנָה לָאָרֶץ הֲגַם שֶׁהִיא קְרוֹבָה, הַטַּעַם הוּא כְּמוֹ שֶׁגָּמַר אֹמֶר יְשַׁעְיָה עַצְמוֹ וְאָמַר כִּי ה׳ דִּבֵּר פֵּרוּשׁ טַעַם שֶׁאָמַר בְּסֵדֶר זֶה לָהֶם כִּי ה׳ דִּבֵּר וּבְעֵרֶךְ הַמְדַבֵּר שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר הֵם קְרוֹבִים הַשָּׁמַיִם דִּכְתִיב (תהלים קט״ו) הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה׳ וּכְתִיב (ישעי׳ ס״ו) הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, וְלָזֶה אָמַר שִׁמְעוּ שָׁמַיִם מַה שֶּׁדִּבֵּר ה׳ כִּי אֵינָם צְרִיכִים הַטָּיַת אֹזֶן, וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ לִהְיוֹתָהּ רְחוֹקָה צְרִיכָה לְהַטָּיַת אָזְנָהּ לִשְׁמֹעַ:

וְאוּלַי שֶׁתֵּבַת **הַאֲזִינוּ** יְצִדְּקוּ בָּהּ שְׁנֵי הַדְּרָכִים עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בְּעֵרֶךְ בְּחִינַת פֶּה מֹשֶׁה הַמְּחַדֵּשׁ הָאוֹתִיּוֹת תִּהְיֶה הַכַּוָּנָה כִּדְבָרֵינוּ, וּבְעֵרֶךְ נִשְׁמָתוֹ שֶׁהִיא הָרוּחָנִיּוּת תִּהְיֶה הַכַּוָּנָה כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז״ל, וְהַדְּבָרִים מוֹכִיחִים כֵּן שֶׁעַל נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הוּא שֶׁאָמְרוּ חֲז״ל לְפִי שֶׁהָיָה קָרוֹב לַשָּׁמַיִם כִּי עַצְמוּתוֹ בָּאָרֶץ יְדַבֵּר וְאֵין לְהַכְחִישׁ הַמּוּחָשׁ:

עוֹד נִתְכַּוֵּן שֶׁדִּבֵּר עִם שְׁנֵי הַרְכָּבוֹת שֶׁמֵּהֶם בָּנוּי הָאָדָם, אֶחָד חֵלֶק הָרוּחָנִי שֶׁיִּתְיַחֵס בְּשֵׁם הַשָּׁמַיִם, וְאֶחָד חֵלֶק הַגּוּפָנִי שֶׁיִּתְיַחֵס בְּשֵׁם הָאָרֶץ, וּכְדָרְךָ שֶׁרָמְזוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (סנהדרין צ״א:) בַּפָּסוּק (תהלים נ׳) יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל וגו׳, וּכְשֶׁדִּבֵּר לְרוּחָנִיּוּת שֶׁבָּאָדָם קָרָא אֵלָיו וְאָמַר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** פֵּרוּשׁ חֶלְקֵי הַשָּׁמַיִם שֶׁלְּהִיוֹתָם טְמוּנִים בַּנִּסְתָּר לָזֶה קָרָאם לְהַאֲזִין, וְאָמַר כְּנֶגְדּוֹ דִּבּוּר קָשֶׁה כִּי הַנֶּפֶשׁ תִּסְבֹּל מְרוּת בְּעִנְיְנֵי הַבּוֹרֵא כִּי תַּכִּיר חִיּוּבָהּ, וּכְנֶגֶד הַגּוּף שֶׁהוּא בַּבַּגְּלָה אָמַר **וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ** פֵּרוּשׁ חֶלְקֵי הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי כִּי הַגּוּף לִהְיוֹת טִבְעוֹ רָחוֹק מֵהַמְּשֻׁכָּלוֹת צָרִיךְ אֲמִירָה רַכָּה לִשְׁמֹעַ:

עוֹד נִתְכַּוֵּן לְדַבֵּר עִם הַדְּרָגוֹת הַנִּמְצָאִים בְּיִשְׂרָאֵל, אֶחָד הֵם גְּדוֹלֵיהֶם וְרָאשֵׁיהֶם, ב׳ הַמָּה הֲמוֹן הָעָם שֶׁאֵין לָהֶם שֵׁם בָּעָם, וְכִנָּה לַגְּדוֹלִים

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת ש״פ האזינו, שבת תשובה ה׳תשח״י)

ההוֹרָאָה מִזֶּה בַּעֲבוֹדָה הִיא:
שָׁמַיִם - קָאֵי עַל יוֹשְׁבֵי אֹהֶל, וְאָרֶץ - עַל בַּעֲלֵי עֵסֶק.
וּצְרִיכָה לִהְיוֹת הִתְכַּלְּלוּת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים.
יוֹשְׁבֵי אֹהֶל צְרִיכִים לֵידַע שֶׁ״כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה, אֲפִלּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ״, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם קִיּוּם הַמִּצְוֹת, כִּי הַלִּמּוּד צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־מְנַת לַעֲשׂוֹת דַּוְקָא, תַּלְמוּד גָּדוֹל שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה.
וּבַעֲלֵי עֵסֶק, שֶׁעִקַּר עֲבוֹדָתָם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, צְרִיכִים לֵידַע שֶׁמְּכְרַחַת לִהְיוֹת קְבִיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם, עַל־כָּל־פְּנִים פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית.

הַחִלּוּק אֵינוֹ אֶלָּא מַהוּ **עִקָּר** עִנְיָנָם, שֶׁבִּקְּשׁוּ **זֶה** צָרִיךְ לְהַדַּר יוֹתֵר, אֲבָל אַצָּל שְׁנֵיהֶם צְרִיכִים לִהְיוֹת שְׁנֵי הַקְּוִין.
וּכְמוֹ־כֵן עוֹבְדֵי הֲוָיָ׳ בְּנִשְׁמָתָם וְעוֹבְדֵי הֲוָיָ׳ בְּגוּפָם:
עוֹבְדֵי הֲוָיָ׳ בְּנִשְׁמָתָם - אַף שֶׁעִקַּר עֲבוֹדָתָם הִיא מִצַּד הַנְּשָׁמָה, צְרִיכִים הֵם לְהִתְעַסֵּק גַּם עִם הַגּוּף - הַמְשָׁכָה לְמַטָּה; וְעוֹבְדֵי הֲוָיָ׳ בְּגוּפָם צְרִיכִים לְהִתְעַסֵּק גַּם בִּשְׂמִיעָה וּקְלִיטַת („העָרן און דערהעָרן") אוֹר הַנְּשָׁמָה - הַעֲלָאָה לְמַעְלָה.
וּכְמוֹ־כֵן בְּכָל מִצְוָה בִּפְרָט, צָרִיךְ לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה עִם כַּוָּנַת הַמִּצְוָה, כִּי מִצְוָה בְּלֹא כַּוָּנָה - כְּגוּף בְּלֹא נְשָׁמָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יט פרשת האזינו)

הַסִּבָּה בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים לְכָךְ שֶׁבְּפָרָשַׁת נִצָּבִים, כְּשֶׁמְּדַבֵּר עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּכְלָל, דֵּי בְּעֵדוּת כְּסִימָן וְזִכָּרוֹן, וְאִלּוּ בְּפַרָשָׁתֵנוּ, לְגַבֵּי הַבְּרִית, יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ, הִיא: לְגַבֵּי קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְמַעֲשֶׂה לֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּהוּדִי, חַס וְשָׁלוֹם, יַכְחִישׁ, וּבְמֵזִיד לֹא יְקַיֵּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. רַק יִתָּכֵן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת וְ״נִדְמָה לוֹ״ שֶׁ״עוֹדָנוּ בְּיַהֲדוּתוֹ״.
וְלָכֵן, דֵּי לְשֵׁם כָּךְ בְּסִימָן **וְתִזְכֹּרֶת**. וְעֵדוּת זוֹ הִיא בִּשְׁתֵּי צוּרוֹת: "כַּאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֶתְכֶם הָרָעָה, יְהִיוּ עֵדִים שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָּכֶם בְּכָל זֹאת". כְּלוֹמַר, הָעֵדִים מַזְכִּירִים שֶׁהָרָעָה בָּאָה עֵקֶב אִי־קִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְכָךְ נִזְכַּר הַיְּהוּדִי שֶׁהוּא מִתְנַהֵג עַל־יְדֵי־זֶה מֵאֲלֹקוּת.
וְהַדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה הִיא, שֶׁ״שָׁמַיִם וְאָרֶץ עַצְמָן" מְעוֹרְרִים **לְקַיֵּם** אֶת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.
לְעֻמַּת זֹאת בְּפַרָשָׁתֵנוּ מְדֻבָּר עַל **בְּרִית**, שֶׁאֵינָנָּה רַק עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה לְמַעֲשֶׂה, אֶלָּא בְּעִקָּר עַל יֶתֶר הִתְחַזְּקוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְכָל פְּרָטֵיהֶן, וּלְשֵׁם כָּךְ אֵין דֵּי בְּסִימָן וְאוֹת, אֶלָּא יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ.
וְהַסִּבָּה לְכָךְ הִיא: הַבְּרִית לְהִתְחַזְּקוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מִתְבַּצַּעַת עַל־יְדֵי גִּלּוּי כֹּחַ מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ הַקַּיָּם אֵצֶל יִשְׂרָאֵל. וְגִלּוּי זֶה נַעֲשָׂה בְּאֶמְצָעוּת עִנְיָן הָעֵדוּת: הָעֵדוּת, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בְּהַרְחָבָה אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן, הִיא עַל דָּבָר נִסְתָּר, וְאִלּוּ עַל דָּבָר גָּלוּי אֵין צֹרֶךְ בְּעֵדוּת, וְגַם עַל דָּבָר שֶׁעָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת אֵין צֹרֶךְ בְּ״עֵדוּת גְּמוּרָה". רַק עַל דָּבָר נִסְתָּר לַחֲלוּטִין יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדִים, שֶׁרַק עַל־יָדָם הוּא מִתְגַּלֶּה.
וּלְפִיכָךְ, כְּדֵי לְגַלּוֹת אֶת כֹּחַ מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ הַנּוֹבֵעַ מִדַּרְגַּת הַ״יְחִידָה" שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא נִסְתָּרֶת בְּיוֹתֵר, מֵעַל לְגִילוּיִם, יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יט עמוד 336 – מתוך 'לקראת שבת')

ב׳ כִּתֵּי עֵדִים – שָׁמַיִם וְאָרֶץ

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם . . וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ

"הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם – שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר, שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ" (לב, א. ובפירוש רש״י).

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּשֵׁם שָׁמַיִם שֶׁהֵם בְּמַדְרֵגָה גְּדוֹלָה, וְהֵקְדִּימָם, וְדִבֵּר לָהֶם בְּצִוּוּי הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם, וְאַחַר כָּךְ אָמַר וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ פֵּרוּשׁ מֵעַצְמָם יִשְׁמְעוּ הֲהָמוֹן הַנִּמְשָׁלִים לָאָרֶץ כְּשֶׁיִּרְאוּ גְּדוֹלֵיהֶם הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ נָכוֹן, וּכְאוֹמְרָם ז״ל (זֹהַר ח״ב לוּ:) וְזֶה לְשׁוֹנָם אִי רֵישָׁא דְּעַמָּא אִתְתַּקַּן כּוּלָּא אִתְתַּקַּן:
עוֹד יִרְמֹז אִם יַאֲזִינוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה אָז יִהְיוּ נִקְרָאִים שָׁמַיִם, וְהוּא אוֹמְרוֹ הַאֲזִינוּ בְּזֶה אַתֶּם נֶחְשָׁבִים שָׁמַיִם, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים פ״ב) אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם, וּכְמוֹ שֶׁהֶאֱרַכְנוּ בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (י״ ג׳) שֶׁעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים גַּם הַחֹמֶר מְהַפְּכִים אוֹתוֹ וְעוֹשִׂים אוֹתוֹ צוּרָה, וְעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים מְהַפְּכִים הַצּוּרָה לַחֹמֶר, וּכְבָר אָמַרְנוּ כִּי הַצּוּרָה תִּתְיַחֵס בְּשֵׁם שָׁמַיִם וְהַחֹמֶר יִתְיַחֵס בְּשֵׁם אֶרֶץ, וְאוֹמְרוֹ **וְאַדַּבְּרָה** פֵּרוּשׁ לֹא בִּשְׁעַת הַטּוֹבָה לְבַד תַּאֲזִינוּ אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּשְׁעָה שֶׁיְּדַבֵּר קָשׁוֹת בְּתוֹכֵחוֹת עַל עָוֹן צְרִיכִין לְהַאֲזִין:
וְאוֹמְרוֹ וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ. וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ שֶׁאֲפִלּוּ אַחַר פְּרִדַת הַנֶּפֶשׁ מֵהַגּוּף וְתִשָּׁאֵר בְּחַי׳ הָאָרֶץ לְבַדָּהּ אַף עַל פִּי כֵן תִּשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי, פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (ז״ח בְּרֵאשִׁית כ״) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ צְאֶינָה וּרְאֶינָה וְגוֹ׳ עֲתִידָה בַּת קוֹל לְאִתְעָרָא בְּכָל צִיּוּנָא וְצִיּוּנָא בְּבָתֵּי קְבָרִים וְאוֹמֶרֶת צְאֶינָה וּרְאֶינָה פּוּקוּ מִתְּחוֹת בְּלָאוּתָא דְּעַפְרָא וְאִתְעָרוּ מִשְׁנַתְכוֹן בְּנוֹת צִיּוֹן כְּמָא דְּאַתְּ אָמַר מַה הַצִּיּוּן הַלָּז ע״כ, הוּא הַמַּאֲמָר שֶׁמַּבְטִיחַ ה׳ לַצַּדִּיקִים שֶׁיִּשְׁמַע גּוּפָם אַחַר שֶׁיִּהְיֶה בָּאָרֶץ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי,** וּמִמּוֹצָא דָּבָר אַתָּה לָמֵד שֶׁמִּי שֶׁלֹּא יַאֲזִין דְּבַר ה׳ לֹא יִשְׁמַע גּוּפוֹ הַשּׁוֹכֵן בָּאָרֶץ אֶת קוֹל הַכְּרוּז הַהוּא וְלֹא יִהְיֶה עֲפָרוֹ נִנְעָר: תורה ב

יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מֵאַחַר וְ"עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים יָקוּם דָּבָר", צְרִיכָה הָעֵדוּת לִהְיוֹת כְּאַחַת וּבְאוֹתוֹ הָאֹפֶן, וְאֵיךְ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ יוּכְלוּ לִהְיוֹת עֵדִים, בְּשָׁעָה שֶׁלַּשָּׁמַיִם אָמַר בִּלְשׁוֹן "הַאֲזִינוּ", וְלָאָרֶץ בִּלְשׁוֹן "וְתִשְׁמַע"?

[בְּ'סִפְרִי' תֵּרֵץ שֶׁמִּטַּעַם זֶה אָמַר יְשַׁעְיָה "שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אָרֶץ" דְּבָזֶה הַשְּׁוָם: דְּגַם בַּשָּׁמַיִם יֵשׁ לְשׁוֹן שְׁמִיעָה וְגַם בָּאָרֶץ לְשׁוֹן הַאֲזָנָה].

וְהִנֵּה קַשְׁיָא זוֹ תֵּרֵץ רַשִׁ"י בְּהַעֲתִּיקוֹ מִן הַפְּסוּק אֶת הַתֵּבוֹת "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" וּמְפָרֵשׁ "וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר" – דְּמַשְׁמַע שֶׁהַשָּׁמַיִם לְבַדָּם יִתְּנוּ עֵדוּת גְּמוּרָה. דְּבַשָּׁמַיִם עַצְמָם יָשְׁנוּ רַבּוּי (כמו שמצינו בפירוש רש"י ואתחנן ד, לה: שבעה רקיעים, ועוד) וְהֵם יִתְּנוּ עֵדוּת גְּמוּרָה לְבַדָּם. וּמִלְּבַד זֹאת גַּם "וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ", וְכִלְשׁוֹן רַשִׁ"י "וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ" וְגַם הָאָרֶץ הַכְּלוּלָה מֵהַרְבֵּה אֲרָצוֹת, יִתְּנוּ עֵדוּת גְּמוּרָה. וְאִם־כֵּן יֶשְׁנָם אָכֵן שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים, כַּת אַחַת בִּלְשׁוֹן "הַאֲזָנָה" וְכַת אַחֶרֶת בִּלְשׁוֹן "שְׁמִיעָה".

(ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב:

ב יְבַסַּם כְּמִטְרָא אוּלְפָּנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּחֵי מִטְרָא דְּנָשְׁבִין עַל דִּתְאָה וּכְרַסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִּי עַל עִשְׂבָּא:

רש"י◄ **יַעֲרֹף כַּמָּטָר** • זוֹ הִיא הָעֵדוּת שֶׁתָּעִידוּ, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּפְנֵיכֶם, תּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חַיִּים לָעוֹלָם, כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁהוּא חַיִּים לָעוֹלָם (ספרי), כַּאֲשֶׁר יַעַרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר. **יַעֲרֹף** • לְשׁוֹן יַטִּיף, וְכֵן (תהלים סח) "יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן", (לקמן לג) "יַעַרְפוּ טָל". **תִּזַּל כַּטַּל** • (ספרי) שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ, לְפִי שֶׁהַמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עֲצָבִים לַבְּרִיּוֹת (סְפָרִים אֲחֵרִים: יֵשׁ עֲצָבִים בּוֹ), כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְּרָכִים וּמִי שֶׁהָיָה בּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן.

כִּשְׂעִירִם • לְשׁוֹן רוּחַ סְעָרָה, כְּתַרְגּוּמוֹ: 'כְּרוּחֵי מִטְרָא', מַה הָרוּחוֹת הַלָּלוּ מַחֲזִיקִין אֶת הָעֲשָׂבִים וּמְגַדְּלִין אוֹתָם, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה מְגַדְּלִין אֶת לוֹמְדֵיהֶן. **וְכִרְבִיבִים** • טִפֵּי מָטָר. וְנִרְאֶה לִי עַל שֵׁם שֶׁיּוֹרֶה כַּחֵץ נִקְרָא רָבִיב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: (בראשית כא) "רוֹבֶה קַשֶּׁת". **דֶּשֶׁא** • ארברי"ץ (גראזגוויכס), עֲטִיפַת הָאָרֶץ מְכֻסָּה בְּיֶרֶק. **עֵשֶׂב** • קֶלַח אֶחָד קָרוּי עֵשֶׂב, וְכָל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ קָרוּי עֵשֶׂב.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי. פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (אבות פ"ג) אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה וְכוּ', יְכַוֵּן הַכָּתוּב בְּמַאֲמָר זֶה כִּי כְּמוֹ שֶׁה' נוֹתֵן מָטָר לָזוּן וּלְפַרְנֵס כְּמוֹ כֵן צְרִיכִין הֵם לִלְמֹד תּוֹרָה, וְזֶה שֶׁעוֹר הַכָּתוּב יַטִּיף כְּמוֹ שֶׁאֲנִי מַטִּיף הַמָּטָר לִקְחִי, וּכְאִלּוּ אָמַר יַעֲרֹף לִקְחִי כְּמָטָר, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹאֵל מֵהָאָדָם לִלְמֹד תּוֹרָה עַד שֶׁמֵּכִין לוֹ כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ, וּמִמּוֹצָא דָּבָר אַתָּה לָמֵד שֶׁאִם לֹא יַטִּיפוּ מִפִּיהֶם טִפֵּי תּוֹרָה אֵין חֵפֶץ ה' לְתֵת מָטָר, וְהוּא מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בְּמַאֲמַר הַתַּנָּא אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה פֵּרוּשׁ אִם רָאִיתָ שֶׁאֵין קֶמַח דַּע שֶׁאֵין תּוֹרָה, וְטַעַם שֶׁכִּבְּנָה לְלִמּוּד תּוֹרָה לָשׁוֹן זֶה יַעֲרֹף, לִדְמוּת לְמַעֲשֵׂה הַמָּטָר שֶׁהוּא מַטִּיף:

עוֹד יִרְמֹז כִּי כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמָּטָר מְנִיעָתוֹ תְּסוֹבֵב מִיתָה לְהָאָדָם כְּמוֹ כֵן מְנִיעַת הַתּוֹרָה תַּעֲרִכָפְנוּ, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (ישעי' א') אִם תֹּאבוּ וְגוֹ' וְאִם תְּמָאֲנוּ וְגוֹ' חֶרֶב וְגוֹ', וְכָפַל לוֹמַר בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת **לִקְחִי אִמְרָתִי,** כְּנֶגֶד שְׁנֵי תּוֹרוֹת תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּנֶגֶד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב אָמַר **לִקְחִי** שֶׁה' נְתָנָהּ מִיָּדוֹ לְיַד מֹשֶׁה כְּתוּבָה בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים, וַהֲגַם שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, בָּהֶם כְּלוּלִים כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה כְּמַאֲמָרָם ז"ל (במד"ר פי"ג)

וּכְנֶגֶד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אָמַר **אִמְרָתִי** שֶׁהֵם דְּבָרִים שֶׁנִּמְסְרוּ בְּמַאֲמָר פֶּה אֶל פֶּה, וְכִנָּה לַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב מָטָר וְלַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה טַל, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הִיא הָעִקָּר וִיסוֹד כָּל דָּבָר, וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הֵם תִּקּוּנִים וְדִקְדּוּקִים שֶׁאֵינָם מְפֹרָשִׁים בָּהּ אֶלָּא נִרְמָזִים, וְהוּא עִנְיָן שֶׁלָּקַח הַכָּתוּב בִּדְמִיּוֹנָהּ שֶׁדְּמָה תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב לְמָטָר שֶׁהוּא יְסוֹד וְעִקָּר הַכֹּל, וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה לְטַל שֶׁהוּא תִּקּוּן וְהַעֲמָדָה מַה שֶּׁעָשָׂה הַמָּטָר כְּמוֹ שֶׁהִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה לְתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב:

עוֹד יִרְצֶה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם אַנְשֵׁי אֱמֶת (בָּאֵר הֵיטֵב או"ח סי' רל"ח בְּשֵׁם הארי"ל) כִּי מִצְוַת עֵסֶק תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב אֵינָהּ אֶלָּא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, וְכֵן אָמְרוּ בַּבָּרַיְתָא (מדרש תהלים) שֶׁמֹּשֶׁה בְּאוֹתָן מ' יוֹם שֶׁהָיָה אֵצֶל ה' הָיָה מַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם לַלַּיְלָה מֵהַלִּמּוּד שֶׁהָיָה ה' מְלַמְּדוֹ כְּשֶׁהָיָה מְלַמְּדוֹ מִשְׁנָה הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא לַיְלָה, וְיֵשׁ טַעַם בַּדָּבָר שֶׁאֵין לִמּוּד מִקְרָא בַּלַּיְלָה:

וְלָזֶה כִּנָּה תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב לְמָטָר שֶׁאֵינוֹ תָּמִיד אֶלָּא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה, וְצֵא וּלְמַד מַה שֶּׁאֵרַע לְרָבָא (תענית כ"ד) עַל שֶׁהִטְרִיחַ לְהוֹרִיד גְּשָׁמִים שֶׁלֹּא בְּעִתָּם, כְּמוֹ כֵן הַמִּקְרָא הוּא דַּוְקָא בִּזְמַנּוֹ הַמֻּגְבָּל לוֹ יוֹם וְלֹא לַיְלָה, וְדִמָּה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה לְטַל כְּמוֹ שֶׁהַטַּל לֹא מַפְסִיק קַיִץ וְחֹרֶף יוֹמָם וָלַיְלָה כְּמוֹ כֵן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אֵין לְךָ זְמָן שֶׁאֵינוֹ זְמַנָּהּ, וְאַל תַּקְשֶׁה שֶׁהַטַּל יִפְרִיחֶנוּ הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אֵין הַמְּנִיעָה מִצַּד הַטַּל:

כִּשְׂעִירִם וְגוֹ'. יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בַּבָּרַיְתָא (מדרש משלי י') אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּשֶׁמַּעֲמִידִין אֶת הָאָדָם בַּדִּין אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ מִקְרָא שׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ לָמָּה לֹא שָׁנָה וְאִם יֵשׁ בְּיָדוֹ מִשְׁנָה שׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ תַּלְמוּד וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ, הִנֵּה מֵעֹמֶק דִּבְרֵי הַבָּרַיְתָא מוֹכִיחִים הַדְּבָרִים שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מִקְרָא אֵין שׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה אֶלָּא מִדְּרֵגָה אַחַת כְּפִי יְכָלְתּוֹ יוֹתֵר מִמִּדָּה שֶׁטָּרַח שֶׁעָלָיו הָיָה לִטְרֹחַ גָּדֵר לְמַעְלָה מִזּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר **כִּשְׂעִירִים** וְגוֹ' **וְכִרְבִיבִים** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ כְּשֵׁעוּר שֶׁיִּמְטִיר ה' טִפִּין

(ג) **כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:**

ג אֲרֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ אֲנָא מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קָדָם אֱלָהָנָא:

רש״י◄ **כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא •** הֲרֵי ׳כִּי׳ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳כַּאֲשֶׁר׳, כְּמוֹ (ויקרא כג): ״כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ״, כְּשֶׁאֶקְרָא וְאֶזְכֹּר שֵׁם ה׳, אַתֶּם **הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ** וּבָרְכוּ שְׁמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין: ״בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ״, אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (תענית טז).◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשמ״ב כרך א עמוד 106 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

עֲנִיַּת ׳בָּרוּךְ שֵׁם׳ – בַּמִּקְדָּשׁ

כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

כְּשֶׁאֶקְרָא וְאַזְכִּיר שֵׁם ה׳ . . מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין ׳בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ׳ אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (לב, ג. ובפירוש רש״י).

הִנֵּה בְּ׳סִפְרֵי׳ שָׁנִינוּ שֶׁעוֹנִין אָמֵן אַחַר הַמְּבָרֵךְ, תַּלְמוּד־לוֹמַר הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ. וְצָרִיךְ לְהָבִין טַעְמוֹ שֶׁל רַשִׁ״י - הַמְּפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא - שֶׁפֵּרֵשׁ שֶׁ״הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ״ קָאֵי עַל אֲמִירַת ׳בָּרוּךְ שֵׁם׳ אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְלֹא כְּפֵרוּשׁ הַ׳סִפְרֵי׳ דְּקָאֵי עַל כָּל בְּרָכָה, הַמַּתְאִים לִכְאוֹרָה יוֹתֵר בְּפַשְׁטוּת הַכְּתוּבִים, שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בָּהֶם אוֹדוֹת בְּרָכָה מְיֻחֶדֶת בַּמִּקְדָּשׁ?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין - לְפֵרוּשׁוֹ - הַשַּׁיָּכוּת דְּפָסוּק זֶה הַמְדַבֵּר אוֹדוֹת בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, לְדִבְרֵי מֹשֶׁה בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ?

וַיֵּשׁ לְבָאֵר בָּזֶה: דְּלִכְאוֹרָה קָשֶׁה, הֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הִזְכִּיר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל ״שֵׁם ה״ רִבּוּי פְּעָמִים בְּמֶשֶׁךְ הָאַרְבָּעִים שָׁנָה, וּמַדּוּעַ חִכָּה עַד יוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן - בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ, לוֹמַר לָהֶם שֶׁצָּרִיךְ לְהִיוֹת ״הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ״? וּמִזֶּה לָמֵד שֶׁכָּאן מְדָבָּר עַל הַזְכָּרַת ה׳ בְּאֹפֶן מְיֻחָד שֶׁלֹּא הָיְתָה לִפְנֵי זֶה, הַזְכָּרַת ה׳ בַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁעַל זֶה עוֹנִים ״בָּרוּךְ שֵׁם״.

וְלָכֵן אָמַר זֹאת לָהֶם בְּיוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן קֹדֶם הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ, כִּי קִיּוּם צִוּוּי זֶה שַׁיָּךְ רַק לְאַחַר הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

(מה־שאין־כן במשכן הרי כתב רש״י ״שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה שם, וזהו בית הבחירה״ דוקא ולא במשכן וכו׳.)

(ד) **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא:**

ד תַּקִּיפָא דְשָׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי כָּל אֹרְחָתֵהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא דְּמִן קָדְמוֹהִי עַוְלָה לָא נָפֵק דְּמִן קֳדָם זַכַּי וְקַשִׁיט הוּא:

רש״י◄ **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ •** אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חָזָק, כְּשֶׁמֵּבִיא פֵּרְעָנוּת עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, לֹא בְּשֶׁטֶף הוּא מֵבִיא כִּי־אִם בְּדִין, כִּי תָמִים פָּעֳלוֹ. **אֵל אֱמוּנָה •** לְשַׁלֵּם לַצַּדִּיקִים צִדְקָתָם לָעוֹלָם הַבָּא, וְאַף־עַל־פִּי

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

קְטָנִים עַל הַדֶּשֶׁא שֶׁהוּא קָטָן וְכַרְבִּיבִים שֶׁהֵם טִפִּין גְּדוֹלִים וְעָבִים עֲלֵי עֵשֶׂב שֶׁהוּא גָּדוֹל שֶׁיָּכוֹל לִסְבֹּל כִּדְמְיוֹן זֶה מִצְוֹוֹת הַתּוֹרָה כָּל אֶחָד כְּפִי כֹּחַ שֶׁיָּכוֹל לְהַשִּׂיג, וְיֵשׁ בָּזֶה לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר לְהָקֵל עַל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיג יוֹתֵר, וּלְהַחֲמִיר עַל מִי שֶׁיָּכוֹל הַרְבֵּה שֶׁשּׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ הַכֹּל וַאֲפִלּוּ מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה: תורה ג

ג) כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא. הַכַּוָּנָה כִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר אֵלָיו יְכַוֵּן בְּמַאֲמָרָיו הוּא שֵׁם ה׳ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (זֹהַר ח״ג צ״ח:) כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שְׁמוֹתָיו שֶׁל הקב״ה, וְעָלֶיהָ הוּא אוֹמֵר יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי שֶׁהִיא הַתּוֹרָה שֶׁהִיא שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ וּפֵרֵשׁ אֶקְרָא מִלְּשׁוֹן יְקָר:

עוֹד רָמַז שֶׁהֻגַּם שֶׁתְּלָה לָהֶם עֵסֶק הַתּוֹרָה בְּטֵל וּמָטָר לֹא תִהְיֶה הַכַּוָּנָה בַּלְּמוּד עַל זֶה, אֶלָּא לִקְרוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרַת ה׳, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי** פֵּרוּשׁ יִהְיֶה טַעַם שֵׁם ה׳ אֶקְרָא פֵּרוּשׁ לִקְרוֹת בְּתוֹרָתוֹ שֶׁהִיא שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן גֹּדֶל לֵאלֹהֵינוּ, וְזוֹ תִּקָּרֵא תּוֹרָה לִשְׁמָהּ לְגַדֵּל וּלְפָאֵר שֵׁם כְּבוֹדוֹ, וְאוֹמְרוֹ **אֶקְרָא** הוּא מַה שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל אֶחָד מֵהֶם, אוֹ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (זֹהַר ח״ג רע״ג) שֶׁנִּפְשׁוֹת כָּל עוֹסְקֵי תּוֹרָה הֵם נִיצוֹצֵי מֹשֶׁה וְלֹא דּוֹר הַמִּדְבָּר לְבַד אֶלָּא עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה כָּרוּךְ הוּא בְּמֹשֶׁה, וְלָזֶה כִּנָּה עֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵלָיו וְאָמַר אֶקְרָא וְהָבֵן:

עוֹד יִרְצֶה אוֹמְרוֹ **כִּי שֵׁם ה׳** וְגוֹ׳ נְתִינַת טַעַם לְהַנְּאֶמַר אַחַר כָּךְ שֶׁהוּא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁאָמְרוּ ז״ל (יַלְקוּט נחֹ ס״ב) בַּפָּסוּק (תְּהִלִּים כ״ב) יֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יָשַׁב ה׳ עַל כִּסֵּא הַתְּהִלּוֹת עַד שֶׁאָמְרוּ צְבָא הַשָּׁמַיִם בָּרוּךְ ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיָה לוֹ נַחַת רוּחַ כְּשֶׁאָמְרוּ לוֹ אֱלֹהֵי שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְאֱלֹהֵי הַמַּלְאָכִים, וְלָזֶה בָּא דְּבָרוֹ הַטּוֹב כָּאן וְאָמַר הָבוּ גֹדֶל וּמַעֲלָה לְדָבָר זֶה שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לִקְרֹא אֶלָּא אֱלֹהֵינוּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לֵאלֹהֵינוּ** כִּי בְּאֶמְצָעוּת שֶׁקּוֹרְאִים בַּתּוֹרָה שֶׁהוּא שֵׁם ה׳, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא** בָּזֶה כְּשֶׁמְּשַׁבְּחִין הָעֶלְיוֹנִים וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבַח זֶה יֵשׁ בּוֹ גְּדֻלָּה וְשֶׁבַח, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וְאוֹמְרִים הַמַּלְאָכִים בָּרוּךְ ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבַח זֶה גְּרוּעַ מְאֹד מַטָּה מַטָּה וְיִשְׁתַּקֵּעַ הַדָּבָר שֶׁהֲרֵי הֵם מַכְחִישִׁים חַס וְשָׁלוֹם כְּשֶׁאֵין עוֹסְקִין בְּתוֹרָתוֹ שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָהּ יִחֵס אֱלֹהוּתוֹ עֲלֵינוּ, וְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל דָּרְשׁוּ הַרְבֵּה דְּרָשׁוֹת (סִפְרֵי) וּכְפַטִּישׁ וְגוֹ׳: תורה ד

ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ. פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁקָּדַם וְאָמַר שֶׁעֵסֶק הַתּוֹרָה יְסוֹבֵב

שֶׁמְּאַחֵר אֶת תַּגְמוּלָם, סוֹפוֹ לְאַמֵּן אֶת דִּבְרָיו. **וְאֵין עָוֶל** • אַף לָרְשָׁעִים מְשַׁלֵּם שְׂכַר צִדְקָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה. **צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא** • הַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ, וְכָךְ רָאוּי וְיָשָׁר לָהֶם. "צַדִּיק" מִפִּי הַבְּרִיּוֹת, "וְיָשָׁר הוּא" וְרָאוּי לְהַצְדִּיקוֹ.

(ה) **שִׁחֵת לוֹ לֹא בָנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל:**

ה חֲבִילוּ לְהוֹן לָא לֵהּ בְּנָיָא דִּי פְלָחוּ לְטַעֲוָתָא דָּרָא דְּאַשְׁגִּיוּ עוֹבָדוֹהִי וְאִשְׁתַּגִּיוּ:

רש"י◄ **שִׁחֵת לוֹ וְגוֹ׳** • כְּתַרְגּוּמוֹ: חֲבִילוּ לְהוֹן וְלָא לֵיהּ. **בָּנָיו מוּמָם** • בָּנָיו הָיוּ, וְהַשְׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ הִיא מוּמָם. **בָּנָיו מוּמָם** • מוּמָם שֶׁל בָּנָיו הָיָה וְלֹא מוּמוֹ. **דּוֹר עִקֵּשׁ** • עָקוּם וּמְעֻקָּל, כְּמוֹ: "וְאֶת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשוּ", וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'חֵלְדָּה שֶׁשִּׁנְּתָה עֲקוּמוֹת וַעֲקוּשׁוֹת'. **וּפְתַלְתֹּל** • אנטורטיליי"ש (פערדרעהט, פערוויקקעלט), כַּפְתִּיל הַזֶּה שֶׁגּוֹדְלִין אוֹתוֹ וּמַקִּיפִין אוֹתוֹ סְבִיבוֹת הַגִּדִּיל. **פְּתַלְתֹּל** • מִן הַתֵּבוֹת הַכְּפוּלוֹת, כְּמוֹ: יַרְקְרַק, אֲדַמְדָּם, סְחַרְחַר, סְגַלְגַּל.

(ו) **הַ לְיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ:**

ו הָא קֶדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא עַמָּא דְּקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּי לֵהּ הוּא עָבְדָךְ וְאַתְקָנָךְ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

טַל וּמָטָר, לָזֶה הֵעִיר שֶׁאִם הָאָדָם עָסַק בַּתּוֹרָה וּמְזוֹנוֹתָיו קָשִׁים וְלֶחֶם אֵין, אוֹ שֶׁרוֹאֶה אָדָם שֶׁאֵין עָלָיו עֹל תּוֹרָה וּמוֹאֵס בְּלוֹמְדֶיהָ וּמוֹדְדִין לוֹ בְּמִדָּה גַּסָּה אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהוֹתֵר כַּיְּעוּדִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ לְלוֹמְדֵי תּוֹרָה וְנַהֲפֹךְ הוּא, לֹא מִפְּנֵי זֶה יִבְעַט וְתִוָּלֵד בּוֹ ח"ו מִינוּת אֶלָּא יַצְדִּיק הַדִּין עָלָיו וְיֹאמַר ה' אֱמֶת וְדִינוֹ דִּין אֱמֶת, וְהוּא אוֹמְרוֹ **הַצּוּר** פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן תֹּקֶף וְחֹזֶק וְזֶה יַגִּיד אֶל יַד ה' הָרוֹדֶה בָּאָדָם אַף עַל פִּי כֵן תַּצְדִּיק וְתֹאמַר תָּמִים פָּעֳלוֹ, זֶה כְּנֶגֶד מַה שֶׁרוֹאֶה אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לִמְדֹּד בְּגַסָּה שֶׁל טוֹבָה וּמְדָדוֹ בְּדַקָּה, וְגָמַר אֹמֶר **כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט** כְּלַל בָּזֶה גַּם אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לִמְדֹּד טוֹבָה בְּדַקָּה וּמְדָדוּ לוֹ בְּגַסָּה, כִּי כָּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט כִּי לֹא הֵבִיא יִסּוּרִין עַל הַצַּדִּיק עַד שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶם וְלֹא הֵבִיא טוֹבָה עַל הָרְשָׁעִים אֶלָּא אִם זָכוּ לָהּ כְּפִי מַעֲשֵׂיהֶם:

וְגָמַר אֹמֶר **אֵל אֱמוּנָה** וְגוֹ' וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ספרי) אֵל אֱמוּנָה לְשַׁלֵּם לַצַּדִּיקִים צִדְקָתָם לְעוֹלָם הַבָּא וְאֵין עָוֶל לְשַׁלֵּם לָרְשָׁעִים צִדְקָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַכַּוָּנָה בְּמַאֲמָר זֶה עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם שֶׁאָמְרוּ (מדרש תהלים ד') בַּפָּסוּק נָתַתָּ שִׂמְחָה בְּלִבִּי מֵעֵת דְּגָנָם וְתִירוֹשָׁם רָבּוּ שֶׁאָמַר דָּוִד כִּי מֵעֵת שֶׁרָאָה שַׁלְוַת הָרְשָׁעִים נָשָׂא קֶל וָחֹמֶר בְּעַצְמוֹ וּמַה לְּאֵלּוּ שֶׁהֵם עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ כָּךְ וְכוּ', וְהוּא אוֹמְרוֹ **אֵל אֱמוּנָה** פֵּרוּשׁ יַצְדִּיק הַצַּדִּיק אֱמוּנַת שְׁכָרוֹ בַּה' כְּשֶׁיִּרְאֶה מִדַּת וְאֵין עָוֶל שֶׁהוּא שְׂכַר הָרְשָׁעִים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה עַל מֵעוּט זְכוּתָם:

צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא. פֵּרוּשׁ כִּי הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת בָּרָא הָעוֹלָם בְּמִשְׁפָּט דִּכְתִיב (משלי כ"ט) בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, וְאָמְרוּ ז"ל (תנחומא שופטים) שֶׁנִּשְׁבַּע ה' שֶׁיַּעֲמוֹד הָעוֹלָם עַל הַמִּשְׁפָּט, אֲבָל מָצִינוּ לוֹ י"ג מִדּוֹת שֶׁכֻּלָּם רַחֲמִים, וְאִם נִשְׁבַּע עַל הַמִּשְׁפָּט מַה מָּקוֹם לְרַחֲמִים, אָכֵן הַסֵּדֶר הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי מִתְּחִלָּה כְּשֶׁיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט הוּא מַעֲמִיד הַמִּשְׁפָּט עַל תְּלוֹ וּכְשֶׁבָּא לְהִשְׁתַּלֵּם מִתְרַצֶּה בְּרַחֲמִים וּמִתְפַּיֵּס בְּתַחֲנוּנִים, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תהלים קמ"ה) צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו פֵּרוּשׁ כְּשֶׁהוּא בָּא לְהַדְרִיךְ דָּבָר הוּא מַדְרִיכוֹ עַל קַו הַדִּין, אֲבָל בְּמַעֲשָׂיו פֵּרוּשׁ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה כְּשֶׁבָּא אָדָם וּמִתְחַנֵּן אֵל רַחוּם וְחַנּוּן יְרַחֲמֵהוּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא** פֵּרוּשׁ צַדִּיק עַל קַו הַדִּין, וּכְפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י בַּמָּה שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ע"ז ו'.) וְדִלְמָא נַח טְרֵפָה הַזֶּה וּמִתְּרֵץ תָּמִים כְּתִיב בֵּיהּ וּמִקְשׁוּ וְדִלְמָא צַדִּיק בְּדָרְכָיו תָּמִים בְּמַעֲשָׂיו וּפֵירֵשׁ (רש"י) צַדִּיק בְּדָרְכָיו עַל פִּי הַדִּין וְכוּ', וְזֶה בִּתְחִלָּה אֲבָל אַחַר כָּךְ **וְיָשָׁר** פֵּרוּשׁ יָשָׁר לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"מ ט"ז.) בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב (לעיל ו' י"ח). תורה ה

ה) שִׁחֵת לוֹ לֹא בָנָיו. פֵּרוּשׁ כְּשֶׁמַּשְׁחִיתִים דַּרְכָּם גּוֹרְמִים רָעָה לְעַצְמָם, וּמָה רָעָה גּוֹרְמִים **לֹא בָנָיו** פֵּרוּשׁ שֶׁאֵינָם נִקְרָאִים בְּנֵי אֵל חַי כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"ב י'.) כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל הוֹלְכִים בְּדַרְכּוֹ שֶׁל מָקוֹם נִקְרָאִים בָּנִים וּכְשֶׁאֵינָן הוֹלְכִים וְכוּ' נִקְרָאִים עֲבָדִים, וְהוּא אוֹמְרוֹ **שִׁחֵת לוֹ** שֶׁלֹּא יִקְרְאוּ בָּנָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאוֹמְרוֹ **מוּמָם** לְפִי שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לוֹמַר סוֹף סוֹף יַגִּיעַ הַדָּבָר לָאָב מוּם הַבָּנִים ח"ו, לָזֶה אָמַר מוּמָם פֵּרוּשׁ הַמּוּם מֵהֶם בָּא לֹא מֵאָבִינוּ כִּי הוּא בָּרָא אֶת הָאָדָם יָשָׁר, וּכְמַאֲמַר הַנָּבִיא (יְשַׁעְיָ' ה') כֶּרֶם הָיָה וְגוֹ' וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק וְגוֹ' וַיְקַו לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וְגוֹ', וְהוּא אוֹמְרוֹ **מוּמָם** פֵּרוּשׁ הַמּוּם מֵהֶם בָּא, וּפֵרוּשׁ מוּם עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (סוטה ג') אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת, שֶׁהוּא רוּחַ רָעָה וְהִיא תִּקָּרֵא מוּם בְּסוֹד אוֹמְרוֹ (לעיל ט"ו) מוּם רָע, וְהַמְּשֻׁכַּת חֵלֶק זֶה הָרָע אֵינוֹ אֶלָּא מִצַּד מַעֲשֵׂה הָאָדָם:

דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל וְגוֹ'. שֶׁאִם יִהְיֶה עִקֵּשׁ לְבַד, דִּבְרֵי הַתּוֹרָה תְּשִׁיבִים הַמַּעֲקִשִּׁים לְמִישׁוֹר, וּמִי גָּרַם לָזֶה שֶׁנִּשְׁחַת הֶיוֹתוֹ עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל פֵּרוּשׁ מִתְחַזֵּק בְּעִקְשׁוּתוֹ, כַּאֲשֶׁר עֵינֵינוּ רוֹאוֹת בַּדּוֹרוֹת הַלָּלוּ מִינֵי אֶפִּיקוֹרְסוּת דֶּרֶךְ עִקֵּשׁ וּכְשֶׁאָדָם מְיַשֵּׁר עִקְשׁוֹתֵיהֶם הֵם מִתְחַזְּקִים בְּאָרְחוֹת עִקֵּשִׁים קָשִׁים, וְזֶה אָבְדָן מוֹלֶדֶת בַּיִת: תורה ו

ו) הֲלָה' תִּגְמְלוּ זֹאת. אָמַר לְשׁוֹן גְּמוּל לְהָעִיר שֶׁבִּמְקוֹם שֶׁיִּגְמְלוּהוּ טוֹבוֹת כְּעַל כָּל אֲשֶׁר גְּמָלָם הִנֵּה הֵם מְשַׁלְּמִים

רש״י ◄ **הַלְּהּ׳ תִּגְמְלוּ־זֹאת** • לְשׁוֹן תִּימַהּ, וְכִי לְפָנָיו אַתֶּם מַעֲצִיבִין, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִיפְּרַע מִכֶּם, וְשֶׁהֵטִיב לָכֶם בְּכָל הַטּוֹבוֹת?. **עַם נָבָל** • שֶׁשָּׁכְחוּ אֶת הֶעָשׂוּי לָהֶם. **וְלֹא חָכָם** • לְהָבִין אֶת הַנּוֹלָדוֹת, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב וּלְהָרַע. **הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ** • שֶׁקְּנָאֲךָ, שֶׁקִּנְּנְךָ בְּקַן הַסְּלָעִים וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה, שֶׁתִּקְּנְךָ בְּכָל מִינֵי תַקָּנָה. **הוּא עָשְׂךָ** • אֵמָּה בָּאֻמּוֹת. **וַיְכֹנְנֶךָ** • אַחֲרֵי־כֵן בְּכָל מִינֵי בָּסִיס וָכַן, מִכֶּם כֹּהֲנִים, מִכֶּם נְבִיאִים וּמִכֶּם מְלָכִים, כְּרָךְ שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש״א כרך א עמ׳ 65)

הַלְּהּ׳ תִּגְמְלוּ זֹאת (לב, ו) הָאוֹת הֵ״א שֶׁל תֵּבַת הַלְּהּ׳, שֶׁהִיא תֵּבָה שֶׁל אוֹת אַחַת, מוֹרָה עַל אַחְדוּת. וְאוֹת זוֹ מוֹפִיעָה בְּהֶקְשֵׁר שְׁלִילִי דַּוְקָא („עַם נָבָל וְלֹא חָכָם"), כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לִפְעֹל אַחְדוּת בְּמָקוֹם שֶׁל הִתְחַלְּקוּת דַּוְקָא. וְכַיָּדוּעַ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּלוֹמַר: שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמַצָּב שֶׁל תַּחְתּוֹנִים (לֹא כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים לָעֶלְיוֹנִים) יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

◆ יום שני ז׳ תשרי ◆

(ז) **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־לָךְ:**

ז אִדְכַּר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל בִּשְׁנֵי דַּר וְדָר שְׁאַל אֲבוּךְ וִיחַוִּי לָךְ סָבָיךְ וְיֵימְרוּן לָךְ:

רש״י ◄ **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם** • מֶה עָשָׂה בָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו. **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר** • דּוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁהֵצִיף עֲלֵיהֶם מֵי אוֹקְיָנוֹס, וְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁשְּׁטָפָם. דָּבָר אַחֵר: לֹא נְתַתִּם לְבַבְכֶם עַל שֶׁעָבַר. **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר** • לְהַכִּיר לְהַבָּא, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב לָכֶם וּלְהַנְחִיל לָכֶם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְהָעוֹלָם הַבָּא. **שְׁאַל אָבִיךָ** • אֵלּוּ הַנְּבִיאִים שֶׁנִּקְרְאוּ אָבוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵלִיָּהוּ: (מלכים ב) „אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל". **וְיַגֵּדְךָ** • (קידושין לב) אֵלּוּ הַחֲכָמִים. **וְיֹאמְרוּ־לָךְ** • הָרִאשׁוֹנוֹת.

(ח) **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

ח בְּאַחֲסָנָא עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרְשׁוּתֵהּ בְּנֵי אֲנָשָׁא קַיִּים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש״י ◄ **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם** • כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמַכְעִיסָיו אֶת חֵלֶק נַחֲלָתָם, הֵצִיפָם וּשְׁטָפָם. **בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם** • כְּשֶׁהֵפִיץ דּוֹר הַפַּלָּגָה הָיָה בְּיָדוֹ לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם וְלֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא „יַצֵּב גְּבוּלוֹת

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רָעָה תַּחַת טוֹבָה, וְאוֹמְרוֹ **עַם נָבָל** וְלֹא חָכָם וְאֵין חָכָם הַפְּכִּיּוּת הַנָּבָל, לוֹמַר שֶׁהֲגַם שֶׁיִּהְיוּ עַם נָבָל מִטִּבְעָם אִם הָיוּ חֲכָמִים לֹא הָיוּ נְבָלִים עַם ה׳, כִּי הַנָּבָל יַכִּיר שֶׁחוֹשֵׁךְ מִישֶׁר אַךְ לְמַחְסוֹר וְלֹא יִהְיֶה נָבָל:

וְהוּא מַה שֶּׁגָּמַר אֹמֶר הֲלוֹא **הוּא אָבִיךָ**

וְגוֹ׳, סִדֵּר ד׳ חֲלָקוֹת, א׳ שֶׁהוּא בָּרָא אֶת הָאָדָם וּכְנֶגֶד זֶה אָמַר **הוּא אָבִיךָ**, שֵׁנִית שֶׁקָּנָה אוֹתָנוּ לַעֲבָדִים בַּמֶּה שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִיַּד פַּרְעֹה וְהֶחֱיָה אוֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר וְהֵבִיא אוֹתָנוּ לְאֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב וּכְנֶגֶד זֶה אָמַר **קָנֶךָ**, ג׳ שֶׁתִּקֵּן אוֹתָנוּ תִּקּוּן מְעֻלֶּה וְרָם בְּתֵת שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכֵנוּ וְנִבְּא אוֹתָנוּ, וְזֶה תִּקּוּן גָּדוֹל שֶׁעָשָׂה אוֹתָנוּ כְּלִי רָאוּי לְקַבֵּל הַנְּבוּאָה, וּכְנֶגֶד זֶה אָמַר **עָשְׂךָ** פֵּרוּשׁ מַעֲשֶׂה חָדָשׁ מִלְּבַד הַבְּרִיאָה הָרְמוּזָה בַּמַּאֲמַר אָבִיךָ, ד׳ שֶׁתִּכֵּן אוֹתָנוּ הִתְכּוֹנְנוּת הַנִּצְחִי לִזְכּוֹת בּוֹ חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא הָעִקָּר, וְהַכַּוָּנָה בְּכָל זֶה הוּא שֶׁאֵין הַנָּבָל עוֹשֶׂה נְבָלָה עִם גֶּדֶר זֶה אִם לֹא לְצַד הֶיּוֹתוֹ סָכָל וְהוּא אוֹמְרוֹ נָבָל וְלֹא חָכָם: תורה ז

ז) **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם.** אָמַר ד׳ חֲלָקוֹת כְּנֶגֶד ד׳ דְּבָרִים שֶׁאָמַר בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵי זֶה, כְּנֶגֶד אוֹמְרוֹ **הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ** שָׁרְמַז בּוֹ שֶׁהוּא הַבּוֹרֵא אָמַר זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם שֶׁהֵם שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית שָׁם יִמְצָא כִּי הוּא הַיּוֹצֵר הוּא הַבּוֹרֵא, וּכְנֶגֶד אוֹמְרוֹ קָנֶךָ שָׁרְמַז לִיצִיאַת מִצְרַיִם וּשְׁאָר הַטּוֹבוֹת שֶׁבָּהֶם קָנָה אוֹתָנוּ אָמַר בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בַּמֶּה שֶׁפָּעַל ה׳ בַּשָּׁנִים שֶׁל ב׳ דּוֹרוֹת שֶׁהֵם דּוֹר הַיּוֹצֵא מִמִּצְרַיִם וְדוֹר רְבִיעֵי הַנִּכְנָס לָאָרֶץ וּבָהֶם יַכִּיר מַעֲשָׂיו יִתְבָּרֵךְ לְעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּהֶם קָנֶךָ, וּכְנֶגֶד אוֹמְרוֹ **עָשְׂךָ** שֶׁהוּא תִּקּוּן עֶלְיוֹן שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בּוֹ שֶׁנָּתַן שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכֵנוּ וְנִבְּא אוֹתָנוּ אָמַר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ אָבִיךָ הֵם הַנְּבִיאִים, וְכֵן פֵּרְשׁוּהָ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (ספרי), וּכְנֶגֶד **וַיְכֹנְנֶךָ** שֶׁפֵּרַשְׁנוּהָ עַל הֲכָנוֹת עוֹלָם הַבָּא אָמַר זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ פֵּרוּשׁ הֵם חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הַמַּכִּירִים בַּהֲכָנַת הַדָּבָר וְהַמֻּשָּׂג לְעוֹלָם הַבָּא הֵם יֹאמְרוּ לָךְ: תורה ח

ח) **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם.** פֵּרוּשׁ כְּשֶׁהִנְחִיל ה׳ בְּנֵי אָדָם אֶת הַגּוֹיִם לְשָׁרֵי מַעְלָה זֶה יַגִּיד אֲשֶׁר הֵם פְּחוּתִים אֲצִלּוֹ אֲשֶׁר לֹא רָצָה שֶׁיִּתְכַּנּוּ לִשְׁמוֹ וּנְתָנָם לְשָׁרֵי מַעְלָה: **בְּהַפְרִידוֹ** בְּנֵי אָדָם. פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא מָסַר ה׳ כָּל הָאֻמּוֹת בְּיַד שַׂר אֶחָד אֶלָּא הִפְרִידָם וְנָתַן חֵלֶק לְכָל שַׂר וְשַׂר,

עַמִּים״, קִיְּמָם וְלֹא אִבְּדָם. **לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל•** בִּשְׁבִיל מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲתִידִין לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם, וּלְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּרְדוּ לְמִצְרַיִם, הִצִּיב ״גְּבוּלוֹת עַמִּים״ שִׁבְעִים לָשׁוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שמחת תורה תשט״ו – תורת מנחם התוועדויות יג עמ׳ 83)

יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, ח) הַקֶּשֶׁר בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִ״גְּבוּלוֹת עַמִּים״ הוּא, שֶׁעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבָרֵר אֶת אַרְצוֹת הָעַמִּים, הַיְנוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם. כֵּיצַד עוֹשִׂים זֹאת? - עַל יְדֵי זֶה שֶׁ״אֶחָד מִכֶּם גּוֹלֶה לְבַרְבָּרְיָא . . דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁגָּלִיתֶם כֻּלְּכֶם״. זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז״ל ״צַדָּקָה עָשָׂה הַקָּבָּ״ה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת״: אֵין צֹרֶךְ שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַגִּיעוּ לְכָל מָקוֹם בָּעוֹלָם, אֶלָּא דַּי בִּיהוּדִי אֶחָד („אֶחָד מִכֶּם״). וְלִפְעָמִים, כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נִמְצָא בְּפִנָּה שׁוֹמֵמָה, מִתְעַבֶּרֶת בּוֹ נִשְׁמַת צַדִּיק, וַאֲפִילוּ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְבָרֵר אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא.

(ט) **כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ:**

ט אֲרֵי חֶלְקָא דַיְיָ עַמֵּהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחֲסַנְתֵּהּ:

רש״י◄ **כִּי חֵלֶק ה׳ עַמּוֹ •** לָמָּה כָּל זֹאת? לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם וְעָתִיד לָצֵאת. וּמִי הוּא חֶלְקוֹ? עַמּוֹ, וּמִי הוּא עַמּוֹ?. **יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ •** וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי בָּאָבוֹת, הַמְשֻׁלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זְכֻיּוֹת: זְכוּת אָבִיו, וּזְכוּת אָבִיו, וּזְכוּתוֹ, הֲרֵי שָׁלֹשׁ, כַּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בִּשְׁלֹשָׁה גְּדִילִים. וְהוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ לְנַחֲלָה, וְלֹא יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק.

(י) **יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ:**

י סַפִּיק צָרְכֵּיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבֵית צַחֲנָנָא אֲתַר דִּי לֵית מַיָּא אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכְנְתֵּהּ אַלְפְּנוּן כִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא נְטָרְנוּן כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן:

רש״י◄ **יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר •** אוֹתָם מָצָא לוֹ נֶאֱמָנִים ״בְּאֶרֶץ מִדְבָּר״, שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמִלְּכוּתוֹ וְעָלוּ, מַה שֶּׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לז) ״וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן״. **וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן •** אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה, מְקוֹם יְלֵלַת תַּנִּינִים וּבְנוֹת יַעֲנָה, אַף שָׁם נִמְשְׁכוּ אַחַר הָאֱמוּנָה, וְלֹא אָמְרוּ לְמֹשֶׁה: ״הֵיאָךְ נֵצֵא לַמִּדְבָּרוֹת, מְקוֹם צִיָּה וּשְׁמָמוֹן״? כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ב) ״לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר״. **יְסֹבְבֶנְהוּ •** שָׁם סִבְּבָם וְהִקִּיפָם בַּעֲנָנִים וְסִבְּבָם בִּדְגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת, וְסִבְּבָם

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְאֹפֶן הַחֲלָקָה שֶׁעָשָׂה בָּהֶם כְּשֶׁיֵּצֵב גְּבוּלָם הָיְתָה לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, פֵּרוּשׁ יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי כָּל מַעֲשֶׂה ה׳ עָשָׂה זֶה לְעֻמַּת זֶה וְטוֹב וְרַע וְכָל נְפָשׁוֹת שֶׁבִּנְבָרְאִים נִטְעָם ה׳ מִבּ׳ אִילָנוֹת אֵילָן א׳ טוֹב וְא׳ רַע, אֵילָן הַטּוֹב הוּא אָדָם הָרִאשׁוֹן, אֵילָן הָרַע הוּא ס״מ אָדָם בְּלִיַּעַל, וּכְשֶׁחָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן וְנִתְעָרֵב רַע בַּטּוֹב חָזְרוּ לִהְיוֹת יוֹצְאִים מֵהֶלֶּדֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן גַּם נְפָשׁוֹת רָעוֹת עַד שֶׁיָּצְאָה נֶפֶשׁ אַחַת טְהוֹרָה שֶׁבָּהּ כְּלוּלוֹת כָּל הַנְּשָׁמוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת וְנִתְבָּרֵר הָאִילָן הַטּוֹב מֵחָדָשׁ וְזֶה הוּא יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְלָזֶה אָמְרוּ (ב״מ פ״ד.) שֶׁפְּרִיָּה דְּיַעֲקֹב אָבִינוּ מֵעֵין שִׁפְרִיָּה דְּאָדָם קַדְמָאָה וְהָבֵן הַדְּבָרִים:

וְאִילָן זֶה יֵשׁ בּוֹ ע׳ עֲנָפִים וְהֵם ע׳ נֶפֶשׁ שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, וַאֲשֶׁר עַל כֵּן כַּאֲשֶׁר הִפְרִיד ה׳ הָאֻמּוֹת הִצִּיב גְּבוּלָם לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָשָׂה מֵהֶם ע׳ כְּנֶגֶד ע׳ עַנְפֵי הַקְּדֻשָּׁה:

וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה כָּל בְּחִינָה וּבְחִינָה שֶׁל כָּל עָנָף מֵעַנְפֵי הַקְּדֻשָּׁה מוֹשֶׁלֶת עַל שֶׁכְּנֶגְדָּהּ בְּחֵלֶק הָרַע, וְזֶה סוֹד (משלי ה׳) רַגְלֶיהָ יֹרְדוֹת מָוֶת, שֶׁרַגְלַיִם שֶׁל הַקְּדֻשָּׁה דּוֹרְכִים עַל רָאשֵׁי הַקְּלִפָּה, וְנִמְצָאִים עַנְפֵי יַעֲקֹב שׁוֹלְטִים וּמוֹלְכִים עַל הָאֻמּוֹת, וְאָמַר **כִּי חֵלֶק ה׳ עַמּוֹ** פֵּרוּשׁ טַעַם לָזֶה, לִהְיוֹת שֶׁהָאֻמָּה אֲשֶׁר בָּחַר לוֹ ה׳ שֶׁיִּהְיֶה הוּא הַמּוֹשֵׁל עָלֶיהָ הֵם יִשְׂרָאֵל לָזֶה נִתְכַּוֵּן ה׳ וְהַמְלִיךְ וְנִשָּׂא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הָאֻמּוֹת וּבָזֶה כַּאֲשֶׁר הוּא מוֹלֵךְ עַל יִשְׂרָאֵל הַנֵּה הוּא מוֹלֵךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וְאוֹמְרוֹ **חֵלֶק ה׳ עַמּוֹ** יְכַוֵּן אֶל יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁקִּבְּלוּ הַתּוֹרָה שֶׁאָז יִקָּרְאוּ בְּשֵׁם עַם ה׳, וְאוֹמְרוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל פֵּרוּשׁ הַחֶבֶל שֶׁהוּא רֹאשׁ הַנַּחֲלָה, וְהוּא מַה שֶּׁהֶעִירוֹתִיךָ אֵלָיו בְּרֶמֶז אוֹמְרָם ז״ל שֶׁפְּרִיָּה דְּיַעֲקֹב כוּ׳:

עוֹד יְכַוֵּן לוֹמַר לִהְיוֹת שֶׁיֵּשׁ ב׳ בְּחִינוֹת בַּנְּשָׁמוֹת, יֵשׁ שֶׁבָּאָה מֵעוֹלָם עֶלְיוֹן וְלָזֶה יֵאָמֵר **חֵלֶק ה׳** פֵּרוּשׁ חֵלֶק מֵה׳ ב״ה כִּבְיָכוֹל, וְיֵשׁ נְפָשׁוֹת שֶׁבָּאוֹת מִמָּקוֹם הַנִּקְרָא נַחֲלַת שַׁדַּי וְלָזֶה יִקָּרֵא יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ, וְדִקְדֵּק לוֹמַר **חֶבֶל** לִרְמֹז עִנְיָן גָּדוֹל אֲשֶׁר גִּלּוּ יוֹדְעֵי חֵן כִּי כָּל נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִי שֶׁבָּאָדָם יֵשׁ לָהּ חוּט א׳ דָּבוּק עִם שָׁרְשָׁהּ וְהוּא יוֹצֵא מֵהַנִּחִירַיִם וְדָבוּק בְּשָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה וּמִשָּׁם יוֹנֶקֶת הַנֶּפֶשׁ לַחִיּוּת, וְעַל נֶפֶשׁ הָרָשָׁע אָמַר הַכָּתוּב (במדבר ט״ז) הִכָּרֵת תִּכָּרֵת וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ שֶׁאוֹתוֹ הַשֹּׁרֶשׁ הַדָּבוּק מֵהַנֶּפֶשׁ לְמָקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ חָצְבָה יַכְרִיתֶנּוּ ה׳ וְשׁוּב אֵין לָהּ יְנִיקָה וְזוֹ הִיא מִיתָה רח״ל, וּבְצַדִּיקִים נֶאֱמַר (דברים ד) וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים וְגוֹ׳, וְהוּא אוֹמְרוֹ חֶבֶל נַחֲלָתוֹ וְהָבֵן: תורה ט

י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ וְגוֹ׳.

נִרְאֶה כִּי יְכַוֵּן הַכָּתוּב עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (פסחים קי״ט.) לֹא יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁעֲשָׂאוּהָ כִּמְצָלָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים כוּ׳, וְאָמְרוּ עוֹד, (לקוטי תורה ויקרא)

בְּתַחְתִּית הָהָר, שֶׁכָּפָהוּ עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית. יְבוֹנְנֵהוּ • שָׁם, בְּתוֹרָה וּבִינָה. יִצְּרֶנְהוּ • מִנָּחָשׁ, שָׂרָף וְעַקְרָב וּמִן הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ • הוּא הַשָּׁחֹר שֶׁבָּעַיִן שֶׁהַמָּאוֹר יוֹצֵא הֵימֶנּוּ. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: ״יִמְצָאֵהוּ״, ״יַסְפִּיקֵהוּ כָּל צָרְכּוֹ בַּמִּדְבָּר״, כְּמוֹ: (במדבר יא) ״וּמָצָא לָהֶם״, (יהושע יז) ״לֹא יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר״. **יְסֹבְבֶנְהוּ • ״אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִנְתֵּהּ״, אֹהֶל מוֹעֵד בָּאֶמְצַע וְאַרְבָּעָה דְּגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר ש״פ בראשית, מבה״ח מרחשון, ה׳תשי״ז)

וּלְהָבִין זֶה בְּעֲבוּדָה, הִנֵּה כְּתִיב יְצָרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְקָאֵי עַל מַה שֶׁכָּתוּב לְעֵיל מִינֵּיהּ כִּי חֵלֶק הֲוָי׳ עַמּוֹ, הַיְנוּ שֶׁפָּסוּק זֶה קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר יְצָרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים ״אִישׁוֹן עֵינוֹ״. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁעִנְיַן הָרְאִיָּה הוּא עַל יְדֵי אִישׁוֹן שֶׁבָּעַיִן, שֶׁהוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן. וּכְמוֹ־כֵן לְמַעְלָה יֵשׁ בְּחִינַת עֵינֵי הֲוָי׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, וּכְתִיב כִּי הֲוָי׳ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ, דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים דִּבְחִינַת דְּכוּרָא (מְשׁוֹטְטִים) וּבְחִינַת נוּקְבָא (מְשׁוֹטְטוֹת), שֶׁהֵם כֵּלִים וּלְבוּשִׁים, וְהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, דְּכֵינָן שֶׁלְּמַטָּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַבֵּל הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא, לָכֵן נַעֲשָׂה הַמִּשְׁכַּת הָאוֹר עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁהָעֵינַיִם הֵן מְצַמְצְמוֹת אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, שֶׁהֲרֵי אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הוּא בְּלִי גְּבוּל, וְלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי, וְהָעֵינַיִם הֵן מְצַמְצְמוֹת אֶת אוֹר הָרְאִיָּה. וְזֶה מָכְרָח גַּם כֵּן מֵהַלָּשׁוֹן סַגִּי נָהוֹר, הַיְנוּ שֶׁאוֹר הָרְאִיָּה מִצַּד עַצְמוֹ הוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וּבִכְדֵי שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי הוּא עַל יְדֵי צִמְצוּם הָעֵינַיִם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּעֵינַיִם לְבוּשִׁים וּקְרוּמִים שֶׁהֵם מַלְבִּישִׁים וּמְצַמְצְמִים אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, וְכַאֲשֶׁר נֶחְסָר מֵהַלְּבוּשִׁים וּקְרוּמִים עַל יְדֵי רִבּוּי הַשִּׁמּוּשׁ בָּהֶם וְהַדּוֹמֶה, אֲזַי נִתְגַּלֶּה עֶצֶם אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא, שֶׁהוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וְזֶהוּ סַגִּי נָהוֹר, שֶׁלָּכֵן אֵין בִּיכָלְתּוֹ לְהִתְצַמְצֵם לִרְאוֹת דָּבָר גַּשְׁמִי. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יוּבָן לְמַעְלָה, שֶׁעֶצֶם הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא אִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת עַל־יָדוֹ עִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה, לְפִי שֶׁהָאוֹר הוּא בְּרִבּוּי בְּיוֹתֵר, וְכֵינָן שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁהָעוֹלָמוֹת יִשָּׁאֲרוּ בִּמְצִיאוּתָם וְלֹא יִתְבַּטְּלוּ, וּכְמוֹ שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּתָם יְמָשֵׁךְ בָּהֶם הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה, לָכֵן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהָאוֹר יִתְצַמְצֵם, וְהַצִּמְצוּם הוּא עַל יְדֵי עֵינֵי הֲוָי׳ מְשׁוֹטְטִים וְהֲוָי׳ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת, דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם לְבוּשִׁים וְכֵלִים הַפּוֹעֲלִים שִׁנּוּי בְּהָאוֹר אוֹ שֶׁמַּעְלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל הָאוֹר, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הָאוֹר לְמַטָּה. וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁעֵינֵי הֲוָי׳ קָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים וְלֹא עַל הַנִּשְׁמוֹת, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים, וּבִנְשָׁמוֹת יֵשׁ רַק ב׳ עֵינַיִם, כִּדְאִיתָא בְּסֵפֶר יְצִירָה בְּעִנְיַן שִׁבְעָה הַשְּׁעָרִים שֶׁהֵם ב׳ עֵינַיִם ב׳ אָזְנַיִם ב׳ נִקְבֵי הָאַף וְהַפֶּה, הַיְנוּ שֶׁהָעֵינַיִם הֵן רַק שְׁתַּיִם, וּמֵאַחַר שֶׁאוֹמֵר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי׳, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁקָּאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁעַל־יָדָם הִיא הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא בִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כְּתִיב יְצָרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁבִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ הַשְׁגָּחָה נַעֲלִית יוֹתֵר (אַ טִיפְערֶע הַשְׁגָּחָה), שֶׁאֵינָהּ עַל יְדֵי כֵּלִים אוֹ לְבוּשִׁים, אֶלָּא מִבְּחִינַת כֹּחַ הָרְאִיָּה עַצְמוֹ.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁאִם הָיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְעַכְּבִין בְּמִצְרַיִם הָיוּ נִטְמָעִים שָׁם לָעַד לְעוֹלָם כִּי הָיוּ נִכְנָסִים בְּנוֹ׳ שֶׁעֵרֵי טֻמְאָה, לָזֶה אָמַר **יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ** שֶׁהִיא מִדְבָּר פֵּרוּשׁ חֲרֵבָה וְאֵין בָּהּ מַמָּשׁ, וְלָזֶה לֹא אָמַר יִמְצָאֵהוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וְהָבֵן:

וְאָמַר עוֹד שֶׁמִּלְּבַד שֶׁהָאָרֶץ מִדְבָּר מִבְּלִי נִיצוּץ קְדֻשָּׁה אֶלָּא שֶׁהוּא **תֹּהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן** פֵּרוּשׁ מְלֵאָה טִנּוּפֶת וְטֻמְאָה, וְתִמְצָא שֶׁאָמְרוּ בַּזֹּהַר (ח״א ט״ז.) כִּי תֹּהוּ הוּא בְּחִינַת קְלִפָּה אַחַת וּכְמוֹ כֵן יְלֵל יְשִׁימוֹן שֶׁהֵם בְּחִינַת הָרַע, שֶׁהַמָּקוֹם מְשֻׁלָּל מֵהַטּוֹב וּמְכֻלָּל מֵהָרַע, וְלָזֶה ה׳ סִבְּבוֹ פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן שְׁמִירָה, וְאָמַר לְשׁוֹן עָתִיד לוֹמַר שֶׁאוֹתָהּ שְׁמִירָה שֶׁעָשָׂה לוֹ לֹא נֶעֱדְרָה וְעוֹדֶנָּה תִּהְיֶה תָּמִיד, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁהוֹצִיאָם מִמָּקוֹם הָרַע הַהוּא שֶׁלֹּא נִטְמְעוּ שָׁם עוֹד שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם עַצְמוֹ כְּשֶׁהָיָה מֵבִיא ה׳ הַמַּכּוֹת עַל מִצְרַיִם הָיָה שׁוֹמֵר אוֹתָם, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (שמות ט׳ ו׳) וּמִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳, בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְגוֹ׳ (שם כ״ו) וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר וְגוֹ׳ (שם י׳ כ״ג) וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית וְגוֹ׳ (שם י״ב כ״ג) וְהוּא אוֹמְרוֹ יְסֹבְבֶהוּ:

וְאוֹמְרוֹ יְבוֹנְנֵהוּ פֵּרוּשׁ עַל יְדֵי שֶׁנָּתַן לָהֶם תּוֹרָה שֶׁהִיא מְקוֹר הַבִּינָה שֶׁבָּזֶה יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (משלי ב׳) תְּבוּנָה תִּנְצְרֶכָּה, וְאוֹמְרוֹ **כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ** כְּמַאֲמַר הַנָּבִיא (זכריה ב׳) כָּל הַנּוֹגֵעַ בָּכֶם כְּנוֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הָעַיִן סוֹבֶלֶת נְגִיעַת אֶצְבַּע הָאָדָם בָּהּ, וְהַטַּעַם לְצַד כִּי גּוּף הָאֶצְבַּע עָכוּר וְהָעַיִן זַכָּה וְאֵין הָרוּחָנִי סוֹבֵל הַגַּשְׁמִי, וְהוּא סוֹד מַאֲמַר הָרַשְׁבִּ״י (זהר ח״ב ריא.) שֶׁאָמַר יַי לָהּ לִנְשְׁמָתָא דִּסְבָלָא אֶשָּׁא נָכְרָאָה, פֵּרוּשׁ הָאֵשׁ שֶׁבּוֹ נִכְנֶסֶת לְהַעֲנִישָׁהּ הִיא אֵשׁ נָכְרִיָּה בְּעֵרֶךְ אֵשׁ הַנִּשְׁמָה, וְלָזֶה תִּמְצָא שָׁם שֶׁנָּפַשׁ הַצַּדִּיק תִּטְבֹּל בְּאֵשׁ הַנִּקְרָא נָהָר דִּינוּר פֵּרוּשׁ בְּעוֹד שֶׁלֹּא נִתְרַחֵק הָאֵשׁ וְלֹא נִגְּשָׁם שֶׁבָּזֶה לֹא יִצְטַעֲרוּ וְהָבֵן סוֹדָן שֶׁל דְּבָרִים:

וְהוּא אוֹמְרוֹ כָּאן **כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ** כִּי הֵם רוּחָנִיִּים וְכָל חוּץ מֵהֶם גַּשְׁמִי וְלָזֶה יָרֵעוּ וְיַשְׁחִיתוּ בָּהֶם אֲפִלּוּ נְגִיעַת הֶעָכוּר כְּמוֹ שֶׁיָּרַע נְגִיעַת יָד בְּאִישׁוֹן עַיִן, וְזֶה הָיָה אַחַר שֶׁהִנְחִילָם הַתּוֹרָה, וְלָזֶה קָדַם לוֹמַר **יְבוֹנְנֵהוּ** וְאַחַר כָּךְ אָמַר **יִצְּרֶנְהוּ** כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְהוּא טַעַם מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה וְהָבֵן:

(יא) כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ׃

יא כְּנִשְׁרָא דְּמְחַיֵּשׁ לְקִנֵּהּ עַל בְּנוֹהִי מִתְחוֹפֵף פָּרִיס גַּדְפּוֹהִי מְקַבֵּלְהוֹן מְנַטֶּלְהוֹן עַל תְּקוֹף אֶבְרוֹהִי׃

רש״י◄ **כְּנֶשֶׁר יָעִיר** קִנּוֹ • נְהֵגֶם בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה כַּנֶּשֶׁר הַזֶּה רַחֲמָנִי עַל בָּנָיו, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְקִנּוֹ פִּתְאֹם, עַד שֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף עַל בָּנָיו בִּכְנָפָיו בֵּין אִילָן לְאִילָן, בֵּין שׁוּכָה לַחֲבֵרְתָּהּ, כְּדֵי שֶׁיֵּעוֹרוּ בָּנָיו וְיִהְיֶה בָּהֶן כֹּחַ לְקַבְּלוֹ. **יָעִיר קִנּוֹ** • יְעוֹרֵר בָּנָיו. **עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף** • אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא מְחֹפֵף, נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ, אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, (איוב לז) שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּהוּ שַׂגִּיא כֹחַ, כְּשֶׁבָּא לִיתֵּן תּוֹרָה, לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (להלן לג) ״ה׳ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ״, (חבקוק ג) ״אֱלֹהַּ מִתֵּימָן

(יב) יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר׃

יב יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי עָתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיֵּם קָדָמוֹהִי פָּלְחַן טַעֲוָן׃

רש״י◄ **ה׳ בָּדָד** • ה׳ — בָּדָד לָבֶטַח נְהָגֶם בַּמִּדְבָּר. **וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר** • לֹא הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים לְהַרְאוֹת כֹּחוֹ וּלְהִלָּחֵם עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל הֶעָתִיד, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. וַאֲנִי אוֹמֵר: דִּבְרֵי תוֹכָחָה הֵם לְהָעִיד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וּתְהֵא הַשִּׁירָה לָהֶם לְעֵד, שֶׁסּוֹפָן לִבְגֹּד וְלֹא יִזְכְּרוּ הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם, וְלֹא הַנּוֹלָדוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְיַשֵּׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן, וְכָל הָעִנְיָן מוּסָב עַל ״זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם, בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר״, כֵּן עָשָׂה לָהֶם, וְכֵן עָתִיד לַעֲשׂוֹת, כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לְזִכָּר.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עוֹד יִרְצֶה אוֹמְרוֹ **יְבוֹנְנֵהוּ יִצְרֵנְהוּ.** עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (בְּרָכוֹת נ״ד) ג׳ צְרִיכִין שְׁמִירָה וְא׳ מֵהֶם הוּא תַּלְמִיד חָכָם, וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁהַמַּזִּיקִין מִתְקַנְּאִים מִמַּעֲלַת בֶּן תּוֹרָה וּמִתְגָּרִים בּוֹ, לָזֶה אָמַר יְבוֹנְנֵהוּ פֵּרוּשׁ יִתֵּן לוֹ הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת תְּבוּנָה לָזֶה חָל עָלָיו לְשָׁמְרוֹ כְּאוֹמְרוֹ יִצְרֵנְהוּ וְגוֹ׳: תורה יא

יא) כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ. רַז״ל (סִפְרִי) דָּרְשׁוּ מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ בּוֹ, וְחוּץ מִדִּבְרֵיהֶם יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (וַיִּק״ר פי״ז) כִּי כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹבְרִים רְצוֹנוֹ אֵין בַּעַל הַדִּין נוֹגֵעַ בַּנְּפָשׁוֹת תְּחִלָּה אֶלָּא מַתְחִיל לַהֲעִירוֹ בְּנִגְעֵי בָּתִּים אַחַר כָּךְ בְּנִגְעֵי בְּגָדִים וְכוּ׳, וְהוּא מָאֲמַר **כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ** כְּמוֹ כֵן ה׳ מְעוֹרֵר בָּנָיו, גַּם מְעוֹרְרָם כְּפִי הַיְכֹלֶת שֶׁיּוּכְלוּ עָמוֹד בּוֹ כְּאוֹמְרָם ז״ל (ב״ר נ״ה) שֶׁאֵין ה׳ מְנַסֶּה הָאָדָם אֶלָּא בְּשִׁעוּר שֶׁיּוּכַל לִסְבֹּל:

וְאוֹמְרוֹ יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו וְגוֹ׳. עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (סִפְרֵי דְּבָרִים ג׳ כ״ט) יְמִינוֹ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים, שֶׁאִם עַל יְדֵי הֶעָרָה שֶׁיָּעִיר ה׳ לְיִשְׂרָאֵל יִתְעוֹרְרוּ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה תֵּכֶף יְמִינוֹ פְּשׁוּטָה, וְאָמַר יִפְרֹשׂ לְעָתִיד זֶה שֶׁעוּרָהּ טַעַם שֶׁיִּפְרֹשׂ כְּנָפָיו מֵעִקָּרָא הוּא בִּשְׁבִיל שֶׁיִּקָּחֵהוּ לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הַחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, שֶׁזּוֹלַת זֶה לֹא הָיָה פּוֹרֵשׂ כְּנָפָיו, וְאוֹמְרוֹ **יִשָּׂאֵהוּ** וְגוֹ׳ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (זֹהַר ח״א צ״ב) בַּפָּסוּק (קֹהֶלֶת י׳) וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר, כִּי יֵשׁ כַּת אַחַת שֶׁל מַלְאָכִים שֶׁנִּקְרָאִים בַּעֲלֵי כְּנָפַיִם וְשֵׁרוּתָם הִיא שֶׁכָּל דִּבּוּר טוֹב וּבְרָכָה ה׳ הַיּוֹצֵאת מִפִּי אִישׁ יְהוּדִי יִשָּׂאוּהָ כַּנְּפָיהֶם, וְהוּא אוֹמְרוֹ יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ פֵּרוּשׁ יִשָּׂא הַבָּא מִמֶּנּוּ מֵהַטּוּב: תורה יב

יב) ה׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ. יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (ב״ר פל״ח) בַּפָּסוּק (הוֹשֵׁעַ ד׳) חָבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם הַנַּח לוֹ, כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אַחְדּוּת אֶפְלוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הַנַּח לוֹ, פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ (אֶסְתֵּר ב׳) וַהֲנָחָה לַמְּדִינוֹת עָשָׂה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **ה׳ בָּדָד** פֵּרוּשׁ כְּשֶׁהָעָם בָּדָד לְשׁוֹן בַּד ה׳ יַנְחֶנּוּ, וְאוֹמְרוֹ **וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר** פֵּרוּשׁ הֶגֶם שֶׁהֵם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אֵין ה׳ מַחֲשִׁיב לוֹ עָוֹן זֶה, וּמַאֲמַר **אֵין עִמּוֹ** תִּתְפָּרֵשׁ עַל דֶּרֶךְ שֶׁדָּרְשׁוּ ז״ל (ר״ה ל׳) בַּפָּסוּק (יִרְמְיָ׳ ל׳) דֹּרֵשׁ אֵין לָהּ, מִכְּלַל שֶׁיֵּשׁ לָהּ, כְּמוֹ כֵן בַּמֶּה שֶׁלְּפָנֵינוּ אָמַר אֵין עִמּוֹ מִכְּלַל שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ אֶלָּא שֶׁאֵין ה׳ מְיַסְּרוֹ עַל זֶה:

עוֹד יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ אֵימָתִי ה׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ כְּשֶׁנִּגְמַר חֵלֶק הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר** שֶׁהוּא חֵלֶק הָרַע הַדָּבוּק בָּאָדָם מֵחֵטְא הָאָדָם וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין: תורה יג

◆ יום שלישי ח׳ תשרי ◆

(יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צּוּר:

יג אַשְׁרִנּוּן עַל תְּקִפֵּי אַרְעָא וְאוֹכָלְנוּן בִּזַּת סָנְאֵיהוֹן וַיְהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קִרְוִין וְנִכְסֵי יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין:

רש״י◄ יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ • כָּל הַמִּקְרָא כְּתַרְגּוּמוֹ. יַרְכִּבֵהוּ וְגוֹ׳ • עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת. וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי • אֵלּוּ פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁקַּלִּים לָנוּב וּלְהִתְבַּשֵּׁל מִכָּל פֵּרוֹת הָאֲרָצוֹת. וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע • מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לִבְנוֹ בְּסִיכְנֵי: ׳הָבֵא לִי קְצִיעוֹת מִן הֶחָבִית׳. הָלַךְ וּמָצָא הַדְּבַשׁ צָף עַל פִּיהָ, אָמַר לוֹ: ׳זוֹ שֶׁל דְּבַשׁ הִיא׳, אָמַר לוֹ: ׳הַשְׁקַע יָדְךָ לְתוֹכָהּ וְאַתָּה מַעֲלֶה קְצִיעוֹת מִתּוֹכָהּ׳ (ספרי). וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צּוּר • אֵלּוּ זֵיתִים שֶׁל גּוּשׁ חָלָב. בָּמֳתֵי אָרֶץ • לְשׁוֹן גֹּבַהּ. שָׂדָי • לְשׁוֹן שָׂדֶה. חַלְמִישׁ צּוּר • תָּקְפּוּ וְחָזְקוּ שֶׁל סֶלַע. כְּשֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו נָקוּד ׳חֲלָמִישׁ׳, וּכְשֶׁהוּא דָּבוּק נָקוּד ׳חַלְמִישׁ׳.

~ נקודות משיחות קודש ~ (אגרות קדש כרך כז עמ׳ קטז)

יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ (לב, יג) עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת (רש״י) זֶה עַתָּה קִבַּלְתִּי יְדִיעָה . . מִשּׁוּבוֹ שֶׁל מַר לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ הָרִים וּגְבָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, הֲרֵי . . אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁשּׁוּבוֹ . . בְּוַדַּאי יֵשׁ בָּזֶה עֲלִיָּה בְּכָל הַמּוּבָנִים, הֵן בְּגַשְׁמִי וְהֵן בְּרוּחַ, שֶׁזֶּה בָּזֶה תָּלוּי. וּבִפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַיְּהוּדִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְגוֹי קָדוֹשׁ הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. וּבְיָתֵר שְׂאֵת עַל פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, אֲשֶׁר תַּכְלִית כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא הַגְּבָרַת הַצּוּרָה עַל הַחֹמֶר וְהָרוּחָנִיּוּת עַל הַגַּשְׁמִיּוּת.

(יד) חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר:

יד יְהַב לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עִתַּר רַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּפֵיהוֹן עַמָּא דְּאַרְעָהוֹן וְאַחֲסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשְׁרְיָתְהוֹן וְדַם גִּבָּרֵיהוֹן יִתְּשַׁד כְּמַיָּא:

רש״י◄ חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן • זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ד) ״עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִיאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן״. עִם־חֵלֶב כָּרִים • זֶה הָיָה בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (עמוס ו) ״וְאוֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן״. חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה • זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א ד) ״וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה וְגוֹ׳״. וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר • בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים (עמוס ו) ״הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן״. חֶמְאַת בָּקָר • הוּא שׁוּמָן הַנִּקְלָט מֵעַל גַּבֵּי הֶחָלָב. וַחֲלֵב צֹאן • חָלָב שֶׁל צֹאן, וּכְשֶׁהוּא דָּבוּק, נָקוּד ׳חֲלֵב׳ בַּחֲטַף פַּתָּח, כְּמוֹ (שמות כג) ״בַּחֲלֵב אִמּוֹ״. כָּרִים • כְּבָשִׂים. וְאֵילִים • כְּמַשְׁמָעוֹ. בְּנֵי־בָשָׁן • שְׁמֵנִים הָיוּ. כִּלְיוֹת חִטָּה • חִטִּים שְׁמֵנִים כַּחֵלֶב כִּלְיוֹת, וְגַסִּין כְּכוּלְיָא. וְדַם־עֵנָב • הָיָה שׁוֹתֶה עֵנָב וְטוֹעֵם יַיִן חָשׁוּב. חָמֶר • יַיִן בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי. חָמֶר • אֵין זֶה שֵׁם דָּבָר, אֶלָּא לְשׁוֹן מְשֻׁבָּח בַּטַּעַם, וּוינו״ש בְּלַעַ״ז (ווייניכט). וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ אַחַר תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: ׳אַשְׁרִינוּן עַל תְּקִפֵּי אַרְעָא וְגוֹ׳״.

(טו) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ:

טו וְעַתַּר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין וּשְׁבַק פָּלְחַן אֱלָהָא דְּעָבְדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָם תַּקִּיפָא דְּפָרְקֵהּ:

רש״י◄ עָבִיתָ • לְשׁוֹן עֲבִי. כָּשִׂיתָ • כְּמוֹ ״כִּסִּיתָ״, לְשׁוֹן: (איוב טז) ״כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ״, כְּאָדָם שֶׁשָּׁמַן מִבִּפְנִים וּכְסָלָיו נִכְפָּלִים מִבַּחוּץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שם) ״רַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי כֶסֶל״. כָּשִׂיתָ • יֵשׁ לָשׁוֹן קַל בִּלְשׁוֹן ׳כִּסּוּי׳,

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי וְגוֹ׳. אֵין זֶה נִמְשָׁךְ עִם הָאָמוּר לְמַעְלָה אֶלָּא הַתְחָלַת עִנְיָן וְנִמְשָׁךְ לְמַטָּה, וּגְזֵרַת הַדְּבָרִים הוּא וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וְגוֹ׳: תורה יד

כְּמוֹ: (משלי יב) ״וְכֹסֶה קָלוֹן עָרוּם״. וְאִם כָּתַב ׳כִּשִּׁיתָ׳ דָּגוּשׁ, הָיָה נִשְׁמַע כִּסִּיתָ אֶת אֲחֵרִים, כְּמוֹ: (איוב טו) ״כִּי כִסָּה פָנָיו״. **וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ** • גִּנָּהוּ וּבִזָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) ״אַחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה׳ וְגוֹ׳״, אֵין נִבּוּל גָּדוֹל מִזֶּה.

(טז) **יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ:**

רש״י◄ **יַקְנִאֻהוּ** • הִבְעִירוּ חֲמָתוֹ וְקִנְאָתוֹ. **בְּתוֹעֵבֹת** • בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים כְּגוֹן מִשְׁכַּב זָכוּר וּכְשָׁפִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם ״תּוֹעֵבָה״.

טז אַקְנִיאוּ קָדָמוֹהִי בְּפָלְחָן טַעֲוָן בְּתוֹעֶבְתָּא אַרְגִּיזוּ קָדָמוֹהִי:

(יז) **יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם:**

רש״י◄ **לֹא אֱלֹהַּ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ׳, אִלּוּ הָיָה בָּהֶם צְרוֹךְ לֹא הָיְתָה קִנְאָה כְּפוּלָה כְּמוֹ עַכְשָׁו. **חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ** • (ספרי) אֲפִלּוּ הָאוּמוֹת לֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם, נָכְרִי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם, הָיָה אוֹמֵר: ׳זֶה צֶלֶם יְהוּדִי׳. **לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם** • לֹא יָרְאוּ מֵהֶם, לֹא עָמְדָה שַׂעֲרָתָם מִפְּנֵיהֶם. דֶּרֶךְ שַׂעֲרוֹת הָאָדָם לַעֲמֹד מֵחֲמַת יִרְאָה, כָּךְ נִדְרָשׁ בַּ׳סִּפְרֵי׳. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד ״שְׂעָרוּם״, לְשׁוֹן (ישעיה יג) ״וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם״, שְׂעִירִים הֵם שֵׁדִים, לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂעִירִים הַלָּלוּ.

יז דַּבְּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ דַּחֲלָן דְּלָא יְדָעֵנוּן חַדְתָּא דִּי מִקָּרִיב אִתְעֲבִידָא לָא אִתְעַסָּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן:

(יח) **צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ:**

רש״י◄ **תֶּשִׁי** • תִּשְׁכַּח. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: כְּשֶׁבָּא לְהֵיטִיב לָכֶם, אַתֶּם מַכְעִיסִין לְפָנָיו וּמַתִּישִׁים כֹּחוֹ מִלְּהֵיטִיב לָכֶם. **אֵל מְחֹלְלֶךָ** • מוֹצִיאֲךָ מֵרֶחֶם, לְשׁוֹן (תהלים כט) ״יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת״, (שם מח) ״חִיל כַּיּוֹלֵדָה״.

יח דַּחֲלָא תַּקִּיפָא דִּבְרָאךְ אִתְנְשֵׁתָּא שְׁבַקְתָּא פָּלְחַן אֱלָהָא דְּעָבְדָךְ:

◆ יום רביעי ט׳ תשרי ◆

(יט) **וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו:**

(כ) **וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָנִים לֹא־אֵמֻן בָּם:**

רש״י◄ **מָה אַחֲרִיתָם** • מַה תַּעֲלֶה בָּהֶם בְּסוֹפָם. **כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה** • מְהַפְּכִין רְצוֹנוֹ לְכַעַס. **לֹא־אֵמֻן בָּם** • אֵין גִּדּוּלֵי נְכָרִים בָּהֶם, כִּי הוֹרִיתִים דֶּרֶךְ טוֹבָה וְסָרוּ מִמֶּנָּה. **אֵמֻן** • לְשׁוֹן (אסתר ב) ״וַיְהִי אוֹמֵן״, נודריטו״ה בְּלַעַ״ז (ערציהען). דָּבָר אַחֵר: ״אֵמֻן״, לְשׁוֹן אֱמוּנָה, כְּתַרְגּוּמוֹ. אָמְרוּ בְּסִינַי ״נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע״, וּלְשָׁעָה קַלָּה בִּטְּלוּ הַבְטָחָתָם וְעָשׂוּ הָעֵגֶל.

יט וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּתְקַף רָגְזֵהּ מִדְּאַרְגִּיזוּ קָדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן:

כ וַאֲמַר אֶסְתַּלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָּרָא דְּאַשְׁנִיוּ אִנּוּן בְּנַיָּא דִּלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יז) לֹא אֱלֹהַּ. פֵּרוּשׁ גַּם הֵם אֵינָם זוֹבְחִים לָהֶם לְצַד הֱיוֹתָם אֱלֹהַּ אֶלָּא לַעֲשׂוֹת לָהֶם צְרָכֵיהֶם וּמְבַקְּשִׁם, וּכְנֶגֶד מַה שֶּׁעוֹשִׂים לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים אָמַר **אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם** פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים אוֹתָם מַה טִּיבָם שֶׁל הָאֱלִילִים הֵם עוֹבְדִים אוֹתָם, וְאוֹמְרוֹ **חֲדָשִׁים מִקָּרֹב** בָּאוּ וְגוֹ׳, עַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק (לעיל י״ג ז) כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ וְגוֹ׳; תורה יח

יח) צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי. יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (סנהדרין ל״ח) בְּשָׁעָה שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹא אֶת הָאָדָם נִמְלַךְ בַּמַּלְאָכִים וְאָמְרוּ לְפָנָיו מָה אֱנוֹשׁ וְגוֹ׳ וְנִתְעַצֵּם ה׳ נֶגֶד דְּבַר הַמַּלְאָכִים וּבְרָאוֹ וְהֶעֱנִישׁ הַמְנַגְּדִים ע״כ, וְלָזֶה כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹבְרִים רְצוֹנוֹ מַחֲלִישִׁים טַעַם לֵדָתוֹ שֶׁל אָדָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ יְלָדְךָ תֶּשִׁי:

וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ. תִּתְפָּרֵשׁ לְשׁוֹן עֲדִי כְּדֶרֶךְ אוֹמְרוֹ (הושע ב׳) וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ, וְהַכַּוָּנָה שֶׁעֲשָׂאֲךָ מָחוֹל עֲדִי עַל כָּל הַנִּבְרָאִים אֲפִלּוּ עַל הַמַּלְאָכִים כְּאוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים ס״ז) הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁינוּ, אוֹ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָה מ״ט) יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר, שֶׁעֲשָׂאֲךָ עֲדִי לוֹ יִתְבָּרֵךְ וְרַז״ל אָמְרוּ (סִפְרֵי) דְּרָשׁוֹת וּכְפַטִּישׁ וְגוֹ׳; תורה יט

כ) כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ לְפִי שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּסָמוּךְ אַסְתִּירָה פָנַי וְגוֹ׳ וּבְזֶה לֹא יַשְׁקִיף וְיִרְאֶה הֲגַם שֶׁיַּעֲשׂוּ

(כא) הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם:

כא אִנּוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַחֲלָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי בְּפִלְחַן טַעֲוָן וַאֲנָא אַקְנִנּוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְשָׁא אַרְגֵּזְנוּן:

רש״י◄ **קִנְאוּנִי** • הִבְעִירוּ חֲמָתִי. **בְּלֹא־אֵל** • בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אֱלֹהַּ. **בְּלֹא־עָם** • בְּעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים שֶׁאֵין לָהֶם שֵׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כג) ״הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה״, וּבְעִשָּׂיו הוּא אוֹמֵר: (עובדיה א) ״בָּזוּי אַתָּה מְאֹד״. **בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם** • אֵלּוּ הַכּוֹפְרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים יד) ״אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים״.

(כב) כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וְיִבְלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים:

כב אֲרֵי קִדּוּם תַּקִּיף כְּאֶשָׁא נְפַק מִקֳּדָמַי בִּרְגַז וְשֵׁצֵי עַד שְׁאוֹל עֲרָאִית וְאָסַף אַרְעָא וַעֲלַלְתַּהּ וְשֵׁצִית עַד סְיָפֵי טוּרַיָּא:

רש״י◄ **קָדְחָה** • בָּעֲרָה. **וַתִּיקַד** • בָּכֶם עַד הַיְסוֹד. **וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָּהּ** • אַרְצְכֶם וִיבוּלָהּ. **וַתְּלַהֵט** • יְרוּשָׁלַיִם הַמְּיֻסֶּדֶת עַל הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם קכה) ״יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ״.

(כג) אַסְפֵּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם:

כג אָסֵף עֲלֵיהוֹן בִּישִׁין מְכַתָּשַׁי אֶשֵּׁצִי בְּהוֹן:

רש״י◄ **אַסְפֵּה עָלֵימוֹ רָעוֹת** • אֲחַבֵּר רָעָה עַל רָעָה, לְשׁוֹן (ישעיה כט) ״סְפוּ שָׂנָה עַל שָׂנָה״, (לעיל כט) ״סְפוֹת הָרָוָה״, (ירמיה ז) ״עוֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם״. דָּבָר אַחֵר ״אַסְפֵּה״, אֲכַלֶּה, כְּמוֹ (בראשית יט) ״פֶּן תִּסָּפֶה״. **חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם** • כָּל חִצַּי אַשְׁלִים בָּהֶם. וּקְלָלָה זוֹ, לְפִי הַפֵּרְעָנוּת, לְבָרְכָה הִיא: חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ערב ראש השנה תשמ״ז – התוועדויות תשמ״ז ד עמ׳ 430)

חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם (לב, כג) **חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים** (רש״י) **חִצַּי** (לְמוּטָב) - הַיְנוּ אַהֲבָה וְיִרְאָה. **וְהֵם אֵינָם כָּלִים** - בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ (בְּתָמִיהָה)? וְכַמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל הַפְּסוּק אֲנִי הֲוָי׳ לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְּלִיתֶם, שֶׁיֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּא: אֵיךְ מִתְבּוֹנֵן יְהוּדִי בַּ״אֲנִי הֲוָי׳ לֹא שָׁנִיתִי״ בְּעֵת הַתְּפִלָּה וְלֹא מַגִּיעַ לִכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ? וְעַל־דֶּרֶךְ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁזֶּה חֶסֶד מֵה׳ שֶׁאָדָם נִשְׁאָר חַי אַחַר הַתְּפִלָּה. אָמְנָם, הֶעְדֵּר כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא לְטוֹבָה, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא נְשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא. וְאַדְרַבָּה, אַהֲבַת ה׳ וְיִרְאַת ה׳ מוֹסִיפוֹת חַיּוּת בַּנְּשָׁמָה בְּגוּף.

(כד) מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:

כד נְפִיחֵי כָפָן וַאֲכוּלֵי עוּף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישָׁן וְשֵׁן חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְּהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְּזָחֲלִין בְּעַפְרָא:

רש״י◄ **מְזֵי רָעָב** • אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: ׳נְפִיחֵי כָפָן׳, וְאֵין לִי עֵד מוֹכִיחַ עָלָיו. וּמִשְּׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מִטּוּלוֹשָׁ״א שָׁמַעְתִּי: שְׂעִירֵי רָעָב, אָדָם כָּחוּשׁ מְגַדֵּל שֵׂעָר עַל בְּשָׂרוֹ. **מְזֵי** • לְשׁוֹן אֲרַמִּי: שֵׂעָר, מַזְיָא, דַּהֲוָה מְהַפֵּךְ בְּמַזְיָא. **וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף** • הַשֵּׁדִים נִלְחָמוּ בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב ה) ״וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף״, וְהֵם שֵׁדִים. **וְקֶטֶב מְרִירִי** • וּכְרִיתוּת שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ מְרִירִי. קֶטֶב — כְּרִיתָה, כְּמוֹ (הושע יג) ״אֱהִי קָטְבְּךָ שְׁאוֹל״. **וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת** • (ספרי) מַעֲשֶׂה הָיָה וְהָיוּ הָרְחֵלִים נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין. **חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר** • אֶרֶס נְחָשִׁים הַמִּתְהַלְּכִים עַל גְּחוֹנָם עַל הֶעָפָר, כַּמַּיִם הַזּוֹחֲלִים עַל הָאָרֶץ. זְחִילָה, לְשׁוֹן מְרוּצַת הַמַּיִם עַל הֶעָפָר, וְכֵן כָּל מְרוּצַת דָּבָר הַמְּשַׁפְּשֵׁף עַל הֶעָפָר וְהוֹלֵךְ.

(כה) מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה:

כה מִבָּרָא תְּתַכֵּל חַרְבָּא וּמִתְּנָיָא חַרְגַּת מוֹתָא אַף עוּלֵּמֵיהוֹן אַף עוּלְמָתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם אֱנַשׁ סָבֵיהוֹן:

רש״י◄ **מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב** • מִחוּץ לָעִיר תְּשַׁכְּלֵם חֶרֶב גְּיָסוֹת. **וּמֵחֲדָרִים אֵימָה** • כְּשֶׁבּוֹרֵחַ וְנִמְלָט מִן הַחֶרֶב, חַדְרֵי לִבּוֹ נוֹקְפִים עָלָיו מַחֲמַת אֵימָה, וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ. דָּבָר אַחֵר: ״וּמֵחֲדָרִים אֵימָה״,

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

תְּשׁוּבָה וְיִחָנְנוּ קוֹלָם וְאֵין זֶה מִן הַנָּכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן, לְזֶה גָּמַר אֹמֶר הַטַּעַם **כִּי דּוֹר תַּהְפֻּכֹת** פֵּרוּשׁ מִתְהַפְּכִים מִטּוֹבָה לְרָעָה, וְאוֹמְרוֹ **בָּנִים**, פֵּרוּשׁ אֲפִלּוּ יִחָשְׁבוּ לְהֵיטִיב לָבוֹא אֶל גָּדֵר שֶׁיִּהְיוּ נֶחְשָׁבִים בָּנִים לֹא אֵמֶן בָּם כִּי יָשׁוּבוּ

שֶׁבַּבַּיִת תִּהְיֶה אֵימַת דֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ט) ״כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ״, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. (ספרי) דָּבָר אַחֵר: ״מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חָרֶב״, עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּחוּצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה יא) ״וּמִסְפַּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלִַם

שַׁמְּתֶם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת״. **וּמִחֲדָרִים אֵימָה** • עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) ״אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ״.

(כו) אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם:

כו אָמְרִית אֶחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן וֶאֱשֵׁצְנוּן אֲבַטֵּל מִבְּנֵי אֱנָשָׁא דּוּכְרָנֵיהוֹן:

רש״י◄ **אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם** • אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְאֶה אוֹתָם. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ ״אַפְאֵיהֶם״, אֲשִׁיתֵם פֵּאָה, לְהַשְׁלִיכָם מֵעָלַי הֶפְקֵר, וְדֶגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּעֶזְרָא: (נחמיה ט) ״וַתִּתֵּן לָהֶם מַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים וַתַּחְלִקֵם לְפֵאָה״, לְהֶפְקֵר, וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: ״יַחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן״, וְלֹא יִתָּכֵן, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: ״אֲאַפְּאֵיהֶם״, א׳ אַחַת לְשִׁמּוּשׁ, וְאַחַת לִיסוֹד, כְּמוֹ:

(ישעיה מה) ״אֲאַזֶּרְךָ״, (איוב טז) ״אֲאַמְּצֶכֶם בְּמוֹ פִי״, וְהָא׳ הַתִּיכוֹנָה אֵינָהּ רְאוּיָה בּוֹ כְּלָל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַבְּרִיתָא הַשְּׁנוּיָה בַּ״סִּפְרֵי״, הַחוֹלֶקֶת תֵּבָה זוֹ לְשָׁלֹשׁ תֵּבוֹת: אָמַרְתִּי אַף אֵי הֵם, אָמַרְתִּי בְּאַפַּי: ״אֶתְּנֵם כְּאִלּוּ אֵינָם, שֶׁיֹּאמְרוּ רוֹאֵיהֶם עֲלֵיהֶם: אַיֵּה הֵם״?.

(כז) לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת:

כז אִלּוּלְפוּן רָגְזָא דְּסָנְאָה כְּנֵישׁ דִּילְמָא יִתְרַבְּרַב בְּעֵל דְּבָבָא דִּילְמָא יֵימְרוּן יְדָנָא תְּקִיפַת לָנָא וְלָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת כָּל דָּא:

(כח) כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:

כח אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִנּוּן וְלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ:

פירש״י [כז־כח]◄ **לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר** • אִם לֹא שֶׁכַּעַס הָאוֹיֵב כָּנוּס עֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִיתָם, וְאִם יוּכַל לָהֶם וַיַּשְׁחִיתֵם, יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בּוֹ וּבֵאלֹהָיו, וְלֹא יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בִּי, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ״, יְנַכְּרוּ הַדָּבָר לִתְלוֹת גְּבוּרָתָם בַּעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים, שֶׁאֵין הַגְּדֻלָּה שֶׁלּוֹ. **פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְגוֹ׳, כִּי** • אוֹתוֹ גוֹי. **אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה** • שֶׁאִלּוּ הָיוּ חֲכָמִים יַשְׂכִּילוּ זֹאת: ״אֵיכָה יִרְדֹּף וְגוֹ׳״.

◆ יום חמישי י׳ תשרי ◆

(כט) לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:

כט אִלּוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכָּלוּ בְּדָא סְבָרוּ מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן:

רש״י◄ **יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם** • יִתְּנוּ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן לְסוֹף פֵּרְעָנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְהַרְשִׁיעַ וְאֵין חֲזָרָתָם שְׁלֵמָה וַאֲשֶׁר עַל כֵּן רָאוּי הוּא לְהַסְתִּיר וְגוֹ׳: תורה כא

כו) אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם. פֵּרוּשׁ אַפְאֵיהֶם אַסְמִיךְ אַפַּי עִמָּהֶם עַד שֶׁיִּשְׁתַּבְּרוּ מֵאֱנוֹשׁ: תורה כז

כז) לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ שֶׁכַּמָּה וְכַמָּה הַכָּעֲסוֹת הִכְעִיסוּנִי אוֹיְבֵיהֶם וְהוּא אוֹמְרוֹ **אָגוּר** מִלְּשׁוֹן (משלי ו) אָגְרָה בַּקָּיִץ שֶׁאָגוּר הוּא כַּעַסוֹ שֶׁל אוֹיֵב וְעוֹמְדִים הֵם לְכִלָּיוֹן, וּכְשֶׁיִּרְאוּ שֶׁהִשְׁבַּתִּי שֵׁם יִשְׂרָאֵל ח״ו יְנַכְּרוּ צָרֵימוּ פֵּרוּשׁ יַחְשְׁבוּ כִּי יִשְׂרָאֵל אֻמָּתָם נָכְרִיָּה וְלֹא צַדִּיק וְיִתְחַזֵּק דְּבַר אֱמֶת לְשֶׁקֶר ח״ו, וְעוֹד חוֹשֵׁשׁ **פֶּן יֹאמְרוּ יָדֵינוּ רָמָה** פֵּרוּשׁ מִלְּבַד שֶׁיַּכְחִישׁוּ אֱמוּנַת יִשְׂרָאֵל וְדָתָם יוֹסִיפוּ לַחֲטֹא לוֹמַר שֶׁאֱמוּנָתָם אֱמוּנָה רְאוּיָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ פֶּן יֹאמְרוּ יָדֵינוּ רָמָה וְטוֹבָתָם וְשַׁלְוָתָם לֹא מֵה׳ הִיא אֶלָּא מֵעֲבוֹדָה זָרָה אֲשֶׁר הֵם עוֹבְדִים:

וְהוּא אוֹמְרוֹ וְלֹא ה׳ פָּעַל כָּל זֹאת פֵּרוּשׁ כָּל טוֹבָתָם וְהַצְלָחָתָם, וְהָרְאָיָה שֶׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל דָּבָר רַע מַה שֶּׁהֵם אֵינָם עוֹשִׂים וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה וְהֵם מְשֻׁלּוּ בָּהֶם וַיְאַבְּדוּם:

אוֹ יִרְצֶה שֶׁכָּל הַפְּעֻלָּה הַזֹּאת שֶׁעָשׂוּ הַשְּׁחָתָה גְּדוֹלָה בְּיִשְׂרָאֵל וְהִשְׁבִּיתוּ מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם יֹאמְרוּ שֶׁלֹּא עָשָׂה כָּל זֶה ה׳ אֶלָּא בְּצֵרוּף כֹּחַ וּרְצוֹן עֲבוֹדַת ע״ז שֶׁהִיא הִשְׁלִיטָתָם עֲלֵיהֶם: תורה כח

כח) כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת. פֵּרוּשׁ שֶׁאֵין חֵשֶׁשׁ שֶׁהַגּוֹי יִרְאֶה וְיִקַּח מוּסָר וְיֹאמַר וּמָה אֵלּוּ עַל שֶׁהִכְעִיסוּ מְעַט רָאֵה מָה עָלְתָה בְּיָדָם וְכוּ׳ וְיֵיטִיב מַעֲשָׂיו, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת** פֵּרוּשׁ אֵין בְּטִבְעוֹ דָּבָר זֶה וְאָבוּד הוּא מֵעֵצוֹת כָּאֵלּוּ, **וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה** לְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לוֹ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת פֵּרוּשׁ חֲרִי הָאַף הַבָּא עַל יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּה יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם מַה תִּהְיֶה עַל מַעֲלָם: תורה כט

(ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה
אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם:

ל אֶכְדֵין יִרְדּוֹף חַד אַלְפָא וּתְרֵין יֶעֱרְקוּן לְרִבּוֹתָא אֶלָּהֵן אֲרֵי תַּקִּיפָּהוֹן מְסָרְנוּן וַיְיָ אֲשְׁלֵמְנוּן:

רש״י◄ אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד • מִמֶּנּוּ אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל. אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם • מְכָרָם וּמְסָרָם בְּיָדֵנוּ, דילבר״ר בְּלַעַ״ז (איבערגעבען)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות אחרון של פסח תשי״ז – תורת מנחם התוועדויות כרך יט עמ׳ 323)

כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם (לב, ל) הַשְּׁמָדוֹת ל״ע שֶׁהָיוּ בְּדוֹרֵנוּ - לֹא הָיוּ מִצַּד כֹּחָם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין לְגוֹי שְׁלִיטָה עַל יְהוּדִי, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם בַּעֲצֵי הַמִּקְדָּשׁ הַגַּשְׁמִי וַאֲבָנָיו לֹא שָׁלַט הָאוֹיֵב, כַּכָּתוּב "טָבְעוּ בָּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ" - כָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁאֵין לוֹ שְׁלִיטָה בְּמִקְדָּשׁ רוּחָנִי (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד). אֶלָּא **צוּרָם** מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם - מִטַּעַם הַיָּדוּעַ לִיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. וְהִנֵּה כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ״ר אָמַר פַּעַם, שֶׁאֵין לְהַצְדִּיק אֶת ה׳ יוֹתֵר מִדַּאי . . . אֲבָל כְּתִיב "אוֹדְךָ ה׳ כִּי אָנַפְתָּ בִּי״, הֵינוּ שֶׁלְּעָתִיד יוֹדוּ לַה׳ עַל הַ״אָנַפְתָּ״.

(לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים:

לא אֲרֵי לָא כְתָקְפָּנָא תָּקְפָּהוֹן וּבַעֲלֵי דְבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא:

רש״י◄ **כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם** • כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לָאוֹיְבִים לְהָבִין שֶׁהַשֵּׁם הִסְגִּירָם, וְלֹא לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם הַנִּצָּחוֹן, שֶׁהֲרֵי עַד הֵנָּה לֹא יָכְלוּ כְּלוּם אֱלֹהֵיהֶם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ, כִּי לֹא כְּסַלְעֵנוּ סַלְעָם. כָּל "צוּר" שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן סֶלַע. **וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים** • וְעַכְשָׁו אוֹיְבֵינוּ שׁוֹפְטִים אוֹתָנוּ, שֶׁהֲרֵי צוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם (סִפְרִים אַחֲרִים: הֲרֵי שֶׁצּוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם)◆

(לב) כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ
עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ:

לב אֲרֵי כְּפַרְעָנוּת עַמָּא דִּסְדוֹם פַּרְעָנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמֹרָה מָחָתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵשֵׁי חֲוָיָן וְתַשְׁלֻמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן:

רש״י◄ **כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם** • מוּסָב לְמַעְלָה: אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְאֵיהֶם וְאַשְׁבִּית זִכְרָם — לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂה סְדֹם וַעֲמוֹרָה. **שַׁדְמֹת** • שְׂדֵה תְבוּאָה, כְּמוֹ: (חבקוק ג) "וּשְׁדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל", (מלכים ב כג) "בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן". **עִנְּבֵי־רוֹשׁ** • עֵשֶׂב מַר. **אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ** • מַשְׁקֶה מַר רָאוּי לָהֶם, לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם פֵּרָעָנוּתָם, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: 'וְתַשְׁלֻמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן'.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ל) **אֵיכָה יִרְדֹּף.** יֵשׁ לְפָרְשׁוֹ הֶעָרָה לַגּוֹי שֶׁאֵינוֹ מִתְעוֹרֵר בְּהֶעָרָה נִרְגֶּשֶׁת שֶׁהִיא אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ אֶחָד מֵהָאֻמּוֹת אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל, פֵּרוּשׁ כִּי בְּכָל מִלְחֲמוֹת הָרְגִילִים בֵּין הָאֻמּוֹת לֹא יִמְצָא דָּבָר כָּזֶה שֶׁאֵין שׁוֹנֵא מַשִּׂיג כֹּחַ וּגְבוּרָה כָּזוֹ בֵּין הָעַמִּים:

אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף. פֵּרוּשׁ א׳ הַמְיֻחָד מֵהָאֻמּוֹת אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל וְכוּ׳, וְעַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי בַּפְּסוּק (כ״ו ח׳) וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וְגוֹ׳:

אִם לֹא כִּי צוּרָם. פֵּרוּשׁ מִדַּת הַדִּין, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפְּסוּק (ד׳) הַצּוּר תָּמִים וְגוֹ׳, וְאוֹמְרוֹ **וַה׳ הִסְגִּירָם** פֵּרוּשׁ מִדַּת רַחֲמִים עִם מִדַּת הַדִּין שֶׁזּוּלַת זֶה לֹא הָיָה כָּל כָּךְ יְרִידָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּפְּלוּ אֶלֶף לִפְנֵי אֶחָד: תורה לא

לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ הַטַּעַם שֶׁיִּתְּלוּ טַעַם אֶחָד אֶלֶף כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם וְלֹא יִתְּלוּ לוֹמַר מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה׳ וְגוֹ׳ ח״ו וּכְמַאֲמַר מֹשֶׁה לַה׳ בְּמַעֲשֵׂה הַמְרַגְּלִים, כִּי הַתֹּקֶף שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָם כִּתְקָפָם שֶׁל הָאֻמּוֹת, שֶׁאֵין לְךָ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעָמְדָה יָמִים רַבִּים, בְּסוֹד (משלי י״ב) וְעַד אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר, וְצֵא וּלְמַד מֵעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל כְּמוֹשׁ אֲשֶׁר תָּעוּ אַחֲרֶיהָ רֹב הָאֻמּוֹת וְכַמָּה הִפְלִיאָה עֲשׂוֹת כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ סְעַדְיָה גָּאוֹן וְאַף עַל פִּי כֵן וְהָיָה כְּלֹא הָיָה וְרַבּוֹת כָּאֵלֶּה, אֲבָל צוּרֵנוּ שַׁגִּיא כֹּחַ מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וַאֲפִלּוּ הַגּוֹיִם יַסְכִּימוּ עַל זֶה כָּאָמוּר בְּדִבְרֵי הַנָּבִיא (מלאכי א׳) כִּי גָּדוֹל שְׁמִי בַגּוֹיִם, וּכְשֶׁיִּרְאוּ מַפֶּלֶת יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ זֶה גַּם הֵם יִשְׁפּטוּ כֵּן, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים** לְשׁוֹן דַּיָּנִים כְּאוֹמְרוֹ (שמות כ״א כ״ב) וְנָתַן בִּפְלִלִים פֵּרוּשׁ יִשְׁפּטוּ גַּם הֵם שֶׁלֹּא כְצוּרֵנוּ צוּרָם, אֶלָּא כְּשֶׁרוֹאִים הַשְּׁחָתַת יִשְׂרָאֵל יְנַכְּרוּ אֶת הָאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב פֶּן יְנַכְּרוּ וְגוֹ׳ פֶּן יֹאמְרוּ וְגוֹ׳: תורה לב

לב) כִּי מִגֶּפֶן וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ נוֹתֵן טַעַם לְמִכִּירָתָם וּלְהַקּוֹדֵם לָהּ אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם, וְאוֹמְרוֹ **מִגֶּפֶן** כְּבָר הוֹדַעְתִּי כִּי דָּבָר שֶׁבְּקִדֻּשָּׁה יֵשׁ כְּנֶגְדּוֹ בִּסְטְרָא אַחֲרָא כְּאוֹמְרוֹ (קהלת ז׳) גַּם אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה וְגוֹ׳, וְיִשְׂרָאֵל נִמְשָׁלוּ לְגֶפֶן דִּכְתִיב (תהלים פ׳) גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ,

(לג) חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר׃

לג הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֹּס פֵּרְעָנוּתְהוֹן וּכְרֵישׁ פִּתְגֵי חֻוְיָן אַכְזְרָאִין׃

רש״י◄ חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֹּס פֵּרְעָנוּתְהוֹן׳, הִנֵּה כִּמְרִירוּת נְחָשִׁים כּוֹס מִשְׁתֵּה פֵּרְעָנוּתָם. וְרֹאשׁ פְּתָנִים • כּוֹסָם, שֶׁהוּא אַכְזָר לַנָּשׁוּךְ. אוֹיֵב אַכְזָרִי יָבֹא וְיִפָּרַע מֵהֶם.

(לד) הֲלֹא־הִוא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאֹצְרֹתָי׃

לד הֲלָא כָּל עוֹבְדֵיהוֹן גְּלָן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצָרַי׃

רש״י◄ הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי • כְּתַרְגּוּמוֹ, כִּסְבוּרִים הֵם שֶׁשָּׁכַחְתִּי מַעֲשֵׂיהֶם? כֻּלָּם גְּנוּזִים וּשְׁמוּרִים לְפָנַי. הֲלֹא־הוּא • פְּרִי גַּפְנָם וּתְבוּאַת שַׂדְמוֹתָם, כָּמוּס עִמָּדִי.

(לה) לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ׃

לה קֳדָמַי פֵּרְעָנוּתָא וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם לְעִדָּן דְּיִגְלוֹן מֵאַרְעָהוֹן אֲרֵי קָרִיב יוֹם תְּבָרְהוֹן וּמַבַּע דְּעָתִיד לְהוֹן׃

רש״י◄ לִי נָקָם וְשִׁלֵּם • עִמִּי נָכוֹן וּמְזֻמָּן פֵּרְעָנוּת נָקָם וְשִׁלֵּם לָהֶם כְּמַעֲשֵׂיהֶם. הַנָּקָם יְשַׁלֵּם לָהֶם גְּמוּלָם. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים ״וְשִׁלֵּם״, שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ ׳וְשָׁלוֹם׳, וְהוּא מִגְּזֵרַת (ירמיה ה): ״וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם״, כְּמוֹ וְהַדִּבּוּר. וְאֵימָתַי אֲשַׁלֵּם לָהֶם? — לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם • כְּשֶׁתִּתּוֹם זְכוּת אֲבוֹתָם, שֶׁהֵן סְמוּכִים עָלָיו. כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם • כְּשֶׁאֶרְצֶה לְהָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם אֵידָם, קָרוֹב וּמְזֻמָּן לְפָנַי לְהָבִיא עַל־יְדֵי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה. וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ • וּמַהֵר יָבֹאוּ הָעֲתִידוֹת לָהֶם. וְחָשׁ • כְּמוֹ (ישעיה ה) ״יְמַהֵר יָחִישָׁה״. עַד כָּאן הֵעִיד עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה דִּבְרֵי תּוֹכֵחָה לִהְיוֹת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד, כְּשֶׁתָּבֹא עֲלֵיהֶם הַפֵּרְעָנוּת יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי הוֹדַעְתִּים מֵרֹאשׁ, מִכָּאן וָאֵילָךְ הֵעִיד עֲלֵיהֶם דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין שֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם כִּכְלוֹת הַפֵּרְעָנוּת, כְּכָל אֲשֶׁר אָמַר לְמַעְלָה: (לעיל ל) ״וְהָיָה כִי יָבוֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וְגוֹ׳ וְשָׁב ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְגוֹ׳״.

(לו) כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנָחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב׃

לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא דְּעַמֵּהּ וּפֵרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי גֶּלֵי קָדָמוֹהִי דִּבְעִדָּן דִּתְתְּקַף עֲלֵיהוֹן מָחַת סָנְאָה יְהוֹן מִסַּלְטְלִין וּשְׁבִיקִין׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּכְנֶגְדָּם כְּשֶׁהִרְשִׁיעוּ אָמַר מִגֶּפֶן סְדֹם, וְגֶפֶן הִיא אִילָן הָרַע שֶׁל אֲחִיזַת הָרְשָׁעִים כְּמוֹ שֶׁגָּמַר אוֹמֵר **עֲנָבָמוֹ עִנְּבֵי רוֹשׁ** וְגוֹ׳, וּלְפִי שֶׁאֵינָם אֶלָּא אוֹחֲזִים בָּהּ וְאֵין כָּל עֲנָבָם מִמֶּנָּה, לָזֶה אָמַר **מִגֶּפֶן** וְלֹא אָמַר כִּי גֶּפֶן סְדוֹם גַּפְנָם, וּבְחַר מִכָּל דּוֹמֶה הָרַע סְדוֹם, לְפִי שֶׁנִּתְמַלְּאָה סְאָתָם כִּסְדוֹם:

וְאוֹמְרוֹ וּמִשְׁדְּמוֹת עֲמֹרָה כִּי כְּמוֹ שֶׁבְּעִנְבֵי אִילָן הַקָּדוֹשׁ יֵשׁ גָּדֵר לְמַעְלָה מִגָּדֵר וְהָעֶלְיוֹן יִתְיַחֵס אֵלָיו שֵׁם זָכָר לִהְיוֹתוֹ מַשְׁפִּיעַ וְהַתַּחְתּוֹן יִתְיַחֵס אֵלָיו שֵׁם נְקֵבָה לִהְיוֹתוֹ נִשְׁפָּע כְּמוֹ כֵן הַמְשִׁיל אֲחִיזוֹת בְּשָׁרְשׁוֹ הָרַע לְב׳ גְּדָרִים, גָּדֵר הָרִאשׁוֹן יִקָּרֵא גֶּפֶן, וְגָדֵר ב׳ נִקְרָא שָׂדֶה, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין בְּדִגְמָתָם בְּקֹדֶשׁ וְיָאוֹרוּ עֵינָיו: תורה לג

לד) הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי וְגוֹ׳. פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁבִּשְׁכִיל כַּעַס אוֹיֵב נִמְנַעְתִּי מֵעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט הַמִּתְחַיֵּב לָהֶם עַל מַעֲשֵׂיהֶם לֹא מִפְּנֵי זֶה יִפָּטְרוּ מֵעֹנֶשׁ הַמַּגִּיעַ לָהֶם הֲלֹא הוּא כָּמוּס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרוֹתַי לְיוֹם הַדִּין, וְעַל זֶה אָמַר הַנָּבִיא (יְשַׁעְיָה י׳) וּמַה תַּעֲשׂוּ לְיוֹם פְּקֻדָּה, וְצֵא וּלְמַד מַה שֶׁחָרַד שְׁמוּאֵל מִפַּחַד יוֹם הַדִּין כְּאוֹמְרָם ז״ל (חֲגִיגָה ד׳ ב׳) בְּמַעֲשֶׂה בַּעֲלַת אוֹב, וְכָפַל לוֹמַר **כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם** וְגוֹ׳, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (שְׁמוֹת ל״ד ז׳) נֹשֵׂא עָוֹן, וּכְשֶׁיַּגִּיעַ לְגָדֵר שֶׁאֹמַר נִלְאֵתִי נְשׂוֹא יַחְתְּמֵהוּ בָּאוֹצָרוֹת וְיִנְקֹם הוּא מֵעוֹשֵׂי רִשְׁעָה בְּהוֹצָאַת שֶׁמֶשׁ מִנַּרְתִּיקָהּ (נְדָרִים ח׳ ב׳) וְלֹהַט אוֹתָם יוֹם ה׳, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לִי נָקָם** פֵּרוּשׁ שֶׁיִּנְקֹם הוּא בְּעַצְמוֹ כִּבְיָכוֹל: תורה לה

לה) לִי נָקָם וְשִׁלֵּם. יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (ע״ז ג׳ ב׳) שֶׁלָּעָתִיד לָבוֹא יוֹצִיא ה׳ חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ הָרְשָׁעִים נִדּוֹנִים בָּהּ וְלֹהֶטָה אוֹתָם וְהַצַּדִּיקִים מִתְרַפְּאִין בָּהּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם** פֵּרוּשׁ נָקָם לְרְשָׁעִים וְשִׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים, וְאוֹמְרוֹ **לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם** הוּא סוֹד מַאֲמַר (סוטה מ״ט) עִקְּבוֹת מְשִׁיחָא, וְהוּא בְּרוּרֵי נִיצוֹצֵי רַגְלֵי ס״מ כְּשֶׁתָּמוּט רַגְלָם שֶׁל עוֹשֵׂי רִשְׁעָה וְתִגְּמֹר מִמַּה שֶׁנָּגַע בָּהּ מִדָּבָר הַמַּעֲמִיד כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵן, וְאוֹמְרוֹ **כִּי קָרוֹב יוֹם** וְגוֹ׳, הוּא מַאֲמַר הַנָּבִיא (צפניה א׳) כִּי קָרוֹב יוֹם ה׳. וְאוֹמְרוֹ **וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ,** הֵם הַנֶּחָמוֹת הָעֲתִידוֹת כְּשֶׁיִּשְׁתַּלְּמוּ עוֹשֵׂי רִשְׁעָה תִּכְלֶה יִמְהַר לְקַיֵּם הַבְטָחוֹת הָעֲתִידוֹת לַצַּדִּיקִים: תורה לו

לו) כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ וְגוֹ׳. אַחַר שֶׁגָּמַר עִנְיָן מַכְעִיסֵי אֵל עַד סוֹפָם חָזַר לְהַבְטִיחַ לִכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְעוֹלָם

רש״י◄ **כִּי־יָדִין ה׳ עַמּוֹ • כְּשֶׁיִּשְׁפֹּט אוֹתָם בְּיִסּוּרִין הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ** (איוב לו) ״כִּי בָם יָדִין עַמִּים״, **יְיַסֵּר עַמִּים.** ׳כִּי׳ זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳דְּהָא׳ לָתֵת טַעַם לַדְּבָרִים שֶׁל מַעְלָה, אֶלָּא לְשׁוֹן תְּחִלַּת דִּבּוּר, כְּמוֹ (ויקרא כה) ״כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ״, כְּשֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּטִים הַלָּלוּ **וְיִתְנַחֵם** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל **עֲבָדָיו** לָשׁוּב וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם. **יִתְנֶחָם •** לְשׁוֹן הֵפֶךְ מַחֲשָׁבָה, לְהֵטִיב אוֹ לְהָרַע. **כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד •** כְּשֶׁיִּרְאֶה כִּי יַד הָאוֹיֵב הוֹלֶכֶת **וְחוֹזֶקֶת מְאֹד עֲלֵיהֶם, וְאֶפֶס בָּהֶם עָצוּר וְעָזוּב. עָצוּר •** נוֹשַׁע עַל־יְדֵי עוֹצֵר וּמוֹשִׁיעַ שֶׁיַּעֲצֹר בָּהֶם. **עָזוּב •** עַל־יְדֵי עוֹזֵב. וְעוֹצֵר הוּא הַמּוֹשִׁיעַ הָעוֹצֵר בָּעָם שֶׁלֹּא יֵלְכוּ מְפֻזָּרִים בְּצֵאתָם לַצָּבָא עַל הָאוֹיֵב, בִּלְשׁוֹן לַעַ״ז מיינטינדו״ר. **עָצוּר •** הוּא הַנּוֹשָׁע בְּמַעֲצוֹר הַמּוֹשִׁיעַ. **עָזוּב •** מְחֻזָּק, כְּמוֹ (נחמיה ג) ״וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה״, (ירמיה מט) ״אֵיךְ לֹא עֻזָּבָה עִיר תְּהִלָּה״.

(לז) **וְאָמַר אַיֵּ אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ:**

לז וְיֵימַר אָן דַּחֲלָתְהוֹן תַּקִּיפָא דַּהֲוּוֹ רְחִיצִין בֵּהּ:

רש״י◄ **וְאָמַר •** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **אַיֵּ אֱלֹהֵימוֹ •** עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים שֶׁעָבְדוּ. **צוּר חָסָיוּ בוֹ •** הַסֶּלַע שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּין בּוֹ מִפְּנֵי הַחַמָּה וְהַצִּנָּה, כְּלוֹמַר שֶׁהָיוּ בְּטוּחִין בּוֹ לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִן הָרָעָה.

(לח) **אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:**

לח דִּי תְּרֵב נִכְסָתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתָן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן וִיסַעֲדוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מָגֵן:

רש״י◄ **אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ •** הָיוּ אוֹתָן אֱלֹהוּת אוֹכְלִים, שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים לִפְנֵיהֶם וְשׁוֹתִים **יֵין נְסִיכָם. יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה •** אוֹתוֹ הַצּוּר יִהְיֶה לָכֶם מַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר.

(לט) **רְאוּ ׳ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:**

לט חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא מְמִית וּמָחֵה מָחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזֵב:

רש״י◄ **רְאוּ עַתָּה •** הָבִינוּ מִן הַפֻּרְעָנוּת שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם וְאֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ, וּמִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאוֹשִׁיעֲכֶם וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדִי. **אֲנִי אֲנִי הוּא •** אֲנִי לְהַשְׁפִּיל וַאֲנִי **לְהָרִים. וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי •** עוֹמֵד כְּנֶגְדִּי לִמְחוֹת. **עִמָּדִי •** דֵּגְמָתִי וְכָמוֹנִי. **וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל • הַפּוֹשְׁעִים בִּי.**

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יָרִיב אִתָּם, **כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ** פֵּרוּשׁ יַעֲמִיד בַּמִּשְׁפָּט כּוֹסוֹת הַתַּרְעֵלָה אֲשֶׁר עֲבֵרוּם וְיִרְאֶה צָרוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל הַצַּדִּיקִים מֵהֶם הָרְגוּ מֵהֶם שָׁרְפוּ מֵהֶם הִפְשִׁיטוּם וּבִשְׁבִיל הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר נִצְטַעֲרוּ יִתְנַחֵם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם** פֵּרוּשׁ בִּשְׁבִילָם יִתְנַחֵם לוֹמַר דַּי צָרוֹת הַגָּלוּת, וְעוֹד כְּשֶׁיִּרְאֶה ה׳ שֶׁאֵין כֹּחַ בְּיִשְׂרָאֵל לְהַצִּיל עַצְמָן מֵהַגָּלוּת, וְכֹחַ אֵין בַּצַּדִּיקִים לְיַסֵּר בְּשֵׁבֶט מוּסָר לְמַרְגִּיזֵי אֵל, גַּם לֹא יִשְׁאֲרוּ בְּיִשְׂרָאֵל אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וּנְבִיאִים חוֹזִים בַּעֲלֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאֵין אֶשְׁכּוֹל וְגוֹ׳ (מיכה ז׳), וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי אָזְלַת יָד,** וּבָזֶה אֶפֶס עָצוּר פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ (שמואל א׳ ט׳) יַעֲצֹר בְּעַמִּי פֵּרוּשׁ שֶׁאֵין כֹּחַ לַמַּדְרִיכִים בְּדַרְכֵי ה׳ לְהַדְרִיכָם, **וְעָזוּב** פֵּרוּשׁ וּמִצַּד זֶה נִשְׁאַר הָעָם עָזוּב, וְאָמַר יִשְׂרָאֵל **אַי אֱלֹהֵימוֹ** הֲגַם שֶׁאֵין מַעֲשֵׂיהֶם מְהֻגָּנִים אַף עַל פִּי כֵן יָבוֹא בְּטַעֲנָה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים הָרָמוּז בְּתֵבַת צוּר, וְהוּא **חָסָיוּ בוֹ** כִּי יִשְׂרָאֵל הֲגַם שֶׁיַּרְשִׁיעוּ וְיַעַבְרוּ עַל חֵלֶק מִמִּצְוֹות ה׳ אַף עַל פִּי כֵן כָּל מַחֲסֵיהֶם בַּה׳, וְעָלָיו סוֹבְלִים דַּלּוּת וְשִׁפְלוּת, וְנֶהֱרָגִים עַל קְדֻשַּׁת שְׁמוֹ, וְעוֹמְדִים וּמְצַפִּים לְצוּר גּוֹאֲלָם וְהוּא אוֹמְרוֹ חָסָיוּ בוֹ:

וְאוֹמְרוֹ אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ וְגוֹ׳ הוּא מַאֲמַר ה׳ נֶגֶד דִּבְרֵיהֶם, וְהַרְדָּפַת הַדְּבָרִים הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי יָדִין וְגוֹ׳ וְיִתְנֶחָם עַל מַה שֶׁסָּבְלוּ עֲבָדָיו וְעוֹד כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְגוֹ׳ וְאָמַר וְגוֹ׳, וְהֵשִׁיב ה׳ אֲשֶׁר חֵלֶב וְגוֹ׳ יָקוּמוּ, וּמוּבָן הַדָּבָר מֵעַצְמוֹ הַכָּרָתָם שֶׁל אוֹכְלֵי זְבָחֵימוֹ כִּי לֹא יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ, וְיַכִּירוּ כִּי ה׳ הוּא לְבַדּוֹ מוֹשִׁיעַ, וְהוּא מַה שֶׁגָּמַר אֹמֶר רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי וְגוֹ׳: תורה לז

לח) יָקוּמוּ וַיַּעַזְרֻכֶם וְגוֹ׳. לְפִי שֶׁיֵּשׁ ב׳ מִינֵי עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, יֵשׁ שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה לֵאלֹהַּ גָּמוּר, וְיֵשׁ שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה לְאֻמְצָעִי, וְאֶל שְׁנֵיהֶם צִוָּה ה׳ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּהוּ בִּמְקוֹמוֹ (שמות כ׳ ד׳), לָזֶה אָמַר כְּנֶגֶד הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה לְאֻמְצָעִי אָמַר יָקוּמוּ וַיַּעַזְרֻכֶם עֵזֶר בְּעָלְמָא כִּי לְסִבָּה זוֹ עֲשָׂאוּהָ לַעֲזֹר לְהוֹעִיל בֵּינֵיהֶם וּבֵין אֱלֹהֵי עוֹלָם, וּכְנֶגֶד הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה לֵאלֹהַּ גָּמַר אֹמֶר **יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:** תורה לט

לט) רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְגוֹ׳. כְּפַל לוֹמַר ב׳ פְּעָמִים **אֲנִי אֲנִי** כְּנֶגֶד

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדויות חלק א תשמ"ה עמוד 351

עטרת מרים

יד אַחַר שֶׁדִּבֵּר (נ"ח ו') עַל הַתְּשׁוּבָה וְהִפְסִיק בְּסִפּוּר רֹעַ הַדּוֹר וְרֹעַ הַמַּנְהִיגִים, שָׁב לֵאמֹר כִּי ה' יִסְלוֹל דֶּרֶךְ לְקַבֵּל הַחוֹטְאִים הָאֵלֶּה בִּתְשׁוּבָה. **וְאָמַר סְלוּ־סְלוּ** עֲשׂוּ מְסִלָּה וְדֶרֶךְ כְּבוּשָׁה **פַּנּוּ־דֶרֶךְ** מִן הַמַּכְשֹׁלוֹת **הָרִימוּ** הַפְרִישׁוּ אַבְנֵי **מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ** שֶׁיֵּלְכוּ בוֹ בְּנֵי **עַמִּי** כִּי לֹא יִפָּחֲדוּ עוֹד מִן הָאוֹיֵב כִּי מֵת וְאֵינֶנּוּ:

טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד נֶצַח וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ וְנִבְדָּל וְאֵין עֲרוּךְ אֵלָיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמָּרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן עִם כָּל זֶה וְאֶת וְעִם דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ אֲנִי לְהַשְׁגִּיחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים סוֹבְלֵי עֹנִי וְחֲלָיִים: **טז כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב** עִם הַחוֹטֵא לְהַעֲנִישׁוֹ בִּגְמוּל מַעֲשָׂיו **וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף כִּי־רוּחַ הָאָדָם מִלְּפָנַי יַעֲטֹוף** בָּא לוֹ מֵאִתִּי **וְעָטָפָה** אוֹתוֹ **וּנְשָׁמוֹת** כֻּלָּם הֲלֹא **אֲנִי עָשִׂיתִי** וְלִבּוֹ רָאוּי לִי לְרַחֵם עָלֵיהֶם: **יז בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ** הַגָּזֵל שֶׁלּוֹ **קָצַפְתִּי** עָלָיו **וָאַכֵּהוּ הַסְתֵּר הִסְתַּרְתִּי** פָּנַי מִמֶּנּוּ לְבַל אֶרְאֶה בְּצָרָתוֹ **וָאֶקְצֹף** עוֹד לְהַכְבִּיד עָלָיו הַצָּרָה **וַיֵּלֶךְ** לְפָנַי **שׁוֹבֵב** בְּסָרוּב וּמֶרֶד **וּבְדֶרֶךְ** תַּאֲוַת **לִבּוֹ:**

יח דְּרָכָיו רָאִיתִי שֶׁהוּא נִכְנָע מִלְּפָנַי כְּשֶׁבָּא עָלָיו צָרָה **וְאֶרְפָּאֵהוּ** אָז מִן הַמַּכּוֹת הַפּוֹקְדוֹת אוֹתוֹ **וְאַנְחֵהוּ בְּדֶרֶךְ** הַטּוֹב שֶׁלֹּא יֶחֱטָא עוֹד **וַאֲשַׁלֵּם נְחֻמִים** טוֹבוֹת שֶׁיְּנַחֵם בָּהֶם לוֹ לְעֻמַּת הַצַּעַר שֶׁהָיָה לוֹ **וְלַאֲבֵלָיו** לְמִצְטַעֲרִים בְּצָרָתוֹ: **יט בּוֹרֵא** אֶחָדִישׁ אֲנִי לוֹ **נִיב שְׂפָתָיִם** מְחֻדָּשׁ כִּי מַעֲתָּה כֻּלָּם יֹאמְרוּ לוֹ **שָׁלוֹם** | **שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב** לַצַּדִּיק וּלְבַעַל־תְּשׁוּבָה **אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו** מַחֲלֵי נַפְשׁוֹ וּמַכְאוֹבוֹת גּוּפוֹ:

כ וְהָרְשָׁעִים שֶׁאֵין נוֹתְנִין לֵב לָשׁוּב אֶל ה', הֵם **כַּיָּם** שֶׁבְּכָל עֵת הוּא **נִגְרָשׁ** מִן הָרוּחַ וּמִתְנַדְנֵד בְּגַלָּיו אֶל הַשָּׂפָה **כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו** בְּבוֹאוֹ אֶל הַשָּׂפָה **רֶפֶשׁ וָטִיט** הַמְצֻיָּן מַעֲשֵׂי הָרְשָׁעִים, וְהֵם יַתְמִידוּ בִּצָּרָה וְעוֹד יוֹסִיפוּ סָרָה: **כא** כְּמוֹ שֶׁאֵין שָׁלוֹם בְּרוּחָם, כֵּן **אֵין שָׁלוֹם** לְכָל אֲשֶׁר לָהֶם **אָמַר אֱלֹהֵי לָרְשָׁעִים: א** צִוָּה אֵלָיו קְרָא בְגָרוֹן בְּקוֹל גָּדוֹל **אַל־תַּחְשֹׂךְ** אַל תִּמְנַע מִלִּקְרוֹא **כַּשּׁוֹפָר הָרֵם** קוֹלֶךָ **וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם** וְחוֹבֵיהֶם עֲלֵיהֶם **וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם:**

ב מַרְאִים עַצְמָן כְּצַדִּיקִים כִּי **וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן** וְחוֹשְׁבִים שֶׁיּוֹצְאִים יָדֵי חוֹבָתָם בְּמַה שֶׁדּוֹרְשִׁים אוֹתִי וְחוֹקְרִים אַחַר הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה הֲגַם שֶׁאֵין עוֹשִׂים אוֹתָם **וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן** חֲפֵצִים לִשְׁאוֹל הוֹרָאוֹת לַחֲכָמִים כְּאִלּוּ רוֹצִים לְקַיְּמָן **כְּגוֹי אֲשֶׁר־צָדְקָה**

הפטרה לשחרית יום כיפור ישעיה פרק נז

נז יד וְאָמַר סְלוּ־סְלוּ פַּנּוּ־דֶרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי: טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: טז כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטֹוף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי: יז בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי וָאַכֵּהוּ הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבֵב בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ: יח דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נְחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו: יט בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם | שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו: כ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט: כא אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהֵי לָרְשָׁעִים: **נח** א קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: ב וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שְׁתֵּי טָעֲיוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁרְמָזְנוּ בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵי זֶה, לָזֶה אָמַר אֲנִי פָּרוּשׁ וְלֹא אַחֵר שֶׁאַתֶּם חוֹשְׁבִים בּוֹ לֵאלֹהַּ גָּמוּר, וּכְנֶגֶד עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעוֹשִׂים לְאֶמְצָעִי אָמַר אֲנִי הוּא פָּרוּשׁ לְבַדִּי, וְגָמַר אֹמֶר **וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי** אֶמְצָעִי בֵּינִי לְבֵין הַנִּבְרָאִים:

אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה. זֶה כְּנֶגֶד כַּת הָאוֹמְרִים שֶׁפּוֹעֵל הָרַע אֵינוֹ פּוֹעֵל הַטּוֹב וּב' יְכוֹלוֹת יֵשׁ, לָזֶה אָמַר אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה, וְלֹא בִּפְרָט זֶה בִּלְבַד אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּפְרָטֵי פְּעָלֵי הָרַע אֲנִי מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא, וְרַז"ל דָּרְשׁוּ (ספרי יעש"ד:

וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל. פֵּרוּשׁ שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים יָמוּתוּ, וְלָזֶה דִּיֵּק לוֹמַר וְאֵין מִיָּדִי וְלֹא אָמַר וְאֵין מַצִּיל מִיָּדִי: תורה מ

עטרת מרים

עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב כֵּן יִשְׁאָלוּנִי תָּמִיד מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן מַרְאִים עַצְמָם כְּאִלּוּ הָיוּ חֲרֵדִים עַל הַמִּצְוֹת, אֲבָל לֹא כֵּן הוּא: ג מִתְרַעֲמִים עָלַי וְיֹאמְרוּ לָמָּה צַמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ תַּעֲנִיתֵנוּ וְלֹא קִבַּלְתָּ תְּפִלָּתֵנוּ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע אֵין אַתָּה מַשְׂגִּיחַ בָּנוּ, וְאוֹיְבֵינוּ מוּשָׁלִים בָּנוּ. הַתְּשׁוּבָה הִיא, הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם כָּל אֶחָד מִכֶּם תִּמְצְאוּ דְּבַר הַחֵפֶץ בּוֹ וְעֵסוֹק בּוֹ לְהַפִּיג מִמֶּנּוּ צַעַר הַתַּעֲנִית וְלֹא שֶׁת לִבּוֹ לָשׁוּב לַה׳, כְּגוֹן וְכָל־עַצְבֵּיכֶם בַּעֲלֵי חוֹב שֶׁלָּכֶם הַנֶּעֱצָבִים עַל יָדְכֶם תִּנְגְּשׁוּ תִּלְחָצוּ בְּיוֹם צוֹמְכֶם: ד הֵן בֶּאֱמֶת לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ לְהִתְקוֹטֵט זֶה עִם זֶה וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרוֹף רֶשַׁע לֹא־תָצוּמוּ אֵינְכֶם צָמִים כַּיּוֹם כְּמִשְׁפַּט יוֹם הַצּוֹם לְהַשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם וְאֵיךְ אֶרְצֶה אוֹתוֹ: ה הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ וְכִי כָּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת צוֹם שֶׁאֶבְחַר בּוֹ יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף כְּאֹגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַיהוָה: ו הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל־מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ: ז הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם: ח אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְהוָה יַאַסְפֶךָ: ט אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה תְּשַׁוֵּעַ וְיֹאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלַח אֶצְבַּע וְדַבֶּר־אָוֶן: י וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׂבִּיעַ וָזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם: יא וְנָחֲךָ יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ

עטרת מרים

וְאִפֵּר, אֶלָּא אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר הַבּוֹקֵעַ בָּעֲבִים אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ וּרְפוּאָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ וּכְשֶׁתְּמוּת כְּבוֹד יְהוָה יַאַסְפֶךָ בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶל מְקוֹם אֲשֶׁר נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים צְרוּרוֹת שָׁם: ט כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה לְמִלָּא שְׁאֵלָתְךָ תְּשַׁוֵּעַ וְיֹאמַר הִנֵּנִי לְהַשְׁלִים חֶפְצְךָ אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה אֶת עֲצִי הָעֹל שֶׁהִכְבַּדְתָּ עַל צְוָאֲרֵי הָעֲנִיִּים שְׁלַח אֶצְבַּע גַּם תָּסִיר מִלְּשַׁלּוֹחַ אֶצְבַּעֲךָ אֶל מוּל פְּנֵי חֲבֵרְךָ כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם הַמְרִיבִים וְדַבֶּר־אָוֶן וְכֵן תָּסִיר דְּבַר אָוֶן שֶׁלֹּא תָּרִיב עִם רֵעֲךָ אֲפִילּוּ בְּדְבָרִים: י וְתָפֵק וְתוֹצִיא לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ בְּתִנְחוּמֵי דְּבָרִים טוֹבִים וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה הַמְעֻנָּה בְּרָעָב תַּשְׂבִּיעַ אוֹתָהּ, אָז וָזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ, וְחֹשֶׁכֶת הַצָּרוֹת וַאֲפֵלָתְךָ תָּאִיר שׁוּב כַּצָּהֳרָיִם: יא וְנָחֲךָ יְנַהֵג אוֹתְךָ יְהוָה תָּמִיד בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב לְךָ, וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת בְּעֵת יוּבַשׁ אֶת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמוֹתֶיךָ יַחֲלִיץ יַבְרִיא וַיַּחֲזִיק וְהָיִיתָ שְׁבֻעַ מִטּוּבָה כְּגַן רָוֶה הַשָּׁבֵעַ מִן הַמַּיִם וּכְמוֹצָא כְּמִקּוֹר מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ לֹא נִפְסְקוּם מֵימָיו: יב וּבָנוּ הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים הַיּוֹצְאִים מִמְּךָ יִבְנוּ אֶת חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דּוֹר־וָדוֹר בִּימֵי הַדּוֹרוֹת תְּקוֹמֵם אוֹתָם בְּמַעֲשֶׂיךָ הַטּוֹבִים וְקֹרָא לְךָ בְּנֵי הָעוֹלָם גֹּדֵר פֶּרֶץ בְּמָקוֹם הַפָּרוּץ וְהַשָּׁבוּר, מְשׁוֹבֵב מַשִּׁיב נְתִיבוֹת לָשֶׁבֶת לִהְיוֹת מְיוּשָׁבוֹת בַּאֲנָשִׁים: יג אִם־תָּשִׁיב מִשַّבָּת רַגְלֶךָ מֵלֶכֶת חוּץ לִתְחוּם, וּמַעֲשׂוֹת חֶפְצְךָ הָאֲסוּרִים בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַّבָּת עֹנֶג לְהִתְעַנֵּג בּוֹ, לִקְדוֹשׁ יְהוָה לְיוֹם הַשַّבָּת תִּקְרָא יוֹם מְכֻבָּד מִבְּלִי עֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה שֶׁל חוֹל וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ שֶׁתִּמָּנַע מַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה בּוֹ חֶפְצְךָ מִדְּבָרִים הָאֲסוּרִים בְּשַׁבָּת וְדַבֵּר דָּבָר וּמִלְּדַבֵּר

וְעַצְמוֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו: יב וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דּוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת לָשֶׁבֶת: יג אִם־תָּשִׁיב מִשַّבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֶפְצְךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַّבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא

עטרת מרים

בוֹ דָּבָר הַנֶּאֱסָר בְּשַׁבָּת כְּחֶשְׁבּוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא: יד כֶּשֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָֹה עֹנֶג רוּחֲנִי נַפְשִׁי אֱלֹהִי, וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ

עטרת מרים

חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: יד אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָֹה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי יְהוָֹה דִּבֵּר:

עטרת מרים

וְתִתְעַלֶּה מִכָּל עִנְיָנִים הַחֲמָרִיִּים, וְהַאֲכַלְתִּיךָ לְךָ תִּהְיֶה הָאָרֶץ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי יְהוָֹה דִּבֵּר וְהוּא יָקִים כָּל מַה שֶּׁדִּבֵּר:

עטרת מרים

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָֹה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: אִמְרוּ חַז"ל (בְּפֶרֶק הֶחְלִיל) שֶׁיּוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי הָיָה מִצַּד אִמּוֹ מִשֵּׁבֶט אָשֵׁר וְהוּא הָיָה בֶּן הָאִשָּׁה הָאַלְמָנָה שֶׁכִּלְכְּלָה אֶת אֵלִיָּהוּ, וְשֶׁאֵלִיָּהוּ הֶחֱיָהוּ, וּמִצַּד אָבִיו הָיָה מִשֵּׁבֶט זְבוּלוּן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר מְלָכִים יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר, וְגַת הַחֵפֶר הָיָה בִּגְבוּל זְבוּלוּן (יהושע י"ט), וּמְבוֹאָר בִּמְלָכִים שָׁם שֶׁהוּא הָיָה אֲשֶׁר מָשַׁח אֶת יֵהוּא (כמ"ש חז"ל) וְהוּא נִבָּא לְיָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ שֶׁיָּשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד נַחַל הָעֲרָבָה, וְכָל זֶה לֹא הוֹעִיל כִּי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה עַד שֶׁהָיוּ מוּכָנִים לֵילֵךְ בְּגָלוּת עַל יְדֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר, וּכְבָר הָיָה אַשּׁוּר מוֹשֵׁל עֲלֵיהֶם, לָכֵן אָמַר לוֹ ה'. **ב** קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ שֶׁיּוֹכִיחֵם וְיַזְהִירֵם כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנַי לְקַטְרֵג עֲלֵיהֶם: **ג** וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה חוּץ לָאָרֶץ שֶׁאֵין שָׁם נְבוּאָה מִלִּפְנֵי יְהוָֹה כִּי לֹא הָיָה חָפֵץ לִהְיוֹת שָׁלִיחַ בַּדָּבָר, כִּי חָשַׁב הִנֵּה הַגּוֹיִם קְרוֹבֵי תְּשׁוּבָה הֵם וִיחַיְּבוּ אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם מְמַהֲרִים לָשׁוּב, וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֳנִיָּה | בָּאָה מוּכֶנֶת לָלֶכֶת תַּרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם עִם אַנְשֵׁי הַסְּפִינָה תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָֹה: **ד** וַיהוָֹה הֵטִיל רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם הִפִּיעַ רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי סַעַר־גָּדוֹל מְאֹד בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְׁבָה לְהִשָּׁבֵר נִדְמֵית הָיְתָה לְהִשָּׁבֵר: **ה** וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיָּטְלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם: **ו** וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד: **ז** וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גּוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה: **ח** וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ וְאֵי־מִזֶּה עַם אָתָּה: **ט** וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָֹה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה: **י** וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִבְרוֹחַ מִלִּפְנֵי הַשֵּׁם כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָֹה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם: **יא** וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ וְלֹא

הפטרה למנחה יום כיפור יונה פרק א

א א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָֹה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי: ג וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָֹה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֳנִיָּה | בָּאָה תַרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם מִלִּפְנֵי יְהוָֹה: ד וַיהוָֹה הֵטִיל רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְׁבָה לְהִשָּׁבֵר: ה וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיָּטְלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם: ו וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד: ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גּוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה: ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ וְאֵי־מִזֶּה עַם אָתָּה: ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָֹה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה: י וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָֹה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם: יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וְיִשְׁתֹּק

עטרת מרים

יוסיף לְהַרְעִישׁ עוֹד בַּהֲרַמַּת הַגַּלִּים כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר: יב וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי וְהַשְׁלִיכוּ אוֹתִי אֶל־הַיָּם וּבוֹדֵאי וְיִשְׁתֹּק
הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם:
יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים הָיוּ מִשְׁתַּדְּלִים עִם הַמִּשְׁוֹטוֹת לְהָשִׁיב הַסַּפִּינָה
אֶל־הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם
הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר עֲלֵיהֶם לְהַרְחִיק אֶת
הַסַּפִּינָה אֶל תּוֹךְ הַיָּם: יד וַיִּקְרְאוּ
אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־
נָא נֹאבְדָה בַּעֲוֹן שֶׁנִּשְׁלַח יָד בְּנֶפֶשׁ
הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם
נָקִי כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ
עָשִׂיתָ לַהֲמִיתוֹ עַל יָדֵינוּ: טו וַיִּשְׂאוּ
אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד
נָח הַיָּם מִזַּעְפּוֹ מִקֶּצֶף הִרְעָשַׁת גַּלָּיו:
טז בִּרְאוֹתָם הַשְּׁנָחַת הַמָּקוֹם וִיכָלְתּוֹ
וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה
אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לַיהוָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ
לִזְבּוֹחַ וֶזֶבַח לַיהוָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ
וַיִּדְּרוּ נְדָרִים שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ: א וַיְמַן הַזְּמִין
יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ מִיד אֶת־
יוֹנָה שֶׁלֹּא יִטְבַּע בְּמֵי הַיָּם וַיְהִי יוֹנָה
בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה
לֵילוֹת: ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה
אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה: ג וַיֹּאמֶר
קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה
וַיַּעֲנֵנִי הוֹאִיל וַאֲנִי קַיָּם כָּל הַיָּמִים
הַלָּלוּ, מִבֶּטֶן הַדָּג שֶׁהוּא כִּשְׁאוֹל לִי
שִׁוַּעְתִּי וְגַם מוּבְטָח אֲנִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ
קוֹלִי: ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב
יַמִּים וְנָהָר הַנִּכְנָס בַּיָּם יְסֹבְבֵנִי
כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ גַּלֵּי הַיָּם הַגְּדוֹלִים
וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ: ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי

הַיָּם מֵעָלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר: יב וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם
מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל
הַזֶּה עֲלֵיכֶם: יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב
אֶל־הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר
עֲלֵיהֶם: יד וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה
יְהוָה אַל־נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה
וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָם נָקִי כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר
חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ: טו וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ
אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ: טז וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח
לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים: **ב** א וַיְמַן יְהוָה דָּג
גָּדוֹל לִבְלֹעַ אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג
שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת: ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה
אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה: ג וַיֹּאמֶר
קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן
שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי: ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי

עטרת מרים

נִגְרַשְׁתִּי גֵּרַשְׁתָּ אוֹתִי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ לְבוֹא שָׁמָּה בְּקוֹל תּוֹדָה:
ו אֲפָפוּנִי סִבְּבוּ אוֹתִי מַיִם עַד קָרוֹב לְהוֹצָאַת נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי, יַם
סוּף חָבוּשׁ הָיָה קָשׁוּר לְרֹאשִׁי כָּל זְמַן שֶׁהָיָה בִּמְעֵי הַדָּג: ז לִקְצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי בִּהְיוֹתִי
בִּמְעֵי הַדָּגָה, חִשַּׁבְתִּי שֶׁהָאָרֶץ סָגְרָה
בְרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם אֲבָל הוֹאִיל
וְקִיַּמְתַּנִי כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ אַקְוָה וַתַּעַל
מִשַּׁחַת מִקֶּבֶר, מִמְּעֵי הַדָּג חַיַּי יְהוָה
אֱלֹהָי: ח בְּהִתְעַטֵּף בִּשְׁהָיָה מְעֻטָּף
וּמְבֻעָה עָלַי נַפְשִׁי בִּשְׁבִלְעָנִי הַדָּג, אָז
אֶת־יְהוָה זָכַרְתִּי וְהִתְפַּלַּלְתִּי אֵלָיו
וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל
קָדְשֶׁךָ בְּשָׁמַיִם: ט אַנְשֵׁי הַסְּפִינָה
אֲשֶׁר מְשַׁמְּרִים עוֹבְדִים הַבְלֵי־שָׁוְא
עֲבוֹדָה זָרָה, לְאַחַר שֶׁנִּמְלְטוּ מִן הַצָּרָה
חַסְדָּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּל חַסְדָּם
וְטוֹבָתָם מֵאִתּוֹ יַעֲזֹבוּ וְלֹא יְקַיְּמוּ מַה
שֶׁנָּדְרוּ בְּעֵת צָרָה: י וַאֲנִי אָבֹל אֲנִי
בְּקוֹל תּוֹדָה וְהוֹדָאָה עַל הַנֵּס
אֶזְבְּחָה־לָּךְ וַאֲשֶׁר נָדַרְתִּי
אֲשַׁלֵּמָה בַּעֲבוּר יְשׁוּעָתָה לַיהוָה
שֶׁל ה': יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג הַעִיר
אֶת רְצוֹנוֹ וַיָּקָא אֶת־יוֹנָה אֶל־
הַיַּבָּשָׁה: א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־
יוֹנָה שֵׁנִית בְּדֶבֶר הַשְּׁלִיחוּת שֶׁל נִינְוֵה
לֵאמֹר: ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה
הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־
הַקְּרִיאָה שֶׁתִּהְיֶה נֶהְפֶּכֶת עַל רָעָתָם
אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: ג וַיָּקָם
יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה
וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה

מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ: ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד
עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: ו אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ
לְרֹאשִׁי: ז לִקְצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי:
ח בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: ט מְשַׁמְּרִים
הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ: י וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה:
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקָא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה: **ג** א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר: ב קוּם
לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ

עטרת מרים

לֵאלֹהִים מְהַלֵּךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים: ד וַיָּחֶל כְּשֶׁהִתְחִיל יוֹנָה לָבוֹא בָּעִיר
לְהִכָּנֵס בָּעִיר מְהַלֵּךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר בְּלִבּוֹ, הִנֵּה יֵשׁ עוֹד
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַחַר זֶה וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת נֶחֱרֶבֶת: ה לְאַחַר שֶׁאַנְשֵׁי הָאֲנִיָּה
הֵעִידוּ כִּי הִטִּילוּ אֶת יוֹנָה אֶל הַיָּם וְכָל עִנְיָנוֹ כְּמוֹ שֶׁהָיָה, לְפִיכָךְ וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי
נִינְוֵה בֵּאלֹהִים בִּדְבַר אֱלֹהִים
וַיִּקְרְאוּ־צוֹם קוֹדֶם אַזְהָרַת הַמֶּלֶךְ
וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־
קְטַנָּם וְשָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה: ו וַיִּגַּע
הַדָּבָר הִשְׁמוּעָה הִגִּיעָה אֶל אָזְנֵי
מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ לְשֶׁבֶת
עַל הָאָרֶץ וַיַּעֲבֵר הֵסִיר אַדַּרְתּוֹ
לְבוּשׁ הַמַּלְכוּת מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק
יְרִיעָה עָבָה וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר:
ז וַיִּזְעַק צִוָּה לְהַכְרִיז וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה
מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו שֶׁל הַמַּלְכוּת
גֹּזֵר לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה
הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה
שׁוּם דָּבָר, אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־
יִשְׁתּוּ: ח גַּם זֶה יֵשׁ לְהַכְרִיז וְיִתְכַּסּוּ
שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ
אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה בְּכָל לֵב וְיָשֻׁבוּ
אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה מִשְּׁאָר עֲבֵרוֹת
וּמִן־הַחָמָס הַגָּזֵל אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם
שֶׁעֲלֵיהֶם לְהָשִׁיב, כִּי וִידּוּי וַחֲרָטָה לְבַד
אֵין מוֹעִיל בְּחָמָס: ט גַּם זֶה מִן הַכְּרוּז
מִי הַיּוֹדֵעַ עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבִּידוֹ יָשׁוּב
לַה׳ וְאִז וְנִחַם הָאֱלֹהִים מִן הַגְּזֵרָה
וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד מִן
הָעוֹלָם: י וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־
מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם
הָרָעָה כִּי עָשׂוּ כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וַיִּנָּחֶם
נִתְחָרֵט הָאֱלֹהִים דִּבְרֵה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן

עטרת מרים

בְּנֵי אָדָם עַל־הָרָעָה עַל הַגְּזֵרָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:
א בִּנְבוּאָה נֶאֱמַר לוֹ שְׁנֵיהֶם ה׳ וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְּדוֹלָה אָמַר, עַכְשָׁיו
יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם שֶׁאֲנִי נְבִיא הַשֶּׁקֶר וַיֶּחַר לוֹ בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לֹא שָׁבוּ מִדַּרְכָּם
הָרָעָה: ב וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה קַח נָא אֶת נַפְשִׁי, וְהוֹסִיף וַיֹּאמַר אָנָּה יְהוָה
הֲלוֹא־זֶה דְּבָרִי עַד בְּעוֹד הָיוֹתִי
עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ
תַּרְשִׁישָׁה טֶרֶם בָּאָה לִי הַנְּבוּאָה פַּעַם
שֵׁנִית, כִּי יָדַעְתִּי מֵאָז שֶׁהֵם יַחְזְרוּ
בִּתְשׁוּבָה וְלֹא תַּחֲרִיבֵם כִּי אַתָּה
אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־
חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה וּבָזֶה תּוֹסִיף
כַּעַסְךָ עַל יִשְׂרָאֵל בְּרֹאוֹתָם כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה
וְאֵינָם לוֹקְחִים מוּסָר, וְלָכֵן הָיְתָה קָשָׁה
עָלַי הַנְּבוּאָה: ג וְעַתָּה יְהוָה הוֹאִיל
וְכֵן הוּא קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב
שֶׁלֹּא אֶרְאֶה בְּרָעַת יִשְׂרָאֵל כִּי טוֹב
מוֹתִי מֵחַיָּי: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה
הַהֵיטֵב הַאִם עַל הַטּוֹב שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה
לָהֶם חָרָה לָךְ: ה וַיֵּצֵא יוֹנָה
מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב
תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה
מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר אוּלַי לֹא יַעַמְדוּ
בִּתְשׁוּבָתָם וְתַחֲזוֹר הַגְּזֵרָה לִמְקוֹמָהּ:
ו וַיְמַן הִצְמִיחַ יְהוָה־אֱלֹהִים עָשֵׂב
בְּשֵׁם קִיקָיוֹן וְהוּא גֹּדֶל לִמְעָלָה
וַיַּעַל | מַעַל לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל
עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ
מֵהֹם הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־
הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְּדוֹלָה: ז וַיְמַן
הִזְמִין הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת
הַשַׁّחַר לַמַּחֲרֶת יוֹם שִׁמְחָתוֹ וַתַּךְ
חִתְכָה אֶת־הַקִּיקָיוֹן מִמְּקוֹם יְנִיקָתוֹ

אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־
גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מְהַלֵּךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים: ד וַיָּחֶל
יוֹנָה לָבוֹא בָּעִיר מְהַלֵּךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא
וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת:
ה וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם
וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם: ו וַיִּגַּע
הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר
אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר:
ז וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו
לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־
יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ:
ח וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ
אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה
וּמִן־הַחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: ט מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב
וְנִחַם הָאֱלֹהִים וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד:
י וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ
מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה: **ד** א וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְּדוֹלָה
וַיֶּחַר לוֹ: ב וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אָנָּה יְהוָה הֲלוֹא־זֶה דְּבָרִי עַד־הֱיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי
לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה: ג וְעַתָּה
יְהוָה קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ: ה וַיֵּצֵא יוֹנָה
מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה מַה־יִּהְיֶה
בָּעִיר: ו וַיְמַן יְהוָה־אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל | מֵעַל לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ וַיִּשְׂמַח
יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְּדוֹלָה: ז וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת וַתַּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן

עטרת מרים

וַיֵּבֶשׁ: ח וַיְהִי ׀ כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּמַּן הַזְּמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים מִזְּרִחִית חֲרִישִׁית שֶׁמַּחֲרֶשֶׁת הָאָזְנַיִם מֵרוֹב שְׁאוֹנָהּ וַתֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ הִשְׁלִיךְ נִיצוֹצָיו עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף נִשְׁאַר בְּלִי הַרְגָּשָׁה וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי כִּי סָבַל יִסּוּרִים הַרְבֵּה: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הֲהֵיטֵב הֵאֵם מְאֹד חָרָה־לְךָ עַל אִבְדַן הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד שֶׁאֶבְחַר מָוֶת בַּעֲבוּר זֶה: י וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה אַתָּה חַסְתָּ וְנִצְטַעַרְתָּ עַל אֲבִידַת הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר אֹתוֹ לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה וְהַשְׁקָאַת מַיִם וְלֹא גִדַּלְתּוֹ שֶׁבֶן־לַיְלָה אֶחָד הָיָה וּבֶן־לַיְלָה שֶׁאַחֲרֶיהָ אָבָד: יא וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה

עטרת מרים

הֲגַם שֶׁרַבִּים עוֹבְדִים עֲבוֹדָה־זָרָה, אֲבָל אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּהּ מִשְׁתִּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ כִּי הֵם קְטַנִּים וְאֵין לַחֲשׁוֹב לָהֶם עָוֹן וּבְהֵמָה רַבָּה שֶׁאֵין לָהֶם עוֹנֶשׁ, וְעַל כָּל אֵלֶּה רָאוּי לָחוּס וְלַחְמוֹל: יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

וַיֵּבֶשׁ: ח וַיְהִי ׀ כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּמַּן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הֲהֵיטֵב חָרָה־לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד־מָוֶת: י וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ שֶׁבֶן־לַיְלָה הָיָה וּבֶן־לַיְלָה אָבָד: יא וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה: ז יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

◆ יום שישי י"א תשרי ◆

(מ) כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם:

מ אֲרֵי אַתְקֵנִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין:

רש"י◄ כִּי אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי • כִּי בַּחֲרוֹן אַפִּי, אֶשָּׂא יָדִי אֶל עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה. וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא, [כְּמוֹ חַי אָנִי נְאֻם ה' אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי (במדבר יד כח), אַף כָּאן] אֲנִי נִשְׁבָּע "חַי אָנֹכִי".

(מא) אִם־שָׁנוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם:

מא אִם עַל חַד תְּרֵין כְּחֵזוּ בַּרְקָא מִסּוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְקֵף בִּדִינָא יְדִי אָתִיב פֻּרְעָנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי דְבָבַי אֲשַׁלֵּם:

רש"י◄ אִם־שָׁנוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי • אִם אֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי, כְּמוֹ (יחזקאל כא) "לְמַעַן הֱיוֹת לָהּ בָּרָק", פלנדו"ר (גלאנץ). וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי • לְהָנִיחַ מִדַּת רַחֲמִים בְּאוֹיְבַי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶם, אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעַט וְהֵמָּה

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מ) כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, שֶׁנִּשְׁבַּע בִּנְשִׂיאוּת יָדָיו לְשַׁנֵּן חַרְבּוֹ לִנְקֹם מִצָּרָיו, וְהוּא אוֹמְרוֹ **אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק** וְגוֹ', וְאוֹמְרוֹ וְתֹאחֵז **בְּמִשְׁפָּט** פֵּרוּשׁ יִתְקֹף בְּמִדַּת הַדִּין: **אוֹ** יִרְצֶה שֶׁתַּסְכִּים גַּם מִדַּת הָרַחֲמִים וְתִתְחַזֵּק בַּמִּשְׁפָּט לְהָשִׁיב נָקָם לְצָרֵי ה' שֶׁהֵם אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם שׂוֹנְאִים אוֹתָנוּ אֶלָּא עַל דְּבֵקוּתֵנוּ בַּה', וְאוֹמְרוֹ **וְלִמְשַׂנְאַי** הֵם כַּת הַמַּעֲבֶרֶת יִשְׂרָאֵל עַל דַּת: תורה מא

עָזְרוּ לְרָעָה. דָּבָר אַחֵר: "וְתֹאחֵז יָדִי", אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק בָּהּ וְלִנְקֹם נָקָם. **אָשִׁיב נָקָם וְגוֹ'** • לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בָּאַגָּדָה, מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שֶׁאָמַר "וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי", לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר־וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם זוֹרֵק חֵץ וְאֵינוֹ יָכֹל לַהֲשִׁיבוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זוֹרֵק חִצָּיו וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָן כְּאִלּוּ אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּרָק הוּא חִצּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן "בְּרַק חַרְבִּי, וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי", וְהַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְשׁוֹן פֶּרְעָנוּת הוּא, בְּלַעַ"ז יושטיצא"ה.

(מב) **אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב:**

מב אֲרַוֵּי גִּירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תִּקְטוֹל בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילָן וְשִׁבְיָן לְאַעְדָּאָה כִּתְרִין מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל דְּבָבָא:

רש"י◄ **אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם** • הָאוֹיֵב. **וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר** • בְּשָׂרָם. **מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה** • זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם מֵעֲוֹן דַּם חֲלָלֵי (ספרים אחרים: חֲלָלֵי דָּם) יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם. **מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב** • מִפֶּשַׁע תְּחִלַּת פִּרְצַת הָאוֹיֵב, כִּי כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מֵהָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, הוּא פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עֲוֹנָם וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל.

(מג) **הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: פ**

מג שַׁבְּחוּ עַמְמַיָּא עַמֵּהּ אֲרֵי פֻרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע וּפֻרְעָנוּת יָתִיב לְסָנְאוֹהִי וִיכַפֵּר עַל אַרְעֵהּ וְעַל עַמֵּהּ:

רש"י◄ **הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ** • לְאוֹתוֹ הַזְּמַן יְשַׁבְּחוּ הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים אֶת יִשְׂרָאֵל: 'רְאוּ מַה שִּׁבְחָהּ שֶׁל אֻמָּה זוֹ שֶׁדָּבְקוּ בַּהקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל הַתְּלָאוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא עֲזָבוּהוּ, יוֹדְעִים הָיוּ בְּטוּבוֹ וּבְשִׁבְחוֹ'. **כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם** • שְׁפִיכוּת דְּמֵיהֶם, כְּמַשְׁמָעוֹ. **וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו** • עַל הַגָּזֵל וְעַל הֶחָמָס, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (יואל ד) "מִצְרַיִם לְשַׁמָּה תִּהְיֶה, וֶאֱדוֹם לְמִדְבָּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה", וְאוֹמֵר (עובדיה א) "מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב וְגוֹ'". **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ** • וִיפַיֵּס אַדְמָתוֹ וְעַמּוֹ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם, וְשֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאוֹיֵב. **וְכִפֶּר** • לְשׁוֹן רִצּוּי וּפִיּוּס, כְּמוֹ (בראשית לב) "אֲכַפְּרָה פָנָיו", 'אַנְחִינֵהּ לְרֻגְזֵהּ'. **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ** • וּמַה הִיא אַדְמָתוֹ? עַמּוֹ. כְּשֶׁעַמּוֹ מִתְנַחֲמִים, אַרְצוֹ מִתְנַחֶמֶת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים פה) "רָצִיתָ ה' אַרְצֶךָ", בַּמֶּה רָצִיתָ אַרְצֶךָ? "שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב". בְּפָנִים אֲחֵרִים הִיא נִדְרֶשֶׁת בַּ'סִּפְרֵי', וְנֶחְלְקוּ בָּהּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל: "אָמַרְתִּי אַפְּאֵיהֶם", כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי עַד "וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת". "כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה" — אִבְּדוּ תּוֹרָתִי, שֶׁהִיא לָהֶם עֵצָה נְכוֹנָה. "וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה" — לְהִתְבּוֹנֵן "אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד" מִן הָאֻמּוֹת "אֶלֶף" מֵהֶם, "אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם", "כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם", הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי עַד תַּכְלִיתוֹ. וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים: "כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה", כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי תְּחִלָּה, עַד "וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים": **כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם** • שֶׁל הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. **וּמִשַּׂדְמוֹת עֲמֹרָה וְגוֹ'** • וְלֹא יָשִׂימוּ לִבָּם לִתְלוֹת הַגְּדֻלָּה בִּי. **עֲנָבְמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ** • הוּא שֶׁאָמַר: "לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר", עַל יִשְׂרָאֵל לְהַרְעִילָם וּלְהַמְרִירָם. לְפִיכָךְ "אַשְׁכֹּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ", לְהַלְעִיט אוֹתָם עַל מַה שֶׁעָשׂוּ לְבָנַי: **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם** • מוּכָן לְהַשְׁקוֹתָם עַל מַה שֶׁעוֹשִׂין לָהֶם: **כָּמֵס עִמָּדִי** • אוֹתוֹ הַכּוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים עה) "כִּי כוֹס בְּיַד ה' וְגוֹ'": **לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם** • כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כז) "תִּרְמְסֶנָּה רָגֶל": **כִּי־יָדִין ה' עַמּוֹ** • בְּלָשׁוֹן זֶה מְשַׁמֵּשׁ "כִּי יָדִין", בְּלָשׁוֹן 'דְּהָא', וְאֵין "יָדִין" לְשׁוֹן יִסּוּרִין, אֶלָּא כְּמוֹ: 'כִּי יָרִיב אֶת רִיבָם מִיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם, כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְגוֹ'': **וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ** • וְהָאוֹיֵב יֹאמַר: "אֵי אֱלֹהֵימוֹ", שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר טִיטוּס הָרָשָׁע כְּשֶׁגִּדֵּר אֶת הַפָּרֹכֶת, כָּעִנְיָן

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מג) הַרְנִינוּ גוֹיִם וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ כִּי בַּעֲשׂוֹת ה' נְקָמָה בְּאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל וִירוֹמֵם מִדְרֵגַת יִשְׂרָאֵל יְרַנְּנוּ הַגּוֹיִם עַל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְחָם וּלְרוֹמְמָם כְּאוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים קמ"ד) אַשְׁרֵי הָעָם וְגוֹ', וְאוֹמְרוֹ **כִּי דַם** וְגוֹ' **וְנָקָם** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא דָּם לְבַד אֶלָּא גַּם צָרָיו אֲשֶׁר חָרְשׁוּ אֱוֶן לוֹ יָשִׁיב ה' לָהֶם נָקָם שֶׁחָשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (שם ד) יָשׁוּב עֲמָלוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וְאוֹמְרוֹ **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ** הוּא גְּמַר הַדְּבָרִים שֶׁהִתְחִיל לוֹמַר כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ וְגוֹ' וְגָמַר אֹמֶר כִּי הִנִּמְצָא עֲדַיִן מֵהַחֲטָאִים עַל יִשְׂרָאֵל תִּכַּפֵּר עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָיְתָה לְשַׁמָּה וּלְחֶרְפָּה שָׁנִים רַבּוֹת זֶה יִהְיֶה לְכַפָּרַת עָוֹן עַם ה': תורה מד

שֶׁנֶּאֱמַר: (מיכה ז) "וְתֵרֶא אוֹיַבְתִּי וּתְכַסֶּהָ בּוּשָׁה, הָאוֹמְרָה אֵלַי אַיּוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ": **רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי וגו'** • אָז יְגַלֶּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְשׁוּעָתוֹ, וְיֹאמַר: "רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא", מֵאִתִּי בָּאת עֲלֵיהֶם הָרָעָה, וּמֵאִתִּי תָּבֹא עֲלֵיהֶם הַטּוֹבָה. **וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל** • מִי שֶׁיַּצִּיל אֶתְכֶם מִן הָרָעָה אֲשֶׁר אָבִיא עֲלֵיכֶם: **כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי** • כְּמוֹ 'כִּי נָשָׂאתִי', תָּמִיד אֲנִי מַשְׁרֶה מְקוֹם שְׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם, כְּתַרְגּוּמוֹ. אַפְלוּ חֵלֶשׁ לְמַעְלָה וְגִבּוֹר לְמַטָּה, אֵימַת הָעֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁגִּבּוֹר מִלְּמַעְלָה וְחֵלֶשׁ מִלְּמַטָּה. **יָדִי** • מְקוֹם שְׁכִינָתִי, כְּמוֹ (במדבר ב) "אִישׁ עַל יָדוֹ",

וְהָיָה בְּיָדִי לְהִפָּרַע מִכֶּם, אֲבָל אָמַרְתִּי שֶׁחַי אָנֹכִי לְעוֹלָם, אֵינִי מְמַהֵר לִפְרֹעַ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁהוּת בַּדָּבָר, כִּי אֲנִי חַי לְעוֹלָם, וּבְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים אֲנִי נִפְרָע מֵהֶם, וְהַיְכֹלֶת בְּיָדִי לִיפָּרַע מִן הַמֵּתִים וּמִן הַחַיִּים. מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לָמוּת, מְמַהֵר נִקְמָתוֹ לִיפָּרַע בְּחַיָּיו, כִּי שֶׁמָּא יָמוּת הוּא אוֹ אוֹיְבוֹ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא רָאָה נִקְמָתוֹ מִמְּנוּ, אֲבָל אֲנִי חַי לְעוֹלָם וְאִם יָמוּתוּ הֵם וְאֵינִי נִפְרָע בְּחַיֵּיהֶם, אֶפְרַע בְּמוֹתָם: **אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי** • הַרְבֵּה 'אִם' יֵשׁ שֶׁאֵינָם תְּלוּיִים, כְּשֶׁאֲשַׁנֵּן בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה.

◆ שבת קודש י"ב תשרי ◆

(מד) **וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן:**

מד **וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת כָּל פִּתְגָמֵי תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן:**

רש"י◄ **הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן** • (סוטה יג) שַׁבָּת שֶׁל דִּיוּזְגֵי הָיְתָה, נִטְלָה רְשׁוּת מִזֶּה וְנִתְּנָה לָזֶה. הֶעֱמִיד לוֹ מֹשֶׁה מְתֻרְגְּמָן לִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁיְּהֵא דּוֹרֵשׁ בְּחַיָּיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: 'בְּחַיֵּי רַבְּךָ לֹא הָיָה לְךָ לְהָרִים רֹאשׁ'.

וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן 'הוֹשֵׁעַ'? לוֹמַר שֶׁלֹּא זָחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה, הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ (ספרי)◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כט עמ' 201)

הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן (לב, מד) **וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ . שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ** (רש"י) כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי זוֹכֶה לִגְדֻלָּה, גַּדְלוּת שֶׁל שְׁרָרָה אוֹ גַּדְלוּת בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁזּוֹכֶה לִבְרָכוֹת נַעֲלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם - הוּא עָלוּל לַחֲשֹׁב, שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא שֶׁהוּא זָכָה לְכָךְ, סִימָן שֶׁהוּא רָאוּי לַדָּבָר, וּכְתוֹצָאָה מִכֹּחַ תִּהְיֶה אֶצְלוֹ תְּנוּעָה שֶׁל הַרְחָבַת הַדַּעַת וְרוֹמְמוּת. לוֹמְדִים אָנוּ מִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁאַדְרַבָּה: דַּוְקָא מִי שֶׁזּוֹכֶה לִגְדֻלָּה צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּתְחִלָּתוֹ. וְזֶהוּ גַּם הַכְּלִי לְכָךְ שֶׁהַגְּדֻלָּה תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ.

(מה) **וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:**

מה **וְשֵׁצִי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל:**

(מו) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:**

מו **וַאֲמַר לְהוֹן שַׁוּוּ לִבְּכוֹן לְכָל פִּתְגָמַיָּא דִּי אֲנָא מַסְהֵד בְּכוֹן יוֹמָא דֵּין דִּי תְּפַקְּדוּנוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא:**

רש"י◄ **שִׂימוּ לְבַבְכֶם** • צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכֻוָּנִים לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יחזקאל מ) "בֶּן אָדָם רְאֵה בְּעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע וְשִׂים לִבְּךָ וגו'", דַּבְּרֵי דְבָרִים קַל־וָחֹמֶר, וּמַה תַּבְנִית

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מד) הוא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן. פֵּרוּשׁ הָיָה עוֹמֵד עִמּוֹ אֲבָל הַדִּבּוּר לֹא דִּבֵּר אֶלָּא מֹשֶׁה כְּאוֹמְרוֹ וַיְדַבֵּר, וְכֵן אָמַר ה' וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְשׁוֹן יָחִיד אֶל מֹשֶׁה, וְאוֹמְרוֹ **וְהוֹשֵׁעַ** וְלֹא אָמַר וִיהוֹשֻׁעַ כְּמוֹ שֶׁקָּרָא לוֹ מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁתּוֹסֶפֶת הַיּוּ"ד הִיא לִיקָר וּגְדֻלָּה כָּרָמוּז בְּמַאֲמַר (במדבר י"ג ט"ז) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ וְגו' וּכְשֶׁהִשְׁוָם הַכָּתוּב וְאָמַר הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן הֵסִיר הַיּוּ"ד, עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָה י') הֵיְתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן וגו': תורה מה

הַבַּיִת, שֶׁהוּא נִרְאֶה לָעֵינַיִם וְנִמְדָּד בְּקָנֶה, צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכוּוָנִים לְהָבִין — דִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁהֵן כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִן בִּשְׂעָרָה, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ יום ב' דראש השנה, ה'תשכ"ח

רַשִׁ"י מְשַׁנֶּה מִסֵּדֶר הַכָּתוּב בִּיחֶזְקֵאל: עֵינַיִם אָזְנַיִם וְלֵב, וְכוֹתֵב: עֵינַיִם לֵב וְאָזְנַיִם - כִּי בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י מִדָּבָר בְּנוֹגֵעַ לַתּוֹרָה. וְאִילוּ בִּיחֶזְקֵאל מִדָּבָר בְּנוֹגֵעַ לָעוֹלָמוֹת, שֶׁהָעִנְיָן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה שֶׁבּוֹ הוּא בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ:

בַּתּוֹרָה - הַסֵּדֶר הוּא "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע". וְהַיְנוּ, שֶׁקֹּדֶם הַשְּׁמִיעָה (לֹא שְׁמִיעָה כִּפְשׁוּטָהּ, שֶׁמּוּכְרַחַת לִהְיוֹת קֹדֶם הָעֲשִׂיָּה, כְּדֵי לָדַעַת מַה לַּעֲשׂוֹת, אֶלָּא שְׁמִיעָה) שֶׁפֵּירוּשָׁהּ הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ'נַעֲשֶׂה', קַבָּלַת עוֹל. וְלָכֵן הַסֵּדֶר הוּא: לֵב - קַבָּלַת עוֹל, וְאַחַר־כָּךְ אָזְנַיִם - שְׁמִיעָה, הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר: לְכֹל־לְרֹאשׁ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן הָרְאִיָּה (עֵינַיִם), שֶׁהוּא עִנְיָן הַחָכְמָה, אֱמוּנָה; וּלְאַחֲרֵי־זֶה בָּא עִנְיָן הַ'קַּבָּלַת עוֹל' (לֵב), וְאַחַר־כָּךְ בָּא עִנְיָן הַשְּׁמִיעָה (אָזְנַיִם).

אֲבָל בָּעוֹלָמוֹת - הַסֵּדֶר הוּא שֶׁלְּכֹל־לְרֹאשׁ צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּיִחוּד חָכְמָה־וּבִינָה, עֵינַיִם (חָכְמָה) וְאָזְנַיִם (בִּינָה), וְאַחַר־כָּךְ בָּא עִנְיָן הַדַּעַת, שֶׁקָּשׁוּר עִם הֶרְגֵּשׁ הַלֵּב - "לֵב לָדַעַת"; וּלְאַחֲרֵי־זֶה הִנֵּה "לִבָּא פָּלִיג לְכָל שַׁיְיפִין", וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה בִּנְיַן הַבַּיִת (עַל־יְדֵי שִׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן) בִּשְׁלֵמוּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָנוֹ שֶׁל בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא תַּכְלִית הָעֲלִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, כַּנַ"ל.

וְסֵדֶר הַדְּבָרִים - שֶׁתְּחִלָּה יָשְׁנוּ הָעִנְיָן כְּפִי שֶׁהוּא בַּתּוֹרָה, וּבִלְשׁוֹן רַשִׁ"י "וְכֵן הוּא אוֹמֵר", וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ גַּם בָּעוֹלָם, בְּנוֹגֵעַ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ.

וְיֵשׁ לְבָאֵר גַּם אֶת הָעִנְיָן שֶׁ"דִּבְרֵי תּוֹרָה" הֵם "כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִן בִּשְׂעָרָה" עַל־פִּי 'יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה' - שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי שֶׁהַתּוֹרָה נָסְעָה וְיָרְדָה כוּ' עַד שֶׁבָּאָה לָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, הֲרֵי הִיא לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה. וְזֶהוּ עִנְיָן הֲרָרִין הַתְּלוּיִין בִּשְׂעָרָה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁתְּלוּיִין בִּשְׂעָרָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה, הֲרֵי זֶה נִשְׁאָר "הֲרָרִין", כְּפִי שֶׁהֵם לְמַעְלָה.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם:

יְדוּעָה הַשִּׂיחָה שֶׁל כ"ק מו"ח אַדְמוּ"ר מִשְּׁנוֹת הַצַּדִּי"ק, שֶׁבָּהּ מְדַבֵּר אוֹדוֹת הָעִנְיָן דְּ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם", וּמְבָאֵר, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא מַדְרֵגַת חָכְמָה דַּאֲצִילוּת, וְהָיָה מַשְׂכִּיל נִפְלָא, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן הָיָה דִּבּוּרוֹ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ "עוֹבֵד".

[וְאוֹמֵר שָׁם דָּבָר נִפְלָא ("אַ פֶּלֶא'דִיקֶער וָוארְט") - שֶׁמִּצַּד זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה עַל מַדְרֵגַת חָכְמָה דַּאֲצִילוּת, וּמוּבָן, שֶׁמִּצַּד מַעֲלָה זוֹ, הִנֵּה חָכְמָה דַּאֲצִילוּת מְקַנְּאָה בְּמֹשֶׁה!].

וְזֶהוּ שֶׁלְּאַחֲרֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה הִתְחִיל מֹשֶׁה לְדַבֵּר "עָרְנְסְטֶע רַייד", וְאָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל "שִׂימוּ לְבַבְכֶם".

וְעִנְיָן זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם אֵצֶל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - מִצַּד בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, שֶׁפּוֹעֶלֶת שֶׁגַּם עִנְיַן הַיִּרְאָה יִהְיֶה אֶצְלוֹ "מִילְתָא זוּטְרְתִּי", כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא.

וְהָעִנְיָן דְּ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם" צָרִיךְ לִפְעֹל עָלָיו לַעֲסֹק גַּם עִם הַזּוּלַת - כְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב: "אֲשֶׁר תְּצַוּוּם אֶת בְּנֵיכֶם", כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ - אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים"; וְזוֹהִי הַהוֹכָחָה שֶׁיֵּשׁ אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם", וְאִם חָסֵר בִּפְעוּלָה עִם הַזּוּלַת, הֲרֵי זוֹ הוֹכָחָה עַל הַחִסָּרוֹן בְּעַצְמוֹ.

וּכְסִיּוּם הַכָּתוּב: "וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים וְגוֹ'", וְעַד "לְרִשְׁתָּהּ" - יְרוּשַׁת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעִנְיַן הַיְרוּשָׁה הוּא אֲפִילוּ אֵצֶל תִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ, וּבְאֹפֶן שֶׁ"אֵין לָהּ הֶפְסֵק", בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

הָאָמוּר לְעֵיל בְּעִנְיַן "שִׂימוּ לְבַבְכֶם" - מְכֻוָּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וּבִכְדֵי שֶׁיָּבֹא בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה בִּלְבַד (אַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּהוּ הָעִיקָּר) שֶׁאֲמָרוֹ מֹשֶׁה לְאַנְשֵׁי דּוֹרוֹ, אֶלָּא זֶהוּ עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ לְכָל הַזְּמַנִּים, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת בְּפֹעַל בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד.

וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה כָּל אֶחָד 'בַּעַל־הַבַּיִת' עַל חֲמִשֶּׁת הָאִבָּרִים, עֵינַיִם אָזְנַיִם וְכוּ', וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"תָמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ", וּמִתּוֹךְ בְּרִיאוּת הַנְּכוֹנָה, בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה.

וְעַד לַטּוּב הָאֲמִתִּי שֶׁבָּאִים מִתּוֹךְ רִיקּוּד ("אַרַיינְטַאנְצְן") אֶל הַגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

(מז) כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ

מז אֲרֵי לָא פִּתְגָם רֵקָא הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃

רש"י◄ **כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם •** לֹא לְחִנָּם אַתֶּם יְגֵעִים בָּהּ, כִּי הַרְבֵּה שָׂכָר תָּלוּי בָּהּ, "כִּי הוּא חַיֵּיכֶם". דָּבָר אַחֵר: אֵין לְךָ דָּבָר רֵיקָן בַּתּוֹרָה שֶׁאִם תִּדְרְשֶׁנּוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַתַּן שָׂכָר, תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן אָמְרוּ חַז"ל: (בראשית לו) "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְתִמְנָע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ וְגוֹ'", לְפִי שֶׁאָמְרָה: 'אֵינִי כְּדַאי לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה, הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילַגְשׁוֹ', וְכָל־כָּךְ לָמָּה? לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁהָיוּ שַׁלְטוֹנִים וּמְלָכִים מִתְאַוִּים לִיְדָבֵק בְּזַרְעוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שמחת תורה תשכ"ב – תורת מנחם התוועדויות כרך לב עמ' 128)

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים (לב, מז)

הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמְּבוּאוֹת הַמְּטֻנָּפוֹת לֹא יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע . . אִם הָיָה קוֹרֵא וּבָא, פּוֹסֵק . . עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים (ברכות כד, ב)

יֵשׁ לִתְמֹהַּ, הֵיכָן נִרְמְזָה הֲלָכָה זוֹ בַּפָּסוּק. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה דִּבּוּר עִנְיָנוֹ רִבּוּי - הַסְבָּרָה וְהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים. וּמִזֶּה, שֶׁ"דָּבָר" לְשׁוֹן יָחִיד (בְּנִגּוּד לְ"שֵׁימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים", לְשׁוֹן רַבִּים), מוֹרֶה עַל שְׁלִילַת הַדִּבּוּר, אֲבָל לֹא שְׁלִילָה מְחֻלֶּטֶת, שֶׁאָז אֵין זֶה דִּבּוּר כְּלָל, אֶלָּא הַפְסָקָה בְּאֶמְצַע הַדִּבּוּר. וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְהַפְסִיק אֶת הַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה - בְּמִי שֶׁלּוֹמֵד בַּדָּרָךְ וּבָא לְמָבוֹא שֶׁאֵינוֹ נָקִי.

(מח) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר:**

מח **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר:**

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה •** בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה": נֶאֱמַר בְּנֹחַ (שם ז) "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְגוֹ'", בְּמַרְאִית אוֹרוֹ שֶׁל יוֹם, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: 'בְּכָךְ וְכָךְ, אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִיכָּנֵס בַּתֵּבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין כַּשִּׁילִין וְקַרְדֻּמּוֹת וּמְבַקְּעִין אֶת הַתֵּבָה'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'חֲרִינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת, יָבֹא וְיִמְחֶה'. בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר: (שמות יב) "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה'", לְפִי שֶׁהָיוּ מִצְרִיִּים אוֹמְרִים: 'בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בָּהֶם, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתָם לָצֵאת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין סְיָפוֹת וּכְלֵי זַיִן וְהוֹרְגִין לָהֶם'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'חֲרִינִי מוֹצִיאָן בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת, יָבֹא וְיִמְחֶה'. אַף כָּאן בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר: "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה", לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: 'בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ, אָדָם שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן, וְהֵגִיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָו, וְהֶעֱלָה לָנוּ אֶת הַבְּאֵר, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'חֲרִינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם וְכוּ'•.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יט פרשת האזינו)

הַהוֹרָאָה הַנִּלְמֶדֶת מִכָּךְ לַעֲבוֹדַת ה' שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד הִיא: בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי קַיֶּמֶת "בְּחִינַת" מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, כְּפִי שֶׁמַּסְבִּיר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בְּהַרְחָבָה בַּתַּנְיָא. יָכֹל אֵפוֹא הַיְּהוּדִי לִטְעוֹן: אִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה שֶׁאֶלְמַד תּוֹרָה וַאֲקַיֵּם מִצְוֹת, מַדּוּעַ הוּא קָבַע שֶׁבְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ תִּהְיֶה בְּהֶעְלֵם, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁנִּיתַּן לַחְשׁוֹב שֶׁאֵין הִיא קַיֶּמֶת כְּלָל חַס־וְשָׁלוֹם, וּבְגָלוּי חָשִׁים רַק אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית?

הַתְּשׁוּבָה עַל כָּךְ הִיא, שֶׁזּוֹהִי טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, כִּי דַּוְקָא כָּךְ מִתְהַוֶּה הָעִנְיָן שֶׁל "**בְּעֶצֶם** הַיּוֹם הַזֶּה": רַק כַּאֲשֶׁר מְשִׁקַּעַת כָּאן **עֲבוֹדָה** - כַּאֲשֶׁר הַיְּהוּדִי עָמֵל כְּדֵי לְהָסִיר אֵת הַהַסְתָּרָה הַקַּיֶּמֶת בּוֹ וּבָעוֹלָם בִּכְלָל - רַק אָז מִתְגַּלֶּה הָ"עֶצֶם", עַצְמִיּוּתוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי, וְאָז רוֹאִים שֶׁהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר הִוּוּ רַק הֵכָנָה לְהִתְעַלּוּת הַבָּאָה לְאַחֲרֵיהֶם, לִגְאֻלָּה עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, וּמִגְּאֻלָּה פְּרָטִית לִגְאֻלָּה כְּלָלִית, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה הוּא גּוֹאֵל רִאשׁוֹן, הוּא גּוֹאֵל אַחֲרוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פִּי לקוטי־שיחות כרך יט עמוד 343 – מתוך 'לקראת שבת')

עִבּוּב מִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר:

בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, נֶאֱמַר בְּנֹחַ . . בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר . . בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר.. (לב, מח. ובפירוש רש"י).

וְצָרִיךְ לְהָבִין, בִּשְׁלָמָא בְּנֹחַ חָשְׁבוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ לַעֲצֹר אֶת נֹחַ מִלְּהִכָּנֵס לַתֵּבָה, וְכֵן הַמִּצְרִיִּים חָשְׁבוּ לִמְנוֹעַ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מֵאַרְצָם, אֲבָל אֵיךְ חָשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְנֹעַ מִיתָה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בְּכֹחָם?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בְּזֶה: מִצִּוּוּי הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה, וּבַיּוֹם שֶׁ"הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי", הֵבִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּיתָתוֹ תְּלוּיָה בַּעֲלִיָּה לְהַר הָעֲבָרִים בְּיוֹם זֶה שֶׁמָּלְאוּ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו, וְלָכֵן חָשְׁבוּ שֶׁאִם מֹשֶׁה לֹא יִהְיֶה בְּיוֹם זֶה בָּהָר, תִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה. (ועל־דרך מה שכתב רש"י שאחרי כיבוש ארץ סיחון ועוג, חשב משה שהותר הנדר).

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מח) בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר. אוֹמְרוֹ לֵאמֹר, שֶׁיֹּאמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא עוֹלֶה לָמוּת, וְזֶה מְכֻוָּן לְדִבְרֵיהֶם ז"ל שֶׁדָּרְשׁוּ (ספרי) בְּאוֹמְרוֹ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים וְכוּ' יעש"ד: תורה מט

עֶצֶם הַקִּיּוּם דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל – "יוֹם הַזֶּה"

וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: (לב, מח) וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֵין אָנוּ מַנִּיחִים אוֹתוֹ, אַף שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה הַגְּזֵרָה עַל פְּטִירַת מֹשֶׁה, הוּא מִשּׁוּם שֶׁמִּיתַת מֹשֶׁה הוּא עִנְיָן הַשַּׁיָּךְ לַצִּבּוּר, וּתְשׁוּבַת הַצִּבּוּר יְכוֹלָה לְבַטֵּל גְּזַר דִּין, אַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּחְתַּם (ראש השנה יח, א). וְהַטַּעַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הִצְלִיחוּ בֶּאֱמֶת לְבַטֵּל הַגְּזֵרָה, מְרַמֵּז הַפָּסוּק בְּאָמְרוֹ "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה", דְּ"הַיּוֹם הַזֶּה" פְּטִירַת מֹשֶׁה נוֹגֵעַ בְּעֶצֶם הַקִּיּוּם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּן כַּמְּבֹאָר בִּסְפָרִים (מגלה עמוקות ועוד), אִלּוּ מֹשֶׁה הָיָה מַכְנִיס אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת גָּלוּת אַחַר־כָּךְ, וּמִמֵּילָא הָעֹנֶשׁ לֹא הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל "שֶׁפַךְ חֲמָתְךָ" חֲמָתוֹ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים" אֶלָּא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חַס־וְשָׁלוֹם, וּמִטַּעַם זֶה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת "עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים".

(מט) **עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה:**

מט סַק לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דִּנְבוֹ דִּי בְּאַרְעָא דְמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזֵי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲסָנָא:

(נ) **וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו:**

נ וּמוּת בְּטוּרָא דִי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְמִית אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ:

רש"י◄ **כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ** • בְּאוֹתָהּ מִיתָה שֶׁרָאִיתָ וְחָמַדְתָּ אוֹתָהּ, שֶׁהִפְשִׁיט מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן בֶּגֶד רִאשׁוֹן וְהִלְבִּישׁוֹ לְאֶלְעָזָר, וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי, וְרָאָה בְּנוֹ בִּכְבוֹדוֹ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: 'אַהֲרֹן אָחִי, עֲלֵה לַמִּטָּה'! וְעָלָה. 'פְּשֹׁט יָדֶיךָ'! וּפָשַׁט. 'פְּשֹׁט רַגְלֶיךָ'! וּפָשַׁט. 'עֲצֹם עֵינֶיךָ'! וְעָצַם. 'קְמֹץ פִּיךָ'! וְקָמַץ, וְהָלַךְ לוֹ. אָמַר מֹשֶׁה: אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה זוֹ.

(נא) **עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

נא עַל דִּי שַׁקַּרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מַצּוּת רְקָם מַדְבְּרָא דְצִן עַל דִּי לָא קַדִּשְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי** • גְּרַמְתֶּם לִמְעֹל בִּי. **עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי** • גְּרַמְתֶּם לִי שֶׁלֹּא אֶתְקַדֵּשׁ, אָמַרְתִּי לָכֶם: (במדבר כ) "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע", וְהֵם הִכּוּהוּ, וְהֵצְרְכוּ לְהַכּוֹתוֹ פַּעֲמַיִם, וְאִלּוּ דִּבְּרוּ עִמּוֹ וְנָתַן מֵימָיו בְּלֹא הַכָּאָה, הָיָה מִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: 'וּמַה הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ לְשָׁכָר וְלֹא לְפֶרְעָנוּת, אִם זָכָה אֵין לוֹ מַתַּן שָׂכָר, וְאִם חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה, כָּךְ מְקַיְּמִים מִצְוַת בּוֹרְאוֹ, אָנוּ לֹא כָּל־שֶׁכֵּן'?.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

נ) וּמֻת בָּהָר. פֵּרוּשׁ הִתְרֵצָה לָמוּת שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לוֹקֵחַ נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו אֶלָּא לִרְצוֹנָם, וְאוֹמְרוֹ וְהֵאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (כִּתְבוּת ק"ד.) שֶׁיּוֹצְאִים הַצַּדִּיקִים לְהַקְבִּיל פְּנֵי צַדִּיק, וְלָזֶה אָמַר ה' אֵלָיו שֶׁיֵּאָסֵף אֶל עַמָּיו הַבָּאִים לִקְרָאתוֹ:

עוֹד יִתְבָּאֵר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי בָּא לָתֵת שְׁלֹשָׁה טְעָמִים לְמִיתַת אִישׁ הָאֱלֹהִים, וְזֶה שֶׁעוּר הַכָּתוּב **וּמֻת, וְהַטַּעַם בָּהָר** פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (סוֹטָה י"ד.) לָמָּה נִקְבַּר מֹשֶׁה בְּהַר נְבוֹ בִּשְׁבִיל עֲוֹן פְּעוֹר כִּי בְּכָל זְמַן שֶׁיִּזְקוֹף רֹאשׁוֹ פְּעוֹר יִמְצָא בְּנֶגְדּוֹ מֹשֶׁה וְנִכְנָע, וּכְאוֹמְרוֹ (לִקּוּטֵי ל"ד ר') וַיִּקְבֹּר אוֹתוֹ בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר, טַעַם ב' **אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה** פֵּרוּשׁ כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַשִּׂיג הָאֹשֶׁר שֶׁהִשִּׂיג בְּאֶמְצָעוּת מַעֲשִׂים טוֹבִים הַנּוֹרָאִים מַה שֶּׁאֵין יָכוֹל לְהַשִּׂיג בְּעוֹדוֹ מְשֻׁתָּף עִם הַגּוּף שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיג הַמַּעֲלָה הַהִיא, וְהוּא אוֹמְרוֹ אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה פֵּרוּשׁ בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, ג' **וְהֵאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ** עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (במ"ר פי"ט), בַּפָּסוּק (לִקּוּטֵי ל"ג כ"א) וַיֵּתֶא רָאשֵׁי עָם וְגוֹ' שֶׁבְּאֶמְצָעוּת מֹשֶׁה יִזְכּוּ דּוֹר הַמִּדְבָּר, וְהֵם מִתְיַחֲסִים אֵלָיו כְּאוֹמְרוֹ (שְׁמוֹת ל"ב ז') רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְהֵאָסֵף אֶל** פֵּרוּשׁ לְסִבַּת עַמֶּיךָ לַהֲבִיאָם לָעוֹלָם הַבָּא, וַהֲגַם שֶׁבְּאַהֲרֹן מְצִינוּ שֶׁאָמַר כֵּן גַּם כֵּן (כְּאן) וַיֵּאָסֵף אֶל עַמָּיו בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לִדְרֹשׁ דּוֹרְשִׁין: תורה נא

נא) עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם וְגוֹ' עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם וְגוֹ'. עַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת חֻקַּת בְּעִנְיָן זֶה בְּאֹרֶךְ: תורה נב

(נב) כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

נב אֲרֵי מִקֳּבֵל תֶּחֱזֵי יָת אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵעוּל לְאַרְעָא דִי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פ פ

רש"י◄ כִּי מִנֶּגֶד • מֵרָחוֹק. תִּרְאֶה וְגוֹ' • כִּי אִם לֹא תִּרְאֶנָּה עַכְשָׁו, לֹא תִּרְאֶנָּה עוֹד בְּחַיֶּיךָ. וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא • כִּי יָדַעְתִּי כִּי חֲבִיבָה הִיא לְךָ, עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לְךָ: 'עֲלֵה וּרְאֵה':

נ"ב פסוקים, כל"ב סימן. חסלת פרשת האזינו

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפ - רפג

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

נב) כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (לְקַמָּן ל"ד א') וַיַּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, וְעַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי שָׁם: **וְשָׁמָּה** לֹא תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ וְגוֹ'. קָשֶׁה אַחַר שֶׁאָמַר וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא מַה מָּקוֹם לַחֲזֹר וְלוֹמַר אֶל הָאָרֶץ וְגוֹ', וְיִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (דב"ר פ"ב) שֶׁעָתִיד מֹשֶׁה לִכְנֵס לָאָרֶץ עִם הָאָבוֹת לְעָתִיד לָבוֹא, וְאָמְרוּ בַּזֹּהַר (ח"ב קכ.) כִּי הוּא יָבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ בְּבוֹא גְּאֻלָּתָם, וְלָזֶה כְּשֶׁאָמַר ה' וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא חָשׁ שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים נִשְׁמָעִים שֶׁמַּחֲלִיט לוֹ בִּיאַת הָאָרֶץ לְעוֹלָם וָעֶד, לָזֶה אָמַר **אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ עַתָּה וְלֹא אֶל אֲשֶׁר יִתֵּן לָעָתִיד, וְעַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק (לְעֵיל ג' כ"ה) אֶעְבְּרָה נָּא:

חֲסָלַת פָּרָשַׁת הַאֲזִינוּ

המשך ביאור למס' ביצה ליום ראשון עמ' ב

מוֹלִין מְלִילוֹת וּמְפָרְכִין קִטְנִיּוֹת בְּיוֹם טוֹב, כיון שהיא דישה כלאחר יד, ואפילו בשבת אין איסורה אלא מדרבנן, ולכך ביום טוב לא גזרו עליה. מקשה הגמרא: אֵיתִיבֵיהּ אַבַּיֵי לרבא, והלא שנינו בברייתא, הַמּוֹלֵל מְלִילוֹת מֵעֶרֶב שַׁבָּת, לְמָחָר בשבת מְנַפֵּחַ – מסיר את האוכל מהפסולת במשב רוח על ידי העברתן מִיָּד לְיָד, שהוא שינוי מדרך שעושים בחול, וְאוֹכֵל, אֲבָל לֹא יעשה כן בְּקָנוֹן, וְלֹא בְּתַמְחוּי כיון שאינו שינוי. הַמּוֹלֵל מְלִילוֹת מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, לְמָחָר ביום טוב מְנַפֵּחַ עַל יַד עַל יַד – מעט מעט וְאוֹכֵל, אֲפִילּוּ בְּקָנוֹן וַאֲפִילּוּ בְּתַמְחוּי, אֲבָל לֹא בְּמִבְלָא וְלֹא בְּנָפָה וְלֹא בִּכְבָרָה, כיון שבכלים אלו רגילות לעשות הרבה, ונראה כעושה לצורך מחר. וממה ששנינו בברייתא 'המולל מלילות מערב יום טוב' משמע שמֵעֶרֶב יוֹם טוֹב אִין – מותר למולל, אבל בְּיוֹם טוֹב עצמו לֹא, ואיך פסק רבא שמותר למלול ביום טוב. מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵימָא שגם בְּיוֹם טוֹב מותר למלול, ומכל מקום שנו בברייתא 'מערב יום טוב' משום שאֵידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא מֵעֶרֶב שַׁבָּת, ושם הוא בדווקא, שהרי בשבת עצמה ודאי אסור למלול, תָּנָא סֵיפָא נַמִּי מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. מקשה הגמרא מנידון זה על משנתינו: כיון שמבואר שמותר למלול שיבלי חטים ביום טוב, ובודאי כל ההיתר הוא לצורך אכילתן ביום טוב, אִם כֵּן מָצִינוּ תְּרוּמָה שֶׁזַּאי בַּהֲרָמָתָהּ ביום טוב, שהרי שבלים אלו כיון שעדיין לא עשה מהם דיגון לא נתחייבו בתרומה, וכשמלמלם ביום טוב חל עתה חיוב הפרשה, ונמצא שרשאי הוא להפרישם ביום טוב כדי לאכלם. וְאילו במשנתינו תָּנַן, לֹא אִם אָמַרְתֶּם בִּתְרוּמָה שֶׁאֵינוֹ זַאי בַּהֲרָמָתָהּ וְכוּ' ביום טוב. מתרצת הגמרא: אמנם לדברי הכל מותר למלול מלילות ביום טוב וּלֹא קַשְׁיָא,

המשך ביאור למס' ביצה ליום שלישי עמ' ב

גמרא

שנינו במשנה: משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין, ואף על פי שיש בהן כלאים. שואלת הגמרא: בְּשֶׁלָּמָא בגדים תְּפוּרִין, חָזוּ – ראויים לְמַלְבּוּשׁ, וכן בגדים שֶׁאֵין תְּפוּרִין נַמִּי חָזוּ לְכִסּוּיֵי – ראויים הם להתכסות בהם, ועל כן משלחים אותם ביום טוב. אֶלָּא בגד כִּלְאַיִם לְמַאי חָזוּ, ומדוע הותר לשלחו ביום טוב, והלא אסור הוא בלבישה ובהתכסות ואינו ראוי לכלום. וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה ליישב דחָזוּ לְמֵימַךְ תּוּתֵיהּ – שראויים הם לקפלם ולהציעם תחתיו, ואין בזה משום איסור כלאים, וְהָתַנְיָא, שמהפסוק (ויקרא יט יט) 'וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ', למדים שלא רק לבישת כלאים אסורה, אלא גם העלאת כלאים על גופו באופן שיש בה הנאה כעין לבישה, אסורה, אֲבָל אַתָּה יָכוֹל לְהַצִּיעוֹ תַּחְתֶּיךָ – מותר מן התורה להציעם תחתיו, אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים, שאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן – להציעם תחתיו, שֶׁמָּא תִּכָּרֵךְ לוֹ – לאדם השוכב עליהם נִיהָא – חוּט עַל בְּשָׂרוֹ, ופעמים שהחוט עבה ויחמם את הגוף, ונמצא שעובר עליו משום כלאים. וְאַף כִּי תֵּימָא – אם תרצה ליישב, שעדיין יכול להציעם תחתיו באופן דְּמַפְסִיק מִידֵי בֵּינֵי בֵּינֵי – שחוצץ מצע אחר בין הכלאים לבין האדם השוכב עליהם, ואין בכך חשש שמא תכרך נימא מבגד הכלאים על בשרו. וְהלא הָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל, אָמַר רַבִּי מְשׁוּם קְהָלָא קַדִּישָׁא דְּבִירוּשָׁלַיִם, אֲפִילּוּ עֲשָׂר מַצָּעוֹת זוּ עַל גַּבֵּי זוּ וְכִלְאַיִם תַּחְתֵּיהֶן, אָסוּר מדרבנן לִישֵׁן עֲלֵיהֶם, (מְשׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ'). מיישבת הגמרא: אֶלָּא מה ששנינו שמותר לשלוח כלאים ביום טוב היינו בְּוִילּוֹן כלאים, שראוי לפרסו כנגד הפתח. דוחה הגמרא יישוב זה: וְהלא מצינו דְּהָאָמַר עוּלָּא לענין טומאת בגדים, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ וִילּוֹן טָמֵא, ואינו נחשב כאחד ממחיצות הבית שאינם מקבלים טומאה, מִפְּנֵי שֶׁפְּעָמִים הַשֶּׁמֶשׁ מתעטף בשולי הוילון וּמִתְחַמֵּם כְּנֶגְדּוֹ כדרך לבישה. ומאחר שמצינו כן לענין טומאת בגדים, אף לענין כלאים יש לחשוש שהשמש יתחמם בו, ואסור לעשות וילון כלאים, ושוב יקשה איזה כלאים הותר לשלחם ביום טוב.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ו' תשרי מפרק לה עד סוף פרק לח ופרקים קג-קה	**יום רביעי - ט' תשרי** פרק כ מפרק מט עד סוף פרק נד ופרקים קיב-קיד
יום שני - ז' תשרי מפרק לט עד סוף פרק מג ופרקים קו-קח	**יום חמישי - י' תשרי** פרק כ, מפרק נה עד סוף פרק נט קודם כל נדרי: קטו-קכג. קודם השינה: קכד-קלב. אחר מוסף: קלג-קמא. אחר נעילה: קמב-קנ.
יום שלישי - ח' תשרי מפרק מד עד סוף פרק מח ופרקים קט-קיא	**יום שישי - י"א תשרי** פרק כ, מפרק ס עד סוף פרק סה
שבת קודש - י"ב תשרי פרק כ, מפרק סו עד סוף פרק סח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ו' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קל, והנה ראשית היש... עד עמ' קל, עילתו.

אחרי שרבנו הזקן הסביר לעיל בדרך כלל, שהתהוות מציאות "יש" מרוחניות, יכולה להיות רק באופן של בריאה "יש מאין" (ולא באופן של "עילה ועלול") יסביר רבנו הזקן להלן שהראשית וההתחלה של היש **הנברא** הן הכלים של עשר הספירות של העולמות בריאה־יצירה־עשיה.

שלמרות שזה ענין של "ספירות" שבערך העולמות עצמם הן האלקות שבעולם – בכל זאת הכלים של הספירות הם כבר ענין של מציאות "יש". וכן, שאפילו בעולם ה"אצילות" ישנו ענין של "יש", אלא שזה "יש **הנאצל**" ולא "יש **הנברא**" (שהוא "יש" ודבר נפרד). ורבנו הזקן יסכם, שעיקר התהוות ה"יש" שהוא דבר נפרד, הוא מ"מלכות דאצילות" שדוקא בה מתבטא הכוח של "אין סוף" להוות "יש מאין". ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, רֵאשִׁית הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא וּתְחִלָּתוֹ, הֵן הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְגַם הָאוֹרוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ;** – האורות המתלבשים בכלים והם ענין של חיות לכלים – שבהם ישנן הרי שלש הבחינות נפש, רוח ונשמה, הרי שתי הבחינות נפש ורוח הן גם כן ענין של "יש", **וְנִבְרְאוּ מִבְּחִינַת הַנְּשָׁמָה דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה שֶׁהוּא אֱלֹקוּת,** – והאלקות של הספירות מהווה את ענין ה"יש" של הכלים של הספירות וגם הנפש והרוח שלהם, **וְהֵן** – בחינה **זו** – **האורות** של הספירות – הן **הַלְּמ"ד כֵּלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת.** – ב"אצילות" הרי גם הכלים ואפילו חיצוניות הכלים של "מלכות דאצילות" הם אלקות, ובחיצוניות הכלים של "מלכות דאצילות" המתלבשים בעולמות בריאה־יצירה־עשיה להיות להם נשמה וחיות – יש בכל אחד מהם שלש הבחינות: פנימי, אמצעי וחיצון, או כפי שכתוב לפעמים הלשון "סת"ר", **סוף, תוך, ראש** – הרי שכל עשר הספירות שב"מלכות" עם שלש הבחינות שבכל אחת מהן – הם שלושים כלים, המתלבשים בבריאה־יצירה־עשיה והם ענין של אורות ושל נשמה ל"ספירות" של בריאה־יצירה־עשיה. **וְכֵן בַּאֲצִילוּת,** – ההתהוות של ה"יש הנאצל" היא מחיצוניות הכלים של הספירות שב"אצילות" – **מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת שֶׁהֵן אֱלֹקוּת, נִבְרְאוּ הַהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת** – שאין זה ענין של ספירות וכלים בהם מתלבשים אורות פנימיים, אלא זה ענין של חיצוניות של אותו עולם, **שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶן בְּחִינַת הָעִגּוּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת,** – "עיגולים" הוא ענין של עיגול ומקיף של הספירות, שאינו מאיר בפנימיות, שהדבר יהיה כמו האור הפנימי המחיה אותו – אלא הוא מאיר רק באופן של מקיף, שהדבר שהוא מאיר ומחיה יוכל להיות נרגש לענין של "יש" – על־כל־פנים "יש" כפי שהוא ב"יש הנאצל", **וְגַם גּוּפוֹת** – הגופים של **הַמַּלְאָכִים דַּאֲצִילוּת שֶׁהֵן בְּחִינַת יֵשׁ,** – מתהווים מחיצוניות הכלים של הספירות ד"אצילות", **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[26]**: "וּבְמַלְאָכָיו יָשִׂים תָּהֲלָה",** – הרי לא כתוב כאן מלאכים **סתם**, אלא "מלאכיו", המלאכים **שלו**, כלומר המלאכים של עולם ה"אצילות" – הרי גם בהם יש ענין של בלתי־שלימות, בהיותם ענין של "יש" ולא אלקות, **שֶׁאֵינָן בְּבְחִינַת בִּטּוּל לְגַמְרֵי כְּעָלוּל לְגַבֵּי עִלָּתוֹ.** – שכן, הם מתהווים באופן של "יש מאין" ולא כמו "עילה ועלול".

אגרת הקדש

והנה ראשית היש הנברא ותחילתו הן הכלים די"ם דבי"ע וגם האורות נפש רוח ונבראו מבחי' הנשמה די"ם דבי"ע שהוא אלקות והן הלמ"ד כלים דמל' דאצילות וכן באצילות מחיצוניות הכלים די"ם דאצי' שהן אלקות נבראו ההיכלות דאצילות שמתלבש בהן בחי' העיגולים די"ם וגם גופות המלאכים דאצי' שהן בחי' יש וכמ"ש ובמלאכיו ישים תהלה. שאינן בבחי' ביטול לגמרי כעלול לגבי עילתו

יום שני ז' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קל, אך נשמות המלאכים.. עד עמ' 260, בבי"ע.

אַךְ נִשְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים שֶׁיָּצְאוּ מִ"זִּוּוּג הַנִּשִּׁיקִין", – "זיווג נשיקין" הוא זיווג ויחוד רוחני של הספירות, שמזה בא ענין רוחני כמו **הנשמות** של המלאכים, **וְכֵן נִשְׁמוֹת הָאָדָם שֶׁיָּצְאוּ מִזִּוּוּג** – ויחוד, **דִּזְעֵיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא** – של הספירות ז"א (מדות) ומלכות **דַּאֲצִילוּת** – שבהשוואה לזיווג של נשיקין זה נקרא "זיווג גופני", ומזה נעשה הולדה של נשמות המתלבשות בגופים גשמיים, **קֹדֶם שֶׁיֵּרְדוּ לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** – אלא הן עדיין ב"אצילות", הרי הנשמות כפי שהן שם – **אֵינָן בִּכְלַל "יֵשׁ" וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי־עַצְמָן, אֶלָּא**

אגרת הקדש

אך נשמות המלאכים שיצאו מזיווג הנשיקין וכן נשמת האדם שיצאו מזיווג דזו"נ דאצי' קודם שירדו לבי"ע אינן בכלל יש ודבר

---

26. איוב ד, יח.

הֵן מֵעֵין בְּחִינַת אֱלֹקוּת – כפי שזה בא בְּצִמְצוּם עָצוּם, – בצמצום של להיות בחינה של נשמה, וּכְעֵין הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהֵן בְּבְחִינַת גְּבוּל – למרות שהן אלקות, בכל זאת הן בבחינת גבול של חכמה וחסד וכדומה. שזה עַל־יְדֵי צִמְצוּם אוֹר הָאֵין־סוֹף, הוּא הַ"קַּוּ" הַמְלֻבָּשׁ בְּנֶפֶשׁ־רוּחַ־נִשְׁמָה שֶׁלָּהֶם, – שמצד שהקו המלובש בהן הוא בצמצום רב ולא מאיר בהן ענין ה"אין סוף" ו"בלי גבול" המאפיין את ה"קו", אלא הארה בלבד מה"קו" שלא נרגש בה ה"אין סוף" וה"בלי גבול" של ה"קו" – מצד זה יכולים הכלים של הספירות להיות בבחינת גבול, למרות שמצד התאחדותם וביטולם לאור הם ענין של "אלקות", כנזכר לעיל. דומה לכך הוא בנשמות ד"אצילות" כפי שהן עדיין ב"אצילות". אלא, על צמצום זה (שה"קו" המלובש בהם הוא הרי על ידי צמצום) אומר רבנו הזקן, שאין זה מיעוט בלבד באור ובההארה, אלא, וּכְמוֹ צִמְצוּם הָרִאשׁוֹן לִהְיוֹת חָלָל וְכוּ' – וכמו הצמצום הראשון שהיה ב"אור אין סוף" כדי שיוכל להיות מקום לענין העולמות, שצמצום זה (הצמצום הראשון) אינו ענין של מיעוט באור, אלא סילוק האור. ואילו שאר הצמצומים שבסדר השתלשלות הם הרי באופן של מיעוט. אך, צמצום זה של אור הקו המתלבש בספירות – בנר"נ (נפש־רוח־נשמה) של הספירות – דומה לאופן הצמצום של הצמצום הראשון. כל האמור הוא ביחס לנשמות ד"אצילות" כפי שהן עדיין ב"אצילות", לפני שהן מתלבשות בגוף, שאז הן מעין מאלקות ואינן "יש" ו"דבר נפרד". להלן יסביר רבנו הזקן, שגם אחרי שהנשמות ד"אצילות" ירדו לעולם הזה, הרי בצדיקים הראשונים גם כן לא נשתנו נשמות אלו להיות דבר נפרד מאלקות. (וְאַף גַּם לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ הַנֶּפֶשׁ־רוּחַ־נִשְׁמָה – שהן במדריגה דַּאֲצִילוּת לָעוֹלָם הַזֶּה לַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים - אֶפְשָׁר[27] שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מָהוּתָן – לגבי איך שהן היו בהיותן ב"אצילות", לִהְיוֹת דָּבָר נִפְרָד מֵאֱלֹקוּת, – להיות מציאות "יש" הנפרד מאלקות, אלא הן נשארות באותה בחינה כפי שהן היו ב"אצילות", וְלָכֵן הָיוּ מְסֻתַּלְּקוֹת – מהגוף, כְּשֶׁרָצוּ לַחֲטֹא בְּטֶרֶם יֶחֱטָאוּ. – וכפי שאומר בתיקוני זוהר[28], שבחינת "נשמה דאצילות", מסתלקת מהגוף לפני עשיית החטא, ומפרש שם בכך את הפסוק "עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם"[29], שהעוונות מבדילים בין הנשמה והאלקות של הנשמה (הנשמה מצד בחינת האצילות שבה שהיא ענין של אלקות), שכן, בחינה זו של הנשמה שמצד "אצילות" – מסתלקת, וְקָרוֹב לוֹמַר, שֶׁגַּם[30] הָאֲלָפִים וְרִבְבוֹת עָלְמִין דְּיָתְבָא בְּ"גֻלְגַּלְתָּא" דַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" וּ"זְעֵיר אַנְפִּין" – שגם האלפים ורבבות עולמות הנמצאים בגלגל של "אריך אנפין" ו"זעיר אנפין" (כפי שכתוב

אגרת הקדש

נפרד בפ"ע אלא הן מעין בחי' אלקות בצמצום עצום וכעין הכלים די"ם דאצי' שהן בבחי' גבול ע"י צמצום אור הא"ס הוא הקו המלובש בנר"נ שלהם וכמו צמצום הראשון להיות חלל וכו' (ואף גם לאחר שירדו הנר"נ דאצי' לעולם הזה לצדיקים הראשונים אפשר שלא נשתנה מהותן להיות דבר נפרד מאלקות ולכן היו מסתלקות כשרצו לחטוא בטרם יחטאו וקרוב לומר שגם האלפים ורבבות עלמין דיתבא בגולגלתא דא"א וז"א אינן עלמין ממש כעין ההיכלות דאצי'

---

27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אומרו "אפשר" וכללות הענין - אפשר יש לקשרו עם הענין דמשה משה לא פסיק טעמי' משא"כ אברהם (תו"א ותו"ח ר"פ משפטים ובכ"מ)". **28.** תיקון ע' (קכד, סע"א). **29.** ישעי' מט, ב. **30.** הרבי מעיר, שאפשר להסביר זאת לפי מה שמבאר ה"צמח צדק" ב"אור התורה" שמות ע' קצט. שם כותב ה"צמח צדק": ...יובן ענין ריבוי העולמות הנז' באד"ר י"ג אלף עלמין כנ"ל וכן עוד כמה מספרים דאינו ר"ל עלמין ממש אלא הן בחי' אותיות עליונים רוחני' מאד ע"ד שנת' בהקדמה א' שיש כמה בחי' אותיות גבוה ומה שנק' בשם עלמין היינו משום שאילו היו משתלשלים ונמשכים למטה בהשתלשלות המדריגות מדריגה אחר מדריגה עד שהיו מתגשמים להתלבש בעשיה הי' מהן התהוות תליסר אלף עלמין וא"כ אף שלא נתגשמו למטה הרי מ"מ יש בהם הכח והחיות של בחי' י"ג אלף עלמין והרי אדרבה עיקר בחי' עוה"ז וחיותו וקיומו הוא ג"כ בחי' אותיות המלובשים בו מדבר הוי' ורוח פיו ית' והרי עיקר מציאות הנברא הוא בחי' האותיות מע"מ המלובשים בו ובהסתלקותם הי' כלא הי' א"כ האותיות מע"מ הן הן עיקר העוה"ז אלא שירדו בהשתלשלות המדריגות ירידה אחר ירידה כענין ג' אלפים משל עד שיוכלו להתלבש בעוה"ז הגשמי שיוכל להכילן ע"י שנתלבשו כו' ובעוד אותיות אלו בשרשן ומקורם הן נעלים יותר לאין קץ וגדל יותר כחם ומעלתם אז שאין ערוך בחי' אותיות מים המלובשים במים גשמי' לגבי אותיות אלו שבבחינת חסד עליון כו' וכנ"ל בהקדמה הב' וא"כ בחי' אותיות הנ"ל דיתבין בגולגלתא וכי מפני שלא ירדו בהשתלשלות נגרע ערכן הרי אדרבא הם נעלים יותר לאין קץ מאותיות אלו שירדו מדריגה אחר מדריגה לכן נק' אותיות הנ"ל דיתבין בגולגלתא בשם עלמין ממש שהן הן כח וחיות של תליסר אלף עלמין ממש בחיות רם ונפלא לאין שיעור יותר מהחיות המלובש בעולמות בי"ע כו' (ובזה יובן מ"ש באגה"ק ד"ה איהו וחיוהי וז"ל **וקרוב לומר שגם האלפים ורבבות עלמין דיתבין בגולגלתא דא"א וז"א אינן עלמין ממש כעין היכלות דאצי' ובחי' יש כו'** עכ"ל. ור"ל כי הנברא שנתהווה מהאותיות הוא יש ודבר נפרד משא"כ האותיות עצמן הן בחי' אלקות רק שנק' עלמין לגבי גולגלתא ור"ל שהן בחי' אותיות שכבר נמשכו להיות מקור ושרש להתהוות עלמין כמו בחי' אש שלמעלה שהוא מקור ושורש לאש הגשמי משא"כ בחי' גלגלתא כו', ומש"ש שאינן אלקות ממש לברוא יש מאין ר"ל כי עיקר התהוות היש הוא מבחי' א"ס ב"ה הסוכ"ע רק שהוא ע"י אותיות אלו כו' כצ"ל אם באנו לומר שדבריו באגה"ק הנ"ל עם מ"ש ועמדו רגליו הם שניהם כוונה אחת, אמנם יש לומר ג"כ דהתם באגה"ק פי' בענין אחר שהם ע"ד בחי' נשמות דאצילות ע"ש. אבל מ"מ שני מקומות עולה בקנה אחד שאינן בחי' יש ודבר נפרד כאשר העולמות דבי"ע).

בקבלה)[31], **אֵינָן "עָלְמִין"** – עולמות **מַמָּשׁ כְּעֵין הַהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת וּבְחִינַת "יֵשׁ", אֶלָּא** – הם, **כְּעֵין נִשְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים שֶׁיָּצְאוּ מִ"זִּווּג הַנִּשִׁיקִין"**, – כנזכר לעיל, שאין הן ענין של "יש" כמו ההיכלות או הגופים של המלאכים, **וְנִקְרְאוּ "עָלְמִין"** – ענין של עולמות, ש"עולם" הוא הרי מלשון העלם, ענין של "יש", **לְגַבֵּי בְּחִינַת הַ"גֻּלְגַּלְתָּא" וְ"דִיקְנָא"**). – שלעומת הביטול והתאחדות עם "אור אין סוף" של הבחינות "גולגלתא" ו"דיקנא", הם נקראים "עלמין" (עולמות), **אַךְ** – המלאכים והנשמות ד"אצילות", **אֵינָן אֲלוּקוּת מַמָּשׁ לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן**, – בריאת "יש מאין" היא רק בכוח "אין סוף", וכיוון שהכלים של ספירות ד"אצילות" מאוחדים בתכלית היחוד עם "אור אין סוף", לכן יכולה להיות על־ידם ההתהוות של "יש מאין"; ואילו המלאכים ד"אצילות", וכן הנשמות, למרות שהם מעין מאלקות – אבל אין הם אלקות ממש להוות "יש מאין", **מֵאַחַר שֶׁכְּבָר יָצְאוּ וְנִפְרְדוּ מֵהַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁבָּהֶן** – בכלים, **מְלֻבָּשׁ הַ"קַּו" מֵאוֹר אֵין־סוֹף,** – שמצד זה שמלובש בהם "אור אין סוף" (שכן, ה"קו" הוא הגילוי של "אור אין סוף" בעולמות), והם מאוחדים בתכלית היחוד עם "אור אין סוף" המלובש בהם, לכן יכול להיות מהם ההתהוות של "יש מאין", **שֶׁ** – כן **הָאוֹר הוּא כְּעֵין הַמָּאוֹר,** – מקור האור, **הוּא מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁמְּצִיאוּתוֹ הוּא מֵעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ עָלוּל מֵאַיִן עָלָה שֶׁקָּדְמָה לוֹ חֵס־וְשָׁלוֹם,** – שכן, מציאותו איננה מסוג המציאות שיש לה גורם ועילה (מפני ששייך בה ענין של **לא**־מציאות), אלא היא מציאות עצמותית, **וְלָכֵן הוּא לְבַדּוֹ בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן וְאֶפֶס הַמְּחֻלָּט מַמָּשׁ,** – לא "אין" שכל ענינו הוא רק העדר ה"יש" – אבל הוא גם לא היפך ה"יש", אלא "אין ואפס המוחלט", העדר ה"יש" החלטי שהוא היפך ה"יש", **בְּלִי שׁוּם עִלָּה וְסִבָּה אַחֶרֶת קוֹדֶמֶת** – ושייכת, **לַיֵּשׁ הַזֶּה.** – שכן, ה"אין האלקי" (הכוח האלקי) ממנו בא ה"יש", הוא הרי **היפך** ענין ה"יש", ואינו מהווה **סיבה** כלל **שבהקדמה ובשייכות** ל"יש", כי הוא הרי ההיפך מזה, הוא הענין של "אין" ולא "יש". ולכן, דוקא מהכלים של הספירות ד"אצילות", שבהם מלובש "אור אין סוף", יכולה להיות ההתהוות של "יש מאין"; אבל לא מהמלאכים והנשמות שכבר יצאו ונפרדו מהכלים, שאין הם אלקות ממש שתוכל להיות מהם ההתהוות של "יש מאין". אלא, ביוון שהתהוות ה"יש" היא דוקא בכוח ה"אין סוף", לשם מה זקוקים, איפוא, בזה לענין הכלים של הספירות? אומר על כך רבנו הזקן: **וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַיֵּשׁ הַזֶּה הַנִּבְרָא בְּכֹחַ הָאֵין־סוֹף** – שהוא ענין של "אין סוף" ו"בלי גבול", הרי שהדבר הבא ממנו גם כן צריך להיות ענין של "בלי גבול", וכדי שה"יש" יהיה **בַּעַל גְּבוּל וּמִדָּה - נִתְלַבֵּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בְּכֵלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת,** – שיש בהם כבר הענין וההגבלה של "חכמה", "חסד" וכו', **וּמִתְיַחֵד בְּתוֹכָן בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, עַד דְּ"אִיהוּ** – הוא, "אור אין סוף", **וּגְרָמוֹהִי** – והכלים של הספירות, **חַד",** – הם דבר אחד, **לִבְרֹא בָּהֶן וְעַל־יָדָן בְּרוּאִים בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית, וּבִפְרָט עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָן** – של הכלים של הספירות ד"אצילות", **בְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה.** – דבר שמוסיף במיוחד לנבראים ענין הגבול וההגשמה. למרות שאמר לעיל שהתהוות ה"יש" היא בכוח ה"אור אין סוף" על ידי הכלים של כל עשר הספירות ד"אצילות" – יאמר להלן שעיקר ענין הישות בנבראים (שהנבראים יהיו מציאות "יש" ודבר נפרד לגמרי) שבהרגשתם יהיו נפרדים לגמרי מאלקות, – בא מ"מלכות דאצילות". שכן, ענין ה"מלכות" (ומלוכה) הוא דוקא על דברים שהם נפרדים ומבטלים עצמם למלך המולך עליהם, כפי הכלל[32] "אין מלך בלא עם", "עם" – מלשון "עוממות", כלומר, כמו "גחלים עוממות", כך הכוונה ב"עם" לגבי אנשים, היא, כאלה שהם רחוקים ממעלת המלך ואין להם שום קירבה אליו, כפי שיש למשל לאב אל ילדיו, שעל ילדים לא שייך ענין המלוכה, כי אם דוקא על זרים שהם נפרדים מהמלך. לכן מתהווים ממדת ה"מלכות" נבראים המרגישים עצמם כמציאות "יש" וכדבר נפרד מאלקות, שכן עליהם שייך ענין המלכות, שהם בעבודתם העצמית יתבטלו למלכות שמים.

אגרת הקדש

ובחינת יש אלא כעין נשמות המלאכים שיצאו מזיווג הנשיקין ונקראו עלמין לגבי בחי' הגולגלתא ודיקנא) אך אינן אלקות ממש לברוא יש מאין מאחר שכבר יצאו ונפרדו מהכלים די"ס שבהן מלובש הקו מאור א"ס שהאור הוא כעין המאור הוא מהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה וכדי שיהיה היש הזה הנברא בכח הא"ס בעל גבול ומדה נתלבש אור א"ס בכלים די"ס דאצילות ומתייחד בתוכן בתכלית היחוד עד דאיהו וגרמוהי חד לברוא בהן ועל ידן ברואים בעלי גבול ותכלית ובפרט ע"י התלבשותן בבי"ע.

---

31. ראה זח"ג קכח, ב. **32.** בחיי וישב לח, ל. ובכ"מ. שער היחוד והאמונה פ"ז.

יום שלישי ח' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 260, אמנם מודעת... עד עמ' קלא, והלידה.

אָמְנָם מוּדַעַת זֹאת, – הרי ידוע, **שֶׁעִקַּר הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ וְדָבָר נִפְרָד לְגַמְרֵי,** – מאלקות, **הוּא מִמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת** – מספירת ה"מלכות" של עולם ה"אצילות", **שֶׁנַּעֲשָׂה** – "מלכות דאצילות" נעשית **עַתִּיק דִּבְרִיאָה,** – "עתיק" הוא ענין התענוג, פנימיות הרצון, ו"מלכות דאצילות" נעשית ענין של תענוג ורצון לעולם ה"בריאה" – מצד "מלכות" נוצר תענוג בנבראים המרגישים את עצמם ל"מציאות", ועל־ידי־זה מתבצע ענין ה"מלכות", **כִּי "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם וְכוּ'"**[38]. – כנזכר לעיל, שהענין של מלך ומלוכה הוא על "עם" דוקא, על זרים ורחוקים מהמלך, שהם הנבראים של עולם ה"בריאה" והעולמות שלמטה ממנו, שאינם כמו הנאצלים שהם "אצלו וסמוך לו", קרובים ומאוחדים עם אלקות, אלא זה ענין של בריאה ונבראים שעליהם מתבטא ענין המלוכה. **וְגַם רִבּוּי הַנְּבָרָאִים וְהִתְחַלְּקוּתָן** – שכל נברא שונה מזולתו, למרות **שֶׁנִּבְרְאוּ בְּכֹחַ הָ"אֵין־סוֹף"** – שהוא **יָחִיד וּמְיֻחָד בְּתַכְלִית** – הרי מבלי הבט על מה שהנבראים באים מכוח ה"אין סוף" שהוא "יחיד ומיוחד" בתכלית, בכל זאת שיהיו בהם ריבוי גדול והתחלקות, **הוּא עַל־יְדֵי רִבּוּי הָאוֹתִיּוֹת הַיּוֹצְאִין מִמַּלְכוּת,** – הנקראת **"פִּי ה'", "וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם",** – כמו שכתוב[33]: "(בדבר ה' שמים נעשו) וברוח פיו כל צבאם" – כל הנבראים, **וְה' מוֹצָאוֹת הַפֶּה** – שלמעלה, כשם שבאדם באות אותיות הדיבור מחמש מוצאות הפה, כך ישנן גם למעלה חמש מוצאות הפה, מהן באות אותיות הדיבור שלמעלה, **הֵן מֵה' גְּבוּרוֹת** – חמש בחינות הגבורה, **דְּנוּקְבָא.** – שב"מלכות", **וְלוֹאת** – ולכן **נִקְרֵאת** – "מלכות", **"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** – העולם של התגלות, **כִּי בָּהּ נִגְלָה כֹּחַ אוֹר אֵין־סוֹף לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן שֶׁלֹּא עַל־יְדֵי עֲלָה וְעָלוּל,** – "עילה" ו"עלול" יש גם בנבראים, ואילו בריאת "יש מאין" היא רק בכוח ה"אין סוף", וכוח **זה** בא בגילוי ב"מלכות דאצילות", **אֲבָל ט' סְפִירוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת** – שלפני ספירת ה"מלכות", **נֶאֱצְלוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֲלָה וְעָלוּל, וְאוֹר הָאֵין־סוֹף הוּא מְלֻבָּשׁ בַּחֲכְמָה לְבַדָּהּ.** – "חכמה" כפי שהיא מ"אין סוף" היא כעין "יש מאין", "והחכמה **מאין** תמצא", ו"אור אין סוף" מאיר ב"חכמה" (ועל ידי "חכמה" מאיר "אור אין סוף" בכל שאר הספירות). הוספת כ"ק רבינו: **ואין סתירה בין הנ"ל דבריאה – הוא לבדו בכחו כו' ומודעת זאת דהוא מל' כי וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב:** – בספר יצירה[34], בענין עשר ספירות: **"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן",** – שה"תחילה" (שהיא למעלה מהראש) נמצאת **בסוף** במדה מרובה יותר מאשר בראש. ה"ראש" בספירות, הוא ספירת ה"חכמה" (הנקראת ראש וראשית, "ראשית חכמה")[35], וה"תחילה" שלמעלה מהראש היא ספירת ה"כתר". הרי שה"תחילה", ספירת הכתר, "נעוץ" ונמצאת בסוף של הספירות, ספירת ה"מלכות", האחרונה בכל הספירות, **כִּי כֶּתֶר הוּא מְמֻצָּע בֵּין הַמַּאֲצִיל** – שהוא "אין סוף", **לַנֶּאֱצָלִים,** – שהם ענין של גבול, **וְיֵשׁ בּוֹ** – ב"כתר", **בְּחִינָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הָאֵין־סוֹף.** – שכן, כל ממוצע מכיל שתי המדריגות שהוא הממוצע ביניהן. וכיוון ש"כתר" ממוצע בין "אור אין סוף" לבין "נאצלים", הרי שהוא כולל בתוכו גם מ"אור אין סוף" וגם מה"נאצלים", ובחינת "אור אין סוף" ש"כתר" מכיל בתוכו היא הבחינה האחרונה של "אין סוף", והיא ה"תחילה", הבחינה של "אין סוף" ש"נעוץ" ונמצאת ב"מלכות", וכנזכר לעיל שב"מלכות" מתבטא כוח ה"אין סוף" לברוא "יש מאין", **וְלָכֵן נִקְרָא** – כתר, **"כֶּתֶר מַלְכוּת",** – כפי שאומר במאמרו "פתח אליהו" שב'תיקוני זוהר' – "כתר עליון **איהו** (הוא) כתר מלכות", **כִּי אֵין כֶּתֶר אֶלָּא לְמֶלֶךְ,** – כך הדבר כאן – עיקר ענין הכתר הוא, כדי שיומשך ענין ה"אין סוף" (שב"כתר") ל"מלכות", **וְגַם** – כתר נקרא "כתר מלכות" לא רק מפני שממנו נמשך כוח ה"אין סוף" ל"מלכות", אלא שב"כתר" עצמו יש הענין של "מלכות" **כִּי בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה דְּאֵין־סוֹף הִיא מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף**[36]**,** – הרי שב"כתר" יש גם הענין של "מלכות", שהרי הבחינה האחרונה של "אין סוף" היא "מלכות דאין סוף", **וְלָכֵן גַּם הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת נִקְרָא "כֶּתֶר" מִמַּטָּה לְמַעְלָה.** – כשמונים את הספירות מלמטה למעלה, מהספירה התחתונה לספירה העליונה, נקראת "מלכות",

אגרת הקדש

אמנם מודעת זאת שעיקר התהוות היש ודבר נפרד לגמרי הוא ממל' דאצילות שנעשה עתיק דבריאה כי אין מלך בלא עם וכו' וגם ריבוי הנבראים והתחלקותן שנבראו בכח הא"ס יחיד ומיוחד בתכלית הוא ע"י ריבוי האותיות היוצאין ממל' פי ה' וברוח פיו כל צבאם וה' מוצאות הפה הן מה"ג דנוק' ולזאת נקראת עלמא דאתגליא כי בה נגלה כח אור אין סוף לברוא יש מאין שלא ע"י עילה ועלול אבל ט' ספירות הראשונות נאצלו בהשתלשלות עילה ועלול ואור הא"ס הוא מלובש בחכמה לבדה. וז"ש נעוץ תחלתן בסופן כי כתר הוא ממוצע בין המאציל לנאצלים ויש בו בחי' האחרונה של הא"ס ולכן נקרא כתר מלכות כי אין כתר אלא למלך וגם כי בחי' אחרונה דא"ס היא מל' דאין סוף ולכן גם המל' דאצי' נקרא כתר ממטה למעלה ומה גם כי בריאת הנשמות

---

33. תהלים לג, ו. 34. פ"א מ"ז. 35. תהלים קיא, י. 36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מההג"ה בפנ"ב (בח"א). ולקמן קלא, ריש ע"ב".

הספירה האחרונה, בשם "כתר" לגבי שאר הספירות – וזאת מפני שבה נמצאת בחינת ה"כתר", וזה מאיר לספירות שלמעלה מ"מלכות" באופן של "אור חוזר", כל האמור הוא מצד זה שב"מלכות דאצילות" מתבטא הכוח של "אין סוף" בענין בריאת "יש מאין", שמ"מלכות" מתהווים הנבראים שהם "יש" ו"דבר נפרד" (בהרגשתם) מאלקות. ואילו בנבראים – הרי זה רק שמתבטא **הכוח** של "אין סוף" לברוא "יש מאין", אבל אי אפשר לקרוא לכך **התגלות** של "אור אין סוף", שכן הנבראים הרי מרגישים את עצמם למציאות "יש" – אין זה הרי **גילוי** של "אור אין סוף"; להלן יסביר רבנו הזקן, שלאמיתו של דבר נוצרים מצד "מלכות" גם ענינים שהם **גילוי** של אלקות ו"אור אין סוף", כפי שהדבר הוא בלידת והתהוות הנשמות שמ"מלכות", שנשמות הן הרי אלקות, וכפי שאלקות בא בצמצום של נברא, יש מצד "מלכות" גם הענין של **גילוי** אלקות ו"אור אין סוף", **שלכן** זה נקרא "עלמא דאתגליא" – עולמות של התגלות, – שעל ידי ספירה זו **נתגלה** "אור אין סוף" בעולמות (ולא רק **הכוח** של "אין סוף" המתבטא בהתהוות הנבראים, שכפי שהוסבר לעיל זה ענין של העלם בנבראים המרגישים את עצמם למציאות "יש"). **וּמַה גַּם**[37], **כִּי בְּרִיאַת הַנְּשָׁמוֹת** - **מִמֶּנָּה,** – מ"מלכות", **לִהְיוֹת** יֵשׁ **וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי־עַצְמוֹ בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה,** – לא כפי שהנשמות הן בעולם ה"אצילות", שהן שם מהות של אלקות, בטלות ולא מרגישות עצמן ל"יש", אלא כמו שהנשמות הן בעולם ה"בריאה", שם הן מרגישות עצמן ל"יש" ו"דבר נפרד", ויחד עם כך הן ענין של אלקות וממשיכות אלקות בעולמות, **וְ** – מה שנשמות באות מ"מלכות", **נִקְרָא בְּשֵׁם "לֵידָה",** – שזקוקים לכך לכוח עליון מיוחד של "אין סוף", **כִּקְרִיעַת יַם־סוּף** – שאומר על כך בזוהר[38] **דְּ"בְעַתִּיקָא תַּלְיָא".** – שהדבר תלוי ב"עתיק" שהוא נעתק ונבדל מעולמות, והוא פנימיות ה"כתר". שכן, ב"כתר" ישנם הרי "עתיק" ו"אריך", "אריך" – ראש ומקור לנאצלים, ו"עתיק" – הבחינה האחרונה של "אין סוף". וכשם שעל קריעת ים־סוף נדרש כוח של "עתיק" (מ"אין סוף"), כך גם ללידת הנשמות, שכפי שמדובר בקבלה זה **אותו** ענין של קריעת ים־סוף, נדרש גם על כך כוח מיוחד של "אין סוף". להלן יסביר רבנו הזקן, שלא רק **ל**לידת הנשמות נדרש כוח של "אין סוף", כי־אם גם על ענין **העיבור** של הנשמות, שלפני הלידה, נדרשים אורות עליונים עד "אין סוף". **וְגַם כָּל גִּדּוּל הַנְּשָׁמוֹת כָּל ז' חֲדָשִׁים, מִזִּוּוּג שֶׁל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת עַד שְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח,** – שכתוב בקבלה[39] ששמיני עצרת הוא היחוד והזיווג "להוליד נשמות", ו"לידת הנשמות" היא בשביעי של פסח, בזמן קריעת ים־סוף, **הוּא כְּמוֹ גִּדּוּל זְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא** – הספירות "ז"א (זעיר אנפין – מדות) ו"מלכות" דאצילות, שהן לפני כן בהעלם, ומתגדלות **בְּבֶטֶן "אִמָּא עִלָּאָה",** – בפנימיות "בינה" דאצילות, **שֶׁהוּא עַל־יְדֵי אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים מֵ"אִמָּא עִלָּאָה",** – ספירת ה"בינה", **וּמִלְּמַעְלָה לְמַעְלָה עַד אֵין סוֹף, הַמִּתְלַבֵּשׁ בָּהּ** – ב"בינה" – לשם גידול זו"נ ("זעיר אנפין" ו"מלכות") **כָּל ט' אוֹ ז' יַרְחֵי לֵידָה.** – "זו"נ" דאצילות "נולדות" מ"אימא **עילאה**", "בינה" דאצילות, וכך גם ב"אימא **תתאה**, ב"מלכות", שגידול הנשמות שבה הוא גם כן על ידי אורות עליונים והמשכה מ"אור אין סוף". **וְכָכָה הוּא בִּבְרִיאַת נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים לְעוֹלָם הַבְּרִיאָה.** – שזה גם כן על ידי אורות עליונים, עד "אור אין סוף", הנמשכים ב"מלכות". להלן יסביר רבנו הזקן, שלא רק עבור **לידת** הנשמות ועבור **העיבור** נמשכים אורות עליונים, כי־אם גם עבור שורש הענין של עיבור, שיוכל להיות העיבור, זקוקים גם כן להמשכת אורות עליונים. **וְגַם, כָּל עִיקַּר וְשֹׁרֶשׁ הַטִּיפָּה שֶׁ** – "מלכות", **מְקַבֶּלֶת וּמִתְעַבֶּרֶת מִ"זְעִיר אַנְפִּין",** – (מדות), **הוּא מְמֹחִין דְּ"אַבָּא וְאִמָּא",** – "חכמה" ו"בינה", **וּבְכָל זִוּוּג** – של "חכמה" ו"בינה", שיומשך מכך ענין של הולדה, **נִמְשָׁכָת** – הטיפה **לְ"אַבָּא וְאִמָּא"** – "חכמה" ו"בינה", **מֵ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" וְ"עַתִּיק יוֹמִין", וּמִלְּמַעְלָה לְמַעְלָה עַד אֵין סוֹף, רַק שֶׁהַכֹּל בְּהֶעְלֵם כַּמֹּחִין, עַד לֵידַת הַנּוּקְבָא** – "מלכות" מגלה, **הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים וְהַהֵיכָלוֹת לְעוֹלָם הַבְּרִיאָה. נִמְצָא, שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ, עַל־יְדֵי הָעִבּוּר וְהַלֵּדָה.** – לא רק המשכה **מכוח** ה"אין סוף", הנמשכת על־ידי "מלכות" בהתהוות הנבראים, כי־אם גם ענין של **גילוי** מ"אור אין סוף" שבא על־ידי העיבור ולידת הנשמות, הרי מה ש"מלכות" נקראת "עלמא דאתגליא" – עולמות של התגלות – אינו רק מפני שעל־ידה מתגלה **הכוח** מ"אין סוף" בנבראים באופן של העלם, כי־אם גם התגלות ממש של אלקות ו"אור אין סוף" בעולמות כפי שזה נעשה על־ידי נשמות.

אגרת הקדש

ממנה להיות יש ודבר נפרד בפ"ע בעולם הבריאה ונקרא בשם לידה כקריעת י"ם דבעתיקא תליא וגם כל גידול הנשמות כל ז' חדשים מזיווג של שמיני עצרת עד שביעי של פסח הוא כמו גידול זו"נ בבטן אימא עילאה שהוא ע"י אורות עליונים מאימא עילאה ומלמעלה למעלה עד אין סוף המתלבש בה כל ט' או ז' ירחי לידה. וככה הוא בבריאת נשמות ומלאכים לעולם הבריאה וגם כל עיקר ושרש הטיפה שמקבלת ומתעברת מז"א הוא ממוחין דאו"א ובכל זיווג נמשכת לאו"א מא"א וע"י ומלמעלה למעלה עד אין סוף רק שהכל בהעלם במוחין עד לידת הנוק' הנשמות והמלאכים וההיכלות לעולם הבריאה. נמצא שזהו גילוי אור א"ס ממש ע"י העיבור והלידה.

---

37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שעי"ז יובן ביותר שאין סתירה בהנ"ל - כי בריאת הנשמות וכו' בעתיקא תליא ואפילו הגידול כו' וההיכלות". **38.** ח"ב נב, ב. **39.** ראה לקו"ת צו טז, ב. וש"נ.

יום רביעי ט' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלא, ובזה יובן היות... עד עמ' קלא, וכדלקמן.

אגרת הקדש

ובזה

יובן היות המצות במל' ה' של שם הוי' והתורה בז"א וא"ו של שם הוי'. הגם שלמעלה בא"א המצות הן בגולגלתא בלבנונית היא האורחא דבפלגותא דשערי דמתפלגא לתרי"ג אורחין דאורייתא שבו"א ושרש התורה דנפקא מח"ע הוא במו"ס דא"א והיינו החכמה דטעמי המצות אלא שהוא כחותם המתהפך ונעוץ תחלתן בסופן הוא כח הא"ם ב"ה לברוא יש מאין ולא ע"י עילה ועלול שיהיה העלול מוקף מעילתו ובטל במציאות רק יהיה היש דבר נפרד מאלקות בכדי שיהיה המאציל ב"ה מלך על כל הנפרדים ע"י שיקיימו מצותיו שיצוה עליהם וסוף מעשה במחשבה תחלה ולכן אמרו בירושלמי ולית ליה לר"ש שמפסיק

1 **וּבְזֶה יוּבַן, הֱיוֹת הַמִּצְוֹת בְּמַלְכוּת** - ה' **שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ"ה,** –
2 כפי שהמצוות הן בענין של "ספירות" ובאותיות שם הוי', הרי
3 ב"ספירות" זו ספירת ה"מלכות", ובאותיות שם הוי' – הרי זו
4 האות ה' אחרונה של שם הוי', **וְהַתּוֹרָה** – כפי שהיא ב"ספירות"
5 ובאותיות של שם הוי',
6 היא **בְּ"זְעֵיר אַנְפִּין"** –
7 (מדות), האות **וָא"ו שֶׁל**
8 **שֵׁם הֲוָיָ"ה, הֲגַם** –
9 למרות, **שֶׁלְּמַעְלָה** – כפי
10 שמצוות ותורה הן
11 במדריגת "כתר" **בְּ"אֲרִיךְ**
12 **אַנְפִּין" הַמִּצְוֹת הֵן**
13 **בְּ"גֻלְגַּלְתָּא",** –
14 ב"גולגולת" ובמקיף שעל
15 המוחין, **בְּ"לַבְנוּנִית",** –
16 בבחינת "לובן" (חסדים
17 של "אריך אנפין"), **הִיא**
18 **הָ"אָרְחָא" דְּכֻ"פַּלְגוּתָא**
19 **דְּשַׂעֲרֵי",** – ה"אורח"
20 (הדרך) שיש בהתחלקות
21 של השערות, **דְּמִתְפַּלְגָא לְתַרְיַ"ג אָרְחִין** – המתחלקים ל־613
22 דרכים והמשכות **דְּאוֹרַיְתָא שֶׁבְּ"זְעֵיר אַנְפִּין",** – של תורה
23 אשר ב"זעיר אנפין", הרי שהמצוות הן בבחינת "גולגלתא"
24 ומקיף, שלמעלה ממוחין "חכמה", **וְשֹׁרֶשׁ הַתּוֹרָה דְּנָפְקָא**
25 **מֵ"חָכְמָה עִלָּאָה"** – שבאה מ"חכמה עליונה" – היא רק **באה**
26 מ"חכמה עילאה", אבל שרשה הוא למעלה מ"חכמה עילאה",
27 **הוּא בְּ"מֹחָא סְתִימָאָה" דְּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין",** – בבחינת "מוחא
28 סתימאה" של 'אריך אנפין' – חכמה סתומה שב"כתר", **וְהַיְנוּ** –
29 איזו בחינה בתורה היא ב"חכמה סתימאה" (סתומה) שלמעלה
30 לגמרי משכל ומהשגה, **הַחָכְמָה דְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת,** – שהם
31 "סתום ונעלם", ורק בביאת המשיח הוא יגלה טעמי המצוות,
32 שאז תתגלה "חכמה סתימאה", החכמה הסתומה. הרי, כפי
33 שתורה ומצוות הן ב"כתר", המצוות הן בבחינה עליונה יותר
34 מאשר תורה, שתורה היא ב"חכמה סתימאה", ענין המוחין
35 שב"כתר", ואילו מצוות הן ב"גולגלתא", בגולגלת ובמקיף
36 שלמעלה מחכמה סתימאה שבכתר. כיצד, איפוא, הדבר שכפי
37 שתורה ומצוות הן ב"ספירות" ובאותיות של שם הוי', התורה
38 למעלה מן המצוות (מצוות הן ב"מלכות", אות ה' אחרונה של
39 שם הוי', ותורה היא ב"ז"א", האות וא"ו של שם הוי'), וכפי
40 שתורה ומצוות הן ב"כתר", המצוות הן בבחינה עליונה יותר
41 מאשר ענין התורה? מתרץ רבנו הזקן: **אֶלָּא שֶׁהוּא כַּחוֹתָם**
42 **הַמִּתְהַפֵּךְ,** – שמה שבחותם הוא צד ימין, הרי בדבר שעליו
43 חותמים הוא צד שמאל, וכן להיפך; וכן גם מה ש"בולט" בחותם,
44 "שוקע" בדבר שעליו חותמים, והאותיות השקועות שבחותם
45 יוצאות בולטות בדבר שעליו חותמים – כך כאן, שמדריגת
46 המצוות כפי שהן ב"כתר",
47 בלמעלה מהשתלשלות,
48 במדריגה עליונה יותר,
49 יורדת בהשתלשלות
50 הספירות למטה מענין
51 התורה, שב"כתר" התורה
52 היא במדריגה תחתונה
53 יותר מאשר מצוות.
54 **וְ"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן",**
55 – שה"תחילה" והמדריגה
56 העליונה שב"כתר", ששם
57 המצוות מושרשות, נעוצה
58 בסוף ובמדריגה האחרונה
59 של ספירות, ב"מלכות",
60 **הוּא כֹּחַ הָ"אֵין־סוֹף"**
61 **בָּרוּךְ־הוּא לִבְרֹא יֵשׁ**
62 **מֵאַיִן,** – כוח זה (כתר) ישנו, כנזכר לעיל, בספירת ה"מלכות",
63 שממנה נעשית ההתהוות של "יש מאין", **וְלֹא עַל־יְדֵי עִילָּה**
64 **וְעָלוּל, שֶׁיִּהְיֶה הֶעָלוּל מֻקָּף מֵעִילָּתוֹ וּבָטֵל בִּמְּציאוּת,** –
65 ל"עילה" שלו, שמסוג התהוות כזו אי אפשר שתתבצע כוונת
66 ותכלית הבריאה, **רַק יִהְיֶה הַיֵּשׁ** – בהרגשתו, **דָּבָר נִפְרָד מֵ** –
67 מקורו, מ – **אֱלֹקוּת, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא מֶלֶךְ**
68 **עַל כָּל** – הנבראים שבהרגשתם הם **הַנִּפְרָדִים,** – מאלקות,
69 **עַל־יְדֵי שֶׁיְּקַיְּמוּ מִצְוֹתָיו שֶׁיְּצַוֶּה עֲלֵיהֶם,** – שדוקא על־ידי־זה
70 מתבצעים הרצון והכוונה של הבריאה, מה ש"עלה ברצונו אנא
71 אמלוך", ו"מלוכה" היא דוקא על דברים המרגישים את עצמם
72 כנפרדים, **והם** בטלים למלך, ביטולם של הנבראים לאלקות בא
73 על ידי ענין המצוות המעשיות הנעשות **מן ועל־ידי** נבראים
74 גשמיים שהתהוותם היא מספירת ה"מלכות", **וְ"סוֹף מַעֲשֶׂה** –
75 המצוות שמקיימים בדברים גשמיים, עלו **בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה".** –
76 שהיא למעלה גם מ"ראשית" המחשבה, שב"תחלה" ובמדריגה
77 העליונה יותר של מחשבה, ישנם הכוונה והרצון למצוות
78 מעשיות הנעשות בדברים גשמיים. **וְלָכֵן אָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי**[40]**:**
79 **"וְלִית לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן** – האם לא סובר ר' שמעון **שֶׁמַּפְסִיק**
80 **לְלוּלָב וְכוּ'",** – שמפסיקים מלימוד התורה כדי לקיים מצוה
81 בזמן שיש לקיימה, כמו בקיום מצות לולב, בירושלמי שם
82 מקשה כך על מה שאמר ר' שמעון, שהוא ו"החברים" שלו אינם

---

40. שבת פ"א ה"ב. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולהעיר אשר כ"ז הוא ג"כ לפנ"ז בירוש' ברכות (פ"א ה"ב) אלא ששם מקדים סוכה ללולב ובשבת לולב ואח"כ סוכה, ולכן מסתבר דכאן הכוונה לסוגיית שבת דוקא (והטעם י"ל כי בשבת הוא עיקר דין זה). אבל צ"ע: בשני הסוגיות (בש"ס שלפנינו) "לעשות לולב ולעשות סוכה" - והחילוק מובן. וראה שו"ע אדה"ז חאו"ח ר"ס תרמ"א. ואכ"מ". וראה לקו"ש חלק כ' ע' 267 הערה 10. וש"נ.

מפסיקים מלימוד התורה גם לא לקריאת שמע, שואלים על כך בירושלמי: האם לא סובר ר' שמעון שמפסיקים מלימוד התורה כדי לקיים מצוה בזמנה – כמו לולב וסוכה, שכך הרי צריך להיות גם ביחס למצות קריאת שמע? אלא, להלן, מחלק בירושלמי בין קריאת שמע לבין שאר המצוות.

שכן, זה "שינון" וזה "שינון": לימוד התורה וקריאת שמע הם שניהם ענין של שינון ולימוד, ואילו ביחס למצוות מעשיות בודאי שמודה ר' שמעון שמפסיקים מלימוד התורה כדי לקיים מצוה בזמנה. הוספת כ"ק רבינו: "**ובענין התורה עצמה ג"כ יש קדימת המצות, דמהן התחלתה ותלוי קיומה (בדוגמת שלי' וולד)**". ואומר להלן בירושלמי, אמר רבי יוחנן "**כָּל הַלּוֹמֵד שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - נֹחַ לוֹ שֶׁנִּתְהַפְּכָה שַׁלְיָתוֹ עַל פָּנָיו וְכוּ'**", – הוספת כ"ק רבינו: "**ואין ולד**" – ולא היה נולד לכתחילה, הוא משתמש בלשון **זה** דוקא, שנוח לו שנתהפכה **שלייתו**, ואינו אומר סתם – שנוח לו שלא היה נולד, **כִּי הַשַּׁלְיָא נוֹצֶרֶת תְּחִלָּה מֵהַטִּפָּה, וְהִיא לְבַדָּהּ הָיְתָה עִקַּר הַוָּלָד עַד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁהַתְּחִלָּה צוּרַת הַוָּלָד. וְכָכָה הַמִּצְוֹת הֵן עִקַּר הַתּוֹרָה וְשָׁרְשָׁהּ, הַגַּם** – למרות, **שֶׁהַמִּצְוָה הִיא גּוּפָנִית וְ** – אילו, **הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָה,** – שהיא דבר רוחני, הוספת כ"ק רבינו: "**ול"ק דא"כ למה תורה למ' ממצות כדלעיל**", **רַק שֶׁזֶּה** – המצוות הן **בְּחִיצוֹנִיּוּת** – עליונותן מתבטאת בענין מקיף, לא בענין פנימי, **וְזֶה** – תורה היא **בְּפְנִימִיּוּת,** – ומכניסה נשמה וחיות במצוות, **וּכְדִלְקַמָּן.** – וכפי שיוסבר להלן. הרי כיוון שהוא לומד תורה ואינו רוצה לקיים מצוות, חסר הרי העיקר והשורש של תורה, ולכן נוח היה לו אילו שלייתו מתהפכת ולא נשאר ממנו כלום.

אגרת הקדש

ללולב וכו' וכל הלומד שלא לעשות נוח לו שנתהפכה שלייתו ע"פ וכו' כי השליא נוצרה תחלה מהטיפה והיא לבדה היתה עיקר הולד עד מ' יום שהתחילה צורת הולד. וככה המצות הן עיקר התורה ושרשה הגם שהמצוה היא גופנית והתורה היא חכמה רק שזה בחיצוניות וזה בפנימיות וכדלקמן.

יום חמישי י' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלא, והנה כמו"כ מזיווג... עד עמ' 262, כנ"ל.

וְהִנֵּה, כְּמוֹ־כֵן מִזִּוּוּג – ויחוד, **'זְעֵיר־אַנְפִּין' וְנוּקְבָא' דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** – "ז"א" (מדות) ו"מלכות" של העולמות בריאה־יצירה־עשיה, **נִבְרְאוּ מֵאַיִן לֵיֵשׁ כָּל הַנִּבְרָאִים** – של עולם ה"בריאה", **וְהַנּוֹצָרִים** – היצורים של עולם ה"יצירה", **וְהַנַּעֲשִׂים,** – הדברים שבעולם ה"עשיה", כפי שהוסבר לעיל, הרי מ"מלכות דאצילות" ומהזיווג של "ז"א" ו"מלכות" דאצילות מתהווים הנשמות והמלאכים של עולם ה"בריאה", נבראים שהם כבר ענין של "יש", וכפי שהסביר רבנו הזקן, הרי זה על ידי כוח ה"אין סוף" הנמשך ב"מלכות" בכלל וביחוד וזיווג "ז"א" ו"מלכות" בפרט, ומצד זה שה"קו" של "אור אין סוף" מלובש בספירות, שבגלל זה יכולה להיות מהם ההתהוות של מציאות "יש", כך גם שמיחוד וזיווג "ז"א" ו"מלכות" מהספירות של העולמות **בריאה־יצירה־עשיה** מתהווים הנבראים של עולמות **אלה** (וכפי שיסכם רבנו הזקן, שגם בהם ישנה ההתלבשות של הארה מה"קו" של "אור אין סוף"), **עַל־יְדֵי אוֹר הַנְּשָׁמָה שֶׁבְּתוֹכָן, שֶׁהִיא** – הנשמה היא, **אֲלֻקוֹת, מֵהַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** – עשרת הכלים של "מלכות דאצילות" יורדים בספירות של בריאה־יצירה־עשיה להיות הנשמה והאלקות של הספירות של בריאה־יצירה־עשיה. **וְגַם בְּתוֹכָהּ** – ב"מלכות דאצילות", ישנה **הָאָרַת הַ"קּוֹ" דְּאוֹר אֵין־סוֹף** – שמצד אור ה"קו" שהוא מעין המאור, יכולה להיות ההתהוות של "יש מאין", כפי שהסביר לעיל, **הַמְלֻבָּשׁ בַּאֲצִילוּת עַד הַ"פַּרְסָא",** – והמסך שבין "אצילות" ל"בריאה", שהאור של בריאה־יצירה־עשיה יהיה מהות אחרת מאשר האור של "אצילות". **וְהָאָרַת הַ"קּוֹ" שֶׁהָיָה מֵאִיר בַּכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּמַלְכוּת** – של "אצילות", **בָּקַע הַ"פַּרְסָא" עִמָּהֶם, וּמֵאִיר בָּהֶם** – בשלושים הכלים של "מלכות דאצילות" הנעשים נשמה לבריאה־יצירה־עשיה, **כְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה כְּמוֹ בַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ.** – ענין **זה** של ההארה מה"קו" שהאיר בכלים דאצילות, הוא גם אחרי שנעשה פרסא ומסך בין "אצילות" ל"בריאה־יצירה־עשיה", והאור של בריאה־יצירה־עשיה אינו בכלל מהות האור שמ"אצילות", אך, כיוון ששלושים הכלים של "מלכות דאצילות" **בוקעים** את הפרסא, שגם אחרי הפרסא לא יהיה זה ענין אחר לגמרי, ענין של נברא ולא אלקות, אלא הם ענין של אלקות ואשר לכן הם אור הנשמה של בריאה־יצירה־עשיה (המהווה ומחיה הנבראים של בריאה־יצירה־עשיה), הרי כך גם ההארה מה"קו" **שבהם** גם כן **בוקעת** את הפרסא איתם וגם הארת ה"קו" מאירה באור הנשמה של בריאה־יצירה־עשיה.

אגרת הקדש

והנה כמו"כ מזיווג זו"ן דבי"ע נבראו מאין ליש כל הנבראים והנוצרים והנעשים ע"י אור הנשמה שבתוכן שהיא אלקות מהכלים די"ס דמל' דאצי' וגם בתוכה הארת הקו דאור א"ס המלובש באצי' עד הפרסא והארת הקו שהיה מאיר בכלים די"ס דמל' בקע הפרסא עמהם ומאיר בהם בבי"ע כמו באצילות ממש וכן

אגרת הקדש

גם הקו בעצמו המלובש בסיום וסוף נה"י דא"ק שהוא סוף רגלי היושר שלו המסתיימים במל' דעשיה הנה הארת הקו מאירה משם ומתלבשת באור הנשמה די"ם דבי"ע שהוא אלקות והארה דהארה מתלבשת בנפש רוח די"ם דבי"ע ואף גם בכל הכלים שלהם והארה דהארה דהארה הוא בכל הנבראים ונוצרים ונעשים כמ"ש הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כולם וכל זאת בבחינת התפשטות החיות להחיותם אמנם מציאותו ומהותו של אור הא"ס אינו בגדר מקום כלל וסובב כל עלמין בשוה ואת השמים ואת הארץ אני מלא בהשוואה אחת ולית אתר פנוי מיניה אף בארץ הלזו הגשמית רק שהוא בבחי' מקיף וסובב וכמ"ש הפי' בלק"א ולא התפשטות והתלבשות החיות

וְכֵן, גַּם הַ"קַּו" בְּעַצְמוֹ – לא רק הארת ה"קו" המאירה בכלים **דאצילות**, אלא גם ה"קו" בעצמו, הַמְלֻבָּשׁ בְּסִיּוּם וְסוֹף נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד דְ"אָדָם קַדְמוֹן", שֶׁהוּא סוֹף רַגְלֵי הַיֹּשֶׁר שֶׁלּוֹ – של 'אדם קדמון', הַמִּסְתַּיְּמִים בְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, הִנֵּה הָאָרַת הַ"קַּו" מְאִירָה מִשָּׁם – מנצח־הוד־יסוד **ד'אדם קדמון'**, **וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּאוֹר הַנִּשְׁמָה דְּעֲשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה שֶׁהוּא אֱלֻקוּת.** "א"ק" הוא 'אדם קדמון', שענינו הוא – המחשבה הראשונה האוצרת בתוכה ומקיפה את כל סדר ההשתלשלות ("צופה ומביט עד סוף כל הדורות"), ומהפרטים שבמחשבה הקדומה הזו באה החיות של כל סדר ההשתלשלות, ובזה גופא ישנם "יושר" ו"עיגולים" – "עיגולים" הוא ענין של "מקיף", המקיף על כל מדריגות ההשתלשלות בהשוואה ובאופן שוה, ש"אצילות" ו"עשיה" מוקפים יחד; ו"יושר" הוא הענין של אור פנימי, הנותן חיות בכל ענין של השתלשלות בהתאם למהות ולמדריגת הענין, הרי רגלי **היושר** של **'אדם קדמון'** מסתיימים במדריגה **האחרונה** של עולם ה"עשיה", שהיא "מלכות דעשיה". ועל כך הוא אומר, שהארת ה"קו" המאירה עד "מלכות דעשיה" (לא מצד ההתלבשות בכלים ד"אצילות", כי־אם ענין ה"קו" המאיר ב"א"ק" (אדם קדמון) – נמצאת בכל מדריגות ההשתלשלות, עד במדריגה התחתונה של "מלכות דעשיה" הבאה מהמחשבה הקדומה ד"א"ק"), הרי ענין זה והארה זו מה"קו" מאיר ומתלבש באור הנשמה של עשר הספירות של העולמות בריאה־יצירה־עשיה, שהוא אלקות. **וְהָאָרָה דְּהָאָרָה,** – מה"קו", **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּנֶפֶשׁ רוּחַ דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – לא רק באור הנשמה, אלא גם בנפש רוח, **וְאַף גַּם בְּכָל הַכֵּלִים שֶׁלָּהֶם.** בכלים של ספירות בריאה־יצירה־עשיה, למרות שאין הם אלקות, שמצד הארת ה"קו" מהכלים דאצילות לא מאירה שם ההארה, שכן "אצילות" אינו מאיר ואינו מתלבש בענין שאיננו אלקות, אך מצד ה"קו" עצמו שלמעלה מ"אצילות" יורדת (מצד המחשבה הקדומה של 'אדם קדמון') הארת ה"קו" באופן של הארה דהארה גם בכלים של ספירות בריאה־יצירה־עשיה. **וְהָאָרָה דְּהָאָרָה,** – כלומר המדריגה השלישית של הארה, **הוּא בְּכָל הַנִּבְרָאִים** – של עולם ה"בריאה", **וְנוֹצָרִים** – של עולם ה"יצירה", **וְנַעֲשִׂים,** – של עולם ה"עשיה", שעל־ידי־זה מאירה בכל נברא ונוצר ונעשה, הכוונה שבמחשבה הקדומה ד"א"ק", שעל הנברא ונוצר ונעשה להשלים, וכוונה זו היא החיות של הנברא ונוצר ונעשה. הענין של "הארה דהארה דהארה" הוא, **שהארה** איננה העצם, אבל היא עדיין אותה **מהות** של הענין שממנו באה ההארה, כך שהארת ה"קו" היא עדיין מהות של אלקות, ואשר לכן היא מתלבשת רק באור הנשמה של הספירות שהוא אלקות. **הארה דהארה** כבר אינה המהות של המדריגה הקודמת, אך היא עדיין המציאות של הענין הקודם, שלכן ההארה דהארה מתלבשת בנפש ורוח של ספירות בריאה־יצירה־עשיה, שכבר אינה המהות הקודמת (זה לא אלקות), אך זה עדיין **המציאות** של אותו ענין, ענין רוחני של כלים ושל ספירות, שלמרות שאין זה אלקות הרי זה גם כן לא **מציאות** של נברא. **הארה דהארה דהארה** היא כבר גם לא **המציאות** של ההארה האוריגינלית, שלכן ההארה דהארה דהארה של ה"קו" מתלבשת בכל הנבראים, נוצרים ונעשים שהם מציאות של נבראים. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[41]: **"הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם,** – עשית, **וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם",** – שנמשכת חיות מ"אור אין סוף", מ"אתה", בכולם (בכל הנבראים), שזה ההארה דהארה דהארה של ה"קו" מ"אור אין סוף", הנמשכת להיות חיות לכל הנבראים. **וְכָל זֹאת בִּבְחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת הַחִיּוּת לְהַחֲיוֹתָם.** – שבכך יש הבדל בין אופן ההתלבשות ב"אצילות", ובאור **הנשמה** של בריאה־יצירה־עשיה, ובנפש ורוח **וכלים** של עשר ספירות בריאה־יצירה־עשיה, עד בכל הנבראים, **אָמְנָם מְצִיאוּתוֹ וּמָהוּתוֹ שֶׁל אוֹר הָאֵין־סוֹף** – עצמו, **אֵינוֹ בְּגֶדֶר מָקוֹם כְּלָל,** – שנאמר שב"אצילות" נמצא "אור אין סוף" באופן אחד ובבריאה־יצירה־עשיה ופרטיו – באופן אחר, אלא הוא **וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין** – כל העולמות, **כְּשָׁוֶה, וְ"אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא"** – אומר הקדוש ברוך הוא, **בְּהַשְׁוָאָה אַחַת,** – שכשם שהוא מלא בשמים כך הוא מלא בארץ, **וְ"לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנַּיהּ"** – אין מקום ומדריגה שהוא פנוי וריק ממנו יתברך, **אַף בָּאָרֶץ הַלָּזוּ הַגַּשְׁמִית, רַק שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף וְסוֹבֵב,** – אין הוא מאיר בפנימיות, שיורגש כפי שהחיות מורגשת, אלא הוא באופן של מקיף והעלם, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר הַפֵּרוּשׁ** – של "סובב כל עלמין", **בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים,** – בחלק הראשון של ספר ה"תניא"[42], **וְלֹא הִתְפַּשְּׁטוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת הַחִיּוּת** – מה שמהות ומציאות ה"אין סוף" מלא בכל העולמות – אין זה באופן של

---

41. נחמי' ט, ו. **42.** פרק מ"ח.

אגרת הקדש

להחיותם ולהוותם מאין ליש כ"א ע"י הארה דהארה דהארה וכו' מהקו כנ"ל וגם מאור א"ס הסובב ומקיף לארבע עולמות אבי"ע בשוה מאיר אל הקו הפנימי דרך הכלים די"ס דבי"ע ובהארתו תוך הכלים נותן בהם כח ועוז לברוא יש מאין ומאחר שהבריאה היא ע"י הכלים לזאת הם הנבראים בבחינת ריבוי והתחלקות וגבול ותכלית ובפרט ע"י האותיות כנ"ל.

התפשטות והתלבשות החיות, **לְהַחֲיוֹתָם וּלְהַוּוֹתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ,** – שגם על ההתהוות מ"אין" ל"יש", למרות שזה על ידי כוח **נעלם** של "אור אין סוף", אבל הרי זה ענין של גילוי והתפשטות להתהוות הבאה על ידי הספירות והמדריגות הממשיכות ומגלות את הכוח הנעלם, **כִּי־אִם** – ההתפשטות לחיות ולהתהוות, באה **עַל־יְדֵי הֶאָרָה דְּהֶאָרָה דְּהֶאָרָה וְכוּ' מֵהַ"קּוֹ", כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. וְגַם מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַסּוֹבֵב וּמַקִּיף לְאַרְבַּע עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה בְּשָׁוֶה,** – האור שהוא למעלה מעולמות, והשפעתו בעולמות היא רק באופן שהוא סובב ומקיף כל ארבעת העולמות בשוה, **מֵאִיר** – גם **אֶל הַקַּו הַפְּנִימִי** – שהוא אור פנימי בעולמות, **דֶּרֶךְ הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – שהכלים הרי מקיפים לאור המתלבש **בתוך** הכלים, **וּבְהַאֲרָתוֹ תּוֹךְ הַכֵּלִים - נוֹתֵן בָּהֶם כֹּחַ וָעֹז לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן.** – כפי שהוסבר לעיל, הרי התהוות הנבראים שבכל אחד מהעולמות, היא על ידי הכלים של הספירות שבאותו עולם; הרי הכוח שיש לכלים של הספירות להוות "יש מאין" (התהוות שבאה דוקא מעצמות "אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין") הוא מפני שמאיר בהם מ"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין". **וּמֵאַחַר שֶׁהַבְּרִיאָה הִיא עַל־יְדֵי הַכֵּלִים,** – שיש בהם הרי ענין של גבול והתחלקות, **לָזֹאת** – לכן, **הֵם הַנִּבְרָאִים בִּבְחִינַת רִבּוּי וְהִתְחַלְּקוּת** – שאחד שונה מהשני, **וּגְבוּל וְתַכְלִית,** – למרות שהכוח להתהוותם בא מה"אור הסובב" שהוא בלי גבול, אך מפני שהכוח מאיר **בתוך** הכלים, הרי ההארה האלקית שישנה על ידי הכלים, היא בחינה של התחלקות ובאופן של גבול, **וּבִפְרָט** – כפי שההארה האלקית ממנה נעשית ההתהוות, באה בגילוי, **עַל־יְדֵי הָאוֹתִיּוֹת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – שהאותיות יש בהן יותר ענין ההתחלקות וההגבלה מאשר הכלים. על־כל־פנים הרי אמר לעיל, שלא רק בספירות של העולמות, בנשמה, ובנפש רוח, ובכלים, יש גם מהאור הפנימי של "אור אין סוף" (ה"קו", שענינו אור שבשביל העולמות, אור שיאיר את העולמות באור פנימי ה"נרגש" בעולמות, כפי שחיות נרגשת), וגם מהאור הסובב ומקיף (אור שהוא למעלה מעולמות, והשפעתו בעולמות הוא רק באופן **זה** שהוא נשאר למעלה מהם, ואינו נרגש בהם בפנימיות), הרי לא רק שב**ספירות** יש מכל אחד משני הסוגים שבאור, אלא גם בכל **נברא** יש משני הסוגים שבאור; ההבדל מתבטא רק בכך אם זה בא בהארה, או בהארה דהארה, או בהארה דהארה דהארה: כשזה בא באופן של הארה, הרי אין זה אכן העצם מ"אור אין סוף", אך זה עדיין **המהות** של "אור אין סוף"; וכשזה בא באופן של הארה דהארה, אין זה גם המהות של "אור אין סוף", כי־אם המציאות בלבד (כלומר, שאין זה ענין שמהותו אלקות, כי־אם מציאות של אלקות בלבד); אך, כשזה בא באופן של הארה דהארה דהארה, כפי שהדבר בכל הנבראים, אין זה גם לא המציאות של ההארה האלקית הקודמת, אלא זה כפי שההארה האלקית באה ומתלבשת במציאות של נברא.

יום שישי י"א תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 262, ועוד זאת יתר... עד עמ' 264, כמ"ש במ"א.

להלן יסביר רבנו הזקן, שגם כפי שההארה האלקית באה במציאות של נברא, זה מתגלה דוקא בנברא כזה שבנבראים עצמם הוא מהיסוד הנמוך ביותר, יסוד העפר שלמטה מאש, רוח ומים, ובנברא המורכב בעיקר מיסוד העפר, כמו הארץ הגשמית – מתבטא בגילוי הכוח והיכולת שיש דוקא ב"עצמות אור אין סוף" להוות "יש מאין". כוח זה הוא בעיקר ב"אור הסובב" ומתגלה על ידי ה"קו" דוקא, האור הפנימי, דבר זה נראה בבירור במה שהארץ מצמיחה, שצמיחת צמחים ואילנות גשמיים מכוח הצומח **הרוחני** שבארץ היא ענין של "יש מאין", וכוח זה מגלה הארץ תמיד, שתמיד צומחים ממנה צמחים באופן של "יש מאין", (לא רק בששת ימי בראשית, כפי שזה היה בשאר המאמרות, כמו "ישרצו המים" וכדומה, שאז, בששת ימי בראשית, הוציאו המים מכוחם הרוחני ענין של נפש חיה שבא מהמים, אך לאחרי ששת ימי בראשית כבר באה נפש חיה אחת מהשניה, ואין זה באופן של "יש מאין", ואילו הארץ – מצמיחה תמיד צמחים באופן של "יש מאין") – הרי שבארץ ישנה המעלה, שלמרות שהיא "נברא" שההארה האלקית שבה הצטמצמה באופן של הארה דהארה דהארה (שאין היא המהות של אלקות ואפילו לא המציאות של אלקות, אלא מציאות של נברא גשמי כפי שזה בארץ), בכל זאת נראה על ידה הכוח האלקי של התהוות "יש מאין", מצד זה שיש בה גם מהאור ה"סובב כל עלמין" וגם מאור ה"קו" שעל־ידו מתגלה הכוח הסובב בענין של התהוות וחיות בנבראים. טעמו של דבר מדוע דבר זה מתגלה **בארץ דוקא**, יסביר רבנו הזקן להלן, הוא מפני שהארץ היא היסוד הנמוך ביותר של העולם הגשמי, ובמקום הנמוך ביותר שבו יורדת ההארה האלקית, יש בו כוח מ"אור חוזר", המבטא בגילוי יותר את ה"עצם", מאור ומדריגה שלמעלה ממנה. ובלשון רבנו הזקן:

אגרת הקדש

ועוד זאת יתר על כן על כל הנ"ל הארה דהארה וכל הנ"ל היא מראה כחה ויכלתה ביסוד העפר הגשמי בגילוי עצום ביתר עז מיסודות העליונים ממנו וגם מצבא השמים שאין בכחם ויכלתם להוציא יש מאין תמיד כיסוד העפר המצמיח תמיד יש מאין הם עשבים ואילנות (והמזל המכה ואומר גדל היינו לאחר שכבר צמח העשב ואינו אומר לו לצמוח מאין ליש אלא מקוטן לגודל ולשאת פרי כל מין ומין בפרטי פרטיות. אבל בטרם יצמח למי יאמר כל מזל ומזל לכל עשב ועשב בפרטי פרטיות) מהכח הצומח שבו שהוא אין ורוחני והם גשמיים ואין זאת אלא משום דרגלי א"ק מסתיימים בתחתית עשי' ותחת רגליו מאיר אור א"ס ב"ה הסובב כל עלמין בלי הפסק רב ביניהם רק עיגולי א"ק לבדו וגם הקו מאור א"ס המסתיים בסיום רגלי א"ק מאיר ממטה למעלה בבחי' אור חוזר כמו

1 **וְעוֹד זֹאת, יָתֵר עַל כֵּן עַל כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל**[43], **הֶאָרָה דְּהֶאָרָה**
2 **דְּהֶאָרָה,** – כפי שההארה האלקית באה בנברא באופן של
3 הארה דהארה דהארה, שאז הרי זה כבר שלא בגילוי, לא
4 המהות של אלקות, ואפילו לא המציאות של אלקות, ובכל זאת
5 כבר הוסבר לעיל שיש בה
6 גם מה"קו" – האור הפנימי
7 וגם מהאור ה"סובב כל 1
8 עלמין", **וְכָל הַנִּזְכָּר לְעֵיל** 2
9 – אור ה"קו" שבה, ו"אור 3
10 הסובב" שבה – בההארה 4
11 האלקית שכבר באה 5
12 באופן של הארה דהארה 6
13 דהארה – במציאות של 7
14 נברא – **הִיא מַרְאָה** – 8
15 ההארה האלקית הבאה 9
16 מ"מלכות דאצילות", 10
17 מראה את **כֹּחָהּ וִיכָלְתָּהּ** 11
18 **בִּיסוֹד הֶעָפָר הַגַּשְׁמִי** 12
19 **בְּגִלּוּי עָצוּם, בְּיֶתֶר עֹז** 13
20 **מִיסוֹדוֹת הָעֶלְיוֹנִים** 14
21 **מִמֶּנּוּ,** – מיסוד העפר, 15
22 וכמו למשל יסודות אש, 16
23 רוח ומים, **וְגַם מִצְבָא**
24 **הַשָּׁמַיִם, שֶׁאֵין בְּכֹחָם וִיכָלְתָּם לְהוֹצִיא יֵשׁ מֵאַיִן תָּמִיד,**
25 **כִּיסוֹד הֶעָפָר הַמַּצְמִיחַ תָּמִיד יֵשׁ מֵאַיִן, הֵם עֲשָׂבִים וְאִילָנוֹת**
26 – הצומחים מכוח הצומח הרוחני באופן של "יש מאין". שהרי גם
27 אלה שצומחים על ידי זריעה ונטיעה, יסביר להלן, שזה כמו "יש
28 מאין", שכן מה שזורעים נרקב כולו בארץ, הזריעה משמשת
29 כ"העלאת מ"ן" בלבד (התעוררות של כוח הצומח), ובמיוחד
30 אלה שצומחים בלי זריעה ונטיעה כלל, (**וְהַמַּזָּל הַמַּכֶּה וְאוֹמֵר**
31 **"גָּדֵל",** – שחכמינו ז"ל[44] הרי אומרים שאין עשב למטה שאין לו
32 מזל למעלה המכה בו ואומר לו גדל. הרי, שהצמיחה היא לא
33 כולה מכוח הצומח שבארץ אלא מה"מזל" שברקיע בא ענין
34 הצמיחה? אומר על כך רבנו הזקן: **הֵינוּ לְאַחַר שֶׁכְּבָר צָמַח**
35 **הָעֵשֶׂב,** – שכבר נעשה מציאותו של "יש" (עשב), אלא שעליו
36 לצמוח ולגדול, ואילן שעושה פירות הרי צריך שיהיה בהם
37 טעם, מתיקות או חמיצות, הרי זה בא מן המזל, **וְאֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ**
38 **לִצְמֹחַ מֵאַיִן לְיֵשׁ** – שתתהווה מציאות העשב או האילן, **אֶלָּא**
39 **מִקָּטָן לְגָדֵל, וְלָשֵׂאת פְּרִי כָּל מִין וָמִין בִּפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת.** –
40 שישנם אילנות המוציאים פירות מתוקים, וישנם אילנות
41 המוציאים פירות חמוצים וכדומה, הרי זה בא מהמזל שברקיע.
42 ב"אור התורה" פרשת במדבר[45] אומר ה"צמח צדק", שהמזל
43 משפיע התעוררות בכוח הצומח שמתבטא בעשב או באילן
44 שיצמיח, אך עצם הצמיחה הוא מכוח הצומח עצמו, ובמקום
45 אחר ב"אור התורה"[46] מפרש ה"צמח צדק", שענין ה"הכאה" של
46 המזל הוא, שבשעה שהמזל מאיר על העשב או האילן שאליו
47 הוא שייך, משפיע הדבר בעשב או באילן המשכה לשרשו,
48 ומההמשכה לשרשו הוא הולך וגדל יותר ויותר. **אֲבָל בְּטֶרֶם**
49 **יִצְמָח - לְמִי יֹאמַר כָּל מַזָּל וּמַזָּל לְכָל עֵשֶׂב וְעֵשֶׂב בִּפְרָטֵי**
50 **פְּרָטִיּוּת)** – הרי אומרים שהמזל "מכה בו" (בעשב), ואומר לו
51 "גדל", וכשהעשב אינו קיים עדיין – למי הוא אומר גדל? אלא,
52 כאמור, הכוונה היא
53 לאחרי שהעשב כבר קיים
54 במציאות של "יש", על
55 הצמיחה מקטן לגדול וכו'
56 על כך באה האמירה
57 והכוח מהמזל. על כל
58 פנים, צמיחת העשבים
59 והאילנות היא **מֵהַכֹּחַ**
60 **הַצּוֹמֵחַ שֶׁבּוֹ,** – שביסוד
61 העפר **שֶׁהוּא** – כוח הצומח
62 הוא **אַיִן** – לא מציאות
63 גשמית, **וְרוּחָנִי, וְ** – אילו
64 **הֵם** – העשבים והאילנות,
65 הם **גַּשְׁמִיִּים.** – הרי שזה
66 ענין של "יש מאין", שכפי
67 שהוסבר לעיל, הרי הכוח
68 ל"יש מאין" הוא דוקא
69 ב"עצמות אין סוף" – וכוח
70 זה מתבטא ביסוד העפר
71 הגשמי. **וְאֵין זֹאת,** – מה שדוקא בארץ מתבטא בגילוי כוח ה"אין
72 סוף" של "יש מאין", אין זה **אֶלָּא מִשּׁוּם דְּרַגְלֵי "אָדָם קַדְמוֹן"** –
73 ה'רגליים" של 'אדם קדמון', **מִסְתַּיְּמִים בְּתַחְתִּית** – עולם ה־
74 **עֲשִׂיָּה,** – ה"רגלים" המדריגות האחרונות של 'אדם קדמון' (של
75 המחשבה הקדומה הכוללת בתוכה כל הנבראים מהעליונים
76 ביותר עד התחתונים ביותר), מסתיימות במדריגות התחתונות של
77 העולם התחתון ביותר, עולם ה"עשיה", והוא יסוד העפר שבעולם
78 ה"עשיה", **וְתַחַת רַגְלָיו** – מתחת למדריגות האחרונות של 'אדם
79 קדמון', **מֵאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין,** –
80 היכן שמסתיים האור הפנימי שהוא בהגבלה ובהתחלקות
81 בעולמות, מאיר האור המקיף שלמעלה מעולמות, **בְּלִי הֶפְסֵק**
82 **רַב בֵּינֵיהֶם, רַק עִגּוּלֵי "אָדָם קַדְמוֹן"** – ה"עיגולים" של 'אדם
83 קדמון', **לְבַדּוֹ.** – שהרי במחשבה הקדומה של 'אדם קדמון' ישנם
84 "יושר" ו"עיגולים", אור פנימי ואור מקיף, הרי היכן שמסתיים
85 ה"יושר" והאור הפנימי של 'אדם קדמון' ונשארים רק העיגולים
86 והמקיפים של 'אדם קדמון' (שגם העיגולים של 'אדם קדמון' הרי
87 אינם ענין של "אין סוף" ממש כמו ה"אור אין סוף" ה"סובב כל
88 עלמין") – מאיר שם "אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין", **וְגַם הַ"קַּוּ"**
89 **מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַמִּסְתַּיֵּם בְּסִיּוּם רַגְלֵי "אָדָם קַדְמוֹן"** - **מֵאִיר**
90 **מִמַּטָּה לְמַעְלָה בִּבְחִינַת "אוֹר חוֹזֵר",** – "אור חוזר" היינו – אור
91 שכשמגיע למקום שמעבר לו אין הוא יכול להאיר, הוא מגיע
92 חזרה באור חוזר ביתר חוזק וביתר אור מאשר האור הוא לפני
93 שמגיע לאותו מקום. וכפי שהדבר באור השמש, שהאויר התחתון
94 הקרוב יותר לארץ, חם יותר מאשר האויר האמצעי (האויר

---

43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב"הערות ותיקונים": צ"ע הל' והכוונה". **44.** ב"ר פ"י, ו. **45.** ע' קצו. **46.** במדבר ע' תשפו.

שבאמצע, בין השמש לארץ), שכן, כאשר קרני השמש מגיעים לארץ, שמעבר לה אין הם יכולים להגיע – הוא חוזר באור חוזר, ולכן חם יותר למטה. כך הדבר ב"אור הקו" שענינו להאיר כל הנבראים באור פנימי, הרי כאשר הוא מגיע למדריגות האחרונות של המחשבה המקיפה כל העולמות והנבראים – הוא חוזר באור חוזר, **כְּמוֹ שֶׁ**– ה"קו", **הַמְלַבֵּשׁ בְּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" וְ"אַבָּא וְאִמָּא"** – חכמה־בינה **וּ"זְעִיר־אַנְפִּין" וְנוּקְבָא"** – ז"א (מדות) ומלכות, **דַּאֲצִילוּת** - **מֵאִיר בְּאוֹר חוֹזֵר מִמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת, וּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הִיא** – לכן, **בְּחִינַת כֶּתֶר מִמַּטָּה לְמַעְלָה,** – בחישוב הספירות מלמטה למעלה, מ"מלכות" לספירות העליונות, הרי "מלכות" היא בחינה של "כתר" – כנזכר לעיל באגרת קודש זו, **וְ"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן".** – שב"מלכות" הרי זה, שה"תחילה" של "כתר" שלמעלה מ"חכמה", נמצאת ב"מלכות", וב"קו" הרי זה, שה"תחילה" של ה"קו" נעוצה בסוף של "רגלי אדם קדמון", המסתיימות במדריגות התחתונות של עולם ה"עשיה", ביסוד העפר; וכיוון שה"קו" הרי ענינו **גילוי** של "אור אין סוף" – מתבטא לכן ביסוד העפר **יותר בגילוי** הענין של "אין סוף" בענין של "יש מאין", בענין של צמיחה, כפי שיסביר להלן. **וְכָכָה הוּא בְּסִיּוּם הַ"קַּוִּ" דְּאוֹר אֵין־סוֹף הַמִּסְתַּיֵּם בְּסִיּוּם הַ"שֶּׁר" דְּרַגְלֵי "אָדָם קַדְמוֹן"** – כפי שה"רגלים" והמדריגות התחתונות של 'אדם קדמון' באות באור הפנימי בהתחלקות של המדריגות, הרי בשעה שזה בא למדריגות האחרונות, שזה בתחתית ה"עשיה", במדריגות האחרונות של עולם ה"עשיה", כפי שזה יסוד העפר הגשמי, **מֵאִיר** – ה"קו" בבחינה של "אור חוזר", **מִמַּטָּה לְמַעְלָה** – מההארה דהארה דהארה שבעפר הגשמי, **לְבְחִינַת אוֹר הַנְּשָׁמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה,** – שבאור הנשמה זו המדריגה האחרונה. שכן, "עשיה" היא הרי העולם התחתון ביותר, ו"מלכות" היא הספירה האחרונה, וב"מלכות" גופא, בעשר הספירות שבה, "מלכות דמלכות" היא האחרונה – אך, כיוון שמדובר כאן בענין אור הנשמה, **שֶׁהוּא אֲלִקּוּת מַמָּשׁ, מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת.** – שכאמור לעיל הם נעשים אור הנשמה לבריאה־יצירה־עשיה – הרי במדריגת אור הנשמה, שהיא האחרונה שבאור הנשמה – מאיר בה האור החוזר מהמדריגות האחרונות של "עשיה" (המדריגה האחרונה שב**נבראים**), ונותן את הכוח לגלות כוח ה"אין סוף" בענין של "יש מאין", של צמיחה, באופן תמידי.

אגרת הקדש

שהמלובש בא"א ואו"א וזו"נ דאצי' מאיר באור חוזר ממל' דאצי' ומל' דאצי' היא בחי' כתר ממטה למעלה ונעוץ תחלתן בסופן. וככה הוא בסיום הקו דאור א"ס המסתיים בסיום היושר דרגלי א"ק מאיר ממטה למעלה לבחי' אור הנשמה דמל' דמל' דעשיה שהוא אלקות ממש מחיצוניות הכלים דמל' דאצי'. ולפמ"ש בס' הגלגולים פ"כ הובא בלק"א מתלבשת תחלה הארה זו של הקו דאור א"ס באור האצי' שבעשיה וממנה לבריאה ויצירה שבעשיה ומהן לבחי' אור הנשמה דמל' דמל' דעשיה ועי"ז יש כח ועוז בסיום הכלי דמל' דמל' דעשיה שביסוד העפר והוא מאמר תדשא הארץ וכו' להיות פועל בקרב הארץ תמיד לעולם ועד (בחי' אין סוף ולא בלבד בששת ימי בראשית כמאמר ישרצו המים ומאמר תוצא הארץ נפש חיה מחכמה דמל' דמל' דעשיה שבז' ימי בראשית האיר בעולם הזה הארה מאור אין סוף בחסד חנם בלי העלאת מיין נוקבין כלל) להצמיח עשבים ואילנות ופירות מאין ליש תמיד מדי שנה

וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים פֶּרֶק כ, הוּבָא בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים – בספר ה"תניא"[47], **מִתְלַבֶּשֶׁת תְּחִלָּה הֶאָרָה זוֹ שֶׁל הַ"קַּוִּ" דְּאוֹר אֵין־סוֹף בְּאוֹר הָאֲצִילוּת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, וּמִמֶּנָּה לִבְרִיאָה וִיצִירָה שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, וּמֵהֶן לִבְחִינַת אוֹר הַנְּשָׁמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יֵשׁ כֹּחַ וָעוֹז בְּסִיּוּם הַכְּלִי דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה** – המדריגה וספירה התחתונה ביותר שב"עשיה", **שֶׁבְּיסוֹד הֶעָפָר, וְהוּא מַאֲמַר: "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ וְכוּ'",** – דשא – שממאמר זה בא הרי כוח הצומח, **לִהְיוֹת פּוֹעֵל בְּקֶרֶב הָאָרֶץ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד (בְּחִינַת אֵין־סוֹף,** – שלא רק עצם פעולת הצמיחה שהיא ענין של "יש מאין", בא מכוח ה"אין סוף", אלא גם האופן של להצמיח הוא פעולה **תמידית**, ומצד כוח זה, הוא יכול להצמיח תמיד בלי סוף, הרי שגם זה הוא הענין של "אין סוף", **וְלֹא בִּלְבַד בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, כְּמַאֲמַר: "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם", וּמַאֲמַר: "תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה",** – מאמרות אלה השפיעו רק בששת ימי בראשית, שאז הוציאו המים והארץ נפשות חיות באופן של "יש מאין", ואילו לאחרי זה כבר באה נפש חיה אחת מהשניה שלא באופן של "יש מאין", רק בששת ימי בראשית בלבד השפיעו מאמרות **אלה**, שהמאמרות באים **מֵחָכְמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, שֶׁבְּז' יְמֵי בְּרֵאשִׁית הֵאִיר בָּעוֹלָם הַזֶּה הָאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בְּ"חֶסֶד חִנָּם", בְּלִי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" כְּלָל),** – בלי שום התעוררות מהמטה (מהמקבל), הנקראת "העלאת מיין נוקבין", שהנוקבא (המקבל) מעלה ומעוררת בהתעוררות שלה מלמטה – התעוררות מלמעלה. הרי, הסדר אחרי ז' ימי בראשית, שמן ההכרח שתהיה העלאת מ"ן והתעוררות מלמטה כדי לעורר התעוררות מלמעלה; אך, בימי בראשית האירה הארה מ"אור אין סוף" בחסד חנם, בלי העלאת מ"ן כלל, ולכן השפיעו אז המאמרות "ישרצו המים" ו"תוצא הארץ" ענין של "יש מאין", ואילו כוח הצומח מהמאמר "תדשא הארץ" – משפיע **תמיד, לְהַצְמִיחַ עֲשָׂבִים וְאִילָנוֹת וּפֵרוֹת מֵאַיִן** – מכוח הצומח הרוחני, **לְיֵשׁ** –

47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה פ"ו (בהג"ה), פי"ח. וראה ג"כ שם ספנ"א וספנ"ב".

ל"יש" הגשמי, העשבים, האילנות והפירות, תָּמִיד מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה[48], שֶׁהוּא – להצמיח תמיד מדי שנה בשנה, הוא מֵעֵין בְּחִינַת "אֵין־סוֹף", – שהוא ענין אין־סופי, לא מסתיים אף פעם הכוח בארץ להצמיח, שֶׁאֵם יִתְקַיֵּם עוֹלָם הַזֶּה רִבּוּי רִבְכוֹת שָׁנִים - יַצְמִיחוּ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה. אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ מֵהֶן – מהעשבים, מהאילנות ומהפירות, הבאים עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין", – שיש משהו המעורר את כוח הצומח שיצמיח, וְהֵם הַזְּרוּעִים וְהַנְּטוּעִים, – העשבים הנזרעים והאילנות הניטעים, הרי הזרעים הם "העלאת מ"ן" לכוח הצומח, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן – למרות שהם זרועים ונטועים, הֵם כְּמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁהַגַּרְעִין הַנְּטוּעַ אֵין לוֹ עֶרֶךְ כְּלָל לְגַבֵּי הַפְּרִי, וְגַם – אין לו שום ערך והשוואה, נֶגֶד כָּל הָאֵילָן עִם הָעֲנָפִים וְהֶעָלִין, – שבכך אין ההבדל כל־כך **באיכות** כמו לגבי הפרי שיש בו טעם, ואילו לגרעין שנזרע אין טעם. אך, קיים הבדל גדול ואין השוואה **בכמות**, של האילן וענפיו ועליו לגבי הגרעין, הרי צמיחתם של הפירות ושל האילן היא ענין של "יש מאין", למרות שזה בא על ידי זריעת הגרעין, וְכֵן בְּמִינֵי זֶרְעוֹנִים וִירָקוֹת, וְגַם בְּמִינֵי תְּבוּאָה לְהִתְהַוּוֹת מֵאוֹת גַּרְעִינִין מְגַרְעִין אֶחָד, הוּא כְּמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן – לא גרעיני החטה שהם אותו מהות של הגרעין, אלא הַקַּשִּׁין וְהַשִּׁבֳּלִים. – שאינם אותו מהות ממש כמו הגרעין – הרי הם בודאי "יש מאין". וְהִנֵּה[49], הַפֵּרוֹת שֶׁ – צומחים עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין", – התעוררות מלמטה, הִיא הַזְּרִיעָה וְהַנְּטִיעָה - הֵם מְשֻׁבָּחִים מְאֹד מְאֹד מֵהָעוֹלִים מֵאֵלֵּיהֶן מִכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ לְבַדּוֹ שֶׁבָּאָרֶץ, – בלי נטיעה וזריעה, וּמִזֶּה נִשְׂכִּיל – בענין הַמְּשֻׁכּוֹת אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים – שיומשכו בָּ – עולמות אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה – שהאורות הנמשכים על ידי "העלאת מ"ן" (התעוררות מלמטה) של עבודת האדם, יש בהם מעלה עליונה יותר מאשר האורות הנמשכים ב"אתערותא דלעילא" (בהתעוררות מלמעלה) בלבד, בלי ההתעוררות ועבודת האדם למטה, (שֶׁהוּא תַּכְלִית בְּרִיאַת הָאָדָם), – שעל ידי עבודתו יומשכו אורות נעלים יותר בכל העולמות, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

אגרת הקדש

בשנה שהוא מעין בחי' א"ס שאם יתקיים עוה"ז ריבוי רבבות שנים יצמיחו מדי שנה בשנה אלא שיש מהן ע"י העלאת מ"נ והם הזרועים והנטועים ואעפ"כ הם כמו יש מאין שהגרעין הנטוע אין לו ערך כלל לגבי הפרי וגם נגד כל האילן עם הענפים והעלין וכן במיני זרעונים וירקות וגם במיני תבואה להתהוות מאות גרעינין מגרעין א' הוא כמו יש מאין ומכ"ש הקשין והשבלים והנה הפירות שע"י העלאת מ"נ היא הזריעה והנטיעה הם משובחים מאד מאד מהעולים מאליהן מכח הצומח לבדו שבארץ ומזה נשכיל המשכות אורות עליונים באבי"ע (שהוא תכלית בריאת האדם) כמ"ש במ"א.

יום שבת קודש י"ב תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 264, ומזה יובן היטב... עד עמ' קלג, עוה"ב.

וּמִזֶּה – ממה שהוסבר לעיל, שבתחתית העשיה (במדריגות האחרונות של עולם ה"עשיה") מאיר אור מחוזק יותר באופן של "אור חוזר", מ"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין" ומאור ה"קו" – הרי מזה יוּבָן הֵיטֵב בְּעִנְיַן סֵדֶר מַדְרֵגוֹת: דּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי מְדַבֵּר, שֶׁהֵן – כפי שזה בא בארבעה היסודות מהם מורכב כל נברא, הרי הם בְּחִינוֹת: עָפָר – (הנ"ל), מַיִם אֵשׁ רוּחַ, שֶׁאַף שֶׁהַחַי הוּא לְמַעְלָה מֵהַצּוֹמֵחַ, וְהַמְדַבֵּר לְמַעְלָה מֵהַחַי - אַף־עַל־פִּי־כֵן – סוג חַי נִזּוֹן וְחַי מֵהַצּוֹמֵחַ, וְהַמְדַבֵּר – האדם, מְקַבֵּל חִיּוּתוֹ מִשְּׁנֵיהֶם, – מצומח ומחי, וְגַם חָכְמָה וָדַעַת, – מקבל האדם מצומח ומחי, שֶׁ"אֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת 'אַבָּא' וְ'אִמָּא' עַד שֶׁיִּטְעַם טַעַם דָּגָן כו'", – כפי שהגמרא אומרת

אגרת הקדש

ומזה יובן היטב

בענין סדר מדרגות דצח"מ שהן בחי' עפר מים אש רוח שאף שהחי הוא למעלה מהצומח והמדבר למעלה מהחי אעפ"כ החי ניזון וחי מהצומח והמדבר מקבל חיותו משניהם וגם חכמה ודעת שאין התינוק יודע לקרות אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן כו'

---

48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לאחרי אומרו "תמיד" מהו "מדי שנה בשנה" (מעין סתירה מזל"ז), משא"כ לעיל (קלב, סע"א): תמיד (וכן יהי') לעו' - וכההמשך (בחי' א"ס). ויל"פ עפמש"כ אגה"ק סו"ס יד: וז"ש תמיד כו' אעפ"כ אינה כו' אלא שבכל שנה ושנה כו'". **49.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה "והנה - במ"מ" - מה ענינו כאן? - וי"ל שהוא בהמשך להנ"ל במעלת המצות מהסוף בכלל (ולהסיום במעלות מצות מעשיות) - דאף בכל הענינים הנשפעים גם עתה "בחסד חנם" - כשנעשה ע"י מצוה ותפלת האדם הם משובחים מאד מאד. ולהעיר מלקו"ת במש"נ בשלילת טענת המרגלים טובה הארץ 'מאד מאד'". **50.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם בנוגע להתהוותו - ובכ"ז ניזון כו' [עפ"ז מובן דלא נזכר כאן עפר - דהכל הי' מן העפר. וי"ל שלכן גם לאחר שנתהווה זקוק וניזון ממנו]".

בברכות[51], **וַ"עֲדַיִן לֹא אֲכִילְנָא בִּשְׂרָא דְּתוֹרָא כּוּ"**, – כפי שהגמרא אומרת במס' בבא קמא[52] שרבא שאל שאלה אצל רב נחמן, ענה לו למחרת בסברא משופרת יותר, ואמר על כך, מה שלא אמרתי לך זאת אתמול בערב, הרי זה מפני שאז עדיין לא אכלתי בשר שור, ולכן דעתי לא היתה צלולה כל כך. הרי שבשר מן החי מוסיף בשכל המדבר. שלכאורה לא מובן, מדוע יהיה החי זקוק לצומח שלמטה ממנו, ומדוע יהיה המדבר זקוק לצומח ולחי שהם למטה ממנו? אלא כפי שהוסבר לעיל יובן הדבר היטב, **כִּי הוּא בְּחִינַת "אוֹר חוֹזֵר" מִמַּטָּה לְמַעְלָה,** – מהמדריגות התחתונות לעליונות, **מִתַּחְתִּית הָעֲשִׂיָּה,** – מהמדריגות התחתונות של "עשיה", **שֶׁמִּתְגַּלֵּית שָׁם** – בתחתית העשיה, **בְּיֶתֶר עֹז, הֶאָרָה דְּהֶאָרָה כּוּ'** – כלומר, הארה דהארה דהארה שישנה בעפר הגשמי, **מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין,** – המקיף וסובב כל העולמות בשווה, **וּמֵהַ"מַּקִּיף" אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבְּסִיּוּם "רַגְלֵי הַיֹּשֶׁר" דְּ"אָדָם קַדְמוֹן"** – המדריגות האחרונות של האור הפנימי שבעולמות – מאירה שם ההארה האלקית **בְּבְחִינַת "אוֹר חוֹזֵר"**, – באור מחוזק יותר מאשר במדריגות העליונות, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. וְיוּבַן הֵיטֵב בָּזֶה טוּב טַעַם וָדַעַת, מַה שֶּׁמַּלְאָכִים עֶלְיוֹנִים שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה "פְּנֵי שׁוֹר" וּ"פְּנֵי נֶשֶׁר"**[53], – שב"מרכבה", **נֶהֱנִים מְאֹד וְנִזּוֹנִים וּמִסְתַּפְּקִים מֵרוּחַ הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף הָעוֹלֶה אֲלֵיהֶם מֵהַקָּרְבָּנוֹת שֶׁעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ,** – כמו שכתוב[54]: "את קרבני לחמי לאשי", כלומר, שהמלאכים העליונים שהם בבחינה של "אשי", הרי זה להם לחם ומזון, **וּכְדִקְדּוּק לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[55]: **"וְאִתְּהַנְּיָן מִיסוֹדָא וְעִקָּרָא דִּילְהוֹן"**. – והם נהנים מהיסוד ומהעיקר שלהם, כלומר, שההמשכה הנמשכת למלאכים על ידי ענין הקרבנות היא מהיסוד ומהעיקר שלהם – משרשם – שכן, כאמור, זה מ"האור החוזר" של "אור אין סוף". **וְאַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה** – שהוסברו כאן, **דַּעַת לְנָבוֹן נָקֵל לְהָבִין, עַל־יְדֵי כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, גֹּדֶל מַעֲלַת הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת,** – מצוות הנעשות בדברים גשמיים, על ידי האברים הגשמיים של האדם, **אֲשֶׁר הֵן** – המצוות המעשיות, הן **תַּכְלִית יְרִידַת הַנְּשָׁמוֹת לָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[56]: **"הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם"**, – שהיום דוקא, בעולם **הזה**, בעולם המעשה, יש לקיים מצוות מעשיות, הנעשות בדברים גשמיים שהתהוותם היא דוקא מ"עצמות אור אין סוף", ושיש בהם הכוח הנעלם שמצד "עצמות אור אין סוף", ועל ידי המצוות שעושים בדברים אלה **מתגלה** הכוח הנעלם, **וְ"יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא"**[57]:

עַד כָּאן – אומרים מדפיסי אגרת הקודש, **מְצָאנוּ מִכְּתַב־יָדוֹ הַקְּדוֹשָׁה.** – של רבנו הזקן (שכתב אגרת זו לפני הסתלקותו).

אגרת הקדש

ועדיין לא אכילנא בישרא דתורא כו' כי הוא בחי' אור חוזר ממטה למעלה מתחתית העשיה שמתגלית שם ביתר עז הארה דהארה כו' מאור א"ס הסובב כ"ע ומהקו אור א"ס שבסיום רגלי היושר דא"ק בבחי' אור חוזר כנ"ל. ויובן היטב בזה טוב טעם ודעת מה שמלאכים עליונים שבמרכבה פני שור ופני נשר נהנים מאד וניזונים ומסתפקים מרוח הבהמה והעוף העולה אליהם מהקרבנות שע"ג המזבח וכדקדוק לשון הזוה"ק ואתהניין מיסודא ועיקרא דילהון. ואחרי הדברים והאמת האלה דעת לנבון נקל להבין ע"י כל הנ"ל גודל מעלת המצות מעשיות אשר הן תכלית ירידת הנשמות לעוה"ז הגשמי כמ"ש היום לעשותם ויפה שעה א' בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב. ע"כ מצאנו מכיה"ק:

---

51. מ, א. **52.** עא, סע"א ואילך. **53.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל "ארי' סתם מן האש האוכל הקרבן אדם משברון ורעות רוח" רוח נשברה דאדם המקריב (אוה"ת שם)". **54.** פינחס כח, ב. **55.** ח"ג רמא, א. **56.** ואתחנן ז, יא. עירובין כב, א. **57.** אבות פ"ד מי"ז.

יום ראשון

יום שלישי — **ו תשרי** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח. קג־קה.
תניא: והנה כמו״כ . . . 262 להחיותם.

קִצּוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַג׳:

ו, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, אֲשֶׁר זֶהוּ כְּלִי לִ״וְאָהַבְתָּ אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״, וּבֵאוּר בְּמַאֲמָר ״כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ״. עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה בְּסִבַּת לֵב טוֹב.

יום שני

יום רביעי — **ז תשרי** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג. קו־קח.
תניא: אמנם מציאותו . . . 262 כנ״ל.

קִצּוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַד׳:

ב, בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ, הָאָדָם הַשָּׂם לִבּוֹ וְדַעְתּוֹ עַל כָּל הַנַּעֲשֶׂה עִמּוֹ וּמִסָּבִיב לוֹ, רוֹאֶה הוּא אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי בְּיִתְרוֹן הַ׳בַּעֲלֵי עֲסָקִים׳ עַל הַ׳יוֹשְׁבֵי אֹהֶל׳ בְּעִנְיַן רְאִיַּת אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ. עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה מֵרְאִיַּת הַשְּׂגָחָה פְּרָטִית.

יום שלישי

יום חמישי — **ח תשרי** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש״י.
תהלים: מד־מח. קט־קיא.
תניא: ועוד . . . קלב דמל׳ דאצי׳.

קִצּוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַה׳:

ה, הַצְנֵעַ לֶכֶת עִם הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ. זְהִירוּת שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שׁוּם בְּלִיטָה, וּכְמַאֲמָר ״לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בְּיִרְאָה״, וְעִנְיַן הָעַרְמוּמִית הוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִכָּר כְּלָל, יָדוּעַ דְּכַמָּה מֵחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַסְתִּירִים עַצְמָם, וְאִם הִתְגַּלּוּ הָיוּ מִצְטַעֲרִים. וְזֶהוּ עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה מֵהַצְנֵעַ לֶכֶת.

יום רביעי

יום שישי — **ט תשרי, עריוהכ״פ** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, ששי עם פירש״י.
תהלים: מט־נד. קיב־קיד.
תניא: ולפמ״ש בס׳ . . . 264 במ״א.

כַּפָּרוֹת: ״בְּנֵי אָדָם – וּלְשָׁלוֹם״ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וּבְכָל פַּעַם מְסַבֵּב ג׳ פְּעָמִים, סַךְ הַכֹּל מְסַבֵּב ט׳ פְּעָמִים. עַד סוֹף תִּשְׁרֵי אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן. מַלְקוֹת: הַמַּלְקֶה וְהַנִּלְקֶה שְׁנֵיהֶם אוֹמְרִים ״וְהוּא רַחוּם״ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים - הָעֲבוֹדָה הִיא חֲרָטָה עַל הֶעָבָר, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - קַבָּלָה עַל לְהַבָּא.

יום חמישי

שבת — י תשרי, יום הכפורים — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שביעי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט. קודם כל נדרי: קטו־קכג. קודם השינה: קכד־קלב. אחר מוסף: קלג־קמא.
אחר נעילה: קמב־קנ.
תניא: ומזה יובן . . . עוה"ב.

לֵיל יוֹם הַכִּפּוּרִים מַתְחִילִים "ה' מָלָךְ תָּגֵל" גו'. פָּסוּק "אוֹר זָרוּעַ" – פַּעַם אַחַת, וּבְקוֹל רָם. עַל דַּעַת הַקָּהָל כו' – ג' פְּעָמִים, וּבְקוֹל נָמוּךְ. אֵין כּוֹפְלִים הֶחָרוּז "כִּי הִנֵּה כַּחֹמֶר". קְרִיאַת שְׁמַע עַל הַמִּטָּה כְּמוֹ בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ וְכוֹר רַחֲמֶיךָ כו' – בְּכָל תְּפִלּוֹת הַיּוֹם. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמְרִים י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים בְּהוֹצָאַת הַסֵּפֶר תּוֹרָה גַּם כְּשֶׁחָל בְּשַׁבָּת. שְׁעוֹר תְּהִלִּים אַחַר מוּסָף.
הַפְּטוֹרַת מִנְחַת יוֹם הַכִּפּוּרִים: וַיְהִי דְּבַר – וּבְהֵמָה רַבָּה. מִי אֵל כָּמוֹךָ גו'. גַּם בְּמִנְחָה אוֹמְרִים לְדָוִד ה' אוֹרִי. פְּתִיחַת הָאָרוֹן בְּנְעִילָה לְאַשְׁרֵי, וְנִשְׁאָר פָּתוּחַ עַד אַחֲרֵי כָּל תְּפִלַּת נְעִילָה. בְּקַדִּישׁ דִּנְעִילָה – לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא, אֵין כְּאלֹקֵינוּ, עָלֵינוּ. וְאֵין נוֹשְׂאִים כַּפַּיִם.
אוֹמְרִים "הַיּוֹם יִפְנֶה", גַּם אִם הֶעֱרִיב הַיּוֹם. אֵין מְבָרְכִים "שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי" עַד לְמָחָר.

יוהכ"פ קומט אויס צו פאסטען זעקס און צוואַנציג שעה.

בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹצֵא לָצוּם עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת.

יום שישי

יום ראשון — יא תשרי — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: כא. אד"ש . . . 266 בכל יום.

במוצאי יוהכ"פ תקנ"ו בליאזנא אמר רבינו הזקן תורה ברבים – כנהוג אז דרושים קצרים – ע"פ מי כה' אלקינו בכל קראנו אליו, אליו לא למדותיו, דער פרדס זאָגט אליו איז אורות המתלבשים בכלים דע"ס דאצילות, דער רבי דער בעש"ט זאָגט אליו איז דער אלקות וואָס אין כלים דע"ס דאצילות, דער פירוש הפשוט איז: אליו עצמות א"ס וואָס עס איז בא יעדען פשוט'ן אידען בידיעה עצמית דורך אמונה פשוטה, און דאָס איז קרובים אליו און בכל קראנו אליו עצמות א"ס און עצמות הנשמה, תפלה באמונה פשוטה איז מחבר עצמות הנשמה מיט עצמות א"ס, אז עצמות א"ס זאָל זיין דער רופא חולים און מברך השנים.

בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים תקנ"ו בְּלִיאָזְנָא אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן תּוֹרָה בָּרַבִּים - כַּנָּהוּג אָז דְּרוּשִׁים קְצָרִים - עַל פָּסוּק "מִי כַה' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו", אֵלָיו לֹא לְמִדּוֹתָיו. הַ'פַּרְדֵּס' אוֹמֵר: "אֵלָיו" הֵם הָאוֹרוֹת הַמִּתְלַבְּשִׁים בְּכֵלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת; הָרַבִּי הַבַּעַל-שֵׁם-טוֹב אוֹמֵר: "אֵלָיו" הוּא הָאֱלֹקוּת שֶׁבַּכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת; הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט הוּא: "אֵלָיו" - עַצְמוּת אֵין-סוֹף שֶׁבִּידִיעָה עַצְמִית שֶׁל כָּל יְהוּדֵי פָּשׁוּט - עַל יְדֵי אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה - וְזֶהוּ 'קְרוֹבִים אֵלָיו', וּ'בְכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו' - עַצְמוּת אֵין-סוֹף וְעַצְמוּת הַנְּשָׁמָה; תְּפִלָּה בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה מְחַבֶּרֶת אֶת עַצְמוּת הַנְּשָׁמָה עִם עַצְמוּת אֵין-סוֹף, שֶׁעַצְמוּת אֵין-סוֹף יִהְיֶה הָרוֹפֵא חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים.

שבת קודש

יום שני — יב תשרי — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שני עם פירש"י.
תהלים: סו־סח.
תניא: אך גם . . . יבא שילה

בְּרִית כְּרוּתָה לְתַעְמוּלָה וַעֲבוֹדָה בְּמוֹעֲצוֹת חָכְמָה וּבְקֵרוּב הַדַּעַת שֶׁאֵינָהּ חוֹזֶרֶת רֵיקָם.

'גר תושב' בימינו

יום ראשון ו' תשרי ה'תשפ"ב

הלכות איסורי ביאה פרק יד, הלכה ח: וְאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג; אֲבָל בִּזְמַן הַזֶּה, אֲפִלּוּ קִבֵּל כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ חוּץ מִדִּקְדּוּק אֶחָד - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ.

האם יש להתיר לגוי המקיים שבע מצוות בני נח לגור בארץ ישראל או לתת לו מתנה?

הנה, מדברי הרמב"ם "אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג" משמע שבימינו אין נוהג כלל דין גר תושב, וכן כתב בהל' עבודה זרה (פ"י ה"ו) בנוגע לאיסור להניח עובד כוכבים בארץ ישראל אלא אם כן קיבל עליו שבע מצוות בני נח (והיינו גר תושב), וגם אז ההיתר הוא רק בזמן שהיובל נוהג, ומשמע שבזמן הזה אין להניח לגוי לשבת בארץ.

אולם הראב"ד משיג על דברי הרמב"ם וכותב שעצם דין גר תושב נוהג גם בימינו אלא שאין נוהגים בו פרטי הדינים כבזמן היובל, וכן אין טעם שתיאסר עליו ישיבת הארץ בזמן הזה אם מקבל עליו את מצוות בני נח (ראה השגת הראב"ד כאן ובהל' עבודה זרה שם).

ובביאור דעת הרמב"ם נחלקו המפרשים: ה'כסף משנה' (שם) כתב שהרמב"ם מדייק וכותב ש"אין מקבלים גר תושב", היינו שאין בית־דין מקבלים אותו, אך אם קיבל בעצמו את שבע מצוות בני נח ומקיימן בפועל, אין מונעים אותו מישיבת הארץ.

אולם יש שכתבו כי לדעת הרמב"ם אכן אין להניח לו לגור בארץ, שהרי נקרא 'גר תושב' על שם שמותר להושיבו בארצנו, ומאחר ולדעת הרמב"ם אין גר תושב נוהג היום, אין היתר להושיבו בארץ (מנחת חינוך מצוה צד).

ולגבי מתנה, יש אומרים כי מאחר ואין דין גר תושב נוהג היום, האיסור 'לא תחנם' חל לגבי כל גוי אף אם מקיים את שבע מצוות בני נח (ראה שו"ת משיב דבר ב, נו קונטרס דבר השמיטה).

אולם ה'צפנת פענח' (כאן) הוכיח מדברי הרמב"ם (הל' מלכים פ"י ה"י) "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה... ומצוה עליהם להחיותו" שגם לדעת הרמב"ם אף מי שאינו בכלל גר תושב אלא 'בן נח' סתם, אם מקיים את המצוות שחייב בהן, מצוה להחיותו. וכן כתב ה'צמח צדק' (יו"ד סי' פג): "ועל כן האינם־יהודים עתה שמאמינים בייחוד הבורא, רק שאוכלים מאכלים האסורים לנו ואינן נימולים, אנו מצווים בהם וחי עמך כמו בישראל" (וראה לקוטי שיחות כו עמ' 134, 'לא תחנם' עמ' יט).

האיסור על כהן גדול לשאת שתי נשים

יום שני ז' תשרי ה'תשפ"ב

הלכות איסורי ביאה פרק יז, הלכה יג: וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא שְׁתֵּי נָשִׁים לְעוֹלָם כְּאַחַת - שֶׁנֶּאֱמַר: "יִקַּח אִשָּׁה", אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם.

מדברי הרמב"ם מובן שהאיסור על כהן גדול לשאת שתי נשים הוא איסור תמידי. וכן כתב ה'חינוך'(מצוה רעב): "אינו נושא שתים נשים לעולם, שנאמר והוא אשה בבתוליה יקח – דוקא אשה אחת אבל לא שתים".

אך הראב"ד הסתפק שמא איסור זה הוא דווקא בקשר ליום הכיפורים שדין הוא שכהן גדול צריך להיות נשוי ביום הכיפורים, ואמרו בגמרא (יומא יג, א) שהנישואין הם דווקא לאישה אחת ולא לשתיים כי התורה אמרה 'וכפר בעדו ובעד ביתו' – ולא בעד שני בתים. "ואפשר שלא נאסר בשתי נשים אלא ביום הכיפורים, שלא ימשך לבו אחריהן ויבוא לידי טומאה".

והוסיף הראב"ד שאף אם נאמר שבשאר ימות השנה אין עליו איסור לשאת שתי נשים – הדעת נותנת שצריך להימנע מכך "כדי שלא יצטרך לגרש ערב יום הכיפורים". ומכל מקום, כתב ה'מנחת חינוך' (שם) כי יש הבדל בין הרמב"ם לראב"ד – בנוגע לכהן משוח מלחמה, שבדין נשיאת אשה הרי הוא שווה לכהן גדול (הוריות יב, ב) ואם כן, לדעת הרמב"ם גם עליו חל האיסור לשאת שתי נשים, אבל לדעת הראב"ד, כיון שבנוגע לעבודת יום הכיפורים הרי הוא כמו כהן הדיוט – שוב אין טעם למנוע ממנו לשאת שתי נשים.

אולם, כבר העיר ה'שבות־יעקב' (או"ח סי' כט) מדברי הרמב"ם עצמו בהל' כלי המקדש (פ"ה ה"י): "וכבר ביארנו בספר קדושה שהוא אסור באלמנה ומצווה על הבתולה ואינו נושא שתי נשים, ואם נשא שתים אינו יכול לעבוד ביום הצום עד שיגרש לאחת". ומזה מוכח שאף לדעת הרמב"ם, כל האיסור לשאת שתי נשים הוא אכן מצד העבודה של יום הכיפורים.

איסור שבויה לכהן בימינו

יום שלישי ח' תשרי ה'תשפ"ב

הלכות איסורי ביאה פרק יח, הלכה יז: הַשְּׁבוּיָה שֶׁנִּפְדֵּית... אֲסוּרָה לִכְהֻנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק זוֹנָה; שֶׁמָּא נִבְעֲלָה לְגוֹי.

ה'שער המלך' (פי"ט הכ"ג) הביא את חידושו של המהרשד"ם כי בימינו אין איסור לכהן לשאת אשה שנשבתה לנכרים, כי טעמו של האיסור הוא מחמת הספק שמא נאנסה ונאסרה בכך לכהן, אך בימינו אין לאף אחד מהכהנים יחוס ברור ואינם אלא בגדר ספק כהנים, ולכן יש להתיר להם לשאת שבויה מ'ספק ספקא': ספק אם אמנם נאנסה; וגם אם כן - שמא איננו כהן ואינה אסורה לו.

אולם חידוש זה תלוי בגדר איסור השבויה לכהן:

יש סוברים כי אע"פ שסיבת האיסור היא מחשש שנאנסה, אך לאחר שקבעו אותו חז"ל הרי הוא כאיסור וודאי מדרבנן, כמו גבינות שיוצרו על ידי נכרים שאסרום חכמים מחשש

שבתהליך היצור העמידום בעור של נבילה, אך למעשה הן נחשבות כאיסור וודאי וגם במקום ספק אם הגבינה היא של נכרים אין להתיר מספק ספיקא (ספק אם היא של נכרים, וגם אם כן – ספק אם העמידוה בעור נבילה), כי לאחר גזירת חכמים נחשבת כאיסור וודאי מדרבנן (נודע ביהודה מהדו"ק אהע"ז סו, צפנת פענח כאן).

וכתב ה'נודע ביהודה' (שם) שמטעם זה מצאנו אף השלכה ממונית לדין שבויה שאין בה חיוב קנס של אונס ומפתה משום שנחשבת כבעולה (ואין קנס אלא לבתולה) ומכאן שחכמים קבעו שנחשבת כבעולה כל עוד לא הוכח אחרת.

אך יש סוברים שהשבויה אינה נחשבת כאיסור וודאי מדרבנן, אלא שחכמים קבעו כי יש לחשוש לצד הספק שמא נבעלה, אך אם יצטרף לכך ספק נוסף, יש להתיר מדין ספק ספיקא.

ואין הדבר דומה לאיסור גבינת נכרים שלגביו לא חילקו חז"ל בגזירתם ואסרו כל גבינה שיוצרה על ידי גוי, למרות שניכר בה שנעשתה על ידי מרכיבים כשרים (ראה הל' מאכלות אסורות פ"ג הי"ד), ולכן גדר התקנה היא שנחשבת כאיסור בעצם ולא רק כספק, אך לגבי איסור שבויה, אם התברר שלא נבעלה הרי היא מותרת, ולכן גם כשהדבר לא התברר, דינו כספק איסור בלבד, ויש להתירו בצירוף עם ספק נוסף (ראה מנחת יצחק א סי' פז, ח).

שידוך עם בת כהן

יום רביעי ט' תשרי ה'תשפ"ב

הלכות איסורי ביאה פרק כא, הלכה לא: לֹא יִשָּׂא יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ כֹּהֶנֶת, שֶׁזֶּה כְּמוֹ חִלּוּל לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן; וְאִם נָשָׂא - אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין זִוּוּגָן עוֹלֶה יָפֶה.

האם בזמן הזה יש לחשוש בשידוך של ישראל עם בת כהן?

כתב ה'צמח צדק' (שו"ת אבה"ע סי' יא): היות וכהנים בזמן הזה אינם אוכלים בתרומה דאורייתא, כדברי הרמב"ם לעיל (פ"כ ה"א) – "לכן אין להחמיר כל כך בהתלמיד חכם שיהיה ממדרגה הגדולה. רק כל שיודע מסכת אחת". והוסיף שיש להתיר גם מהטעם "דדשו ביה רבים – שומר פתאים ה'" וכדברי ה'תרומת הדשן' (סי' רי).

והנה, בהערות הגר"א קלאצקין על גליון שו"ת צמח־צדק (נדפס ביגדיל תורה (נ"י) גליון כ, תשל"ח) – הביא הוראה נוספת בשם רבותינו נשיאנו: "כפי הידוע מכ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע, היו מצווים ללמוד בע"פ איזה מס' משניות לחזור בכל יום, ובצ"צ אה"ע בהתשובה בענין בת כהן לישראל רשום בכי"ק עצה ליתן כל ימי חייו מטבעות לצדקה בכל יום אפילו מטבעות היותר קטנות וכו'". ולפי זה לא די בידיעת מסכת בעת הנישואין עצמם אלא צריך להקפיד על הוספה בלימוד התורה ובנתינת צדקה תמיד.

ועל כך כתב הרבי (יגדיל תורה שם. לקו"ש יט עמ' 509) ש"בדורנו ובמקומות אלה... נשתנו העיתים", מכמה סיבות: א. "רובא דרובא דנישואין הן כשהחתן הוא למעלה מעשרים שנה" – כאשר כבר מוטל החיוב לישא אישה ולקיים מצות פו"ר (ראה שו"ע אה"ע סי' א ס"ג וברמ"א ובנ"כ). וכפי שמובא בפוסקים לגבי הזהירות שלא לישא אשה כאשר השמות (של החתן וחמיו, או כלה וחמותה) שווים – שכאשר החתן מעל גיל עשרים אין לחשוש לזהירות זו (ראה אוצר הפוסקים ח"א סי' ב סו"ס יא סקט"ו); ב. "כלות יראות שמים כדבעי – היו בנמצא יותר מלפנים מאשר עתה"; ג. בעיקר, מפני ש"דשו בה רבים – הרבה יותר מאשר בדורות שלפנינו".

ומשום כך, יש להתיר כאשר החתן "יודע מסכת אחת"(כדברי הצ"צ הנ"ל) בזמן הנישואין, והוסיף הרבי שמסכת זו יכולה להיות "אפילו מסכת כלה וכיו"ב".

גבינות הגויים

יום חמישי י' תשרי ה'תשפ"ב

הלכות מאכלות אסורות פרק ג, הלכה יד: גְּבִינָה שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ הַגּוֹיִם בְּעֲשָׂבִים, אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת כְּגוֹן שֶׁרֶף תְּאֵנִים, וַהֲרֵי הֵן נִכָּרִין בִּגְבִינָה - הוֹרוּ מִקְצָת גְּאוֹנִים שֶׁהִיא אֲסוּרָה; שֶׁכְּבָר גָּזְרוּ עַל כָּל גְּבִינַת הַגּוֹיִם, בֵּין שֶׁהֶעֱמִידוּהָ בְּדָבָר אָסוּר בֵּין שֶׁהֶעֱמִידוּהָ בְּדָבָר מֻתָּר - גְּזֵרָה, מִשּׁוּם שֶׁהֶעֱמִידוּהָ בְּדָבָר אָסוּר.

כדברי הרמב"ם נפסק ב'שלחן ערוך'(יו"ד סי' קטוס"ב)שאמנם איסור גבינת הגויים הוא מחשש שנוצרה באמצעות עור של נבילה (ראה לעיל הי"ג), אך למעשה גזרו עליה איסור גמור וגבינה של גויים אסורה גם כאשר ברור שלא השתמשו בייצורה בדבר אסור.

מאידך, לגבי איסור שתיית מים מגולים מחשש ששתה מהם נחש, נפסק (שו"ע שם סי' קטז ס"א) ש"עכשיו שאין נחשים מצויים בינינו – מותר", ואין אומרים שהגזירה קיימת גם כאשר אין הטעם קיים.

וביאור החילוק:

בנוגע לגבינת גויים, גם אם לגבי גבינה מסוימת אין חשש שנעשתה מאיסור, עדיין החשש קיים לגבי גבינות אחרות, ומאחר וסיבת האיסור בכללותה קיימת, האיסור עומד בתוקפו לגבי כל הגבינות, אך לגבי מים מגולים, מאחר ובזמנינו אין חשש לנחשים, סיבת האיסור בטלה לגמרי ולכן הותר (פרישה שם סי' קטו סק"ח, ועיין ב"ח שם).

ויש סוברים, שאפילו אם היהודי נמצא בייצור הגבינה על יד הגוי ורואה שנעשתה בכשרות אין זה מועיל, בשונה מאיסור חלב עכו"ם שהותר כאשר היהודי רואה את החליבה, מאחר וכאמור חכמים אסרו את גבינת הגויים אף כאשר אין חשש עירוב כלל (ש"ך שסק"כ), אולם לדעת הרמ"א (שם) כאשר הישראל נוכח בשעת הייצור, אין זה בכלל הגזירה.

והפוסקים הסתפקו בדין גבינות רכות שבתהליך ייצורן אין שימוש כלל בחומרים חיצוניים: יש שכתבו שהגזירה

חלה רק על גבינות שעשייתן הוא על ידי עירוב דבר אחר, ואלו נאסרו גם כאשר ידוע בוודאי שהשתמשו בדבר כשר, אך גבינות המיוצרות ללא תערובת של גורם חיצוני אינן בכלל הגזירה (ראה אגרות משה יו"ד ב, סי מח), אולם יש סוברים כי גם גבינות אלו הן בכלל הגזירה ואסורות (ערוך השולחן יו"ד סי' קטז סקט"ז).

התועלת במליחה

יום שישי י"א תשרי ה'תשפ"ב

הלכות מאכלות אסורות פרק ו, הלכה י: כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מֵרֵיחַ הַבָּשָׂר תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה... וּמַשְׁלִיכוֹ מִיָּד לְתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִין, אֲבָל לֹא לְפוֹשְׁרִין.

דין זה, לתת את הבשר לאחר המליחה לתוך מים חמים, תלוי במחלוקת יסודית בין הראשונים בגדר פעולת המליחה:

לדעת רוב הראשונים, המליחה שואבת את הדם מכל עומק הבשר, אך לדעת הרא"ה (בדק הבית ב"ג ש"ג) המליחה מוציאה את הדם רק מהשכבה העליונה של הבשר, ומצד הדין די בכך, כי הדם אינו אסור מהתורה כאשר הוא בתוך הבשר ולא יצא החוצה ולכן המליחה צריכה רק למנוע מהדם לצאת בעת הבישול, ולשם כך די בשאיבת הדם מהשכבה העליונה של הבשר, ואילו הדם הבלוע בעומק לא יצא קודם רתיחת המים, ובעת הרתיחה המים מקשים את השכבה החיצונית של הבשר ומונעים מהדם לצאת.

ולכן כתב הרא"ה שאם לאחר המליחה נחתך הבשר, צריך לשוב ולמלוח את מקום החתך, כי עדיין יש דם בעומק הבשר ולאחר החיתוך הוא יוכל לצאת בעת הבישול.

והנה, הרמב"ם סובר כדעת הרא"ה שהמליחה אינה מוציאה את הדם מעומק הבשר, ואף מחמיר יותר ומחייב לתת את הבשר במים שכבר רותחים, כי לולי כן יתכן שהדם הנשאר בלוע בבשר ייצא החוצה קודם הרתיחה.

מאידך, הרמב"ם אינו סובר כדעת הרא"ה לענין בשר שנחתך לאחר המליחה, ולדעתו אין צריך לחזור ולמלוח אותו, כי לדעתו המליחה מוציאה את רוב הדם גם מעומק הבשר, ובגלל מעט הדם הנותר צריך להשליכו למים רותחים כדי שלא יספיק לצאת בתחילת הבישול, אך גם אם חתכו את הבשר לאחר המליחה, אין צריך לחזור ולמלוח אותו, כי המים הרותחים ימנעו ממעט הדם הנשאר בעומק הבשר לצאת (ראה פרי מגדים יו"ד סי' סט משב"ז סקט"ז).

האם לוקים על הנאה מבשר בחלב?

שבת קודש י"ב תשרי ה'תשפ"ב

הלכות מאכלות אסורות פרק ט, הלכה א: בָּשָׂר בְּחָלָב - אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ וְאָסוּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה, וְאָסוּר בַּהֲנָיָה... וּמִשֶּׁיְּבַשֵּׁל מִשְּׁנֵיהֶן כַּזַּית - לוֹקֶה... וְכֵן הָאוֹכֵל כַּזַּית מִשְּׁנֵיהֶן... לוֹקֶה.

לעיל (פ"ח הט"ז) כתב הרמב"ם שהנהנה ממאכל אסור בהנאה אינו לוקה. וביאר ה'מגיד משנה' הטעם, לפי שכל איסורים שבתורה אין לוקים עליהם אלא דרך הנאתם. ודבר הראוי לאכילה, אין דרך הנאתו אלא באכילה.

וכתב ה'לחם משנה' (הל' יסודי התורה פ"ה ה"ח ד"ה ומ"ש רבינו):

אף שבשר בחלב לוקים עליו אף שלא כדרך הנאתו (להלן פי"ד ה"י), הרי זה רק לענין אכילה, והאוכלו שלא כדרך אכילתו לוקה, אבל על הנאה אינו לוקה אפילו אם נהנה כדרך הנאתו. וכך משמע מדברי הרמב"ם שכתב הלכה זו - שאינו לוקה על הנאה ממאכל האסור בהנאה (לעיל פ"ח הט"ז) — על כל האיסורים ולא הוציא איסור בשר בחלב מן הכלל. וכן בהלכה זו פירט וכתב שעל אכילת בשר בחלב ועל בישולו לוקה, ואילו על הנאה לא כתב שלוקה.

וביאר ה'יד אברהם' (יו"ד סי' פז סק"א):

לדעת הרמב"ם אין לוקים על איסור הנאה בבשר בחלב כי כל דבר שאינו כתוב במפורש אלא נלמד מדרשה או מריבוי אין לוקים עליו. ולכן כל הנהנה ממאכל האסור בהנאה אינו לוקה שהרי איסור הנאה לא כתוב במפורש אלא נלמד מלימוד מיוחד (ראה פסחים כא, ב. כב, א), וגם איסור הנאה בבשר בחלב אינו מפורש אלא נלמד מכך שהכתוב 'לא תבשל גדי בחלב אמו' אמור שלוש פעמים (קדושין נז, ב) ולכן אין לוקים עליו.

והקשה ה'פלתי' (יו"ד סי' פז סק"א):

לדעת הרמב"ם שהנהנה מבשר בחלב אינו לוקה, הפסוק 'לא תבשל...' (המלמד על איסור הנאה) מיותר, שהרי כבר למדים איסור הנאה מ'לא תאכל כל תועבה' (ואין לוקים עליו כי הוא 'לאו שבכללות', חולין קיד, ב)!

ותירץ הגר"ע איגר (וזאת ליהודה עמ' צה):

מהפסוק 'לא תאכל כל תועבה' למדים שאסור רק אם נהנה כדרך הנאתו (ככל איסור הנאה שנאמר בלשון 'אכילה'), והכתוב 'לא תבשל' בא לאסור הנאה מבשר בחלב אף שלא כדרך הנאתו (וכנפסק להלן פי"ד ה"י).

הקדוש-ברוך-הוא העניק לאדם כוח אלוקי – באמצעות **תשובה** – לשנות את העבר.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשכ"ז

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ו'-י"ב תשרי ה'תשפ"ב

יום ראשון ו' תשרי ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר הבא על הגויה דרך אישות או זנות; הבא על הגויה שקנאין פוגעים בו – כיצד; הבועל שהרג את הקנאי; וגדול עוון בועל גויה אע"פ שאינו כתוב בתורה; עבדים שהטבילו אותם לשם עבדות והבא על השפחה; ולד ישראל שנתערב עם ולד שפחה; דין שבעה עממין ושאר האומות כשיתגיירו.

1 **א. יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּעַל עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[2] מִשְּׁאָר**
2 **הָאֻמּוֹת[3] דֶּרֶךְ אִישׁוּת, אוֹ יִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּבְעֲלָה לְעוֹבֵד**
3 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת דֶּרֶךְ אִישׁוּת - הֲרֵי אֵלּוּ לוֹקִין[4] מִן**
4 **הַתּוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִתְחַתֵּן בָּם[5], בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ**
5 **וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ. אֶחָד שִׁבְעָה עַמָּמִין וְאֶחָד כָּל**
6 **אֻמּוֹת בְּאִסּוּר זֶה[6]. וְכֵן מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי עֶזְרָא[7]: וַאֲשֶׁר**
7 **לֹא נִתֵּן בְּנֹתֵינוּ לְעַמֵּי הָאָרֶץ, וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם לֹא נִקַּח**
8 **לְבָנֵינוּ.**

2) בפרקים הקודמים מדובר באיסורי ביאה בגברים ונשים מישראל ופרק זה עוסק באומות האחרות. 3) כן הוא מדרכי הלשון, כשיש חלק יוצא מן הכלל, מכונה הכלל - ואף אם הוא החלק היותר גדול - בשם "שאר", "בשאר מדינות המלך מה עשו"; "איני כשאר כל אדם איסטניס אני". [דעת רבינו שאיסור חיתון נוהג בכל האומות ולפני גיור. ורבים חלקו עליו וסוברים, שרק שבע האומות שישבו בארץ בזמן כיבושה על ידי יהושע נאסרו בחיתון כשנתגיירו, אבל לפני גיור לא שייך כלל חיתון, כי אין קידושין תופסים בהם. ומתוך כך יוצא, שבשאר אומות לא שייך איסור חיתון כלל, כי אחרי שנתגיירו הם כישראל לכל דבר]. 4) אם התרו בהם. 5) רבינו מפרש פסוק זה בגיותן ולא בגירותן ובדרך אישות, ולכן מביא רבינו גם את סוף הפסוק: "בתך לא תיתן לבנו ובתו לא תקח לבנך". שזה כביאור ל"לא תתחתן בם". 6) עבודה זרה לו: "כי יסיר לרבות כל המסירין". 7) למרות שהפסוק הוא בספר נחמיה כתב רבינו "עזרא", כי ספר עזרא כולל גם את ספר נחמיה, ובהלכות ספר תורה פרק ז' הלכה ט"ו לא הזכיר רבינו כלל את ספר נחמיה בין 24 ספרי התנ"ך. וכן אמרו: "ונחמיה מאי טעמא לא איקרי ספרא על שמיה", אין אנו יודעים מתי ועל ידי מי נתחלק ספר עזרא לשניים.

9 **ב. וְלֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא דֶּרֶךְ חַתְנוּת; אֲבָל הַבָּא עַל**
10 **הַכּוּתִית דֶּרֶךְ זְנוּת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[8] מִדִּבְרֵי**
11 **סוֹפְרִים. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבֹא לְהִתְחַתֵּן. וְאִם יִחֲדָהּ לוֹ**
12 **בִּזְנוּת[9] - חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם נִדָּה[10], וּמִשּׁוּם שִׁפְחָה,**
13 **וּמִשּׁוּם כּוּתִית, וּמִשּׁוּם זוֹנָה. וְאִם לֹא יִחֲדָהּ לוֹ,**
14 **אֶלָּא נִקְרֵאת מִקְרֶה - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם כּוּתִית.**
15 **וְכָל חִיּוּבִין אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶן.**

8) "ולמה קורין אותן מכת מרדות? שמרד בדברי תורה ובדברי סופרים". ולא קבעו חכמים מספר המכות ונמסר לבית דין להחליט בכל מקרה ומקרה לפי שיקול דעתם. 9) "בית־דין של חשמונאי גזרו: ישראל הבא על גוייה חייב משום נשג"ז" (נדה, שפחה, גוייה, זונה). ומסקנת הגמרא שם - לפי גירסת רבינו - "התם דמייחד לה". כלומר, שהגזירה של החשמונאים הייתה רק אם זה באופן קבוע. 10) "וישראל הרגיל בכך הואיל ובא עליה בנדתה, אתי (יבוא) למבעל נמי (גם) נדה ישראלית, ואתי למנסב (לקחת) שפחה ועבר משום לא יהיה קדש ואתי למנסבה לגוייה ועבר על לא תתחתן". 11) אם הוא ישראל, אבל כהן לוקה מן התורה.

16 **ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַבּוֹעֵל יִשְׂרָאֵל;**
17 **אֲבָל כֹּהֵן הַבָּא עַל הַכּוּתִית - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה מִשּׁוּם**
18 **זוֹנָה. וְאֶחָד זוֹנָה כּוּתִית וְאֶחָד זוֹנָה יִשְׂרְאֵלִית.**
19 **וּבִבְעִילָה[12] בִּלְבַד לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ בַּת קִדּוּשִׁין.**

12) בגוייה, אבל כהן הבא על זונה ישראלית דרך זנות אינו לוקה משום זונה אלא עד שיקח (פירוש, שיקדש) ויבעול. אמנם הוא לוקה משום לא תהיה קדשה דלא גרע מישראל.

20 **ד. כָּל הַבּוֹעֵל כּוּתִית, בֵּין דֶּרֶךְ חַתְנוּת בֵּין דֶּרֶךְ זְנוּת,**
21 **אִם בְּעָלָהּ בְּפַרְהֶסְיָא[13], וְהוּא שֶׁיִּבְעַל לְעֵינֵי עֲשָׂרָה**
22 **מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ יָתֵר, אִם פָּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִין וַהֲרָגוּהוּ - הֲרֵי**
23 **אֵלּוּ מְשֻׁבָּחִין וּזְרִיזִין. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי**
24 **הוּא. רְאָיָה לְדָבָר זֶה: מַעֲשֵׂה פִּינְחָס בְּזִמְרִי.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"והוא שיבעול לעיני עשרה מישראל או יתר".

ולכאורה קשה, א: המילים "או יתר" מיותרות. ב: המשך ההלכה "ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא, וראיה לדבר - מעשה פנחס בזמרי", הרי גדרה של הלכה למשה מסיני הוא שאין לה רמז בכתוב, והלא כאן נכתב הדבר בפרשה שלמה. ג: לשם מה צריך הלכה למשה מסיני, והלא מעשה רב הוא - מעשה פנחס.

והביאור בזה: ההלכה למשה מסיני היא על הבועל בפני עשרה מישראל, ועל זה אין מעשה רב, כי בפנחס היו יותר מעשרה, ולכן כתב הרמב"ם "עשרה או יתר" כי על עשרה צריך הלל"מ, ועל יתר מעשרה יש מעשה רב. ועוד, שמה שמזכיר "ראיה לדבר מעשה פנחס בזמרי" הוא גם ביאור להלכה שאח"כ "ואין הקנאי רשאי לפגוע בהן אלא בשעת מעשה כזמרי".

(על־פי לקו"ש חלק י"ג עמוד 254)

13) "אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם וכולהו ישראל".

25 **ה. וְאֵין הַקַּנָּאי רַשַּׁאי לִפְגֹּעַ בָּהֶן אֶלָּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה,**

כְּזִמְרִי; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֶבָתָהּ. אֲבָל אִם פִּרֵשׁ[14] - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ[15]; וְאִם הֲרָגוֹ - נֶהֱרָג עָלָיו[16]. וְאִם בָּא הַקַּנַּאי לִטֹּל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין לְהָרְגוֹ - אֵין מוֹרִין לוֹ[17], וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אִם בָּא הַקַּנַּאי לַהֲרֹג אֶת הַבּוֹעֵל, וְנִשְׁמַט[18] הַבּוֹעֵל וְהָרַג הַקַּנַּאי כְּדֵי לְהַצִּיל עַצְמוֹ מִיָּדוֹ - אֵין הַבּוֹעֵל נֶהֱרָג עָלָיו[19]. וְהַבָּא עַל בַּת גֵּר תּוֹשָׁב[20] - אֵין הַקַּנָּאִין פּוֹגְעִים בּוֹ; אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[21].

14) מן האשה. 15) "שלא נאמרה הלכה זו אלא בשעת מעשה". 16) אם התרו בו, כרוצח. 17) "שלא ניתנה רשות אלא למקנא מעצמו, דעושה מעשה על־ידי עצמו, אבל על־ידי שליח לא, והאי כי אתי (וזה שבא) ומימלך (ושואל), אי אמרינן ליה (אם נאמר לו) זיל קטול (לך והרוג) הוה להו שלוחן" (נמצא שהוא שליח שלהם). 18) אף על פי שלא פירש. 19) "נהפך זמרי והרגו לפינחס אין נהרג עליו". דפינחס רודף הווה, שהרי אין מצוה להרגו [=לזמרי] אלא רשות בעלמא הוא, שהרי אין מורין לו [=לפינחס], וכשם שניתן רשות לפינחס להרוג לזמרי, כך ניתנה רשות לזמרי להציל את עצמו בנפשו של פינחס". 20) "איזהו גר תושב? זה גוי שקיבל עליו שלא יעבוד עבודה זרה עם שאר המצוות של בני נח ולא מל ולא טבל... ולמה נקרא שמו תושב? לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל". ובת גר תושב, פירוש, שהיא בעצמה קיבלה לא לעבוד עבודה זרה. 21) שכל הבא ביאה אסורה בית דין מכין אותו מכת מרדות.

ו. לֹא פָּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִים[22], וְלֹא הִלְקוּהוּ בֵּית דִּין[23] - הֲרֵי עָנְשׁוֹ מְפֹרָשׁ בְּדִבְרֵי קַבָּלָה[24] שֶׁהוּא בְּכָרֵת. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְיָ אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר, יַכְרֵת יְיָ לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעוֹנֶה. אִם יִשְׂרָאֵל הוּא - לֹא יִהְיֶה לוֹ עֵר[25] בַּחֲכָמִים וְלֹא עוֹנֶה בַּתַּלְמִידִים; וְאִם כֹּהֵן הוּא - לֹא יִהְיֶה לוֹ מַגִּישׁ מִנְחָה לַיְיָ צְבָאוֹת. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁהַבּוֹעֵל כּוּתִית - כְּאִלּוּ נִתְחַתֵּן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר. וְנִקְרָא מְחַלֵּל קֹדֶשׁ ה'.

22) בשעת מעשה. 23) מכת מרדות. אבל אם הלקוהו נפטר מעונש אחר. 24) בספרי נביאים הנקראים דברי קבלה. 25) "חריף להבין ולהורות בין החכמים".

ז. עָוֹן זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, אַל יְהִי קַל בְּעֵינֶיךָ; אֶלָּא יֵשׁ בּוֹ הֶפְסֵד[26] שֶׁאֵין בְּכָל הָעֲרָיוֹת כְּמוֹתוֹ. שֶׁהַבֵּן מִן הָעֲרָוָה - בְּנוֹ הוּא לְכָל דָּבָר, וּבְכְלַל יִשְׂרָאֵל נֶחְשָׁב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַמְזֵר; וְהַבֵּן מִן הַכּוּתִית - אֵינוֹ בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי - מֵסִיר אוֹתוֹ מִלִּהְיוֹת אַחֲרֵי יְיָ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"עוון זה אף־על־פי שאין בו מיתת בית־דין, אל יהי קל בעיניך אלא שיש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו".

חומרתו של חטא ביאות אסורות הוא שביאה היא עניין ש"תופס" את כל האדם, ונלקח מהנפש שהיא למעלה מהכוחות הגלויים, שלכן אפשר להוליד בן שיש בו את כל עשרה כוחות הנפש, כי ההולדה נמשכת מעצם הנפש. ונמצא שעל־ידי ביאה אסורה לוקחים את עצם הנפש למקום הקליפה ר"ל.

חמור מזה הוא החטא של "בועל ארמית" ש"יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו" כי בו מוציא האדם את עצם נפשו מחוץ לכלל ישראל, כי בן שנולד מהערוה ואפילו ממזר חייב בכל המצוות, אבל "הבן מן הכותית אינו בנו" אינו יהודי ויוצא מחוץ לגבולות עם ישראל.

(על־פי לקו"ש חלק ח' עמוד 154)

26) לעם ישראל כולו.

ח. וְדָבָר זֶה גּוֹרֵם לְהִדַּבֵּק בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁהִבְדִּילָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵהֶם, וְלָשׁוּב מֵאַחֲרֵי יְיָ וְלִמְעֹל בּוֹ.

ט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל: אִם אֵשֶׁת אִישׁ הִיא - נֶהֱרָג עָלֶיהָ; וְאִם פְּנוּיָה הִיא - אֵינוֹ נֶהֱרָג.

י. אֲבָל יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַכּוּתִית, בֵּין קְטַנָּה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[27] בֵּין גְּדוֹלָה, בֵּין פְּנוּיָה בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ, וַאֲפִלּוּ הָיָה קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[28], כֵּיוָן שֶׁבָּא עַל הַכּוּתִית בְּזָדוֹן[29] - הֲרֵי זוֹ נֶהֱרֶגֶת[30], מִפְּנֵי שֶׁבָּא לְיִשְׂרָאֵל תְּקָלָה עַל יָדֶיהָ, כַּבְּהֵמָה. וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם, וְכָל אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרֹגוּ.

27) שהיא ראוייה לביאה. 28) שביאתו ביאה. 29) דבשוגג אין תקלה. "והשוכב עם הבהמה בשגגה... אין הבהמה נסקלת". 30) והוא - הבועל - נהרג על ידי קנאים שפוגעין בו, בשעת מעשה. או שעונשו כרת.

יא. הָעֲבָדִים שֶׁהִטְבִּילוּ אוֹתָם לְשֵׁם עַבְדּוּת, וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מִצְוֹת שֶׁהָעֲבָדִים חַיָּבִים בָּהֶם[31] - יָצְאוּ מִכְּלַל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְלִכְלַל יִשְׂרָאֵל לֹא בָּאוּ. לְפִיכָךְ הַשִּׁפְחָה[32] אֲסוּרָה[33] לְבֶן חוֹרִין, אֶחָד שִׁפְחָתוֹ וְאֶחָד שִׁפְחַת חֲבֵרוֹ[34]. וְהַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. שֶׁהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁהָאָדוֹן נוֹתֵן שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי וְהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ[35], שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה.

31) היינו המצוות שהאשה חייבת. 32) כנענית. 33) מדרבנן. 34) "לישא שפחה אי אפשר שכבר חציו בן חורין". 35) שאם הייתה אסורה לעבד עברי מן התורה, איך נותן לו האדון שפחה כנענית לאשה.

יב. וְלֹא גָּזְרוּ חֲכָמִים בְּדָבָר זֶה[36]. וְלֹא חִיְּבָה תּוֹרָה מַלְקוּת בִּשְׁפְחָה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ[37], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

36) בעבד עברי. 37) חצייה שפחה וחצייה בת חורין המקודשת לעבד עברי.

יג. אַל יְהִי עָוֹן זֶה קַל בְּעֵינֶיךָ מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ מַלְקוּת מִן הַתּוֹרָה, שֶׁגַּם זֶה גּוֹרֵם לַבֵּן לָסוּר מֵאַחֲרֵי יְיָ. שֶׁהַבֵּן מִן הַשִּׁפְחָה הוּא עֶבֶד וְאֵינוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, וְנִמְצָא גּוֹרֵם לְזֶרַע הַקֹּדֶשׁ לְהִתְחַלֵּל וְלִהְיוֹתָם עֲבָדִים. הֲרֵי אֲנַקְלוֹס[38] הַמְתַרְגֵּם כָּלַל בְּעֵילַת עֶבֶד וְשִׁפְחָה בִּכְלַל לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ וְלֹא תִּהְיֶה קְדֵשָׁה.

38) אמנם רבינו אינו מסכים לדעתו של אונקלוס - שהלאו "לא יהיה קדש ולא תהיה קדשה" כולל בעילת עבד ושפחה - ולדעתו, זו רק גזירת חכמים, אולם רבינו מסתמך על אונקלוס - בזה - שמבאר המלים: "קדש" ו"קדשה" עבד ושפחה, כהוכחה שישראל המוליד עבד או שפחה "גורם לזרע הקודש להתחלל".

יד. הַבָּא עַל שִׁפְחָה וַאֲפִלּוּ בְּפַרְהֶסְיָא וּבִשְׁעַת עֲבֵרָה - אֵין הַקַּנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ[39]. וְכֵן אִם לָקַח שִׁפְחָה דֶּרֶךְ חַתְנוּת - אֵינוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה. שֶׁמֵּעֵת שֶׁטָּבְלָה וְקִבְּלָה מִצְוֹת יָצְתָה מִכְּלַל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

39) שלא נאמרה ההלכה אלא בבועל ארמית (גוייה) וזו יצאה מכלל הגויים.

טו. נִתְעָרֵב וְלַד יִשְׂרְאֵלִית בּוְלַד שִׁפְחָה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן סָפֵק, וְכָל אֶחָד מֵהֶן סְפֵק עֶבֶד; וְכוֹפִין[40] בַּעַל הַשִּׁפְחָה וּמְשַׁחְרֵר אֶת שְׁנֵיהֶם. וְאִם הָיָה הַבֵּן הַהוּא בֶּן הָאָדוֹן[41] שֶׁל עֶבֶד - כְּשֶׁיִּגְדַּלוּ[42] יְשַׁחְרְרוּ זֶה אֶת זֶה, וְיִהְיוּ מֻתָּרִין לָבֹא בְּקָהָל.

40) מפני ביטול מצות פריה ורביה, שאינם יכולים לישא לא שפחה ולא בת חורין, כמו בחצי עבד וחצי בן חורין. 41) כלומר, שבעל השפחה מת והניח בן, ונתערב עם בן השפחה, ונמצא שאחד משני הוולדות הוא האדון של השני. 42) אבל בהיותם קטנים אינם יכולים לשחרר, שקטן אינו יכול לשחרר.

טז. הָיוּ הַתַּעֲרוּבוֹת בָּנוֹת - הֲרֵי שְׁתֵּיהֶן סְפֵק שְׁפָחוֹת[43], וְהַבָּא עַל כָּל אַחַת מֵהֶן - הַוָּלָד סְפֵק עֶבֶד. וְכֵן אִם נִתְעָרֵב וְלַד עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בּוְלַד יִשְׂרְאֵלִית[44] - מַטְבִּילִים אֶת שְׁנֵיהֶן[45] לְשֵׁם גֵּרוּת, וְכָל אַחַת מֵהֶן סְפֵק גִּיּוֹרֶת[46].

43) ואין כופין את האדון שישחרר את שתיהן, שהאשה אינה מצווה על פריה ורביה, ודינן כדין חצייה שפחה וחצייה בת חורין שאין כופין את האדון לשחרר. 44) והן בנות. 45) שני הוולדות. 46) ואסורה לכהן.

יז. כָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כֻּלָּם כְּשֶׁיִּתְגַּיְּרוּ וִיקַבְּלוּ עֲלֵיהֶן כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, וְהָעֲבָדִים כְּשֶׁיִּשְׁתַּחְרְרוּ[47] - הֲרֵי הֵן כְּיִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר; שֶׁנֶּאֱמַר: הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם. וּמַתִּירִין לְהִכָּנֵס בִּקְהַל יְיָ מִיָּד. וְהוּא[48] שֶׁיִּשָּׂא הַגֵּר אוֹ הַמְשֻׁחְרָר בַּת יִשְׂרָאֵל, וְיִשָּׂא הַיִּשְׂרְאֵלִי גִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת. חוּץ מֵאַרְבָּעָה עַמָּמִין בִּלְבַד, וְהֵם: עַמּוֹן וּמוֹאָב וּמִצְרַיִם וֶאֱדוֹם; שֶׁהָאֵמּוֹת הָאֵלּוּ, כְּשֶׁיִּתְגַּיֵּר אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הוּא כְּיִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר, אֶלָּא[49] לְעִנְיַן בִּיאָה בַּקָּהָל.

47) עבד לא צריך לקבל המצוות כשישתחרר, "שכבר הודיעוהו כשטבל לשם עבדות". 48) היינו. 49) חוץ.

יח. וְכֵיצַד דִּינָן? עַמּוֹן וּמוֹאָב - אִסּוּרָן אִסּוּר עוֹלָם. זְכָרִים וְלֹא נְקֵבוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְיָ וְגוֹמֵר. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁהָעַמּוֹנִי הַזָּכָר וְהַמּוֹאָבִי הַזָּכָר[50] הוּא שֶׁאָסוּר לְעוֹלָם לִשָּׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ בֵּן בְּנוֹ, עַד סוֹף הָעוֹלָם; אֲבָל עַמּוֹנִית וּמוֹאָבִית מֻתֶּרֶת מִיָּד כְּשְׁאָר הָאֻמּוֹת.

50) "כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי: עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית".

יט. מִצְרִי וַאֲדוֹמִי, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת: דּוֹר רִאשׁוֹן וְדוֹר שֵׁנִי - אֲסוּרִין לָבֹא בְּיִשְׂרָאֵל, וְדוֹר שְׁלִישִׁי - מֻתָּר; שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם וְגוֹמֵר.

כ. מִצְרִית מְעֻבֶּרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה - בְּנָהּ שֵׁנִי. מִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית רִאשׁוֹנָה, אוֹ מִצְרִי רִאשׁוֹן שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית שְׁנִיָּה - הַוָּלָד שֵׁנִי. שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם - הַכָּתוּב תְּלָאָן בְּלֵדָה[51].

51) כרב דימי בשם ר' יוחנן שם. ואף על פי שהוא אמר רק במצרי שני שנשא מצרית ראשונה, סובר רבינו, שהוא הדין במצרי ראשון שנשא שנייה, ומפרש מה שאמרו שם "הכתוב תלאן בלידה" הכוונה: אי אפשר ללידה בלא אב ואם, וכל שאינו שלישי לשניהם אסור לבוא בקהל.

כא. גֵּר עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית - הַוָּלָד עַמּוֹנִי[52]. גֵּר מִצְרִי שֶׁנָּשָׂא עַמּוֹנִית - הַוָּלָד מִצְרִי[53]. זֶה הַכְּלָל: בָּאֻמּוֹת - הַלֵּךְ אַחַר הַזָּכָר[54]; נִתְגַּיְּרוּ - הַלֵּךְ אַחַר הַפָּחוּת.

52) ואם הוולד הוא זכר, איסורו - לבוא בקהל - איסור עולם, אבל אם נקבה היא, דינה כמצרית ואסורה עד דור שלישי, שלעולם הולכים להחמיר. 53) ואסור עד דור שלישי, כיוון שהזכר הוא הפגום. 54) אם גוי עמוני בא על גוייה מאומה אחרת והוליד בן, דינו כעמוני וכשיתגייר אסור לבוא בקהל, גוי מאומה אחרת שבא על גוייה עמונית והוליד בן, אינו עמוני, וכשיתגייר מותר לבוא בקהל.

כב. מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר מִשִּׁבְעָה עַמָּמִין - אֵינָן אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה לָבוֹא בַּקָּהָל. וְהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁלֹּא נִתְגַּיְּרוּ מֵהֶן

אֶלָּא הַגִּבְעוֹנִים, וִיהוֹשֻׁעַ גָּזַר עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִים לָבֹא בַּקָּהָל, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת. וְלֹא אָסַר אוֹתָם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לְבֵית אֱלֹהָי - תָּלָה הַרְחָקָתָם בַּמִּקְדָּשׁ.

כג. וְהֵם הַנִּקְרָאִים נְתִינִים, לְפִי שֶׁנִּתְּנָם לַעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ. בָּא דָּוִד וְגָזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ בַּקָּהָל לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן שֶׁאֵין מִקְדָּשׁ. וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּעֶזְרָא: וּמִן הַנְּתִינִים שֶׁנָּתַן דָּוִיד וְהַשָּׂרִים לַעֲבֹדַת הַלְוִיִּם. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁלֹּא תָּלָה אוֹתָם בַּמִּקְדָּשׁ.

כד. וְלָמָּה גָּזַר עֲלֵיהֶם הוּא וּבֵית דִּינוֹ? לְפִי שֶׁרָאָה עַזּוּת וְאַכְזְרִיּוּת שֶׁהָיְתָה בָּהֶם בְּעֵת שֶׁבִּקְּשׁוּ שִׁבְעַת בְּנֵי שָׁאוּל בְּחִיר ה' לִתְלוֹתָם, וַהֲרָגוּם וְלֹא רִחֲמוּ עֲלֵיהֶם[55].

55) "והני (ואלו) גבעונים כיוון דלא מרחמי אינן ראיין לידבק בהן, מיד גזר עליהן דוד".

כה. כְּשֶׁעָלָה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר, בִּלְבֵּל כָּל הָאֻמּוֹת וְעֵרְבָם זֶה בָּזֶה, וְהִגְלָה אוֹתָם מִמְּקוֹמָם. וְאֵלּוּ הַמִּצְרִים שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַתָּה - אֲנָשִׁים אֲחֵרִים הֵם[56], וְכֵן הָאֲדוֹמִים שֶׁבִּשְׂדֵה אֱדוֹם. וְהוֹאִיל וְנִתְעָרְבוּ אַרְבַּע אֻמּוֹת הָאֲסוּרִים בְּכָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן מֻתָּרִים - הֲתַר הַכֹּל; שֶׁכָּל הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן לְהִתְגַּיֵּר - חֶזְקָתוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ מִן הָרֹב. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּתְגַּיֵּר הַגֵּר בַּזְּמַן הַזֶּה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין אֲדוֹמִי בֵּין מִצְרִי, בֵּין עַמּוֹנִי בֵּין מוֹאָבִי, בֵּין כּוּשִׁי בֵּין שְׁאָר הָאֻמּוֹת, אֶחָד הַזְּכָרִים וְאֶחָד הַנְּקֵבוֹת - מֻתָּרִין לָבֹא בַּקָּהָל מִיָּד.

56) "אמר לו ר' עקיבא בנימין טעית, הלכה, משעלה סנחריב ובלבל את כל האומות, לא עמונים ולא מואבין במקומן ולא מצרי ואדומי במקומן".

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שהגר צריך מילה וטבילה והרצאת דמים; גר קטן על דעת מי מטבילין אותו; ומעוברת שנתגיירה וטבלה; ודין מי שבא ואמר נתגיירתי בבית דין פלוני; אם מלין ומטבילין העבדים הנלקחים מן הגויים; ואם צריך שיטבול העבד בבית דין; וכשישתחרר אם צריך טבילה; וששלמה המלך ושמשון גיירו הנשים שנשאו.

א. בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים[2] נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לַבְּרִית[3]: בְּמִילָה וּטְבִילָה וְקָרְבָּן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית, במילה וטבילה וקרבן כו'".

וממשיך בהלכה שאח"כ "ובזמן הזה שאין שם קרבן, צריך מילה וטבילה. וכשיבנה בית־המקדש יביא קרבן". ומשמע שנעשה גר גמור על־ידי מילה וטבילה בלבד, ורק שיש עליו חיוב לכשיבנה בית־המקדש להביא קרבן. ובביאור הדבר כתב הרוגוצ'ובי ש"רק לקדשים לא מקרי עדיין גר גמור, אבל לשאר דברים הוה כישראל לכל דבר, וא"כ בזמן הזה לא מחסר כלל בשביל הקרבן".

וצריך להבין, הן אמת שאכילת קדשים אינה שייכת בזמן הזה, ואעפ"כ הטעם שגר אסור באכילת קדשים בזמן הבית הוא כיון שלא מקרי עדיין ישראל גמור, ואין עליו דין ישראל ומקרי כמו בן־נח לקדשים, וא"כ מוכח שגם הגירות בזמן הזה אינה בשלימות, וא"כ איך יתכן לומר על כל הגרים שהתגיירו מאז שחרב בית־המקדש שאין עליהם דין ישראל גמור.

ובפרט שידועה תשובת הרמב"ם לר' עובדיה הגר, שמעלתו גדולה ביותר ממעלת שאר ישראל המתייחסים לאברהם יצחק ויעקב, ואילו הגרים מתייחסים ל"מי שאמר והיה העולם". ועל־פי האמור לעיל שבזמן הזה הרי הם (לעניין מסויים) כבן נח, כיצד כותב הרמב"ם שמעלתו גדולה ממעלת שאר ישראל, ופשיטא שהרמב"ם לא יכתוב ח"ו דבר שאינו מכוון ל"תורת אמת", רק בכדי לעודד את ר' עובדיה הגר.

והביאור בזה: הגם שבשלושה דברים נכנסו ישראל לברית, יש הבדל בין מילה וטבילה לבין קרבן, שמילה וטבילה הם עניינים חיוביים הפועלים את הכניסה בברית, אבל קרבן הוא הסרת המניעה והמעכב את הכניסה, על־דרך שעל־מנת להכנס לבית, צריך גם להסיר את הדבר המעכב את הכניסה בבחינת "ארי' הוא דרביע עלי'", וממילא בזמן הזה כשאין קרבן הרי שעל־פי תורה אין הדבר מעכב, ועל ידי מילה וטבילה נעשה גר גמור (ובלשון הרוגוצ'ובי לא מחסר כלל). ולכן נקט הרמב"ם הלשון "שקרבנו עיכבו להיות גר גמור" ולא בלשון של חיוב - "עושה אותו גר גמור" או "מגיירו" וכיוצא בזה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן א)

2) כריתות ט, א. 3) "בברית המקום וליבדל משאר אומות" ('תוספות' שם).

ב. מִילָה[4] הָיְתָה בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ[5]. מָל אוֹתָם מֹשֶׁה[6] רַבֵּנוּ. שֶׁכֻּלָּם[7] בִּטְּלוּ בְּרִית מִילָה בְּמִצְרַיִם, חוּץ מִשֵּׁבֶט לֵוִי[8]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ.

4) רבינו מבאר, שכל השלושה דברים סידרו בני ישראל לפני מתן־תורה. כלומר, לפני שנכנסו לברית. 5) ואיך אכלו במצרים את הפסח? ומוכח, שעוד בהיותם במצרים נימולו. 6) כלומר, על־ידי משה רבינו ובפקודתו. 7) 'שמות רבה' פרשה יט, ה: "לא ביקשו ישראל למול במצרים, אלא כולם ביטלו את המילה במצרים חוץ משבטו של לוי, שנאמר (דברים לג, ט) "וללוי אמר תומיך ואוריך", למה? "כי שמרו אמרתך וברית ינצורו" - במצרים. והיה

הקדוש־ברוך־הוא מבקש לגאלן ולא היה להם זכות, מה עשה הקב"ה? קרא למשה ואמר לו: לך ומהול אותם". 8) ובני שבט לוי היו המוהלים, שאין לומר שמשה רבינו לבדו מל אותם, כי איך אפשר שמוהל יחידי ימול כמליון איש בזמן קצר, וכל ישראל שביטלו את המילה - פסולים היו לימול, "שמומר לערלות, דינו כגוי" (יו"ד סי' רסד, ס"א, ברמ"א).

1 **ג. וּטְבִילָה הָיְתָה בַּמִּדְבָּר קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבַּסוּ שִׂמְלֹתָם[9]. וְקָרְבָּן,**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת.**
4 **עַל יְדֵי כָּל יִשְׂרָאֵל[10] הִקְרִיבוּם.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וטבילה היתה במדבר קדם מתן תורה, שנאמר וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם".

וצריך להבין: הלא הלימוד מפסוק זה היה רק הקס"ד של הגמרא, אבל למסקנה נלמד מזה ש"שאין הזאה בלא טבילה". ובב"ח (לטויו"ד סי' רסח) פירש שכוונת הגמרא היא רק שאין להוכיח מכתוב זה שהכוונה לטבילה, כי אולי היתה לנקיות, אבל לאחר המסקנא שהיתה טבילה מהטעם שהוזכרה הזאה "ואין הזאה בלא טבילה", מוכח שגם כוונת הכתוב ב"וכבסו שמלותם" הוא לעניין טבילה.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ג עמוד 26 הערה 4)

9) יבמות מו, ב: "ומה במקום שאין טעון (שאינו צריך) כיבוס ("בעל קרי . . . דכתיב ורחץ במים, ולא כתב יכבס בגדיו". רש"י) טעון טבילה, מקום שטעון כיבוס (בקיבול תורה, דכתיב וכבסו שמלותם. רש"י), אינו דין שטעון טבילה. 10) שלוחי כל ישראל.

5 **ד. וְכֵן לְדוֹרוֹת, כְּשֶׁיִּרְצֶה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת**
6 **לְהִכָּנֵס לַבְּרִית וּלְהִסְתּוֹפֵף תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וִיקַבֵּל**
7 **עָלָיו עֹל תּוֹרָה[11] - צָרִיךְ[12] מִילָה וּטְבִילָה וְהַרְצָאַת**
8 **קָרְבָּן. וְאִם נְקֵבָה[13] הִיא[14] - טְבִילָה וְקָרְבָּן. שֶׁנֶּאֱמַר:**
9 **כָּכֶם כַּגֵּר. מָה אַתֶּם - בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַרְצָאַת קָרְבָּן,**
10 **אַף הַגֵּר לְדוֹרוֹת - בְּמִילָה[15] וּטְבִילָה וְהַרְצָאַת קָרְבָּן.**

11) כמבואר להלן הי"ד. 12) כריתות ט, א. 13) יבמות מו, ב. 14) בכת"י תימן: צריכה. 15) מילה קודמת לטבילה.

11 **ה. וּמַהוּ קָרְבַּן הַגֵּר? עוֹלַת בְּהֵמָה[16], אוֹ שְׁתֵּי תּוֹרִים**
12 **אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה[17], וּשְׁנֵיהֶם עוֹלָה[18]. וּבַזְּמַן הַזֶּה**
13 **שֶׁאֵין שָׁם קָרְבָּן - צָרִיךְ מִילָה וּטְבִילָה, וּכְשֶׁיִּבָּנֶה[19]**
14 **בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יָבִיא קָרְבָּן[20].**

16) כריתות ח, ב. 17) שם. 18) שם. 19) שם ט, א 20) בכת"י תימן: קרבנו.

15 **ו. גֵּר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל אוֹ טָבַל וְלֹא מָל - אֵינוֹ גֵּר,**
16 **עַד שֶׁיִּמּוֹל וְיִטְבֹּל[21]. וְצָרִיךְ לִטְבֹּל בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה[22].**
17 **וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר צָרִיךְ בֵּית דִּין[23] - אֵין מַטְבִּילִין אוֹתוֹ**
18 **בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּיוֹם טוֹב[24] וְלֹא בַּלַּיְלָה[25]. וְאִם**
19 **הִטְבִּילוּהוּ[26] - הֲרֵי זֶה גֵּר[27].**

21) יבמות מו, א. 22) שם מו, ב: "גר צריך שלשה, משפט כתיב ביה" ("משפט אחד יהיה לכם ולגר" (במדבר טו, טז) ואין משפט פחות משלשה (רש"י). 23) והרי זה דין. 24) שם. ש"אין דנין בשבת" (פכ"ג מהל' שבת הי"ד) "כל שאסור בשבת . . . אסור ביום־טוב" (פ"א מהל' יום־טוב הי"ז). ראה ט"ז (יו"ד סי' רסח, אות יא). 25) "שאין מתחילין את הדינין בלילה" (פ"ג מהל' סנהדרין ה"ג). 26) בלילה. 27) "דטבילה בדיעבד כגמר דין דמי, כיון שכבר קיבל (המצוות) ומל" (רשב"א מס' יבמות). "ובדיני ממונות אם התחילו ביום, מותר לגמור הדין בלילה" (הל' סנהדרין ה"ד).

20 **ז. גֵּר קָטָן - מַטְבִּילִין אוֹתוֹ עַל דַּעַת בֵּית דִּין, שֶׁזְּכוּת**
21 **הִיא לוֹ[28]. מְעֻבֶּרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה וְטָבְלָה - אֵין בְּנָהּ צָרִיךְ**
22 **טְבִילָה[29]. טָבַל[30] בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְנִתְגַּיֵּר[31] בֵּינוֹ לְבֵין**
23 **עַצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם[32] - אֵינוֹ גֵּר. בָּא וְאָמַר:**
24 **נִתְגַּיַּרְתִּי בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי וְהִטְבִּילוּנִי - אֵינוֹ**
25 **נֶאֱמָן לָבֹא בַּקָּהָל עַד שֶׁיָּבִיא עֵדִים[33].**

28) כתובות יא, א. וזכין לאדם שלא בפניו ושלא מדעתו. 29) יבמות עח, א. שטבילת האם עולה לו. 30) שם מז, א. 31) כלומר, שני הדברים - גם הטבילה וגם הגירות, היינו קבלת עול מצוות - היו בינו לבין עצמו, "דכיון שהיו הטבילה וקבלת המצוות בינו לבין עצמו או בפני שנים - לא הוי גר . . . דאם לא היה רק אחד מהן בלא בית־דין מהני (מועיל) בדיעבד; דטבילה (בפני שלשה) לחוד - מהני, כמבואר להלן (הי"ז), דטבילה הוי ממילא קבלת המצוות, כיון שטבל לשם גירות. וכן אם נתגייר בפני בית־דין, דהיינו קבלת המצוות, מהני גם כן בדיעבד, אף אם לא היתה הטבילה בבית־דין" ('חמדת שלמה', יו"ד סי' כט). 32) ש"שנים שדנו, אין דיניהם דין" (פ"ב מהל' סנהדרין ה"י). 33) שם. הואיל והוחזק לגוי, כמבואר להלן (ה"ט).

26 **ח. הָיָה נָשׂוּי לְיִשְׂרְאֵלִית אוֹ לְגִיּוֹרֶת וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים,**
27 **וְאָמַר: נִתְגַּיַּרְתִּי בֵּינִי לְבֵין עַצְמִי - נֶאֱמָן לִפְסֹל אֶת**
28 **עַצְמוֹ[34], וְאֵינוֹ נֶאֱמָן לִפְסֹל אֶת הַבָּנִים[35]. וְחוֹזֵר**
29 **וְטוֹבֵל בְּבֵית דִּין[36].**

34) שם מז, א. ואסור לו לדור עם האשה הישראלית, שבהודאתו אסרה על עצמו. 35) מכיון שהוחזקו כשרים. 36) שם. מכיון שלפי דבריו לא היו הגירות והטבילה בפני שלשה, וכמבואר בהלכה הקודמת. אבל הטפת דם ברית אינו צריך, שמילה אינה צריכה שלשה. ראה בב"ח יו"ד סי' רסח.

30 **ט. גִּיּוֹרֶת שֶׁרְאִינוּהָ נוֹהֶגֶת בְּדַרְכֵי יִשְׂרָאֵל תָּמִיד, כְּגוֹן**
31 **שֶׁתִּטְבֹּל לְנִדָּתָהּ[37] וְתַפְרִישׁ תְּרוּמָה מֵעִסָּתָהּ וְכַיּוֹצֵא**
32 **בָּזֶה; וְכֵן גֵּר שֶׁנּוֹהֵג בְּדַרְכֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁטּוֹבֵל לְקִרְיוֹ**
33 **וְעוֹשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת גֵּרֵי צֶדֶק, וְאַף**

עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדִים שֶׁמְּעִידִין לִפְנֵי מִי שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם בָּאוּ לְהִתְעָרֵב בְּיִשְׂרָאֵל - אֵין מַשִּׁיאִין אוֹתָם עַד שֶׁיָּבִיאוּ עֵדִים אוֹ עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ לְפָנֵינוּ; הוֹאִיל וְהֶחֱזִקוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

37) שם מה, ב: "מי לא טבלה לנידותה", "מי לא טבל לקריו". רבינו פירט שני דברים: טבילה לנדותה ותרומת חלה מעיסתה, כי יתר המצוות שהיא מקיימת אינן מוכיחות שהיא ישראלית, שאולי היא שומרת אותן כגויה וכאינה מצווה ועושה. אבל בטבילת נדותה, שאם היא נשארת בגיותה, הלא הטבילה אינה מועילה כלום בגויים, כי מן התורה "הגוים אין מטמאין לא בזיבה ולא בנידות ולא בלידות" (פ"ב מהל' מטמאי משכב ומושב ה"י) "ואין חייבים עליהם משום נדה ולא משום זבה ולא משום יולדת" (למעלה פ"ד ה"ד), ומדרבנן הן טמאות אפילו אם לא ראו "וחכמים גזרו על כל הגוים הזכרים והנקבות שיהיו כזבים תמיד, בין ראו בין לא ראו" (שם), והטבילה לגוים אינה כלום; וכשהיא זהירה בטבילה, הרי זו הוכחה שנתגיירה, ואותו הדבר בהפרשת תרומת חלה מעיסתה, שעיסת גוי פטורה מחלה "גוי שהפריש חלה . . . אינה חלה" (פ"ו מהל' ביכורים ה"י). והוא־הדין בגר, "שכבת זרעו של גוי טהורה" (פ"ב מהל' מטמאי משכב ומושב ה"י). וטבילתו הוכחה גמורה שנתגייר (לפי 'חמדת שלמה' יו"ד סי' כט).

י. אֲבָל מִי שֶׁבָּא וְאָמַר[38] שֶׁהָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְנִתְגַּיֵּר בְּבֵית דִּין - נֶאֱמָן; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר[39] הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[41] וּבְאוֹתָן הַיָּמִים[42], שֶׁחֲזָקַת הַכֹּל שָׁם בְּחֶזְקַת יִשְׂרָאֵל[43]; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא יִשְׂרְאֵלִית. וַאֲנִי אוֹמֵר: שְׁזוּ[44] מַעֲלָה בְּיוֹחֲסִין[45].

38) כלומר, שמעולם לא היה מוחזק כגוי. 39) שאמר: גוי הייתי. 40) שאמר: נתגיירתי. 41) "חביבה ארץ ישראל שמכשרת גרים, האומר בארץ ישראל גר אני - מקבלין אותו מיד, ובחוצה לארץ אין מקבלין אותו אלא־אם־כן עדיו עמו" (מסכת גרים, פ"ד). 42) שיד ישראל תקיפה, ש"אסור לנו להניח גוי עובד עבודה־זרה בינינו" (פ"י מהל' עבודה־זרה ה"ו). דכל שבא סתם הוא בחזקת ישראל ('מרכבת המשנה'). 43) וכן דעת בעל 'הלכות גדולות' ('מגדל עוז'). 44) בדפוס רומי: מעלה עשו ביוחסין. 45) שמן הדין גם בחוצה לארץ נאמן, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר.

יא. כְּשֵׁם[46] שֶׁמָּלִין וּמַטְבִּילִין אֶת הַגֵּרִים, כָּךְ מָלִין וּמַטְבִּילִין אֶת הָעֲבָדִים הַנִּלְקָחִים מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְשֵׁם עַבְדוּת. הַלּוֹקֵחַ[47] עֶבֶד מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְקָדַם[48] הָעֶבֶד וְטָבַל לְשֵׁם בֶּן חוֹרִין - קָנָה עַצְמוֹ[49]; וְהוּא[50] שֶׁיֹּאמַר בְּעֵת טְבִילָה: הֲרֵינִי טוֹבֵל בִּפְנֵיכֶם לְשֵׁם גֵּרוּת. וְאִם טָבַל בִּפְנֵי רַבּוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ[51], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁטָּבַל נִשְׁתַּחְרֵר. לְפִיכָךְ צָרִיךְ רַבּוֹ לְתָקְפוֹ[52] בַּמַּיִם עַד שֶׁיַּעֲלֶה וְהוּא תַּחַת שִׁעְבּוּדוֹ, וּמוֹדִיעוֹ בִּפְנֵי הַדַּיָּנִין שֶׁלְּשֵׁם עַבְדוּת מַטְבִּילוֹ. וְאֵין הָעֶבֶד טוֹבֵל אֶלָּא בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה וּבַיּוֹם, כְּגֵר; שֶׁמִּקְצָת גֵּרוּת הוּא[53].

46) יבמות מח, א. 47) הקונה. 48) כלומר, לפני שהטבילו הכהן לשם עבדות. 49) שם מה, ב. שהמוכר עצמו אין לו קנין בגופו של גוי אחר, ואין בכוחו להקנות לישראל הקונה יותר ממה שיש לו, היינו השעבוד לעבודה, ומכיון שהעבד הקדים עצמו וטבל לשם בן חורין, הוציא עצמו משעבודו של הישראל שקנאו. 50) שם מו, א. 51) שם. כיון דרבו עומד אצלו, ומיהר לטבול לפני שרבו יטבלנו, הוי כאילו פירש שהוא טובל לשם גירות. 52) שם. "לתת עליו עול מלאכה במים, כדי שתהא נראית כטבילת עבדות" (רש"י שם). 53) שהעבד חייב במצוות כאשה.

יב. כְּשֶׁיִּשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד - צָרִיךְ טְבִילָה אַחֶרֶת[54] בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה בַּיּוֹם, שֶׁבָּהּ[55] תִּגְמֹר גֵּרוּתוֹ וְיִהְיֶה כְּיִשְׂרָאֵל. וְאֵין צָרִיךְ לְקַבֵּל עָלָיו מִצְוֹת וּלְהוֹדִיעוֹ עִקָּרֵי הַדָּת, שֶׁכְּבָר הוֹדִיעוּהוּ כְּשֶׁטָּבַל לְשֵׁם עַבְדוּת.

54) מדרבנן (מגיד־משנה). 55) בדפוס רומי, ובכת"י תימן: שבה, כלומר בטבילה.

יג. וּבְמִקְוֶה הַכָּשֵׁר לִטְבִילַת נִדָּה - שָׁם[56] מַטְבִּילִין אֶת הַגֵּרִים וְאֶת הָעֲבָדִים וְאֶת הַמְשֻׁחְרָרִים. וְכָל דָּבָר שֶׁחוּצִין בְּנִדָּה - חוּצִין[57] בְּגֵרִים וּבַעֲבָדִים וּבְמְשֻׁחְרָרִים.

56) שם מז, ב. 57) שם.

יד. אַל יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁשִּׁמְשׁוֹן הַמּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל אוֹ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָא[58] יְדִיד יְיָ[59] נָשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת בְּגַיּוֹתָן. אֶלָּא סוֹד[60] הַדָּבָר כָּךְ הוּא: שֶׁהַמִּצְוָה הַנִּכּוֹנָה, כְּשֶׁיָּבֹא הַגֵּר אוֹ הַגִּיּוֹרֶת לְהִתְגַּיֵּר - בּוֹדְקִין אַחֲרָיו שֶׁמָּא בִּגְלַל מָמוֹן שֶׁיִּטֹּל אוֹ בִּשְׁבִיל שְׂרָרָה שֶׁיִּזְכֶּה לָהּ אוֹ מִפְּנֵי הַפַּחַד בָּא לְהִכָּנֵס לַדָּת. וְאִם אִישׁ הוּא - בּוֹדְקִין אַחֲרָיו שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בְּאִשָּׁה יְהוּדִית; וְאִם אִשָּׁה הִיא - בּוֹדְקִין שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּבָחוּר מִבַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל[61]. אִם לֹא נִמְצָא לָהֶם עִלָּה[62] - מוֹדִיעִין אוֹתָן[63] כֹּבֶד עֹל הַתּוֹרָה וְטֹרַח שֶׁיֵּשׁ בַּעֲשִׂיָּתָהּ עַל עַמֵּי הָאֲרָצוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּפְרְשׁוּ. אִם קִבְּלוּ וְלֹא פֵּרְשׁוּ, וְרָאוּ אוֹתָן שֶׁחָזְרוּ מֵאַהֲבָה - מְקַבְּלִים אוֹתָן[64]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא כִּי מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ.

58) בדפוס רומי, קושטא, שונצין ווינציא, ובכת"י תימן: חסרה המלה "שנקרא". 59) בדפוסים אחרים, הגירסא: ידידי ה', כלומר, שניהם שמשון ושלמה. בדפוס רומי ובכת"י תימן הגירסה: ידידיה, "ויקרא את שמו ידידיה" (שמואל־ב יב, כה). 60) ענין הדבר, השווה פי"א מהל' קידוש החודש ה"ד, "סוד העיבור". 61) יבמות כד, ב. 62) שום סיבה במה לתלות רצון הגירות. 63) שם מז, א. 64) שם.

טו. לְפִיכָךְ לֹא קִבְּלוּ[65] בֵּית דִּין גֵּרִים כָּל יְמֵי דָוִד וּשְׁלֹמֹה. בִּימֵי דָוִד - שֶׁמָּא מִן הַפַּחַד חָזְרוּ; וּבִימֵי שְׁלֹמֹה - שֶׁמָּא בִּשְׁבִיל הַמַּלְכוּת וְהַטּוֹבָה וְהַגְּדֻלָּה שֶׁהָיוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל חָזְרוּ. שֶׁכָּל הַחוֹזֵר מִן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בִּשְׁבִיל דָּבָר מֵהַבְלֵי הָעוֹלָם - אֵינוֹ מִגֵּרֵי הַצֶּדֶק[66]. וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ גֵּרִים הַרְבֵּה[67] מִתַּגֵּירִים בִּימֵי דָוִד וּשְׁלֹמֹה בִּפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת[68]. וְהָיוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל חוֹשְׁשִׁין לָהֶם, לֹא דּוֹחִין אוֹתָן אַחַר שֶׁטָּבְלוּ מִכָּל מָקוֹם[69], וְלֹא מְקָרְבִין אוֹתָן עַד שֶׁתֵּרָאֶה אַחֲרִיתָם.

65) שם כד, ב. 66) אלא גרים גרורים. ראה שם ב'תוספות' דיבור־המתחיל בימי דוד. 67) שם עט, א. 68) שלא ידעו ההלכה, שאין מקבלים גרים בימים אלו. 69) בכל אופן, והרי הם גרים.

טז. וּלְפִי שֶׁגִּיֵּר שְׁלֹמֹה נָשִׁים וּנְשָׁאָן, וְכֵן שִׁמְשׁוֹן גִּיֵּר וְנָשָׂא, וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא חָזְרוּ אֵלּוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר, וְלֹא עַל פִּי בֵּית דִּין[70] גֵּירוּם - חֲשָׁבָן הַכָּתוּב[71] כְּאִלּוּ הֵן עוֹבְדוֹת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וּבְאִסּוּרָן עוֹמְדִין. וְעוֹד, שֶׁהוֹכִיחַ סוֹפָן עַל תְּחִלָּתָן[72], שֶׁהֵן עוֹבְדוֹת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁלָּהֶן, וּבָנוּ לָהֶן בָּמוֹת. וְהֶעֱלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הוּא[73] בְּנָאָן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה.

70) שבית־דין הגדול חוששין להם, כמבואר בהלכה הקודמת. 71) שופטים יד, ג; מלכים־א, יא, ד. 72) נראה אחריתן. 73) שבת נו, ב.

יז. גֵּר שֶׁלֹּא בָּדְקוּ אַחֲרָיו, אוֹ שֶׁלֹּא הוֹדִיעוּהוּ הַמִּצְוֹת וְעָנְשָׁן, וּמָל וְטָבַל בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת - הֲרֵי זֶה גֵּר. אֲפִלּוּ נוֹדַע שֶׁבִּשְׁבִיל דָּבָר הוּא מִתְגַּיֵּר, הוֹאִיל וּמָל וְטָבַל - יָצָא מִכְּלַל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְחוֹשְׁשִׁין[74] לוֹ עַד שֶׁיִּתְבָּאֵר צִדְקוּתוֹ. וַאֲפִלּוּ חָזַר וְעָבַד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי הוּא כְּיִשְׂרָאֵל מוּמָר[75], שֶׁקִּדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין[76] וּמִצְוָה לְהַחֲזִיר אֲבֵדָתוֹ[77]. מֵאַחַר שֶׁטָּבַל - נַעֲשָׂה כְּיִשְׂרָאֵל. וּלְפִיכָךְ קִיְּמוּ שִׁמְשׁוֹן וּשְׁלֹמֹה נְשׁוֹתֵיהֶן[78], וְאַף עַל פִּי שֶׁגִּגְלָה סוֹדָן[79].

74) לא דוחים אותו ולא מקרבים אותו עד שתראה אחריתו, כמבואר בהט"ז. 75) [זה נמשך למה שכתב למעלה "הואיל ומל וטבל, יצא מכלל הגוים" (כסף־משנה). אמנם מלשונו של ה'מגיד משנה' משמע שהמדובר בחזר לסורו ועבד עבודה־זרה, אבל עלינו לדחוק וליישב דבריו, שהתכוון לחזור לסורו, אבל לא עבד עבודה־זרה, כי אם עבד - הרי לא עדיף מגוי שגם הוא עובד מחמת רגילותו. ואפשר גם ליישב דברי ה'מגיד משנה' באופן אחר, ואין כאן המקום להאריך]. 76) יבמות מז, ב. 77) עבודה זרה כו, ב. 78) מפני שמן הדין הן ישראליות גמורות. 79) יתכן שצריך להכתב "סורן", וכן בדפוס אמשטרדם. כלומר, אף־על־פי שחזרו לסורן (מנהגן הרע) ועבדו עבודה־זרה, נחשבות הן כישראליות.

יח. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ חֲכָמִים: קָשִׁים לָהֶם גֵּרִים לְיִשְׂרָאֵל כְּנֶגַע צָרַעַת[80]. שֶׁרַבָּן חוֹזְרִין בִּשְׁבִיל דָּבָר[81], וּמַטְעִין אֶת יִשְׂרָאֵל, וְקָשֶׁה הַדָּבָר לִפְרֹשׁ מֵהֶם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ. צֵא וּלְמַד מָה אֵרַע בַּמִּדְבָּר בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל וּבְקִבְרוֹת הַתַּאֲוָה, וְכֵן רֹב הַנִּסְיוֹנוֹת[82] הָאֲסַפְסוּף[83] הָיוּ בָּהֶן תְּחִלָּה.

80) יבמות מז, ב. 81) איזה מקרה שהוא. 82) ככתוב: וינסו אותי זה עשר פעמים (במדבר יד, כב). 83) ערב רב.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר כיצד מקבלין גרי הצדק; ואי זה הוא גר תושב ואם מקבלין אותו [בזמן הזה]; עבד שנלקח מן הגויים אומרים לו מה ראית שבאתה; גר שנתגייר כקטן שנולד דמי; וכיצד דין הגרים בעריות ובשניות.

א. כֵּיצַד מְקַבְּלִין גֵּרֵי הַצֶּדֶק? כְּשֶׁיָּבוֹא אֶחָד[2] לְהִתְגַּיֵּר מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְיִבְדְּקוּ[3] אַחֲרָיו וְלֹא יִמְצָאוּ עִלָּה - אוֹמְרִים לוֹ[4]: מָה רָאִיתָ שֶׁבָּאתָ לְהִתְגַּיֵּר? אִי אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁיִּשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה דְּווּיִים וּדְחוּפִים וּמְסֻחָפִין[5] וּמְטֹרָפִין וְיִסּוּרִין בָּאִין עֲלֵיהֶן? אִם אָמַר: אֲנִי יוֹדֵעַ וְאֵינִי כְּדַאי[6] - מְקַבְּלִין אוֹתוֹ מִיָּד.

2) בדפוס רומי, ובכת"י תימן: "אחד" ליתא. 3) כמבואר למעלה פי"ג הי"ד. 4) יבמות מז, א. 5) "שפלים וכפויין" (רש"י). 6) "ואיני ראוי להשתתף בצרתם, ומי יתן ואזכה לכך" (רש"י).

ב. וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ עִקְּרֵי הַדָּת, שֶׁהוּא יִחוּד הַשֵּׁם וְאִסּוּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וּמַאֲרִיכִין[7] בַּדָּבָר הַזֶּה. וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ מִקְצָת מִצְוֹת קַלּוֹת וּמִקְצָת מִצְוֹת חֲמוּרוֹת, וְאֵין מַאֲרִיכִין בְּדָבָר זֶה. וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ עַוֹן לֶקֶט[8] שִׁכְחָה[9] וּפֵאָה[10] וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[11]. וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ עָנְשָׁן שֶׁל מִצְוֹת. כֵּיצַד? אוֹמְרִים לוֹ: הֲוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁעַד שֶׁלֹּא בָּאתָ לָדַת זוֹ, אִם אָכַלְתָּ חֵלֶב - אִי אַתָּה עָנוּשׁ כָּרֵת, אִם חִלַּלְתָּ שַׁבָּת - אִי אַתָּה עָנוּשׁ סְקִילָה; וְעַכְשָׁיו אַחַר שֶׁתִּתְגַּיֵּר, אִם אָכַלְתָּ חֵלֶב - אַתָּה עָנוּשׁ כָּרֵת, אִם חִלַּלְתָּ שַׁבָּת - אַתָּה עָנוּשׁ סְקִילָה. וְאֵין מַרְבִּין עָלָיו[12], וְאֵין מְדַקְדְּקִין[13] עָלָיו, שֶׁמָּא יִגְרֹם לְטָרְדוֹ וּלְהַטּוֹתוֹ מִדַּרְכְּךָ טוֹבָה לְדֶרֶךְ רָעָה. שֶׁבַּתְּחִלָּה אֵין מוֹשְׁכִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא בְּדִבְרֵי רָצוֹן וְרַכִּים[14]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם, וְאַחַר כָּךְ בַּעֲבוֹתוֹת אַהֲבָה.

7) להסביר לו בהרחבה, כדי שידע להכיר את ה' ותשתרש בו אמונת הייחוד. 8) "כשקוצר ומאלם לא ילקט השבלים הנושרות בשעת הקציר אלא יניחם לעניים, שנאמר (ויקרא כג, כב) ולקט קצירך לא תלקט . . . לעני ולגר תעזוב אותם" (פ"א מהל' מתנות עניים ה"ד). 9) "המעמר ושכח אלומה אחת בשדה, הרי זה לא יקחנה, שנאמר (דברים כד, יט) ושכחת עומר בשדה, לא תשוב לקחתו" (שם ה"ה).

10) "הקוצר את שדהו, לא יקצור את כל השדה כולה אלא יניח מעט קמה לעניים בסוף השדה, שנאמר (ויקרא כג, כב) לא תכלה פאת שדך בקוצרך" (שם ה"א). רבינו סידר "לקט שכחה ופאה", וכן הוא בגמרא (שם). סדר זה נמצא שנוי במשנה (פאה פ"ד, מ"ו) "מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה". "נקטינהו (אחזם וסדרם) בסדר שרגיל להיות, שכן בתחילת הקצירה, אפשר ושכיח להיות נושר, אבל שכחת עומר או קמה אינו רגיל שישכח בתחילת הקצירה, והדר (ואחר־כך) תנא (למד) פאה, שמקומה בסוף השדה" ('תוספות יום־טוב', שם). 11) כנראה, טעות־סופר כאן, ויש להגיה מעשר "עני". וכן הגירסא בגמרא (שם) ובכת"י תימן. "בשלישית ובשישית מן השבוע (בשנה השלישית והששית מן השמיטה) אחר שמפרישים מעשר ראשון, מפריש מן השאר מעשר אחר ונותנו לעניים, והוא הנקרא מעשר עני" (פ"ז מהל' מתנות עניים ה"ד). רבינו פירט רק מתנות עניים אלו (וכן בגמרא), ולא חשב תרומות ומעשר ראשון גם לא מצות צדקה, מפני שמתנות אלו שונות מתרומות ומעשר ראשון וצדקה. מתנות כהונה ולויה "הם של בעלים ליתנן לכל כהן שירצו, שנאמר (במדבר ה, י) ואיש את קדשיו לו יהיו" (פי"ב מהל' תרומות הט"ו), וכן בצדקה, "עני שהוא קרובו קודם לכל אדם" (פ"ז מהל' מתנות עניים הי"ג). לא כן במתנות עניים: "כל מתנת עניים אלו (לקט שכחה ופאה) אין בהן טובת הנייה לבעלים, אלא העניים באין ונוטלין אותן על כרחן של בעלים" (שם פ"א ה"ח); "ומעשר עני המתחלק בגורן, אין בו טובת הנאה לבעלים אלא העניים באים ונוטלין על כרחו" (שם פ"ו ה"י). לכן מודיעים - לגוי הבא להתגייר - רק מתנות עניים אלו, שנפקעה זכות הבעלים מהן לגמרי, אולי ידיעה זו תשפיע עליו להתחרט מרצון גירות: "הואיל והן מקפידין על הממון כל כך . . . דנהרג על פחות משוה פרוטה . . . שמא יחזור בו מלהתגייר" (רש"י שם). 12) הזכרת עונשין (סמ"ג). 13) שם. "דאף באותן מקצת עונשין, אין להודיעו כל דקדוקי העונשין" (ב"ח ל'טור' יו"ד סי' רסח). 14) בדפוס רומי, ובכת"י תימן: "רכים".

1 **ג. וּכְשֶׁם שֶׁמּוֹדִיעִין אוֹתוֹ עָנְשָׁן שֶׁל מִצְוֹת, כָּךְ**
2 **מוֹדִיעִין אוֹתוֹ[15] שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת. וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ**
3 **שֶׁבַּעֲשִׂיַּת מִצְוֹת אֵלּוּ יִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְשֶׁאֵין**
4 **שׁוּם[16] צַדִּיק גָּמוּר אֶלָּא בַּעַל הַחָכְמָה שֶׁעוֹשֶׂה מִצְוֹת**
5 **אֵלּוּ וְיוֹדְעָן[17].**

15) שם. 16) בדפוס רומי, ובכת"י תימן: "שם", כלומר במציאות. ראה ביאורנו למעלה (פרק יא, אות ג). 17) "וכל העושה כל הכתוב בה (בתורה) ויודעו דעה גמורה נכונה, זוכה בה לחיי העולם הבא" (פ"ט מהל' תשובה ה"א).

6 **ד. וְאוֹמְרִים לוֹ: הֲוֵי[18] יוֹדֵעַ, שֶׁהָעוֹלָם הַבָּא אֵינוֹ**
7 **צָפוּן[19] אֶלָּא לַצַּדִּיקִים, וְהֵם יִשְׂרָאֵל. וְזֶה שֶׁתִּרְאֶה**
8 **יִשְׂרָאֵל בְּצַעַר בָּעוֹלָם הַזֶּה - טוֹבָה הִיא צְפוּנָה לָהֶם,**
9 **שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְקַבֵּל רֹב טוֹבָה בָּעוֹלָם הַזֶּה[20] כָּאֱמוֹת,**
10 **שֶׁמָּא יָרוּם לִבָּם וְיִתְעוּ וְיַפְסִידוּ שְׂכַר הָעוֹלָם הַבָּא,**
11 **כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט.**

18) שם. 19) גנוז, שמור, כלומר מקומם בעולם הבא מובטח, כמו שמבאר, שהצער שיש לישראל בעולם הזה, הוא בכדי שרוב הטובה לא יסיר לבם מה' ותורתו, ויפסידו שכרם בעולם הבא. אכן זה רק לישראל, אבל הגויים, אף־על־פי ש"חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא" (פ"ג מהל' תשובה ה"ה) - חלקם אינו שמור וגנוז, ההשגחה העליונה אינה שומרת עליהם שלא יבעטו ושלא יפסידו שכר עולם הבא. ראה בהגהות רבי צבי חיות, שם. 20) שם.

12 **ה. וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עֲלֵיהֶן רֹב**
13 **פֻּרְעָנוּת[21], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ; אֶלָּא כָּל הָעוֹבְדֵי**
14 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת כָּלִין, וְהֵן עוֹמְדִין[22]. וּמַאֲרִיכִין בַּדָּבָר**
15 **הַזֶּה, כְּדֵי לְחַבְּבָן. אִם חָזַר בּוֹ וְלֹא רָצָה לְקַבֵּל -**
16 **הוֹלֵךְ לְדַרְכּוֹ[23]; וְאִם קִבֵּל - אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ, אֶלָּא**
17 **מָלִין אוֹתוֹ מִיָּד[24]. וְאִם הָיָה מָהוּל - מַטִּיפִין מִמֶּנּוּ**
18 **דַּם בְּרִית[25]. וּמַשְׁהִים אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא רְפוּאָה**
19 **שְׁלֵמָה[26], וְאַחַר כָּךְ מַטְבִּילִין אוֹתוֹ.**

21) שם. 22) 'תנחומא' פרשת נצבים: "אבל ישראל נופלין ועומדין". 23) מסכת גרים פ"א, ב. 24) יבמות מז, ב: "שהויי מצוה לא משהינן" (אין מעכבים עשיית מצוה). 25) שבת קלה, א. ראה 'כסף משנה' פ"א מהל' מילה ה"ז. 26) יבמות, שם: "נתרפא מטבילין אותו". שהמים "מכבידין את חולי המכה" (רש"י).

20 **ו. וּשְׁלִשָׁה[27] עוֹמְדִין עַל גַּבָּיו וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ מִקְצָת**
21 **מִצְוֹת קַלּוֹת וּמִקְצָת מִצְוֹת חֲמוּרוֹת פַּעַם שְׁנִיָּה[28],**
22 **וְהוּא עוֹמֵד בַּמַּיִם. וְאִם הָיְתָה אִשָּׁה[29] - נָשִׁים**
23 **מוֹשִׁיבוֹת אוֹתָהּ בַּמַּיִם[30] עַד צַוָּארָהּ, וְהַדַּיָּנִין מִבַּחוּץ,**
24 **וּמוֹדִיעִין אוֹתָהּ מִקְצָת מִצְוֹת קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת, וְהִיא**
25 **יוֹשֶׁבֶת[31] בַּמַּיִם. וְאַחַר כָּךְ טוֹבֶלֶת בִּפְנֵיהֶם. וְהֵן**
26 **מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶן וְיוֹצְאִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ אוֹתָהּ**
27 **כְּשֶׁתַּעֲלֶה מִן הַמַּיִם.**

27) שם. 28) שם. "על־ידי טבילה הוא נכנס לכלל גירות, הילכך בשעת טבילת מצוה - צריך לקבל עליו עול מצוות" (רש"י שם). 29) שם. 30) שגופה לא ייראה. 31) כלומר, היא נשארת יושבת במים עד צוארה.

28 **ז. אֵי זֶה הוּא גֵּר תּוֹשָׁב? זֶה עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת**
29 **שֶׁקִּבֵּל[32] עָלָיו שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עִם שְׁאָר**
30 **הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, וְלֹא מָל וְלֹא טָבַל - הֲרֵי זֶה**
31 **מְקַבְּלִין אוֹתוֹ, וְהוּא מְחֻסִּידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם. וְלָמָּה**
32 **נִקְרָא שְׁמוֹ תּוֹשָׁב? לְפִי שֶׁמֵּתֵּר לָנוּ לְהוֹשִׁיבוֹ בֵּינֵינוּ**
33 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
34 **וּמַזָּלוֹת[33].**

32) עבודה זרה סד, ב. 33) פ"י ה"ו.

35 **ח. וְאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל**
36 **נוֹהֵג[34]; אֲבָל בִּזְמַן הַזֶּה, אֲפִלּוּ קִבֵּל עָלָיו כָּל הַתּוֹרָה**
37 **כֻּלָּהּ חוּץ מִדִּקְדּוּק אֶחָד - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ[35].**

34) ערכין כט, א. ראה השגת הראב"ד. "ולדעת רבינו נראה לומר . . . שאם מעצמו קיבל עליו שבע מצוות שאינן מונעין אותו מישיבת הארץ, ולא בא לומר אלא שאין בית־דין מקבלין אותו" (כסף־משנה, פ"י מהל' עבודה־זרה ה"ו). 35) בכורות ל, ב: "נכרי שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד . . . אין מקבלין אותו . . . ואפילו דקדוק אחד". ודעת רבינו, שהגמרא מדברת בנכרי הרוצה להשאר בגיותו ולהיות גר תושב, ובזמן שאין היובל נוהג, לכן אין מקבלין אותו.

1 **ט. הָעֶבֶד הַנִּלְקָח מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[36] - אֵין**
2 **אוֹמְרִין לוֹ: מָה רָאִיתָ שֶׁבָּאתָ? אֶלָּא אוֹמְרִים לוֹ:**
3 **רְצוֹנְךָ שֶׁתִּכָּנֵס לִכְלַל עַבְדֵי יִשְׂרָאֵל וְתִהְיֶה מִן**
4 **הַכְּשֵׁרִים אוֹ לֹא? אִם רָצָה[37] - מוֹדִיעִין לוֹ[38] עִקְּרֵי**
5 **הַדָּת, וּמִקְצָת מִצְוֹת קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת, וְעָנְשָׁן וּשְׂכָרָן,**
6 **כְּמוֹ שֶׁמּוֹדִיעִין אֶת הַגֵּר. וּמַטְבִּילִין אוֹתוֹ כְּגֵר,**
7 **וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא בַּמַּיִם. וְאִם לֹא רָצָה לְקַבֵּל -**
8 **מְגַלְגְּלִין עָלָיו[39] כָּל שְׁנִים עָשָׂר חֹדֶשׁ[40] וּמוֹכְרוֹ**
9 **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְאָסוּר לְקַיְּמוֹ יוֹתֵר עַל כֵּן[41].**
10 **וְאִם הִתְנָה עָלָיו מִתְּחִלָּה שֶׁלֹּא יִמּוֹל וְלֹא יִטְבֹּל אֶלָּא**
11 **יִהְיֶה גֵּר תּוֹשָׁב[42] - מֻתָּר לְקַיְּמוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ כְּשֶׁהוּא גֵּר**
12 **תּוֹשָׁב. וְאֵין מְקַיְּמִין עֶבֶד כָּזֶה אֶלָּא בִּזְמַן הַיּוֹבֵל[43].**

36) שהרי לא בא מאליו מהתעוררות עצמית. 37) יבמות מח, א. 38) בדפוס רומי, ובכת"י תימן: "אותו". 39) יש להגיה "עמו", וכן בגמרא ובכת"י תימן, ובהל' עבדים (פ"ח הי"ב). 40) שם, ב. 41) שם. 42) אם מקבל עליו שבע מצוות בני נח, ואז מותר לקיימו (מגיד־משנה). 43) כמבואר בהלכה הקודמת.

13 **י. הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[44] אֵין אֲסוּרִים עֲלֵיהֶם**
14 **מִשּׁוּם עֶרְוָה אֶלָּא אִמּוֹ[45], וְאֵשֶׁת אָבִיו, וַאֲחוֹתוֹ**
15 **מֵאִמּוֹ, וְאֵשֶׁת אִישׁ, וְזָכָר, וּבְהֵמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**
16 **בְּהִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶן[46]; אֲבָל שְׁאָר עֲרָיוֹת -**
17 **מֻתָּרִין לָהֶן.**

44) להבין דברי רבינו בהלכות י־טו, ניתן הקדמה קצרה. העריות האסורות לישראל נחלקות לארבע דרגות: א) שאינן מצד קורבה כלל, והן ארבע: (1) אשת איש. (2) נדה. (3) זכור. (4) בהמה. כל אלו אסורות גם לגוים, חוץ מנדה. ב) קרובות מצד עצמו, והן שבע: (1) בתו. (2) בת בתו. (3) בת בנו. (4) אמו. (5) אחותו. (6) אחות אביו. (7) אחות אמו. והן מותרות לגוים חוץ מאמו ואחותו מאמו. ג) קרובות מצד אשתו, ושבע הן: (1) בתה. (2) בת בתה. (3) בת בנה. (4) אמה. (5) אם אמה. (6) אם אביה. (7) אחותה. וכולן מותרות לבני נח. ד) נשי קרובים, והן ארבע: (1) אשת אביו. (2) אשת אחי אביו. (3) אשת בנו. (4) אשת אחיו. וכולן מותרות לגוים חוץ מאשת אביו. העריות האסורות לישראל, מדין התורה הן עשרים ושתים. ורק שש מהן אסורות לגוים: שלש מ־דרגה א, שתים מ־דרגה ב, ואחת מ־דרגה ג. ובגרים: כל הארבע מ־דרגה א, אסורות לגר מן התורה ואף נדה. יתר העריות מ־שלש הדרגות, אלו שיש בהן צד אב מותרות לגרים אפילו מדרבנן. אפילו הערוה שהיתה אסורה עליו בהיותו בגיותו, כגון אשת אביו, ובזה הוא קל מגוי, והעריות שיש בהן רק צד אם: אלו שהיו אסורין עליו גם בגיותו, כמו אמו ואחותו מאמו, אסורות לו מדרבנן, מהטעם שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, ואפילו אם נשא אותן באיסור בגיותו, כשמתגייר מפרישין אותם. והעריות שהיו מותרות לו בגיותו, אסורות לו מדרבנן, מהטעם שלא יבואו לטעות ולומר, שגם ישראל מותר באלו העריות, ועל הקרובות שמצד האב, לא גזרו רבנן, כי לא יאמרו כבר שבאו מקדושה חמורה לקדושה קלה, מאחר שקרובות מצד האם כן אסורות, וגם לא יבואו להתיר בישראל, כי ידוע הכלל, שהתורה אפקריה לזרע של הגויים. העריות האסורות לגר מדרבנן, הן תשע: שתים מהטעם שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, אמו ואחותו מאמו. ושבע מהטעם שלא יטעו ויחשבו שגם לישראל מותרות, והן: (1) בת אשתו הגויה. (2) בת בתה. (3) אמה. (4) אם אמה. (5) אחותה מן האם. (6) אחות אמו מן האם. (7) אשת אחיו מאמו. 45) סנהדרין נח, ב. 46) פ"ט ה"ה.

18 **יא. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנִּתְגַּיֵּר[47] וְעֶבֶד**
19 **שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר[48] - הֲרֵי הוּא כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד, וְכָל שְׁאָר**
20 **בָּשָׂר שֶׁהָיוּ לוֹ כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ**
21 **כְּשֶׁהוּא עֶבֶד - אֵינָן שְׁאָר בָּשָׂר, וְאִם נִתְגַּיֵּר הוּא וְהֵם**
22 **- אֵינוֹ חַיָּב[49] עַל אַחַת מֵהֶם מִשּׁוּם עֶרְוָה כְּלָל.**

47) יבמות כב, א. 48) שם צז, ב. 49) מן התורה.

23 **יב. דִּין תּוֹרָה[50], שֶׁמֻּתָּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[51]**
24 **שֶׁיִּשָּׂא אִמּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ; אֲבָל חֲכָמִים**
25 **אָסְרוּ[52] דָּבָר זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: בָּאנוּ מִקְּדֻשָּׁה**
26 **חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה; שֶׁאֻמָּשׁ[53] הָיְתָה לוֹ זוֹ**
27 **אֲסוּרָה[54], וְהַיּוֹם[55] מֻתֶּרֶת. וְכֵן גֵּר שֶׁבָּא עַל אִמּוֹ אוֹ**
28 **אֲחוֹתוֹ וְהִיא בְּגַיּוּתָהּ - הֲרֵי זֶה כְּבָא עַל הַנָּכְרִית[56].**

50) שם כב, א. 51) בכת"י תימן: "לגר", וכן הוא לשון ה'שולחן ערוך' יו"ד סי' רסט ס"א. 52) שם. 53) כלומר, לפני שנתגיירו. 54) כמבואר למעלה ה"י. 55) משנתגיירו. 56) שאסורה לישראל מדרבנן.

29 **יג. כֵּיצַד דִּין הַגֵּרִים בַּעֲרָיוֹת שֶׁל שְׁאָר בָּשָׂר? אִם**
30 **הָיָה נָשׂוּי כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְאִמּוֹ אוֹ**
31 **לַאֲחוֹתוֹ[57] וְנִתְגַּיְּרוּ - מַפְרִישִׁין אוֹתָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58];**
32 **וְאִם הָיָה נָשׂוּי לִשְׁאָר עֲרָיוֹת[59] וְנִתְגַּיֵּר הוּא וְאִשְׁתּוֹ -**
33 **אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתָן[60]. גֵּר אָסוּר בִּשְׁאֵר הָאֵם אַחַר**
34 **שֶׁנִּתְגַּיֵּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וּמֻתָּר בִּשְׁאֵר הָאָב[61]. אַף עַל**
35 **פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה שְׁאֵרוֹ מֵאָבִיו, כְּגוֹן תְּאוֹמִים[62],**
36 **שֶׁדָּבָר בָּרוּר שֶׁאָבִיו שֶׁל זֶה הוּא אָבִיו שֶׁל זֶה, אַף**
37 **עַל פִּי כֵן לֹא גָּזְרוּ עַל שְׁאֵר אָבִיו. לְפִיכָךְ נוֹשֵׂא הַגֵּר**
38 **אֵשֶׁת אָחִיו מֵאָבִיו, וְאֵשֶׁת אַחִי אָבִיו, וְאֵשֶׁת אָבִיו,**
39 **וְאֵשֶׁת בְּנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת לְאָחִיו אוֹ לְאָבִיו אוֹ**
40 **לַאֲחִי אָבִיו אוֹ לִבְנוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ. וְכֵן אֲחוֹת אִמּוֹ**

מֵאָבִיהָ, וַאֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו, וּבִתּוֹ שֶׁנִּתְגַּיְּרָה - מֻתֶּרֶת לוֹ. אֲבָל אֵינוֹ נוֹשֵׂא לֹא אֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וְלֹא אֲחוֹת אִמּוֹ מֵאִמָּהּ, וְלֹא אֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ שֶׁנִּשָּׂאָהּ אָחִיו מֵאִמּוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר; אֲבָל אִם נִשָּׂאָהּ אָחִיו כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[63] - הֲרֵי זֶה מֻתֶּרֶת לוֹ.

57) מאמו שהיתה ערוה עליו עוד בגיותו (כמבואר בה"י). 58) בהלכה הקודמת, שאסורות לגר, שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. 59) אלו שפירטנו למעלה (באות מג). 60) ואינן דומין לאמו ואחותו מאמו, ששם הטעם שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, לכן מפרישים אותם, אבל בשאר עריות אין לחוש לזה, שהרי רואים שלא קלה הקדושה, שאמו ואחותו מאמו כן אסורות, אלא יאמרו שאחרי שקיבלו התורה נתחדשה אצלם ההלכה (כסף־משנה). 61) אפילו באשת אביו שהיתה אסורה עליו בגיותו. שרק בעריות שאין בו צד אב, אנו חוששין שיבואו לטעות ולהתיר בישראל, אבל בקורבת האב לא יבואו לטעות, שכולם יודעים שבגוים אין יחס לזרע האב ('תוספות' יבמות כב.). 62) שם צח, א. שחכמים לא אסרו אלא מן האם לבד, אבל לא מן האב ומן האם, מפני שהן נקראות על שם האב, ולא יבואו לטעות ולהתיר גם בישראל. 63) שם.

יד. שְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים שֶׁהָיְתָה הוֹרָתָן שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[64] וְלֵדָתָן בִּקְדֻשָּׁה[65] - חַיָּבִין מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח[66].

64) לפני הגירות. 65) לאחר שנתגיירו ההורים. 66) שם צז, א. כאשת אח מן האם "שהרי היא כישראלית שילדה בנים" (רש"י שם).

טו. הַנּוֹשֵׂא[67] גִּיּוֹרֶת וּבִתָּהּ הַגִּיּוֹרֶת[68], אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת מִן הָאֵם - יוֹשֵׁב עִם אַחַת מֵהֶן, וּמְגָרֵשׁ הַשְּׁנִיָּה[69]. נָשָׂא גִּיּוֹרֶת וָמֵתָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִשָּׂא אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ; שֶׁלֹּא גָזְרוּ אֶלָּא בְּחַיֵּיהֶן[70]. וּמֻתָּר לְאָדָם לִשָּׂא שְׁתֵּי אֲחָיוֹת גִּיּוֹרוֹת מִן הָאָב; שֶׁלֹּא גָזְרוּ בִּשְׁאַר הָאָב, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[71].

67) ואפילו זה שנשאן הוא ישראל. 68) לאחר שנתגיירו. 69) שם צח, ב. שהקידושין תופסים בשתיהן, שגר שנתגייר כקטן שנולד, אבל מדרבנן אסור לו לקיים שתיהן, שלא יבואו להחליף ולהתיר גם בישראל. 70) שם: "כולי האי לא גזרו" (עד כדי כך לא גזרו). 71) בהי"ג.

טז. הַשְּׁנִיּוֹת[72] כֵּן - לֹא גָזְרוּ עֲלֵיהֶן בְּגֵרִים[73]. לְפִיכָךְ מֻתָּר הַגֵּר לִשָּׂא אֵם אִמּוֹ. וְנוֹשֵׂא אָדָם גִּיּוֹרֶת וְאֵם[74] אִמָּהּ אוֹ בַּת בַּת בִּתָּהּ. וְכֵן בִּשְׁאָר הַשְּׁנִיּוֹת.

72) "האסורות מפי הקבלה ואיסורן מדברי סופרים, והן הנקראות שניות מפני שהן שניות לעריות" (פ"א מהל' אישות ה"ו). 73) שם כב, א. 74) יש להגיה "ואם אם אמה", שהיא שניה (פ"א מהל' אישות ה"ו), שאילו "אם אמה" היא ערוה מן התורה (למעלה פ"ב ה"ז - ש"ך יו"ד סי' רסט ס"ק יב). וכן הגירסא בכת"י תימן.

יז. הָעֶבֶד מֻתָּר לִשָּׂא אִמּוֹ כְּשֶׁהוּא עֶבֶד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּתּוֹ וַאֲחוֹתוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. שֶׁכְּבָר יָצָא מִכְּלַל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[75], וְאֵין הָעֲרָיוֹת[76] הָאֲסוּרוֹת עַל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲסוּרוֹת עָלָיו; וְלֹא בָּא לִכְלַל יִשְׂרָאֵל[77], כְּדֵי שֶׁיֵּאָסְרוּ עָלָיו עֲרָיוֹת[78] הָאֲסוּרוֹת[79] עַל הַגֵּרִים.

75) סנהדרין נח, ב. 76) כל העריות האסורות משום קורבה. 77) כשמל וטבל לשם עבדות. 78) האסורות משום קורבה, המפורטות למעלה (ה"י). 79) מדרבנן, כגר שגזרו עליו. או משום שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה (אמו ואחותו מאמו), או שלא יבואו לטעות ולהתיר גם בישראל (בת אשתו, בת בתה, אמה, אם אמה, אחותה מן האם, אחות אמו מן האם, אשת אחיו מאמו), בעבד לא גזרו.

יח. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם בָּא הָעֶבֶד עַל הַזְּכוּר וּבְהֵמָה - יֵהָרְגוּ[80]; שֶׁאֲסוּר שְׁתֵּי עֲרָיוֹת אֵלּוּ שָׁוֶה בְּכָל הָאָדָם[81].

80) שניהם, כלומר גם העבד – הרובע, וגם הבהמה הנרבעת. לא כגוי הבא על הבהמה שהוא לבדו נהרג ואין הורגים את הבהמה (פ"ט מהל' מלכים ה"ו). ראה 'אור שמח'; חידושים ומקורות מבעל ה'מנחת חינוך'. 81) וכן הם אסורים באשת איש של ישראל ובנדה אפילו שפחה שאיסורן אינן משום קורבה (ה'חינוך' ומגיד־משנה).

יט. עֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ - הֲרֵי הֵן כְּגֵרִים. כֹּל שֶׁאָסוּר לְגֵרִים - אָסוּר לָהֶן, וְכָל הַמֻּתָּר לְגֵרִים - מֻתָּר לָהֶן. נוֹתְנָן[82] אָדָם שִׁפְחָתוֹ לַעֲבֹדוֹ אוֹ לְעֶבֶד חֲבֵרוֹ, וּמוֹסֵר שִׁפְחָה אַחַת לִשְׁנֵי עֲבָדִים לְכַתְּחִלָּה[83], וְאֵינָן צְרִיכִין שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּבְהֵמוֹת. וְשִׁפְחָה שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת לְעֶבֶד אוֹ שֶׁאֵינָהּ מְיֻחֶדֶת - אַחַת הִיא; לְפִי שֶׁאֵין אִישׁוּת[84] אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל[85] אוֹ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[86] עַל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[87], אֲבָל לֹא לַעֲבָדִים[88] עַל הָעֲבָדִים[89] וְלֹא לַעֲבָדִים[90] עַל יִשְׂרָאֵל[91].

82) נדה מז, א. 83) מכילתא דרשב"י (שמות כא, ד) "יכול לא יתן לעבדיו הכנענים שפחה אחת לשנים? תלמוד־לומר (בעבד עברי) אדוניו יתן לו אשה, לו אינו נותן שפחה אחת לשנים, נותן הוא לעבדיו הכנעניים שפחה אחת לשנים". ראה פ"ג מהל' עבדים ה"ה. 84) שתקרא אשת איש לחייב מי שבא עליה. 85) אשת איש של ישראל, וכל מי שבא עליה, בין ישראל, בין גוי ובין עבד - חייב. 86) אשת איש של גוי. 87) שגוי הבא עליה חייב. אבל ישראל הבא על אשת גוי, פטור משום אשת איש "אשת רעהו, פרט לאשת אחרים" (סנהדרין נב:). ועבד הבא על אשת גוי - גם כן פטור, שיצא מכלל גוי כמבואר למעלה (הי"ז). 88) אשת עבד. 89) לחייב את העבד הבא עליה. 90) אשת עבד. 91) שישראל הבא על אשת עבד - פטור. אבל גוי הבא על

אשת עבד - חייב. ראה 'מנחת חינוך' מצוה לה, ד"ה ועכו"ם.

יום שני ז' תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר אי זה הוא ממזר האמור בתורה; המחזיר גרושתו; וגוי ועבד שבא על ישראלית; ממזר שנשא שפחה; ומי שחציו עבד וחציו בן חורין שבא על אשת איש; וגוי הבא על השפחה; ממזר אם מותר לישא גיורת או איפכא; שלושה מיני ממזרים הם; ומי הוא שתוקי ואסופי; פנויה שנתעברה אם נאמן [לה] על בנה [של] מי הוא; האב אם נאמן על בנו שהוא ממזר; ארוסה שנתעברה והיא בבית אביה; אשה שיצאה עליה קול שהיא מזנה תחת בעלה אם חוששין לבניה.

א. אֵי זֶהוּ מַמְזֵר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[2]? זֶה הַבָּא מֵעֶרְוָה[3] מִן הָעֲרָיוֹת. חוּץ מִן הַנִּדָּה, שֶׁהַבֵּן מִמֶּנָּה פָּגוּם[4] וְאֵינוֹ מַמְזֵר[5]. אֲבָל הַבָּא עַל שְׁאָר הָעֲרָיוֹת, בֵּין בְּאֹנֶס[6] בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה - הַוָּלָד מַמְזֵר. וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת אֲסוּרִין לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי. כְּלוֹמַר, לְעוֹלָם.

2) "לא יבוא ממזר בקהל ה'". 3) "כל שאסר ביאתו בתורה וחייב על ביאתו כרת והם האמורות בפרשת אחרי מות הן הנקראות עריות וכל אחת מהן נקראת ערווה, כגון אם ואחות ובת וכיוצא בהן". 4) כלומר, אינו מיוחס. 5) אף על פי, שעונש הבא על הנדה הוא כרת, משום שקידושין תופסין בנדה וממזרות תלוייה גם בתפיסת קידושין. 6) שהחילוק בין רצון ואונס, מזיד ושוגג אינו אלא לגבי עונשין.

ב. אֶחָד מַמְזֵר שֶׁנָּשָׂא יִשְׂרְאֵלִית אוֹ יִשְׂרְאֵלִי שֶׁנָּשָׂא מַמְזֶרֶת, כֵּיוָן שֶׁבְּעָלוֹ אַחַר הַקִּדּוּשִׁין - לוֹקִין. קִדֵּשׁ וְלֹא בָעַל - אֵינוֹ לוֹקֶה[7]. בָּעַל[8] וְלֹא קִדֵּשׁ - אֵינָן לוֹקִין[9] מִשּׁוּם מַמְזֵרוּת[10]; שֶׁאֵין לְךָ בְּכָל חַיָּבֵי לָאוִין מִי שֶׁלּוֹקֶה עַל בְּעִילָה בְּלֹא קִדּוּשִׁין אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. הַמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת - הַוָּלָד כָּשֵׁר[11], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ עֶרְוָה.

7) כי בקידושין לבד אין לאו. 8) שהלאו הוא: "לא יבוא בקהל ה'" "וביאה בקהל לא הוי אלא בקידושין". 9) רבינו דקדק בלשונו, בקידש ולא בעל כתב: "אינו לוקה" לשון יחיד, ובבעל ולא קידש כתב: "אינם לוקין" לשון רבים, מפני שבקידושין אף אם היה לאו על הקידושין לבד, גם כן אין היא לוקה, משום שיכולה לקבל קידושיה בלי מעשה מצידה, על ידי שיזרוק הקידושין לחצרה או לתוך חיקה ברצונה, ואם כן הרי זה אצלה לאו שאין בו מעשה שאין לוקין עליו. לכן גבי קידש כתב "אינו לוקה" שהחידוש הוא עליו, על המקדש, כי היא פטורה ממלקות, אפילו אם היה לאו על הקידושין, אבל בבעל ולא קידש, כתב "אינם לוקין" כלומר, שניהן, הוא והיא פטורין, שהרי בבעילה נחשבת גם היא כעושה מעשה, מפני הנאתה. 10) אבל לוקה הוא משום לא תהיה קדשה. 11) "היא תועבה ואין בניה תועבין". ואף על פי שכבר כתב בהלכה א' שאין ממזר אלא מעריות, חשש רבינו שלא יטעו להשוות מחזיר גרושתו לעריות, מפני שכתוב בה "תועבה", ולפיכך מצא לנכון להדגיש, שדינו כדין שאר חייבי לאוין.

ג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל - הַוָּלָד כָּשֵׁר; בֵּין פְּנוּיָה בֵּין בְּאֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְעֶבֶד הַבָּאִים עַל הַמַּמְזֶרֶת - הַוָּלָד מַמְזֵר[12]; וּמַמְזֵר הַבָּא עַל הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הַוָּלָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. נִתְגַּיֵּר - הֲרֵי הוּא כָּשֵׁר, כִּשְׁאָר גֵּרִים. וְאִם בָּא עַל הַשִּׁפְחָה - הַוָּלָד עֶבֶד. שִׁחְרְרוֹ - הַוָּלָד כָּשֵׁר, כִּשְׁאָר עֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִין, וּמֻתָּר בְּבַת יִשְׂרָאֵל.

12) מפני שהוולד כמוה.

ד. זֶה הַכְּלָל: בֵּן הַבָּא מִן הָעֶבֶד אוֹ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן בַּת עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי הוּא כְּאִמּוֹ, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הָאָב. לְפִי דָּבָר זֶה, הִתִּירוּ[13] לְמַמְזֵר לִשָּׂא שִׁפְחָה, כְּדֵי לְטַהֵר אֶת בָּנָיו; שֶׁהֲרֵי הוּא מְשֻׁחְרָר אוֹתָם וְנִמְצְאוּ בְּנֵי חוֹרִין. וְלֹא גָּזְרוּ עַל הַשִּׁפְחָה[14] לְמַמְזֵר, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַבָּנִים.

13) ואפילו לכתחילה. 14) שהרי "השפחה אסורה לבן חורין". וזה מדברי סופרים. אולם בממזר לא גזרו.

ה. מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד[15] וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ - אוֹתוֹ הַבֵּן[16] אֵין לוֹ תַּקָּנָה[17], מִפְּנֵי שֶׁצַּד מַמְזֵרוּת[18] וְצַד כַּשְׁרוּת[19] מְעֹרָבִין בּוֹ, לְפִיכָךְ אָסוּר בְּשִׁפְחָה[20], וְנִמְצְאוּ בָנָיו[21] כְּמוֹתוֹ לְעוֹלָם[22].

15) עבד של שני שותפים ושחרר אחד מהם את חלקו. 16) שנולד מביאה זו. 17) שנאמרה בהלכה הקודמת לישא ממזרת. 18) משום צד חירות שהוא כישראל הבא על אשת איש שהוולד ממזר. 19) משום צד עבד, ועבד הבא על בת ישראל הוולד כשר גם באשת איש. 20) מפני צד כשרות שבו שאסור בשפחה. 21) שנולדו באיסור. 22) שאסורין לישא לא בת ישראל ולא שפחה.

ו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה שֶׁטָּבְלָה[23] - הֲרֵי זֶה עֶבֶד; וְעֶבֶד שֶׁטָּבַל שֶׁבָּא עַל עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הַוָּלָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. הַלֵּךְ אַחַר הָאֵם. אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַבָּא עַל שִׁפְחָה עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[24], אוֹ עֶבֶד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[25] שֶׁבָּא עַל עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּת חוֹרִין - הַלֵּךְ אַחַר הַזָּכָר[26].

23) לשם עבדות. 24) כלומר, שלא טבלה. 25) שלא טבל. 26) "זה הכלל, באומות הלך אחר הזכר". ומכיוון שלא טבלו, עדיין הם בגיותן, שאין להם דין עבדות ושפחות.

ז. מַמְזֵר מֵתָּר לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת, וְכֵן הַמַּמְזֶרֶת מֻתֶּרֶת לְגֵר. וְהַבָּנִים מִשְּׁנֵיהֶם מַמְזֵרִים, שֶׁהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפָּגוּם. שֶׁנֶּאֱמַר: בִּקְהַל יְיָ, וּקְהַל גֵּרִים אֵינוֹ קָרוּי קְהַל יְיָ.

ח. גִּיּוֹרֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְגֵר וְהוֹלִידוּ בֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָתוֹ וְלִדָּתוֹ בִּקְדֻשָּׁה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּמַמְזֶרֶת. וְכֵן בֶּן בְּנוֹ, עַד שֶׁיִּשְׁתַּקַּע שֵׁם גֵּרוּתוֹ מִמֶּנּוּ וְלֹא יִוָּדַע שֶׁהוּא גֵּר, וְאַחַר כָּךְ יֵאָסֵר בְּמַמְזֶרֶת. וְאֶחָד הַגֵּרִים וְאֶחָד הָעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִין דִּין אֶחָד לְכֻלָּן[27].

27) "עבדים שנשתחררו הרי הן כגרים, כל שאסור לגרים אסור להן וכל המותר לגרים מותר להן".

ט. גֵּר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל[28] אוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת[29] - הַוָּלָד יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר, וְאָסוּר בְּמַמְזֶרֶת.

28) לא גרע מגוי הבא על בת ישראל שהוולד כשר ואסור בממזרת. 29) לפי הכלל: "כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הוולד הולך אחר הזכר", והרי אביו ישראל.

י. שְׁלֹשָׁה מַמְזֵרִים הֵם: מַמְזֵר וַדַּאי, וּמַמְזֵר סָפֵק, וּמַמְזֵר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. אֵי זֶהוּ מַמְזֵר וַדַּאי? זֶה שֶׁבָּא מִן הָעֲרָוָה הַוַּדָּאִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמַמְזֵר סָפֵק - זֶה שֶׁבָּא מִסְּפֵק עֲרָוָה, כְּגוֹן הַבָּא עַל הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה סְפֵק קִדּוּשִׁין אוֹ נִתְגָּרְשָׁה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - כְּגוֹן הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת, וַהֲרֵי בַּעְלָהּ קַיָּם[30], וּבָא בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן עָלֶיהָ וְהִיא תַּחַת הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַבֵּן מַמְזֵר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

30) כלומר, שלא גרשה, שמדרבנן היא צריכה גט מהשני, והיא אשת איש מדברי סופרים. והבן שנולד הוא ממזר מדברי סופרים, אבל אם גרשה השני, אף על פי שהיא אסורה לחזור לראשון, אין הוולד ממזר, שלא גרע ממחזיר גרושתו שאין הוולד ממזר.

יא. פְּנוּיָה שֶׁנִּתְעַבְּרָה מִזְּנוּת, אָמְרוּ לָהּ: מַהוּ הָעֻבָּר הַזֶּה אוֹ הֵילוֹד הַזֶּה? אִם אָמְרָה: בֵּן כָּשֵׁר הוּא, וּלְיִשְׂרָאֵל נִבְעַלְתִּי - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וְהַבֵּן כָּשֵׁר. וְאַף עַל פִּי שֶׁרֹב הָעִיר שֶׁזָּנְתָה בָּהּ פְּסוּלִים[31].

31) ממזרים או נתינים.

יב. וְאִם לֹא נִבְדְּקָה אִמּוֹ עַד שֶׁמֵּתָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה חֵרֶשֶׁת אוֹ אִלֶּמֶת אוֹ שׁוֹטָה, אוֹ שֶׁאָמְרָה: לְפִלּוֹנִי הַמַּמְזֵר נִבְעַלְתִּי[32], אוֹ לִפְלוֹנִי הַנָּתִין, אֲפִלּוּ אוֹתוֹ פְּלוֹנִי מוֹדֶה שֶׁהוּא מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה הֵילוֹד סְפֵק מַמְזֵר. כְּשֵׁם שֶׁזָּנְתָה עִם זֶה שֶׁהוֹדָה לָהּ, כָּךְ זָנְתָה עִם אַחֵר[33]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁתוּקִי, שֶׁמַּכִּיר אֶת אִמּוֹ וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת אָבִיו וַדַּאי.

32) האשה נאמנת רק להכשיר את הוולד אבל לא לפוסלו, שרק לאב נתנה התורה נאמנות לפסול את בנו, אבל לא לאם, ממה שאמרה תורה "יכיר" יכירנו לאחרים, לכן הוא ספק ממזר. 33) שמא אביו כשר ובנו אסור בממזרת, ולפיכך אין מחזיקים אותו כממזר וודאי אלא כספק ממזר.

יג. וְכֵן הַבֵּן הַנִּמְצָא בַּשּׁוּק, וְהוּא הַנִּקְרָא אֲסוּפִי - הֲרֵי הוּא סְפֵק מַמְזֵר, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מַה הוּא.

יד. פְּנוּיָה שֶׁזִּנְּתָה, וְאָמְרָה: בֵּן זֶה בֶּן פְּלוֹנִי הוּא, אִם אוֹתוֹ פְּלוֹנִי כָּשֵׁר - הֲרֵי הַבֵּן כָּשֵׁר[34], וְאֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[35] לִהְיוֹת זֶה בְּנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁחוּשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[36], וְיִהְיֶה הַבֵּן אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת אוֹתוֹ פְּלוֹנִי מִסָּפֵק. וְאִם אוֹתוֹ פְּלוֹנִי מַמְזֵר - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לִהְיוֹת הַבֵּן מַמְזֵר וַדַּאי עַל פִּיהָ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אֶלָּא יִהְיֶה סְפֵק מַמְזֵר.

34) שנאמנת לומר לכשר נבעלתי. 35) לפטור את אשתו מן הייבום או ליורשו. 36) אף על פי שאינה נאמנת להחזיקו בבנו של אותו פלוני, מחמירים באיסור ערווה.

טו. אֲבָל הָאָב שֶׁהֶחֱזִיק שֶׁזֶּה בְּנוֹ, וְאָמַר: בְּנִי זֶה מַמְזֵר הוּא - נֶאֱמָן. וְאִם יֵשׁ לַבֵּן בָּנִים - אֵינוֹ נֶאֱמָן. שֶׁלֹּא הֶאֱמִינָה אוֹתוֹ תּוֹרָה אֶלָּא עַל בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר - יַכִּירֶנּוּ לַאֲחֵרִים.

טז. וּכְשֵׁם שֶׁנֶּאֱמָן לוֹמַר: בְּנִי זֶה בְּכוֹר, כָּךְ נֶאֱמָן לוֹמַר: בְּנִי זֶה מַמְזֵר אוֹ בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה. וְכֵן אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת - נֶאֱמָן לוֹמַר: עֻבָּר זֶה אֵינוֹ בְּנִי וּמַמְזֵר הוּא, וְיִהְיֶה מַמְזֵר וַדַּאי. וְהָאוֹמֵר עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא מַמְזֵר - נֶאֱמָן[37] לֶאֱסֹר עַצְמוֹ בְּבַת יִשְׂרָאֵל, וְאָסוּר בְּמַמְזֶרֶת[38] עַד שֶׁיּוּדַע וַדַּאי שֶׁהוּא מַמְזֵר. וּבְנוֹ כָּמוֹהוּ[39]. וְאִם יֵשׁ לוֹ בְּנֵי בָנִים - אֵינוֹ נֶאֱמָן לִפְסֹל בְּנֵי בָנָיו[40], וְלֹא יִפְסֹל אֶלָּא עַצְמוֹ.

37) שהוא עצמו אסר עליו בת ישראל. ובלשון התלמוד: "שווייה אנפשיה חתיכא דאיסורא". 38) כי להתיר לו ממזרת אינו נאמן. 39) שהתורה נתנה לאב נאמנות על בנו לפוסלו. 40) וגם על בניו אינו נאמן כשיש לו בני בנים.

יז. אֲרוּסָה שֶׁנִּתְעַבְּרָה וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ - הֲרֵי הַוָּלָד בְּחֶזְקַת מַמְזֵר[41], וְאָסוּר בְּבַת יִשְׂרָאֵל וְאָסוּר בְּמַמְזֶרֶת. וְאִם נִבְדְּקָה אִמּוֹ וְאָמְרָה: מֵאֲרוּסִי נִתְעַבַּרְתִּי - נֶאֱמֶנֶת, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר. וְאִם הִכְחִישָׁהּ הָאָרוּס וְאָמַר: מֵעוֹלָם לֹא בָּאתִי עָלֶיהָ - הֲרֵי הַוָּלָד מַמְזֵר; שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה בְּחֶזְקַת בְּנוֹ, וְאָמַר: בְּנִי זֶה מַמְזֵר - נֶאֱמָן. וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ בְּחֶזְקַת זוֹנָה, אֶלָּא נֶאֱמֶנֶת[42] לוֹמַר: לָאָרוּס נִבְעַלְתִּי, וְאֵינָהּ זוֹנָה. וְאִם נִשֵּׂאת לְכֹהֵן - לֹא תֵּצֵא[43], וּוְלָדָהּ מִמֶּנּוּ - כָּשֵׁר[44].

41) שהוא ספק ממזר ולא ממזר וודאי. 42) שאינו נאמן לפסול את האשה. 43) אבל לכתחילה אסורה להינשא לכהן מאחר שהארוס מכחישה. 44) לכהונה, שאינו חלל.

יח. הָיוּ הָעָם מְרַנְּנִים אַחֲרֶיהָ, וְהִיא אֲרוּסָה[45], עִם אֲרוּסָהּ וְעִם אֲנָשִׁים אֲחֵרִים[46], אַף עַל פִּי שֶׁבָּא עָלֶיהָ אֲרוּסָהּ בְּבֵית חָמִיו - הֲרֵי זֶה סְפֵק מַמְזֵר; כְּשֵׁם שֶׁהִפְקִירָה עַצְמָהּ לַאֲרוּסָהּ, הִפְקִירָה לַאֲחֵרִים[47]. וְאִם נִבְדְּקָה וְאָמְרָה: עֲבָר זֶה מֵאֲרוּסִי - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

45) בזמן שהייתה ארוסה. 46) חושדים אותה ומלעיזים שבא עליה ארוסה וגם זנתה עם אחרים. 47) אבל כשהיא אינה חשודה שזנתה עם אחרים, וידוע שארוסה בא עליה, הוולד כשר, ואין צריכים לבדוק אותה.

יט. אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת, וְאָמְרָה: עֻבָּר זֶה אֵינוֹ מִבַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לְפָסְלוֹ, וַהֲרֵי הַבֵּן בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת; שֶׁלֹּא הֶאֱמִינָה תּוֹרָה אֶלָּא הָאָב. אָמַר הָאָב: אֵינוֹ בְּנִי, אוֹ שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בִּמְדִינַת הַיָּם - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת מַמְזֵר[48]. וְאִם אָמְרָה: מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְעֶבֶד נִתְעַבַּרְתִּי - הֲרֵי הַוָּלָד כָּשֵׁר[49]; שֶׁאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְהַכְחִישָׁהּ בִּדְבָרֶיהָ. וְאֵין הָעֻבָּר מִשְׁתַּהֶה בְּמֵעֵי אִמּוֹ יָתֵר עַל שְׁנִים עָשָׂר חֹדֶשׁ[50].

48) כלומר, ספק ממזר, שאולי מגוי נתעברה והוולד כשר. 49) שהיא נאמנת להכשיר וולדה אפילו ברוב פסולין. 50) ואין להכשיר הוולד אלא כשנולד בתוך שנים עשר חודש מיום שבעלה עזב אותה, שיותר משנים עשר חודש אין העובר יכול לשהות במעי אמו.

כ. אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהָיְתָה זוֹנָה תַּחַת בַּעְלָהּ, וְהַכֹּל מְרַנְּנִין אַחֲרֶיהָ - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְבָנֶיהָ שֶׁמָּא מַמְזֵרִים הֵם, שֶׁרֹב בְּעִילוֹת אֶצֶל הַבַּעַל, וּמֻתָּר לִשָּׂא בִּתָּהּ לְכַתְּחִלָּה. אֲבָל הִיא עַצְמָהּ - חוֹשְׁשִׁין לָהּ מִשּׁוּם זוֹנָה[51]. וְאִם הָיְתָה פְּרוּצָה יוֹתֵר מִדַּי - אַף לְבָנֶיהָ חוֹשְׁשִׁין[52].

51) כהן אסור לישא אותה מדין התורה, וישראל אם רוצה להתרחק מן הכיעור. 52) בעייה שלא נפשטה, ומספק מחמירים.

כא. דִּין תּוֹרָה, שֶׁסְּפֵק מַמְזֵר מֻתָּר לָבוֹא בַּקָּהָל; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְיָ - מַמְזֵר וַדַּאי אָסוּר לָבוֹא בַּקָּהָל, וְלֹא סָפֵק. אֲבָל חֲכָמִים עָשׂוּ מַעֲלָה בְּיוֹחֲסִין, וְאָסְרוּ גַּם הַסְּפֵקוֹת לָבוֹא בַּקָּהָל. לְפִיכָךְ, מַמְזֵר וַדַּאי - מֻתָּר לִשָּׂא מַמְזֶרֶת וַדָּאִית, אֲבָל מַמְזֵר סָפֵק אוֹ שְׁתוּקִי אוֹ אֲסוּפִי - אָסוּר לִשָּׂא בַּת יִשְׂרָאֵל.

כב. וְאָסוּר[53] לִשָּׂא מַמְזֶרֶת. וַאֲפִלּוּ מַמְזֶרֶת מִסָּפֵק אֲסוּרָה לוֹ, שֶׁמָּא אֶחָד מֵהֶן אֵינוֹ מַמְזֵר וְהַשֵּׁנִי מַמְזֵר וַדַּאי. וּמַמְזֵר שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - מֻתָּר לִשָּׂא מַמְזֶרֶת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וְכֵן שְׁאָר הַסְּפֵקוֹת - אֲסוּרִין לִשָּׂא זֶה מִזֶּה.

53) לספק ממזר, לשתוקי ואסופי.

כג. כֵּיצַד? שְׁתוּקִים וַאֲסוּפִים וּסְפֵק מַמְזֵרִים - אֲסוּרִים לָבוֹא זֶה עִם זֶה. וְאִם נָשְׂאוּ - לֹא יְקַיְּמוּ, אֶלָּא יוֹצִיאוּ בְּגֵט[54]. וְהַוָּלָד סָפֵק כַּאֲבוֹתָיו. וְאֵין לִסְפֵקוֹת אֵלּוּ תַּקָּנָה[55], אֶלָּא שֶׁיִּשָּׂאוּ מִן הַגֵּרִים. וְהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפָּגוּם.

54) ואף על פי שנשא באיסור צריכה גט, שקידושין תופסים בחייבי לאווין. 55) לשאת אשה.

כד. כֵּיצַד? שְׁתוּקִי אוֹ אֲסוּפִי שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת, אוֹ גֵּר וּמְשֻׁחְרָר שֶׁנָּשָׂא שְׁתוּקִית אוֹ אֲסוּפִית - הַוָּלָד שְׁתוּקִי אוֹ אֲסוּפִי.

כה. הָאֲסוּפִי שֶׁנִּמְצָא בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, בֵּין שֶׁהָיָה רֹב עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ רוֹב יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה סְפֵק עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְעִנְיַן יוּחֲסִין. קִדֵּשׁ אִשָּׁה - צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק[56]. מִי שֶׁהֲרָגוּ - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו[57].

56) והטעם, מפני שכלל בידינו "כל קבוע כמחצה על מחצה". אב־דוגמא ל"קבוע" בכמה מקומות: "תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת בשר נבילה ולקח מאחת מחנויות אלו ואינו יודע מאיזו [=חנות] מהן לקח, ספיקו אסור". מפני שהספק נולד במקום שגם המיעוט נמצא בו באופן קבוע. אמנם הברייתא מסתיימת: "ובנמצא הלך אחר הרוב" מפני שפירש ממקומו הקבוע ואף על פי שהבשר הוא מאותן החנויות עצמן, והרי כאן הילד נמצא ופירש ממקומו הקבוע ולמה אין הולכין אחר הרוב? הטעם הוא, שביוחסין החמירו, "מעלה עשו ביוחסין" שמא יתירו גם בקבוע ממש. וכן החמירו גם באיסור אשת איש ולא הלכו אחרי רוב גויים, ובספק נפשות הקילו ולא הלכו בו אחרי רוב ישראל. 57) אפילו בעיר שרובה ישראל.

כו. הִטְבִּילוּהוּ בֵּית דִּין[58] לְשֵׁם גֵּרוּת, אוֹ שֶׁטָּבַל מִשֶּׁהִגְדִּיל - הֲרֵי הוּא[59] כְּשְׁאָר אֲסוּפִים הַנִּמְצָאִים בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל. הָיָה רֹב הָעִיר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[60] - מֻתָּר לְהַאֲכִילוּ נְבֵלוֹת[61]. הָיָה רֻבָּן יִשְׂרָאֵל - מַחֲזִירִין לוֹ אֲבֵדָתוֹ כְּיִשְׂרָאֵל. מֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה - מִצְוָה לְהַחֲיוֹתוֹ כְּיִשְׂרָאֵל, וּמְפַקְּחִין עָלָיו אֶת הַגַּל בְּשַׁבָּת[62]. וַהֲרֵי הוּא לְעִנְיַן נְזָקִין כְּכָל סְפֵק מָמוֹן: הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[63].

58) "גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין".. 59) שדינו כספק ממזר, שהטבילה מועילה רק להוציאו מכלל גוי אבל לא מספק ממזר. ואף על פי שיש כאן שני ספקות, שמא הוא גוי והרי נתגייר, ואפילו אם הוא ישראל שמא אינו ממזר, ביוחסין החמירו אפילו בשני ספקות ואפילו בדין שלפנינו, שהספק שמא הוא ממזר אינו אוסרו מן התורה כשאר ספיקות שספיקן אסור. ויש להוסיף עוד נימוק לאיסור מפני שהוא קבוע. 60) ולא התגייר. 61) כרב פפא, שברוב גויים הולכים אחרי הרוב לעניין אכילת איסורים, ואין לדון בזה דין קבוע, כי הילד פירש ממקומו הקבוע, ורק ביוחסין ובאשת איש החמירו כלמעלה בהלכה

כ"ה. 62) שהרי גם ספק פיקוח נפש דוחה שבת. 63) אם שור של ישראל נגח שורו, ישראל בעל השור פטור, שיכול לומר לו, הבא ראיה שישראל אתה ואשלם לך, ואם שורו נגח לשור ישראל, והוא שור תם, אינו משלם לישראל אלא חצי נזק, אף על פי ששור תם של גוי חייב נזק שלם, שיכול לומר לניזק: הבא ראייה שגוי אני ואשלם לך את כל הנזק.

1 **כז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל מְדִינָה שֶׁיֵּשׁ[64] בָּהּ שִׁפְחָה אוֹ**
2 **עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הָרְאוּיָה לֵילֵד, הוֹאִיל**
3 **וְהָאֲסוּפִי הַנִּמְצָא שָׁם סְפֵק עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ**
4 **סְפֵק עֶבֶד, כְּשֶׁיִּשָּׁא הַגִּיּוֹרֶת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הֲרֵי זוֹ**
5 **סְפֵק אֵשֶׁת אִישׁ, וְהַבָּא עָלֶיהָ - פָּטוּר; שֶׁאֵין הוֹרְגִין**
6 **עַל סָפֵק. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַשְּׁתוּקִי שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה**
7 **שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו - וַהֲרֵי הִיא סְפֵק אֵשֶׁת**
8 **אִישׁ; שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוּפְסִין בַּעֲרָיוֹת.**

64) ואפילו בעיר שרובה ישראל.

9 **כח. וְאִי זוֹ הִיא הָאִשָּׁה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה עֶרְוָה**
10 **עָלָיו? כָּל אִשָּׁה שֶׁהָיָה אָבִיהָ אוֹ אָחִיהָ קַיָּם**
11 **כְּשֶׁנִּתְעַבְּרָה בּוֹ אִמּוֹ[65]. וְכָל אִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ**
12 **נִתְאַלְמְנָה[66], שֶׁמָּא אֵשֶׁת אָבִיו הִיא אוֹ אֵשֶׁת אָחִי**
13 **אָבִיו.**

65) ושמא אחותו או אחות אביה היא. 66) ובעלה הקודם היה קיים כשנתעברה בו אמו.

14 **כט. וּמִנַּיִן אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין הַשְּׁתוּקִי וְהָאֲסוּפִי אָסוּר**
15 **בְּכָל אִשָּׁה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה עֶרְוָה עָלָיו? שֶׁהֲרֵי**
16 **הַכָּשֵׁר שֶׁנִּבְדְּקָה אִמּוֹ - אֵינוֹ אָסוּר בְּכָל אִשָּׁה**
17 **שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה עֶרְוָה עָלָיו; וַהֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: אַל**
18 **תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: שֶׁאִם**
19 **יַעֲשֶׂה זֶה, נִמְצָא אָב נוֹשֵׂא בִּתּוֹ וְאָח נוֹשֵׂא אֲחוֹתוֹ;**
20 **וְאִלּוּ הָיָה הַדִּין, שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אָבִיו בְּוַדַּאי -**
21 **אָסוּר בְּכָל אִשָּׁה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה עֶרְוָה עָלָיו, לֹא**
22 **הָיֵינוּ בָּאִים לַמִּדָּה הַזֹּאת לְעוֹלָם, וְלֹא תִּהְיֶה הָאָרֶץ**
23 **מְלֵאָה זִמָּה. הָא לַמְּדָתָ, שֶׁאֵין אוֹסְרִין עֲרָיוֹת**
24 **וּמַחֲזִיקִין אוֹתָן בִּשְׁאֵר בָּשָׂר בְּסָפֵק, עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי**
25 **שֶׁזּוֹ עֶרְוָה עָלָיו. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, כָּל הַיְתוֹמִים**
26 **שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁלֹּא הִכִּירוּ אֲבוֹתֵיהֶם הָיוּ אֲסוּרִין לְהִנָּשֵׂא**
27 **בְּכָל מָקוֹם, שֶׁמָּא יִפְגְּעוּ בְּעֶרְוָה.**

28 **ל. הַוָּלָד שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ, וּבָא אֶחָד וְאָמַר: בְּנִי**
29 **הוּא וַאֲנִי הִשְׁלַכְתִּיו - נֶאֱמָן. וְכֵן אִמּוֹ נֶאֱמֶנֶת. נֶאֱסַף**
30 **מִן הַשּׁוּק, וּבָאוּ אָבִיו וְאִמּוֹ אַחַר כֵּן וְאָמְרוּ: בְּנֵנוּ**
31 **הוּא - אֵין נֶאֱמָנִין, הוֹאִיל וְיָצָא עָלָיו שֵׁם אֲסוּפִי.**
32 **וּבִשְׁנֵי רְעָבוֹן - נֶאֱמָנִין; שֶׁמִּפְּנֵי רָעָב הִשְׁלִיכוּהוּ, וְהֵן**
33 **רוֹצִין שֶׁיַּזּוּנוּ אוֹתוֹ אֲחֵרִים, וּלְפִיכָךְ שָׁתְקוּ עַד**
34 **שֶׁנֶּאֱסַף.**

35 **לא. נִמְצָא הַוָּלָד מָהוּל, אוֹ שֶׁהֻחְתַּל[67] אוֹ שֶׁהֻמְלַח[68],**
36 **אוֹ שֶׁהָיָה הַכֹּחֵל[69] בְּעֵינָיו אוֹ הַקְּמֵיעִין בְּצַוָּארוֹ, אוֹ**
37 **שֶׁנִּמְצָא תַּחַת אִילָן מְסֻבָּךְ שֶׁאֵין חַיָּה נִכְנֶסֶת לוֹ וְהָיָה**
38 **סָמוּךְ לָעִיר, אוֹ שֶׁנִּמְצָא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הַסָּמוּךְ לִרְשׁוּת**
39 **הָרַבִּים אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין כָּאן מִשּׁוּם**
40 **אֲסוּפִי; מֵאַחַר שֶׁהֵן מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יָמוּת,**
41 **בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר הוּא[70]. אֲבָל אִם נִמְצָא מֻשְׁלָךְ בְּאֶמְצַע**
42 **הַדֶּרֶךְ, אוֹ רָחוֹק מִן הָעִיר אֲפִלּוּ תַּחַת אִילָן[71], אוֹ**
43 **בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אוֹ שֶׁנִּמְצָא תָּלוּי בְּאִילָן מְקוֹם שֶׁחַיָּה**
44 **מַגַּעַת לוֹ - הֲרֵי זֶה אֲסוּפִי.**

67) מעוטף ומכורך בבגדים. 68) שמולחין את הילד כדי שיתקשו איבריו. 69) משחת עיניים שצבעה כחול. 70) ואף על פי כן אם בת היא, אסורה לכהן, שמעלה עשו ביוחסין. 71) נשים שילדו בבית אחד, אשת כהן ולוי וממזר.

45 **לב. נֶאֱמֶנֶת חַיָּה[72] לוֹמַר: זֶה הַבֵּן כֹּהֵן הוּא אוֹ לֵוִי**
46 **אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶחְזַק, וְאֵין אָנוּ**
47 **יוֹדְעִין יִחוּסָן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהֶחְזְקָה**
48 **בְּנֶאֱמָנוּת וְלֹא עֹרְעַר עָלֶיהָ[73] אָדָם; אֲבָל אִם עֹרְעַר**
49 **עָלֶיהָ אֲפִלּוּ אֶחָד וְאָמַר: בְּשֶׁקֶּר מְעִידָה - אֵינָהּ**
50 **נֶאֱמֶנֶת, וַהֲרֵי הַבֵּן בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר[74] וְאֵין לוֹ יִחוּס[75].**

72) מיילדת. 73) כלומר, על החיה המעידה. 74) זה שהחיה העידה עליו שהוא ממזר, מכיוון שהוכחשה על ידי עד אחד. 75) זה שהעידה עליו שהוא כהן.

51 **לג. דָּבָר בָּרוּר[76], שֶׁהַשְּׁתוּקִי אָסוּר לִשָּׂא שְׁתוּקִית,**
52 **וַאֲסוּפִי אָסוּר בַּאֲסוּפִית, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵקוֹת. אֲבָל**
53 **מַמְזֵרִים וַדָּאִים וּנְתִינִים - מֻתָּרִים לָבוֹא זֶה בָּזֶה,**
54 **וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וּשְׁתוּקִי וַאֲסוּפִי - מֻתָּרִין בִּנְתִינִים**
55 **וּבִשְׁאָר הַגֵּרִים, וְהַוָּלָד סָפֵק.**

76) בהלכה זו מסכם רבינו דיני ממזרות השנויים בפרק זה.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר פצוע דכא וכרות שפכה שנשאו בת ישראל; אם אסור לסרס כל בעלי חיים; ואם יאמר לגוי לסרסם; ומסרס אחר מסרס.

56 **א. פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה שֶׁנָּשְׂאוּ[2] בַּת יִשְׂרָאֵל**
57 **וּבְעָלוּ[3] - לוֹקִין; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת**
58 **שָׁפְכָה בִּקְהַל יְיָ. וּמֻתָּרִין[4] לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת.**
59 **וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן[5] שֶׁהוּא פְּצוּעַ דַּכָּא מֻתָּר לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת**
60 **וּמְשֻׁחְרֶרֶת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּקְדֻשָּׁתוֹ[6]. וַאֲפִלּוּ נְתִינָה[7] אוֹ**
61 **אֶחָד מִן הַסְּפֵקוֹת[8] מֻתֶּרֶת לוֹ.**

2) כלומר שקידשו. 3) "שאין לך בכל חייבי לאוין מי שלוקה על בעילה בלא קידושין". 4) שקהל גרים אינו קרוי קהל. 5) שכהן אסור לישא גיורת ומשוחררת. 6) בקדושת כהונתו. 7) שאיסורן מדרבנן, "בא דוד וגזר

עליהם שלא יכנסו בקהל". ובפצוע דכא, לא גזרו. 8) של ממזרים שמותרים מן התורה, וחכמים אסרו.

ב. הוֹאִיל וּפְצוּעַ דַּכָּא אָסוּר לָבוֹא בַּקָּהָל, לֹא גָּזְרוּ בּוֹ עַל הַנְּתִינִים וְלֹא עַל הַסְּפֵקוֹת. אֲבָל פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה אָסוּר בְּמַמְזֵרֶת וַדָּאִית, שֶׁהֲרֵי אֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה[9].

9) ואף־על־פי שגיורת לכהן גם כן אסורה מן התורה, ובכל זאת מותרת היא ל'פצוע דכא' כהן, סובר רבינו, שפצוע דכא פוגם רק בקדושת כהונה אבל לא בקדושת ישראל, ולכן אסור הוא בממזרת.

ג. וְאֵי זֶהוּ פְּצוּעַ דַּכָּא? כֹּל שֶׁנִּפְצְעוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ. וּכְרוּת שָׁפְכָה? כֹּל שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד שֶׁלּוֹ. וּבִשְׁלֹשָׁה אֵיבָרִין אֶפְשָׁר שֶׁיִּפָּסֵל הַזָּכָר: בַּגִּיד, וּבַבֵּיצִים, וּבַשְּׁבִילִין שֶׁבָּהֶן תִּתְבַּשֵּׁל שִׁכְבַת זֶרַע, וְהֵן הַנִּקְרָאִין חוּטֵי בֵּיצִים. וְכֵיוָן שֶׁנִּפְצַע אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵיבָרִין אֵלּוּ אוֹ נִדַּךְ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[10].

10) "כל חולי שיתחדש בכלי הזרע, ממה שיחייב חכמת הטבע שהוא לא יזרע בהן, הרי הוא פסול".

ד. כֵּיצַד? נִפְצַע הַגִּיד אוֹ נִדַּךְ, אוֹ שֶׁנִּכְרַת הָעֲטָרָה אוֹ[11] לְמַעְלָה מֵעֲטָרָה[12] - פָּסוּל. וְאִם נִכְרַת מֵרֹאשׁ הָעֲטָרָה וְנִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה מֵקֶף לְכָל הַגִּיד[13] - כָּשֵׁר. נִכְרַת הַגִּיד לְמַעְלָה מֵעֲטָרָה כְּקֵלְמוֹס[14] אוֹ כְּמַרְזֵב[15] - כָּשֵׁר.

11) שנכרת הגיד. 12) לצד הגוף "שאין גיד אלא מעטרה ואילך" (רש"י). 13) אבל אם רק לרובו של הגיד, פסול. 14) "כחיתוך קולמוס שמחתכין את חודו באלכסון" (רש"י). 15) שנחקק כסילון ויש לו דפנות משני צדדים, והחקק באמצע כמין צינור" (רש"י).

ה. נִקַּב לְמַטָּה מֵעֲטָרָה - כָּשֵׁר. נִקְּבָה הָעֲטָרָה עַצְמָהּ, אִם כְּשֶׁיִּרְאֶה קְרִי תֵּצֵא שִׁכְבַת זֶרַע מִן הַנֶּקֶב - פָּסוּל. נִסְתַּם הַנֶּקֶב - חָזַר לְהֶכְשֵׁרוֹ. נִקַּב לְמַטָּה מֵעֲטָרָה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[16] לְמַעְלָה בְּתוֹךְ הָעֲטָרָה - פָּסוּל; שֶׁהָעֲטָרָה כֻּלָּהּ מְעַכֶּבֶת.

16) שהנקב הולך באלכסון, מתחיל למטה מן העטרה ויוצא כנגדו למעלה מתוך העטרה.

ו. נִסְתַּם שְׁבִיל שִׁכְבַת זֶרַע, וְחָזַר לִרְאוֹת שִׁכְבַת זֶרַע מִשְּׁבִיל שֶׁמַּשְׁתִּין בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[17].

17) "במקומה מבשלת, שלא במקומה אינה מבשלת".

ז. נִכְרְתוּ הַבֵּיצִים אוֹ אַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁנִּפְצְעָה אַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁנִּדּוֹכָה אַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁחָסְרָה[18] אוֹ שֶׁנִּקְּבָה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל. נִכְרְתוּ חוּטֵי בֵּיצִים אוֹ אַחַת, אוֹ שֶׁנִּדַּךְ אוֹ נִפְצַע - הֲרֵי זֶה פָּסוּל.

18) אפילו אחת מהן.

ח. נִקַּב חוּט מֵחוּטֵי הַבֵּיצִים לִשְׁבִיל מֵי רַגְלַיִם, וַהֲרֵי הוּא מֵטִיל מַיִם מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת: מִשְּׁבִיל הַמַּיִם וּמִשְּׁבִיל שִׁכְבַת זֶרַע - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

ט. כָּל פְּסוּל שֶׁאָמַרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה - כְּשֶׁלֹּא הָיוּ בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּגוֹן שֶׁכְּרָתוֹ אָדָם אוֹ כֶּלֶב אוֹ הִכָּהוּ קוֹץ וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ; אֲבָל אִם נוֹלַד כְּרוּת שָׁפְכָה אוֹ פְּצוּעַ דַּכָּא, אוֹ שֶׁנּוֹלַד בְּלֹא בֵּיצִים, אוֹ שֶׁחָלָה מַחֲמַת גּוּפוֹ וּבָטְלוּ מִמֶּנּוּ אֲבָרִים אֵלּוּ, אוֹ שֶׁנּוֹלַד בָּהֶם שְׁחִין וְהִמְסָה אוֹתָן אוֹ כְּרָתָן - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר לָבוֹא בַּקָּהָל; שֶׁכָּל אֵלּוּ בִּידֵי שָׁמַיִם.

י. אָסוּר לְהַפְסִיד אֵיבְרֵי זֶרַע, בֵּין בְּאָדָם בֵּין בְּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אֶחָד טְמֵאִים וְאֶחָד טְהוֹרִים, בֵּין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁדָּבָר זֶה נוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם. וְעִנְיַן הַכָּתוּב: לֹא יֵעָשֶׂה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל, בֵּין בְּגוּפָן בֵּין בְּגוּף אֲחֵרִים. וְכָל הַמְסָרֵס - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם. וַאֲפִלּוּ מְסָרֵס אַחַר מְסָרֵס - לוֹקֶה.

יא. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא אֶחָד וְכָרַת אֶת הַגִּיד, וּבָא אַחֵר וְכָרַת אֶת הַבֵּיצִים אוֹ נִתְּקָן, וּבָא אַחֵר וְכָרַת חוּטֵי בֵּיצִים; אוֹ שֶׁבָּא אֶחָד וּמָעַךְ אֶת הַגִּיד, וּבָא אַחֵר וְנִתְּקוֹ, וּבָא אַחֵר וּכְרָתוֹ - כֻּלָּן לוֹקִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא סֵרַס הָאַחֲרוֹן אֶלָּא מְסֹרָס. בֵּין בְּאָדָם בֵּין בְּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. וְהַמְסָרֵס אֶת הַנְּקֵבָה, בֵּין בְּאָדָם בֵּין בִּשְׂאָר מִינִים - פָּטוּר[19].

19) ודעת רבינו שחיוב מלקות אין, אבל איסור יש, לכן כתב: פטור.

יב. הַמַּשְׁקֶה עִקָּרִין[20] לְאָדָם אוֹ לִשְׂאָר מִינִים כְּדֵי לְסָרְסוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[21]. וְאִשָּׁה - מַתֶּרֶת לִשְׁתּוֹת עִקָּרִין כְּדֵי לְסָרְסָהּ עַד שֶׁלֹּא תֵּלֵד. הֲרֵי שֶׁכָּפָה אֶת הָאָדָם וְשִׁסָּה בּוֹ כֶּלֶב אוֹ שְׂאָר חַיּוֹת עַד שֶׁעֲשָׂאוּהוּ כְּרוּת שָׁפְכָה, אוֹ שֶׁהוֹשִׁיבוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּשֶׁלֶג עַד שֶׁבִּטֵּל מִמֶּנּוּ אֵיבְרֵי תַּשְׁמִישׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיְּסָרֵס בְּיָדוֹ. וְרָאוּי לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

20) סמים שגורמים לעקרות. 21) כיון שלא נגע באיברי התולדה ומאליו מסתרס.

יג. אָסוּר לוֹמַר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְסָרֵס בְּהֵמָה שֶׁלָּנוּ. וְאִם לְקָחָהּ הוּא מֵעַצְמוֹ וְסֵרְסָהּ - מֻתָּר. וְאִם הֶעֱרִים יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר זֶה - קוֹנְסִין אוֹתוֹ וּמוֹכְרָהּ לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר. וַאֲפִלּוּ לִבְנוֹ הַגָּדוֹל מֻתָּר לְמָכְרָהּ. אֲבָל לִבְנוֹ הַקָּטָן - אֵינוֹ מוֹכְרָהּ לוֹ וְלֹא נוֹתְנָהּ לוֹ.

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שלוש נשים שאסורות לכהנים וארבע לכהן גדול;

איסור בת אחת ואיסור כולל ואיסור מוסיף; כהן גדול אם ישא בוגרת או מוכת עץ; ואם אירס בעולה ונתמנה כהן גדול; יצא עליו קול שגירש את אשתו, והרי היא תחתיו; יצא לה שם מזנה בעיר.

א. שָׁלֹשׁ נָשִׁים נֶאֱסְרוּ[2] עַל כָּל הַכֹּהֲנִים: גְּרוּשָׁה[3], זוֹנָה[4] וַחֲלָלָה[5]. וְעַל כֹּהֵן גָּדוֹל - אַרְבַּע: אֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ וְהָאַלְמָנָה[6]. אֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אוֹ הַמְּרֻבֶּה בְּגָדִים[7], וְאֶחָד כֹּהֵן הָעוֹבֵד וְאֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמִּנּוּהוּ וְעָבַר[8], וְכֵן כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה[9] - כֻּלָּן[10] מְצֻוִּין עַל הַבְּתוּלָה[11], וַאֲסוּרִין בְּאַלְמָנָה.

2) מן התורה. 3) אשת איש שנתגרשה בגט. 4) "כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה לכל, או שנבעלה לחלל" (להלן פי"ח ה"א). 5) "זו שנולדה מאיסור כהונה" (להלן פי"ט ה"א). כל אלו מפורשות בתורה (ויקרא כא, ז). 6) שם, יד. 7) "מרובה בגדים הוא כהן בבית שני שלא היה להם שמן המשחה, אבל היה כהן גדול בלבישתו בגדי כהונה גדולה" (פיה"מ לרבינו, מגילה פ"א). 8) "וכהן שעבר הוא כשאירע (שקרה) פסול בכהן גדול ביום הכיפורים, ומינו אחר תחתיו . . . שאחר יום הכיפורים ישוב הראשון לגדולתו, ויעבור השני שנתמנה ונשתוו שניהן" (על שניהם חלים דיני כהן גדול. שם). 9) "אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת הרשות, ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה, וזהו הנקרא משוח מלחמה" (פ"ז מהל' מלכים ה"א). 10) מגילה יב, ב. 11) כמבואר להלן הי"ג.

ב. כָּל כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא[12] אַחַת מֵהַשָּׁלֹשׁ נָשִׁים אֵלּוּ, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט, וּבָעַל - לוֹקֶה[13]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ דֶּרֶךְ זְנוּת - אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם זוֹנָה[14] אוֹ גְרוּשָׁה אוֹ חֲלָלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִקָּחוּ - עַד שֶׁיִּקַּח וְיִבְעַל[15].

12) שקידש. 13) קידושין עח, א. "בעל - לוקה, לא בעל - אינו לוקה, משום דכתיב ולא יקח ולא יחלל, מה טעם לא יקח, משום לא יחלל", כלומר: בכהן גדול כתיב (ויקרא כא, יד): "אלמנה, גרושה וחללה זונה, את אלה לא יקח . . ולא יחלל זרעו", "לא יקח קידושין משמע, שהן הקונין אותה" (רש"י). ולא יחלל, משמעו ביאה, שעל־ידי הביאה היא מחוללת. והקיחה, כלומר הקידושין, אינה אסורה אלא משום הביאה, וכהן הדיוט אנו לומדים מכהן גדול ב'גזירה שוה' (שם), שאינו לוקה אלא אם קידש ובעל (מגיד־משנה). 14) אבל הוא לוקה משום "לא תהיה קדשה". "כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, לוקה מן התורה, לפי שבעל קדשה" (פ"א מהל' אישות ה"ד). 15) שם.

ג. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל אַלְמָנָה - לוֹקֶה אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִדֵּשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר[16]: לֹא יְחַלֵּל - כֵּיוָן שֶׁבְּעָלָהּ חִלְּלָהּ וּפְסָלָהּ לַכְּהֻנָּה. אֲבָל זוֹנָה וַחֲלָלָה וּגְרוּשָׁה - הֲרֵי הֵן מְחֻלָּלוֹת וְעוֹמְדוֹת קֹדֶם בְּעִילָתוֹ. וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה כֹּהֵן גָּדוֹל לְבַדּוֹ עַל בְּעִילַת אַלְמָנָה לְבַדָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם קִדּוּשִׁין; שֶׁהֲרֵי חִלְּלָהּ, וְהוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא יְחַלֵּל כְּשֵׁרִים, לֹא אִשָּׁה וְלֹא זַרְעוֹ.

16) בדפוס רומי, ובכת"י תימן: משום.

ד. קִדֵּשׁ כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה שְׁתַּיִם[17]: אַחַת מִשּׁוּם אַלְמָנָה לֹא יִקָּח, וְאַחַת מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל. וּבֵין כֹּהֵן גָּדוֹל וּבֵין כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה מִן הָאַרְבַּע וְלֹא בָּעַל - אֵינוֹ לוֹקֶה.

17) שם.

ה. וְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא לוֹקֶה - הִיא לוֹקָה[18]; וְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא אֵינוֹ לוֹקֶה - הִיא אֵינָהּ לוֹקָה. שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה לָעֲנָשִׁין, זוּלָתִי בְּשִׁפְחָה חֲרוּפָה בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19].

18) כריתות י, ב. 19) למעלה פ"ג הי"ד.

ו. כָּל כֹּהֵן הַבָּא עַל הַכּוּתִית, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט - לוֹקֶה מִשּׁוּם זוֹנָה[20]; שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ בַּת קִדּוּשִׁין[21], וְהוּא אָסוּר בִּבְעִילַת זוֹנָה בֵּין יִשְׂרְאֵלִית בֵּין כּוּתִית.

20) תמורה כט, ב. 21) לכן לוקה בבעילה לבד.

ז. הַחֲלוּצָה - אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[22], מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּגְרוּשָׁה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם[23]. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא סְפֵק חֲלוּצָה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ[24] מִתַּחְתָּיו, וְהִיא כְּשֵׁרָה[25] וּוְלָדָהּ כָּשֵׁר[26]; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא[27] גָּזְרוּ עַל סְפֵק חֲלוּצָה, אֶלָּא עַל חֲלוּצָה וַדָּאִית. וְכֵן מִי שֶׁהָיְתָה סְפֵק גְּרוּשָׁה אוֹ סְפֵק אַלְמָנָה אוֹ סְפֵק זוֹנָה וּסְפֵק חֲלָלָה[28] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, וּמוֹצִיא בְּגֵט[29].

22) קידושין עח, א. 23) "מפני שעובר על לא־תעשה של דבריהם, כדבר שיש לו עיקר מן התורה" (מגיד־משנה, פ"א מהל' שבת ה"ב). ראה ביאורנו למעלה פ"א ה"ח. 24) יבמות כד, א. אבל לכתחילה אסורה, מפני שדומה לגרושה. 25) כלומר, ואיננה ספק חללה. 26) ש"הולד כדיעבד דמי" (ביאור הגר"א אהע"ז סי' ז, ס"ק סו). ומכיון שאם כנס אותה אין מוציאין אותה מתחתיו, לכן גם הולד כשר. 27) אבל חלוצה ודאית היא פסולה כחללה, וולדה פסול (מדרבנן, מגיד־משנה). 28) שכל אלו ספיקא דאורייתא, ויש להחמיר בהן, שספיקא דאורייתא לחומרא. 29) שם.

ח. כְּלָל גָּדוֹל הוּא בְּכָל אִסּוּרִים שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר[30], אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ שְׁנֵי אִסּוּרִין[31] בָּאִין כְּאַחַת[32], אוֹ שֶׁהָיָה הָאִסּוּר הָאֶחָד מוֹסִיף דְּבָרִים אֲחֵרִים עַל אוֹתוֹ הָאִסּוּר[33], אוֹ אִם הָיָה כּוֹלֵל[34] דְּבָרִים אֲחֵרִים עִם אִסּוּר זֶה.

30) כריתות יד, ב. 31) בכת"י תימן: האיסורין. 32) וזה נקרא איסור בת אחת (יבמות לג.). 33) כלומר, שנוספו עוד אנשים שנאסרו באותו הדבר. אנו אומרים מתוך

שהאיסור החדש חל על האנשים האחרים שלא היו בכלל האיסור הקודם, חל גם על אותו האיש שנאסר כבר ע"י האיסור הקודם. 34) כלומר, שניתוספו עוד דברים שנאסרו ולא היו בכלל האיסור הראשון, ואנו אומרים, מתוך שהאיסור החדש חל על אותם החברים שמקודם היו מותרים, חל גם על אותו הדבר שכבר היה אסור.

1 **ט. לְפִיכָךְ[35], אִשָּׁה שֶׁהָיְתָה אַלְמָנָה, וְנַעֲשָׂת גְּרוּשָׁה,**
2 **וְנַעֲשָׂת חֲלָלָה, וְנַעֲשָׂת זוֹנָה, וּבָא עָלֶיהָ כֹּהֵן גָּדוֹל**
3 **אַחַר כָּךְ - לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת[36] עַל בִּיאָה אַחַת.**
4 **לְפִי שֶׁהָאַלְמָנָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, וּמֻתֶּרֶת לְהֶדְיוֹט.**

35) מפני שבאיסור מוסיף, איסור חל על איסור.
36) בהלכה הבאה, מבאר רבינו למה ארבע מלקיות.

5 **י. חָזְרָה לִהְיוֹת גְּרוּשָׁה - נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר וְנֶאֱסֶרֶת**
6 **לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, לְפִיכָךְ נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר אַחֵר[37] עַל אִסּוּר**
7 **הָאַלְמָנָה. וַעֲדַיִן הִיא מֻתֶּרֶת לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה. נַעֲשָׂת**
8 **חֲלָלָה - נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר, שֶׁהַרֵי נֶאֱסֶרֶת בִּתְרוּמָה.**
9 **וַעֲדַיִן הִיא מֻתֶּרֶת לְיִשְׂרָאֵל. נַעֲשָׂת זוֹנָה, הוֹאִיל וְיֵשׁ**
10 **שֵׁם זְנוּת שֶׁאוֹסְרָהּ עַל יִשְׂרָאֵל, אִם זִנְּתָה אִשְׁתּוֹ**
11 **בְּרָצוֹן - נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר אַחֵר. וְהוּא הַדִּין[38] לְכֹהֵן**
12 **הֶדְיוֹט שֶׁבָּא עַל הַגְּרוּשָׁה שֶׁנַּעֲשֵׂית חֲלָלָה וְאַחַר כָּךְ**
13 **זוֹנָה, שֶׁהוּא לוֹקֶה שָׁלֹשׁ עַל בִּיאָה אַחַת. אֲבָל אִם**
14 **נִשְׁתַּנָּה סֵדֶר זֶה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת[39].**

37) גם על הכהן הגדול, מתוך שחל על כהן הדיוט.
38) ואף־על־פי שזונה זו היא מאיסור ולא נאסרה לישראל, אבל ישנה זונה שאסורה לישראל, ולכן איסור זונה הוא איסור מוסיף. 39) שהאיסורים האחרים שבאו אחרי איסור זונה, לא הוסיפו לא נאסרים ולא איסורים חדשים, ונשאר הכלל: אין איסור חל על איסור. וזה שכתב רבינו, שאינו לוקה אלא אחת, מדובר שזנתה תחילה, שאיסור זונה היה הראשון, לכן לא חל איסור גרושה וחללה, ובכהן גדול איסור האלמנה, אבל אם זנתה באמצע, בין איסור לאיסור, כגון גרושה ונעשית זונה ונעשית חללה, לוקה שתים, משום גרושה וזונה, שזונה הוא איסור מוסיף, ופטור על חללה, שאיסור חללה לא חל (מגיד־משנה).

15 **יא. מִי שֶׁנִּתְאַלְמְנָה מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה**
16 **מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה - אֵין לוֹקִין עָלֶיהָ אֶלָּא אַחַת[40] עַל**
17 **כָּל בִּיאָה. אַלְמָנָה בֵּין מִן הָאֲרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין**
18 **- אֲסוּרָה[41].**

40) קידושין עז, א. 41) יבמות נט, א.

19 **יב. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת אָחִיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִן**
20 **הָאֲרוּסִין[42] - הֲרֵי זֶה לֹא יְיַבֵּם[43], אֶלָּא חוֹלֵץ[44]. נָפְלָה**
21 **לוֹ יְבָמָה וְהוּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט, וְנִתְמַנָּה לִהְיוֹת כֹּהֵן**
22 **גָּדוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה בָּהּ מַאֲמָר[45] כְּשֶׁהוּא כֹּהֵן**
23 **הֶדְיוֹט - הֲרֵי זֶה לֹא יְיַבֵּם אַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה[46]. אֲבָל אִם**
24 **אֵרַס אֶת הָאַלְמָנָה, וְנִתְמַנָּה לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל - הֲרֵי**
25 **זֶה יִכְנֹס אַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה[47]. הָיְתָה מְקֻדֶּשֶׁת סְפֵק**
26 **קִדּוּשִׁין, וּמֵת אֲרוּסָהּ - הֲרֵי זוֹ סְפֵק אַלְמָנָה[48].**

42) והיא עדיין בתולה, ואין בה איסור 'עשה' של "כי אם בתולה מעמיו יקח". 43) שם כ, א. 44) "ומפני מה צריכה חליצה, מפני שיש בה ליקוחין הואיל וקידושין תופסין בהן הרי הן זקוקות ליבם, ומן הדין היה שיתייבמו שהיבום מצות־עשה, וכל מקום שאתה מוצא 'עשה' ו'לא תעשה' יבוא 'עשה' וידחה את 'לא תעשה', אבל חכמים גזרו שלא יתייבמו חייבי לאוין . . . גזירה שמא יבוא עליה פעם שניה, והרי ביאתה אסורה ואין שם מצוה שאין מצות־עשה אלא ביאה ראשונה בלבד" (פ"ו מהל' יבום וחליצה, ה"י). 45) קידושי כסף או שטר ביבמה: "ונקרא מאמר, לפי שאין דין קידושין אלא באמירה ולא בשתיקה" ('תוספות יום־טוב', יבמות פ"ב, מ"א). וקידושין אלה קונים רק מדרבנן, אבל מן התורה יבמה אינה נקנית אלא בביאה. 46) שם סא, א. "ואין המאמר קונה ביבמה קנין גמור כמו הביאה" (פ"ב מהל' יבום וחליצה ה"א). 47) שם. מפני שכבר קנה אותה לפני שנתמנה לכהן גדול. 48) ואסורה לכהן גדול לכונסה, ואם כנסה מוציא בגט, כמבואר למעלה ה"ז.

27 **יג. מִצְוַת עֲשֵׂה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁיִּשָּׂא נַעֲרָה בְּתוּלָה[49],**
28 **וּמִשֶּׁתִּבְגַּר[50] - תֵּאָסֵר עָלָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא אִשָּׁה**
29 **בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח. אִשָּׁה - לֹא קְטַנָּה[51], בִּבְתוּלֶיהָ - וְלֹא**
30 **בּוֹגֶרֶת. הָא כֵּיצַד? יָצָאת מִכְּלַל קְטַנּוּת, וְלִכְלַל**
31 **בֵּגְרוּת לֹא בָּאָה. זוֹ נַעֲרָה. וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא שְׁתֵּי נָשִׁים**
32 **לְעוֹלָם[52] כְּאַחַת; שֶׁנֶּאֱמַר: אִשָּׁה - אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם[53].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה על כהן גדול שישא נערה בתולה".

אף שהדין שכהן גדול צריך להיות נשוי הוא רק ביום הכיפורים, אבל בשאר הזמנים אין עליו החיוב להיות נשוי, הנה לכמה דעות הכוונה כאן שהוא לאו הבא מכלל עשה, היינו שאסור לשאת מי שאינה בתולה, וכן משמע מלשון הרמב"ם בפירוש המשניות, מזה שלא כתב שאם לא נשא בתולה עובר ב'עשה'.

(על־פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 172 הערה 5)

49) שם נט, א. 50) שם. שבוגרת נתמעטו קצת בתוליה, והתורה אמרה "בבתוליה", שישנן אצלה כל הבתולים. 51) הבת שגילה למטה מן 12 שנה ויום אחד נקראת קטנה, מגיל זה ולמעלה אם צמחו לה שתי שערות למטה בגוף במקומות ידועים שמתמלאים שער עם גידול הבת - היא נקראת נערה, עד ששה חדשים שלמים. לאחר מכאן נקראת בוגרת. 52) כלומר, לא רק ביום הכיפורים, שלמדו חכמים (יומא יג.) מהכתוב "וכפר בעדו ובעד ביתו" (ויקרא טז, יז), בית אחד ולא שני בתים, אלא לעולם, אפילו בכל ימות השנה, שנאמר: "והוא אשה בבתוליה יקח", אחת ולא שתים. 53) ה'מגיד משנה' מבאר שרבינו למד דין זה מסוגיא במס' יבמות נט, א. ונדחק לפרש את דברי הגמרא שלא כפירוש רש"י, עיי"ש. וראה בהשגת הראב"ד, שהקשה

מהכתוב (דברי הימים־ב, כד, ג) "וישא לו יהוידע נשים שתים", והוא היה כהן גדול. אולם רבים תמהו על הראב"ד, שהרי הפירוש שם, שיהוידע השיא ליואש שתי נשים.

יד. כֹּהֵן גָּדוֹל לֹא יִשָּׂא מֻכַּת עֵץ[54], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה[55]. [נִבְעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ כְּנִבְעֲלָה כְּדַרְכָּהּ[56]. נִבְעֲלָה לִבְהֵמָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת][57].

54) שנשרו בתוליה מחמת מכה שקיבלה. 55) שם. 56) שם. 57) שם, ב.

טו. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנָּשָׂא בְּעוּלָה - אֵינוֹ לוֹקֶה[58], אֲבָל מוֹצִיא בְּגֵט[59]. נָשָׂא בּוֹגֶרֶת אוֹ מֻכַּת עֵץ - הֲרֵי זֶה יְקַיֵּם[60]. אֵרַס בְּעוּלָה וְנִתְמַנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל - הֲרֵי זֶה יִכְנֹס אַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה[61].

58) מפני שאינו עובר אלא ב"עשה" "כי אם בתולה", בתולה ולא בעולה, ולאו הבא מכלל עשה, עשה (כתובות ל.). 59) שאסור לקיימה כדין כל חייבי "עשה". 60) יבמות ס, א. 61) כאירס אלמנה ונתמנה לכהן גדול, המבואר למעלה הי"ב.

טז. אָנַס נַעֲרָה בְתוּלָה אוֹ פִּתָּה אוֹתָהּ, אֲפִלּוּ אֲנָסָהּ אוֹ פִּתָּה אוֹתָהּ כְּשֶׁהוּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט וְנִתְמַנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס - הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנֹס[62]; וְאִם כָּנַס - מוֹצִיא[63].

62) שם. 63) שם נט, א.

יז. אֵרַס אֶת הַקְּטַנָּה וּבָגְרָה תַּחְתָּיו קֹדֶם נִשּׂוּאִין - הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנֹס, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׂתַּנָּה גּוּפָהּ[64]; וְאִם כָּנַס - לֹא יוֹצִיא[65].

64) ואין זה דומה לאירס אלמנה ונתמנה לכהן גדול שיכול לכונסה אחר שנתמנה, מפני שנשתנה גופה מקטנה לבוגרת. 65) שהרי בבוגרת אם עבר ונשאה יקיים אותה, כמבואר למעלה הט"ו.

יח. אַחַת גְּרוּשָׁה מִן הָאֲרוּסִין אוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין. אֲבָל הַמְמָאֶנֶת[66], אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ בְּגֵט וְהֶחֱזִירָהּ וּמְאֲנָה בּוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[67]. וְכָל מִי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה[68] לַחֲלִיצָה, אִם נֶחְלְצָה - לֹא נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה[69].

66) הנושא קטנה יתומה שאין לה אב, והשיאוה אחיה ואמה ולא רצתה בבעלה אינה צריכה ממנו גט, אלא ממאנת והולכת לה, כי רק לאב נתנה תורה זכות לקבל קידושי בתו הקטנה (ראה פי"א מהל' גירושין, ה"א). 67) פי"א, הט"ז: "שכל היוצאת במיאון, אף־על־פי שקדמו גט, הרי זו כמי שלא נתגרשה ממנו בגט מעולם" (יבמות קח.). 68) כגון החולץ ליבמתו ונמצאת מעוברת. 69) שם לה, ב.

יט. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל: אִישׁ פְּלוֹנִי כֹּהֵן כָּתַב[70] גֵּט לְאִשְׁתּוֹ אוֹ נָתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וַהֲרֵי הִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו וּמְשַׁמַּשְׁתּוֹ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִתַּחַת בַּעְלָהּ[71]. וְאִם נִשֵּׂאת לְכֹהֵן אַחֵר[72] - תֵּצֵא מִן הַשֵּׁנִי[73].

70) ויש אנשים שקורין לנתינת הגט כתיבה. 71) גיטין פא, א. 72) אחר שמת בעלה הראשון. 73) שם. מפני שלגבי הכהן השני, קדם הקול לנישואין.

כ. יָצָא שְׁמָהּ[74] בָּעִיר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה וְנִתְגָּרְשָׁה מִן הַקִּדּוּשִׁין - חוֹשְׁשִׁין[75] לָהּ[76], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[77]. אֲבָל אִם יָצָא עָלֶיהָ קוֹל[78] שֶׁהִיא חֲלוּצָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[79].

74) והקול הוחזק בבית־דין, כמבואר בפ"ט מהל' אישות הכ"ב. 75) ואסורה לכהן כמגורשת. 76) גמרא שם פט, א. 77) פ"י, ה"כ. 78) אף־על־פי שהוחזק הקול בבית־דין. 79) שהקול אינו אלא כספק, ובספק חלוצה לא גזרו, כמבואר למעלה ה"ז (מגיד־משנה).

כא. יָצָא קוֹל[80] עַל הַבְּתוּלָה שֶׁהִיא בְּעוּלָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[81], וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן גָּדוֹל. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא שִׁפְחָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[82], וְתִנָּשֵׂא אֲפִלּוּ לְכֹהֵן. יָצָא לָהּ שֵׁם מְזַנָּה בָּעִיר - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[83]. וַאֲפִלּוּ הוֹצִיאָהּ בַּעְלָהּ מִשּׁוּם שֶׁעָבְרָה עַל דָּת יְהוּדִית[84] אוֹ בְּעֵדֵי דָבָר מְכֹעָר[85], וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן לָהּ גֵּט - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן. שֶׁאֵין אוֹסְרִין אִשָּׁה מֵאֵלּוּ אֶלָּא בְּעֵדוּת בְּרוּרָה[86] אוֹ בְּהוֹדָאַת פִּיהָ[87].

~ נקודות משיחות קודש ~

יצא עליה קול שהיא מזנה בעיר, אין חוששין לה".

בהלכה זו מודגשת מעלתה של בת ישראל, וגדולתה של אהבת ישראל ואחדות ישראל, שאפילו בהגיעה למצב ש"יצא לה שם מזנה בעיר" אף־על־פי־כן אין חוששין לה אפילו בנוגע לכהונה. כיון שבת ישראל, בת שרה רבקה רחל ולאה, הרי שהיא לעולם בחזקת כשרות, ובלשון חז"ל בעניין שלומית בת דברי "להודיע שבחן של ישראל שלא נמצא בהם אלא זו, ופרסמה הכתוב".

ויש להוסיף: הרי אמרו חז"ל "אפילו בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב", ואין יתכן שהתורה תדבר בגנותה של בת ישראל "ושם אמו שלומית בת דברי" - פרסמה הכתוב. אלא שזה שבחה הגדול שבזכותה נודע לכל, שרק "אחת היתה ופרסמה הכתוב".

ויש לומר שמעשיה אלו נעשו בכוונה כדי שיתפרסם "שבחן של ישראל שלא נמצא בהם אלא זו ופרסמה הכתוב" עד שהתפרסם הדבר גם בקרב אומות העולם, ובשעה שמצרים העבידו את ישראל בפרך "ואם בגופם היו שולטים, ק"ו בנשותיהם" (לשון המדרש שהש"ר) ובאותו זמן ממש אמר הקב"ה "גן נעול אחותי כלה".

ואם יתמה מאן דהו, היתכן לימוד זכות עד כדי כך, אומרים לו: הרי מצינו דוגמתו במקושש עצים שלטובה נתכוון, שהגמרא מספרת אודותיו שכדי שידעו ישראל באיזו מיתה דנין את מחלל השבת, עמד וחילל את השבת כדי שימות במיתה זו וידעו כל ישראל דינו של מחלל

השבת. ועל־דרך־זה יש לומר בשלומית בת דברי, שכוונתה היתה לשם שמים ולהודיע שבחן של ישראל, ובזכות זה זכתה ונתפרש שמה בתורה.

והגע בעצמך, בפירוש המשניות כתב הרמב"ם ש"אין הפרש בין "ובני חם כוש ומצרים" "ושם אשתו מהיטבאל" "ותמנע היתה פלגש" ובין "אנכי הוי' אלוקיך" ו"שמע ישראל" כי הכל מפי הגבורה" שהם פסוקים המדברים קודם מתן תורה, ובנוגע לאומות העולם, על־אחת־כמה־וכמה הפסוקים המדברים בבת ישראל ובמקושש עצים, שעל־ידם נוספו עניינים חדשים בתורה, בירור בהלכות שבת ופרסום שבחן של ישראל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן ב)

80) אפילו שהוחזק הקול בבית־דין. 81) שם. 82) שם, לפי שזה פסול משפחה, ואין פוסלין בפסולי משפחה אלא בראיה ברורה (מגיד־משנה). 83) ומותרת לכהן. 84) כמבואר בפכ"ד מהל' אישות ה"יב. 85) כמבואר שם הט"ו. 86) שזנתה. 87) כמבואר להלן פי"ח ה"ט.

יום שלישי ח' תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) יבאר אי זו היא זונה האמורה בתורה; אשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי או [שנמצאת] דרוסת איש (נמצאתי); אשה שקינא לה בעלה ונסתרה; פנויה שאמרה לכשר נבעלתי, אם נאמנת; שבויה אם אסורה לכהן ואם יש לה עד שלא נתייחד עמה; וקטן אם נאמן לעדות (זה) [זו]; האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני, אם נאמנת; האב שאמר קידשתי בתי וגירשתיה או נשבית ופדיתיה אם נאמן; עיר שבאה במצור ונכבשה, אם הנשים פסולות לכהונה; אשה שנתפשה ביד גויים על ידי ממון או נפשות.

1 **א. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[2] לָמַדְנוּ, שֶׁהַזּוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה**
2 **הִיא כֹּל שֶׁאֵינָהּ בַּת יִשְׂרָאֵל[3]; אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְעֲלָה**
3 **לְאָדָם שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לוֹ[4] אִסּוּר הַשָּׁוֶה לַכֹּל;**
4 **אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה לְחָלָל[5], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא**
5 **לוֹ[6]. לְפִיכָךְ, הַנִּרְבַּעַת לִבְהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
6 **בִּסְקִילָה - לֹא נַעֲשֵׂית זוֹנָה[7] וְלֹא נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה,**
7 **שֶׁהֲרֵי לֹא נִבְעֲלָה לְאָדָם. וְהַבָּא עַל הַנִּדָּה, אַף עַל פִּי**
8 **שֶׁהִיא בְּכָרֵת - לֹא נַעֲשֵׂית זוֹנָה וְלֹא נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה,**
9 **שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לוֹ.**

2) "דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה". 3) אפילו שלא נבעלה, לפי שבאה מן הגויים השטופים בזימה. 4) "אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות". 5) הנולד מאיסורי כהונה, כגון כהן שנשא גרושה והוליד ממנה בן. 6) ואפילו בת כהן מותרת להינשא לחלל. 7) ומותרת אפילו לכהן גדול אם נבעלה שלא כדרכה, שאם נבעלה כדרכה הרי היא כמוכת עץ.

10 **ב. וְכֵן הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה, אֲפִלּוּ הָיְתָה קְדֵשָׁה**
11 **שֶׁהִפְקִירָה עַצְמָהּ לַכֹּל, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּמַלְקוּת[8] -**
12 **לֹא נַעֲשֵׂית זוֹנָה וְלֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ**
13 **אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לוֹ. אֲבָל הַנִּבְעֶלֶת לְאֶחָד מֵאִסּוּרֵי**
14 **לָאוִין הַשָּׁוִין בַּכֹּל וְאֵין מְיֻחָדִין בַּכֹּהֲנִים, אוֹ מֵאִסּוּרֵי**
15 **עֲשֵׂה[9], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְמִי שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ מִשּׁוּם**
16 **עֶרְוָה, אוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְעֶבֶד - הוֹאִיל**
17 **וְהִיא אֲסוּרָה לוֹ לְהִנָּשֵׂא, הֲרֵי זוֹ זוֹנָה.**

8) משום הלאו "לא תהיה קדשה מבנות ישראל". 9) גר מצרי ואדומי לפני דור שלישי.

18 **ג. וְכֵן הַגִּיּוֹרֶת וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת, אֲפִלּוּ נִתְגַּיְּרָה**
19 **וְנִשְׁתַּחְרְרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים, הוֹאִיל וְאֵינָהּ**
20 **בַּת יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ זוֹנָה, וַאֲסוּרָה לְכֹהֵן. מִכָּאן**
21 **אָמְרוּ: עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר אוֹ**
22 **גֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי אוֹ מִצְרִי וַאֲדוֹמִי רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי אוֹ**
23 **פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה אוֹ חָלָל שֶׁבָּאוּ עַל הַיְּהוּדִית**
24 **- עָשׂוּ אוֹתָהּ זוֹנָה, וְנִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה. וְאִם הָיְתָה כֹּהֶנֶת**
25 **- פְּסָלוּהָ מִן הַתְּרוּמָה[10]. וְכֵן יְבָמָה[11] שֶׁבָּא עָלֶיהָ זָר**
26 **- עֲשָׂאָהּ זוֹנָה. וְהָאֵילוֹנִית[12] - מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, וְאֵינָהּ**
27 **זוֹנָה.**

10) "אמר קרא ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל כיוון שנבעלה לפסול לה (לאדם שהוא זר לה) פסלה". 11) אשה הזקוקה לייבום ולחליצה ונבעלה לאחר לפני הייבום והחליצה, שנאמר "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". לאו זה חמור משאר איסורי לאווין כמבואר בפרק ד' מהלכות אישות הלכה י"ד: "נסתפק לחכמים אם הקידושין תופסין ביבמה לשוק (לחוץ) כשאר חייבי לאווין או אין קידושין תופסין בה כערווה", ולפיכך ברור שפסלה מן הכהונה כשאר חייבי לאווין. 12) אשה שאינה ראוייה מטבעה ללדת, כאיל זכר: דוכרניתא דלא ילדה.

28 **ד. הַבָּא עַל אַחַת מֵהַשְּׁנִיּוֹת[13] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, כְּגוֹן הַבָּא**
29 **עַל קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ[14] אוֹ עַל חֲלוּצָתוֹ[15] - לֹא עָשָׂה**
30 **אוֹתָהּ זוֹנָה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לוֹ מִן**
31 **הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יְבוּם.**

13) "שהן אסורות מפי הקבלה ואיסורן מדברי סופרים והן הנקראות שניות". 14) "החולץ ליבמתו ... קרובותיה אסורות עליו ... הרי היא כאשתו שגרשה". 15) "החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה ... על החולץ".

32 **ה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הֱיוֹתָהּ זוֹנָה תּוֹלָה בִּבְעִילָה שֶׁל**
33 **אִסּוּר. שֶׁהֲרֵי הַבָּא עַל הַנִּדָּה וְעַל הַקְּדֵשָׁה וְהַנִּרְבַּעַת**
34 **לִבְהֵמָה - נִבְעֲלָה בְּעִילָה שֶׁל אִסּוּר וְלֹא נַעֲשֵׂית זוֹנָה;**
35 **וּמִי שֶׁנִּשָּׂאת לְחָלָל - נִבְעֲלָה בְּעִילָה שֶׁל הֶתֵּר, כְּמוֹ**
36 **שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְנַעֲשֵׂית זוֹנָה. וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא**
37 **בַּפְּגִימָה, וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁאֵינָהּ פְּגוּמָה אֶלָּא**
38 **מֵאָדָם הָאָסוּר לָהּ אוֹ מֵחָלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.**

ו. כָּל הַנִּבְעֶלֶת לְאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ זוֹנָה, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, [בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ] - מִשֶּׁהֶעֱרָה בָּהּ נִפְסְלָה מִשּׁוּם זוֹנָה. וּבִלְבַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[16], וְיִהְיֶה הַבּוֹעֵל בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה[17]. לְפִיכָךְ, אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּבְעֲלָה לְאַחֵר, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן - נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה.

16) שפחות מזה אין ביאתה ביאה. 17) ובפחות אין ביאתו ביאה.

ז. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱנְסָה - בַּעְלָהּ לוֹקֶה עָלֶיהָ מִשּׁוּם טֻמְאָה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמְּאָה. הַכֹּל בִּכְלָל, שֶׁאִם נִבְעֲלוּ - אֲסוּרִין עַל בַּעְלֵיהֶן[18]. פָּרַט לְךָ הַכָּתוּב בְּאֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה; אֲבָל אֵשֶׁת כֹּהֵן - בְּאִסּוּרָהּ עוֹמֶדֶת, שֶׁהֲרֵי הִיא זוֹנָה[19].

18) כלומר בין תחתיו בין אחר שנתגרשה, ובין באונס בין ברצון. 19) כלומר ולוקה אף משום זונה.

ח. אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ - אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה[20]. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: נֶאֱנַסְתִּי אוֹ שָׁגַגְתִּי וּבָא עָלַי אֶחָד, אוֹ שֶׁבָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ שִׁזְּנָתָהּ, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ אֲסוּרָה עָלָיו; שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[21]. וְאִם הִיא נֶאֱמֶנֶת לוֹ אוֹ הָעֵד נֶאֱמָן לוֹ וְסָמַךְ דַּעְתּוֹ לְדִבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה יוֹצִיא, כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי[22] סָפֵק.

20) אם מת בעלה. 21) מוסב על היא שאמרה נאנסתי. ובעד אחד אינה נאסרת, מהטעם, שעד אחד אינו נאמן לאסור אשה על בעלה, אלא אם קינא לה ואמר לה אל תיסתרי עם איש פלוני, ונסתרה עם האיש שקינא לו. 22) כלומר לצאת ידי שמים.

ט. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: נֶאֱנַסְתִּי, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23] - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְכָל כֹּהֵן שֶׁבָּעוֹלָם אַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעְלָהּ[24]; שֶׁהֲרֵי הוֹדָת שֶׁהִיא זוֹנָה, וְאָסְרָה עַצְמָהּ, וְנַעֲשֵׂת כַּחֲתִיכָה הָאֲסוּרָה.

23) בהלכה הקודמת, שאנו חוששים שמא עיניה נתנה באחר. 24) בכתובות ט"ז. אמרו בפירוש, שאם אמרה שנאנסה אחרי שנתארסה, פסלה עצמה מכהונה.

י. כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ גְּדוֹלָה אוֹ קְטַנָּה, וְאַחַר זְמַן[25] בָּא עָלֶיהָ וְטָעַן שֶׁמְּצָאָהּ דְּרוֹסַת אִישׁ[26] - נֶאֱסְרָה עָלָיו מִסָּפֵק, שֶׁמָּא קֹדֶם קִדּוּשִׁין נִבְעֲלָה[27] אוֹ אַחַר קִדּוּשִׁין[28]. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁטָּעַן טַעֲנָה זוֹ - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו. שֵׁשׁ כָּאן שְׁנֵי סְפֵקוֹת: שֶׁמָּא קֹדֶם קִדּוּשִׁין וְשֶׁמָּא אַחַר קִדּוּשִׁין; וַאֲפִלּוּ נֹאמַר לְאַחַר קִדּוּשִׁין, שֶׁמָּא בְּאֹנֶס שֶׁמָּא בְּרָצוֹן. שֶׁהָאֲנוּסָה מֻתֶּרֶת לְיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

25) כלומר, שיש לומר שזנתה אחרי הקידושין. 26) שלא מצאה בתולה. 27) ומותרת לו. 28) ואסורה לו אפילו אם נאנסה.

יא. לְפִיכָךְ, אִם קִדְּשָׁהּ אָבִיהָ לְיִשְׂרָאֵל וְהִיא פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְטָעַן שֶׁמְּצָאָהּ דְּרוֹסַת אִישׁ - נֶאֱסְרָה עָלָיו מִסָּפֵק[29]; שֶׁאֵין כָּאן אֶלָּא סָפֵק אֶחָד: שֶׁמָּא בְּאֹנֶס שֶׁמָּא בְּרָצוֹן[30], וּסְפֵק אִסּוּר שֶׁל תּוֹרָה - לְחֻמְרָא.

29) ואפילו אם היא קטנה, שדעת רבינו שאפילו קטנה כשזינתה ברצון נאסרה על בעלה ישראל. 30) והספק שאולי נבעלה לפני הקידושין אין כאן, שהרי אז הייתה פחותה מבת שלוש שנים ויום אחד ובתוליה חוזרים, ומכיוון שלא היו לה בתולים, הרי נבעלה לאחר קידושין.

יב. כָּל אִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא[31] לָהּ בַּעְלָהּ וְנִסְתְּרָה[32], וְלֹא שָׁתָת מֵי סוֹטָה[33] - אֲסוּרָה לְכֹהֵן[34], מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק זוֹנָה[35]. בֵּין שֶׁלֹּא רָצָת הִיא לִשְׁתּוֹת, בֵּין שֶׁלֹּא רָצָה לְהַשְׁקוֹתָהּ, בֵּין שֶׁהָיְתָה שָׁם עֵדוּת[36] שֶׁמּוֹנְעָה מִלִּשְׁתּוֹת, בֵּין שֶׁקִּנְאוּ לָהּ בֵּית דִּין[37], בֵּין שֶׁהָיְתָה מִן הַנָּשִׁים שֶׁאֵין רְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת - הוֹאִיל וְלֹא שָׁתָת מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה מִסָּפֵק.

31) "קינוי האמור בתורה וקינא את אשתו הוא, שיאמר לה בפני עדים אל תיסתרי עם איש פלוני". 32) "הסתירה האמורה בתורה ונסתרה, היא שתיסתר עם אותו האיש שאמר לה אל תיסתרי עימו, בפני שני עדים". 33) שאילו שתתה מי סוטה ולא מתה מותרת היא סוטה ששתתה מי המרים ולא מתה מיד הרי היא מותרת לבעלה ואפילו היה כהן. 34) כשמת בעלה. 35) ובהלכות סוטה מבואר שהנשים שאינן שותות אסורות על בעליהן בין ישראל בין כהן. 36) שעד אחד העיד שראה שהיא נבעלה עם זה שקינא לה בעלה [במקרה זה היא אסורה על בעלה, וודאי לא מספק, ומכל שכן לכהונה. ומה שסיים כאן רבינו "מספק" נמשך לשאר המקרים]. 37) "ואלו שבית דין מקנין להן, מי שנתחרש בעלה או שנשתטה או שהיה במדינה אחרת או שהיה חבוש בבית האסורין".

יג. פְּנוּיָה שֶׁרָאוּהָ שֶׁנִּבְעֲלָה לְאֶחָד וְהָלַךְ לוֹ, וְאָמְרוּ לָהּ: מִי הוּא זֶה שֶׁבָּא עָלַיִךְ? וְאָמְרָה: אָדָם כָּשֵׁר - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ רָאוּהָ מְעֻבֶּרֶת, וְאָמְרוּ לָהּ: מִמִּי נִתְעַבַּרְתְּ? וְאָמְרָה: מֵאָדָם כָּשֵׁר - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וְתִהְיֶה[38] מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן.

38) אם העובר נקבה, ואף על פי שאין לה חזקת כשרות כמו לאמה.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁיִּהְיֶה הַמָּקוֹם שֶׁנִּבְעֲלָה בּוֹ פָּרְשַׁת דְּרָכִים אוֹ בַּקְּרָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדוֹת שֶׁהַכֹּל עוֹבְרִין

שָׁם, וְהָיוּ רֹב הָעוֹבְרִים שָׁם כְּשֵׁרִים, וְרֹב הָעִיר שֶׁפָּרְשׁוּ אֵלּוּ הָעוֹבְרִין מִמֶּנָּה כְּשֵׁרִים. שֶׁהַחֲכָמִים עָשׂוּ מַעֲלָה בְּיוֹחֲסִין וְהִצְרִיכוּ שְׁנֵי רֵבּוֹת[39]. אֲבָל אִם הָיוּ רֹב הָעוֹבְרִים פּוֹסְלִים אוֹתָהּ, כְּגוֹן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ מַמְזֵרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁרֹב הַמָּקוֹם שֶׁבָּאוּ מִמֶּנָּה כְּשֵׁרִים, אוֹ שֶׁהָיוּ רֹב אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם פְּסוּלִין, אַף עַל פִּי שֶׁרֹב הָעוֹבְרִין שָׁם כְּשֵׁרִים - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא לְמִי שֶׁפּוֹסֵל אוֹתָהּ נִבְעֲלָה, וְלֹא תִנָּשֵׂא לְכֹהֵן[40]; וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[41].

39) רוב תושבי העיר ורוב העוברים שם. 40) אבל הכשיר את הבת היא נאמנת אפילו לכתחילה להינשא לכהן, שהוולד הוא כדיעבד. 41) הגירסה הנכונה: "לא תצא", וכן בכתב יד תימן.

טו. רָאוּהָ שֶׁנִּבְעֲלָה בָּעִיר[42] אוֹ נִתְעַבְּרָה בָּעִיר, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה שׁוֹכֵן שָׁם אֶלָּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶחָד אוֹ חָלָל אֶחָד וְעֶבֶד וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ לֹא תִנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה לְכֹהֵן; שֶׁכָּל הַקָּבוּעַ - כְּמֻחְצָה עַל מֻחְצָה הוּא[43]. וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא, הוֹאִיל וְהִיא אוֹמֶרֶת: לְכָשֵׁר נִבְעַלְתִּי.

42) שאין לתלות בעוברים ושבים. 43) כל הדין שאנו הולכים אחר הרוב, אינו אלא אם אנו דנין על דבר או אדם שנעקר ממקומו הקבוע והגיע למקום אחר, ואיננו יודעים אם הוא בא מהרוב או מהמיעוט, אז אנו אומרים שהולכין אחר הרוב, "וכל דפריש מרובא פריש", כלומר מאחר שהדבר נד ממקומו הקבוע, וודאי מהרוב הוא בא. אבל כשהרוב והמיעוט עומדים במקומם, והספק הוא על האדם שהלך לשם, למי הוא ניגש ובא, אם אל הרוב או אל המיעוט, במקרה זה, אין הדין שהולכין אחרי הרוב, מכיוון שהמיעוט נמצא במקומו ולא נפרש, והרי הוא קבוע, וכמחצה על מחצה הוא. ודעת רבינו שאפילו כשהבועל הלך אצלה, שמצד הדין יש לנו לומר, מכיוון "דפריש מרובא פריש", ורוב בני העיר הרי כשרים הם, אף על פי כן לא תינשא לכתחילה לכהן, גזרה משום מקרים, שהיא - הנבעלת תלך אל הבועל, כלומר, שאז הבועל הוא קבוע, ובמקרה זה הרי אין אנו הולכים אחרי הרוב, ורק כאשר יש שני רובים אנו מכשירין לכתחילה.

טז. הָיְתָה אִלֶּמֶת אוֹ חֵרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁאָמְרָה: אֵינִי יוֹדַעַת לְמִי נִבְעַלְתִּי, אוֹ שֶׁהָיְתָה קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ מַכֶּרֶת בֵּין כָּשֵׁר לְפָסוּל - הֲרֵי זוֹ סְפֵק זוֹנָה[44]. וְאִם נִשֵּׂאת לְכֹהֵן - תֵּצֵא. אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ שְׁנֵי הָרֻבִּין הַמְצוּיִין אֶצְלָהּ כְּשֵׁרִים[45].

44) והוולד הוא ספק ממזר. 45) כגון שנבעלה בפרשת דרכים ורוב העוברים שם כשרים ורוב העיר שפרשו אלו ממנה כשרים.

יז. הַשְּׁבוּיָה[46] שֶׁנִּפְדֵּית וְהִיא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[47] אוֹ יָתֵר - אֲסוּרָה לְכֹהֵן; מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק זוֹנָה, שֶׁמָּא נִבְעֲלָה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְאִם יֵשׁ לָהּ עֵד שֶׁלֹּא נִתְיַחֵד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עִמָּהּ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה. וַאֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה אוֹ קָרוֹב נֶאֱמָן לְעֵדוּת זוֹ. וּשְׁתֵּי שְׁבוּיוֹת שֶׁהֵעִידָה כָּל אַחַת מֵהֶן לַחֲבֵרְתָּהּ - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת. הוֹאִיל וְאִסּוּר כָּל הַסְּפֵקוֹת כֻּלָּן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[48], לְפִיכָךְ הֵקֵלּוּ בִּשְׁבוּיָה.

46) בת ישראל שנשבית בין הגויים. 47) שהיא כבר ראוייה לביאה. 48) שזה רק חשש שמא נבעלה לגוי.

יח. וְכֵן קָטָן שֶׁהָיָה מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[49] - נֶאֱמָן. מַעֲשֶׂה[50] בְּאֶחָד שֶׁנִּשְׁבָּה הוּא וְאִמּוֹ, וּבְנָהּ מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר: נִשְׁבִּינוּ לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲנִי וְאִמִּי, יָצָאתִי לִשְׁאֹב מַיִם וְדַעְתִּי עַל אִמִּי, לִלְקֹט עֵצִים וְדַעְתִּי עַל אִמִּי; וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים לְכֹהֵן עַל פִּיו.

49) מספר דבר שלא בכוונה לעדות. 50) דוגמא למסיח לפי תומו.

יט. אֵין הַבַּעַל נֶאֱמָן לְהָעִיד בְּאִשְׁתּוֹ הַשְּׁבוּיָה שֶׁלֹּא נִטְמְאָה, שֶׁאֵין אָדָם מֵעִיד לְעַצְמוֹ. וְכֵן שִׁפְחָתָהּ לֹא תָּעִיד לָהּ. אֲבָל שִׁפְחַת בַּעְלָהּ - מְעִידָה לָהּ. וְשִׁפְחָתָהּ שֶׁהָיְתָה מְסִיחָה לְפִי תֻּמָּהּ - נֶאֱמֶנֶת.

כ. כֹּהֵן שֶׁהֵעִיד לִשְׁבוּיָה שֶׁהִיא טְהוֹרָה - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה, שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ. וְאִם פִּדָּאָהּ וְהֵעִיד בָּהּ - הֲרֵי זֶה יִשָּׂאֶנָּה; שֶׁאִלּוּ לֹא יָדַע שֶׁהִיא טְהוֹרָה - לֹא נָתַן בָּהּ מְעוֹתָיו.

כא. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. אֲפִלּוּ הָיָה שָׁם עֵד אֶחָד שֶׁמֵּעִיד שֶׁהִיא שְׁבוּיָה[51]. אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, עַד שֶׁיָּעִיד לָהּ אֶחָד שֶׁהִיא טְהוֹרָה. הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁנִּטְמְאַת, וְאֶחָד מַכְחִישׁ אוֹתוֹ וּמֵעִיד לָהּ שֶׁהִיא טְהוֹרָה וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עַד שֶׁנִּפְדֵּית, אֲפִלּוּ זֶה שֶׁמֵּעִיד שֶׁהִיא טְהוֹרָה אִשָּׁה אוֹ שִׁפְחָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[52].

51) שהיא יכולה להכחישו, שאין פוסלין אותה רק בשני עדים שנשבית. 52) ואפילו אם עד המעיד שנטמאה, בא תחילה, גם כן מותרת, שבשבוייה הקילו להאמין עד אחד להכשירה אפילו בהכחשה.

כב. מִי שֶׁאָמְרָה: נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, וְהִתִּירוּהָ בֵּית דִּין לְהִנָּשֵׂא, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה, וְלֹא תֵּצֵא מֵהֶתֵּרָהּ. וַאֲפִלּוּ נִכְנַס אַחֲרֶיהָ שַׁבַּאי, וַהֲרֵי הִיא שְׁבוּיָה לְפָנֵינוּ בְּיַד אֲדוֹנֶיהָ - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא מֵהֶתֵּרָהּ שֶׁהִתִּירוּהָ. וּמְשַׁמְּרִין אוֹתָהּ מֵעַתָּה עַד שֶׁתִּפָּדֶה.

כג. בָּאוּ לָהּ שְׁנֵי עֵדִים אַחַר כָּךְ שֶׁנִּטְמֵאת, אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת וַאֲפִלּוּ הָיוּ לָהּ בָּנִים - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא. וְאִם בָּא עֵד אֶחָד - אֵינוֹ כְּלוּם. אָמְרָה: נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, וְיֵשׁ לִי עֵדִים שֶׁאֲנִי טְהוֹרָה - אֵין אוֹמְרִין: נַמְתִּין עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים, אֶלָּא מַתִּירִין אוֹתָהּ מִיָּד. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ עֵדֵי טֻמְאָה - מַתִּירִין אוֹתָהּ עַד שֶׁיָּבוֹאוּ. שֶׁבִּשְׁבוּיָה הֵקֵלּוּ.

כד. הָאָב שֶׁאָמַר: קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתִּי וְגֵרַשְׁתִּיהָ, וַהֲרֵי הִיא קְטַנָּה - נֶאֱמָן[53]. קִדַּשְׁתִּיהָ וְגֵרַשְׁתִּיהָ כְּשֶׁהָיְתָה קְטַנָּה, וַהֲרֵי הִיא גְּדוֹלָה - אֵינוֹ נֶאֱמָן לְהַחֲזִיקָהּ גְּרוּשָׁה[54]. נִשְׁבֵּית וּפְדִיתִיהָ, בֵּין שֶׁהִיא גְּדוֹלָה בֵּין שֶׁהִיא קְטַנָּה - אֵינוֹ נֶאֱמָן. שֶׁלֹּא הֶאֱמִינָה אוֹתוֹ תּוֹרָה אֶלָּא לְאָסְרָהּ מִשּׁוּם אִישׁוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה, אֲבָל לֹא לְפָסְלָהּ מִשּׁוּם זְנוּת.

53) להחזיקה גרושה ואסורה לכהן. 54) שיש נאמנות לאב רק בבתו הקטנה ולא בגדולה.

כה. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו מִשּׁוּם שְׁבוּיָה, הוֹאִיל וְהַדָּבָר סָפֵק - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לָדוּר עִמּוֹ בְּחָצֵר אַחַת; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ עִמּוֹ בָּנָיו וּבְנֵי בֵּיתוֹ תָּמִיד לְשָׁמְרוֹ.

כו. עִיר שֶׁבָּאָה בַּמָּצוֹר וְנִכְבְּשָׁה: אִם הָיוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מַקִּיפִין אֶת הָעִיר מִכָּל רוּחוֹתֶיהָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּמָּלֵט אִשָּׁה אַחַת עַד שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָהּ וְתֵעָשֶׂה בִּרְשׁוּתָן - הֲרֵי כָּל הַנָּשִׁים שֶׁבְּתוֹכָהּ פְּסוּלוֹת לַכְּהֻנָּה כִּשְׁבוּיוֹת, שֶׁמָּא נִבְעֲלוּ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. אֶלָּא מִי שֶׁהָיְתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּלְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כז. וְאִם הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁתִּמָּלֵט אִשָּׁה אַחַת וְלֹא יֵדְעוּ בָּהּ, אוֹ שֶׁתִּהְיֶה בָּעִיר מַחֲבוֹאָה אַחַת, אֲפִלּוּ אֵינָהּ מַחֲזֶקֶת אֶלָּא אִשָּׁה אַחַת - הֲרֵי זוֹ מַצֶּלֶת עַל הַכֹּל.

כח. כֵּיצַד מַצֶּלֶת? שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: טְהוֹרָה אֲנִי - נֶאֱמֶנֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עֵד. מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלָה לוֹמַר: נִמְלַטְתִּי כְּשֶׁנִּכְבְּשָׁה הָעִיר אוֹ בַּמַּחֲבוֹאָה הָיִיתִי וְנִצַּלְתִּי, נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר: לֹא נִמְלַטְתִּי וְלֹא נֶחְבֵּאתִי וְלֹא נִטְמֵאתִי.

כט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּגְדוּד שֶׁל אוֹתָהּ מַלְכוּת, שֶׁהֵם מִתְיַשְּׁבִין בָּעִיר וְאֵין יְרֵאִין, לְפִיכָךְ חוֹשְׁשִׁין לָהֶם שֶׁמָּא בָּעֲלוּ; אֲבָל גְּדוּד שֶׁל מַלְכוּת אַחֶרֶת שֶׁפָּשַׁט וְשָׁטַף וְעָבַר - לֹא נֶאֱסְרוּ הַנָּשִׁים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי לִבְעֹל, שֶׁהֵן עוֹסְקִים בְּשָׁלָל וּבוֹרְחִין לָהֶם. וְאִם שָׁבוּ נָשִׁים וַנַּעֲשׂוּ בִּרְשׁוּתָן, אַף עַל פִּי שֶׁרָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל וְהִצִּילוּ אוֹתָן מִיָּדָם - הֲרֵי הֵן אֲסוּרוֹת.

ל. הָאִשָּׁה שֶׁנֶּחְבְּשָׁה בְּיַד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, עַל יְדֵי מָמוֹן - מֻתֶּרֶת[55], עַל יְדֵי נְפָשׁוֹת - אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה. וּלְפִיכָךְ, אִם הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - נֶאֱסְרָה עָלָיו[56]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיַּד יִשְׂרָאֵל תַּקִּיפָה עַל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְהֵם יְרֵאִין מֵהֶם; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁיַּד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת תַּקִּיפָה - אֲפִלּוּ עַל יְדֵי מָמוֹן, כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשֵׂית בִּרְשׁוּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת נֶאֱסְרָה. אֶלָּא אִם כֵּן הֵעִיד לָהּ אֶחָד, כִּשְׁבוּיָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

55) שמפחדים שיפסידו ממונם אם יבעלו אותה. 56) אבל אשת ישראל מותרת לבעלה שאין חוששים שמא נתרצתה היא, ובאונס הרי מותרת לבעלה ישראל.

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר אי זו חללה האמורה בתורה וחלל מדבריהם, ומה בין זה לזה; ספק חלל וגרים ומשוחררים שנשאו אלו מאלו; כל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות; כל הפוסל את אחרים שחוששין לו; משפחה שקרא עליה ערער; ומי שקורין לו ממזר או נתין או חלל – ושותק; ודין משפחה שנתערב בה ספק חלל.

א. אֵי זוֹ הִיא חֲלָלָה? זוֹ שֶׁנּוֹלְדָה מֵאִסּוּר כְּהֻנָּה. וְכֵן אַחַת מִן הַנָּשִׁים הָאֲסוּרוֹת לַכְּהֻנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה לְכֹהֵן - נִתְחַלְּלָה. אֲבָל הַכֹּהֵן עַצְמוֹ שֶׁעָבַר הָעֲבֵרָה - לֹא נִתְחַלֵּל[2].

2) "הוא עצמו... שעבר עבירה ואין מתחלל".

ב. וּבֵין שֶׁנִּבְעֲלָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה, [בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ] - מִשֶּׁהֶעֱרָה בָּהּ נִתְחַלְּלָה. וְהוּא[3] שֶׁיִּהְיֶה כֹּהֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה[4], וְתִהְיֶה זוֹ הָאֲסוּרָה לוֹ בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה[5].

3) וזה נאמר. 4) שראוי לביאה. 5) הראויה לביאה.

ג. כֵּיצַד? כֹּהֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל הַגְּרוּשָׁה אוֹ עַל הַזּוֹנָה, וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן, אוֹ עַל הָאַלְמָנָה, אוֹ שֶׁנָּשָׂא[6] בְּעוּלָה וּבָא עָלֶיהָ - הֲרֵי אֵלּוּ נִתְחַלְּלוּ לְעוֹלָם[7]. וְאִם הוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן, בֵּין זֶה שֶׁחִלְּלָהּ בֵּין כֹּהֵן אַחֵר - הַוָּלָד חָלָל[8]. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה מֵאִסּוּרֵי כְּהֻנָּה, וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין - לֹא נִתְחַלְּלָה[9]. וְאִם נִשֵּׂאת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה - נִתְחַלְּלָה[10]; שֶׁכָּל נִשּׂוּאָה בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה הִיא[11], אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצֵאת בְּתוּלָה.

6) שקידש, אבל אם לא קידש אותה - אינה נעשית חללה. 7) כלומר, אפילו אם לא הולידה מביאה זו. 8) ככתוב: "ולא יחלל זרעו". 9) "נתארמלו או נתגרשו... מן האיסורין כשרות", פירוש: אם נתארמלו כשרות לכהונה, ואם היא בת כהן מותרת בתרומה, ואם נתגרשו לא שייך לומר מותרות לכהונה, שהרי גרושה אסורה לכהן, אלא

כשרות לאכול בתרומה אם היא בת כהן, אבל אם היא בת ישראל אינה אוכלת בתרומה. 10) "מן הנישואין פסולות", משמע אפילו לא נבעלו. 11) "בתולה אלמנה... כתובתן מנה" "דבחזקת בעולה קיימא משנכנסה לחופה".

ד. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנָּשָׂא בּוֹגֶרֶת אוֹ מֻכַּת עֵץ - לֹא חִלְּלָהּ[12]. וְכֵן אִם בָּעַל בְּעוּלָה בְּלֹא נִשּׂוּאִין - לֹא חִלְּלָהּ[13].

12) שהרי בדיעבד, אם נשאה מותר לקיימה. 13) שרק בנישואין הוא עובר על עשה "והוא אשה בבתוליה יקח", אבל אם בא על הבעולה שלא בדרך נישואין אינו עובר עליה, אמנם כן הוא עובר על לאו "לא תהיה קדשה", אולם לאו זה אינו מאיסורי כהונה ואין חלל אלא מאיסורי כהונה.

ה. כֹּהֵן הַבָּא עַל עֶרְוָה מִן הָעֲרָיוֹת חוּץ מִנִּדָּה, אוֹ עַל אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין הַשָּׁוִין בַּכֹּל[14] - עָשָׂה אוֹתָהּ זוֹנָה[15], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. חָזַר וּבָא עָלֶיהָ בִּיאָה שְׁנִיָּה[16], בֵּין הוּא בֵּין כֹּהֵן אַחֵר - נַעֲשֵׂית חֲלָלָה, וְזַרְעוֹ מִמֶּנָּה חֲלָלִים. לְפִיכָךְ[17], כֹּהֵן שֶׁבָּא[18] עַל זְקוּקָה לְיָבָם וְנִתְעַבְּרָה מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה - הַוָּלָד כָּשֵׁר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מֵאִסּוּרֵי כְּהֻנָּה, וַנַעֲשֵׂית זוֹנָה[19]. חָזַר וּבָא עָלֶיהָ בִּיאָה שְׁנִיָּה, נִתְעַבְּרָה וְיָלְדָה - הִיא חֲלָלָה וּוְלָדָהּ חָלָל, לְפִי שֶׁהוּא מֵאִסּוּרֵי כְּהֻנָּה.

14) והיא אסורה להנשא לו. 15) ולא חללה, "כהן הבא על אחותו, זונה משוי לה (עושה אותה), חללה לא משוי לה", מפני שאין זה מאיסורי כהונה. 16) והיא אסורה לו מאיסורי כהונה, שהרי נעשית זונה. 17) שביאה שניה עושה אותה חללה, וזרעו חללים. 18) רבינו לא מצא דוגמא אחרת שהבן יהא כשר אלא בבא על זקוקה ליבם, שהרי בחייבי כריתות הבן ממזר, וכן בבא על הממזרת הבן ממזר. 19) "יבמה שבא עליה זר, עשאה זונה".

ו. וְכֵן כֹּהֵן הַבָּא עַל הַגִּיּוֹרֶת וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת - חִלְּלָהּ[20], וְזַרְעוֹ מִמֶּנָּה חֲלָלִים. כֹּהֵן הַבָּא עַל הַנִּדָּה - הַוָּלָד כָּשֵׁר וְאֵינוֹ חָלָל, שֶׁאֵין אִסּוּר הַנִּדָּה מְיֻחָד בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא שָׁוֶה בַּכֹּל.

20) שאסורה לו משום זונה.

ז. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא גְּרוּשָׁה מְעֻבֶּרֶת, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאַחֵר, וְיָלְדָה כְּשֶׁהִיא חֲלָלָה - הַוָּלָד כָּשֵׁר, שֶׁהֲרֵי לֹא בָא מִטִּפַּת עֻבְּרָה[21].

21) "חלל יצירתו בעבירה".

ח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁהַחֲלוּצָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּבְרֵיהֶם. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל הַחֲלוּצָה - הֲרֵי זוֹ חֲלָלָה וְזַרְעָהּ מִכֹּהֵן חֲלָלִים, וְהַכֹּל מִדִּבְרֵיהֶן. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל אַחַת מֵהַשְּׁנִיּוֹת - הִיא כְּשֵׁרָה וְזַרְעוֹ מִמֶּנָּה כְּשֵׁרִים; שֶׁאִסּוּר הַשְּׁנִיּוֹת - אִסּוּר הַשָּׁוֶה בַּכֹּל הוּא, וְאֵינוֹ מְיֻחָד בַּכֹּהֲנִים.

ט. כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל סְפֵק זוֹנָה, כְּגוֹן סְפֵק גִּיּוֹרֶת אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת, אוֹ שֶׁבָּא עַל סְפֵק גְּרוּשָׁה, וְכֵן כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל סְפֵק אַלְמָנָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק חֲלָלָה, וּוְלָדָהּ סְפֵק חָלָל.

י. נִמְצְאוּ הַחֲלָלִים שְׁלֹשָׁה: חָלָל מִן הַתּוֹרָה, וְחָלָל מִדִּבְרֵיהֶם[22], וּסְפֵק חָלָל. וְכָל סְפֵק חָלָל נוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי כֹּהֲנִים וְחֲמָרֵי יִשְׂרָאֵל: אֵינוֹ אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה[23], וְלֹא מְטַמֵּא לְמֵתִים[24], וְנוֹשֵׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לְכֹהֵן[25]. וְאִם אָכַל[26] אוֹ נִטְמָא אוֹ נָשָׂא גְּרוּשָׁה - מַכִּין אוֹתוֹ[27] מַכַּת מַרְדּוּת[28]. וְהוּא הַדִּין בֶּחָלָל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[29]. אֲבָל חָלָל שֶׁל תּוֹרָה הַוַּדַּאי - הֲרֵי הוּא כְּזָר, וְנוֹשֵׂא גְּרוּשָׁה וּמְטַמֵּא לְמֵתִים; שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן - אַף עַל פִּי שֶׁהֵם בְּנֵי אַהֲרֹן, עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּכִהוּנָם[30].

22) כהן שבא על החלוצה. 23) שמא הוא חלל ודאי שאסור לאכול תרומה "שהחלל כזר לכל דבר". 24) אולי הוא כהן כשר, שאסור ליטמא. 25) שמא אינו חלל. 26) תרומה. 27) אבל לא מלקות של תורה, שאין מלקין מן התורה על הספק. 28) שעל ספק של תורה מכין אותו מכת מרדות שלא גרע מאיסור של דבריהם. 29) שנותנים עליו חומרי כהנים וחומרי ישראל. אבל לענין מלקות, אם נטמא למתים או אם בא על נשים הפסולות לכהן מלקין אותו מן התורה, מכיון שמן התורה הוא כהן כשר. 30) "בני אהרן יכול (להתפרש) חללים, תלמוד לומר: הכהנים, יצאו חללים".

יא. כֹּהֵן זָכָר שֶׁהוּא אָסוּר לִשָּׂא זוֹנָה וַחֲלָלָה - אָסוּר בְּגִיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת, שֶׁהִיא כְּזוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל הַכֹּהֶנֶת מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְחָלָל וּלְגֵר וְלִמְשֻׁחְרָר. שֶׁלֹּא הֻזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לְהִנָּשֵׂא לִפְסוּלִין; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן. נִמְצָא הַגֵּר מֻתָּר לִשָּׂא מַמְזֶרֶת וְלִשָּׂא כֹּהֶנֶת[31].

31) "והלכתא, גר מותר בכהנת ומותר בממזרת".

יב. גֵּרִים וּמְשֻׁחְרָרִים שֶׁנָּשְׂאוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ וְהוֹלִידוּ בַּת, אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה דּוֹרוֹת, הוֹאִיל וְלֹא נִתְעָרֵב בָּהֶן זֶרַע יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי אוֹתָהּ הַבַּת אֲסוּרָה לְכֹהֵן[32]. וְאִם נִשְּׂאת - לֹא תֵּצֵא[33], הוֹאִיל וְהוֹרָתָהּ וְלִדָּתָהּ בִּקְדֻשָּׁה. אֲבָל גֵּר אוֹ מְשֻׁחְרָר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, אוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת - בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה לְכַתְּחִלָּה[34].

32) "ומיום שחרב בית המקדש, נהגו כהנים סלסול (מעלה) בעצמן כרבי אליעזר בן יעקב" הסובר גר שנשא גיורת, בתו פסולה לכהונה. 33) "נשא אין מוציאין אותה ממנו" כרבי יוסי האומר "אף גר שנשא גיורת, בתו כשרה לכהונה". 34) מפני שנתערב בה זרע ישראל מצד האב או מצד האם.

יג. גֵּר עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן מִצְרִי שֵׁנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁבִּיאָתָם בַּעֲבֵרָה וַהֲרֵי

נְשׁוֹתֵיהֶן זוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ - בְּנוֹתֵיהֶם כְּשֵׁרוֹת לַכְּהֻנָּה לְכַתְּחִלָּה.

יד. חָלָל שֶׁנָּשָׂא כְּשֵׁרָה - זַרְעוֹ מִמֶּנָּה חֲלָלִים. וְכֵן בֶּן בֵּן בְּנוֹ, וַאֲפִלּוּ אַחַר אֶלֶף דּוֹר. שֶׁבֵּן הֶחָלָל הַזָּכָר הוּא חָלָל לְעוֹלָם. וְאִם הָיְתָה בַּת - אֲסוּרָה הִיא לַכְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי הִיא חֲלָלָה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא חֲלָלָה - הַוָּלָד כָּשֵׁר. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה בַּת - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לַכְּהֻנָּה לְכַתְּחִלָּה.

טו. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים - מֻתָּרִין לָבוֹא זֶה בְּזֶה, וְהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר[35]. (לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים וַחֲלָלִים - מֻתָּרִים לָבוֹא זֶה בְּזֶה, וְהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר[36].) שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְיַלְּדוּ עַל מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם - בֵּית אָבִיו הוּא מִשְׁפַּחְתּוֹ, וְאֵין בֵּית אִמּוֹ מִשְׁפַּחְתּוֹ.

35) ואם האב כהן, הולד הוא כהן. ואם האב לוי, הוא לוי. 36) ואם האב הוא חלל, הולד חלל. ואם האב הוא כשר, גם הולד כשר, אף־על־פי שהאם היא חללה. "כל מקום שיש קידושין ואין עבירה, הולד הולך אחר הזכר".

טז. לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים וַחֲלָלִים, גֵּרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים - מֻתָּרִים לָבוֹא זֶה בָּזֶה. וְהַגֵּר וְהַמְשֻׁחְרָר שֶׁנָּשָׂא לְוִיָּה אוֹ יִשְׂרְאֵלִית אוֹ חֲלָלָה - הֲרֵי הַבֵּן יִשְׂרְאֵלִי[37]. וְיִשְׂרְאֵלִי אוֹ לֵוִי אוֹ חָלָל שֶׁנָּשְׂאוּ גִּיּוֹרֶת אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת - הַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר.

37) ואסור בממזרת, ואף־על־פי שאמרו: כל מקום שיש קידושין ואין עבירה, הולד הולך אחר הזכר, כלומר אחר האב, והאב הרי הוא גר, וגר מותר בממזרת - כלל זה נאמר רק כשהאב הוא ישראל, אבל לא כשהוא גר. וכן גר שנשא ממזרת, שהיא מותרת לו - הולד ממזר כאמו.

יז. כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת[38], וּמֻתָּר לִשָּׂא מֵהֶן לְכַתְּחִלָּה. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם רָאִיתָ שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת שֶׁמִּתְגָּרוֹת זוֹ בָּזוֹ[39] תָּמִיד, אוֹ רָאִיתָ מִשְׁפָּחָה שֶׁהִיא בַּעֲלַת מַצָּה וּמְרִיבָה[40] תָּמִיד, אוֹ רָאִיתָ אִישׁ שֶׁהוּא מַרְבֶּה מְרִיבָה עִם הַכֹּל וְעַז פָּנִים בְּיוֹתֵר[41] - חוֹשְׁשִׁין לָהֶן, וְרָאוּי לְהִתְרַחֵק מֵהֶן; שֶׁאֵלּוּ סִימָנֵי פַּסְלוּת הֵם. וְכֵן הַפּוֹסֵל אֶת אֲחֵרִים תָּמִיד, כְּגוֹן שֶׁנּוֹתֵן שֵׁם בְּמִשְׁפָּחוֹת אוֹ בִּיחִידִים וְאוֹמֵר עֲלֵיהֶן שֶׁהֵן מַמְזֵרִים - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא מַמְזֵר הוּא; וְאִם אָמַר לָהֶן שֶׁהֵם עֲבָדִים - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא עֶבֶד הוּא. שֶׁכָּל הַפּוֹסֵל - בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל. וְכֵן כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עַזּוּת פָּנִים אוֹ אַכְזְרִיּוּת וְשׂוֹנֵא אֶת הַבְּרִיּוֹת וְאֵינוֹ גּוֹמֵל לָהֶם חֶסֶד - חוֹשְׁשִׁין לוֹ בְּיוֹתֵר שֶׁמָּא גִּבְעוֹנִי[42] הוּא. שֶׁסִּימָנֵי יִשְׂרָאֵל הָאֲמָה הַקְּדוֹשָׁה: בַּיְּשָׁנִין, רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים; וּבַגִּבְעוֹנִים הוּא אוֹמֵר: וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה, לְפִי שֶׁהֵעִזּוּ פְּנֵיהֶם וְלֹא נִתְפַּיְּסוּ וְלֹא רִחֲמוּ עַל בְּנֵי שָׁאוּל, וְלֹא גָּמְלוּ לְיִשְׂרָאֵל חֶסֶד לְמֹחֹל לִבְנֵי מַלְכָּם, וְהֵם עָשׂוּ עִמָּהֶם חֶסֶד וְהֶחֱיוּם בַּתְּחִלָּה.

38) "אבל חכמים אומרים, כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות". 39) "אם ראית שתי משפחות המתגרות זו בזו, שמץ פסול יש באחת מהן. 40) "אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה, שמץ פסול יש באחד מהן". 41) "ארבע מאות עבדיו היו לו לפשחור בן אימר, וכולם נטמעו בכהונה. וכל כהן שיש בו עזות פנים, אינו אלא מהם". 42) "ולמה גזר עליהם (על הגבעונים) הוא (דוד) ובית־דינו, לפי שראה עזות ואכזריות שהיתה בהם".

יח. מִשְׁפָּחָה שֶׁקָּרָא עָלֶיהָ עַרְעָר, וְהוּא שֶׁיָּעִידוּ שְׁנַיִם[43] שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהֶן מַמְזֵר אוֹ חָלָל אוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן[44] עַבְדוּת[45] - הֲרֵי זֶה סָפֵק. וְאִם מִשְׁפָּחַת כֹּהֲנִים הִיא - לֹא יִשָּׂא[46] מִמֶּנָּה אִשָּׁה עַד שֶׁיְּבַדֵּק עָלֶיהָ אַרְבַּע אִמָּהוֹת שֶׁהֵן שְׁמֹנֶה[47]: אִמָּהּ, וְאֵם אִמָּהּ, וְאֵם אֲבִי אִמָּהּ, וְאֵם אֵם אֲבִי אִמָּהּ; וְכֵן הוּא בּוֹדֵק עַל אֵם אָבִיהָ, וְאֵם אֵם אָבִיהָ, וְאֵם אֲבִי אָבִיהָ, וְאֵם אֵם אֲבִי אָבִיהָ.

43) "אין ערעור פחות משנים". מכיון שלפי ההלכה הקודמת: "כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות" ורוצים להוציא אותה מחזקתה, לכן צריכים שנים שיעידו. 44) רבינו לא כתב בפסול עבדות "שנתערב" כמו בממזר ובחלל, מפני שאם נתערב במשפחה עבדות, עדיין אי־אפשר לפסול את המשפחה שאולי שחרר את כל בני התערובות, שהרי אם "נתערב ולד ישראלית בולד שפחה... וכופין בעל השפחה ומשחרר את שניהם". לכן דקדק רבינו בלשונו, וכתב "שיש בהן עבדות" כלומר, שברגע זה יש במשפחה עבדות. 45) רבינו לא כתב "או עבד", מפני שעבד אם נתערב בישראל, כלומר בא על בת ישראל, הולד הרי כשר, כמבואר למעלה פרק טו הלכה ג. ואפילו לכהונה הוא כשר לדעת רבינו, לכן כתב רבינו "עבדות". כלומר, דהערעור הוא שיש במשפחה עבדים ושפחות, שוולד הנולד משפחה הוא עבד, וכל המשפחה היא ספק עבד, דשמא נולד מן השפחה. 46) כהן. שעיקר הבדיקה משום פסול חללות ומשום חללות, הצריכו לבדוק גם פסול ממזרות. 47) כלומר הן ואמותיהן. "שמפני בדיקת הארבע, צריך לבדוק האחרות, שאין הארבע נבדקות יפה אלא־אם־כן הוא בודק שלמעלה מהן".

יט. וְאִם הָיְתָה מִשְׁפָּחָה זוֹ שֶׁקָּרָא עָלֶיהָ עַרְעָר לְוִיִּים אוֹ יִשְׂרְאֵלִים[48] - מוֹסִיף לִבְדֹּק לָהֶם זוּג אֶחָד[49], וְנִמְצָא בּוֹדֵק עֶשֶׂר אִמָּהוֹת. שֶׁהָעֵרוּב בִּלְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים יָתֵר מִן הַכֹּהֲנִים.

48) וכהן רוצה לישא אשה ממשפחה זו. ואף־על־פי שבלוים וישראלים אין חשש פסול חללות "ישראל שנשא חללה, הולד כשר... אם היתה בת, הרי זו תנשא לכהונה לכתחילה" (למעלה הלכה יד), אולם מפני שהצריכו לכהן לבדוק במשפחת כהנים משום פסול חללות, הצריכו לבדוק גם משום פסול ממזרות, וזה שייך אפילו במשפחות לוים וישראלים. 49) אם אם אמה ואם אם אם אביה. והטעם: קנס, כדי שידבק האדם בשכניו.

כ. וְלָמָּה בּוֹדֵק בַּנָּשִׁים בִּלְבַד? מִפְּנֵי שֶׁהָאֲנָשִׁים, כָּל

עֵת שֶׁיָּרִיבוּ זֶה עִם זֶה, יְחָרֵף אֶת חֲבֵרוֹ בִּפְסוּל שֶׁיֵּשׁ בְּיִחוּסוֹ; וְאִלּוּ הָיָה שָׁם פְּסוּל - הָיָה נִשְׁמָע. אֲבָל הַנָּשִׁים אֵין מְחָרְפוֹת בְּיוּחֲסִין.

כא. וְלָמָּה יִבְדֹּק הָאִישׁ כְּשֶׁיִּרְצֶה לִשָּׂא מִמִּשְׁפָּחָה זוֹ שֶׁהוּרְעָה חֶזְקָתָהּ, וְלֹא תִּבְדֹּק אִשָּׁה שֶׁתִּנָּשֵׂא לָהֶן? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֵזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לְהִנָּשֵׂא לִפְסוּלִין[50].

50) והואיל ולא הקפידה התורה עליהן ביוחסי כהונה, לא עשו החכמים בהן מעלה שתצרכנה לבדוק, ואפילו משום פסול ממזרות.

כב. כֹּל שֶׁקּוֹרִין לוֹ מַמְזֵר וְשׁוֹתֵק, אוֹ נָתִין וְשׁוֹתֵק, אוֹ חָלָל וְשׁוֹתֵק, אוֹ עֶבֶד וְשׁוֹתֵק - חוֹשְׁשִׁין לוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ, וְאֵין נוֹשְׂאִין מֵהֶן אֶלָּא אִם כֵּן בּוֹדְקִין[51], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

51) והבדיקה מכשרתו, שלא יהא זה השותק גרוע ממשפחה שהעידו עליה עדים שנתערב בה פסול.

כג. מִשְׁפָּחָה שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ סְפֵק חָלָל - כָּל אַלְמָנָה[52] מֵאוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה אֲסוּרָה[53] לְכֹהֵן לְכַתְּחִלָּה. וְאִם נִשָּׂאת - לֹא תֵּצֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי סְפֵקוֹת: שֶׁמָּא זוֹ אַלְמָנַת אוֹתוֹ חָלָל[54] שֶׁמָּא אֵינָהּ אַלְמָנָתוֹ; וְאִם נֹאמַר שֶׁהִיא אַלְמָנָתוֹ, שֶׁמָּא חָלָל הוּא שֶׁמָּא אֵינוֹ חָלָל. אֲבָל אִם נִתְעָרֵב בָּהּ חָלָל וַדַּאי - כָּל אִשָּׁה מֵהֶן אֲסוּרָה לְכֹהֵן עַד שֶׁיִּבְדֹּק; וְאִם נִשָּׂאת - תֵּצֵא. וְהוּא הַדִּין[55] אִם נִתְעָרֵב בָּהּ סְפֵק מַמְזֵר אוֹ מַמְזֵר וַדַּאי; שֶׁאִשֶּׁת מַמְזֵר וְאִשֶּׁת חָלָל לַכֹּהֲנָה אִסּוּר אֶחָד הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[56].

52) כלומר, כל אשה כשרה שנשאת לאחד מאותה משפחה ונתלאמנה. 53) ואף־על־פי שיש כאן שני ספקות, כאמור למטה, אסורה לכתחילה מפני ש"מעלה עשו ביוחסין". 54) ואם היא אלמנתו, נאסרה בביאתו. 55) זה מוסב על כל ההלכה. כלומר, ספק ממזר אם נתערב - דינו כספק חלל, שאם נישאת לא תצא. וממזר ודאי אם נתערב - דינו כחלל ודאי, שאם נישאת תצא. 56) למעלה פרק יח הלכה א.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) יבאר שכל הכהנים בזמן הזה בחזקת כהנים הם; חלה ותרומה בזמן הזה הם מן התורה; אם מעלין משמרות לכהונה; ושנים שבאו, זה אומר אני וחברי כהן וכן האחר; ודין מי שבא ואמר כהן אני אם הוא נאמן; מי שהוחזק אביו כהן ויצא עליו קול שהוא בן גרושה; אם נתערב ולד כהן עם ולד ישראל.

א. כָּל כֹּהֲנִים בַּזְּמַן הַזֶּה[2] - בַּחֲזָקָה[3] הֵם כֹּהֲנִים, וְאֵין אוֹכְלִין[4] אֶלָּא בְּקָדְשֵׁי הַגְּבוּל[5]. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה תְּרוּמָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[6]; אֲבָל תְּרוּמָה[7] שֶׁל תּוֹרָה וְחַלָּה[8] שֶׁל תּוֹרָה - אֵין אוֹכֵל אוֹתָהּ[9] אֶלָּא כֹּהֵן מְיֻחָס.

2) שאין מזבח ואין סנהדרין. 3) כלומר, שהם מוחזקים לכהנים. 4) כתובות כד, ב. 5) תרומה שהיא נוהגת בגבולין (בגבולי הארץ) חוץ למקדש ולירושלים (רש"י). 6) שחיובה אינה אלא מדרבנן. 7) "כל אוכל אדם הנשמר שגידולו מן הארץ, חייב בתרומה - ומצות־עשה להפריש ממנו ראשית לכהן, שנאמר (דברים יח, ד) ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' תתן לו" (פ"ב מהל' תרומות ה"א). 8) מצות־עשה להפריש תרומה מן העיסה לכהן, שנאמר (במדבר טו, כ) ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" (פ"ה מהל' ביכורים ה"א). 9) כתובות, שם.

ב. אֵי זֶהוּ כֹּהֵן מְיֻחָס? כֹּל שֶׁהֵעִידוּ לוֹ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהוּא כֹּהֵן בֶּן פְּלוֹנִי הַכֹּהֵן, וּפְלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי הַכֹּהֵן, עַד אִישׁ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה, וְהוּא הַכֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[10]; שֶׁאִלּוּ לֹא בָדְקוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אַחֲרָיו - לֹא הָיוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לַעֲבֹד[11]. לְפִיכָךְ, אֵין בּוֹדְקִין מֵהַמִּזְבֵּחַ וָמַעְלָה, וְלֹא מִן הַסַּנְהֶדְרִין וָמַעְלָה; שֶׁאֵין מְמַנִּין בַּסַּנְהֶדְרִין אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים מְיֻחָסִין[12].

~ נקודות משיחות קודש ~

"...אין בודקין מהמזבח ולמעלה".

בהלכה זו יש לימוד נפלא על מעלתם של ישראל, שהרי "תפילות כנגד תמידין תקנום", ונמצא שבזמן שאין בית המקדש קיים, נעשית העבודה על גבי המזבח - תפילות כנגד תמידין - על־ידי כל אחד ואחד מישראל, כהן לוי וישראל ואפילו גר.

התפילה היא מצות־עשה מהתורה (רמב"ם הל' תפילה פ"א ה"א) ומצוה זו אינה שייכת ליחידי סגולה אלא לכל אחד מישראל הצריך לדבר מה, ללא הבדל במעמדו ומצבו. ואף אם חסר בו עניין רוחני זה או אחר, גם אז יש עליו ציווי להתפלל לקב"ה שהוא מקור כל הברכות, והקב"ה בוודאי מקבל תפילתו שהרי הוא שציווה על התפילה. ועד כדי כך שעבודה זו שייכת גם לנשים, שגם הן פועלות את כל העניינים שבזמן הבית היו נפעלים רק על־ידי יחידי סגולה.

ידוע הכלל שהרמב"ם סומך בדבריו על מה שכבר כתב, אבל לא על הנכתב אחר־כך. ובענייננו, כאשר לומדים את ההלכה ש"אין בודקין מהמזבח ולמעלה", כבר למדו הלכות תפילה ואת דברי הרמב"ם שם "תיקנו שיהא מנין התפילות כמניין הקרבנות", היינו שגם בזמן הזה ישנו העניין של שימוש על גבי המזבח על ידי תפילה, וא"כ נמצא שכל אחד ואחד מישראל הוא בבחינת כהן ששימש על גבי המזבח ש"אינו צריך בדיקה".

עניין זה מודגש ביותר בזמן הגלות, ובפרט ב"עיקבות משיחא", מבואר ב'תורה אור' שבדורות ראשונים מי שהיה זכאי היה זכאי במדריגת צדיק גדול או נביא, ומי שהיה חייב היה רשע גמור. אך בדורות האחרונים אין בהם

רשעים כ"כ ולא צדיקים כ"כ טובים. בזמן הבית כאשר היה גילוי אלוקות בתוקף, היתה גם התגברות הקליפה בתוקף, ולכן היה גם יצר הרע של עבודה־זרה בתוקף גדול, ולאחרי הירידה בגילוי התבטל גם תוקף התגברות הקליפה, כולל יצר הרע של עבודה־זרה. ונמצא שדווקא בזמן הגלות לא שייך ענין הע"ז, והקשר של כל אחד ואחד מישראל עם הקב"ה הוא בתוקף ובשלימות.

העילוי בזמן הבית הוא בגילוי אלקות בהבנה והשגה, אבל בזמן הגלות עניין האמונה הפשוטה הוא בתוקף גדול, וכידוע ביאור רבותינו נשיאינו על הפסוק "והאיש משה עניו מאוד" שעיקר ענוותנותו היתה ביחס לדרא דעקבתא דמשיחא, שלמרות הקשיים, הניסיונות, המלעיגים וכו' עומדים בתוקף הכי גדול מתוך אמונה פשוטה.

(על־פי התוועדויות תשמ"ה חלק ד', עמוד 2508 ואילך)

10) קידושין עו, א. 11) שם, ב. 12) שם.

1 **ג. חֵלֶה בַּזְּמַן הַזֶּה, וַאֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵינָהּ שֶׁל**
2 **תּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ - בִּיאַת כֻּלְּכֶם וְלֹא**
3 **בִּיאַת מִקְצָתְכֶם; וּכְשֶׁעָלוּ בִּימֵי עֶזְרָא - לֹא עָלוּ**
4 **כֻּלָּם[13]. וְכֵן תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה[14] - שֶׁל דִּבְרֵי**
5 **סוֹפְרִים[15]. וּלְפִיכָךְ[16] אוֹכְלִים אוֹתָהּ הַכֹּהֲנִים שֶׁבַּזְּמַנֵּנוּ**
6 **שֶׁהֵן בַּחֲזָקָה.**

13) כתובות כה, א. 14) "התרומה בזמן הזה וכו' ואפילו בימי עזרא - אינה מן התורה וכו' שנאמר "כי תבואו אל הארץ" וגו' בביאת כולכם, כשהיו בירושה ראשונה וכו'" (פ"א מהל' תרומות הכ"ו). 15) יבמות פב, ב. 16) כלומר, מפני שזה רק מדרבנן, אבל תרומה דאורייתא מותרת רק לכהן מיוחס. וכן כתב רבינו בפירוש בהל' תרומות פ"ו ה"ב. ולמה אין סומכים על החזקה, כמו בכל איסורי דאורייתא ובית־דין סוקלין ושורפים על סמך חזקה? גזירה היא שגזר נחמיה, ככתוב בספר עזרא ב, סג. וראה מס' כתובות, שם.

7 **ד. מִי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו [שְׁנֵי] עֵדִים שֶׁרָאוּהוּ שֶׁהָיָה**
8 **אוֹכֵל בִּתְרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי זֶה מְיֻחָס. וְאֵין**
9 **מַעֲלִין לְיוֹחֲסִין לֹא מִנְּשִׂיאַת[17] כַּפַּיִם[18], וְלֹא**
10 **מִקְּרִיאָה[19] בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן[20], וְלֹא מֵחִלּוּק תְּרוּמָה**
11 **בְּבֵית הַגְּרָנוֹת, וְלֹא עַל פִּי עֵד אֶחָד.**

17) הכהנים עולים לדוכן כשמגיע שליח־ציבור לברכת "רצה" בשמונה־עשרה, ומברכים את הציבור אחרי שגומר שליח־הציבור את ברכת ההודאה (היינו: ולך נאה להודות). אם העידו עדים שראוהו עולה לדוכן ומברך את העם, אין מחזיקים אותו משום כך למיוחס. 18) כתובות כד, ב. בעיא שלא נפשטה, ולכן אין מעלין. 19) שם כה, ב. 20) "בכל קריאה וקריאה (קריאת התורה) . . . כהן קורא ראשון, ואחריו לוי ואחריו ישראל" (פי"ב מהל' תפילה הי"ח).

12 **ה. כֹּהֵן מְיֻחָס שֶׁאָמַר: בְּנִי זֶה כֹּהֵן הוּא - אֵין**
13 **מַעֲלִין[21] אוֹתוֹ לְיוֹחֲסִין עַל פִּיו, עַד שֶׁיָּבִיא עֵדִים**
14 **שֶׁהוּא בְּנוֹ.**

21) שם.

15 **ו. כֹּהֵן מְיֻחָס שֶׁיָּצָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ[22] שֶׁהִיא**
16 **כְּשֵׁרָה לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וּבָא הוּא וְהִיא וּבָנִים כְּרוּכִין**
17 **אַחֲרֵיהֶן[23], וְאָמַר: אִשָּׁה שֶׁיָּצְאַת עִמִּי הִיא זוֹ וְאֵלּוּ**
18 **בָּנֶיהָ - אֵינוֹ[24] צָרִיךְ לְהָבִיא עֵדִים לֹא עַל הָאִשָּׁה וְלֹא**
19 **עַל הַבָּנִים. מֵתָה וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ - צָרִיךְ לְהָבִיא עֵדִים**
20 **שֶׁאֵלּוּ בָּנָיו[25], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא עֵדִים עַל אִמָּן**
21 **שֶׁהִיא[26] כְּשֵׁרָה, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הֶחְזַק שֶׁיָּצְאָה מֵעִמָּנוּ**
22 **כְּאִשָּׁה כְּשֵׁרָה.**

22) שבדקוה כשנשאת (רש"י). 23) בכת"י תימן: אחריה.
24) קידושין עט, ב. 25) שם. 26) בכת"י תימן: שהיתה.

23 **ז. יָצָא כֹּהֵן מְיֻחָס לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וּבָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ**
24 **וּבָנָיו, וְאָמַר: אִשָּׁה זוֹ נָשָׂאתִי וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ - צָרִיךְ[27]**
25 **לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאִשָּׁה זוֹ כְּשֵׁרָה, וְאֵינוֹ מֵבִיא עֵדִים**
26 **שֶׁאֵלּוּ בָּנֶיהָ. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ כְּרוּכִין אַחֲרֶיהָ. וְאִם בָּא**
27 **בִּשְׂתֵי נָשִׁים, וְהֵבִיא רְאָיָה עַל הָאַחַת, אַף עַל פִּי**
28 **שֶׁהַבָּנִים קְטַנִּים וּכְרוּכִין אַחֲרֶיהָ - צָרִיךְ[28] לְהָבִיא**
29 **רְאָיָה עֲלֵיהֶם; שֶׁמָּא בָּנָיו מִן הָאַחֶרֶת הֵם וְנִכְרְכוּ**
30 **אַחַר זוֹ הַמְיֻחֶסֶת.**

27) שם. 28) שם.

31 **ח. בָּא הוּא וּבָנָיו, וְאָמַר: אִשָּׁה נָשָׂאתִי וָמֵתָה וְאֵלּוּ**
32 **בָּנֶיהָ - מֵבִיא עֵדִים[29] שֶׁאוֹתָהּ הָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה הָיְתָה**
33 **וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ. וְכַדִּין הַזֶּה דָּנִין[30] בְּיִשְׂרָאֵל מְיֻחָס וּבְלֵוִי**
34 **מְיֻחָס. וְאַחַר כָּךְ נָעִיד עַל בְּנוֹ זֶה שֶׁהוּא מְיֻחָס, כְּדֵי**
35 **שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לַסַּנְהֶדְרִין[31].**

29) שם. 30) שם, שהמשנה אומרת "מי שיצא הוא ואשתו" וכו', כלומר, בין כהן בין ישראל (מגיד־משנה).
31) כמבואר למעלה ה"ב.

36 **ט. אֵין מַעֲלִין מִשְּׁטָרוֹת לְכְהֻנָּה[32]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה**
37 **כָּתוּב בִּשְׁטָר: פְּלוֹנִי כֹּהֵן לָוֶה מִפְּלוֹנִי וְהִלְוָהוּ כָּךְ**
38 **וָכָךְ, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה - אֵין מַחֲזִיקִין בָּהֶם כֹּהֵן זֶה**
39 **שֶׁהוּא מְיֻחָס, שֶׁמָּא לֹא הֵעִידוּ אֶלָּא עַל הַמִּלְוֶה. בַּמֶּה**
40 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן יִחוּס: אֲבָל לַחֲזָקָה שֶׁיִּהְיֶה**
41 **כֹּהֵן כְּכֹהֲנֵי זְמַן זֶה, וְיֹאכַל תְּרוּמָה וְחַלָּה שֶׁל דִּבְרֵי**
42 **סוֹפְרִים[33] וּבְשְׂאָר קָדְשֵׁי הַגְּבוּל[34] - מַעֲלִין מִן**
43 **הַשְּׁטָרוֹת[35], וְעַל פִּי עֵד אֶחָד, וּמִנְּשִׂיאוּת כַּפַּיִם,**
44 **וּמִקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן.**

32) כתובות פד, ב. 33) כמבואר למעלה ה"א. 34) לתת לו מתנות כהונה, כמו: פדיון הבן, פדיון פטר חמור וראשית הגז. 35) שם.

45 **י. וְכֵן כָּל כֹּהֵן שֶׁאָמַר: בְּנִי זֶה כֹּהֵן - נֶאֱמָן לְהַאֲכִילוֹ**

בִּתְרוּמָה[36] וְלִהְיוֹתוֹ בְּחֶזְקַת כֹּהֵן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לֹא עַל הַבָּנִים וְלֹא עַל הָאִשָּׁה.

36) שם כה, ב.

יא. שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לִמְדִינָה, זֶה אוֹמֵר: אֲנִי וַחֲבֵרִי כֹּהֵן, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי וַחֲבֵרִי כֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאִין כְּגוֹמְלִין זֶה אֶת זֶה - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין[37], וּשְׁנֵיהֶם בְּחֶזְקַת[38] כֹּהֲנִים. וְכֵן עַד שֶׁאָמַר: רָאִיתִי זֶה שֶׁנָּשָׂא כַּפָּיו, אוֹ שֶׁאָכַל בִּתְרוּמָה, אוֹ שֶׁחָלַץ עַל הַגֹּרֶן, אוֹ שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן וְקָרָא אַחֲרָיו לֵוִי[39] - מַחֲזִיקִין אוֹתוֹ בִּכְהֻנָּה עַל פִּיו. וְכֵן אִם הֵעִיד שֶׁזֶּה קָרָא שֵׁנִי בַּתּוֹרָה אַחַר כֹּהֵן[40] - מַחֲזִיקִין אוֹתוֹ בִּלְוִיָּה[41].

37) שם כד, א. 38) כמבואר למעלה ה"ט, שמחזיקים בכהונה על פי עד אחד. 39) שם: שאם לא קראו אחריו לוי, בזה שהוא היה הראשון - עוד אין הוכחה שהוא כהן, שאולי קראו אותו ראשון בחזקת שהוא גדול. 40) שם. 41) ליתן לו מעשה ראשון.

יב. הֵעִיד[42] שֶׁרָאָה זֶה שֶׁחָלַץ עִם אֶחָיו בְּבֵית דִּין תְּרוּמָה שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן לַכֹּהֲנִים - אֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה בְּעֵדוּת זוֹ; שֶׁמָּא חָלָל הוּא, וְלָקַח חֵלֶק יֵרֵשָׁתוֹ מִתְּרוּמָה לְמָכְרָה[43].

42) עד אחד (מגיד־משנה). 43) לכהן (שם כו.).

יג. מִי שֶׁבָּא בַּזְּמַן הַזֶּה וְאָמַר: כֹּהֵן אֲנִי - אֵינוֹ נֶאֱמָן, וְאֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה עַל פִּי עַצְמוֹ[44], וְלֹא יִקְרָא בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן, וְלֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, וְלֹא יֹאכַל בְּקָדְשֵׁי הַגְּבוּל[45], עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עֵד אֶחָד. אֲבָל אוֹסֵר עַצְמוֹ בִּגְרוּשָׁה וְזוֹנָה וַחֲלָלָה[46], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לְמֵתִים. וְאִם נָשָׂא אוֹ נִטְמָא - לוֹקֶה[47], וְהַנִּבְעֶלֶת[48] (לוֹ) סְפֵק חֲלָלָה[49].

44) שם כג, ב. 45) מפני שמקריאה בתורה ראשון ומנשיאות כפים ומאכילת וחלוקת תרומה בבית הגורן, מחזיקין אותו לכהן, כמבואר למעלה ה"ט, ומכיון שאין מי שיעיד עליו שהוא כהן, רק הוא בעצמו, ואין הוא נאמן על עצמו (מגיד־משנה). 46) שהרי אומר שכהן הוא, ונעשו פסולי הכהונה עליו כחתיכה דאיסורא, כמבואר למעלה פי"ח ה"ט. 47) מכיון שלא הוחזק מתחילה לישראל או לכהן, ועד אחד נאמן לומר עליו שהוא כהן, נאמן על עצמו בנוגע אליו (מחנה אפרים). 48) מפסולי כהונה, כגון גרושה וזונה. 49) ואם כהן אחר בא עליה, אינו לוקה. וכן זרעה מכהן, הם ספק חללים (חלקת מחוקק).

יד. וְאִם הָיָה מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ - נֶאֱמָן[50]. כֵּיצַד? מַעֲשֶׂה[51] בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר: זָכוּר אֲנִי כְּשֶׁהָיִיתִי תִּינוֹק וְהָיִיתִי מֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִי, הוֹצִיאוּנִי מִבֵּית הַסֵּפֶר[52] וְהִפְשִׁיטוּנִי כֻּתָּנְתִּי וְהִטְבִּילוּנִי[53] לֶאֱכֹל תְּרוּמָה לָעֶרֶב, וַחֲבֵרַי בּוֹדְלִין מִמֶּנִּי[54] וְהָיוּ קוֹרְאִין אוֹתִי יוֹחָנָן אוֹכֵל חַלּוֹת. וְהֶעֱלָהוּ רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ לַכְּהֻנָּה עַל פִּי עַצְמוֹ.

50) להיות בחזקת כהן ולאכול קדשי הגבול, שדינו כעד אחד המבואר למעלה ה"ט. 51) כתובות כו, א. 52) הוכחה שאינו עבד (שעבד כהן מותר בתרומה) "שאסור לאדם שילמד את עבדו תורה" (פ"ח מהל' עבדים הי"ח). 53) "מפני שסתם תינוק מטפח באשפות, ושרצין מצוין שם" (רש"י). 54) כדי שלא יטמאו את התרומה.

טו. נֶאֱמָן גָּדוֹל לוֹמַר[55]: זָכוּר אֲנִי כְּשֶׁהָיִיתִי תִּינוֹק[56] וְרָאִיתִי פְּלוֹנִי טוֹבֵל וְאוֹכֵל בִּתְרוּמָה לָעֶרֶב, וּמַחֲזִיקִין אוֹתוֹ בִּכְהֻנָּה בְּעֵדוּתוֹ[57]. מִי שֶׁבָּא בַּזְּמַן הַזֶּה וְאָמַר: כֹּהֵן אֲנִי, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד לוֹ: שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאָבִיו שֶׁל זֶה כֹּהֵן - אֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה בְּעֵדוּת זֶה, שֶׁמָּא חָלָל הוּא[58], עַד שֶׁיָּעִיד שֶׁזֶּה כֹּהֵן[59] הוּא. אֲבָל אִם הֶחֱזַק אָבִיו כֹּהֵן, אוֹ שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁאָבִיו שֶׁל זֶה כֹּהֵן - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת אָבִיו.

55) כתובות כח, א. 56) בכת"י תימן: קטן. 57) שדינו כעד אחד. 58) מכיון שלא הוחזק אביו לכהן ויש רק עד אחד, חוששין לבנו אפילו כשלא יצא עליו קול שהוא בן גרושה או בן חללה (מגיד־משנה). 59) כשר, לא חלל.

טז. מִי שֶׁהֶחֱזַק אָבִיו כֹּהֵן, וְיָצָא עָלָיו קוֹל שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ חֲלוּצָה - חוֹשְׁשִׁין לוֹ וּמוֹרִידִין אוֹתוֹ[60]. בָּא עֵד אֶחָד אַחַר כָּךְ וְהֵעִיד שֶׁהוּא כָּשֵׁר - מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה עַל פִּיו. בָּאוּ שְׁנַיִם עֵדִים אַחַר כָּךְ וְהֵעִידוּ שֶׁהוּא חָלָל - מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִן הַכְּהֻנָּה. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁהוּא כָּשֵׁר - מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה. שֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן מִצְטָרֵף לְעֵד רִאשׁוֹן[61], וַהֲרֵי שְׁנַיִם מְעִידִין שֶׁהוּא כָּשֵׁר וּשְׁנַיִם מְעִידִים שֶׁהוּא פָּסוּל; יִדְחוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ, וְיִדָּחֶה הַקּוֹל שֶׁהַשְּׁנַיִם כְּמֵאָה, וְיִשָּׁאֵר כֹּהֵן בְּחֶזְקַת אָבִיו[62].

60) שם כו, א. 61) שם. 62) כלל הוא בתלמוד, שאם יש שני עדים כנגד שני עדים - אנו מעמידין את האדם על חזקתו (יבמות לא.) ואין חוששין לקול במקום עדים, ואפילו כשעדים אחרים מכחישים אותם.

יז. אִשָּׁה שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אַחַר בַּעְלָהּ וְיָלְדָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן וְהַשֵּׁנִי יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה סְפֵק כֹּהֵן[63]. וְכֵן אִם נִתְעָרֵב וְלַד כֹּהֵן בְּוֹלַד יִשְׂרָאֵל וְהִגְדִּילוּ הַתַּעֲרוּבוֹת - כָּל אֶחָד מֵהֶן סְפֵק כֹּהֵן. וְנוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֲמָרֵי יִשְׂרָאֵל וְחֲמָרֵי כֹּהֲנִים: נוֹשְׂאִין נָשִׁים הָרְאוּיוֹת לִכְהֻנָּה, וְאֵין מִטַּמְּאִים לְמֵתִים, וְלֹא אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה; וְאִם נָשְׂאוּ גְּרוּשָׁה - מוֹצִיאִין וְאֵינָן לוֹקִין.

63) שם ק, ב.

יח. שְׁנֵי כֹּהֲנִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ וַלְדוֹתֵיהֶם, אוֹ אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה אַחַר בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן אַחֵר וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ

בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן - נוֹתְנִין לוֹ עַל הַוָּלָד חֲמֵרֵי שְׁנֵיהֶם: הוּא אוֹנֵן עֲלֵיהֶם[64], וְהֵן אוֹנְנִין עָלָיו[65]; הוּא אֵין מִטַּמֵּא לָהֶם[66], וְהֵם אֵינָן מִטַּמְּאִין לוֹ[67]; וְעוֹלֶה בְּמִשְׁמָרוֹ שֶׁל זֶה וְשֶׁל זֶה[68], וְאֵין חוֹלֵק[69]. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם בְּמִשְׁמָר אֶחָד וּבֵית אָב אֶחָד - נוֹטֵל חֵלֶק אֶחָד.

64) ביום המיתה של קרובים, האדם מתאונן על מותו ונקרא "אונן", ודיני אונן מבוארים בהלכות אבל. 65) "וביום מותו (של הולד) אסורים שניהם בקדשים" (רש"י). ויצוייר הדבר ששניהם מתו אחרי לידתו, והאשה לא נתגרשה מן הראשון (אם נתגרשה ונשאה השני, הרי הבן חלל ומותר ליטמא למתים, ובמשנה שם אמרו: "הוא אינו מטמא להם"), כגון שנשאת לראשון ונתעברה ממנו ואחר־כך נתברר שקידושי הראשון היו קידושי טעות, ונשאה לשני בתוך שלשה חדשים, בלא גט, שהרי היא אינה צריכה גט, מכיון שנתברר שקידושי טעות היו (גמרא שם). 66) לכל אחד מהם, שמא לאו אביו הוא. 67) כל אחד מהם אינו מטמא לו, שמא אינו בנו. 68) עשרים וארבעה משמרות של כהנים היו במקדש, והיו מתחלפים כל שבוע לפי תור שנקבע להם ע"י גורל בימי דוד. והמשמרות נחלקו לבתי אב, וכל בית אב היה עובד במקדש יום אחד מימי השבוע של משמרו. ואפילו אם שני הכהנים הללו משתייכים לשני משמרות, אין חברי המשמרות יכולים לעכב עליו מלעבוד בבית המקדש בשבוע שלהם. 69) אנשי כל בית אב חולקים ביניהם את עורות הקדשים, ואת חלקם בבשר הקרבנות שהקריבו ביומם. הספק הזה אינו מקבל חלק, כי שני המשמרות דוחים אותו וטוענים: הבא ראיה שאתה ממשמר שלנו - ותקח.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהֵן בָּאִין מִכֹּחַ נִשּׂוּאִין; אֲבָל בִּזְנוּת - גָּזְרוּ חֲכָמִים[70] שֶׁמְּשַׁתְּקִין אוֹתוֹ מִדִּין כְּהֻנָּה כְּלָל, הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אָבִיו הַוַּדַּאי. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו - עַד שֶׁיִּהְיֶה זַרְעוֹ מְיֻחָס אַחֲרָיו.

70) שם ק, ב. והסמיכו גזירתם על הכתוב.

כ. כֵּיצַד? עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים שֶׁפֵּרַשׁ אֶחָד מֵהֶם וּבָעַל, שֶׁהֲרֵי הַוָּלָד כֹּהֵן וַדַּאי, וְאַף עַל פִּי כֵן, הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אָבִיו שֶׁיִּתְיַחֵס לוֹ - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ מִדִּין כְּהֻנָּה, וְאֵינוֹ עוֹבֵד וְלֹא אוֹכֵל וְלֹא חוֹלֵק. וְאִם נִטְמָא לְמֵתִים אוֹ נָשָׂא גְרוּשָׁה - לוֹקֶה, שֶׁאֵין כָּאן סְפֵק הֶתֵּר.

יום רביעי ט' תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר איסור חיבוק ונישוק לערוה דרך תאוה; אם מותר להסתכל בבתולה או באשתו נדה; אם מותר לחבק אחת מן העריות שאין לבו נוקפו עליהן; נשים המסולולות אם נאסרות לכהונה או לבעליהן; אם ישמש האדם עם אשתו שלא כדרכה או לאור הנר או ביום; וכל הנהגת האדם עם אשתו בתשמיש המטה; אסור להוציא שכבת זרע לבטלה ושיתקשה עצמו לדעת; אסור לעבור על פתח זונה; אסור לשלוח יד במבושיו אם אינו נשוי; שישיא בניו סמוך לפרקן; ומי שגרש אשתו אם תדור עמו בחצר; אם ישא אשה ודעתו לגרשה; ואשה שנשאת לשני אנשים ומתו; לעולם ימכור אדם מה שיש לו לישא בת תלמיד חכם.

א. כָּל הַבָּא עַל עֶרְוָה[2] מִן הָעֲרָיוֹת דֶּרֶךְ אִיבָרִים, אוֹ שֶׁחִבֵּק וְנִשֵּׁק דֶּרֶךְ תַּאֲוָה וְנֶהֱנָה בְּקֵרוּב בָּשָׂר - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[3] מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֲקוֹת[4] הַתּוֹעֵבֹת וְגוֹמֵר. וְנֶאֱמַר: לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה - כְּלוֹמַר: לֹא תִקְרְבוּ לִדְבָרִים הַמְּבִיאִין לִידֵי גִלּוּי עֶרְוָה[5].

2) כל ביאות שחייבים עליהן מיתת בית דין או כרת "והם האמורים בפרשת אחרי מות הן הנקראות עריות וכל אחת מהן נקראת ערווה. 3) אבל מיתת בית דין וכרת אינו חייב אלא בביאה או בהעראה. ודברים אלה אסורים גם בחייבי לאווין, אבל אינו לוקה אלא בחייבי כריתות בלבד. 4) מנהגים המביאים לתועבות הזימה. 5) מדרבנן.

ב. הָעוֹשֶׂה דָּבָר מֵחֻקּוֹת אֵלּוּ - הֲרֵי הוּא חָשׁוּד עַל הָעֲרָיוֹת. וְאָסוּר לְאָדָם לִקְרֹץ בִּידָיו וּבְרַגְלָיו אוֹ לִרְמֹז בְּעֵינָיו לְאַחַת מִן הָעֲרָיוֹת, אוֹ לִשְׂחֹק עִמָּהּ[6] אוֹ לְהָקֵל רֹאשׁ. וַאֲפִלּוּ לְהָרִיחַ בְּשָׂמִים שֶׁעָלֶיהָ אוֹ לְהַבִּיט בְּיָפְיָהּ - אָסוּר. וּמַכִּין[7] לַמִּתְכַּוֵּן לְדָבָר זֶה מַכַּת מַרְדּוּת. וְהַמִּסְתַּכֵּל אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁל אִשָּׁה וְנִתְכַּוֵּן לֵהָנוֹת - כְּמִי שֶׁנִּסְתַּכֵּל בִּמְקוֹם הַתֹּרֶף[8]. וַאֲפִלּוּ לִשְׁמֹעַ קוֹל הָעֶרְוָה אוֹ לִרְאוֹת שַׂעֲרָהּ - אָסוּר.

6) "שחוק וקלות ראש מרגילין לערווה". 7) ככל העובר על דברי חכמים. 8) ערוותה.

ג. וְהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אֲסוּרִין בְּחַיָּבֵי[9] לָאוִין. וּמֻתָּר לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַפְּנוּיָה וּלְבָדְקָהּ, בֵּין בְּתוּלָה בֵּין בְּעוּלָה, כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אִם הִיא נָאָה בְּעֵינָיו יִשָּׂאֶנָּה, וְאֵין בָּזֶה צַד אִסּוּר. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן. אֲבָל לֹא יִסְתַּכֵּל דֶּרֶךְ זְנוּת. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי, וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה.

9) כלומר, גם בחייבי לאווין. וחיבוק ונישוק וקרבת בשר בחייבי לאווין איסורן מדרבנן.

ד. וּמֻתָּר לְאָדָם לְהַבִּיט בְּאִשְׁתּוֹ כְּשֶׁהִיא נִדָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֶרְוָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֲנָאַת לֵב מִמֶּנָּה בָּרְאִיָּה, הוֹאִיל וְהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לְאַחַר זְמַן - אֵינוֹ בָּא בָּזֶה לִדְבַר מִכְשׁוֹל. אֲבָל לֹא יִשְׂחֹק וְלֹא יָקֵל רֹאשׁ עִמָּהּ, שֶׁמָּא יַרְגִּיל לָעֲבֵרָה.

ה. אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאִשָּׁה כְּלָל, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, בֵּין שִׁפְחָה בֵּין מְשֻׁחְרֶרֶת, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר. בְּאֵי זֶה שִׁמּוּשׁ אָמְרוּ[10]? רְחִיצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וְהַצָּעַת מִטָּה לְפָנָיו, וּמְזִיגַת הַכּוֹס, שֶׁאֵין

עוֹשֶׂה לְאִישׁ דְּבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. וְאֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל, וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי שָׁלִיחַ.

10) שאסור.

ו. הַמְחַבֵּק אַחַת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁאֵין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם נוֹקְפוֹ[11] עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁנִּשֵּׁק לְאַחַת מֵהֶן, כְּגוֹן אֲחוֹתוֹ הַגְּדוֹלָה וַאֲחוֹת אִמּוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָאָה כְּלָל - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה בְּיוֹתֵר, וְדָבָר אָסוּר הוּא, וּמַעֲשֶׂה טִפְּשִׁים הוּא. שֶׁאֵין קְרֵבִין לְעֶרְוָה כְּלָל, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, חוּץ מֵהָאֵם לִבְנָהּ וְהָאָב לְבִתּוֹ.

11) כלומר, אין לבו חרד שיבוא לידי חטא.

ז. כֵּיצַד? מֵתֶר הָאָב לְחַבֵּק בִּתּוֹ וּלְנַשְּׁקָהּ, וְתִישַׁן עִמּוֹ בְּקֵרוּב בָּשָׂר, וְכֵן הָאֵם עִם בְּנָהּ, כָּל זְמַן שֶׁהֵם קְטַנִּים. הִגְדִּילוּ וְנַעֲשָׂה הַבֵּן גָּדוֹל וְהַבַּת גְּדוֹלָה עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁדַיִם נְכוֹנוּ וּשְׂעָרָךְ צָמַח - זֶה יָשֵׁן בִּכְסוּתוֹ, וְהִיא יְשֵׁנָה בִּכְסוּתָהּ. וְאִם הָיְתָה הַבַּת בּוֹשָׁה לַעֲמֹד לִפְנֵי אָבִיהָ עֲרֻמָּה, אוֹ שֶׁנִּשֵּׁאת[12], וְכֵן אִם הָאֵם בּוֹשָׁה לַעֲמֹד בִּפְנֵי בְּנָהּ עֲרֻמָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן קְטַנִּים - מִשֶּׁהִגִּיעוּ לְהִכָּלֵם מֵהֶן אֵין יְשֵׁנִים עִמָּהֶם אֶלָּא בִּכְסוּתָן.

12) ואפילו נתקדשה.

ח. נָשִׁים הַמְסוֹלְלוֹת[13] זוֹ בָּזוֹ - אָסוּר, וּמִמַּעֲשֵׂה מִצְרַיִם הוּא שֶׁהִזְהִירָנוּ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא תַעֲשׂוּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: מֶה הָיוּ עוֹשִׂים? אִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ, וְאִשָּׁה נוֹשֵׂאת אִשָּׁה, וְאִשָּׁה נִשֵּׂאת לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים. אַף עַל פִּי שֶׁמַּעֲשֶׂה זֶה אָסוּר - אֵין מַלְקִין עָלָיו, שֶׁאֵין לוֹ לָאוּ מְיֻחָד, וַהֲרֵי אֵין שָׁם בִּיאָה כְּלָל. לְפִיכָךְ אֵין נֶאֱסָרוֹת לַכֹּהֲנָה מִשּׁוּם זְנוּת, וְלֹא תֵאָסֵר אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ בָּזֶה, שֶׁאֵין כָּאן זְנוּת[14]. וְרָאוּי לְהַכּוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת, הוֹאִיל וְעָשׂוּ אִסּוּר[15]. וְיֵשׁ לָאִישׁ לְהַקְפִּיד עַל אִשְׁתּוֹ מִדָּבָר זֶה, וּמוֹנֵעַ הַנָּשִׁים הַיְדוּעוֹת בְּכָךְ מִלְּהִכָּנֵס לָהּ וּמִלָּצֵאת הִיא אֲלֵיהֶן.

13) "מביאות אשה על אשה ... וזה שקוראין חכמים נשים המסוללות זו בזו". 14) "פריצותא בעלמא" ומשום פריצותא אין אשה נאסרת על בעלה. 15) ככל העובר על איסור מדבריהם.

ט. אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם - מֻתֶּרֶת הִיא לוֹ. לְפִיכָךְ כָּל מַה שֶּׁאָדָם רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת בְּאִשְׁתּוֹ - עוֹשֶׂה: בּוֹעֵל בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, וּמְנַשֵּׁק בְּכָל אֵבֶר וְאֵבֶר שֶׁיִּרְצֶה, [וּבָא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ וְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, מִדַּת חֲסִידוּת שֶׁלֹּא יָקֵל אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ לְכָךְ, וְשֶׁיְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת, וְלֹא יָסוּר מִדֶּרֶךְ הָעוֹלָם וּמִנְהָגוֹ, שֶׁאֵין דָּבָר זֶה אֶלָּא כְּדֵי לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת.

י. אָסוּר לְאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר. הֲרֵי שֶׁהָיְתָה שַׁבָּת וְלֹא הָיָה לוֹ בַּיִת אַחֵר וְהָיָה הַנֵּר דָּלוּק - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁמֵּשׁ כְּלָל. וְכֵן אָסוּר לְיִשְׂרְאֵלִי לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בַּיּוֹם, שֶׁעַזּוּת פָּנִים הִיא לוֹ. וְאִם הָיָה תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁאֵינוֹ בָא לְהִמָּשֵׁךְ בְּכָךְ - הֲרֵי זֶה מַאֲפִיל בְּטַלִּיתוֹ וּמְשַׁמֵּשׁ. וְאֵין נִזְקָקִין לְדָבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ גָּדוֹל[16]. וְדַרְכָּהּ קְדֵשָׁה לְשַׁמֵּשׁ בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה.

16) "כמו דרך הרפואה".

יא. אֵין דַּעַת חֲכָמִים נוֹחָה לְמִי שֶׁהוּא מַרְבֶּה בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וְיִהְיֶה מָצוּי אֵצֶל אִשְׁתּוֹ כְּתַרְנְגוֹל, וּפָגוּם הוּא עַד מְאֹד, וּמַעֲשֶׂה בּוּרִים הוּא. אֶלָּא כָּל הַמְמַעֵט בְּתַשְׁמִישׁ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח; וְהוּא שֶׁלֹּא יְבַטֵּל עוֹנָה [אֶלָּא] מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ. וְלֹא תִּקְּנוּ בָּרִאשׁוֹנָה[17] לְבַעֲלֵי קְרָיִין שֶׁלֹּא יִקְרְאוּ בַּתּוֹרָה עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ, אֶלָּא כְּדֵי לְמַעֵט בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה.

17) אחר כך בטלוה.

יב. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ אָדָם מִטָּתוֹ וְלִבּוֹ מְחַשֵּׁב בְּאִשָּׁה אַחֶרֶת, וְלֹא יִבְעַל מִתּוֹךְ שִׂכְרוּת, וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂנְאָה, וְלֹא יָבוֹא עָלֶיהָ עַל כָּרְחָהּ וְהִיא יְרֵאָה מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּשֶׁיִּהְיֶה אֶחָד מֵהֶן מְנֻדֶּה, וְלֹא יָבוֹא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לְגָרְשָׁהּ. וְאִם עָשָׂה כֵּן - הַבָּנִים אֵינָן הֲגוּנִים, אֶלָּא מֵהֶן עַזֵּי פָּנִים וּמֵהֶן מוֹרְדִים וּפוֹשְׁעִים.

יג. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל אִשָּׁה חֲצוּפָה שֶׁהִיא תּוֹבַעַת תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בְּפִיהָ, אוֹ הַמְפַתֶּה אִשָּׁה לְשֵׁם נְשׁוּאִין, אוֹ הַמִּתְכַּוֵּן לָבוֹא עַל רָחֵל אִשְׁתּוֹ וּבָא עַל לֵאָה אִשְׁתּוֹ, וּמִי שֶׁלֹּא שָׁהָתָה אַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַהֲרֵי הַבֵּן סָפֵק - כָּל אֵלּוּ הַבָּנִים הַיְלוּדִים מֵהֶם הֵם הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים שֶׁיִּסּוּרֵי הַגָּלוּת בּוֹרְרִין אוֹתָן.

יד. וְאָסוּר לְאָדָם לָבוֹא עַל אִשְׁתּוֹ בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת אוֹ בְּגַנּוֹת וּבְפַרְדֵּסִין, אֶלָּא בְּבֵית דִּירָה; שֶׁלֹּא יֵרָאֶה כִּזְנוּת, וְיַרְגִּילוּ עַצְמָם לִידֵי זְנוּת. וְהַבּוֹעֵל אֶת אִשְׁתּוֹ בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בַּשּׁוּק[18], וְהַמְקַדֵּשׁ בְּלֹא שִׁדּוּךְ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

18) "אפילו בכספא דמנהג זילות ופריצות הוא".

טו. וְאַכְסְנַאי אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה עַד שֶׁיַּחֲזוֹר לְבֵיתוֹ. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים עַל הָאִישׁ שֶׁיָּדוּר בְּבֵית חָמִיו, שֶׁזּוּ עַזּוּת פָּנִים הִיא. וְלֹא יִכָּנֵס עִמּוֹ לַמֶּרְחָץ.

טז. וְלֹא יִכָּנֵס אָדָם עִם אָבִיו לַמֶּרְחָץ, וְלֹא עִם בַּעַל אֲחוֹתוֹ, וְלֹא עִם תַּלְמִידוֹ. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לְתַלְמִידוֹ - מֵתֵּר. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ שְׁנֵי אַחִים כְּאֶחָד לַמֶּרְחָץ.

יז. לֹא יְהַלְּכוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּעֵי[19] רֹאשׁ בַּשּׁוּק, אַחַת פְּנוּיָה[20] וְאַחַת אֵשֶׁת אִישׁ. וְלֹא תֵּלֵךְ אִשָּׁה בַּשּׁוּק וּבְנָהּ אַחֲרֶיהָ. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְפַּשּׁוּ בְּנָהּ, וְתֵלֵךְ אַחֲרָיו לְהַחֲזִירוֹ, וְיִתְעַלְּלוּ בָּהּ הָרְשָׁעִים שֶׁתִּפְסוּהוּ דֶּרֶךְ שְׁחוֹק.

19) מגולות שער. 20) אלמנה או גרושה או בעולה, אבל בתולה מותרת לצאת פרועת ראש.

יח. אָסוּר לְהוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. לְפִיכָךְ לֹא יִהְיֶה אָדָם דָּשׁ מִבִּפְנִים וְזוֹרֶה מִבַּחוּץ, וְלֹא יִשָּׂא קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד. אֲבָל אִלּוּ שֶׁמְּנָאֲפִין בַּיָּד וּמוֹצִיאִין שִׁכְבַת זֶרַע - לֹא דַּי לָהֶם שֶׁאִסּוּר גָּדוֹל הוּא, אֶלָּא שֶׁהָעוֹשֶׂה זֶה - בְּנִדּוּי הוּא יוֹשֵׁב[21], וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ, וּכְאִלּוּ הָרַג הַנֶּפֶשׁ.

21) כלומר, שחכמים נידו כל מי שיעשה כן.

יט. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם שֶׁיַּקִּישָׁה עַצְמוֹ לְדַעַת אוֹ יָבִיא עַצְמוֹ לִידֵי הִרְהוּר. אֶלָּא אִם יָבוֹא לוֹ הִרְהוּר - יַסִּיעַ לִבּוֹ מִדִּבְרֵי הַבַּאי (וְהַשִּׂחָתָה) לְדִבְרֵי תּוֹרָה[22], שֶׁהִיא אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן. לְפִיכָךְ אָסוּר לְאָדָם לִישֹׁן עַל עָרְפּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה, עַד שֶׁיִּטֶּה מְעַט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי קִשּׁוּי.

22) "משכהו לבית המדרש".

כ. וְלֹא יִסְתַּכֵּל בִּבְהֵמָה וּבְחַיָּה וָעוֹף בְּשָׁעָה שֶׁמִּזְדַּקְּקִין זָכָר לִנְקֵבָה. וּמֵתֵּר לְמַרְבִּיעֵי בְּהֵמָה לְהַכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן עֲסוּקִין בִּמְלַאכְתָּן לֹא יָבוֹאוּ לִידֵי הִרְהוּר.

כא. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם לְהִסְתַּכֵּל בַּנָּשִׁים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן עוֹמְדוֹת עַל הַכְּבִיסָה. אֲפִלּוּ לְהִסְתַּכֵּל בְּבִגְדֵי צֶמֶר שֶׁל אִשָּׁה שֶׁהוּא מַכִּירָהּ - אָסוּר, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר.

כב. מִי שֶׁפָּגַע בְּאִשָּׁה בַּשּׁוּק - אָסוּר לוֹ לְהַלֵּךְ אַחֲרֶיהָ, אֶלָּא רָץ וּמְסַלְּקָהּ לִצְדָדִין אוֹ לְאַחֲרָיו. וְכָל הַמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק אַחֲרֵי אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה מְקַלֵּי עַמֵּי הָאָרֶץ. וְאָסוּר לַעֲבֹר עַל פֶּתַח אִשָּׁה זוֹנָה עַד שֶׁיַּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ.

כג. וְאָסוּר לְאָדָם שֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי לִשְׁלֹחַ יָדוֹ בִּמְבוּשָׁיו, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר. וַאֲפִלּוּ מִתַּחַת טִבּוּרוֹ לֹא יַכְנִיס[23] יָדוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר. וְאִם הִשְׁתִּין מַיִם - לֹא יֵאָחֵז בָּאַמָּה וְיַשְׁתִּין. וְאִם הָיָה נָשׂוּי - מֵתֵּר. וּבֵין נָשׂוּי וּבֵין שֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי - לֹא יוֹשִׁיט יָדוֹ לְאַמָּה כְּלָל אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לִנְקֵבָיו.

23) "לא כתב (רבינו) אסור (כמו בתחילת ההלכה) ... דבזה אין איסור רק מצד תוספת קדושה (שלכן קראו לרבי יהודה הנשיא רבינו הקדוש "שלא הכניס ידו תחת אבנטו".

כד. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים וּגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים - הִתְפָּאֵר אֶחָד מֵהֶם שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא נִסְתַּכֵּל בַּמִּילָה שֶׁלּוֹ, וּמֵהֵן מִי שֶׁהִתְפָּאֵר שֶׁלֹּא הִתְבּוֹנֵן מֵעוֹלָם בְּצוּרַת אִשְׁתּוֹ[24]. מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ פּוֹנֶה מִדִּבְרֵי הַבַּאי לְדִבְרֵי הָאֱמֶת, שֶׁהֵן אוֹחֲזוֹת לְבַב הַקְּדוֹשִׁים.

24) "מעשה באדם שנשא אשה גידמת ולא הכיר בה (במומה) עד יום מותה ... כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו".

כה. מִצְוַת חֲכָמִים, שֶׁיַּשִּׂיא אָדָם בָּנָיו וּבְנוֹתָיו סָמוּךְ לִפְרִקָן; שֶׁאִם יַנִּיחֵן - יָבוֹאוּ לִידֵי זְנוּת אוֹ לִידֵי הִרְהוּר. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא. וְאָסוּר לְהַשִּׂיא אִשָּׁה לְקָטָן[25], שֶׁזֶּה כְּמוֹ זְנוּת הִיא.

25) לפני שנת השלוש עשרה.

כו. וְאֵין הָאִישׁ רַשַּׁאי לֵישֵׁב בְּלֹא אִשָּׁה. וְלֹא יִשָּׂא עֲקָרָה וּזְקֵנָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד[26]. וּרְשׁוּת לְאִשָּׁה שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא לְעוֹלָם אוֹ תִּנָּשֵׂא לְסָרִיס. וְלֹא יִשָּׂא בָּחוּר זְקֵנָה[27], וְלֹא יִשָּׂא זָקֵן יַלְדָּה; שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לִזְנוּת.

26) כאשר עדיין לא קיים מצות פריה ורביה. 27) אפילו הראוייה לילד.

כז. וְכֵן מִי שֶׁגֵּרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין - לֹא תָּדוּר עִמּוֹ בֶּחָצֵר, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לִידֵי זְנוּת. וְאִם הָיָה כֹּהֵן[28] - לֹא תָּדוּר עִמּוֹ בַּמָּבוֹי[29]. וּכְפָר קָטָן נִדּוֹן כְּמָבוֹי. הָיָה לָהּ מִלְוֶה אֶצְלוֹ - עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְתָבְעוֹ. וּגְרוּשָׁה שֶׁבָּאָה עִם הַמְגֻרָּשׁ לְדִין - מְנַדִּין אוֹתָן אוֹ מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת[30]. וְאִם נִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין - מֻתֶּרֶת לְתָבְעוֹ בְּדִין וְלָדוּר עִמּוֹ. וְאִם הָיָה לִבּוֹ גַס[31] בָּהּ - אַף מִן הָאֵרוּסִין אָסוּר. וּמִי נִדְחֶה מִפְּנֵי מִי? הִיא נִדְחֵית מִפָּנָיו. וְאִם הָיְתָה הֶחָצֵר שֶׁלָּהּ - הוּא יִדָּחֶה מִפָּנֶיהָ.

28) שיש עליו גם איסור גרושה. 29) בתים שלהם היו בנויים על פי תכנית שכזו: בתים אחדים פתוחים לחצר אחת וחצרות אחדות פתוחות למבוי. 30) "ואי אתי לקמן לדינא (ואם באו לפנינו לדין) רב פפא אמר שמותי משמתינן להו (מנדין אותן, נידוי הוא חרם קל), רב הונא בריה דרב יהושע אמר נגודי מנגדינן להו" (מכין אותן). ומכיוון שבגמרא לא נפסקה ההלכה, פסק רבינו או נידוי או מכין. 31) "לבו קרוב לה"

כח. אָסוּר לְאָדָם לִשָּׂא אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ;

שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תַּחֲרֹשׁ עַל רֵעֲךָ רָעָה וְהוּא יוֹשֵׁב לָבֶטַח אִתָּךְ. וְאִם הוֹדִיעָהּ בַּתְּחִלָּה שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אוֹתָהּ לְיָמִים - מֻתָּר.

כט. וְלֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה בִּמְדִינָה זוֹ וְאִשָּׁה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת; שֶׁמָּא יַאֲרִיכוּ הַיָּמִים, וְנִמְצָא אָח נוֹשֵׂא אֲחוֹתוֹ וַאֲחוֹת אִמּוֹ וַאֲחוֹת אָבִיו וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאֵינוֹ יָדוּעַ. וְאִם הָיָה אָדָם גָּדוֹל שֶׁשְּׁמוֹ יָדוּעַ, וַהֲרֵי זַרְעוֹ מְפֻרְסָמִין וִידוּעִין - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ל. לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה מִמִּשְׁפַּחַת מְצֹרָעִים וְלֹא מִמִּשְׁפַּחַת נִכְפִּין[32]. וְהוּא שֶׁהֶחֱזִקוּ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים[33] שֶׁיָּבוֹאוּ בְּנֵיהֶם כָּךְ.

32) מחלת הנפילה, "ונקרא כך לפי שמתהפך שלא ברצונו בשעה שהוא כורע". 33) ואף על פי שרבינו פוסק שבשתי פעמים הווה חזקה, אולם להחזיק את המשפחה צריך שלוש פעמים.

לא. אִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים וָמֵתוּ - לִשְׁלִישִׁי[34] לֹא תִּנָּשֵׂא; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא. וַאֲפִלּוּ נִתְקַדְּשָׁה - יִכָּנֵס. וְלֹא יִשָּׂא יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ כֹּהֶנֶת, שֶׁזֶּה כְּמוֹ חִלּוּל לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. וְאִם נָשָׂא - אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין זִוּוּגָן עוֹלֶה יָפֶה, אֶלָּא מֵת בְּלֹא בָנִים, אוֹ מֵת הוּא אוֹ הִיא בִּמְהֵרָה, אוֹ קְטָטָה תִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם[35]. אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁנָּשָׂא כֹּהֶנֶת - הֲרֵי זֶה נָאֶה וּמְשֻׁבָּח, הֲרֵי תּוֹרָה וּכְהֻנָּה כְּאֶחָד.

34) שהוחזקה שבעליה מתים ונקראת "קטלנית" ויש סכנה לבעל השלישי הנושא אותה. 35) "או מביאתו לידי עניות", ורבינו כותב "קטטה תהיה ביניהם", מפני שעניות מביאה לידי קטטה, כמו שאמרו "כמשלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא" (=כאשר נגמרים השעורים בכד באה מריבה לבית) ודעת רבינו שמריבה גרועה מן העניות. וכאשר משבח רבינו ביתו של תלמיד חכם הוא כותב: ולא מריבה בביתו של תלמיד חכם.

לב. לֹא יִשָּׂא אָדָם בַּת עַמֵּי הָאָרֶץ; שֶׁאִם מֵת אוֹ גוֹלֶה - בָּנָיו עַמֵּי הָאָרֶץ יִהְיוּ, שֶׁאֵין אֻמָּן יוֹדַעַת כֶּתֶר הַתּוֹרָה. וְלֹא יַשִּׂיא בִּתּוֹ לְעַם הָאָרֶץ. שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן בִּתּוֹ לְעַם הָאָרֶץ - כְּמִי שֶׁכְּפָתָהּ וּנְתָנָהּ לִפְנֵי הָאַרְיֵה; מַכֶּה וּבוֹעֵל, וְאֵין לוֹ בֹּשֶׁת פָּנִים. וּלְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם; שֶׁאִם מֵת אוֹ גוֹלֶה - בָּנָיו תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְכֵן יַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם; שֶׁאֵין דָּבָר מְגֻנֶּה וְלֹא מְרִיבָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאין אמן יודעת כתר התורה.."

המושג "כתר תורה" מופיע ברמב"ם שלוש פעמים, ובכל פעם נתכוון לעניין אחר שבכתר התורה.

בהלכות תלמוד תורה (פרק ג' ה"א) כתב "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה, לא יסיח דעתו לדברים אחרים כו'" ובהלכה שבסוף הפרק שם כתב: "אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו כו'".

וכוונתו לשני עניינים: בהלכה א' מדבר על כך שהתורה נעשית כתרו של האדם הלומדה, וזוהי כוונתו במילים "מוכתר בכתר תורה". אבל בסוף הפרק כוונתו לסגולת הלימוד בלילה שעל־ידה זוכה לכתר התורה, היינו לעניין נעלה יותר בתורה גופא - כתרה של תורה. ולכן שינה בענין זה וכתב כתר התורה, היינו לעיקרה ומהותה של התורה, שלא רק שמבין ומשיג את התורה אלא שיש בו גם הדביקות ב'נותן התורה'. אבל הלשון בהלכה א' "כתר תורה" מורה על האדם הלומד שהתורה מכתירה אותו.

אמנם מה שכתב הרמב"ם כאן "שאין אמן יודעת כתר התורה", כוונתו שאינה יודעת יוקר התורה.

(על־פי לקוטי־שיחות עמוד 43 והערה 27)

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר איסור ייחוד עם ערוה מן העריות ועם בהמה או זכר; איסור ייחוד ישראלית עם הגויים וכן תינוק ותינוקת ובהמה; מי שאין לו אשה אם ילמד תינוקות; ואשה אם תלמד קטנים; אין דורשין בסתרי עריות בשלשה; ושירגיל עצמו בקדושה.

א. אָסוּר לְהִתְיַחֵד עִם עֶרְוָה מִן הָעֲרָיוֹת[2], בֵּין זְקֵנָה בֵּין יַלְדָּה; שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְגַלּוֹת עֶרְוָה. חוּץ מֵהָאֵם עִם בְּנָהּ, וְהָאָב עִם בִּתּוֹ, וְהַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה. וְחָתָן שֶׁפִּרְסָה אִשְׁתּוֹ נִדָּה קֹדֶם שֶׁיִּבְעַל - אָסוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, אֶלָּא הִיא יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים וְהוּא יָשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים. וְאִם בָּא עָלֶיהָ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ נִטְמְאַת - מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ.

2) ראה ביאורנו למעלה פרק כא הלכה א. אבל יחוד עם חייבי לאוין אינו אסור מן התורה.

ב. לֹא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל מִשְׁכַּב זְכוּר וְעַל הַבְּהֵמָה. לְפִיכָךְ אֵין אִסּוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהֶן. וְאִם נִתְרַחֵק אֲפִלּוּ מִיִּחוּד זְכוּר וּבְהֵמָה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וּגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מַרְחִיקִין הַבְּהֵמָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְיַחֲדוּ עִמָּהּ. וְאִסּוּר יִחוּד הָעֲרָיוֹת מִפִּי הַקַּבָּלָה[3].

3) כלומר, שקיבלו איש מפי איש עד משה רבינו. ושם "רמז ליחוד מן התורה".

ג. כְּשֶׁאֵרַע מַעֲשֵׂה אַמְנוֹן וְתָמָר גָּזַר דָּוִד וּבֵית דִּינוֹ עַל יִחוּד פְּנוּיָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ עֶרְוָה[4] - בִּכְלַל יִחוּד עֲרָיוֹת הִיא. וְשַׁמַּאי וְהִלֵּל[5] גָּזְרוּ עַל יִחוּד כּוּתִית. נִמְצָא, כָּל הַמִּתְיַחֵד עִם אִשָּׁה שֶׁאָסוּר

1 לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, בֵּין יִשְׂרְאֵלִית בֵּין כּוּתִית - מַכִּין אֶת
2 שְׁנֵיהֶן מַכַּת מַרְדּוּת, הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה, וּמַכְרִיזִין
3 עֲלֵיהֶן[6]. חוּץ מֵאִשֶּׁת אִישׁ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר
4 לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, אִם נִתְיַחֵד - אֵין לוֹקִין; שֶׁלֹּא
5 לְהוֹצִיא לַעַז עָלֶיהָ שֶׁזִּנְּתָה, וְנִמְצָאוּ מוֹצִיאִין לַעַז עַל
6 הַבָּנִים שֶׁהֵן מַמְזֵרִים.

4) אלא לאו, כמבואר בפרק א מהלכות אישות הלכה ד: "הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, לוקה מן התורה". 5) כלומר, בית־שמאי ובית־הלל, ובגמרא עבודה־זרה לו: "ואתו (ובאו) תלמידי בית־שמאי ובית־הלל גזור אפילו איחוד דבת גוים". ומפני "שהיו שמאי והלל עצמן ביום שגזרו שמונה־עשר דבר", הזכיר רבינו את שמאי והלל כגוזרי הגזירה. 6) "מר זוטרא מלקי ומכריז".

7 ד. כָּל אִשָּׁה שֶׁאָסוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ
8 עִמּוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[7] לְהִתְיַחֵד, מִפְּנֵי שֶׁאִשְׁתּוֹ
9 מְשַׁמְּרַתּוּ. אֲבָל לֹא תִּתְיַחֵד יִשְׂרְאֵלִית עִם הַכּוּתִי וְאַף
10 עַל פִּי שֶׁאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל כּוּתִי מְשַׁמְּרַתּוּ
11 וְאֵין לָהֶן בּוּשָׁה.

7) בכת"י תימן: הרי זה מותר.

12 ה. וְכֵן אֵין מוֹסְרִין תִּינוֹק יִשְׂרָאֵל לְכוּתִי לְלַמְּדוֹ סֵפֶר
13 וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת, מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּן חֲשׁוּדִין עַל מִשְׁכַּב
14 זָכוּר. וְאֵין מַעֲמִידִין בְּהֵמָה בִּפַּנְדְּקָיוֹת[8] שֶׁל כּוּתִים,
15 וַאֲפִלּוּ זְכָרִים אֵצֶל זְכָרִים וּנְקֵבוֹת אֵצֶל נְקֵבוֹת.

8) "שעושין להתאכסן עוברי דרכים שם ומעלים שכר לבעלים" (רש"י).

16 ו. וְאֵין מוֹסְרִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[9] לְרוֹעֶה כּוּתִי, אֲפִלּוּ
17 זְכָרִים לְכוּתִים וּנְקֵבוֹת לְכוּתִית. מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּן חֲשׁוּדִין
18 עַל הַרְבָּעַת בְּהֵמָה, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[10] שֶׁהֵן אֲסוּרִין בִּזְכוּר
19 וּבִבְהֵמָה, וְנֶאֱמַר: וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל.

9) שרביעה אסורה גם בעוף, כמבואר למעלה פרק א הלכה טז. 10) למעלה פרק יד הלכה י.

20 ז. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מוֹסְרִין בְּהֵמָה נְקֵבָה לְכוּתִית?
21 מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּן בְּחֶזְקַת נוֹאֲפִים, וּכְשֶׁיָּבוֹא הַנּוֹאֵף לִשְׁכַּב
22 עִם הַכּוּתִית זוֹ, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִמְצָאֶנָּה וְיִשְׁכַּב עִם
23 הַבְּהֵמָה. אוֹ אֲפִלּוּ יִמְצָאֶנָּה יִשְׁכַּב עִם הַבְּהֵמָה.

24 ח. לֹא תִּתְיַחֵד אִשָּׁה אַחַת אֲפִלּוּ עִם אֲנָשִׁים הַרְבֵּה,
25 עַד שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם שָׁם[11]. וְכֵן לֹא
26 יִתְיַחֵד אִישׁ אֶחָד אֲפִלּוּ עִם נָשִׁים הַרְבֵּה. נָשִׁים הַרְבֵּה
27 עִם אֲנָשִׁים הַרְבֵּה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְיִחוּד[12]. הָיוּ
28 הָאֲנָשִׁים מִבַּחוּץ וְהַנָּשִׁים מִבִּפְנִים, אוֹ הָאֲנָשִׁים
29 מִבִּפְנִים וְהַנָּשִׁים מִבַּחוּץ, וּפִרְשָׁה[13] אִשָּׁה אַחַת לְבֵין
30 הָאֲנָשִׁים אוֹ אִישׁ לְבֵין הַנָּשִׁים - אֲסוּרִין מִשּׁוּם
31 יִחוּד[14]. אֲפִלּוּ[15] אִישׁ שֶׁעִסְקוֹ וּמְלַאכְתּוֹ עִם הַנָּשִׁים -
32 אָסוּר לוֹ לְהִתְיַחֵד עִם הַנָּשִׁים. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? יִתְעַסֵּק
33 עִמָּהֶן וְאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, אוֹ יִפְנֶה לִמְלָאכָה אַחֶרֶת.

11) מפני שאשתו משמרתו, כמבואר למעלה הלכה ד. ואין לחוש שמא האשה תזנה עם האחרים, שאין נשותיהן שם, מכיון שהיא לא תזנה מפני בעלה, גם חברתה לא תזנה, מפני שהיא מפחדת שמא היא ובעלה יגלו סודה. 12) אנשים מבחוץ (בבית החיצון) ונשים מבפנים, אין חוששים משום יחוד (שהחיצונים אין להם דרך לפנים, ואם יכנס אחד מהם לפנים - ירגישו בזה חבריו), אנשים מבפנים ונשים מבחוץ, חוששין משום יחוד (שמא יצא אחד מהם ויתייחד עם הנשים). "במתניתא תנא איפכא" (אנשים בחוץ ונשים בפנים חוששין שמא יכנס האחד לפנים... אנשים בפנים ונשים בחוץ אין חוששין... ואם אחד מהם יוצא לבין הנשים אין זה יחוד, דמיסתפי (מפחד) שמא יצא אחד מהם אחריו שהרי דרך הפנימיים על החיצוניים. רש"י) והרי בנשים הרבה עם אנשים הרבה - אין חוששין ליחוד. 13) נראה שרבינו מפרש דברי הגמרא, שהמדובר אם פירשה אשה לבין האנשים או איש לבין הנשים, אבל מותר שיתאספו אנשים הרבה בחדר אחד ונשים בחדר הסמוך לו, אולם בסוכה נא: משמע קצת שלא כדעת רבינו. 14) "אמר אביי, השתא דאמר רב כהנא הכי, ותנא מתניתא איפכא - אנן נעביד לחומרא". 15) כלומר, "אף־על־פי שהיה ראוי להתיר לו יותר, משום דבעבידתיה (בעבודתו) טריד, או משום שאינו יכול ליזהר, אפילו הכי אסור" (הרא"ש). ואף־על־פי שמותר להרביע בהמה (למעלה פרק כא הלכה כ), מפני שעסוק במלאכתו, באשה חוששים יותר.

34 ט. מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם שְׁתֵּי יְבָמוֹת, אוֹ עִם שְׁתֵּי צָרוֹת,
35 אוֹ עִם אִשָּׁה וַחֲמוֹתָהּ, אוֹ עִם אִשָּׁה וּבַת בַּעְלָהּ, אוֹ
36 עִם אִשָּׁה וּבַת חֲמוֹתָהּ; מִפְּנֵי שֶׁשּׂוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ,
37 וְאֵין מְחַפּוֹת זוֹ עַל זוֹ. וְכֵן מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם אִשָּׁה
38 שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ תִּינֹקֶת קְטַנָּה שֶׁיּוֹדַעַת טַעַם בִּיאָה וְאֵינָהּ
39 מוֹסֶרֶת עַצְמָהּ לְבִיאָה; שֶׁאֵינָהּ מְזַנָּה בְּפָנֶיהָ, שֶׁהֲרֵי
40 זוֹ מְגַלָּה אֶת סוֹדָהּ.

41 י. תִּינֹקֶת מִבַּת שָׁלֹשׁ וּלְמַטָּה וְתִינוֹק בֶּן[16] תֵּשַׁע
42 וּלְמַטָּה - מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהֶן; שֶׁלֹּא גָזְרוּ אֶלָּא עַל
43 יִחוּד אִשָּׁה הָרְאוּיָה לְבִיאָה, וְאִישׁ הָרָאוּי לְבִיאָה.

16) בכת"י תימן: מבן.

44 יא. אַנְדְּרוֹגִינוֹס[17] אֵינוֹ מִתְיַחֵד עִם הַנָּשִׁים[18], וְאִם
45 נִתְיַחֵד - אֵין מַכִּין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק. אֲבָל
46 הָאִישׁ מִתְיַחֵד עִם הָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[19] וְעִם הַטֻּמְטוּם.

17) שיש בו זכרות ונקבות. ראה ביאורנו למעלה פרק א הלכה טו. 18) "דהוא מתאוה לאשה גמורה, לכן אסור להתייחד עם נשים". 19) "ואיש אינו מתאוה לספק אשה, לכן מותר להתייחד עם אנדרוגינוס". והגר"א מגיה דברי רבינו וגורס: אנדרוגינוס אינו מתייחד עם האנשים ולא עם הנשים... אבל האיש ואשה מתייחד עם הטומטום.

47 יב. אִשָּׁה אִישׁ שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בָּעִיר - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת

לְיִחוּד, מִפְּנֵי שֶׁאֵימַת בַּעְלָהּ עָלֶיהָ. וְאִם הָיָה זֶה גַּם[20] בָּהּ, כְּגוֹן שֶׁגָּדְלָה עִמּוֹ אוֹ שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָתוֹ - לֹא יִתְיַחֵד עִמָּהּ וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּעְלָהּ בָּעִיר. וְכֵן כָּל הַמִּתְיַחֵד עִם אִשָּׁה, וְהָיָה הַפֶּתַח פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין חוֹשְׁשִׁין מִשּׁוּם יִחוּד.

20) לבו קרוב לה, ראה ביאורנו למעלה פרק כא הלכה כז.

יג. מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה לֹא יְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאִמּוֹת הַבָּנִים בָּאוֹת לְבֵית הַסֵּפֶר לִבְנֵיהֶם, וְנִמְצָא מִתְגָּרֶה[21] בַּנָּשִׁים. וְכֵן אִשָּׁה לֹא תְּלַמֵּד קְטַנִּים, מִפְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶן שֶׁהֵן בָּאִין בִּגְלַל בְּנֵיהֶם, וְנִמְצָאוּ מִתְיַחֲדִים[22] עִמָּהּ. וְאֵין הַמְלַמֵּד צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ שְׁרוּיָה עִמּוֹ בְּבֵית הַסֵּפֶר, אֶלָּא הִיא בְּבֵיתָהּ וְהוּא מְלַמֵּד בִּמְקוֹמוֹ.

21) ואפילו באופן שאין חשש ליחוד, אסור משום גירוי בנשים. 22) כאן כותב רבינו מתייחדים עמה, מפני שבנשים לא שייך גירוי, ואין אסור אלא אם מתייחדת.

יד. תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁתְּהֵיֶנָה הַנָּשִׁים מְסַפְּרוֹת זוֹ עִם זוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס שָׁם אִישׁ, מִשּׁוּם יִחוּד.

טו. אֵין מְמַנִּין אֲפִלּוּ אָדָם נֶאֱמָן וְכָשֵׁר לִהְיוֹת שׁוֹמֵר חָצֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם נָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בַּחוּץ; שֶׁאֵין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לָעֲרָיוֹת. וְאָסוּר לְאָדָם לְמַנּוֹת אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל בֵּיתוֹ, שֶׁלֹּא יַנְהִיג אִשְׁתּוֹ לְדָבָר עֲבֵרָה.

טז. אָסוּר לְתַלְמִיד חָכָם לִשְׁכֹּן בְּחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַלְמָנָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְיַחֵד עִמָּהּ, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד; אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. וְכֵן אַלְמָנָה אֲסוּרָה לְגַדֵּל כֶּלֶב[23], מִפְּנֵי הַחֲשָׁד. וְלֹא תִּקְנֶה אִשָּׁה עֲבָדִים[24] זְכָרִים, אֲפִלּוּ קְטַנִּים[25], מִפְּנֵי הַחֲשָׁד.

23) משום לזות שפתים, שלא ירננו אחריה, כשיראו שהכלב הולך אחריה, אבל מותרת להתייחד עם הכלב, שלא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה. 24) "ומבואר בש"ס שכל־שכן דעבד עברי אסור לה לקנות, משום דצנוע בעיניה, שאם יקלקלו יחד לא יתפאר לגלות הדבר". 25) "ויראה לי, שאינה אסורה לקנות אלא עבד בן תשע שנים ומתשע ולמעלה" (קשה להבין דין זה, הלא העבדים יגדלו? ראה 'טור' יורה־דעה סימן רסז וב'כסף משנה' הלכות עבדים שם).

יז. אֵין דּוֹרְשִׁין בְּסִתְרֵי עֲרָיוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁהָאֶחָד טָרוּד בִּשְׁאֵלַת הָרַב, וְהַשְּׁנַיִם נוֹשְׁאִין וְנוֹתְּנִין זֶה עִם זֶה וְאֵין דַּעְתָּם פְּנוּיָה לִשְׁמֹעַ. שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל עֲרָיוֹת, אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ דָּבָר שֶׁשָּׁמַע - מוּרֶה לְהָקֵל. לְפִיכָךְ אֵין דּוֹרְשִׁין אֶלָּא לִשְׁנַיִם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מְפַנֶּה דַּעְתּוֹ וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁיִּשְׁמַע מִן הָרַב.

יח. אֵין לְךָ דָּבָר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שֶׁהוּא קָשֶׁה לְרֹב הָעָם לִפְרֹשׁ אֶלָּא מִן הָעֲרָיוֹת וְהַבִּיאוֹת הָאֲסוּרוֹת. אָמְרוּ חֲכָמִים: בְּשָׁעָה שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל עַל הָעֲרָיוֹת בָּכוּ, וְקִבְּלוּ מִצְוָה זוֹ בִּתְרוּעֹמֶת וּבְכִיָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו - עַל עִסְקֵי מִשְׁפָּחוֹת[26].

26) "שנאסר להם קרובות" (רש"י).

יט. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: גָּזֵל וַעֲרָיוֹת - נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶן וּמְחַמְּדָתָן. וְאֵין אַתָּה מוֹצֵא קָהָל בְּכָל זְמַן וּזְמָן שֶׁאֵין בָּהֶן פְּרוּצִין בַּעֲרָיוֹת וּבִיאוֹת אֲסוּרוֹת. [וְעוֹד] אָמְרוּ חֲכָמִים: רֹב - בְּגָזֵל, מִעוּט - בַּעֲרָיוֹת, וְהַכֹּל - בַּאֲבַק[27] לָשׁוֹן הָרָע[28].

27) כלומר, מעין לשון הרע כאבק שאינו עפר ממש. 28) "אבק לשון הרע כיצד? מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה, או שיאמר: שתקו מפלוני, איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה".

כ. לְפִיכָךְ רָאוּי לוֹ לָאָדָם לָכוֹף יִצְרוֹ בְּדָבָר זֶה, וּלְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בִּקְדֻשָּׁה יְתֵרָה וּבְמַחֲשָׁבָה טְהוֹרָה וּבְדֵעָה נְכוֹנָה, כְּדֵי לְהִנָּצֵל מֵהֶן. וְיִזָּהֵר מִן הַיִּחוּד, שֶׁהוּא הַגּוֹרֵם הַגָּדוֹל. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ אוֹמְרִים לְתַלְמִידֵיהֶם: הִזָּהֲרוּ בִי מִפְּנֵי בִתִּי, הִזָּהֲרוּ בִי מִפְּנֵי כַּלָּתִי. כְּדֵי לְלַמֵּד לְתַלְמִידֵיהֶם שֶׁלֹּא יִתְבַּיְּשׁוּ מִדָּבָר זֶה, וְיִתְרַחֲקוּ מִן הַיִּחוּד.

כא. וְכֵן יִנְהַג לְהִתְרַחֵק מִן הַשְּׁחוֹק וּמִן הַשִּׂכְרוּת וּמִדִּבְרֵי עֲגָבִים[29], שֶׁאֵלּוּ גּוֹרְמִין גְּדוֹלִים וְהֵם מַעֲלוֹת שֶׁל עֲרָיוֹת. וְלֹא יֵשֵׁב בְּלֹא אִשָּׁה, שֶׁמִּנְהָג זֶה גּוֹרֵם לְטָהֳרָה יְתֵרָה. גְּדוֹלָה מִכָּל זֹאת אָמְרוּ[30]: יְפַנֶּה עַצְמוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וַיַּרְחִיב דַּעְתּוֹ בְּחָכְמָה; שֶׁאֵין מַחֲשֶׁבֶת עֲרָיוֹת מִתְגַּבֶּרֶת אֶלָּא בְּלֵב פָּנוּי מִן הַחָכְמָה. וּבַחָכְמָה הוּא אוֹמֵר: אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן, דַּדֶּיהָ יְרַוּךְ בְּכָל עֵת, בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד.

29) דברי תאוה. 30) ראה ביאורנו למעלה פרק כא הלכה יט.

סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה לְהַבְדִּיל בֵּין טְמֵאָה לִטְהוֹרָה[1]. ב) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי הָעוֹף לְהַבְדִּיל בֵּין הַטְּמֵא לַטָּהוֹר[2]. ג) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי חֲגָבִים לְהַבְדִּיל

1 בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר[3]. ד) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי דָגִים לְהַבְדִּיל
2 בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר[4]. ה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּהֵמָה וְחַיָּה
3 טְמֵאָה[5]. ו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא[6]. ז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל
4 דָּגִים טְמֵאִים[7]. ח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף[8]. ט) שֶׁלֹּא
5 לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ[9]. י) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל רֶמֶשׂ הָאָרֶץ[10].
6 יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל תּוֹלַעַת הַפֵּרוֹת כְּשֶׁתֵּצֵא לָאֲוִיר[11]. יב)
7 שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הַמַּיִם[12]. יג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נְבֵלָה[13].
8 יד) שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בְּשׁוּר הַנִּסְקָל[14]. טו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל
9 טְרֵפָה[15]. טז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר מִן הַחַי[16]. יז) שֶׁלֹּא
10 לֶאֱכֹל דָּם[17]. יח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה[18].
11 יט) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל גִּיד הַנָּשֶׁה[19]. כ) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר
12 בְּחָלָב[20]. כא) שֶׁלֹּא לְבַשְּׁלוֹ[21]. כב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל לֶחֶם
13 תְּבוּאָה חֲדָשָׁה[22]. כג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִן הֶחָדָשׁ[23].
14 כד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כַּרְמֶל מִן הֶחָדָשׁ[24]. כה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל
15 עָרְלָה[25]. כו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[26]. כז) שֶׁלֹּא
16 לֶאֱכֹל טֶבֶל[27]. כח) שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יֵין נֶסֶךְ[28].

1) שנאמר (ויקרא יא, ב): זאת החיה אשר תאכלו, ודרשו ב'תורת כהנים' פ' שמיני פרק ג סי' א־ב: "אותה באכילה, ואין בהמה טמאה באכילה. ולאו הבא מכלל עשה - הריהו עשה". ולכן מצוה לבדוק ('ספר המצוות', עשה קמט. אולם לקמן בפ"א ה"א מוסר רבינו 'עשה' אחרת, היינו מה שנאמר (שם כ, כה) והבדלתם וגו', ראה שם הערה א. 2) שנאמר (דברים יד, א): כל צפור טהורה תאכלו, ומכאן שציפור טמאה אסורה באכילה, ולאו הבא מכלל עשה - עשה (מגיד־משנה לקמן פ"ב ה"ד בשם 'ספרי', אולם ב'ספרי' שלפנינו, לא מצאנו זאת). 3) שנאמר (ויקרא יא, כא): את זה תאכלו מכל שרץ העוף, ומשמע אחרים לא תאכלו. 4) שנאמר (שם ט): את זה תאכלו מכל אשר במים. 5) שנאמר (שם ד): אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה. פסוק זה מדבר בבהמה וחיה בעלי סימן טהרה אחד, היינו: גמל, שפן, ארנבת, חזיר, ולמדנו בקל־וחומר את אלה שאין בהם סימן טהרה כלל (ראה לקמן פ"ב ה"א). 6) שנאמר, ואת אלה תשקצו מן העוף (ויקרא יא, ג). 7) שנאמר (שם יא): ושקץ יהיו לכם, מבשרם לא תאכלו. 8) שנאמר (דברים יד, יט): וכל שרץ העוף, טמא הוא לכם. 9) שנאמר (ויקרא יא, מא): וכל השרץ השורץ על הארץ, שקץ הוא. 10) שנאמר (שם, מד): ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש. 11) שנאמר (שם, מב): לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום. [במנין המצוות שבפתיחה ל'יד החזקה' הגירסא: כשיצא לארץ, וכן בכת"י תימן. ומדברי רבינו ב'ספר המצוות' יש ללמוד, שלהלכה אין הבדל בין שתי הגירסאות, ואם יצאו על הפרי (היינו לאויר) נקרא "יצאו לארץ"]. 12) שנאמר (שם, מג): אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ (לקמן פ"ב הי"ב). 13) שנאמר (דברים יד, כא): לא תאכלו כל נבלה. 14) שנאמר (שמות כא, כח): ולא יאכל את בשרו. 15) שנאמר (שם כב, ל): ובשר בשדה טרפה לא תאכלו. 16) שנאמר (דברים יב, כג): ולא תאכל הנפש עם הבשר. 17) שנאמר (ויקרא ז, כו): וכל דם לא תאכלו. 18) שנאמר (שם, כג): כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו. 19) שנאמר (בראשית לב, לג): לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. 20) שנאמר (שמות לד, כו): לא תבשל גדי בחלב אמו. 21) [אותו הלא־תעשה, ראה לקמן פ"ט ה"ב. כאן הקדים רבינו איסור אכילה לאיסור בישול, אולם ב'ספר המצוות', לא־תעשה קפו־קפז, הפך הסדר. והטעם, מפני שלקמן (שם) למד רבינו שני האיסורים מפסוק אחד. וב'ספר המצוות', שלומד איסור אכילה מ"לא תבשל" השני, מקדים איסור בישול, הנלמד מ"לא תבשל" הראשון]. 22) שנאמר (ויקרא כג, יד): ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה. 23־24) מאותו הפסוק שבהערה הקודמת. 25) שנאמר (שם יט, כג): ערלים לא יאכל. 26) שנאמר (דברים כב, ט): פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם. ו"פן" משמעותה 'לא תעשה'. 27) שנאמר (ויקרא כב, טו): ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה'. 28) שנאמר (דברים לב, לח): אשר חלב זבחימו יאכלו, ישתו יין נסיכם.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר סימני בהמה חיה ועוף [דג] וחגב; דג טהור שנמצא במעי דג טמא או איפכא; היוצא מן הטמא – טמא.

17 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִידַע[2] הַסִּימָנִין שֶׁמַּבְדִּילִין בָּהֶן בֵּין**
18 **בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף וְדָגִים וַחֲגָבִים שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלָן[3] וּבֵין**
19 **שֶׁאֵין מֻתָּר לְאָכְלָן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה**
20 **הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר[4]. וְנֶאֱמַר:**
21 **לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֶּאֱכֶלֶת**
22 **וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל.**

2) גירסת ה'מגיד משנה' "לבדוק" שהרי המצוה אינה ידיעת הסימנים ולימודם, אלא הבדיקה של בעל־החי, כדי להבדיל בין הטמא ובין הטהור. רבינו בפתיחתו להלכות אלו, מנה בדיקת כל מין מצוה בפני עצמה, ויצאו לו ארבע מצוות: בהמה וחיה, עוף, דגים, חגבים. וכן מנאן ב'ספר המצוות' עשין קמט־קנב, במצוות־עשה של "והבדלתם וכו'". ובמצוה קמט הוא מבאר כוונת מצוות אלו: "שאנו נצטוינו לדרוש סימנים אלה בכל בהמה וחיה, ואז מותר יהיה לאכלה, ודין זה הוא המצוה". 3) המצוה מוטלת על האדם כשהוא רוצה לאכול את בעל־החי, כמו 'עשה' של שחיטה שהאדם חייב בה רק אם הוא רוצה לאכול בשר. 4) רבינו סידר את מיני בעלי־החיים לא כפי שהם סדורים בתורה (ויקרא יא). סדר הכתוב הוא: בהמה וחיה, דגים, עוף, חגבים. והטעם, מפני שהסתמך כאן על הפסוק והבדלתם וכו' שבו נסמך עוף לבהמה, מנה עוף סמוך לבהמה, ולאחר מכן סידר דגים תחילה ואחר־כך חגבים, כסדר שנכתבו בתורה במקומם. ובמצוות "והבדלתם" לא נזכרו דגים וחגבים בפירוש. וראה לקמן הכ"ד.

23 **ב. סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה[5] נִתְפָּרְשׁוּ[6] בַּתּוֹרָה[7], וְהֵם שְׁנֵי**
24 **סִימָנִין: מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וּמַעֲלַת גֵּרָה. עַד שֶׁיִּהְיוּ**
25 **שְׁנֵיהֶם. וְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה[8] שֶׁהִיא מַעֲלַת גֵּרָה - אֵין**
26 **לָהּ שְׁנַיִם בַּלְּחִי הָעֶלְיוֹן[9]. וְכָל בְּהֵמָה שֶׁהִיא מַעֲלַת**

גֵּרָה[10] - הֲרֵי הִיא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה[11], חוּץ מִן הַגָּמָל[12].
וְכָל בְּהֵמָה שֶׁהִיא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה - הִיא[13] מַעֲלַת גֵּרָה, חוּץ מִן הַחֲזִיר[14].

5) כלומר, סימני ההבדל בין בהמה וחיה טהורה לטמאה, אבל סימני ההבדל שבין בהמה לחיה, מבואר להלן (ה"י) ש"מפי השמועה הן". 6) לשון המשנה חולין נט, א. 7) ויקרא יא, ג. 8) הטהורים. 9) חולין, שם. 10) ואין לה שניים בלחי העליון (מגיד־משנה). 11) ואין צריך לבדוק (מגיד־משנה). 12) ויקרא יא, ד. ואין לתמוה למה לא הזכיר רבינו השפן והארנבת, שגם הם מעלי גרה ואינם מפריסי פרסה (שם, ה־ו), כהשגת הראב"ד: כי רבינו מדבר במינים הטהורים, ועליהם אמר שאין להם שניים למעלה, והשפן והארנבת שהם טמאים, אם כי מעלי גרה הם יש להם שניים בלחי העליון, אבל הגמל הרך דומה לבהמות הטהורות שאין לו שניים למעלה (מגיד־משנה). 13) בכת"י תימן: הרי היא. 14) שם, ז, א.

ג. לְפִיכָךְ[15], הַמּוֹצֵא בְּהֵמָה בַּמִּדְבָּר וְאֵינוֹ מַכִּירָהּ, וּמְצָאָהּ חֲתוּכַת הַפְּרָסוֹת[16] - בּוֹדֵק בְּפִיהָ[17]: אִם אֵין לָהּ שְׁנַיִם לְמַעְלָה[18] - בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא טְהוֹרָה[19]. וְהוּא שֶׁיַּכִּיר גָּמָל[20]. מָצָא בְּהֵמָה שֶׁפִּיהָ חָתוּךְ[21] - בּוֹדֵק[22] בְּפַרְסוֹתֶיהָ: אִם הִיא שְׁסוּעָה - טְהוֹרָה[23]. וְהוּא שֶׁיַּכִּיר חֲזִיר[24]. מָצָא פִּיהָ חָתוּךְ וְרַגְלֶיהָ חֲתוּכוֹת[25] - בּוֹדֵק בָּהּ[26] אַחַר שֶׁשְּׁחָטָהּ בְּכַנְפֵי הָעֹקֶץ[27]: אִם מָצָא בְּשָׂרָהּ שָׁם מְהַלֵּךְ שְׁתֵּי וָעֵרֶב[28] - טְהוֹרָה. וְהוּא שֶׁיַּכִּיר עָרוֹד[29], שֶׁכֵּן הוּא בְּשָׂרוֹ[30] שְׁתֵּי וָעֵרֶב[31].

15) מאחר שאנו יודעים שלשה הסימנין האלו: מעלה גרה, מפריסי פרסה ואין להם שניים בלחי העליון. 16) ואין האפשרות לבדוק אם היא מפרסת פרסה. 17) חולין, שם. 18) בלחי העליון. 19) שהרי אם אין לה שניים למעלה, כבר ברור שהיא מעלה גרה, כמבואר למעלה (ה"ב), ומאחר שהיא מעלה גרה, ידוע לנו גם שהיא מפרסת פרסה. כמבואר למעלה (שם). 20) חולין, שם. לגמל רך אין שניים בלחי העליון, כמבואר למעלה הערה ט. 21) ואי אפשר להכיר אם אין לה שניים למעלה. 22) חולין, שם. 23) שהרי אם היא מפרסת פרסה, היא גם מעלה גרה, כמבואר בהלכה הקודמת. 24) חולין, שם. שהרי חזיר הוא מפריס פרסה. 25) ואין לבודקה לא בפה ולא ברגלים. 26) שם. 27) בקצות הזנב. 28) לאורך ולרוחב, "יש בשר שכשקורעין אותו נקרע שתי (לאורך), ויש שנקרע ערב (לרוחב)" רש"י. כלומר, שהבשר שבקצות הזנב, אם תקרעהו שתי - נקרע, ואם תקרעהו ערב - גם כן נקרע ('מעדני יום טוב' להרא"ש, שם). ורבינו גרשום מפרש: דמצד אחד הבשר נקרע בשתי, ומצד אחר נקרע בערב. 29) חמור הבר. 30) בכת"י תימן: מהלך שתי וערב. 31) חולין שם.

ד. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין בְּהֵמָה טְמֵאָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַפְרִיס פַּרְסָה וְלֹא מַעֲלַה גֵּרָה, אֶלָּא כְּמִין סוּס אוֹ חֲמוֹר לְכָל דָּבָר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁיָּלְדָה לְפָנָיו; אֲבָל אִם הִנִּיחַ פָּרָה מְעֻבֶּרֶת בְּעֶדְרוֹ, וּבָא וּמָצָא כְּמִין חֲזִיר כָּרוּךְ אַחֲרֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹנֵק מִמֶּנָּה - הֲרֵי זֶה סָפֵק, וְאָסוּר בַּאֲכִילָה[33]; שֶׁמָּא מִן הַטְּמֵאָה נוֹלַד, וְנִכְרַךְ אַחַר הַטְּהוֹרָה.

32) בכורות ה, ב. 33) שם כד, א.

ה. בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַפְרִיס פַּרְסָה וּמַעֲלַה גֵּרָה, וַהֲרֵי הוּא כְּמִין שׁוֹר לְכָל דָּבָר אוֹ כְּמִין שֶׂה - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּאֲכִילָה[34]. שֶׁהַגָּדֵל[35] מִן הַטְּמֵאָה - טָמֵא, וּמִן הַטְּהוֹרָה - טָהוֹר. (לְפִיכָךְ)[36] דָּג טָמֵא שֶׁנִּמְצָא[37] בִּמְעֵי דָּג טָהוֹר - אָסוּר[38], וְדָג טָהוֹר הַנִּמְצָא בִּמְעֵי דָּג טָמֵא - מֻתָּר[39]; לְפִי שֶׁאֵין גִּדּוּלָיו, אֶלָּא בְּלָעוֹ.

34) שם ה, ב. 35) במשנה שם כתוב: "שהיוצא", ורבינו שינה הלשון וכתב "שהגדל", להשמיענו שהגידול בלבד קובע ולא הגוף שבו נמצא או שממנו יצא. 36) כלומר, מכיון שתלוי בגידול ולא בגוף שבו נמצא. 37) ואפילו כשלא ראינו שבלעו (ביאורי הגר"א יו"ד, סי' פג, סקל"א). 38) שם ז, ב. 39) שם.

ו. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיָּלְדָה אוֹ שֶׁנִּמְצָא בָּהּ בְּרִיָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁתֵּי[40] גַּבִּין וּשְׁתֵּי שְׁדָרוֹת - אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה[41]. וְזוֹ הִיא הַשְּׁסוּעָה שֶׁנֶּאֱסְרָה בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה. כְּלוּמַר: בְּרִיָּה שֶׁנּוֹלְדָה שְׁסוּעָה לִשְׁתֵּי בְּהֵמוֹת.

40) בכת"י תימן, ובדפוס רומי: שני. ראה פ"י מהל' איסורי ביאה הי"א. 41) נדה כד, א.

ז. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ דְּמוּת עוֹף, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹף טָהוֹר - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּאֲכִילָה[42]. לֹא הֻתַּר מִן[43] הַנִּמְצָא בִּבְהֵמָה אֶלָּא מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ פַּרְסָה.

42) חולין סט, א. 43) בכת"י תימן: "מין", וכן גורס ה'מגיד משנה'.

ח. אֵין לְךָ בְּכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁמֻּתָּר בַּאֲכִילָה חוּץ מֵעֲשֶׂרֶת הַמִּינִין[44] הַמְּנוּיִין בַּתּוֹרָה[45]. שְׁלֹשָׁה מִינֵי בְּהֵמָה, וָהֵם: שׁוֹר, שֶׂה, וָעֵז; וְשִׁבְעָה מִינֵי חַיָּה: אַיָּל, וּצְבִי, וַיַּחְמוּר, וְאַקּוֹ, וְדִישֹׁן, וּתְאוֹ, וָזֶמֶר. הֵם וּמִינֵיהֶן. כְּגוֹן שׁוֹר הַבָּר וְהַמְּרִיא[46], שֶׁהֵן מִמִּין הַשּׁוֹר[47]. וְכָל הָעֲשָׂרָה מִינִין וּמִינֵיהֶם - מַעֲלַה גֵּרָה וּמַפְרִיס פַּרְסָה. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁהוּא מַכִּירָן - אֵינוֹ צָרִיךְ לִבְדֹּק לֹא בַּפֶּה[48] וְלֹא בָּרַגְלַיִם[49].

44) שם פ, א. 45) דברים יד, ד־ה. 46) מין מיוחד בבקר המצטיין בגדלו ובשמנו. [אין אנו בקיאים בשמות הבהמות והחיות, ואין לסמוך על תוצאות החקירות המדעיות, כי מושתתות הן על יסודות רעועים והשערות, ויש לסמוך על

המסורת שבידינו מה מותר ומה אסור, כמו בעופות]. 47) ראה 'מגיד משנה', 'כסף משנה' ו'לחם משנה'. 48) אם יש לה שיניים בלחי העליון, כמבואר למעלה ה"ג. 49) אם היא מפריסה פרסה, כמבואר למעלה שם.

ט. אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, צְרִיכִין אָנוּ לְהַבְדִּיל בֵּין בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְחַיָּה טְהוֹרָה. שֶׁהַחַיָּה - חֶלְבָּהּ מֻתָּר[50], וְדָמָהּ טָעוּן כִּסּוּי[51]; וְהַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה[52] - חֶלְבָּהּ בְּכָרֵת[53], וְאֵין דָּמָהּ טָעוּן כִּסּוּי[54].

50) חולין נט ,ב. 51) "מצות־עשה לכסות דם שחיטת חיה טהורה" (פי"ד מהל' שחיטה ה"א). 52) אבל על חלב של בהמה טמאה אינו חייב כרת, כמבואר להלן פ"ז ה"א. 53) ויקרא ז, כה. 54) שכיסוי הדם אינו אלא בחיה ועוף ולא בבהמה.

י. וְסִימָנֵי חַיָּה - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[55] הֵן: כָּל מִין שֶׁהוּא מַפְרִיס פַּרְסָה וּמַעֲלֶה גֵּרָה וְיֵשׁ לוֹ קַרְנַיִם[56] מִפְּצָלוֹת[57], כְּגוֹן הָאַיָּל - הֲרֵי זֶה חַיָּה טְהוֹרָה בְּוַדַּאי; וְכָל שֶׁאֵין קַרְנָיו מִפְּצָלוֹת, אִם הָיוּ קַרְנָיו כְּרוּכוֹת[58] כְּקַרְנֵי הַשּׁוֹר, וַחֲרוּקוֹת[59] כְּקַרְנֵי הָעֵז, וְיִהְיֶה הַחֵרֶק מֻבְלָע בָּהֶן, וַהֲדוּרוֹת[60] כְּקַרְנֵי הַצְּבִי - הֲרֵי זוֹ חַיָּה טְהוֹרָה. וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה בַּקַּרְנַיִם שְׁלֹשָׁה[61] סִימָנִין אֵלּוּ: כְּרוּכוֹת, חֲרוּקוֹת וַהֲדוּרוֹת.

55) "דברים שלמדו אותן מפי השמועה, והם תורה שבעל־פה" (פ"א מהל' ממרים ה"ב). 56) חולין נט, א. 57) שהרבה פיצולין יוצאין מהן (רמ"א יו"ד, סי' פ). 58) עקומות ומעוותות (פירוש המשנה לרבינו). 59) "מעוותים ומפותלים כמו נפתל, דבר עגול שאין לו שפה חדה" (פירוש המשנה לרבינו). 60) עגולות, לשון המקרא "והדורים אישר" (ישעיה מה, ב). 61) כלומר, ואם חסר סימן אחד - אין זו ודאי חיה.

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִין שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ; אֲבָל שִׁבְעָה מִינֵי חַיָּה הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה, אִם הָיָה מַכִּיר אוֹתָן, אֲפִלּוּ לֹא מָצָא לוֹ קַרְנַיִם - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל חֶלְבּוֹ, וְחַיָּב לְכַסּוֹת דָּמוֹ.

יב. שׁוֹר הַבָּר - מִין בְּהֵמָה הוּא[62]. וְהַקֶּרֶשׁ[63], אַף עַל פִּי[64] שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא קֶרֶן אַחַת - הֲרֵי הוּא חַיָּה. וְכָל שֶׁיִּסְתַּפֵּק לְךָ אִם הוּא מִין חַיָּה אוֹ מִין בְּהֵמָה - חֶלְבּוֹ אָסוּר[65], וְאֵין לוֹקִין[66] עָלָיו, וּמְכַסִּין אֶת דָּמוֹ[67].

62) כלאים פ"ה, מ"ו. ואף שהוא גדל במדבר וטבעו כחיה, נחשב הוא למין בהמה, מפני שהוא בא מישוב וברח למדבר ('ירושלמי' שם, ה"ד). 63) חולין נט, ב. 64) וכל החיות הטהורות יש להן שתי קרנים. 65) שמא מין בהמה הוא. 66) שאולי מין חיה הוא, ואין לוקין על הספק. 67) מספק, כחיה.

יג. כְּלָאַיִם הַבָּא מִבְּהֵמָה טְהוֹרָה עִם חַיָּה טְהוֹרָה - הוּא הַנִּקְרָא כּוּי[68]. חֶלְבּוֹ אָסוּר[69], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[70], וּמְכַסִּין אֶת דָּמוֹ[71]. וְאֵין מִין טָמֵא מִתְעַבֵּר[72] מִמִּין טָהוֹר כְּלָל[73].

68) שם פ, א. 69) כבהמה (הל' ביכורים פ"ב, ה"י). 70) שם. 71) חולין פג, ב. 72) בכורות ז, א. 73) וגם מין טהור אינו מתעבר ממין הטמא, כמבואר שם בגמרא.

יד. סִימָנֵי עוֹף טָהוֹר לֹא נִתְפָּרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה[74], אֶלָּא מָנָה[75] מִנִּין טְמֵאִים בִּלְבַד, וּשְׁאָר מִינֵי הָעוֹף - מֻתָּרִין[76]. וְהַמִּינִין הָאֲסוּרִין אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים הֵן[77], וְאֵלּוּ הֵן: א) נֶשֶׁר. ב) פֶּרֶס. ג) עָזְנִיָּה. ד) דָּאָה. וְהִיא[78] הָרְאָה הָאֲמוּרָה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה[79]. ה) אַיָּה. וְהִיא[80] הַדַּיָּה הָאֲמוּרָה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה[81]. ו) מִין הָאַיָּה. שֶׁכֵּן כָּתוּב בָּהּ[82]: לְמִינָהּ, מִכְּלָל שֶׁהוּא[83] שְׁנֵי מִינִין. ז) עוֹרֵב. ח) זַרְזִיר. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בְּעוֹרֵב[84]: לְמִינוֹ - לְהָבִיא אֶת הַזַּרְזִיר[85]. ט) יַעֲנָה. י) תַּחְמָס. יא) שַׁחַף. יב) נֵץ. יג) וְשַׁרְנָקָא, וְהוּא מִין הַנֵּץ[86]. שֶׁכֵּן כָּתוּב בּוֹ: לְמִינֵהוּ[87]. יד) כּוֹס. טו) שָׁלָךְ. טז) יַנְשׁוּף. יז) תִּנְשֶׁמֶת. יח) קָאַת. יט) רָחָמָה. כ) חֲסִידָה. כא) הָאֲנָפָה. כב) מִין הָאֲנָפָה[88]. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בָּהּ: לְמִינָהּ[89]. כג) הַדּוּכִיפַת. כד) הָעֲטַלֵּף.

74) חולין נט, א. 75) ויקרא יא, יג־יט; דברים יד, יב־יח. 76) חולין סג ,ב. 77) שם. 78) שם. 79) דברים יד, יג. 80) חולין, שם. 81) דברים, שם. 82) ויקרא יא, יג. 83) בכת"י תימן: "שהן", וכן בסמ"ג. 84) שם, טו. 85) חולין סב, א. 86) שם סג, א. 87) ויקרא, שם, טז. 88) חולין, שם. 89) ויקרא, שם, יט.

טו. כָּל מִי שֶׁהוּא בָּקִי בְּמִינִין אֵלּוּ וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל עוֹף שֶׁאֵינוֹ מֻהָם, וְאֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה[90]. וְעוֹף טָהוֹר[91] נֶאֱכָל בְּמָסֹרֶת[92]. וְהוּא[93] שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר פָּשׁוּט בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁזֶּה עוֹף טָהוֹר. וְנֶאֱמָן צַיָּד לוֹמַר: עוֹף זֶה הִתִּיר לִי רַבִּי הַצַּיָּד. וְהוּא שֶׁיֵּחָזֵק[94] אוֹתוֹ צַיָּד[95] שֶׁהוּא בָּקִי בְּמִינִין אֵלּוּ וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן[96].

90) בסימנים המפורשים להלן (בהלכה הסמוכה). 91) חולין, שם, ב. 92) ואינו צריך בדיקה. 93) "כלומר, שאם קיבלו בני המקום ונהגו בפשיטות לאכלו בחזקת טהור שאין לפקפק עליו כלל ואין צריך לבודקו" (ה'חינוך' מצוה קנז). 94) בכת"י תימן: שהוחזק. 95) כלומר, הרב שהתיר לו (ש"ך, יו"ד, סי' פב). 96) חולין, שם.

טז. מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירָן[97] וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שְׁמוֹתֵיהֶן - בּוֹדֵק בְּסִימָנִין אֵלּוּ שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים[98]: כָּל עוֹף שֶׁהוּא דוֹרֵס[99] וְאוֹכֵל - בְּיָדוּעַ[100] שֶׁהוּא מֵאֵלּוּ הַמִּינִין[101], וְטָמֵא[102]; וְשֶׁאֵינוֹ דוֹרֵס וְאוֹכֵל, אִם יֵשׁ בּוֹ אֶחָד[103] מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה עוֹף טָהוֹר. וְאֵלּוּ הֵן: אֶצְבַּע יְתֵרָה[104], אוֹ זֶפֶק[105], וְהִיא הַמֵּרְאָה[106], אוֹ שֶׁהָיָה קַרְקָבָנוֹ[107] נִקְלָף[108] בַּיָּד[109].

97) ששני הדברים צריכין: לידע את שמותיהן וגם להכירן

(שם בגמרא). 98) שם נט, א. ודף סא, א. 99) "שיתן ידו על הדבר שהוא אוכל ואחר־כך אוכל ממנו, וכן עושים כל בעלי־חיים שהם טורפים" (פירוש המשנה לרבינו). ראה 'מגיד משנה'. 100) שם נט, א. "כל עוף הדורס - טמא". 101) הנזכרים למעלה הי"ד. 102) ואפילו אם יש לו סימני טהרה. 103) שם סב, א. 104) "אצבע הגבוה שאחורי האצבעות" (רש"י, שם). "ואף־על־פי שברוב העופות היא, קרי לה יתירה לפי שאינה בסדר אצבעות חברותיה. ואחרים פירשו: שהאצבע שלפניו גדולה ויתרה מחברותיה, קרויה אצבע יתרה" (הר"ן). 105) "כיס שהאוכל נקבץ שם" (לפני שהוא מגיע לקורקבן, רש"י). "והוא לעוף במקום האסטומכא לאדם" (פירוש המשנה לרבינו). 106) הכתובה בתורה (ויקרא א, טז)) "והסיר את מוראתו". 107) קיבת העופות. "ויש בתוכו כיס מקיף על המאכל שבא אליו" (פירוש המשנה לרבינו). 108) כלומר, הכיס שבתוך הקורקבן נקלף. 109) שם סב, ב.

יז. לְפִי שֶׁאֵין בְּכָל אֵלּוּ הַמִּינִין הָאֲסוּרִין מִין שֶׁאֵינוֹ דוֹרֵס וְיֵשׁ בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ חוּץ מִפֶּרֶס וְעָזְנִיָּה, וּפֶרֶס וְעָזְנִיָּה אֵינָן מְצוּיִין בַּיִּשּׁוּב[110], אֶלָּא בְּמִדְבְּרוֹת אֵיֵי הַיָּם הָרְחוֹקוֹת עַד מְאֹד, שֶׁהֵן סוֹף הַיִּשּׁוּב.

110) שם.

יח. הָיָה הַקֵּרְקְבָן נִקְלָף בְּסַכִּין וְאֵינוֹ נִקְלָף בַּיָּד, וְאֵין בּוֹ סִימָן אַחֵר[111], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דוֹרֵס[112] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[113]. הָיָה חָזָק וְדָבֵק, וְהִנִּיחוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ וְנִתְרַפֵּה וְנִקְלָף בַּיָּד - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[114].

111) שאם היה בו סימן אחר, הרי הוא עוף טהור, כמבואר למעלה הט"ז. 112) שאם הוא דורס, הרי זה עוף טמא ודאי, כמבואר למעלה (שם). 113) שם סב, ב. 114) שם.

יט. אָמְרוּ הַגְּאוֹנִים: שֶׁמָּסֹרֶת הִיא בִּידֵיהֶם, שֶׁאֵין מוֹרִין לְהַתִּיר עוֹף הַבָּא בְּסִימָן אֶחָד, אֶלָּא אִם הָיָה אוֹתוֹ סִימָן שֶׁיִּקָּלֵף קֵרְקְבָנוֹ בַּיָּד; אֲבָל אִם אֵינוֹ נִקְלָף בַּיָּד, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֶפֶק אוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה - מֵעוֹלָם לֹא הִתִּירוּהוּ.

כ. כָּל עוֹף שֶׁחוֹלֵק אֶת רַגְלָיו[115] כְּשֶׁמּוֹתְחִין לוֹ חוּט שְׁתַּיִם לְכָאן וּשְׁתַּיִם לְכָאן, אוֹ שֶׁקּוֹלֵט מִן הָאֲוִיר וְאוֹכֵל בָּאֲוִיר - הֲרֵי זֶה דוֹרֵס, וְטָמֵא[116]. וְכָל הַשּׁוֹכֵן עִם הַטְּמֵאִים וְנִדְמֶה לָהֶם - הֲרֵי זֶה טָמֵא[117].

115) "וענינו שעוף טמא כשעומד על חבל או שרביט דק, ונותן קצת צפרניו על אותו השרביט מצד אחד ומקצתם מצד אחר עד שיהא השרביט תחת אצבעותיו כמו שאוחז שום דבר ביניהן" (פירוש המשנה לרבינו). 116) שם סה, א. 117) שם.

כא. וּמִינֵי חֲגָבִים שֶׁהִתִּירָה תּוֹרָה[118] - שְׁמוֹנָה, וְאֵלּוּ הֵן: א) חָגָב[119]. ב) מִין חָגָב, וְהוּא הָרַזְבָּנִית[120]. ג) חַרְגֹּל. ד) וּמִין חַרְגֹּל, וְהוּא עַרְצוּבְיָא[121]. ה) אַרְבֶּה. ו) וּמִין אַרְבֶּה, וְהִיא צִפֹּרֶת[122] כְּרָמִים[123]. ז) סָלְעָם. ח) וּמִין סָלְעָם, וְהִיא יוֹחֲנָא יְרוּשַׁלְמִית[124].

118) ויקרא יא, כב. 119) רבינו שינה מסדר המקרא, שהוא: ארבה, סלעם, חרגול, חגב. מפני ש"חגב" הוא שם הכולל לכל החגבים הטהורים, ומסימני טהרה: ששמו יהא חגב, כמבואר להלן בסוף הכ"ב, לכן הזכיר רבינו את ה"חגב" בראשונה. ומכיון שבתורה כתוב חרגול על־יד חגב, סמכו רבינו למין החגב, ואחרי מין החרגול חזר רבינו לסדר המקרא: ארבה וסלעם. 120) שם. 121) שם. 122) שם. 123) המצויה אצל דקלים צעירים (שבת צ:). 124) חולין, שם.

כב. מִי שֶׁהוּא בָּקִי בָּהֶן וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן - אוֹכֵל. וְהַצַּיָּד נֶאֱמָן עֲלֵיהֶן, כְּעוֹף[125]. וּמִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בָּהֶן - בּוֹדֵק בַּסִּימָנִין. וּשְׁלֹשָׁה[126] סִימָנִין יֵשׁ בָּהֶן: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ[127] אַרְבַּע רַגְלַיִם, וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם שֶׁחוֹפוֹת[128] רֹב אֹרֶךְ גּוּפוֹ וְרֹב הֶקֵּף גּוּפוֹ[129], וְיֵשׁ לוֹ שְׁנֵי כְּרָעַיִם[130] לְנַתֵּר בָּהֶם - הֲרֵי זֶה מִין טָהוֹר. וְאַף עַל פִּי[131] שֶׁרֹּאשׁוֹ אָרֹךְ וְיֵשׁ לוֹ זָנָב, אִם הָיָה שְׁמוֹ חָגָב[132] - טָהוֹר.

125) כמבואר למעלה הט"ו. 126) רבינו מנה את שניהם: ארבע כנפים וחופות רוב אורך גופו - לסימן אחד, וממילא הם שלשה סימנים. אולם, הגמרא (שם סו.) מונם לשני סימנים והרי הם ארבעה (לחם־משנה). ונימוקו של רבינו הוא: שהמשנה הפסיקה בין הארבע כנפים לכנפיו חופין את רובו, בסימן של קרסולים (הכרעים), וממילא הם מחולקים לשנים, אולם רבינו חשיב ה"כרעים" בסוף - וטעמו לזה יבואר להלן (אות קכב) - לכן כללם לסימן אחד. 127) בכת"י תימן: לו, וכן במשנה. 128) ואף־על־פי שבמשנה כתוב הסימן של הכרעים לפני הסימן של החופות את רוב אורך גופו, שינה רבינו את הסדר, שלא נבוא לטעות ולומר שגם הכרעים צריכות להיות חופות רוב אורך הגוף, לכן כתב: "שחופות", אצל הכנפים, ללמדנו שרק הכנפים צריכות להיות חופות, אבל לא הכרעים ('בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' פה). 129) שם סה, א. 130) לשון המקרא (ויקרא יא, כא). 131) שכל שמונת המינים אין ראשם ארוך ואין להם זנב, וזה אפילו אם ראשו ארוך ויש לו זנב, הרי הוא מין טהור, כיון שיש לו כל שלושת הסימנין ושמו חגב. 132) שם סה, ב.

כג. מִי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁו כְּנָפַיִם אוֹ כְּרָעַיִם, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ כְּנָפַיִם הַחוֹפִין[133] אֶת רֻבּוֹ, וְעָתִיד לְגַדֵּל אוֹתָן אַחַר זְמַן כְּשֶׁיַּגְדִּיל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[134] מֵעַתָּה[135].

133) בכת"י תימן: החופות. 134) שם סה, א. 135) כלומר, ואפילו שעכשיו אין לו הסימנין.

כד. וּבַדָּגִים[136] שְׁנֵי סִימָנִין: סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת[137]. וּסְנַפִּיר הוּא שֶׁפּוֹרֵחַ בּוֹ[138], וְקַשְׂקֶשֶׂת הִיא הַדְּבוּקָה[139] בְּכָל גּוּפוֹ. וְכֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת - יֵשׁ לוֹ סְנַפִּיר[140]. אֵין לוֹ עַכְשָׁיו וּכְשֶׁיַּגְדִּיל יִהְיֶה לוֹ, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ

קַשְׁקֶשֶׁת כְּשֶׁהוּא בַּיָּם וּכְשֶׁיַּעֲלֶה יַשִּׁיר קַשְׁקַשָּׁיו - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[141]. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ קַשְׁקַשִּׁים הַחוֹפִין אֶת כֻּלּוֹ - מֻתָּר. אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ אֶלָּא סְנַפִּיר אֶחָד וְקַשְׁקֶשֶׁת אַחַת[142] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[143].

136) רבינו שינה כאן את הסדר, והקדים חגבים לדגים כפי שהם סדורים במשנה חולין נט, ששם מקור הדינים שבהלכה זו. 137) ויקרא יא, ט. 138) חולין, שם. 139) במשנה: "קשקשין הקבועים בו". ורבינו כתב: "הדבוקה" במקום "הקבועה", ללמדנו שהקשקשת אינה קבועה בגוף, שהרי היא נקלפת ביד או בכלי, אבל אם היא קבועה שאינה נקלפת מעור הדג, אינה קשקשת (מגיד־משנה). 140) נדה נא, ב. 141) עבודה זרה לט, א. 142) בכת"י תימן: אחד. 143) 'ספרא' שמיני, פרשה ג.

יום חמישי י' תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר האוכל מבהמה חיה ועוף הטמאים או מבשר אדם; ודין שמונה שרצים האמורים בתורה; ותולעים הנמצאים בפירות או במים; ודין רסק נמלות והביא אחת שלימה וצירפה לאלו.

א. מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר[2]: וְכָל בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה, שׁוֹמֵעַ[3] אֲנִי שֶׁכֹּל שֶׁאֵינָהּ מַעֲלַת גֵּרָה וּמַפְרֶסֶת פַּרְסָה - אֲסוּרָה. וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה[4] - עֲשֵׂה הוּא[5]. וּבַגָּמָל וּבַחֲזִיר וּבָאַרְנֶבֶת וּבַשָּׁפָן נֶאֱמַר: אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה וְגוֹמֵר. הֲרֵי לָמַדְתָּ שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימָן אֶחָד. וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה, שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן כְּלָל[6], שֶׁאִסּוּר אֲכִילָתָם בְּלֹא תַעֲשֶׂה, יָתֵר עַל עֲשֵׂה הַבָּא מִכְּלַל אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"מכלל שנאמר וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה, שומע אני שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה אסורה, ולאו הבא מכלל עשה הוא".

וממשיך, "ובגמל ובחזיר ובארנבת ובשפן נאמר את זה לא תאכלו... הא למדת שהן בלא־תעשה... וכל־שכן שאר בהמה טמאה וחיה טמאה שאין בהן סימן כלל, שאיסור אכילתן בלא־תעשה יתר על 'עשה' הבא מכלל אותה תאכלו".

וכתב ה'מגיד משנה' שאין לתמוה על ש'לאו' בהמה וחיה טמאין, בא ק"ו מחזיר שפן וארנבת, והרי אין עונשים מק"ו? לפי שאלו כבר נאסרו ב'לאו' הבא מכלל 'עשה', וכיון שכן אפשר ל'לאו' שלהן לבוא מקל־וחומר. ודבריו דורשים ביאור, שהרי אחרי הכל איסור 'לאו' אינו מצד הק"ו, וא"כ מה עוזר שנאסר כבר ב'לאו' הבא מכלל 'עשה' לגבי איסור 'לאו' להענישו מלקות.

וכתב הרוגוצו'בי: לאחר שאלו כבר נאסרו בכלל הבא מכלל עשה מן התורה בביאור, מובן שגדר האיסור של חזיר גמל שפן וארנבת אינו מצד גדרם הפרטי אלא משום שחסר בהם סימן טהרה, וממילא אין הק"ו אלא גילוי מילתא בעלמא שגם אלו שחסרים בהם שני סימנים הם בכלל זה. בעניין זה מתגלה אמיתותה של תורה, שכתבה שכל בהמה שהיא מעלת גרה הרי היא גם מפרסת פרסה, וכל שבהמה שהיא מפרסת פרסה היא גם מעלת גרה חוץ מארבע אלו. ובנוגע לדגים, מצינו דבר דומה הנלמד מהפסוק "כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים" ש"כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר", ובנוגע לשרצים "אין תולעת מתקיימת שתים עשרה חודש", ובנוגע לחלב "חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה".

ונראה מכאן גודל אמיתותה של תורה, שמאז שניתנה תורה ומזמן המשנה והגמרא, ואפילו מאז שכתב הרמב"ם את חיבורו, נתגלו בעולם סוגי בעלי־חיים שלא ידעו על קיומם ושלא היו נמצאים בכל המקומות שבהם חיו התנאים והאמוראים, ואעפ"כ הכללים שהובאו בתורה וברמב"ם הם נכונים ואמיתיים ומהווים הוכחה מוחשית לאמיתתה של תורה, וכבודו של הקב"ה ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו".

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן ה)

2) ביטוי שגור במשנה ובברייתא. כלומר, זה שאומר הכתוב. 3) מבין אני, כלומר, מכאן אני לומד. 4) מאחר שכתוב: "לעשות כך" אנו מבינים שרצון התורה הוא שלא לעשות אחרת, אף שלא נכתב במפורש לא לעשות, וזהו "לאו הבא מכלל עשה", כלומר, שהלאו נלמד מסגנון הפסוק הנכתב בלשון עשה. 5) ואם עשה לא כציווי התורה הוא עובר על עשה. 6) שאינן מפורשות בתורה.

ב. לְפִיכָךְ, כָּל הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה כְּזַיִת - לוֹקֶה[7] מִן הַתּוֹרָה. בֵּין שֶׁאָכַל מִן הַבָּשָׂר בֵּין שֶׁאָכַל מִן הַחֵלֶב[8]. לֹא חִלֵּק הַכָּתוּב בַּטְּמֵאִים בֵּין בְּשָׂרָם לְחֶלְבָּם.

7) "כל השיעורין כולן בכזית". 8) כלומר, רק משום לאו של בשר בהמה טמאה, אבל לא משום אכילת חלב.

ג. הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה[9] - אֵינוֹ מִכְּלַל מִינֵי חַיָּה בַּעֲלַת פַּרְסָה[10], לְפִיכָךְ[11] אֵינוֹ[12] בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר הָאָדָם אוֹ מֵחֶלְבּוֹ, בֵּין מִן הַחַי בֵּין מִן הַמֵּת - אֵינוֹ לוֹקֶה[13], אֲבָל אָסוּר הוּא בַּעֲשֵׂה; שֶׁהֲרֵי מָנָה הַכָּתוּב שִׁבְעַת מִינֵי חַיָּה וְאָמַר בָּהֶן: זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ[14], הָא כֹּל שֶׁהוּא חוּץ מֵהֶן[15] - לֹא תֹאכְלוּ, וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה.

9) ואין בו סימני טהרה, אף על פי כן אין בשרו בלא תעשה של "את זה לא תאכלו". 10) והתורה כתבה: אך את זה

לא תאכלו וג' וממפריסי הפרסה. 11) כלומר, מפני שהמין שאינו בעל פרסה אינו בכלל פרשה זו. 12) האדם. 13) וגם משום בשר מן החי אינו חייב, שזה אינו אלא בבהמה, חיה ועוף טהורים. וגם איסור נבלה אינו אלא במינים טהורים. 14) ה"לאו הבא מכלל עשה" שיש בבשר אדם, אינו אותו שלמד ממנו למינים טמאים בראש הלכה א', כי מקרא זה מדבר בבעלי פרסה ואדם אינו מבעלי פרסה, כמו שכתב רבינו בראש הלכה זו, אלא העשה "זאת החיה אשר תאכלו" ואדם נקרא חיה כאמור למעלה. 15) אפילו לא מבעלי פרסה.

1 **ד. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר עוֹף טָמֵא - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה,**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ.**
3 **וַהֲרֵי עָבַר עַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל צִפּוֹר טְהֹרָה**
4 **תֹּאכֵלוּ, הָא טְמֵאָה - לֹא תֹאכֵלוּ. וְכֵן הָאוֹכֵל כְּזַיִת**
5 **מִדָּג[16] טָמֵא - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם,**
6 **מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ. וְעָבַר עַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל**
7 **אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ, מִכְּלָל שֶׁמִּי שֶׁאֵין**
8 **לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת - לֹא יֵאָכֵל. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל**
9 **הָאוֹכֵל דָּג טָמֵא אוֹ בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה אוֹ עוֹף טָמֵא**
10 **- בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה.**

16) רבינו לא הזכיר כאן "מבשר הדג", כמו בבהמה ובעוף, מפני שלא בכל מקום נקרא בשר הדג בשם בשר, בלשון בני אדם.

11 **ה. חָגָב טָמֵא - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְהָאוֹכֵל**
12 **כְּזַיִת[17] מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל[18] שֶׁרֶץ**
13 **הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ. וְאֵי זֶהוּ שֶׁרֶץ**
14 **הָעוֹף? כְּגוֹן זְבוּב אוֹ יַתּוּשׁ וְצִרְעָה וּדְבוֹרָה וְכַיּוֹצֵא**
15 **בָּהֶן.**

17) גם כאן בחגב לא הזכיר רבינו מבשר שרץ העוף, כי חגבים לא נקראו בשם בשר. 18) בספר ויקרא לא נזכר לאו על שרץ העוף, אלא בספר דברים בלבד.

16 **ו. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל**
17 **הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל. וְאֵי**
18 **זֶהוּ שֶׁרֶץ הָאָרֶץ? כְּגוֹן נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים וְחִפּוּשִׁית**
19 **וְנָדָל[19] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.**

19) בלשון הפסוק: מרבה רגלים.

20 **ז. וּשְׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן: הַחֹלֶד**
21 **וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהָאַנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט**
22 **וְהַתִּנְשֶׁמֶת, הָאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם[20] כַּעֲדָשָׁה - לוֹקֶה. שִׁעוּר**
23 **אֲכִילָתָן כְּשִׁעוּר טֻמְאָתָן. וְכֻלָּם מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה**
24 **בְּכַעֲדָשָׁה[21].**

20) לאחר מיתתן. 21) שאם יש בין כולם ביחד כעדשה - האוכל מהם לוקה.

25 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָכַל מֵהֶן אַחַר מִיתָתָן[22];**
26 **אֲבָל הַחוֹתֵךְ אֵבֶר מִן הַחַי מִן אֶחָד מֵהֶן וַאֲכָלוֹ - אֵינוֹ**
27 **לוֹקֶה עָלָיו עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּזַיִת בָּשָׂר[23]. וְכֻלָּן מִצְטָרְפִין**
28 **לְכְזַיִת. אָכַל אֵבֶר שָׁלֵם מִן הַשֶּׁרֶץ אַחַר שֶׁמֵּת - אֵינוֹ**
29 **לוֹקֶה עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כַּעֲדָשָׁה.**

22) והטעם, שבמיתתן הם מטמאים לכן שיעור אכילתן כעדשה, משום שהוקשה לטומאה, אבל בחייהן אינם מטמאים ולפיכך שיעור אכילתם בכזית בכל איסורי אכילות שבתורה. 23) ואף על פי שאברים מטמאים בכל שהוא: "האברים אין להן שיעור אבר מן השרץ כברייתו", אין לוקין על אכילתו בכל שהוא, שלא אמרו "שיעור אכילתו כשיעור טומאתו" אלא בכעדשה, שזהו חידוש בשרץ, אבל טומאת האברים בכל שהוא, אינה נבדלת בשרצים משאר הטומאות, שכל הטומאות אבריהן מטמאין בכל שהן, אין אנו אומרים באברים שיעור אכילתן כשיעור טומאתן, והשיעור בכעדשה, גם באברים שלמים בעינו עומד. ולמה בכעדשה ולא בכזית? מפני שאין מתקבל על הדעת, שאבר שלם שיעורו גדול יותר מחתיכת אבר.

30 **ט. דַּם שְׁמֹנָה שְׁרָצִים וּבְשָׂרָן - מִצְטָרֵף לְכַעֲדָשָׁה.**
31 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּם מְחֻבָּר לַבָּשָׂר. וְכֵן דַּם הַנָּחָשׁ[24]**
32 **מִצְטָרֵף לִבְשָׂרוֹ לִכְזַיִת וְלוֹקֶה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בְּשָׂרוֹ**
33 **חָלוּק מִדָּמוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
34 **בּוֹ מִשְּׁאָר שְׁרָצִים שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין[25].**

24) שהוא מן השרצים ששיעורם בכזית. 25) "ואין לך בכל השרצים מה שמטמא במותו חוץ משמונת המינין המפורשין בתורה". אבל אסורים באכילה ושיעורם בכזית, ואין דמן חלוק מבשרן ולפיכך מצטרפין.

35 **י. דַּם שְׁרָצִים שֶׁפָּרַשׁ, וּכְנָסוֹ וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה עָלָיו**
36 **בְּכַזַּיִת[26]. וְהוּא שֶׁיִּתְּרוּ בּוֹ מִשּׁוּם אוֹכֵל שֶׁרֶץ; אֲבָל אִם**
37 **הִתִּרוּ בּוֹ מִשּׁוּם אוֹכֵל דָּם - פָּטוּר[27], שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא**
38 **עַל דַּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף.**

26) אפילו בשמונה שרצים ששיעורן בכעדשה. 27) לא כרת ולא מלקות.

39 **יא. כָּל הַשִּׁעוּרִין וּמַחְלִקוֹתָם[28] - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה**
40 **מִסִּינַי.**

28) כלומר, החילוקים שיש בשיעורים, כגון אלה שנאמרו למעלה: זה בכזית וזה בכעדשה.

41 **יב. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה.**
42 **שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ**
43 **וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם; הֲרֵי כָּלַל בְּלָאו זֶה שֶׁרֶץ הָאָרֶץ**
44 **וְשֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם. אֵי זֶהוּ שֶׁרֶץ הַמַּיִם? אֵלּוּ**
45 **הַבְּרִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת, כְּמוֹ הַתּוֹלָעִים וְהָעֲלוּקָה שֶׁבַּמַּיִם,**
46 **וְהַבְּרִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּיָתֵר, שֶׁהֵן חַיּוֹת הַיָּם. כְּלָלוֹ שֶׁל**
47 **דָּבָר: כֹּל שֶׁאֵינוֹ בְּצוּרַת הַדָּגִים, לֹא דָּג טָמֵא וְלֹא דָּג**
48 **טָהוֹר, כְּגוֹן כֶּלֶב הַמַּיִם וְהַדַּלְפוֹן[29] וְהַצְּפַרְדֵּעַ וְכַיּוֹצֵא**
49 **בָּהֶן.**

29) "דגים יש בים שחציין צורת אדם וחציין צורת דג".

יג. אֵלּוּ הַמִּינִין שֶׁנִּבְרָאִין בָּאַשְׁפּוֹת וּבְגוּפֵי הַנְּבֵלוֹת, כְּגוֹן רִמָּה וְתוֹלַעָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁאֵינָן נִבְרָאִין מִזָּכָר וּנְקֵבָה אֶלָּא מִן הַגְּלָלִים שֶׁהִסְרִיחוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֵן הַנִּקְרָאִין רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. וְהָאוֹכֵל מֵהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין פָּרִין וְרָבִין. אֲבָל הַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ הוּא שֶׁפָּרֶה וְרָבֶה מִזָּכָר וּנְקֵבָה.

יד. אֵלּוּ הַמִּינִין הַנִּבְרָאִין בַּפֵּרוֹת וּבַמַּאֲכָלוֹת: אִם פֵּרְשׁוּ וְיָצְאוּ לָאָרֶץ[30], אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ לְתוֹךְ הָאֹכֶל, מִי שֶׁאָכַל מֵהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ - לֶאֱסֹר אֵלּוּ שֶׁפָּרְשׁוּ לָאָרֶץ. אֲבָל אִם לֹא פָּרְשׁוּ - מֻתָּר לֶאֱכֹל הַפְּרִי וְהַתּוֹלַעַת שֶׁבְּתוֹכוֹ.

30) לאו דווקא "לארץ", הוא הדין אם עלתה וריחשה על הפרי.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהִתְלִיעַ הָאֹכֶל אַחַר שֶׁנֶּעֱקַר מִן הָאָרֶץ; אֲבָל אִם הִתְלִיעַ וְהוּא מְחֻבָּר - אוֹתָהּ הַתּוֹלַעַת אֲסוּרָה כְּאִלּוּ פָרְשָׁה לָאָרֶץ, שֶׁעַל הָאָרֶץ נִבְרֵאת, וְלוֹקִין עָלֶיהָ[31]. וְאִם סָפֵק - אֲסוּרָה[32]. לְפִיכָךְ, כָּל מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהִתְלִיעַ כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּבְדֹּק הַפְּרִי מִתּוֹכוֹ, שֶׁמָּא יֵשׁ בּוֹ תּוֹלַעַת[33]. וְאִם שָׁהָה הַפְּרִי אַחַר שֶׁנֶּעֱקַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - אוֹכֵל בְּלֹא בְּדִיקָה; שֶׁאֵין תּוֹלַעַת שֶׁבּוֹ מִתְקַיֶּמֶת[34] שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ.

31) משום הלאו של השרץ השורץ על הארץ. 32) ככל ספק של איסורי תורה. 33) ואם יש בו אסור מספק. 34) הני תמרי דכדא (שהתליעו) לבתר תריסר ירחי שתא שריין (אחרי שעברו עליהן י"ב חודש - מותרין).

טז. פָּרְשׁוּ לָאֲוִיר וְלֹא נָגְעוּ לָאָרֶץ[35], אוֹ שֶׁפָּרְשׁוּ מִקְצָתָן לָאָרֶץ, אוֹ שֶׁפָּרְשׁוּ אַחַר שֶׁמֵּתוּ, אוֹ שֶׁנִּמְצֵאת תּוֹלַעַת עַל הַגַּרְעִינָה מִבִּפְנִים, אוֹ שֶׁיָּצְאוּ מִתּוֹךְ הָאֹכֶל לְתוֹךְ אֹכֶל אַחֵר - כָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין מִסָּפֵק, וְאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן[36].

35) כלומר, שלפני שהגיעו לארץ קלטה בפיו לבולעה. 36) שאין מלקות בספק. וכל הדינים בהלכה זו נאמרו בהתליעו בתלוש, אבל אם התליעו במחובר פסק רבינו שאפילו לא פירשה התולעת - אסורה.

יז. תּוֹלַעַת[37] הַנִּמְצֵאת בִּמְעֵי הַדָּגִים וּבַמֹּחַ שֶׁבְּרֹאשׁ הַבְּהֵמָה[38] וְהַנִּמְצֵאת בַּבָּשָׂר[39] - אֲסוּרָה. אֲבָל דָּג מְלִיחַ שֶׁהִתְלִיעַ - הֲרֵי הַתּוֹלַעַת שֶׁבּוֹ מֻתֶּרֶת[40]; שֶׁהֵן כְּפֵרוֹת שֶׁהִתְלִיעוּ אַחַר שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִן הָאָרֶץ, שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלָן כֻּלָּן כְּאַחַת בַּתּוֹלַעַת שֶׁבְּתוֹכָן. וְכֵן הַמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים שֶׁהִשְׁרִיצוּ - הֲרֵי אוֹתָן שְׁרָצִים מֻתָּר לִשְׁתּוֹתָן עִם הַמַּיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹל אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ. כְּלוֹמַר: בַּמַּיִם וּבַיַّמִּים וּבַנְּחָלִים הוּא שֶׁאַתָּה אוֹכֵל אֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְאֵין אַתָּה אוֹכֵל אֶת שֶׁאֵין לוֹ; אֲבָל בַּכֵּלִים, בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּין שֶׁאֵין לוֹ - מֻתָּר.

37) "קוקיאני אסיר", כלומר תולעים. ואסורים מפני שאינם מתהווים ממנו אלא נכנסו לו דרך נחיריו מן החוץ. 38) שבוודאי דרך הנחירים נכנסה. 39) מפני שנתהוו בבשר אחר מיתה, ואסורות מפני שבהמה ניתרת באכילה בשחיטה וכל דבר חי שיצא ממנה אפילו לאחר מיתה אסור כיוון שאי אפשר לו בשחיטה. 40) אם התולעת עודנה מחוברת בהם, אבל אם פירשה מהחתיכה - אסורה.

יח. שֶׁרֶץ הַמַּיִם הַנִּבְרָא בַּבּוֹרוֹת וּבַשִּׁיחִין וּבַמְּעָרוֹת, הוֹאִיל וְאֵינָן מַיִם נוֹבְעִין וַהֲרֵי הֵן עֲצוּרִים[41] - הֲרֵי הֵן כַּמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים וּמֻתָּר. וְשׁוֹחֶה וְשׁוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע, וְאַף עַל פִּי שֶׁבּוֹלֵעַ בִּשְׁעַת שְׁתִיָּה מֵאוֹתָן הַשְּׁרָצִים הַדַּקִּים.

41) מכונסים. אבל אם אינם עצורים, כגון חריצים ונעיצין של מים הנמשכים, דינם כימים, אף על פי שאינן נובעין.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּ מִמְּקוֹם בְּרִיָּתָן; אֲבָל אִם פֵּרַשׁ הַשֶּׁרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר לְתוֹךְ הַכְּלִי אוֹ לְתוֹךְ הַבּוֹר - אָסוּר. פָּרַשׁ לְדָפְנֵי הֶחָבִית וְחָזַר וְנָפַל לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הַשֵּׁכָר - מֻתָּר[42]. וְכֵן אִם פָּרַשׁ לְדָפְנֵי הַבּוֹר אוֹ הַמְּעָרָה וְחָזַר לַמַּיִם - מֻתָּר.

42) "היינו רביתיה", כלומר כך הוא גדל, זה מקום גידולן, ודרכו לפרוש לדפני הכלי או הבור ולחזור למים ולפיכך אף על פי שפירש לדופן אין בכך כלום. ואם פירש לאחורי הכלי או על שפת הבור בחוץ, אסור שאינו מקום גידולו.

כ. הַמְסַנֵּן אֶת הַיַּיִן אוֹ אֶת הַחֹמֶץ אוֹ אֶת הַשֵּׁכָר, וְאָכַל אֶת הַיַּבְחוּשִׁים אוֹ אֶת הַיַּתּוּשִׁין וְהַתּוֹלָעוֹת שֶׁסִּנֵּן - לוֹקֶה מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם[43] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם[44]. אֲפִלּוּ חָזְרוּ לַכְּלִי אַחַר שֶׁסִּנְּנָן, שֶׁהֲרֵי פָּרְשׁוּ מִמְּקוֹם בְּרִיָּתָן[45]. אֲבָל אִם לֹא סִנְּנָן - שׁוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ.

43) ביבחושים. 44) ביתושים, שהוא גם שרץ העוף. ומכיוון שהתהווה במים לוקה גם משום שרץ המים. 45) כלומר, אין לחשוש שאולי פירשו.

כא. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה הָאוֹכֵל כְּזַיִת - כְּשֶׁאָכַל כְּזַיִת מִבְּרִיָּה גְּדוֹלָה, אוֹ שֶׁצֵּרַף מְעַט מִבְּרִיָּה זוֹ וּמְעַט מִבְּרִיָּה זוֹ שֶׁבְּמִינָהּ[46] עַד שֶׁיֹּאכַל כְּזַיִת; אֲבָל הָאוֹכֵל בְּרִיָּה טְמֵאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כֻּלָּהּ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה פְּחוּתָה מִן הַחַרְדָּל[47]. בֵּין שֶׁאֲכָלָהּ מֵתָה[48] בֵּין שֶׁאֲכָלָהּ חַיָּה. וַאֲפִלּוּ סָרְחָה הַבְּרִיָּה[49] וְנִשְׁתַּנֵּית צוּרָתָהּ[50], הוֹאִיל וַאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ - לוֹקֶה.

46) כלומר משם אחד, שאסורים בלאו אחד "כל שאיסורן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

בלאו אחד מצטרפין" אבל שני מינים אינם מצטרפים לכזית. 47) כלומר, בכמות קטנה ביותר, כל שהוא. 48) "טמאה בין בחייה בין במיתתה בכל שהוא". 49) אולם היא עוד ראוייה לאכילת אדם, אבל אם סרחה עד כדי כך שאינה ראוייה כבר לאכילת אדם, פטור כמבואר להלן פרק י"ד הלכה י"א "שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם הרי זה פטור". 50) נשתנית, אבל לא נתרסקה.

כב. נְמָלָה שֶׁחָסְרָה אֲפִלּוּ אַחַת מֵרַגְלֶיהָ - אֵינוֹ לוֹקֶה עָלֶיהָ[51] אֶלָּא בִּכְזַיִת. לְפִיכָךְ[52], הָאוֹכֵל זְבוּב שָׁלֵם אוֹ יַתּוּשׁ שָׁלֵם, בֵּין חַי וּבֵין מֵת - לוֹקֶה מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף.

51) בעייא בגמרא: אם חשובה ברייה או לא, ולא נפשטה, ועל ספק אין לוקים. 52) מכיוון שלוקים על אכילת ברייה שלימה כל שהיא.

כג. הֲרֵי שֶׁהָיְתָה הַבְּרִיָּה מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף וּמִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם וּמִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ לָהּ כְּנָפַיִם[53], וְהִיא מְהַלֶּכֶת עַל הָאָרֶץ כִּשְׁאָר שְׁרָצִים[54], וְהָיְתָה רָבָה בַּמַּיִם[55], וַאֲכָלָהּ - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת[56]. וְאִם הָיְתָה יָתֵר עַל זֶה מִן הַמִּינִין שֶׁנִּבְרְאוּ בַּפִּרוֹת - לוֹקֶה עָלֶיהָ אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת[57]. וְאִם הָיְתָה מִן הַמִּינִין שֶׁפָּרִין וְרָבִין - לוֹקֶה חָמֵשׁ. וְאִם הָיְתָה מִכֹּלָּל עוֹף טָמֵא יָתֵר עַל הֶיוֹתָהּ מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף - לוֹקֶה עָלֶיהָ שֵׁשׁ מַלְקִיּוֹת: מִשּׁוּם עוֹף טָמֵא, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם, וּמִשּׁוּם רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ, וּמִשּׁוּם תּוֹלַעַת הַפִּרוֹת. בֵּין שֶׁאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ בֵּין שֶׁאָכַל מִמֶּנָּה כְּזַיִת. לְפִיכָךְ, הָאוֹכֵל נְמָלָה הַפּוֹרַחַת הַגְּדֵלָה בַּמַּיִם - לוֹקֶה חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת.

53) ופורחת ויש בה לאו שרץ העוף. 54) ההולכים על הארץ, ולכן היא נכללת בלאו "בכל השרץ השורץ על הארץ". 55) שנוסף בה לאו של שרץ המים. 56) מלקות לכל לאו ולאו. 57) "אכל פוטיתא לוקה ארבע, נמלה לוקה חמש, צרעה לוקה שש". דעת רבינו שאם יש בדבר אחד כמה לאווין אינו לוקה אלא אחת ולכן הוא מבאר כאן טעם ריבוי המלקיות מפני שבריות אלו יש בהן תכונות שונות ועל ידן הן נכללות בכל אלה המינים והאוכלן לוקה על כל הלאווין ואין זה דומה כלל למקרה של לאווין הרבה על איסור אחד ולפיכך הדגיש כאן את התכונות השונות.

כד. רִסֵּק[58] נְמָלִים וְהֵבִיא אַחַת שְׁלֵמָה וְצֵרְפָהּ לְאֵלּוּ שֶׁנִּתְרַסְּקוּ וְנַעֲשָׂה הַכֹּל כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה שֵׁשׁ מַלְקִיּוֹת: חָמֵשׁ - מִשּׁוּם הַנְּמָלָה הָאַחַת, וְאַחַת - מִשּׁוּם כְּזַיִת מִגְּבֻלַת הַטְּמֵאִים[59].

58) דכיוון שריסקם ביטלם מתורת ברייה ואין לה דין של אוכל נמלה שלימה. 59) ולא משום לאו "לא תאכלו כל נבלה", כי לאו זה מדבר במיני טהורים. וכאן לוקה משום נבלת הטמאים, כלומר שרצים, משום אל תשקצו את נפשותיכם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר מאכל היוצא מן האסור אם הוא אסור; ומה טעם לדבש דבורים וצרעים שהוא מותר; חלב האדם אם מותר לאכול או לינק אותו מהשדיים; חלב וביצים הבאים מהטמאה; וביצת עוף טהור שנמצא עליו קורט דם; ודין אפרוח שנולד מביצת טריפה; גבינה וחמאה של גויים וסימני ביצים; וציר דגים טמאים; גוי שהביא חביות פתוחות של ציר ודג טהור באחת מהם.

א. כָּל מַאֲכָל הַיּוֹצֵא מִמִּין מִן הַמִּינִין הָאֲסוּרִין שֶׁלּוֹקִין[2] עַל אֲכִילָתָן - הֲרֵי אוֹתוֹ הַמַּאֲכָל אָסוּר בַּאֲכִילָה מִן הַתּוֹרָה. כְּגוֹן חֵלֶב בְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים וּבֵיצֵי עוֹף וְדָג הַטְּמֵאִים. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה - זוֹ בֵּיצָתָהּ. וְהוּא הַדִּין לְכָל הָאֲסוּר[3] כְּיַעֲנָה[4], וּלְכָל הַדְּבָרִים הַדּוֹמִין לַבֵּיצָה.

2) כלומר, איסורי לאו ולא איסורי 'עשה'. 3) כוונת רבינו היא שהדין "שכל היוצא מן הטמא טמא" אנו למדים מפסוק זה. 4) שמתמצאים מתוך הגוף.

ב. חֵלֶב הָאָדָם מֻתָּר בַּאֲכִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשַׂר הָאָדָם אָסוּר בַּאֲכִילָה, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[5] שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה[6].

5) למעלה פרק ב הלכה ג. 6) ובאיסור 'עשה' אין הכלל: "שכל היוצא מן הטמא טמא" כמבואר בהלכה הקודמת.

ג. דְּבַשׁ דְּבוֹרִים[7] וּדְבַשׁ צְרָעִים - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִתַּמְצִית גּוּפָן, אֶלָּא כּוֹנְסִין אוֹתוֹ מִן הָעֲשָׂבִים בְּתוֹךְ פִּיהֶן וּמְקִיאִין אוֹתוֹ בַּכַּוֶּרֶת, כְּדֵי שֶׁיִּמְצְאוּ אוֹתוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

7) כסתם משנה, מכשירין פרק ו, ולא כר' יעקב בבכורות ז.

ד. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלֶב אָדָם מֻתָּר, אָסְרוּ חֲכָמִים לְגָדוֹל לִינֹק אוֹתוֹ מִן הַשָּׁדַיִם, אֶלָּא חוֹלֶבֶת אִשָּׁה לְתוֹךְ הַכְּלִי וְשׁוֹתֶה. וְגָדוֹל שֶׁינָּק מִן הַשַּׁד - כְּיוֹנֵק שֶׁרֶץ[8], וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

8) לפיכך מכין אותו מכת מרדות.

ה. יוֹנֵק תִּינוֹק וְהוֹלֵךְ אֲפִלּוּ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים. וְאִם גְּמָלוּהוּ וּפָרַשׁ שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ יָתֵר, מֻחֲמַת בְּרִיוֹ[9] לֹא מֻחֲמַת חָלְיוֹ - אֵינוֹ חוֹזֵר וְיוֹנֵק. וְהוּא שֶׁגְּמָלוּהוּ אַחַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ; אֲבָל בְּתוֹךְ זְמַן זֶה, אֲפִלּוּ גְּמָלוּהוּ חֹדֶשׁ אוֹ שְׁנַיִם - מֻתָּר לַחֲזֹר וְלִינָק עַד סוֹף עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ[10].

9) כשהוא בריא. 10) כלומר, שאם לא פירש כלל, יונק והולך עד ארבע שנים. אבל אם פירש תוך ארבעה ועשרים חודש, אף־על־פי שמותר לחזור ולינק, יונק והולך רק עד סוף כ"ד חודש ולא יותר.

ו. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה וּבֵיצֵי עוֹף טָמֵא אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה - אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ - עַל הַבָּשָׂר הוּא לוֹקֶה, וְאֵינוֹ

לוֹקֶה עַל הַבִּיצָה וְעַל הֶחָלָב. וַהֲרֵי הָאוֹכֵל אוֹתָן - כְּאוֹכֵל חֲצִי שִׁעוּר[12], שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה וְאֵינוֹ לוֹקֶה, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[13].

11) "אם ריקמה ואכלה, לוקה עליה משום השרץ השורץ על הארץ", משמע, אבל אם לא ריקמה אף־על־פי שהיא אסורה כביצת טמא - אין לוקין עליה. והוא־הדין כל היוצא מן הטמא שאסור מן התורה, אין שם מלקות. 12) שבא מדרשת כל חלב לא תאכלו, ויש רק איסור מן התורה ואינו לוקה, כן ביצת עוף טמא וחלב בהמה טמאה שבא מדרשת בת היענה אין בהם מלקות אף־על־פי שאיסורם מן התורה. 13) "והאוכל חצי שיעור מכין אותו מכת מרדות".

ז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁהָאוֹכֵל בֵּיצֵי דָּגִים טְמֵאִים הַנִּמְצָאִים בִּמְעֵיהֶם - כְּאוֹכֵל קִרְבֵּי דָּגִים טְמֵאִים[14], וְלוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן בֵּיצֵי הָעוֹף הַטָּמֵא הַתְּלוּיוֹת בָּאֶשְׁכּוֹל, שֶׁעֲדַיִן לֹא פָּרְשׁוּ וְנִגְמְרוּ[15], הָאוֹכֵל אוֹתָן - לוֹקֶה, כְּאוֹכֵל בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁלָּהֶן.

14) כיון שהם בגוף הדגים ואין בהם קליפה, הרי הם בשר גמור. 15) כלומר, שעדיין לא פרשו, וגם לא נגמרו. והמלה "לא", מוסבת על שניהם, שאם נגמרו, אינם כבני מעיים ואינו לוקה.

ח. בֵּיצַת עוֹף טָמֵא שֶׁהִתְחִיל הָאֶפְרוֹחַ לְהִתְרַקֵּם בָּהּ וַאֲכָלָהּ - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל שֶׁרֶץ הָעוֹף[16]. אֲבָל בֵּיצַת הָעוֹף טָהוֹר שֶׁהִתְחִיל הָאֶפְרוֹחַ לְהִתְרַקֵּם בָּהּ וַאֲכָלָהּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[17].

16) "ריקמה לוקה משום שרץ הארץ". ודעת רבינו שהוא־הדין בביצת עוף טמא, שאם ריקמה לוקה משום שרץ העוף, מכיון שהוא ממין העוף, ואף־על־פי־כן אינו לוקה משום עוף טמא, מפני שטרם הגיע לכלל עוף, ועדיין הוא שרץ, ולכן דינו כזבובים ויתושים, וכמבואר למעלה פרק ב הלכה ה. 17) בגמרא שם מבואר שריקמה אסורה מדרבנן כל זמן שהאפרוח לא יצא לאויר העולם. ולכן חייב מכת מרדות.

ט. נִמְצָא עָלֶיהָ קֹרֶט דָּם[18]: אִם עַל הַחֶלְבּוֹן - זוֹרֵק אֶת הַדָּם[19] וְאוֹכֵל אֶת הַשְּׁאָר, וְאִם עַל הַחֶלְמוֹן - אֲסוּרָה כֻּלָּהּ[20]. בֵּיצָה הַמּוּזֶרֶת[21] - הַנֶּפֶשׁ הַיָּפָה[22] תֹּאכְלֶנָּה.

18) טיפת דם. 19) מפני שרק במקום הדם יש קשר הולד, ולא נתפשט בשאר החלקים. 20) שכבר פשט קלקול בכל הביצה. 21) שאינה של זכר אלא התרנגולת "מתחממת בקרקע ויולדת ביצים, ואותן ביצים אין מגדלות אפרוחים". 22) "שאין דעתו קצה בה מחמת מיאוס".

י. אֶפְרוֹחַ שֶׁנּוֹלַד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְפַּתְּחוּ עֵינָיו - מֻתָּר לְאָכְלוֹ[23]. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁנִּטְרְפָה - חֶלְבָהּ אָסוּר כַּחֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה. וְכֵן בֵּיצַת עוֹף טָהוֹר שֶׁנִּטְרַף - כְּבֵיצַת עוֹף טָמֵא[24], וְאָסוּר.

23) ודוקא כשיצא לאויר העולם, וכל עוד שלא יצא לאויר העולם - אסור מדברי סופרים משום שרץ, כמבואר למעלה הלכה ח. 24) כמבואר למעלה הלכה א.

יא. אֶפְרוֹחַ שֶׁנּוֹלַד מִבֵּיצַת טְרֵפָה - מֻתָּר, שֶׁאֵין מִינוֹ טָמֵא[25]. הָיָה הָעוֹף סְפֵק טְרֵפָה, כָּל הַבֵּיצִים שֶׁהֵלֵד בַּעֲרֵמָה רִאשׁוֹנָה[26] - מַשְׁהִין אוֹתָן[27]: אִם טָעֲנָה עֲרֵמָה שְׁנִיָּה[28] וְהִתְחִילָה לֵילֵד - הֵרֵי הָרִאשׁוֹנוֹת, שֶׁאִם הָיְתָה טְרֵפָה - לֹא הָיְתָה יוֹלֶדֶת עוֹד[29]; וְאִם לֹא יָלְדָה - הֲרֵי הֵן אֲסוּרוֹת.

25) רבינו לא התכוון כאן לנמק למה האפרוח מותר, אף־על־פי שבא מביצת טריפה, כי לזה ניתן נימוק אחר בגמרא שם, אלא כוונתו לומר מה בין אפרוח מביצת טריפה לאפרוח מביצת טמאה. 26) בטעינה ראשונה, כלומר אותן הביצים שהיו במעיה בשעה שנולד בה ספק טריפות. 27) אחרי שגמרה להטיל כל הביצים של הטעינה הראשונה. 28) וזמן השהיה עשרים ואחד יום, שזה זמן עיבורה של התרנגולת. 29) "טריפה אינה יולדת" כלומר, אינה מתעברת ויולדת, אבל יולדת היא מה שעיברה לפני שנטרפה.

יב. חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה אֵינוֹ נִקְפֶּה וְעוֹמֵד כַּחֵלֶב הַטְּהוֹרָה. וְאִם נִתְעָרֵב חֵלֶב טְמֵאָה בַּחֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, כְּשֶׁתַּעֲמִיד אוֹתוֹ - יַעֲמֹד חֵלֶב הַטְּהוֹרָה, וְיֵצֵא חֵלֶב הַטְּמֵאָה עִם הַקּוֹם שֶׁל גְּבִינָה.

יג. וּמִפְּנֵי זֶה יִתֵּן הַדִּין: שֶׁכָּל חָלָב הַנִּמְצָא בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[30] - אָסוּר, שֶׁמָּא עֵרֵב בּוֹ חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה; וּגְבִינַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מֻתֶּרֶת, שֶׁאֵין חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה מִתְגַּבֵּן. אֲבָל בִּימֵי חַכְמֵי מִשְׁנָה גָּזְרוּ עַל גְּבִינַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וַאֲסָרוּם, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּעוֹר קֵבָה שֶׁל שְׁחִיטָתָן שֶׁהִיא נְבֵלָה. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלֹא עוֹר הַקֵּבָה דָּבָר קָטָן הוּא עַד מְאֹד בֶּחָלָב שֶׁעָמַד בּוֹ, וְלָמָּה לֹא יִבְטַל בְּמִעוּטוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַמַּעֲמִיד הַגְּבִינָה, וְהוֹאִיל וְדָבָר הָאָסוּר הוּא שֶׁהֶעֱמִיד - הֲרֵי הַכֹּל אָסוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[31].

30) ואין ישראל רואה אם חלבו מבהמה טהורה. 31) להלן פרק ט הלכה טז.

יד. גְּבִינָה שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּעֲשָׂבִים אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת, כְּגוֹן שְׁרַף הַתְּאֵנִים, וַהֲרֵי הֵן נִכָּרִין בַּגְּבִינָה - הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים שֶׁהִיא אֲסוּרָה. שֶׁכְּבָר גָּזְרוּ[32] עַל כָּל גְּבִינַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, בֵּין שֶׁהֶעֱמִידוּהָ בְּדָבָר אָסוּר בֵּין שֶׁהֶעֱמִידוּהָ בְּדָבָר הַמֻּתָּר, גְּזֵרָה מִשּׁוּם שֶׁמַּעֲמִידִין[33] אוֹתָהּ בְּדָבָר הָאָסוּר.

32) שהגזירה היתה סתם. 33) בכת"י תימן: "משום שהעמידוה בדבר האסור", וכן הגירסה בהגהות מיימוניות. פירוש הדברים: מפני שנוהגים להעמיד בדבר האסור, גזרו

על סתם גבינות גויים, ולא חילקו בין העמידו בדבר אסור או בדבר מותר, ולכן אסורה אפילו במקומות שרובם או כולם מעמידים בהיתר.

טו. הָאוֹכֵל גְּבִינַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ חֶלֶב שֶׁחֲלָבוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ[34] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35]. הַחֶמְאָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מִקְצָת הַגְּאוֹנִים הִתִּירוּהָ; שֶׁהֲרֵי לֹא גָזְרוּ עַל הַחֶמְאָה, וְחֵלֶב הַטְּמֵאָה אֵינוֹ עוֹמֵד[36]. וּמִקְצָת הַגְּאוֹנִים אֲסָרוּהָ, מִפְּנֵי צַחְצוּחֵי חֶלֶב שֶׁיִּשָּׁאֵר בָּהּ. שֶׁהֲרֵי הַקּוּם שֶׁבַּחֶמְאָה אֵינוֹ מְעֹרָב[37] עִם הַחֶמְאָה כְּדֵי שֶׁיִּבָּטֵל בְּמִעוּטוֹ, וְכָל חֶלֶב שֶׁלָּהֶן חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא עֵרְבוּ בוֹ חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה[38].

34) שחלבו מבהמה טהורה. 35) ככל העובר על איסורי חכמים. 36) וצחצוחי (טיפות זעירות) חלב טמא שנשארו בה, אינם אוסרים. שהמה בטלים במיעוטם כשאר איסורים שבטלים בששים, שהרי חלב זה אינו מעמיד. 37) כלומר שהאיסור, היינו הקום, ניכר - אלא שאי־אפשר לברור אותו ולסלקו מן החמאה, לפיכך אינו בטל. 38) כמבואר למעלה הלכה יג.

טז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם לָקַח חֶמְאָה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וּבִשְּׁלָהּ עַד שֶׁהָלְכוּ לָהֶן צַחְצוּחֵי חֶלֶב[39] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[40]. שֶׁאִם תֹּאמַר: נִתְעָרְבוּ עִמָּהּ וְנִתְבַּשְּׁלוּ כֻּלָּן - בָּטְלוּ בְּמִעוּטָם. אֲבָל הַחֶמְאָה שֶׁבִּשְּׁלוּ אוֹתָהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֲסוּרָה מִשּׁוּם גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[41], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[42].

39) שניתכו על־ידי האש. 40) כלומר, אפילו לשיטת האוסרין חמאה של גוי, מותר אפילו לכתחילה, שהרי יש כאן הרבה ספיקות. שמא לא היה חלב טמא כלל. ואם תמצא לומר שנתערב, שמא לא נשאר כלום. ואם תמצא לומר נשאר, שמא בתחלת הבישול ניתך על־ידי אש, ולפיכך אין לאסור משום מבטל איסור. ובכלל אין לאסור משום מבטל מלכתחילה, שהרי כוונתו בבישולה שיותכו הצחצוחים ולא ישארו בה כלל. 41) פליטת איסור מהכלי של הגוי. 42) להלן פרק יז הלכה ב. שסתם כלי גוי הם בני יומן, והבלועה שבהם אינה פוגמת את התבשיל.

יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּשַׁב בְּצַד הָעֵדֶר שֶׁל נָכְרִי, וּבָא הַנָּכְרִי וְהֵבִיא לוֹ חֶלֶב מִן הָעֵדֶר[43], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּעֵדֶר בְּהֵמָה טְמֵאָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתוֹ חוֹלֵב. וְהוּא שֶׁיָּכוֹל לִרְאוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא חוֹלֵב כְּשֶׁיַּעֲמֹד; שֶׁהַנָּכְרִי מִתְיָרֵא לַחֲלֹב מִן הַטְּמֵאָה, שֶׁמָּא יַעֲמֹד וְיִרְאֶה אוֹתוֹ.

43) שחלבו לצרכו של ישראל, ומתיירא לערב בו חלב טמא, פן יעמוד ויראה אותו.

יח. בֵּיצָה שֶׁשְּׁנֵי רָאשֶׁיהָ כַּדִּין אוֹ שֶׁשְּׁנֵי רָאשֶׁיהָ חַדִּין, אוֹ שֶׁהָיָה חֶלְמוֹן מִבַּחוּץ וְחֶלְבּוֹן מִבִּפְנִים - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא בֵּיצַת עוֹף טָמֵא. רֹאשָׁהּ אֶחָד כַּד וְרֹאשָׁהּ אֶחָד חַד, וְחֶלְבּוֹן מִבַּחוּץ וְחֶלְמוֹן מִבִּפְנִים - אֶפְשָׁר שֶׁהִיא בֵּיצַת עוֹף טָמֵא[44] וְאֶפְשָׁר שֶׁהִיא בֵּיצַת עוֹף טָהוֹר. לְפִיכָךְ שׁוֹאֵל לְצַיָּד יִשְׂרָאֵל[45] שֶׁמּוֹכְרָהּ: אִם אָמַר לוֹ: שֶׁל עוֹף פְּלוֹנִי הוּא וְעוֹף טָהוֹר הוּא - סוֹמֵךְ עָלָיו; וְאִם אָמַר: שֶׁל עוֹף טָהוֹר, וְלֹא אָמַר לוֹ שְׁמוֹ - אֵינוֹ סוֹמֵךְ עָלָיו[46].

44) שאין סומכין על סימני טהרה אלו, מפני שסימני ביצים אינם מן התורה, והדבר ספק. 45) אבל גוי אינו נאמן, כמבואר בהלכה הסמוכה. 46) כלשון הגמרא: "של עוף פלוני, וטהור הוא". וכן בעוף טהור, אנו מאמינים רק לצייד שבקי בהם ובשמותיהם, כמבואר למעלה פרק א הלכה טו. וכתב הראב"ד, שאם הוא מוחזק בנאמנות לוקחים ממנו אפילו בסתם. ונראה שגם דעת רבינו כך, כפי שכתב בפירוש גבי ביצי דגים בהלכה כ.

יט. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִים בֵּיצִים מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אֶלָּא אִם הָיָה מַכִּיר אוֹתָן[47] וְיֵשׁ לוֹ בָּהֶן טְבִיעוּת עַיִן שֶׁהֵן בֵּיצֵי עוֹף פְּלוֹנִי הַטָּהוֹר. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שֶׁמָּא הֵן בֵּיצֵי טְרֵפָה אוֹ בֵּיצֵי נְבֵלָה. וְאֵין לוֹקְחִין מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בֵּיצָה טְרוּפָה[48] כְּלָל.

47) וכמבואר בהלכה הקודמת, שרק ישראל שאינו מוחזק בכשרות נאמן, אם אומר של עוף פלוני וטהור הוא, אבל לא גוי. ועכשיו לוקחים ביצים מן הגויים אף־על־פי שאינו אומר של עוף פלוני הוא, שסומכים אנו על רוב ביצים המצויים בינינו שהן של עופות טהורים (הגהות מיימוני). 48) ואפילו אם הוא מכיר שהן ממין עוף טהור, מפני שאנו חוששין שמא היא ביצת טריפה, וישראל מכרה לו, כמבואר שם בגמרא.

כ. בֵּיצֵי דָגִים - סִימָנֵיהֶם כְּסִימָנֵי בֵּיצֵי הָעוֹף. אִם הָיוּ שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ כַּדִּין אוֹ חַדִּין - טְמֵאָה. אֶחָד כַּד וְאֶחָד חַד - שׁוֹאֵל לַיִּשְׂרְאֵלִי הַמּוֹכֵר[49]: אִם אָמַר לוֹ: אֲנִי מְלַחְתִּים[50] וְהוֹצֵאתִים מִדָּג טָהוֹר - אוֹכֵל עַל פִּיו[51]; וְאִם אָמַר לוֹ: טְהוֹרִין הֵם - אֵינוֹ נֶאֱמָן[52], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָדָם שֶׁהֻחְזַק בְּכַשְׁרוּת.

49) שגוי אינו נאמן בעדותו. 50) ובעוף, די אם הוא אומר של עוף פלוני. והטעם, שהדגים המלוחים באים ממרחק, ואולי נשמטו הביצים האלו מדג טמא, לפיכך צריך לומר אני מלחתים. 51) אם הוא אינו חשוד ואינו מוחזק בכשרות, אבל אם הוא חשוד למכור טמא בטהור - אינו נאמן, מכיון שהוא נוגע בדבר. 52) מפני שעל סימנים לבד אין סומכים, שסימני ביצי דגים "לאו דאורייתא" הם, כסימני ביצי עוף.

כא. וְכֵן אֵין לוֹקְחִין גְּבִינָה וַחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן[53] אֶלָּא מִיִּשְׂרְאֵלִי שֶׁהֻחְזַק בְּכַשְׁרוּת. אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[54], כְּשֶׁהָיְתָה רֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל[55] - לוֹקְחִין מִכָּל יִשְׂרְאֵלִי שֶׁבָּהּ[56]. וְהֶחָלָב - לוֹקְחִין אוֹתוֹ מִכָּל יִשְׂרָאֵל מִכָּל מָקוֹם.

53) תוספתא עבודה־זרה פרק ה. ובברייתא שם לט: מונה חלב במקום חתיכת דג. אולם במימרא של רב שם בדין שני חותמות, מוחק רב כהנא "חלב" ומכניס במקומו חתיכת דג. ומסתבר, שגם בברייתא הנזכרת הוא גורס חתיכת דג במקום "חלב". 54) והגירסא שם "אין לוקחין בסוריא". ודעת רבינו, שסוריא לאו דוקא אלא הכוונה לכל חוץ לארץ, ומוכח מכאן שבארץ ישראל מותר. ובזמן הזה (של רבינו), דינה של ארץ ישראל לענין זה כחוצה לארץ, ראה לקמן פי"א הלכה כה. 55) אבל אם אין רובה ישראל, חוששים שמא קנה מן הגוי, כיון שאינו מוחזק בכשרות. 56) כגירסת התוספתא, ראה למעלה. וכנראה שגירסת רבינו בגמרא שלנו כגירסת התוספתא, וכן גורס שם רבינו חננאל.

כב. הַכּוֹבֵשׁ דָּגִים טְמֵאִים - צִירָן אָסוּר. אֲבָל צִיר חֲגָבִים טְמֵאִים - מֻתָּר[57], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם לַחְלוּחִית. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִין צִיר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בּוֹ דָּג טָהוֹר[58] מְשׁוּטֵט בּוֹ, אֲפִלּוּ דָּג אֶחָד.

57) "העיד ר' צדוק על ציר של דגים טמאים, שהוא טהור", ופירש רבינו בעדויות פ"ז, משנה ב, שהוא מותר. 58) "ואלו דברים של גוים אסורין... וציר שאין בה דגה כלבית שוטטת בו". ורבינו מפרש כלבית דג טהור הוא, וכן פירש רבינו חננאל. והוא הדין לכל דג טהור אם משוטט בו, הציר מותר אלא שנה כלבית לרבותא, אף־על־פי שקטן ביותר.

כג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהֵבִיא עֲרֵבָה מְלֵאָה חָבִיּוֹת פִּתּוּחוֹת שֶׁל צִיר, וְדָג אֶחָד טָהוֹר בְּאַחַת מֵהֶן - כֻּלָּן מֻתָּרוֹת[59]. הָיוּ סְתוּמוֹת, פָּתַח אַחַת וְנִמְצָא בָּהּ דָּג טָהוֹר, שְׁנֵיָּה וְנִמְצָא בָּהּ טָהוֹר[60] - כֻּלָּן מֻתָּרוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁוֹ שֶׁל דָּג וְשִׁדְרוֹ[61] קַיָּם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶא נִכָּר[62] שֶׁהוּא דָּג טָהוֹר. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִין דָּגִים מְרֻצָּצִין מְלוּחִין מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְהֵם הַנִּקְרָאִים טָרִית טְרוּפָה. וְאִם הָיָה רֹאשׁ הַדָּג וְשִׁדְרוֹ נִכָּר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְרֻצָּץ - מֻתָּר לִקַּח אוֹתוֹ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

59) שכל חביות פתוחות כחבית אחת הן, מפני שאדם עשוי ליטול מזו וליתן בזו. ולפיכך כמעורבות הן ומותרות. 60) שנמצא דג טהור בשתים, מוכח הדבר שבכולן ציר של דגים טהורים ומותרות. 61) שניהם יחד, כדמוכח שם בגמרא. 62) כלומר, שהוא מכיר בטביעות עין בראש ושדרה שהוא ממין דג פלוני שהוא טהור (רש"י מפרש, שדגים טמאים אין להם שדרה, ותבנית ראשם משונה מזו של טהורים), ואפילו אם אין קשקשת וסנפיר נמצא בו, שאנו תולים שהשיר אותן בים.

כד. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהֵבִיא גָּרָב שֶׁל חֲתִיכוֹת דָּג שֶׁחִתּוּכָן שָׁוֶה[63], וְהֵן נִכָּרִין שֶׁכֻּלָּן מִדָּג אֶחָד, וּמָצָא בַּחֲתִיכָה אַחַת מֵהֶן קַשְׂקַשִּׂין - הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרוֹת.

63) אבל אם אין חיתוכן שוה עם אותן שיש בהן קשקשת - אסורות.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר האוכל מבשר נבלת בהמה חיה ועוף; הא כל עוף טהור חי ואין בו כזית; האוכל כזית נפל מבהמה טהורה ובן כמה הוא נפל; האוכל כזית טרפה; ושנכנסין הטרפיות בכלל בשר בשדה טרפה; בהמה חולה שתשש כוחה למות או שחט מסוכנת ולא פירכסה; האיסורין אם מצטרפין וכן הנבלות ונבלה עם טרפה; הדברים שעורותיהם כבשרם; ודין שור הנסקל.

א. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה שֶׁמֵּתָה אוֹ חַיָּה שֶׁמֵּתָה אוֹ עוֹף שֶׁמֵּת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה. וְכֹל שֶׁלֹּא נִשְׁחֲטָה כָּרָאוּי - הֲרֵי זוֹ מֵתָה[2]. וּבְהִלְכוֹת הַשְּׁחִיטָה[3] יִתְבָּאֵר הַשְּׁחִיטָה שֶׁהִיא כָּרָאוּי[4] וְשֶׁאֵינָהּ כָּרָאוּי.

2) חולין לב, א. 3) פרקים ב־ג. 4) כלומר, איזוהי שחיטה שהיא כראוי.

ב. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה אֶלָּא מִינִים טְהוֹרִים[5] בִּלְבַד, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לִשְׁחִיטָה[6], וְאִם נִשְׁחֲטוּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה יִהְיוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה; אֲבָל מִינִין טְמֵאִין, שֶׁאֵין שְׁחִיטָה מוֹעֶלֶת בָּהֶן, בֵּין שֶׁנִּשְׁחֲטָה כָּרָאוּי בֵּין שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁחָתַךְ בָּשָׂר מִן הַחַי מִמֶּנָּה וַאֲכָלוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[7], אֶלָּא מִשּׁוּם אוֹכֵל בְּשַׂר טְמֵאָה.

5) חולין ק, א. ומעילה טז, א. כרב. 6) בחולין שם נאמר הטעם, מפני שאין איסור נבילה חל על איסור טמא, אבל מסגנונו של רבינו כאן משמע נימוק אחר. היינו, שאיסור נבילה תלוי בהכשר שחיטה, ולפיכך אין איסור נבילה במינים טמאים, שאין להם הכשר שחיטה, כלומר, שאינם ניתרים בשחיטה. 7) גם בבהמה טהורה אינו חייב על בשר מן החי משום נבילה רק משום טריפה, כמבואר להלן הלכה י. והחידוש בטמאה הוא, שאף משום טריפה אינו לוקה.

ג. הָאוֹכֵל עוֹף טָהוֹר חַי כָּל שֶׁהוּא - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה[8], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת, הוֹאִיל וַאֲכָלוֹ כֻּלּוֹ. וְאִם אֲכָלוֹ אַחַר שֶׁמֵּת - עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּזַיִת[9]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּכֻלּוֹ בָּשָׂר כְּזַיִת, הוֹאִיל וְיֵשׁ בְּכֻלּוֹ כְּזַיִת[10] - חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם נְבֵלָה.

8) חולין קב, ב: "אכל צפור טהורה בחייה, בכל שהוא". ורבינו מפרש שהוא חייב משום נבילה ולא משום אבר מן החי (מגיד־משנה). [אבל בגמרא שם נראה ללא כל ספק, שלוקה משום אבר מן החי. ונלאו כל המפרשים למצוא ישוב מלא לדברי רבינו, ובהגהות ה'חזון איש' שנספחו לרמב"ן הוצאת "אל המקורות", כתב שטעות־סופר היא, וצריך לומר: משום אבר מן החי]. וראה שם ברש"י. 9) שם: "במיתתה בכזית". 10) שם: "במשהו בשר גידין ועצמות", כלומר, שגידים ועצמות משלימין לכזית.

ד. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר נֵפֶל[11] בְּהֵמָה טְהוֹרָה - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה[12]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל[13] מִן הַבְּהֵמָה שֶׁנּוֹלְדָה עַד לֵיל שְׁמִינִי[14]; שֶׁכֹּל שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁמוֹנָה יָמִים בַּבְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה כְּנֵפֶל[15]. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[16]. וְאִם נוֹדַע לוֹ שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[17] בַּבֶּטֶן וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד, שֶׁהֵן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים לִבְהֵמָה גַּסָּה וַחֲמִשָּׁה לְדַקָּה[18] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּיוֹם שֶׁנּוֹלַד.

11) ואפילו אם הוא חי. 12) שנפל חשוב כמת (שבת קלו.). 13) חולין קלח, ב. 14) שם קלו, א. ומשנכנס ליל שמיני מותר לאוכלה, ואין צריך לחכות שמונה ימים שלמים (מגיד־משנה). 15) כלומר, ספק נפל (שם קלה, א). 16) שאין לוקים על הספק. 17) שם קלו, א. 18) בכורות ה, א.

ה. הַשִּׁלְיָא שֶׁיָּצְאַת עִם הַוָּלָד - אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה[19]. וְהָאוֹכְלָהּ - פָּטוּר[20], שֶׁאֵינָהּ בָּשָׂר[21].

19) חולין עז, א. 20) משום נבילה. 21) שם: "חישב עליה מטמאה טומאת אוכלין, אבל לא טומאת נבילות", והיינו מפני שאינה בשר, אבל נחשבה לאוכל, כדמוכח שם.

ו. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף טְהוֹרִים[22] שֶׁנִּטְרְפוּ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ, לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ. טְרֵפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה - זוֹ שֶׁטָּרְפָה אוֹתָהּ[23] חַיַּת הַיַּעַר, כְּגוֹן אֲרִי וְנָמֵר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[24]. וְכֵן עוֹף שֶׁטָּרַף אוֹתוֹ עוֹף הַדּוֹרֵס, כְּגוֹן נֵץ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר שֶׁטָּרְפָה אוֹתָהּ וְהֵמִיתָה אוֹתָהּ; שֶׁאִם מֵתָה - הֲרֵי הִיא נְבֵלָה, וּמַה לִּי מֵתָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ אוֹ הִכָּהּ בְּסַיִף וֶהֱמִיתָהּ אוֹ שִׁבְּרָהּ אֲרִי וֶהֱמִיתָהּ? הָא[25] אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשֶׁנִּטְרְפָה וְלֹא מֵתָה.

22) אבל לא טמאים, שאיסור טריפה אינו אלא במינים טהורים בלבד כמו איסור נבילה, כמבואר למעלה ה"ב. 23) כגון שדרסה עליה בידה או גרמה לה בכל אופן שהוא, אחד מסוגי הטריפות המבוארים בפ"ה מהל' שחיטה ה"ה. 24) שלאו דוקא ארי, אלא כל חיית יער גדולה, שדרסה בהמה גסה וכל־שכן בהמה דקה, נטרפה. 25) הרי.

ז. וְאִם הַטְּרֵפָה שֶׁלֹּא מֵתָה אֲסוּרָה, יָכוֹל אִם בָּא זְאֵב וְגָרַר הַגְּדִי בְּרַגְלוֹ[26] אוֹ בִּזְנָבוֹ אוֹ בְּאָזְנוֹ, וְרָדַף אָדָם וְהִצִּילוֹ מִפִּיו, יִהְיֶה אָסוּר, שֶׁהֲרֵי נִטְרַף? תַּלְמוּד לוֹמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה וְגוֹמֵר לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ - עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָהּ בָּשָׂר הָרְאוּיָה[27] לְכֶלֶב. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַטְּרֵפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הִיא שֶׁטָּרְפָה אוֹתָהּ חַיַּת הַיַּעַר וְשִׁבְּרָה אוֹתָהּ וְנָטַת לָמוּת וַעֲדַיִן לֹא מֵתָה. אַף עַל פִּי שֶׁקָּדַם וּשְׁחָטָהּ קֹדֶם שֶׁתָּמוּת - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה מִשּׁוּם טְרֵפָה, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּחְיֶה מִמַּכָּה זוֹ הַבָּאָה עָלֶיהָ.

26) כלומר, שלא דרסה בידו, שאם דרסה, הרי היא דרוסת זאב בדקה, שהיא טריפה. 27) בדפוס רומי ר"מ: הראוי.

ח. נִמְצֵאתָ לָמֵד: שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה הַמֵּתָה, וְהִיא הַנְּבֵלָה, וְאָסְרָה הַנּוֹטָה לָמוּת מֵחֲמַת מַכּוֹתֶיהָ וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מֵתָה, וְהִיא הַטְּרֵפָה. וּכְשֵׁם שֶׁלֹּא תַּחֲלֹק בְּמִיתָה בֵּין מֵתָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ, בֵּין שֶׁנִּפְּלָה וָמֵתָה, בֵּין שֶׁחֲנָקָהּ עַד שֶׁמֵּתָה, בֵּין שֶׁדְּרָסַתְּהוּ חַיָּה וַהֲרָגַתְּהוּ; כָּךְ לֹא תַּחֲלֹק בְּנוֹטָה לָמוּת בֵּין שֶׁטְּרָפַתְּהוּ חַיָּה וּשְׁבָרַתְּהוּ, בֵּין שֶׁנִּפְּלָה מִן הַגַּג וְנִשְׁתַּבְּרוּ רֹב צַלְעוֹתֶיהָ, בֵּין שֶׁנִּפְּלָה וְנִתְרַסְּקוּ אֵיבָרֶיהָ, בֵּין שֶׁזָּרַק בָּהּ חֵץ וְנִקַּב לִבָּהּ אוֹ רֵאָתָהּ, בֵּין שֶׁבָּא לָהּ חֹלִי מֵחֲמַת עַצְמָהּ וְנִקַּב לִבָּהּ אוֹ רֵאָתָהּ אוֹ שִׁבֵּר רֹב צַלְעוֹתֶיהָ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. הוֹאִיל וְהִיא נוֹטָה לָמוּת מִכָּל מָקוֹם - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַגּוֹרֵם בִּידֵי בָּשָׂר וָדָם בֵּין שֶׁהָיָה בִּידֵי שָׁמַיִם. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה טְרֵפָה?[28] דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה[29]. שֶׁאִם לֹא תֹּאמַר כֵּן[30], לֹא תֵּאָסֵר אֶלָּא אוֹתָהּ שֶׁנִּטְרְפָה בַּשָּׂדֶה, אֲבָל אִם נִטְרְפָה בֶּחָצֵר - לֹא תֵּאָסֵר. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בַּהֹוֶה[31].

28) שמשמעה שנטרפה בידי חיה. 29) דבר המצוי ורגיל. 30) אלא שהכל דוקא לפי מה שנכתב. 31) מכילתא משפטים פרשה ב.

ט. וְעִנְיַן הַכָּתוּב[32]: שֶׁהַנּוֹטָה לָמוּת מֵחֲמַת מַכּוֹתֶיהָ[33] וְאִי אֶפְשָׁר לָהּ לִחְיוֹת[34] מֵחֲמַת מַכָּה זוֹ - אֲסוּרָה. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים[35]: זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאֵין כָּמוֹהָ חַיָּה[36] - טְרֵפָה. וּבְהִלְכוֹת שְׁחִיטָה[37] יִתְבָּאֵר אֵי זֶה חֹלִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה וְאֵי זֶה חֹלִי אֵין עוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה.

32) "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו". 33) או מחמת חולי, כמבואר בהלכה הקודמת. 34) שנים עשר חודש, כמבואר בפי"א מהל' שחיטה ה"א. 35) חולין מב, א. 36) "שלקתה מכה שאין בהמה לקויה דוגמתה ראויה לחיות" (רש"י). 37) פ"י ה"ט.

י. וְכֵן הַחוֹתֵךְ בָּשָׂר מִן הַחַי מִן הַטְּהוֹרִים[38] - הֲרֵי אוֹתוֹ הַבָּשָׂר טְרֵפָה[39], וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל טְרֵפָה. שֶׁהֲרֵי בָּשָׂר זֶה מִבְּהֵמָה שֶׁלֹּא נִשְׁחֲטָה וְלֹא מֵתָה[40], מַה לִּי טְרֵפָה אוֹתָהּ חַיָּה מַה לִּי חֲתָכָהּ בְּסַכִּין? מַה לִּי בְּכֶלֶה מַה לִּי בְּמִקְצָתָהּ? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ - כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשֵׂית הַבְּהֵמָה בָּשָׂר בַּשָּׂדֶה[41] הֲרֵי הִיא טְרֵפָה.

38) אבל בטמאים, כשם שאיסור טריפה אינו נוהג בהם, כמבואר למעלה ה"ב, כך אינו נוהג בהם איסור בשר מן החי. 39) חולין קב, ב. 40) שרק מתה אסורה משום נבילה, כמבואר למעלה ה"א. 41) שפירש ממקומו (רש"י שם).

יא. בְּהֵמָה שֶׁהִיא חוֹלָה מֵחֲמַת שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחָהּ וְנָטְתָה לָמוּת[42], הוֹאִיל וְלֹא אִרְעָה[43] מַכָּה בְּאֵבֶר מֵאֵיבָרֶיהָ

הַמְּמִיתִים אוֹתָהּ[44] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּעֵין טְרֵפַת חַיַּת הַיַּעַר, שֶׁהֲרֵי עָשָׂת[45] בָּהּ מַכָּה הַמְּמִיתָה אוֹתָהּ.

42) שם לז, א. בלשון המשנה: "מסוכנת". 43) לא קרה. 44) כוונת רבינו לבאר את ההבדל המהותי בין טריפה למסוכנת, ואומר - שבטריפה נעשית בה מכה, ובמסוכנת לא אירעה מכה. 45) בכת"י תימן: נעשית.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים[46] לֹא הָיוּ אוֹכְלִין מִבְּהֵמָה שֶׁמְּמַהֲרִין וְשׁוֹחֲטִין אוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּמוּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁפִּרְכְּסָה בְּסוֹף שְׁחִיטָה[47]. וְדָבָר זֶה אֵין בּוֹ אִסּוּר, אֶלָּא כָּל הָרוֹצֶה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ בְּדָבָר זֶה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

46) שם לז, ב. 47) שאם לא פירכסה בסוף שחיטה - אסורה באכילה, כמבואר להלן בהלכה הסמוכה.

יג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְלֹא יָצָא מֵהֶן דָּם - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[48], וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא מֵתִים הָיוּ. וְכֵן הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּרִיאָה וְלֹא פִּרְכְּסָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[49]. אֲבָל הַמְסֻכֶּנֶת, וְהִיא: כֹּל שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ וְאֵינָהּ עוֹמֶדֶת, אַף עַל פִּי[50] שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת מַאֲכַל בְּרִיאוֹת, אִם שְׁחָטָהּ וְלֹא פִּרְכְּסָה[51] כְּלָל - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה[52], וְלוֹקִין עָלֶיהָ. וְאִם פִּרְכְּסָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַפִּרְכּוּס בְּסוֹף הַשְּׁחִיטָה[53], אֲבָל בִּתְחִלָּתָהּ - אֵינוֹ מוֹעִיל.

48) שם לג, א. 49) שם לז, א. 50) שם, ב. 51) שם. 52) שכל שלא פירכסה, אין שחיטתה כלום ורק גמר מיתתה (מגיד־משנה). 53) שם לח, א: "כל שאינה עושה כן בסוף שחיטה, בידוע שנשמתה נטולה הימנה קודם לכן".

יד. כֵּיצַד הוּא הַפִּרְכּוּס? בִּבְהֵמָה דַּקָּה[54] וּבְחַיָּה גַּסָּה[55] וְדַקָּה: בֵּין שֶׁפָּשְׁטָה[56] יָדָהּ וְהֶחֱזִירָה, אוֹ שֶׁפָּשְׁטָה רַגְלָהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִירָה[57], אוֹ שֶׁכָּפְפָה רַגְלָהּ בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס וּמֻתָּר; אֲבָל אִם פָּשְׁטָה יָדָהּ וְלֹא הֶחֱזִירַתָּה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, שֶׁאֵין זוֹ אֶלָּא הוֹצָאַת נֶפֶשׁ בִּלְבַד[58]. וּבִבְהֵמָה גַּסָּה[59]: אֶחָד הַיָּד וְאֶחָד הָרֶגֶל, בֵּין שֶׁפָּשְׁטָה וְלֹא כָּפְפָה בֵּין כָּפְפָה וְלֹא פָּשְׁטָה - הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס וּמֻתֶּרֶת; וְאִם לֹא פָּשְׁטָה לֹא יָד וְלֹא רֶגֶל וְלֹא כָּפְפָה כְּלָל - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה. וּבְעוֹף: אֲפִלּוּ לֹא רִפְרֵף אֶלָּא בְּעֵינוֹ[60] וְלֹא כִּשְׁכֵּשׁ אֶלָּא בִּזְנָבוֹ - הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס.

54) שם לז, א. 55) עבודה זרה טז, ב: "חיה גסה, הרי היא כבהמה דקה לפירכוס". 56) אבל אם היתה ידה פשוטה מקודם וכפפתה - אינו פרכוס. 57) שם לה, ב: "אבל ברגל, בין פשטה ולא כפפה, בין כפפה ולא פשטה - כשרה". 58) שם לז, א. 59) שם לח, ב. 60) שם, וכן גירסת הרי"ף והערוך. אולם הגירסא שלנו בגמרא: "בגפו".

טו. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַמְסֻכֶּנֶת בַּלַּיְלָה, וְלֹא יָדַע אִם פִּרְכְּסָה אוֹ לֹא פִּרְכְּסָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה וַאֲסוּרָה[61].

61) שם לז, א.

טז. כָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מִצְטָרְפִין[62] זֶה עִם זֶה, חוּץ מֵאִסּוּרֵי נָזִיר[63], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר שָׁם[64]. לְפִיכָךְ, הַלּוֹקֵחַ מְעַט[65] חֵלֶב וּמְעַט דָּם וּמְעַט בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּמְעַט בְּשַׂר נְבֵלָה וּמְעַט דָּג טָמֵא וּמְעַט בְּשַׂר עוֹף טָמֵא וְכֵיוֹצֵא בָּאֵלּוּ מִשְּׁאָר הָאִסּוּרִין וְצֵרַף מִן הַכֹּל כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה, וְדִינוֹ כְּדִין אוֹכֵל חֲצִי שִׁעוּר[66].

62) ערלה פ"ב, מ"א. 63) נזיר לז, ב: "מכל אשר יעשה מגפן היין, לימד על איסורי נזיר שמצטרפין זה עם זה". 64) פ"ה מהל' נזירות ה"ג. 65) פחות מכזית. 66) "שהוא אסור מן התורה, ואינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות" (למעלה פ"ג ה"ו).

יז. כָּל הַנְּבֵלוֹת[67] מִצְטָרְפוֹת[68] זוֹ עִם זוֹ. וּנְבֵלָה מִצְטָרֶפֶת עִם טְרֵפָה[69]. וְכֵן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. אֲבָל בְּשַׂר נְבֵלָה עִם בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה - אֵין מִצְטָרְפִין. כֵּיצַד? הַלּוֹקֵחַ מִנִּבְלַת הַשּׁוּר וְנִבְלַת הַצְּבִי וְנִבְלַת הַתַּרְנְגוֹל, וְקִבֵּץ מִן הַכֹּל כְּזַיִת בָּשָׂר וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה. וְכֵן אִם קִבֵּץ חֲצִי זַיִת מִנִּבְלַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה וַחֲצִי זַיִת מִן הַטְּרֵפָה, אוֹ חֲצִי זַיִת מִבְּשַׂר נְבֵלָה וַחֲצִי זַיִת מִבָּשָׂר מִן הַחַיּוֹת מִן הַטְּהוֹרָה[71], וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה. וְכֵן בְּשַׂר הַגָּמָל וְהַחֲזִיר וְהָאַרְנֶבֶת[72], שֶׁקִּבֵּץ מִכֻּלָּם כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה. אֲבָל אִם צֵרַף חֲצִי זַיִת מִנִּבְלַת הַשּׁוּר וַחֲצִי זַיִת מִבְּשַׂר הַגָּמָל - אֵינָן מִצְטָרְפִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּהֵמָה טְמֵאָה וְעוֹף טָמֵא אוֹ דָג טָמֵא - אֵין בְּשַׂר שְׁנֵיהֶן מִצְטָרֵף, לְפִי שֶׁהֵן שְׁנֵי שֵׁמוֹת; שֶׁהֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן בְּלַאוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[73]. אֲבָל כָּל הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִין - מִצְטָרְפִין, כְּמוֹ שֶׁמִּצְטָרְפִין כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִין. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאִסּוּרָן בְּלַאוֹ אֶחָד - מִצְטָרְפִין, בִּשְׁנֵי לָאוִין - אֵין מִצְטָרְפִין; חוּץ מִנְּבֵלָה וּטְרֵפָה, הוֹאִיל וְהַטְּרֵפָה תְּחִלַּת נְבֵלָה הִיא[74].

67) כלומר, נבילת בהמה ונבילת חיה ועוף הטהורים. 68) מעילה טז, ב. 69) שטריפה תחילת נבילה, כמו שמסיים בסוף ההלכה. 70) שבשר מן החי אסור משום טריפה, כמבואר למעלה ה"י, ונבילה מצטרפת עם טריפה. 71) אבל בטמאה אין איסור בשר מן החי, כמבואר למעלה שם. 72) אף־על־פי שכל אחד מוזהר לבדו, אמנם הואיל וכולם נכללו בפסוק "את זה לא תאכלו", כמבואר למעלה פ"ב ה"א, הרי איסורם בלאו אחד ולפיכך מצטרפים. 73) למעלה פ"ב. 74) שטריפה אסורה משום שאי־אפשר לה לחיות, כמבואר למעלה ה"ז. [ולא נתבאר למה הוצרך רבינו לטעם זה. הלא נבילה וטריפה נאמרו בלאו אחד: "נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה" (ויקרא כב, ח), וכל

שבלאו אחד מצטרפים? ואולי מפני שחיוב המלקות אינו מלאו זה, אלא מלאוים מחולקים].

יח. הָאוֹכֵל מִנְּבֵלָה וּטְרֵפָה אוֹ מִבְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים מִן הָעוֹר[75] וּמִן הָעֲצָמוֹת וּמִן הַגִּידִים, וּמִן הַקַּרְנַיִם וּמִן הַטְּלָפַיִם, וּמִן הַצִּפָּרְנַיִם שֶׁל עוֹף מִמְּקוֹמוֹת שֶׁמְּצַבְּצֵץ מִשָּׁם הַדָּם כְּשֶׁיֵּחָתְכוּ, וּמִן הַשִּׁלְיָא שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ אֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה[76]. וְאֵין מִצְטָרְפִין עִם הַבָּשָׂר לִכְזַיִת.

75) חולין קיז, ב: "העור. . . והעצמות והגידין והקרנים והטלפים מצטרפין לטמא טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבילות". והטעם: מפני שאין בהן לאו של נבלה (מגיד־משנה). 76) אין כוונת רבינו לומר, שאינם ראויין להחשב כאוכל, שהרי הם מטמאים טומאת אוכלין, אלא שאינם נקראים בשר שיחול עליהם איסור בשר נבילה.

יט. קֵבַת[77] הַנְּבֵלָה וְקִבַּת הַטְּמֵאָה - מֻתֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּשְׁאָר טִנּוּפֶת שֶׁבַּגּוּף[78]. וּלְפִיכָךְ מֻתָּר[79] לְהַעֲמִיד הַגְּבִינָה בְּקִבַּת שְׁחִיטַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וּבְקִבַּת בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה. אֲבָל עוֹר הַקֵּבָה - הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַמֵּעַיִם[80], וְאָסוּר.

77) חלב הכנוס בתוך הקיבה, ולא חילק רבינו בין קרוש לניגר, וכן דעת הרי"ף. וראה 'כסף משנה' ורדב"ז לקמן פ"ט הט"ו. 78) שם קטז, ב: "פירשה בעלמא הוא". 79) שם. 80) שם.

כ. עוֹר הַבָּא כְּנֶגֶד פָּנָיו שֶׁל חֲמוֹר[81] - מֻתָּר בַּאֲכִילָה[82], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ הַפֶּרֶשׁ וּמֵי רַגְלַיִם שֶׁהֵן מֻתָּרִין[83]. יֵשׁ עוֹרוֹת שֶׁהֵן כְּבָשָׂר[84], וְהָאוֹכֵל מֵהֶן כְּזַיִת - כְּאוֹכֵל מִן הַבָּשָׂר. וְהוּא כְּשֶׁיֹּאכַל אוֹתָן כְּשֶׁהֵן רַכִּים[85].

81) "כעין שליא שהחמור נולד בו" (רש"י). 82) בכורות ז, ב. 83) ראה השגת הראב"ד וב'מגיד משנה'. 84) חולין קכב, א. 85) שם. שאם עבדן או שהילך בהן כדי עבודה שהם מתקשים, אינם אוכל ואינם כבשר.

כא. וְאֵלּוּ שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן[86]: עוֹר הָאָדָם; וְעוֹר הַחֲזִיר שֶׁל יִשּׁוּב[87]; וְעוֹר חֲטוֹטֶרֶת[88] שֶׁל גָּמָל שֶׁלֹּא טָעֲנוּ עָלָיו מַשָּׂא מֵעוֹלָם וְלֹא הִגִּיעַ[89] לְמַשָּׂא, שֶׁעֲדַיִן הִיא רַכָּה; וְעוֹר בֵּית הַבִּשְׁתּ[90]; וְעוֹר שֶׁתַּחַת הָאַלְיָה[91]; וְעוֹר הַשְּׁלִיל; וְעוֹר הָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט. כָּל אֵלּוּ הָעוֹרוֹת, כְּשֶׁהֵן רַכּוֹת - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר לְכָל דָּבָר, בֵּין לְאִסּוּר אֲכִילָה בֵּין לְטֻמְאָה.

86) ביאור להלכה הקודמת. 87) מפני שהוא רך ואוכלים אותו (רש"י). אבל חזיר הבר קשה ואינו כבשר. 88) דבשת הגמל. "ועל דבשת גמלים" (ישעיה ל, ו) תרגום: על חטרייא גמליא (ערוך). 89) זמנו. 90) בית הרחם (רש"י שם). 91) עור הזנב מתחת מקום שאין שיער מפני שהוא רך (רש"י שם).

כב. נֶאֱמַר בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל: וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וְהֵיאַךְ הָיָה אֶפְשָׁר לְאָכְלוֹ אַחַר שֶׁנִּסְקַל וַהֲרֵי הוּא נְבֵלָה? אֶלָּא לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ[92]: שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה נֶאֱסַר[93], וְנַעֲשָׂה כְּבְהֵמָה טְמֵאָה, וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָיָה, וְאִם אָכַל מִבְּשָׂרוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה[94]. וְכֵן כְּשֶׁיִּסָּקֵל לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִתְּנֶנּוּ לִכְלָבִים וְלֹא לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר[95]: לֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וּפֶרֶשׁ שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל מֻתָּר[96] בַּהֲנָאָה. נוֹדַע שֶׁהוּא פָּטוּר מִסְּקִילָה[97] אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, כְּגוֹן שֶׁהוּזְּמוּ הָעֵדִים - יֵצֵא וְיִרְעֶה בָּעֵדֶר[98]. וְאִם נוֹדַע אַחַר שֶׁנִּסְקַל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה[99].

92) בבא־קמא מא, א. 93) כלומר, אפילו שלא סקלו אלא שחטו. 94) משום הלאו: "ולא יאכל את בשרו". 95) פסחים כב, ב. 96) עבודה זרה לד, ב: שנאמר: "לא יאכל את בשרו", בשרו אסור ופירשו מותר. 97) כריתות כג, ב. 98) עם שאר צאנו, כחולין גמורים (רש"י שם). 99) שם.

יום שישי י"א תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר איסור אבר מן החי ובשר המדולדל בבהמה; המושיט ידו למעי הבהמה וחתך מן הטחול והכליות והניחו בתוכה; ודין ביצים שניתקן; עובר שהוציא ידו שנאסר אותו אבר ואח"כ נולד; השוחט בהמה מעוברת ומצאה בה שליל או בן תשעה חי.

א. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[2] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר - לֶאֱסֹר אֵבֶר שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הַחַי[3]. וְעַל אֵבֶר מִן הַחַי[4] הוּא אוֹמֵר לְנֹחַ: אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ. וְאִסּוּר אֵבֶר מִן הַחַי נוֹהֵג בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, בִּטְהוֹרִים אֲבָל לֹא בִּטְמֵאִים[5].

2) תורה שבעל פה. 3) "דאבר חי מקרי נפש שאם יחתכנו אינו עושה חליפין שלא ישוב עוד, כנפש הנטולה שאינה חוזרת והכי משמע לא תאכל הנפש בעודו עם הבשר בעוד החיות עם הבשר". 4) אבר מן החי היא אחת משבע מצוות שבני נח נצטוו עליהן. 5) מחלוקת תנאים בדבר, ופסק כחכמים.

ב. אֶחָד אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, כְּגוֹן הַיָּד וְהָרֶגֶל, וְאֶחָד אֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם[6], כְּגוֹן הַלָּשׁוֹן וְהַבֵּיצִים וְהַטְּחוֹל וְהַכְּלָיוֹת וְחֵלֶב[7] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֶלָּא שֶׁהָאֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם - בֵּין שֶׁחָתַךְ כֻּלּוֹ בֵּין שֶׁחָתַךְ מִקְצָתוֹ[8], הֲרֵי זֶה אָסוּר מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי; וְהָאֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם - אֵינוֹ חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ כִּבְרִיָּתוֹ: בָּשָׂר

וְגִידִים וַעֲצָמוֹת; אֲבָל אִם פָּרַשׁ מִן הַחַי הַבָּשָׂר בִּלְבַד - חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם טְרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, לֹא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי.

6) "אכל חלב מן החי מן הטריפה חייב שלוש" (משום חלב ומשום טרפה ומשום אבר מן החי). הרי דגם באבר שאין בו עצם חייב משום אבר מן החי, שהלא אין עצם בחלב. 7) "כגון שתלש ממנה אבר וטרפה בו ... איסור אבר ואיסור טרפה בהדי הדדי קאתו" (שחלו בבת אחת), הרי שאם חתך ממנה אבר שהיא נטרפת מנטילתה חייב משום אבר מן החי כשאכלו (אמנם בגיליון נדפס: "מצאתי כתוב בגליון ספר אחד וזה לשונו, והלב, נראה לי שצריך להיות והחלב כי הלב עושה טרפה אם ניטל", אבל הדברים תמוהים, כי מה בכך אם הבהמה נטרפת, וכי משום זה אין איסור אבר מן החי? 8) "אכל חלב מן החי", משמע אפילו מקצת. הרי שבאבר שאין בו עצם, כמו חלב, חייב משום אבר מן החי אפילו אם חתך מקצתו.

ג. הָאוֹכֵל מֵאֵבֶר מִן הַחַי כְּזַיִת[9] - לוֹקֶה. וַאֲפִלּוּ אָכַל אֵבֶר שָׁלֵם: אִם יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת[10] - חַיָּב, פָּחוֹת מִכְּזַיִת - פָּטוּר[11]. חָתַךְ מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ בָּשָׂר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא[12]. אֲבָל אִם הִפְרִיד הָאֵבֶר אַחַר שֶׁתְּלָשׁוֹ מִן הַחַי וְהִפְרִיד הַבָּשָׂר מִן הַגִּידִים וּמִן הָעֲצָמוֹת - אֵינוֹ לוֹקֶה[13] עַד שֶׁיֹּאכַל כְּזַיִת מִן הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ, וְאֵין הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים מִצְטָרְפִין בּוֹ לִכְזַיִת, מֵאַחַר שֶׁשִּׁנָּה בְּרִיָּתוֹ[14].

9) ככל איסורי תורה. 10) וגידים ועצמות מצטרפים לכזית. 11) אף על פי שאכל אבר שלם. 12) שגידים ועצמות מצטרפים. 13) "חלקו מבחוץ פטור". ואפילו אם החלק הוא יותר מכזית, אין עליו כבר שם אבר מן החי אלא בשר מן החי, והגידין והעצמות אין מצטרפים. 14) האבר נברא בשר ועצמות וגידים מחוברים, ועכשיו הם נפרדים ולפיכך אין לו דין אבר מן החי.

ד. חִלְקוֹ לְאֵבֶר זֶה[15] וַאֲכָלוֹ מְעַט מְעַט: אִם יֵשׁ בְּמַה שֶׁאָכַל כְּזַיִת בָּשָׂר - חַיָּב, וְאִם לָאו - פָּטוּר[16]. לָקַח כְּזַיִת מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת וַאֲכָלוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּחֱלַק בְּפִיו בִּפְנִים קֹדֶם שֶׁיִּבְלָעֶנּוּ - חַיָּב[17].

15) ולא הפריד הבשר מן הגידים והעצמות, ואין בכל חלק כזית. אין לו דין אבר מן החי, אלא דין בשר מן החי, ולפיכך דייק רבינו וכתב: "שאכל כזית בשר", כי הגידים והעצמות אינם מצטרפים. אבל אם יש בכל חלק כזית, הרי הוא אבר מן החי, מכיוון שלא הפריד הבשר מן הגידים והעצמות. 16) שגידים ועצמות אין מצטרפים בבשר מן החי. 17) "חלקו מבפנים חייב".

ה. תָּלַשׁ אֵבֶר מִן הַחַי וְנִטְרְפָה בִּנְטִילָתוֹ וַאֲכָלוֹ - חַיָּב שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמִשּׁוּם טְרֵפָה; שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת[18]. וְכֵן הַתּוֹלֵשׁ חֵלֶב מִן הַחַי וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמִשּׁוּם חֵלֶב[19]. תָּלַשׁ חֵלֶב מִן הַטְּרֵפָה וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ[20].

18) כלומר, בבת אחת, ש"בהמה בחייה לאו לאיברים עומדת", ואיסור אבר מן החי חל רק בשעה שהופרש האבר ובאותה שעה היא נטרפה ובאיסור בת אחת איסור חל על איסור לכל הדעות. 19) ואף על פי שאיסור אבר מן החי חל בשעה שנחתך האבר ואיסור חלב הרי חל משעת יציאת הבהמה לאוויר העולם, חל איסור אבר מן החי על איסור חלב, מפני שאבר מן החי נאסר גם לגויים, ומתוך שהוא חל על הגויים חל גם על יהודים, אף על פי שכבר נאסר עליהם משום חלב. 20) משום טרפה ומשום חלב ומשום אבר מן החי.

ו. בָּשָׂר הַמְּדֻלְדָּל[21] בִּבְהֵמָה וְאֵבֶר הַמְּדֻלְדָּל בָּהּ, אִם אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וְלִחְיוֹת[22], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָרַשׁ אֶלָּא אַחַר שֶׁנִּשְׁחֲטָה - אָסוּר[23], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ נָפַל מֵחַיִּים[24]. לְפִיכָךְ לוֹקִין עָלָיו מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי. אֲבָל הַיָּכוֹל לַחֲזֹר וְלִחְיוֹת, אִם נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה מֵתָר[25].

21) נתלש מן הגוף, אבל לא לגמרי אלא מחובר עוד ברצועות בשר קטנות. 22) להתחבר אל הגוף ולהידבק בו. 23) מדרבנן. 24) "מיתה עושה ניפול שחיטה אין עושה ניפול", כלומר, אם מתה אנו רואים כאילו האבר נפל מחיים והרי זה אבר מן החי, אבל בשחיטה אין אנו אומרים, כאילו נפל מחיים, וממילא אין זה אבר מן החי. 25) הואיל ויכול האבר לחזור ולחיות, השחיטה מתירתו ונחשב כגוף הבהמה. ובמתה אינו חייב אלא משום נבלה ולא משום אבר מן החי.

ז. שָׁמַט[26] אֵבֶר אוֹ מְעֵכוֹ אוֹ דָכוֹ, כְּגוֹן הַבֵּיצִים שֶׁמְּעֵךְ אוֹתָן אוֹ נִתְּקָן[27] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ מִקְצָת חַיִּים, וּלְפִיכָךְ[28] אֵין מַסְרִיחַ. וְאַף עַל פִּי כֵן אָסוּר לְאָכְלוֹ מִמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִקֶּדֶם, שֶׁהֲרֵי הוּא דּוֹמֶה לְאֵבֶר מִן הַחַי.

26) אבל לא תלשו. 27) ונשחטה הבהמה. 28) מפני שיש בו מקצת חיים.

ח. עֵצֶם שֶׁנִּשְׁבַּר: אִם הָיָה הַבָּשָׂר אוֹ הָעוֹר חוֹפֶה[29] רֹב עָבְיוֹ[30] שֶׁל עֶצֶם הַנִּשְׁבָּר וְרֹב הֶקֵּף הַשֶּׁבֶר[31] - הֲרֵי זֶה מֵתָר; וְאִם יָצָא הָעֶצֶם לַחוּץ[32] - הֲרֵי הָאֵבֶר אָסוּר. וּכְשֶׁיִּשְׁחַט הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף - יַחְתֹּךְ מִמְּקוֹם הַשֶּׁבֶר וְיַשְׁלִיכוֹ, וְהַשְּׁאָר מֵתָר. נִשְׁבַּר הָעֶצֶם, וְהַבָּשָׂר חוֹפֶה אֶת רֻבּוֹ, אֲבָל הָיָה אוֹתוֹ בָּשָׂר מְרֻסָּס[33] אוֹ נִתְאַכֵּל, כַּבָּשָׂר שֶׁהָרוֹפֵא גוֹרְרוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה מִתְלַקֵּט[34] הָרֹב מִמְּקוֹמוֹת הַרְבֵּה, אוֹ שֶׁהָיָה הַבָּשָׂר שֶׁעָלָיו נְקָבִים נְקָבִים[35], אוֹ שֶׁנִּסְדַּק הַבָּשָׂר, אוֹ שֶׁנִּקְדַּר כְּמִין טַבַּעַת, אוֹ שֶׁנִּגְרַר הַבָּשָׂר מִלְּמַעְלָה עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִן הַבָּשָׂר אֶלָּא כִּקְלִפָּה, אוֹ שֶׁנִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר מִלְּמַטָּה מֵעַל הָעֶצֶם שֶׁנִּשְׁבַּר עַד שֶׁנִּמְצָא הַבָּשָׂר הַחוֹפֶה אֵינוֹ נוֹגֵעַ בָּעֶצֶם - בְּכָל אֵלּוּ מוּרִין לְאִסּוּר[36], עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא

הַבָּשָׂר[37]. וְאִם אָכַל מִכָּל אֵלּוּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

29) מכסה. 30) שלא יצא רוב עובי השבירה לחוץ אלא מיעוט חלל העצם נגלה ורובו מכוסה. 31) רוב היקף הבשר שעל השבר - קיים. 32) הבשר אינו מכסה אותו. 33) כלומר, שהיה הבשר מרודד וקלוש אבל מכסה את רוב העצם. 34) בשר הנותר לכסות הרוב אינו יחד אלא כאן מעט וכאן מעט ואם תצרפו הרי רוב היקפו נכסה. 35) בלא חיסרון. 36) כל אלו בעיות הן בגמרא שם ומספק מחמירים. 37) "מסרטו בעצם ומעלה ארוכה", הרי שאם מעלה ארוכה (מתרפא) - כשר.

ט. הַמּוֹשִׁיט יָדוֹ לִמְעֵי הַבְּהֵמָה וְחָתַךְ מִן הַטְּחוֹל וּמִן הַכְּלָיוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[38], וְהִנִּיחַ הַחֲתִיכוֹת בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ - הֲרֵי אוֹתָן הַחֲתִיכוֹת אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי[39], וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ. אֲבָל אִם חָתַךְ מִן הָעֵבֶר שֶׁבְּמֵעֶיהָ וְלֹא הוֹצִיאוֹ, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ - הֲרֵי חֲתִיכַת הָעֵבֶר אוֹ אֵיבָרוֹ מֻתָּר, הוֹאִיל וְלֹא יָצָא[40]. עֵבֶר שֶׁהוֹצִיא יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ - נֶאֱסַר אוֹתוֹ אֵבֶר לְעוֹלָם, בֵּין שֶׁחָתַכוֹ קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁחֵט אִמּוֹ בֵּין שֶׁחָתַכוֹ אַחַר שֶׁנִּשְׁחֲטָה אִמּוֹ[41]. וַאֲפִלּוּ הֶחֱזִיר אוֹתוֹ אֵבֶר לִמְעֵי אִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ נִשְׁחַט[42], אוֹ נוֹלַד הַוָּלָד וְחָיָה כַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי אוֹתוֹ הָאֵבֶר אָסוּר מִשּׁוּם טְרֵפָה. שֶׁכָּל בָּשָׂר שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִצָּתוֹ - נֶאֱסַר כְּבָשָׂר שֶׁפֹּרַשׁ מִן הַחַי; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה - כֵּיוָן שֶׁיָּצָא לְמָקוֹם שֶׁהוּא לוֹ כְּשָׂדֶה נַעֲשָׂה טְרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה נעשה טריפה..".

דין זה מרמז על ישראל בגלות, ש'טריפה' רומז על הגלות, כמארז"ל על הפסוק "ובשר בשדה טריפה", כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה, שהרמז בזה הוא שכאשר ישראל נמצאים חוץ למחיצתן בגלות, הגם שעבודתם בתכלית המעלה והשלימות, הרי מצד שנמצאים ב"שדה" - גלות, אין להם שלימות אמיתית החיות והחירות.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ב עמוד 42)

38) איברים שנטילתם אינה מטריפה את הבהמה. 39) והשחיטה אינה מתירה אותן. 40) וניתר בשחיטת אמו. 41) אכן יש הבדל בין חתכו קודם שחיטת אמו לחתכו אחר שנשחטה אמו, שאם נחתך לפני שנשחטה אמו, אסור משום טרפה כדמסיים בסוף ההלכה. ובחתכו לאחר שחיטת אמו חייב משום אבר מן החי. 42) כלומר, שהוולד יצא חי לאוויר העולם אחרי שחיטת אמו, אז נשאר האבר היוצא באיסורו לעולם ושחיטת אמו אינה מתירתו מכיוון שהאבר לא היה בפנים הבהמה בשעת שחיטה, והוולד עצמו, הרי נחשב כשחוט, מפני שהוא היה בפנים [=הבהמה] בשעת שחיטה, ואין לו דין שחיטה. אבל אם הוולד יצא לפני ששחטו את אמו, הרי יש לוולד דין שחיטה, ששחיטת אמו לא התירתו, ואז שחיטתו מתירה גם את האבר היוצא.

י. הוֹצִיא מִקְצָת הָאֵבֶר וְנִשְׁאַר מִקְצָתוֹ בִּפְנִים, אֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר אֶלָּא מְעוּטוֹ[43] - הַיּוֹצֵא אָסוּר, וְשֶׁבִּפְנִים מֻתָּר[44]. וְאִם חָתַךְ הַיּוֹצֵא מִן הָאֵבֶר אַחַר שֶׁהֶחֱזִירוֹ וְנִשְׁחֲטָה - אוֹתוֹ שֶׁיָּצָא בִּלְבַד אָסוּר[45], וּשְׁאָר הָאֵבֶר מֻתָּר; וְאִם לֹא הֶחֱזִירוֹ וַחֲתָכוֹ וְהוּא בַּחוּץ, בֵּין שֶׁחֲתָכוֹ קֹדֶם שְׁחִיטָה אוֹ אַחַר שְׁחִיטָה - מְקוֹם הַחֲתָךְ אָסוּר. וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁנֶּגֶד הָאֲוִיר[46], אַחַר שֶׁיַּחְתֹּךְ הַיּוֹצֵא חוֹזֵר וְחוֹתֵךְ מְקוֹם הַחֲתָךְ.

43) כלומר, אף על פי שבלידה אומרים אנו "יצא רובו הרי זה כילוד". 44) כי אין לידה לאברים ואין הרוב היוצא עושה כילוד את המיעוט שנשאר בפנים. 45) ומצמצם וחותך ומקום החתך גם כן ניתר בשחיטת הבהמה. 46) "מפני שהוא עומד על שפת הרחם ולא קרינא ביה בהמה בבהמה, דלאו בתוכה הוא".

יא. כָּל אֵבֶר עֵבֶר שֶׁיָּצָא, וַחֲתָכוֹ קֹדֶם שְׁחִיטָה וְהוּא בַּחוּץ - הֲרֵי זֶה אֵבֶר מִן הַחַי[47] וְלוֹקִין עָלָיו, וַאֲפִלּוּ מֵת[48] הָעֵבֶר קֹדֶם שְׁחִיטָה. וְאִם נָחְתַּךְ אַחַר שְׁחִיטָה - הָאוֹכְלוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה[49], וַאֲפִלּוּ מֵת. וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ חֲתָכוֹ - הָאוֹכְלוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי[50].

47) וכמו שביארנו למעלה שהאיסור של "ובשר בשדה טרפה" אינו אלא כשנחתך אחרי שחיטת אמו, אבל בנחתך לפני השחיטה הרי זה אבר מן החי. 48) "דעובר שבפנים אפילו מת חשיב כחי דהא מהני ליה שחיטת אמו להתירו אף באכילה". 49) משום אבר מן החי. אבל לוקה משום טריפה. 50) דמיתה עושה ניפול ורואים כאילו נפל מחיים.

יב. עֵבֶר שֶׁהוֹצִיא אֵבֶר וְנֶאֱסַר הָאֵבֶר, וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד וַהֲרֵי הִיא נְקֵבָה - הֶחָלָב שֶׁלָּהּ אָסוּר לִשְׁתּוֹתוֹ מִסָּפֵק, הוֹאִיל וְהוּא בָּא מִכְּלַל הָאֵיבָרִין וְיֵשׁ בָּהּ אֵבֶר אֶחָד אָסוּר. וַהֲרֵי זֶה כַּחֲלֵב טְרֵפָה שֶׁנִּתְעָרֵב בַּחֲלֵב טְהוֹרָה.

יג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת וּמְצָאָהּ בָּהּ שְׁלִיל[51], בֵּין חַי בֵּין מֵת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה. וַאֲפִלּוּ שִׁלְיָא[52] מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה. וְשִׁלְיָא שֶׁיָּצְאַת מִקְצָתָהּ וְשָׁחַט אֶת הַבְּהֵמָה: אִם הָיְתָה שִׁלְיָא זוֹ קְשׁוּרָה[53] בַּוָּלָד - מַה שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה אָסוּר[54], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; וְאִם לֹא הָיְתָה קְשׁוּרָה בּוֹ - כֻּלָּהּ אֲסוּרָה; שֶׁמָּא שִׁלְיָא זוֹ שֶׁיָּצְאַת מִקְצָתָהּ הָלַךְ לוֹ וָלָד שֶׁהָיָה בָּהּ[55], וּוָלָד זֶה שֶׁנִּמְצָא בַּבֶּטֶן הָלְכָה שִׁלְיָא שֶׁלּוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם לֹא נִמְצָא בַּבֶּטֶן וָלָד כְּלָל, שֶׁהַשִּׁלְיָא כֻּלָּהּ אֲסוּרָה.

51) עובר. 52) "והוא הכיס שבתוכו יהיה העובר".

53) ואם כן השלייה היא חלק מהוולד שנמצא בתוך הבהמה. 54) שהרי הוא כאבר מן העובר שיצא. 55) ולא ניתר בשחיטת האם ולפיכך גם שלייתו אסורה.

1 **יד. מְצָא בָּהּ עֻבָּר חַי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בֶּן תִּשְׁעָה**
2 **חֳדָשִׁים גְּמוּרִין וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה - אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁחִיטָה,**
3 **אֶלָּא שְׁחִיטַת אִמּוֹ מְטַהַרְתּוֹ. וְאִם הִפְרִיס עַל גַּבֵּי**
4 **קַרְקַע - צָרִיךְ שְׁחִיטָה[56].**

56) ושחיטה זו היא מדרבנן משום מראית עין.

5 **טו. קָרַע אֶת הַבְּהֵמָה אוֹ שֶׁחַט בְּהֵמָה טְרֵפָה וּמָצָא**
6 **בָּהּ בֶּן תִּשְׁעָה חַי - צָרִיךְ שְׁחִיטָה[57] לְהַתִּירוֹ, וְאֵין**
7 **שְׁחִיטַת אִמּוֹ מוֹעֶלֶת לוֹ. וְאִם לֹא גָּמְרוּ לוֹ חֳדָשָׁיו,**
8 **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַי בִּמְעֵי הַטְּרֵפָה - הֲרֵי זֶה אָסוּר,**
9 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּאֵבֶר מֵאִמּוֹ. כָּל עֻבָּר שֶׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ**
10 **וְהֶחֱזִירוֹ, וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת אִמּוֹ - אֵין שְׁחִיטַת אִמּוֹ**
11 **מוֹעֶלֶת לוֹ, וַהֲרֵי הוּא כְּיָלוּד וְצָרִיךְ שְׁחִיטָה.**

57) שאין הוולד ניתר בשחיטת אמו טרפה.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר האוכל כזית מן הדם ועל איזה דם חייב; ודיני הלב הטחול והכבד ודגים וחגבים; השובר מפרקת בהמה עד שתצא נפשה; ודין מליחת הבשר; ואם מולחין דגים ועופות ביחד; וראש שצלהו בתנור; עופות שהניחן שלמים ומילא חללן בשר וביצים או שטפלן בבצק; סכין ששחט בה אם יחתוך בה רותח.

12 **א. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִן הַדָּם[2]: בְּמֵזִיד - חַיָּב כָּרֵת[3],**
13 **בְּשׁוֹגֵג - מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְדָבָר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה,**
14 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל דַּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בִּלְבַד, בֵּין**
15 **טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ**
16 **בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה; וְחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה,**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ שׁוֹר וְגוֹמֵר אַיָּל**
18 **וּצְבִי וְגוֹמֵר. אֲבָל דַּם דָּגִים וַחֲגָבִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים**
19 **וְדַם הָאָדָם[4] - אֵין חַיָּבִין עָלָיו[5] מִשּׁוּם דָּם. לְפִיכָךְ:**
20 **דַּם דָּגִים וַחֲגָבִים טְהוֹרִים[6] - מֻתָּר לְאָכְלוֹ. וַאֲפִלּוּ**
21 **כִּנְּסוֹ בִּכְלִי וְשָׁתָהוּ - מֻתָּר[7]. וְדַם חֲגָבִים וְדָגִים**
22 **טְמֵאִים - אָסוּר, מִשּׁוּם שֶׁהוּא תַּמְצִית גּוּפָן, כַּחֵלֶב**
23 **בְּהֵמָה טְמֵאָה[8]. וְדַם שְׁקָצִים - כִּבְשָׂרָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

2) שיעור איסור אכילת דם בכזית, אף־על־פי שהוא משקה, וכל המשקים שיעורם רביעית. וטעמו של דבר, מפני שהתורה כתבה בלשון אכילה "כל נפש אשר תאכל כל דם ונכרתה". "דמו הוא כל אוכליו יכרת" וכל אכילה שיעורה בכזית, וכן כתב פרק ב הלכה ט־י, וכן משמע מגמרא כריתות כא: כב. ורק לענין טומאה שיעורו ברביעית. וכן בנזיר לח. בסוגיא של עשר רביעיות. אולם ביבמות קיד: גרסינן "דם עד דאיכא רביעית", ושם המדובר באיסורי אכילה. וכיצד משערים אותו? שנינו בתוספתא נזיר, ששמים זית בכוס מלאה משקה, והכמות הנשפכת מהכוס הוא שיעור כזית. 3) משנה כריתות ב. כשלא התרו בו שעבירה זו עונשה מלקות, אבל כשהתרו בו למלקות, בית־דין מלקים אותו ונפטר מכרת. 4) בלשון הגמרא: דם מהלכי שתים. 5) אבל הוא אסור כשפירש, כמבואר בהלכה ב. 6) ברייתא בכריתות כא. דם דגים וחגבים מותר לכתחילה. ובגמרא שם מפרשים, כגון "דאית ביה קשקשים", ולפיכך אין לחוש משום מראית עין, אפילו כנסו בכלי. 7) רבינו אינו מחלק בדם דגים טהורים, בין כנסו ובין לא כנסו. 8) ואין לוקין עליו, כמו שכתב בפרק ג הלכה א, ו, אבל אין בו איסור דם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"האוכל כזית מן הדם במזיד, חייב כרת".

ואינו חייב אלא על דם חיה ועוף, אבל דם חגבים ושקצים ורמשים ודם האדם, אין חייבין עליהם משום דם, ובהלכה שאח"ז ממשיך "דם האדם אסור מדברי סופרים ... ומכין אותו מכת מרדות". נמצא שבאיסור דם יש הבדל בין בעלי־חיים גדולים - חיה ועוף - ובין דגים וחגבים ושקצים ורמשים. ולאידך, דם האדם "אין חייבים עליו אלא מדברי סופרים". תוכן זה מצינו גם בהלכה שלפני־זה "כל האוכל מבשר בהמה וחיה טמאה כזית, לוקה מן התורה". אבל "האוכל מבשר האדם ... אינו לוקה, אבל אסור הוא ב'עשה'".

וביאור העניין: עניין טומאה וטהרה שייך רק בעניינים השייכים לקדושה - אצל בני ישראל דוקא, כי רוח הטומאה והלעו"ז מתאווה לדבר כדי לקבל יניקה מקדושה, משא"כ בדבר שאין בו קדושה אין השתדלות מצד רוח הטומאה והלעו"ז לקבל ממנו, ועד"ז בענין הגלות ושליטת אוה"ע על ישראל בסיבת החטאים - "מפני חטאינו גלינו מארצנו" כי כשיהודי עובר על המצוות, אזי יש יניקה ללעו"ז.

ומזה יובן גם ההבדל בין דם בהמה חיה ועוף לדם דגים וחגבים כו' כי בריה קטנה אין בה ריבוי חיות, ומעט הדם שבה הוא להחיות את מציאותו של החגב, ובוודאי שאין בו כדי שמישהו אחר יוכל לקבל ולינוק ממנו ולכן אין איסור לשתות מדמו, אבל בדם בהמה ועוף הגדולים ישנה חיות מרובה ויש מקום ללעו"ז לינוק ממנו ולכן אסור לשתותו. אלא שלפי־זה אין מובן מדוע הותר דם האדם ונאסר רק מדברי סופרים.

והביאור בזה: אמרו חז"ל "חמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה", ונמצא שלא זו בלבד שאיסורו של דם האדם חמור יותר משל בהמה חיה ועוף להיותו איסור מדברי סופרים, ומה שאין בו עונש חמור כמו בהם הוא שאיסורו חמור כל־כך עד שאי אפשר לתקנו על־ידי עונש. וא"כ צריך להבין, מדוע מסיים הרמב"ם "ומכין אותו מכת מרדות" כי הוא אחרי עבודת התשובה, שאז "אין לך דבר שעומד בפני התשובה". ועניינן של מכות מרדות הוא כדי

לעוררו לתשובה, ואין צורך במלקות ממש שהם לשם צער ועונש אלא רק ב"מכת מרדות" שעל־ידי־זה יבוא הדבר על תיקונו ואף יתהפך לטוב.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן ז)

ב. דַּם הָאָדָם - אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אִם פֵּרַשׁ, וּמַכִּין עָלָיו מַכַּת מַרְדּוּת[9]. אֲבָל דַּם הַשְּׁנַיִם[10] - בּוֹלְעוֹ וְאֵינוֹ נִמְנָע. הֲרֵי שֶׁנָּשַׁךְ בְּכַּף וּמָצָא עָלֶיהָ דָּם - גּוֹרֵר אֶת הַדָּם וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל, שֶׁהֲרֵי פֵּרַשׁ.

9) מלקות מדרבנן, כדי לרדות את החוטאים העוברים על דברי חכמים. 10) בגמרא: דם שבין השיניים.

ג. אֵין חַיָּבִין כָּרֵת אֶלָּא עַל דָּם הַיּוֹצֵא בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וּנְחִירָה אוֹ הַתָּזַת הָרֹאשׁ[11], כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַדְמוּמִית[12]; וְעַל הַדָּם הַכָּנוּס בְּתוֹךְ הַלֵּב[13]; וְעַל דַּם הַקָּזָה, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מְקַלֵּחַ וְיוֹצֵא[14]. אֲבָל הַדָּם הַשּׁוֹתֶתֶת[15] בִּתְחִלַּת הַקָּזָה קֹדֶם שֶׁיַּתְחִיל לְקַלֵּחַ, וְדָם הַשּׁוֹתֶתֶת בְּסוֹף הַקָּזָה כְּשֶׁיַּתְחִיל הַדָּם לִפְסֹק - אֵין חַיָּבִין עָלָיו, וַהֲרֵי הוּא כְּדַם הָאֵיבָרִים[16]; שֶׁדַּם הַקִּלּוּחַ הוּא הַדָּם שֶׁהַנֶּפֶשׁ[17] יוֹצְאָה בּוֹ.

11) כל אלה הם דם שהנשמה יוצאה בו, כמו ששנינו בדם הקזה ונקרא דם הנפש. 12) שהוא דם של חיות הבהמה, אבל הליחה שאין בה אדמימות המטפטפת אינה דם. 13) שם כב. שנמצא תמיד בלב, אבל דם שמתכנס מאליו בשעת שחיטה, אינו חייב כרת אלא בלאו, כמו שכתב בהלכה ד. בגמרא שם גירסת רבינו היא: "כי קאמר רב (שחייב כרת) בדם דיליה (דם שלו), כי קתני "אין חייבין" דאתי מעלמא (שבא מבחוץ). ובספרים שלפנינו הגירסא הפוכה, ראה שם. ופירשה רש"י שדם דיליה זהו דם של בשר הלב, ודינו כדם איברים שאין חייבים עליו כרת, ודם שחייב עליו כרת הוא הדם הכנוס בחלל הלב. 14) הקילוח רצוף, שרק דם זה הנפש יוצאה בו. כמו שמסיים רבינו. כרבי יוחנן שם. 15) מטפטף. 16) בהלכה הסמוכה. 17) הנשמה.

ד. דַּם הַתַּמְצִית[18] וְדַם הָאֵיבָרִין, כְּגוֹן דַּם הַטְּחוֹל וְדַם הַכְּלָיוֹת וְדַם בֵּיצִים[19], וְדָם הַמִּתְכַּנֵּס לַלֵּב בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה, וְדָם הַנִּמְצָא בַּכָּבֵד[20] - אֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. אֲבָל הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת - לוֹקֶה[21], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ. וּבְחִיּוּב כָּרֵת הוּא אוֹמֵר: כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִיא[22] - אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת אֶלָּא עַל הַדָּם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בּוֹ.

18) דם השותת שאין הנפש יוצאה בו. 19) ביצי זכר. 20) במשנה ובברייתא שם, לא נמנה דם הכבד בדין דם האיברים. ורבינו־תם למד מזה, שדם הכבד אף־על־פי שפירש, מותר מן התורה. מפני שהכבד כולו דם, והתורה התירה לאכלו. ראה תוספות חולין קי: דיבור־המתחיל כבדא. ורבינו מסתמך כנראה, על מה שאמרו שם קיא. לענין דם הכבד: "דם דאורייתא הוא". 21) כריתות כא: הרי אלו בלא־תעשה. 22) ולפני־זה (פסוק י) כתוב: והכרתי אותה מקרב עמה".

ה. הַשְּׁלִיל הַנִּמְצָא בִּמְעֵי הַבְּהֵמָה - חֲרֵי דָּמוֹ כְּדַם הַיְלוּד[23]. לְפִיכָךְ: הַדָּם הַנִּמְצָא כָּנוּס בְּתוֹךְ לִבּוֹ - חַיָּבִין עָלָיו[24] כָּרֵת[25], אֲבָל שְׁאָר דָּמוֹ - חֲרֵי הוּא כְּדַם הָאֵבָרִין[26].

23) ואפילו הוא בן שמונה שלא שלמו לו חדשיו, שחלבו מותר, כמבואר בפרק ז הלכה ג - דמו אסור. 24) כר' יוחנן חולין עד: וטעם ההבדל בין חלב לדם בשליל שלא שלמו לו חדשיו, שבחלב פירט הכתוב שור או כשב או עז, ושליל שלא שלמו לו חדשיו אינו חלב שור כשב ועז אלא חלב אבר מאיברי אמו, שהתירתו התורה מקרא "וכל... בבהמה אותה תאכלו", אבל בדם נאמר "כל דם" ואפילו של שליל משמע, תשובת הרשב"ץ הובאה ב'לחם משנה'. 25) כמבואר בהלכה ג. 26) שעובר בלא־תעשה, אבל אינו חייב כרת.

ו. הַלֵּב, בֵּין לְצָלִי[27] בֵּין לִקְדֵרָה[28] - קוֹרְעוֹ וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ, וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחוֹ[29]. וְאִם בִּשֵּׁל הַלֵּב וְלֹא קְרָעוֹ - קוֹרְעוֹ אַחַר שֶׁבִּשְּׁלוֹ וּמֵתָּר[30]; וְאִם לֹא קְרָעוֹ וַאֲכָלוֹ[31] - אֵינוֹ חַיָּב עָלָיו כָּרֵת[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּלֵב הָעוֹף, שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת דָּם[33]; אֲבָל אִם הָיָה לֵב בְּהֵמָה - חַיָּב כָּרֵת; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת מִדָּם שֶׁבְּתוֹךְ הַלֵּב, שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת.

27) לצלות אותו. 28) לבשלו. 29) מלשון רבינו נראה שמולחו בין לצלי ובין לקדירה, שאף לצלות את הבשר צריך למלחו קודם, כמו שכתב רבינו בהלכה יב, וראה מה שכתבתי שם. 30) משום שבשר הלב חלק ואינו בולע את הדם (פסחים עד), ולפי־זה רק הלב אינו נאסר, אבל אם לא בשלו עמו דברים אחרים נאסרים, שהדם היוצא מן הלב נבלע בהם ואוסר אותם (רשב"א). 31) בבא בפני עצמה ואינו מוסב על בשלו, דמיירי בלא בישול, שהרי הדם שבשלו אסור רק מדרבנן (מנחות כא. מגיד משנה). וב'לחם משנה' כאן מביא בשם הרלב"ח, שרבינו לא קיבל להלכה את המימרא של ר' חנינא במנחות שהזכרנו, וסובר שגם דם שבישלו, אסור מן התורה וחייבין עליו כרת. 32) ואפילו מלקות אין בו, כיון שאין בו כזית. 33) בתוך הלב. ואם יש בו כזית מדם שבתוכו ומתכנס אליו בשעת שחיטה ביחד, עובר בלאו וחייב מלקות, אבל כרת אין בו, שעל הדם המתכנס אין חייבין כרת כמו שכתב למעלה הלכה ד, ובדם שבתוכו אין שיעור כזית. תשובות ר' לוי בן חביב הובאה ב'לחם משנה'.

ז. הַכָּבֵד, אִם חֲתָכָהּ[34] וְהִשְׁלִיכָהּ לְתוֹךְ הַחֹמֶץ[35] אוֹ לְתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִין[36] עַד שֶׁתִּתְלַבֵּן - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַשֵּׁל אוֹתָהּ[37] אַחַר כֵּן. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל[38] לְהַבְהֲבָהּ עַל הָאוּר וְאַחַר כָּךְ מְבַשְּׁלִין אוֹתָהּ. בֵּין שֶׁבִּשְּׁלָהּ לְבַדָּהּ בֵּין שֶׁבִּשְּׁלָהּ עִם בָּשָׂר אַחֵר. וְכֵן מִנְהָג פָּשׁוּט[39], שֶׁאֵין מְבַשְּׁלִין הַמֹּחַ שֶׁל רֹאשׁ וְלֹא קוֹלִין[40] אוֹתוֹ עַד שֶׁמְּהַבְהֲבִין אוֹתוֹ בָּאוּר[41].

34) אע"פ שחולט אותה בחומץ או במים רותחים, צריך לפני כן לחתוך הכבד ואז מותר לבשל אותה, החליטה רק מצמיתה הדם שבכבד עצמה, והדם אינו יוצא והרי הוא כדם האיברים שלא פירש שמותר, אבל הרי יש דם בסמפונות הכבד והוא ככנוס בכלי, ולפיכך צריך לחתוך אותה כדי שיצא הדם שבסמפונות. 35) בגמרא הלשון: חלטה. 36) ולא פושרים, עיין הלכה י. 37) אבל לצלי, דין הכבד כדין בשר ואינה צריכה חתיכה. ויש אומרים, שכבד צריכה חתיכה אפילו לצלי. 38) בבה"ג מביא תשובות הגאונים: שלחו מישיבה, שעכשיו אין אנו בקיאים בחליטה וספק איסור להחמיר, ומותר לאכול כבד מבושלת אלא אם צלאוה תחלה ואחר־כן בישלוה, אבל לבשלה לכתחלה (בלי צליה) אסור, וכן המנהג בכל ישראל. ור' אלפסי כתב מנהג ישראל שלא לבשל את הכבד בקדירה אלא לאחר צלייה ולא לאחר מליחה, אבל רבינו־תם אומר שאם נמלחה הכבד, מותר לבשלה כמו אחר צלייה, שגם המלח מוציא דם. 39) אבל לא פשט בכל ישראל. 40) צולין. 41) ועכשיו נוהגים שמוציאים המוח מקדרת הראש שהוא נתון בו ואחר־כך הקרום מעליו ומולחו, ומותר בזה אף לקדרה.

1 **ח. הַכָּבֵד שֶׁבִּשְׁלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ עַל הָאוּר וְלֹא**
2 **חִלְּטָהּ[42] בְּחֹמֶץ אוֹ בְּרוֹתְחִין - הֲרֵי הַקְּדֵרָה כֻּלָּהּ**
3 **אֲסוּרָה, הַכָּבֵד וְכָל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִמָּהּ[43]. וּמֻתָּר לִצְלוֹת[44]**
4 **כָּבֵד עִם הַבָּשָׂר בְּשַׁפּוּד אֶחָד, וְהוּא שֶׁתְּהֶיהָ הַכָּבֵד**
5 **לְמַטָּה[45]. וְאִם עָבַר וּצְלָאָהּ לְמַעְלָה מִבָּשָׂר - הֲרֵי זֶה**
6 **אוֹכְלוֹ[46].**

42) וגם לא חלטה, אבל אם חלטה כדין הגמרא, מותרת הכבד וכל שנתבשל עמה, שמה שתיקנו הגאונים והמנהג הנהוג שלא לבשל כבד אפילו לאחר חליטה, אינו אלא לכתחילה. אבל בדיעבד, אם נתבשלה מותר. 43) כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, שאמר: שלוקה אוסרת ונאסרת. 44) לכתחילה. 45) שהדם הזב מן הכבד, אינו נוטף על הבשר אלא זב לחלל התנור, שם. ודווקא אם השפוד מונח או תלוי בתנור זקוף וחודו למטה, אבל אם השפוד כולו מונח לרוחב התנור על גבי האש ואין כאן מעלה ומטה, בכל אופן אסור לכתחילה, מגיד משנה. והרשב"א כתב: הוא הדין שאסור למלוח לכתחילה את הכבד על הבשר, וכן נהגו. 46) שהדם הזב אגב צליה, אינו נבלע בבשר אלא מחליק ונופל, בגמרא: מישרק שריק.

7 **ט. הַטְּחוֹל - מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ אֲפִלּוּ עִם הַבָּשָׂר; שֶׁאֵינוֹ**
8 **דָּם, אֶלָּא בָּשָׂר[47] הַדּוֹמֶה לְדָם. הַשּׁוֹבֵר מַפְרֶקֶת בְּהֵמָה**
9 **קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ - הֲרֵי הַדָּם נִבְלָע בָּאֵבָרִים[48],**
10 **וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה בָּשָׂר חַי[49], וַאֲפִלּוּ חֲלָטוֹ[50]. אֶלָּא**
11 **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה[51]? יַחְתּוֹךְ הַחֲתִיכָה[52] וְיִמְלַח יָפֶה יָפֶה[53],**
12 **וְאַחַר כָּךְ יְבַשֵּׁל אוֹ יִצְלֶה[54]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַשּׁוֹחֵט**
13 **בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְלֹא יָצָא מֵהֶן דָּם, שֶׁהֵן מֻתָּרִין[55].**

47) ואף שהוא אדום מאד, ונראה כאילו כולו דם. בגמרא חולין שם: "טחלא שומנא בעלמא הוא". ורבינו כתב: "בשר", שצריך מליחה כשאר בשר. והדם שבו הוא כדם האיברים, כמו שכתב בהלכה ד. 48) לפי שבשעת שחיטתה היא טרודה להוציא דם. וכששבר מפרקתה, מתוך צרתה אין בה כוח להתאנח ולהוציא דם, והיא נחה ושוקטת והדם נבלע באבריה, רש"י. 49) בעיה בגמרא שם קיג. ומשום ספק איסור - מחמירים ואוסרים. 50) שהחליטה אינה מוציאה את הדם אלא מצמיתו במקומו, ודם זה שנבלע באיברים אינו דומה לדם האיברים שלא פירש, ו'מגיד משנה' מפרש בדעת רבינו, שכל דם האיברים שלא פירש אסור, ולכן אסור לאכול כל בשר חי בלא מליחה או חליטה, אבל בשובר מפרקתה אפילו חליטה אינה מועילה אלא מליחה. וראה להלן הלכה יב ו'כסף משנה' שם. 51) כיון שאפילו חליטה אינה מותרת. 52) לדעת ה'מגיד משנה' החתיכה אינה מעכבת כלל. וה'לחם משנה' מפרש, שצריך לחתוך כמו בכבד למעלה הלכה ז. 53) אבל חליטה, אפילו אחר החיתוך אינה מועילה. ואין זה דומה לכבד, מפני ששבר המפרקת ונבלע בבשרה דם האיברים שפירש ממקומו כדי לצאת, ולפיכך דינו כדם האיברים שפירש, שאסור. והחליטה אינה מוציאו, אלא מצמיתו במקומו, כמו שנתבאר למעלה. מה־שאין־כן בכבד שדם הכבד שלא פירש מותר, שהרי כולו דם הוא והתורה התירתו, וראה לקמן בהלכה יב בדין חליטה של בשר. 54) שאפילו לצלי צריך מליחה קודם בשובר מפרקתה, וב'לחם משנה' מפרש שלצלי לא צריך חתיכה ומליחה כלל, אלא צולה כשאר הבשר. 55) ואין אומרים שמא מתים היו, כמו שכתב רבינו שם. וגם אין אנו חוששין שמא נבלע דם באיבריה ולא יצא כמו בשובר מפרקתה.

14 **י. אֵין הַבָּשָׂר יוֹצֵא מִידֵי דָּמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מוֹלְחוֹ**
15 **יָפֶה יָפֶה וּמִדִּיחוֹ יָפֶה יָפֶה. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מֵדִיחַ**
16 **הַבָּשָׂר תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה[56], וּמַנִּיחוֹ**
17 **בְּמִלְחוֹ כְּדֵי הִלּוּךְ מִיל[57], וְאַחַר כָּךְ מְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה[58]**
18 **עַד שֶׁיֵּצְאוּ הַמַּיִם זַכִּים, וּמַשְׁלִיכוֹ מִיָּד[59] לְתוֹךְ מַיִם**
19 **רוֹתְחִין, אֲבָל לֹא לְפוֹשְׁרִין, כְּדֵי שֶׁיִּתְלַבֵּן מִיָּד וְלֹא**
20 **יֵצֵא דָּם.**

56) מכל צדדיו עד שיהיה אינו נאכל מחמת מלחו, הגהות מיימוניות. 57) שמליח הרי הוא כרותח דצלי, שם קיא: ושיעור צלייה, פירשו הגאונים: כדי הילוך מיל. 58) להדיח שתי פעמים, ראשונה להעביר המלח הבלוע מדם, ושניה להעביר לחלוחית המים הראשונים האסורים הנשארים על הבשר, הגהות מיימוניות. 59) חומרת רבינו, אבל הראב"ד כתב: לא שמענו ולא ראינו מימינו. וכל האדמימות שיצא אחר מליחה ממנו אינו אלא חמר בשר. והמחמיר יותר מכן, עליו להביא ראיה. וכן דעת כל האחרונים, שאחר מליחה אין צריך שום דבר. ואין מקור לדברי רבינו, מגיד משנה.

21 **יא. כְּשֶׁמּוֹלְחִין הַבָּשָׂר - אֵין מוֹלְחִין אוֹתוֹ אֶלָּא בִּכְלִי**
22 **מְנֻקָּב. וְאֵין מוֹלְחִין אֶלָּא בְּמֶלַח עָבֶה כַּחוֹל הַגַּס[60];**
23 **שֶׁהַמֶּלַח דַּק כְּקֶמַח יִבָּלַע בַּבָּשָׂר וְלֹא יוֹצִיא דָּם.**
24 **וְצָרִיךְ לְנַפֵּץ הַבָּשָׂר מִן הַמֶּלַח[61] וְאַחַר כָּךְ יְדִיחֶנּוּ[62].**

60) "מילחא גללינתא". והערוך פירש גללינתא חזק כאבן.

והטעם, שהמלח הדקה נבלעת ואינה מוציאה דם. 61) שנאסר מפני שנבלע בו דם. 62) אפילו בכלי שאינו מנוקב.

יב. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - לְבָשָׂר שֶׁצָּרִיךְ לְבַשְּׁלוֹ; אֲבָל לְצָלִי - מוֹלֵחַ וְצוֹלֶה מִיָּד[63]. וְהָרוֹצֶה לֶאֱכֹל בָּשָׂר חַי - מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה[64] וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל. וְאִם חֲלָטוֹ בְּחֹמֶץ[65] - מֻתָּר לְאָכְלוֹ[66] כְּשֶׁהוּא חַי. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹת הַחֹמֶץ[67] שֶׁחֲלָטוֹ בּוֹ, שֶׁאֵין הַחֹמֶץ מוֹצִיא הַדָּם.

63) שאין צריך לשהות במלחו כדי הילוך מיל, האמור בהלכה י. נראה מזה שדעת רבינו, שאף לצלי צריך מליחה. ובמנחות כא. גורס "אמר אביי, וכן לצלי" שמולחו וצולהו מיד, מגיד משנה. ואפשר לפרש אחרת בדברי רבינו: אם רצה למלוח ולצלות מיד, בלא הדחה ראשי, שהמלח הנשאר על הבשר לא נאסר. אבל אם שהה במלחו, המלח בולע הדם ונאסר, ולפיכך מדיחו יפה יפה וצולהו ואוכל. ולפי פירוש זה, אין ללמוד מדבריו אם לצלי צריך מליחה או לא, שהרי כאן המדובר במקרה שהוא רוצה למלוח, והשאלה היא אם צריך להדיח לפני הצליה. 64) והראב"ד משיג ואומר, שמותר לאכול בשר חי בלא מליחה, שדם האברים שלא פירש מותר, והסוגיא דחולין שם, מדברת בבשר מבית השחיטה שבולע יותר כמו חתיכה שהאדימה בהלכה הסמוכה, ולפיכך מולחו יפה יפה, מגדל עוז. ודעת רבינו, שדם האברים אף־על־פי שלא פירש אסור, אם הוא ראוי (יכול) לפרוש. 65) פסחים עד: האי אומצא וכו'. 66) שהחומץ מצמית את הדם ולא יפרוש יותר. ודם האברים שאינו ראוי לפרוש, גם לדעת רבינו מותר, כסף משנה. 67) שם: "הוא וחליה שרי", שהדם לא נבלע בחומץ.

יג. חֹמֶץ שֶׁחָלַט בּוֹ בָּשָׂר - לֹא יַחְלֹט בּוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[68]. וַחֲתִיכָה שֶׁהֶאֱדִימָה[69] בְּתוֹךְ הַחֹמֶץ - הִיא וְהַחֹמֶץ אֲסוּרִין[70], עַד שֶׁיִּמְלַח[71] אוֹתָהּ יָפֶה יָפֶה וְיִצְלֶה[72]. בָּשָׂר שֶׁהֶאֱדִים[73], וְכֵן בֵּיצֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה[74] בַּקְּלִפָּה שֶׁעֲלֵיהֶן[75], וְכֵן הָעֹרֶף שֶׁבּוֹ הַמִּזְרָקִים[76] שֶׁהֵן מְלֵאִים דָּם, אִם חֲתָכָן וּמְלָחָן כַּדָּת - מֻתָּר לְבַשְּׁלָן[77]. וְאִם לֹא חֲתָכָן[78] וּצְלָאָן בְּשַׁפּוּד, וְצָלָה הָעֹרֶף וּפִיו לְמַטָּה[79], אוֹ שֶׁצְּלָאָן כֻּלָּן עַל הַגֶּחָלִים[80] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.

68) בשר כדי להתירו כשהוא חי, לפי שנחלש כוחו בחליטה הראשונה, רש"י שם. 69) בגמרא פסחים שם: "אומצא דאסמיק". ורבינו מפרש, שהכוונה להאדים בתוך החומץ. 70) רבינו גורס: "הוא וחליה אסור". כשנותנים בשר חי לתוך החומץ, ואינו שוהה בתוכו, הדם נצמת בתוך הבשר ואינו פולט כלום, ולפיכך הכל מותר שהדם לא פירש. ואם שוהה בתוכו עד שהתאדם, נעקר הדם מהבשר ונפלט בחוץ, ולפיכך גם החתיכה וגם החומץ אסורים. 71) כבשר שלא נחלט. 72) נראה שהכוונה או יצלה, כי לפי פירושו של ה'מגיד משנה' שאנו הולכים כאן בעקבותיו, מותר גם לבשלו אחרי המליחה. וב'כסף משנה' פירוש אחר, ולדעתו רק לצלייה מותר. וכן כתב בפירוש ב'טור' יורה־דעה סי' סז, וראה 'לחם משנה' כאן. 73) פסחים שם: אומצא דאסמיק חתיכה וכו'. 74) של זכר, רש"י שם. 75) הקרום שעליהם, שאסור משום דם, כמבואר בחולין צג. וזהו כפירוש רבינו חננאל שם ולא כפירוש רש"י, ראה תוספות שם. 76) כן מפרש רבינו "ומזרקי" שם עד: אבל רש"י מפרש חוטים גסים שהם ורידים שבבית השחיטה. 77) בגמרא, חתכיה ומלחיה אפילו לקדירה שרי, דין זה כולל בשר שהאדים בתוך החומץ, לחם משנה. וכנראה גם ה'מגיד משנה' מפרש כך. 78) לבשלו צריך גם חתיכה, אבל לצלי לא. ובתוספות חולין צג. דיבור־המתחיל חתכיה, כתבו שגם לצלי צריך חתיכה, אבל לא מליחה. 79) בגמרא שם, בית השחיטה למטה שהדם זב דרך החתך, ורבינו אומר ופיו למטה שהמדבר במזרקי העורף. ראה מה שכתבנו למלעלה. 80) מחלוקת רב אחא ורבינא שם, והלכה כרב אחא להקל.

יד. רֹאשׁ הַבְּהֵמָה שֶׁצָּלָהוּ בְּתַנּוּר אוֹ בְּכִבְשָׁן, אִם תָּלָהוּ וּבֵית שְׁחִיטָתוֹ לְמַטָּה[81] - מֻתָּר; שֶׁהַדָּם יוֹצֵא וְשׁוֹתֵת. וְאִם הָיָה בֵּית הַשְּׁחִיטָה מִן הַצַּד: מֹחוֹ - אָסוּר[82], שֶׁהַדָּם מִתְקַבֵּץ לְתוֹכוֹ; וּשְׁאָר הַבָּשָׂר שֶׁעַל הָעֲצָמוֹת מִבַּחוּץ - מֻתָּר[83]. הִנִּיחַ חָטְמוֹ לְמַטָּה[84]: אִם הִנִּיחַ בּוֹ גְּמִי אוֹ קָנֶה כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר פָּתוּחַ וְיֵצֵא דָּמוֹ דֶּרֶךְ חָטְמוֹ - מֻתָּר, וְאִם לַאו - מֹחוֹ אָסוּר.

81) והוא־הדין אם ניקב העצם שהמוח מונח בו, וצלאו כשהנקב למטה - מותר (רשב"א). 82) אבל ראשו מותר, וכן כתב בהלכות גדולות בפירוש הסוגיא, ואם בישל את הראש אחרי צלייתו, הכל אסור אם אין ששים נגד המוח, ואף־על־פי שמונח בקדרתו, רמב"ן. 83) בצלי. 84) שם, כלשון ראשון להחמיר.

טו. אֵין מַנִּיחִין כְּלִי תַּחַת הַצָּלִי לְקַבֵּל מֵימָיו[85] עַד שֶׁתִּכְלֶה כָּל מַרְאֵה אַדְמוּמִית שֶׁבּוֹ. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? מַשְׁלִיכִין לְתוֹךְ הַכְּלִי[86] מְעַט מֶלַח[87], וּמַנִּיחַ הַכְּלִי עַד שֶׁיִּצָּלֶה, וְלוֹקֵחַ הַשַּׁמְנוּנִית[88] שֶׁל מַעְלָה[89], וְהַמַּיִם שֶׁל מַטָּה שֶׁתַּחַת הַשַّמְנוּנִית אֲסוּרָה[90].

85) השמנונית של הצלי, ואסור מפני שמעורב בה דם. 86) ורש"י שם פירש בין על הבשר ובין בתוך הכלי. 87) בגמרא: "תרי גללי דמילחא". והדם נגרר אל המלח בשולים, ודווקא מעט מלח, אבל כשנותן הרבה מלח מתערב הדם בשומן. רש"י שם (מגיד משנה בשם הלכות גדולות). 88) ויש לשאול: הרי מיד כשנוטף קצת שומן מן הבשר נאסר מחמת איסורו, על־פי הכלל "אפשר לסוחטו אסור"? בעלי התוספות הרגישו בקושיא זו שם דיבור־המתחיל תרי, ותירצו שהדם נפרד לגמרי מן השמנוניות ולא נשאר אפילו משהו, ובכגון זה לא אמרו אפשר לסוחטו אסור. 89) בגמרא שם: ומשפייה. ופירש רש"י יערה השומן העליון בנחת מכלי אל כלי, כדי שלא יתערב הדם בו. 90) צריך להיות: אסורים.

טז. פַּת שֶׁחָתַךְ עָלֶיהָ בָּשָׂר צָלִי[91] - מֻתָּר לְאָכְלָהּ,

שֶׁאֵינָהּ[92] אֶלָּא שַׁמְנוּנִית[93]. דָּגִים וְעוֹפוֹת שֶׁמְּלָחָן זֶה עִם זֶה, אֲפִלּוּ בִּכְלִי מְנֻקָּב - הַדָּגִים אֲסוּרִין[94]; שֶׁהַדָּג רָפֶה[95], וּבוֹלֵעַ דָּם הַיּוֹצֵא מִן הָעוֹף. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מָלַח דָּג עִם בְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[96].

91) שם. והיינו שנצלה עד שיהא ראוי לאכילה. ויש מי שכתב, כל שהגיע לשליש בישולו, מגיד משנה. ובלשון התלמוד: "כמאכל בן דרוסאי", שהיה אוכל בשר כשהגיע לשליש בישולו. 92) האדמימות. 93) הואיל ונצלה. בגמרא: רבא אכל, וקרא לזה יין של בשר. 94) אבל העופות מותרים. 95) שהקרום שלו רפה, כמבואר בגמרא. 96) אבל בהמה ועוף, מותר למלוח ביחד בכלי נקוב, מפני שהעופות פולטים ציר כל זמן שבשר בהמה פולט דם, ומתוך שטרוד לפלוט אינו בולע את הדם, מגיד משנה.

יז. עוֹפוֹת שֶׁהִנִּיחָן שְׁלֵמִים וּמִלֵּא חֲלָלָן בָּשָׂר וּבֵיצִים וּבִשְׁלָן - אֲסוּרוֹת, שֶׁהֲרֵי דָּם יוֹצֵא לְתוֹכָן[97]. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּלָחָן יָפֶה יָפֶה[98]. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַבָּשָׂר שֶׁבְּתוֹכָן שָׁלוּק אוֹ צָלוּי[99]. וְאִם צְלָאָן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת[100], אַף עַל פִּי שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁבְּתוֹכָן חַי[101], וַאֲפִלּוּ פִּיהֶן לְמַעְלָה[102].

97) כלומר, הדם יוצא מן העופות לתוך הבשר וביצים של המילוי, מגדל עוז. 98) לפני בישולם, שאין המליח מפליט את כל הדם בשיעור המליחה, כמו שכתב רבינו בהלכה י, שאחרי המליחה משליך את הבשר מיד לתוך רותחין, כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם. וכשחללן מלא מבשר, אין המים הרותחים נכנסים לתוכן יפה, מגיד משנה. והוא מוסיף וכותב, שכל האחרונים חולקים על רבינו וסוברים, שלאחר המליחה אין כל דם בבשר, ונהגו כדבריהם. 99) (ואין אומרים שבשר שלוק או צלי הוא רך ואינו מעכב על המים הרותחים מלהכנס לפנים. ומה שכתב ה'מגיד משנה' כאן: "מה לי מבושל, מה לי אינו מבושל" וכו', אי־אפשר ליישבו עם פירושו בעיקר הדין שלפנינו). 100) שם. והלכתא מולייתא שריא, ופירש הרי"ף: ודוקא לצלי כעין פסח שהוא צלי, אבל לקדירה לא, מגיד משנה. 101) דקיימא־לן כבולעו כך פולטו. 102) שהאור שואב הדם ומוציאו.

יח. בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁמְּלָאָן עַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּבָשָׂר צָלוּי אוֹ שָׁלוּק[103], אוֹ שֶׁמְּלָאָן בְּבֵיצִים וּשְׁלָקָן אוֹ קְלָאָן[104] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין דָּם בִּבְנֵי מֵעַיִם[105]. וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.

103) אבל בבשר מלוח, אנו חוששים משום דם היוצא מן הבשר ובולעים בני המעיים, שאין המלח מפליט את כל הדם, כמו שכתבנו בהלכה יז, מגיד משנה. 104) צלאן. 105) האיברים הפנימיים, שהמאכל סובב בחללם, כמו שכתב בפרק ז הלכה טו.

יט. עוֹפוֹת שֶׁטְּפָלָן בְּבָצֵק וּצְלָאָן, בֵּין שְׁלֵמִים בֵּין מְחֻתָּכִין: אִם טְפָלָן בְּסֹלֶת גַּסָּה, אֲפִלּוּ הִסְמִיקָה[106] הַטְּפֵלָה - אוֹכֵל אֶת הַטְּפֵלָה, מִפְּנֵי שֶׁסֹּלֶת גַּסָּה מִתְפָּרֶרֶת[107] וְיוֹצֵא הַדָּם. וְאִם טְפָלָן בְּקֶמַח חִטִּים שֶׁלְּתָתָן[108]: אִם הָיְתָה הַטְּפֵלָה לְבָנָה כְּמוֹ הַכֶּסֶף[109] - מֻתָּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה, וְאִם לַאו - אֲסוּרָה[110]. טְפָלָן בִּשְׁאָר קְמָחִין: אִם הֶאְדִּימוּ - אֲסוּרִין, וְאִם לֹא הֶאְדִּימוּ[111] - מֻתָּרִין.

106) האדימה. 107) אינה נדבקת כל־כך ומלחלח, והדם זב דרך הרווחים הזעירים וכבולעו כך פולטו. 108) הקמח דק, והבצק נדבק ואינו פולט מה שבלע. 109) בגמרא: "דזיג כזוזא חיוורא". 110) אף בצלי, מה־שאין־כן במולייתא שמותרת בצלי, כמו שנתבאר בהלכה יז. וכל דינים אלה, אף אם העופות מלוחים ומוכשרים לקדירה כמו שביארנו בדעת רבינו, מגיד משנה. 111) אף שאינו לבן ככסף.

כ. סַכִּין שֶׁשָּׁחַט בָּהּ[112] - אָסוּר לַחְתֹּךְ בָּהּ רוֹתֵחַ[113], עַד שֶׁיְּלַבֵּן הַסַּכִּין בָּאוּר, אוֹ יַשְׁחִיזֶנָּה בְּמַשְׁחֵזֶת, אוֹ יְנַעֲצֶנָּה בְּקַרְקַע[114] קָשֶׁה עֶשֶׂר פְּעָמִים. וְאִם חָתַךְ בָּהּ רוֹתֵחַ - מֻתָּר[115]. וְכֵן אֵינוֹ חוֹתֵךְ בָּהּ צְנוֹן[116] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים הַחֲרִיפִים לְכַתְּחִלָּה. וְאִם הֵדִיחַ הַסַּכִּין[117] אוֹ שֶׁקִּנְּחָהּ בִּכְלִי - מֻתָּר לַחְתֹּךְ בָּהּ צְנוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[118], אֲבָל לֹא רוֹתֵחַ.

112) והסכין בולעת מן הדם, רש"י. 113) חולין קיא: מפני שחוזרת ופולטת בו, רש"י. 114) כיון שהיא רק חומרא בעלמא כמו שיתבאר, מספיקה נעיצה בקרקע. אבל מסכין שבלעה איסור רותח ממש, צריך ללבנה באור אם רוצה לחתוך בה רותח, ולחתוך צונן מספיקה נעיצה בקרקע. 115) לאכול, מפני שבית השחיטה צונן, והסכין לא בלעה דם בשעת השחיטה, אלא לכתחילה אנו מחמירים (מגיד משנה). 116) שם קיב. "צנון, אגב חורפיה בלע". 117) שם קיא: כפירוש התוספות שם ח: דיבור־המתחיל והלכתא, ולא כפירוש רש"י שהצנון שנחתך טעון הדחה. 118) נראה שרבינו גורס שם בגמרא "צנון" ולא "צונן" כגירסתנו. וסתם צנון אינו חריף כל כך. ויש ספרים שגורסים ברבינו "צונן", אבל הסיום "וכיוצא בו", מראה שגירסא זו מוטעית. וה'מגיד משנה' מקיים גירסא זו, ואם־כן לכל צונן צריך הדחת סכין לכתחלה או קינוח.

כא. קְעָרָה שֶׁמָּלַח בָּהּ בָּשָׂר, אֲפִלּוּ הָיְתָה שׁוּעָה בְּאָבָר - אָסוּר לֶאֱכֹל בָּהּ רוֹתֵחַ[119] לְעוֹלָם, שֶׁכְּבָר נִבְלַע הַדָּם בַּחֲרָסֶיהָ[120].

119) חולין שם. מפני שדם הנבלע בכלי חוזר ונפלט בו. ויש אומרים שאף בצונן אסור להשתמש בה, שמא יבא להשתמש בחמין. ולפיכך שבר ר' אמי הקערה שמלח בה. יש אומרים דוקא כשאין הקערה מנוקבת, אבל אם היתה מנוקבת לא נאסרה. והרשב"א אוסר אפילו אם היא מנוקבת (מגיד משנה). 120) משמע שמדבר בכלי חרס, ולפיכך כתב "אסור לעולם", כי כלי חרס ניתרים בהגעלה במים רותחים (מגיד משנה).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר האוכל כזית חלב משלשה מיני בהמה; השוחט בהמה ונמצא בה שליל חי או מת אם חלבו מותר; החלבים

שחייב עליהם כרת מן התורה; חוטין האסורין משום דם וחלב; מליחת חלבים עם בשר; וסכין שחתך בה חלבים אם יחתוך בה בשר; ודין טבח שדרכו לנקר הבשר ומצאו אחריו חלב.

א. הָאוֹכֵל כְּזַיִת חֵלֶב[2]: בְּמִזִּיד - חַיָּב כָּרֵת[3], בְּשׁוֹגֵג - מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה[4]. וּבְּפֵרוּשׁ אָמְרָה תּוֹרָה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל שְׁלֹשָׁה מִינֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה בִּלְבַד[5], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ. בֵּין שֶׁאָכַל מֵחֵלֶב שְׁחוּטָה בֵּין שֶׁאָכַל מֵחֵלֶב נְבֵלָה וּטְרֵפָה[6] שֶׁלָּהֶן[7]. אֲבָל שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה - חֶלְבָּהּ כִּבְשָׂרָהּ[8]. וְכֵן נֵפֶל[9] שֶׁל שְׁלֹשָׁה מִינֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה - חֶלְבּוֹ כִּבְשָׂרוֹ[10], וְהָאוֹכֵל מֵחֶלְבּוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה.

2) כל איסורי אוכלין שיעורם בכזית. 3) משנה כריתות ב, א. 4) כבשה או שעירה, שם. יש שני סוגי קרבן חטאות, קבועה ועולה ויורד, חטאת קבועה בין עני בין עשיר מביא בהמה, וקרבן עולה ויורד - עשיר מביא בהמה, ועני מביא שני תורים או שני בני יונה. ויש קרבנות שעני שקשה לו להביא עופות, מביא סולת למנחה, וזה נקרא בתלמוד "דלי דלות". 5) שם ד, א. 6) ככתוב (ויקרא ז, כד) "וחלב נבלה וחלב טריפה . . . ואכול לא תאכלוהו". 7) ראה הלכה ב. 8) בחיה טהורה מותר לאכול אפילו החלב, ובבהמה וחיה טמאות אסור לאכול החלב כבשרן, משום טומאה, אבל אין בו כרת. 9) שלא נגמרו חדשי הריונו. 10) ואין בו עונש כרת של חלב. ודוקא נפל שלא נגמרו חדשי הריונו, אבל כשנגמרו חדשיו - אסרה התורה את חלבו, כרבי יוחנן בחולין עה, א. וכלשון אחרון.

ב. הָאוֹכֵל מֵחֶלֶב נְבֵלָה וּטְרֵפָה - חַיָּב מִשּׁוּם אוֹכֵל חֵלֶב וּמִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה וּטְרֵפָה. מִתּוֹךְ שֶׁנּוֹסַף הָאִסּוּר בִּבְשָׂרָהּ[11] שֶׁהָיָה מֻתָּר[12], נוֹסָף עַל הַחֵלֶב, וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה שְׁתַּיִם.

11) כלומר, אף־על־פי שכלל בידינו ש"אין איסור חל על איסור", ולמה כאן חל איסור נבילה או טריפה על איסור חלב? ומבאר, מתוך שנוסף וכו'. ובתלמוד זה נקרא "איסור כולל", מפני שהאיסור השני כולל דברים שהאיסור הראשון לא חל עליהם. "ואיסור מוסיף" זהו ענין אחר. ובפירוש המשניות לכריתות פ"ג מ"ד, מגדיר את שלושת האופנים, שאיסור חל על איסור, היינו: כולל, מוסיף ובת־אחת. ולפי הגדרתו שם, המקרה שלפנינו נקרא "איסור כולל". וראה 'מגיד משנה' ו'כסף משנה' כאן. ויש לדייק בדברי רבינו, למה הוא מנמק דין זה מפני שהוא "מוסיף", הלא בחולין לז, א - אמר רבא, אמרה התורה יבא איסור נבילה ויחול על איסור חלב, שנאמר (ויקרא ז, כד) "וחלב נבילה וחלב טריפה . . . ואכול לא תאכלוהו", והוא חידוש שאין אומרים כאן "אין איסור חל על איסור", כמו שפירש רש"י שם, וכן פירשו 'תוספות' במעילה טז, א. דיבור־המתחיל אמר. וכנראה רבינו מפרש טעם הפסוק על־פי הכלל, שב"איסור כולל" איסור חל על איסור, ואיסור נבילה חל על איסור חלב משום שנבילה "איסור כולל" הוא. 12) אחר שחיטה.

ג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ שְׁלִיל[13] - כָּל חֶלְבּוֹ מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ מְצָאוֹ חַי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּאֵבֶר מִמֶּנָּה[14]. וְאִם שָׁלְמוּ לוֹ חֲדָשָׁיו וּמְצָאוֹ חַי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִיס[15] עַל הַקַּרְקַע וְאֵינוֹ צָרִיךְ שְׁחִיטָה[16] - חֶלְבּוֹ אָסוּר[17], וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. וּמוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ כָּל הַחוּטִין וְהַקְּרוּמוֹת הָאֲסוּרִין[18], כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת[19].

13) שלא שלמו לו חדשיו. 14) ואין איסור חלב בו. 15) עמד על פרסותיו, רש"י. 16) כמו שכתב פ"ב הי"ד. 17) כרבי יוחנן וכלשון אחרון, חולין עה, א - שסובר שחדשים גורמים באיסור חלב, וכיון ששלמו לו חדשיו אף־על־פי שלא יצא לאויר העולם - החלב אסור. וסובר רבינו שאפילו בנשחטה האם ונמצא העובר בתוכה, גם כן חלבו אסור. אבל מפרשים אחרים אמרו, שכשנשחטה האם - חלבו מותר, ורבי יוחנן לא אמר אלא בשלא נשחטה האם, וכגון שהושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב של העובר החי ואכלו, אבל נשחטה ועוד העובר במעיה - הכל מותר, כמו שדרשו חכמינו: כל בבהמה תאכלו (מגיד־משנה). 18) שיש בהם משום חלב, וכל־שכן הקרומות האסורים משום דם, כמו שכתב בפ"ו ה"ה. 19) הילודות.

ד. הוֹשִׁיט יָדוֹ לִמְעֵי בְּהֵמָה וְחָתַךְ מֵחֵלֶב הָעֻבָּר שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו וְהוֹצִיאוֹ[20] - הֲרֵי זֶה חַיָּב עָלָיו כְּאִלּוּ חָתָכוֹ מֵחֵלֶב הָאֵם עַצְמָהּ; שֶׁהַחֲדָשִׁים הֵן הַגּוּרְמִין לֶאֱסֹר הַחֵלֶב.

20) משמע דוקא כשהוציאו לחוץ ואכלו, אבל אם תלשו והניחו במעי בהמה, מותר לאכול את החלב שניתר בשחיטת האם, מן הדרש "כל בבהמה תאכלו". וכן כתבו הרא"ש ורמב"ן. ואף־על־פי שכתב רבינו בהלכה הקודמת שאין חלב השליל ניתר בשחיטת האם - כאן, בחלב שנחתך ונשאר במעיה - מותר (כסף־משנה).

ה. שְׁלֹשָׁה חֲלָבִים הֵן שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת: חֵלֶב שֶׁעַל הַקֶּרֶב, וְשֶׁעַל שְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת, וְשֶׁעַל הַכְּסָלִים. אֲבָל הָאַלְיָה מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה[21]. לֹא נִקְרֵאת חֵלֶב[22] אֶלָּא לְעִנְיַן קָרְבָּן בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ חֲלָבִים כְּלָיוֹת וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד[23] לְעִנְיַן קָרְבָּן. כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר[24]: חֵלֶב הָאָרֶץ[25] וְחֵלֶב כְּלָיוֹת חִטָּה[26], שֶׁהוּא טוּבָם. וּלְפִי שֶׁמְּרִימִין דְּבָרִים אֵלּוּ מִן הַקָּרְבָּן לִשְׂרֵפָה לַשֵּׁם נִקְרְאוּ חֵלֶב, שֶׁאֵין שָׁם[27] דָּבָר טוֹב אֶלָּא הַמּוּרָם לַשֵּׁם[28]. וּלְכָךְ נֶאֱמַר בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ.

21) חולין קיז, א. 22) כן מפרש רבינו את תשובת רב זביד לרב מרי שם. ראה שם בסוגיא. 23) לענין קרבן, שם. למדו שיש מעילה בכליות ויותרת הכבד של קדשים קלים, מפסוק "כל חלב לה'" לרבות אימורי קדשים־קלים למעילה. 24) כלומר, פירושו של חלב האמור לענין קרבן טובָהּ של הבהמה, היינו המורם לשם. 25) בראשית מה, יח. 26) דברים לב, יד. 27) ראה פ"א מהל' יסודי התורה

הערה ד. 28) מובא ב'תוספות' שם צב, ב: חלב שאין ראוי ליקרב לא אמרתי לך.

1 **ו. חֵלֶב שֶׁעַל הַמֶּסֶס וְשֶׁעַל בֵּית הַכּוֹסוֹת - הוּא הַחֵלֶב**
2 **שֶׁעַל הַקֵּרֶב[29]. וְחֵלֶב שֶׁבְּעִקְּרֵי הַיְּרֵכוֹת מִבִּפְנִים[30] -**
3 **חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וְהוּא הַחֵלֶב שֶׁעַל הַכְּסָלִים. וְיֵשׁ**
4 **שָׁם חֵלֶב עַל הַקֵּבָה עָקֹם כְּמוֹ קֶשֶׁת, וְהוּא הָאָסוּר[31];**
5 **וְחוּט מָשׁוּךְ כְּמוֹ יֶתֶר, וְהוּא מֻתָּר[32]. חוּטִין שֶׁבַּחֵלֶב**
6 **- אֲסוּרִין[33], וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת.**

29) שם צג, א. 30) שם: תרבא דקליבוסתא. וב'הלכות גדולות' וב'שאילתות' כתבו: חלב הקלובוסתא במקום שהירכים מתחברות. 31) שם מט, ב. 32) בגמרא שם, שבני בבל נהגו בו איסור שלא מן הדין, ואין אנו נגררים אחר בני בבל במנהג שלא מן הדין, ובזמננו נהגו לאסור (מגיד־משנה). 33) מדרבנן, רש"י שם צב, ב.

7 **ז. חֵלֶב שֶׁהַבָּשָׂר חוֹפֶה אוֹתוֹ - מֻתָּר; שֶׁעַל הַכְּסָלִים**
8 **אָסַר הַכָּתוּב, לֹא שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּסָלִים[34]. וְכֵן חֵלֶב שֶׁעַל**
9 **הַכְּלָיוֹת נֶאֱסַר, וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלָיוֹת[35]. וְאַף עַל פִּי**
10 **כֵּן, נוֹטֵל אָדָם לְבֵן שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלָיָא[36] וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל**
11 **אוֹתָהּ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַטֵּט[37] אַחֲרָיו.**

34) שם צג, א. 35) שם. 36) שיש להחמיר בלובן כוליא. וכן דעת רש"י, ועי' ב'תוספות' שם צב, ב דיבור־המתחיל אמר אביי, שביארו הדברים בהרחבה. 37) כרב אסי, שם.

12 **ח. יֵשׁ כְּמוֹ שְׁתֵּי פִּתִּילוֹת שֶׁל חֵלֶב בְּעִקְּרֵי הַמָּתְנַיִם[38]**
13 **סָמוּךְ לְרֹאשׁ הַיָּרֵךְ. כְּשֶׁהַבְּהֵמָה חַיָּה - חֵלֶב זֶה נִרְאֶה**
14 **בַּמֵּעַיִם[39], וּכְשֶׁתָּמוּת - יִדְבַּק בָּשָׂר בְּבָשָׂר וְיִתְכַּסֶּה**
15 **חֵלֶב זֶה, וְאֵינוֹ נִרְאֶה עַד שֶׁיִּתְפָּרֵק הַבָּשָׂר מִן הַבָּשָׂר.**
16 **וְאַף עַל פִּי כֵּן הֲרֵי זֶה אָסוּר, שֶׁאֵין זֶה חֵלֶב שֶׁהַבָּשָׂר**
17 **חוֹפֶה אוֹתוֹ[40]. וְכָל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא בּוֹ הַחֵלֶב תַּחַת**
18 **הַבָּשָׂר, וְהַבָּשָׂר מַקִּיף אוֹתוֹ מִכָּל סְבִיבָיו, וְלֹא יֵרָאֶה**
19 **עַד שֶׁיִּקָּרַע הַבָּשָׂר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.**

38) שם צג, ב: תרבא דתותי מתני. 39) מפני שבחייה, מפורק הבשר מן הבשר. "בהמה בחייה, אפרוקי מיפרקא". 40) כיון שבחיים, אין הבשר חופהו.

20 **ט. חֵלֶב הַלֵּב[41] וְחֵלֶב הַמֵּעַיִם[42], וְהֵן הַדַּקִּין**
21 **הַמְּלֻפָּפִין[43] - כֻּלָּן מֻתָּרִין, וַהֲרֵי הֵם כַּשֶּׁמֶן שֶׁהוּא**
22 **מֻתָּר. חוּץ מֵרֹאשׁ הַמֵּעַי שֶׁסָּמוּךְ לַקֵּבָה[44], שֶׁהוּא**
23 **תְּחִלַּת בְּנֵי מֵעַיִם, שֶׁצָּרִיךְ לִגְרֹר הַחֵלֶב שֶׁעָלָיו[45]. וְזֶהוּ**
24 **חֵלֶב שֶׁעַל הַדַּקִּין[46] שֶׁאָסוּר. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים**
25 **שֶׁאוֹמֵר, שֶׁרֹאשׁ הַמֵּעַי שֶׁצָּרִיךְ לְגָרְרוֹ הוּא הַמֵּעַי**
26 **שֶׁיֵּצֵא בּוֹ הָרְעִי, שֶׁהוּא סוֹף הַמֵּעַיִם[47].**

41) וכן פסק רבינו בהל' שחיטה פ"ו ה"ו, ולמד דין זה ממה שאמרו בגמרא שם מט, ב - שלב שניקב וחלב הלב סותמו - טריפה, שאין זו סתימה טובה. ולמה צריך להשמיענו במיוחד דין זה, הלא כבר נאמר למעלה שחלב אסור אינו סותם? ומוכח מכאן שחלב הלב מותר באכילה, ואף־על־פי־כן אינו סותם. 42) בחולין צג, א – אמרו: בראש המעים צריך גרירה, ודנו מזה ששאר חלב המעים מותר (מגיד־משנה). 43) היינו "כנתא דהדורי", וכיון שבשעה שמפרישים את החלב, נשאר מן החלב על המעים ואינו תותב קרום ונקלף כחלב המכסה את הקרב - אינו אסור (רש"י שם מט:). 44) כשהדקין יוצאין מן הקיבה (רש"י שם צג.). 45) שם הגירסא: ריש מעיא באמתא בעי גרירה, ופירש רש"י: לגרור חלב שעליהן אורך אמה. ורבינו לא כתב באורך אמה, ונראה שהוא מפרש "באמתא" בבני מעיים, שלבני מעיים קורא אמתא, כמו אמת המים (כסף־משנה בשם הרא"ש). 46) כרבי ישמעאל, שאומר שם מט, ב: "את כל החלב", להביא חלב שעל גבי הדקין. ופירשו שם צג, א בראש המעיים בלבד. 47) וכן פירשו הראב"ד ורבינו חננאל בפירוש שני. וכתב ה'מגיד משנה' שרבינו הביא שני הפירושים, שיש לחוש לשניהם. אבל בפ"ו מהל' שחיטה ה"י הוא מונה חלב המעי האחרון, בין החלבים המותרים.

27 **י. יֵשׁ בְּגוּף הַבְּהֵמָה חוּטִין וּקְרוּמוֹת שֶׁהֵן אֲסוּרִין.**
28 **מֵהֶם מִשּׁוּם חֵלֶב, וּמֵהֶן מִשּׁוּם דָּם[48]. וְכָל חוּט אוֹ**
29 **קְרוּם שֶׁאָסוּר מִשּׁוּם כָּל דָּם לֹא תֹאכְלוּ - צָרִיךְ**
30 **לְנָטְלוֹ וְאַחַר כָּךְ יִמְלַח וִיבַשֵּׁל הַבָּשָׂר, כְּמוֹ**
31 **שֶׁאָמַרְנוּ[49]. וְאִם חָתְכוֹ וּמְלָחוֹ[50] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְנָטְלוֹ.**
32 **וְכֵן לְצָלִי - (אֵינוֹ צָרִיךְ לְנָטְלוֹ)[51]. וְכָל חוּט אוֹ קְרוּם**
33 **שֶׁהוּא אָסוּר מִשּׁוּם כָּל חֵלֶב, בֵּין לְצָלִי בֵּין לְבִשּׁוּל**
34 **- צָרִיךְ לְנָטְלוֹ[52] מִן הַבְּהֵמָה.**

48) שם צג, א. 49) פ"ו ה"י. 50) שם. חתכו ומלחו אפילו לקדירה - שפיר דמי. 51) שהצלי מוציא הדם, וכן שם קלג, א. בחוטי לחי אם בצלי הדם זב, ואם לבשל צריך חתיכה ומליחה. וראה למעלה פ"ו הי"ג בענין מזרקים. ודעת הרשב"א שאפילו לצלי צריך חתיכה, אבל אינו טעון מליחה. וראה ב'תוספות' שם צג, א דיבור־המתחיל חתכיה. 52) שם.

35 **יא. חֲמִשָּׁה חוּטִין יֵשׁ בַּכְּסָלִים:[53] שְׁלֹשָׁה מִן הַיָּמִין,**
36 **וּשְׁנַיִם מִן הַשְּׂמֹאל. הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁמִּן הַיָּמִין - מִתְפַּצֵּל**
37 **כָּל אֶחָד מֵהֶם לִשְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁמִּן הַשְּׂמֹאל**
38 **- מִתְפַּצְּלִין לִשְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה. וְכֻלָּן מִשּׁוּם חֵלֶב.**
39 **וְחוּטֵי הַטְּחוֹל וְחוּטֵי הַכְּלָיוֹת - מִשּׁוּם חֵלֶב. וְכֵן**
40 **קְרוּם שֶׁעַל הַטְּחוֹל וּקְרוּם שֶׁעַל הַכְּסָלִים וּקְרוּם שֶׁעַל**
41 **הַכְּלָיוֹת - אֲסוּרִין מִשּׁוּם חֵלֶב. וּקְרוּם שֶׁעַל דַּד**
42 **הַטְּחוֹל[54] - חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת; וּשְׁאָר הַקְּרוּם[55] -**
43 **אָסוּר, וְאֵין חַיָּבִין עָלָיו[56].**

53) שם: "בכפלי" (בארמית). 54) על מקום עביו (רש"י שם). 55) שעל הטחול. 56) שם.

44 **יב. וּשְׁנֵי קְרוּמוֹת יֵשׁ לַכְּלָיָא: הָעֶלְיוֹן[57] - חַיָּבִין עָלָיו**
45 **כָּרֵת, כַּחֵלֶב שֶׁעַל הַכְּלָיָא; וְהַתַּחְתּוֹן - הֲרֵי הוּא**
46 **כִּשְׁאָר קְרוּמוֹת. וְחוּטִין שֶׁבָּהֶן - אֲסוּרִין, וְאֵין בָּהֶן**
47 **כָּרֵת.**

57) שעל הכליות יש חלב דק והוא חלב גמור, שם.

יג. חוּטֵי הַלֵּב[58] וְחוּטֵי הַיָּד[59] וְחוּטֵי הָעֹקֶץ[60] וְחוּטֵי הַלְּחִי הַתַּחְתּוֹן[61] שֶׁבְּצַד הַלָּשׁוֹן מִכָּן וּמִכָּן, וְכֵן הַחוּטִין הַדַּקִּין[62] שֶׁהֵן בְּתוֹךְ חֵלֶב הַדַּקִּין כְּמוֹ בֵּית עַכְבִּישׁ מְסֻבָּכִין זֶה בָּזֶה, וּקְרוּם שֶׁעַל הַמֹּחַ[63] שֶׁבַּקָּדְקֹד, וּקְרוּם שֶׁעַל הַבֵּיצִים - הַכֹּל אֲסוּרִין מִשּׁוּם דָּם.

58) שהן מלאים דם. בגמרא לא מוזכרים חוטי הלב, אבל לפי שמלאים דם - דינם כדין שאר החוטים. וכן נוטה דעת הראב"ד, אבל הרשב"א כתב שאינן אסורים אלא הנזכרים בגמרא (ביאור הגר"א). 59) רש"י חולין צג, א. 60) שם: חוטין שבעוקץ, אסורין. ומפרש רבינו שאסורים משום דם, אבל רש"י שם מפרש חוטין שבעוקץ היינו ה' חוטין שבכפלי, ואם כן אסורים משום חלב. וכוונתו לקרום שאנו נוטלים מן הכסלים שקורים פלאנקש, ועב וחזק הוא, לכן אסור שחלב נבלע בו, כמו שכתב רש"י שם ח, ב. אבל אין זה חלב הכפלא ממש. ובזה תתיישב תמיהת ה'לחם משנה' וה'בית יוסף' על רש"י. ולפירוש רבינו, עוקץ לחוד וכפלי לחוד. 61) בגמרא: דלועה. 62) היא הוראת הגאונים שאסרו חלב הדקין מפני ריבוי החוטין הדקים שיש בהם דם. ועכשיו נהגו בהם היתר, והבקי בחוטים אלו שולפם היטב עד שלא ישאר אחד מהם (מגיד־משנה). וב'בית יוסף' יו"ד סי' סה, מביא בשם 'הרוקח' סי' סט: יש בבהמה נ"א חוטין, כ"ה מצד זה וכ"ה מצד זה, ואחד בתוך האליה. וסימנך: אל תאכלו נ"א. 63) חולין, שם.

יד. בֵּיצֵי גִּדִי אוֹ טָלֶה[64] שֶׁלֹּא הִשְׁלִים שְׁלֹשִׁים יוֹם - מֻתָּר לְבַשְּׁלָן בְּלֹא קְלִפָּה[65]. לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם נִרְאֶה בָּהֶן חוּטִין דַּקִּין אֲדֻמִּים[66] - בְּיָדוּעַ שֶׁהָלַךְ בָּהֶם הַדָּם, וְלֹא יְבַשֵּׁל עַד שֶׁיִּקָּלֵף[67] אוֹ עַד שֶׁיַּחְתּוֹךְ וְיִמְלַח, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְאִם עֲדַיִן לֹא נִרְאוּ בָּהֶן חוּטִין הָאֲדֻמִּים - מֻתָּרִין.

64) שם צג, ב: ביעי דגדיא. משמע דוקא בהמה דקה כמו גדי או טלה, ודינה של בהמה גסה לא נתפרש (מגיד־משנה). 65) בלא קליפת הקרום (רש"י). ואפילו נראים בהם חוטים אדומים, שאין זה אודם אלא שומן (מגיד־משנה בשם הרשב"א). 66) בגמרא שם: "אי אית בהו שורייקי סומקי". 67) את הקרום.

טו. וְכָל בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁהַמַּאֲכָל סוֹבֵב בַּחֲלָלָן[68] - אֵין מַחֲזִיקִין בָּהֶן דָּם[69].

68) כגון חלחולת, קיבה, כרס ומעיים, שם קיג, א. 69) ואינם צריכים מליחה, כמו שכתב למעלה בפ"ו הי"ח, אבל הכרס ושאר המעיים צריכים מליחה (מגיד־משנה). וכתב הרשב"א, דוקא במעיים עצמם אין דם, אבל בשומן שעליהם יש דם, והעין מעידה על כך, ולפיכך שמולחים כרכשתא מולחים אותה בצד החיצון ששם נמצא השומן.

טז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַחוּטִין וְהַקְּרוּמוֹת - אִסּוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[70]. וְאִם תֹּאמַר שֶׁהֵן אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה[71] בִּכְלַל כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם[72] - אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת; וְיִהְיוּ כַּחֲצִי שִׁעוּר[73], שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

70) שאין אלו דם גמור היוצא צלול, ואינו דומה לדם האיברים שעובר בלא־תעשה, כמו שנתבאר למעלה פ"ו ה"ד, שחוטין וקרומות אינם קרויים דם (מגיד־משנה) וכן כתב רש"י שם צב, ב שאסורים מדרבנן. 71) רבינו אינו מכריע, אלא שדעתו נוטה שהוא מדברי סופרים. 72) שנאמר "כל", לרבות חוטין וקרומות. 73) שגם כן בא מריבוי הכתוב. וכן כתב ה'מגיד משנה' בפ"ג ה"ו שנקט רבינו לשון דומה. [וראה 'ספר המצוות' לרבינו שורש ב, הגדרה מדויקת בדבר הדינים שלמדו בי"ג מידות, איזהו מדאורייתא ואיזהו מדרבנן.

יז. אֵין מוֹלְחִין חֲלָבִים[74] עִם הַבָּשָׂר, וְלֹא מְדִיחִין[75] חֲלָבִים עִם בָּשָׂר. וְסַכִּין שֶׁחָתַךְ בָּהּ חֲלָבִים - לֹא יַחְתּוֹךְ בָּהּ בָּשָׂר[76], וּכְלִי שֶׁהֵדִיחַ בּוֹ חֲלָבִים - לֹא יָדִיחַ בּוֹ בָּשָׂר[77]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הַטַּבָּח[78] לְהַתְקִין שָׁלֹשׁ סַכִּינִין: אַחַת - שֶׁשּׁוֹחֵט בָּהּ[79], וְאַחַת - שֶׁמְּחַתֵּךְ בָּהּ בָּשָׂר, וְאַחַת - שֶׁמְּחַתֵּךְ בָּהּ חֲלָבִים.

74) שם צז, ב. שהבשר בולע קימעה מן החלב, וגם נדבק בבשר. ואם עבר ומלח לא נאסר הבשר, כמו שיתבאר לקמן בהי"ט. ורבים חולקים בזה על רבינו, וגם לדעתו, צריך לשפשף את הבשר יפה יפה, כדי להוריד את החלב שנדבק עליו מבחוץ (מגיד־משנה). 75) שם ח, ב. 76) בלא קינוח, רש"י. 77) שם. שמא ידיח חלבים תחילה, ויקלטו המים מן השמנונית ע"י השפשוף בידים, ואע"ג שאין החלב נבלע בבשר, נדבק הוא מבחוץ (רש"י). 78) שם. 79) ולא ינקנה על־ידי חיתוך דבר אחר, כדי שלא תיפגם ותתקלקל, ופעמים שיבוא לידי איסור, שישחוט בלא בדיקה (רש"י).

יח. וְאִם דֶּרֶךְ אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁיָּדִיחַ הַטַּבָּח הַבָּשָׂר בַּחֲנוּת, צָרִיךְ לְהַתְקִין לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים שֶׁל מַיִם[80]: אֶחָד - שֶׁמִּדִּיחַ בּוֹ בָּשָׂר, וְאֶחָד - שֶׁמִּדִּיחַ בּוֹ חֲלָבִים.

80) ועושה באחד מהם סימן (רש"י שם).

יט. וְאָסוּר לַטַּבָּח לִפְרֹשׁ[81] חֵלֶב הַכְּסָלִים עַל הַבָּשָׂר כְּדֵי לְנָאוֹתוֹ; שֶׁהַקְּרוּם שֶׁעַל הַחֵלֶב דַּק, וְיִתְמַעֵךְ בְּיַד הַטַּבָּח[82], וְיָזוּב הַחֵלֶב וְיִבָּלַע בַּבָּשָׂר[83]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[84] אָסוּר לַעֲשׂוֹתָן, וְאִם נַעֲשׂוּ - לֹא נֶאֱסַר הַבָּשָׂר[85]. וְאֵין מַכִּין[86] אֶת הָעוֹשֶׂה, אֶלָּא מְלַמְּדִין[87] אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה.

81) בגמרא שם: לסחוף. 82) כיון שיד הטבח ממשמשת בו. 83) יש אומרים: דוקא בעוד שהם חמים, אבל אחר שנצטננו מותר, שהרי כתוב (ויקרא ט, כ) "וישימו את החלבים על החזות" (מגיד־משנה). וכן כתבו ה'תוספות' שם. וכנראה כן דעת רבינו שכתב "טבח", היינו אחר ששחטו שעוד חמים (לחם־משנה). 84) אין מולחים ולא

מדיחים חלב עם בשר, סכין שחתך בה חלבים לא יחתוך בה בשר, כלי שהדיח בו חלבים לא ידיח בו בשר, וכן אסור לפרוש חלב הכסלים על הבשר. 85) ויש חולקים בדין חלב הכסלים, וסוברים שהבשר בלע חלב וצריך קליפה (מגיד־משנה בשם הרשב"א). ודעת רבינו שהיא בליעה מועטת ובטלה, ולפיכך אין צריך אלא הדחה כדין בשר למליחה. 86) מכות מרדות, כטבח שנמצא אחריו כזית חלב, כמו שמסיים רבינו בהכ"א. 87) משמע שאין מעבירין אותו, ראה בהכ"א.

1 **כ. וְכֵן אֵין מוֹלְחִין[88] אֶת הַבָּשָׂר קֹדֶם שֶׁיָּסִיר מִמֶּנּוּ אֶת**
2 **הַקְּרוּמוֹת וְאֶת הַחוּטִין הָאֲסוּרִין. וְאִם מָלַח - מְסִירָם**
3 **אַחַר שֶׁנִּמְלְחוּ[89]. וַאֲפִלּוּ הָיָה בָּהֶן גִּיד הַנָּשֶׁה - מְסִירוֹ**
4 **אַחַר שֶׁנִּמְלַח וּמְבַשֵּׁל.**

88) לכתחילה. משמיענו כאן רבינו שגם חוטים וקרומות אסור למלוח עם בשר לכתחילה ולא רק חלב, וצריך לטרוח ולהסירם לפני מליחת הבשר. 89) ודעת הרשב"א, שצריך להסיר משהו מן הבשר כנגד כל החוטין והקרומות מפני שאוסרים בקליפה (מגיד־משנה).

5 **כא. וְטַבָּח שֶׁדַּרְכּוֹ לְנַקּוֹת הַבָּשָׂר, וְנִמְצָא אַחֲרָיו חוּט**
6 **אוֹ קְרוּם - מְלַמְּדִין אוֹתוֹ[90] וּמַזְהִירִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא**
7 **יְזַלְזֵל בָּאִסּוּרִין. אֲבָל אִם נִמְצָא אַחֲרָיו חֵלֶב, אִם הָיָה**
8 **כִּשְׁעוֹרָה[91] - מַעֲבִירִין אוֹתוֹ. וְאִם נִמְצָא אַחֲרָיו כְּזַיִת**
9 **חֵלֶב, אֲפִלּוּ בְּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת**
10 **מַרְדּוּת[92] וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהַטַּבָּח נֶאֱמָן[93] עַל**
11 **הַחֵלֶב.**

90) שרק בטבח שנמצא חלב אחריו, אמרו "מכין אותו" או "מעבירין אותו" מפני שחלב אסור מן התורה, אבל חוטין וקרומות שאיסורם מדרבנן - לא אמרו (מגיד־משנה). 91) חולין צג, ב. 92) מפני שעובר על "לפני עור לא תתן מכשול", אבל אינו חייב מלקות מן התורה, מפני שלאו זה כולל כמה דינים, כגון: לייעץ עצה לא נכונה, ללוות ולהלוות בריבית, וכל הלאווין הכוללים כמה איסורים, אין לוקים עליהם. ולאו כזה נקרא "לאו שבכללות". 'ספר המצוות' שורש ט, ולא־תעשה רצ"ח. 93) כחכמים שם, שעד אחד נאמן באיסורין, ואע"פ שיש טורח לחטט אחרי החלב, הואיל והוא איבד את נאמנותו וחשוד הוא, לפיכך מעבירין אותו. ונקט רבינו "טבח", מפני שדרכו לנקות הבשר, כמו שכתב בראש דבריו "וסומכים עליו", ולפיכך אם מצאו חלב אחריו מעבירים אותו, וכן כתב רש"י שם שדרך הטבח לנקות הבשר.

יום ש"ק י"ב תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר דיני גיד הנשה ובמה נוהג; טבח שיצאה טרפה מתחת ידו ומאי תקנתיה; קבוע כמחצה על מחצה דמי ואם מצא בשר בין החנויות; בשר הנעלם מן העין; ואם עושין סחורה בנבלות וטרפות.

12 **א. גִּיד הַנָּשֶׁה נוֹהֵג בְּבְהֵמָה וְחַיָּה הַטְּהוֹרִין[2], וַאֲפִלּוּ**
13 **בְּנְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. וְנוֹהֵג בִּשְׁלִיל וּבְמֻקְדָּשִׁין,**
14 **בֵּין קָדָשִׁים הַנֶּאֱכָלִים בֵּין קָדָשִׁים שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין.**
15 **וְנוֹהֵג בְּיֶרֶךְ שֶׁל יָמִין וּבְיֶרֶךְ שֶׁל שְׂמֹאל. וְאֵין אָסוּר**
16 **מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא שֶׁעַל כַּף הַיֶּרֶךְ בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר**
17 **עַל כַּף הַיָּרֵךְ. אֲבָל שְׁאָר הַגִּיד שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַכַּף**
18 **וְשֶׁלְּמַטָּה עַד סוֹפוֹ, וְכֵן חֵלֶב שֶׁעַל הַגִּיד - אֵינוֹ אָסוּר**
19 **אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּשְׁנֵי גִּידִין הֵן: הַפְּנִימִי[3]**
20 **הַסָּמוּךְ לָעֶצֶם - אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[4], וְהָעֶלְיוֹן כֻּלּוֹ[5] -**
21 **אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם[6].**

~ נקודות משיחות קודש ~

בטעם איסור אכילת גיד הנשה, התפרש בתורה גם טעמו "... כי נגע בכף ירך יעקב". וטעם זה קובע גם את פרטיו של האיסור, כפסק הרמב"ם שנוהג גם בירך של ימין וגם בשל שמאל, כדעת חכמים שהמלאך נגע בשתיהן.

ומובא במפרשים הטעם שהוא "לזכרון גבורתו של יעקב, ונס שעשה לו הקב"ה". וב'חינוך' כתב "שהוא רמז לישראל שאע"פ שיעברו צרות רבות בגלות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו אלא לעולם יעמוד זרעם". כלומר, שהצלה זו קשורה עם עניין כללי מאוד בישראל.

וצריך להבין: הלא כל זכר לנס שאנו עושים יש בו מעין המאורע, על־דרך שעושים כל מעשה ליל הסדר "דרך חירות", ומדוע הזכר והרמז לעניין יסודי וכללי כל־כך בישראל מוזכר רק בפרט קטן שאינו נוגע ממש לנס ההצלה מהמלאך, ואיך גיד הנשה הוא זכר שמתאים לעניין ההצלה.

ויובן בהקדים: ידועה שיטת הבעש"ט שההשגחה הפרטית היא לא רק על מין המדבר אלא גם על כל הברואים, שלא כדעת כמה מחכמי ישראל שסברו שההשגחה הפרטית על כל הברואים היא על המין הכללי ולא על כל פרט ופרט שבהם, וסובר הבעש"ט שכל תנועה ותנועה של כל אחד מהפרטים, משלימה את הכוונה הכללית של הבריאה.

אמנם גם לשיטת הבעש"ט יש הבדל בין שניהם, כי כל הברואים אינם תכלית ומטרת הבריאה אלא אמצעי המשלים את כוונת הבריאה, ומכין את העולם לישראל שבשבילם נברא העולם, נמצא שחפץ ה' בישראל הוא רצון 'עצמי', ולא שהם אמצעי להשלמת כוונת הבריאה. תכונת הרצון היא שכשרוצה ובוחר בדבר מסויים, הרי הרצון הוא בכל הפרטים בשווה. ועל־דרך־משל כמו עקרת הבית שמלבד שיודעת ומפקחת על כל חפצי ופרטי הדברים הנמצאים אצלה בבית, ובנוסף כל פרטי חפצי הבית הם חלק במטרה הכללית של הנהגת הבית. כך ממש השגחת הקב"ה על ישראל שכיון שרצונו וחפצו בהם, הרי

שמשגיח על כל פרט ופרט השייך ונוגע להם. ומכאן יובן מדוע נקבע הזכרון של פרטי המאורע של יעקב עם המלאך בפרט שולי לכאורה של המאורע, לרמז שההשגחה הפרטית על ישראל היא בכל פרט ופרט, וגם הדברים הנראים כטפלים ומיעוטי ערך - כולם מושגחים מאתו יתברך באופן שוה.

ועדיין קצת קשה, מדוע לא הוקבע זכרון הנס בעניין הנוגע לכללות ההצלה, ורק בגיד הנשה שהוא פרט של המאורע. ויש לומר: הכלל לגבי עצם הוא ש"התופס במקצתו תופס בכולו", כי העצם של כל עניין נמצא בכל עצמותו בכל חלקיו בשוה, ועל־דרך שמצינו בהלכה לגבי בני ישראל ש"עכו"ם שאמרו לישראל "תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל", כי בכל חלק של ישראל תופסים בכולו. ובזה יובן מדוע נקבע זכרון הנס בעניין גיד הנשה, כי זהו התוכן של הקשר בין הקב"ה לישראל שכשהוא תופס בעצם תופסים את כולו, וגם זכרון בעניין שולי וצדדי לכאורה, מבטא את כללות עניין ההשגחה הפרטית המיוחדת על ישראל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן ט)

2) ולא הטמאין. ולמדו דין זה מן הפסוק: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. ודרשו: מי שבשרו מותר גידו אסור. ובמשנה שם: אמר ר' יהודה והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה, ועדיין בהמה טמאה מותרת להם. אמרו לו: בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו. 3) הגיד הארוך והוא בצד פנימי של ירך. הצד שכלפי ירך חברתה כשהבהמה מחוברת קורא לה פנימי. 4) שהוא על הכף. 5) גיד הקצר שבסוף השופי (=הבשר העב הסובב את הקולית לרחבו.) וראשו מחובר בעצם אליה ויורד ומתפשט על הכף וכשמגיע למקום חיבור הקולית ועצם הירך שם הוא סמוך לעצם ומשם ואילך נכנס בצד פנימי של ירך שתחת הבשר לאורך הירך עד הארכובה התחתונה לצומת הגידין. 6) שאינו על הכף אלא מובלע בתוך בשר הכף.

ב. הָאוֹכֵל מִגִּיד הַנָּשֶׁה הַפְּנִימִי מִמָּקוֹם שֶׁעַל הַכַּף - לוֹקֶה. וְאִם אָכַל מֵחֶלְבוֹ אוֹ מִשְּׁאָר הַגִּיד הַפְּנִימִי אוֹ מִכָּל הַחִיצוֹן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[7]. וְכַמָּה שִׁעוּר אֲכִילָה? כְּזַיִת. וְאִם אָכַל הַגִּיד שֶׁעַל הַכַּף כֻּלּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה[8], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּבְרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

7) כעובר על איסור מדברי סופרים. 8) שכל דבר ששמו עליו כשהוא שלם, וכשאינו שלם אבד את שמו, נקרא "בריה", וגיד הנשה כשאינו שלם אינו קרוי גיד אלא חתיכת גיד.

ג. אָכַל כְּזַיִת מִגִּיד שֶׁל יָמִין וּכְזַיִת מִגִּיד שֶׁל שְׂמֹאל[9], אוֹ שֶׁאָכַל שְׁנֵי גִידִים כֻּלָּן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה שְׁמוֹנִים. (וְכֵן הוּא לוֹקֶה עַל כָּל גִּיד וָגִיד.)

9) ומדובר כשהתרו על כל אכילה ואכילה בפני עצמה.

ד. הָעוֹף - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם גִּיד הַנָּשֶׁה; מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ כַּף יָרֵךְ[10], אֶלָּא יֶרְכוֹ אָרֹךְ. וְאִם נִמְצָא עוֹף שֶׁיֶּרְכוֹ כְּיֶרֶךְ הַבְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּף - גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁלּוֹ אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[11]. וְכֵן בְּהֵמָה[12] שֶׁכַּף יִרְכָהּ אָרֹךְ כְּשֶׁל עוֹף - גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁלָּהּ אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

10) שיש לו כף, אבל אינו עגול. 11) שהיא בעייא שלא נפשטה בגמרא: ואסור מספק, אבל אין לוקין על הספק. 12) גם זו בעייא שלא נפשטה בגמרא.

ה. הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה מִבְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים - פָּטוּר; לְפִי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בִּטְמֵאָה, אֶלָּא בִּבְהֵמָה שֶׁכֻּלָּהּ מֻתֶּרֶת[13]. וְאֵינוֹ כְּאוֹכֵל מִשְּׁאָר גּוּפָהּ, שֶׁאֵין הַגִּידִים מִכְּלַל הַבָּשָׂר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם אָכַל מֵחֵלֶב שֶׁעַל הַגִּיד - הֲרֵי זֶה כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָהּ[14].

13) דרשו דין זה מן המקרא. ואין לומר משום שאין איסור גיד הנשה שבא אחרי שנקשרו הגידין חל על איסור בהמה טמאה שקדם לו, שהרי לדעת רבינו אין עליו איסור טומאה כלל. 14) וחייב משום בהמה טמאה.

ו. הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁל נְבֵלָה אוֹ שֶׁל טְרֵפָה אוֹ שֶׁל עוֹלָה - חַיָּב שְׁתַּיִם[15]. מִתּוֹךְ שֶׁנִּכְלַל בְּאִסּוּר[16] שְׁאָר גּוּפָהּ שֶׁהָיָה מֻתָּר, נִכְלַל גַּם הַגִּיד וְנוֹסַף עָלָיו אִסּוּר אַחֵר[17].

15) משום גיד הנשה ומשום נבילה או טריפה או עולה. 16) ואיסור כולל חל על איסור. 17) אין זה איסור מוסיף, אלא איסור כולל.

ז. הַנּוֹטֵל גִּיד הַנָּשֶׁה צָרִיךְ לְחַטֵּט אַחֲרָיו עַד שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ כְּלוּם. וְנֶאֱמָן הַטַּבָּח עַל גִּיד הַנָּשֶׁה, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמָן עַל הַחֵלֶב. וְאֵין לוֹקְחִין בָּשָׂר מִכָּל טַבָּח[18]; אֶלָּא אִם הָיָה אָדָם כָּשֵׁר וּמֻחְזָק בְּכַשְׁרוּת - הוּא שֶׁשּׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ וּמוֹכֵר[19] וְנֶאֱמָן.

18) מקור הדין בעבודה זרה לט: (מגיד משנה כאן), [תוספתא שם, הובאה בגמרא: אין לוקחים ימ"ח מה"ג (ראשי תיבות של שישה דברים) וכו' אלא מן המומחה, פירוש: בני אדם שהם בחזקת כשרות ואינם חשודים להאכיל איסורים, ובשר לא נמנה בין ששת הדברים, ורק בדין לשלוח על ידי נכרי נזכר בשר. אבל רבינו תפס כאן גירסת התוספתא, שבמקום "חלב" כתוב "חתיכה", היינו חתיכת בשר או חתיכת דג, לפי גירסת התוספות שם ודין בשר כדין דג]. ולקמן בפרק י"א הלכה כ"ה, השיג הראב"ד על רבינו, שהרי לא נחשדו עמי הארץ על איסורים חוץ ממעשרות, ובמגיד משנה שם מבאר, שכל ששת הדברים שנמנו שם בברייתא, שאין לוקחים אותם אלא מן המומחה, רגילים עמי הארץ להקל בהם ולכן אין לוקחים מהם. ונראה שבבשר החמיר רבינו ביותר ודורש שיהיה אדם כשר ומוחזק בכשרות כי שמא אינו בקי או אינו זהיר בהלכות שחיטה. 19) אבל אם אינו מוחזק בכשרות ישחוט אחר והוא ימכור.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחוּצָה לָאָרֶץ[20]; אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּהּ לְיִשְׂרָאֵל - לוֹקְחִין מִכָּל אָדָם.

20) שמעורבים בין הגויים ויש חשש של חילוף עם גוי או שיקנו מן הגוי.

ט. טַבָּח הַנֶּאֱמָן לִמְכֹּר בָּשָׂר, וְנִמְצָא בְּשַׂר נְבֵלָה אוֹ בְּשַׂר טְרֵפָה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ - מַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים[21] לַבְּעָלִים, וּמְשַׁמְּתִין אוֹתוֹ וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ. וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה לְעוֹלָם לִקַּח מִמֶּנּוּ בָּשָׂר, עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב, אוֹ יִשְׁחוֹט לְעַצְמוֹ וְיוֹצִיא טְרֵפָה לְעַצְמוֹ בְּמָמוֹן חָשׁוּב; שֶׁוַּדַּאי עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּלֹא הַעֲרָמָה[22].

21) ואף על פי שאכלו הבשר. 22) אבל אם יש ספק שהערים, אין תשובתו מועילה.

י. הַלּוֹקֵחַ בָּשָׂר וְשִׁלְּחוֹ בְּיַד אֶחָד מֵעַמֵּי הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֻחְזָק בְּכַשְׁרוּת - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא יַחֲלִיף[23]. וַאֲפִלּוּ עַבְדֵי יִשְׂרָאֵל[24] וְאַמְהוֹתֵיהֶן נֶאֱמָנִין בְּדָבָר זֶה[25]; אֲבָל לֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁמָּא יַחֲלִיף[26].

23) כיוון שאינו חשוד על הגזל לא יקח את הבשר של חבירו ויחליפו באיסור, שהרי גוזלו, ואם אינו מרוויח בזה למה לו להחליף, הרי אין אדם חוטא ולא לו. 24) נכרים שנמכרו לישראל לעבדים. שבכל מקום שעד אחד נאמן אפילו עבד או שפחה נאמנין. 25) אף על פי שבכל מקום שנוגע לאיסורי תורה אין העבדים נאמנים, אך כאן נאמנים מפני שאינם חשודים על הגזל. 26) שגוי אינו נאמן כלל.

יא. עֶשֶׂר חֲנֻיּוֹת, תֵּשַׁע מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה וְאַחַת מוֹכֶרֶת נְבֵלוֹת, וְלָקַח בָּשָׂר מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח - הֲרֵי זֶה אָסוּר; שֶׁכָּל קָבוּעַ - כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה דָּמֵי[27]. אֲבָל בָּשָׂר הַנִּמְצָא מֻשְׁלָךְ בַּשּׁוּק[28] - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב; דְּכָל דְּפָרֵשׁ - מְרֻבָּא פָּרֵשׁ[29]. אִם הָיוּ רֹב הַמּוֹכְרִים[30] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר, וְאִם הָיוּ רֹב הַמּוֹכְרִים יִשְׂרָאֵל - מֻתָּר.

27) והחנויות של השחוטות ושל הנבלות הן קבועות במקומן והרי זה כספק השקול, וספק איסור של תורה אסור. 28) ואין אנו יודעים מאין בא. 29) כלומר, פירש מן הרוב, היינו מחנות כשרה ודווקא כשלא ראינו שפירש אלא מצאנוהו כך, אבל אם בפנינו לקח מחנות ולא ידענו אם המקום שממנו לקח הייתה חנות מוכרת שחוטה או חנות מוכרת נבלה, דינו כקבוע מכיוון שנולד הספק במקום קביעות. 30) של אותה עיר.

יב. וְכֵן בָּשָׂר הַנִּמְצָא בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵינוֹ יָדוּעַ מִמִּי לָקַח[31], אִם הָיוּ מוֹכְרֵי הַבָּשָׂר יִשְׂרָאֵל[32] - מֻתָּר. זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה. וּכְבָר אָסְרוּ חֲכָמִים[33] כָּל הַבָּשָׂר הַנִּמְצָא, בֵּין בַּשּׁוּק בֵּין בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[34], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַשּׁוֹחֲטִין[35] וְכָל הַמּוֹכְרִין יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ בָּשָׂר[36] וְהִנִּיחוֹ בְּבֵיתוֹ וְנֶעְלַם מִן הָעַיִן - אָסוּר, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ בּוֹ סִימָן, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ בּוֹ טְבִיעַת עַיִן[37] וְהוּא מַכִּירוֹ וַדַּאי שֶׁהוּא זֶה, אוֹ שֶׁהָיָה צָרוּר וְחָתוּם.

31) הגוי. 32) כלומר, רוב מוכרי הבשר. 33) כבשר שנתעלם מן העין. 34) בנמצא ביד גוי לא אסר רב, והטעם פירש רש"י שם הואיל שהייתה בחזקת המשתמר והוא לא שחטה וטריפה לא מכרו לו למוכרה כאן, אבל בשר המונח [=סתם, שאינו נשמר] שמא עורבים החליפוהו. אבל רבינו פוסק שאסור משום בשר שנתעלם מן העין מפני שסומך על סוגיית הירושלמי שקלים פרק ז הלכה ד, שרב מחמיר אף בנמצא ביד גוי, לפיכך ראוי להחמיר בכל אופן. והכסף משנה מיישב שיש חילוק בין אם נוהגים להכריז בעיר שיש טריפה ואז אם לא הכריזו נמצא ביד גוי מותר שמן הסתם אינו טריפה, ובכגון זה עוסקת סוגיית הגמרא שם, מה שאין כן במקום שאין מנהג להכריז, ואם כן אפילו לא הכריזו יש חשש טריפה, לפיכך אפילו נמצא ביד גוי אסור, ורבינו מדבר במקום שאין מכריזין. 35) ולא רק רובם. 36) מאדם שהוחזק בכשרות. 37) ומשמע שכל אדם נאמן לאמר טביעות עין יש לי בו ואפילו אינו תלמיד חכם, כי עד אחד נאמן באיסורין, אבל באבידה אין סומכין אלא על תלמיד חכם שאין לחשוד בו שמא משקר הוא, כי בדברי ממון אין עד אחד נאמן.

יג. תָּלָה כְּלִי מָלֵא חֲתִיכוֹת בָּשָׂר, וְנִשְׁבַּר הַכְּלִי וְנָפְלוּ הַחֲתִיכוֹת לָאָרֶץ, וּבָא וּמָצָא חֲתִיכוֹת וְאֵין לוֹ בָּהֶן סִימָן וְלֹא טְבִיעַת עַיִן - הֲרֵי זֶה אָסוּר; שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: אוֹתוֹ בָּשָׂר שֶׁהָיָה בַּכְּלִי גְּרָרָתוּ חַיָּה אוֹ שֶׁרֵץ, וְזֶה בָּשָׂר אַחֵר הוּא.

יד. גִּיד הַנָּשֶׁה מֻתָּר בַּהֲנָאָה[38]. לְפִיכָךְ מֻתָּר לְאָדָם לִשְׁלֹחַ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יָרֵךְ שֶׁגִּיד הַנָּשֶׁה בְּתוֹכָהּ. וְנוֹתֵן לוֹ הַיָּרֵךְ שְׁלֵמָה בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין[39] שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל זֶה[40] קֹדֶם שֶׁיְּנַטֵּל הַגִּיד, שֶׁהֲרֵי מְקוֹמוֹ נִכָּר[41]. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה הַיָּרֵךְ חֲתוּכָה - לֹא יִתְּנֶנָּה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּטֹּל הַגִּיד, שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל[42].

38) במתנה או במכירה. 39) בשלימה. 40) כלומר, ישראל שראה שהירך באה לידו [=לידי הגוי] מישראל יקנה מן הגוי ויאכל. 41) אילו ניטל הגיד. 42) שישראל הרואה סובר שכבר ניטל גידה. כי אין המקום ניכר.

טו. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לֹא תֹאכַל, לֹא תֹאכְלוּ, לֹא יֹאכְלוּ, לֹא יֹאכַל - אֶחָד אִסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד אִסּוּר הֲנָאָה בַּמַּשְׁמָע, עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב כְּדֶרֶךְ שֶׁפָּרַט לְךָ בַּנְּבֵלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ

תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, וּכַחֵלֶב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה. אוֹ עַד שֶׁיִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה. כְּגוֹן שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְדָם וְאֵבֶר מִן הַחַי וְגִיד הַנָּשֶׁה, שֶׁכָּל אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה מִפִּי הַקַּבָּלָה אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה.

טז. כָּל מַאֲכָל שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, אִם נֶהֱנָה וְלֹא אָכַל, כְּגוֹן שֶׁמָּכַר אוֹ נָתַן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ לְכֶלְבִּים - אֵינוֹ לוֹקֶה[43]. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[44], וְהַדָּמִים מֻתָּרִין[45]. וְכָל דָּבָר שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה וּמֻתָּר בַּהֲנָאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה - אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה, וּלְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ[46] בִּדְבָרִים אֲסוּרִים. חוּץ מִן הַחֵלֶב, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה[47]. לְפִיכָךְ, אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה[48] לֹא בִּנְבֵלוֹת וְלֹא בִּטְרֵפוֹת וְלֹא בִּשְׁקָצִים וְלֹא בִּרְמָשִׂים.

43) מפני שדבר מאכל דרכו לאכילה ועיקר לא יאכל נאמר על איסור אכילה אלא שנכלל בזה גם איסור הנאה, וכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה כתקנו, ולמדנו: כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן. לפיכך אסור מן התורה ואין לוקין עליו. 44) כמו חצי שיעור. 45) שחליפי איסורי הנאה מלבד עבודה זרה מותרים, ויש אומרים שהמוכר עצמו אסור לו ליהנות מדמיהם, אבל אחרים מותרים, ומדברי רבינו משמע, שאפילו המוכר מותר בהם. 46) לקבוע עסק, אבל אם נזדמן לו דבר איסור מותר לסחור, שהרי התורה אמרה בנבילה "או מכור לנכרי". 47) רבינו מביא ראייה מן התורה שבחלב מותר לסחור. ומוכח מזה, שאיסור סחורה בדברים האסורים הוא מן התורה, כי אם הוא מדרבנן, אין ראייה ממה שהתורה התירה מלאכה בחלב. 48) דין זה נאמר רק בדבר שהוא אסור באכילה ואינו עומד למלאכה, אבל מה שעומד למלאכה כמו חמור או גמל מותר, שהרי אין לחוש בהם לאכילה.

יז. הַצַּיָּד שֶׁנִּזְדַּמְּנוּ לוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף וְדָג טְמֵאִים וְצָדָן, אוֹ שֶׁנִּצּוֹדוּ לוֹ טְמֵאִים וּטְהוֹרִים - מֻתָּר לְמָכְרָן. אֲבָל לֹא יְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ לַטְּמֵאִים. וּמֻתָּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּחֶלְבָּם שֶׁחֶלְבּוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ וּבִגְבִינוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[49] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

49) כי חלב וגבינת גויים אסורים מדבריהם ומותר לעשות בהם סחורה, כמו שמסיים רבינו בהלכה הסמוכה. [ולמה משמיענו רבינו דין חלב וגבינת גויים לחוד? והלא כותב בהלכה יח, שכל איסורי דרבנן מותרים בסחורה? מפני שחלב וגבינות של גויים נאסרו משום שמא נתערב בהם דבר האסור מן התורה, וספק איסורי תורה אסורין בסחורה, לכן משמיענו רבינו שמותרים בסחורה, והטעם הוא, כי אין זה ספק גמור, אלא חששו רבנן לכך וגזרו עליהם איסור אכילה, אבל לא איסור סחורה].

יח. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאִסּוּרוֹ מִן הַתּוֹרָה[50] - אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה; וְכֹל שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה, בֵּין בִּסְפֵקוֹ בֵּין בְּוַדָּאוֹ.

50) ואפילו בספק איסור אסור לעשות סחורה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר בשר בחלב ואם ניער וכסה; הכחל צלוי ומבושל; ודין המעמיד בעור קיבת נבלה; ואם מותר לצרור בשר וגבינה במטפחת אחת; מליח אם הוא כרותח; ואם מעלים העוף עם הגבינה בשולחן; אם לשין העיסה בחלב; ופת שאפאה עם הצלי; סכין שחתך בה צלי וחזר וחתך בה צנון; ואם מניחין כד של מלח בצד כד של כמך; מי שאכל גבינה אם יאכל אחריה בשר או איפכא.

א. בָּשָׂר בְּחָלָב - אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ, וְאָסוּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה, וְאָסוּר בַּהֲנָאָה, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ, וְאֶפְרוֹ אָסוּר כְּאֵפֶר כָּל הַנִּקְבָּרִין. וּמִי שֶׁיְּבַשֵּׁל מִשְּׁנֵיהֶם כְּזַיִת כְּאֶחָד[2] - לוֹקֶה[3], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. וְכֵן הָאוֹכֵל[4] כְּזַיִת מִשְּׁנֵיהֶם, מֵהַבָּשָׂר וְהֶחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ כְּאֶחָד[5] - לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִּשֵּׁל[6].

2) הבשר והחלב ביחד. ואיך משערים חלב שהוא משקה בשיעור כזית? מביא כוס מלא משקין ומביא זית ונותנן לתוכו, המשקה היוצא לחוץ הוא שיעור כזית. 3) שמצטרפים, כלוי שם. 4) משמע רק אוכל, אבל נהנה אינו לוקה אף על פי שאסור מן התורה בהנאה, שעל הנאת איסור אין לוקין אפילו בבשר ובחלב. למעלה בפרק ח הלכה טז כתב רבינו שהנהנה מאיסורי הנאה אינו לוקה. ומנמק המגיד משנה, שכל הנאה מדבר מאכל הוא שלא כדרך הנאתן, ואם כן יש לשאול למה הנהנה מבשר בחלב אינו לוקה? הלא בשר בחלב אסור אפילו כדרך הנאתם, כמו שמבואר לקמן בפרק יד הלכה י? ובלחם משנה כתב שרבינו סובר כאיסי בן יהודה בחולין קטו: שלומד איסור הנאה בבשר בחלב בקל וחומר מערלה, ואין עונשין מן הדין, כלומר, אין מטילין ענשי הגוף על עבירות שלא נאמרו בפירוש בתורה, אלא נלמדו מקל וחומר. אמנם בספר המצוות לא־תעשה קפו, כתב רבינו כדברי המכילתא פרשת משפטים, שלמדנו איסור הנאה ממה שנכפל בתורה שלש פעמים הפסוק "לא תבשל גדי בחלב אמו". 5) שלא אסרה תורה אלא דרך בישול, שם קח. 6) אלא אחרים בישלו.

ב. לֹא שָׁתַק הַכָּתוּב[7] מִלֶּאֱסֹר הָאֲכִילָה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסַר הַבִּשּׁוּל. כְּלוֹמַר: וַאֲפִלּוּ בִּשּׁוּלוֹ אָסוּר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אֲכִילָתוֹ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁתַק מִלֶּאֱסֹר הַבַּת מֵאַחַר שֶׁאָסַר בַּת הַבַּת.

7) זה ביאור למה שכתב בהלכה הקודמת, שהאוכל בשר בחלב לוקה והלא איסור אכילה אינו מפורש בתורה ורק נדרשת ממדות התורה ומדוע לוקה? ולזה כתב, שאכילה נכללת באיסור הבישול, ופירוש הפסוק "לא תבשל" הוא שאף הבישול אסור ואין צריך לומר האכילה, כמו באיסור הבת שהתורה כתבה רק בת הבת ונכללה בזה הבת. ואין לראות בכך מידת קל וחומר ולומר אין עונשין מין הדין,

ובלשון התלמוד זה נקרא "גילוי מילתא בעלמא". וראה פרק ב מהלכות איסורי ביאה הלכה ו.

ג. אֵין אָסוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ[8]. וּגְדִי הוּא כּוֹלֵל[9] וְלַד הַשּׁוֹר וְלַד הַשֶּׂה וְלַד הָעֵז, עַד שֶׁיִּפְרֹט וְיֹאמַר גְּדִי עִזִּים. וְלֹא נֶאֱמַר גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהֹוֶה. אֲבָל בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה (שֶׁבִּשְׁלוֹ)[10] בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה, אוֹ בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה (שֶׁבִּשְׁלוֹ) בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה - מֻתָּר לְבַשֵּׁל, וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה, וְאֵין חַיָּבִין עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב[11].

8) גדי להוציא בהמה טמאה, חולין קיג: 9) שם. נאמר "וישלח יהודה את גדי העזים" וכן נאמר, "את עורות גדיי העזים" ולמדנו מכאן שבכל מקום שנאמר גדי סתם, אפילו פרה ורחל במשמע. 10) בספרים אחרים אינו, והוא הנכון. 11) אלא יש בו איסור בהמה טמאה.

ד. וְכֵן בְּשַׂר חַיָּה וָעוֹף[12], בֵּין בַּחֲלֵב חַיָּה בֵּין בַּחֲלֵב בְּהֵמָה - אֵינוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה מִן הַתּוֹרָה. לְפִיכָךְ מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ[13] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה. וְאָסוּר בַּאֲכִילָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְשְׁעוּ הָעָם וְיָבוֹאוּ לִידֵי אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב שֶׁל תּוֹרָה, וְיֹאכְלוּ בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁהֲרֵי אֵין מִשְׁמַע[14] הַכָּתוּב אֶלָּא גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ מַמָּשׁ, לְפִיכָךְ אָסְרוּ[15] כָּל בָּשָׂר בְּחָלָב[16].

12) אין בו איסור בשר בחלב מן התורה, כרבי עקיבא במשנה שם. ה'כסף משנה' מקשה, והרי בהלכות ממרים פ"ב ה"ט כתב רבינו: "הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי וכו' שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב בין בשר בהמה בין בשר חיה", מפורש שבשר חיה אסור מן התורה, הפך ממה שכתב כאן, ראה לחם משנה כאן שתירץ. 13) אפילו מדרבנן, שלא גזרו חכמים אלא באכילה לבד. ומה ששנינו שבשר חיה ועוף אסור לבשל בחלב, הכוונה לבשל ולאכול, אבל בישול עצמו לא אסרו. 14) כלומר, הם יאמרו כן ויכשלו באיסור בשר בחלב. 15) באכילה. 16) אפילו בשר חיה ועוף.

ה. דָּגִים וַחֲגָבִים - מֻתָּר לְאָכְלָן בְּחָלָב. וְהַשּׁוֹחֵט עוֹף וְנִמְצָא בּוֹ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת[17] - מֻתָּר לְאָכְלָן בְּחָלָב.

17) שיש להן חלמון וחלבון ואף על פי שהן מעורות בגידין. אבל אם אין לה אלא חלמון עדיין היא בשר ואסור לאכלה בחלב, וטעונה מליחה לבישול בקדירה כדין בשר, מגיד משנה בשם רשב"א. עיין בפרק ב הלכה ז במגיד משנה שם.

ו. הַמְעַשֵּׁן וְהַמְבַשֵּׁל בְּחַמֵּי טִבְרְיָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכֵן הַמְבַשֵּׁל בָּשָׂר בְּמֵי חָלָב[19] אוֹ בַּחֲלֵב מֵתָה[20] אוֹ בַּחֲלֵב זָכָר[21], אוֹ שֶׁבִּשֵּׁל דָּם בְּחָלָב - פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב[22]. אֲבָל הַמְבַשֵּׁל בְּשַׂר מֵתָה אוֹ חֵלֶב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּחָלָב - לוֹקֶה עַל בִּשּׁוּלוֹ[23], וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב; שֶׁאֵין אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב חָל עַל אִסּוּר נְבֵלָה אוֹ אִסּוּר חֵלֶב, שֶׁאֵין כָּאן לֹא אִסּוּר כּוֹלֵל וְלֹא אִסּוּר מוֹסִיף[24] וְלֹא אִסּוּר בַּת אַחַת.

18) לא על הבישול משום לא תבשל ולא על האכילה אם אכל מעושן שעשנו בחלב וכן מבושל בחמי טבריה עם חלב, שלא אסרה תורה בשר בחלב אלא דרך בישול. מעושן בעיא היא בירושלמי נדרים פרק ה אם חשוב בישול. ומספק אסור ואין לוקין עליו, ומבשל בחמי טבריה אינו בישול לענין חיוב מלקות כמו ששנינו בהלכות שבת פרק ט הלכה ג: המבשל בחמי טבריה פטור. 19) מים המתחמצים מן הקפאת הגבינה ונשארים אחרי שהוציאו את הגבינה פטור ואינו לוקה, מפני שמי חלב אינם כחלב אבל אסור מדרבנן, שהרי כותח עושים ממי חלב, וקיימא לן אסור לאכול בשר בכותח. 20) בגמרא שם קיג: בחלב אמו להוציא חלב שחוטה, שכתוב אמו הראויה להיות אם ולא משנשחטה (רש"י) והוא הדין מתה. 21) אבל אסור. כל אלו שאנו ממעטים בחלב אמו הוא פטור אבל אסור. 22) אבל לוקה משום נבלה בחלב מתה. 23) שהרי לא נאסר לבשל אלא בשר בחלב בלבד, לפיכך לענין בישול אין כאן אלא איסור בשר בחלב, רש"י שם. ופסק רבינו כלשון אחרון שם קיד. שלא נחלקו כלל ר' אמי ור' אסי ושניהם סוברים שלוקה על בישולו ואינו לוקה על אכילתו. 24) (ואם תשאל, הלא דעת רבינו שאיסור הנאה נקרא מוסיף, כמו שכתב בפירוש המשניות כריתות פרק ג וכאן ניתוסף איסור הנאה כשבישל החלב או הנבילה בחלב ולמה לא חל איסור בשר בחלב? יש לומר, שמפני שאין לוקין על הנאת בשר בחלב (ראה הלכה א) אין חיוב מלקות כאן גם באכילה, כי כל איסור האכילה בא מתוך שניתוסף איסור הנאה, ולא יהא טפל חמור מן העיקר. ובפירוש המשניות הנ"ל מבאר רבינו בעצמו טעמו של דבר ואומר, שמכיון שאיסור הנאה בבשר וחלב כלול באיסור אכילה, לפיכך אם לא חל איסור אכילה, לא נקרא שם בשר בחלב עליו ומותר בהנאה ואין כאן "מוסיף", אבל מדסתם רבינו כאן ולא כתב "מותר בהנאה" כמו שכתב בהלכה ג גבי בשר בהמה טמאה, משמע שאסור בהנאה. וכנראה חזר בו מדבריו שבפירוש המשניות. כידוע רבים הם המקומות ביד החזקה המנוגדים לפירוש המשניות, שחיבר בצעירותו).

ז. הַמְבַשֵּׁל שְׁלִיל[25] בְּחָלָב - חַיָּב[26]. וְכֵן הָאוֹכְלוֹ. אֲבָל הַמְבַשֵּׁל שְׁלָיָא[27] אוֹ עוֹר וְגִידִין[28] וַעֲצָמוֹת וְעִקְּרֵי קַרְנַיִם[29] וּטְלָפַיִם הָרַכִּים בְּחָלָב - פָּטוּר. וְכֵן הָאוֹכְלָן - פָּטוּר.

25) עובר. 26) ששליל גם כן נקרא גדי. 27) מפני שאינה ראויה לאכילה וכן כתב רבינו פרק ד הלכה יח. 28) שם קיד. לא נזכר בברייתא שם, אלא ודאי עור כדין גידים ועצמות שמשוה אותם בכל מקום. 29) בברייתא שם, קרנים, וכן כתב רבינו שם ולמה כתב כאן עיקרי קרנים? אפשר שקרנים יבשים שם ואין בהם כל לחלוחית

ולא צריך להשמיענו. ולכן כתב, שהכוונה עיקריהם הדקים וכן כתב בטלפים הרכים, אבל עור מדובר בקשה, שהרי עורות רכים דינם כבשר.

ח. בָּשָׂר שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ הֶחָלָב אוֹ חָלָב שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ הַבָּשָׂר וְנִתְבַּשֵּׁל עִמּוֹ - שִׁעוּרוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם[30]. כֵּיצַד? חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר שֶׁנָּפְלָה לִקְדֵרָה רוֹתַחַת[31] שֶׁל חָלָב - טוֹעֵם הַנָּכְרִי[32] אֶת הַקְּדֵרָה: אִם אָמַר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ טַעַם בָּשָׂר - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. וְאוֹתָהּ חֲתִיכָה - אֲסוּרָה[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁקָּדַם וְהוֹצִיא אֶת הַחֲתִיכָה קֹדֶם שֶׁתִּפְּלֹט חָלָב שֶׁבָּלְעָה[34]; אֲבָל אִם לֹא סִלֵּק - מְשַׁעֲרִים אוֹתָהּ[35] בְּשִׁשִּׁים[36], מִפְּנֵי שֶׁהֶחָלָב שֶׁנִּבְלַע בָּהּ וְנֶאֱסַר יָצָא וְנִתְעָרֵב עִם שְׁאָר הֶחָלָב[37].

30) בבשר שנפל לתוך חלב אם יש בבשר כדי לתת טעמו בחלב, ובחלב שנפל לתוך בשר אם יש בחלב כדי לתת טעמו בבשר. 31) שהצונן אינו בולע ואינו פולט. 32) בגמרא שם צז. גרסינן "קפילא ארמאה", היינו נכרי מומחה בטעמי המאכלים. מדברי רבינו משמע שכל נכרי נאמן, אבל בתוספות שם דבור המתחיל קפילא, כתבו, שרק מומחה נאמן, כי חושש הוא שמא יערער את האימון במומחיותו או בנאמנותו, ולפיכך לא ישקר. 33) שהרי נבלע בה חלב. 34) לא ביאר רבינו כמה זמן תשהה. 35) את החתיכה. 36) אם יש בקדרה ששים כנגדה, היינו שביחד יהיו ששים ואחד, וראה פרק טז הלכה יז. 37) ואי אפשר להבחין בטעמו, כי טעמם שוים ולפיכך משערים בששים, וידוע היה לחז"ל, שביותר מששים אין נתינת טעם (והסמיכו זאת על דין זרוע בשילה באיל נזיר, שם צח.).

ט. נָפַל חָלָב לְתוֹךְ קִדֵּרָה שֶׁל בָּשָׂר[38] - טוֹעֲמִין אֶת הַחֲתִיכָה[39] שֶׁנָּפַל עָלֶיהָ חָלָב: אִם אֵין בָּהּ טַעַם חָלָב - הַכֹּל מֻתָּר; וְאִם יֵשׁ בַּחֲתִיכָה טַעַם חָלָב, אַף עַל פִּי שֶׁאִם תִּסְחֹט הַחֲתִיכָה[40] לֹא יִשָּׁאֵר בָּהּ טַעַם, הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהּ עַתָּה טַעַם חָלָב - נֶאֱסְרָה אוֹתָהּ חֲתִיכָה. וּמְשַׁעֲרִין בְּכֻלָּהּ[41]: אִם הָיָה בְּכָל שֶׁיֵּשׁ בַּקְּדֵרָה מִן הַחֲתִיכוֹת וְהַיָּרָק וְהַמָּרָק וְהַתַּבְלִין כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה חֲתִיכָה זוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[42] מִן הַכֹּל[43] - הַחֲתִיכָה אֲסוּרָה[44], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר[45].

38) כלומר, על חתיכה אחת של בשר. 39) כלומר, נכרי, כמבואר למעלה. 40) ותפלוט את החלב שבלעה, בגמרא שם: "אפשר לסוחטו אסור". 41) שהחתיכה עצמה נעשית כולה חתיכת איסור ואוסרת כל החתיכות. 42) וטעימה אינה מועילה, שהרי הבשר עצמו אוסר ואי אפשר לעמוד על טעם בשר בבשר. 43) וביחד יהיה ששים ואחד כמו שבארנו. 44) שהיא כבר נעשית דבר אסור, כיון שהיה בה טעם חלב, בלשון התלמוד והפוסקים: "חתיכה נעשית נבילה", ולהלן נשתמש במשפט זה. 45) ואם אין ששים הכל אסור.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא נִעַר אֶת הַקְּדֵרָה בַּתְּחִלָּה[46] כְּשֶׁנָּפַל הֶחָלָב אֶלָּא לְבַסּוֹף[47], וְלֹא כִּסָּהּ[48]; אֲבָל אִם נִעַר מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף[49], אוֹ שֶׁכִּסָּהּ מִשְּׁעַת נְפִילָה עַד סוֹף - הֲרֵי זֶה בְּנוֹתֵן טַעַם[50]. וְכֵן אִם נָפַל חָלָב לְתוֹךְ הַמָּרָק אוֹ לְכָל הַחֲתִיכוֹת וְלֹא נוֹדַע לְאֵי זוֹ חֲתִיכָה נָפַל - נוֹעֵר[51] אֶת הַקְּדֵרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁיָּשׁוּב וְיִתְעָרֵב הַכֹּל. אִם יֵשׁ בַּקְּדֵרָה כֻּלָּהּ טַעַם חָלָב[52] - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. אִם לֹא נִמְצָא נָכְרִי שֶׁיִּטְעַם וְנִסְמֹךְ עָלָיו[53] - מְשַׁעֲרִים בְּשִׁשִּׁים. בֵּין בָּשָׂר לְתוֹךְ חָלָב בֵּין חָלָב לְתוֹךְ בָּשָׂר, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים - מֻתָּר, פָּחוֹת מִשִּׁשִּׁים - אָסוּר.

46) הרי זאת החתיכה כדבר נפרד בפני עצמו והחלב אינו מפעפע לשאר החתיכות ולמרק ולפיכך בה לבדה משערים, ואם אין בחתיכה ששים כנגד החלב נעשית כל החתיכה כנבלה. 47) אחר שכבר נאסרה זאת החתיכה, זה הניעור גורם לכך, שהחתיכה שנאסרה חוזרת ואוסרת כל מה שבקדרה אם אין בכולה ששים כנגדה, שאם לא ניער כלל אינה פולטת כלום לתוך הקדירה, מכיון שהיא כדבר נפרד, כמו שאמרנו למעלה, שמטעם זה אין שאר החתיכות מצטרפות לבטל את טיפת החלב. 48) בתחלה. 49) והטור ביורה דעה סימן צב כתב, שמספיק אם ינער או יכסה מיד בשעת נפילה ואפילו פסק אחר כך מלנער כבר נתערב הטעם בכל מה שבקדירה ונתבטל, ובכסף משנה כאן מפרש, שגם דעת רבינו כך. 50) אם הטיפה נותנת טעם בכל הקדרה אוסרת, ואם אין בה כדי ליתן טעם בכולה, הכל מותר אף על פי שיש בה כדי ליתן טעם באותה חתיכה לבדה, שכיון שניער או כיסה מיד בשעת נפילה באותה שעה נעשה כל דבר שבקדרה כחתיכה אחת. 51) מיד כשראה נפילת הטיפה לקדירה ולא השגיח על איזו חתיכה נפלה ימהר לנער או לכסות ובזה מצטרף כל מה שבקדרה לבטל את החלב. 52) יטעום נכרי. 53) מזה הלשון משמע שלא כל נכרי נאמן, אלא "קפילא ארמאה" שעליו אנו סומכים וזה מנוגד למה שנתבאר למעלה בהלכה ח, וצריך עיון.

יא. קִדֵּרָה שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ בָּשָׂר - לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ חָלָב. וְאִם בִּשֵּׁל - בְּנוֹתֵן טַעַם[54].

54) אם יש נכרי טועם ואם אין משערים בששים, גמרא שם.

יב. הַכְּחָל[55] אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[56]; שֶׁאֵין בָּשָׂר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בַּחֵלֶב שְׁחוּטָה[57] אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ, אִם קְרָעוֹ וּמֵרַק[58] הֶחָלָב שֶׁבּוֹ - מֻתָּר לִצְלוֹתוֹ וּלְאָכְלוֹ. וְאִם קְרָעוֹ שְׁתֵּי וָעֵרֶב[59] וְטָחוֹ בַּכֹּתֶל[60] עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בּוֹ לַחְלוּחִית חָלָב - מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ עִם הַבָּשָׂר. וּכְחָל שֶׁלֹּא קְרָעוֹ, בֵּין שֶׁל קְטַנָּה שֶׁלֹּא הֵנִיקָה[61] בֵּין שֶׁל גְּדוֹלָה - אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ. וְאִם עָבַר וּבִשְּׁלוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[62] - מֻתָּר לְאָכְלוֹ; וְאִם בִּשְּׁלוֹ עִם בָּשָׂר אַחֵר[63] - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ[64] בְּשִׁשִּׁים, וּכְחָל מִן הַמִּנְיָן[65].

55) שד הבהמה. 56) שם קט: רבינו כותב בראש ההלכה: "אסור מדברי סופרים" ולאחר מכאן הוא מברר את פרטי

דין הכחל. 57) החלב שנשאר בכחל אחרי שחיטת הבהמה. 58) ומיצה. 59) שלבישול עם בשר לא די במריקה משום טעם בשר הנבלע בחלב שבכחל ויש בו טעם בבשר בחלב. 60) לחצו בכוח אל הכותל והוציא כל מה שעומד לצאת. 61) שם קי. כחל של מניקה שניתי לו. וראה שם בתוספות. 62) ואינו אסור אפילו מדברי סופרים כר' זירא אמר רב, כלשון ראשון, שם קט: כיון שאפילו נסחט ויצא ממנו חלב שחוטה אסור רק מדרבנן, וזה שמובלע ולא פירש אפילו מדברי סופרים מותר (רש"י שם) (אמנם דרכו של רבינו לפסוק כלשון אחרון, אבל כאן פסק כלשון ראשון מפני ששנינו בברייתא כמותו). 63) ולא קרעו. 64) כל הכחל לא רק בחלב שיצא ממנו, כי אין אנו יודעים כמה חלב פלט, שם צז. 65) כלומר, אם יש חמשים ותשעה נגד הכחל, מצרפים גם את הכחל עצמו ומתבטל בששים. ובפרק טו הלכה יח מבאר רבינו: הואיל והכחל מדבריהם, כמו שביארנו, הקלו בשיעורו. ויש מפרשים, מפני שלא הכחל אוסר אלא החלב שבו, לפיכך הכחל עצמו שהוא בשר, מצטרף לבטל את החלב. (רבו הפירושים בסוגיא של כחל, ודעתו של רבינו, כפי פירושו של המגיד משנה כאן, היא: לכתחילה צריך לצלי קריעה ומירוק, ולבישול אפילו לבדו צריך קריעה שתי וערב וטחו בכותל, ובדיעבד בין צלאו בין בישלו לבדו אפילו בלא קריעה כלל מותר, אבל אם בשלו עם בשר ולא קרעו שתי וערב וטחו בכותל, אוסר אם אין שישים נגדו).

יג. כֵּיצַד[66]? אִם הָיָה הַכֹּל עִם הַכְּחָל כְּמוֹ שִׁשִּׁים בַּכְּחָל - הַכְּחָל אָסוּר[67], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; וְאִם הָיָה בְּפָחוֹת מִשִּׁשִּׁים - הַכֹּל אָסוּר. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[68], אִם נָפַל לִקְדֵרָה אַחֶרֶת - אוֹסֵר אוֹתָהּ, וּמְשַׁעֲרִין בּוֹ בְּשִׁשִּׁים כְּרִאשׁוֹנָה[69]; שֶׁהַכְּחָל עַצְמוֹ שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל נַעֲשָׂה כַּחֲתִיכָה הָאֲסוּרָה[70]. וְאֵין מְשַׁעֲרִין בּוֹ אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהוּא[71] בְּעֵת שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל, לֹא כְּמוֹת שֶׁהָיָה בְּשָׁעָה שֶׁנָּפַל[72].

66) מוסב על ההלכה הקודמת. 67) מפני שהבשר נתן טעם בחלב שבתוך הכחל, רש"י שם. והר"ן מפרש: מפני מראית העין. 68) בין שיש ששים ובין שאין ששים. 69) ששים ביחד עם הכחל. 70) כיון שאסרוה חכמים היא אוסרת עד ששים, שם מימרא של ר' יצחק. 71) שם צז: בדידיה משערינן. 72) אין משערים את הפרש הכמות שבין שעת הנפילה ובין השעה שהביאוהו לפנינו, אלא משערים לפי כל כמותו כמו שהוא לפנינו, כך פירש במגיד משנה.

יד. אֵין צוֹלִין אֶת הַכְּחָל שֶׁחֻתְּכוֹ[73] [לְמַעְלָה] מִן הַבָּשָׂר[74] בְּשַׁפּוּד; וְאִם צָלָהוּ - הַכֹּל מֻתָּר[75].

73) כלומר, שקרעו כדין כחל לצליה, ראה בהלכה הקודמת. 74) אף על פי שחתכו אסור לכתחילה שעדיין נוטף חלב מן הכחל על הבשר (שם קיא.) ובקרעו וחתכו וטחו, מותר אפילו למעלה מן הבשר (כסף משנה). 75) כמרימר שם. הכל מותר אפילו הבשר ואין אומרים הרי החלב ודאי נבלע בבשר ואסור - כיון שכחל איסורו מדברי סופרים לא גזרו אלא לכתחילה.

טו. קִבָּה שֶׁבִּשְּׁלָהּ בְּחֶלְבָּהּ[76] - מֻתֶּרֶת; שֶׁאֵינוֹ חֶלֶב, אֶלָּא חֲרֵי הוּא כְּטִנּוּפֶת[77], שֶׁחֲרֵי יִשְׁתַּנֶּה בַּמֵּעַיִם.

76) המכונס בה. 77) בגמרא: "חלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא". ומשמע אפילו אם החלב צלול גם כן פרש הוא, ולא כשיטת רבינו תם שבחלב צלול עדיין שם חלב עליו ואסור (כסף משנה).

טז. אָסוּר לְהַעֲמִיד הַגְּבִינָה בְּעוֹר הַקֵּבָה[78] שֶׁל שְׁחוּטָה. וְאִם הֶעֱמִיד - טוֹעֵם[79] אֶת הַגְּבִינָה: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם בָּשָׂר - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. מִפְּנֵי שֶׁהַמַּעֲמִיד[80] דָּבָר הַמֻּתָּר הוּא, שֶׁקֵּבַת שְׁחוּטָה הִיא, וְאֵין כָּאן אֶלָּא אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב[81], שֶׁשִּׁעוּרוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם. אֲבָל הַמַּעֲמִיד בְּעוֹר קֵבַת נְבֵלָה וּטְרֵפָה וּבְהֵמָה טְמֵאָה, הוֹאִיל וְהַמַּעֲמִיד דָּבָר הָאָסוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ - נֶאֱסְרָה הַגְּבִינָה מִשּׁוּם נְבֵלָה, לֹא מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב. וּמִפְּנֵי חֲשָׁשׁ זֶה אָסְרוּ גְּבִינַת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

78) שבשר גמור הוא (פי' הרדב"ז). 79) נכרי. 80) שלא תאמר הרי כלל בידינו שדבר המעמיד אוסר בכל שהוא ועור הקיבה מעמיד הוא, לפיכך מבאר רבינו שזה נאמר כשהמעמיד הוא דבר האסור, אבל כשהוא בפני עצמו מותר כגון בשר בחלב, אוסר בנותן טעם בלבד. 81) ואם אינו נותן טעם אין זה בשר בחלב.

יז. הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ מֻתָּר, וְהֶחָלָב לְבַדּוֹ מֻתָּר, וּבְהִתְעָרֵב שְׁנֵיהֶן עַל יְדֵי בִּשּׁוּל - יֵאָסְרוּ שְׁנֵיהֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ שְׁנֵיהֶם[82] בְּיַחַד, אוֹ שֶׁנָּפַל חַם לְתוֹךְ חַם[83], אוֹ צוֹנֵן לְתוֹךְ חַם[84]; אֲבָל אִם נָפַל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם וְהוּא חַם לְתוֹךְ הַשֵּׁנִי וְהוּא צוֹנֵן - קוֹלֵף הַבָּשָׂר כֻּלּוֹ[85] שֶׁנָּגַע בּוֹ הֶחָלָב, וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר. וְאִם נָפַל צוֹנֵן לְתוֹךְ צוֹנֵן - מֵדִיחַ[86] הַחֲתִיכָה וְאוֹכְלָהּ. לְפִיכָךְ[87] מֻתָּר לִצְרוֹר בָּשָׂר וּגְבִינָה בְּמִטְפַּחַת אַחַת, וְהוּא שֶׁלֹּא יִגְּעוּ זֶה בָּזֶה. וְאִם נָגְעוּ - מֵדִיחַ הַבָּשָׂר[88] וּמֵדִיחַ הַגְּבִינָה[89] וְאוֹכֵל.

82) גמרא שם קח. "דרק בישול אסרה תורה". 83) שבולע, והרי הוא כבישול. 84) כשמואל פסחים עו. שסובר תתאה גבר (התחתון גובר), וכיון שלמטה חם הרי הוא בולע. ואף על פי שבכל מקום הלכה כרב באיסורים, כאן הלכה כשמואל ששנינו כמותו בברייתא שם. 85) שעד אשר הצונן שהוא למטה מקרר את החם שעליו, בולע החם קצת המצונן והבליעה מתפשטת עד כדי קליפה. ורק הבשר צריך קליפה שהוא דבר שאפשר לקלוף אותו אבל החלב שאין שייך בו קליפה מותר. 86) להסיר את החלב שיש בעין על הבשר (שם). 87) מפני שצונן בצונן מספיקה הדחה מותר לצרור וכו' ואין חוששין שמא יאכל בלי הדחה, מפני שהיא טירחה קלה (רדב"ז). 88) שם

בסוגיא: "הדחה מי לא בעי". 89) וגבי חלב שלא שייך בו הדחה אין צריך שום דבר ומותר כמו שנתבאר למעלה.

יח. מָלִיחַ שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל[90] מֻחֲמַת מִלְחוֹ - הֲרֵי הוּא כְּרוֹתֵחַ[91]. וְאִם נֶאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא[92], כְּמוֹ הַכּוּתָּח[93] - אֵינוֹ כְּרוֹתֵחַ[94].

90) כמליחת בשר לשימור, שאינו נוח להאכל מרוב מלח שבו עד ששורים ומדיחים אותו במים. 91) ובולע ופולט ואוסר. 92) בלא הדחה. 93) שנאכל אף על פי שמליח הוא. ולשון הגמרא הוא שם קיב. "האי כותחא הרי נאכל מחמת מלחו הוא". כותח יש בו נסיוב של חלב והוא מליח ועשוי לטבל בו. 94) והוא כצונן שצריך קליפה או הדחה כמבואר בהלכה יז.

יט. עוֹף שֶׁחוּט שֶׁנָּפַל לְחָלָב אוֹ לְכוּתָּח שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָלָב[95]: אִם חַי הוּא - מְדִיחוֹ וּמֻתָּר[96]; וְאִם צָלִי - קוֹלְפוֹ[97]. וְאִם הָיוּ בּוֹ פְּלָחִים פְּלָחִים[98], אוֹ שֶׁהָיָה מִתֻּבָּל בְּתַבְלִין[99], וְנָפַל לְחָלָב אוֹ לְכוּתָּח - הֲרֵי זֶה אָסוּר.

95) אף על פי שהכותח מליח הוא כיון שנאכל מחמת מלחו אינו כרותח אלא הוא כצונן. 96) כדין צונן בצונן. 97) בבית יוסף יו"ד סימן צא הביא בשם הרא"ש, שאפילו צלי צונן צריך קליפה, כי הוא רך ובולע. והר"ן אומר שהגמרא עומדת בצלי חם. ורבינו סתם ולא נתבררה דעתו. 98) בגמרא שם "פילי פילי" ורש"י מפרש: בקעים בקעים. 99) שהתבלין מרככים אותו נוח לבלוע, וכשנפל לכותח היה צמא לבלוע ונבלע (רש"י שם).

כ. אָסוּר לְהַעֲלוֹת הָעוֹף[100] עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן שֶׁהוּא אוֹכֵל עָלָיו[101]. גְּזֵרָה מִשּׁוּם הֶרְגֵּל עֲבֵרָה[102], שֶׁמָּא יֹאכַל זֶה עִם זֶה[103]. אַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹף בְּחָלָב אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[104].

100) משנה שם קד: וכבית הלל שאוסרים, שהלכה זו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. 101) אבל שלחן שמסדר עליו את התבשיל נותן זה בצד זה ואינו חושש (משנה שם). 102) מביא לידי עבירה. 103) העוף עם הגבינה. 104) כלומר, מדברי סופרים בלבד כמבואר בהלכה ד. כאן בדין זה ובדומה לו עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה שקרוב לבוא לידי איסור תורה ולאכול גם בשר בהמה שאינו גדי מפני שבתורה נאמר רק גדי (רדב"ז). יוצא מלשונו של רבינו שהגזירה היא העלאת עוף משום אכילתו ואכילתו משום אכילת בשר בהמה עם הגבינה, אבל בגמרא כאן משמע שהגזירה היא: העלאה של עוף משום העלאה ואכילה של בשר בהמה, ופירש רש"י שהעלאה ואכילה נחשבות כגזירה אחת (וראה לחם משנה).

כא. שְׁנֵי אַכְסְנַאִין שֶׁאֵינָם מַכִּירִין זֶה אֶת זֶה - אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד זֶה בְּשַׂר בְּהֵמָה וְזֶה גְּבִינָה; מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה גַּס לִבּוֹ בָּזֶה כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל עִמּוֹ.

כב. אֵין לָשִׁין הָעִסָּה בְּחָלָב. וְאִם לָשׁ - כָּל הַפַּת אֲסוּרָה[105], מִפְּנֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה, שֶׁמָּא יֹאכַל בָּהּ בָּשָׂר. וְאֵין טָשִׁין[106] אֶת הַתַּנּוּר בְּאַלְיָה[107]. וְאִם טָשׁ - כָּל הַפַּת אֲסוּרָה[108] עַד שֶׁיַּסִּיק[109] אֶת הַתַּנּוּר, שֶׁמָּא יֹאכַל בָּהּ חָלָב. וְאִם שִׁנָּה[110] בְּצוּרַת הַפַּת עַד שֶׁתְּהֵיֶה נִכֶּרֶת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּהּ לֹא בָּשָׂר[111] וְלֹא חָלָב[112] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

105) ואפילו לאכלה במלח (רש"י). 106) טחים. 107) שומן. 108) שהשומן נותן טעם בקרקעית התנור ונותן טעם בלחם (רש"י). 109) הא הוסק כבר נאבד טעם השומן, שם ל: 110) שם לו. "עבדינהו כעין תורא", וכפירוש הרי"ף דהיינו שינה תבנית הפת. 111) אם לש עיסה בחלב. 112) אם אפה פת בתנור שטח בשומן אליה. ואם לש עיסה בחלב ושינה תבנית הפת ואפה עיסה אחרת בתנור שטח בשומן ושינה תבנית הפת בצורה אחרת מותר לאכול כל אחת לפי צורתה ואין חוששים שמא יטעה (רדב"ז).

כג. פַּת שֶׁאֲפָאָהּ עִם הַצָּלִי[113], וְדָגִים שֶׁצָּלָאן עִם הַבָּשָׂר[114] - אָסוּר לְאָכְלָן בְּחָלָב[115]. קְעָרָה שֶׁאָכְלוּ בָּהּ בָּשָׂר[116] וּבִשְּׁלוּ[117] בָּהּ דָּגִים - אוֹתָן הַדָּגִים מֻתָּר לְאָכְלָן בְּכוּתָּח[118].

113) בתנור אחד ואינם נוגעים זה בזה (רדב"ז). 114) לשון הגמרא פסחים עו: "ביניתא דאטוי בהדי בישרא". 115) רש"י שם מפרש הטעם: משום "ריחא מילתא היא" פירוש: הריח ממשות יש בו. ורבינו בפרק טו פוסק, ריחא לאו מילתא היא ואף על פי כן אוסר כאן כדעת הרי"ף בחולין סימן תתכב, שאפילו לדעת האומרים ריחא לאו מילתא היא, כאן אסור מכמה טעמים: א. שזה כמו לכתחילה, ב. זה כמו דבר שיש לו מתירין, מפני שאפשר לאכלו עם בשר, ודבר שיש לו מתירין אוסר במשהו ואפילו באלף אינו בטל וריח משהו יש בו. 116) אפילו שבישלו בה בשר, ונקט שאכלו, כדי שלא יטעו לומר דוקא בישלו במים מותר, שהן בן בנו של נ"ט. 117) בחולין קיא: "עלו", והוא הדין אם נתבשלו הדגים בקערה. 118) כשמואל שם, שאביי פסק הלכה כמותו, והטעם: משום שהוא נותן טעם בן נותן טעם, שהבשר נותן טעמו בקערה והקערה נותנת טעם בדגים, ועדיין הכל היתר. בלשון הפוסקים: נ"ט בר נ"ט, ולא נעשה בשר בחלב. ורק בבשר וחלב מותר נ"ט בר נ"ט, לפי שכל אחד מותר בפני עצמו, אבל לא בשאר איסורים (רדב"ז ובית יוסף יורה דעה סימן צה, בשם הר"ן והרשב"א). והכלל הוא: נ"ט בר נ"ט דהיתירא -מותר, נ"ט בר נ"ט דאיסורא - אסור.

כד. סַכִּין שֶׁחָתַךְ בָּהּ בָּשָׂר צָלִי[119], וְחָזַר וְחָתַךְ בָּהּ צְנוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים חֲרִיפִּין[120] - אָסוּר לְאָכְלָן בְּכוּתָּח[121]. אֲבָל אִם חָתַךְ בָּהּ בָּשָׂר, וְחָזַר וְחָתַךְ בָּהּ קִשּׁוּת אוֹ אֲבַטִּיחַ - גּוֹרֵד מְקוֹם הַחֲתָךְ[122] וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר בְּחָלָב.

119) שהוא חם. צלי לאו דוקא והוא הדין בשר מבושל חם (כסף משנה ורדב"ז). 120) כגון שומים ובצלים.

121) שם קיא: הלכה בשם אביי. וטעמו של דבר, שהצנון בולע משמנונית הסכין הקרושה עליה ולפעמים אינה ניכרת ויש כאן טעם הבא מן הממש ואינו בגדר נ"ט. ורש"י שם קיב. מוסיף עוד טעם, מפני שהדבר חריף בולע יותר מדגים חמים. ומשמע מדברי רבינו, שכל הצנון אסור לאכלו בחלב וכן דעת הרשב"א ור"ן, ויש חולקים עליהם ואוסרים רק כדי קליפה או נטילה (כעובי אצבע, ראה בית יוסף יורה דעה סימן צו). 122) בגמרא שם. וזה רק בחתך בשר חם, אבל בחתך בשר צונן מספיקה הדחת הקישות, מפני שלא נדבקה שמנונית הרבה על הסכין. (וגרידה פחותה מקליפה שבהלכה יז, קליפה עבה קצת, כדי שתוכל להינטל כולה כאחת (ר"ן)).

כה. אֵין מַנִּיחִין כַּד שֶׁל מֶלַח בְּצַד כַּד שֶׁל כָּמָךְ[123], מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹאֵב מִמֶּנּוּ[124], וְנִמְצָא מְבַשֵּׁל הַבָּשָׂר בְּמֶלַח זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם הֶחָלָב. אֲבָל מַנִּיחַ כַּד הַחֹמֶץ בְּצַד כַּד הַכָּמָךְ, שֶׁאֵין הַחֹמֶץ שׁוֹאֵב מִמֶּנּוּ[125].

123) כותח בלשון הגמרא בצורה ארמית - כמכא, ורבינו נתן לה צורה עברית, שם קיב. 124) דרך דפנות הכלים שואב המלח מן הכותח. כתב הרדב"ז, לפי טעם רבינו אסור רק בכדים של חרס, אבל כלי מתכות מותר מפני שאין שואבים זה מזה. אבל לפירוש רש"י ותוספות שאסור להניח שמא יפול מן הכותח לתוך המלח והוא לא ידע וימלח ממנו בשר, אין חילוק בין כדי חרס לכדי מתכות. 125) רש"י ותוספות מפרשים לפי גירסתם בגמרא, שאפילו אם יפול מן הכותח לתוך החומץ יבטל בששים, אבל במלח ניכר הכותח הסמיך במקומו ולפיכך אינו מתבטל. ברור, שרבינו אינו גורס בגמרא את המשפט: האי איתיה לאיסורא בעיניה והאי ליתיה לאיסורא בעיניה (וראה ראב"ד וכסף משנה).

כו. מִי שֶׁאָכַל גְּבִינָה אוֹ חֶלֶב תְּחִלָּה - מֻתָּר לֶאֱכֹל אַחֲרָיו בָּשָׂר מִיָּד. וְצָרִיךְ שֶׁיָּדִיחַ יָדָיו[126] וִיקַנֵּחַ פִּיו[127] בֵּין הַגְּבִינָה וּבֵין הַבָּשָׂר. וּבַמֶּה מְקַנֵּחַ פִּיו[128]? בְּפַת אוֹ בְּפֵרוֹת, שֶׁלּוֹעֲסָן וּבוֹלְעָן אוֹ פּוֹלְטָן. וּבַכֹּל מְקַנְּחִין אֶת הַפֶּה, חוּץ מִתְּמָרִים אוֹ קֶמַח אוֹ יְרָקוֹת, שֶׁאֵין אֵלּוּ מְקַנְּחִין יָפֶה.

126) רש"י פירש מדיח שאומרים בית הלל, היינו הדחת פה, ורבינו מפרש "מדיח" שאמרו בית הלל, היינו הדחת ידים. 127) לדעת הרי"ף ורש"י צריך גם הדחת הפה וגם קינוחו. 128) שם בסוגיא.

כז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[129]; אֲבָל אִם אָכַל בָּשָׂר עוֹף אַחַר שֶׁאָכַל הַגְּבִינָה אוֹ הֶחָלָב - אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא קִנּוּחַ הַפֶּה וְלֹא נְטִילַת יָדַיִם.

129) צריך קנוח והדחה, אף על פי שבשר חיה בחלב אסור רק מדברי סופרים כמו שכתב רבינו בהלכה ד. ומה ההבדל בן בשר חיה לבשר עוף, יש לומר משום שבשר חיה דומה לבשר בהמה, לכן עשו חיה כבהמה (כסף משנה בשם הר"ן). ובתוספות שם קד: ד"ה עוף, כתבו בשם רבינו תם שאגרא התיר בשר עוף בלבד מפני שאינו נדבק בחניכיים, אבל בשר חיה נדבק ולכן אסור לאכול אחריו גבינה.

כח. מִי שֶׁאָכַל בָּשָׂר בַּתְּחִלָּה, בֵּין בְּשַׂר בְּהֵמָה בֵּין בְּשַׂר עוֹף[130] - לֹא יֹאכַל אַחֲרָיו חָלָב עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶן כְּדֵי שִׁעוּר סְעֻדָּה אַחֶרֶת[131], וְהוּא כְּמוֹ שֵׁשׁ שָׁעוֹת, מִפְּנֵי הַבָּשָׂר שֶׁל בֵּין הַשִּׁנַּיִם[132] שֶׁאֵינוֹ סָר בְּקִנּוּחַ.

130) צריך להמתין שיעור האמור כאן. 131) "אמר מר עוקבא וכו' בסעודתא אחריתא אכילנא". ובין סעודה לסעודה הפסק של שש שעות. וכתב הרי"ף שכן צריך לנהוג ורבינו הולך בשיטתו ומחמיר גם בבשר עוף לחכות שש שעות ולאחר ששהה שש שעות נתעכל הבשר הזה. 132) ולטעם זה אפילו לא בלע אלא לעס להאכיל לתינוק גם כן צריך לחכות שש שעות. ויש מפרשים שטעם הבשר נמשך בפה כשיעור הזה. ולדבריהם אם לעס ולא בלע מותר לאכול גבינה אחרי קינוח והדחה (וראה כסף משנה וטור יורה דעה סימן פט).

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר דיני החדש וכלאי הכרם והערלה, ואם נוהגים בארץ ובחוצה לארץ; נטע רבעי ופדיונו ואם נוהג בארץ ובחוץ לארץ; האוכל כזית טבל; וטבל שיש בו מיתה או לאו; משקין היוצאין מהטבל והחדש וספיחי שביעית כו'.

א. כָּל אִסּוּרִין שֶׁאָמַרְנוּ[2] הֵן בְּמִינֵי נֶפֶשׁ חַיָּה[3]. וְיֵשׁ אִסּוּרִין אֲחֵרִים שֶׁל תּוֹרָה בְּזֶרַע הָאָרֶץ, וְהֵן: הֶחָדָשׁ, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, וְהַטֶּבֶל, וְהָעָרְלָה[4].

2) בתשעת הפרקים הקודמים. 3) כלומר, בבעלי־חיים וחלקי הגוף שלהם. 4) בהלכות שלפנינו, מפרש רבינו לפי הסדר את כל דיני האיסורים הללו. וישנם עוד איסורים אחרים בזרע הארץ, כגון תרומה, תרומת מעשר וביכורים, אלא שאיסורם מוגבל לזרים, אבל לכהנים מותרים. ורבינו קבע להם הלכות מיוחדות בספר זרעים. ויש גם איסורים במיני בעלי־חיים שלא נתבארו בתשעת הפרקים הקודמים, וכולם במוקדשין - כגון פיגול, נותר וטמא, ונתבארו בספר עבודה.

ב. הֶחָדָשׁ כֵּיצַד? כָּל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִינֵי תְּבוּאָה בִּלְבַד[5] אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶחָדָשׁ שֶׁלּוֹ קֹדֶם שֶׁיִּקְרַב הָעֹמֶר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ[6]. וְכָל הָאוֹכֵל כְּזַיִת חָדָשׁ[7] קֹדֶם הַקְרָבַת הָעֹמֶר - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, בְּכָל מָקוֹם[8] וּבְכָל זְמַן, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[9], בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת[10] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת. אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ - מִשֶּׁיִּקְרַב הָעֹמֶר הֻתַּר הֶחָדָשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, וְהַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִין[11] מֻתָּרִין אַחַר חֲצוֹת[12], שֶׁאֵין בֵּית דִּין מִתְעַצְּלִין בּוֹ עַד אַחַר חֲצוֹת; וּבִזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[13]. וּבַזְּמַן הַזֶּה, בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים - הֶחָדָשׁ אָסוּר כָּל יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּנִיסָן עַד לָעֶרֶב[14], מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[15].

5) חלה פ"א, מ"א: החיטים, והשעורים, והכוסמים,

ושיבולת שועל, והשיפון. 6) ומסיים הפסוק: עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם וגו', והיינו קרבן עומר שהקריבו בט"ז בניסן. ובמנחות ע, ב – דריש, אתיא "לחם" "לחם" ממצה, בחדש כתוב לחם וקלי, ובמצה כתוב לחם עני, מה מצה הלחם הנאכל בפסח אינו בא אלא מחמשת מינים, אף חדש נוהג בחמשת המינים בלבד (פירוש המשניות חלה פ"א, מ"א). 7) שכל איסורי אכילה בכזית, כמבואר בכמה מקומות. 8) משנה, ערלה פ"ג, מ"ט. 9) פירוש של בכל מקום. 10) פירוש של בכל זמן (משנה מנחות סח.). 11) שאינם יודעים אם כבר קרב העומר או לא. 12) שם: מפני מה הרחוקים מותרים מחצות היום ולהלן? מפני שהן יודעים שאין בית־דין מתעצלים בו. 13) שנאמר (ויקרא כג): "עד עצם היום הזה" עד עיצומו של יום, היינו כל היום. פלוגתא של אמוראים שם: ופסק כרבינא שהוא אחרון (כסף־משנה). 14) ואם תאמר: והרי רבינו סובר "חדש אסור מן התורה" אפילו בחוץ לארץ, ואם־כן אסור מפני הספק, שמא הוא יום טז, ולמה אמר "מדברי סופרים" ולא אמר שזה ספק איסור תורה? יש לומר שעכשיו בקיאים אנו בקביעות החודש, ואין אנו מסופקים ביום יז שמא הוא טז לחודש, ומה שאנו עושים שני ימים־טובים הוא, כדי שלא לשנות מנהג אבותינו, לפיכך אומר רבינו שאסור רק מדברי סופרים (רדב"ז). 15) כרבינא, שם.

1 **ג. הָאוֹכֵל לֶחֶם וְקָלִי[16] וְכַרְמֶל[17], כְּזַיִת מִכָּל אֶחָד**
2 **וְאֶחָד - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת[18]; שֶׁנֶּאֱמַר וְלֶחֶם וְקָלִי**
3 **וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[19], שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן**
4 **בְּלָאוִין חֲלוּקִין זֶה מִזֶּה.**

16) גרעיני תבואה קלויים באש. 17) שבלים קלויות. 18) ודוקא בשלש התראות, ואם לאו אינו לוקה אלא אחת (רדב"ז). ואע"פ ששלשתם נכללו בלאו אחד, וכלל בידינו "אין לוקין על לאו שבכללות", כאן לוקין־ מפני שמצאו חכמים (כריתות ה) פסוקים מיותרים, ופירשו שבאו לחלק לשלשה לאוין. וזה שסיים רבינו "מפי השמועה למדו". 19) רצונו לומר, כל לימוד שאינו יוצא ברור מן המקרא שחז"ל מסתמכים עליו, אומר רבינו: מפי השמועה למדו (יד מלאכי, כללי הרמב"ם). וראה מה שכתב רבינו בשורש תשיעי מ'ספר המצוות'.

5 **ד. כָּל תְּבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה קֹדֶם הַקְּרָבַת הָעֹמֶר[20], אַף**
6 **עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה אֶלָּא אַחַר שֶׁקָּרַב - מֻתֶּרֶת**
7 **בַּאֲכִילָה[21] מִשֶּׁקָּרַב הָעֹמֶר. וּתְבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה אַחַר**
8 **שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה[22] קֹדֶם שֶׁקָּרַב**
9 **הָעֹמֶר - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַד שֶׁיִּקְרַב הָעֹמֶר שֶׁל שָׁנָה**
10 **הַבָּאָה. וְדִין זֶה בְּכָל מָקוֹם[23] וּבְכָל זְמַן[24] מִן הַתּוֹרָה.**

20) אע"פ שכבר נקצר העומר, כרבי יונה מנחות ע, ב. 21) משנה, חלה פ"א מ"א, ומנחות שם, אם השרישו קודם לעומר - העומר מתירן. 22) שם. 23) [אפילו במקומות שזמני הזריעה וההשרשה שונים מזמנים שבארץ ישראל]. 24) אע"פ שאין העומר קרב, תבואה שהשרישה קודם לטז בניסן, מותרת ביז בניסן לערב, ותבואה שלא השרישה עד טז בניסן, אסורה עד יז בניסן בערב לשנה הבאה.

11 **ה. תְּבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה אַחַר הָעֹמֶר[25], וּקְצָרָהּ, וְזָרַע**
12 **מִן הַחִטִּים בַּקַּרְקַע, וְאַחַר כָּךְ קָרַב הָעֹמֶר הַבָּא[26]**
13 **וַעֲדַיִן הַחִטִּים בַּקַּרְקַע[27] - הֲרֵי אֵלּוּ סָפֵק[28] אִם הִתִּירָן**
14 **הָעֹמֶר[29] כְּאִלּוּ הָיוּ מֻנָּחִין בְּכַד[30], אוֹ לֹא יַתִּיר אוֹתָן**
15 **מִפְּנֵי שֶׁבָּטְלוּ בַּקַּרְקַע[31]. לְפִיכָךְ, אִם לָקַט מֵהֶם וְאָכַל**
16 **- אֵינוֹ לוֹקֶה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[32]. וְכֵן שִׁבֹּלֶת**
17 **שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ[33] מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר, וַעֲקָרָהּ וּשְׁתָלָהּ אַחַר**
18 **שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר, וְהוֹסִיפָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק[34] אִם תִּהְיֶה**
19 **אֲסוּרָה[35] מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת[36] עַד שֶׁיָּבוֹא הָעֹמֶר הַבָּא, אוֹ**
20 **לֹא תִּהְיֶה אֲסוּרָה, שֶׁהֲרֵי הִשְׁרִישָׁה קֹדֶם הָעֹמֶר[37].**

25) ולא התירה העומר העבר. 26) שהיה מתיר את החיטים לולא זרען. 27) ולא הושרשו (כסף־משנה). 28) אם החיטים שנזרעו מותרות, בעיא היא במנחות סט, א - ולא איפשטא. 29) הבא. 30) ולא זרען. 31) והרי זו זריעה חדשה, ולא השרישו קודם העומר הבא ואינו מתירן. 32) כדין כל ספק 'איסור תורה'. 33) שליש בישול הגרעינין, שזה חשוב כגמר פרי והעומר מתיר, ואם לא הביאה שליש ועקרה, הרי זה כקוצר שחת ולא תבואה ואין העומר מתיר (רש"י שם). 34) בעיא, שם. 35) כולה. 36) שהולכים אחר התוספת, גמרא שם. 37) והולכים אחר העיקר.

21 **ו. כִּלְאֵי הַכֶּרֶם כֵּיצַד? מִין מִמִּינֵי תְּבוּאָה אוֹ מִינֵי**
22 **יְרָקוֹת[38] שֶׁנִּזְרְעוּ עִם הַגֶּפֶן, בֵּין שֶׁזָּרַע יִשְׂרָאֵל בֵּין**
23 **שֶׁזָּרַע נָכְרִי[39], בֵּין שֶׁעָלוּ מֵאֵלֵיהֶן בֵּין שֶׁנָּטַע הַגֶּפֶן**
24 **בְּתוֹךְ הַיָּרָק[40] - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָיָה.**
25 **שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע**
26 **וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם. כְּלוֹמַר: פֶּן תִּתְרַחֵק[41] וְתֵאָסֵר שְׁנֵיהֶם.**

38) משמע אפילו מין אחד בגפן, אסור באכילה ובהנאה. ואע"פ שרבינו פסק בפ"ה מהל' כלאים ה"א, שאינו חייב על זריעת כלאי הכרם עד שיזרע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד, על אכילתם לוקה אפילו נזרע רק מין אחד בכרם, ואפילו עלו מאליהם (לחם־משנה ורדב"ז). 39) שאין איסור האכילה תלוי באיסור זריעה. ב'ירושלמי' קידושין פ"א ה"ח, שנינו: "נוהג בגויים", כנראה מפרש רבינו, בין אם זרע גוי ובין אם הכרם הוא של גוי. 40) 'ירושלמי' כלאים פ"א ה"ח. 41) בראש הפסוק כתוב "לא תזרע כרמך כלאים", ומפרש רבינו: פן תתרחק מהם כי תאסור שניהם. ובחולין קטו, א - דרשו איסור אכילה והנאה מן "פן תקדש" "תוקד אש" שתצטרך לשורפן, ונפלא הדבר למה לא הביא רבינו דרשה זו (וראה רדב"ז).

27 **ז. וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת[42] מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם, בֵּין מִן הַיָּרָק בֵּין**
28 **מִן הָעֲנָבִים - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[43]. וּשְׁנֵיהֶם מִצְטָרְפִין[44]**
29 **זֶה עִם זֶה.**

42) אע"פ שלא נזכר בו לשון אכילה, שאיסור אכילה נלמד מ"פן תקדש", שיעורו כשאר איסורי אכילה, שסתם אכילה

בכזית. 43) שנאמר "פן תקדש", וכלל הוא בידינו (מכות יג, ובמקבילות) השמר, פן, אל – לא־תעשה. 44) אם אכל חצי זית ירק, וחצי זית ענבים - מצטרפים לכזית, שהכל איסור אחד הוא.

1 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּזְרְעוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[45];**
2 **אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - כִּלְאֵי הַכֶּרֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[46].**
3 **וּבְהִלְכוֹת כִּלְאַיִם[47] יִתְבָּאֵר: אֵי זֶה מִין אָסוּר בְּכִלְאֵי**
4 **הַכֶּרֶם וְאֵי זֶה מִין אֵינוֹ אָסוּר, וְהֵיאַךְ יֵאָסֵר, וּמָתַי**
5 **יֵאָסֵר, וְאֵי זֶה דָּבָר מְקַדֵּשׁ[48] וְאֵי זֶה אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ.**

45) שכלאי הכרם הוא מסוג המצוות התלויות בארץ, ואינן נוהגות אלא בארץ (משנה, קידושין סוף פ"א). 46) משנה, ערלה פ"ג, מ"ט. 47) בספר זרעים, וכאן אנו עוסקים רק בדיני איסור אכילה והנאה של כלאי הכרם. 48) כלאי הכרם שאסורים מן התורה באכילה ובהנאה וטעונים שריפה, על־פי לשון הכתוב: "פן תקדש".

6 **ט. הָעָרְלָה כֵּיצַד? כָּל הַנּוֹטֵעַ אִילָן מַאֲכָל - כָּל פֵּרוֹת**
7 **שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ אִילָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים[49] מִשֶּׁנְּטָעָה הֲרֵי הֵן**
8 **אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה[50], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלֹשׁ שָׁנִים**
9 **יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל. וְכָל הָאוֹכֵל[51] מֵהֶם**
10 **כְּזַיִת[52] - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה.**

49) הפרשה מתחילה: וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל. ומונים משעת נטיעה. 'ירושלמי' ערלה פ"א ה"ב (כסף־משנה). אבל אינו יוצא מאיסור ערלה עד חנטת הפירות בטו בשבט של השנה הרביעית, והפירות שחנטו לפני כן אף־על־פי שנגמרו אחרי טו בשבט, אסורים משום ערלה (ראה ראש־השנה י:). 50) ברייתא, קידושין נו, ב. 51) אבל הנהנה אינו לוקה, כמו שכתב רבינו בפ"ח הט"ז. 52) שסתם אכילה בכזית, כמבואר בכמה מקומות.

11 **י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּנוֹטֵעַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,**
12 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ[53] וְגוֹמֵר; אֲבָל**
13 **אִסּוּר עָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה**
14 **מִסִּינַי[54], שֶׁוַּדַּאי הָעָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲסוּרָה,**
15 **וּסְפֵקָהּ מֻתָּר[55]. וּבְהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתְבָּאֵר**
16 **דְּבָרִים הָאֲסוּרִין מִשּׁוּם עָרְלָה וּדְבָרִים הַמֻּתָּרִין.**

53) משעת ביאה (פ"י מהל' מעשה שני ה"ט). ואפילו בי"ד שנים שכבשו וחילקו את ארץ ישראל, נוהגת ערלה במקומות שכבשו (ערלה פ"א, מ"ב). 54) כך נאמרה: ודאה אסור, ספיקה מותר (קידושין לט.). 55) ובסוריא - ראה הלכה הבאה.

17 **יא. סְפֵק עָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל -**
18 **אָסוּר; בְּסוּרְיָא, וְהִיא אֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד[56] - מֻתָּר.**
19 **כֵּיצַד? הָיָה כֶּרֶם[57] וְעָרְלָה[58] וַעֲנָבִים נִמְכָּרוֹת חוּצָה**
20 **לוֹ, הָיָה יָרָק זָרוּעַ בְּתוֹכוֹ[59] וְיָרָק נִמְכָּר חוּצָה לוֹ,**
21 **שֶׁמָּא מִמֶּנּוּ[60] הוּא זֶה שֶׁמָּא מֵאַחֵר - בְּסוּרְיָא מֻתָּר.**
22 **וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, אֲפִלּוּ רָאָה הָעֲנָבִים יוֹצְאוֹת מִכֶּרֶם**
23 **עָרְלָה, אוֹ יָרָק יוֹצֵא מִן הַכֶּרֶם - לוֹקֵחַ מֵהֶן[61];**
24 **וְהוּא שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתוֹ בּוֹצֵר מִן הָעָרְלָה אוֹ לוֹקֵט**
25 **הַיָּרָק בְּיָדוֹ[62].**

56) מחוץ לגבולות ארץ ישראל שנקבעו בתורה, ונקראת כיבוש יחיד ולא נתקדשה בקדושת הארץ, ולפיכך ספיקה מותר. 57) שאינו כלאים. 58) והכרם הוא ערלה. 59) והירק אסור משום כלאי הכרם, כמו שנתבאר בה"ו. 60) כלומר, מאותו הכרם שאילנותיו ערלה או מהירקות שגדלו בו האסורים משום כלאים. 61) שאפילו ספק כמו זה, שאין שני הצדדים שקולים, והדעת נוטה שהפירות הם מכרם זה שהוא ערלה או כלאים, אלא שיש אפשרות רחוקה שהפירות האלו הם מכרם אחר והובאו לכאן, התירה ההלכה, שכך נאמרה - כל מיני ספקות מותר (רדב"ז בהי"ג). 62) שזהו ודאי ערלה או כלאי הכרם, ואסור אפילו בחוצה לארץ. הרמ"ך משיג על רבינו שהשווה דין ערלה לכלאי הכרם, והלא בגמרא קידושין לז, ב - אמרו שלדעת הסוברים ערלה בחוץ לארץ הלכה למשה מסיני, אין דין ספיקם שווה. ורבינו סובר הלכה למשה מסיני, ולמה השווה כאן דינם? והר"ן שם מתרץ שרבינו סובר כמר בריה דרבינא שפוסק להקל בשניהם. ובתשובות הרמב"ם המסופחות לספר קדושה, הוצאת שולזינגר סימן כב, מסתמך רבינו על ה'ירושלמי' ואומר: "למדנו התלמוד, שהדין בערלה ובכלאי הכרם שווין, דהיינו ודאן אסור בכל מקום, אבל ספקן הוא אסור בארץ ישראל ומותר בסוריא וכו' עד שנראה לקיטתן". רבינו גילה איפוא כאן את מקור שיטתו, והסיר את ההשגה.

26 **יב. כֶּרֶם שֶׁהוּא סְפֵק עָרְלָה[63] אוֹ סְפֵק כִּלְאַיִם[64]:**
27 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אָסוּר, וּבְסוּרְיָא - מֻתָּר[65], וְאֵין צָרִיךְ**
28 **לוֹמַר בְּחוּצָה לָאָרֶץ.**

63) ספק עבר על הכרם שלש שנים. 64) ספק אם נזרע בכרם ירק קודם או לא. 65) משמע מותר בכל אופן, אפילו ראה אותו בוצר או לוקט בידו. בהלכה הקודמת מדובר בכרם שהוא ודאי ערלה או כלאים, והספק נפל בפירות אם הם מאותו הכרם או ממקום אחר, ולפיכך אם רואה אותו קוצר או לוקט ביד, הרי זה ודאי ערלה או כלאים, ואסור אפילו בחוצה לארץ, ובסוריא אסור אפילו אם ראה הפירות יוצאים מכרם זה ולא ראה הלקיטה. אבל כאן מדובר כשהספק בכרם עצמו, אם הוא ערלה או כלאים, ולכן אפילו רואה אותו קוצר או לוקט ביד, הוא עומד בספקו - והלכה "ספק בחוץ לארץ ואפילו בסוריא מותר" (כסף־משנה).

29 **יג. חָבִית יַיִן הַנִּמְצֵאת טְמוּנָה בְּפַרְדֵּס[66] שֶׁל עָרְלָה -**
30 **אֲסוּרָה בִּשְׁתִיָּה[67] וּמֻתֶּרֶת בַּהֲנָיָה; שֶׁאֵין הַגַּנָּב גּוֹנֵב[68]**
31 **מִמָּקוֹם וְטוֹמֵן בּוֹ. אֲבָל עֲנָבִים הַנִּמְצָאִין טְמוּנִים שָׁם**
32 **- אֲסוּרִים; שֶׁמָּא מִשָּׁם נִלְקְטוּ וְהִצְנִיעָן שָׁם.**

66) בבא־בתרא כד, א. 67) כך היא גירסת הב"ח ב'טור' יו"ד סי' רצד. ובספרים אחרים הגירסא: מותרת בשתיה ומותרת בהנאה, וכן גורסים ה'לחם משנה' והרדב"ז. וכן משמע ממה שכתב רבינו "אבל ענבים וכו' אסורים",

ולגירסת הב"ח - הלא גם יין אסור, ומה "אבל"? ואם תשאל: למה אין אוסרים היין משום חשש יין נסך? ה'תוספות' שם הקשו כך, ותירצו: רוב גנבי ישראל נינהו (עבודה זרה ע.). פירוש: רובם של הגנבים הם יהודים, אמנם בזמנו ובמקומו של רבינו נשתנה המצב, ולפיכך אומר רבינו לקמן בסוף פי"ב בחבית שפתחוה גנבים: אם רוב גנבי העיר ישראל - היין מותר, ואם לאו - אסור. וכאן עוסק רבינו בדיני ערלה בלבד, ולא נכנס לדיני יין נסך, וסומך על מה שכתב שם (וראה לחם־משנה ורדב"ז). 68) בגמרא בבא־בתרא כד, א. אומר זה הטעם למאן־דאמר רוב וקרוב הולכים אחר הקרוב, ואם כן לולא הטעם שאין הגנב טומן שם, היה אסור משום שפרדס זה של ערלה הוא הקרוב והוא כוודאי ערלה, כמו שמפרשים ה'תוספות' (ובלחם־משנה מתמה, הלא בגמרא שם נאמר טעם זה להסוברים רוב וקרוב - הולכים אחר הקרוב, ודעת רבינו היא שהולכים אחר הרוב, ראה שם).

יד. נָכְרִי וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ שֻׁתָּפִין בִּנְטִיעָה[69]: אִם הִתְנוּ מִתְּחִלַּת הַשֻּׁתָּפוּת שֶׁיִּהְיֶה הַנָּכְרִי אוֹכֵל שְׁנֵי עָרְלָה[70] וְיִשְׂרָאֵל אוֹכֵל שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִשְּׁנֵי הֶתֵּר כְּנֶגֶד שְׁנֵי הָעָרְלָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[71]; וְאִם לֹא הִתְנוּ מִתְּחִלָּה - אָסוּר[72]. וּבְלִבַּד שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לְחֶשְׁבּוֹן[73]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁיַּחְשֹׁב כַּמָּה פֵּרוֹת אָכַל הַנָּכְרִי בִּשְׁנֵי עָרְלָה עַד שֶׁיֹּאכַל יִשְׂרָאֵל כְּנֶגֶד אוֹתָן הַפֵּרוֹת. אִם הִתְנוּ כָּזֶה - אָסוּר, שֶׁהֲרֵי זֶה כְּמַחֲלִיף פֵּרוֹת עָרְלָה.

69) ע"ז כב, א. 70) ומתעסק בנטיעה באותן השנים (רש"י שם). 71) ואינו כנהנה מערלה, שכן המשפט לפי התנאי שהגוי יאכל בשני ערלה שהתעסק בנטיעות, והישראל בשנות היתר כשהוא עובד. 72) שנהנה מחליפת אכילת שני ערלה באכילת שנים המותרות. 73) ואפילו התנו כך, מכיון שמחשבים פירות כנגד פירות, הרי זה חילופי פירות ערלה ממש, וערלה חליפיה אסורים, כמו שמסיים רבינו.

טו. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין דִּין נְטַע רְבָעִי נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ[74], אֶלָּא אוֹכֵל פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית בְּלֹא פִּדְיוֹן כְּלָל; שֶׁלֹּא אָמְרוּ אֶלָּא הָעָרְלָה. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: וּמַה סוּרְיָא, שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בְּמַעַשְׂרוֹת וּבִשְׁבִיעִית מִדִּבְרֵיהֶם, אֵינָהּ חַיֶּבֶת[75] בְּנֶטַע רְבָעִי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי; חוּצָה לָאָרֶץ - לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִהְיֶה נְטַע רְבָעִי נוֹהֵג בָּהּ?! אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - נוֹהֵג בָּהּ בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[76]. וְהוֹרוּ מִקְצָת גְּאוֹנִים[77], שֶׁכֵּרֶם רְבָעִי לְבַדּוֹ[78] פּוֹדִין אוֹתוֹ[79] בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה. וְאֵין לְדָבָר זֶה עִקָּר.

74) טעמו מפני שלומדים נטע רבעי ממעשר שני ב'גזירה־שוה' "קודש" "קודש" בקידושין נד, א. יש ללמוד גם מה מעשר שני אין נוהג בחוצה לארץ, כך נטע רבעי אינו נוהג בחוץ לארץ (כסף־משנה בשם הרשב"א). ולפי זה, גם כרם רבעי אינו נוהג בחוץ לארץ, שגם כרם רבעי לומדים שם מ'גזירה־שוה' "קודש" "קודש". וחלקו על רבינו כמה מגדולי הפוסקים, ומחלקים בין כרם רבעי לנטע רבעי (שאר אילנות, לא גפנים) וסוברים שכרם רבעי נוהג בחוץ לארץ, אבל לא בשאר אילנות. וכן כתבו ה'תוספות' ברכות לה, א. ד"ה ולמאן. 75) רבינו למד דין סוריא, מ'ירושלמי' מעשר שני פ"ה (ר"ן סוף קידושין). 76) מעשר שני פ"ה מ"ב, וכן משמע מגמרא ביצה ה, א. בכרם רבעי של רבי אליעזר, והרי הוא היה אחרי חורבן בית שני. 77) רב אחאי גאון (כסף־משנה). 78) כלומר, רק בכרם ולא בשאר אילנות, ראה מה שכתבנו למעלה בזה. 79) מחללין אותו על שוה פרוטה ושוחק ומטיל לנהר, שאילתות דרב אחאי פרשת קדושים סי' ק. וכן כותב רבינו בהי"ז בארץ ישראל בזמן הזה.

טז. פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית[80] כֻּלָּהּ[81] - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּפָּדוּ. וּבְהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתְבָּאֵר מִשְׁפְּטֵי פִּדְיוֹנָן, וְדִין אֲכִילָתָן, וּמֵאֵימָתַי מוֹנִין לְעָרְלָה וְלִרְבָעִי.

80) של כל אילנות ולא רק כרם רבעי (ברכות לה.). 81) אפילו אם חנטו ברביעית ונכנסו לחמישית, אין אוכלים אותם בלא פדיון (רדב"ז).

יז. כֵּיצַד פּוֹדִין פֵּרוֹת נְטַע רְבָעִי בַּזְּמַן הַזֶּה? אַחַר שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן[82] מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן נְטַע רְבָעִי. וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת כֻּלָּן, וַאֲפִלּוּ בִּפְרוּטָה אַחַת[83], וְאוֹמֵר: הֲרֵי אֵלּוּ פְּדוּיִין בִּפְרוּטָה זוֹ. וּמַשְׁלִיךְ אוֹתָהּ פְּרוּטָה לְיָם הַמֶּלַח[84]. אוֹ מְחַלְּלָן עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מִפֵּרוֹת אֲחֵרוֹת, וְאוֹמֵר: הֲרֵי כָּל הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלִין[85] עַל חִטִּים אֵלּוּ[86] אוֹ עַל שְׂעוֹרִים אֵלּוּ וְכֵיוָצֵא בָהֶן. וְשׂוֹרֵף אוֹתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּקָּלָה לַאֲחֵרִים[87]. וְאוֹכֵל כָּל הַפֵּרוֹת.

82) שאין פודים במחובר לקרקע כדאיתא בתוספתא (כסף־משנה). 83) שבזמן הזה מותר אפילו לכתחילה לחלל שוה מנה על שוה פרוטה כמו בהקדש (ערכין כט.). 84) כדי שלא ימצאנה אדם ויבוא לידי תקלה. 85) [הראב"ד משיג, שהרי נטע רבעי למדנו ממעשר שני, ואין פודים מעשר שני אלא בכסף. וביותר קשה, שרבינו עצמו אומר בהל' מעשר שני פ"ד ה"ט: אין פודין מעשר שני אלא בכסף. אולם באותו פרק עצמו ה"ב, הוא כותב: וכן אם רצה לחלל על פירות אחרות יעלו וכו' בירושלים, וראה רדב"ז שם שמחלק בין פדיון לחילול, פדיון רק בכסף - וחילול מותר רק על פירות. וראה סיני כרך מה, מאמר פדיון מעשר שני, מאת משה רייך]. 86) אף־על־פי שחיטים הוא אינו מינו, ומעשר שני אין מחללין מין על שאינו מינו, כמו שפסק בפ"ג מהל' מעשר שני, כיון שבזמן שבית־המקדש קיים - בדיעבד אם חיללו מחולל, מחללים בזמן הזה לכתחילה (כמו שכתב הכסף־משנה כאן לתרץ השגת הראב"ד, וכן כתב ביו"ד סי' שלא) (לחם־משנה). 87) ואם תאמר, בכל דבר שהוא משום תקלה - ההלכה היא שקוברים ולא שורפים, ראה עבודה זרה סב, ב. ושנינו

במשנה תמורה לד, א: כל הנקברים לא ישרפו, וכן פסק רבינו. ולמה כתב כאן "ושורף אותן"? אולם רבינו למד מגמרא עבודה זרה סב, ב - שבתבואה אין הקבורה מונעת את התקלה, כי המוצא אותה יחשוב שגנבים הטמינוה ויאכלוה (ראה שם).

יח. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁפָּדָה פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית אוֹ חִלְּלָן - אָסוּר לְאָכְלָן עַד שֶׁתִּכָּנֵס שָׁנָה חֲמִישִׁית. וְדָבָר זֶה אֵין לוֹ עִקָּר. וְיֵרֵאָה לִי, שֶׁזּוּ שִׁגְגַת הוֹרָאָה. וְהַטַּעַם[88]: לְפִי שֶׁכָּתוּב: וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ[89]. וְאֵין עִנְיַן הַכָּתוּב אֶלָּא שֶׁבַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ פִּרְיוֹ[90] בְּלֹא פִּדְיוֹן, כְּכָל חֵלְּין שֶׁבָּעוֹלָם. וְאֵין רָאוּי לָחֹשׁ לְהוֹרָאָה זוֹ.

88) כלומר, טעמם של מקצת הגאונים. 89) ופירשו שהכתוב מדבר בפירות שנה רביעית, ואמרה תורה לאכול אותם בשנה החמישית אחרי שפדאם, ולא ברביעית. 90) פירוש, פירות של השנה החמישית ובלא פדיון, אבל פירות של הרביעית שנפדו - אוכלים אותן גם ברביעית.

יט. הַטֶּבֶל כֵּיצַד? כָּל אֹכֶל שֶׁהוּא חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת - קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ נִקְרָא טֶבֶל, וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ. כְּלוֹמַר: לֹא יִנְהֲגוּ בָּהֶן מִנְהַג חֵלִּין וַעֲדַיִן קָדָשִׁים שֶׁעֲתִידִין לְהִתָּרֵם לֹא הוּרְמוּ. וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת[91] מִן הַטֶּבֶל קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[92]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ[93] אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר, וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ולא יחללו את קדשי בני ישראל וגו' והשיאו אותם עון אשמה".

והוא כדרשת הגמרא (סנהדרין פג, א.) "בעתידים לתרום הכתוב מדבר", אבל רש"י בפירושו על התורה (ויקרא כב, טו.) פירש הפסוק "שהוא איסור להאכילו לזרים". ולכאורה צ"ע כיון שאיסור טבל הוא מצד התרומה המעורבת בו, למה דחק רש"י לפרש שהוא איסור להאכיל תרומה לזרים, ולא פירש כהגמרא שמדבר באיסור אכילת טבל, ונקרא "קדשי בני ישראל" מצד חלק התרומה שבו. ויש לומר שלשיטת רש"י בפשוטו של מקרא, יש חילוק בין טבל לתרומה גדולה ומעשר הטבול לתרומת מעשר, כי בפשוטו של מקרא לא מסתבר לומר שרק מצד החיוב להפריש תרומה כבר ישנו בפועל חלק תרומה בטבל, ולכן אי אפשר לפרש הכתוב "ולא יחללו את קדשי בני ישראל" על איסור טבל כי אין כאן קודש. משא"כ לגבי מעשר שכבר נעשית פעולת ההפרשה, הרי בהפרשה זו כבר נכללת גם הפרשת תרומת מעשר, אלא שהיא מעורבת במעשר, ופעולת הלוי היא רק שמברר חלק תרומת מעשר מן המעשר.

ולכן לא מצינו בפשוטו של מקרא חיוב מיתה על אכילת טבל, כי בגמרא סנהדרין (שם) למדו "חילול חילול מתרומה", לחייבו עונש מיתה (או מ"והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם") אבל לפי רש"י לא איירי שם בטבל.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 69 הערה 36)

91) משנה, מכות פ"ג מ"א, כחכמים. 92) סנהדרין סג, א. 93) ולומדים "חילול" "חילול" מטמא שאכל תרומה טהורה, שנאמר בו (ויקרא כב, ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (רש"י שם).

כ. אֲבָל הָאוֹכֵל מִדָּבָר שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וַעֲדַיִן לֹא הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ מַעֲשְׂרוֹת[94], וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר בּוֹ אֶלָּא מַעֲשַׂר עָנִי[95] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל טֶבֶל[96], וְאֵין בּוֹ מִיתָה; שֶׁאֵין עָוֹן מִיתָה אֶלָּא בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[97].

94) כגון שעבר והפריש תרומת מעשר מן הכרי לפני שהפריש מעשר ראשון. 95) אע"פ שאין בו קדושה, ומותר לזרים ונאכל בכל מקום (רש"י). 96) שם טז, ב. להלן בהכ"א מבאר רבינו שהאזהרה לאוכל טבל, למדנו מן הכתוב (דברים יב, יז) לא תוכל לאכול בשעריך, ולהלן הוא אומר הגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו (שם יד, כט), וזהו מעשר עני. וזהו פירושו של הפסוק: לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר שכתוב בו "בשעריך" - בתוכו (רש"י שם) ולפיכך לוקה משום לאו ד"לא תוכל לאכול". 97) שזר חייב על אכילתן מיתה בידי שמים, אבל מעשרות אין בהם מיתה. ואפילו לרבי מאיר האוסר מעשר ראשון לזרים - אין חיוב מיתה על אכילתו, ולמדו זה ביבמות פו, א - ממה שכתוב בתרומה "ומתו בו כי יחללוהו", ודרשו: "בו" ולא במעשר.

כא. אַזְהָרָה לְאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מִמֶּנּוּ מַעֲשְׂרוֹת - בְּכֹלַל שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל[98] בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְגוֹמֵר. וּבְהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת[99] יִתְבָּאֵר: אִי זֶה דָּבָר חַיָּב בִּתְרוּמָה וּבְמַעַשְׂרוֹת וְאֵי זֶה דָּבָר פָּטוּר, וְאֵי זֶה דָּבָר הוּא חַיָּב מִן הַתּוֹרָה וְאֵי זֶהוּ הַחַיָּב מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת מִטֶּבֶל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם אוֹ מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם[100] וְעָרְלָה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ[101] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

98) ראה מה שכתבנו בהלכה הקודמת. 99) בספר זרעים. 100) בחוץ לארץ - מדברי סופרים, כמ"ש בה"ה. 101) ערלה בחוץ לארץ אסורה - הלכה למשה מסיני, כמבואר בה"י, אבל כיון שאין כאן לאו מפורש בתורה, אינו לוקה מלקות מן התורה אלא מכת מרדות, כדין חצי שיעור. וכן כתב רבינו למעלה בפ"ג ה"ו. ובכמה מקומות אחרים.

כב. הַטֶּבֶל וְהֶחָדָשׁ וְהַהֶקְדֵּשׁ וּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית וְהַכִּלְאַיִם[102] וְהָעָרְלָה - מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִפְּרוֹתֵיהֶן[103] אֲסוּרִים כְּמוֹתָם[104], וְאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן[105]. חוּץ מִיַּיִן וָשֶׁמֶן שֶׁל עָרְלָה[106] וְיַיִן שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[107], שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקִין עַל הַזֵּיתִים וְעַל הָעֲנָבִים שֶׁלָּהֶן.

102) פירוש, הירק הנזרע בכרם שאסור משום כלאי הכרם. ואין לפרש שהמדובר בכלאי זרעים, שהרי כלאי זרעים מותרים באכילה (ראה פ"א מהל' כלאים ה"ז). 103) כגון: תותים, תאנים ורמונים. 104) חולין קכ, ב. 105) שהוא שלא כדרך אכילתו, ואין לוקין עליו כמ"ש הרב המגיד למעלה בפ"ח הט"ז לדעת רבינו בדין אין לוקין על הנאה. 106) שלמדים ב'גזירה־שוה' "פרי" "פרי" מביכורים, וביכורים מתרומה, ובתרומה כתיב "תירוש ויצהר", תירוש הוא יין, ויצהר הוא שמן, כמבואר שם קכא, א. ו'גזירה־שוה' היא כמפורש בתורה, ולפיכך לוקים על יין ושמן. 107) דקיימא־לן כלאי הכרם לוקה עליהם אפילו שלא כדרך הנאתם. וכן פסק בפט"ו. ולכך לוקין על המשקין היוצאים מהם שאסורים כמותם (לחם־משנה). [אולם נשאר עוד לבאר למה כתב רבינו בתחילת הלכה זו שאין לוקין על משקה היוצא מירקות שנזרעו בכרם כפי שפירשנו שם דבריו, והלא דינם כדין הענבים. והרגיש בזה ה'לחם משנה' עצמו. ונראה שרבינו נוקט כאן שיטתו של אביי בפסחים כד, ב - שמיץ פירות "זיעה בעלמא", כלומר אין בו ממשות האיסור. וראה רש"י תמורה לג, ב - שלמדנו ערלה טעונה שריפה מכלאי הכרם בהיקש. ומכאן אפשר ללמוד כלאי הכרם מערלה לענין מלקות ביין, בלי כל הפלפול של ה'לחם משנה'].

כג. וְיֵשׁ בְּקָדָשִׁים אִסּוּרִין אֲחֵרִים בְּמַאֲכָלוֹת, וְכֻלָּן שֶׁל תּוֹרָה הֵן. כְּגוֹן אִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בַּאֲכִילַת תְּרוּמוֹת וּבִכּוּרִים וְחַלָּה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, כְּגוֹן פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא. וְכָל אֶחָד מֵהֶן יִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

כד. וְשִׁעוּר כָּל אֲכִילָה מֵהֶן - כְּזַיִת, בֵּין לְמַלְקוּת בֵּין לְכָרֵת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אִסּוּר חָמֵץ בְּפֶסַח וְדִינָיו בְּהִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה[108]. אֲבָל אִסּוּר אֲכִילָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - אִסּוּר מִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ[109]; וְכֵן אִסּוּר יוֹצֵא מִגֶּפֶן עַל הַנָּזִיר אֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל. וּלְפִיכָךְ[110] יִתְבָּאֵר אִסּוּר כָּל אֶחָד מֵהֶן וְשִׁעוּרוֹ וְדִינָיו בִּמְקוֹמוֹ הָרָאוּי לוֹ.

108) ולפיכך לא נכתבו כאן. 109) שאין שם איסור על המאכל, אלא שביום זה נאסרה אכילה ושתיה בכלל. 110) מפני שישנם הבדלים עקרוניים בין אלה ובין שאר איסורי אכילה.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ו'־י"ב תשרי ה'תשפ"ב

יום ראשון ו' תשרי ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת שְׁמִיטָּה וְיוֹבֵל

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שעבודת הארץ סמוך לשביעית אסורה. שדה אילן ושדה הלבן ומה הם, ובזמן הזה עד אימתי מותרין. אם מותר לזבל השדות ולעבוד המקשאות והמדלעות.

א. עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[2] בְּשָׁנָה שִׁשִּׁית שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לִשְׁבִיעִית - אֲסוּרָה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָהּ לִשְׁבִיעִית[3]. וְדָבָר זֶה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הוּא שֶׁנֶּאֱסַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. וְגָזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִהְיוּ חוֹרְשִׁים שְׂדֵה הָאִילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא עַד הָעֲצֶרֶת[4], וּשְׂדֵה הַלָּבָן - עַד הַפֶּסַח. וּבִזְמַן שֶׁאֵין מִקְדָּשׁ - מֵתָּרִין[5] בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדִין תּוֹרָה.

2) למעלה בתחילת פרק א דיבר רבינו על "מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן", ואילו כאן השמיט "עבודת האילן", וכן לשון התוספתא: "רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה", הרי שלא דיברו אלא על "עבודת הארץ", בלבד. ואף על פי שמן התורה לא נאסרה עבודת האילן, ייתכן כי חכמים גזרו גם עליה, במלאכה שאסורה מן התורה, כגון זימור, שהרי לא מצאנו שיתירו חכמים אלא זירוד ופיסול, איבוק ועישון שאינם אסורים אלא מדרבנן. 3) שהרי עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה מותר לחרוש עבורן עד ראש השנה, מפני שחרישה זו אינה לתקן לצורך שביעית אלא לחזק את הנטיעות. 4) חג השבועות. 5) כרבן גמליאל ובית דינו הסוברים כר' ישמעאל שאיסור חרישה בערב שביעית אינה מפורשת בתורה, אלא נלמדה מהלכה למשה מסיני. ומכיוון שנמסרו שלוש הלכות למשה מסיני בבת אחת: עשר נטיעות הנ"ל, ערבה וניסוך המים, למדים אנו, שכשם שניסוך המים אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים, כן גם דין עשר נטיעות אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים.

ב. אִי זוֹ הִיא שְׂדֵה הָאִילָן[6]? כָּל שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת[7] לְבֵית סְאָה[8], אֶחָד אִילַן סְרָק[9] וְאֶחָד אִילַן מַאֲכָל, וַאֲפִלּוּ הֵן שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[10] - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵם תְּאֵנִים[11]; אִם רְאוּיִין[12] לַעֲשׂוֹת כְּכַר דְּבֵלָה[13] שֶׁל

שִׁשִּׁים מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָם[14]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רְחוּק בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַבָּקָר יָכוֹל לַעֲבֹר בְּכֻלָּיו[15].

6) שחורשין בה ערב שביעית עד העצרת. 7) ולא פחות, אבל היו יותר משלושה - חורשים עבורם. 8) והיא חמישים על חמישים אמה. 9) "אילן סרק הוא, שאינו עושה פרי כגון הארז ותרזה ודומיהן". 10) "היינו חושבים שלא יצטרפו, וכל אחד מהם יחרוש סביבות אילנו כמלוא אורה וסלו חוצה לו, ובא ללמדנו שיצטרפו". 11) בירושלמי שם הלכה ג: "ולמה אמרו תאנים? - על ידי (=מכיוון) שפירותיהן גסין והן עושות הרבה". 12) כל ג' האילנות כאחד. 13) "הגוף המחובר מן התאנים שהן נקבצים זו על זו עד שיהיו כדמות כיכר לחם". 14) עד עצרת. 15) הוא ארבע אמות, שאם הם קרובים יותר, הם עומדים להיעקר.

ג. הָיוּ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה לְבֵית סְאָה; אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה, וְאֶחָד רָאוּי לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים מָנֶה אוֹ יָתֵר, וְהַשְּׁנַיִם אֵינָן רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת; אוֹ שְׁנַיִם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ מֵאָה מָנֶה[16], וְאֶחָד אֵינוֹ עוֹשֶׂה - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא לְצָרְכָּם, וְהוּא מְלֹא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ חוּצָה לוֹ[17].

16) ולפי זה "לא זו אף זו" שנו במשנתנו. לא זו, כשרק אילן אחד מן השלושה, אלא אף זו כששניים מהם עושים פירות. אין חורשין כל בית סאה בשבילם. ולא רק כשהאילן עשה ס מנה, אלא אף כששניהם עושים ק. 17) כלומר, הלאה מן העץ.

ד. הָיוּ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד תִּשְׁעָה[18] וּרְאוּיִין לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן[19] וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת[20].

18) כלומר, עד תשעה אילנות לבית סאה. 19) עד עצרת. 20) כרב ביבי שאמר בירושלמי שם בשם רבי חנינא "ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים" כלומר, יהיו ראויים לעשות שישים מנה, כמו בשלושה אילנות, ולא פחות, ואף על פי שיש מהם שאינם ראויים לעשות.

ה. הָיוּ עֲשָׂרָה אִילָנוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה אוֹ יָתֵר[21], בֵּין עוֹשִׂין[22] בֵּין אֵינָם עוֹשִׂין - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן[23]. עֶשֶׂר נְטִיעוֹת מְפֻזָּרוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה[24] - חוֹרְשִׁין[25] כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[26].

21) כלומר, יותר מעשרה אילנות לבית סאה. 22) שישים מנה. 23) עד עצרת. 24) שלכל נטיעה יש עשירית מבית הסאה. ודווקא נטיעות שהן רכות ואין יניקתן גדולה הזקיקו שתהיינה מפוזרות, כדי שלא יימצא חורש שלא לצורכן, אבל אילנות זקנים שיניקתם גדולה, חורשין עבורם (עד עצרת) אף על פי שאינם מפוזרים, ובלבד שיהיו ביניהם ארבע אמות. 25) אפילו בזמן הבית. 26) וטעמה של הלכה זו: כיוון שהנטיעות רכות וטעונות חרישה, נמצא שאינו מתקן לשביעית, אבל באילנות זקנים שאינם טעונים חרישה כל כך, נמצא שהוא מתקן את הקרקע לשביעית. ואם היו פחות מעשר נטיעות לבית סאה - דינן כדין אילנות שחורשים עבורם עד עצרת.

ו. הָיוּ עֲשׂוּיוֹת[27] שׁוּרָה אַחַת[28] (אוֹ) מֻקָּפוֹת עֲטָרָה - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא צָרְכָּן[29] לְכָל אַחַת וְאַחַת. וְהַדְּלוּעִין[30] עִם הַנְּטִיעוֹת מִצְטָרְפוֹת לַעֲשָׂרָה.

27) הנטיעות. 28) "על קו (אחת) [אחד]". 29) ונראה מפשטות הלשון שחורש עד ראש השנה. 30) שינה מלשון המשנה שנאמר "הנטיעות והדילועים מצטרפין" - בכדי לרמז למה שנאמר בירושלמי שם "והן שיהו נטיעות רבות על הדילועין". והיינו עם הנטיעות שהנטיעות הן רוב.

ז. אֵי זוֹ הִיא נְטִיעָה[31]? זֶה הָאִילָן הַקָּטָן, כָּל זְמַן שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ נְטִיעָה.

31) שנאמרה בה הלכה למשה מסיני שחורשין בשביל עשר מהן, כל בית סאה עד ראש השנה.

ח. אִילָן שֶׁנִּקְצַץ וְהוֹצִיא חֲלִיפִין: אִם נִקְצַץ מִטֶּפַח וּלְמַעְלָה - הֲרֵי הוּא כָּאִילָן[32]; מִטֶּפַח וּלְמַטָּה - הֲרֵי הוּא כַּנְּטִיעָה[33].

32) כיוון שקוראים לו אילן. 33) כיוון שקוראים לו נטיעה, ולגבי שביעית הדבר תלוי בשם. אבל לעניין ערלה פסק רבינו שאינו ערלה אלא אם קצצו מעם הארץ, שבערלה הדבר תלוי בנטיעה ממש, וכיוון שנשתייר משהו על הארץ אין זו נטיעה.

ט. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה - מִתָּרִין בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. אַף בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ מֵתֵּר לְסַקֵּלוֹ[34] וּלְזַבֵּל הַשָּׂדוֹת וְלַעְדֹּר[35] הַמִּקְשָׁאוֹת[36] וְהַמִּדְלָעוֹת[37] וּבֵית הַשִּׁלְחִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וּמְזַבְּלִין וּמְפָרְקִין[38], וּמְאַבְּקִין וּמְעַשְּׁנִין, וּמְקַרְסְמִין[39] וּמְזָרְדִין[40] וּמְפַסְּלִין[41], וּמְזַהֲמִין אֶת הַנְּטִיעוֹת וְכוֹרְכִין וְקוֹטְמִין אוֹתָן, וְעוֹשִׂין לָהֶם בָּתִּים[42] וּמַשְׁקִין[43] אוֹתָם, וְסָכִין אֶת הַפַּגִּין וּמְנַקְּבִין אוֹתָן. כָּל עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ מֻתָּרוֹת בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ.

34) וכל הדברים הנזכרים כאן, אינם אסורים בשביעית עצמה אלא מדרבנן, ולפיכך לא החמירו בהם בערב שביעית. 35) שעידור אינו בכלל חריש (האסור מן התורה) ואינו אסור אלא מדרבנן. ובירושלמי שם אמרו שהוא הדין לחרישה שמותרת למקשאות ומדלעות ורבינו השמיט זאת. 36) מקום זריעת הקישואים. 37) מקום זריעת הדלועין. ולא התירו לעדור אלא למקשאות ומדלעות שבהן מועיל העידור לפירות. אבל באילנות אחרים לא התירו, ואף על פי שעידור אינו אסור מן התורה, החמירו בו חכמים כיוון שהוא בגוף הקרקע. 38) מכאן ואילך כמה מעבודות האילן, והתירו לעשותן כיוון שלא נאמרה הלכה למשה מסיני לעניין תוספת שביעית, אלא בעבודת

הארץ בלבד. 39) ופירושו: לכרות השיבולת ביד ולהניח התבן, והוא כמו מכרסמין. 40) "לכרות הענפים המתפשטים מן האילן. וזרדים, שם הענפים הכרותים בעת הזמיר". 41) "לכרות מה שיבש מן הענפים, שהוא נפסד. גזור מן פסולת". 42) "עושים להם צללים להסך מן הגשם והשמש שלא יזיקום". 43) נראה שהמדובר בנטיעות המסתפקות במי גשמים, שהרי בשדה בית השלחין מותר להשקות גם בשביעית עצמה.

1 **י. פֵּגֵי עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנְסוּ לַשְּׁבִיעִית[44], וְשֶׁל**
2 **שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[45] - לֹא סָכִין וְלֹא**
3 **מְנַקְּבִין[46]. וּבִזְמַן הַמִּקְדָּשׁ אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פְּנֵי**
4 **הַגֵּאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית מִשֶּׁיִּפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי**
5 **שֶׁהוּא מְתַקְּנָן[47] לַשְּׁבִיעִית.**

44) ואפילו הגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה, שהרי הן כפירות שישית לכל דבר. 45) ואפילו יגיעו לעונת המעשרות אחרי ראש השנה של שמינית, שדינם כפירות שמינית. 46) אפילו בזמן הזה. ובין במקום שנהגו לסוך ובין במקום שלא נהגו לסוך ששם אין זו עבודה. וטעמו של איסור זה (בפגי ערב שביעית), נראה, שהוא מפני מראית העין, שלא יאמרו: פלוני סך ונוקב פגי שביעית בשביעית, והרי הדבר אסור. והוא הדין לפגין של מוצאי שביעית, שיאמרו: שהוא סך ומנקב פגי שביעית, וזה אסור אפילו אחר שביעית ודלא כר' שמעון שם שמתיר עבודת האילן לאחר ראש השנה של שביעית. 47) את הגיאיות, אבל בשביעית עצמה מותר לעשות כן, שהרי הוא מתקנה למוצאי שביעית.

6 **יא. אַף בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין נוֹטְעִין[48] אִילָנוֹת וְאֵין**
7 **מַרְכִּיבִין[49] וְאֵין מַבְרִיכִין[50] עֶרֶב שְׁבִיעִית אֶלָּא כְּדֵי**
8 **שֶׁתִּקְלֹט הַנְּטִיעָה וְתִשְׁהֶה אַחַר הַקְּלִיטָה שְׁלֹשִׁים יוֹם**
9 **קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית. וּסְתָם קְלִיטָה - שְׁתֵּי**
10 **שַׁבָּתוֹת[51]. וְדָבָר זֶה אָסוּר לְעוֹלָם, מִפְּנֵי מַרְאִית**
11 **הָעַיִן; שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: בַּשְּׁבִיעִית נָטְעוּ. נִמְצֵאתָ**
12 **אוֹמֵר, שֶׁהַנּוֹטֵעַ אוֹ הַמַּבְרִיךְ אוֹ הַמַּרְכִּיב עֶרֶב**
13 **שְׁבִיעִית קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם -**
14 **יְקַיֵּם; פָּחוֹת מִכֵּן - יַעֲקֹר. וְאִם לֹא עָקַר - הַפֵּרוֹת**
15 **מֻתָּרִין. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר - מְחַיְּבִין אֶת הַיּוֹרֵשׁ**
16 **לַעֲקֹר[52].**

48) בשביעית פרק ב משנה ו: "אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית כו' לפני ראש השנה". וסבור רבינו כי משנה זו שנוייה לאחר שרבן גמליאל ובית דינו התירו לחרוש עד ראש השנה, וכדעתו בפירוש המשנה, שרבן גמליאל זה הוא רבן גמליאל דיבנה, שהיה בזמן חורבן בית המקדש, ואף על פי כן אסרו לנטוע ולהבריך וכו', שאם המדובר בזמן שבית המקדש היה קיים, למה לא אסרו גם לפני שלושים יום, כמו שאסרו את החרישה, מהפסח ומהעצרת. 49) ענף מאילן אחד על אילן אחר שהוא מינו. 50) ענף אילן בתוך האדמה, והוא נקלט שם ומצמיח אילן שני. 51) שני שבועות. 52) והטעם: מפני שיחשדוהו שנטעו בשביעית. ולמעלה בפרק א הלכה יג בחורש שדהו בשביעית לזרעה במוצאי שביעית, שאסור לזרעה במוצאי שביעית, יזרענה בנו אחריו, שאין שם חשד, אלא קנס, ולפיכך לא קנסו אלא את העבריין ולא את בנו.

יום שני ז' תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר מה הוא הנקרא ספיח. ושלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה. אם הספיחין אסורין ולמה אסורין. וספיחים העולין בשדה בור עד מתי אסורין. ספיחי שביעית ופירות ששית שנכנסו לשביעית. דברים שזרעם לזרע או לירק. הדברים שקיימם לזרע והוקשו קודם ר"ה. ולוף של ערב שביעית. ודין הפירות שיוציא האילן בשביעית איך יאספו אותם. מצות־עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית. השביעית היכן נוהגת. וגוי שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית.

17 **א. כֹּל שֶׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית - בֵּין מִן הַזֶּרַע**
18 **שֶׁנָּפַל[2] בָּהּ מִקֹּדֶם[3] שְׁבִיעִית, בֵּין מִן הָעִקָּרִים שֶׁנִּקְּרוּ**
19 **מִקֹּדֶם וְחָזְרוּ וְעָשׂוּ, וּשְׁנֵיהֶם נִקְרְאוּ סָפִיחַ, בֵּין מִן**
20 **הָעֲשָׂבִים וְהַיְרָקוֹת שֶׁעָלוּ מֵאֵלֵיהֶן[4] וְאֵין לָהֶן זֶרַע -**
21 **הַכֹּל מֻתָּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת**
22 **הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה[6]. וַאֲפִלּוּ שָׂדֶה שֶׁנְּטַעְתִּיבָה[7] בַּשְּׁבִיעִית**
23 **וְצִמְּחָה - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[8]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אֵת**
24 **סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר[9] - שֶׁלֹּא יִקְצֹר[10] כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצֵר**
25 **בְּכָל שָׁנָה. וְאִם קָצַר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין - לוֹקֶה[11]. כְּגוֹן**
26 **שֶׁקָּצַר כָּל הַשָּׂדֶה וְהֶעֱמִיד כְּרִי וְדָשׁ בַּבֹּקֶר, אוֹ שֶׁקָּצַר**
27 **לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[12], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[13]. אֶלָּא קוֹצֵר מְעַט**
28 **מְעַט[14] וְחוֹבֵט וְאוֹכֵל[15].**

2) מאליו. 3) לפני שביעית. ובאו לעונת המעשרות לאחר ראש השנה (להלן הלכה ט), אבל אם באו לעונת המעשרות קודם ראש השנה – אינם אסורים באיסור ספיחין אפילו מדרבנן, ראה בהלכה הסמוכה. 4) בשביעית. בירושלמי שביעית פ"ח הלכה ו: "כתיב (ו)את ספיח קצירך לא תקצור. הא קצירה כנגד (=כדרך) הקוצרים לא, וכו'. אמר רבי מנא, לכך נצרכה, כשעלו מאליהן, שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן יהא מותרין, לפום כן צריך מימר אסור". כלומר, כדרך הקוצרים. 5) כן הוא סתמא דגמרא במנחות ה: ודלא כר' עקיבא שאוסר ספיחין מן התורה. 6) ומה שאמרו בתורת כהנים פרשת בהר (פרשה א פסקא ה) "מן השבות בארץ (כלומר, שלא צמח על ידי עבודה אלא במצב של שביתה) אתה אוכל, ואין אתה אוכל מן השמור" (כלומר, על ידי שנעבדה הארץ. וראה בפירוש המיוחס לר"ש משנ"ץ), אינו אלא לדעת בית־שמאי, שכן אמרו שם בהמשך הדברים: "מיכן אמרו שדה שניטייבה, בית־שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה, ובית־הלל אומרים אוכלין", וראה להלן. 7) שנחרשה. 8) כבית־הלל, בתורת כהנים שם, ובשביעית פ"ד משנה ב. וכל זה לפני גזירת ספיחין, וחולקים אם אסורים מן התורה או לא (משנה ראשונה). וראה בר"ש לשביעית פ"א משנה ד, שאפילו אם עבר וזרע

בשביעית אין הפירות אסורים מן התורה. וראה להלן הלכה טו. [ואין זה בכלל מה שאמרה תורה (דברים יד, ג) "לא תאכל כל תועבה", שעל זה אמרו חכמים (חולין קיד:) "כל שתיעבתי לך הרי בבל תאכל", שכיון שאם נפלו ונזרעו מאיליהם לא שייך לאסור מן התורה, אין זו תועבה, ואפילו אם עשה אינו נאסר, כמו שכתבו התוספות בתמורה ד: ד"ה רבא. ועיין בפרישה לחושן המשפט סימן קמא ס"ק יג]. 9) אין הכוונה שאסורים באכילה. 10) ירושלמי שביעית שם. ומה שאמרו בתורת כהנים שם הלכה ג: "לא תקצור, מיכן סמכו חכמים על הספיחין שיהו אסורין בשביעית", אם זהו מן התורה, אין זה אלא לדעת רבי עקיבא. [ונראה מדברי רבינו שאין הבדל בין מופקר לבין משומר (וראה גם להלן הלכות כב־כג). והר"ש (לשביעית פ"ה משנה ו) פירש בדברי התורת־כהנים הנ"ל: "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המבוצר (=המופקר), לא תבצור כדרך הבוצרים, מיכן אמרו תאנים של שביעית אין קוצרים אותה במוקצה", שגם הסיפא מדוברת במשומר כמו הרישא, אלא שהסיפא מבארת דברי הרישא, שלא אסרו אלא לבצור כדרך הבוצרים. ואילו מופקר, מותר לבצור גם כדרך הבוצרים. ודעת התוספות (ראש השנה ט. ד"ה וקציר) שמשומר אסור אפילו באכילה, וזוהי הרישא, והסיפא באה להתיר מופקר באכילה, ולהצריך בו לשנות מדרך בצירה. ואילו לדעת רבינו מה שאמרו בסיפא "לא תבצור כדרך הבוצרים וכו'" זוהי דיעה שניה בתורת כהנים החולקת על הדיעה הראשונה, וכן הוא בפירוש ר"י בן מלכי־צדק לשביעית (פ"ו משנה ב) שהביא בלשון התורת־כהנים "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, בוצר אתה מן המבוקר (=המופקר). ד"א (= דבר אחר) לא תבצור כדרך הבוצרים". וכן הוא בכפתור ופרח פרק מז. ואם כן לדיעה שניה אין הבדל בין מופקר למשומר, שלעולם מותר באכילה, ולעולם צריך לשנות מדרך הבצירה. ואין הלכה כדיעה הראשונה האוסרת משומר באכילה. וראה ב"סיני" כרך יז עמוד קעג בהערות]. 11) כדין כל עובר על לא־תעשה שבתורה, שיש בו מעשה, וראה בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ד אות קט. 12) כלומר, כדי שתצמיח יותר טוב לאחר מכן. ואף זה נכלל בלאו של "לא תקצור". וברור שבקצירה זו, שהיא לעבודת הארץ, אין הבדל בין אם קצר כדרך הקוצרים או לא. 13) (ראה למעלה פ"א הלכות א־ב). 14) כמו שכתב רבינו כאן בקצירה, כתב להלן (הלכות כב־כג) לענין בצירה. 15) שלא הותר אלא בקוצר מעט מעט, וגם מביא לביתו מעט מעט, אבל אם קוצר הרבה, או שקוצר מעט מעט ומביא לביתו הרבה בבת אחת – אסור. וראה להלן הלכה כד, ופ"ח הלכה ג.

1 **ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[16], שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַסְּפִיחִים אֲסוּרִין**
2 **בַּאֲכִילָה. וְלָמָּה גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[17].**
3 **שֶׁלֹּא יֵלֵךְ וְיִזְרַע תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְזֵרְעוֹנֵי גִנָּה בְּתוֹךְ**
4 **שָׂדֵהוּ[18] בַּסֵּתֶר, וּכְשֶׁיִּצְמַח - יֹאכַל מֵהֶם, וְיֹאמַר:**
5 **סְפִיחִים הֵן. לְפִיכָךְ אָסְרוּ כָּל הַסְּפִיחִים הַצּוֹמְחִים**
6 **בַּשְּׁבִיעִית.**

16) שביעית פ"ט משנה א, כחכמים. 17) במשנה שם: "רבי יהודה אומר, ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה". ואף־על־פי שאין הלכה כדבריו, אלא כדעת חכמים שכל הספיחין אסורים, בכל זאת יש ללמוד מדברי ר' יהודה גם לרבנן, שטעמם של חכמים הוא, שנחשדו עוברי עבירה על כל הספיחין (כסף־משנה). 18) בשביעית.

7 **ג. הָא לָמַדְתָּ[19], שֶׁאֵין אוֹכְלִין מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית[20] אֶלָּא**
8 **פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת[21] וְהָעֲשָׂבִים שֶׁאֵין זוֹרְעִין אוֹתָם[22] רֹב**
9 **הָאָדָם, כְּגוֹן הַפִּיגָם[23] וְהַיַּרְבּוּזִין הַשּׁוֹטִים[24] וְכֹל**
10 **כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[25]. אֲבָל הַיְרָקוֹת שֶׁדֶּרֶךְ רֹב הָאָדָם לְזָרְעָם**
11 **בַּגִּנּוֹת וּמִינֵי תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - כָּל הַצּוֹמֵחַ מֵהֶן אָסוּר**
12 **מִדִּבְרֵיהֶם[26], וְהַמְלַקֵּטָן[27] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.**

19) מהטעם הנ"ל שגזרו על הספיחין. 20) כלומר, ספיחין. 21) בתענית יט: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אף על האילנות מתריעין (= תוקעים בשופר ומתפללים על הגשמים) על הספיחין בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים". וראה ברש"י ותוספות שם. 22) שביעית שם. 23) הוא מין בשמים ונקרא "רודא". במשנה שם. 24) "הם שיש להם עלים רחבים" (פירוש המשנה). והוא איספרגוס מדברי (תפארת ישראל). 25) שבכל אלה אין חשש שיזרעום בני אדם בסתר. 26) כבהלכה הקודמת. 27) כן הוא בירושלמי שם: ר"ש בן יוחי הוה עבר בשמיטתא וחמי חד מלקט [ספיחי, כן הוא שם בברכות פ"א הלכה א] אמר ליה ולית אסור? ולאו ספיחין אינון?" – הרי שאסרו גם את הלקיטה, שכיון שספיחין אינם עולים בצפיפות – דרכם להתלש ביד. וזוהי דרך קצירתם, ואסור (למעלה הלכה א), וראה להלן הלכה ה.

13 **ד. סְפִיחִים[28] הָעוֹלִים בְּשָׂדֶה בּוּר[29] וּבְשָׂדֶה נִיר[30]**
14 **וּבְשָׂדֶה כֶּרֶם וּבְשָׂדֶה זֶרַע - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וּמִפְּנֵי**
15 **מָה לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? לְפִי שֶׁאֵין אָדָם זוֹרֵעַ מְקוֹמוֹת**
16 **אֵלּוּ[31]: שְׂדֵה בּוּר - אֵין אָדָם נִפְנֶה לְשָׁם[32]; וּשְׂדֵה**
17 **נִיר - רוֹצֶה הוּא בְּתִקּוּנָהּ[33]; וּשְׂדֵה כֶּרֶם[34] - אֵינוֹ**
18 **אוֹסֵר כַּרְמוֹ[35]; וּשְׂדֵה זֶרַע - הַסְּפִיחִין מַפְסִידִין**
19 **אוֹתָהּ. וְכֵן הַתֶּבֶן[36] שֶׁל שְׁבִיעִית - מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם,**
20 **וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו[37].**

28) ירושלמי בבא בתרא פ"ה הלכה א (כסף־משנה). והמדובר בספיחי ירקות תבואות וקטניות, שהיתה עליהן גזירת ספיחין, כנ"ל. 29) שאין זורעים בה כלום. 30) העומדת לחרישה. 31) ואין חשש שמא יזרע במקומות אלו בשביעית בסתר. 32) כלומר, אינו מתעניין בה. 33) כלומר, בחרישתה, ואינו עומד לזרעה עתה. 34) כנראה שהמדובר בשדה שהכין לנטוע בו כרם, ועוד לא נטע בו, וראה להלן. 35) לכשייטענו ייאסר על ידי הזרעים. וראה בפ"ו מהלכות כלאים הלכה א. 36) בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ה: "תבן של שביעית מהו שיהא אסור משום ספיחין, רבי לוי שאל לרבי בא בר זבדי, ושרי". 37) כתב הראב"ד: "לא גזרו עליו איסור

ספיחין, אבל קדושת שביעית ודאי יש בה, לאבדה אסור ושלא לעשות בה סחורה". ואף רבינו מודה לו בזה, ראה להלן פ"ה מהלכה יט ואילך (מהר"י קורקוס וכסף־משנה).

1 **ה. סְפִיחִין[38] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ[39] לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית**
2 **- אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה[40], וְאֵין תּוֹלְשִׁין אוֹתָן בַּיָּד[41], אֶלָּא**
3 **חוֹרֵשׁ כְּדַרְכּוֹ[42], וּבְהֵמָה רוֹעָה כְּדַרְכָּהּ[43].**

38) תוספתא שביעית פ"ה הלכה כג. 39) רבינו פירש כן על־פי מה ששנו שם: חורש כדרכו, וזה לא ייתכן בשביעית (כסף־משנה ורדב"ז). 40) שאם היו מתירין ספיחי שביעית באכילה מיד בתחילת שמינית, עדיין יש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו בסוף שביעית בסתר, ויאמרו ספיחין הם כדי שיוכלו לאכול מיד בתחילת שמינית. 41) כיון שספיחין אינם עולים בצפיפות, הרי דרכם להתלש ביד וזוהי דרך קצירתם, ואסור, ראה למעלה הלכה א (תוספתא כפשוטה). ועיין עוד למעלה הלכה ג. 42) ואינו חושש שמא יבא לאכלם, וכן אינו חושש לזיבול שדהו ע"י הספיחין, כיון שאינם אסורים אלא באכילה ולא בהנאה. 43) שאין בהם איסור הנאה, כנ"ל. ובשביעית עצמה נראה שאין בהמה רועה בספיחין, שיש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו לבהמתם. וראה בתוספתא כפשוטה.

4 **ו. וְעַד מָתַי אֲסוּרִין[44] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית בְּמוֹצָאֵי**
5 **שְׁבִיעִית? מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד חֲנֻכָּה. וּמֵחֲנֻכָּה וְאֵילָךְ**
6 **- הֵן מֻתָּרִין[45]. וְהַזּוֹרֵעַ[46] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית אַחַר**
7 **שְׁבִיעִית - הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין[47].**

44) בירושלמי דמאי פ"ב הלכה א: "ולענין ספיחין מראש השנה עד חנוכה אסור ספיחין, מן חנוכה עד עצרת היתר ספיחין, מן העצרת עד ראש השנה צריכה (כלומר, ספק)". אבל התוספות בפסחים נא: (ד"ה כל) גורסים: "מראש השנה ועד חנוכה איסור ספיחין, ומחנוכה ועד ראש השנה היתר ספיחין", וכן גורס רבינו. ועיין ראב"ד וכסף־משנה. 45) שמחנוכה ואילך, ההיתר (כלומר, תבואה של שמינית) רבה על האיסור (כלומר, תבואה של שביעית), כדברי רבי זעירא שם. 46) תרומות פ"ט משנה ד. 47) שכל שדבר אסור ודבר מותר גורמין לו (לגדול) הרי זה מותר בכל מקום (פ"ז מהלכות עבודת כוכבים הלכה יד). וכאן הרי זרע הספיחין של איסור והקרקע של היתר גורמים לגידולים שיגדלו, ולכן הם מותרים (רדב"ז). ואף־על־פי שבגידולי תרומה גזרו חכמים שיהיו אסורים לזר כמו תרומה (למעלה פי"א מהלכות תרומות הלכה כא) — בספיחי שביעית לא גזרו, לפי שאינם נוהגים אלא בשביעית ואינם מצויים תמיד (רע"ב). ויש שכתבו שגם קדושת שביעית אין עליהם (אור שמח).

8 **ז. בְּצָלִים[48] שֶׁיָּצְאוּ מִשְּׁבִיעִית לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[49]: אִם**
9 **עָשׂוּ[50] כַּיּוֹצֵא בָּהֵן[51] - מֻתָּרִין[52], וְאִם לָאו - אֲסוּרִין[53].**
10 **וְכֵן שְׂאָר הַפֵּרוֹת[54] - אֵין לוֹקְחִים אוֹתָם[55] בְּמוֹצָאֵי**
11 **שְׁבִיעִית אֶלָּא מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כַּיּוֹצֵא בָּהֵן מִפֵּרוֹת מוֹצָאֵי**
12 **שְׁבִיעִית[56]. עָשָׂה[57] הַבַּכִּיר[58] - הֵתַּר הָאָפִיל[59]. וּמֻתָּר[60]**
13 **לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִיָּד.**

48) תוספתא שביעית פ"ד הלכה יג. 49) ונלקטו במוצאי שביעית, ואם כן לפי הדין הם מותרים, שהרי בירק הולכים אחר הלקיטה (להלן הלכות יג־טו). 50) כלומר, גדלו במוצאי שביעית. 51) כלומר, באותו הגודל. 52) שאין כאן חשש של מראית העין שנלקטו בשביעית, אלא יאמרו שנלקטו במוצאי שביעית. וראה להלן. 53) שיאמרו: בשביעית נלקטו, והרי הם אסורים כדין ספיחי שביעית, ולפיכך אסרום חכמים משום מראית העין, ראה בפאת־השולחן. 54) הן אלו שהולכים בהם אחר עונת המעשרות, והן אלו שהולכים בהם אחר גמר פרי (להלן הלכה יג), וראה להלן. 55) ממי שאינו נאמן על השביעית. 56) כלומר, אף־על־פי שאם באו לעונת המעשרות או לגמר פרי במוצאי שביעית, הרי הם מותרים — חששו שמא באו לעונת המעשרות או נגמרו בשנת השביעית ואסרום, אבל אם כיוצא בהם מפירות שבאו לעונת המעשרות או נגמרו במוצאי שביעית, כבר בשלו במדה זו של אלה — מותרים, ואין כאן חשש. ולמד כן רבינו מדין ירק לדעת חכמים, ראה להלן (כסף־משנה). 57) שביעית פ"ו משנה ד. 58) "הוא הממהר לצאת בתחילת מוצאי שביעית" (פירוש המשנה). 59) "הוא המתאחר, שנשאר מפירות שנה שביעית שעברה" (שם). 60) שם, כרבי ולא כתנא־קמא. ובירושלמי שם משמע שהלכה כמותו. וטעם ההיתר, מפני שהיו רגילים להביא ירק מחוצה לארץ (רדב"ז).

14 **ח. מֵאֵימָתַי[61] מֻתָּר אָדָם לִקַּח לוּף[62] בְּמוֹצָאֵי**
15 **שְׁבִיעִית? [63]מִשֶּׁיִּרְבֶּה[64] הֶחָדָשׁ[65].**

61) שם פ"ה משנה ה, כחכמים ולא כרבי יהודה. 62) ממי שאינו נאמן על השביעית. 63) דרכם היה לעקרו אחר הפסח, ראה להלן, ולפני הפסח יש חשש שמא נלקט בשביעית. 64) כלומר, "שיוכל למצוא הרבה" (רבינו אליהו מלונדריש — 'תוספות יום־טוב' בשמו). ולפי"ז אין צורך שיהיה רוב בהיתר, וראה הלכה הקודמת. 65) כלומר, זה שנלקט במוצאי שביעית, והיינו מן הפסח ואילך (ירושלמי שם). ועיין רדב"ז.

16 **ט. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי[66] - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִשְׁמִטִּין**
17 **וּלְיוֹבְלוֹת. פֵּרוֹת שִׁשִּׁית[67] שֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁבִיעִית: אִם הָיוּ**
18 **תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִיּוֹת אוֹ פֵּרוֹת הָאִילָן[68], וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת**
19 **הַמַּעַשְׂרוֹת[69] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה[70] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.**
20 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹסֵף אוֹתָם בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת**
21 **שִׁשִּׁית לְכָל דָּבָר[71]. וְאִם לֹא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת**
22 **אֶלָּא אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית:**

66) משנה בראש השנה ב. וראה להלן בפ"י הלכה ד. 67) תוספתא שביעית פ"ב הלכה יג. לענין תבואה וקטנית. ובירושלמי מעשרות פ"ה הלכה ב: "מניין לתבואה שהביאה שליש (היא עונת המעשרות, כדלהלן), לפני ראש השנה, כונסין אותה (כלומר, קוצרה ומכניסה לבית) בשביעית, תלמוד לומר: ואספת את תבואתה, בשביעית". וראה להלן שם. 68) ראש השנה יג: 69) ראה בפ"ב מהלכות מעשר, מהלכה ה ואילך. 70) בהגהה שעל הגליון

בדפוסים חדשים כתוב בשם השל"ה, שבפירות האילן הכוונה לטו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות, כנ"ל בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה ב. וכן דעת הר"ח (שם טו:) והערוך (ערך בנות שוח), ורבינו נתן אב הישיבה בא"י בשביעית סוף פ"א. ועיין שם עמ' כב והערה 65. ויש חולקים וסוברים שגם אילנות, ראש השנה שלהם הוא אחד בתשרי, ראה בפאת־השולחן וברדב"ז. ועיין בהלכות מעשר שני שם. 71) שמותרים באכילה ואינם בגזירת ספיחין, וגם אין בהם קדושת שביעית, וראה להלן.

י. הַתְּבוּאָה[72] וְהַקִּטְנִיּוֹת - אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִשּׁוּם סְפִיחִים[73], וּפֵרוֹת הָאִילָן[74] - אוֹכְלִין אוֹתָן בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[75].

72) הלכה זו באה לבאר מהו "הרי הן כפירות שביעית", שנאמר בסוף ההלכה הקודמת. 73) מפני גזירת עוברי עבירה, כנ"ל, בהלכה ב. 74) שאין הגזירה בהן, כנ"ל בהלכה ג. 75) וראה להלן בפרקים ה־ו, מהי קדושת שביעית.

יא. הָאֹרֶז[76] וְהַדֹּחַן וְהַפְּרָגִים וְהַשִּׁמְשְׁמִין וּפֹל הַמִּצְרִי[77] שֶׁזְּרָעוּ[78] לְזֶרַע - הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר גְּמַר פְּרִי[79]: אִם נִגְמַר פִּרְיָם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית; וְאִם נִגְמְרוּ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרִישׁוּ[80] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם סְפִיחִים.

76) שביעית פ"ב משנה ז. וכל אלה אין הולכים בהם אחר עונת המעשרות (= הבאת שליש), כתבואה וקטנית (למעלה הלכה ט), לפי שאינן באים לעונת המעשרות בזמן אחד, ואין הולכים בהם אחר לקיטה כירק (בהלכה הסמוכה), לפי שאינם נקלטים כאחת, וראה בהלכות מעשר שני שם ה"ח. 77) ונקרא "לוביא". שם מ"ח בשם ר"ש שזורי. 78) צ"ל "שזרען". וראה להלן הי"ג. 79) כיון שאינם נקלטים כאחת, וכזרען לירק – הלכו אחר לקיטה כירק (להלן הי"ד) והיינו כשמואל, בראש השנה יג: ולא כחכמים ור"ש שזורי במשניות הנ"ל, שהולכים בהם אחר השרשה. ואף־על־פי ששמואל אמר כן לענין מעשרות, הוא־הדין לענין שביעית, שהרי הטעם שוה, שכיון שנגמר הפרי הרי הוא פרי של שנה הקודמת (כסף־משנה). וראה בהלכות מעשר שני שם. 80) ולא כחכמים ורבי שמעון שזורי, שהולכים אחר השרשה.

יב. הַיָּרָק[81] - בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ. וְהָאֶתְרוֹג, אֲפִלּוּ הָיָה כַּפּוֹל[82] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנַעֲשָׂה כַּכָּר[83] בַּשְּׁבִיעִית - חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית[84]; וַאֲפִלּוּ הָיָה כַּכָּר[85] בַּשִּׁשִּׁית, הוֹאִיל וְנִלְקַט בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[86], וּמִתְעַשֵּׂר כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית לְהַחְמִיר[87].

81) ראש השנה שם, לענין מעשר, והוא־הדין לענין שביעית, כנ"ל. 82) כלומר, נחנט והגיע לעונת המעשרות בששית. ולמעלה בהלכות מעשר שני שם הלכה ו, כתב רבינו: "היתה כזית", וראה בגליון הרמב"ם בדפוסים חדשים. 83) שנגמר ונלקט בשביעית, שלענין שביעית הרי הוא ודאי כפירות שביעית לגבי איסור אכילת ספיחין ולגבי אכילתו בקדושת שביעית, כדלהלן. 84) שלענין חומרא הלכו בו אחר חנטה, כרבין אמר ר' יוחנן בראש השנה טו: "שאתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל". וראה בהלכות מעשר שני שם. 85) שנגמר הפרי. 86) שלחומרא הולכין אחר לקיטתו כירק, כדעת רבותינו באושא ור' יוחנן וריש לקיש (בראש השנה שם) ולא כרבנן גמליאל ור' אליעזר (בביכורים פ"ב משנה ו) וחמשה זקנים (בראש השנה שם). וראה בכסף־משנה. 87) ללכת אחר חנטה, כנ"ל, וראה בהלכות מעשר שני שם.

יג. וְכֵן[88] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[89] שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית: בִּתְבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְאִילָנוֹת - הוֹלְכִין אַחַר עוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת; וְהַפְּרָגִין וְהַשִּׁמְשְׁמִין וְהָאֹרֶז וְהַדֹּחַן וּפֹל הַמִּצְרִי שֶׁזְּרָעוּ[90] לְזֶרַע - אַחַר גְּמַר הַפֵּרִי[91]; וְהַיָּרָק - אַחַר לְקִיטָתוֹ[92].

88) כלומר: כשם שפירות ששית שנכנסו לשביעית הולכים בהם אחר עונת המעשרות, כמפורש למעלה הלכה ט, כמו כן בפירות שביעית שנכנסו לשמינית (כסף־משנה). 89) בראש השנה יב: "כל תבואה שהביאה שליש (זוהי עונת המעשרות שלה, ראה בפ"ב מהלכות מעשר הלכה ה) בשביעית לפני ראש השנה (של שמינית), אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית". 90) צ"ל: שזרען. וראה למעלה הי"א. 91) כנ"ל בהי"א. 92) כבהלכה הקודמת. ולא הזכיר רבינו דינו של אתרוג, כיון שפשוט הוא, שלענין שביעית הולכין אחר לקיטתו, בין להקל ובין להחמיר, כנ"ל, ולענין מעשר הולכים תמיד לחומרא, ואם כן כאן הולכים אחר לקיטתו ומתעשר כפירות שמינית. נמצא שלגבי דין זה, דין אתרוג כדין ירק לכל דבר.

יד. פּוֹל[93] הַמִּצְרִי שֶׁזְּרָעוּ לְזֶרַע בַּשִּׁשִּׁית וְנִגְמַר פִּרְיוֹ[94] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָק שֶׁלּוֹ בֵּין זֶרַע שֶׁלּוֹ מֻתָּר בַּשְּׁבִיעִית[95]. וְאִם זָרַע לְיָרָק[96] וְנִכְנְסָה עָלָיו[97] שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ אָסוּר כִּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית[98]. וְכֵן אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע וּלְיָרָק - אָסוּר[99].

93) ירושלמי שביעית פ"ב סוף הלכה ה. 94) ראה למעלה בהלכה יא. 95) כיון שהולכין אחר גמר פריו. ואף הירק מותר, כיון שהמחשבה היתה רק לזרע. 96) ונגמר פריו בששית, כנ"ל. 97) כלומר, כשהוא מחובר קודם לקיטה. 98) כיון שהולכים אחר לקיטתו (ראה למעלה שם). והזרע בטל לירק, כיון שהמחשבה היתה רק לירק. 99) בירושלמי שם: "זרעו לזרע ולירק לפני ראש השנה השביעית, ונכנסה שביעית. פשיטא זרעו מותר, ירקו מהו, תני רבי חייא אסור, תני רבי חלפתא בן שאול מותר. מאן־דאמר מותר, דבר תורה. מאן־דאמר אסור, מפני מראית העין". ולפי זה, היה לרבינו לכתוב: זרעו מותר, וירקו אסור. ונראה שלפני רבינו היתה הגירסא שם: "פשיטא ירקו אסור, זרעו מהו". ופסק רבינו כרבי חייא, שאף זרעו אסור. וטעמו של דבר, כיון שהזרע סופו להיות ירק, יאמר הרואה

שהקלו בירק, ולכן נתנו חכמים לזרע דין ירק להחמיר. וראה בהלכה הסמוכה ובאור־שמח.

1 **טו. עָבַר[100] וּזְרָעוֹ[101] בַּשְּׁבִיעִית[102] וְיָצָא לַשְּׁמִינִית:**
2 **אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע[103] - בֵּין זַרְעוֹ בֵּין יָרָקוֹ אָסוּר בְּמוֹצָאֵי**
3 **שְׁבִיעִית כִּשְׁאָר הַסְּפִיחִים[104]; וְאִם זְרָעוֹ לְיָרָק, הוֹאִיל**
4 **וְנִלְקַט בַּשְּׁמִינִית - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ מֻתָּר[105]; זְרָעוֹ**
5 **לְזֶרַע וּלְיָרָק - זַרְעוֹ אָסוּר מִשּׁוּם סְפִיחִים[106], וְיָרָקוֹ**
6 **מֻתָּר[107].**

100) ירושלמי שם. 101) את הפול המצרי. 102) ונגמר פריו בשביעית, כנ"ל. 103) שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא). 104) ראה להלן. 105) ראה למעלה (הלכה א) שאם עבר וחרש וזרע בשביעית, אינו אסור מן התורה אלא מטעם גזירת ספיחין, וכיון שנקלטו בשמינית, שאין כאן איסור ספיחין, הרי הם מותרים. ומה שאמרו "הנוטע בשביעית יעקור" (למעלה פ"א הלכה יב), אין זה אלא לכתחילה. אבל אם לא עקר, ויצאו פירות – אינם נאסרים באכילה, אם הביאו שליש בשמינית. וכן כתב רבינו לענין נוטע ערב שביעית (למעלה פ"ג הלכה יא) שאף־על־פי שקנסוהו לעקור, אם לא עקר – פירותיו מותרים, ועיין כסף־משנה. 106) שהרי הולכים בו אחר חנטה. 107) שאף־על־פי שאפשר לטעות בזרע שהוא ירק (בהלכה הקודמת) – אין לטעות בירק שהוא זרע, ולכן לא גזרו בו. וראה בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה י.

7 **טז. בְּנוֹת שׁוּחַ[108], הוֹאִיל וְהֵן נִגְמָרוֹת לְאַחַר שָׁלֹשׁ**
8 **שָׁנִים, אִם בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[109] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה**
9 **שֶׁל שְׁמִינִית - הֲרֵי הֵן נֶאֱכָלוֹת בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה מִן**
10 **הַשָּׁבוּעַ[110] בְּתוֹרַת שְׁבִיעִית[111].**

108) שביעית פ"ה משנה א, כחכמים ולא כרבי יהודה. ובנות שוח הן תאנים לבנות (פירוש המשנה שם על־פי עבודה זרה יד.). וראה בפירוש רב נתן אב הישיבה לשביעית שם, עמוד 48 הערה 1. 109) שהולכין אחריה באילן, כנ"ל בהלכה ט. 110) כלומר, מן השמיטה, היא שנה שלישית לגידול בנות השוח. 111) כלומר, בקדושת פירות שביעית. ודוקא בשנה שניה של השבוע. אבל קודם לכן, שעדיין לא נגמר בישולן, לא חלה עליהן קדושת פירות שביעית (משנה ראשונה).

11 **יז. הַבְּצָלִים[112] הַסָּרִיסִים[113] וּפוֹל הַמִּצְרִי[114] שֶׁמָּנַע**
12 **מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְשֶׁל בַּעַל**
13 **שֶׁמָּנַע מֵהֶם שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[115] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי**
14 **אֵלּוּ מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית[116]; פָּחוֹת מִכָּן - הֲרֵי הֵם כִּסְפִיחֵי**
15 **שְׁבִיעִית.**

112) שם פ"ב משנה ט. 113) "ענין הבצלים כשימצאם לחות אחר שיעקרו אותם מן הארץ, יצמחו ויוציאו פרחים מבפנים. ויש ממנו מין שאין דרכו כך, והוא נקרא בצלים סריסים, המשילו אותם לסריס שאינו מוליד. ולא יזרעו המין הזה אלא במקום משקה, ומפני זה אמר בהפכו: ושל בעל" (פירוש המשנה). 114) בין שזרעו לזרע. שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא), ובין שזרעו לירק שהולכים בו אחר לקיטה (למעלה הלכה יד – "משנה ראשונה"). 115) שלש השקאות. מפני שישקו אותם לימים ידועים. וראה שם. 116) שאף־על־פי שבבצלים הלכו אחר לקיטה כירק, ובפול המצרי שנטעו לזרע הלכו אחר גמר פריו, וכשנטעו לירק הלכו בו אחר הלקיטה – כיון שהם צריכים הרבה מים ומנע מהם, הרי הם כתבואה וקיטנית שהלכו בהם אחר עונת המעשרות, כנ"ל הלכה ט (משנה ראשונה ותפארת ישראל).

16 **יח. הַדְּלוּעִין[117] שֶׁקִּיְּמָן לְזֶרַע[118]: אִם הֶקְשׁוּ[119] לִפְנֵי**
17 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִפְסְלוּ מִלֶּאֱכֹל אָדָם - מֻתָּר לְקַיְּמָן**
18 **בַּשְּׁבִיעִית[120], שֶׁהֵן מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית; וְאִם לָאוּ[121] -**
19 **אֲסוּרִין[122] כְּסִפְיחֵי שְׁבִיעִית[123]. וְכֵן הַיְּרָקוֹת[124] כֻּלָּן**
20 **שֶׁהֶקְשׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - מֻתָּר לְקַיְּמָן**
21 **בַּשְּׁבִיעִית[125]; וְאִם הָיוּ רַכִּים - אָסוּר לְקַיְּמָן מִשּׁוּם**
22 **סְפִיחִים[126]. אֵין[127] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשָׁרֵשׁ[128] אֶת**
23 **הַלּוּף[129], אֶלָּא מַנִּיחוֹ בָּאָרֶץ כְּמוֹת שֶׁהוּא; אִם צָמַח**
24 **לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר[130]. וְאֵין[131] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**
25 **לְשָׁרֵשׁ אֶת הַקִּנְדֵּס[132], אֶלָּא גּוֹזֵז בֶּעָלִין[133]; וְאִם**
26 **צָמַח לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר[134].**

117) שם משנה י. 118) כתב רבינו כן, כיון שמשום כך באו הדלועין לידי קושי, אבל הוא־הדין אם זרען לירק, והוקשו (משנה ראשונה). 119) יבשו (פירוש המשנה).
120) ולזרעם לאחר שביעית, ואין בהם האיסור של "לאכלה ולא לזריעה" כבפירות שביעית (ע"פ פירוש המשנה שם, ועיין שבת הארץ). וגם אין בהם מצות ביעור, ראה להלן שם (תפארת ישראל). 121) כלומר, שלא הוקשו.
122) באכילה. 123) שאסורים באכילה (למעלה הלכה ב), ויש בהם גם איסור זריעה, שהרי מן התורה הם מותרים באכילה, ואני קורא בהם: "לאכלה ולא לזריעה", ראה למעלה. 124) תוספתא שם פ"ב הלכה יא. 125) ומה שאמרנו (למעלה הלכה יב) שבירק הולכים אחר לקיטה, זהו כשלא הוקשה קודם שביעית. 126) [כלומר, אסור לקיימן לזרע, מפני שהם ספיחי שביעית שאסורים בזריעה, כמבואר למעלה]. ובתוספתא שם: "אסור לקיימן מפני מראית העין", ועפ"ז פירש הכסף־משנה: אסור לקיימן משום ספיחי שביעית, כלומר, אף־על־פי שהיה ראוי לומר שמותר לקיימן כמו שמותר לקיים הספיחין – אסור לקיימן מפני מראית העין, מתוך שהם רכים יבואו לומר שנזרעו בשביעית. והפיסקא הסמוכה, "אין מחייבין לשרש את הלוף" מוכיחה כפירושו. 127) תוספתא שם. 128) לעקור. 129) לפי שדרכו של לוף לגדל בקרקע שלש שנים (כלאים פ"ב משנה ה), ואין כאן מראית העין (תוספתא כפשוטה). 130) כיון שיש בו רוב היתר. וראה להלן סוף הלכה כא, ולמעלה בהלכה ח, ובתוספתא כפשוטה. 131) תוספתא שם הלכה יב. 132) הוא מין ממיני הקוצים והדרדרים (רע"ב לכלאים פ"ה משנה ח ו'תוספות יום־טוב' לעוקצין פ"ג משנה ב). ואף הוא מתקיים הרבה זמן בארץ אלא שמגדל עלים בכל שנה (תוספתא כפשוטה). 133) שהרי העלין רכין ואסור לקיימן מפני מראית העין, אף־על־פי שצמחו

מדבר של היתר, כיון שהדבר המותר אינו גלוי אלא טמון בארץ (שם). 134) כנ"ל.

יט. לוּף[135] שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית[136] וְכֵן בְּצָלִים שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית הַקִּיצוֹנִים[137] וּפוּאָה[138] שֶׁנִּגְמְרוּ לִפְנֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר לְעָקְרָן בַּשְּׁבִיעִית בְּקַרְדֵּמוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[139].

135) שביעית פ"ה משנה ד, כבית־הלל ולא כבית־שמאי. 136) "זה הדבר, כשישלם הלוף קודם שביעית ולא נשאר בו אלא לחפור עליו ולעקור הבצלים" (פירוש המשנה). 137) "מיוחדות לזמן הקיץ" (שם). 138) הוא עץ אדום צובעים בו צבע אדום. ובין פואה של עידית, כלומר הפואה הטובה, שלא התירו בית־שמאי לעקרה אלא על ידי שינוי, ובין פואה של צלעות, שיש לה צלעות, והיא בעומק הארץ ואי־אפשר לעקור אותם בכלי עץ אלא בברזל, ומודים בה בית־שמאי. 139) כיון שמוכח שאין כוונתו לעבודת הארץ (משנה ראשונה).

כ. הַבְּצָלִים[140] שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים בַּשְּׁבִיעִית וְצָמְחוּ: כָּל זְמַן שֶׁהֵעָלִין שֶׁלָּהֶן יְרֵקִין - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[141]; וְאִם הִשְׁחִירוּ - הֲרֵי הֵן כִּנְטוּעִין בָּאָרֶץ, וְאוֹתָן הֶעָלִין אֲסוּרִין מִשּׁוּם סְפִיחִין. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - הַבְּצָלִים עַצְמָן בְּהֶתֵּרָן עוֹמְדִין[142].

140) שם פ"ו משנה ג, כחכמים ולא כרבי חנינא בן אנטיגנוס. ומדובר בבצלים תלושים מערב שביעית. ודרכם של בצלים, כשלחות יורדת עליהם - הם מצמיחים עלים. וראה במשנה ראשונה. 141) "כל זמן שהן ירוקין, כאילו הם מן הפרי עצמו ומותר לאוכלן" (פירוש המשנה). 142) בירושלמי שם: כיני מתניתין, שחורין אסורין וירוקין מותרין. כלומר "אסורין" ו"מותרין" שאמרו במשנה, עולה על העלים ולא על הבצלים עצמם (רדב"ז). ובנדרים נט: "אמר ליה, מי סברת על עיקר קתני (כלומר, על הבצלים), אתוספת קתני אסורין (כלומר, על העלים). וראה בפאת־השולחן.

כא. בָּצָל[143] שֶׁעָקְרוֹ בַּשְּׁבִיעִית וּנְטָעוֹ בַּשְּׁמִינִית וְרַבּוּ גִּדּוּלָיו עַל עִקָּרוֹ - הֶעֱלוּ גִּדּוּלָיו אֶת עִקָּרוֹ וְהֻתַּר הַכֹּל; הוֹאִיל וּשְׁבִיעִית אֲסוּרָה עַל יְדֵי קַרְקַע[144], כָּךְ נְטִילָתָהּ[145] עַל יְדֵי קַרְקַע[146].

143) שם נז: "ישמעאל, וכו', העלה בידו (= שאל), בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו (היתר) על עיקרו וכו'", ולהלן שם נח: "למימרא דגידולי היתר מעלין את האיסור וכו', ודלמא במדוכנין (כלומר, שטחנו ודכו את הבצלים, ולכן נתבטלו בגידולים, אבל בלאו־הכי הבצלים אסורים), חשוד על השביעית קתני (וממילא לא טחן את הבצלים, כיון שלא אכפת לו מן האסור), וכו'. אמר רבי יצחק, שניא שביעית, הואיל ואסורה ע"י קרקע, בטילתה נמי ע"י קרקע". ומשמע שמסקנת הגמרא היא, שהבצלים בטלים בגידוליהם, אף כשאינם מדוכנין. וכן הוא בירושלמי שביעית פ"ו הלכה ג: "בצל שעקרו (בשביעית) ושתלו (בשמינית), וכו', רבי זירא אמר מכיון שרבה עליו חדש (כלומר, הגידולים) מותר. רבי לא ורבי אימי תרוויהון אמרו אסור וכו'. רבי אבהו וכו', שאלון ליה באילין בוצלייא, והורי להון הדא דר' זעירא וכו', חמתון סמיכין עלוי, אמר לון, אני לא אמרתי אלא במרוכנין (כמו "במדוכנין" בבבלי הנ"ל), אמר רבי יהודה בן פזי, אנא ידע ראשה וסופה, כד דשמע (רבי אבהו) רבי לא ורבי אימי פליגין (ואוסרים הבצלים), שרע מינה (הסתייג מהיתרו. אבל לעולם מתיר רבי אבהו אף בשאינם מדוכנין)". והראב"ד השיג והתיר את הבצלים רק כשהם מדוכנים. וראה בכסף־משנה ורדב"ז. 144) שנאמר: ושבתה הארץ. 145) בנדרים שם: "בטילתה", ושמא יש לגרוס כן גם בדברי רבינו. 146) מה־שאין־כן בערלה שאיסורה תלוי בזמן (פ"י מהלכות מעשר שני הלכה טז), וכלאים שאיסורם תלוי בתערובת (פ"ה מהלכות כלאים הלכה כד). וראה בר"ן שם.

כב. הַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית[147] - לֹא יַאסְפֵם כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסֵף בְּכָל שָׁנָה[148]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר[149]. וְאִם בָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאִילָן אוֹ שֶׁבָּצַר כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים - לוֹקֶה[150].

147) בלי הבדל בין מופקר לבין משומר, ראה למעלה בהלכה א. 148) אלא בשינוי. 149) שאין הכוונה שלא יבצרנו כלל, שהרי נאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", אלא הכוונה, לא תבצרנו כדרך שבוצרים פירות שאר שנים. וכהדיעה השניה בתורת־כהנים בהר פרק א הלכה ג, ראה למעלה הערה ט. 150) ראה למעלה שם.

כג. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה?[151] תְּאָנִים[152] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין קוֹצִין[153] אוֹתָן בַּמַּקְצֶה[154], אֲבָל מְיַבְּשָׁן בְּחָרְבָּה[155] וְלֹא יִדְרֹךְ עֲנָבִים בַּגַּת[156], אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֵבָה[157]. וְלֹא יַעֲשֶׂה[158] זֵיתִים בְּבֵית הַבַּד[159], אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא[160] וּמַכְנִיס לְתוֹךְ בַּד קָטָן בְּיוֹתֵר[161], וְטוֹחֵן בְּבֵית הַבַּד[162] וּבְקֹטֶב[163] וּמַכְנִיס לְבַד קָטָנָה[164]. וְכֵן בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים, כֹּל שֶׁיָּכוֹל לְשַׁנּוֹת - מְשַׁנֶּה.

151) כלומר, כיצד משנה מדרך הבוצרים. 152) שביעית פ"ח משנה ו. 153) שוטחים לייבש. 154) שם מקום ששם שוטחין עליו שטחי התאנים והענבים (פירוש המשנה). 155) כלומר, בחורבה (מלאכת שלמה לדעת רבינו). 156) כדרכן. 157) כלי שלשין בו העיסה (שם). 158) (תוספות יו"ט ומלאכת שלמה). 159) יקב שדורכים בו הזיתים (שם). ובמשנה שם: "ואין עושין זיתים בבד ובקוטב" (קוטב הוא בד קטן – כסף־משנה). [ולדעת ה"חזון איש" יש להוסיף בדברי רבינו כאן "ובקוטב" שנכתבה בסמוך בטעות, ראה להלן. ומה שאמרו בירושלמי (שם הלכה ו) "ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי, ורבותינו התירו לעשות בקוטבי", אין הכוונה לדברי תנא־קמא בעשיית הזיתים בתחילה, אלא לסוף המשנה בדברי ר' שמעון, ראה להלן]. 160) במכתשת, בבית הבד או בקוטב, ראה למעלה. 161) היא "הבודידה" (כסף־משנה) וכדעת תנא־קמא במשנה שם: "אבל כותש הוא ומכניס לבודידה" (אבל להכניס בקוטב, שהוא בד קטן, וגדול מן הבודידה – אסור, כנ"ל). 162) כדעת רבי שמעון במשנה

שם, שאמר: "אף טוחן הוא בבית הבד", וכן פסקו בירושלמי שם [וראה להלן שהכוונה לטוחן אחר שכבר נכבש, והוציא השמן הראשון והשני]. 163) תיבה זו איננה בדפוס רומי, ולא היתה לפני מהר"י קורקוס וכסף־משנה, וראה בפאת־השולחן. [ולפי מה שכתבנו למעלה בשם "חזון איש" נראה שנשתרבבה לכאן בטעות מסוף השורה הקודמת: "ולא יעשה זיתים בבית הבד", ושם מקומה]. 164) [הוא הקוטב (כסף־משנה). וכן אמרו בירושלמי שם: "רבי יוחנן הורי (=הורה) לאילין דבית רבי ינאי לטחון בריחיים (כלומר: בבית הבד) כר' שמעון ולעשות בקוטבי כרבנן", והם רבותינו, למעלה שם, שהתירו לעשות בקוטבי, והיינו לאחר שכבשו וטחנו בריחיים. שכן היתה מלאכת עשיית השמן: בתחילה כותשים את הזיתים ונותנם לסל ומוציאים שמן ראשון, ואחר כך טוענים אותם תחת קורת בית הבד להוציא שמן שני, ואחר כך טוחנם בריחיים ומכניסם שוב לבית הבד להוציא מהן שמן שלישי (משנה במנחות פו.). ומסתבר כי תפוקת השמן השני שאחר הכתישה, היא נוחה יותר מהתפוקה השלישית שלאחר הטחינה בריחיים, ולפיכך נהגו בתפוקה הראשונה לעשות גם בבד וגם בקוטב, אבל התפוקה השניה, שהיא קשה, אין עושים אותה אלא בבית הבד ולא בקוטב. ולפיכך "כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר", היא הבודידה, שרק בה הוא משנה מדרך הבוצרים, אבל לאחר הטחינה בריחיים מכניס גם לתוך בד קטן (=קוטב), שגם בו הוא משנה מדרך הבוצרים, הנוהגים לעשות דריכה שלישית זו רק בבית הבד, ובזה מבוארים דברי רבינו על נכון. וראה בר"י קורקוס, בכסף־משנה, בפאת־השולחן ובחזון־איש).

כד. מִצְוַת עֲשֵׂה[165] לְהַשְׁמִיט[166] כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ. וְכָל הַנּוֹעֵל כַּרְמוֹ אוֹ סָג[167] שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכֵן אִם אָסַף[168] כָּל פֵּרוֹתָיו לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. אֶלָּא יַפְקִיר הַכֹּל וְיַד הַכֹּל שָׁוִין[169] בְּכָל מָקוֹם[170], שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ. וְיֵשׁ לוֹ לְהָבִיא[171] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ מְעַט, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִיאִין מִן הַהֶפְקֵר - חָמֵשׁ כַּדֵּי שֶׁמֶן, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה כַּדֵּי יַיִן[172]. וְאִם הֵבִיא יָתֵר מִזֶּה - מֻתָּר[173].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית, שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה". ובספר המצוות (מ"ע קלד) כתב: "שציונו להפקיר כל מה שתצמח". כי לדעת הרמב"ם החיוב להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית הוא על בעל הקרקע ולא "אפקעתא דמלכא", היינו שהתורה הפקירה את שדהו בשמיטה. ונפק"מ למי שלא הפקיר שדהו בשמיטה, אם הוא "אפקעתא דמלכא" מותר להיכנס לשדהו ולקחת הפירות, שהרי התורה עשאתן הפקר. אבל אם הוא חיוב על בעל הקרקע, הרי שאם לא הפקיר וביטל המצוה עדיין אסור להיכנס לשדהו, שהרי אינה הפקר.

(על־פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 287)

165) ראה בספר המצוות, עשה קלד. 166) להפקיר. 167) גדר, מלשון סייג. וראה למעלה פ"ב הערה קט. 168) במכילתא שם: "שלא תאמר, וכי מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים. תלמוד לומר, והשביעית תשמטנה, מגיד שהוא פורץ פרצות (בגדר של שדהו)". אלא שבסוף סיימו שם בלשון זו: "אלא שגזרו חכמים (שלא יפרוץ) מפני תיקון העולם" (שלא יחריב ויקלקל אילנותיו – זית רענן). אבל לגדור בוודאי שאסור (רדב"ז). וכמו כן, לאסוף – אסור. 169) בין עניים ובין עשירים (ירושלמי פאה פ"ו הלכה א, ושביעית שם הלכה ו). 170) בין בשדה ובין בבית (אם אספם לשם). 171) שביעית פ"ה משנה ז. וראה למעלה סוף הלכה א, ולהלן פ"ח הלכה ג. 172) שיערו חכמים כי בדרך כלל צריכה הכמות הזאת למאכל בני ביתו. 173) משנה שם. כלומר, אם אמר שהוא צריך יותר למאכל אנשי ביתו – מותר (משנה ראשונה).

כה. אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[174]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגוֹמֵר. וְנוֹהֶגֶת בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[175].

174) מן התורה (וראה הלכה הסמוכה). ש"כל מצוה שהיא תלויה בארץ, אינה נוהגת אלא בארץ" (קידושין לו:). 175) כי השביעית אינה תלויה בבית המקדש. אולם, בזמן שאין כל יושביה עליה, ואין היובל נוהג, וזה היה גם בזמן הבית השני, יתכן כי אינה נוהגת אז מן התורה, וראה להלן פ"י הלכה ט. וכן גבי תרומות ומעשרות, כתב רבינו (פ"א מהלכות תרומות הלכה א) שנוהגים בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, ואף־על־פי־כן כתב (שם הלכה כו) שאפילו בימי עזרא לא נהגו אלא מדרבנן, לפי שלא באו כולם לארץ ישראל, וראה בכסף־משנה ובפאת־השולחן.

כו. כֹּל[176] שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב[177] - אָסוּר בַּעֲבוֹדָה, וְכָל הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה. וְכֹל שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בּוֹ אֶלָּא עוֹלֵי מִצְרַיִם בִּלְבַד, שֶׁהוּא מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר[178] וְעַד אֲמָנָה[179], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּעֲבוֹדָה[180] בַּשְּׁבִיעִית - הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ מֻתָּרִים בַּאֲכִילָה[181]. וּמֵהַנָּהָר וּמֵאֲמָנָה וָהָלְאָה - מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה[182] בַּשְּׁבִיעִית.

176) שביעית פ"ו משנה א. 177) וכזיב עצמה לא החזיקו בה, ודינה כחוץ למקום שהחזיקו בו עולי בבל (הלכות תרומות שם הלכה ח, ופי"ג מהלכות מעשר הלכה ג). 178) והוא נחל מצרים (הלכות תרומות שם). 179) והוא אמנום (שם). 180) מדרבנן, כבהלכה הקודמת. 181) כן מפרש רבינו מה ששנינו שם: "נאכל אבל לא נעבד" (ועיין שם בפירוש המשנה), שכיון שאין

שביעית נוהגת שם אלא מדרבנן, לא גזרו שם על הספיחין. 182) אפילו מדרבנן.

כז. סוּרְיָא[183], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ מִן הַתּוֹרָה[184], גָּזְרוּ עָלֶיהָ שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה[185] בַּשְּׁבִיעִית כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי[186] שֶׁלֹּא יַנִּיחוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיֵלְכוּ וְיִשְׁתַּקְּעוּ שָׁם. אֲבָל עַמּוֹן וּמוֹאָב וּמִצְרַיִם וְשִׁנְעָר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם חַיָּבוֹת בְּמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[187] - אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן[188].

183) שם משנה ב, כחכמים וכרבי עקיבא, וראה בהלכות תרומות שם הלכה ט, איזו היא סוריא. 184) אפילו בפני הבית בשום זמן, בניגוד למקומות בארץ ישראל שלא כבשום עולי בבל – שהיו חייבים בשביעית מן התורה, בשעה שהחזיקו בה עולי מצרים. 185) במחובר לקרקע (משנה שם, וראה להלן פ"ח הלכה ט). 186) ירושלמי שם. 187) כנ"ל בהלכות תרומות שם הלכה א. 188) ידים פ"ד משנה ג. וטעמו של דבר, כיון שרוב ישראל הולכין ושבין שם, ולכן חייבו במעשרות. אבל בשביעית שהחשש הוא שמא ישתקעו שם, כנ"ל, לא חששו אלא בסוריא, שיצאה מכלל חוץ לארץ, אף־על־פי שלהיות כארץ ישראל לא הגיעה (שם, הלכה ג), אבל בעמון ומואב ומצרים ושנער (=בבל) שהן כחוץ לארץ לכל דבר (שם), אין חשש שמא ישתקעו שם.

כח. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[189] - שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ מִדִּבְרֵיהֶם[190]. וּסְפִיחֵי סוּרְיָא וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה; לֹא יִהְיוּ אֲרָצוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם[191].

189) היא ארץ סיחון ועוג. 190) צריך עיון, מה טעם הנהיגו בה שביעית. 191) כלומר, ששביעית נוהגת שם, וספיחין מותרים, למעלה בהלכה כו.

כט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקָּנָה קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[192] וּזְרָעָהּ בַּשְּׁבִיעִית - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין[193]; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל הַסְּפִיחִין אֶלָּא מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[194], וְהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵינָן מְצַוִּין עַל הַשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁנִּגְזֹר עֲלֵיהֶם.

192) אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל, שספיחין של ישראל אסורים בו (למעלה שם). 193) יש שמביאים ראיה מסנהדרין צא. שאמרו בבני כנען שבאו לדון עם ישראל והניחו שדותיהם (הם מפרשים ששדותיהם היו בארץ ישראל כשהן זרועות, ואותה שנה שביעית היתה – כסף־משנה בשם כפתור ופרח). 194) כנ"ל בהלכה ב. אבל קדושת שביעית יש בהם, שהרי אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מידי קדושתה (למעלה בהלכות תרומות שם הלכה י, ועיין שם בהערות).

ל. עֲיָרוֹת[195] אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַסְּמוּכוֹת לַסָּפָר[196] - מוֹשִׁיבִים עֲלֵיהֶם נֶאֱמָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָפוּצוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְיָבוֹז פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[197].

195) תוספתא שביעית פ"ד הלכה ח. 196) לגבול.

197) כלומר, והרי שנינו שאין מאכילין לגוי פירות שביעית (להלן פ"ה הלכה יג, ובהערות שם), משום שנאמר: לכם, ולא לאחרים (ספרא פר' בהר פרק א הלכה ו). ובמקומות שאינם סמוכים לספר, שרובם ישראל ומיעוטם גויים - לא חששו למיעוט (רדב"ז).

יום שלישי ח' תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שפירות שביעית מותר לאכלן וליהנות מהם. שלא ישנה ברייתן. פירות שביעית אם מוציאין אותם לחו"ל, ואם מאכילין לגוי. אם פוסקין לאשה פירות שביעית. ואם אוספין הפירות כשהם בוסר. ודין מאימתי מותר לאכול פירות האילן בשדה שביעית. מאימתי אין קוצצין האילן. ואם מותר לרחוץ במרחץ שהסיקוהו בתבן שביעית. ודין הקליפין והגרעינין שמותרין בתרומה לזרים. הצורר תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל.

א. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[2] נִתְּנוּ לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה וּלְסִיכָה[3] וּלְהַדְלָקַת הַנֵּר וּלְצָבִיעָה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[4]: תִּהְיֶה[5] - אַף לְהַדְלָקַת נֵר וּלְצָבַע בָּהּ צֶבַע.

2) שביעית פ"ח מ"ב. 3) שנאמר (ויקרא כה, ו): והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וסיכה כשתיה, ושתיה בכלל אכילה (פי"א מהל' תרומות ה"א). וראה שם בפ"י ה"ב ובהערות שם, שדעת רבינו שסיכה כשתיה, מן התורה. וראה להלן בהי"א. 4) 'ספרא' פרשת בהר פ"א ה"י. 5) כל הפסוק: "תהיה כל תבואתה לאכול" (שם, ז).

ב. לַאֲכִילָה וּלְשִׁתִּיָּה כֵּיצַד? לֶאֱכֹל[6] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל, וּלְשִׁתּוֹת[7] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, כְּדֵין תְּרוּמָה[8] וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[9].

6) משנה, שם. 7) תוספתא שם פ"ו ה"א. 8) ראה בהל' תרומות, שם. 9) ראה בפ"ג מהל' מעשר שני הי"א.

ג. וְלֹא יְשַׁנֶּה פֵּרוֹת מִבְּרִיָּתָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[10]. דָּבָר[11] שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל חַי - לֹא יֹאכְלֶנּוּ מְבֻשָּׁל, וְדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל מְבֻשָּׁל - אֵין אוֹכְלִין אוֹתוֹ חַי. לְפִיכָךְ[12] אֵין שׁוֹלְקִין[13] אָכְלֵי בְּהֵמָה. וְאֵינוֹ מִטַּפֵּל[14] לֶאֱכֹל תַּבְשִׁיל שֶׁנִּפְסַד וְהַפַּת שֶׁעִפְּשָׁה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר[15].

10) כנ"ל בהל' תרומות ובהל' מעשר שני, שם. 11) ב'ירושלמי' שם ה"ב: "שביקש לוכל תרדין חיין או לכוס חיטין חיות (ודברים אלו הם דבר שדרכו להאכל מבושל), אין שומעין לו". ומה שכתב: "דבר שדרכו לאכול חי, לא יאכלנו מבושל", נלמד ממה שאין שולקין מאכל בהמה דלהלן. 12) כלומר, לפי שאין משנים פירות שביעית מברייתם, כנ"ל. 13) 'ירושלמי' שם ה"א. וראה להלן בסוף הי"א. 14) 'ירושלמי' שם ה"ב. 15) בהל' מעשר שני, הביאו רבינו (פ"ג הי"א), אבל בתרומה אף־על־פי שכן הוא בתוספתא תרומות (פ"ט ה"י), אין זה בדברי רבינו בהל' תרומות.

ד. וְאֵין מְבַשְּׁלִין[16] יָרָק שֶׁל שְׁבִיעִית בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה, שֶׁלֹּא יְבִיאֻנוּ לִידֵי פְּסוּל[17]. וְאִם בִּשֵּׁל[18] מְעַט וַאֲכָלוֹ מִיָּד - מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחָן כְּדֵי לָבוֹא לִידֵי פְּסוּל.

16) שם מ"ז, כתנא־קמא (הוא רבי מאיר, כמו שנראה בזבחים צ:), ולא כרבי שמעון. ואף־על־פי שב'ירושלמי' (שביעית שם) פסקו כרבי שמעון - סמך רבינו על דעת הבבלי בעירובין מו, ב - שלא הכריעו בפלוגתת רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כמי (כסף־משנה), והרי כאן במשנתנו לא נזכר רבי מאיר, והרי זה כסתם משנה, ועי' רידב"ז שם. 17) כלומר, אם יטמא התבשיל ויצטרך לשרוף התרומה (כדין תרומה טמאה) יצטרך לשרוף גם את השמן, ונמצא גורם הפסד לפירות שביעית (פירוש המשנה). וכן נראה מדברי רבינו כאן, שהביא הלכה זו בהל' שמיטה, ובפרק זה הדן באכילת פירות שביעית, הרי שהחשש הוא שמא יפסיד פירות שביעית, אבל הר"ש מפרש, שהתרומה תבוא לידי פסול אחר זמן הביעור, וכן נראה בזבחים עו, א. וראה בקובץ "אמנה" מעמ' פט ואילך. 18) 'ירושלמי' שם. רוצה לומר שאם רצה לבשל מעט, מותר לו לעשות כן (כסף־משנה). שבמעט אין חשש שיבוא לידי טומאה.

ה. פֵּרוֹת[19] הַמְיֻחָדִין לְמַאֲכַל אָדָם - אֵין מַאֲכִילִין אוֹתָן לַבְּהֵמָה לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת. הָלְכָה הַבְּהֵמָה מֵאֲלֵיהָ לְתַחַת הַתְּאֵנָה וְאָכְלָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִירָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ[20] לֶאֱכֹל.

19) תוספתא שם פ"ה ה"כ. וכן הוא ב'ספרא' שם ה"ז. 20) כלומר, אף המיוחד למאכל אדם. [וראה בנדרים נה. שתבואה היא מחמשת מיני דגן, הרי שמדובר במאכל אדם, וראה עוד להלן פ"ז ה"א].

ו. לְסִיכָה כֵּיצַד? לָסוּךְ[21] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ יַיִן וָחֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יְפַטֵּם[22] אֶת הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יָסוּךְ[23] בַּמֶּרְחָץ[24], אֲבָל סָךְ הוּא מִבַּחוּץ וְנִכְנָס[25].

21) שביעית שם, מ"ב. 22) 'ירושלמי' שם, ותוספתא שם פ"ו הי"ג. ופיטום הוא, ששמים בשמן שרשי בשמים. והם מוציאים אותו מכלל מאכל ועושים אותו לשמן משחה (פי"א מהל' תרומות ה"ג). 23) 'ירושלמי' שם סוף ה"ב. וראה בתוספתא דמאי סוף פ"א (משנה־למלך). 24) שזה בזיון לפירות שביעית. 25) שכיון שסך את השמן ונבלע בגופו, שוב אין כאן בזיון.

ז. שֶׁמֶן[26] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין חוֹסְמִין[27] בּוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל, וְאֵין סָכִין אוֹתוֹ בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת[28]. נָפַל[29] עַל בְּשָׂרוֹ - מְשַׁפְשְׁפוֹ[30] בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ בְּתוֹךְ הַמִּנְעָל[31], אֲבָל סָךְ הוּא רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ הַמִּנְעָל. וְסָךְ גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי קָטֶבְלִיָּא[32].

26) תוספתא שם ה"י. 27) כלומר, אין סותמין ומקשין בו סדקי התנור, שלא ניתן שמן של שביעית אלא לסיכת אדם בלבד. 28) [כלומר, בסתם ידים (בלי נטילת ידים תחילה), שהן שניות לטומאה (פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ח), שכשהן נוגעות במשקה עושים אותו ראשון לטומאה (שם ה"י), ונמצא ממעט באוכלי השמן, שהרי האוכלים חולין על טהרת תרומה או על טהרת הקודש, לא יאכלו ולא ישתו שמן זה, שנטמא בידים טמאות, וכן אמרו בתרומה שאין מבשלים יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו (תרומות פי"א מ"א, ופי"א מהל' תרומות ה"ד), שאין הכל שותים יין מבושל והרי הוא ממעטו משותיו ('ירושלמי' שם, ועי' רדב"ז שם), והוא־הדין לשביעית, כנ"ל. ודין זה לא יתכן במשקה אחר של שביעית, שהרי אינו נוגע בו בידיו, והכלי אינו טמא בנגיעת הידים בו (ברכות נב.), וכשאוכל פירות של שביעית בידים טמאות אינם טמאים, שהרי "אין שני עושה שלישי בחולין" (שם), אבל הסך שמן של שביעית בידים טמאות, הרי הוא ראשון לטומאה, כנ"ל. ומה שאמרו בסוכה (לט.) "הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה", ולא אסרו ליטול אתרוג של שביעית, מפני שהוא מכשירו, כשם שאסרו אתרוג של תרומה טהורה (שם לה:) — שאיסור הכשרה אינו אלא משום שגורם טומאה, וזה אינו אלא בתרומה שכתוב בה "משמרת", אבל בשביעית לא נאמר "משמרת" ולא אסרו גרם הפסד (מהרי"ט ח"א סי' פג), ואם אם נחליט שדעת רבינו שגרם הפסד בפירות שביעית אסור, משום שלא נאמר בה בלשון לא־תעשה (ראה בשבת קכ:) אלא בלשון 'עשה' "לאכלה" (ראה למעלה הערה טז, וב"אמנה" שם), יש מקום לומר שלא החמירו בהכשרה, אלא בתרומה שנפסדת לגמרי על ידי הטומאה, אבל בשביעית שאינה נפסדת על ידי הטומאה, אלא מתמעטת מכמה אוכלים הנזהרים בטהרה — לא החמירו כל כך. וראה בקונטרס־אחרון לשבת הארץ, שם]. 29) תוספתא, שם. 30) כלומר, סך אותו, כרגיל, מפני שכבר נתחלל השמן. וראה בהל' תרומות שם ה"ז. 31) שמא ישפך מן השמן על הנעל, ונמצא מאבד פירות שביעית. וראה שם ה"ו. 32) היא טבלא של שיש. ואף־על־פי שהיא חדשה, אינו חושש שמא אגב התעגלותו נסוך מעט מן השמן על השיש. אבל לא יתן מן השמן על השיש כדי להתעמל עליו, ראה שם.

ח. לְהַדְלָקַת הַנֵּר כֵּיצַד? שֶׁמַּדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּשֶׁמֶן שְׁבִיעִית עַצְמוֹ. מְכָרוֹ[33] וְלָקַח בּוֹ[34] שֶׁמֶן אַחֵר אוֹ שֶׁהֶחֱלִיף[35] שֶׁמֶן בְּשֶׁמֶן - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִים בְּהַדְלָקָה; שֶׁאֵין מַדְלִיקִין בִּדְמֵי שְׁבִיעִית[36]. וְלֹא יִתֵּן[37] הַשֶּׁמֶן לְתוֹךְ הַמְּדוּרָה[38], אֶלָּא מַדְלִיקוֹ בְּנֵר.

33) תוספתא, שם הי"ד. 34) בדמי השמן שמכר. 35) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 36) שהרי רק בשמן מותר להדליק, לפי שהוא עומד להדלקה, אבל באוכלין אחרים של שביעית, אסור להדליק, ודמי שביעית אינם נתפסים בקדושת השמן, אלא בקדושת שביעית סתם, שיש בה גם דברים שאסורים בהדלקה. 37) תוספתא, שם. 38) כיון שאין דרך להסיק מדורה בשמן, והרי אין משתמשין בפירות שביעית שלא כדרכן, כנ"ל.

ט. לִצְבִיעָה כֵּיצַד? דְּבָרִים[39] שֶׁדַּרְכָּן לִצְבֹּעַ בָּהֶן, אַף

19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39

עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכְלֵי אָדָם - צוֹבְעִין בָּהֶן לְאָדָם[40]. אֲבָל אֵין צוֹבְעִין לַבְּהֵמָה מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, אֲפִלּוּ מַאֲכְלֵי בְּהֵמָה; שֶׁאֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עַל צִבְעֵי בְּהֵמָה[41].

39) ירושלמי שביעית פ"ח ה"א. 40) לצורך בן אדם. 41) שכשלמדו מפי השמועה שפירות שביעית ניתנים לצביעה (כנ"ל ה"א), לא למדו אלא לצבעי אדם, ולא לצבעי בהמה, ואף־על־פי שלענין אוכלין חלה קדושת שביעית אף על אוכלי בהמה, כדלהלן בהי"א (כסף־משנה).

י. מִינֵי כִבּוּסִים[42], כְּגוֹן בּוֹרִית וְאָהָל[43] - קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[44] חָלָה עֲלֵיהֶן וּמְכַבְּסִין בָּהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם - לְכָל צָרְכִיכֶם[45]. אֲבָל אֵין מְכַבְּסִין[46] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְאֵין עוֹשִׂין[47] מֵהֶם מְלוּגְמָא[48]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה - וְלֹא לִמְלוּגְמָא, וְלֹא לִזְלוּף, וְלֹא לְהָקִיא[49], וְלֹא לְמִשְׁרָה[50], וְלֹא לִכְבִיסָה.

42) שמכבסים בהם, ואינם ראויים לאכילה. וראה להלן. 43) מיני צמחים. וראה ב'תוספתא כפשוטה' עמוד 550. 44) ירושלמי שם פ"ז ה"א. ובגליון הרמב"ם, הוגה בשם נוסח אחר "אין קדושת שביעית חלה עליהן", אבל בכל הדפוסים הישנים ובחמשה כתבי־יד, הגירסא כמו שלפנינו ('תוספתא כפשוטה' שם הערה 17). 45) דעת רבינו שבורית ואהל הנאתם וביעורם שווה, שאינם מתקלקלים מיד ('פאת השולחן'). 46) תוספתא שביעית פ"ו הכ"ה, כחכמים ולא כרבי יוסי. 47) ברייתא בבא־קמא קב, א. 48) רפואה. 49) שם: "לעשות ממנה אפיקטוזין". 50) כלומר, להשרות פשתן ביין של שביעית. ובגמרא שם: ורבנן נמי הכתיב: לכם (כלומר, ומדוע לא התירו משרה וכבוסה), "לכם" דומיא ד"לאכלה", במי שהנאתו וביעורו שוין, יצאו משרה וכבוסה שהנאתן אחר ביעורן. וראה למעלה בבורית ואהל.

יא. כְּלָל גָּדוֹל[51] אָמְרוּ בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן חִטִּים תְּאֵנִים וַעֲנָבִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא אוֹ רְטִיָּה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אֲפִלּוּ לְאָדָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֶם לְאָכְלָה - כֹּל שֶׁהוּא מְיֻחָד לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וְלֹא לִרְפוּאָה[52]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם[53], כְּגוֹן קוֹצִין וְדַרְדָּרִין[54] הָרַכִּים - עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא לְאָדָם[55], אֲבָל לֹא לַבְּהֵמָה[56]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה[57], כְּגוֹן הַסִּיאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרְנִית - הֲרֵי הוּא תָּלוּי בְּמַחְשַׁבְתּוֹ: חָשַׁב עָלָיו לְעֵצִים - הֲרֵי הוּא כָּעֵצִים[58]; לַאֲכִילָה[59] - הֲרֵי הוּא כַּפֵּרוֹת[60]. לְמַאֲכַל אָדָם וּלְמַאֲכַל בְּהֵמָה - נוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי מַאֲכַל אָדָם, שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא[61], וְחֲמָרֵי מַאֲכַל בְּהֵמָה, שֶׁאֵין שׁוֹלְקִין אוֹתוֹ[62].

51) שביעית פ"ח מ"א. 52) כבסוף הלכה הקודמת. 53) אלא למאכל בהמה. 54) ראה למעלה פ"ד הי"ח. 55) "שנאמר לכם לאכלה, המיוחד לכם הוא שיהיה לכם לאכלה בלבד (ולא למלוגמא), וזולתו (שאינו מיוחד לכם אלא לבהמה) לאכלה ולמלוגמא" (פירוש המשנה). 56) שנאמר: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול - לאכול לבהמה ולא לעשות לה מלוגמא (רע"ב). 57) כלומר, לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה. 58) ולא חלה עליהם קדושת שביעית כלל. 59) של אדם. 60) שיש בהם קדושת שביעית. 61) ירושלמי שם. 62) כנ"ל ה"ג. ובפירוש המשנה שם פירש בענין אחר, אבל במהדורה בתרא שם - כלפנינו (ראה הר"ש ליברמן במבוא להלכות ה'ירושלמי' להרמב"ם עמ' ז בשם הגהות כת"י ניו יורק למשניות דפוס ניאפולי. וכן הוא בפירוש המשנה כת"י ירושלים). וראה להלן בפ"ז הי"ד, שאם לא חשב עליהם כלל, כיון שאינם כעצים, חלה עליהם קדושת שביעית, ועיי"ש ב'כסף משנה'.

יב. מֵתָר[63] לִמְכֹּר[64] אָכְלֵי אָדָם וְאָכְלֵי בְּהֵמָה וְלִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי אָדָם; אֲבָל אֵין מוֹכְרִין אָכְלֵי בְּהֵמָה לִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה אַחֶרֶת[65], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מוֹכְרִין אָכְלֵי אָדָם לִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה. וְאִם לָקַח[66] בָּהֶן אוֹ הֶחֱלִיף בָּהֶן אָכְלֵי אָדָם בְּאָכְלֵי בְּהֵמָה - הֲרֵי הֵן כְּאָכְלֵי אָדָם שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶם מְלוּגְמָא לָאָדָם[67].

63) תוספתא שם פ"ה הי"ט, ו'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 64) מעט מעט, כדלהלן בפ"ו ה"א. 65) לפי שדמי פירות שביעית אינם נתפסים בקדושת אותו הדבר שלקחו בו, אלא חלה עליהם קדושת שביעית סתם שהיא מאכל אדם, כדלהלן שם ('תוספתא כפשוטה', וראה למעלה ה"ח). 66) ירושלמי שם. וראה למעלה שם. 67) כבראש ההלכה הקודמת. והוא־הדין אם לקח אוכלי בהמה בדמי אוכלי בהמה, שהרי הן כאוכלי אדם, כמבואר למעלה, ואין עושים מהם מלוגמא לאדם.

יג. פֵּרוֹת[68] שְׁבִיעִית - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ לְסוּרְיָא[69]. וְאֵין מַאֲכִילִין[70] אוֹתָן לֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[71] וְלֹא לְשָׂכִיר[72]. וְאִם הָיָה שְׂכִיר שַׁבָּת[73] אוֹ שָׂכִיר שָׁנָה אוֹ שָׂכִיר חֹדֶשׁ, אוֹ שֶׁקְּצַץ מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו[74] - הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי בֵיתוֹ וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ. וּמַאֲכִילִין אֶת הָאַכְסַנְיָא[75] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[76].

68) שם פ"ו מ"ה. 69) שם, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 70) תוספתא שם ה"כ. 71) שנאמר: לכם לאכלה, לכם ולא לאחרים ('ספרא' פרשת בהר פ"א ה"ו). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 72) שכיר יום. שהוא נראה כמשלם חובו מפירות שביעית, לפי שהרואה אותו זמן קצר בבית, בעל הבית אומר: אין זה מאנשי הבית, ובעל הבית משלם שכירותו בפירות שביעית, ואסור לעשות כן, כדלהלן בפ"ו ה"י. 73) כלומר, שכיר שבע שנים. 74) ראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 75) חיל המלך שהיו גרים בבתי היהודים

יחד עם היהודים. 76) וב'ירושלמי' דמאי פ"ג ה"א: כהדא דתני, "הגרים עמכם" לרבות את האכסניא. רבי לעזר אומר, זו אכסניא של גוי. ולכן מאכילין אותם אף שהם גויים. וראה ב'תוספתא כפשוטה'.

יד. אֵין[77] בֵּית דִּין פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[78], מִפְּנֵי שֶׁזֶּה כְּמְשַׁלֵּם חוֹב מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית; אֲבָל נִזּוֹנֶת הִיא[79] מִשֶּׁל בַּעְלָהּ[80].

77) תוספתא שם הכ"ב. 78) במזונותיה, כשבעלה אינו לפנינו. 79) עצמה. 80) שהרי אין כאן מי שמשלם את החוב, אלא החוב משתלם מעצמו על־ידי־זה שהיא ניזונת בעצמה.

טו. אֵין אוֹסְפִין[81] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּשֶׁהֵן בֹּסֶר[82]; שֶׁנֶּאֱמַר: תֹּאכְלוּ[83] אֶת תְּבוּאָתָהּ - אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה תְּבוּאָה[84]. אֲבָל אוֹכֵל מֵהֶן מְעַט בַּשָּׂדֶה[85] כְּשֶׁהֵם פַּגִּין[86], כְּדַרְכּוֹ[87] שֶׁאוֹכֵל בִּשְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ. וְלֹא יַכְנִיס לֶאֱכֹל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[88].

81) 'ספרא' שם ה"י. 82) לפני שהגיעו לעונת המעשרות, כדלהלן. 83) שם למדו זאת מן הכתוב: תהיה כל תבואתה לאכול. 84) והיינו, משיגיעו לעונת המעשרות, כדלהלן. וזה הוא דרך אכילתן. 85) "כמו שמנהג בני אדם לאכול פירותיהם, ומנהגם כמו כן לאכול הפרי שלא בישל כל צרכו, ועודנו קשה מעט, על דרך שיזדמן להם" (פירוש המשנה). 86) היינו, קודם שהגיעו לעונת המעשרות. 87) כלומר, שאוכל בהן פתו, כדלהלן. 88) שאז הם קרויים "תבואה", וראה למעלה פ"ב מהל' מעשרות ה"ג.

טז. וּמֵאֵימָתַי[89] יִהְיֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשָּׂדֶה בַּשְּׁבִיעִית?[90] הַפַּגִּין שֶׁל תְּאֵנִים - מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ[91] אוֹכֵל בָּהֶן פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן[92]. הַבֹּסֶר[93] - מִשֶּׁיּוֹצִיא מַיִם וְאוֹכְלוֹ[94] בַּשָּׂדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. הַזֵּיתִים[95] - מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ[96] סְאָה שֶׁל זֵיתִים רְבִיעִית[97] שֶׁמֶן פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל[98] בַּשָּׂדֶה. הִכְנִיסוּ חֲצִי לֹג - כּוֹתֵשׁ וְסָךְ[99] בַּשָּׂדֶה. הִכְנִיסוּ שְׁלִישׁ[100] - מֻתָּר לְהַכְנִיס לְבֵיתוֹ, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת.

89) שביעית פ"ד מ"ז. 90) כלומר, שמאז דרך לאכלם מעט בשאר שני שבוע, כנ"ל. 91) "יבהיקו, וישוב גופם חלק. וכן דרך התאנים הפגים, כשיתחיל להכנס המים בתוכם" (פירוש המשנה). 92) נראה שרבינו מפרש שפיסקא זו במשנה עולה על מה שכתוב למעלה לענין שביעית, ולא על מעשר דלהלן שם. 93) שם מ"ח. 94) שם: אוכל בו פתו. 95) שם, מ"ט. 96) צריך לומר: משיכניסו. 97) הלוג. 98) שעדיין אין השמן ראוי לסוך בו. 99) גופו בשמן. 100) כלומר, שהזיתים עושים אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות כשיגמרו, וזה שליש שלהן (פ"ב מהל' מעשר ה"ה).

יז. מֻתָּר[101] לָקֹץ אִילָנוֹת לְעָצִים בַּשְּׁבִיעִית קֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן פְּרִי[102]. אֲבָל מִשֶּׁיַּתְחִיל[103] לַעֲשׂוֹת פְּרִי - לֹא יָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד[104] הָאֹכֶל, וְנֶאֱמַר: לָכֶם לְאָכְלָה - וְלֹא לְהַפְסִיד. וְאִם הוֹצִיא[105] פֵּרוֹת וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי הוֹצִיא פֵּרוֹתָיו, וּבָטַל דִּין שְׁבִיעִית מִמֶּנּוּ.

101) כן משמע ממה שכתב להלן מן המשנה בשביעית. 102) ומדובר באופן שאינו קוצץ דרך השחתה, אלא כשדמי האילן יקרים, שאם לא כן אסור לקצוץ לעולם אפילו בשאר שנים (ראה בפ"ו מהל' מלכים ה"ח) - פירוש המשנה. 103) כבהלכה הסמוכה. 104) פסחים נב, ב. וראה בפירוש המשנה לשביעית שם מ"י. 105) משנה, שביעית שם.

יח. וּמֵאֵימָתַי[106] אֵין קוֹצְצִין הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית?[107] הֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיְּשַׁלְשְׁלוּ[108], וְהַגְּפָנִים - מִשֶּׁיְּגָרְעוּ[109], וְהַזֵּיתִים - מִשֶּׁיָּצוּ[110], וּשְׁאָר כָּל הָאִילָנוֹת - מִשֶּׁיּוֹצִיאוּ בֹּסֶר. וְאֵין קוֹצְצִין[111] אֶת הַכַּפְנִיּוֹת[112] בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֶפְסֵד פְּרִי[113]. וְאִם אֵין דַּרְכָּן[114] לְהֵעָשׂוֹת תְּמָרִים אֶלָּא שִׁיצִּיץ[115] - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתָן כַּפְנִיּוֹת[116].

106) שם. 107) כלומר, מאימתי היא התחלת עשיית פרי. 108) שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. ופירושו "משעה שהענפים נמשכים וגדלים" (פירוש המשנה). 109) "משיעשו להם הגרעינין" (שם). 110) "משעה שיראו בהם הנצנים" (שם). 111) פסחים, שם. 112) "תמרים קטנים שלא בשלו" (רש"י). 113) שהרי סופו לגדול. 114) שם נב, ב. נג, א. מעשה של רבי אילעא. 115) [ר"י קורקוס העתיק "שיציץ" (עיי"ש בדבריו). ונזכרו בפסחים שם (וראה ב'שבת הארץ' שם). והם המכבדות ('אוצר הגאונים' פסחים שם, חלק התשובות עמ' 73), כלומר: האשכולות שבהם תלויים התמרים ('ערוך' ערך מכבד). באופן שכל קיומם של האילנות הללו אינו בשביל הכפניות, שיישארו לעולם כמו שהם, אלא בשביל השיציץ, כלומר, המכבדות]. 116) שהרי עתה אינם פרי, וגם אין סופם לגדול.

יט. אֵין[117] שׁוֹרְפִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה[118]. אֲבָל[119] מַסִּיקִין בְּגֶפֶת וּבְזַגִּין שֶׁל שְׁבִיעִית[120].

117) בשביעית פ"ט מ"ז: מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית, משתרד רביעה שניה (ראה להלן הכ"ג), משמע שקודם לכן אין שורפין אותם (כסף־משנה). 118) ואף אוכלי בהמה חלה עליהם קדושת שביעית כנ"ל ה"ג, וט'. ואף עליהם אמרה תורה: לאכלה, ולא לסחורה. אבל לא גזרו על התבן משום ספיחים, שלא חששו לעוברי עבירה אלא באוכלי אדם ולא באוכלי בהמה. ראה למעלה פ"ד ה"ד ובהערות שם, וברדב"ז. 119) תוספתא שם פ"ו הט"ז. 120) שאינם אוכל כלל, והרי הם כעצים, שאין בהם קדושת שביעית.

כ. מֻרְחָץ[121] שֶׁהֻסְקָה[122] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית - מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ[123] בְּשָׂכָר[124]. וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא -

אָסוּר; שֶׁמָּא יַסִּיקוּ בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים[125] בִּשְׁבִילוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רֵיחָהּ נוֹדֵף, וְנִמְצְאוּ מַפְסִידִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

121) שם פ"ח מי"א. 122) בדיעבד, שהרי אין שורפין תבן וקש של שביעית, כנ"ל (כסף־משנה). 123) בדיעבד. שהרי כבר נשרפו התבן והקש (שם), ואין לחשוש שישרפו עוד. 124) אף־על־פי שנראה כסחורה, וכל־שכן שמותר בחינם, ועי' ראב"ד. ולמד כן שמדובר אפילו בשכר, מן הסיפא, שאסרו אדם חשוב, שמא יסיקו וכו', ומסתבר שבחינם לא יעשו כן (ר"י קורקוס). 125) כלומר, אוכלי אדם. אבל מאוכלי בהמה מותר לעשות מלוגמא לאדם (למעלה הי"א), והרי זה הנאתו וביעורו שווה.

כא. הַקְּלִפִּין וְהַגַּרְעִינִין שֶׁמַּתִּירִין בִּתְרוּמָה לַזָּרִים[126] - אֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי הֵן כְּעֵצִים, אֶלָּא אִם כֵּן רְאוּיִין לִצְבִיעָה[127]. וְהַקּוֹר[128] - קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עָלָיו.

126) ראה בפי"א מהל' תרומות ה"י־יא. 127) תוספתא שם הט"ז. שכיון שהם ראויים לצביעה, אסור לאבדם בהסקה אף־על־פי שרגילים להסיק בהם. וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 128) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ו. והוא ראש הדקל, וכשהוא רך אוכלים אותו (ברכות לו. ופ"ח מהל' ברכות ה"ו).

כב. הַצּוֹרֶר[129] תְּבָלִין שֶׁל שְׁבִיעִית וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל[130]: אִם בָּטַל טַעְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ מַתִּירִין לְכָל דָּבָר[131]; וְאִם נִשְׁאַר בָּהֶן טַעַם - עֲדַיִן הֵם בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית.

129) תוספתא שם, ה"ז. 130) כלומר, צררו בשקיק ונתנו לתוך התבשיל. 131) שהרי הם כעצים.

כג. אֵין[132] נוֹתְנִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית לֹא לְתוֹךְ הַכַּר וְלֹא לְתוֹךְ הַטִּיט[133]. וְאִם נָתַן[134] - הֲרֵי זֶה כְּמִבְעָר[135]. תַּנּוּר[136] שֶׁהִסִּיקוּהוּ[137] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית - יוּצַן[138]. וּמִשֶּׁתֵּרֵד[139] רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית נֶהֱנִין וְשׁוֹרְפִין[140] בַּתֶּבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית.

132) תוספתא שם, פ"ה הי"ח. 133) מפני שהוא ראוי למאכל בהמה, כנ"ל בהי"ט. 134) משמע אפילו אם נתן הוא. ובתוספתא שם: "אם נתנוהו אחרים", משמע שאם נתן בעצמו לא התירו ('תוספתא כפשוטה'). 135) ובטל על־ידי־זה מלהיות מאכל בהמה. וב'ירושלמי' לא התירו אלא־אם־כן ישן על גבי הכר וגבל בטיט, ורבינו פסק כתוספתא הנ"ל, שלא התנו כן (רדב"ז). 136) תוספתא שם, הי"ט. 137) בדיעבד, שהרי לכתחילה אסור לעשות כן, כנ"ל בהי"ט. 138) כלומר, ולא יאפו בו לחם, כיון שהסיקוהו באיסור. ונראה שאם עברו ואפו בו לחם, שלא קנסוהו כל כך, ומותר לאכלו. ומטעם זה מותר לרחוץ במרחץ שהוסק באיסור (למעלה ה"כ), שהמים שחממו אותם הרי הם כלחם שנאפה בתנור. ועי' 'כסף משנה'. 139) שביעית פ"ט מ"ז. 140) שמשירדה רביעה שנייה, צמחו זרעים חדשים לאכילת הבהמות, ותבן וקש מהשנה הקודמת שוב אינם עומדים למאכל בהמה ובטלה קדושתם ('אור שמח'). וב'ירושלמי' שם אמרו: "מכיון שתסרח מה שבשדה, הותר מה שבבית".

יום רביעי ט' תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שאין עושין סחורה בפירות שביעית. ואם מכר מעט, מה דין הפירות והמעות. ודין אין מוכרין פירות שביעית. פירות חו"ל שנכנסו לארץ ודין חומר בשביעית מבהקדש. ואיך שביעית מתחללת. ודין דמי שביעית אם פורעין מהם את החוב. החמרים העושין בפירות שביעית מלאכה האסורה. הלוקח מהנחתום ככר בפונדיון, ואם אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

א. אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[2]. וְאִם רָצָה לִמְכֹּר מְעַט מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית - מוֹכֵר[3]. וְאוֹתָן הַדָּמִים הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[4], וְיִלָּקַח בָּהֶן מַאֲכָל[5] וְיֵאָכֵל בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[6]; וְאוֹתוֹ הַפְּרִי הַנִּמְכָּר הֲרֵי הוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ כְּשֶׁהָיָה.

2) שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". "לאכלה ולא לסחורה". 3) שמכירה מועטה אינה נקראת סחורה. ולעניין קניית פירות שביעית מעם הארץ אמרו שאין לוקחים ממנו יותר ממזון שלוש סעודות. ולמדו משם, שגם כאן באיסור סחורה, שיעור המעט שהוא מותר, הוא מזון שלוש סעודות. 4) שנאמר "כי יובל היא קודש תהיה לכם" - מה קודש תופס את דמיו ואסור אף שביעית [ויובל] תופסת את דמיה ואסורה. 5) לאדם. 6) לאכלה ולא לדברים אחרים.

ב. לֹא יִהְיֶה לוֹקֵחַ[7] יַרְקוֹת שָׂדֶה[8] וּמוֹכֵר[9]. וְלֹא יִצְבַּע מִקְלִפֵּי שְׁבִיעִית[10] בְּשָׂכָר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. לָקַח יְרָקוֹת לֶאֱכֹל וְהוֹתִיר - מֻתָּר לִמְכֹּר הַמּוֹתָר[11], וְהַדָּמִים שְׁבִיעִית. וְכֵן אִם לִקֵּט יְרָקוֹת לְעַצְמוֹ[12] וְלָקַח מֵהֶן בְּנוֹ[13] אוֹ בֶּן בִּתּוֹ וּמָכַר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[14], וְהַדָּמִים דְּמֵי שְׁבִיעִית.

7) היינו לוקט. 8) כלומר, שגדלו מאליהם בשדה בור, שאין בהם איסור ספיחים. 9) כלומר, לא ילקוט על דעת למכור. 10) הראויים לצביעה, שחלה עליהם קדושת שביעית. 11) שהרי לא לקח על דעת למכור, וניכרים הדברים שלקטם לאכילה, שהרי אכל מהם, ואינו מוכר אלא מה שהותיר. 12) לא על דעת למכור. 13) לפני שהתחיל לאכלם, באופן שהוא עצמו אסור למכרם. 14) "שאם יקח הבן ממה שאסף אביו ומכרו, אין עליו חובה בזה". שלעולם אין איסור סחורה אלא כשהמלקט עצמו מוכר.

ג. כְּשֶׁמּוֹכְרִין[15] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - אֵין מוֹכְרִין אוֹתָן לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה[16] כְּסוֹחֵר פֵּרוֹת בַּשְּׁבִיעִית. אֶלָּא מוֹכֵר הַמְּעַט שֶׁמּוֹכֵר אַכְסָרָה[17], לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא הֶפְקֵר[18] וְלוֹקֵחַ הַדָּמִים לִקְנוֹת בָּהֶן אֹכֶל אַחֵר.

15) באופן המותר, המבואר למעלה בהלכות א־ב. 16) כלומר, שלא ייראה. 17) כלומר, לפי האומד. 18) כלומר, זכה בו מן ההפקר ואינו כסוחר בהם אלא זכה בהם לאכלם, ועתה רוצה למכרם ולקנות בדמיהם מאכל אחר.

ד. וְאוֹגֵד[19] דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָגֵד לַבַּיִת לִמְכֹּר בַּשּׁוּק אַכְסָרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לְהָבִיא לַבַּיִת[20], לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לַשּׁוּק[21], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּמוֹכֵר בְּצִמְצוּם[22]. וּדְבָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהֵאָגֵד אֶלָּא לַשּׁוּק - לֹא יֵאָגֵד אוֹתָן.

19) כבית הלל שאמרו: "את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק. ומפרש רבינו שלא הותר אלא כדרך האגד שבבית. והראב"ד מתיר גם כדרך שאוגד לשוק, כיוון שדרכו לאגוד גם לבית. 20) שאין מדקדקים בו. 21) שמדקדקים בו. 22) כלומר, אם אוגדו כאגד שבשוק, בדקדוק, הרי זה נראה כעומד למכור בצמצום ולא אכסרה.

ה. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - לֹא יִהְיוּ נִמְכָּרִים בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן, אֶלָּא כְּפֵרוֹת הָאָרֶץ אַכְסָרָה[23]. וְאִם הָיוּ נִכָּרִין שֶׁהֵם מִחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר.

23) שהרואה אינו מבחין שהפירות הם מחוץ לארץ, ואומר שהלה סוחר בפירות שביעית.

ו. חֹמֶר בַּשְּׁבִיעִית מִבְּהֶקְדֵּשׁ: שֶׁהַפּוֹדֶה אֶת הַהֶקְדֵּשׁ - יָצָא הֶקְדֵּשׁ לְחֻלִּין וְיִתְּפְשׁוּ הַדָּמִים תַּחְתָּיו; וְהַשְּׁבִיעִית אֵינָהּ כֵּן, אֶלָּא הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - יִתְּפְשׁוּ הַדָּמִים וְיֵעָשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְהַפֵּרוֹת עַצְמָן לֹא נִתְחַלְּלוּ וְנַעֲשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁאָר שָׁנִים[24]. שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: תִּהְיֶה - בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא לְעוֹלָם; וּלְפִי שֶׁנִּקְרֵאת קֹדֶשׁ - תּוֹפֶשֶׂת דָּמֶיהָ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: הָאַחֲרוֹן נִתְפָּשׂ בַּשְּׁבִיעִית, וְהַפֵּרִי עַצְמוֹ הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה.

24) כלומר, לא נעשו חולין כפירות של שאר השנים.

ז. כֵּיצַד? לָקַח בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בִּדְמֵיהֶן בָּשָׂר - נַעֲשָׂה הַבָּשָׂר כְּאוֹתָן הַפֵּרוֹת[25], וְאוֹכְלוֹ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְצָרִיךְ לְבָעֵר אוֹתָן בִּשְׁעַת בִּעוּר הַשְּׁבִיעִית. לָקַח בְּאוֹתוֹ בָּשָׂר אוֹ בִּדְמָיו דָּגִים - יָצָא הַבָּשָׂר[26] וְנִתְפְּשׂוּ הַדָּגִים. לָקַח בַּדָּגִים אוֹ בִּדְמֵיהֶן שֶׁמֶן - יָצְאוּ דָּגִים[27] וְנִתְפַּשׂ שֶׁמֶן. לָקַח בַּשֶּׁמֶן אוֹ בִּדְמָיו דְּבַשׁ - יָצָא שֶׁמֶן וְנִתְפַּשׂ דְּבַשׁ. וְצָרִיךְ לְבַעֵר הַפֵּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת עִם הַדְּבַשׁ הָאַחֲרוֹן, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבַעֲרִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. וְאֵין עוֹשִׂין מִשְּׁנֵיהֶם מְלוּגְמָא וְלֹא מַפְסִידִין אוֹתָן, כִּשְׁאָר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

25) או כדמיהם. 26) לחולין. 27) או דמיהם.

ח. אֵין שְׁבִיעִית[28] מִתְחַלֶּלֶת אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ מִקָּח[29]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּפְרִי רִאשׁוֹן; אֲבָל בִּפְרִי שֵׁנִי[30] - מִתְחַלֵּל בֵּין דֶּרֶךְ מִקָּח בֵּין דֶּרֶךְ חִלּוּל.

28) כלומר, פירות שביעית עצמם. 29) למדו כן ממה שהסמיכה התורה פרשת שביעית ויובל לפסוק "וכי תמכרו ממכר" להורות כי אינם מתחללים אלא דרך מכר. 30) בדמי שביעית.

ט. וּכְשֶׁמְּחַלְּלִין פְּרִי הַנִּלְקָח שֵׁנִית[31] - אֵין מְחַלְּלִין אוֹתוֹ עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף חַיִּים, שֶׁמָּא יַנִּיחֵם[32] וִיגַדֵּל מֵהֶם עֲדָרִים[33]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁבִיעִית עַצְמָהּ[34]. אֲבָל מְחַלְּלִין אוֹתָן הַפֵּרוֹת עַל הַשְּׁחוּטִים[35].

31) כלומר, פרי שני. 32) ולא יבערם בשעת הביעור. 33) בהלכות מעשר שני שם כתב רבינו, שאם חילל לא קנה מעשר. ופשוט שהוא הדין כאן לעניין שביעית. ונראה שחכמים הפקיעו הקדושה מכח "הפקר בית דין הפקר". 34) [כלומר: אם אמרו בפרי שני, שאין מחללים אותו על בהמה חיה, ואף בדיעבד אינו מחולל, והקדושה נשארה על הפרי השני, ונמצא שחכמים עשו כאן שתי פעולות: הפקיעו הקדושה מהבהמה, והטילו הקדושה על הפרי, שהרי מן הדין יצא הפרי ונכנסה הבהמה - מכל שכן בפרי ראשון, שאינו יוצא לעולם מקדושתו, שוודאי לא נתפסה שום קדושה על הבהמה החיה, שהרי אין כאן צורך אלא בפעולה אחת, והיא: הפקעת הקדושה מהבהמה]. 35) כיוון שלא שייך כאן החשש הנ"ל.

י. דְּמֵי שְׁבִיעִית - אֵין פּוֹרְעִין מֵהֶם אֶת הַחוֹב[36], וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן שׁוּתְּפִינוּת, וְאֵין מְשַׁלְּמִין מֵהֶן תַּגְמוּלִין[37], וְאֵין פּוֹסְקִין מֵהֶן צְדָקָה לַעֲנִיִּים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת[38]; אֲבָל מְשַׁלְּחִין מֵהֶן דְּבָרִים שֶׁל גְּמִילוּת חֲסָדִים. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ[39]. וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מֵהֶם עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה[40]. וְאִם לָקַח - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאֵין מְבִיאִין מֵהֶן קִנֵּי זָבִים[41] וְזָבוֹת וְיוֹלְדוֹת וְחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת. וְאִם הֵבִיא - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן[42]. וְאֵין סָכִים כֵּלִים וְעוֹרוֹת בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית[43]. וְאִם סָךְ - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן.

36) שהרי הוא כעושה בהם סחורה. 37) כלומר, תשלום ותגמול עבור טובה שעשה לו חבירו. 38) אין נותנים את דמי השביעית עבור מה שהתחייב לעניים בבית הכנסת, כיוון שזה כפורע חובו בדמי שביעית, שהרי מן הסתם התחייב לשלם מעות חולין. 39) למקבל המתנה, כדי שינהג בפירות קדושת שביעית. ועוד, כדי שלא יחזיק לו טובה ביותר עבור זה. 40) שאין לוקחים בדמי שביעית אלא דבר מאכל. 41) "הם שתי תורים או שני בני יונה שחייבים בהם אלו מחוסרי כפרה". 42) "שיוציא ממנונו מה שהוא שווה הדבר ההוא ויקנה בו פירות, בלבד פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית". 43) שלא ניתנה שביעית אלא לסיכת האדם בלבד.

יא. אֵין נוֹתְנִין מֵהֶן[44] לֹא לַבַּלָּן[45] וְלֹא לַסַּפָּר וְלֹא לַסַּפָּן וְלֹא לִשְׁאָר הָאֻמָּנִין[46]; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְמִי שֶׁדּוֹלֶה מַיִם מִן הַבּוֹר לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם. וּמֻתָּר לִתֵּן מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ מִדְּמֵיהֶן לָאֻמָּנִין מַתְּנַת חִנָּם[47].

44) מדמי שביעית. 45) "בעל המרחץ". 46) שאין קונים בהם אלא דבר מאכל. 47) שהרי זה כגמילות חסד. וצריך להודיעם שהדמים של שביעית. ואף על פי שהאומנין יכירו לו טובה עבור כך, הרי אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

1 **יב. הָאוֹמֵר לַפּוֹעֵל: הֵא לְךָ אִסָּר זֶה וְלַקֵּט לִי יָרָק[48]**
2 **הַיּוֹם - שְׁכָרוֹ מֻתָּר, וְאֵינוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[49], אֶלָּא**
3 **מוֹצִיאוֹ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[50]. וְלֹא קָנְסוּ הַפּוֹעֵל לִהְיוֹת**
4 **שְׁכָרוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[51]. וְאִם אָמַר לוֹ: לַקֵּט לִי בּוֹ[52]**
5 **הַיּוֹם יָרָק - הֲרֵי זֶה כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[53], וְאֵינוֹ מוֹצִיאוֹ**
6 **אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית.**

48) ירק של שביעית, ובאופן שאינו אסור מטעם ספיחין. 49) שהאיסר אינו אלא "שכר רגלו", כלומר, שכר טרחתו ללקט את הירק. 50) ולא רק באכילה ושתייה, לפי שאין בו קדושת שביעית. 51) כדרך שקנסו בחמרים כבהלכה הסמוכה. 52) באיסר. 53) "שהרי זה כאומר לו תן לי בדינר זה ירק, והרי זה כמוכר פירות שביעית".

7 **יג. הַחַמָּרִים הָעוֹשִׂים בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית מְלֶאכֶת**
8 **שְׁבִיעִית הָאֲסוּרָה, כְּגוֹן שֶׁהֵבִיאוּ יוֹתֵר מִדַּאי[54] - הֲרֵי**
9 **שְׁכָרָן כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[55]. וְדָבָר זֶה קְנָס לָהֶם. וּמִפְּנֵי**
10 **מָה קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַחַמָּרִים וְלֹא קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַפּוֹעֵל?**
11 **מִפְּנֵי שֶׁשְּׂכָרוֹ מְעַט לֹא קָנְסוּ בּוֹ, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו[56].**

54) כלומר, יותר מחמשה כדי שמן וחמשה עשר כדי יין. 55) כלומר, אפילו אמר להם: הא לכם סך פלוני ולקטו לי ירק היום, שבאופן שכזה אצל פועל אין שכרו כדמי שביעית. 56) כלומר, ששכרו של הפועל אינו אלא כדי חייו, אבל שכרם של החמרים גדול ביותר.

12 **יד. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם כִּכָּר בְּפוּנְדְּיוֹן, וְאָמַר לוֹ**
13 **בִּשְׁעַת לְקִיחָה: כְּשֶׁאַלַּקֵּט יְרָקוֹת שָׂדֶה[57] אָבִיא לְךָ**
14 **בּוֹ[58] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאוֹתוֹ הַכִּכָּר הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת**
15 **שְׁבִיעִית[59]. וְאִם לָקַח מִמֶּנּוּ סְתָם[60] - לֹא יְשַׁלֵּם לוֹ**
16 **מִדְּמֵי שְׁבִיעִית[61], שֶׁאֵין פּוֹרְעִין חוֹב מֵהֶן[62].**

57) של שביעית. וכאן כתב "ירקות", שאפילו בפירות שביעית עצמם, מותר. 58) בכיכר. 59) שהרי הוא חליפי שביעית. והר"ש שם פירש על פי הירושלמי, ששניהם נותנים זה לזה מתנות חינם. 60) מבלי לומר לו בשעת לקיחה "אביא לך בו", כנ"ל. 61) וכל שכן מפירות שביעית עצמן. 62) שכיוון שלקח סתם, נתחייב לו מעות, וכשנותן לו דמי שביעית, נמצא פורע חובו בהן.

17 **טו. אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה[63] וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָה[64].**
18 **בְּטוֹבָה כֵּיצַד? שֶׁיִּתֵּן לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה**
19 **עִמּוֹ טוֹבָה שֶׁנָּתַן לוֹ, אוֹ שֶׁיַּכְנִיסוֹ לְגִנָּתוֹ לֶאֱכֹל כְּמִי**
20 **שֶׁעָשָׂה לוֹ טוֹבָה. וּמִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית**
21 **בְּמַתָּנָה אוֹ שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה[65] - הֲרֵי זֶה אוֹכְלָם**
22 **כְּדַרְכּוֹ שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹת שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן הוּא בְּעַצְמוֹ מִן**
23 **הַשָּׂדֶה[66].**

63) ומותר לעשות כן אף על פי שיכיר לו טובה עבור הפירות שנתן לו, שאין זו נקראת סחורה בפירות שביעית. 64) השמיענו בזה להוציא מדברי ר' יהודה אליבא דבית הלל שאין אוכלין אלא בטובה, שלא יתרגל להיכנס לשדה חבירו שלא מדעתו - השמיענו שאין לחשוש לכך. 65) והרואה חושב שנתנו לו במתנה. 66) במשנה שם: "רבי אליעזר אומר יינתנו לאוכליהן", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם, שר' אליעזר סובר כבית שמאי שאין אוכלים פירות שביעית בטובה, ולפיכך אמר: "יינתנו לאוכליהן", ש"לא יתייחד לבדו באכילתן מפני שיהיה אוכל בטובה" (כלומר, יחזיק טובה למי שנתנם לו), וגם חכמים החולקים עליו אמרו לו לפי שיטתו, אבל לפי מה שאנו פוסקים כבית הלל שאוכלים פירות שביעית בטובה, אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותם הוא בעצמו מן השדה.

יום חמישי י' תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שפירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי, בשדה. אילן שעושה פירות ב' פעמים בשנה. ואם מבערין הדמים. ג' ארצות לביעור וששלשתן חשובות כאחת לקצת פירות. המוליך פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו. אי זהו שעת הביעור לעלין. עד מתי יהיה אדם מלקט עשבים לחים בשביעית. הקטף אין לו שביעית, והכובש ורד שביעית בשמן ששית.

24 **א. פֵּרוֹת[2] שְׁבִיעִית - אֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא כָּל זְמַן**
25 **שֶׁאוֹתוֹ הַמִּין[3] מָצוּי בַּשָּׂדֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְהֶמְתְּךָ**
26 **וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל; כָּל**
27 **זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִמִּין זֶה מִן הַשָּׂדֶה - אַתָּה אוֹכֵל[4]**
28 **מִמַּה שֶּׁבַּבַּיִת; כָּלָה לְחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה - חַיָּב לְבַעֵר**
29 **אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַבַּיִת. וְזֶהוּ בִּעוּר[5] שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.**

2) ספרא פרשת בהר (פרק א הלכה ח). וראה בפסחים נב: 3) ראה להלן הלכה ד. 4) [בבבלי (פסחים נב: תענית ו: ונדה נא:) אמרו "האכל לבהמתך", הרי שהמדובר באוכלי בהמה, שהרי אוכלי אדם אין מאכילים אותם לבהמה (למעלה פ"ה הלכה ה). וראה במעשה רוקח. אבל בספרא (שם) אמרו: "ולבהמתך ולחיה, מה תלמוד לומר, ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל. ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל, אילו כן הייתי אומר יכנוס לבהמה ותהא אוכלת לעולם, (ו)מה אני מקיים ביעור פירות שביעית, בפירות אדם, אבל בהמה תהיה אוכלת לעולם, וכשהוא אומר ולבהמתך ולחיה, מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת בשדה, בהמה אוכלת בבית. כלה לחיה שבשדה, כלה לבהמתך שבבית" (סוף הברייתא גם בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ב), הרי שפשוטו של מקרא באדם ובאוכלי אדם, ונראה שלמדו כן מהמשך הפסוקים שם: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה

לאכול", ודרשו כן: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' ולחיה אשר בארצך", אם החיה אוכלת בשדה, אתה אוכל בבית. ואם לאו, אינך אוכל (ומכאן שאף־על־פי שאין מאכילים אוכלי אדם לבהמה – אם הלכה מאיליה, אין חייבים להחזירה (למעלה פ"ה שם), לפי שפשטות הכתוב היא באוכלי אדם, ואף־על־פי־כן החיה אוכלת, ורק מיתור המלה "ולבהמתך", דרשו איסור גם לבהמה, כלומר, לאוכלי בהמה. ולכן כתב רבינו להלן (הלכה ו): "וכשם שמבער אוכלי אדם, כך מבער אוכלי בהמה", לפי שעיקר הכתוב באוכלי אדם, כנ"ל]. 5) הנזכר בשביעית פ"ט משנה ב, ועיין שם בפירוש המשנה.

1 **ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ לוֹ גְּרוֹגְרוֹת[6] שְׁבִיעִית בְּתוֹךְ**
2 **בֵּיתוֹ - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁהַתְּאֵנִים בָּאִילָנוֹת**
3 **בַּשָּׂדֶה; כָּלוּ הַתְּאֵנִים מִן הַשָּׂדֶה[7] - אָסוּר לֶאֱכֹל**
4 **מֵאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת, אֶלָּא מְבַעֵר אוֹתָן[8].**

6) תאנים מיובשות. 7) ראה להלן הלכה יא, שזמנם בחנוכה. 8) כבהלכה הסמוכה.

5 **ג. הָיוּ[9] לוֹ פֵּרוֹת מְרֻבִּין[10] - מְחַלְּקָן מְזוֹן שָׁלֹשׁ**
6 **סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[11]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל אַחַר הַבִּעוּר**
7 **בֵּין לָעֲנִיִּים בֵּין לָעֲשִׁירִים[12]. וְאִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין**
8 **בִּשְׁעַת הַבִּעוּר - שׁוֹרֵף בָּאֵשׁ[13] אוֹ מַשְׁלִיךְ לְיָם הַמֶּלַח**
9 **וּמְאַבְּדָן לְכָל דָּבָר שֶׁמְּאַבֵּד.**

9) שביעית שם משנה ח. 10) שאינו יכול לאכלם בעצמו. והמדובר ביום האחרון שלפני זמן הביעור, ראה להלן. 11) שהרי המדובר ביום האחרון, שאין סיפק בידם לאכול יותר משלש סעודות. 12) במשנה שם: "ועניים אוכלין אחר הביעור, אבל לא עשירים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אחד עניים ואחד עשירים, אוכלין אחר הביעור". ולפני רבינו היתה הגירסא בדברי רבי יוסי, שהלכה כמותו, "אין אוכלין אחר הביעור". וכן נראה מפירוש המשנה שם פ"ה משנה ג. וכן גרס גם היראים (סימן קפו). וראה בפירוש הרמב"ן על התורה ויקרא כה, ז. 13) שמה שהתירו לחלק פירות שביעית לכל אחד, כנ"ל, זה אינו אלא קודם שכלה לחיה מן השדה, אבל כשכלה מן השדה, שורף את הפירות או מאבדן, ולפי־זה ביעור פירושו כמשמעו, לבער מן העולם. וכן דעת הראב"ד, וראה בפי"א מהלכות מעשר שני הלכה ח. אבל יתר הראשונים חולקים ומפרשים שביעור היינו הפקר לכל מי שירצה. ובתוספתא שם פ"ח הלכה ב: "מי שיש לו פירות לחלק וכו', מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו, ומוציא ומניח על ביתו ואומר: אחינו בית ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול, חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו". ולדעת יתר הראשונים פירושו, שיאכל אפילו בעצמו את הפירות לאחר הפקר, עד שיכלו הפירות. אבל לדעת רבינו פירושו, שאוכל מן הפירות לאחר חלוקה, עד שיכלו לחיה מן השדה, ואחר כך מקיים מצות ביעור, דהיינו, שריפה או איבוד אחר (תוספתא כפשוטה), וראה בכסף־משנה.

10 **ד. הָיוּ[14] לוֹ צְמוּקִין שֶׁל שְׁבִיעִית, וְכָלוּ הָעֲנָבִים מִן**
11 **הַשָּׂדֶה מִן הַגְּנוֹת וְהַפַּרְדֵּסִים שֶׁהֵן הֶפְקֵר[15], אַף עַל**
12 **פִּי שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ עֲנָבִים בַּגְּפָנִים שֶׁבְּתוֹךְ הַחֲצֵרוֹת - אֵינוֹ**
13 **אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין מִפְּנֵי עֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁבֶּחָצֵר, לְפִי**
14 **שֶׁאֵינָן מְצוּיִין לַחֵיָּה[16]. אֲבָל אִם יֵשׁ עֲנָבִים קָשִׁים[17]**
15 **בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵינָן נִגְמָרִין אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׁנָה - הֲרֵי זֶה**
16 **אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין בִּשְׁבִילָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[18].**

14) שם משנה ד: "אוכלים על המופקר ולא על השמור". וכחכמים ולא כרבי יוסי. 15) ויכולה חיה לאכול מהן. 16) וכיון שכלה לחיה מן השדה, חייב לכלות מן הבית, כנ"ל. 17) משנה שם: "אוכלין על הטפיחין". ובפירוש המשנה: "קבוץ טפיח, והם הגרגרים הקשים ממיני התבואה והקטניות וכו' וישארו בארץ ימים רבים לרוב יבישותם וחוזקתם". וכן הוא בפסחים נג. "תנו רבנן, אוכלין בענבים עד שיכלו דליות של אוכל, אם יש מאוחרות מהן (כלומר, ענבים קשים כדלהלן), אוכלין עליהן". 18) שהרי טפיחין הוא שם כולל לכל הדברים הקשים, כנ"ל.

17 **ה. אֵילָן[19] שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹת שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּשָּׁנָה[20], וְהָיוּ**
18 **לוֹ מִפֵּרוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן**
19 **שֶׁפֵּרוֹת שְׁנִיּוֹת מְצוּיוֹת בַּשָּׂדֶה; שֶׁהֲרֵי מֵאוֹתוֹ הַמִּין**
20 **בַּשָּׂדֶה. אֲבָל פֵּרוֹת הַסְּתָו - אֵין אוֹכְלִים[21] בִּשְׁבִילָן,**
21 **מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמִין לְפֵרוֹת שֶׁל שָׁנָה אַחֶרֶת.**

19) שם. 20) שם: "אוכלין וכו', ועל הדופרא". "והיא מילה מורכבת: דו פרי" (פירוש המשנה שם). 21) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה.

22 **ו. הַכּוּבֵשׁ[22] שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׁים[23] בְּחָבִית אַחַת - כֹּל**
23 **שֶׁכָּלָה מִינוֹ מִן הַשָּׂדֶה יְבַעֵר מִינוֹ מִן הֶחָבִית[24]. וְאִם**
24 **הִתְחִיל[25] בָּהּ - הֲרֵי הַכֹּל כִּמְבֹעָר[26]. וּכְשֵׁם[27] שֶׁמְּבַעֵר**
25 **אָכְלֵי אָדָם, כָּךְ מְבַעֵר אָכְלֵי בְּהֵמָה מִן הַבַּיִת, וְאֵינוֹ**
26 **מַאֲכִילָן לַבְּהֵמָה אִם כָּלָה אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַשָּׂדֶה.**

22) שם משנה ה, כרבן גמליאל ולא כרבי אליעזר ורבי יהושע. שהרי אמרו במשנה שם על דברי רבן גמליאל: "והלכה כדבריו". וכן הוא בספרא שם פ"ג הלכה ה, ובפסחים נב. וראה פירוש המשנה שם, ובמבוא להלכות הירושלמי להרמב"ם עמוד ז. 23) שזמני ביעורם שונים. 24) אבל את שני הכבשים האחרים, אינו חייב לבער. ואף־על־פי שהמין הזה שכלה מן השדה, נתן טעם ביתר המינים – כיון שנתן בהם טעם לפני זמן הביעור, הרי הטעם כמבוער, ואינו אוסר (רמב"ן לויקרא כה, יב) וראה בתוספות פסחים שם ד"ה הכובש, ולהלן הלכות כא־כב. 25) ירושלמי שם. 26) [כלומר, הרי כל התערובות כאילו כלה מינה מן השדה, ואסורה, והמדובר כאן כששלשת הכבשים שווים כולם בגדלם ובמדתם, ויש כאן "חד בתרי", כלומר, שנים של היתר, נגד אחד של איסור. ולדעת רבינו "בטעמו ולא ממשו" אין איסור מן התורה (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה א), והרי זה כמי שאינו, ואינו מתחייב בביעור. אבל אם התחיל לאכול מן ההיתר, אם כן מעתה אין כאן "חד בתרי", ואינו בטל מן התורה (ראה שם הלכה ד, שדקדק רבינו לכתוב "אם היה חלב האליה כשנים בחלב הכליות, הרי הכל מותר מן התורה", ועיין בפמ"ג

בשער התערובת חלק א ד"ה והנה יבש ביבש, וראה למעלה פי"ד מהלכות תרומות הלכה ז ובמה שכתבנו שם), והרי הוא כנמצא בעין, וחייב לבערו. וראה ברדב"ז ובמראה הפנים שם. ועיין עוד להלן הלכות כא־כב]. 27) ספרא שם, פ"א הלכה ח. וראה למעלה הלכה א.

ז. וּכְשֶׁם[28] שֶׁמְּבַעֲרִין אֶת הַפֵּרוֹת, כָּךְ מְבַעֲרִין אֶת הַדְּמִים[29]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמָּכַר רִמּוֹנִים שֶׁל שְׁבִיעִית וַהֲרֵי הוּא אוֹכֵל בִּדְמֵיהֶן[30], וְכָלוּ הָרִמּוֹנִים מִן הָאִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה וְנִשְׁאַר אֶצְלוֹ מִן הַדְּמִים שֶׁמָּכַר בָּהֶן[31] - חַיָּב לְבַעֲרָן.

28) שם בפ"ז משנה א: "כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וכו', יש לו שביעית ולדמיו שביעית, יש לו ביעור ולדמיו ביעור" (כסף־משנה). 29) שהרי נתפשו בקדושת שביעית, ונעשו כפירות עצמן (למעלה פ"ו הלכה ו). 30) שקונה בהם מאכלים. 31) כלומר, שמכר תמורתם רימוני שביעית.

ח. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? קוֹנֶה[32] בָּהֶן מַאֲכָלוֹת וּמְחַלְּקָן מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[33]; אוֹ יַשְׁלִיכֵם[34] לְיָם הַמֶּלַח, אִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין.

32) ואינו נותן הדמים עצמם, שמא לא יקנו בהם מאכלים, ונמצא שלא ביער אותם (רדב"ז). 33) כנ"ל בהלכה ג. 34) שם.

ט. שָׁלֹשׁ[35] אֲרָצוֹת לַבְּעוּר: אֶרֶץ יְהוּדָה כֻּלָּהּ[36], הָהָר וְהַשְּׁפֵלָה וְהָעֵמֶק - אֶרֶץ אַחַת. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[37] כֻּלּוֹ, שְׁפֵלַת לוֹד וְהַר שְׁפֵלַת לוֹד וּמִבֵּית חוֹרוֹן עַד הַיָּם[38] - אֶרֶץ אַחַת. וְהַגָּלִיל כֻּלּוֹ, הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן וּתְחוּם טְבֶרְיָא - אֶרֶץ אַחַת. וְאוֹכְלִין בְּכָל אַחַת וְאַחַת[39] מִשְּׁלָשְׁתָּן עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהּ[40].

35) שם פ"ט משנה ב. 36) כלומר, על שלשת חלקיה: ההר והשפלה והעמק. 37) כלומר, המערבי. והוא מרכז הארץ, בין הגליל ויהודה (תוספות רעק"א בשם כפתור ופרח). 38) צ"ל עד הים (שבת הארץ). וכן הוא במשנה. 39) שם משנה ג, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 40) כלומר, עד שיכלה המין מן השדה של החלק האחרון משלשת חלקי כל ארץ וארץ, וראה בפירוש המשנה.

י. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ מֵאוֹתוֹ הַמִּין בְּכָל אֶרֶץ יְהוּדָה[41] כֻּלָּהּ[42]. וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת גָּלִיל[43], וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.

41) שגדלו בארץ יהודה, ראה להלן הלכה יב. 42) אפילו אם משני חלקי הארץ כבר כלה המין מן השדה. וראה בפירוש המשנה. 43) שגדלו בגליל, כנ"ל.

יא. וְשָׁלֹשׁ[44] אֲרָצוֹת אֵלּוּ - כֻּלָּן חֲשׁוּבוֹת כְּאֶרֶץ אַחַת[45] לֶחָרוּבִין וְלַזֵּיתִים וְלַתְּמָרִים. וְאוֹכְלִין[46] בַּתְּמָרִים עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּצוֹעַר[47]. וְאֵימָתַי הוּא כָּלֶה? עַד הַפּוּרִים[48]. וְאוֹכְלִין בַּזֵּיתִים עַד הָעֲצֶרֶת[49], וּבַעֲנָבִים[50] - עַד הַפֶּסַח שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[51], וּבַגְּרוֹגָרוֹת - עַד הַחֲנֻכָּה[52].

44) במשנה שם: "וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים", ובירושלמי שם "תני אף לחרובין". 45) שאוכלין בגליל אף־על־פי שכלה בגליל, כל זמן שלא כלה באחת משתי הארצות הנ"ל. שאף־על־פי שאין חיה שבארץ אחת יוצאה לאכול פירות שבארץ אחרת – ידוע היה כי לפירות אלו הן יוצאות למדינה אחרת (תפארת ישראל). 46) ברייתא בפסחים נג. 47) היא קרובה ליריחו עיר התמרים, ומצויים בה תמרים אף־על־פי שכלו ממקום אחר. 48) שם, בשם ר' יוחנן, וכפירוש ר"ח ולא כרש"י. 49) חג השבועות. 50) ענבים לא נזכרו לא במשנה ולא בירושלמי בקשר למה שאמרו ששלש ארצות אלו כולן חשובות כאחת וכן לא נזכרו גרוגרות. ויתכן כי הזמנים ההם הם הזמנים המאוחרים בפירות האלה (ר"ש שם). 51) זה מכוון לכל הזמנים שנכתבו למעלה: פורים, עצרת ופסח. 52) של מוצאי שביעית, כנ"ל.

יב. הַמּוֹלִיךְ[53] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית מִמָּקוֹם שֶׁכָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ, אוֹ מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁכָּלוּ - חַיָּב לְבַעֵר[54], לְפִי שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם[55] וְחֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם[56]. וּפֵרוֹת[57] הָאָרֶץ שֶׁיָּצְאוּ לְחוּצָה לָאָרֶץ - מִתְבַּעֲרִים בִּמְקוֹמָן, וְלֹא יַעֲבִירֵם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.

53) משנה שם נ: 54) שם, כתנא־קמא ולא כרבי יהודה. 55) אף־על־פי שאין דעתו לחזור. 56) שלא ישנה מפני המחלוקת, אבל אם דעתו לחזור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל ובין להחמיר, והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו, מפני המחלוקת (פ"ח מהלכות יום־טוב הלכה כ). 57) בברייתא שם נב: כתנא־קמא ולא כרבי שמעון בן אלעזר, שהרי אמרו שם: אמר ליה רב הונא בריה דרב איקא, הכי אמר רב אבהו, אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. אמר רב ספרא, נקוט הא כללא דרב הונא בידך, דדייק וגמר שמעתתא מפומיה דרביה כרחבה דפומבדיתא.

יג. כְּלָל[58] גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא מַאֲכַל אָדָם אוֹ מַאֲכַל בְּהֵמָה אוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אִם אֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, וְחַיָּב בַּבְּעוּר הוּא וְדָמָיו. כְּגוֹן עֲלֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה וַעֲלֵי הַדִּנְדָּנָה[59] וְהָעֲלָשִׁין מֵאֹכֶל אָדָם, וּכְגוֹן הַחוֹחִים וְהַדַּרְדָּרִין מֵאֹכֶל הַבְּהֵמָה, וּכְגוֹן אִסְטֵס וְקוֹצָה מִמִּין הַצּוֹבְעִין. וְאִם הָיָה מִתְקַיֵּם[60] בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַפּוּאָה וְהָרִכְפָּה מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית - אֵין לָהֶם בִּעוּר וְלֹא לִדְמֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[61], אֶלָּא נֶהֱנִין וְצוֹבְעִין בּוֹ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה[62].

58) שביעית פ"ז משנה א. 59) היא "נענע", "מינטא" בלע"ז. 60) שם משנה ב. וראה בהלכה הסמוכה. 61) ולא נתחייב לבער אלא דבר הכלה לחיה מן השדה.

62) צריך לומר: "אחר ראש השנה", כחכמים ולא כרבי מאיר (חזון־איש).

יד. וְכֹל[63] שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לְמַאֲכַל אָדָם וְלֹא לְמַאֲכַל בְּהֵמָה וְאֵינוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִים, הוֹאִיל וְאֵינוֹ לְעֵצִים[64] - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[65], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[66], אֶלָּא נֶהֱנִין בּוֹ אוֹ בְּדָמָיו עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה[67]. כְּגוֹן עִקָּרֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה וְעִקַּר הַדַּנְדַּנָּה וְהָעַקְרְבָנִין[68].

63) שם: "כל שאינו מאכל אדם, ומאכל בהמה, וממין הצובעין, ומתקיים בארץ וכו' אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור". ומפרש רבינו, שמה שאמרו "ומתקיים בארץ", זה לא עולה על אלה שאינם מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין, שכל אלה אין להם ביעור אפילו אם אינו מתקיים בארץ, אלא זה עולה על מין הצובעין הפואה והרכפא, ראה הלכה הקודמת. 64) שלא חשב עליהם לעצים, ועצים אין בהם קדושת שביעית, כנ"ל בפ"ה הלכה כא. 65) שהרי נאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך", ולא נצטוינו לבער אלא את הראוי לבהמה. 66) וכל זה לענין ביעור, אבל קדושת שביעית חלה עליו, כנ"ל. 67) גם כאן צריך לומר: "אחר ראש השנה", כנ"ל. 68) מין עשב. ובמשנה שם נזכרים גם "והחלבצין והבוכריה", ולא הזכירם כאן, לפי שאינם ידועים (ראה בפירוש המשנה שם).

טו. קְלִפֵּי[69] רִמּוֹן וְהַגֵּץ[70] שֶׁלּוֹ, קְלִפֵּי אֱגוֹזִים[71] וְהַגַּרְעִינִין[72] - יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶם שְׁבִיעִית[73], אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[74] וְלֹא לִדְמֵיהֶם. לוּלְבֵי זְרָדִים[75] וְהָחָרוּבִים - יֵשׁ לָהֶם וְלִדְמֵיהֶם שְׁבִיעִית[76] וּבִעוּר[77]. לוּלְבֵי הָאֵלָה וְהַבָּטְנָה[78] וְהָאַטָּדִין[79] - יֵשׁ לָהֶן וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית[80], אֲבָל אֵין לָהֶם[81] בִּעוּר[82]; אֲבָל לֶעָלִים שֶׁלָּהֶן יֵשׁ בִּעוּר[83].

69) שם, משנה ג. 70) הפרח. 71) היינו הקליפה הירוקה שראויה לצביעה, אבל הקליפה הקשה, הרי היא כעצים (רדב"ז). 72) של שאר פירות, ולא של אגוזים שהרי אין להם גרעינים (כסף־משנה). 73) כיון שהם ראויים לצביעה. וראה למעלה בפ"ה הלכה כא. 74) אין זה מפורש במשנה שם. וכנראה שלמד כן מן הירושלמי שם. והטעם בזה שכל אלה מתקיימים בארץ ("משנה ראשונה" ותוספות אנשי־שם, ועיין כסף־משנה ותוספות יום־טוב). 75) שם משנה ה. והם: "פרחי ענפים שזמרו אותם מן הגפנים" (פירוש המשנה). 76) שהם מאכל אדם. 77) כן צריך להיות (מהר"י קורקוס). וכן הוא בספרים מדוייקים (רדב"ז ומלאכת שלמה). וכן הוא במשנה שם. ועיין שם במלאכת שלמה. 78) "פסתאק וקבוצו (כלומר, לשון רבים שלו) בטנים" (פירוש המשנה). 79) "מין ממיני הקוצים (ראה למעלה הלכה יג) שצומחין בו גרגרים שחורים קשים כמו אפונים, ונאכלים" (שם). 80) שהם ראויים לאוכל אדם (רדב"ז). 81) ולדמיהם. 82) שהם מתקיימים באילנות ואינם נושרים. 83) שם: מפני שנושרין מאביהן. ובפירוש המשנה: נופלין מהענפים שהם מיוחסים אליהם כיחס אב לבן.

טז. אֵיזוֹ הִיא שְׁעַת בִּעוּר הֶעָלִין? בְּעֵת שֶׁיִּבּוֹלוּ[84] וְנוֹשְׁרִין מֵאִילָנוֹתֵיהֶן[85]. עֲלֵי זֵיתִים[86] וַעֲלֵי קָנִים וַעֲלֵי חָרוּבִין - אֵין לָהֶם בִּעוּר, לְפִי שֶׁאֵינָן נוֹבְלוֹת וְכָלוֹת.

84) וזהו "כלה לחיה מן השדה" שלהם. 85) ראה בפ"ז משנה ה, ובפירוש המשנה שם. 86) תוספתא שם פ"ה הלכה יב. ובפרק ט שם משנה ו "עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהן". הרי שיש ביעור לעלי קנים. אולם בירושלמי שם אמרו: "ר' אבין בשם ר' יוחנן, לית כאן עלי קנים אלא עלי גפנים".

יז. וְעַד מָתַי[87] יִהְיֶה אָדָם רַשַּׁאי לְלַקֵּט[88] עֲשָׂבִים לַחִין בַּשְּׁבִיעִית? עַד שֶׁיִּיבַשׁ הַמָּתוֹק[89]. וּיְגַבֵּב עֲשָׂבִים יְבֵשִׁים - עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[90].

87) משנה שם. 88) "אוסף העשבים הלחים נקרא מלקט, ואוסף היבשים נקרא מגבב" (פירוש המשנה). 89) פרי מר, הנקרא מתוק בלשון סגי נהור, וראה למעלה בפ"ב הערה יג. 90) ראה למעלה בהלכה יא.

יח. וְעַד מָתַי[91] יִהְיוּ הָעֲנִיִּים מֻתָּרִין לְהִכָּנֵס בַּפַּרְדֵּסוֹת בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית לֶאֱסֹף פֵּרוֹת שְׁבִיעִית?[92] עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה[93].

91) שם משנה ז. 92) ואף־על־פי־כן נקטו לשון "עניים", לפי שפירות שביעית כולם עניים אצלם (רדב"ז). 93) שאז כלים הפירות, וזהו שעת ביעורם, וראה בר"ש. וראה למעלה פ"א מהלכות מתנות עניים הלכה יא.

יט. הַוֶּרֶד[94] וְהַכֹּפֶר[95] וְהַלֹּטֶם - יֵשׁ לָהֶן וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית[96]. הַקְּטָף[97], וְהוּא שְׂרָף[98] הַיּוֹצֵא מֵהָאִילָנוֹת מִן הֶעָלִים וּמֵהָעִקָּרִים[99] - אֵין לוֹ שְׁבִיעִית[100]. וְהַיּוֹצֵא מִן הַפַּגִּים - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.

94) שם פ"ז משנה ו. 95) הוא אשכול הכופר הנזכר בשיר־השירים א, יד. ויש אומרים שהוא גרופלי, כלומר, נעגאלאך (פירוש המשנה). 96) כיון שהם פירות. ומשנתנו הובאה בנדה ח. ונוסף שם: "יש להן ביעור ולדמיהן ביעור". 97) שם. 98) כלומר, שם האילן: קטף. והשרף היוצא ממנו הוא הצרי הנזכר בברייתא בכריתות ו. (וראה בפ"ב מהלכות כלי המקדש הלכה ד). ואף השרף נקרא קטף על שם האילן. וראה בנדה שם, ובתוספות שם ד"ה קטף. 99) הגזע והענפים. 100) קדושת שביעית. וכן אמרו בנדה שם: "עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר (הסובר בערלה פ"א משנה ז, המעמיד בשרף ערלה אסור), אלא בקטפא דאווזא, אבל בקטפא דפירא מודו ליה. דתנן, אמר רבי יהושע, שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין, בשרף העיקרין מותר, בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי".

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִילַן מַאֲכָל[101]; אֲבָל בְּאִילַן סָרָק, אַף הַיּוֹצֵא מִן הֶעָלִין וּמִן הָעִקָּרִים - כַּפְּרִי שֶׁלָּהֶן[102], וְיֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.

101) שם: "ואיבעית אימא, כי פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר באילן העושה פירות (שלדבריהם יש הבדל בין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

שרף היוצא מן העלים לבין שרף היוצא מן הפגים, כנ"ל, ולדעת רבי אליעזר בשניהם אסור), אבל באילן שאינו עושה פירות, מודו דקטפו זהו פריו, דתנן רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית, וחכמים אומרים יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו". 102) שהרי אין להם פרי אחר.

כא. הַכּוֹבֵשׁ[103] וֶרֶד שְׁבִיעִית[104] בַּשֶּׁמֶן שֶׁל שִׁשִּׁית - יְלַקֵּט אֶת הַוֶּרֶד[105], וְהַשֶּׁמֶן[106] מֻתָּר[107]. כְּבָשׁוֹ[108] בְּשֶׁמֶן שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[109] - חַיָּב לְבַעֵר הַשֶּׁמֶן[110]; שֶׁהֲרֵי הַוֶּרֶד יָבֵשׁ הוּא[111], וּכְבָר נִתְחַיֵּב בַּבִּעוּר[112].

103) שם משנה ז, ותוספתא שם פ"ה הלכות יג-יד. 104) ירושלמי שביעית סוף פ"ז. 105) ויאכלנו בקדושת שביעית. 106) תוספתא שם. 107) "מפני שלא יכנס כח הורדין וטעמם בשמן, שהשמן הוא ישן והורד חדש, אלא אם יניחהו זמן רב" (פירוש המשנה). 108) את הורד של שביעית. 109) במוצאי שביעית, שאז הורד ישן, ונותן טעם בשמן. 110) כלומר: גם השמן, וכל-שכן הורד עצמו. וראה בתוספות אנשי-שם. 111) מחמת יושנו, ויש בכוחו לתת טעם בשמן החדש. 112) [המדובר כשנתערב לפני זמן הביעור (ראה בהלכה הסמוכה), ואף-על-פי-כן חייב לבער, ואין זה דומה למה שכתבנו למעלה (הלכה ו) בדין שלשה כבשים, שטעם המעורב הוא כמבוער, לפי ששם לא נשאלה השאלה לפני זמן הביעור, שהרי כולם פירות שביעית, אלא לאחר זמן הביעור, ומכיון שנתערב קודם – הרי הוא כמבוער. אבל כאן, שהשמן אינו מזיתי שביעית, ונתעוררה השאלה עכשיו אם יש לאכול השמן בקדושת שביעית או לא, ונפסקה ההלכה שחייבים לאכלו כפירות שביעית – כשבא זמן הביעור, מתחייב הוא ממילא בביעור, כיון שהחזקנו אותו עד עכשיו כפירות שביעית].

כב. חָרוּבִין[113] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁכְּבָשָׁן בְּיֵין שִׁשִּׁית[114] אוֹ בְּיֵין מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[115] - חַיָּב לְבַעֵר הַיַּיִן; שֶׁהֲרֵי טַעַם פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בּוֹ[116]. זֶה הַכְּלָל[117]: פֵּרוֹת שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת אֲחֵרוֹת, מִין בְּמִינוֹ - בְּכָל שֶׁהוּא[118], וְשֶׁלֹּא בְּמִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[119].

113) שם. 114) [הרי המדובר לפני זמן הביעור, ראה למעלה]. 115) [אף לפני זמן הביעור, כנ"ל, שכיון שנפסקה ההלכה שהשמן נתקדש בקדושת שביעית – נתחייב גם בביעור]. 116) שהחרוב, אף-על-פי שהוא חדש, יש בו כח לתת טעם גם ביין ישן. 117) משנה שם. 118) היינו בנתערב לפני זמן הביעור. והרי זה כדבר שיש לו מתירין, שהרי אפשר לאכלו בקדושה ולחלקו מזון שלש סעודות לכל אחד (רדב"ז כאן ובהלכות מאכלות אסורות שם הלכה ח). 119) היינו ורד ישן שנתערב בשמן חדש, או חרובים בין חדשים בין ישנים שנתערבו בשמן (ראה בהלכה הקודמת), והכל לפני זמן הביעור, וכמו שנתבאר למעלה.

יום שישי י"א תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שאסור לחזק ידי עוברי עבירה. ומה הם הכלים שהאומן רשאי למכרן בשביעית. אם מותר למכור אותם למי שאינו חשוד. שמוכר היוצר כדים רבים בחו"ל לישראל. אם מחזיקין ידי נכרים בשביעית. אם מותר ליקח פירות שביעית מע"ה. הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית. ומי הוא חשוד לעשות סחורה בשביעית. החשוד על השביעית אם חשוד על המעשרות או בהיפך. החשוד אם הוא נאמן על אחרים. והכהנים אם חשודין על השביעית. הפטמין והצבעונין אם לוקחין מורסן מכל אדם.

א. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לַעֲבֹד הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית[2], כָּךְ אָסוּר לְחַזֵּק[3] יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ[4], אוֹ לִמְכֹּר לָהֶן כְּלֵי עֲבוֹדָה; לְפִי שֶׁאָסוּר[5] לְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[6].

2) כנ"ל פ"א ה"א. 3) שביעית פ"ה מ"ט. 4) כגון שראהו חורש או זורע, לא יאמר לו תתחזק או תצליח, וקל-וחומר שאסור לסעדו בידיים. וראה להלן ה"ח. 5) שם. 6) "אמר הכתוב: לפני עור לא תתן מכשול. רצונו לומר, מי שסגרה עיניו, התאוה ויצר הרע, אל תעזור אותו להוסיף בעוורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר. ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה, ולא יתקנו להם כלים, אבל ראוי לקלקל להם" (פירוש המשנה). [ומדברי רבינו כאן שכתב "כדרך שאסור לעבוד הארץ בשביעית, כך אסור לחזק וכו'", נראה שאיסור אחד לעובד ולמחזיק בידו (חוץ מן הלאו של "לפני עור לא תתן מכשול", שאינו אלא במחזק). והיינו ה'עשה' של "ושבתה הארץ" (למעלה פ"א ה"א) וכדעת מהרש"ל (בבא מציעא צ.) שאמירה לגוי בשביעית אסורה מן התורה, ועובר הישראל ב'עשה' זו, של "שבת שבתון יהיה לארץ". וזהו שכתב רבינו בפירוש המשנה הנ"ל "אבל ראוי לקלקל להם", כלומר, אם בידו לקלקל, חייב לקלקל משום 'עשה' של "ושבתה הארץ". אלא שמה שכתב בהלכה הסמוכה (ממס' שביעית פ"ה מ"ו) שאסור למכור לו המזרה, בזה אינו עובר על מצות-עשה של "ושבתה הארץ". ואין כאן אלא לאו של "לפני עור לא תתן מכשול". אולם בעבודה זרה טו, ב - נראה שבמוכר פרה חורשת לחשוד, אין משום שביתת הארץ, ואין איסור 'עשה' אלא בשדהו, ולא בשדה של אחרים, וצ"ע].

ב. וְאֵלּוּ[7] כֵּלִים שֶׁאֵין הָאֻמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָן בַּשְּׁבִיעִית לְמִי שֶׁחָשׁוּד[8] עַל הַשְּׁבִיעִית: מַחֲרֵשָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ, הָעֹל וְהַמִּזְרֶה[9] וְהַדֵּקֶר. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית - אָסוּר לְמָכְרוֹ לְחָשׁוּד; וְלִמְלָאכָה שֶׁאֲפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת - מֻתָּר לְמָכְרוֹ[10] לְחָשׁוּד.

7) שם, מ"ו. 8) 'ירושלמי' שם (ראה להלן ה"ד). 9) "הוא שיזרו בו את התבואה" (פירוש המשנה), ועבודה

בשביעית בדבר התלוש אסורה מדרבנן, כדלהלן ה"ט. 10) שכיון שאפשר לתלות בהיתר, תולים אנו בהיתר (עבודה זרה, שם). וטעמו של דבר, שלעולם אינו עובר על "לפני עור לא תתן מכשול" אלא במכשול ודאי, ולא במכשול ספק ('משנה ראשונה', וכן כתב הריטב"א בעבודה זרה, שם). [וגם לפי מה שכתבנו למעלה, שחוץ מן הלאו הזה, ישנה גם מצות־עשה של "ושבתה הארץ", יתכן שאינו עובר על 'עשה' זו, אלא אם הוא עצמו עשה עבודה או באופן שסיועו היה ודאי].

1 **ג. כֵּיצַד?[11] מוֹכֵר הוּא לוֹ הַמַּגָּל[12] וְהָעֲגָלָה וְכָל**
2 **כֵּלֶיהָ. שֶׁאִם יִקְצֹר בּוֹ מְעַט[13] וְיָבִיא עַל הָעֲגָלָה**
3 **מְעַט[14] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם יִקְצֹר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין[15]**
4 **אוֹ יָבִיא כָּל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ[16] - אָסוּר.**

11) שם. 12) שם: "מגל יד ומגל קציר". 13) כנ"ל פ"ד סוף ה"א. 14) כנ"ל שם הכ"ד. 15) כגון שקצר כל שדהו וכו' (למעלה שם). 16) שאפילו אם קצר מעט מעט, כיון שהביא כולם בביתו בבת אחת, הרי זה אסור (למעלה שם ושם). ולא הותר אלא לקצור מעט מעט ולהביאו לביתו לאכילה מעט מעט (שם).

5 **ד. וּמֻתָּר לִמְכֹּר סְתָם[17] לְמִי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד אֲפִלּוּ דָּבָר**
6 **שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה הָאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית;**
7 **שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁקָּנָה בַּשְּׁבִיעִית לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה**
8 **לְאַחַר שְׁבִיעִית.**

17) ב'ירושלמי' (שם ה"ג): "אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית, לחשוד על השביעית, סתמן (= סתם בני אדם שאינם ידועים לחשודים) מהו? (ו)ממה דתני (= לענין חשוד, ראה למעלה ה"ב) לאיסור ולהיתר מותר, הדא אמרה סתמן מותר".

9 **ה. הַיּוֹצֵר[18] מוֹכֵר[19] חֲמִשָּׁה כַּדֵּי שֶׁמֶן וַחֲמִשָּׁה עֲשָׂר**
10 **כַּדֵּי יַיִן[20]. וּמֻתָּר לִמְכֹּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[21] יָתֵר מִזֶּה[22],**
11 **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִמְכֹּר לְיִשְׂרָאֵל[23]. וּמוֹכֵר כַּדִּים**
12 **רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ[24], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[25] שֶׁמָּא**
13 **יְבִיאֵם לָאָרֶץ.**

18) שם, מ"ז. והוא אומן העושה כלי חרס. 19) לישראל החשוד על השביעית, כנ"ל. 20) שם: שכן דרכו להביא מן ההפקר. כלומר: הרי מותר להביא כמות כזאת מן ההפקר, כנ"ל שם סוף הכ"ד. 21) אפילו בארץ. 22) 'ירושלמי' שם. מפני שאינם מצווים על שביתת הארץ. 23) שהרי "כל היכא דאיכא למיתלי תלינן", כנ"ל. 24) שאין שביעית נוהגת שם. 25) שהרי יש לתלות לקולא שלא יביאם לארץ.

14 **ו. וּמוֹכֵר[26] לְחָשׁוּד פָּרָה חוֹרֶשֶׁת בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי**
15 **אֶפְשָׁר לְשָׁחְטָהּ. וּמוֹכֵר[27] לוֹ שָׂדֵהוּ, שֶׁהֲרֵי[28] אֶפְשָׁר**
16 **שֶׁיּוֹבִירָהּ. אֲבָל[29] לֹא יִמְכֹּר לוֹ שָׂדֶה הָאִילָן[30], אֶלָּא**
17 **אִם כֵּן פָּסַק עִמּוֹ עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ בָּאִילָן.**
18 **וּמַשְׁאִילוֹ[31] סְאָה[32] לִמְדֹּד בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ**
19 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֹּרֶן[33], שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיִּמְדֹּד בָּהּ בְּתוֹךְ**
20 **בֵּיתוֹ[34]. וּפוֹרֵט[35] לוֹ מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ**
21 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ פּוֹעֲלִים[36]. וְכֻלָּן בְּפֵרוּשׁ - אֲסוּרִים[37].**

26) שם מ"ח, כבית הלל ולא כבית שמאי. 27) תוספתא שם, פ"ד ה"ה, ובבלי עבודה זרה שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. 28) עבודה זרה, שם. 29) תוספתא שם סוף פ"ג. 30) שקרוב לודאי שיעשה באילן עבודות האסורות, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 31) משנה, שם. 32) מדה. 33) של פירות שביעית. ואסור למדוד פירות שביעית, כדי שלא יהא כסוחר בהם, כנ"ל פ"ו ה"ג. 34) ולא למכירה, ותולים להקל, כנ"ל. 35) "כגון שיקח ממנו דינר, ויתן לו מעות" (פירוש המשנה). 36) העושים עבודה האסורה בשביעית. ותולים להקל שאינו פורט עבור הפועלים, אלא לצרכו. 37) "כגון שאמר לו, מכור לי זו הפרה, אחרוש בה או אזרע בה זרע פלוני, ותן לי הסאה אמוד בה הזרע אשר דשתי" (שם).

22 **ז. וְכֵן מַשְׁאֶלֶת[38] אִשָּׁה לַחֲבֶרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל**
23 **הַשְּׁבִיעִית נָפָה[39] וּכְבָרָה[40], רֵחַיִם וְתַנּוּר[41]; אֲבָל לֹא**
24 **תָּבוֹר וְלֹא תִּטְחוֹן עִמָּהּ[42].**

38) שם, מ"ט. וכוונת רבינו שכשם שלמעלה שנינו שתולים להקל, כמו כן כאן תולים להקל, ראה להלן. 39) לנפות בה קומח. 40) לנקות בה תבואה. 41) במשנה, שם מפורש שהתירו כן משום דרכי שלום, ואף־על־פי שיש כאן לתלות לקולא, כמו שאמרו ב'ירושלמי' (שם ה"ד) "שאני אומר, נפה לספור בו מעות, כברה לכבור בה חול, ריחיים לטחון בו סממנים, תנור לטמון בו אונין של פשתן" - נראה שתלייה זו אינה כל־כך שכיחה, ולפיכך לא התירו אלא משום דרכי שלום ('תוספות יום־טוב' שם). 42) שוודאי שאין לה אלא פירות שביעית, כמו שמשמע מלשון ה'ירושלמי' שם, שלא תלו לקולא אלא במעות, בחול וכו', ולא בפירות של היתר (ראה ב'תוספות' גיטין סא. ד"ה משאלת). ועוד שלא התירו אלא בחשש של "לפני עור", אבל לעשות עצמה מעשה שתבור ותטחון עמה - לא התירו.

25 **ח. מַחֲזִיקִין[43] יְדֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בַּשְּׁבִיעִית בִּדְבָרִים**
26 **בִּלְבַד[44], כְּגוֹן שֶׁרָאָהוּ חוֹרֵשׁ אוֹ זוֹרֵעַ - אוֹמֵר לוֹ**
27 **'תִּתְחַזֵּק'[45] אוֹ 'תַּצְלִיחַ'[46] וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, מִפְּנֵי**
28 **שֶׁאֵינָם מְצֻוִּין עַל שְׁבִיתַת הָאָרֶץ[47]; אֲבָל לֹא יִסְעָדֵנוּ**
29 **בַּיָּד[48]. וּמֻתָּר לִרְדּוֹת עִמָּהֶן הַכַּוֶּרֶת[49]. וְחוֹכְרִין[50] מֵהֶן**
30 **נִירִין[51], לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי חִיּוּב כְּדֵי לִקְנֹס אוֹתָן[52].**

43) משנה, שם. 44) גיטין סב, א. 45) שם, כרב יהודה. 46) שם, כרב ששת. 47) [ואפילו אם ימחה בידו, לא ישמע לו, ואם כן, אם מברכו, אינו מסייע בידו. וראה למעלה ה"א]. 48) שם, שהרי הישראל מצווה על שביתת הארץ, ואין קנין ביד גוי להפקיע הארץ מקדושתה (פ"א מהל' תרומות ה"י). 49) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ג: "הורה רבי אימי לרדות עמו", ופירשה רבינו: לרדות עמו הדבש מן הכוורת. וראה ב'פני משה' וב'פאת השולחן' (סי' כח אות כד) שכתבו שדברי ה'ירושלמי' נשתרבבו לכאן מהסוגיא בעבודה זרה שם (פ"ד סוף ה"י). ומדובר ברדיית

הפת ולא ברדיית דבש. והנה בספרים אחרים בדברי רבינו: "לדרוך עמו הפירות" (כת"י מהר"י קורקוס). ובדפוס רומי: "לרדות עמהן הפירות". וכן הוא בר"י קורקוס בשם ספר אחר, ואינו מבורר. ולפי הנוסחא שלנו צריך לומר שבא להוציא מדעת רבי אליעזר שאמר כוורת הרי היא כקרקע לענין שבת (שביעית פ"י מ"ז), ואפשר שהוא־הדין לענין שביעית. וכן יש לפרש בתוספתא סוף מס' עוקצין "חלות דבש כו' על מה נחלקו על השבת ועל השביעית, שרבי אליעזר אומר הרי היא כקרקע, וחכמים אומרים הרי היא ככלי" (אף־על־פי שיש לפרשה לענין פרוזבול, ראה בשביעית פ"י מ"ז - ר"י קורקוס). [וכיון שגם לרבנן דינה כמחוברת לקרקע מדרבנן (פכ"א מהל' שבת ה"ו), אסרוה בישראל, אבל בגוי התירו, לפי שבדרבנן אמרו: יש קנין לגוי להפקיע, ראה בפ"א מהל' תרומות הי"ז לענין סוריא, שאינה אלא מדרבנן, והוא־הדין לאופן אחר שאינו אלא מדרבנן, וכדעת 'ספר התרומה' בהלכות ארץ ישראל, ועי' רדב"ז]. 50) שם פ"ד מ"ג. 51) קרקע שחרשוה בשביעית. 52) אבל מישראל אין חוכרין, משום שקנסו אותם על שחרשו את השדה בשביעית, ראה למעלה פ"א הי"ג.

1 **ט. מֵתֻּר[53] לַעֲשׂוֹת בְּסוּרְיָא[54] בְּתָלוּשׁ[55], אֲבָל לֹא**
2 **בִּמְחֻבָּר[56]. כֵּיצַד? דָּשִׁין וְזוֹרִין וְדוֹרְכִין וּמְעַמְּרִין,**
3 **אֲבָל לֹא קוֹצְרִין וְלֹא בּוֹצְרִין וְלֹא מוֹסְקִין. וְכֵן[57] כֹּל**
4 **כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.**

53) שם פ"ו מ"ב. 54) שיצאה מכלל חוצה לארץ, ולכלל ארץ ישראל לא הגיעה (הל' תרומות שם ה"ג). וראה למעלה פ"ד הכ"ז. 55) שכל איסורו אינו אלא מדרבנן, ולפיכך הקילו בסוריא (משנה ראשונה). 56) 'ירושלמי' שם: שלא יהו הולכים (מארץ ישראל) ומשתקעים שם (בסוריא). 57) במשנה, שם: "כלל אמר רבי עקיבא, כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל (כלומר, מן התורה), עושין אותו בסוריא".

5 **י. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[58] אוֹ**
6 **לְשָׁמְרָן[59], כָּךְ אָסוּר לִקַּח[60] מֵעַם הָאָרֶץ[61]; לְפִי שֶׁאֵין**
7 **מוֹסְרִין דְּמֵי שְׁבִיעִית לְעַם הָאָרֶץ[62], וַאֲפִלּוּ כָּל**
8 **שֶׁהוּא[63], שֶׁמָּא לֹא יֹאכַל אוֹתָן[64] בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[65].**

58) כנ"ל פ"ו ה"א. 59) עד לאחר הביעור (רדב"ז), כנ"ל פ"ז ה"ג. 60) פירות שביעית, ובאופן שמחבר מותר ליקח, כגון שלוקח מעט כנ"ל פ"ו שם. ורוצה לומר, שקניית פירות שביעית מעם־הארץ גורמת למוכר לעבור על איסור סחורה ועל איסור שמירת פירות שביעית לאחר הביעור. 61) ברייתא סוכה לט, א. 62) שעל־ידי שקונה ממנו פירות שביעית, נתפשים הדמים בקדושת שביעית, כנ"ל פ"ו ה"ו. 63) שם לט, ב: "הלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור". וראה להלן הי"ב. 64) את הדמים. 65) אלא יעשה בהם סחורה וישמרם לאחר הביעור, כנ"ל, ונמצא הלוקח עובר על "לפני עור לא תתן מכשול". ואף־על־פי שבמקום שאין האיסור ודאי, תולין לקולא, כנ"ל בסוף ה"ב - כאן קרוב הדבר להיות ודאי.

9 **יא. הַלּוֹקֵחַ[66] לוּלָב[67] מֵעַם הָאָרֶץ[68] בַּשְּׁבִיעִית - נוֹתֵן**
10 **לוֹ[69] אֶתְרוֹג[70] מַתָּנָה[71]. וְאִם לֹא נָתַן לוֹ[72] - מַבְלִיעַ**
11 **לוֹ[73] דְּמֵי אֶתְרוֹג בִּדְמֵי לוּלָב[74].**

66) משנה, סוכה שם. 67) כלומר, כל ארבעת המינים (רש"י). 68) שם: מחבירו. אולם רש"י גורס: מעם־הארץ. וכנראה שזו היתה גם גירסת רבינו. וראה ב'תוספות' שם ד"ה הלוקח. 69) עם־הארץ לישראל. 70) שנלקט בשביעית, שהוא פרי וחלה עליו קדושת שביעית. שהרי הולכים בו אחר לקיטה להחמיר (למעלה פ"ד הי"ב). אבל יתר המינים הם כעצים, ואינם קדושים בקדושת שביעית. ועוד שהולכים בהם אחר חנטה של ערב שביעית (סוכה לט: מ.). 71) שאם לא כן, הרי הוא מוסר דמי שביעית לעם־הארץ. 72) סוכה, שם. 73) כלומר, קבע לו דמים לכל ארבעת המינים. 74) כלומר, משלם לו יותר עבור שלשת המינים, ונמצא דמי האתרוג נבלעים בשאר המינים.

12 **יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[75] בִּזְמַן[76] שֶׁהָיָה מוֹכֵר**
13 **פֵּרוֹת שֶׁכְּמוֹתָן בְּשֶׁמּוּר, כְּגוֹן תְּאֵנִים וְרִמּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא**
14 **בָּהֶן; אֲבָל הָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁחֶזְקָתָן מִן הַהֶפְקֵר,**
15 **כְּגוֹן הַפִּיגָם[77] וְהַרִּבּוּזִין וְהַשּׁוֹטִים[78] וְהַחֲלַגְלוּגוֹת**
16 **וְהַכַּסְבָּר שֶׁל הָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח**
17 **מִמֶּנּוּ מְעַט[79], כִּדְמֵי שָׁלֹשׁ סְעֵדּוֹת[80] בִּלְבַד, מִשּׁוּם כְּדֵי**
18 **חַיָּיו שֶׁל מוֹכֵר.**

75) שאסור ליקח פירות שביעית מעם הארץ, אפילו כל שהוא, כנ"ל. 76) בשביעית פ"ט מ"א: "ונלקחים מכל אדם (אפילו מעם־הארץ), שאין כיוצא בהם נשמר". משמע שכשיש כיוצא בהם נשמר, אסור לקנות אותם מעם־הארץ. ולפי זה, מה שאמרו בסוכה שם: "במה דברים אמורים (שמותר ליקח מעם־הארץ בדמי שלש סעודות) בלוקח מן המופקר, אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור", פירושו, שהוא לוקח ממינים שישנם כיוצא בהם מן המשומר. 77) שביעית, שם. והוא: "רודא" (פירוש המשנה). 78) בהגהה על הגליון, העירו שצריך להיות: והירבוזין השוטים, וכן הוא בדפוס רומי, והוא מין אחד. וכן בדברי רבינו למעלה פ"ד ה"ג, עיי"ש. 79) פירות. 80) סוכה, שם. שכשהוא מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר, ואין כאן אלא חשש אחד שמא לא יאכל אותן בקדושת שביעית – התירו לקנות ממנו כדי חייו, אבל כשיש כיוצא בהם מן המשומר, שיש לחשוש גם שמא הוא שומר פירות שביעית – החמירו ואסרו לקנות ממנו אפילו כל שהוא, כנ"ל.

19 **יג. וְכָל דָּבָר[81] שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת, כְּגוֹן שׁוּם בַּעַל**
20 **בֶּכִי[82] וּבָצָל שֶׁל רִכְפָּה[83] וּגְרִיסִין הַקִּלְקִיּוֹת וַעֲדָשִׁים**
21 **הַמְצֻרְיוֹת[84], וְכֵן זֶרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלוֹת[85], כְּגוֹן**
22 **זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן[86] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ נִלְקָחִין**
23 **מִכָּל אָדָם[87] בַּשְּׁבִיעִית.**

81) מעשרות פ"ה מ"ח. כחכמים ולא כרבי מאיר ורבי יוסי. 82) "הם השומין החריפים מאד ואינם ראויים לאכילה, והאוכלן עיניו יורדין דמעות, ולכך נקרא בעל בכי" (פירוש

המשנה). 83) "הוא בצל וכו', כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות הרבה וכו', ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות" (שם). 84) וכולם חזקתם מן ההפקר משום שאינם ראויים לאכילה, כנ"ל, וההפקר פטור מן המעשרות. וראה פ"ב מהל' תרומות הי"ב. 85) צ"ל: נאכלים. 86) ואע"פ שאינם נאכלים, מכיון שראויים לזריעה, אינם כעצים שלא חלה עליהם קדושת שביעית, כנ"ל פ"ה הי"א. 87) אף מעם־הארץ. ונראה שכוונת רבינו שמותר לו לקחת מעם־הארץ כדמי שלוש סעודות בלבד, כנ"ל, שהרי גם הפיגם והירבוזין השוטים, פטורים מן המעשרות ונלקחים מכל אדם בשביעית, כמו שום בעל בכי וכו', ואף־על־פי־כן ביארו בבבלי סוכה הנ"ל, שלא התירו אלא בדמי שלוש סעודות, אם כן הוא־הדין לשום בעל בכי וכו' ('פאת השולחן'), אבל יש להבין למה לא עירב רבינו שתי ההלכות כאחת, וראה ברדב"ז וב'משנה ראשונה' שם.

1 **יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[88] בְּעַם הָאָרֶץ[89] סְתָם; אֲבָל**
2 **מִי שֶׁהוּא חָשׁוּד לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה[90] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ**
3 **לִשְׁמֹר פֵּרוֹתָיו וְלִמְכֹּר מֵהֶן - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ דָּבָר**
4 **שֶׁיֵּשׁ עָלָיו זִקַּת שְׁבִיעִית[91] כְּלָל. וְאֵין לוֹקְחִין[92] מִמֶּנּוּ**
5 **פִּשְׁתָּן, אֲפִלּוּ סָרוּק[93]; אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָווּי**
6 **וְשָׁזוּר[94].**

88) שהתירו לקנות פירות שביעית כדמי שלוש סעודות, כנ"ל. 89) 'ירושלמי' מעשרות סוף פ"ה: "הדא דתימר, כשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר בריא שהוא חשוד, אסור". וראה משנה בכורות כט, ב. 90) ראה בתחילת ה"י, ובהערות שם. 91) אבל דבר שאין עליו זיקת שביעית, קונים ממנו, כרבי שמעון בבכורות שם (לענין תרומה ומעשרות) ולא כרבי יהודה, וראה בפי"ב מהל' מעשר הט"ז. 92) בכורות, שם. 93) ב'ירושלמי' מעשרות שם: "ופשתן לאו קסמין הוא (כלומר, ואם כן הרי הם כעצים בעלמא, ומדוע חלה עליהם קדושת שביעית), אמר רבי חנינא, מפני זרעה (כלומר, הזרע שבקסמין)". וזהו שכתב רבינו: דבר שיש עליו זיקת שביעית. 94) משנה, בכורות שם: טווי ובגדים. ובגמרא: "השתא טווי ובנינן, אריג מיבעיא, מאי אריג, תיכי". ופירושו: שזור, וראה בפירוש המשנה. וטעמו של דבר שמשטווה או שזר את הפשתן, שוב אין בו זרע כלל.

7 **טו. הֶחָשׁוּד[95] עַל הַשְּׁבִיעִית - אֵינוֹ חָשׁוּד עַל**
8 **הַמַּעֲשְׂרוֹת[96], וְהֶחָשׁוּד עַל הַמַּעֲשְׂרוֹת - אֵינוֹ חָשׁוּד**
9 **עַל הַשְּׁבִיעִית. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה וָזֶה מִן הַתּוֹרָה[97] -**
10 **מַעֲשֵׂר[98] טָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם[99], מַה שֶּׁאֵין כֵּן**
11 **בַּשְּׁבִיעִית[100], וּשְׁבִיעִית אֵין לָהּ פִּדְיוֹן[101], מַה שֶּׁאֵין**
12 **כֵּן בְּמַעֲשֵׂר[102].**

95) משנה, שם ל, א. 96) כלומר, על מעשר שני, כדלהלן. והחשוד על המעשרות, אין לוקחין ממנו דבר שיש בו זיקת מעשר, כנ"ל בהל' מעשר שם. אבל עם־הארץ סתם, לוקח ומתקן הפירות דמאי. 97) בזמן הבית הראשון, והחשוד לדבר, חשוד אף לדבר אחר השוה לו (פירוש המשנה, שם). אבל בזמן הזה אינם אלא מדרבנן, כנ"ל פ"א מהל' תרומות הכ"ו. ולענין שביעית בזמן הזה, ראה פ"ד הכ"ה, ובהערה קעד. 98) שני. והכל מפורש בגמרא שם. 99) כלומר, לירושלים, ראה פ"ב מהל' מעשר שני ה"א. ולכן חמור הוא עליו, ונזהר בו ביותר, ולפיכך "החשוד על השביעית, אינו חשוד על המעשרות". 100) שאינה צריכה הבאת מקום, והיא נאכלת בכל מקום. 101) כנ"ל פ"ו ה"ו. ולכן היא חמורה עליו, ולפיכך החשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית. 102) ראה פ"ד מהל' מעשר שני ה"א.

13 **טז. הֶחָשׁוּד[103] עַל הַטְּהָרוֹת[104] - אֵינוֹ חָשׁוּד לֹא עַל**
14 **הַמַּעֲשֵׂר וְלֹא עַל הַשְּׁבִיעִית[105]. שֶׁהָאֹכֶל הַטָּמֵא הַזֶּה**
15 **שֶׁמְּכָרוֹ בְּחֶזְקַת טָהוֹר - אֵינוֹ מְטַמֵּא אֲחֵרִים אֶלָּא**
16 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהֶחָשׁוּד לְדִבְרֵי סוֹפְרִים[106] - אֵינוֹ**
17 **חָשׁוּד לְדִבְרֵי תּוֹרָה[107].**

103) משנה, שם. 104) מדובר בטהרות שהן מדרבנן, כגון טומאת אוכלים וטומאת ידים (פירוש המשנה, שם), וראה להלן. 105) בזמן שהם מן התורה, כנ"ל. 106) ראה פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"י. 107) גמרא, שם.

18 **יז. כָּל הֶחָשׁוּד[108] עַל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן**
19 **עַל שֶׁל עַצְמוֹ - נֶאֱמָן הוּא עַל שֶׁל אֲחֵרִים. חֲזָקָה[109]**
20 **אֵין אָדָם חוֹטֵא לַאֲחֵרִים. לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל הַדָּבָר**
21 **- דָּנוּ[110] וּמְעִידוּ.**

108) משנה, שם לה, א. כרבי שמעון בן גמליאל ולא כרבי מאיר (והראב"ד חולק, ופסק כרבי מאיר, שאינו נאמן גם על של אחרים). 109) בבא־מציעא ה, ב. ובעוד מקומות. 110) דן אדם אחר החשוד באותו דבר, שהוא עצמו חשוד עליו. וראה פי"ב מהל' מעשר הי"ז.

22 **יח. הַכֹּהֲנִים[111] חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[112]. לְפִי[113]**
23 **שֶׁהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְהַתְּרוּמוֹת[114] מֻתָּרוֹת לָנוּ אַף**
24 **עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין עַל הַזָּרִים בְּמִיתָה[115], קַל וָחֹמֶר**
25 **פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. לְפִיכָךְ, סְאָה[116] תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה**
26 **לְמֵאָה סְאָה שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - תַּעֲלֶה[117]; נָפְלָה**
27 **לְפָחוֹת מִמְּאָה[118] - יִרְקְבוּ הַכֹּל וְלֹא יִמָּכְרוּ לַכֹּהֲנִים[119]**
28 **כְּכָל מְדֻמָּע, לְפִי שֶׁהֵם חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[120].**

111) סנהדרין כו, א. 112) לאכול ולמכור פירות שביעית אחר זמן הביעור. 113) טעם זה כתב רבינו מדעתו. וראה ברש"י וב'מאירי' שם. 114) תרומה גדולה, תרומת מעשר, וחלה שאף היא נקראת תרומה (פ"ו מהל' תרומות ה"ו, ופ"א מהל' מעשר ה"ח, ופ"ה מהל' ביכורים הי"ג). 115) כנ"ל שם. 116) תוספתא תרומות פ"ו ה"ג (הובאה שם). 117) ותינתן לכהן, כנ"ל פי"ג מהל' תרומות ה"א, ואינו חושש שמא יאכלוה הכהנים אחר זמן הביעור, כנ"ל, שמכיון שהוא צריך להעלותה כדי להתיר השיריים — הרי היא ממון כהנים, ואי־אפשר לעכבה מחמת חשש זה, כשם שאין מעכבים חלה של שביעית ('תוספתא כפשוטה' שם). 118) שהכל אסור לזרים. 119) בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה, כנ"ל שם ה"ב. 120) כנ"ל.

29 **יט. הַצַּבְעָנִין[121] וְהַפַּטָּמִין[122] לוֹקְחִין מֵרְסָן[123] מִכָּל**

מָקוֹם[124], וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הוּא[125].

121) תוספתא שביעית פ"ה ה"ח. 122) מפטמי בהמות ועופות. 123) סיבים גסים, העומדים לבהמה ולעופות וגם לצבע, ראה תוספתא שבת פ"ט ה"ט ('תוספתא כפשוטה' שם). 124) ב'ירושלמי' שם פ"ט ה"ה: "סבר רבי ירמיה מימר אפילו מן החשוד. אמר ליה רבי יוסי, לא אמרו אלא בשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר ברי שהוא חשוד, אסור". 125) וטעמו של דבר, שכיון שספיחי שביעית אסורים רק מדרבנן, כנ"ל פ"ד ה"ב, לכן כשהדבר ספק הולכים לקולא, אבל בחשוד – הדבר ברי וקרוב לודאי.

כ. גַּבָּאֵי[126] קֻפָּה בַּשְּׁבִיעִית לֹא יִהְיוּ מְדַקְדְּקִין בַּחֲצָרוֹת שֶׁל אוֹכְלֵי שְׁבִיעִית[127]. וְאִם נָתְנוּ לָהֶן פַּת - מַהֶרֶת, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הִיא[128]; שֶׁלֹּא[129] נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹתְנִין[130] אֶלָּא אוֹ מְעוֹת שְׁבִיעִית[131]. וּמֵהֶתֵּר[132] לְלוּוֹת[133] מִן הָעֲנִיִּים פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[134], וּמַחֲזִירִין לָהֶן פֵּרוֹת[135] בְּשָׁנָה שְׁמִינִית[136].

126) תוספתא דמאי פ"ג הי"ז, כחכמים ולא כרבי מאיר. וכן הוא ב'ירושלמי' שם פ"ג ה"א. 127) כלומר, לא ימנעו מלקבל מאכלים עבור העניים מאוכלי ספיחי שביעית. 128) צ"ל: היא. 129) 'ירושלמי' שם. 130) פירות שביעית בתור צדקה. וב'ירושלמי' פאה (ח, ב): "שאין אדם עושה בדבר [מצוה – כן בכי"ל, ונמחק בטעות] ערוה". וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 131) שעמי־הארץ סבורים שאין שביעית תופסת את דמיה, וכל־שכן שאינה תופסת את דמי דמיה (רדב"ז). 132) עבודה זרה סב, ב. 133) אבל לא לקנות, לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם־הארץ. 134) קודם זמן הביעור (רש"י). 135) של שמינית, אבל לא של שביעית, שמא לא יאכלו אותם בקדושה, כנ"ל שם. וראה ב'תוספות' שם ד"ה יזפי, וד"ה יאות. 136) שכיון שהפירות שלוה מהעניים, אינם בעין בשעה שהוא מחזיר להם – אין קדושת שביעית חלה על אלו שהוא מחזיר.

יום ש"ק י"ב תשרי ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אדם מישראל פטר חמור בשה. השה שפודין בו למי הוא. ושפטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה. אם חייב באחריות השה. ומאימתי חייב לפדותו. על מה פודין אותו. ואם פודהו בשוויו. וכהנים ולויים אם חייבים בו. הלוקח עובר חמורו של גוי או המוכרו. ואם היה הגוי שותף. ודין המקבל חמור מהגוי, או הגוי שקיבל מישראל. פרה שילדה כמין חמורה. וחמורה שלא ביכרה וילדה ב' זכרים. הספיקות שיש בשני זכרים ושתי נקבות, ומי שהיה לו עשרה פטרי חמורים בתוך ביתו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַשְׁמִיט[2] הַמִּלְוָה בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ. וְהַתּוֹבֵעַ חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית[3] - עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו.

2) להניח מלגבות. 3) שהרי אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה.

ב. אֵין שְׁמִטַּת כְּסָפִים[4] נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע[5], שֶׁהֲרֵי יָשׁוּב הַקַּרְקַע לִבְעָלָיו בְּלֹא כֶּסֶף[6]. וְדָבָר זֶה[7] קַבָּלָה הוּא. אָמְרוּ חֲכָמִים: בִּזְמַן שֶׁאַתָּה מַשְׁמִיט קַרְקַע - אַתָּה מַשְׁמִיט כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע - אֵין אַתָּה מַשְׁמִיט כְּסָפִים[8] בַּשְּׁבִיעִית אֲפִלּוּ בָּאָרֶץ.

4) כלומר, השמטת החובות. אבל שביתת הארץ אינה תלוייה ביובל, והיא נוהגת מן התורה אף בזמן שאין היובל נוהג. 5) כלומר, עזיבת הקרקע והחזרתה למוכר. 6) [ואם כן גם בשמיטת קרקע יש שמיטת כספים ולפיכך הושוו שתיהן. אבל שביתת הארץ לא הושוותה להן]. 7) ששמיטת כספים אף על פי שהיא חובת הגוף, תלוייה היא ביובל שהיא מצוה התלוייה בארץ. 8) כלומר, השבת הקרקע לבעליה, והיינו ביובל.

ג. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9], שֶׁתְּהֵא שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת בַּזְּמַן הַזֶּה בְּכָל מָקוֹם[10] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג[11], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת שְׁמִטַּת הַכְּסָפִים מִיִּשְׂרָאֵל.

9) בגיטין שם: "ותקינו רבנן דתשמט, זכר לשביעית". 10) אף בחוץ לארץ, כשם שהייתה נוהגת מן התורה. ושם אמרו, שבבית דינם של רב אמי ורב אסי סידרו את הפרוזבול, וכן אמר שמואל: אי איישר חילי אבטליניה, משמע שהייתה שמיטת כספים נוהגת גם בבבל מדרבנן. 11) אפילו מדרבנן אינו נוהג, שלא תיקנו חכמים שתי שנות שביתה, תכופות, שהוא דבר שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בו.

ד. אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְּסוֹפָהּ[12]. שֶׁנֶּאֱמַר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה, וְשָׁם[13] הוּא אוֹמֵר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת; מַה שָּׁם - אַחַר שֶׁבַע[14], אַף הַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים - אַחַר שֶׁבַע. לְפִיכָךְ[15], הִלְוָה אֶת חֲבֵרוֹ בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ - גּוֹבֶה חוֹבוֹ כָּל הַשָּׁנָה, וּכְשֶׁתִּשְׁקַע חַמָּה[16] בְּלֵילֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - אָבַד הַחוֹב[17].

12) אבל שביתת קרקע נוהגת מתחילתה. 13) במצות הקהל. והנה בספרי שם אמרו: "מקץ שבע שנים, יכול מתחילת השנה, או בסופה, הרי אתה דן: נאמר כאן קץ ונאמר להלן קץ, מה קץ האמור להלן בסופה, ולא בתחילתה, אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחילתה" ולא מבואר שם לאיזה "קץ" הדברים מכוונים, ורבינו פירש שהכוונה לקץ הנאמר במצות הקהל. 14) [שהרי נאמר

שם: "במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" ואם "מקץ" היינו בתחילת שנת השמיטה, למה הוצרכה התורה לאמר "במועד שנת השמיטה", אבל אם הכוונה לסוף השנה, הוצרכה לאמר "במועד שנת השמיטה" לאמר לנו שאף על פי שכבר עברה שנת השמיטה - תבואה שהביאה שליש בשביעית, אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. ואף על פי שבסוטה מא. אמרו שהוצרכה התורה לאמר "שמיטה", שאם לא כן היינו מונים שבע שנים מעת כניסתם לארץ, ואף על פי שזה לא יהיה בשנת השמיטה - כל הטעות הזאת אין לה מקום אלא לפי האמת ש"מקץ" היינו בסוף שבע שנים, ואם כן בלי המלה "שמיטה" יש לטעות כי הכוונה לסוף שבע שנים מיום היכנסם לארץ, כנ"ל, אבל אם נפרש "מקץ", בתחילת שבע שנים, אין מקום לטעות למנות מעכשיו, כי לפי זה היה צריך להיות "מעתה" ולא "מקץ שבע שנים", אלא על כרחנו ש"מקץ" הוא בסוף שבע שנים, ולפיכך הוצרך לומר "שמיטה", שלא נטעה לומר שהכוונה לסוף שבע שנים בלי שמיטה]. 15) כלומר, לפי ששמיטת כספים אינה אלא בסוף שביעית. 16) ואין לומדים מ"הקהל" אלא פירוש המלה "מקץ" שהוא בסוף, אבל לא למדו משם, שלא תישמט אלא בחג הסוכות. 17) אלא אם כן רוצה הלווה להחזיר בתורת מתנה.

1 **ה. שָׁחַט אֶת הַפָּרָה וְחִלְּקָהּ עַל דַּעַת שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ**
2 **הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[18], וְנִתְעַבֵּר אֱלוּל[19] וְנִמְצָא**
3 **אוֹתוֹ הַיּוֹם סוֹף שְׁבִיעִית - אָבְדוּ הַדָּמִים, שֶׁהֲרֵי**
4 **עָבְרָה שְׁבִיעִית עַל הַחוֹב[20].**

18) וכבר עברה שביעית, ושוב אין החובות נשמטים. 19) שנעשה החודש בן שלושים יום, וקדשו ראש השנה למחר ביום שלושים ואחד. 20) ואין זה דומה להקפת חנות שאינה נשמטת, כיוון ששם אין בעל החנות תובעו כלל, אלא שלאחר זמן מרובה שהיה לוקח מחנותו מעט מעט, הוא משלם הכל כאחד. אבל כאן, שאם היה יודע שאין היום ראש השנה, היה נוטל דמי הבשר מיד, ולכן הרי זה כזקפו במלווה, ששביעית משמטתו.

5 **ו. שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמִּלְוָה. וַאֲפִלּוּ מִלְוָה**
6 **שֶׁבִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים - הֲרֵי זֶה מַשְׁמִיט[21].**
7 **וְאִם סִיֵּם לוֹ[22] שָׂדֶה בְּהַלְוָאָתוֹ - אֵינוֹ מַשְׁמִיט[23].**
8 **וְהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַשְּׁבוּעָה[24]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
9 **יִגֹּשׁ - מִכָּל מָקוֹם, לֹא לְשַׁלֵּם[25] וְלֹא לְהִשָּׁבַע[26].**

21) ואין אנו אומרים ש"שטר העומד לגבות כגבוי דמי". 22) הלווה למלווה. 23) שכיוון שייחדה לו והראה לו את השדה במיצריה סביב, הרי היא כגבויה כבר. 24) כגון התובע מחברו מאה זוז והלה מודה בחמישים וכופר בחמישים, שחייב שבועה כדין מודה במקצת - אם עבר על זה סוף שנת השמיטה, פטור הוא מלשלם ומלהישבע. 25) ודבר שאין השביעית משמטת את הממון - אינה משמטת גם את השבועה. 26) ושם מט. למדו זאת מן הפסוק: "וזה דבר השמיטה", ואפילו דיבור (היינו, שבועה) משמטת.

10 **ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין[27] וְכָל**
11 **כַּיּוֹצֵא בָּהּ מִדְּבָרִים שֶׁאִם יוֹדֶה בָּהֶן[28] שְׁבִיעִית**
12 **מְשַׁמַּטְתָּן[29]; אֲבָל שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין וְהַשֻּׁתָּפִין[30]**
13 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁבוּעוֹת שֶׁאִם יוֹדֶה[31] יְשַׁלֵּם[32] - הֲרֵי**
14 **זֶה יִשָּׁבַע אַחַר הַשְּׁמִטָּה[33].**

27) שהיא שבועת מודה במקצת. 28) כלומר, בכל ההלוואה שהמלווה תובעו. 29) ולכן אם לא הודה ונתחייב שבועה נשמטת השבועה. 30) שהם נעשים שומרי שכר זה לזה, שאם מבית אחד מהן נגנב דבר של שותפות חייב לשלם כשומר שכר. וזהו שכרו, שגם חבירו ישמור הכל כשיעור זמן שמשמר זה עכשיו. 31) לפני סוף שביעית. 32) לאחר ראש השנה של שמינית, "לפי שהם פקדון ולא מלווה". 33) כלומר, אפילו אחר השמיטה, שכבר עבר על זה זמן שמיטת כספים.

15 **ח. הִלְוָהוּ[34] וּתְבָעוֹ וְכָפַר בּוֹ, וְהִגִּיעַ הַשְּׁמִטָּה וְהוּא**
16 **בִּכְפִירָתוֹ[35], וְהוֹדָה אַחַר שֶׁעָבְרָה שְׁבִיעִית אוֹ שֶׁבָּאוּ**
17 **עָלָיו עֵדִים אַחַר הַשְּׁבִיעִית[36] - אֵין הַשְּׁבִיעִית**
18 **מְשַׁמֶּטֶת[37].**

34) ירושלמי שביעית פרק י סוף הלכה א: "פשיטא דא מילתא, מלווה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת". 35) שאז אין המלווה יכול לתובעו ממון ולנגשו על כך, לפי שכופר הכל פטור מלשלם, ואין לו עליו אלא שבועת היסת בלבד. 36) אבל אם הודה לפני שעברה שנת השביעית, הרי היא משמטת. 37) כיוון ששביעית אינה משמטת אלא דבר שיש בו תביעה ונגישה, שנאמר "וזה דבר השמיטה וגו' לא יגוש את רעהו".

19 **ט. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וְקָבַע לוֹ זְמַן לְעֶשֶׂר שָׁנִים -**
20 **אֵינוֹ[38] מְשַׁמֵּט; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּא לִידֵי לֹא יִגֹּשׁ[39],**
21 **הֲרֵי הוּא עַתָּה[40] אֵינוֹ יָכוֹל לְנָגֹשׁ. הִתְנָה עִמּוֹ[41] שֶׁלֹּא**
22 **יִתְבָּעֶנּוּ - שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת[42].**

38) והרי בתוך עשר שנים ישנה שנת השמיטה. 39) לאחר עשר שנים. 40) לפני הזמן. 41) הלווה עם המלווה. 42) כי כוונת התורה ב"לא יגוש" הייתה, שלא יהא למלווה על הלווה מאומה, וכאן אף על פי שאינו יכול לתבעו, הרי הלווה חייב להחזיר ההלוואה בכל רגע ורגע, והרי הוא כנתבע מעצמו.

23 **י. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא תִּשַּׁמְּטֶנּוּ**
24 **שְׁבִיעִית - הֲרֵי זֶה נִשְׁמָט; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל דִּין**
25 **הַשְּׁבִיעִית[43]. הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט הוּא חוֹב זֶה[44]**
26 **וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית - תְּנָאוֹ קַיָּם; שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן**
27 **- קַיָּם, וְנִמְצָא זֶה חַיָּב עַצְמוֹ בְּמָמוֹן שֶׁלֹּא חִיְּבַתּוּ**
28 **תּוֹרָה, שֶׁהוּא חַיָּב[45].**

43) שהרי לא התנה עם הלווה שישלם לו, אלא התנה שהשמיטה לא תשמט, וזה לא ייתכן. 44) כלומר, שלא יפטור עצמו מן החוב, כשתשמטנו שביעית, אלא ישלם לו מבלי להתחשב עם ההשמטה. 45) כמו שכתב רבינו בפרק י"א מהלכות מכירה הלכה טו. וצריך לומר, שהלווה חייב עצמו בפני עדים או ביתר האופנים שנזכרים שם. וייתכן,

שכיוון שהתנה עמו בשעת כתיבת השטר, הרי זה כאילו כתב לו בשטר, שהדבר מועיל.

יא. הַקָּפַת[46] הַחֲנוּת - אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת. וְאִם עֲשָׂאָהּ מִלְוָה[47] - נִשְׁמֶטֶת. שְׂכַר שָׂכִיר - אֵינוֹ נִשְׁמָט[48]. וְאִם זְקָפוֹ עָלָיו[49] בְּמִלְוָה - נִשְׁמָט.

46) והטעם הוא: שדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיזדמנו לו מעות, ואין דרך לנוגשו והרי זה כאילו הלווהו עד אחר השביעית, שאין שביעית משמטתו. [=וכדאי לבדוק מדוע אין זה דומה למה שנאמר בהלכה י הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יִתְבָּעֶנּוּ - שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת]. 47) כלומר, העמידו בדין. והוא הדין אם קבע לו החנווני זמן לפרעו. 48) שדרך לקבץ שכר שנה או שנתיים ביד השוכר אותו ואינו נוגשו לתיתם לו והם בידו כפיקדון. 49) [למעלה בהקפת חנות שהיא כמלווה לאחר שביעית, כתב "עשאה מלווה" אבל בשכר שכיר שאינו מלווה כלל, אלא בפיקדון כתב "זקפו עליו במלווה"].

יב. קְנָסוֹת שֶׁל אוֹנֵס וְשֶׁל מְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע - אֵינָם נִשְׁמָטִין[50]. וְאִם זְקָפָן בְּמִלְוָה - נִשְׁמָטִים. וּמֵאֵימָתַי נִזְקָפִין בְּמִלְוָה? מִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין.

50) כיוון "שאינם כשאר חובות, אבל הם חיובים שהאיש נתחייב בהם, והאיש ההוא לא יהיה פטור עד שיפרעם". [וכוונת דברי רבינו היא: שרק בממון שצריך שיקבל התובע אמרה תורה "תשמט ידך", כאילו קבלתו, אבל קנס אינו ממון שהתובע צריך לקבל, אלא ממון שהנתבע צריך לשלם, ומה יועיל אם הנתבע יסלק ידו כאילו קיבלו? הלא זה לא שילם. ולפי זה נראה שלא מועילה מחילה בקנס.

יג. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה - אֵין כְּתֻבָּתָהּ נִשְׁמֶטֶת[51]. וְאִם פִּגְּמַתָּהּ[52] אוֹ זְקָפָתָהּ עָלָיו בְּמִלְוָה - נִשְׁמֶטֶת.

51) שאינה מלווה אלא כהקפת חנות ושכר שכיר. ודין תוספת הכתובה כעיקר הכתובה. 52) כלומר, נתקבלה חלק מן הכתובה, שעל ידי זה הפכה הכתובה למלווה.

יד. הַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן[53] - אֵינוֹ מַשְׁמִיט[54]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַחוֹב כְּנֶגֶד הַמַּשְׁכּוֹן; וְאִם הָיָה יָתֵר - מַשְׁמִיט הַיָּתֵר.

53) של מטלטלין. 54) שהרי הלכה "בעל חוב קונה משכון (של מטלטלין). לפיכך, כשילווה אותו על המשכון, יהיה כאילו הקנהו המשכון בממון ההוא שהלווהו, לזמן ידוע, ואינו נשמט".

טו. הַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין וְאָמַר לָהֶם: אַתֶּם גְּבוּ לִי חוֹבִי זֶה - אֵינוֹ נִשְׁמָט; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ, וְזֶה בֵּית דִּין תּוֹבְעִין אוֹתוֹ. וְכֵן בֵּית דִּין[55] שֶׁהָתְכוּ אֶת הַדִּין וְכָתְבוּ[56]: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב[57] לִתֵּן לָזֶה כָּךְ וָכָךְ - אֵינוֹ נִשְׁמָט; שֶׁזֶּה כְּגָבוּי הוּא, וּכְאִלּוּ בָּא לְיָדוֹ, וְאֵינוֹ כְּמִלְוָה.

55) שביעית שם: "וכל מעשה בית דין אין משמטין". 56) ירושלמי שם: וכל מעשה בית דין, אלו גזרי דינים. ודווקא כשגמרו את הדין, אבל אם עוד לא גמרו, אף על פי שהודה בפני בית דין או הביאו עדים בפניהם, שדין הוא שבית דין כותבים - כל זמן שלא כתבו אינו כגבוי. 57) שזהו נוסח של גמר דין.

טז. כְּשֶׁרָאָה הִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁנִּמְנְעוּ מִלְּהַלְווֹת זֶה אֶת זֶה[58], וְעוֹבְרִין עַל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה[59]: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר וְגוֹמֵר, הִתְקִין פְּרוֹזְבּוּל[60], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב, עַד שֶׁיַּלְווּ זֶה אֶת זֶה. וְאֵין הַפְּרוֹזְבּוּל מוֹעִיל אֶלָּא בִּשְׁמִטַּת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; אֲבָל שְׁמִטָּה שֶׁל תּוֹרָה - אֵין הַפְּרוֹזְבּוּל מוֹעִיל בָּהּ.

58) כלומר, העשירים נמנעו מלהלוות לעניים, מפני שחששו לשמיטת חובותיהם. ואף על פי שיכולים היו למסור שטרותיהם לבית דין, נראה שקשה היה להם להביא כל השטרות לבית דין. ועוד, שאין זו תקנה אלא למלווה בשטר, ולא למלווה על פה. 59) לפי מה שכתב רבינו בסמוך, שאין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמן הזה שאינה אלא מדרבנן - "הכתוב בתורה" לאו דווקא, אלא דרבנן שהסמיכו על הכתוב. 60) בגיטין לו: "מאי פרוסבול, אמר רב חסדא, פרוס בולי (=עשירים) ובוטי (=עניים), כלומר, תקנת עשירים ועניים. עשירים שלא יפסידו ממונם, ושלא יעברו על הלאו הנ"ל, ועניים שלא תנעל דלת בפניהם.

יז. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוּל אֶלָּא חֲכָמִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, שֶׁהֵן רְאוּיִין לְהַפְקִיעַ מָמוֹן בְּנֵי אָדָם[61]; אֲבָל שְׁאָר בָּתֵּי דִינִין - אֵין כּוֹתְבִין[62].

61) שהרי למדו שם שהפקר בית דין הפקר, ממה שהכריז עזרא: וכל אשר לא יבוא לשלושת ימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא ייבדל מקהל הגולה. ובית דינו של עזרא וכן ראשי האבות, הם בתי הדין הגדולים שבדורם. ואף על פי שלדעת רבינו אין הדברים אמורים אלא בזמן ששמיטת כספים אינה אלא מדברי סופרים - גם לעקור דבר מדברי סופרים צריך לכח הפקר בית דין. 62) וכל זה דווקא כשאין המלווה והלווה תלמידי חכמים, אבל אם הם תלמידי חכמים יכולים למסור את הפרוזבול אף בפני בית דין רגיל ואפילו בעל פה.

יח. זֶהוּ גּוּפוֹ שֶׁל פְּרוֹזְבּוּל: מוֹסְרַנִי לָכֶם[63] פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי[64] הַדַּיָּנִין שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[65], שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה[66]. וְהַדַּיָּנִין[67] אוֹ הָעֵדִים[68] חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה.

63) אין הכוונה שהוא מוסר את שטר החוב, אלא שהוא מוסר את הדברים דלהלן לבית הדין, והרי זה כעין מסירת מודעה. 64) רבינו כתב המשנה כלשונה, אבל וודאי שכוונתו לשלושה דיינים. 65) כלומר, אם הדיינים במקום

אחר והוא מוסר דבריו כאן לפני עדים. 66) אפילו לאחר שמיטה. 67) אם הוא מוסר דבריו לפניהם. 68) היינו, אפילו העדים, אם הוא מוסר דבריו כאן לפני עדים, לבית הדין שבמקום אחר.

יט. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוּל אֶלָּא עַל הַקַּרְקַע[69]. אִם אֵין קַרְקַע לַלְוֶה - מוֹכֵר לוֹ[70] הַמַּלְוֶה כָּל שֶׁהוּא[71] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אֲפִלּוּ קֶלַח שֶׁל כְּרוּב[72]. הִשְׁאִילוֹ[73] מָקוֹם לְתַנּוּר אוֹ לְכִירָה - כּוֹתְבִין עָלָיו[74] פְּרוֹזְבּוּל. הָיְתָה לוֹ שָׂדֶה מְמֻשְׁכֶּנֶת[75] - כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל.

69) של הלווה. וטעם הדברים שאם יש ללווה קרקע הרי החוב כגבוי ביד בית דין. או משום שהלוואה ללווה שאין לו קרקע זהו דבר שאינו שכיח כי מי פתי יסור הנה להלוות לו מעות בלי בטוחות. ודווקא קרקע, שאינו יכול להשמיטה ולהצניעה, אבל לא מטלטלין, וגם לא עבדים. 70) ללווה מדעתו ובהסכמתו. 71) וטעמו של דבר, שכיוון שאין אונאה כלל לקרקעות, ראוי הוא לגבות ב"כל שהוא" זה את כל החוב. 72) כלומר, קרקע כל שהוא שאי אפשר לזרוע בה אלא קלח אחד של כרוב. 73) כלומר, המלווה ללווה. 74) שכיוון שיש לשואל זכות תשמיש בקרקע, הרי זה כאילו הקרקע שלו. והוא הדין אם השכיר לו. 75) בין שהייתה השדה של הלווה ממושכנת ביד אחרים, בין שהייתה שדה של אחרים ממושכנת בידו.

כ. כּוֹתְבִין לְאִישׁ[76] עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ[77], וְלַיְתוֹמִים עַל נִכְסֵי אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[78]. אֵין לוֹ קַרְקַע, וְלֶעָרֵב יֵשׁ לוֹ קַרְקַע - כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל. הָיָה לוֹ חוֹב עַל חֲבֵרוֹ וְיֵשׁ לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע, הוֹאִיל וְהוּא[79] תַּחַת שִׁעְבּוּדוֹ[80] - כּוֹתֵב עָלָיו פְּרוֹזְבּוּל[81].

76) כלומר, שהוא הלווה. 77) נכסי מלוג שהבעל אוכל פירותיהם. 78) כשלווה האפוטרופוס לצורך היתומים. והמלווה כותב פרוזבול, שנכסי האפוטרופוס נחשבים כשל היתומים, כיוון שהוא ממונה על אשר להם ומשועבד להם. [=וייתכן עוד כי דין אפוטרופוס כאן כדין ערב להלן]. ומה שאמרו: "היתומים אינם צריכים פרוזבול", המדובר כשהיתומים הם המלווים. 79) כלומר, הלווה השני. 80) של המלווה השני. 81) שהרי הלווה השני משתעבד למלווה הראשון, מדין "שעבודא דרבי נתן".

כא. אֶחָד שֶׁלָּוָה מֵחֲמִשָּׁה - צְרִיכִים[82] פְּרוֹזְבּוּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; וַחֲמִשָּׁה שֶׁלָּווּ מֵאֶחָד - דַּיּוֹ פְּרוֹזְבּוּל אֶחָד לְכֻלָּן[83].

82) כל מלווה ומלווה. 83) שהרי המלווה כותב את הפרוזבול, והוא מוסר כל חובותיו לבית דין. ונראה שאם לוו כולם בשטר אחד, שאז כולם ערבים זה לזה, ויכול המלווה לגבות מאיזה שירצה, די שיהא לאחד מהם קרקע.

כב. כָּתַב הַפְּרוֹזְבּוּל תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הִלְוָה - אֵינוֹ מוֹעִיל[84], אֶלָּא מַשְׁמִיט עַד שֶׁיִּכְתֹּב הַפְּרוֹזְבּוּל אַחַר שֶׁהִלְוָה. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: שֶׁכָּל מִלְוָה הַקּוֹדֶמֶת לַפְּרוֹזְבּוּל - אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת בְּפְרוֹזְבּוּל זֶה; וְאִם הַפְּרוֹזְבּוּל קוֹדֵם לַמִּלְוָה - נִשְׁמֶטֶת בְּפְרוֹזְבּוּל זֶה.

84) כי הפרוזבול מועיל רק לחובות הקיימים בשעת כתיבתו.

כג. לְפִיכָךְ: פְּרוֹזְבּוּל הַמֻּקְדָּם - כָּשֵׁר, וְהַמְאֻחָר - פָּסוּל. כֵּיצַד? כְּתָבוֹ בְּנִיסָן וְהִקְדִּים זְמַנּוֹ מֵאָדָר - כָּשֵׁר; שֶׁהֲרֵי הוּרַע כֹּחוֹ[85], שֶׁאֵינוֹ מַשְׁמִיט אֶלָּא עַד אֲדָר[86]. אֲבָל אִם אֵחַר זְמַנּוֹ וּכְתָבוֹ מֵאִיָּר - פָּסוּל; שֶׁהֲרֵי מִיַּפֶּה כֹּחוֹ, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁמִיט עַד אִיָּר[87] שֶׁלֹּא כַּדִּין, שֶׁאֵין דִּינוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט אֶלָּא עַד נִיסָן, בִּשְׁעַת מְסִירַת הַדְּבָרִים לְבֵית דִּין.

85) של המלווה. 86) אבל מה שהלווה אחר כך אינו בכלל הפרוזבול, ומשמטים. 87) כלומר, מה שהלווה מניסן (אחר כתיבת הפרוזבול) עד אייר (הזמן הכתוב בפרוזבול).

כד. הַמּוֹצִיא שְׁטָר חוֹב אַחַר שְׁבִיעִית וְאֵין עִמּוֹ פְּרוֹזְבּוּל - אֹבֵד חוֹבוֹ[88]. וְאִם אָמַר: הָיָה לִי[89] וְאָבַד - נֶאֱמָן; שֶׁמִּזְּמַן הַסַּכָּנָה[90] וְאֵילַךְ בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה שֶׁלֹּא בִּפְרוֹזְבּוּל[91]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁיָּבִיא בַּעַל חוֹב אֶת שִׁטָּרוֹ אוֹ כְּשֶׁיָּבוֹא לִתְבֹּעַ בִּמְלוָה עַל פֶּה - אוֹמְרִים לַנִּתְבָּע: שַׁלֵּם לוֹ. וְאִם טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: אַיֵּה פְּרוֹזְבּוּל שֶׁלּוֹ? אוֹמְרִים לַתּוֹבֵעַ: הָיָה לְךָ פְּרוֹזְבּוּל וְאָבַד? אִם אָמַר הֵן - נֶאֱמָן, וְאִם הוֹדָה שֶׁלֹּא כָּתַב פְּרוֹזְבּוּל - אֹבֵד חוֹבוֹ. וְהַיְתוֹמִים[92] אֵינָן צְרִיכִין פְּרוֹזְבּוּל.

88) שהרי שמטתו שביעית. 89) פרוזבול. 90) שלא היו יכולים לקיים מצוות, ואף על פי שפרוזבול אינו מצוה - לא התירו הגויים לעשותו, כיוון שעל ידו ניכרת מצות שמיטת כספים בזמן הזה, שכל עיקרה הוא שלא תישכח תורת שמיטת כספים מישראל, והרי כל כוונתם הייתה "להשכיחם תורתך". 91) אם אמר, היה לי ואבד. וכן כתב המאירי שם, שמזמן הסכנה ואילך האמינו מכח החזקה, שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור. ורוצה לומר, שבזמן הסכנה תיקנו חכמים שיהא נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, ואף אחר שבטלה הסכנה, נשארה התקנה במקומה. 92) שהלוו.

כה. הוֹצִיא[93] פְּרוֹזְבּוּל, וְטָעַן הַנִّתְבָּע וְאָמַר: מִלְוָה זוֹ שֶׁהוּא תּוֹבֵעַ אַחַר פְּרוֹזְבּוּל זֶה הָיְתָה[94], וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: קֹדֶם פְּרוֹזְבּוּל הָיְתָה - הַתּוֹבֵעַ נֶאֱמָן[95]; שֶׁאִלּוּ אָמַר: הָיָה לִי וְאָבַד[96] - נֶאֱמָן וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין זְמַן הַפְּרוֹזְבּוּל שֶׁאָבַד[97].

93) המלווה. 94) ואין הפרוזבול מועיל כלום. 95) "שכיוון שתקנו חכמים פרוזבול, חזקה היא שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור" ובוודאי עשה פרוזבול שזמנו אחר הלוואה זו. 96) כלומר, ולא היה מוציא פרוזבול. 97) הרי שנאמן גם על הזמן.

כו. טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: מִלְוָה יֵשׁ לוֹ אֶצְלִי[98], וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: לֹא כִּי אֶלָּא הַקָּפַת חֲנוּת הִיא, שֶׁאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת, שֶׁהֲרֵי לֹא זְקַפְתִּיהָ מִלְוָה - הֲרֵי

זֶה נֶאֱמָן; שֶׁהֲרֵי אִם יִרְצֶה יֹאמַר: מִלְּוָה הָיִתָה[99] וּפְרוֹזְבּוּל הָיָה לִי וְאָבַד[100]. שֶׁכֵּיוָן[101] שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים פְּרוֹזְבּוּל, חֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ דָּבָר מֻתָּר[102] וְאוֹכֵל דָּבָר אָסוּר[103].

98) וכיוון שאין למלווה פרוזבול הרי המלווה נשמטת. 99) כדבריך. 100) ואף על פי שלא אמרו מיגו להוציא ממון - כאן ישנה גם חזקה המסייעת: חזקה שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור, ובוודאי כן הוא כדבריו שהקפת חנות היא. 101) טעם זה הוא מדוע האמינו במיגו להוציא ממון. 102) כלומר, מלווה שלא נשמטה. 103) מלווה שנשמטה.

כז. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[104] שֶׁהִלְוּוּ זֶה אֶת זֶה[105], וּמָסַר[106] דְּבָרָיו לַתַּלְמִידִים[107] וְאָמַר: מוֹסְרַנִי לָכֶם[108], שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְתֹּב פְּרוֹזְבּוּל; מִפְּנֵי שֶׁהֵן יוֹדְעִים שֶׁהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה מִדִּבְרֵיהֶם, וּבִדְבָרִים בִּלְבַד הִיא נִדְחֵית[109].

104) שם לז. "רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי (כלומר, שעשו פרוזבול בעל פה, ומסרוהו לפני תלמידים, שאינם גדולים כבית דינו של רב אמי ורב אסי. וכל זה דווקא כשהמלווה והלווה תלמידי חכמים.) רבי יונתן מסר מילי לר' חייא בר אבא, אמר ליה צריכנא מידי אחרינא? אמר ליה לא צריכת". 105) בגמרא שם לא נזכר שגם הלווה צריך להיות תלמיד חכם, ורבינו כתב זאת על פי מה שאמרו בבבא מציעא עה. "תלמידי חכמים מותרים ללוות זה מזה בריבית, מאי טעמא, מידע ידעי דריבית אסורה ומתנה היא דיהבו אהדדי". ולכאורה גם אם המלווה אינו תלמיד חכם, מותר לתת לו ריבית, שהרי הלווה שהוא תלמיד חכם נותנה במתנה, אלא שאסרו לעשות כן שמא יבוא המלווה להקל בדין ריבית. אם כן גם לענייננו, לא התירו פרוזבול כזה אלא כשאף הלווה תלמיד חכם, שלא יבוא להקל בשמיטת כספים. 106) המלווה. 107) שאינם חכמים גדולים ביותר. 108) פלוני ופלוני הדיינין. 109) כלומר, בלא כתיבת פרוזבול, וכן בלא בית דין חשוב. אבל כששמיטת כספים הייתה מן התורה, אף תלמידי חכמים היו צריכים לכתוב פרוזבול ולמוסרו בפני בית דין חשוב, ולכן שאר בני אדם שחושבים ששמיטת כספים בזמן הזה מדאורייתא, הזקיקום חכמים לכתוב פרוזבול ולמסרו בפני בית דין חשוב, שאם נקל להם יבוא להקל בשמיטת כספים.

כח. כָּל הַמַּחֲזִיר חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית - רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ[110]. וְצָרִיךְ הַמַּלְוֶה לוֹמַר לַמַּחֲזִיר: מַשְׁמִיט אֲנִי וּכְבָר נִפְטַרְתָּ מִמֶּנִּי. אָמַר לוֹ: אַף עַל פִּי כֵן רְצוֹנִי שֶׁתְּקַבֵּל - יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׁ, וַהֲרֵי לֹא נָגַשׁ[111]. וְאַל יֹאמַר לוֹ: בְּחוֹבִי אֲנִי נוֹתֵן לְךָ, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: שֶׁלִּי הֵם[112] וּבְמַתָּנָה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ.

110) "עניינו, שהחכמים אוהבים אותו על זה, וישר בעיניהם מה שעשה". וטעמו של דבר, כדי שלא יימנעו מלהלוות. 111) שם: שנאמר: וזה דבר השמיטה. "הראיה ממה שאמר "דבר", כלומר, מאחר שהוציא הדבר מפיו, התירו". 112) המעות, ששמטתן שביעית.

כט. הֶחֱזִיר[113] לוֹ חוֹבוֹ וְלֹא אָמַר לוֹ כֵּן - מְסַבֵּב[114] עִמּוֹ בִּדְבָרִים עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ: שֶׁלִּי הֵם וּבְמַתָּנָה נְתַתִּים לְךָ. וְאִם לֹא אָמַר - לֹא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, אֶלָּא יִטֹּל[115] מָעוֹתָיו וְיֵלֵךְ לוֹ[116].

113) שם, מעשה ברבה שהלווה מעות לאבא בר מרתא. 114) שם: אמר ליה (רבה לאביי), תלי ליה נמי עד דאמר הכי (כלומר, שלי הם ובמתנה אני נותן לך). ומפרש רבינו שהכוונה מסבב עמו בדברים, אבל לא כופהו, שהרי במעשה הנזכר שם, לא כפה רבה את אבא בר מרתא, אלא אביי שידלו בדברים שילך לרבה ויאמר לו: "אף על פי כן". 115) הלווה. 116) שהרי אמרו שם: אשכחיה (אביי לרבה) דהוה עציב. אמר ליה, אמאי עציב מר, אמר ליה הכי הוה מעשה, אזל לגביה. ואם בדיעבד יקבל את המעות מן הלווה אפילו בלי "אף על פי כן", לא היה לו להיות עצוב, ולשלוח את אביי לאבא בר מרתא.

ל. מִי שֶׁנִּמְנַע מִלְּהַלְווֹת אֶת חֲבֵרוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה שֶׁמָּא יִתְאַחֵר הַחוֹב שֶׁלּוֹ[117] וְיִשָּׁמֵט - עָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר לְךָ וְגוֹמֵר. וְחֵטְא גָּדוֹל הוּא, שֶׁהֲרֵי הִזְהִירָה עָלָיו תּוֹרָה בִּשְׁנֵי לָאוִין; שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן וְגוֹמֵר, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הִשָּׁמֶר' אוֹ 'פֶּן' אוֹ 'אַל' - הֲרֵי זֶה מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל מַחֲשָׁבָה רָעָה זוֹ וּקְרָאתוּ בְּלִיַּעַל[118]. וְהֲרֵי הוֹסִיף הַכָּתוּב לְהַזְהִיר וּלְצַוּוֹת שֶׁלֹּא יִמָּנַע[119] אֶלָּא יִתֵּן[120], שֶׁנֶּאֱמַר: נָתוֹן תִּתֵּן[121] לוֹ וְלֹא יֵרַע[122] לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ וְגוֹמֵר. וְהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׂכַר מִצְוָה זוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה[123], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ וְגוֹמֵר.

117) כלומר, שהלווה לא יחזיר לו את חובו בזמן הפירעון. 118) שם. וגם לעניין צדקה למדו כן מפסוק זה לפי שהפסוק נאמר גם על צדקה וגם על הלוואה, שכן נאמר שם: "כי פתח תפתח את ידך לו (הרי צדקה) והעבט תעביטנו (הרי הלוואה) וגו' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו'". 119) היינו "להזהיר". 120) היינו, "לצוות". 121) זהו הציווי. 122) זוהי האזהרה. 123) והוא בכלל גמילות חסדים, שאדם אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (פאה פרק א משנה א, ועיין שם בפירוש המשנה שזהו כלל לכל המצוות שבין אדם לחבירו). אלא שצריך עיון למה הוצרכו ללמוד (קידושין מ.) מפסוק במשלי: "רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד", שגמילות חסדים אדם אוכל פירותיה בעולם הזה, ולא למדו כן מן הפסוק הנ"ל שבתורה, שהביא רבינו.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ו'־י"ב תשרי ה'תשפ"ב

יום ראשון ו' תשרי ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שנב.

שמז. שמו.

המצוה השנ"ב — האזהרה שהזהרנו מלבוא על אחי האב, והוא אמרו: "ערות אחי־אביך לא תגלה" (ויקרא יח, יד) עד שגם שוגג באחי אביו חייב שתי חטאות, כמו שבארנו באביו. ובגמרא סנהדרין (כד.) אמרו: הבא על אחי אביו — חייב שתים לדברי הכל, דכתיב: "ערות אחי־אביך לא תגלה".

ודע שענין אמרי "נתקיימה העדות" (בכל איסורי עריות — כתנאי לקיים בהם דיני מיתה) הוא שיהיו שם שני עדים כשרים מתרים בו או יותר, ובית דין כשר של עשרים ושלשה שהעדות נגבית לפניהם, ויהיה זה בזמן (שבית המקדש קיים, ותנאים נוספים) שדיני נפשות נוהגים.

ופשוט הוא, שכל־העריות האלה שקדם זכרן (שהזכרנו קודם) נאמר בהן הכרת בלשון התורה, והוא אמרו אחר שמנן: "כי כל־אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העשות" (שם, כט), וכן כל־מה שהזכרנו מהן שחייבים עליו מיתת בית דין, גם הוא לשון התורה. אבל שנוי מיני המיתה שאמרנו מקצתן בסקילה ומקצתן בחנק ומקצתן בשרפה, הרי יש מהם שבאו בקבלה (חז"ל) ומהן מפרשים בכתוב. וכבר נתבארו דיני כל־העריות האלה במסכת סנהדרין ומסכת כרתות ובכמה מקומות ביבמות וכתבות וקדושין.

וכבר נתבאר בריש כרתות (משנה ב) שכל־חטא שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת קבועה — חייבים על "לא הודע שלו" (כאשר הוא מסופק אם חטא) אשם תלוי. וענין אמרם "חטאת קבועה" הוא שתהיה מן־הבהמה דוקא: כשבה או שעירה. ואם תעיין בכל־מצות לא־תעשה אחת אחת ותתבונן בענשים שנזכרו בכל־מצוה ומצוה מהן תמצא, שכל־חטא שחייבים על זדונו כרת וועל שגגתו חטאת — אותה החטאת — חטאת קבועה, חוץ משני חטאים שחייבים על זדון כל־אחד מהם כרת ועל שגגתו חטאת שאינה קבועה, אלא היא "עולה־ויורד" (= קרבן המשתנה לפי יכולת המקריב); ואותם שני החטאים הם טמאת מקדש וטמאת קדשיו (לא תעשה עז, וקכט). כדנתי באמרי טמאת מקדש: טמא שנכנס לעזרה: וטמאת קדשיו; טמא שאכל בשר קדש.

וכן יתבאר לך, שכל־מצות לא־תעשה שחייבין על זדונה כרת חייבין על שגגתה חטאת, חוץ מחטא אחד, והוא: המגדף (לא תעשה ס), שזדונו בכרת ואין חייבין על שגגתו חטאת. וכן יתבאר לך, שכל־אדם שחייב מיתת בית דין — איזו מיתה שתהיה — חרי אותו אדם בכרת גם כן אם לא המיתו אותו בית דין או שלא ידעו בו, חוץ מעשרה שהם מחייבי מיתת בית דין ואין עליהם כרת, והם: מסית, ומדיח, ונביא־שקר, ומתנבא בשם עבודה זרה, וזקן ממרא, ובן סורר ומורה, וגונב נפש מישראל, ורוצח, ומכה אביו ואמו ומקלל אביו ואמו. כל־אחד מאלו אם נתקיימה עליו העדות — נהרג ואם לא ידעו בו או שלא היה אפשר לבית דין להרגו — חרי הוא מתיר עצמו למיתה, אלא שאינו עומד בכרת. דע כללים אלו וזכרם.

המצוה השמ"ז — האזהרה שהזהרנו מלבוא על אשת איש, והוא אמרו: "ואל־אשת עמיתך לא־תתן שכבתך לזרע" (ויקרא יט, כ). ויש בענש העובר על לאו זה הפרש, והוא: אם היתה אשת איש זו נערה מארשה (אחר קידושין לפני נשואין) — שניהם חייבים סקילה, כמו שבאר הכתוב (דברים כב, כא); ואם היתה בת כהן — היא נשרפת, והוא בחנק, כלומר: הבועל; ואם היתה בת ישראל והיתה בעולה (נשואה) — חייבים שניהם חנק כל־זה אם נתקיימה העדות; אבל אם לא נתקיימה — חרי הוא בכרת. במה דברים אמורים? כשהיה מזיד, ואם היה שוגג — מקריב חטאת קבועה. וכבר נכפל הלאו בעברה זו והוא אמרו בעשרת הדברות: "לא תנאף" (שמות כ, יד; דברים ה, יז), כונתו בזה האזהרה על ביאת אשת איש. ולשון המכלתא (פרשת יתרו שם): "לא תנאף, למה נאמר? לפי שהוא אומר: (ויקרא כ, י) ענש שמענו, אזהרה לא שמענו — תלמוד לומר: "לא תנאף". ובספרא: "אשר ינאף את־אשת איש אשר ינאף את־אשת רעהו" וגו' ("מות־יומת הנאף והנאפת") (שם), ענש שמענו אזהרה לא שמענו — תלמוד לומר "לא תנאף", אחד האיש ואחד האשה. ולא עשו "ואל־אשת עמיתך לא־תתן שכבתך" (ויקרא יח, כ) אזהרה — לפי שהוא לאו שאינו כולל נואף ונואפת, אלא אזהרה לנואף בלבד. וכן בשאר העריות אי אפשר להם שלא ילמדו אזהרה גם לאשה, אמרו (ספרא): "לא תקרבו לגלות ערוה" (שם, ו) — חרי כאן שנים להזהיר האיש על־ידי האשה, והאשה על־ידי האיש". ובגמרא סנהדרין (נא:) אמרו: "הכל היו בכלל נואף ונואפת, הוציא הכתוב (פרט בנפרד) את־בת כהן לשרפה ואת־נערה מארשה לסקילה". וכבר קדם לנו (הפסוק: "אשר ינאף .. מות יומת הנואף והנואפת") פרוש דבר זה בהקדמת מאמר זה (השורש (הכלל) השביעי).

המצוה השמ"ו — האזהרה שהזהרנו מלבוא על הנדה בזמן טמאתה, כלומר: כל־שבעת הימים. והוא אמרו: "ואל־אשה בנדת טמאתה לא תקרב" (ויקרא יח,

יט); וְגַם כָּל־זְמַן שֶׁלֹּא תִּטְבּוֹל אַחַר שִׁבְעַת הַיָּמִים הִיא נִדָּה. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה אִם הָיָה מֻזִּיד חַיָּב כָּרֵת; וּבְשׁוֹגֵג — חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה.

יום שני ז' תשרי ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה נב. נג. נה. נד. שנד. שס. שסא.

הַמִּצְוָה הַנ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְחַתֵּן בַּכּוֹפְרִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם" (דברים ז, ג), וּבֵאֵר הַהִתְחַתְּנוּת מַה הִיא וְאָמַר: "בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ" (שם) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (לו:): "דֶּרֶךְ חֲתֻנּוּת אָסְרָה תּוֹרָה". הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה יֵשׁ בְּעָנְשׁוֹ הֶפְרֵשׁ וְהוּא: אִם בָּא עָלֶיהָ בְּפַרְהֶסְיָא (לעיני רבים) — חֲרֵי הַהוֹרְגוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת־הָעֲבֵרָה, כְּבָר קִיֵּם אֶת־עָנְשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה פִּינְחָס בְּזִמְרִי (במדבר כה, ח) אָמְרוּ (סנהדרין פא:): הַבּוֹעֵל אֲרָמִית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ, וְדַוְקָא בַּתְּנָאִים שֶׁאָמְרוּ, וְהֵם: שֶׁיִּבְעוֹל בְּפַרְהֶסְיָא וּבִשְׁעַת מַעֲשֶׂה וּכְמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה (בדיוק כפי שהתרחש אצל פנחס וזמרי) אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה זֶה בְּפַרְהֶסְיָא, אוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ וְלֹא פָּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִים — חֲרֵי הוּא מְחֻיָּב כָּרֵת. אֲבָל לֹא נִתְבָּאֵר בּוֹ כָּרֵת זֶה בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה. אָמְרוּ: "לֹא פָּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִים מַהוּ?" וְנִתְבָּאֵר שֶׁהוּא בְּכָרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה' אֲשֶׁר אָהֵב וְגוֹ' יַכְרֵת ה' לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה" (מלאכי ב, יא־יב), אָמְרוּ: מִכְּלָל דִּבְכָרֵת. כְּשֶׁמִּתְבָּרֵר אִם כֵּן שֶׁאָדָם בָּעַל אֲרָמִית בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה — לוֹקֶה מִדְּאוֹרַיְתָא, וְדַע זֹאת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בַּעֲבוֹדָה זָרָה (לו:) וּבְסַנְהֶדְרִין (פב:).

הַמִּצְוָה הַנ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְחַתֵּן בְּזִכְרֵי (גברים של) עַמּוֹן וּמוֹאָב דַּוְקָא — אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'" (דברים כג, ד) הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה, כְּלוֹמַר: שֶׁגֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי שֶׁבָּעַל יִשְׂרְאֵלִית בְּנִשּׂוּאִין — לוֹקִין שְׁנֵיהֶם מַלְקוּת דְּאוֹרַיְתָא וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִיבָמוֹת (עו:) וּבְסוֹף קִדּוּשִׁין (עד:).

הַמִּצְוָה הַנ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַרְחִיק אֶת־הַמִּצְרִים וּמִלְּהִתְרַחֵק מִלְּהִתְחַתֵּן בָּהֶם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְתַעֵב מִצְרִי" (שם, ח) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, כְּלוֹמַר: דִּינֵי מִצְרִי וַאֲדוֹמִי (אזהרה נד, נדפסה לקמן), בְּפֶרֶק ח' מִיבָמוֹת (שם) וּבְסוֹף קִדּוּשִׁין (עז.).

הַמִּצְוָה הַנ"ד — אַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַרְחִיק זֶרַע עֵשָׂו אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, כְּלוֹמַר: שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים לְבַל נִתְרַחֵק מִלְּהִתְחַתֵּן בָּהֶם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא" (שם).

הַמִּצְוָה הַשנ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַמַּמְזֵר מִלָּבוֹא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'" (שם, ג). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִיבָמוֹת (עח:) וּבְסוֹף קִדּוּשִׁין (עד:).

הַמִּצְוָה הַש"ס — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר מִלָּבוֹא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל מִי שֶׁנִּשְׁחַתּוּ אֲבְרֵי הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁלּוֹ עַד שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹלִיד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יָבֹא פְצוּעַ־דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל ה'" (שם, ב). וְאִם בָּעַל בַּת יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַקִּדּוּשִׁין — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ט' מִיבָמוֹת (עו.).

הַמִּצְוָה הַשס"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַשְׁחִית אֶת אֲבְרֵי הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁל זְכָרִים מִכָּל־מִין שֶׁל בַּעֲלֵי הַחַיִּים וְשָׁוֶה בָּזֶה הָאָדָם וְזוּלָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה אַחַר שֶׁהִזְכִּיר מָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת — "וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ" (ויקרא כב, כד), בָּא הַפֵּרוּשׁ (ספרא אמור): "וּבָכֶם לֹא תַעֲשׂוּ". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה, כְּלוֹמַר: הַמְסָרֵס מִישֶׁהוּ מֵאֵיזֶה מִין שֶׁיִּהְיֶה. וּבְפֶרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים (שבת קי:) אָמְרוּ: "תַּנְיָא מִנַּיִן לְסֵרוּס בָּאָדָם שֶׁהוּא אָסוּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ". וַאֲפִלּוּ מְסָרֵס אַחַר מְסָרֵס — חַיָּב. דַּאֲמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אָבוּן אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַכֹּל מוֹדִים בִּמְחַמֵּץ אַחַר מְחַמֵּץ שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹאפֶה חָמֵץ" (שם ו, י) וְ"לֹא תַעֲשֶׂה חָמֵץ" (שם ב, יא); בִּמְסָרֵס אַחַר מְסָרֵס שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְכוּ'. אִם עַל כָּרוּת חַיָּב, עַל נָתוּק לֹא כָּל־שֶׁכֵּן! אֶלָּא לְהָבִיא נוֹתֵק אַחַר כּוֹרֵת שֶׁהוּא חַיָּב". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּשַּׁבָּת (שם) וְיָבָמוֹת (עה.).

יום שלישי ח' תשרי ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קסא. קסב. מצות עשה לח. מצות לא תעשה קס. קנח. קנט.

הַמִּצְוָה הַקס"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל בִּלְבַד מִלִּשָּׂא אַלְמָנָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח" (ויקרא כא, יד) וְכָפַל (באיסור מיוחד לכהן גדול) אַזְהָרָה זוֹ בְּכֹהֵן גָּדוֹל בִּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה וְזוֹנָה (למרות שכבר הוא מוזהר על כך ככל כהן הדיוט) לָעִנְיָן שֶׁבְּאַרוּהוּ בִּגְמָרָא קִדּוּשִׁין (עז.). וְהוּא: שֶׁאִם אֵרַע שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה אַחַת אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזוֹנָה וַחֲלָלָה, וּבְעָלָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל — לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת; וְאִם בְּעָלָהּ כֹּהֵן הֶדְיוֹט — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וְשָׁם אָמְרוּ: "אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה

מתוך מהדורת חזק

וַחֲלָלָה זוֹנָה בִּזְמַן שֶׁהֵן כַּסֵּדֶר — חַיָּב עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת", וּבֵאֲרוּ שֶׁזֶּה בְּאִשָּׁה אֶחָת. וְעִנְיָן אֶמְרָם "כַּסֵּדֶר", שֶׁחָלוּ אֵלּוּ הָעִנְיָנִים לְפִי הַסֵּדֶר שֶׁבַּפָּסוּק, שֶׁתִּהְיֶה תְּחִלָּה אַלְמָנָה, וְאַחַר־כָּךְ גְּרוּשָׁה, וְאַחַר־כָּךְ תִּהְיֶה חֲלָלָה, וְאַחַר־כָּךְ תִּהְיֶה זוֹנָה. וְהֶצְרַכְנוּ לָזֶה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אִשָּׁה אַחַת וּבִבְעִילָה אַחַת אָנוּ רוֹצִים לְחַיְּבוֹ אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת אֵלּוּ. וּכְלָל הוּא אֶצְלֵנוּ (שם עז): אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אִסּוּר מוֹסִיף (שהאסור שבא אחרון מוסיף חומרה יתרה בפרטי האיסור): אוֹ אִסּוּר כּוֹלֵל (שאיסור האחרון הוא איסור שמקיף יותר "נאסרים"; איסור השולט על תחום רחב יותר) אוֹ אִסּוּר בַּת אַחַת (שהאיסורים חלים יחדיו באותו מעשה ובאותה יחידת זמן ואין אחד מקדים), כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ בְּמַסֶּכֶת כְּרֵתוּת בְּפֵרוּשֵׁנוּ ("פירוש המשניות" פרק ג משנה ד); וְאִם יִהְיוּ עַל הַסֵּדֶר (בדוגמה שלנו ב"סדר" זה), יִהְיֶה בְּכֻלָּם אִסּוּר מוֹסִיף, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם. אֲבָל אִם הָיוּ גּוּפִים רַבִּים (נשים שונות), כְּגוֹן שֶׁבָּעַל אִשָּׁה אַלְמָנָה וְאִשָּׁה אֲחֶרֶת חֲלָלָה וְאִשָּׁה אַחֶרֶת זוֹנָה וְאִשָּׁה אַחֶרֶת גְּרוּשָׁה — אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא לוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת. וְאֶפְשָׁר שֶׁתַּקְשֶׁה וְתֹאמַר: כֵּיוָן שֶׁהַכְּלָל אֶצְלֵנוּ: אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת — מַדּוּעַ לוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת, וַהֲרֵי כֻּלָּן מֻזְהָר עֲלֵיהֶן בְּלָאו אֶחָד? דַּע שֶׁבִּגְלַל עִנְיָן זֶה כָּפַל אֶת־הַלָּאו בְּכֹהֵן גָּדוֹל עַל גְּרוּשָׁה וְזוֹנָה וַחֲלָלָה — לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁדִּינוֹ בָּהֶן כְּמוֹ דִּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁלּוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת, וְנִתְחַיֵּב כֹּהֵן הֶדְיוֹט מַלְקוּת עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת, כֵּיוָן שֶׁנִּתְיַחֲדָה אַחַת מֵהֶן בְּלָאו אֶחָד, נַעֲשׂוּ כֻּלָּן לְחַלֵּק, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ" (שם כא, ז). הוֹאִיל וְיִחֵד הַגְּרוּשָׁה בְּלָאו, וַהֲרֵי הוּא לוֹקֶה עַל הַגְּרוּשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כָּךְ לוֹקֶה עַל זוֹנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְעַל חֲלָלָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם בִּגְמָרָא קִדּוּשִׁין (עז:) "כֹּשֶׁם שֶׁחֲלוּקָה גְּרוּשָׁה מֵחֲלָלָה וְזוֹנָה בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט, כָּךְ חֲלוּקָה בְּכֹהֵן גָּדוֹל". וְשָׁם נִתְבָּאֵר, שֶׁאִם הַנָּשִׁים גּוּפִין מְחֻלָּקִין לוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת, בֵּין שֶׁהָיוּ עַל הַסֵּדֶר אוֹ שֶׁלֹּא עַל הַסֵּדֶר. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַלָּאו עַל כָּל־אַחַת מֵהֶן מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת. וְשָׁם (עח.) נִתְבָּאֵר, שֶׁאֵין כֹּהֵן הֶדְיוֹט חַיָּב מַלְקוּת מִשּׁוּם אַחַת מֵהֶן עַד שֶׁיִּזָּקֵק (יקדש) וְיִבְעוֹל, וְהוּא אָמְרָם: "בָּעַל — לוֹקֶה, לֹא בָּעַל — אֵינוֹ לוֹקֶה; (והכתובים: "אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח .. ולא יחלל זרעו בעמיו" — מובנם לגבי כהן הדיוט הוא:) מַה־טַּעַם קָאָמַר: (כלומר:) מַה־טַּעַם "לֹא יִקָּח"? מִשּׁוּם "לֹא יְחַלֵּל" (ואין ב"לא יחלל" אזהרה על הקידושין). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי אַרְבַּע מִצְוֹת אֵלּוּ (קנח־קסא) בִּשְׁלֵמוּת בִּיבָמוֹת וְקִדּוּשִׁין.

הַמִּצְוָה הַקס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלָּבוֹא עַל הָאַלְמָנָה אֲפִלּוּ בְּלִי קִדּוּשִׁין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו" (שם, טו). וּפֵרוּשׁוֹ שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט נֶאֱסָרוּ עָלָיו הַנִּשּׂוּאִין (ב"גרושה" "זונה" ו"חללה" — האסורים על כהן הדיוט), שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִקָּחוּ" (שם ז), וְלִקּוּחִין הֵם הַקִּדּוּשִׁין, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל (ובהמשך: לא תעשה קנח, קס ובסוף קסא); אֲבָל אִם בָּעַל בְּלִי קִדּוּשִׁין, אַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה אָסוּר וּמֻזְהָר עָלָיו (מצד "לא תהיה קדשה") וּפְסָלָהּ (עשאה חללה לכהונה ולתרומה) — אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם זֶה, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה אַזְהָרָה לְכָךְ. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל בָּאוּ בּוֹ שְׁנֵי לָאוִין: אֶחָד "לֹא יִקָּח" וְהוּא אִסּוּר הַנִּשּׂוּאִין, וְהַשֵּׁנִי "וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ" וְהוּא אִסּוּר הַבִּיאָה אֲפִלּוּ בְּלִי קִדּוּשִׁין. וּבַגְּמָרָא קִדּוּשִׁין (עח.) אָמְרוּ: "וּמוֹדֶה רָבָא בְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, שֶׁאִם בָּעַל וְלֹא קִדֵּשׁ שֶׁלּוֹקֶה, "וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ" אֲמַר רַחֲמָנָא — וַהֲרֵי חִלֵּל". וְשָׁם אָמְרוּ: "כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: לוֹקֶה מִשּׁוּם "לֹא יִקָּח", וְלוֹקֶה מִשּׁוּם "לֹא יְחַלֵּל". וְלֹא נִתְיַחֵד זֶה בָּאַלְמָנָה (על אף שבפשטות הכתובים מתייחס לכל הקבוצה שבפסוק שלפניו) אֶלָּא לְפִי שֶׁהִיא הַמְיֻחֶדֶת בְּלָאו עַל כֹּהֵן גָּדוֹל וְהִיא כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה, וּבִבְעִילָה זוֹ חִלְּלָהּ וּפְסָלָהּ לַכְּהֻנָּה. אֲבָל גְּרוּשָׁה וְזוֹנָה וַחֲלָלָה הֲרֵי דִּינוֹ בִּשְׁלָשְׁתָּן כְּדִין כֹּהֵן הֶדְיוֹט, כְּלוֹמַר: שֶׁכָּל־אַחַת מֵהֶן פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה מִתְּחִלָּתָהּ (ולא עשה כאן הכהן הגדול חלול מעיקרו), וְלֹא כָּפַל אִסּוּרָן עַל כֹּהֵן גָּדוֹל (לצורך איסור נוסף של חילול, או כדי לאסור גם בביאה) אֶלָּא לְעִנְיָן שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְךָ (אזהרה קסא — כדי לייחד לאו לכל אחד).

הַמִּצְוָה הַל"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוָּה כֹּהֵן גָּדוֹל לִשָּׂא בְּתוּלָה (שלא נבעלה) בִּבְתוּלֶיהָ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח" (שם, יג) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (כתובות ל.) "עוֹשֶׂה הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מִמְּזֵר אֲפִלּוּ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה". וּבֵאֲרוּ אֶת־זֶה, כְּגוֹן: שֶׁבָּעַל כֹּהֵן גָּדוֹל מִי שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה — שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו בַּעֲשֵׂה. לְפִי שֶׁהַכְּלָל הוּא אֶצְלֵנוּ: לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה — עֲשֵׂה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה. וְאָמְרוּ עוֹד (הוריות יא:): "וּמְצַוֶּה עַל הַבְּתוּלָה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִיבָמוֹת (כט.), וּבִמְקוֹמוֹת בִּכְתֻבּוֹת (צז:) וְקִדּוּשִׁין (סח.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וְשִׁשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַכֹּהֵן מִלִּשָּׂא גְּרוּשָׁה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ" (שם, ז) וּכְשֶׁבָּא (ויש גורסין: כָּל־זְמַן שֶׁבָּא) עָלֶיהָ — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַקנ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַכֹּהֵן מִלִּשָּׂא זוֹנָה (שאינה בת ישראל או שנבעלה מישראל האסור לה), וְהוּא אָמְרוֹ: "אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ" (ויקרא כא, ז) וּכְשֶׁבָּא (ויש גורסין: כָּל־זְמַן שֶׁבָּא) עָלֶיהָ— חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַקנ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַכֹּהֵן מִלִּשָּׂא

חֲלָלָה (שנולדה מן הפסולים לכהונה וכן כשנבעלה לפסול מכהונה — מתחללת), וְהוּא אָמְרוֹ: "אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה" (שם); וּכְשֶׁבָּא (ויש גורסין: כנ"ל) עָלֶיהָ — חַיָּב מַלְקוּת.

יום רביעי ט' תשרי ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שנג.

מצות עשה קמט.

הַמִּצְוָה הַשנ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהִתְעַנֵּג בְּאַחַת מִכָּל־הָעֲרָיוֹת וַאֲפִלּוּ בְּלִי בִּיאָה, כְּגוֹן הַחִבּוּק וְהַנִּשּׁוּק וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִפְּעֻלּוֹת הַזְּנוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בָּאַזְהָרָה עַל זֶה: "אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה" (ויקרא יח, ו) כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא תִתְקָרְבוּ אֲלֵיהֶם קִרְבָה הַמְּבִיאָה לְגַלּוֹת עֶרְוָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אחרי שם): "לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יְגַלֶּה, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִקְרַב? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב" (שם, יט), אֵין לִי אֶלָּא נִדָּה בַּל תִּקְרַב וּבַל תְּגַלֶּה, וּמִנַּיִן בְּכָל־הָעֲרָיוֹת שֶׁהֵן בְּבַל תִּקְרְבוּ וּבַל תְּגַלּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה". וְשָׁם (שם כט) נֶאֱמַר: "וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת", מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִקְרְבוּ" יָכוֹל יִהְיוּ חַיָּבִין כָּרֵת עַל הַקְּרִיבָה — תַּלְמוּד לוֹמַר "הָעֹשֹׂת", לֹא הַקְּרֻבוֹת. וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּאִסּוּר הַדְּבָרִים הַמְכֹעָרִים הָאֵלֶּה וְאָמַר: "לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת" (שם, ל) (בפסוק שנאמר כהקדמה לאיסור כל העריות) "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן וְגוֹ' לֹא תַעֲשׂוּ" (שם, ג), אֵינוֹ מַזְהִיר בִּשְׁנֵי לָאוִין אֶלָּא מֻחָקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת בִּלְבַד, אֶלָּא מַזְהִיר בָּהֶם מֵהַתּוֹעֵבֹת עַצְמָן שֶׁבֵּאֵר אַחַר כָּךְ, כְּלוֹמַר שֶׁהֵבִיא שְׁנֵי לָאוִין כְּלָלִיִּים עַל כָּל־הָעֲרָיוֹת. וְכַאֲשֶׁר הִזְהִיר עַל מַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן — וְזֶה כּוֹלֵל כָּל־מַה־שֶּׁהָיוּ עוֹשִׂים, הַשְּׁחִיתוּת וַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וּמִרְעֶה הַמִּקְנֶה וְיִשּׁוּב הָאָרֶץ גַּם כֵּן, לְפִיכָךְ חָזַר וּבֵאֵר שֶׁאוֹתָם הַמַּעֲשִׂים שֶׁהִזְהַרְתִּיךָ מֵהֶם הֵם אֵלּוּ וָאֵלּוּ: עֶרְוַת לֹא תְגַלֶּה וְעֶרְוַת לֹא תְגַלֶּה (כלומר, פרט כל תועבה בפני־עצמה), וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּסוֹף הָעִנְיָן וְאָמַר: "כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ" (שם, כז). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "יָכוֹל לֹא יִבְנוּ בִּנְיָנוֹת וְלֹא יִטְעוּ כְּרָמִים כְּמוֹתָם (וגם זה, לכאורה, כלול ב"מעשה ארץ כנען לא תעשו") — תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (שם, ג), לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בַּחֻקִּים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם". וְשָׁם אָמְרוּ: "וּמֶה הָיוּ עוֹשִׂין? הָאִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ וְהָאִשָּׁה נוֹשֵׂאָה אִשָּׁה וְאִשָּׁה נִשֵּׂאת לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים". הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהַלָּאוִין הָאֵלֶּה שֶׁהֵם כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן לֹא תַעֲשׂוּ הֵם אַזְהָרָה עַל בִּיאַת כָּל־הָעֲרָיוֹת עַל דֶּרֶךְ הַכְּלָל. וְחָזַר וְכָפַל אֶת־הַלָּאו בָּהֶן, כָּל־עֶרְוָה לְבַדָּהּ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אָנוּ אֵת כָּל־דִּינֵי הַמִּצְוָה הַזֹּאת בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (משנה ד) בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה וּבֵאַרְנוּ שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶם. וּמִמַּה־שֶּׁאָתָּה צָרִיךְ לָדַעַת, שֶׁכָּל־אִשָּׁה שֶׁחַיָּבִים עַל בִּיאָתָהּ כָּרֵת — הֲרֵי הַנּוֹלָד מֵאוֹתָהּ הַבִּיאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב כָּרֵת נִקְרָא: מַמְזֵר, וְהוּא שֶׁקָּרָאוּ ה' מַמְזֵר, בֵּין שֶׁאוֹתָהּ הַבִּיאָה בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה — הַוָּלָד מַמְזֵר, חוּץ מִן־הַנִּדָּה בִּלְבַד שֶׁהַוָּלָד מִמֶּנָּה אֵינוֹ מַמְזֵר אֶלָּא נִקְרָא: בֶּן־הַנִּדָּה. וּכְבָר נִתְבָּאֵר עִנְיָן זֶה בְּפֶרֶק ד' מִיבָמוֹת (מט:).

הַמִּצְוָה הַקמ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק בְּסִמָּנֵי (הכשרות של) בְּהֵמָה וְחַיָּה, הֵינוּ: שֶׁיִּהְיוּ מַעֲלֵי גֵּרָה וּפַרְסָתָן סְדוּקָה, וְאָז מֻתָּר לְאָכְלָן. וְזֶה שֶׁאָנוּ מְצֻוִּים לִבְדֹּק אוֹתָן בְּסִמָּנִים אֵלּוּ — הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ וְגוֹ'" (שם יא, ב). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ — אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה, כְּלוֹמַר: אֵת שֶׁיֵּשׁ־בָּהּ סִמָּנִים אֵלּוּ — הִיא שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלָהּ, מַשְׁמַע מִזֶּה, שֶׁאֵת שֶׁאֵין בָּהּ סִמָּנִים אֵלּוּ — אָסוּר לְאָכְלָהּ, וְזֶה לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, שֶׁהוּא עֲשֵׂה לְפִי הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ לְפִיכָךְ אָמְרוּ בְּסָמוּךְ לְלָשׁוֹן זֶה: "אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, מִנַּיִן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: אֶת־הַגָּמָל" — כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה (קעב). הִנֵּה נִתְבָּאֵר, שֶׁאָמְרוֹ "אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ" — מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהַכַּוָּנָה בְּמִצְוָה זוֹ הִיא מַה שֶּׁהִזְכַּרְתִּי לְךָ, וְהוּא: שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ לִדְרוֹשׁ סִמָּנִים אֵלּוּ בְּכָל־בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְאָז יְהִא מֻתָּר לְאָכְלָהּ, וְדִין זֶה — הוּא הַמִּצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (ו.) וּבְמַסֶּכֶת חֻלִּין (נט.).

יום חמישי י' תשרי ה'תשפ"ב

מצות עשה קנ. קנא. קנב.

מצות לא תעשה קעב. קעד.

הַמִּצְוָה הַק"ן — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק גַּם בְּסִמָּנֵי הָעוֹף, וְהוּא שֶׁרַק כַּמָּה מִינִים מִמֶּנּוּ יִהְיוּ מֻתָּרִים. וְסִמָּנֵי הָעוֹף לֹא נֶאֱמְרוּ מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא הֻשְׁגּוּ בַּחֲקִירָה, כִּי כַּאֲשֶׁר אָנוּ מִתְבּוֹנְנִים בְּכָל־הַמִּינִים שֶׁנִּתְבָּאֵר אִסּוּרָם (בתורה, ובפרטות) אֶחָד אֶחָד, מוֹצְאִים אָנוּ בָּהֶם דְּבָרִים הַכּוֹלְלִים אוֹתָם ("צד השווה" — פרטים משותפים), וְהֵם סִמָּנֵי עוֹף טָמֵא וְזֶה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בָּעוֹפוֹת וְלוֹמַר: זֶה טָמֵא וְזֶה טָהוֹר — הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ (דברים יד, יא) — זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה". הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁרָמַזְנוּ עָלָיו; וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין (נט.).

הַמִּצְוָה הַקנ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק גַּם בְּסִמָּנֵי חֲגָבִים, וְהֵם הַמְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה: "אֲשֶׁר לוֹ כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו" (ויקרא יא, כא). וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה

שֶׁלְּפָנֶיהָ, וְהַפָּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ הוּא אָמְרוֹ: "אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִמַּסֶּכֶת חֻלִּין (מז).

הַמִּצְוָה הַקנ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק בְּסִמָּנֵי דָּגִים וְהֵם מְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה וְהוּא אָמְרוֹ: "אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם" (שם שם, ט) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בַּגְּמָרָא חֻלִּין (סו:): שֶׁאוֹכֵל דָּג טָמֵא עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה. כִּי מִמַּה שֶׁאָמַר 'זֶה אֱכוֹל' שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁזּוּלָתוֹ לֹא תֹּאכַל, וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה — עֲשֵׂה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר, שֶׁאָמְרוֹ "אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ" — מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהָעִנְיָן בְּאָמְרָנוּ שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה הוּא כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְךָ, שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּסִמָּנִים אֵלּוּ וְנֹאמַר: זֶה מֻתָּר לְאָכְלוֹ וְזֶה אֵינוֹ מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב וְאָמַר: "וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וְגוֹ'" (שם כ, כה) לֹא תְּהֵא הַבְדָּלָה אֶלָּא בַּסִּמָּנִים — לְפִיכָךְ יִהְיֶה כָּל־מִין וָמִין מֵאַרְבַּעַת מִינֵי הַסִּמָּנִין הָאֵלֶּה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּלוֹמַר: סִמָּנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְסִמָּנֵי הָעוֹף, וְסִמָּנֵי חֲגָבִים, וְסִמָּנֵי דָּגִים. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ לְשׁוֹנָם, שֶׁקָּרְאוּ לְכָל־אֶחָד עֲשֵׂה לְבַדּוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: סִמָּנֵי דָּגִים, בְּפֶרֶק ג' מִמַּסֶּכֶת חֻלִּין (שם).

הַמִּצְוָה הַקע"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה, וְהוּא אָמְרוֹ (דברים יד, ה־ו): "אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וְגוֹ' אֶת־הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן וְאֶת־הַחֲזִיר". אֲבָל שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה לֹא בָּא בָּהֶן לָאו בִּפְרוּשׁ, אֲבָל מִמַּה שֶׁאָמַר: "וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְגוֹ', מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ" (שם יד, ו), יָדַעְנוּ שֶׁכָּל־מַה שֶּׁאֵין בּוֹ שְׁנֵי הַסִּימָנִים יַחַד מֻזְהָרִים עַל אֲכִילָתוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁהוּא עֲשֵׂה, וּכְלָל הוּא אֶצְלֵנוּ: לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה — עֲשֵׂה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. אֲבָל נֶאֱסְרָה עָלֵינוּ שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה וְחִיַּבְנוּ עַל אֲכִילָתָן מַלְקוּת בְּקַל וָחֹמֶר, שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים: וּמָה חֲזִיר וְגָמָל שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה אֶחָד — לוֹקִין עָלָיו, קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁאֵין בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה כְּלָל — שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן. וּשְׁמַע לְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני) בְּכָל־זֶה, אָמְרוּ: "אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ" — אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה. אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, בְּלֹא־תַעֲשֶׂה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה", אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִנַּיִן? וְדִין (קל וחומר) הוּא: מָה אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה הֲרֵי הֵן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁתְּהֵא בְּלֹא־תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן! נִמְצָאוּ: הַגָּמָל וְהָאַרְנֶבֶת וְהַשָּׁפָן וְהַחֲזִיר — מִן־הַכָּתוּב, וּשְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה — מִקַּל־וָחֹמֶר: וְנִמְצֵאת מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלָּהֶן — מִן־הַכָּתוּב (בלאו הבא מכלל עשה — עשה), וּמִצְוָה בְּלֹא־תַעֲשֶׂה — מִקַּל־וָחֹמֶר. אֶלָּא שֶׁקַּל־וָחֹמֶר זֶה לְגַלּוּיֵי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא (כלומר: ה"קל וחומר" מגלה את הנעלם לכאורה "בין השורות" והרי זה נחשב כאילו כתבה זאת התורה במפורש), כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּבִתּוֹ", כְּמוֹ שֶׁנְּבֵאַר בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה שלו — שיעור פח). וּלְפִיכָךְ כָּל־הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְמֵאָה מֵאֵיזֶה מִין מֵהֶן שֶׁיִּהְיֶה — לוֹקֶה מִדְּאוֹרַיְתָא. וְדַע זֹאת (כלומר: כיון שעיקר האיסור אנו יודעים גם מבלי ללמוד "קל וחומר" — אין זה בסתירה ל"אין מזהירין מן הדין" — ולוקה).

הַמִּצְוָה הַקע"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל עוֹף טָמֵא, וְהוּא אָמְרוֹ בְּאוֹתָם הַמִּינִים: "וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ" (ויקרא יא, יג). וְגַם הָאוֹכֵל מֵהֶם כְּזַיִת מִבְּשָׂרָם — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ עִם הַשְּׁתַּיִם שֶׁלְּפָנֶיהָ בְּפֶרֶק ג' מִחֻלִּין (נט.).

יום שישי י"א תשרי ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קעג. קעה. קעו. קעז. קעח.

הַמִּצְוָה הַקע"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל דָּג טָמֵא, וְהוּא אָמְרוֹ בְּאוֹתָם הַמִּינִים מִן הַדָּגִים: "וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת־נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ" (ויקרא יא, יא). וְהָאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם כְּזַיִת — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף, כְּגוֹן הַזְּבוּבִים וְהַדְּבוֹרִים וְהַצְּרָעִין וְזוּלָתָם מִן הַמִּינִים הָאֵלֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה: "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ" (דברים יד, יט). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף וְכוּ' — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה", וְהָאוֹכְלָם — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, כְּגוֹן הַתּוֹלָעִים וְהַחִפּוּשִׂיּוֹת וְהַדּוֹמֶה לָהֶם, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (ויקרא יא, מא). וְהָאוֹכֵל מֵהֶם מַשֶּׁהוּ (אם היתה זו בריה שלמה) — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַקע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל הַשֶּׁרֶץ הַמִּתְהַוֶּה מִן־הָעִפּוּשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מִין מְסֻיָּם וְאֵינוֹ נוֹלָד מִזָּכָר וּנְקֵבָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִטַּמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ" (שם, מד). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ — אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֶה וְרוֹבֶה", וְזֶהוּ הַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בֵּין אָמְרוֹ "הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ" (לעיל אזהרה קעו) וּבֵין אָמְרוֹ "הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ". לְפִי שֶׁהַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ — הוּא הַשֶּׁרֶץ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ הַמּוֹלִיד אֶת הַמִּין וַהֲרֵי הוּא מַשְׁרִיץ

(מוליד שרצים) עַל הָאָרֶץ; וְהַשֶּׁרֶץ הָרוֹמֵשׂ — הוּא הַשֶּׁרֶץ הַמִּתְהַוֶּה מִן־הָעִפּוּשִׁים שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד כָּמוֹהוּ, וְגַם הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל בַּעֲלֵי הַחַיִּים הַמִּתְהַוִּים בְּתוֹךְ הַזְּרָעִים וְהַפֵּרוֹת מִשֶּׁיֵּצְאוּ וְיִרְמְשׂוּ עַל פְּנֵי אוֹתוֹ הַזֶּרַע אוֹ אוֹתוֹ הַפֶּרִי, אֲפִלּוּ מְצָאנוּם אַחַר־כָּךְ בְּתוֹךְ הָאֹכֶל — אָסוּר לְאָכְלָם, וְהָאוֹכְלָם — לוֹקֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם" (שם יא, מב). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "לְהָבִיא אֵת שֶׁפֵּרְשׁוּ לָאָרֶץ וְחָזְרוּ".

יום ש"ק י"ב תשרי ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קעט.

קפ. קפח.

הַמִּצְוָה הַקע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֵיזֶה שֶׁרֶץ שֶׁיִּהְיֶה, בְּלִי יִחוּד (ללא הבדל המין) בֵּין שֶׁרֶץ הָעוֹף בֵּין שֶׁרֶץ הַמַּיִם בֵּין שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם" (ויקרא יא, מג). זֶה לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלוֹקִין עָלָיו, וְהוּא כְּעֵין אִסּוּר כּוֹלֵל. לְפִיכָךְ הָאוֹכֵל דָּבָר מִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם, מא), וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְכֵן הָאוֹכֵל דָּבָר מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ" (דברים יד, טו) — (לא תעשה קעו), וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְאִם אָכַל בַּעַל חַי אֶחָד בְּלָבָד וְהָיָה אוֹתוֹ הַחַי מְעוֹפֵף וְשׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ, כָּךְ שֶׁהוּא שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ — יִהְיֶה חַיָּב עָלָיו אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת (רבנו חולק להלן על שיטה זו במנין המלקות). וְאִם נוֹסַף עַל כָּךְ שֶׁהוּא גַּם מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם — יִהְיֶה חַיָּב עָלָיו שֵׁשׁ מַלְקִיּוֹת: הַמַּלְקוּת הַחֲמִישִׁית מִשּׁוּם דָּג טָמֵא שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ" (ויקרא יא, יא) — (לא תעשה קעג), וְהַמַּלְקוּת הַשִּׁשִּׁית מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ", לְפִי שֶׁהוּא כּוֹלֵל גַּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם. וְאֵין לָנוּ פָּסוּק לֶאֱסוֹר שֶׁרֶץ הַמַּיִם חוּץ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ". וּלְפִי הַכְּלָלִים הָאֵלֶּה אָמְרוּ בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טז:): "אָכַל פּוֹטִיתָא (שרץ המים. ולהלן מתאר בו רבינו תכונות של שרצים נוספים כדי לקיים מאמר הגמרא לפי שיטתו) — לוֹקֶה אַרְבַּע; נְמָלָה — לוֹקֶה חָמֵשׁ; צִרְעָה — לוֹקֶה שֵׁשׁ". זֶהוּ הַפֵּרוּשׁ שֶׁפֵּרֵשׁ כָּל־מִי שֶׁשָּׁמַעְתִּי פֵּרוּשׁוֹ אוֹ רָאִיתִי דְּבָרָיו בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהוּא: אָכַל פּוֹטִיתָא וְכוּ' (שיטה זו — עליה חולק רבנו — מחייבת מספר מלקות גם מכח לאו אחד — כשהצטרפו כמה איסורים שאצל כל אחד מהם בנפרד היה הלאו האמור קיים. וכמספר האיסורים שהצטרפו — לוקה). וְזֶה פֵּרוּשׁ שֶׁאֵינוֹ נָכוֹן, לֹא יִהְיֶה וְלֹא יִתְקַיֵּם אֶלָּא בְּהִפּוּךְ הַכְּלָלִים הָאֲמִתִּיִּים הַמְבֹאָרִים בְּלִשּׁוֹן הַתַּלְמוּד. וְהוּא: שֶׁאִם תִּתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶׁהִקְדַּמְנוּ כָּאן תִּמְצָא שֶׁחִיְּבוּ שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת מִלָּאו אֶחָד וְהוּא: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּטּוּל דָּבָר זֶה, וְשֶׁאֵין לוֹקִין שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת עַל לָאו אֶחָד בְּשׁוּם פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בִּגְמָרָא חֵלִין (קב:): וּכְבָר הִקְדַּמְנוּ כְּלָל זֶה וּבֵאַרְנוּהוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וְיָבוֹאוּ לְךָ מִמֶּנּוּ דֻּגְמָאוֹת לְקַמָּן (לא תעשה קצה, שיח־ט).

וְהַדָּבָר הַנָּכוֹן שֶׁלֹּא תִּסְתַּפֵּק בּוֹ וְלֹא תִּשְׁתַּבֵּשׁ הוּא: שֶׁהָאוֹכֵל בַּעַל חַי שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ בִּלְבָד: אַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף שֶׁנִּתְבָּאֵר בּוֹ הַלָּאו, וְאַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ שֶׁגַּם בּוֹ נִתְבָּאֵר הַלָּאו, וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם", שֶׁגַּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם נֶאֱסַר בִּכְלַל "כָּל־שֶׁרֶץ", וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ". וְאִם אָכַל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ בִּלְבָד — לוֹקֶה אַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ. וְכָךְ גַּם עַל שֶׁרֶץ הָעוֹף — אַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְכָךְ עַל שֶׁרֶץ הַמַּיִם לְבַדּוֹ — אַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ". וּמִחֲמַת שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא יִלְקֶה עַל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁאֲפִלּוּ בָּאוּ לָנוּ אֶלֶף לָאוִין מְפֹרָשִׁים כֻּלָּם בְּ"שֶׁרֶץ הָאָרֶץ" — אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת, לְפִי שֶׁכֻּלָּם נִכְפְּלוּ בְּעִנְיָן אֶחָד בְּעַצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ אָמַר: "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּ", "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא תֹאכֵל", "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא יֵאָכֵל", כָּךְ אֶלֶף פְּעָמִים — לֹא יִתְחַיֵּב עָלָיו אֶלָּא מַלְקוּת אֶחָת. הַאִם רָאִיתָ שֶׁאֵלֶּה שֶׁקִּבְּעוּ אֶת־הַכְּלָל הַמְשֻׁבָּשׁ הַזֶּה סוֹבְרִים שֶׁהַלּוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז לוֹקֶה שְׁתַּיִם כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ בּוֹ שְׁנֵי לָאוִין (ויקרא יט, יט. דברים כב, יא). מְפֹרָשִׁים? לֹא רָאִיתִי שֶׁהֵם סוֹבְרִים כֵּן אֶלָּא זֶה הָיָה מוּזָר בְּעֵינֵיהֶם אִלּוּ אָמְרוּ מִי שֶׁהוּא, וְאֵין דִּבְרֵיהֶם מוּזָרִים בְּעֵינֵיהֶם בְּאָמְרָם שֶׁשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ אוֹ שֶׁרֶץ הָעוֹף לוֹקִין עָלָיו שְׁתַּיִם: אַחַת מִחֲמַת הַלָּאו הַמְפֹרָשׁ בּוֹ וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְזֶה בָּרוּר בְּתַכְלִית עַד שֶׁלֹּא יֵעָלֵם אֲפִלּוּ מִן־הַחֲרָשִׁים וְהָאִלְּמִים. אֶחְזוֹר לְהַשְׁלִים אֶת־הָעִנְיָן שֶׁהִתְחַלְתִּי לְבָאֲרוֹ וְאֹמַר (לשיטת רבינו כדי להוסיף לאו, כל לאו צריך להיות מכוון ל"חלק" או "תוספת" של תכונה. לולא כן הרי זה כפילות שאין לוקין (לשיטת רבינו) יותר מפעם אחת על אותו חלק של איסור. והדברים הבאים הם הקדמה לפירוש רבינו במאמר הגמרא): שֶׁאִם אֵרַע שֶׁנִּתְהַוֶּה חַי בְּאֵיזֶה זֶרַע מִן הַזְּרָעִים אוֹ בִּפְרִי מִן הַפֵּרוֹת וְיָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בִּפְנֵי הָאֲדָמָה — הֲרֵי הָאוֹכְלוֹ חַיָּב מַלְקוּת אַחַת, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁקֹּדְמָה לָזוֹ (לא תעשה קעח), וְאִם רָחַשׁ עַל פְּנֵי

מתוך מהדורת חזק

הָאָרֶץ וְרָמַשׂ בָּהּ ("רמש" הוא איסור מיוחד בשרץ שאינו מוליד) — חַיָּב עַל אֲכִילָתוֹ שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם: "לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם" (שם, מב) — (לא תעשה קעח), וְאַחַת מִשּׁוּם: "וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ" (ויקרא שם, מד) — (לא תעשה קעז), ["וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם, מא)] וְאִם אַרַע נוֹסָף לָאֵלּוּ [שֶׁלֹּא יִהֵא] שֶׁיִּהֵא פּוֹרֶה וְרוֹבֶה — חַיָּב עָלָיו שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת: הַשְּׁתַּיִם שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל, וּשְׁלִישִׁית מִשּׁוּם: "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם) — (לא תעשה קעו) ["וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ" (שם, מב)], וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיִּהֵא מְעוֹפֵף יִתְחַיֵּב עָלָיו מַלְקוּת רְבִיעִית מִשּׁוּם: "כָּל־שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵל" (דברים יד, יט) — (לא תעשה קעה) וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיִּהֵא שׁוֹחֶה בַּמַּיִם עִם שֶׁהוּא מְעוֹפֵף, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים תָּמִיד בְּמִינִים רַבִּים — יִתְחַיֵּב עָלָיו חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת, מַלְקוּת חֲמִישִׁית זוֹ מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ הַמַּיִם, שֶׁבָּא לָאוּ הַכּוֹלְלוֹ וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם" (שם, מג) — (לא תעשה הנוכחי). וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיִּהֵא חַי זֶה בְּעַצְמוֹ הַמִּתְהַוֶּה מִן הָאוֹכֵל גַּם עוֹף — יִתְחַיֵּב בְּמַלְקוּת שִׁשִּׁית מִשּׁוּם: "וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ" (שם, יג) — (לא תעשה קעד). וְאַל תִּתַּמָּה עַל כָּךְ שֶׁיִּתְהַוֶּה עוֹף מֵעִפּוּשׁ הַפֵּרוֹת, לְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְעִתִּים קְרוֹבוֹת עוֹפוֹת מִתְהַוִּים מִן־הָעִפּוּשִׁים וְהֵם יוֹתֵר גְּדוֹלִים מִן הָאֲגוֹז הַקָּטָן וְאַל תִּתְפַּלֵּא עַל שֶׁמִּין אֶחָד בְּעַצְמוֹ הוּא עוֹף טָמֵא וְהוּא שֶׁרֶץ הָעוֹף — כִּי אֵין זֶה דָּבָר רָחוֹק, שֶׁיִּהְיוּ לוֹ תְּכוּנוֹת הָעוֹף וּפְעֻלּוֹתָיו וּתְכוּנוֹת שֶׁרֶץ הָעוֹף. הֲלֹא תִּרְאֶה פֵּרוּשֵׁי כָּל־הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמָּנוּ בִּכְלַל אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ מַלְקִיּוֹת דָּג טָמֵא וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם, וְזֶה נָכוֹן וְלֹא אַכְחִישֶׁנּוּ, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהֵא דָּג וְיִהְיֶה שֶׁרֶץ הַמַּיִם, כָּךְ גַּם־כֵּן יִהְיֶה עוֹף וְיִהְיֶה שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְזֶהוּ הַפּוֹטִיתָא, שֶׁהָיָה עוֹף וְשֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם — וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלֶיהָ אַרְבַּע, וְהַנְּמָלָה לוֹקֶה עָלֶיהָ חָמֵשׁ. וּנְמָלָה זוֹ הָאֲמוּרָה, הִיא הַנְּמָלָה הַמְעוֹפֶפֶת הַמִּתְהַוָּה מֵעִפּוּשׁ הַפֵּרוֹת שֶׁאֵינָהּ פּוֹרָה וְרוֹבָה — חַיָּב עָלֶיהָ אַחַת מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ שֶׁפֵּרֵשׁ מִן־הָאֹכֶל (לא תעשה קעח), וְאַחַת מִשּׁוּם: שׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ (לא תעשה קעו), וְאַחַת מִשּׁוּם: רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ (לא תעשה קעז), וְאַחַת מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ הָעוֹף (לא תעשה קעה), וְאַחַת מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ הַמַּיִם (לא תעשה קעט) וְהַצִּרְעָה שֶׁגַּם הִיא מִתְהַוָּה מִן הָעִפּוּשׁ, נוֹסַף בָּהּ עַל אֵלּוּ שֶׁהִיא עוֹף וְשֶׁרֶץ הָעוֹף. וְאֵין מִן הַנִּמְנָע שֶׁתִּתְהַוֶּה הַצִּרְעָה אוֹ הַנְּמָלָה וְזוּלָתָן מִמִּינֵי הַמְעוֹפְפִים וְהַשּׁוֹרְצִים מִן־הָעִפּוּשִׁים וּבְתוֹךְ הַפֵּרוֹת אֶלָּא אֵצֶל הֶהָמוֹן, שֶׁאֵין לָהֶם יְדִיעָה בְּמַדָּעֵי הַטֶּבַע, אֶלָּא מְדַמִּים שֶׁכָּל־מִין אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְהַוֶּה דָּבָר מִמֶּנּוּ אֶלָּא מִזָּכָר וּנְקֵבָה כֵּיוָן שֶׁהֵם רוֹאִים שֶׁהַדָּבָר כָּךְ עַל הָרֹב. וּזְכוֹר כְּלָלִים אֵלּוּ וְהָבֵן עִנְיָן זֶה, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר דָּבֵר עַל אָפְנָיו (משלי כה, יא). וּכְבָר בֵּאַרְתִּי לְךָ אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁבָּהֶם תִּבְחוֹן וְתֹאמַר: בַּעַל חַי זֶה חַיָּבִים עַל אֲכִילָתוֹ כָּךְ וָכָךְ מַלְקִיּוֹת, וְזֶה אֵין חַיָּבִין עָלָיו אֶלָּא כָּךְ וָכָךְ. וּמִן הַלְּשׁוֹנוֹת הָאֵלֶּה יִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהָאוֹכֵל בַּעַל חַי שָׁלֵם אֵין חוֹשְׁשִׁין לִשְׁעוּרוֹ וְאֵין אוֹמְרִים בּוֹ "כְּזַיִת", אֶלָּא אֲפִלּוּ אוֹכֵל יַתּוּשׁ — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ: מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ, וּמִשּׁוּם רוֹמֵשׂ, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְאָמְרוּ עוֹד (מכות טז.): הַמַּשְׁהֶה נְקָבָיו — עוֹבֵר מִשּׁוּם: אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְכֵן מַאן דְּשָׁתֵי מַיָּא (השותה מים) בְּקַרְנָא דְּאַמְּנָא, וְהוּא כְּלִי שֶׁל מַקִּיז דָּם — עוֹבֵר מִשּׁוּם: אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְהוּא הַדִּין בַּאֲכִילַת הַלִּכְלוּכִים וּדְבָרִים הַמְּאוּסִים וּשְׁתִיַּת דְּבָרִים הַמְגֹעָלִים, שֶׁנֶּפֶשׁ רֹב בְּנֵי אָדָם קֵהָה מֵהֶם — כָּל־זֶה מֻזְהָרִים עָלָיו, אֲבָל אֵין חַיָּבִים עָלָיו, מַלְקוּת, לְפִי שֶׁפְּשָׁטֵיהּ דִּקְרָא אֵינוֹ אֶלָּא בְּשֶׁרֶץ בִּלְבַד: אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ עַל אֵלּוּ מַכַּת מַרְדּוּת. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ מִכָּל־מַה־שֶּׁהִקְדַּמְנוּ שֶׁפָּסוּק זֶה, שֶׁהוּא "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם", לָמַדְנוּ מִמֶּנּוּ אִסּוּר שֶׁרֶץ הַמַּיִם בִּלְבַד, שֶׁלֹּא בָּא עָלָיו לָאו מְיֻחָד חוּץ מִזֶּה. וְהָבֵן זֹאת.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וּשְׁמֹנִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהִירָנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֶת הַמֵּתָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תֹאכְלוּ כָּל־נְבֵלָה" (דברים יד, כא) וְהָאוֹכֵל מִבְּשַׂר נְבֵלָה כְּזַיִת — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקפ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהִירָנוּ מִלֶּאֱכוֹל בְּשַׂר שׁוֹר הַנִּסְקָל (בעל חי שחייב סקילה, כגון שהרג אדם) וַאֲפִלּוּ נִשְׁחַט קֹדֶם סְקִילָתוֹ, לְפִי שֶׁמִּשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ נֶאֱסַר בַּאֲכִילָה אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׁחַט שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ" (שמות כא, כח). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "שׁוֹר שֶׁיָּצָא לְסָקֵל וְקָדְמוּ הַבְּעָלִים וּשְׁחָטוּהוּ — בְּשָׂרוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה", לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ". וְהָאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ כְּזַיִת — לוֹקֶה.

אם לקולי ישמע, יעזוב את כל מגידי העתידות המנחשים והקוסמים וכו'.

יחזקאל פרק־ט ה־יא

ה וּלְאֵלֶּה אָמַר בְּאָזְנָי עִבְרוּ בָעִיר אַחֲרָיו וְהַכּוּ (על)־אַל־תָּחֹס (עיניכם) עֵינְכֶם וְאַל־תַּחְמֹלוּ: ו זָקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית וְעַל־כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־עָלָיו הַתָּו אַל־תִּגָּשׁוּ וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ וַיָּחֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבָּיִת: ז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם טַמְּאוּ אֶת־הַבַּיִת וּמַלְאוּ אֶת־הַחֲצֵרוֹת חֲלָלִים צֵאוּ וְיָצְאוּ וְהִכּוּ בָעִיר: ח וַיְהִי כְּהַכּוֹתָם וְנֵאשַׁאר אֲנִי וָאֶפֹּלָה עַל־פָּנַי וָאֶזְעַק וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הֲמַשְׁחִית אַתָּה אֵת כָּל־שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל בְּשָׁפְכְּךָ אֶת־חֲמָתְךָ עַל־יְרוּשָׁלִָם: ט וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲוֹן בֵּית־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה מֶטֶה כִּי אָמְרוּ עָזַב יְהוָה אֶת־הָאָרֶץ וְאֵין יְהוָה רֹאֶה: י וְגַם־אֲנִי לֹא־תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתָתִי: יא וְהִנֵּה הָאִישׁ | לְבֶשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר הַקֶּסֶת בְּמָתְנָיו מֵשִׁיב דָּבָר לֵאמֹר עָשִׂיתִי (כאשר) כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי: (פ)

יחזקאל פרק־י א

א וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אֶל־הָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הַכְּרֻבִים כְּאֶבֶן סַפִּיר כְּמַרְאֵה דְּמוּת כִּסֵּא נִרְאָה עֲלֵיהֶם:

רש"י

(ה) ולאלה אמר באזני. לששת המחבלים: (ו) וממקדשי תחלו. מן העומדי' לפני מקדשי ורבותינו אמרו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מן המקודשים לי הם אותם חקוקי התיו שהתרה בהם מלהזיקם חזר וצוה לחבלם לפי שאמרה מדת הדין לפניו מה נשתנו אלו מאלו הרי לא מיחו בהם כדאיתא במסכת שבת: (ח) ואשאר אני. ונשארתי אני: (ט) מלאה מטה. דין מעוקל: (א) על ראש הכרובים. על ראש ארבעה חיות המרכבה ובפרשה זו חזר לקרותם כרובי' לפי שנהפכו פני השור לפני כרוב כמו שכתוב בפרשה זו, ואמרו רבותינו יחזקאל בקש רחמי' והפכו לכרוב, אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור:

מצודת דוד

(ה) ולאלה. הם ששת האנשים הבאים בכלי מפצם: אמר באזני. ר"ל שמעתי כשהיה מדבר להם: אחריו. אחרי לבוש הבדים: והכו. באנשי העיר: (ו) למשחית. להשחית מן העולם: ועל כל איש. אבל על כל מי שיהיה עליו הסימן אל תגשו אליו להכותו: וממקדשי תחלו. תתחילו להכות מהאנשים העומדים לפני מקדשי: ויחלו. התחילו להכות מהזקני' שעמדו לפני הבית אשר קטרו לגלולים כמ"ש ושבעים איש מזקני וגו' ואיש מקטרתו בידו (לעיל ח): (ז) טמאו את הבית. כאומר אל תחושו לטומאת בית המקדש ומלאו חצרות בית המקדש מן החללים ואח"ז צאו והכו בעיר: ויצאו. אחר שהכו בהחצרות יצאו והכו בעיר: (ח) ונאשאר אני. לא נשאר כ"א אני כי לא רשם סימן אף על אחד כי לא מצא צדיק, ורז"ל אמרו שנענשו על שלא מיחו בהם: המשחית. כי תשחית את כולם בעת תשפוך חמתך על ירושלים: (ט) בית ישראל. הם הנשארים בארצם אחר גלות מלכות אפרים ונטפלו למלכות יהודה: דמים. אנשי שופכי דמים: מוטה. הטיית משפט: עזב ה'. ביד מערכת השמים: ראה. מה הנעשה בארץ: (י) וגם אני. כמו שהם אומרים שאין אני רואה, כן לא תראה עיני לחוס עליהם: דרכם. גמול דרכם אשלם על ראשם: (יא) משיב דבר. היה משיב תשובה אל ה' המשלחו: עשיתי וגו'. כאומר הנה לא צוית לרשום כ"א על מצחות הצדיקים ולא על זולתם והנה כן עשיתי כי לא רשמתי על מצחות זולתם ומן הצדיקים הנה לא מצאתי:

(א) על ראש הכרובים. הם ארבע חיות המרכבה וכן נאמר שם ודמות על ראשי החיה רקיע (לעיל א) וקראם כרובים כי תינוק הוא בל' ארמי רביא, ותואר מראה גוף כל החיות היו בדמות בן אדם כמ"ש וזה מראיהן דמות אדם להנה (שם): כאבן ספיר. הרקיע היה על דבר מזהיר כאבן ספיר כמראה דמות כסא: נראה עליהם. על הכרובים ברקיע אשר ממעל להם, וכפל הדבר לתוספת ביאור:

מצודת ציון

(ו) תחלו, ויחלו. מלשון התחלה: (ח) ונאשאר. כמו ונשאר: אהה. ענין ל' צעקת יללה: (ט) מטה. מל' הטיה:
(א) אל הרקיע. על הרקיע: הכרובים. תרגום של תינוק הוא רביא:

בהתאם ל"כלל" המקובל ששום דבר אינו הולך לאיבוד – הרי כך הדבר גם בקשר למחשבותיו, דיבוריו ומעשיו של האדם.
ממכתב ימי הסליחות, ה'תשכ"ז

נחמיה פרק־ג כו־לד

כו וְהַנְּתִינִים הָיוּ יֹשְׁבִים בָּעֹפֶל עַד נֶגֶד שַׁעַר הַמַּיִם לַמִּזְרָח וְהַמִּגְדָּל הַיּוֹצֵא: (ס) כז אַחֲרָיו הֶחֱזִיקוּ
הַתְּקוֹעִים מִדָּה שֵׁנִית מִנֶּגֶד הַמִּגְדָּל הַגָּדוֹל הַיּוֹצֵא וְעַד חוֹמַת הָעֹפֶל: כח מֵעַל | שַׁעַר הַסּוּסִים הֶחֱזִיקוּ
הַכֹּהֲנִים אִישׁ לְנֶגֶד בֵּיתוֹ: (ס) כט אַחֲרָיו הֶחֱזִיק צָדוֹק בֶּן אִמֵּר נֶגֶד בֵּיתוֹ (ס) וְאַחֲרָיו הֶחֱזִיק שְׁמַעְיָה
בֶן שְׁכַנְיָה שֹׁמֵר שַׁעַר הַמִּזְרָח: (ס) ל (אחרי) אַחֲרָיו הֶחֱזִיק חֲנַנְיָה בֶן שֶׁלֶמְיָה וְחָנוּן בֶּן צָלָף הַשִּׁשִּׁי
מִדָּה שֵׁנִי (ס) אַחֲרָיו הֶחֱזִיק מְשֻׁלָּם בֶּן בֶּרֶכְיָה נֶגֶד נִשְׁכָּתוֹ: (ס) לא (אחרי) אַחֲרָיו הֶחֱזִיק מַלְכִּיָּה
בֶּן־הַצֹּרְפִי עַד־בֵּית הַנְּתִינִים וְהָרֹכְלִים נֶגֶד שַׁעַר הַמִּפְקָד וְעַד עֲלִיַּת הַפִּנָּה: לב וּבֵין עֲלִיַּת הַפִּנָּה לְשַׁעַר
הַצֹּאן הֶחֱזִיקוּ הַצֹּרְפִים וְהָרֹכְלִים: (פ) לג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע סַנְבַלַּט כִּי־אֲנַחְנוּ בוֹנִים אֶת־הַחוֹמָה וַיִּחַר
לוֹ וַיִּכְעַס הַרְבֵּה וַיַּלְעֵג עַל־הַיְהוּדִים: לד וַיֹּאמֶר | לִפְנֵי אֶחָיו וְחֵיל שֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר מָה הַיְהוּדִים הָאֻמְלָלִים
עֹשִׂים הֲיַעַזְבוּ לָהֶם הֲיִזְבָּחוּ הֲיְכַלּוּ בַיּוֹם הַיַּחֲיוּ אֶת־הָאֲבָנִים מֵעֲרֵמוֹת הֶעָפָר וְהֵמָּה שְׂרוּפוֹת:

רש"י

(כו) והנתינים היו יושבים בעופל. והנתינים היו יושבים באותו מחוז והיו בונים אותו מחוז שלהם שהיה סמוך לחומה עד נגד שער המים של צד המזרח: **(כח)** איש לנגד ביתו. כל אחד היה בונה כנגד ביתו: **(ל)** וחנון בן צלף הששי. בנים הרבה היו לו לצלף וחנון הוא הששי: מדה שני. כמו שנית: נשכתו. כמו לשכתו, לשכה אחת היתה לו שם סמוך לחומה: **(לא)** בן הצורפי. איש הצורף ונקרא של שם אומנותו: **(לב)** ובין עלית הפנה לשער הצאן. תחלת הבנין התחילו לבנות שער הצאן שנאמר ויבנו את שער הצאן וגו׳ כך היו בונין החומה מסביב בזה אחר זה: **(לד)** לפני אחיו וחיל שומרון. לפני חביריו וחיל שומרון שהיו צרי יהודה: מה היהודים. מדוע היהודים כך הם עושים: האמללים. ענין חלשות ורפיון: היעזבו להם. וכי הם סבורים אשר יעזבו ויניחו להם העובדי כוכבים לבנות: היזבחו. אם יזבחו להם את זבחיהם תמיד כמו שהם סבורים: היכלו ביום. אם יכלו וישלימו מלאכתם אשר התחילו ביום א׳ לומר שלא יניחום העובדי כוכבים לגמור את בניינם: היחיו. אם יחיו ויתקנו ויחזירו האבנים לקדמתן להיות קשות וחזקות מן העפר: מערמות. ענין חמרים ותלים: והמה שרופות. והאבנים היו שרופות ונעשית עפר, כך היו מלעיגים ומתלוצצים על בנין החומה שהיו בונין מן האבנים שרופות שנפלו לארץ מן האש כאשר נשרפה ירושלים:

מצודת דוד

(כו) היו יושבים. ר״ל אשר היו יושבים בעופל החזיקו עד נגד שער המים הפונה למזרח וגם המגדל היוצא מן החומה ולחוץ: **(כז) התקועים.** עם כי כבר החזיקו פעם כמ״ש למעלה חזרו עתה והחזיקו שוב כפי המדה שבנו הנתינים והתחלת הבנין היה מנגד המגדל וכו׳: **(כח) מעל שער הסוסים.** משער הסוסים ולמעלה אל גובה ההר: **איש לנגד ביתו.** כי שם עמדו בתי הכהנים: **(כט) צדוק.** לא היה מן הכהנים ולזה זכרו לעצמו: **(ל) הששי.** בן הששי של צלף: **נשכתו.** כמו לשכתו כי דטלנ״ת מתחלף: **(לא) נגד וגו׳.** ר״ל ומבית הנתינים והרוכלים ולהלאה עד נגד שער המפקד ומשם והלאה עד המקום שעולים בה אל הפנה: **(לב) לשער הצאן.** כי שם היה התחלת הבנין כמ״ש למעלה והיו בונים בהקף עד באו אל מקום ההתחלה: **(לג) ויחר לו.** בלב: **ויכעס וגו׳.** הראה כעסו: **(לד) מה וכו׳.** ר״ל מה תועלת במעשיהם: **היעזבו.** וכי יחזקו את החומה לעצמם במילוי העפר כאומר וכי יש חיזוק מה אל החומה: **היזבחו.** וכי יזבחו זבחי שמחה במלאות הבנין כאומר וכי בניז חלוש כזה ראוי לשמוח בו: **היכלו ביום.** וכי ישלימו הבנין ביום אשר יחשבו להשלימו כי דבריו היה

מצודת ציון

(כו) והנתינים. הם הגבעונים: **בעופל.** שם מגדל כמו ויבא אל העופל (מ״ב ה׳): **(לא) והרוכלים.** הם סוחרי הבושם: **(לד) האמללים.** הנכרתים וחלושים כמו כי אומלל אני (תהלים ו׳): **היעזבו.** מלשון מעזיבה והוא מילוי העפר לחיזוק: **היחיו.** ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה׳) ובא בדרך השאלה וכמ״ש כי עלתה ארוכה לחומת וכו׳ (לקמן ד׳): **מערמות.** ענין גל ותל וכן ויתנו ערמות ערמות (דה״ב ל״א):

כדי לעורר את האובדים והנידחים, הוא דווקא על-ידי שופר גדול.

ו בַּת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד — נְדָרֶיהָ נִבְדָּקִין. בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד — נְדָרֶיהָ קַיָּמִין. וּבוֹדְקִין כָּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה. בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד — נְדָרָיו נִבְדָּקִים. בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד — נְדָרָיו קַיָּמִין. וּבוֹדְקִין כָּל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. קֹדֶם לַזְּמַן הַזֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: יוֹדְעִין אָנוּ לְשֵׁם מִי נָדַרְנוּ, לְשֵׁם מִי הִקְדַּשְׁנוּ — אֵין נִדְרֵיהֶם נֶדֶר, וְאֵין הֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ. לְאַחַר הַזְּמַן הַזֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: אֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְשֵׁם מִי נָדַרְנוּ, לְשֵׁם מִי הִקְדַּשְׁנוּ — נִדְרָן נֶדֶר, וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ.

ז מָשָׁל מָשְׁלוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה: פַּגָּה, בֹּחַל, וָצֶמֶל. פַּגָּה — עוֹדָהּ תִּינוֹקֶת. בֹּחַל — אֵלּוּ יְמֵי נְעוּרֶיהָ. בָּזוֹ וּבָזוֹ — אָבִיהָ זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ, וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּבַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ. צֶמֶל — כֵּיוָן שֶׁבָּגְרָה, שׁוּב אֵין לְאָבִיהָ רְשׁוּת בָּהּ.

ח אֵיזֶהוּ סִימָנֶיהָ? רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִשֶּׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט תַּחַת הַדַּד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִשֶּׁיָּטוּ הַדַּדִּים. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: מִשֶּׁתַּשְׁחִיר הַפִּטּוֹמֶת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נוֹתֵן יָדוֹ עַל הָעֹקֶץ, וְהוּא שׁוֹקֵעַ וְשׁוֹהֶא לַחֲזוֹר.

פירוש ברטנורא

ו נדריה נבדקים. אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה, נדרה נדר: **נדריה קיימין.** והוא שהביאה שתי שערות. וכן בן שלש עשרה שנה ויום אחד נדריו קיימים, דוקא כשהביא שתי שערות: **ובודקין כל שתים עשרה.** דמהו דתימא האיל ואמר מר שלשים יום בשנה חשובים שנה, היכא דבדקנה שלשים יום קמאי דשתים עשרה ולא ידעה לפרש לשם מי נדרה, תו לא נבדוק ולחזקה כקטנה, קמשמע לן: **קודם לזמן הזה.** קודם ראש השנה של שתים עשרה לתינוקות ושל שלש עשרה לתינוק: **אין נדריהן נדר.** דקטנים הן:

ז פגה. סמדר. כמו התאנה חנטה פגיה שיר ב'). כך התינוקת שאין לה סימן לא בדדין ולא בשערות: **בוחל.** הפרי הקרוב להתבשל. ולשון חכמים הוא, התאנים משיבחילו חייבים במעשר. כך כשיש לה סימן דדין קצת, בידוע שהביאה שתי שערות ונערה היא: **צמל.** לשון נוטריקון יצתה מלאה. שיש לה סימן מובהק בדדיה והיא בוגרת: **בזו ובזו.** אפילו כשהיא נערה, אביה זכאי בכל. דכתיב (במדבר ל') בנעוריה בית אביה, כל שבח נעוריה לאביה:

ח איזו הוא סימניה. אצמל קאי: **קמט.** שגדלו דדיה עד שכפולים מעט על החזה ויראה כקמטו: **משיטו הדדין.** גדולים יותר מקמטו: **הפיטומת.** ראש הדד. כמו ניטלה פטמתו [סוכה פרק ג' משנה ו']: **על העוקץ.** חודו של דד שתינוק יונק. ופיטומת היינו סביבות העוקץ. וכל הסימנים הללו כשנראו באשה הרי היא בוגרת, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, ושוב אין לאביה רשות בה. והלכה כדברי כולם להחמיר. הלכך אם נראה בה אחד מן הסימנים הללו דיינינן בה דין בוגרת לחומרא. אבל לא לקולא, שאם קידשה את עצמה, צריכה גט שמא בוגרת היא. ואם אביה קידשה, צריכה נמי גט, דשמא עדיין נערה היא.

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ו

בַּת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, נְדָרֶיהָ נִבְדָּקִין – ואם היא יודעת לשם מי נדרה, נידרה נדר. בגמרא מבארים הטעם, שנאמר (**במדבר ו, ב**): "איש או אשה כי יפליא לנדור נדר", ודרשו: כי יפליא – לרבות מופלא סמוך לאיש, ופירש רש"י: מופלא – יודע לפרש לשם מי נדר; סמוך לאיש – שהוא סמוך לבוא לכלל גדול, דהיינו שנה אחת קודם הזמן שהוא ראוי להביא שערות, והיינו: בילדה כל שנתה השתים עשרה, ובילד כל שנתו השלוש עשרה. **בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד** – שהביאה שתי שערות, **נְדָרֶיהָ קַיָּמִין** – שגדולה היא. **וּבוֹדְקִין כָּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה** – שאפילו בדקו אותה בתחילת השנה, ולא ידעה לפרש לשם מי נדרה, אין אומרים שכבר נבדקה והוחזקה כקטנה, ואם נדרה אין נידרה נדר, אלא במשך כל שנתה השתים עשרה צריכים לחזור ולבדקה בכל פעם שהיא נודרת, אם היא יודעת לשם מי נדרה. **בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, נְדָרָיו נִבְדָּקִים** – אם הוא יודע לשם מי נדר, כמו שבארנו הטעם לעיל, בבת אחת עשרה שנה ויום אחד. **בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, נְדָרָיו קַיָּמִין** – כשהביא שתי שערות, שבכלל "איש" הוא. **וּבוֹדְקִין כָּל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה** – בשנתו השלוש עשרה בודקים אותו בכל פעם שהוא נודר, אם הוא יודע לשם מי נדר. ואף על פי שבדקוהו בתחילה ולא ידע, חוזרים ובודקים אותו כשנדר אחר כך, כמו שבארנו לעיל בבדיקת כל שתים עשרה של בת. **קֹדֶם לַזְּמַן הַזֶּה** – קודם לאחת עשרה שנה ויום אחד לבת או קודם לשתים עשרה שנה ויום אחד לבן, **אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: יוֹדְעִין אָנוּ לְשֵׁם מִי נָדַרְנוּ, לְשֵׁם מִי הִקְדַּשְׁנוּ, אֵין נִדְרֵיהֶם נֶדֶר, וְאֵין הֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ** – שקטנים הם, ואפילו הביאו שתי שערות. **לְאַחַר הַזְּמַן הַזֶּה** – לאחר שתים עשרה שנה ויום אחד לבת או לאחר שלוש עשרה שנה ויום אחד לבן, **אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: אֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְשֵׁם מִי נָדַרְנוּ, לְשֵׁם מִי הִקְדַּשְׁנוּ, נִדְרָן נֶדֶר, וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ** – שגדולים הם, מאחר שהביאו שתי שערות (**רש"י בסוגיית הגמרא נידה מה, ב; הרמב"ם בפירוש למשנתנו; "משנה אחרונה"**). אבל הרמב"ם בחיבורו כותב, שאחר הזמן הזה נדרן נדר והקדשן הקדש, ואף על פי שלא הביאו שתי שערות (**עיין הל' נדרים יא, ג-ד**).

באור משנה ז

מָשָׁל מָשְׁלוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה – שלשת הזמנים שבאשה: הקטנות, הנערות והבגרות, כינו חכמים בדרך משל בשלושת השמות המציינות את דרגות הבישול של התאנה: **פַּגָּה** – תאנה קודם שהתחילה להתבשל, כמו שכתוב (**שיר השירים ב, יג**): "התאנה חנטה פגיה"; **בֹּחַל** – תאנה הקרובה להתבשל, כמו ששנינו (מעשרות א, ב): "מאימתי הפירות חייבין במעשרות? התאנים משיבחילו", **וָצֶמֶל** – תאנה המבושלת לגמרי. **פַּגָּה, עוֹדָהּ תִּינוֹקֶת** – שהיא קטנה עד שתים עשרה שנה, שעדיין אין לה כל סימני בגרות; **בֹּחַל, אֵלּוּ יְמֵי נְעוּרֶיהָ** – משתים עשרה שנה ויום אחד, שמתחילים דדיה להתפתח, ובידוע שהביאה שתי שערות. **בָּזוֹ וּבָזוֹ** – בקטנה ובנערה, **אָבִיהָ זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ, וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּבַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ** – שנאמר (**במדבר ל, יז**): "בנעוריה בית אביה", ודרשו: כל שבח נעורים לאביה (עיין משנה כתובות ד, ד). **צֶמֶל** – בגמרא מבואר, שזה לשון נוטריקון: יצתה מלאה, שסימן מובהק שבדדיה מעיד שכבר בגרה, והיינו כשנעשתה בת שתים עשרה שנה וששה חדשים, וזו **כֵּיוָן שֶׁבָּגְרָה, שׁוּב אֵין לְאָבִיהָ רְשׁוּת בָּהּ** – שהבגרות מוציאה מרשות האב לגמרי.

יום שני

באור משנה ח

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא ממשיכה בסימני הבוגרת.

אֵיזֶהוּ סִימָנֶיהָ – של בוגרת, שהיא צמל? **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִשֶּׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט תַּחַת הַדַּד** – שגדל הדד עד שנראה תחתיו כקמט. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִשֶּׁיָּטוּ הַדַּדִּים** – שנופלים על החזה, והוא שיעור גדול מן הקמט. **בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: מִשֶּׁתַּשְׁחִיר הַפִּטּוֹמֶת** – שסביב לעוקץ, שהתינוק יונק בו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נוֹתֵן יָדוֹ עַל הָעֹקֶץ, וְהוּא שׁוֹקֵעַ וְשׁוֹהֶא לַחֲזוֹר**

ט בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, תָּבִיא רְאָיָה שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהִיא אֵילוֹנִית — לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, יָבִיא רְאָיָה שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהוּא סָרִיס — לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם. אֵלּוּ דִבְרֵי בֵּית הִלֵּל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זֶה וָזֶה בְּנֵי שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַזָּכָר כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל, וְהַנְּקֵבָה כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, שֶׁהָאִשָּׁה מְמַהֶרֶת לָבֹא לִפְנֵי הָאִישׁ.

פ ר ק ש ש י

א בָּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן עַד שֶׁלֹּא בָּא הָעֶלְיוֹן — אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. בָּא הָעֶלְיוֹן עַד שֶׁלֹּא בָּא הַתַּחְתּוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. מִפְּנֵי

פירוש ברטנורא

עד שיהיו בה כל הסימנים הללו כולם ואז תחשב בוגרת בין לקולא בין לחומרא:

ט והיא אילונית. כלומר וצריך שייראו בה נמי סימני אילונית. שאם לא נראו בה סימני אילונית אע"פ שהיא בת עשרים ולא הביאה שתי שערות עדיין קטנה היא, עד שתהיה בת שלשים וחמש שנה ויום אחד. ואם לא הביאה שתי שערות אז, אע"פ שלא נראו בה סימני אילונית, הרי זו אילונית. וסימני אילונית פירשנו [ריש] פרק קמא דיבמות: **לא חולצת ולא מתיבמת.** ומותרת לינשא לשוק. דרחמנא פטרה, דכתיב (דברים כ"ה) והיה הבכור אשר תלד, פרט לאילונית, שאינה יולדת: **והוא סריס.** כלומר שנראו בו סימני סריס. דאי לא נראו בו סימני סריס, עדיין הוא קטן, עד שיהיה בן שלשים וחמש שנה ויום אחד, דאז אפילו לא נראו בו סימני סריס, בידוע שהוא סריס, כיון שלא הביא שתי שערות. וסריס לאו בר חליצה הוא, דכתיב (שם) להקים לאחיו שם בישראל, והאי לאו בר הכי הוא: **ר' אליעזר אומר הזכר כדברי בית הלל.** בן עשרים, אם נראו בו סימני סריס הרי זה סריס: **והנקבה.** בת שמונה עשר, אם נראו בה סימני אילונית הרי זו אילונית כדברי בית שמאי. ואין הלכה כרבי אליעזר:

ו א בא סימן התחתון. שתי שערות שהוא סימן נערות: **עד שלא בא העליון.** סימן של דדין, והוא בוחל: **או חולצת או מתיבמת.** משום דגדולה היא. שהשערות סימן מובהק, ועלייהו סמכינן: **אע"פ שאי אפשר** לרבנן לבוא סימן העליון בלא התחתון, ומכי אתא סימן העליון אע"ג דבדקו ולא אשכחו תחתון מימר אמרינן סימן התחתון ודאי אתא אלא שנשר, מכל מקום לר' מאיר לא חולצת ולא מתיבמת. דר' מאיר סברא ליה אפשר לבוא סימן עליון בלא תחתון, ואנן אתחתון סמכינן, הלכך עדין קטנה היא ולא חולצת ולא מתיבמת. ור"מ לטעמיה דאמר קטן וקטנה לא חולצין ולא מתיבמין. קטן שמא ימצא

משניות מבוארות – קהתי

– והלכה כדברי כולם להחמיר (**גמרא**), שאם נראה בה אחד מן הסימנים הללו, דנים בה דין בוגרת לחומרה, אבל לא לקולה, כגון אם קידשה את עצמה, צריכה גט, שמא בוגרת היא, ואם קידשה אביה, גם כן צריכה גט, שמא עדיין נערה היא. אבל אם נראו בה כל הסימנים, הרי היא נחשבת כבוגרת ודאית, בין לקולה בין לחומרה.

בארנו משנתנו שבאה ללמד סימני הצמל. וכן פירש רש"י, ואף הרמב"ם בפירושו כותב כך. אבל בתוספות מבואר, שמשנתנו באה ללמד סימני נערות, שהיא בוחל. וכן כותב הרמב"ם בחיבורו (הל' אישות ב, ז–ח).

באור משנה ט

כבר הזכרנו במקומות אחדים, שבת שתים עשרה שנה ויום אחד שהביאה שתי שערות, הרי היא נעשית "נערה", וכעבור ששה חדשים מיום שנעשתה "נערה" הרי היא נעשית בוגרת. וכן בן שלוש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות הריהו נעשה גדול. אבל בת שהגיעה לשתים עשרה שנה ויום אחד ובן שהגיע לשלוש עשרה שנה ויום אחד, ולא הביאו שתי שערות, עדיין נקראים "קטנים". ואפילו נראו בבת סימני איילונית או בבן סימני סריס, אינם נעשים "גדולים", כל זמן שלא נראו בהם שערות. – משנתנו באה ללמד, שאם נעשו בני עשרים ולא נראו בהם שערות, אם נראו בהם סימני איילונית וסריס, הרי הם נעשים "גדולים", אבל אם לא הביאו לא שתי שערות ולא סימני איילונית וסריס, עדיין "קטנים" הם, עד שיגיעו לגיל שלושים וחמש שנה ויום אחד (היינו עד רוב שנותיו של אדם, שהואיל וימי שנותינו שבעים שנה, לפיכך כל שהוא יתיר על שלושים וחמש אפילו יום אחד, הרי זה נקרא רוב שנותיו – גמרא). ואז נעשים גדולים אף בלא שערות ובלא סימני איילונית וסריס.

בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה – היינו בת תשע עשרה שנה ושלושים יום (**גמרא**); **שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת** – והרי שלא נעשתה "נערה", **תָּבִיא רְאָיָה שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהִיא** – ושהיא – **אֵילוֹנִית** – כלומר ואף תביא ראיה שהיא איילונית (שאינה מסוגלת ללדת), שאם לא נראו בה סימני איילונית, אף על פי שהיא בת עשרים, הואיל ולא הביאה שתי שערות, דינה כקטנה, עד שתהיה בת שלושים וחמש שנים ויום אחד, אבל אם נראו בה סימני איילונית, הריהי נעשית "בוגרת", שהאילונית אין לה ימי נערות, אלא מקטנותה תצא לבגרות, והואיל והיא איילונית, לפיכך **לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת** – שנאמר בפרשת ייבום (**דברים כה, ו**): "והיה הבכור אשר תלד", פרט לאיילונית שאינה יולדת. **בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, יָבִיא רְאָיָה שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהוּא סָרִיס** – ושהוא סריס, כלומר וצריך שייראו בו סימני סריס, שאם לא נראו בו סימני סריס עדיין הוא קטן עד שיהא בן ל"ה שנה ויום אחד, אבל משנראו בו סימני סריס, **לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם** – כדין סריס, שאינו יכול לקיים מה שכתוב בייבום: "להקים לאחיו שם בישראל", **אֵלּוּ דִבְרֵי בֵּית הִלֵּל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זֶה וָזֶה** – הזכר והנקבה, **בְּנֵי שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה** – שלא הביאו שתי שערות, יביאו ראיה שהם בני שמונה עשרה, והיא איילונית והוא סריס. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַזָּכָר כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל** – בן עשרים, אם נראו בו סימני סריס הריהו סריס, **וְהַנְּקֵבָה כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – בת שמונה עשרה, אם נראו בה סימני איילונית, הריהי איילונית, **שֶׁהָאִשָּׁה מְמַהֶרֶת לָבֹא לִפְנֵי הָאִישׁ** – לגדלות. ואין הלכה כרבי אליעזר אלא כבית הלל.

יום שלישי

באור משנה א

בָּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן – שתי שערות, **עַד שֶׁלֹּא בָּא הָעֶלְיוֹן** – קודם שבא הסימן העליון בדדים, כמו ששנינו לעיל (ה, ח), **אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת** – אם נפלה לפני אחי בעלה לייבום, שודאי גדולה היא, ששתי שערות הן סימן מובהק וסומכים עליהם. **בָּא הָעֶלְיוֹן** – הסימן העליון, **עַד שֶׁלֹּא בָּא הַתַּחְתּוֹן** – קודם שהביאה שתי שערות, **אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר** – כלומר שלדעת חכמים אי אפשר לעליון לבוא קודם שבא התחתון, ואם בא העליון אנו אומרים שודאי בא גם הסימן התחתון, היינו שכבר הביאה שתי שערות אלא שנשרו, מכל מקום **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת** – שרבי מאיר סובר, שאפשר שיבוא העליון קודם שבא התחתון, הלכך אם אין מוצאים את הסימן התחתון, חוששים שמא אירע שבא העליון בלבד, ועדיין קטנה היא, שאין הסימן העליון עושה אותה גדולה, ואם נפלה לייבום הריהי לא חולצת ולא מתייבמת; רבי מאיר הולך לשיטתו, שקטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין, קטן שמא יימצא סריס, וקטנה שמא תימצא איילונית. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת** – כלומר לא זו בלבד שהיא מתייבמת, שכן לדעת חכמים אפילו קטנה מתייבמת,

שֶׁאָמְרוּ: אֶפְשָׁר לַתַּחְתּוֹן לָבֹא עַד שֶׁלֹּא בָּא הָעֶלְיוֹן, אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לָעֶלְיוֹן לָבֹא עַד שֶׁלֹּא בָּא הַתַּחְתּוֹן.
ב כַּיּוֹצֵא בוֹ, כָּל כְּלִי חֶרֶס שֶׁהוּא מַכְנִיס — מוֹצִיא; וְיֵשׁ שֶׁמּוֹצִיא וְאֵינוֹ מַכְנִיס. כָּל אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִפֹּרֶן — יֵשׁ בּוֹ עֶצֶם; וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם, וְאֵין בּוֹ צִפֹּרֶן.
ג כָּל הַמִּטַּמֵּא מִדֶּרֶס — מִטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת; וְיֵשׁ שֶׁמִּטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא מִדֶּרֶס.

פירוש ברטנורא

סרים, וקטנה שמא תמצא אילונית: **או חולצת או מתיבמת.** ואפילו היא קטנה מתיבמת לרבנן, דלא חיישי למיעוטא שמא תמצא אילונית, דרוב נשים אינן אילוניות. מיהו לחליצה בעינן שתהא גדולה אפילו לרבנן, דאיש כתיב בפרשה, ומקשינן אשה לאיש. והלכה כחכמים: **מפני שאמרו אפשר לתחתון לבוא וכו'.** אע"ג דתנא ליה ברישא הדר תניא זימנא אחריתי, משום דבעי למסמך ליה כיוצא בו וכו' דדמי ליה:

ב כל כלי חרס שהוא מכניס משקה, כשמניחו על המים יש בו נקב גדול שהמים נכנסים לתוכו, כל שכן שאם נותן המים לתוכו יוצא המשקה לחוץ. אבל יש נקב קטן שמוציא ואינו מכניס. ונפקא מינה להא דקיימא לן דכלי חרס שלם שניקב אינו פסול לקדש בו מי חטאת, דהיינו לתת בתוכו מים של אפר פרה, עד שינקב נקב גדול בכונס משקה. אבל ניקב נקב קטן כמוציא משקה, לא נפיק מתורת כלי ולא מפסיל בהכי. ולעולם אין נקב קטן כמוציא משקה מוציא מתורת כלי אלא הגסטרא בלבד, דהיינו שבר כלי שיחדו למלאות בו מים ולהשתמש בו, אם ניקב במוציא משקה, בטל מתורת כלי, שאין אומרים הבא גסטרא אחרת ונשים תחת גסטרא זו לקבל המשקה היוצא. אבל כלי שלם שניקב במוציא משקה, לא בטיל מכלום, לפי שאדם חס עליו ואינו שוברו, ומשתמש בו, ומביא שבר כלי ומניח תחתיו לקבל המשקה היוצא ממנו. ומעתה הכי פירושה דמתניתין כל כלי חרס הפסול למי חטאת פסול לגסטרא, ויש פסול לגסטרא וכשר למי חטאת: **כל אבר שיש בו צפורן.** כגון אצבע יתירה שבאצבעות היד, אם יש בה צפורן חשובה אבר, ומטמא במגע ובמשא ובאוהל, כאבר שיש בו עצם שמטמא באוהל ואפילו אי ליכא כזית בשר, דקיי"ל האברים אין להם שיעור: **ויש שיש בו עצם.** ולא חשובה אבר אם יותרת היא, כיון שאין בו צפורן, ומטמאה במגע ובמשא, ואינה מטמאה באוהל כל זמן שאין בה כזית בשר. ואי לאו יתרת היא, ודאי מטמאה באוהל משום אבר, אע"ג דאין בה צפורן ואע"ג דליכא כזית בשר:

ג כל המיטמא במדרס הזב, כל כלי הראוי להיות אב הטומאה במדרס הזב, כגון כלי המיוחד למשכב ומושב, ראוי להיות אב הטומאה אם נגע במת או נטמא באוהל המת. ויש שהוא כלי גמור לקבל כל טומאות ונעשה אב הטומאה על ידי מת ואינו נעשה אב הטומאה ע"י הזב במדרס, כגון אם כפה הזב סאה וישב עליה, או תרקב וישב עליה, אין אותו כלי טמא מדרס להיות נעשה אב הטומאה, אלא ראשון לטומאה במגעו של זב, דכתיב (ויקרא ט"ו) אשר ישב עליו הזב, מי שמיוחד לישיבה, יצא זה שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו. אבל אם נגע במת, נעשה אב הטומאה, שאין אומרים בטמא מת עמוד ונעשה מלאכתנו:

משניות מבוארות – קהתי

שאין חוששים שמא תימצא איילונית, לפי שרוב נשים אינן איילוניות, וחכמים אינם חוששים למיעוט, אלא אפילו חולצת, שאף על פי שלחליצה צריך שתהא גדולה, משום שנאמר (**דברים כה, ז**): "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו", ומקישים אשה לאיש, מכל מקום הריהי חולצת, **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ** – חכמים: **אֶפְשָׁר לַתַּחְתּוֹן** – לסימן התחתון, **לָבֹא עַד שֶׁלֹּא בָּא הָעֶלְיוֹן** – הסימן העליון, **אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לָעֶלְיוֹן לָבֹא עַד שֶׁלֹּא בָּא הַתַּחְתּוֹן** – ואם כן, ודאי כבר הביאה שתי שערות, אלא שנשרו, והרי היא גדולה ודאי.

באור משנה ב

אגב הסיפא של המשנה הקודמת, סודר מכאן ועד סוף משנה י קובץ של משניות הדומות לה בתכונתן, שהדבר האחד אפשר לו להיות בלי השני, אבל השני אי אפשר לו להיות בלי האחד.

כַּיּוֹצֵא בוֹ – בדומה להלכה ששנינו במשנה הקודמת, **כָּל כְּלִי חֶרֶס שֶׁהוּא מַכְנִיס** – שיש בו נקב, שדרכו נכנס משקה לכלי, כגון אם ישימו את הכלי על מים, ייכנסו המים לתוכו דרך אותו הנקב, **מוֹצִיא** – כל שכן שמוציא דרך אותו הנקב את המשקה הניתן לתוכו; **וְיֵשׁ** – נקב, **שֶׁמּוֹצִיא** – שאם נותנים מים לכלי, המים יוצאים דרכו מן הכלי, **וְאֵינוֹ מַכְנִיס** – משקה, שאם יניחו את הכלי על המים, לא ייכנסו דרך אותו הנקב מים לתוך הכלי, מפני שהנקב קטן מאד. ונפקא מינה להלכה, שכלי חרס שלם שניקב, אינו בטל מתורת כלי, אלא אם כן ניקב בכונס משקה, שבכגון זה הוא פסול לקדש בו מי חטאת, היינו לתת בתוכו אפר פרה אדומה על המים, אבל אם לא ניקב אלא במוציא משקה עדיין שם כלי עליו, ואינו נפסל לקדש בו מי חטאת, לפי שמשתמש בו על ידי גיסטרא, שמעמיד תחת הנקב לקבל מה שיצא דרכו; מה שאין כן גיסטרא, היינו שבר כלי חרס שיש לו תוך, וייחדוהו למלא בו מים ולהשתמש בו, שאף על פי שמקבל טומאה, מכל מקום אם ניקב במוציא משקה בלבד, בטל מתורת כלי, שאין אומרים: הבא גיסטרא להעמידה תחת גיסטרא. מעתה כך פירוש המשנה: כל כלי חרס שניקב בכונס משקה כל שכן שמוציא משקה, ופסול גם כשנעשה גיסטרא, אבל כל שניקב במוציא משקה, אינו מכניס משקה, ולא יצא מתורת כלי אלא אם כן נעשה גיסטרא ולא בעודו כלי שלם.

כָּל אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִפֹּרֶן, יֵשׁ בּוֹ עֶצֶם – שכן אבר מן המת שיש בו עצם מטמא במגע ובמשא ובאוהל, ואפילו אין בו כזית, שאין לאבר שיעור, והוא מטמא בכל שהוא, ובאה המשנה ללמד (כפי שמבואר בגמרא), שאצבע יתירה שיש בה צפורן דינה כאבר שיש בו עצם, ומטמאה במגע ובמשא ובאוהל, שכל אבר שיש בו צפורן יש בו עצם; **וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם, וְאֵין בּוֹ צִפֹּרֶן** – כלומר אצבע יתירה שאין בה צפורן, אף על פי שיש בה עצם, אינה חשובה אבר, וכל זמן שאין בה כזית בשר אינה מטמאה באוהל אלא במגע ובמשא בלבד. במה דברים אמורים? באצבע יתירה שאינה נספרת על גב היד, היינו שאינה עומדת בשורה אחת עם שאר האצבעות, אבל אם היא נספרת על גבי היד, דינה כשאר האצבעות, שאפילו אין לה צפורן, הרי היא מטמאה באוהל משום אבר, ואף על פי שאין בה כזית בשר **(גמרא נידה מט, ב; עיין "משנה אחרונה").**

יום רביעי

באור משנה ג

כָּל הַמִּטַּמֵּא מִדֶּרֶס – כל דבר הראוי לקבל טומאה ממדרס הזב, כגון כלי המיוחד לישיבה או לשכיבה, **מִטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת** – נטמא בטומאת מת, שאם נגע במת או נטמא באוהל המת, הריהו נעשה אב הטומאה; **וְיֵשׁ שֶׁמִּטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא מִדֶּרֶס** – כגון כלי שאינו עומד לישיבה או לשכיבה, שנעשה אב הטומאה על ידי טומאת מת, ואינו נעשה אב הטומאה על ידי מדרס הזב, שאם הזב ישב על כלי שאינו מיוחד לישיבה אלא למלאכה אחרת, אין אותו כלי נעשה אב הטומאה משום מדרס הזב, אלא ראשון לטומאה מחמת מגעו של הזב, שנאמר בזב (**ויקרא טו, ד**): "וכל הכלי אשר ישב עליו יטמא", ודרשו: מי שמיוחד לישיבה, יצא זה שאומרים לו: עמוד ונעשה מלאכתנו (עיין כלים פרק כד).

ד כָּל הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת — רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת; וְיֵשׁ שֶׁרָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְאֵינוֹ רָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת. כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן — כָּשֵׁר לְהָעִיד; וְיֵשׁ שֶׁכָּשֵׁר לְהָעִיד, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן.

ה כָּל שֶׁחַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת — מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִים; וְיֵשׁ שֶׁמִּטַּמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִין, וְאֵינוֹ חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת.

ו כָּל שֶׁחַיָּב בַּפֵּאָה — חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת; וְיֵשׁ שֶׁחַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת, וְאֵינוֹ חַיָּב בַּפֵּאָה.

ז כָּל שֶׁחַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז — חַיָּב בַּמַּתָּנוֹת; וְיֵשׁ שֶׁחַיָּב בַּמַּתָּנוֹת, וְאֵינוֹ חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז.

ח כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּעוּר — יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית; וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית — וְאֵין לוֹ בִּעוּר.

ט כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׁקֶשֶׁת — יֵשׁ לוֹ סְנַפִּיר; וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְנַפִּיר, וְאֵין לוֹ קַשְׁקֶשֶׁת. כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְנַיִם — יֵשׁ

פירוש ברטנורא

ד כל הראוי לדון דיני נפשות. כל שכן שראוי לדון דיני ממונות: **ויש שראוי לדון דיני ממונות.** כגון ממזר, דכשר לדיני ממונות ופסול לדיני נפשות: **ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון.** כגון סומא באחת מעיניו. ומתניתין ר' מאיר היא דדריש קרא דכתיב (דברים כ"א) ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע, מקיש ריב לנגע, מה נגע שלא בסומא דכתיב (ויקרא י"ג) לכל מראה עיני הכהן, אף ריב שלא בסומא. ואין הלכה כהאי סתמא, דחכמים פליגי עליה דר' מאיר ואמרי דכי היכי דאשכחן דגמר דין כשר בלילה אע"פ שאין רואים נגעים בלילה, הכי נמי סומא באחת מעיניו כשר לדון אע"פ שאינו כשר לראות נגעים:

ה כל שחייב במעשרות מיטמא טומאת אוכלים. דאין לך דבר חייב במעשר שאינו אוכל: **ויש שמיטמא טומאת אוכלים ואינו חייב במעשרות.** כגון בשר ודגים וביצים, שאינו גידולי קרקע:

ו כל שחייב בפאה חייב במעשרות. דגבי פאה תנן, כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ומכניסו לקיום ולקיטתו כאחת, חייב בפאה. ואילו גבי מעשר תנן, כל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ חייב במעשר. ומכניסו לקיום ולקיטתו כאחת לא קתני. נמצא ירק שאין מכניסו לקיום ותאנה וכיוצא בהם שאין לקיטתם כאחת, חייבין במעשרות ופטורים מן הפאה:

ז כל שחייב בראשית הגז. רחלים ואילים בלבד: **חייב במתנות.** הזרוע והלחיים והקיבה: **ויש שחייב במתנות.** שחיוב המתנות לשור ועזים וכבשים:

ח ויש שיש לו שביעית ואין לו ביעור. כגון הדברים ששרשם נשאר בקרקע בין בימות החמה בין בימות הגשמים, כמו הלוף שוטה והדרנדנה, שקורים בערבי נענע, ובלע"ז מינט"א, דכיון שאין כלים לעולם מן השדה אין חייב לבערם מן הבית, דכתיב (ויקרא כ"ה) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך, כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך מן הבית, כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית, וכל הנך דלא כלו לחיה מן השדה אין צריך לבערם מן הבית:

ט קשקשת. מלבוש של דג הקבוע בו: **סנפיר.** כנפים שפורח בהן. וכל שיש לו קשקשת בידוע שיש לו סנפיר ואין צריך לבדוק אחריו עוד, שדג טהור הוא: **ויש שיש לו סנפיר** והוא דג טמא, שאין לו קשקשת: **יש לו טלפים.** פרסותיו סדוקות. שאין קרנים אלא לבהמה ולחיה טהורה: **ואין לו קרנים.** כגון

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

כָּל הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת – כל שכן שראוי לדון דיני ממונות; **וְיֵשׁ שֶׁרָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְאֵינוֹ רָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת** – כגון גר וממזר, כמו ששנינו (**סנהדרין ד, ב**): "הכל כשרין לדון דיני ממונות, ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות". ומבואר הטעם בגמרא (**סנהדרין לו, ב**), לפי שנאמר (**שמות יח, כב**): "והקל מעליך ונשאו אתך", ודרשו: ונשאו אתך – בדומים לך יהיו, כלומר שיהיו השופטים מיוחסים כמוך, ומכאן למדים, שאין הכל כשרים לדון דיני נפשות, "אלא כהנים, לויים, וישראלים המשיאין לכהונה". **כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן, כָּשֵׁר לְהָעִיד; וְיֵשׁ שֶׁכָּשֵׁר לְהָעִיד, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן** – בגמרא מבואר, כגון סומא באחת מעיניו, שכשר להעיד ואינו כשר לדון, ומשנתנו היא לדעת רבי מאיר, הסובר שסומא באחת מעיניו פסול לדון, משום שנאמר (**דברים כא, ה**): "ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע" – מקיש הכתוב ריב לנגע, מה בנגע סומא באחת מעיניו פסול, שנאמר בנגעים (**ויקרא יג, יב**): "לכל מראה עיני הכהן", אף בריב כן. ואין הלכה כרבי מאיר אלא כחכמים החולקים על רבי מאיר וסוברים, שכשם שגמר דין כשר בלילה, אף על פי שאין רואים נגעים בלילה, כך גם סומא באחת מעיניו כשר לדון, אף על פי שאינו כשר לראות נגעים.

יום חמישי

באור משנה ה

כָּל שֶׁחַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת, מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִים – שאין חיוב מעשרות אלא באוכל בלבד, כמו ששנינו (מעשרות א, א): "כל שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ, חייב במעשרות". **וְיֵשׁ שֶׁמִּטַּמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִין, וְאֵינוֹ חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת** – כגון בשר ודגים וביצים, שאין גידולם מן הארץ.

באור משנה ו

כָּל שֶׁחַיָּב בַּפֵּאָה, חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת; וְיֵשׁ שֶׁחַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת, וְאֵינוֹ חַיָּב בַּפֵּאָה – שכן בפאה שנינו (**פאה א, ד**): "כל שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה", ואילו במעשר שנינו (**מעשרות א, א**): "כל שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ חייב במעשרות". ואילו "לקיטתו כאחת ומכניסו לקיום" לא נשנה שם, נמצא פירות שאין לקיטתם כאחת, כגון תאנים, שאינן מבשילות כאחת ונלקטות קימעא קימעא, וירקות שאין מכניסים אותם לקיום, לפי שמתקלקלים מהר, חייבים במעשרות ואינם חייבים בפאה.

יום ששי

באור משנה ז

כָּל שֶׁחַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז, חַיָּב בַּמַּתָּנוֹת – לתת מהם לכהן הזרוע והלחיים והקבה; **וְיֵשׁ שֶׁחַיָּב בַּמַּתָּנוֹת, וְאֵינוֹ חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז** – שראשית הגז אינו נוהג אלא בכבשים, היינו ברחלים ובאילים בלבד, ואילו הזרוע והלחיים והקיבה נוהגים בבקר ובצאן, והרי שעזים חייבים במתנות ואינם חייבים בראשית הגז.

באור משנה ח

כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּעוּר – פרי שגדל בשנת השמיטה, שמצוה לבערו מן הבית, משכלה אותו המין לחיה שבשדה, **יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית** – נוהג בו דין שנת השמיטה, שחייבים להפקירו בעודו במחובר, ואסור לעשות בו סחורה; **וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית** – שנוהגת בו קדושת שביעית, **וְאֵין לוֹ בִּעוּר** – כגון דבר המתקיים בארץ, שהואיל ואינו כלה לחיה מן השדה, אין חייבים לבערו מן הבית (עיין שביעית ז, ב).

שבת קודש

באור משנה ט

כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׁקֶשֶׁת, יֵשׁ לוֹ סְנַפִּיר – שכן סימני טהרתם של דגים הם סנפיר וקשקשת, וכבר שנינו (**חולין ג, ז**), ש"קשקשת" היינו הקליפות הקבועות בגופו של הדג, ו"סנפיר" – אלו שהוא שט בהם

לוֹ טְלָפַיִם; וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ טְלָפַיִם, וְאֵין לוֹ קַרְנַיִם.
י כָּל הַטָּעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו — טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו; וְיֵשׁ טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו, וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו.

פירוש ברטנורא

חזיר, שפרסותיו סדוקות ואין לו קרנים:
י ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו. כגון ציצית ותפילין ומזוזה, שופר סוכה ולולב, שמברכין עליהן עובר לעשייתן, ואין טעונין ברכה לאחריהן:

משניות מבוארות – קהתי

על פני המים, ובאה משנתנו ללמד, שקשקשת הוא הסימן המובהק של הדגים הטהורים, שכל דג שיש לו קשקשת בידוע שיש לו סנפיר, ואין צריכים לבדוק אחריו עוד, שודאי דג טהור הוא; **וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְנַפִּיר, וְאֵין לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת** — והוא דג טמא, ומכאן שסנפיר אינו סימן לטהרתו של דג, וכל שאין לו קשקשת אינו טהור. ולמה נזכר "סנפיר" בתורה? משום "יגדיל תורה ויאדיר", להודיע שאין קשקשת בלא סנפיר (**גמרא חולין סו, ב; המאירי**). **כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְנַיִם, יֵשׁ לוֹ טְלָפַיִם** — פרסותיו סדוקות, וטהור הוא, שאין קרניים אלא לבהמה ולחיה טהורות; **וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ טְלָפַיִם, וְאֵין לוֹ קַרְנַיִם** — כגון החזיר, שפרסותיו סדוקות ואין לו קרניים.

באור משנה י

כָּל הַטָּעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו, טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו — שאין לך טעון ברכה לאחריו שלא יהא טעון ברכה לפניו, כגון כל מיני מאכל ומשקה; **וְיֵשׁ טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו, וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו** — ככל ברכות המצוות, כגון ציצית, תפילין, מזוזה, שופר, סוכה ולולב, שמברכים עליהן עובר לעשייתן, ואין ברכה לאחריהן. וכן כל מיני ריח, אין ברכה לאחריהם כלל, שהנאה מועטת היא (**גמרא; המאירי**).

אגרות קודש

ב"ה, ערב ש"ק י"ג תשרי, ה'תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

שלוח בזה קונטרס י"ג תשרי - חה"ס הבע"ל, והוא לזכות בו את הרבים. ובפרט בימי השמחה דזמן שמחתנו, שמחתנו לשון **רבים**.

גם ידוע אשר בשעת שמחה רצונו של אדם והשתדלותו להיות בצוותא וחברותא, ושמחת אתה וביתך - ואנשי ביתך.

ובפרט צוותא וחברותא דלימוד התורה, אשר סגולתו לקרב את הלבבות עד שנעשים אוהבים זה את זה. וביחוד בלימוד פנימיות התורה, שהיא אילנא דחיי דלית תמן לא קשיא ולא מחלוקת.

ובהתאחדות הרבים כולם כאחד לא יבצר מהם כל אשר יזמו, ובפרט אם ההתאחדות היא בלימוד והתועדות דאהבת ישראל, אשר אז נתמלאת הבקשה שיהי' ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך, וגורמים השמחה גם מלמעלה למטה - זמן שמחתנו ל' רבים: שמחת הקב"ה - ישמח הוי' במעשיו, ושמחת ישראל - ישמח ישראל בעושיו.

בברכת חג שמח.

מ. שניאורסאהן

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כ ע"ב: הגמרא מביאה ברייתא שסוברת כדברי רב וברייתא שסוברת כדברי רבי שילא: **תַּנְיָא** בברייתא **כְּוָתֵיהּ דְּרַב** שקריאת הגבר היינו הכרזת הממונה על ההשכמה. **וּתַנְיָא** בברייתא **כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי שִׁילָא** דהיינו קריאת התרנגול. **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב, גְּבִינִי כָּרוּז** - אדם ששמו היה גביני והוא היה ממונה להכריז בשחר, **מַהוּ אוֹמֵר** כשהוא מכריז בבוקר, **עֲמְדוּ כֹּהֲנִים לַעֲבוֹדַתְכֶם** - לעבודת הקרבנות, **וּלְוִיִּם לְדוּכַנְכֶם** - לעמוד על הדוכן לשיר, **וְיִשְׂרָאֵל לְמַעֲמַדְכֶם,** שהיו ישראל מחולקים לעשרים וארבע מעמדות ובכל שבוע היה משמר אחד שהיו עומדים על הקרבת התמיד. וְכשהיה מכריז **הָיָה קוֹלוֹ נִשְׁמָע** בְּריחוק **שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת** מירושלים. **מַעֲשֶׂה בְּאַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וְשָׁמַע** את **קוֹלוֹ** של גביני כרוז בְּריחוק **שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת** מירושלים, **וּכְשֶׁבָּא לְבֵיתוֹ שִׁיגֵּר לוֹ מַתָּנוֹת** על שנהנה שנשמע קולו למרחוק. **וְאַף עַל פִּי כֵן** - אף על פי שהיה גביני כרוז משובח בכך, **כֹּהֵן גָּדוֹל מְשׁוּבָּח מִמֶּנּוּ,** שמצינו שקולו היה נשמע למרחוק הרבה, **דְּאָמַר מַר, וּכְבָר אָמַר** - היה פעם מעשה שאמר הכהן גדול בוידוי על פרו ביום הכיפורים **'אָנָּא הַשֵּׁם** חטאתי' וכו', **וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בִּירִיחוֹ, וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִירוּשָׁלַיִם לִירִיחוֹ עֶשֶׂר פַּרְסֵי** - עשר פרסאות, הרי שקולו של הכהן גדול היה נשמע למרחוק יותר משל גביני כרוז. מוסיפה הגמרא: **וְאַף עַל גַּב דְּהָכָא** אצל הכהן גדול ביום הכיפורים **אִיכָּא חוּלְשָׁא** מחמת הצום, **וְהָכָא** אצל גביני כרוז בכל יום **לֵיכָּא חוּלְשָׁא.** וְעוד חילוק בדבר, **דְּהָכָא** - קולו של כהן גדול היה נשמע **בְּיָמָא** - ביום, שהקול נשמע פחות, **וְהָתָם** אצל גביני כרוז, **לֵילְיָא** - ההכרזה היתה בלילה, ומצינו שבשמיעת הקול ביום יש חידוש יותר, **דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי, מִפְּנֵי מָה אֵין קוֹלוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמָע בַּיּוֹם כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׁמָע בַּלַּיְלָה, מִפְּנֵי גַּלְגַּל חַמָּה** שֶׁבהליכתו הוא **מְנַסֵּר בָּרְקִיעַ כְּחָרָשׁ** [-נגר] **הַמְנַסֵּר בַּעֲצֵי אֲרָזִים,** ומשמיע בזה קול חזק, ולכן אין קולו של אדם נשמע חזק ביום כבלילה. **וְהַאי חִירְגָּא דְּיוֹמָא** - והנסורת שמתנסרת מן הרקיע **לָא שְׁמֵיהּ** - נקראת בשם 'לא', מלשון אַיִן, **וְהַיְינוּ דְּקָאָמַר נְבוּכַדְנֶצַּר** להתפאר (דניאל ד לב) **'וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא (כלא) [כְּלָה] חֲשִׁיבִין'** - שכל דיירי העולם נחשבים בעיניו כלא, דהיינו ככלום, וכמו פסולת הנסורת מן הרקיע.

תָּנוּ רַבָּנָן, אִלְמָלֵא - אם לא שהיה נשמע קולו של **גַּלְגַּל חַמָּה** בעולם, כמבואר לעיל, היה **נִשְׁמַע קוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי, וְאִלְמָלֵא** היה נשמע **קוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי** בעולם, היה **נִשְׁמָע קוֹל גַּלְגַּל חַמָּה.**

תָּנוּ רַבָּנָן, שָׁלֹשׁ קוֹלוֹת הוֹלְכִין מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, כלומר שדברים אלו מפורסמים וידועים בכל העולם ואינם נפסקים. **וְאֵלּוּ הֵן, קוֹל גַּלְגַּל חַמָּה** שהולך בכל יום בכל העולם ממזרח למערב ללא הפסק, **וְקוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי** שמשלו בכיפה בכל העולם, והיתה מלכותם הולכת ומתפרסמת, **וְקוֹל נְשָׁמָה בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצְאָה מִן הַגּוּף,** שהיא מיתת האדם, שזה דבר שהולך בכל העולם ואין לו הפסק. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף** קול **לֵידָה** של אדם הולך בכל העולם ואין לה הפסק.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף קולו של **רִידְיָא** - מלאך הממונה על השקאת השדות, כשקורא למים העליונים שימטירו גשמיהם ולתהום התחתון שיוציא מימיו, ונשמע קולו בכל העולם. **וּבְעוּ רַבָּנָן רַחֲמֵי אַנְּשָׁמָה בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצְאָה מִן הַגּוּף** - ורבנן ביקשו רחמים לפני ה' שיהיה הפסק לקול היוצא בשעה שהנשמה יוצאת מן הגוף, **וּבִטְּלוּהָ.**

רש"י

גביני כרוז — גביני המכריז. **דאמר מר** — לקמן בפרק רביעי (לט,ב). **כבר אמר אנא השם** — כבר פעם אחת היה מעשה שהיה כהן גדול מתודה על פרו ביום הכפורים, ואמר: אנא השם חטאתי וכו', ונשמע קולו בירחו. **ואיכא חולשא** — דתעניתא. **והכא יממא** — שאין הקול נשמע בו כבלילה. **והאי חירגא לא שמיה** — והאי פסולת הנסורות, והוא נראה בעמוד של חמה דיומא ממש. **לא שמיה** — כן שמו, לשון אין. **ויש אומרים אף רידייא** — מלאך הממונה על השקות הארץ ממטר השמים ממעל ומן התהום מתחת. וקורא להן, שנאמר "תהום אל תהום קורא", כדאמרינן במסכת תענית [כד,א וכה,ב]. ואמרינן התם דדמי לעגלא, ולכך נקרא רידייא לשון שור החורש. מתרגמינן "לא תחרוש" — לא תירדי (דברים פרק כב).

מַר סָבַר – בית שמאי סוברים שאסור להחזירה, משום דִּגְזֵרִינָן **צִיר** **בְּאֶמְצַע אָטוּ צִיר מִן הַצַּד** – שחוששין שמא אם נתיר להחזיר דלת זו יבואו להחזיר אף דלת שציריה מן הצד, **וּמַר סָבַר** – ובית הלל סוברים **שלֹּא** גְּזֵרִינָן כן, משום שאם נאסור להחזירה ימנעו המוכרים מלפתוח חנויות לצורך שמחת יום טוב. ומעתה מיושב שלא נחלקו הברייתות, אלא הברייתא הראשונה שביארה שנחלקו בית שמאי ובית הלל ביש להן ציר, כוונתה לציר אחד באמצע, והמבואר בה שבאין להן ציר לדברי הכל מותר, היינו כשאין ציר כלל. והברייתא השניה שביארה שנחלקו באין להן ציר, כוונתה שאין להן שני צירים מן הצד אלא רק ציר אחד באמצע, והמבואר בה שביש להן ציר לדברי הכל אסור, היינו שיש להן שני צירים מן הצד.

משנה

נחלקו בית שמאי ובית הלל אם מותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים ביום טוב, אף שלא לצורך אוכל נפש: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מוֹצִיאִין** ביום טוב **לֹא אֶת הַקָּטָן, וְלֹא אֶת הַלּוּלָב, וְלֹא אֶת סֵפֶר תּוֹרָה**, מרשות היחיד **לִרְשׁוּת הָרַבִּים**, משום שאין בהוצאה זו צורך אכילה. **וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין**, וטעמם יבואר בגמרא.

גמרא

מביאה הגמרא: **תָּנֵי** – שנה **תַּנָּא** ברייתא **קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי, הַשּׁוֹחֵט עוֹלַת נְדָבָה בְּיוֹם טוֹב, לוֹקֶה** משום ״כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם״, שלא הותר לשחוט ביום טוב אלא לצורך אוכל נפש, ועולה אינה בכלל זה שהרי כולה כליל למזבח ואינה נאכלת. **אָמַר** לֵיהּ רבי יצחק בר אבדימי, **דְּאָמַר לָךְ מַנִּי** – אם ישאלך אדם כמי נאמרה הלכה זו, בהכרח תאמר לו שכְּבֵית שַׁמַּאי **הִיא, דְּאָמְרֵי** במשנתינו שלא התירו להוציא קטן ביום טוב, משום דלֹא אָמְרִינָן **מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הוֹצָאָה לְצוֹרְךְ** אוכל נפש, **הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרְךְ** אוכל נפש, **דְּאִי** בריתא זו כבֵית הִלֵּל, **הָא** כיון דאָמְרֵי במשנתינו שמותר להוציא קטן ביום טוב, **מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה** מלאכת **הוֹצָאָה לְצוֹרְךְ** אוכל נפש, **הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרְךְ, הָכָא נַמִּי** – גם לגבי מלאכת שחיטה יש להם לומר **מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה שְׁחִיטָה לְצוֹרְךְ** אוכל נפש **הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרְךְ**, ובשחיטת עולת נדבה אף שאין בה צורך אכילה לא היו מחייבים עליה מלקות.

נמצא שדעת רבי יצחק בר אבדימי, שמחלוקת בית שמאי ובית הלל במשנתינו תלויה בסברא אם אומרים ״מתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה אף שלא לצורך״. שואלת הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַבָּה, מִמַּאי דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּהָא פְּלִיגֵי** – מנין שבסברת ״מתוך״ הם חלוקים, **דִּלְמָא** – אולי מודים בית הלל לבית שמאי שאין אומרים ״מתוך״, **וּבְעָרוּב וְהוֹצָאָה לְשַׁבָּת וְאֵין עֵרוּב וְהוֹצָאָה לְיוֹם טוֹב קָא מִיפַּלְגֵי** – ומחלוקתם היא במלאכת הוצאה בלבד, אם היא נאסרה ביום טוב כמו שנאסרה בשבת וממילא אף ביום טוב נתקנו הלכות עירובי חצרות, או שאיסור הוצאה לא נאמר כלל לגבי יום טוב. **מַר סָבַר** – בית שמאי סוברים שיש **עֵרוּב הוֹצָאָה לְשַׁבָּת וְעֵרוּב הוֹצָאָה לְיוֹם טוֹב** – שאף יום טוב אסור בהוצאה, ולכך אסור להוציא קטן לולב וספר תורה שאין בהם צורך אכילה לרשות הרבים, **וּמַר סָבַר** – ובית הלל סוברים **שעֵרוּב** **והוֹצָאָה** נאמרו **לְשַׁבָּת** בלבד, **וְאֵין** תקנת **עֵרוּב** ואיסור **הוֹצָאָה לְיוֹם טוֹב**, ואף על פי שאיסור הוצאה למדים מ״וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה״ (שמות לו ו) ושם לא נתפרש שנאסר כן רק בשבת ולא ביום טוב, מכל מקום בא ירמיה ופירש שביום טוב לא נאסרה הוצאה, **כְּדִכְתִיב** (ירמיה יז כב) ״**וְלֹא תוֹצִיאוּ מַשָּׂא מִבָּתֵּיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת**״, ומבואר בדבריו שרק **בְּשַׁבָּת אִין** – נאסר להוציא אבל **בְּיוֹם טוֹב לֹא**. ולכך התירו בית הלל להוציא קטן ביום טוב. ונמצא שמחלוקת בית שמאי ובית הלל היא רק לגבי מלאכת הוצאה אם נאסרה ביום טוב, אך בשאר מלאכות שנאסרו ביום טוב, מודים בית הלל לבית שמאי שלא הותרו אלא לצורך אוכל נפש בלבד, ואין אומרים ״מתוך״. ולכך, דין הברייתא ששוחט עולת נדבה ביום טוב לוקה, אף כשיטת בית הלל היא.

הגמרא דוחה את ביאורו של רבה במחלוקת בית שמאי ובית הלל: **מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף** על רבה, **אֶלָּא מֵעַתָּה** – אם כדבריך שבית הלל התירו להוציא קטן לולב וספר תורה משום שאין איסור הוצאה ביום טוב, יקשה, מדוע נחלקו במשנה רק על הוצאת קטן לולב וספר תורה, **לִיפַּלְגוּ כַּאֲבָנִים** – יחלקו בטלטול אבנים, ויחדשו בזה יותר, שאף אבנים שאסור לטלטלם כלל בשבת משום איסור מוקצה, בית הלל מתירים לטלטלם ביום טוב, שהרי כל גזרת חכמים לאסור טלטול מוקצה אינו אלא משום שמא מתוך טלטולם יבואו להוציאם מרשות היחיד לרשות הרבים, וכיון שלדעת בית הלל לא נאמר ביום טוב איסור הוצאה כלל, ודאי לא אסרו חכמים טלטול מוקצה ביום טוב כלל. **אֶלָּא מִדְּלָא מִפַּלְגֵי כַּאֲבָנִים, שְׁמַע מִינָּהּ** שלדעת כולם יש איסור הוצאה וטלטול מוקצה ביום טוב, והתירה תורה הוצאה לצורך אוכל נפש, **וּבְהוֹצָאָה שֶׁלֹּא לְצוֹרְךְ** אכילה **פְּלִיגֵי** אם הותרה, בית הלל סברו ״מתוך שהותרה לצורך הותרה גם שלא לצורך״, ולכך הותר מן התורה להוציא כל דבר אף שאין בו צורך אכילה, ומכל מקום אסרו חכמים טרחה שאין בה צורך כלל כגון הוצאת אבנים, אך קטן לולב וספר תורה שיש בהם צורך יום טוב, לא אסרו להוציאם. ובית שמאי סברו שלא הותר אלא צורך אכילה, אך קטן לולב וספר תורה שאין בהם צורך אכילה, אסורים בהוצאה מן התורה.

מביאה הגמרא: **וְאַף רַבִּי יוֹחָנָן סָבַר, שֶׁבְּמִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הוֹצָאָה לְצוֹרְךְ הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרְךְ פְּלִיגֵי** בית שמאי ובית הלל. שהרי מצינו **דְּתָנֵי** – ששנה **תַּנָּא** ברייתא **קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, הַמְכַשֵּׁל גִּיד הַנָּשֶׁה בְּחֶלֶב בְּיוֹם טוֹב וַאֲכָלוֹ, לוֹקֶה חָמֵשׁ** – משום חמישה לאוין, **לוֹקֶה מִשּׁוּם מְכַשֵּׁל גִּיד** ביום טוב שלא לצורך אוכל נפש, **וְלוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל גִּיד** הנשה, **וְלוֹקֶה מִשּׁוּם מְכַשֵּׁל בָּשָׂר בְּחֶלֶב, וְלוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל בָּשָׂר בְּחֶלֶב, וְלוֹקֶה**

קיומו של עמנו בוודאי אינו קשור בשפע חומרי או עוצמה פיזית.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

רש"י

מר סבר – בית שמאי. **ומר סבר** – בית הלל. והנך מתניתא לא אפלוג, אלא מר אשמעינן חדא ומר אשמעינן חדא ולא פליגי, מתניתא קמייתא הכי קאמר: במה דברים אמורים – בשיש להן ציר באמצע, אבל אין להם ציר כל עיקר – דברי הכל מותר. ותנא בתרא הכי קאמר: במה דברים אמורים דנחלקו – בשאין להם ציר מן הצד, אבל בשיש להם ציר מן הצד – דברי הכל אסור. **משנה לא את** הקטן – כל מילי דלאו צורך אכילה. **גמרא** עולת **נדבה**. דאילו עולת חובת היום רחמנא שריא, אבל זו – יש להקריבה לאחר יום טוב. לוקה – משום ("לא תעשה כל מלאכה") (שמות כ). **לצורך** – "אך אשר יאכל לכל נפש". **בערוב הוצאה** – אם נאסרה הוצאה ביום טוב, ונתקנו הלכות ערובי חצירות ליום טוב, אם לאו. **ואין ערוב והוצאה כו'** – ואף על גב דעיקר הוצאה מ"ויעבירו קול במחנה" נפקא לן (שבת צו,ב), בא ירמיה ופירש שלא נאסרה אלא בשבת – משום הכי קא שרו. אבל שחיטה, שהיא אב מלאכה, ובכלל "לא תעשה כל מלאכה" היא, אימא לך: אפילו לבית הלל, אם הותרה לצורך – לא הותרה שלא לצורך. והך מתניתין אפילו בית הלל. **מתקיף לה רב יוסף** – אהך אתקפתא דרבה. **אלא מעתה** – דסבירא להו לבית הלל אין אסור הוצאה ליום טוב. **ליפלגו באבנים** – אי אין אסור הוצאה – אין אסור טלטול, שלא נאסר טלטול אלא משום הוצאה. ומה שלא גזרו על כל טלטולים, אפילו על אוכלים וכלים – משום דאין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה. **אלא מדלא אפלוג באבנים** – שמע מינה דלכולי עלמא יש הוצאה ליום טוב, אלא שמן התורה הותרה לצורך. ובית הלל אית להו, כיון דהותרה לצורך הותרה מן התורה לגמרי, אלא רבנן גזור במידי דהוי טרחא דלא צריך, כגון אבנים. אבל בקטן וספר תורה, דצריכינן להו ביום טוב – לא גזור! ובית שמאי לית להו מיגו, ומידי דצורך אכילה שהתורה התירתו – הותר, ושאינו צורך אכילה – באסורו עומד מן התורה. **ואף רבי יוחנן סבר במתוך** גרסינן. **פליגי** – בית שמאי ובית הלל, ודכולי עלמא יש אסור הוצאה ליום טוב מ"ויעבירו קול במחנה", דישנה בשאר מלאכות, וירמיה היה מזהירן על השבתות שהן חמורין, והלואי ישמעו. **לוקה משום מכשל גיד** – שהבשול אב מלאכה הוא, ובשול גיד דבר האסור ואינו ראוי לאכילה, ועומד באסור "לא תעשה כל מלאכה", דלא הותר אלא לצורך. **ולוקה משום מכשל בשר בחלב** – לאו משום יום טוב, דמלקות דבשול יום טוב הא תנא ליה, אלא אפילו הוא חול לוקה משום מבשל בשר בחלב, דכתיב "לא תבשל גדי בחלב" שלש פעמים, אחד לאסור אכילה, ואחד לאסור הנאה, ואחד לאסור בשול.

משום

תוספות

השוחט עולת נדבה ביום טוב לוקה וכו' – והוא הדין דמצי למימר רבי עקיבא היא דלית ליה מתוך. אלא ניחא ליה למנקט בית שמאי, דסבירא להו הכי בהדיא טפי. ותימה: הואיל ומוקמינן לה אליבא דבית שמאי, אם כן לימא השוחט עולת חובה ביום טוב לוקה, דהא בית שמאי אית להו לקמן (יט,א) על עולת ראייה דלוקה, דדרשינן "וחגותם" חגיגה – אין, עולת ראייה – לא! ויש לומר: משום דיוקא נקטיה, דאי הוה נקט עולת חובה – הוה אמינא: עולת חובה מחייבי, אבל שלמי חובה כיוצא בו – פטור, הואיל והם חובה, וגם יש בהן צורך האדם. אבל שלמי נדבה – חייב, הואיל והיה יכול להקריבן למחר והשתא דנקט עולת נדבה אשמעינן רבותא, דדוקא עולת נדבה חייב – דכולה כליל, אבל שלמי נדבה – פטור. אף על גב שאינו חייב בהן, והיה יכול להמתין עד למחר – הואיל ויש בהן צורך הדיוט. ואם תאמר: והא אפילו בית הלל מודו דלוקה, דסבירא להו לקמן (שם) דנדרים ונדבות אין קרבים ביום טוב, ואמאי מוקים לה אליבא דבית שמאי? ויש לומר: דמהיכא אית ליה דנדרים ונדבות אין קרבים ביום טוב – מ"לבם" ולא לגבוה, ואם כן הוי לאו הבא מכלל עשה, דאין לוקין עליו. ואם תאמר: כיון דאהדריה – אהדריה לאסורא קמא, דהא אמרינן גבי גוזז פסולי המוקדשין דלוקה, אף על גב דלא ידענן אסור גזיזה רק מדכתיב (דברים יב) "תזבח" ולא גיזה, דהיינו לאו הבא מכלל עשה, דאין לוקין. אלא שמע מינה: כיון דאהדריה – אהדריה לאסורא קמא, כלומר ללאו שהיה בו קודם שנפסל. וגם גבי נדרים ונדבות נימא הכי, דאהדריה לאסורא קמא, ולוקה! ויש לומר: דשאני גיזה שלא הותרה בפסולי המוקדשין כלל בהדיא. ואם כן, הואיל ואשתכח סמך בהו לאסורא – מוקמינן ליה באיסורא קמא. אבל הכא, גבי יום טוב דאוכל נפש הותר דכתיב "אשר יאכל" וגו' (שמות יב) והוא הדין בנדרים ונדבות, מתוך שהותרה וכו'. ואם כן אשכחנא דהותרו בהדיא, וכיון דאשכחנא דהותרו בהדיא – לא אמרי אהדריה לאסורבי קמא, אלא: למאי דאהדריה – אהדריה, ולמאי דלא אהדריה – לא אהדריה, וקאי דוקא בעשה.

דלמא בערוב והוצאה קמפלגי – פירש רש"י: ערובי חצרות, וקשה: מאי צריך עירובי חצרות גבי יום טוב? הא בלאו הכי מותר לטלטל מחצר לחצר לצורך! לכן נראה להרב רבנו חיים בהן דגרסינן "ערוב הוצאה" בלא וי"ו, והכי פירושו: אם אסור הוצאה מעורב בו בין שאר מלאכות, אף על גב שהיא מלאכה גרועה, ואם שייכא אסור הוצאה אם לא קמפלגי. ומיהו, יש לישב דגרסינן שפיר ערוב והוצאה, דצריך ערוב שיוכל להוציא דברים שאינן לצורך יום טוב כלל, (ואין ערוב והוצאה ליום טוב – דשאני הוצאה דגרועה היא מכל שאר מלאכות. ויש ספרים דגרבי קרא דירמיה "ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת" בשבת – אין, ביום טוב – לא, דממעט לה בהדיא מטעם דהוצאה גרועה היא).

1 מָר סָבַר: גָּזְרִינַן צִיר בְּאֶמְצַע אַטּוּ צִיר מִן הַצַּד, וּמָר
2 סָבַר: לָא גָּזְרִינַן. **מִשְׁנָה** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין
3 מוֹצִיאִין לֹא אֶת הַקָּטָן, וְלֹא אֶת הַלּוֹלָב, וְלֹא אֶת סֵפֶר
4 תּוֹרָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין. **גְּמָרָא** תָּנֵי
5 תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְּדִימִי: הַשּׁוֹחֵט עוֹלַת
6 נְדָבָה בְּיוֹם טוֹב לוֹקֶה. אָמַר לֵיהּ: דַּאֲמַר לָךְ מַנִּי -
7 בֵּית שַׁמַּאי הִיא, דְּאָמְרִי: לָא אָמְרִינַן מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה
8 הוֹצָאָה לְצוֹרֶךְ - הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ. דְּאִי בֵּית
9 הִלֵּל - הָא אָמְרִי: מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הוֹצָאָה לְצוֹרֶךְ -
10 הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ. הָכָא נַמִּי, מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה
11 שְׁחִיטָה לְצוֹרֶךְ - הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ. מַתְקִיף
12 לָהּ רַבָּה: מִמַּאי דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּהָא פְּלִיגִי?
13 דִּלְמָא בְּעֵרוּב וְהוֹצָאָה לְשַׁבָּת וְאֵין עֵרוּב וְהוֹצָאָה לְיוֹם
14 טוֹב קָא מִיפַּלְגִי? מָר סָבַר: עֵרוּב הוֹצָאָה לְשַׁבָּת וְעֵרוּב
15 הוֹצָאָה לְיוֹם טוֹב, וּמָר סָבַר: עֵרוּב הוֹצָאָה לְשַׁבָּת,
16 וְאֵין עֵרוּב הוֹצָאָה לְיוֹם טוֹב, כְּדִכְתִיב "וְלֹא תוֹצִיאוּ
17 מַשָּׂא מִבָּתֵּיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" בְּשַׁבָּת - אִין, בְּיוֹם טוֹב -
18 לָא. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: אֶלָּא מֵעַתָּה לִיפְלְגוּ בַּאֲבָנִים!
19 אֶלָּא, מִדְּלָא מִפַּלְגִי בַּאֲבָנִים, שְׁמַע מִינָּהּ: בְּהוֹצָאָה
20 שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ פְּלִיגִי. וְאַף רַבִּי יוֹחָנָן סָבַר: בְּמִתּוֹךְ
21 שֶׁהוּתְּרָה הוֹצָאָה לְצוֹרֶךְ הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ פְּלִיגִי.
22 דְּתָנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: הַמְבַשֵּׁל גִּיד הַנָּשֶׁה בְּחֶלֶב
23 בְּיוֹם טוֹב וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה חָמֵשׁ. לוֹקֶה מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל
24 גִּיד, וְלוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל גִּיד, וְלוֹקֶה מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל
25 בָּשָׂר בְּחָלָב, וְלוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל בָּשָׂר בְּחָלָב, וְלוֹקֶה

משום

הכי גרס רש"י: אלא מעתה לפלגו באבנים, ומדלא מיפלגי באבנים שמע מינה וכו'. והכי פירושו: אלא מעתה דבית הלל לית להו אסור הוצאה – לפלגו בטלטול אבנים, ולשמעינן רבותא דלית להו בהן אסור הוצאה, דהא לא נאסר בשום דבר טלטול, אפילו דבר שמלאכתו לאסור וגם אינו צורך יום טוב כלל, אלא גזרה שמא יוציא, כדאיתא בהדיא פרק "כל הכלים" (שבת קכד,ב), ואפילו דבר שהוא צורך יום טוב, כגון כלי הצריך לו – היה ראוי לאסור גזירה שמא יוציא, אלא שאין גוזרין גזירה על הצבור אאם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה, ומדלא קמפלגי באבנים – שמע מינה בהוצאה וכו', דבית הלל סברי מתוך. ואם תאמר: כיון דבית הלל אית להו מתוך, אמאי אין מתירין אפילו טלטול אבנים וכל דבר, אפילו אינו צורך יום טוב? ויש לומר: דודאי אין הכי נמי, דמדאורייתא הואיל והותרה – הותרה לגמרי, אלא רבנן גזור על דבר שאינו צורך יום טוב, דכיון דעיקר הוצאה נאסרה – יש לאסור בדבר שאין לצורך יום טוב כלל על ברחץ פירש רש"י, ולא רצה לגרוס כמו שיש בספרים "אלא מעתה הוציא אבנים, לבית הלל, הכי נמי דלא מחייב מלקות" – דאם כן הוה מסיק לפירוש זה הוציא אבנים לבית הלל דחייב, ורש"י קים ליה דבית הלל סבירא להו הואיל והותרה – הותרה לגמרי, אלא רבנן הוא דגזור בדבר שאינו צורך יום טוב כלל. וקשה, חדא: דאמרינן בפסחים (מו,ב): האופה מיום טוב לחול – לוקה, ולא אמרינן מתוך וכו' ואפילו לרבה דלא לקי – היינו מטעם הואיל ואי אתרמי ליה אורחים, אבל מטעם מתוך – לא קאמר, ועוד: דמוחק גירסת הספרים. לכן נראה לפרבי: דגרסינן כגירסת הספרים: אלא מעתה הוציא אבנים לבית הלל הכי נמי דלא מחייב, פירוש מדאורייתא, מלקות. וכי תימא הכי נמי – אם כן לפלגו באבנים אלא ודאי מדלא קמפלגי וכו'. ודוקא בהוצאה שיש בה צורך יום טוב קצת אמרינן מתוך שהותרה לצורך יום טוב, דכל אוכל נפש מותר – הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש, הואיל ואיכא צורך מקצת, שיש צורך יום טוב, אבל שלא לצורך יום טוב כלל – ודאי דאסור מן התורה, כגון אופה מיום טוב לחול ומוציא אבנים, דליכא לא צורך נפש ולא שמחת יום טוב – חייב מדאורייתא. וכי פליגי בית שמאי ובית הלל – בדברים שאינן לצורך אוכל נפש, ואיכא בהן צורך יום טוב קצת, כגון קטן למולו, דהמצוה נקראת צורך יום טוב, ולולב לצאת בו, וספר תורה לקרות בו. וכן פירש רבינו חננאל. אבל ליתא פירושן, דלאו דוקא קטן למולו – דהוא הדין שלא למולו דשרי גם טיול, דהא אשכחן נמי דמשחקין בבדור שקורין *פלוט"א בלע"ז ביום טוב ברשות הרבים, אף על גב דליכא אלא טיול. ואם תאמר: השוחט עולה מה צורך יש לו בה? יש לומר: דהכא נמי איכא שמחת יום טוב, שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקן, כדמוכח לקמן (ב,ב).

הכא

הכא נמי כיון שהותרה הבערה לצורך וכו' – ואם תאמר: ומה צורך איכא במבשל גיד, כיון שהוא אסור? יש לומר: כיון שהיה בדעתו של זה לאכלו – היינו צורך יום טוב.

אין מוליכין חלה ומתנות לכהן כו' – פי': לאו דוקא מוליכין, דהוא הדין אם יבא הכהן לביתו לא יתנם לו. וכן משמע בירושלמי דדמאי פרק "הלוקח פירות" בהדיא; דקאמר התם: מי שקרא שם לתרומת מעשר דמאי, ולמעשר עני של ודאי – לא יטלם בשבת. אבל אם כהן ועני רגילים לאכול אצלו – באין ואוכלין, ובלבד שיודיעם. פירוש: מאתמול. וקאמר עלה דההוא דקאמר לא יטלם – היינו מתניתין לא יתנם. ומייתי מהך דהכא אין מוליכין וכו', ומסיק: ילפינן הוא מההיא וההיא ילפינן מהוא. הוא ילפינן מההיא, הוא יום טוב היא שבת. פירוש: הכי קאמר דהיא דשבת ילפינן מההוא דאין מוליכין, דמיירי ביום טוב. והוא ילפינן מהיא – דוקא מה שמתירין בית הלל, היינו דוקא כשרגילין לאכול אצלו. ואותה של ירושלמי קרי היא, אלמא דאם אין למדין לאכול אצלו – לא יתנם, אפילו אם יבא הכהן לביתו, משום דלא סלקא אדעתא דבר אינש למיכל פיסתיה בביתא דחבריה, ויסברו העולם שהוא תרם אותם ביום טוב, ולכך הוא אוכל בביתו.

הא

מִשּׁוּם הַבְעָרָה. אָמַר לֵיהּ: פּוֹק תְּנֵי לְבָרָא! הַבְעָרָה וּבְשׁוּל אֵינָהּ מִשְּׁנָה. וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר מִשְּׁנָה - בֵּית שַׁמַּאי הִיא, דְּאָמְרִי: לָא אָמְרִינַן מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הוֹצָאָה לְצוֹרְךָ - הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרְךָ, הָכָא נַמִּי לָא אָמְרִינַן מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הַבְעָרָה לְצוֹרְךָ - הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרְךָ. דְּאִי בֵּית הִלֵּל, כֵּיוָן דְּאָמְרִי מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הוֹצָאָה לְצוֹרְךָ - הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרְךָ, הָכָא נַמִּי, מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הַבְעָרָה לְצוֹרְךָ - הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרְךָ. **מִשְּׁנָה** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מוֹלִיכִין חַלָּה וּמַתָּנוֹת לַכֹּהֵן בְּיוֹם טוֹב, בֵּין שֶׁהוּרְמוּ מֵאֶמֶשׁ בֵּין שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם. וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי: גְּזֵרָה שָׁוָה: חַלָּה וּמַתָּנוֹת - מַתָּנָה לַכֹּהֵן, וּתְרוּמָה - מַתָּנָה לַכֹּהֵן, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹלִיכִין אֶת הַתְּרוּמָה - כָּךְ אֵין מוֹלִיכִין אֶת הַמַּתָּנוֹת. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל: לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בַּתְּרוּמָה - שֶׁאֵינוֹ זַכַּאי בַּהֲרָמָתָהּ, תֹּאמְרוּ בַּמַּתָּנוֹת שֶׁזַּכַּאי בַּהֲרָמָתָן? **גְּמָרָא** קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ: שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם וְשֶׁנִּשְׁחֲטוּ מֵהַיּוֹם, וְשֶׁהוּרְמוּ מֵאֶמֶשׁ וְשֶׁנִּשְׁחֲטוּ מֵאֶמֶשׁ. מַנִּי מַתְנִיתִין? לָא רַבִּי יוֹסִי, וְלָא רַבִּי יְהוּדָה, אֶלָּא אֲחֵרִים. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל הַמַּתָּנוֹת שֶׁהוּרְמוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב שֶׁמּוֹלִיכִין עִם הַמַּתָּנוֹת שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם וְשֶׁנִּשְׁחֲטוּ מֵהַיּוֹם. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא לְהוֹלִיכָן בִּפְנֵי עַצְמָן, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מוֹלִיכִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מוֹלִיכִין. וְכָךְ הָיוּ בֵּית שַׁמַּאי דָּנִין: חַלָּה וּמַתָּנוֹת מַתָּנָה לַכֹּהֵן וּתְרוּמָה מַתָּנָה לַכֹּהֵן, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹלִיכִין אֶת הַתְּרוּמָה - כָּךְ אֵין מוֹלִיכִין אֶת הַמַּתָּנוֹת. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל: לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בִּתְרוּמָה שֶׁאֵינוֹ זַכַּאי בַּהֲרָמָתָהּ, תֹּאמְרוּ בַּמַּתָּנוֹת שֶׁזַּכַּאי בַּהֲרָמָתָן? אָמַר רַבִּי יוֹסִי: לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל הַמַּתָּנוֹת שֶׁמּוֹלִיכִין, לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא עַל הַתְּרוּמָה, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מוֹלִיכִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מוֹלִיכִין. וְכָךְ הָיוּ בֵּית הִלֵּל דָּנִין: חַלָּה וּמַתָּנוֹת מַתָּנָה לַכֹּהֵן, וּתְרוּמָה מַתָּנָה לַכֹּהֵן. כְּשֵׁם שֶׁמּוֹלִיכִין אֶת הַמַּתָּנוֹת - כָּךְ מוֹלִיכִין אֶת הַתְּרוּמָה. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי: לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בַּמַּתָּנוֹת - שֶׁזַּכַּאי בַּהֲרָמָתָן, תֹּאמְרוּ בִּתְרוּמָה שֶׁאֵין זַכַּאי בַּהֲרָמָתָהּ? אֲחֵרִים אוֹמְרִים: לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל הַתְּרוּמָה שֶׁאֵין מוֹלִיכִין, לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא עַל הַמַּתָּנוֹת. שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מוֹלִיכִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מוֹלִיכִין. לֵימָא אֲחֵרִים הִיא וְלָא רַבִּי יְהוּדָה! אֲמַר רָבָא: מִי קָתָנֵי "שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם וְשֶׁנִּשְׁחֲטוּ מֵהַיּוֹם"? "שֶׁהוּרְמוּ" קָתָנֵי, וּלְעוֹלָם שְׁחִיטָתָן מֵאֶמֶשׁ. לֵימָא רַבִּי יְהוּדָה הִיא וְלָא אֲחֵרִים? אֲפִילּוּ תֵּימָא אֲחֵרִים, וּבְהָנָךְ דְּנִשְׁחֲטוּ מֵאֶמֶשׁ. אִי הָכִי הַיְינוּ רַבִּי יְהוּדָה! אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ טִפְלָה. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. רַב טוֹבִי בְּרֵיהּ דְּרַב נְחֶמְיָה הָוָה לֵיהּ גַּרְבָּא דְּחַמְרָא דִּתְרוּמָה. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, אֲמַר לֵיהּ: מַהוּ לְאַמְטוּיֵי לַכֹּהֵן הָאִידָּנָא? אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. אוּשְׁפִּזְיְכֵיהּ דְּרָבָא בַּר רַב חָנָן הָוָה לֵיהּ אִסּוּרְיֵיתָא דְּחַרְדְּלָא, אֲמַר לֵיהּ: מַהוּ לְפָרוּכֵי וּמִיכַּל מִנַּיְיהוּ בְּיוֹם טוֹב? לָא הָוָה בִּידֵיהּ, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא. אֲמַר לֵיהּ: מוֹלְלִין מְלִילוֹת וּמְפָרְכִין קִטְנִיּוֹת בְּיוֹם טוֹב. אֵיתִיבֵיהּ אַבָּיֵי: הַמּוֹלֵל מְלִילוֹת מֵעֶרֶב שַׁבָּת, לְמָחָר מְנַפֵּחַ מִיָּד לְיָד וְאוֹכֵל, אֲבָל לֹא בְּקָנוֹן וְלֹא בְּתַמְחוּי. הַמּוֹלֵל מְלִילוֹת מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, לְמָחָר מְנַפֵּחַ עַל יַד עַל יַד וְאוֹכֵל, אֲפִילּוּ בְּקָנוֹן וַאֲפִילּוּ בְּתַמְחוּי, אֲבָל לֹא בְּטַבְלָא וְלֹא בִּנְפָה וְלֹא בִּכְבָרָה. מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - אִין, בְּיוֹם טוֹב - לָא! אֲפִילּוּ תֵּימָא בְּיוֹם טוֹב, וְאַיְּידֵי דְּתִנְיָא רֵישָׁא מֵעֶרֶב שַׁבָּת - תְּנָא סֵיפָא נַמִּי מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב? אִם כֵּן מָצִינוּ תְּרוּמָה שֶׁזַּכַּאי בַּהֲרָמָתָהּ, וּתְנַן: לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בִּתְרוּמָה שֶׁאֵינוֹ זַכַּאי בַּהֲרָמָתָהּ וכו'! לָא קַשְׁיָא:

הא

משום הבערה – שהיא מלאכה לעצמה. קא סבר: יש חלוק מלאכות ליום טוב ללקות שתים על שתי מלאכות משום יום טוב. **הבערה ובשול** – דיום טוב, אינה משנה ללקות עליהן. דמתוך שהותרו לצורך – הותרו נמי שלא לצורך מן התורה. **אינה משנה** – לא נשנית מעולם בבית המדרש. **ואם תמצא לומר משנה** – אם יאמרו תנאים שנשנית – ודאי בית שמאי שנאוה. **משנה** אין מוליכין חלה – אף על פי שמותר בהפרשתה, לא שרו ליה הולכתה, אלא תקון לתקן עיסתו התירו לו ולא יותר. **מתנות** – הזרוע והלחיים והקיבה, אף הן, הרמתן הותרה לו, שהרי נצטוה להרימן, והיאך יאכל שאר הבשר? ואף על פי שאין טובלין בשאר טבל, לאסור הבשר באכילה, מיהו אם לא פירש שאר הבשר מהן – הרי הוא אוכלן ועובר בעשה. הלכך, הרמתן – התירו, ולא הולכתן. וכולן משום גזרה דאין מגביהין אותם. **גזרה שוה** – לאו דוקא, דבולה מדרבנן גזור, אלא דומיא דגזרה שוה בדרבנן. **מתנה לכהן** – מעשרים וארבע מתנות כהונה הן. **כשם שאין מוליכין** – דבהא מודיתו לן, שהרי מאתמול הוגבהה. **שאינו זכאי** – רשאי. לא נתנו חכמים לאדם כח וזכות בהפרשתה. **גמרא** **לא רבי יוסי ולא רבי יהודה אלא אחרים** – גרסינן. שמוליכין אותן כו' – ומתניתין קתני בין שהורמו מהיום, וקא סלקא דעתך דבנשחטו היום קא מיירי, ואסר. **על המתנות שמוליכין** – דואיל וזכאי בהרמתן, והוא הדין לחלה, וחד מינייהו נקט. **אלא על המתנות** – ואפילו נשחטו מהיום, משמע כי מתניתין. **לימא אחרים היא ולא רבי יהודה** – כלומר, כרבי יוסי ודאי לא אפשר לאוקמא. כרבי יהודה מאי? מי מצינן למימר דמתניתין נמי דוקא בשל אמש קאמר, ומתוקם אליביה, או נזקק על כרחנו לומר דלא כרבי יהודה. **מי קתני** – מתניתין בין שהורמו ונשחטו מהיום, ולעולם שחיטתן מאמש אבל בהנך דנשחטו ביום טוב מודו. **לימא רבי יהודה היא ולא אחרים** – כיון דמתניתין דוקא בדשל אמש קאי, מדלא קתני נשחטו היום – נימא דלא כאחרים, דהא אחרים על המתנות קאמרי. **בהנך דנשחטו מאמש** – על המתנות דקאמרי אחרים בשל אמש קמיירי. **טפלה** – רבי יהודה מתיר לטפל ולהוליך של אמש עם של היום, ואחרים סברי דאפילו לטפל נמי אסרי בית שמאי. ומתניתין דלא איירי בטפלה כלל – איכא למימר כרבי יהודה, ואיכא למימר כאחרים. **הלכה כרבי יוסי** – ואליבא דבית הלל, דאפילו תרומה נמי מותר להוליך. **אסורייתא** – חבילות של חרדל בשרביטין, והזרע בתוכן. **מהו לפרוכי** – השרביטין, ולהוציא הזרע ביום טוב. מי שרי ביום טוב כשחיטה וכבישול, או דלמא כיון דאפשר מערב יום טוב – לא, דתולדת דישה הוא. **מוללין מלילות** – דדש כלאחר יד הוא. ואפילו בשבת – לאו דאורייתא הוא, אלא מדרבנן, וביום טוב לא גזור. **מלילות** – של חטין, שמולל בידיו כשהן רכים: גבי שבת גרסינן מיד ליד וגבי יום טוב גרסינן על יד על יד. **מיד ליד** – שלא כדרך חול. **קנון** – כלי הוא, ראשו אחד רחב והשני עשוי כעין מרזב קצר, ונותן הקטניות בתוך הרחב ומנענע, והאוכל מתגלגל דרך המרזב, והפסולת נשאר בכלי. **תמחוי** – קערה גדולה. **על יד על יד** – מעט מעט. **אבל לא בטבלא כו'** – דמחזי כמאן דעביד לצורך מחר, שאין דרך לעשות בכלים הללו אלא הרבה. **מערב יום טוב אין** – המולל מערב יום טוב קתני, ולא קתני המולל ביום טוב. **אם כן** – דמוללין מלילות ביום טוב, מצינו תרומה שזכאי בהרמתה. דסתם שבלין לא מפרישין תרומה עד שיעשו דגן, והמוללן ביום טוב לאבלן – מפריש מהן תרומה על כרחו.

הא

מִשּׁוּם הַבְעָרָה – הבערת האש כדי לבשל את הגיד. אָמַר לֵיהּ – רבי יוחנן לשונה ברייתא זו, פּוּק תְּנֵי לִבְרָא – צא ושנה אותה חוץ לבית המדרש, שכן חיוב מלקות על הַבְעָרָה וּבִשּׁוּל ביום טוב אֵינָהּ מִשְּׁנָה – לא נשנה מעולם בבית המדרש, שהרי מתוך שהותרו מלאכות אלו לצורך אוכל נפש הותרו אף שלא לצורך. וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר מִשְּׁנָה – ששנו זאת בבית המדרש, ודאי כְּבֵית שַׁמַּאי הִיא, דְּאָמְרֵי במשנתינו, לֹא אַמְרִינָן מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הוֹצָאָה לְצוֹרֶךְ הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ, וְהָכָא נַמִּי לגבי הבערה לֹא אַמְרִינָן מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הַבְעָרָה לְצוֹרֶךְ הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ, ולכך חייבים מלקות על הבערה ובישול ביום טוב שלא לצורך. דְּאִי – דאילו לְבֵית הִלֵּל, כֵּיוָן דְּאָמְרֵי במשנתינו שמותר להוציא אף שלא לצורך אכילה, בהכרח הם סוברים שמִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הוֹצָאָה לְצוֹרֶךְ הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ, וְהָכָא נַמִּי לגבי הבערה מִתּוֹךְ שֶׁהוּתְּרָה הַבְעָרָה לְצוֹרֶךְ הוּתְּרָה נַמִּי שֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ, ולא יחייבו מלקות משום הבערה ובישול ביום טוב. ונמצא שלדעת רבי יוחנן בית שמאי ובית הלל נחלקו אם אומרים 'מתוך' או לא, וכדברי רבי יצחק בר אבדימי לעיל:

משנה

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מוֹלִיכִין חַלָּה וּמַתָּנוֹת – זרוע לחיים וקיבה לְכֹהֵן בְּיוֹם טוֹב, בֵּין שֶׁהוּרְמוּ – שהופרשו מן העיסה או מן הבהמה מֵאֶמֶשׁ – מאתמול, קודם החג, בֵּין שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם – ביום טוב. וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין להוליכן כיון שצורך כהן הוא. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי לבית הלל, והלא יש להשוות דין חלה ומתנות בכעין גְּזֵרָה שָׁוָה לדין תרומה, שהרי חַלָּה וּמַתָּנוֹת הן מַתָּנָה לַכֹּהֵן – מעשרים וארבע מתנות כהונה, וּתְרוּמָה גם היא מַתָּנָה לַכֹּהֵן, וּבְשֵׁם שמודים אתם שֶׁאֵין מוֹלִיכִין ביום טוב אֶת הַתְּרוּמָה שהופרשה מאתמול, כָּךְ לכל הפחות תודו שאֵין מוֹלִיכִין ביום טוב אֶת הַמַּתָּנוֹת שהופרשו מאתמול. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, לֹא – אין לדמות תרומה למתנות, שהרי אִם אֲמַרְתֶּם בְּתְרוּמָה שאסור להוליכה, אין זה אלא משום שֶׁאף אֵינוֹ זַכַּאי בַּהֲרָמָתָהּ – אינו רשאי להפרישה ביום טוב, תֹּאמְרוּ בְּמַתָּנוֹת שֶׁזַּכַּאי בַּהֲרָמָתָן ביום טוב, ולכך הותר לו אף ליתנם לכהן ביום טוב.

גמרא

קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ – בתחילה סברה הגמרא שמה ששנינו במשנתינו שבית שמאי אסרו להוליך חלה ומתנות 'שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם' הכוונה שגם הורמו וְגַם שֶׁנִּשְׁחֲטוּ מֵהַיּוֹם. וכן מה ששנינו 'שֶׁהוּרְמוּ מֵאֶמֶשׁ' הכוונה שגם הורמו וְגַם שֶׁנִּשְׁחֲטוּ מֵאֶמֶשׁ. וכיון שכן נמצא שאסרו בית שמאי להוליך מתנות אף אם הבהמה נשחטה היום. מבררת הגמרא: מַנִּי מַתְנִיתִין – כשיטת מי ביאר התנא במשנתינו את מחלוקת בית שמאי ובית הלל באופן זה, לֹא כְּרַבִּי יוֹסִי, וְלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה, אֶלָּא כשיטת אֲחֵרִים היא. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לֹא נֶחְלְקוּ [– מודים] בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל הַמַּתָּנוֹת והחלה שֶׁהוּרְמוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, שֶׁמּוֹלִיכִין אותם לכהן עִם הַמַּתָּנוֹת והחלה שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם וְשֶׁנִּשְׁחֲטוּ מֵהַיּוֹם – ביום טוב. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא לְהוֹלִיכָן – לחלה ומתנות שהורמו אתמול בִּפְנֵי עַצְמָן, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מוֹלִיכִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מוֹלִיכִין. וְכָךְ הָיוּ בֵּית שַׁמַּאי דָּנִין לאסור, כיון שחַלָּה וּמַתָּנוֹת הן מַתָּנָה לְכֹהֵן, וְגַם תְּרוּמָה היא מַתָּנָה לְכֹהֵן, יש להשוותם ולומר כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹלִיכִין ביום טוב אֶת הַתְּרוּמָה שהופרשה מאתמול, כָּךְ אֵין מוֹלִיכִין ביום טוב אֶת הַמַּתָּנוֹת שהורמו מאתמול. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, לֹא – אין לדמותם זה לזה, שכן אִם אֲמַרְתֶּם בְּתְרוּמָה שאסור להוליכה, היינו משום שֶׁגַּם אֵינוֹ זַכַּאי בַּהֲרָמָתָהּ – שאסור להפרישה ביום טוב, תֹּאמְרוּ בְּמַתָּנוֹת שֶׁזַּכַּאי בַּהֲרָמָתָן ביום טוב. וכיון שמבואר בדברי רבי יהודה שמודים בית שמאי שנשחטו היום מותר להוליכם לכהן, נמצא שמשנתינו אינה כדעתו, שהרי במשנה מבואר שבית שמאי אוסרים אף באופן זה.

וכן דעת רבי יוסי אינה כמשנתינו, כפי ששנינו בהמשך הברייתא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, לֹא נֶחְלְקוּ [–מודים] בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל הַמַּתָּנוֹת והחלה שֶׁמּוֹלִיכִין לכהן ביום טוב, בין שהורמו מהיום ובין שהורמו מאתמול, כיון שגם הרמתן הותרה. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא עַל הַתְּרוּמָה שלא הותרה הפרשתה, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מוֹלִיכִין לכהן, גזירה שמא יפרישנה ביום טוב, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מוֹלִיכִין. וְכָךְ הָיוּ בֵּית הִלֵּל דָּנִין להתיר, הרי חַלָּה וּמַתָּנוֹת מַתָּנָה לְכֹהֵן, וּתְרוּמָה מַתָּנָה לְכֹהֵן, ולכך יש להשוותם ולומר כְּשֵׁם שֶׁמּוֹלִיכִין אֶת הַמַּתָּנוֹת ביום טוב לכהן, כָּךְ מוֹלִיכִין אֶת הַתְּרוּמָה. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בְּמַתָּנוֹת וחלה שֶׁזַּכַּאי בַּהֲרָמָתָן ביום טוב, לכך הותרה גם הולכתן, וכיון שהותרו אותם שהורמו ביום טוב, הותרו גם אותם שהורמו בערב יום טוב, תֹּאמְרוּ בְּתְרוּמָה שֶׁאֵין זַכַּאי בַּהֲרָמָתָהּ ביום טוב. וכיון שמבואר בדברי רבי יוסי שבית שמאי מודים שמותר להוליך מתנות ביום טוב, אם כן ודאי משנתינו אינה כדעתו, שהרי במשנה מבואר שבית שמאי אוסרים להוליך מתנות ביום טוב.

ולכך אין לנו להעמיד משנתינו אלא כשיטה ששנינו בהמשך הברייתא: אֲחֵרִים אוֹמְרִים, לֹא נֶחְלְקוּ [–מודים] בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל הַתְּרוּמָה שֶׁאֵין מוֹלִיכִין, לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא עַל הַמַּתָּנוֹת ואפילו כשנשחטו היום, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מוֹלִיכִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מוֹלִיכִין. ונמצא שהמבואר במשנתינו, שאף בנשחטה היום אוסרין בית שמאי ליתן מתנותיה לכהן, אינו מתיישב אלא כדעת אחרים. תומהת הגמרא: לֵימָא – וכי נאמר שמשנתינו רק כדעת אֲחֵרִים הִיא, וְלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה, וודאי שלא כרבי יוסי.

דוחה הגמרא: אָמַר רָבָא, אפשר להעמיד משנתינו גם ברבי יהודה, שהרי מִי קָתָנֵי במשנתינו שֶׁהוּרְמוּ מֵהַיּוֹם וְשֶׁנִּשְׁחֲטוּ מֵהַיּוֹם כפי מה שסברו בתחילה, והלא רק 'שֶׁהוּרְמוּ' קָתָנֵי, וּלְעוֹלָם יש לומר שֶׁשְּׁחִיטָתָן היתה מֵאֶמֶשׁ. וכיון שכן נמצא שהתנא של משנתינו סובר ברבי יהודה שכל מה שאסרו בית שמאי להוליך מתנות לכהן ביום טוב הוא רק כשנשחטו אתמול, אבל אם נשחטו היום מודים בית שמאי שמותר להוליכן לכהן. שואלת הגמרא על ביאורו של רבא: אם נפרש כן שמזה שלא הוזכר במשנתינו 'שנשחטו היום' מוכח שרק בנשחטו מאתמול אסרו בית שמאי, אם כן לֵימָא שמשנתינו רק כדעת רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְלֹא כדעת אֲחֵרִים, שהרי לדעת אחרים אף בבהמה שנשחטה היום אסרו בית שמאי להוליך מתנותיה לכהן. מיישבת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא שמשנתינו כדעת אֲחֵרִים, ומה שאמרו אחרים שבית שמאי אסרו להוליך מתנות הדיינו דווקא כְּהָנָךְ דְּנִשְׁחֲטוּ מֵאֶמֶשׁ, אבל באותן שנשחטו היום גם לדעת אחרים מודים בית שמאי שמותר להוליכם. מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם נפרש כן את דעת אחרים, הֵיינוּ רַבִּי יְהוּדָה, ובמה נחלקו אחרים ורבי יהודה. מתרצת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ טְפֵלָה – אם מותר לטפול ולהוליך מתנות של אמש עם המתנות של היום, לדעת רבי יהודה בית שמאי מתירין זאת, ולדעת אחרים בית שמאי אוסרים זאת. וכיון שלא הוזכר במשנתינו נידון זה אם מותר 'לטפול', לכך אפשר להעמידה או כרבי יהודה או כאחרים:

* * *

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי וכדעת בית הלל שאפילו תרומה מותר להוליך לכהן. וכן היה מעשה בְּרַב טוֹבִי בְּרֵיהּ דְּרַב נְחֶמְיָה, דַּהֲוָה לֵיהּ גַּרְבָּא דְּחַמְרָא דִּתְרוּמָה – חבית יין של תרומה, אֲתָא, בא ביום טוב לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף וְאָמַר לוֹ, מַהוּ לְאַמְטוּיֵי לְכֹהֵן הָאִידָּנָא – האם מותר לי להוליכה לכהן עכשיו, ביום טוב. אָמַר לֵיהּ רבי יוסף, הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי וכדעת בית הלל, ומותר.

להלן מקשה הגמרא שמצינו אופן שיש היתר לזה. ובתחילה מבררת הגמרא את אותו נידון: אוּשְׁפִּיזְכְּנֵיהּ – מארחו דְּרַבָּא בַּר רַב חָנָן, הֲוָה לֵיהּ אִפּוּרְיָיתָא דְּחַרְדְּלָא – חבילות קשורות של חרדל שהיו עדיין בשרביטיהן, והזרע בתוכן, אָמַר לֵיהּ לרבא בר רב חנן מַהוּ לְפָרוּכֵי – האם מותר לפרוך את השרביטים ביום טוב ולהוציא את הזרע וּמֵיכַל מִנַּיְיהוּ בְּיוֹם טוֹב. ונסתפק האם מעשה זה הוא כשחיטה ובישול שמותר ביום טוב לצורך אוכל נפש, או שמא כיון שיכול היה לעשות כן מערב יום טוב לא הותר, ויש בכך איסור משום תולדת דישה. לֹא הֲוָה בְּדִידֵיהּ – לא ידע רבא בר רב חנן תשובה בדבר. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּא ושאלו. אָמַר לֵיהּ רבא,

המשך בעמוד צט

הָא רַבִּי – המבואר לעיל שתורמים מן המלילות ביום טוב, הוא כשיטת רבי הסובר שיש תרומה במלילות, **וְהָא** רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה – מה ששנינו במשנתינו שאסור להרים תרומה ביום טוב, הוא בשיטת רבי יוסי ברבי יהודה הסובר שאין חיוב תרומה במלילות. כִּדְתַנְיָא, **הַכְּנִיס שִׁבֳּלִין** – תבואה עם קליפתה לבית כדי **לַעֲשׂוֹת מֵהֶן עִיסָּה** – לדוש אותן ולאוספן בכרי כדי להכין מהן עיסה, **אוֹכֵל מֵהֶן** אכילת **עֲרַאי וּפָטוּר** מן התרומה, כיון שכל זמן שלא דשן ומירחן בכרי לא נגמרה מלאכתן להתחייב בתרומה. אבל אם הכניסן כדי **לְמוֹלְלָן בְּמְלִילוֹת** ולאכלן מעט מעט, **רַבִּי מְחַיֵּיב** בתרומה, שכיון שאין סופן לבוא לידי גורן, הכנסתן בשבלין היא גמר מלאכתן והיא גרנן לתרומה. **וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר** כיון שמהכתוב (דברים יח ד) 'ראשית דגנך' למדים שבלא דיגון [דהיינו מירוח בגורן] אינו מתחייב בתרומה, וכיון שאינו מתכוין לעשות מהם גורן לעולם, הרי הם פטורים מתרומה.

הגמרא ממשיכה להקשות על רבא המתיר למלול ביום טוב: איך נוכל להעמיד את משנתינו כרבי יוסי ברבי יהודה, **וְהָלָא לְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה נַמִּי מַשְׁכַּחַת לַהּ** תרומה שזכאי בהרמתה ביום טוב, כְּגוֹן שֶׁהִכְנִיס שִׁבֳּלִין לבית כדי למרח אותן **וּלְעַשּׂוֹת מֵהֶן עִיסָּה**, וְשוב **נִמְלַךְ עֲלֵיהֶן** שלא למרחן אלא להצניען כדי **לְמוֹלְלָן בְּיוֹם טוֹב**, ובזה גם רבי יוסי ברבי יהודה מודה **דְּטָבְלָא בְּיוֹמֵיהּ** – שביום שנמלך עליהן למוללן הם נהיו טבל, ואסורים עד שיפריש מהן תרומה, משום שכיון שהכניסן לשם מירוח חלה עליהם תורת תרומות ומעשרות לכשימרחם, וכשנמלך עליהם למוללן נחשבת הכנסתן לבית כגמר מלאכתן ונתחייבו בתרומה. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** אכן בין לרבי ובין לרבי יוסי ברבי יהודה מצינו אופן של תרומה שזכאי בהרמתה ביום טוב, **וּמַאי תְּרוּמָה** – מה ששנינו במשנתינו שאינו רשאי להרים תרומה ביום טוב, אין הכוונה שאינו רשאי כלל, אלא **שרוֹב** פעמים אינו זכאי בהרמת **תְּרוּמָה** ביום טוב, שהרי מלילות הם מיעוט דמיעוט מהתבואות.

* * *

הגמרא מבארת את מחלוקת רבי ורבי יוסי ברבי יהודה: **אָמַר אַבָּיֵי, מַחֲלוֹקֶת** רבי ורבי יוסי ברבי יהודה היא דווקא **בְּשִׁבֳּלִין** של תבואת דגן שהכניסן למלילות, שבהם פטר רבי יוסי ברבי יהודה כיון שרובן עומדים לדישה ואין גרנן אלא במירוח. **אֲבָל בְּקִטְנִיּוֹת דְּבְרֵי הַכֹּל אִסּוּרְיָיתָא טָבְלָא** – הכנסתן לבית בחבילות עושה אותן טבל להתחייב בתרומה, כיון שהרבה בני אדם אינם חובטין אותן יחד, אלא מעט מעט כדי צרכם, לכך הכנסתן לבית כשהן קשורים בחבילות זהו גרנן להתחייב בתרומה אפילו לרבי יוסי ברבי יהודה.

מביאה הגמרא ראיה לכך: **לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ** לאביי, ממה ששנינו במשנה **מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִּלְתָּן** – מין קטנית **שֶׁל טֶבֶל, הֲרֵי זֶה כּוֹתֵשׁ** ומפריד את זרע התלתן מן העץ, **וּמְחַשֵּׁב כַּמָּה זֶרַע יֵשׁ בָּהֶם, וּמַפְרִישׁ עַל הַזֶּרַע וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ עַל הָעֵץ.** ומבואר שקטנית מחויבת בתרומה אף בעודה בחבילות, וסברה הגמרא להוכיח, **מַאי לָאו** שמשנה זו כדעת **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא,** ונמצא **דְּאָמַר** שדווקא **הָתָם** – בשבלים **לֹא טָבְלָא,** אבל **הָכָא** – בקטנית **טָבְלָא,** כפי שביאר אביי שמודה רבי יוסי בקטניות שהכנסתן כשהן קשורים בחבילות טובלת אותן ומחייבתן בתרומה. דוחה הגמרא: **לֹא** – משנה זו אינה כדעת רבי יוסי ואינו דין מיוחד בקטנית, אלא כדברי **רַבִּי הִיא** המחייב בתרומה אף שבלין של דגן שמללן. שואלת הגמרא: **אִי רַבִּי הִיא, מַאי אִירְיָא תִּלְתָּן** – מדוע נקטה המשנה דווקא תלתן והלא **אֲפִילּוּ** בשִׁבֳּלִין **נַמִּי** הדין כן. משיבה הגמרא: בהכרח אין זו שאלה, שהרי **אֶלָּא** בְּמַאי תיישב משנה זו, והלא אף אם תאמר שרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה היא, יקשה, לִשְׁמַעְיָנָן משנה זו את דינה בִּשְׁאָר מִינֵי קִטְנִיּוֹת, שחידושם גדול יותר, שאף שבהן יש הרבה שעושים מירוח בכרי, מכל מקום קשירה בחבילה טובלת אותן לתרומה, **וְכָל שֶׁכֵּן שתִּלְתָּן** הוטבל לתרומה בחבילתו, שהרי דרך ליתנו מעט מעט למתק את הקדירה, ונותנו עם עצו בלא הפרדה ומירוח כלל, ומדוע נקטה הברייתא דווקא תלתן, **אֶלָּא** בהכרח צריך לומר שתִּלְתָּן **אַצְּרִיכָא** לֵיהּ לתנא להשמיענו מפורש, משום שלולי כן **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היה מקום לומר שהוֹאִיל **וְטַעַם עֵצוֹ וּפֵרְיוֹ שָׁוֶה, לִפְרוֹשׁ נַמִּי אַעֲצוֹ** – עליו להפריש תרומה ומעשר גם כנגד העץ שלו, **קָא מַשְׁמַע לָן** המשנה שאין צורך בכך. וכיון שכן, אף אם נפרש משנה זו כדעת רבי, יש לומר שנקטה תלתן ולא שבלין כדי להשמיענו חידוש זה שאין מפרישין על עצי התלתן.

הגמרא מביאה שיש ששנו את דברי אביי להיפך: **אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר אַבָּיֵי מַחֲלוֹקֶת** רבי ורבי יוסי ברבי יהודה היא **בְּשִׁבֳּלִין,** ורק בהם מחייב רבי אף בלא מירוח, משום שהרבה בני אדם מכניסין אותן לצורך מלילות וקליות. **אֲבָל בְּקִטְנִיּוֹת דְּבְרֵי הַכֹּל אִסּוּרְיָיתָא לֹא טָבְלָא** – הכנסתן בחבילות אינה טובלתן לתרומה, כיון שרגילות הכנסתן היא למירוח. מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי** מהמשנה שהובאה לעיל, **מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִּלְתָּן שֶׁל טֶבֶל חֲרֵי זֶה כּוֹתֵשׁ וּמְחַשֵּׁב כַּמָּה זֶרַע יֵשׁ בָּהֶן, וּמַפְרִישׁ עַל הַזֶּרַע וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ עַל הָעֵץ.** וסברה הגמרא בקושייתה, **מַאי לָאו** – האם אין כוונת המשנה שחבילות אלו הן **טֶבֶל טָבוּל שֶׁל תְּרוּמָה** – טבל גמור המחויב בהפרשת תרומה, ונמצא שאף בקטניות הכנסתן בחבילות טובלתן לתרומה, ואיך אמר אביי שכולם מודים בקטניות שהכנסתן בחבילות אינה טובלתן לתרומה. מתרצת הגמרא: **לֹא** – אין כוונת המשנה שחבילות אלו נעשו טבל גמור אצל הישראל, אלא מדובר **בְּטֶבֶל טָבוּל שֶׁל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר** – שהלך בן לוי ונטל מעשר ראשון מחבילות שהיו לישראל, וחל על החבילות הללו שם מעשר, ומעתה נעשו אצלו טבל לענין שחייב להפריש מהם תרומת מעשר, **וּכְדְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ** – שהקדים ליתנו ללוי קודם שנתן תרומה גדולה לכהן בעודו **בְּשִׁבֳּלִין** – לפני המירוח, **שְׁמוֹ** – שם מעשר שנקרא עליו **טוֹבְלוֹ לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר,** ואסור ללוי לאוכלו אפילו אכילת עראי, עד שיפריש ממנו תרומת מעשר.

שואלת הגמרא: אמנם אם היינו מפרשים את המשנה בטבל גמור היה מובן מדוע הצריכוהו לכתוש אותם ולהפריד את קליפתן קודם ההפרשה, כיון שחיוב התרומה הוא רק לאחר דיגון, וזהו דיגונו. אך אם כדבריך שמדובר בבן לוי ש'הקדים בשבלין' ונתחייב להפריש תרומת מעשר, **כּוֹתֵשׁ לָמָּה לִי** – מדוע הצריכוהו לכתוש ולעשותו דגן קודם ההפרשה, **לֵימָא** לֵיהּ הלוי לכהן **כִּי הֵיכִי דְּיָהֲבוּ לִי** – כשם שקיבלתי את המעשר בלא כתישה **הָכִי יָהֵיבְנָא לָךְ** ממנו תרומת מעשר בלא כתישה. מיישבת הגמרא: **אָמַר רָבָא,** אכן מעיקר הדין אין צריך הלוי לכתשו, אלא שקְנָנָא הוא שקנסו רבנן את הלוי על שהקדים ליטול את המעשר קודם שניטלה תרומה גדולה, וגרם בזה לעבור על לאו של 'מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לא תְאַחֵר' (שמות כב כח), שהוא איסור לאחֵר תרומה אחר המעשר. ולכן קנסוהו ללוי שיכתשם ויכינם בכך לאכילת הכהן. מביאה הגמרא ראיה לקנס זה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, בֶּן לֵוִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ שִׁבֳּלִין בְּמַעֲשַׂרוֹתָיו** אינו יכול ליתן מהן תרומת מעשר כמות שהן, אלא **עוֹשֶׂה אוֹתָן גּוֹרֶן** ואחר כך יתן לכהן מהם תרומת מעשר. וכן כשקיבל במעשרותיו **עֲנָבִים, עוֹשֶׂה אוֹתָן יַיִן** ונותן מהם תרומת מעשר לכהן. וכן כשקיבל **זֵיתִים** במעשרותיו, **עוֹשֶׂה אוֹתָן שֶׁמֶן וּמַפְרִישׁ עֲלֵיהֶם תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְנוֹתְנָן לַכֹּהֵן.** משום **שֶׁכְּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה אֵינָהּ נִיטֶּלֶת**

לא שלטון המלוכה ולא השטח הגיאוגרפי הבטיחו את קיומנו.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

רש"י

הא רבי הא רבי יוסי ברבי יהודה – לעולם מוללין מלילות לדברי הכל, ודקשיא לן אם כן מצינו תרומה שזכאי בהרמתה – אין, ודאי מצינו אליבא דרבי דאמר יש תרומה במלילות. ומתניתין דקתני לא מצינו – רבי יוסי ברבי יהודה היא, דאמר: אין תרומה במלילות. **אוכל מהן עראי** – כל זמן שלא דשן ומרחן בכרי – לא נגמרה מלאכתן לתרומה. **למוללן במלילות** – הכניסן לאכלן מעט מעט, על ידי מלילות. **רבי מחייב** – בתרומה, שלא יאכל מהן עראי עד שיפריש. לפי שהכנסתן בשבלין היא גמר מלאכתן, שאין סופן לבא לידי גורן אחר, וזהו גרנן. **ורבי יוסי ברבי יהודה פוטר** – "דגנך" כתיב, והיינו מרוח. דאין דגון אלא קבוץ בכרי. ופרכינן: לרבא דאמר מוללן לרבי יוסי ברבי יהודה נמי, אי שרית למוללן ביום טוב, משכחת לה על כרחיך שזכאי בהרמתה במלילות, שהכניסן לעשות עיסה בדישה ומרוח, ונמלך עליהן למוללן להצניען כולן למלילות – דעל כרחיך מודה בהו רבי יוסי דטבלן ביום שנמלך עליהן, דכיון דהכניסן לשם גורן גמור – ירדה להן תורת תרומות ומעשרות, וכשנמלך למוללן – נעשית הכנסתו גורן, והמוללן ביום טוב על כרחו קדים תרומתן. **אלא מאי תרומה רוב תרומה** גרסינן. ולא גרס אלא מאי אית לך למימר אלא לא תימא הא רבי הא רבי יוסי, דבין לרבי בין לרבי יוסי מתוקמא, ומאי תרומה דתנן מתניתין "אינו זכאי בהרמתה" – ברוב תרומות קאמר, שישנן על ידי דישה ומרוח, והן מערב יום טוב. **מחלוקת בשבלין** – בהנהו הוא דפטר רבי יוסי, דרובן לדישה, ואין גרנן אלא במרוח. **אבל קטניות** – יש בני אדם הרבה שאין חובטין אותן יחד אלא כדי קדרתן, לפיכך הכנסתן בחבילין זהו גרנן. **תלתן** – מין קטנית הוא, ומעט נותנין בקדרה ליתן טעם. **כותש** – זהו דרך דישתן. **ומחשב** – מאומד. **ואין מפריש על העץ** – אין צריך להפריש מן הקשים. ואף על פי שטעם עצו ופריו שוה – לא חייבוהו חכמים במעשרות, מדקתני חבילין של טבל, אלמא אסורייתא טבלא. **לשמעינן שאר מיני קטניות** – דטבלו בחבילי, ואף על פי שהרבה עושין מהן כרי ומרוח. וכל שכן תלתן, שהוא נותנו מעט מעט בקדרה למתק, ונותנו בעצו. **אלא תלתן אצטריכא ליה** – גרסינן. ולעולם רבי היא. והוא הדין לשבלין, ולא תסייעיה מהכא. **איכא דאמרי אמר אביי מחלוקת בשבלין** – בהנהו מחייב רבי, לפי שהרבה כונסין אותן למלילות וקליות שהן גרנן, אבל בקטניות – סתם הכנסתם למרוח, ואסורייתא לא טבלא. **מאי לאו בטבל טבול לתרומה** – כלומר: מאי לאו גבי ישראל קרי ליה טבל, ועדיין לא נקרא עליו שם בפה, ומסתמא קרוי טבל, וחייב בתרומה שהיא תחלה לכל המעשרות, דכתיב בה "ראשית". **לא בטבל טבול לתרומת מעשר** – לעולם אין חבילין גמר מלאכה, ואילו גבי ישראל הוא – לא הוה מקרי טבל. אלא בבן לוי קאי, שקדם והלך אצל ישראל ונטל מעשר ראשון ממנו בחבילין, והואיל וחל על חבילין הללו שם מעשר – נעשו טבל אצלו להפריש מהם תרומת מעשר מן המעשר, שעל הלוי להפריש והיא במיתה, וכל תורת תרומה עליה, דתרומה קרייה רחמנא. **שהקדימו בשבלין** – שהקדימו לתרומה גדולה. **שמו טובלו** – שם מעשר שנקרא עליו טובלו, ואוסרו באכילת עראי ובמיתה כדין טבל, עד שירים תרומת מעשר שלו. ולקמיה יהיב טעמא. **כותש למה לי** – אי בבן לוי מוקמינן ליה, למה מוטל עליו לעשותו דגן? אי אמרת בשלמא בישראל קאי, ואסורייתא טבלא – שפיר תנא כותש, דכתיב "דגנך", ודרבנן דומיא דאורייתא תקון. **קנסא** – על שהקדים, וגרם להערים לעבור על דברי תורה. שהמשנה סדר המעשרות עובר בלאו, "מלאתך ודמעך לא תאחר" (שמות כג), דהכי קאמר: לא תאחר תרומה, להקדים לה מעשר. **יעשה אותו גורן גרסינן**

אלא

תוספות

הא רבי יוסי – פירש רש"י: ומה מצינו דזכאי בהרמתה – היינו אליבא דרבי, דאמר יש תרומה במלילות. דסבר דהכנסתן דמלילות היינו גרנן, וגמר מלאכה. אבל מתניתין דקתני לא מצינו – היינו רבי יוסי ברבי יהודה, דאמר אין תרומה במלילות. דאדגן קפיד רחמנא, ואין זה אלא קבוץ בעלמא. ובסמוך גרסינן: ולרבי יוסי ברבי יהודה נמי משכחת לה וכו' משמע לפירושו, דלרבי יוסי אפילו אכילת קבע יכול לאכול בלא מעשר. דאם היה מחייב באכילת קבע – משכחת לה לרבי יוסי ברבי יהודה דזכאי בהרמתה באכילת קבע. ותימה: דהלשון לא משמע כן, דהא קאי על אכילת עראי הכניס שבלין לעשות מהן עיסה – אוכל מהן עראי ופטור, ועלה מסיק: למוללן במלילות רבי מחייב מעראי, ורבי יוסי ברבי יהודה פוטר מעראי. ועוד קשה: לרבי נמי, היכי מצינו (הוא) שזכאי בהרמתה ביום טוב? הואיל דאית ליה דהכנסתן למלילות זהו גרנן וגמר מלאכתן – אם כן נתחייבו מאתמול מעיום טוב, ואם כן אין יכול להפריש ביום טוב! לכן נראה לי דהא דקאמר דכהן זכאי בהרמתה – אתיא אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה דפוטר, דכיון דסבר דהכנסתן לאו זהו גרנן. ואם כן כי מללן ביום טוב – בא לו חיוב השתא, ואם כן זכאי בהרמתה. והא דאמר דאינו זכאי בהרמתה – אתי אליבא דרבי, דסבירא ליה דהכנסתן זו היא גרנן, והיה להם לתרום מאתמול, ואם כן אינו זכאי בהרמתה. ובסמוך גרסינן ולרבי משכחת לה וכו'. **איכא** דאמרי מחלוקת בשבלים אבל בקטניות דברי הכל לא טבלא – והקשה הרב רבנו שמשון מקוצי: דבבל התלמוד לא מצינו איכא דאמרי כהאי גוונא, שהוא להפך מן הראשון. דודאי מצינו בשאר מקומות לישנא קמא דברי הכל, ואיכא דאמרי בהא נמי פליגי. או איכא דאמרי בהא פליגי ובהא דלישנא קמא דברי הכל. אבל כהאי גוונא – לא, דכל הפחות הוה ליה למימר דבקטניות מחלוקת, אבל בשבלין כולי עלמא מודו. ותירץ דהכי קאמר לישנא קמא: מחלוקת בשבלין, היכא שפירש בהדיא שהכניסן לשבלין, אבל בקטנית שפירש למוללן דברי הכל טבלא, והוא הדין דפליגי בקטניות סתם ובשבלין סתם. ולאיכא דאמרי הכי קאמר: מחלוקת בשבלין סתם שלא פירש למוללן, אבל בקטניות סתמא – כולי עלמא מודו דלא טבלו. והוא הדין בקטניות שהכניסן למוללן פליגי. וכן בשבלין פליגי. והשתא ניחא, דלא הוי להיפך לגמרי. דהא דקאמר לישנא קמא דפליגי – מסיק הכא בדאיכא דאמרי דברי הכל [לא] טבלא. ואם תאמר: והא לא מיירי כלל בפלוגתיה רק במפרש שהכניסן לשבלים! יש לומר: דמה דקתני סיפא למוללן במלילות – משום דמסתמא כמו למוללן במלילות, דכל שלא פירבי דהוו לעשות מהן עיסה – הוי כמו למוללן במלילות בשבלים. אבל תימה להאי פירושא: דמקשה בסמוך מאי לאו בטבל וכו', מאי פריך? לשני ליה דמיירי בדמפרש, והכא מיירי בסתם! ויש לומר: דמשמע דמיירי בכל ענין, אפילו בסתמא. ועוד: דבעי אליבא דכלהו תנאי.

כשם

הָא - רַבִּי, הָא - רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה. דְּתַנְיָא: הַכְּנִיס שֶׁבֶּלִין לַעֲשׂוֹת מֵהֶן עִיסָּה - אוֹכֵל מֵהֶן עֲרַאי וּפָטוּר, לְמוֹלְלָן בְּמְלִילוֹת - רַבִּי מְחַיֵּב וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר. וּלְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה נַמִּי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ, כְּגוֹן שֶׁהִכְנִיס שֶׁבֶּלִין לַעֲשׂוֹת מֵהֶן עִיסָּה, וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן לְמוֹלְלָן בְּיוֹם טוֹב, דְּטָבְלָא בְּיוֹמֵיהּ. אֶלָּא מַאי תְּרוּמָה - רוֹב תְּרוּמָה. אֲמַר אַבָּיֵי: מַחֲלוֹקֶת בְּשִׁבֳּלִין. אֲבָל בְּקִטְנִיּוֹת - דִּבְרֵי הַכֹּל אִסּוּרְיָיתָא טִבְלָא. לֵימָא מְסַיֵּיע לֵיהּ: מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִּלְתָּן שֶׁל טֶבֶל - הֲרֵי זֶה כּוֹתֵשׁ, וּמְחַשֵּׁב כַּמָּה זֶרַע יֵשׁ בָּהֶם, וּמַפְרִישׁ עַל הַזֶּרַע וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ עַל הָעֵץ. מַאי לָאו רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר הָתָם לָא טִבְלָא, הָכָא טִבְלָא - לָא, רַבִּי הִיא. אִי רַבִּי הִיא, מַאי אִירְיָא תִּלְתָּן? אֲפִילּוּ שִׁבֳּלִין נַמִּי! אֶלָּא מַאי - רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, לִשְׁמַעִינַן שְׁאָר מִינֵי קִטְנִיּוֹת וְכָל שֶׁכֵּן תִּלְתָּן! אֶלָּא, תִּלְתָּן אִצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְטַעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוֶה לִפְרוֹשׁ נַמִּי אַעֵצוֹ, קָא מַשְׁמַע לָן. אִיבָּא דְּאָמְרִי, אֲמַר אַבָּיֵי: מַחֲלוֹקֶת בְּשִׁבֳּלִין, אֲבָל בְּקִטְנִיּוֹת - דִּבְרֵי הַכֹּל אִסּוּרְיָיתָא לָא טִבְלָא. מֵיתִיבֵי: מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִּלְתָּן שֶׁל טֶבֶל הֲרֵי זֶה כּוֹתֵשׁ וּמְחַשֵּׁב כַּמָּה זֶרַע יֵשׁ בָּהֶן, וּמַפְרִישׁ עַל הַזֶּרַע וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ עַל הָעֵץ. מַאי לָאו - טֶבֶל טָבוּל שֶׁל תְּרוּמָה! לֹא, טֶבֶל טָבוּל שֶׁל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וּכְדְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּשִׁבֳּלִין - שְׁמוֹ טוֹבְלוֹ לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר. כּוֹתֵשׁ לָמָּה לִי? לֵימָא לֵיהּ: כִּי הֵיכִי דִּיהַבוּ לִי - הָכִי יָהֵיבְנָא לָךְ! אָמַר רָבָא: קְנָסָא. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי; בֶּן לֵוִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ שִׁבֳּלִין בְּמַעֲשְׂרוֹתָיו - עוֹשֶׂה אוֹתָן גּוֹרֶן, עֲנָבִים - עוֹשֶׂה אוֹתָן יַיִן, זֵיתִים - עוֹשֶׂה אוֹתָן שֶׁמֶן וּמַפְרִישׁ עֲלֵיהֶם תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְנוֹתְנָן לַכֹּהֵן. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה אֵינָהּ נִיטֶלֶת

אלא

אי אפשר לומר שמין תרבות או מדע כלליים הבטיחו את קיום אומתנו, כי דברים אלה השתנו בתכלית מתקופה לתקופה.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

ביצה. פרק ראשון – ביצה דף יג עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

כשם שתרומה גדולה ניטלת וכו' – ואם תאמר: מה צריך למילף תרומת מעשר מתרומה גדולה דניטלת במחשבה? תיפוק ליה דבהדיא כתיב בה "ונחשב", דקאי אתרומת מעשר וכו'! ופירש הקונטרס: דלאו דוקא נקט מחשבה, אלא אומד דוקא נקט. ועיש לומר: אי לאו דילפינן תרומת מעשר מתרומה גדולה – לא הייתי אומר דתרומת מעשר ניטלת במחשבה, דאי משום קרא ד"ונחשב" דכתיב גבי מעשר – מוקמינן לה בתרומה גדולה. דהכי קאמר בירושלמי: כל התורה למדה ומלמדה, חוץ מתרומת מעשר דמלמדה ואינה למדה. דהא "ממנו" דכתיב גבי תרומת מעשר, דמיניה נפקא מוקף, דדרשינן ממנו – מן הסמוך לו, ומוקמינן לה בתרומה גדולה דבעינן מוקף, אבל בתרומת מעשר – מדאורייתא לא בעינן מוקף. אלמא: גבי ממנו דכתיב במעשר – מוקמינן ליה בתרומה גדולה, והכא נמי ונחשב, נימא כדפרישית.

ומה ראית האי אדגן והאי לא אדגן – ותימה: היכי אסיק אדעתיה דמקשה לומר אפכא, דבשבלין יהא חייב, ובהקדימן בברי יהא פטור? אם הוא חייב בשבלים – כל שכן בברי, שכל מה שאחרי כן יהא חייב! ואומר הרב רבינו יצחק דהכי קאמר: מה ראית לחייב מכל צדדין הקדימו בברי ופטור בשבלין, אימא דבין חיוב ובין פטור בהקדימו בברי – פטור קודם ראיית פני הבית, וחיוב לאחר ראיית פני הבית. ומשני: האי אדגן, פירוש: בהקדימו בברי, ואם כן דין הוא שיהא חייב מכל צד.

ואם קלף ונתן לתוך ידו חייב – פירש רש"י: ואם קלף מתוך השבלין. ותימה: היכי מקלפא לרב דביתהו כסי כסי? האמר לעיל דמולל מלילות מערב שבת וכו'. משמע: הא בשבת – אסור! ויש לומר: דהתם מיירי לתלוש מן השבלים, שהוא מפרק, וזהו תולדה דדש שהוא אב מלאכה, והכא מיירי בשכבר נתלשו מערב שבת מן השבלין, אבל עוד הן בקליפתן החיצונה, ולכך שרי. ומה שפירש רש"י הכא דאם קלף ונתן לתוך ידו חייב מפני שהוא קבע – לא נזהירא. דבסמוך משמע שהטעם מפני שהוא גמר מלאכה, דואיל והוא קולף הרבה ביחד, דדהיינו דגונו.

כיצד מולל – פירוש: ביום טוב. ובשבת אסור למלול. וכיצד מנפח – רוצה לומר בשבת, דביום טוב שרי אף בקנון ובתמחוי.

כיצד מנפח וקאמר בין קשרי אצבעותיו – ותימה דלעיל אמר המולל מלילות מערב שבת למחר מנפח מיד ליד כו' אבל לא בקנון וכו'! ויש לומר: דלעיל הוי פירוש בין קשרי אצבעותיו, וקנון ותמחוי דנקט – משום יום טוב נקט ליה.

רש"י

אלא מן הגורן ומן היקב – שנגמר כולה, דכתיב "דגן תירוש ויצהר" (במדבר יח). **מחשב הא מדידה בעי** – בשלמא אי בישראל מוקמת לה, ובתרומה גדולה – איכא למיתני מחשב, דניטלת באומד. שתרומה גדולה לא נתנה בה התורה שיעור, דכתיב "ראשית דגנך" (דברים יח). ורבנן הוא דאמרי שיעור עין יפה ובינונית ורעה. הלכך, באומד סגי. דאי נמי לא יהיב כשיעור – חטה אחת פוטרת כל הכרי. אבל גבי לוי "מעשר מן המעשר" כתיב (במדבר יח), וצריך למדוד: אבא אלעזר בן גימל גרסינן. **ונחשב לכם תרומתכם** – בלוים כתיב. **בשתי תרומות הכתוב מדבר** – דכתיב "כדגן מן הגורן" – זו תרומה גדולה, "תרומתכם" – זו תרומת מעשר. **מה תרומה גדולה נטלת באומד** – כדפרישית דלא כתיב בה שיעור. **ובמחשבה** – נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר, דכתיב "ונחשב", ואתרוייהו קאי, והא דקא יליף לה מתרומה גדולה – משום אומד נקט לה. **הואיל ויצא עליו שם מעשר** – ורחמנא אמר "והרמותם ממנו מעשר מן המעשר" – משנקרא מעשר הזקיקם לתרומתו. **פטור מתרומה גדולה** – שהיה לו לכהן ליטול תרומה גדולה תחלה, שהרי קרויה "ראשית", והלוי אחריו מעשר במה שמשייר. וזה שנטל מעשר תחלה, ונמצא שלא הורמה תרומה גדולה ממעשרו, וישראל לא יתן לכהן אלא אחד מחמשים במה ששייר – נמצא כהן מפסיד, פטור הלוי מתרומה גדולה שבמעשר זה, שנאמר "והרמותם ממנו תרומת ה'", ופירש: ומה היא התרומה – "מעשר מן המעשר". **אפילו הקדימו** – לתרומה בברי משנתמרח, נפטר לוי, מהאי קרא. **עליך אמר קרא** – כדי שלא תאמר כן. **מכל (מעשרותיכם) תרימו את כל תרומת ה'** – ובלוים כתיב, ולהכי כתיב "כל", למימר דכל צד תרומה המוטלת בו – יתן. **ומה ראית** – דהאי "כל" דמרבי שדית ליה אהקדימו בברי, ואידך אהקדימו בשבלים, אימא איפכא! **האי אדגן** – הקדימו בברי – כבר נעשה דגן, ומשבא לכלל דגן חלה עליו חובת כהן, דכתיב "ראשית דגנך". הלכך, מסתברא דהאי קרא דזכותא דכהן – אברי תשדייה. **המקלף שעורים** – לאוכלן קלופים חיים. **ואוכל** – ופטור מן המעשר. דכי האי גוונא אבילת עראי היא. ובשלא נתמרחו קאי, שמקלפן מתוך שבולת שלהן. **חייב** – במעשר, דהוה ליה קבע. **וכן לשבת** – אחת אחת לא הוי מפרק תולדה דדש, דכלאחר יד הוא. אבל משקבצן בידו – הויא תולדת דישה, וחייב. **כסי כסי** – מלא כוסות. **ואוכל** – בלא מעשר. **לתוך חיקו** – בשולי בגדיו, שקורין פאנ"ץ. **והרי גרנו של מעשר** – כלומר: הרבה מלאכות שאמרו שהן קובעות גורן למעשר לאסרו באבילת עראי, ומותרות בשבת. **איזהו גרנן למעשר** – לעיל מינה איירי בפירות, וקאמר: אימתי גמר מלאכתן ליקבע למעשר. **משיפקסו** – משניטל פקס שלהן, והוא כמין פרח בראשו, כמו שיש בתפוחים ונופל מאליו כשמתיבש. **ושלא פקסו משיעמיד ערמה** – כלומר ואם עד שלא פקסו העמיד ערמה מהן, כמין כרי – הוקבעו. אלמא: העמדת ערמה הויא גמר מלאכה למעשר. ולענין שבת, משהביא בצלים לביתו – אין העמדת ערמה מלאכה. **אלא מאי אית לך למימר** – אף על גב דלמעשר הויא מלאכה, לשבת – מלאכת מחשבת שהיא מלאכת אומנות אסרה תורה, שנסמכה פרשת שבת למלאכת המשכן ב"ויקהל", והתם מלאכת מחשבת כתיב. **כיצד מולל** – ביום טוב, דאמרן לעיל מולליין מלילות. והא ודאי שינוי בעי מעובדא דחול. **הדא אחדא** – בין גודל לאצבע. **הדא אתרתי** – בין גודל לשתי אצבעותיו. **כיצד מנפח** – דאמרינן לעיל: למחר מנפח מיד ליד בשבת.

אֶלָּא מִן הַגּוֹרֶן וּמִן הַיֶּקֶב, כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר אֵינָהּ נִיטֶלֶת אֶלָּא מִן הַגּוֹרֶן וּמִן הַיֶּקֶב. מְחַשֵּׁב?! הָא מְדִידָה בָּעֵי! הָא מַנִּי - אַבָּא אֶלְעָזָר בֶּן גִּימֶל הִיא. דְּתַנְיָא, אַבָּא אֶלְעָזָר בֶּן גִּימֶל אוֹמֵר: "וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם" - בִּשְׁתֵּי תְּרוּמוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַחַת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְאַחַת תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. כְּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה נִיטֶלֶת בְּאוֹמֶד וּבְמַחֲשָׁבָה - כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר נִיטֶלֶת בְּאוֹמֶד וּבְמַחֲשָׁבָה. גּוּפָא, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּשִׁבֳּלִין - שְׁמוֹ טוֹבְלוֹ לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר. מַאי טַעְמָא? אָמַר רָבָא: הוֹאִיל וְיָצָא עָלָיו שֵׁם מַעֲשֵׂר. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּשִׁבֳּלִין - פָּטוּר מִתְּרוּמָה גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַהֲרִמוֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר" מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר אָמַרְתִּי לְךָ, וְלֹא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר. אֲמַר לֵיהּ, רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי: אִי הָכִי, אֲפִילּוּ הִקְדִּימוֹ בַּבְּרִי נַמִּי! אָמַר לֵיהּ: עֲלֵיךְ אָמַר קְרָא "מִכָּל מַעְשְׂרוֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל תְּרוּמַת ה'". וּמַה רָאִיתָ? הַאי אִדְגַּן, וְהַאי לָא אִדְגַּן. תְּנַן הָתָם: הַמְקַלֵּף שְׂעוֹרִין מְקַלֵּף אַחַת אַחַת וְאוֹכֵל, וְאִם קִלֵּף וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ - חַיָּיב. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: וְכֵן לְשַׁבָּת. אִינִי? וְהָא רַב מְקַלְּפָא לֵיהּ דְּבֵיתְהוּ כָּסֵי, כָּסֵי, וְרַבִּי חִיָּיא מְקַלְּפָא לֵיהּ דְּבֵיתְהוּ כָּסֵי, כָּסֵי! אֶלָּא, אִי אִתְּמַר אַסִּיפָא אִתְּמַר: הַמּוֹלֵל מְלִילוֹת שֶׁל חִטִּים - מְנַפֵּחַ עַל, יַד עַל יַד, וְאוֹכֵל, וְאִם נִפַּח וְנָתַן לְתוֹךְ חֵיקוֹ - חַיָּיב. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: וְכֵן לְשַׁבָּת. מַתְקִיף לָהּ רַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל: וְרִישָׁא, לְמַעֲשֵׂר - אִין, לְשַׁבָּת לָא? וּמִי אִיכָּא מִידֵי דִּלְעִנְיַן שַׁבָּת לָא הָוֵי גְּמַר מְלָאכָה, וּלְמַעֲשֵׂר הָוֵי גְּמַר מְלָאכָה?! מַתְקִיף לָהּ רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: וְלָא? וְהָא גָּרְנָן לְמַעֲשֵׂר, דִּתְנַן: אֵיזֶהוּ גָּרְנָן לְמַעֲשֵׂר? הַקְּשׁוּאִין וְהַדְּלוּעִין מִשֶּׁיִּפְקְסוּ, וְשֶׁלֹּא פִּקְסוּ - מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. וְתָנֵי נַמִּי גַּבֵּי בְּצָלִים: מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. וְאִלּוּ גַּבֵּי שַׁבָּת - הַעֲמָדַת עֲרֵמָה פָּטוּר! מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר - מְלָאכֶת מַחֲשֶׁבֶת אָסְרָה תּוֹרָה, הָכָא נַמִּי: מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת אָסְרָה תּוֹרָה. כֵּיצַד מוֹלֵל? אַבַּיֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף אָמַר: חֲדָא אַחֲדָא, וְרַב אָוִיָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף אָמַר: חֲדָא אַתְרְתֵּי. רָבָא אָמַר: כֵּיוָן דְּמִשַּׁנֵּי - אֲפִילּוּ חֲדָא אַכּוּלְּהוּ נַמִּי. כֵּיצַד מְנַפֵּחַ? אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר רַב: מְנַפֵּחַ

אֶלָּא מִן הַגּוֹרֶן וּמִן הַיֶּקֶב – כלומר מתבואה שנגמרה מלאכתה, כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר אֵינָהּ נִיטֶּלֶת אֶלָּא מִן הַגּוֹרֶן וּמִן הַיֶּקֶב.

ממשיכה הגמרא ושואלת: אמנם אם היינו מפרשים במשנה זו שמדובר בטבל גמור שבא להפריש ממנו תרומה גדולה, היה מובן מדוע שנינו 'מחשב כמה זרע יש', שמשמעותו שמפריש מאומד ואין צריך למדוד בדקדוק, שהרי מן התורה תרומה גדולה אין לה שיעור, אלא שחכמים נתנו שיעור להפרשה בעין יפה עין בינונית ועין רעה, וכיון שמן הדין אפילו חיטה אחת פוטרת את כל הכרי, לכן ניתן להפרישה מאומד. אך לדבריך שמדובר במשנה בלוי המפריש תרומת מעשר, קשה, מדוע שנינו 'מְחַשֵּׁב', הָא תרומת מעשר מְדִידָה בָּעֵי שהרי מן התורה שיעורה הוא עשירית מהמעשר במדויק. מתרצת הגמרא: הָא מַנִּי – משנה זו כמי נשנתה, בשיטת אַבָּא אֶלְעָזָר בֶּן גִּימֶל הִיא, הסובר שגם תרומת מעשר ניתנת באומד. דְּתַנְיָא, אַבָּא אֶלְעָזָר בֶּן גִּימֶל אוֹמֵר, ממה שנאמר (במדבר יח כז) 'וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן' מבואר שבִּשְׁתֵּי תְּרוּמוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַחַת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה שהיא 'כדגן מן הגורן' וְאַחַת תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שהיא 'תרומתכם', והוקשו דיני תרומת מעשר לתרומה גדולה, כְּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה נִיטֶּלֶת בְּאוֹמֶד, שהרי לא נאמר בה שיעור, וְכן ניטלת בְּמַחְשָׁבָה – אין צריך להפרישה בדיבור אלא יכול לחשב שהתבואה שבצד זה של הכרי תהיה תרומה, ולאכול מצד שני של הכרי, כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר נִיטֶּלֶת בְּאוֹמֶד וּבְמַחְשָׁבָה. חוזרת הגמרא לבאר את הדין המובא לעיל (ע"א): נוּפָא, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ ליתנו ללוי בעודו בְּשִׁבְּלִין – קודם המירוח שעדיין לא נתחייבו בתרומות ומעשרות, שְׁמוֹ – שם מעשר הנקרא עליו טוֹבְלוֹ לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר – עושהו טבל לענין שיהא אסור באכילה עד שיפריש ממנו תרומת מעשר לכהן, אף שעדיין לא נגמרה מלאכתן ולא הגיע זמן חיובן בתרומות ומעשרות. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא, אָמַר רָבָא הוֹאִיל וְיָצָא עָלָיו שֵׁם מַעֲשֵׂר והתורה אמרה (במדבר יח כו) 'וְהֵרַמְתֶּם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר', כיון שנקרא עליו שם מעשר חייבה התורה להפריש ממנו תרומת מעשר אף שעדיין לא נגמרה מלאכתו:

* * *

הגמרא מוסיפה דין נוסף במעשר שהקדימו בשבלין: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ ליתנו ללוי קודם נתינת תרומה גדולה לכהן, בעודו בְּשִׁבְּלִין שעדיין לא נתחייב בתרומות ומעשרות, הרי הלוי פָּטוּר מִלהפריש תְּרוּמָה גְּדוֹלָה מהמעשר שקיבל, אף על פי שמחמת הקדמתו הפסיד הכהן, שלא יפרישו הבעלים תרומה אלא על השאר, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהֵרַמְתֶּם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר', הרי מפורש בפסוק שרק תרומת מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר אָמַרְתִּי לְךָ [–ללוי] להפריש, וְלֹא אמרתי להפריש גם תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְגם תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר. שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא לְאַבָּיֵי, אִי הָכִי – אם הפסוק ממעט שהלוי פטור מנתינת תרומה גדולה מן המעשר, מדוע רק בהקדימו בשבלין הדין כן, אֲפִילּוּ כשהִקְדִּימוֹ את המעשר לתרומה אחר שנתמרח בְּכָרֵי נַמִּי יפטר הלוי מליתן תרומה גדולה לכהן. משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אביי, עָלֶיךָ – על 'הקדימו בכרי' ששאלת שיפטר הלוי מן התרומה, אָמַר קְרָא (במדבר יח כט) 'מִכֹּל (מעשרותיכם) [מַתְּנֹתֵיכֶם] תָּרִימוּ אֵת כָּל תְּרוּמַת ה'", ופסוק זה נאמר בלויים, ונאמר 'כל' לרבות שיש אופן שצריך הלוי ליתן את כל התרומות, גם תרומה גדולה. שואלת הגמרא: וּמָה רָאִיתָ – מאחר ש'כל' מרבה שחייב בתרומה גדולה, ו'מעשר מן המעשר' ממעט שפטור, מנין שהריבוי נאמר בהקדימו בכרי, והמיעוט בהקדימו בשבלין, אולי להיפך, הריבוי בהקדימו בשבלין, והמיעוט שפטור הוא כשהקדימו בכרי. מתרצת הגמרא: הַאי אִדְּגַן – הקדימו בכרי כיון שכבר נעשה 'דגן' וחל עליו חיוב תרומה גדולה, מסתבר שבו נאמר הריבוי שמחויב הלוי ליתנו לכהן, וְהַאי לֹא אִדְּגַן – אבל הקדימו בשבלין, כיון שקיבלו הלוי קודם שנעשה 'דגן', ועדיין לא היו השבלין טבולין לתרומה, מסתבר שבו נאמר המיעוט שהלוי פטור:

הגמרא מביאה דין נוסף בענין חיוב מעשר: תְּנַן הָתָם (מעשרות פ"ד מ"ה), הַמְּקַלֵּף שְׁעוֹרִין מן השבולת קודם מירוח לאוכלם כשהם חיים, מְקַלֵּף אַחַת אַחַת וְאוֹכֵל אכילת עראי ופטור מן המעשר. וְאִם קִלַּף וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ חַיָּיב לעשר, משום שזהו אכילת קבע המחויבת במעשר. ומוסיפה הגמרא, שעל כך אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, וְכֵן הדין לְענין שַׁבָּת, דהיינו, המקלף אחת אחת ואוכל אין זה מלאכת מפרק ודש ומותר, אך המקלף ונותן לתוך ידו, חייב משום מפרק שהוא תולדת מלאכת דש. שואלת הגמרא: אִינִי – איך אפשר לומר שהמקלף וממלא בידו בשבת חייב, וְהָא רַב מְקַלְּפָא לֵיהּ דְּבִיתְהוּ כְּסֵי כְּסֵי – אשתו של רב היתה מקלפת לו מלא כוסות שעורים בשבת, וְכן רַבִּי חִיָּיא מְקַלְּפָא לֵיהּ דְּבִיתְהוּ כְּסֵי כְּסֵי בשבת, הרי מצינו שמותר לקלוף הרבה יחד בשבת. מיישבת הגמרא: אֶלָּא, אִי אִתְּמַר – מה שאמר רבי אלעזר שכן הדין לענין שבת אַסִּיפָא אִתְּמַר, ששנינו בסיפא של משנה זו, הַמּוֹלֵל מְלִילוֹת שֶׁל חִטִּים – המפרק חטים מן השבולת, מְנַפֵּחַ – מנער בידו את הקליפות עַל יָד עַל יָד – מעט מעט, וְאוֹכֵל ואין צריך לעשר באכילת עראי זו, וְאִם נִפַּח וְנָתַן לְתוֹךְ חֵיקוֹ – לשולי בגדיו חַיָּיב לעשר, מפני שהוא אכילת קבע. ועל דין זה אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר וְכֵן לְשַׁבָּת, שאם מלל מלילות מערב שבת, מותר בשבת לנפח מעט מעט ולאכול, שהרי זה דרך אכילה ואינו אסור משום בורר. אך אם ניפח ונתן לחיקו חייב משום בורר.

שואלת הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל, וְכי אפשר לומר כן בְּרֵישָׁא שנתבאר בה דין קילוף, שלְענין מַעֲשֵׂר אִין – חייב כאשר קולף ונותן לידו, ואילו לְענין שַׁבָּת לֹא חייב על זה משום איסור מלאכה, וּמִי אִיכָּא מִידִי – האם מצינו כעין זה דִּלְענין שַׁבָּת לֹא הֲוֵי גְּמַר מְלָאכָה וּלְמַעֲשֵׂר הֲוֵי גְּמַר מְלָאכָה. משיבה הגמרא על כך בלשון שאלה: מַתְקִיף לָהּ רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, וְכי לֹא מצינו שחלוק דין שבת ממעשר לענין גמר מלאכה, וְהָא מצינו כן לענין גָּרְנָן לְמַעֲשֵׂר – חשיבות גורן וגמר מלאכה להתחייב במעשר, דִּתְנַן (מעשרות פ"א משניות ה–ו), אֵיזֶהוּ גָּרְנָן לְמַעֲשֵׂר – אימתי נחשב גמר מלאכה להתחייב במעשרות, הַקִּשּׁוּאִין וְהַדְּלוּעִין מִשֶּׁיְּפַקְּסוּ – משיבש הפרח שבראשן ויפול, וְכל זמן שֶׁלֹּא פִּקְּסוּ גמר מלאכתן הוא מִשֶּׁיַּעֲמִיד אותן בְּעַרְמָה כגורן. וּתְנַן נַמִּי גַּבֵּי בְּצָלִים, שמִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה הרי זה גמר מלאכתן להתחייב במעשר. וְאִילּוּ גַּבֵּי שַׁבָּת הַעֲמָדַת עֲרֵמָה פָּטוּר שאין העמדת ערימה בביתו נחשבת מלאכה, הרי מבואר שיש דברים שלמעשר נחשבים גמר מלאכה, ולענין שבת לא. אֶלָּא מַאי אִית לְךָ לְמֵימַר שהטעם שערימה בשבת אינה מלאכה, משום שרק מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת שהיא מלאכת אומנות אָסְרָה תּוֹרָה, ועשיית ערימה אינה מלאכת אומנות. הָכָא נַמִּי יש לומר לגבי קילוף, שרק מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת אָסְרָה תּוֹרָה וקילוף אינו מלאכת אומנות, ולכן מותר בשבת אף שלענין מעשר נחשב למלאכה:

* * *

נתבאר לעיל (יב:) שמוללין מלילות ביום טוב. מבארת הגמרא: כֵּיצַד מוֹלֵל – איזה שינוי צריך לעשות במלילה זו, שהרי ודאי לא הותר למלול ביום טוב כדרך שמולל בחול. אַבַּיֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף אָמַר, ממעכן חֲדָא אַחֲדָא – אצבע אחת על אצבע אחת, דהיינו בין אגודל לאצבע. וְרַב אוֹיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף אָמַר, חֲדָא אַתְּרֵתֵי – אצבע אחת על שתי אצבעות, דהיינו בין אגודל לשתי אצבעותיו. רָבָא אָמַר, כֵּיוָן דְּמָשֵׁנֵי ואינו עושה בכל ידו אלא רק באצבעותיו, אֲפִילּוּ חֲדָא אַכּוּלְּהוּ – אגודל על כל האצבעות נַמִּי – גם נחשב לשינוי ומותר.

מבואר לעיל (יב:) שמותר לנפח בשבת. מבארת הגמרא: כֵּיצַד מְנַפֵּחַ – איזה שינוי צריך לעשות בניפוח והניעור. אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר רַב, מְנַפֵּחַ

מִקְשָׁרֵי אֶצְבְּעוֹתָיו וּלְמַעְלָה – רק באצבעותיו ולא בכפו. מַחֲכוּ עָלָה בְּמַעֲרָבָא – בני ארץ ישראל לעגו על דינו, משום דְּכֵינָן דְּמִשְׁנֵי ואינו מנפח בשני ידיו כדרך חול, אֲפִילּוּ אם ינפח בְּכוּלָּהּ יָדָא נַמִּי – גם ראוי היה שיחשב לשינוי ויהא מותר. אֶלָּא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מְנַפֵּחַ בְּיָדוֹ אַחַת ולא בשנים, כדי לשנות, וְאפילו בְּכָל כֹּחוֹ מותר:

משנה

כתישת המלח והתבלין היא תולדת מלאכת טוחן. ואף שמלאכות אוכל נפש הותרו ביום טוב, מלאכת טחינה לא הותרה, אך כתישת מלח ותבלין מותרת באופנים מסויימים, ונחלקו התנאים באיזה אופן הותרה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כל מיני הַתְּבָלִין נְדוֹכִין – נכתשים בְּמָדוּךְ – בבוכנה של עץ, ומכים בו כדרכו בתוך המדוכה [מכתשת קטנה], ודי בשינוי מועט זה, שלא לכותשם במדוך של אבן כדרכן. וְאִילּוּ הַמֶּלַח הגס צריך שינוי גדול, ואין לכותשו אלא בְּפַךְ של חרס, וְכן מותר לכותשו בְּעֵץ הַפָּרוּר – כף עץ גדולה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, תַּבְלִין נְדוֹכִין כְּדַרְכָּן אפילו בְּמָדוּךְ שֶׁל אֶבֶן, ואינו צריך שינוי כלל. וְאילו הַמֶּלַח צריך שינוי מועט, לכותשו בְּמָדוּךְ שֶׁל עֵץ ולא של אבן:

* * *

גמרא

מבואר במשנתינו: דְּכוּלֵּי עָלְמָא – בית שמאי ובית הלל סברו מִיהַת שמֶּלַח בְּעֵיָא שִׁנּוּי יותר משאר תבלינים. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא חלוק מלח משאר תבלינים. רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא ביארו זאת בשני אופנים. חַד מהם אָמַר, שמלח, כיון שידע מאתמול שיצטרך לו לצורך תבשיל יום טוב, שהרי כָּל הַקְּדֵרוֹת כּוּלָּן צְרִיכוֹת מֶלַח, היה לו לכתשו מערב יום טוב, ודבר שאפשר לעשותו מערב יום טוב לא הותר ביום טוב אלא על ידי שינוי. וְאילו תבלין, שלא היה עליו לדעת מאתמול שיצטרך לו ביום טוב, שהרי אֵין כָּל הַקְּדֵרוֹת צְרִיכוֹת תַּבְלִין, ואין אדם יודע מה ירצה לאכול מחר, לא היה עליו לכתשו מאתמול, ולכך הותר לכתשו ביום טוב אף בלא שינוי לבית הלל, ובשינוי מועט לבית שמאי. וְחַד מהם אָמַר, טעם החילוק בין מלח לתבלין הוא, כיון שכָּל מיני הַתַּבְלִין מְפִיגִין את טַעְמָן זמן מה לאחר שחיקתם, ומשום כך לא היה לו לכתשם מערב יום טוב, שהרי יפוג טעמם ביום טוב, על כן מותר לכתשם ביום טוב בלא שינוי. וְאילו מֶלַח, כיון שאֵינָהּ מְפִיגָה את טַעְמָהּ אפילו אחר זמן מרובה משחיקתו, ואפשר לכתשו מאתמול, על כן לא הותר ביום טוב אלא על ידי שינוי.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – באיזה אופן יש חילוק בדין בין שני הטעמים האמורים. משיבה הגמרא: אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ, באופן דְּיָדַע מערב יום טוב מַאי קְדֵרָה בָּעֵי לְכַשּׁוּלֵי – איזה תבשיל בדעתו לבשל ביום טוב, ואיזה תבלין יצטרך לו. לפי הדעה הראשונה שטעם ההיתר בתבלין הוא משום שלא ידע מאתמול שיצטרך לו, ולא היה בידו לכתוש מאתמול, באופן האמור לא נתיר לו לכתוש ביום טוב אלא על ידי שינוי, שהרי ידע מערב יום טוב שיצטרך למחר תבלין, והיה לו לכתוש מאתמול. אבל לפי הדעה השניה שטעם ההיתר בתבלין הוא משום מפיג טעם, אף באופן זה מותר הוא בלא שינוי. אִי נַמִּי – עוד אופן שבו יש חילוק בין שני הטעמים, בְּמִוּרְיָקָא – כרכום, שהוא תבלין שאינו מפיג את טעמו. לפי הדעה השניה שהיתר תבלין משום הפגת הטעם, בכרכום אין היתר ודינו כמלח שצריך שינוי. אבל לפי הדעה הראשונה, אף בזה מותרת הכתישה ללא שינוי, שהרי לא ידע מאתמול שיצטרך לו, ולא היה עליו לכתשו קודם יום טוב.

* * *

הגמרא מביאה עוד שיטה בדין כתישת מלח ביום טוב: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל התבלינים הַנְּדוֹכִין, נְדוֹכִין כְּדַרְכָּן במדוך של אבן, וַאֲפִילּוּ מֶלַח בָּעֵיָא שִׁנּוּי לדעת כולם, ואף בית הלל מצריכים בו שינוי מועט לדוכו במדוכה של עץ. מתרצת הגמרא: הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא – שמואל סבר כתנא דברייתא שחולק על משנתינו, ומפרש את מחלוקת בית שמאי ובית הלל באופן אחר. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל כל התבלינים הַנְּדוֹכִין, שֶׁנְּדוֹכִין כְּדַרְכָּן, וְאִם הַמֶּלַח נידוך יחד עִמָּהֶן. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא לִדּוֹכָהּ למלח בְּפִנֵּי עַצְמָהּ בלא תבלינים. שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, הַמֶּלַח אינו נידוך בפני עצמו אלא בְּפַךְ וּבְעֵץ הַפָּרוּר. ואף בשינוי זה לא התירו אלא מעט מלח כשיעור הנצרך לְבשר צָלִי, אֲבָל לֹא התירו כתישת הרבה מלח כשיעור הנצרך לְקִדְרָה אף על ידי שינוי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כותשים את המלח בְּכָל דָּבָר. שואלת הגמרא: מהו ׳בכל דבר׳ שהתירו בית הלל לדוך בו, וכי בְּכָל דָּבָר סָלְקָא דַּעְתָּךְ שיתירו, ואף בדבר שאסור לטלטלו בשבת משום איסור מוקצה. מיישבת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא, בית הלל אומרים, כותשים את המלח לְכָל דָּבָר, בין לצלי ובין לקדירה. ונמצא דעת רבי מאיר, שהתירו בית הלל את כתישת המלח בדרכה אף במדוך של אבן, שהרי כשם שמה שאמר בתחילה לא נחלקו בכתישת המלח והתבלין יחד, היינו בכתישה בדרכה, כן בהמשך שאמר שנחלקו בכתישת מלח בפני עצמו, היינו בכתישה בדרכה במדוך של אבן, ואף בזה התירו בית הלל בין לצלי ובין לקדירה. ושמואל המתיר לדוך את המלח בדרכו, סובר כבית הלל בשיטת רבי מאיר.

* * *

אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בַּרְדִּלָא לִבְרֵיהּ – לבנו, כִּי דָּיְיכַת, אַצְלֵי אַצְלוּיֵי וְדוֹךְ – כשאתה כותש את המלח ביום טוב, הטה את המדוכה על צידה וכך תכתוש. משום שסבר כשמואל שמותר לדוך את המלח כדרכו אף במדוכה של אבן, אך צריך לשנות בו שינוי קטן בהטיית המדוכה.

רַב שֵׁשֶׁת שָׁמַע קַל בּוּכְנָא – קול כתישת המדוכה ביום טוב. אָמַר, הַאי לָאו מִגַּוַּויהּ דְּבֵי הַתַּאי הוּא – יודע אני שקול זה לא בא מתוך ביתי, כי אסרתי על בני ביתי לדוך את המלח במדוכה של אבן בלא שינוי כלל. שואלת הגמרא: מנין לו שלא מביתו הוא, וְדִלְמָא אַצְלוּיֵי אַצְלֵי – אולי הטו את המדוכה וכך דכו בה את המלח, ובאופן זה הרי התיר לדוך. משיבה הגמרא: דְּשָׁמְעֵיהּ דַּהֲוָה צָלִיל קַלֵּיהּ – שמע רב ששת שהיה קול המדוכה צלול, ואם הטוה על צידה לא היה קולה צלול, כיון שהמדוך מחליק ונשמט על דופן המדוכה. שואלת הגמרא: וְדִלְמָא תַּבְלִין הֲווּ כותשים בה בני ביתו ולא מלח, והתבלין אינו צריך שינוי כלל לבית הלל. משיבה הגמרא: תַּבְלִין נְבוּחֵי מְנַבַּח קָלַיְיהוּ – כשנשברים גרעיני התבלין הרי הם משמיעים קול פיצוח, וכיון שלא נשמע קול זה, בהכרח שכתישת מלח כדרכה היתה, ואין קול זה נשמע מביתו.

* * *

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין עוֹשִׂין ביום טוב טִיסָנִי – חטים כתושות ומחולקות לארבעה חלקים, מפני שיש טורח גדול בעשייתן. וכמו כן אֵין כּוֹתְשִׁין חיטים בְּמַכְתֶּשֶׁת ביום טוב. מקשה הגמרא: תַּרְתֵּי – הלא שני דינים אלו סותרים זה את זה, שהרי בתחילה משמע שרק טיסני אין עושים ביום טוב, משום שיש טורח מרובה בעשייתן, אבל כתישה אחרת מותרת ביום טוב, ואילו בהמשך שנו שאין כותשים כלל. מתרצת הגמרא: אין לפרש שנאמרו כאן שני דינים נפרדים אלא הכל דין אחד הוא. וְהָכִי קָאָמַר, מַה טַּעַם אֵין עוֹשִׂין טִיסָנִי, לְפִי שֶׁאֵין כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת כלל. שואלת הגמרא: אם כן וְלִימָא רק אֵין כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת, ומכך נידע שאין עושים טיסני, ולמה לו לשנות את הרישא כלל. מתרצת הגמרא: אִי תָּנֵי רק אֵין כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת, הֲוָה אֲמִינָא, הָנֵי מִילֵּי שאסור לכתוש חיטים ביום טוב, דווקא בְּמַכְתֶּשֶׁת גְּדוֹלָה, משום שסתם מכתשת היא גדולה, אֲבָל בְּמַכְתֶּשֶׁת קְטַנָּה אֵימָא שַׁפִּיר דָּמֵי – מותר לכתוש בה ביום טוב, משום שאינה עשויה אלא לתבלין, וכשכותשים בה חיטים הרי זו כתישה בשינוי ומותרת, על כן הקדימו לומר אין עושים טיסני כלל, וְקָא מַשְׁמַע לָן שאף במכתשת קטנה אסור. דוחה הגמרא תירוץ זה: וְהָתַנְיָא – הלא מפורש בברייתא אחרת, אֵין כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת גְּדוֹלָה, אֲבָל כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת קְטַנָּה. מתרץ אביי באופן אחר: אלא אָמַר אַבָּיֵי, כִּי תַּנְיָא נַמִּי מַתְנִיתָא, מַכְתֶּשֶׁת גְּדוֹלָה תַּנְיָא – מה ששנינו בברייתא הקודמת ׳אין עושין טיסני ואין כותשין במכתשת׳ הם שני דינים נפרדים. הרישא באה ללמדנו שעשיית הטיסני אסורה בכל אופן, ואף במכתשת קטנה, מפני שטרחתה מרובה. ובסיפא נאסרו שאר מיני כתישה, ואלו לא נאסרו אלא במכתשת גדולה.

מִקְשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתָיו וּלְמַעְלָה. מְחַכּוּ עֲלָהּ בְּמַעֲרָבָא: כֵּיוָן דְּמִשַּׁנֵּי - אֲפִילּוּ בְּכוּלָּהּ יְדָא נָמִי. אֶלָּא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִנַּפַּח בְּיָדוֹ אַחַת וּבְכָל כֹּחוֹ. **מִשְׁנָה** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: תְּבְלִין נְדוֹכִין בְּמִדּוּךְ שֶׁל עֵץ, וְהַמֶּלַח בְּפַךְ וּבְעֵץ הַפָּרוּר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: תְּבְלִין נְדוֹכִין כְּדַרְכָּן בְּמִדּוּךְ שֶׁל אֶבֶן, וְהַמֶּלַח בְּמִדּוּךְ שֶׁל עֵץ. **גְּמָרָא** דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת מֶלַח בַּעֲיָא שִׁנּוּי, מַאי טַעְמָא? רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא; חַד אָמַר: כָּל הַקְּדֵרוֹת כּוּלָּן צְרִיכוֹת מֶלַח, וְאֵין כָּל הַקְּדֵרוֹת צְרִיכוֹת תְּבָלִין. וְחַד אָמַר: כָּל הַתְּבָלִין מְפִיגִין טַעֲמָן, וּמֶלַח אֵינָהּ מְפִיגָה טַעֲמָהּ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּיָדַע מַאי קְדֵרָה בָּעֵי לְכַשּׁוּלֵי, אִי נַמִי בְּמוֹרִיקָא. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַנְּדוֹכִין - נְדוֹכִין כְּדַרְכָּן, וַאֲפִילּוּ מֶלַח. וְהָא אָמְרַתְּ מֶלַח בַּעֲיָא שִׁנּוּי! הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: לֹא נֶחֱלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל הַנְּדוֹכִין - שֶׁנְּדוֹכִין כְּדַרְכָּן וּמֶלַח עַמָּהֶן. לֹא נֶחֱלְקוּ אֶלָּא לְדוּכָהּ בִּפְנֵי עַצְמָהּ, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מֶלַח בְּפַךְ וּבְעֵץ הַפָּרוּר לְצָלִי, אֲבָל לֹא לִקְדֵרָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בְּכָל דָּבָר. בְּכָל דָּבָר סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: לְכָל דָּבָר. אֲמַר לֵיהּ רַב אַחָא בַּרְדִּילָא לְבֵרֵיהּ: כִּי דָּיְיכַת - אַצְלִי אַצְלוּיֵי וְדוֹךְ. רַב שֵׁשֶׁת שְׁמַע קַל בּוּכְנָא, אֲמַר: הַאי לָאו מִנַּוּוּיֵהּ דְּבֵיתַאי הוּא. וְדִלְמָא אַצְלוּיֵי אַצְלֵי? דִּשְׁמַעְיֵהּ דַּהֲוָה צְלִיל קַלֵּיהּ. וְדִלְמָא תְּבָלִין הָווּ? תְּבָלִין נַבּוּחֵי מְנַבַּח קַלֵּיהוּ. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין עוֹשִׂין טִיסָנֵי, וְאֵין כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת. תַּרְתֵּי?! הָכִי קָאָמַר: מַה טַּעַם אֵין עוֹשִׂין טִיסָנֵי - לְפִי שֶׁאֵין כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת. וְלֵימָא אֵין כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת! אִי תָּנֵי אֵין כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת - הָווּ אָמְרִינָא: הָנֵי מִילֵּי בְּמַכְתֶּשֶׁת גְּדוֹלָה, אֲבָל בְּמַכְתֶּשֶׁת קְטַנָּה - אֵימָא שַׁפִּיר דָּמֵי, קָא מַשְׁמַע לָן. וְהָתַנְיָא: אֵין כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת גְּדוֹלָה, אֲבָל כּוֹתְשִׁין בְּמַכְתֶּשֶׁת קְטַנָּה. אֲמַר אַבָּיֵי: כִּי תַּנְיָא נַמִי מַתְנִיתָא מַכְתֶּשֶׁת גְּדוֹלָה תַּנְיָא.

רבא

רש"י

מקשרי אצבעותיו – ולא בכפו. **משנה** מדוך – הוא בוכנא, שמכין בו כדרכו ואין צריך שנוי. אבל במלח, במקום שיש מלח גסה – בפך של חרס ידוכנו, ולא במדוכה. **או בעץ פרור** – כף גדולה שקורין פוקי"א. דמלח בעי שנוי. ובגמרא מפרש טעמא. **והמלח במדוך של עץ** – שנוי בעי, אבל סגי בהאי שנוי זוטא. **גמרא** כל הקדרות – כל מיני תבשיל צריכות מלח, הלכך מאתמול הוה ידע דאיכבעי ליה לדוכה. **ואין כל הקדרות צריכות תבלין** – ואדם אינו יודע מה יעלה בלבו לאכול מחר. **מפיגין טעמן** – ממירין טעמן אם ידוכן מאתמול. "ריחו לא נמר" (ירמיהו מח) מתרגמינן: לא פג. **דידע מאתמול מאי קדרה בעי בשולי** – ללישנא קמא בעי שנוי, ללישנא בתרא לא בעי שנוי. **או נמי** – תבלין של מוריקא איכא בינייהו. שיש קדרה שמתבלין אותה בכרכום, ואינו מפיג טעמו אם נדוך מבעוד יום, והוא לא היה יודע מה יבשל מחר. ללישנא בתרא בעי שנוי, ללישנא קמא לא בעי שנוי. **עמהם** – מלח ותבלין כאחד. **לא נחלקו אלא לדוכה בפני עצמה** – כדרכה כשאר תבלין. **בפך ובעץ הפרור** – על ידי שנוי, ולא בדרכה. ולצלי, דהיינו דבר מועט. **בכל דבר סלקא דעתך** – ואפילו בדבר שאין ניטל בשבת. **לכל דבר** – ואפילו לקדרה, ועל כרחך בדרכה אמרי, ככל דרך שיטת התלמוד, דעל מה נחלקו דומיא דלא נחלקו קאמר, לא נחלקו על התבלין ומלח כאחד שנדוכין כדרכן, על מה נחלקו – לדוך בדרכה, על מלח בפני עצמה. שבית שמאי אומרים בפך בשנוי, ועוד מחמיר: לצלי ולא לקדרה. ובית הלל אומרים: לכל דבר נדוכים בדרכה, ולא הוצרך לפרש, שכבר פירש. **כי דייכת** – מלח. **אצלי אצלויי ודוך** – הטה המדוכה על צדה. דסבר כשמואל, דאמר: נדוכית כדרכה במדוך של אבן, ומיהו שנוי זוטא בעי לשנויי. **קל בוכנא** – במדוכת מלח. **האי לאו מנויה דביתאי הוא** – יודע אני שאין זה בתוך ביתי, שאסרתי עליהם לדוך במדוך של אבן בלא שנוי. **דהוה צליל קליה** – ואילו מכה בהשמטה באלבסון לא היה קולו צלול. **ודילמא תבלין הוו** – שאינן צריכין שנוי. **נבוחי מנבח** – כשהן משברין הגרעינים נשמע קולו במדוכה כמנבחים, קרוישנ"ט. **אין עושין טיסני** – ביום טוב, שטורח גדול הוא, שכותש החטין עד שנחלקים אחד לארבעה, כדאמרינן במועד קטן (יג,ב). **תרתי** – שני דברים יש כאן, לא זה דומה לזה. קתני: אין עושין טיסני, הא חלקא ודייסא – שפיר דמי, דאין טרחן מרובה. והדר תני: אין כותשין כלל. **וליימא אין כותשין** – ואנא ידענא דתו לא מתעביד טיסנא: סתם מכתשת היינו גדולה. **אבל קטנה אימא שפיר דמי** – אפילו טיסני. **קא משמע לן** – אין עושין טיסני כלל, לפי שאין כותשין שום כתישה במכתשת. והך מכתשת, על כרחיך לא שנא גדולה ולא שנא קטנה, מדתני רישא אין עושין טיסני כלל. **אבל כותשה בקטנה** – דהוי כלאחר יד, דאינה אלא לתבלין. **כי תניא נמי מתניתא** – דלעיל – מכתשת גדולה תניא. ולא תימא מה טעם קאמר, אלא תרתי קתני, והכי קאמר: אין עושין טיסני כלל, אפילו בקטנה, ואין כותשין שאר כתישות במכתשת כגון דייסא, וסתם מכתשת בגדולה קא מיירי.

רבא

תוספות

בית הלל אומרים תבלין נידוכין במדוך של אבן – ותימה: דמשמע הכא דתבלין מותר לדוך בלא שנוי, ובמסכת שבת (קמא,א ושם) קאמר: פלפלין בקתא דסכינא, חדא חדא – שרי, תרי תרי – אסיר. וכי תימא דיש חילוק בין פלפלין לתבלין – זה אינו, דבהדיא קאמר בתוספתא עלה דהכא: פלפלין הרי הוא כתבלין! ויש לומר: דהתם מיירי בשבת. ותדע דשמעתא דהתם מיירי בשבת, דאם רוצה לומר ביום טוב – היה לו לפרש, כדפירש רבינו חננאל. והכא מיירי ביום טוב, ואם כן שרי בדרכו ואפילו במדוך של אבן. אבל מלח של ים צריך שינוי, לדוך אותו גרעין גרעין. אבל שלינייזנ"י – אין צריך שנוי, הואיל והוא עשוי בידי אדם.

איכא בינייהו דידע כו' בעי לבשולי – דללישנא קמא בעי שנוי, וללישנא בתרא לא בעי שנוי, אי נמי, בהאי שאינו מפיג טעמו, ולא ידע דללישנא בתרא צריך שנוי, וללישנא קמא לא צריך שנוי. ופסק רבינו יצחק שיש לאסור בכל ענין, דאזלינן לחומרא. אף על גב דבשל סופרים הלך אחר המיקל, הואיל ולכל אחד ואחד יש קולא וחומרא מכל צד – עבדינן לחומרא. ומיהו, שומין מותר לתקנם ביום טוב בלא שנוי, מפני שמתקלקלין ביותר אם יעשה אותן מערב יום טוב. ועוד: דאמרינן דרוח רעה שורה עליהן כשנטחנין בלילה. ומיהו, מהאי פיסקא לא נפיק לן מידי, דהא קיימא לן כשמואל בסמוך דכל הנדוכין נדוכין בדרכן, וכדתניא דמייתי, בר ממלח שצריך אצלויי, דרך שנוי מעט. וכן פסק רב אלפס דהואיל ואזלי וגררי אמוראי אליבא דהאי ברייתא, אף על גב דבמתניתין פליגא עלה – קיימא לן כברייתא, וכן פסק רב יהודאי גאון בהלכות פסוקות וכן יש מנהג הלכה למעשה, דהך מלתא תליא באשלי רבריב. ומכל מקום אסור לטחון פלפלין ברחים שלהם, משום דמחזי כעובדא דחול כשטוחנין ברחים שקורין **מוליני"ט בלע"ז, כדאיתא בפרק בתרא (כג,א). אבל במדוך של אבן – מותר לדוכן בלא שנוי. ואף לפירוש התוספות דאזלינן לחומרא, מכל מקום – שמא דפלפלין מותרין היכא דלא ידע מאי קדרה בעי לבשולי, לפי שהן מפיגין טעמן, ופלפלין נמי מפיג טעמן, מדלא קאמר איכא בינייהו פלפלין, אבל לפי מה שפירש בשם הגדולים דקיימא לן דכל הנדוכין נדוכין בדרכן – יש להתיר אפילו כי ידע מאי קדרה בעי לבשולי, ואפילו לא מפיג טעמו. והמחמיר לדוכן מערב יום טוב הרבה ביחד – יתברך באלהים ובשם המיוחד.

בכל דבר סלקא דעתך – פירוש: ואפילו בדבר שאין ניטל בשבת, כגון סיבי זיירי ומזורי, דמודי בהו רבי שמעון, אלא אימא: לכל דבר, ואפילו לקדרה. ואם תאמר: ואכתי מאי מייתי? דילמא לעולם בעי שנוי? ויש לומר: כדפירש הקונטרס דשיטת התלמוד כך היא, דדומיא דלא נחלקו קאמר דנחלקו. וכי היכי דלא נחלקו על התבלין ומלח עמהן שנדוכין בדרכן ביחד, בלא שנוי – דומיא דהכי נחלקו בית שמאי ובית הלל על מלח בפני עצמה, לדוכה בדרכה בלא שנוי.

תרתי כלומר למה לי למימר תרתי דסתרי אהדדי: אין עושין טיסני – הא חלקא ודייסא שפיר דמי, דאין טרחא מרובה. והדר תני אין כותשין כלל, כדפירש הקונטרס.

כי תניא נמי במתניתא במכתשת גדולה תניא – פירוש: והשתא נימא דתרתי קאמר, והכי קאמר: אין עושין טיסני כלל – אפילו במכתשת קטנה, ואין כותשין שאר דברים – בגדולה, אבל בקטנה כותשין הכל חוץ מטיסני, משום דהאי דליכא רק לתבלין הוי כתישה כלאחר יד.

רבא

סוד קיומנו כעם הוא "הן עם לבדד ישכון".

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

ביצה. פרק ראשון – ביצה דף יד עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

רבא אמר – לעולם מה טעם קאמר, ושום כתישה לא שריא, ואפילו בקטנה. ומיירי להו לבני ארץ ישראל, שיש להם עבדים שמולזלים בדבר. כך פירש הקונטרס.

הבורר קטניות ביום טוב בית שמאי אומרים בורר אוכל ואוכל – ולאו הייגו ברירה וכו׳ ותימה: דבמסכת שבת (קלח,א) קאמר: מה דרכו של בורר – נוטל האוכל ומניח הפסולת. והכא משמע שאין ברירה בכך, דקרי ליה שנוי! ויש לומר: דהתם הכי פירושו: נוטל האוכל עצמו ומניח הפסולת – פירוש: יורוק אותו, ומכל מקום פסולת מתוך האוכל הוי ברירה. אי נמי: התם שהפסולת מרובה על האוכל, ואז ודאי הוי אוכל מתוך הפסולת דרך ברירה, אבל הכא מיירי שהאוכל מרובה על הפסולת, דאז הוי פסולת מתוך האוכל דרך ברירה. ובגמרא דפריך דפסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי, פירושו: אפילו בטלטול יהא אסור. היה יכול להקשות דזהו דרך בורר, אלא דעדיפא מניה פריך, דאפילו טלטול יהא אסור, דבטל מעוטא לגבי רובא והוי ככוליה פסולת.

מפני מה אמרו וילון טמא מפני שהשמש מתחמם כנגדו – ואם תאמר: והא בפרכת המשכן אמר בפרק "גיד הנשה" (חולין צ,ב ושם) דמקבל טומאה, (וקאמר) ושלש מאות כהנים וכו׳. ואף על גב דהאי טעמא לא שייך בהו! ויש לומר: דשאני פרכת, דהואיל דמיכף כייפי עלויה דארון הוי הוא אהל, ומטמא במת. ומכל מקום קשה: דהיאך מטמאה בולד הטומאה, דאמר במסכת שקלים (יב,ב): פרכת שנטמאה בולד הטומאה, ומיירי במשקה דזב וזבה, דאי לאו הכי – לא מטמו כלי! ויש לומר: כיון שנעשה אהל – יש להם תורת כלי, ומטמאים אף בולד הטומאה, ועוד אומר הרב רבנו שמואל מאייבר"א: כשהיו נושאים הפרכת ממקום למקום – נותן הכלים לתוכה, אם כן יש תורת כלי עליהם. ובהלכות גדולות גרס: וילון אסור. ויש לפרש: אסור לעשותו מכלאים, מפני שהשמש מתחמם כנגדו. ולי נראה, דלא אשכחנא בשום מקום לא בברייתא ולא במשנה דיהא אסור וילון מכלאים. בשלמא טומאה – אשכחנא, כדתנן: סדין שהיה טמא מדרס ועשאו וילון – טהור מן המדרס אבל טמא מגע. (כלים פרק כז משנה ט).

אלא בקשין

רש"י

רבא אמר – לעולם מה טעם קאמר, ובקטנה נמי קאי, וקאמר: אין כותשין כלל, ודרמינן עלה אבל כותשין כו׳. **הא** לן – דלית לן עבדי דמזלזלי. **הא** להו – דאית להו עבדי דמזלזלי, ועושין בגדולה, ואומרים בקטנה עשינו. **קליף צהריה** – צוהר מראיתו היה קלוף ולבן. **משנה** מדיח – במים. ושולה – מפרש בגמרא: שולה הפסולת שצף למעלה, כמו "משישלה בחביות" (עבודה זרה נו,א), דהיינו נמי שנטול חרצנים הצפים על פי החביות. **גמרא** במה דברים אמורים – דשרו בית הלל ליטול פסולת ממש ולהשליך. **מי איכא מאן דשרי** – ואפילו לטלטלו, והא בטילי ליה מיעוטא לגבי רובא, והוה ליה ככוליה פסולת ולא חזי. **דנפיש בטרחא** – שישנו דק, והכי קאמר: במה דברים אמורים – בזמן שטורח האוכל מרובה על של פסולת, הוא דקא אמרי בית הלל נוטל פסולת, דמעוטי בטרחא עדיף. אבל אם טורח הפסולת מרובה על של האוכל – דברי הכל כו׳. **ומציפין עליו מים** – ונותנים בו מים עד שצפים על האוכל. **איפכא** – אוכל למעלה ופסולת למטה. **עפרא** – למטה מן האוכל. גילי – קש, למעלה מן האוכל. **משנה** אין משלחין – דורון איש לרעהו. **אלא מנות** – דבר המוכן, ואינו עשוי להניחו למחר, כגון חתיכות בשר חתוכות לפני האורחים, וכן דגים. **אבל לא את התבואה** – שאינה ראויה היום, שאין טוחנים ביום טוב, שהיה לו לטחון מאתמול ולא תפיג טעמה. **ורבי שמעון מתיר בתבואה** – שמא יבשלם בקדרה ויכתשם במכתשת קטנה. **גמרא** שלא יעשנו בשורה – לא ישלח הדורון על ידי אנשים הרבה, דאושא מלתא, ונראים כמוליכים למכור בשוק. **תלתא גברי** – שלוחים עם תלתא מיני. **מאי** – מי אזלינן בתר כל מין ומין ושרי, כי היכא דיכול לשלוח איש אחד עם כל מין זה בלא זה השתא נמי שרי, או דלמא השתא מיהא אוושא מלתא. **לוריות** – מאכל חטין. **רסיסין** – מאכל העשוי מן העדשים. **משנה** משלחין כלים – בגדים. והן לצורך המועד – ובגמרא מפרש למאי חזו. **אבל לא סנדל** – של עץ מצופה עור ומסמרות קבועין בו, שגזרו חכמים עליו שלא לנעלו בשבת וביום טוב, משום מעשה שהיה, שנהרגו הרוגים בשבת על ידיו, במסכת שבת (ס,א). **ולא מנעל שאינו תפור** – דלא חזי למידי. **אף לא מנעל לבן** – שלא היה דרכו לנעלו. **שצריך אומן** – להשחירו. **שנאותין** – מתקשטין. **גמרא** למימך – לכפול. **שמא תברך לו נימא** – ויש נימים גדולין וגסים, כגון של דלופקרין שקורין קו"ט, ומחממת במקומה, ועובר משום "לא תלבש שעטנז". אי נמי נימא בעלמא, כיון דעיקר הבגד מהנהו ומחממו מלמטה – הויא לה הא לבישה דאית בה הנאה. **דמפסיק מידי** – שנותן בגד אחר ביניהם. **אסור לישן עליהם** – מדרבנן. **בוילון** – שראוי לפרסו כנגד הפתח. **מפני מה אמרו וילון טמא** – מקבל טומאה, ולא עשאוהו כאחת ממחיצות הבית שאינן מקבלות טומאה. **מפני שהשמש מתחמם כנגדו** – מתעטף בשוליו, לפיכך יש תורת כלי עליו, וכיון דמתחממים כנגדו – אסור לעשותו כלאים.

בקשין

רָבָא אָמַר: לָא קַשְׁיָא; הָא לָן, וְהָא לְהוּ. רַב פַּפִּי אִקְּלַע לְבֵי מָר שְׁמוּאֵל, אֲיָיתִי לֵיהּ דַּיְיסָא וְלָא אֲכַל. וְדִלְמָא בְּמַכְתֵּשֶׁת קְטַנָּה עֲבַדּוּהּ? דְּחַזֵּייהּ דַּהֲוָה דַּיְיק טְפֵי. וְדִלְמָא מֵאֶתְמוֹל עֲבַדּוּהּ? דְּחַזֵּייהּ דַּהֲוָה קְלִיף צְהֲרֵיהּ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: שָׁאנֵי בֵּי מָר שְׁמוּאֵל, דְּאִיכָּא פְּרִיצוּתָא דְּעַבְדֵי. **משנה** הַבּוֹרֵר קִטְנִיּוֹת בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בּוֹרֵר אוֹכֶל וְאוֹכֵל, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: בּוֹרֵר כְּדַרְכּוֹ, בְּחֵיקוֹ בְּקָנוֹן וּבְתַמְחוּי, אֲבָל לֹא בְּטַבְלָא וְלֹא בְּנָפָה וְלֹא בִּכְבָרָה. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אַף מֵדִיחַ וְשׁוֹלֶה. **גמרא** תַּנְיָא, אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - כְּשֶׁהָאוֹכֶל מְרוּבֶּה עַל הַפְּסוֹלֶת, אֲבָל פְּסוֹלֶת מְרוּבָּה עַל הָאוֹכֶל - דְּבְרֵי הַכֹּל נוֹטֵל אֶת הָאוֹכֶל וּמַנִּיחַ אֶת הַפְּסוֹלֶת. פְּסוֹלֶת מְרוּבָּה עַל הָאוֹכֶל מִי אִיכָּא מַאן דְּשָׁרֵי? לָא צְרִיכָא, דְּנָפִישׁ בְּטִרְחָא וְזוּטָר בְּשִׁיעוּרָא. "רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אַף מֵדִיחַ וְשׁוֹלֶה". תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרִבִּי צָדוֹק: כָּךְ הָיָה מִנְהָגָן שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל: שֶׁהָיוּ מְבִיאִין דְּלִי מָלֵא עֲדָשִׁים וּמְצִיפִּין עָלָיו מַיִם, וְנִמְצָא אוֹכֶל לְמַטָּה וּפְסוֹלֶת לְמַעְלָה. וְהָתַנְיָא אִיפְּכָא! לָא קַשְׁיָא; הָא בְּעַפְרָא, הָא בְּגִילֵי. **משנה** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מְשַׁלְּחִין בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא מָנוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְשַׁלְּחִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, בֵּין חַיִּין בֵּין שְׁחוּטִין. מְשַׁלְּחִין יֵינוֹת שְׁמָנִים, וּסְלָתוֹת, וְקִטְנִיּוֹת, אֲבָל לֹא תְבוּאָה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בִּתְבוּאָה. **גמרא** תָּנֵי רַב יְחִיאֵל: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנּוּ בְּשׁוּרָה. תָּנָא: אֵין שׁוּרָה פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם. בָּעֵי רַב אַשִׁי: תְּלָתָא גַּבְרֵי וּתְלָתָא מִינֵי מַאי? תִּיקּוּ. "רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בִּתְבוּאָה". תַּנְיָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בִּתְבוּאָה, כְּגוֹן חִטִּין - לַעֲשׂוֹת מֵהֶן לוּרִיּוֹת, שְׂעוֹרִים - לִיתֵּן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ, עֲדָשִׁים - לַעֲשׂוֹת מֵהֶן רְסִיסִין. **משנה** מְשַׁלְּחִין כֵּלִים, בֵּין תְּפוּרִין בֵּין שֶׁאֵינָן תְּפוּרִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כִּלְאַיִם, וְהֵן לְצוֹרֶךְ הַמּוֹעֵד. אֲבָל לֹא סַנְדָּל הַמְסוּמָּר, וְלֹא מִנְעָל שֶׁאֵינוֹ תָּפוּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף לֹא מִנְעָל לָבָן, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ אוּמָּן. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁנָּאוֹתִין בּוֹ בְּיוֹם טוֹב - מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ. **גמרא** בִּשְׁלָמָא תְּפוּרִין - חָזוּ לְמַלְבּוּשׁ; שֶׁאֵין תְּפוּרִין נַמִּי - חָזוּ לְכַסּוּיֵי, אֶלָּא כִּלְאַיִם לְמַאי חָזוּ? וְכִי תֵּימָא: חָזוּ לְמִימַךְ תּוּתֵיהּ, וְהָתַנְיָא: "לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ" - אֲבָל אַתָּה יָכוֹל לְהַצִּיעוֹ תַּחְתֶּיךָ. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים: אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁמָּא תִּכְרֹךְ לוֹ נִימָא עַל בְּשָׂרוֹ. וְכִי תֵּימָא: דְּמַפְסִיק מִידֵּי בֵּינֵי בֵּינֵי, וְהָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל אָמַר רַבִּי מְשׁוּם קְהִלָּא קַדִּישָׁא דִּבְרוּשָׁלַיִם: אֲפִילּוּ עֲשָׂר מַצָּעוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וְכִלְאַיִם תַּחְתֶּיהָן - אָסוּר לִישֹׁן עֲלֵיהֶם, מְשׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ". אֶלָּא בְּוִילּוֹן. וְהָאָמַר עוּלָּא: מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ וִילּוֹן טָמֵא - מִפְּנֵי שֶׁהַשַּׁמָּשׁ מִתְחַמֵּם כְּנֶגְדּוֹ!

אלא

רבא מתרץ באופן אחר: **רָבָא אָמַר**, מה ששנינו בברייתא ׳אין עושין טיסני ואין כותשין במכתשת׳, דין אחד הוא, והסיפא היא נתינת טעם לרישא כדברי הגמרא לעיל, ובאה הרישא להשמיענו שאין כותשים אפילו במכתשת קטנה. ואף ששנינו בברייתא אחרת שכותשים במכתשת קטנה, **לֹא קַשְׁיָא**, משום **דְּהָא** – ברייתא זו שכותשים בקטנה, נאמרה **לָן** – לנו בני בבל, שאין לנו עבדים המזלזלים באיסור מלאכה ביום טוב, ואין לחשוש שיכתשו במכתשת גדולה ויאמרו שכתשו בקטנה. **וְהָא** – ברייתא הקודמת שאין כותשים אף בקטנה, נאמרה **לְהוּ** – לבני ארץ ישראל שיש להם עבדים המזלזלים באיסור, ואם נתיר להם לכתוש במכתשת קטנה, יכתשו בגדולה ויאמרו שכתשו בקטנה.

רַב פַּפִּי אִקְּלַע – הזדמן **לְבֵית מַר שְׁמוּאֵל, אַיְיתֵי לֵיהּ דַּיְיסָא** ביום טוב **וְלֹא אָכַל**, כיון שנכתשה במכתשת גדולה באיסור, ואסור לאכלה ביום טוב. שואלת הגמרא: מנין ידע רב פפי שנעשתה במכתשת גדולה, **וְדִלְמָא בְּמִכְתֶּשֶׁת קְטַנָּה עָבְדוּהָ** בהיתר. משיבה הגמרא: **דְּחַוְיֵיהּ דַּהֲוָה דְּיֵיק טָפֵי** – ראה שהחיטים כתושים הדק היטב, כדרך מכתשת גדולה. שואלת הגמרא: מנין ידע רב פפי שנעשית ביום טוב, **וְדִלְמָא מֵאֶתְמוֹל עָבְדוּהָ**. משיבה הגמרא: **דְּחַוְיֵיהּ דַּהֲוָה קָלִיף צַהֲרֵיהּ** – ראה שמראה החיטים במקום השבירה היה בהיר ולבן, ואם היתה עשויה מאתמול, היתה כהה יותר. עוד מיישבת הגמרא: **וְאִי בְּעֵית אֵימָא, שַׁאנִי בֵּי מַר שְׁמוּאֵל, דְּאִיכָּא פְּרִיצוּתָא דְּעַבְדֵי** – שמצויים בו עבדים שהיו פרוצים ומזלזלים בעבירה, ועל כן חשש שעשו את הדייסא באיסור:.

משנה

מלאכת בורר לא הותרה בשבת אלא בשלשה תנאים: א. שיברור ביד ולא בכלי. ב. שיברור כדי לאכול מיד ולא להניח. ג. שיברור אוכל מתוך פסולת, לפי שאין דרך ברירה בכך. ובמשנתינו נחלקו בית שמאי ובית הלל בענין ברירה ביום טוב, האם דינה כשבת או לא: **הַבּוֹרֵר קִטְנִיּוֹת בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בּוֹרֵר אוֹכֵל** מתוך הפסולת **וְאוֹכֵל** מיד, אבל לא יברור פסולת מתוך האוכל. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בּוֹרֵר כְּדַרְכּוֹ** אף פסולת מתוך אוכל. וכן פורס את טליתו **בְּחֵיקוֹ** ובורר עליה. וכן בורר **בְּקָנוֹן** – כלי שפיו צר למטה, **וּבְתַמְחוּי** – קערה, **אֲבָל לֹא** יברור **בְּטַבְלָא** – דף רחב של עץ, **וְלֹא בְּנָפָה, וְלֹא בְּכִבְרָה**. משום שדרך לברור בכלים אלו הרבה בפעם אחת, ונראה כבורר לצורך מחר. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, מותר לברור את הקטניות **אַף** על ידי **שַׁמְרִיחַ** – שורה אותן במים, **וְשׁוֹלֶה** את הפסולת שצפה על פני המים. ולא אסרו לעשות כן אף שנראה כמעשה חול:

גמרא

מבואר במשנה שבית הלל מתירים לברור פסולת מתוך אוכל. מביאה הגמרא ברייתא המבארת את שיטת בית הלל: **תַּנְיָא, אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים**, שהתירו בית הלל להוציא פסולת מתוך האוכל, **כְּשֶׁהָאוֹכֵל מְרוּבֶּה עַל הַפְּסוֹלֶת**, שבאופן זה יש פחות טירחה ליטול את הפסולת המועטת מליטול את האוכל המרובה, **אֲבָל** במקום שה**פְּסוֹלֶת מְרוּבָּה עַל הָאוֹכֶל, לְדִבְרֵי הַכֹּל** הרי הוא **נוֹטֵל אֶת הָאוֹכֶל, וּמַנִּיחַ אֶת הַפְּסוֹלֶת**. מקשה הגמרא: וכי במקום ש**הַפְּסוֹלֶת מְרוּבָּה עַל הָאוֹכֶל מִי אִיכָּא מַאן דְּשָׁרֵי** – יש מי שמתיר כלל לברור תערובת זו, הלא כל התערובת אסורה אף בטלטול, כיון שגם האוכל שבה בטל ברוב הפסולת ונאסר משום מוקצה כדין הפסולת שאינה ראויה לכלום. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – אין כוונת הברייתא שהפסולת מרובה, אלא **דְּנָפֵיץ בְּטַרְחָא וְזוּטַר בְּשִׁיעוּרָא** – טירחת הוצאת הפסולת המועטת גדולה יותר מהוצאת האוכל, וכגון שהפסולת הם אבנים קטנות והאוכל הוא גס, וכך מתפרשת הברייתא, במה דברים אמורים שבורר פסולת מתוך אוכל אם הוא רוצה בכך, במקום שטירחת הוצאת האוכל מרובה מטירחת הוצאת הפסולת, ועדיף למעט בטירחה ככל האפשר, אבל במקום שטירחת ברירת הפסולת מרובה מהאוכל צריך לברור את האוכל מהפסולת ולא להיפך, על אף שהפסולת מועטת בכמותה משום שיש למעט בטורח הברירה ככל האפשר:

* * *

שנינו במשנה: **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אַף מֵדִיחַ וְשׁוֹלֶה: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק, כָּךְ הָיָה מִנְהָגָן שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁהָיוּ מְבִיאִין** ביום טוב **דְּלִי מָלֵא עֲדָשִׁים, וּמְציפִין עָלָיו מַיִם** – ממלאים אותו מים **וְעל ידי כך נִמְצָא שהאוֹכֶל** נשאר **לְמַטָּה, וּפְסוֹלֶת** צפה **לְמַעְלָה**. מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** בברייתא אחרת **אִיפְּכָא**, שעל ידי השריה במים האוכל צף והפסולת שוקעת. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** ששנו שהפסולת למטה הוא **בְּפְסוֹלֶת** של **עַפְרָא**, שהוא כבד מן העדשים ושוקע תחתיהם. **וְהָא** ששנו שהפסולת צפה למעלה הוא **בְּגִילֵי** – בפסולת של קש שהיא קלה מן העדשים וצפה למעלה:

משנה

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין מְשַׁלְּחִין דורון **בְּיוֹם טוֹב** איש לרעהו **אֶלָּא מָנוֹת** המוכנות לאכילה כמות שהן ואין עשויים להניחן עד למחר, כגון חתיכות בשר או דגים המוכנות לאורחים. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְשַׁלְּחִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, בֵּין חַיִּין בֵּין שְׁחוּטִין**, אף על פי שעדיין צריך לתקנם לאכילה. וכן **מְשַׁלְּחִין** דורון של **יֵינוֹת שְׁמָנִים, וְסָלְתּוֹת, וְקִטְנִיּוֹת**, מאחר שראויים לאכילה ושתיה כמות שהם. **אֲבָל לֹא** משלחין **תְּבוּאָה**, כיון שאי אפשר לאוכלה בלא טחינה, ואין טוחנים ביום טוב דבר שיכל לטחון מאתמול בלא שיפוג הטעם. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בִּתְבוּאָה**, כיון שראוי לבשלה בקדרה ולכותשה במכתשת קטנה. אבל תנא קמא סובר שלא שכיח שתיאכל כך התבואה, ונראה כשולח לצורך מחר:

* * *

גמרא

תָּנֵי רַב יְחִיאֵל, אמנם בית הלל התירו לשלוח אף דברים שאינם מוכנים לאכילה, אך **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂנוּ בְּשׁוּרָה** – שלא ישלחנו על ידי אנשים הרבה, משום שזה גורם לקול מרובה, ונראה כמוליכים למכור בשוק. מבארת הגמרא: **תָּנָא, אֵין שׁוּרָה פְּחוּתָה מְשֻׁלֶּשֶׁת בְּנֵי אָדָם**, אבל שני שלוחים אינם נחשבים לשורה, ומותר לשלוח את הדורון על ידם. מבררת הגמרא: **בָּעֵי רַב אַשִׁי**, שליחת דורון על ידי **תִּלְתָּא גַּבְרֵי, וּתְלָתָא מִינֵי** אוכלין, דהיינו ביד כל אחד שולח מין אחר, **מַאי** דינו, האם כיון שאין זה אותו מין, מותר, כשם שמותר לשלוח כל אחד בפני עצמו כשמין אחד בידו, או שמא מאחר ושולח את כולם יחד יש בזה קול מרובה, ואסור. מסיימת הגמרא, **תֵּיקוּ**:

* * *

שנינו במשנה: **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בִּתְבוּאָה: תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בִּתְבוּאָה** לשולחה ביום טוב, לפי שאף היא ראויה לאכילה בלא טחינה, **כְּגוֹן חִטִּין**, שראוי **לַעֲשׂוֹת מֶהֶן לוּדִיּוֹת** – מאכל של חיטים. וכן **שְׂעוֹרִים**, ראויות **לִיתֵּן** אותן **לִפְנֵי בְּהֵמְתּוֹ. וַעֲדָשִׁים**, ראויות **לַעֲשׂוֹת מֶהֶן רְסִיסִין** – מאכל העשוי מעדשים:

משנה

מְשַׁלְּחִין ביום טוב איש לרעהו **כֵּלִים** – בגדים, **בֵּין תְּפוּרִין בֵּין שֶׁאֵינָן תְּפוּרִין, וְאַף עַל פִּי** שאסורים בלבישה משום **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כֵּלָאַיִם**, מותר לשולחם, ובלבד שהֵן **לְצוֹרֶךְ הַמּוֹעֵד**. ויבואר בגמרא איזה צורך יש בהם. **אֲבָל לֹא** משלחים ביום טוב **סַנְדָּל הַמְסוּמָּר** – סנדל עץ המצופה בעור שמסמרים קבועים בו, משום שגזרו חכמים שלא לנעלו בשבת וביום טוב. **וְכֵן לֹא** משלחים **מִנְעָל שֶׁאֵינוֹ תָּפוּר**, לפי שאינו ראוי לכלום. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף לֹא** משלחים **מִנְעָל לְבָן** שעדיין לא נצבע, ואין דרך לנעלו, **מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ אוּמָּן** כדי להשחירו, ואי אפשר לנעלו ביום טוב. **זֶה הַכְּלָל, כָּל דבר שֶׁנֵּאוֹתִין בּוֹ בְּיוֹם טוֹב** – שמתקשטים ונהנים בו כמות שהוא, ואינו צריך תיקון נוסף, **מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ**, אך דבר שאין משתמשים בו כמות שהוא בלא תיקון, אסור לשלחו וליתנו במתנה לחבירו ביום טוב:

המשך בעמוד צט

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** מה שהתירו במשנתינו לשלוח ביום טוב היינו בְּבגדי כלאים קָשִׁין שאינם מחממים, ומותר לשבת עליהם. ומוכיחה הגמרא שאין בהם משום איסור כלאים, **כִּי הָא דְּאָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּאִי נַמְטָא נַמְדָא דְּנַרְשׁ שַׁרְיָא** – בגד של לבד העשוי מצמר מכווץ וקשה, כעין שמצוי במקום הקרוי 'נרש', מותר להציעו תחתיו, אף על פי שיש בו כלאים, משום שמפני קשיותו אין בו הנאת חימום.

אָמַר רַב פַּפָּא, עַרְדְּלַיִן – פיסות פשתן ששמים תחת כף הרגל בתוך המנעל, ותולים עליהם עור תיישים מעובד בתחתיתם, וכנגד עקב הרגל הם עשויים מצמר, אף על פי שיש בהם צמר ופשתים, **אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם** איסור **כִּלְאַיִם**, כיון שהם קשים ואין בהם הנאת חימום. **אָמַר רָבָא, הָנֵי צְרָרֵי דִּפְשִׁיטֵי** – אותם בגדי כלאים שצרורים בהם מעות **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם** איסור **כִּלְאַיִם**, ומותר ליתנם בתוך חיקו, משום שהמעות מקשים את הבגד ושוב אינו מחמם את הגוף, וכל שאין בו הנאת חימום מותר כאמור. אך בגדי כלאים דְּצרורים בהם **בִּזְרֵנֵי** – זרעים, **יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם כִּלְאַיִם**, משום שאין הזרעים מקשים את הבגד, ויש בו הנאת חימום. **רַב אַשִׁי אָמַר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** – בין צררי דפשיטי ובין צררי דבזרני, **אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם** איסור **כִּלְאַיִם, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ:**

* * *

שנינו במשנה: **אֲבָל לֹא סַנְדָּל הַמְסוּמָּר:** מבארת הגמרא: **סַנְדָּל הַמְסוּמָּר מַאי טַעְמָא לֹא** משלחים ביום טוב. לפי שגזרו שלא יצא בו אדם בשבת וביום טוב, **מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה** המובא במסכת שבת (ס.), שבשעת הגזירה נחבאו במערה, וקבעו שהנכנס למערה לא יצא, שמא לא ידע שיש אויבים בחוץ ויצא, ויראו האויבים מהיכן יצא ויתפשום, ואחד הנכנסים נעל הפוך סנדל המסומר שיש לו שתי פיות ושאפשר לנעלו משני צדדיו, והיה נדמה לנחבאים על פי עקבות הסנדל שאותו אדם יצא מן המערה, ומתוך הבהלה שהתגלו על ידי האויבים מיהרו לברוח ודחקו זה בזה, ומאחר שהיו לבושים בסנדלים מסומרים שעבים כפרסות הסוסים, הרגו זה את זה בסנדליהם יותר ממה שהרגו בהם האויבים. ומשום שמעשה זה היה בשבת גזרו כעין המאורע שלא ינעל אדם סנדל המסומר כלל בשבת וביום טוב. ומאחר שאסור לנעלו אסור אף לשלחו ביום טוב.

אָמַר אַבָּיֵי, סַנְדָּל הַמְסוּמָּר אָסוּר לְנַעֲלוֹ בשבת ויום טוב, אך מאחר שיש בו תורת כלי אינו אסור משום מוקצה **וּמוּתָּר לְטַלְטְלוֹ.** ומבאר אביי את דינו, **אָסוּר לְנַעֲלוֹ, מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה,** כמבואר לעיל, **וּמִנַּיִן שֶׁמּוּתָּר לְטַלְטְלוֹ, מִדְּקָתָנֵי** במשנתינו שאֵין מְשַׁלְּחִין אותו ביום טוב, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ,** למה הוצרכה המשנה לומר 'אין משלחין', הלא **הַשְׁתָּא לְטַלְטוּלֵי אָסוּר,** וכי אין מְשַׁלְּחִין **מִבַּעְיָא** – צריך להשמיענו:

* * *

שנינו במשנה: **וְלֹא מִנְעָל שֶׁאֵינוֹ תָּפוּר:** שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שאין משלחים אותו ביום טוב, שהרי אינו ראוי לכלום. מיישבת הגמרא: **לֹא נִצְרְכָא** דין זה אלא להשמיענו **דְּאַף עַל גַּב דְּנָקִיט בְּסִיכֵּי** – שהמנעל מחובר ביתדות קטנות של עץ וראוי קצת ללבישה, אין משלחים אותו, כיון שלא נגמרה תפירתו.

* * *

שנינו במשנה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף לֹא מִנְעָל לָבָן:** **תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר בְּמנעל שָׁחוֹר** לשלחו ביום טוב, משום שראוי לנעלו כמות שהוא, **וְאוֹסֵר בְּמנעל לָבָן** שאינו צבוע, **מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ** להשחירו **בִּכְיצַת חֲגִיר** – בבוץ של אדמת גיר, ועדיין אינו ראוי לשימוש. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר בְּמנעל שָׁחוֹר** לשלחו ביום טוב, **מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן צָרִיךְ לְצַחְצְחוֹ** – להחליק את קילופי העור. מבארת הגמרא: **וְלֹא פְּלִיגֵי** רבי יהודה ורבי יוסי, אלא **מַר כִּי אַתְרֵיהּ וּמַר כִּי אַתְרֵיהּ** – כל אחד פסק את דינו לפי המנעל הנהוג במקומו. שהרי בעור הבהמה מצידו הפנימי הדבוק בבשר יש קילופים ומריטות שצריך להחליקם, ואילו צידו החיצוני חלק ואינו צריך צחצוח. **בְּאַתְרֵיהּ דְּמַר כְּשֵׁרָא לְתֻחַת** – במקומו של רבי יהודה היה צד העור הדבוק בבשר עשוי לפנים המנעל, וצידו החיצוני של המנעל היה חלק, ובאופן זה אין המנעל צריך צחצוח, וראוי לשימוש כמות שהוא, ולכך התיר לשלחו ביום טוב, ואילו **בְּאַתְרֵיהּ דְּמַר כְּשֵׁרָא לְעֵיל** – במקומו של רבי יוסי היה צד העור הדבוק בבשר עשוי בצידו החיצוני של המנעל, ואין המנעל ראוי לשימוש בלא צחצוח, ולכך אסר לשלחו כמות שהוא ביום טוב:

* * *

שנינו במשנה: **זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁנֵּאוֹתִין בּוֹ בְּיוֹם טוֹב** משלחין אותו: מביאה הגמרא דין בענין זה: **רַב שֵׁשֶׁת שָׁרָא לְהוּ לְרַבָּנָן לְשַׁדּוּרֵי תְּפִלִּין בְּיוֹמָא טָבָא** – התיר לחכמים לשלוח איש לרעהו תפילין ביום טוב. מקשה אביי: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, וְהָא אֲנָן תְּנַן,** שרק **כָּל דבר שֶׁנֵּאוֹתִין בּוֹ בְּיוֹם טוֹב מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ,** אך דבר שאין משתמשין בו ביום טוב אסור לשלחו, וכיון שביום טוב אין מניחין תפילין איך הותר לשלחן ביום טוב. מתרצת הגמרא: אין כוונת משנתינו שמשלחין רק דבר שמשתמשים בו ביום טוב, אלא **הָכִי קָאָמַר, כָּל שֶׁנֵּאוֹתִין בּוֹ בְּחוֹל** כמות שהוא, **מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב.** וכך יש לקרוא את משנתינו, 'כל שנאותין בו, ביום טוב משלחין אותו'.

* * *

מביאה הגמרא דין אגב: **אָמַר אַבָּיֵי, תְּפִלִּין, הוֹאִיל וְאָתוּ לְיָדָן נִימָא בְּהוּ מִילְּתָא** – מאחר ובא לידינו דין תפילין, נחדש דבר הלכה נוסף בענין תפילין בשבת. **מִי שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ** בערב שבת, **וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְשָׁקְעָה עָלָיו חַמָּה** ונכנסה השבת, אף שאסור לו להוליכם בידו ארבע אמות ברשות הרבים, משום איסור הוצאה, הרי הוא משאירם על ראשו וזרועו, **וּמַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶם** שלא יראום האנשים, והולך **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ,** שכיון שאין זה דרך הוצאה אלא דרך מלבוש, והעברה כלאחר יד היא, התירוהו חכמים לטלטלן לביתו כדי שלא יתבוז התפילין. וכן אם **הָיָה יוֹשֵׁב** בערב שבת **בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ** הנמצא חוץ לעיר במקום שאינו משתמר **וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְקִדֵּשׁ עָלָיו הַיּוֹם,** ואינו יכול להשאיר בו את התפילין, **מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ.**

מקשה הגמרא: **מָתִיב רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, והלא שנינו, הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְקִדֵּשׁ עָלָיו הַיּוֹם, מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַבַּיִת הָרִאשׁוֹן הַסָּמוּךְ לַחוֹמָה** ומשאירם שם, ולא יוליכם עד ביתו. **וְאִם הָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְקִדֵּשׁ עָלָיו הַיּוֹם, מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַבַּיִת הַסָּמוּךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ.** הרי מבואר שלא התירו לו להוליכן לביתו. מתרצת הגמרא: **לֹא כַּשְׁיָא, הָא** ששנינו שמוליכן לבית הסמוך לחומה ולבית המדרש, הוא באופן **דְּהתפילין מִנְטְרָא** – נשמרות בבית זה. **וְהָא** דאמר אביי שמוליכן לביתו, הוא במקום **דְּהתפילין לֹא מִנְטְרָא** בבית הסמוך לחומה, ועל כן התירו לו להוליכן לביתו, כדי שלא יתבזו.

מקשה הגמרא: **אִי דְּלֹא מִנְטְרָא** התפילין אלא אם כן יוליכן עד ביתו, **מַאי אִירְיָא** – מדוע דווקא כשהיו התפילין **בְּרֹאשׁוֹ** קודם שקדש היום, התיר אביי להוליכן לביתו, והלא **אֲפִילּוּ מַהֲתָן בְּאַרְעָא נַמִּי** – אף אם מצאן על גבי קרקע אחר שקדש היום, מותר לו להניחם על ראשו ולהוליכן לביתו, **דְּהָא תְּנַן, הַמּוֹצֵא** כמה זוגות **תְּפִלִּין** בשדה בשבת, **מַכְנִיסָן זוּג זוּג** – מניח זוג אחד על זרועו וראשו כדרך הנחתן בחול, ומוליכן כך לביתו, ושוב חוזר ומניח זוג אחר ומכניסן לביתו, עד שמביא את כולן לביתו. הרי שמותר לו אף להניחם לכתחילה בשבת ולהכניסם לביתו. מתרצת הגמרא: **לֹא כַּשְׁיָא,** משום שאף אביי לא דיבר במקום שאינו שמור כלל, אלא **הָא** ששנינו שמוליכם עד הבית הסמוך לחומה או הסמוך לבית המדרש, הוא במקום **דְּהתפילין מִנְטְרָא** בבית זה בין **מַחֲמַת גַּנָּבֵי** ובין **מַחֲמַת כַּלְבֵי,** ועל כן לא התירו לו להמשיך להניחם עד ביתו, אלא יחלצם וישאירם שם. **וְהָא** דהתיר אביי להוליכם עד לביתו הוא במקום **דְּמִנְטְרָא** התפילין באותו בית **מַחֲמַת כַּלְבֵי, וְלֹא מִנְטְרָא מַחֲמַת גַּנָּבֵי,** וחידושו של אביי הוא, **מַהוּ דְּתֵימָא** כיון שרוֹב **לְסִטִּים** באותו מקום **יִשְׂרָאֵל נִינְהוּ, וְלֹא מְזַלְזְלִי בְּהוּ** בתפילין, לכך לא התירו לו להוליכן לביתו, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאף באופן זה אם היו מונחים על ראשו, התירו לו להוליכם לביתו, משום שצריך לשמרן שלא יגנבו ממנו. אבל אם לא היו מונחים עליו אלא מצאן בשדה, לא הותר להניחן ולהוליכן אלא אם כן המקום אינו משתמר אף מן הכלבים ויש חשש לביזוי התפילין.

הדרן עלך ביצה

רש"י

בקשין – בגדים קשין שאין מחממים – מותר לישב עליהן. **נמטא** – בגד שקורין פלטר"א בלע"ז. **גמדא** – קשה, כמו גמוד מסאני (פסחים קיא,א), דבר שהוא כורך נעשה קשה. **דגרש** – מקום. **שריא** – לישיבה, שאינו מחמם. **ערדילין** – ראיתי בתשובות הגאונים, שרגילין ללבשן תחת מנעליהן, (ותולים) עליהם עור של תישים מעובדין תחת קרקעיתן, ובנגד העקב של רגל יש עושין אותן של צמר, וקורין אותן נמטי. **אין בהם משום כלאים** – דקשין הן. **צררי דפשיטי אין בהן משום כלאים** – בגד כלאים שצרורין בו מעות – מותר לתתן בחיקו, שהמעות מקשין אותו ואינו מחממם. **דבזרני** – שצרור בהם זרעים. **יש בהם משום כלאים** – ואסור לתתן בתוך חיקו. **אסור לנעלו** – ביום טוב. **ומותר לטלטלו** – דכלי הוא. **מעשה שהיה** – במסכת שבת, פרק "במה אשה יוצאה" (ס,א). **בסיכי** – יתדות קטנות של עץ. ויש אומרים: תופר שתי תפירות באמצעו, ושתים בראשו, ושתים בעקבו. **ביצת הגיר** – גיר מין קרקע המשחיר ביצת כל דבר הנלוש ונעשה עב קרוי ביצת, מטונ"ש בלע"ז. **לצחצחו** – להחליקו. כדמפרש לקמיה, שבמקומו היו הופכים מקום בשר מבחוץ ומקום שער מבפנים, ודרך מקום בשר להיות בו מרטים וקליפות קליפות. **באתריה דרבי יהודה בשרא לתחת** – לפנים, הלכך אין צריך לצחצחו. **והאנן תנן כו'** – ותפילין אין נאותין בהן ביום טוב, דאמר בערובין (צו,א) יצאו שבתות וימים טובים שהן עצמן אות. **כל שנאותים בו בחול** – שהוא מתוקן כל צרכו. **משלחין אותו ביום טוב** – דאי ביום טוב דקתני מתניתין – לאו אנאותין דלקמיה קאי, אלא אמשלחין דבתריה, ולאתויי תפילין אתא, דאי נמי מנח להו ביום טוב – ליכא אסורא. ומיהו, סנדל המסומר – לא, דלא לימא: מדשרו רבנן לשלחו, שמע מינה מותר לנעלו. **היה בא בדרך** – בעל שם. **מניח ידו עליהם** – שלא יראום. וחכמים התירו לו להכניסם לעיר דרך מלבוש, דהיא העברה כלאחר יד, ומשום בזיון. **בבית המדרש** – בשדה היה ואינו משתמר. **לבית הסמוך לחומה** – משנכנס לעיר יתנם בבית הראשון, ולא יוליכם עד ביתו. **הא דמנטרא** – באותו בית הסמוך לבהמאן דאמר, אם נשמרים הם בו – יתנם שם. **מאי אירא בראשו** – שכבר היה מלובש בהן מבעוד יום, דקא נקיט אביי. **אפילו מחתן בארעא נמי** – אפילו לאחר שקדש היום מצאן מונחים בקרקע – התירו לו חכמים להניחן בראשו ולהצניען. **המוצא** – גרס ולא גרסינן המוציא. **המוצא תפילין** – בשבת בשדה. **מכניסן** – לעיר. **זוג זוג** – נותן בראשו אחד, ואחד בזרועו, כדרך הנחתן בחול, ומכניסן, וחוזר והולך ולובש זוג אחר ומכניסן: תפילין של ראש ושל זרוע קרי זוג זוג. **ולא מנטרא מחמת גנבי** – ואשמעינן אביי, דהואיל ולא מנטרא מחמת גנבי, מאחר שהן בראשו – יוליכם עד ביתו; אבל אם מצאן שם במקום שהן נשמרין מן הכלבים – לא יזיזם ממקומן.

תוספות

אלא בקשין – משמע הכא דבדבר קשה אין בו משום כלאים. וכן משמע ביומא (סט,א ושם) דקאמר: שהכהנים היו מקפלים בגדיהם תחת ראשיהם. ופריך: הא קא מתהנו מכלאים וכו'. וכללא דסוגיא איתא התם כדאיתא הכא, ואמר רב אשי: שאני בגדי כהונה דקשין הן. ותימה: דאמר בערכין (ג,ב): הכל חייבין בציצית כהנים לוים וישראלים. ופריך: פשיטא, משום דכהנים הן יהיו פטורים? ומשני: מהו דתימא הואיל וכתיב "לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך" אימא: כל שישנו ב"לא תלבש שעטנז" – ישנו בכלל "גדילים תעשה לך", והני כהני, הואיל ואשתרו כלאים לגבייהו – אימא לא לחייבו בציצית, קא משמע לן דכהנים חייבין. והשתא תימה: מאי קאמר הואיל ואשתרו כלאים לגבייהו? דשאני בגדיהם שהיו קשין! לכן נראה: דדוקא להציע תחתיהם, דהואיל דברכים ליכא אלא איסור דרבנן להציע – בקשין לא גזור, ומייתי כי ההיא וכו' נמטא גמדא דגרש שריא. גמדא שמתקשה – מותר להציע תחתיו. כן פירש רש"י. אבל רכים – אסורים, כדאמר התם דלבדין אסורין מפני שהן שוע. ולי נראה: דשריא משמע אפילו ללבוש. ויש לומר: דאין הכי נמי דשריא אפילו ללבוש. ואם תאמר מאי מייתי מהא גמדא דגרש וכו'? והא פירש דקשין מותרין דוקא להציע תחתיו, אבל ללבוש אסורין! ויש לומר: דגבי [בגדי כהונה] מיירי שהוא שוע טווי ונוז, ואז יש בו איסור כלאים מדאורייתא. וכיון שהן אסורין מן התורה – אם כן אפילו קשין אסורין בלבישה ובהעלאה, אבל גמדא – אינו אלא דרבנן, כדאמרינן בנדה (סא,ב ושם): דמדאורייתא בעינן שיהא שוע טווי ונוז. והא דקאמר הלבדים אסורים – מיירי דוקא דרבנן. וכיון דרכים – ליכא אסורא אלא דרבנן, אפילו בלבישה – בקשין לא גזור. והני *פורפוינט"ש שקורין באשכנז דמזיל"ש שאנו לובשים, דפעמים שיש בהן צמר, יש לומר: הואיל ואם עושין קרע קטן מוציאין אותו דרך הקריעה, דחד מסרך סריך לחבירו – שרי. אבל אם היו משימין בהן חתיכות קטנות של בגד צמר – ודאי שיהא אסור.

הכי קאמר כל שנאותין בחול וכו' – ואתי לאתויי תפלין, דמשלחין אותן. דהא אפילו אם מניח אותן ליכא אסורא. אבל לא תני לאתויי סנדל המסומר – דודאי יהא אסור לשלחו, דאי שרית לשלחו – אתי לנעלו, דאיכא איסורא בדבר זה. אבל תפלין (נהי דשבת ויום טוב לאו זמן תפילין הן), מכל מקום – ליכא איסורא להניחן. **היה** חמה וכו' או יושב בבית המדרש וכו' – פירש רש"י: דתרוייהו מיירי בערב שבת, דשבת לאו זמן תפילין, וכי בא בדרך ושקעה עליו חמה – התירו לו להביאם לעיר, הואיל ומביאם כלאחר יד. ולפי זה קשה, דאם כן אמאי נקט גבי בא בדרך ושקעה, ולגבי יושב בבית המדרש וקדש היום? כיון דטעמא דתרוייהו שוין אמאי שני בלישניה? לכן נראה. ובא בדרך ושקעה – מיירי בחול, והואיל ושקעה חמה יש לו לסלקן, וקא משמע לן דלילה לאו זמן תפילין הוא. ואם תאמר: אי מיירי בחול אמאי אינו מביא אותם בידו? ויש לומר דלמא משתלפי ליה מידיה. וההיא דיושב בבית המדרש נקט וקדש היום. דבערב שבת מיירי, וקא משמע לן דשבת לאו זמן תפילין הוא.

אֶלָּא בְּקָשִׁין, וְכִי הָא דַּאֲמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: הַאי נַמְטָא גַּמְדָּא דְּגָרֵשׁ שַׁרְיָא. אֲמַר רַב פַּפָּא: עַרְדָּלַיִן אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, אֲמַר רָבָא: הָנֵי צְרָרֵי דִּפְשִׁיטֵי אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, דִּבְזָרְנֵי - יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. רַב אַשִׁי אָמַר: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ. "אֲבָל לֹא סַנְדָּל הַמְסוּמָּר". סַנְדָּל הַמְסוּמָּר מַאי טַעְמָא לָא? מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה. אָמַר אַבַּיֵי: סַנְדָּל הַמְסוּמָּר אָסוּר לְנַעֲלוֹ, וּמוּתָּר לְטַלְטְלוֹ. אָסוּר לְנַעֲלוֹ מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, וּמוּתָּר לְטַלְטְלוֹ - מִדְּקָתָנֵי אֵין מְשַׁלְּחִין. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָסוּר לְטַלְטְלוֹ - הָשְׁתָּא לְטַלְטוּלֵי אָסוּר, מְשַׁלְּחִין מִבָּעְיָא? "וְלֹא מִנְעָל שֶׁאֵינוֹ תָּפוּר". פְּשִׁיטָא! לָא נִצְרְכָא דְּאַף עַל גַּב דִּנְקִיט בְּסִיכֵּי. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף לֹא מִנְעָל לָבָן". תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר בְּשָׁחוֹר וְאוֹסֵר בְּלָבָן, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ בֵּיצַת הַגִּיר. רַבִּי יוֹסִי אוֹסֵר בְּשָׁחוֹר, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לְצַחְצְחוֹ. וְלָא פְּלִיגִי, מָר כִּי אַתְרֵיהּ וּמָר כִּי אַתְרֵיהּ. בְּאַתְרֵיהּ דְּמָר בְּשָׂרָא לְתַחַת, בְּאַתְרֵיהּ דְּמָר בְּשָׂרָא לְעֵיל. "זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁנֵּאוֹתִין בּוֹ בְּיוֹם טוֹב". רַב שֵׁשֶׁת שָׁרָא לְהוּ לְרַבָּנַן לְשַׁדּוּרֵי תְּפִלִּין בְּיוֹמָא טָבָא. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְהָא אֲנַן תְּנַן: כָּל שֶׁנֵּאוֹתִין בּוֹ בְּיוֹם טוֹב מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ! הָכִי קָאָמַר: כָּל שֶׁנֵּאוֹתִין בּוֹ בְּחוֹל מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב. אֲמַר אַבַּיֵי: תְּפִלִּין, הוֹאִיל וְאָתוּ לִידָן נַיְמָא בְּהוּ מִילְּתָא: הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְשָׁקְעָה עָלָיו חַמָּה - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶם עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ. הָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ, מְתִיב רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַבַּיִת הַסָּמוּךְ לַחוֹמָה, הָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַבַּיִת הַסָּמוּךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ! לָא קַשְׁיָא; הָא - דְּמִנְטְרָא. הָא - דְּלָא מִנְטְרָא. אִי דְּלָא מִנְטְרָא, מַאי אִירְיָא בְּרֹאשׁוֹ? אֲפִילּוּ מַחְתָּן בְּאַרְעָא נַמִּי! דְּהָא תְּנַן: הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין מַכְנִיסָן זוּג זוּג; לָא קַשְׁיָא; הָא - דְּמִנְטְרָא מֵחֲמַת גַּנְּבֵי וּמֵחֲמַת כַּלְבֵי, הָא דְּמִנְטְרָא מֵחֲמַת כַּלְבֵי, וְלָא מִנְטְרָא מֵחֲמַת גַּנְּבֵי. מַהוּ דְּתֵימָא: רוֹב לִסְטִים יִשְׂרָאֵל נִינְהוּ, וְלָא מְזַלְזְלִי בְּהוּ, קָא מַשְׁמַע לָן.

הדרן עלך ביצה

ביצה. פרק שני – יום טוב דף טו עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות רש"י

יום טוב לא יבשל בתחלה – להיות תחלת בשולו ועיקרו לשם שבת, אלא לשם יום טוב יהא תחלת בשולו, והמשויר יהא לשבת, כדקתני ואזיל: אבל מבשל הוא ליום טוב, ובלא הערמה, כדקתני לקמן. **עושה תבשיל** – לשם ערוב. **וביצה שעליו** – שהיו טחין ביצה על הדג כשצולין אותו. **אכלו או שאבד** – קודם שבשל כל צרכי שבת. **סומך עליו** – לבשל בשבילו. **גמרא מנא הני מילי** – לאו דוקא מקראי יליף, דערובי תבשילין דרבנן, והכי קא מבעיא ליה: אהיכא אסמכוה רבנן? **זכור** – אין זכירה אלא בדבר המשתכח. **וכרהו מאחר שבא להשכיחו** – כשבא יום טוב בערב שבת – קרוב שבת להשתכח מחמת יום טוב, שמרבה בסעודת היום ואינו מניח לשבת כדי כבודו, והזהירך הכתוב לזכרו. ובשמערב ערובי תבשילין – נמצא שזוכרו, שהרי אינו עושה אלא מחמת שבת. **מאי מעמא** – למה תקנו ערוב. קרא ודאי לאו בערוב משתעי, ולאו ערוב משתמע מניה, ואסמכתא בעלמא הוא. וכי אתא קרא – לקדוש היום אתא כדתניא בפסחים (קו,א): זכרהו על היין, וערוב מדרבנן, ומה ראו לתקן. **אמר רבא כדי שיכרור כו'** – מתוך שמערב זוכר את השבת, ואינו מכלה את הכל ליום טוב, ובורר מנה לזה ומנה לזה. **רב אשי אמר** – לא לבבוד שבת תקנוהו, אלא לכבוד יום טוב. **כדי שיאמרו אין אופין מיום טוב לשבת** – אלא אם כן התחיל מבעוד יום, דאינו אלא כגומר והולך, אבל אתחולי – לא. קל **וחומר דמיום טוב לחול** – לגמרי לא. **בשלמא לרב אשי** – דאמר לכבוד יום טוב תקנוהו, כדי שיאמרו אסור להתחיל בשולי שבת ביום טוב – היינו: דמערב יום טוב הוצרך לעשותו. **אלא לרבא** – דאמר כדי שיכרור. **אפילו ביום טוב** – יעשהו לפני סעודת יום טוב, יש כאן זכירת שבת לברור מנותיו. **שמא יפשע** – ישכח ולא יערב, משום דטריד. **ותנא מייתי לה מהכא** – כן דרך שיטת התלמוד: כשמתחילין האמוראין להוציא טעם מן המקרא, ויש תנא של בריתא למד אותו ממקום אחר – נקט הכי. כלומר: האמוראין למדוהו מכאן, והתנא למד מכאן. **את אשר תאפו אפו** – הוה ליה למכתב היום אפו ובשלו, אלא רמז הוא שיש לך יום ששי שאין אופין לצורך מחר. **אלא על האפוי** – בחמישי בשבת. **אופין** – פת. **מבשלין** – תבשיל. **שהיה יושב ודורש** – ביום טוב. **יצתה כת ראשונה** – לסעוד סעודת יום טוב, והניחוהו דורש. **בעלי פטסין** – חביות גדולות הכינו להם באנומלין ומסך משתאות, לפיכך מדרו לצאת. כלומר, בעלי נפש הן, ואינן יגיעין לשמוע תורה. **הללו בעלי מארה** – שהיה בית המדרש מתרוקן מאד, וגנאי הדבר, וקשה בעיניו: עד מתי הם יושבים לא גרסינן. **התחילו פניהם משתנין** – כסבורין שכועס על כת ששית מפני שאחרו לצאת, וכל שכן עלינו. **חיי שעה** – סעודה. **אכלו משמנים** – מקרא הוא בספר עזרא עד "כי חדות ה' היא מעוזכם". **שלא היה לו להניח** – כגון שאבדה לו אבדה מערב יום טוב, ומחזר כל היום אחריה. **חדות ה'** – שמחה שאתם עושים בשביל הקדוש ברוך הוא – הרי היא מעוזכם, היא תעוזר אתכם לשלם הקפותיכם ומלוותיכם שתלוו בשבילה. **שיתקיימו לו נכסיו** – שלא יהא אדם חומסן, וגוזל שדות ממנו. **יטע כהן אדר** – אילן חשוב הוא, יש לו שם למרחוק, ואומרים: פלוני יש לו אדר בשדהו! ומתוך כך היא נקראת על שמו. ואם הולך למדינת הים, ובא אחר והחזיק בה – יש לו עדים הרבה שהיתה שלו, ואילו מכרה – היה הקול יוצא להיות נקראת על שמו של שני. **שנאמר אדיר במרום** – כלומר, שאדר לשון קיום וחזוק, ולכך נקרא אדר. **כשמיה** – כשמו, שמפרשין בני אדם את שמו. **נחמסת** – חמסן יהיב דמי, אלא שלוקח בכבה, ויש קול לדבר. והיום או מחר מזמינו לבית דין. **ופירותיה משתמרין** – לא ידענא מאי היא. יש מפרשים שנוטעין אותו על הגבולים, ויש לו ענפים הרבה, והוא לשדה לגדר. ולי נראה שהוא מין עשב חשוב, וזרעו מתערב עם הפירות, ובשדה לבן קאמר. ומשתמרת התבואה מן הכנימה והתולעים, שריח אותו זרע מבריחן והורגן, כדאמר בחומטין שמשמר התבואה, במסכת שבת (לא,א).

כל

יום טוב שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת לֹא יְבַשֵּׁל בַּתְּחִלָּה מִיּוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת, אֲבָל מְבַשֵּׁל הוּא לְיוֹם טוֹב, וְאִם הוֹתִיר - הוֹתִיר לַשַּׁבָּת. וְעוֹשֶׂה תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְסוֹמֵךְ עָלָיו לַשַּׁבָּת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: תַּבְשִׁיל אֶחָד. וְשָׁוִין בְּדָג וּבֵיצָה שֶׁעָלָיו שֶׁהֵן שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין. אֲכָלוֹ אוֹ שֶׁאָבַד - לֹא יְבַשֵּׁל עָלָיו בַּתְּחִלָּה, וְאִם שִׁיֵּר מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא - סוֹמֵךְ עָלָיו לַשַּׁבָּת. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵי? אָמַר שְׁמוּאֵל: דְּאָמַר קְרָא "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" - זְכָרֵהוּ מֵאַחֵר שֶׁבָּא לְהַשְׁכִּיחוֹ. מַאי טַעְמָא? אָמַר רָבָא: כְּדֵי שֶׁיִּבְרוֹר מָנָה יָפָה לַשַּׁבָּת, וּמָנָה יָפָה לְיוֹם טוֹב. רַב אַשִׁי אָמַר: כְּדֵי שֶׁיֹּאמְרוּ: אֵין אוֹפִין מִיּוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת, קַל וָחוֹמֶר מִיּוֹם טוֹב לְחוֹל. תְּנַן: עוֹשֶׂה תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְסוֹמֵךְ עָלָיו לַשַּׁבָּת. בִּשְׁלָמָא לְרַב אַשִׁי, דְּאָמַר: כְּדֵי שֶׁיֹּאמְרוּ אֵין אוֹפִין מִיּוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת - הַיְינוּ דְּמֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - אִין, בְּיוֹם טוֹב - לָא. אֶלָּא לְרָבָא, מַאי אִירְיָא מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב? אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב נַמִּי! אִין הָכִי נַמִּי, אֶלָּא גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִפְשַׁע. וְתַנָּא מַיְיתִי לָהּ מֵהָכָא "אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֹפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵّלוּ" - מִכָּאן אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אֵין אוֹפִין אֶלָּא עַל הָאָפוּי, וְאֵין מְבַשְּׁלִין אֶלָּא עַל הַמְבוּשָׁל. מִכָּאן סָמְכוּ חֲכָמִים לְעֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין מִן הַתּוֹרָה. תָּנוּ רַבָּנַן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ בְּהֲלָכוֹת יוֹם טוֹב. יָצְתָה כַּת רִאשׁוֹנָה, אָמַר: הֵלְּלוּ בַּעֲלֵי פִּטְסִין. כַּת שְׁנִיָּה, אָמַר: הֵלְּלוּ בַּעֲלֵי חָבִיּוֹת. כַּת שְׁלִישִׁית, אָמַר: הֵלְּלוּ בַּעֲלֵי כַּדִּין. כַּת רְבִיעִית, אָמַר: הֵלְּלוּ בַּעֲלֵי לֶגִינִין. כַּת חֲמִישִׁית, אָמַר: הֵלְּלוּ בַּעֲלֵי כּוֹסוֹת. הִתְחִילוּ כַּת שִׁשִּׁית לָצֵאת, אָמַר: הֵלְּלוּ בַּעֲלֵי מְאֵרָה. נָתַן עֵינָיו בַּתַּלְמִידִים, הִתְחִילוּ פְּנֵיהֶם מִשְׁתַּנִּין. אָמַר לָהֶם: בָּנַי, לֹא לָכֶם אֲנִי אוֹמֵר אֶלָּא לְהֵלְּלוּ שֶׁיָּצְאוּ, שֶׁמַּנִּיחִים חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִים בְּחַיֵּי שָׁעָה. בִּשְׁעַת פְּטִירָתָן אָמַר לָהֶם: "לְכוּ אִכְלוּ מַשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ מַמְתַּקִּים וְשִׁלְחוּ מָנוֹת לְאֵין נָכוֹן לוֹ כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לַאֲדֹנֵינוּ וְאַל תֵּעָצְבוּ כִּי חֶדְוַת ה' הִיא מָעוֹזְכֶם". אָמַר מָר: "שֶׁמַּנִּיחִין חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִין בְּחַיֵּי שָׁעָה", וְהָא שִׂמְחַת יוֹם טוֹב מִצְוָה הִיא! רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר: שִׂמְחַת יוֹם טוֹב רְשׁוּת. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין לוֹ לְאָדָם בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא: אוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אוֹ יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: חֶלְקֵהוּ - חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ" וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר "עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם" הָא כֵּיצַד? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: אוֹ כּוּלּוֹ לַה' אוֹ כּוּלּוֹ לָכֶם, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר: חֶלְקֵהוּ - חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם. מַאי "לְאֵין נָכוֹן לוֹ"? אָמַר רַב חִסְדָּא: לְמִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין. אִיכָּא דְּאָמְרִי: מִי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לְהַנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין, אֲבָל מִי שֶׁהָיָה לוֹ לְהַנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין וְלֹא הִנִּיחַ - פּוֹשֵׁעַ הוּא. מַאי "כִּי חֶדְוַת ה' הִיא מָעוֹזְכֶם"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, לְוּ עָלַי וְקַדְּשׁוּ קְדוּשַׁת הַיּוֹם, וְהַאֲמִינוּ בִּי וַאֲנִי פּוֹרֵעַ. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: הָרוֹצֶה שֶׁיִּתְקַיְּמוּ נְכָסָיו יִטַּע בָּהֶן אֶדֶר, שֶׁנֶּאֱמַר "אַדִּיר בַּמָּרוֹם ה'". אִי נַמִּי: אִדְּרָא כְּשִׁמֵּיהּ, כִּדְאָמְרִי אֱינָשֵׁי: מַאי אִדְּרָא - דְּקַיְּימָא לְדָרֵי דָּרֵי. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: שָׂדֶה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֶדֶר אֵינָהּ נִגְזֶלֶת, וְאֵינָהּ נֶחְמֶסֶת, וּפֵּירוֹתֶיהָ מִשְׁתַּמְּרִין. תָּנֵי רַב תַּחְלִיפָא אֲחוּהּ דְּרַבְנַאי חוֹזָאָה:

כל

רק שרשרת הזהב של תורה ומצוות לא נותקה, ועל-ידי תורה ומצוות עבר כלל ישראל את הדרך הארוכה מהר סיני עד היום הזה.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

יום טוב שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, לֹא יְבַשֵּׁל בַּתְּחִלָּה – בכוונה תחילה מִיּוֹם טוֹב לְצורך שַׁבָּת, אֲבָל מְבַשֵּׁל הוּא לְצורך יום טוֹב, וְאִם הוֹתִיר ממה שבישל ליום טוב, הוֹתִיר לְשַׁבָּת. אמנם על ידי הנחת עירוב תבשילין יכול לבשל גם לצורך שבת, והיינו שעוֹשֶׂה תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יום טוֹב לשם השבת, וְסוֹמֵךְ עָלָיו לבשל מחמתו מיום טוב לְשַׁבָּת, שמאחר והתחיל בבישול צרכי השבת מערב יום טוב, הותר לו להמשיך אף ביום טוב.

ונחלקו התנאים כמה תבשילים צריך להניח: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, די בתַּבְשִׁיל אֶחָד. וְשָׁוִין בית שמאי ובית הלל, שאפשר לערב בְּדָג וּבֵיצָה שֶׁטחו עָלָיו קודם צליתו, משום שֶׁהֵן נחשבים לשְׁנֵי תַּבְשִׁילִין.

וצריך שיהא העירוב קיים בעת הבישול, אבל אם אָכָלוֹ אוֹ שֶׁאָבַד קודם לכן, שוב לֹא יְבַשֵּׁל עָלָיו בַּתְּחִלָּה לשבת. אך אין צורך שישאר כולו, וְאף אִם שִׁיֵּר מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא, סוֹמֵךְ עָלָיו לבשל לְשַׁבָּת.

גמרא

מבררת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי שצריך להניח עירוב תבשילין. אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר קְרָא (שמות כ ח) 'זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשוֹ', ואין צורך להזהיר על הזכירה אלא בדבר העשוי להשתכח, והיינו זְכָרֵהוּ [את יום השבת] מֵדבר אַחֵר שֶׁבָּא לְהַשְׁכִּיחוֹ, כלומר מיום טוב שחל בערב שבת, שמתוך שמרבים בסעודת יום טוב עלולה השבת להשתכח, ולא יניחו די הצורך לכבודה, על כן יש להניח עירוב תבשילין, שמתוך שמתחיל להכין את צרכי השבת כבר מערב יום טוב, יזכור להכין כדי צרכה ביום טוב.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא של תקנה זו. אָמַר רָבָא, כְּדֵי שֶׁיִּכָּרוֹר מָנָה יָפָה לְשַׁבָּת, וּמָנָה יָפָה לְיוֹם טוֹב, שמאחר שמרבה בסעודת יום טוב עלול לכלות את כל מאכליו, ולא יניח לשבת את צרכי סעודותיה, ועל ידי שמניח עירוב מערב יום טוב, יזכור לברור מנה יפה ולהניחה לשבת. רַב אַשֵּׁי אָמַר, אין התקנה משום כבוד השבת, אלא כְּדֵי לחזק את איסור הבישול מיום טוב לצורך החול, שֶׁמתוך כך יֹאמְרוּ הבריות, אם אֵין אוֹפִין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת כשלא התחיל כבר מערב יום טוב, קַל וָחוֹמֶר שאין אופין כלל מִיּוֹם טוֹב לְחוֹל.

מקשה הגמרא: הרי זמן עשיית העירוב הוא בערב יום טוב, כדתְּנַן במשנתינו, עוֹשֶׂה תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יום טוֹב וְסוֹמֵךְ עָלָיו לְשַׁבָּת. וּכְשֶׁלָּמָא לְרַב אַשֵּׁי, דְּאָמַר שסיבת התקנה היא כְּדֵי שֶׁיֹּאמְרוּ אין מתחילים וואוֹפִין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת, הַיְינוּ מה דְּמֵעֶרֶב יום טוֹב, אֵין – אפשר להניח העירוב, משום שמתחיל בכך לבשל לשבת מערב יום טוב, אבל בְּיוֹם טוֹב עצמו לֹא יועיל הנחת עירוב. אֶלָּא לְרָבָא שטעם התקנה כדי שיזכור להשאיר מנה יפה לצורך השבת, מַאי אִירְיָא – מדוע זמן הנחת העירוב הוא דווקא מֵעֶרֶב יום טוֹב, הלא אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב עצמו קודם הסעודה נַמִּי יכול להניחו, וגם בכך יזכור לברור מנה יפה לשבת. מתרצת הגמרא: אֵין הָכִי נַמִּי, מעיקר הדין היה אפשר להניח העירוב אף ביום טוב, אֶלָּא שתיקנו להניחו דווקא מערב יום טוב, משום גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִפְשַׁע ביום טוב מחמת טירדתו וישכח לערב.

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת סמך לעירוב ממקרא אחר: וְתַנָּא מַיְּתִי לְהּ מֵהָכָא, נאמר באזהרת משה את בני ישראל בערב שבת להכין את המן לצורך שבת (שמות טז כג), 'שַׁבָּת קֹדֶשׁ לה' מָחָר אֶת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֹפוּ וְאֶת אֲשֶׁר תְּבַשֵּׁלוּ בַּשֵّלוּ', והיה די לומר 'היום אפו ובשלו', וכפל הלשון בא לרמז שיש ערבי שבתות שאין לאפות ולבשל בהם לצורך השבת אלא אם כבר התחילו מקודם, וזה כשחל בהם יום טוב. מֵהָכָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֵין אוֹפִין פת בימי שישי אלו אֶלָּא כתוספת עַל הָאֲפוּי כבר מחמישי בשבת, וְכן אֵין מְבַשְּׁלִין אֶלָּא עַל הַמְבוּשָׁל כבר מחמישי בשבת. מֵהָכָא סָמְכוּ חֲכָמִים לְעֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין מִן הַתּוֹרָה.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדין שמחת יום טוב: תָּנוּ רַבָּנַן, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ ביום טוב כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ בְּהֲלָכוֹת יום טוֹב, ובעודו דורש יָצְתָה כַּת רִאשׁוֹנָה מהשומעים, כדי לסעוד סעודת יום טוב, אָמַר [רבי אליעזר] הַלְּלוּ בַּעֲלֵי פַּטְּסִין – כת זו הכינו חביות גדולות של אנומלין [–יין המעורב בפלפלים ודבש], לכן מיהרו לצאת, כלומר, בעלי תאוה הם, ואינם יגעים לשמוע דברי תורה. כשיצאה כַּת שְׁנִיָּה אָמַר, הַלְּלוּ בַּעֲלֵי חָבִיּוֹת קטנות הם, ולכן איחרו מעט את יציאתם, ששתייתם מועטת יותר. כשיצאה כַּת שְׁלִישִׁית אָמַר, הַלְּלוּ בַּעֲלֵי כַדִּין הקטנים מחביות. כשיצאה כַּת רְבִיעִית אָמַר, הַלְּלוּ בַּעֲלֵי לָגִינִין [–מין כדי עץ] הקטנים יותר. כשיצאה כַּת חֲמִישִׁית אָמַר, הַלְּלוּ בַּעֲלֵי כּוֹסוֹת הם, ולכן התעכבו עד עתה. הִתְחִילוּ כַּת שִׁשִּׁית לָצֵאת, הקפיד ביותר, לפי שביציאתם היה בית המדרש מתרוקן, וְאָמַר, הַלְּלוּ בַּעֲלֵי מְאָרָה [–קללה] הם. נָתַן עֵינָיו בַּתַּלְמִידִים הנשארים, וְהִתְחִילוּ פְּנֵיהֶם מְשַׁתְּנִין, לפי שטעו בכוונתו וסברו שמקפיד ביותר על כת שישית משום שמאחרים בקיום עונג יום טוב, וכל שכן שמקפיד עליהם שעדיין מתעכבים, אָמַר לָהֶם רבי אליעזר, בָּנַי, לֹא לָכֶם אֲנִי אוֹמֵר את תוכחתי, אֶלָּא לַהֲלָלוּ שֶׁיָּצְאוּ, שֶׁמְּנַיְּחִים חַיֵּי עוֹלָם – דברי תורה, וְעוֹסְקִים בְּחַיֵּי שָׁעָה – צרכי הגוף כסעודה ומשתה. בִּשְׁעַת פְּטִירָתָן ללכת לביתם אחר גמר הדרשה, אָמַר לָהֶם בלשון הכתוב (נחמיה ח י), 'לְכוּ אִכְלוּ מְשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ מַמְתַּקִּים, וְשַׁלְּחוּ מָנוֹת לְאֵין נָכוֹן לו, כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לַאֲדֹנֵינוּ, וְאַל תֵּעָצְבוּ כִּי חֶדְוַת ה' הִיא מָעוֹזְכֶם'.

אָמַר מַר, הללו שֶׁיָּצְאוּ מַנִּיחִין חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִין בְּחַיֵּי שָׁעָה. מקשה הגמרא: וְהָא שִׂמְחַת יום טוֹב מִצְוָה הִיא, ומדוע הקפיד עליהם רבי אליעזר. מתרצת הגמרא: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר שִׂמְחַת יום טוֹב רְשׁוּת. דְּתָנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין לוֹ לְאָדָם בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא אוֹ אוֹכֶל וְשׁוֹתֶה, אוֹ יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה, כלומר שיכול לקיים מצות היום על ידי אחד מהדרכים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חולק וואוֹמֵר, חֶלְקֵהוּ [את היום], חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם, ומצוה היא לעסוק חלק מהיום דווקא באכילה ושתיה.

מבארת הגמרא את מקור מחלוקתם: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר לגבי שביעי של פסח (דברים טז ח) 'עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ', ומשמע שיש לעשות את היום קודש לה', וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר לגבי שמיני עצרת (במדבר כט לה) 'עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם', ר'לכם' משמע לצרכיכם, דהיינו אכילה ושתיה. הָא כֵּיצַד. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר, הרשות בידכם לעשותו אוֹ כּוּלּוֹ לַה', אוֹ כּוּלּוֹ לָכֶם. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר, חֶלְקֵהוּ חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם.

הגמרא מפרשת את דברי רבי אליעזר לתלמידיו בעת פטירתן. שואלת הגמרא: מַאי 'וְשַׁלְּחוּ מָנוֹת לְאֵין נָכוֹן לו', שהרי לא נאמר 'לאין לו', אלא 'לאין נכון לו', ומשמע שהכוונה למי שיש בידו צרכי אכילה אלא שלא הכינם, ומדוע אין יכול לבשל ולהכין ביום טוב. משיבה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, הכוונה לְמִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין, ועל כן אין בידו לבשל לצורך השבת. אִיבָּא דְּאָמְרֵי דווקא למי שֶׁהיה טרוד בערב יום טוב וּלֹא הָיָה אפשר לוֹ לְהַנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין, אֲבָל מִי שֶׁהָיָה לוֹ פנאי לְהַנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין וְלֹא הִנִּיחַ, פּוֹשֵׁעַ הוּא, ואין מצוה לשלוח לו צרכי סעודה.

הגמרא דורשת את המשך הפסוק שהזכיר רבי אליעזר. שואלת הגמרא: מַאי 'כִּי חֶדְוַת ה' הִיא מָעוֹזְכֶם'. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, לוּ עֲלֵי [–בשבילי, לכבודי] וְקַדְּשׁוּ קְדוּשַׁת הַיּוֹם – כבדו את השבת ואת המועדים, וְהַאֲמִינוּ בִּי וַאֲנִי פּוֹרֵעַ – והאמינו שאשלח ברכה במעשי ידיכם שתוכלו לפרוע מה שלויתם. נמצא ש'חדות ה'' שהיא השמחה שאתם עושים לכבוד הקב"ה, 'היא מעוזכם' ומבטחכם, שבזכותה תוכלו לשלם את מה שלויתם בעבורה.

* * *

הגמרא מביאה מימרא נוספת בשמו: וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָרוֹצֶה שֶׁיִּתְקַיְּמוּ נְכָסָיו בידו, יִטַּע בָּהֶן אילן ששמו אֶדֶר, שנקרא כך מלשון חוזק וקיום, כמו שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צג ד) 'אַדִּיר בַּמָּרוֹם ה''. אִי נַמִּי, אִדְּרָא כִּשְׁמֵיהּ [–כשמו, מלשון 'דור'], כְּדְאָמְרֵי אִינְשֵׁי – כדרך שמפרשים בני אדם מַאי אִדְּרָא, דְּקַיְּימָא לְדָרֵי דָּרֵי – שמתקיים לדורי דורות ביד בעליו.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, שֶׁדֶּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֶדֶר, אֵינָהּ נִגְזֶלֶת וְאֵינָהּ נְחֱמֶסֶת, שמשום האדר שבתוכה יוצא קול לדבר הגזילה, ולמחר יחזור ויטול ממנו את השדה בדין. וּפֵירוּתֶיהָ של השדה מִשְׁתַּמְּרִין, כיון שענפיו מרובים, וכשנוטעים אותו על גבולות השדה הוא משמש לה לגדר ומגין על פירותיה.

* * *

תָּנֵי רַב תַּחְלִיפָא אֲחוּהָ דְּרַבְּנַאי חוֹזָאָה,

כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, שבתחילת השנה נגזר עליו כמה ישתכר במשך השנה כולה לצורך מזונותיו, חוץ מֵהוֹצָאַת שַׁבָּתוֹת וְהוֹצָאַת יָמִים טוֹבִים, וְהוֹצָאַת בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה, שאין קוצבים לו כמה ישתכר לצורך זה, אלא נקבע במשך השנה לפי מה שמוציא, ונמצא שֶׁאִם פִּחֵת בהוצאות אלו, פּוֹחֲתִין לוֹ – ממציאים לו שכר מועט, וְאִם הוֹסִיף והוציא הרבה, מוֹסִיפִין לוֹ כמה שנצרך.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מַאי קְרָאָה המרומז בו שמזונות האדם נקצבים בראש השנה, שנאמר (תהלים פא ד) 'תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר (בכסא) [בַּכֶּסֶה] לְיוֹם חַגֵּנוּ', אֵיזֶהוּ חַג שֶׁהַחֹדֶשׁ מִתְכַּסֶּה בּוֹ – שאין הלבנה נראית בו לכל אדם, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שרק הוא חל בראש חודש, ואז אין הלבנה נראית לכל העולם. וּכְתִיב בהמשך, 'כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפַּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב', הרי שבראש השנה נקבע חוקו של האדם. שואלת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'חֹק' לִישְׁנָא דְּמִזּוֹנֵי הוּא. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב לגבי כהני מצרים שקיבלו מזונותיהם מפרעה (בראשית מז כב), 'וְאָכְלוּ אֶת חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה'. מַר זוּטְרָא אָמַר, מֵהָכָא יש ללמוד זאת, שנאמר (משלי ל ח) 'הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי'.

* * *

מביאה הגמרא שני דרכים בהנהגת התנאים בהכנת צרכי שבת: תַּנְיָא, אָמְרוּ עָלָיו עַל שַׁמַּאי הַזָּקֵן, כָּל יָמָיו [ואף בימות החול] הָיָה אוֹכֵל לִכְבוֹד שַׁבָּת, כיון שמנהגו היה שכשמָּצָא בְּהֵמָה נָאָה, היה אוֹמֵר, זוֹ לְשַׁבָּת, ואם אחר כך מָצָא אַחֶרֶת נָאָה הֵימֶנָּה, מַנִּיחַ אֶת הַשֵּׁנִיָּה לכבוד שבת, וְאוֹכֵל אֶת הָרִאשׁוֹנָה בחול, ויש באכילתה משום כבוד שבת, שהרי אוכלה כדי שתהא השניה היפה יותר לשבת. אֲבָל הִלֵּל הַזָּקֵן מִדָּה אַחֶרֶת הָיְתָה לוֹ, שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם, ואף אם הזודמנה לידו בהמה נאה לא היה מניחה לשבת, אלא היה בוטח שתזדמן לו אחרת נאה הימנה לשבת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח כ) 'בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם יַעֲמֹס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה', שיש לברך את ה' ולבטוח בו שיעמיס לנו צרכינו לכל יום ביומו. תְּנִיָא נַמִּי הָכִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מֵחַד שַׁבָּיךְ לְשַׁבָּתְיךְ – מיום ראשון של השבוע שלך, תן לבך לשבת הבאה, להכין את צרכיה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, 'בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם', שיש לבטוח בה' שיזמין לנו את צרכינו בשעתם.

* * *

אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ, אֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, ואין לחוש לכך שיתמה מנין באה לו, שֶׁנֶּאֱמַר בעת ירידת משה מהר סיני (שמות לד כט), 'וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו', הרי שנתן הקדוש ברוך הוא למשה מתנת קירון פנים בלא שהודיעו על כך.

מקשה הגמרא מברייתא המבואר בה להיפך: מֵיתִיבִי, כתוב בתורה (שמות לא יג) 'וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם', וממה שנאמר 'לדעת' למדנו, שאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי וְשַׁבָּת שְׁמָהּ, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לְיִשְׂרָאֵל, לֵךְ וְהוֹדִיעַ אוֹתָם איזו מתנה חשובה אני מבקש לתת להם. מִכָּאן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, הַנּוֹתֵן פַּת לְתִינוֹק, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאִמּוֹ על ידי שיעשה בו סימן. הרי שהנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא דאמר רבי חמא 'אין צריך להודיעו', היינו בְּמַתָּנָה דַּעֲבִידָא לְאִגְּלוּיֵי, כגון קירון עור פני משה, שבין כך עתיד היה להיוודע מכך על ידי הרואים אותו. וְהָא דאמר רבן שמעון בן גמליאל 'צריך להודיעו', היינו בְּמַתָּנָה דְּלָא עֲבִידָא לְאִגְּלוּיֵי אם לא יודיעו. מקשה הגמרא: שַׁבָּת נַמִּי מַתָּנָה דַּעֲבִידָא לְאִגְּלוּיֵי כשתנתן להם, ומדוע הוצרך משה להודיעם עליה מקודם. מתרצת הגמרא: אכן עצם מצות השבת סופה להתגלות, אך מַתָּן שֶׁכָּרָהּ המקבלים שומריה לֹא עֲבִידָא לְאִגְּלוּיֵי, וזה נצטוה משה להודיעם:

* * *

אָמַר מַר, מִכָּאן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, הַנּוֹתֵן פַּת לְתִינוֹק צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאִמּוֹ, מבררת הגמרא: מַאי עָבִיד לֵיהּ לסימן. משיבה הגמרא: שָׁיֵיף לֵיהּ מִשְׁחָא – משפשף בשמן בין עיניו של התינוק, וּמְלֵי לֵיהּ כּוֹחְלָא – או צובע לו בכִּחול סביב עיניו. מבררת הגמרא: וְהָאִידָּנָא דְּחַיְישִׁינָן לִכְשָׁפִים, ועלולה האם לחשוד שכישפוהו בכך, מַאי יעשה, אָמַר רַב פַּפָּא, שֵׁייף לֵיהּ מֵאוֹתוֹ הַמִּין שנתן לו במתנה.

* * *

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, כָּל מִצְוֹת שֶׁנָּתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, נָתַן לָהֶם בְּפַרְהֶסְיָא, חוץ מִשַּׁבָּת שֶׁנָּתַן לָהֶם בְּצִנְעָא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לא יז) 'בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם', ונכתב 'לעלם' חסר בלא וא"ו, לרמוז כי ניתנה להם בהעלם וצינעא. מקשה הגמרא: אִי הָכִי שמצות השבת ניתנה בצנעה, לֵא לְעַנְּשׁוֹ נָכְרִים עָלָהּ, ומדוע מצינו שחזר הקב"ה על כל האומות להענישם על שלא קיבלו עליהם תורה ומצוות. מתרצת הגמרא: עצם מצות הַשַּׁבָּת אוֹדוּעֵי אוֹדְעִינְהוּ בפרהסיא, ורק מַתַּן שְׂכָרָהּ לֵא אוֹדְעִינְהוּ בפרהסיא אלא בצינעא. וְאִי בָּעֵית אֵימָא, אף את מַתַּן שְׂכָרָהּ נַמִּי אוֹדְעִינְהוּ בפרהסיא, אלא שאת הַנְּשָׁמָה הַיְתֵירָה שזוכים לה ישראל בשבת לֵא אוֹדְעִינְהוּ בפרהסיא אלא בצינעא. דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, נְשָׁמָה יְתֵירָה נוֹתֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאָדָם בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת נוֹטְלָן אוֹתָהּ הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ', והמילה 'וינפש' נדרשת בשתי תיבות, 'וי נפש', כלומר, כֵּיוָן שֶׁשָּׁבַת – לאחר שסיימו ישראל לשבות, וַוי אִבְדָה נֶפֶשׁ – נשמה היתירה שזכו לה בשבת:

* * *

שנינו במשנה: עוֹשֶׂה אָדָם תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וסומך עליו לשבת, וזה הוא עירוב תבשילין כאמור:

אָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ שראוי לעירוב אֶלָּא תַּבְשִׁיל, אֲבָל פַּת לֹא. שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא פַּת דְּלֵא, אֵילִימָא משום דמידי דְּמִלַּפַּת – דבר הנאכל עם הפת [–לפתן] בְּעֵינָן לעירוב, שאז ניכר שנעשה לכבוד שבת, וּפַת לֵא מִלַּפְתָּא, אלא היא בסיס הסעודה, ואין ניכר שעשויה לשבת, שהרי בכל יום אוכלים לחם, וְהרי אי אפשר לומר כן, דְּהָא דַּיְיסָא נַמִּי, אף דְּלֵא מִלַּפְתָּא, אלא נחשבת כפת עצמה, כִּדְאָמַר רַבִּי זֵירָא, הָנֵי בַּבְלָאֵי הנוהגים ללפת את הפת בדייסא טִפְּשָׁאֵי הם, דְּאָכְלֵי נַהֲמָא בְּנַהֲמָא – שמלפתים את הלחם בלחם, ובכל זאת אָמַר רַב נְחוּמִי בַּר זְכַרְיָה מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי, מְעָרְבִין בְּדַיְיסָא, ומוכח שמערבין אף בדבר שאינו לפתן. אֶלָּא הטעם שאין מערבין בפת הוא, משום דמידי דְּלֵא שָׁכִיחַ – דבר שאין מצוי בְּעֵינָן לעירוב, כדי שיהיה ניכר שהוא עשוי לשבת, וּפַת שְׁכִיחָא בכל יום, ולכן אין מערבין בה, וְדַיְיסָא לֵא שְׁכִיחָא, ולכן מערבין בה.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי בדרך הפוכה, אָמַר אַבָּיֵי, לֹא שָׁנוּ שראוי לעירוב אֶלָּא תַּבְשִׁיל, אֲבָל פַּת לֹא. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא אין מערבין בפת, אִילִימָא דְּמִידִי דְּלֵא שְׁכִיחַ בְּעֵינָן, כדי שיהיה ניכר שעשוי לשבת, וּפַת שְׁכִיחָא, וְהָא דַּיְיסָא לֵא שְׁכִיחָא, ובכל זאת אָמַר רַב נְחוּמִי בַּר זְכַרְיָה מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי, אֵין מְעָרְבִין בְּדַיְיסָא. אֶלָּא הטעם שאין מערבים בפת הוא, משום דמידי דְּמִלַּפַּת את הפת בְּעֵינָן לעירוב, וּפַת לֵא מִלַּפְתָּא, וְדַיְיסָא נַמִּי לֵא מִלַּפְתָּא, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא, הָנֵי בַּבְלָאֵי טִפְּשָׁאֵי דְּאָכְלֵי נַהֲמָא בְּנַהֲמָא.

* * *

הגמרא מביאה שני הלכות המבארות שאין צורך במאכל חשוב לעירוב תבשילין: תָּנֵי רַבִּי חִיָּא, עֲדָשִׁים שֶׁנִּשְׁאַרוּ בלא מתכוין בְּשׁוּלֵי קְדֵרָה, סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן בערב יום טוב מִשּׁוּם עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין על ידי שמניחם לשם כך, ואין אומרים שבטלים הם מחמת שאינם חשובים. וְהָנֵי מִילֵּי דְּאִית בְּהוּ כְּזַיִת.

אָמַר רַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, שַׁמְנוּנִית שֶׁעַל גַּבֵּי הַסַּכִּין, גּוֹרְרוֹ – מסירו מעל הסכין בערב יום טוב, וְסוֹמֵךְ עָלָיו מִשּׁוּם עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין. וְהָנֵי מִילֵּי דְּאִית בְּהוּ כְּזַיִת.

* * *

הגמרא מבארת דין דגים מלוחים שבישלם נכרי: אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַב, דָּגִים קְטַנִּים מְלוּחִים שבישלם נכרי, אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם איסור בְּשׁוּלֵי נָכְרִים, לפי שהם נאכלים גם חיים מחמת מלוחותם. אָמַר רַב יוֹסֵף, וְאִם צְלָאָן נָכְרִי, סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶם מערב יום טוב מִשּׁוּם עֵרוּבֵי תַּבְשִׁילִין. וְאִי עַבְדִּינְהוּ נָכְרִי – אבל אם עשאם נכרי כָּסָא דְּהַרְסָנָא – דגים מטוגנים בשומן קרבי דגים ובקמח, אָסוּר לאכלם, שהרי הקמח אינו נאכל חי. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שיש לאסור בזה. משיבה הגמרא: מַהוּ דְּתִימָא

רש"י

כל מזונותיו של אדם – כל מה שעתיד להשתכר בשנה, שיהא נזון משם – קצוב לו, כך וכך ישתכר בשנה זו. ויש לו ליזהר מלעשות יציאה מרובה – שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו. **חוץ מהוצאת שבתות** – אותה לא פסקו לו מה ישתכר לצרכה, ומהיכן תבואהו. אלא לפי מה שרגיל ממציאים לו, לשעה או לאחר שעה. **פוחתין לו** – כלומר: ממציאין לו שכר מועט. **מאי קראה** – שקוצבין מזונות בראש השנה. **שהחדש מתכסה בו** – שהלבנה מתכסה בו, שאינה נראית לכל אדם, אלא שהרית ליושבי מזרח וערבית ליושבי מערב, כדאמר בראש השנה (כ,ב): עשרים וארבע שעות מתכסה סיהרא. **הוי אומר זה ראש השנה** – דאלו שאר יום טוב כבר נתמלאה הלבנה במקצת, ונראית בכל מקום. **בכסה ליום חגנו** – א"בחדש" קאי תקעו בחדוש הלבנה שופר, כשהוא מתכסה ביום חגנו. **ואוכל את הראשונה** – נמצא אוכלה לזו, כדי שתהא היפה נאכלת בשבת, דהויא לה אבילתה של הראשונה לבבוד שבת. **לשם שמים** – בוטח שתזדמן לו נאה לשבת. **מחד שביך לשבתיך** – מאחד בשבת שלך תן לבך לשבת הבאה. **יום יום** – יעמס לנו את צרכינו ועזרתנו. **אינו צריך להודיעו** – לומר, שלא יהא זה יושב ותוהה: מהיכן בא אליו דבר זה? **ומשה לא ידע** – אלמא: נתן לו הקדוש ברוך הוא קרון עור פנים ולא הודיעו. **לדעת כי אני ה'** וגו' – רישיה דקרא – "אך את שבתותי תשמרו", ומאי "לדעת"? – רוצה אני שתודיעם מה מתנה חשובה אני מבקש ליתן להם. **צריך להודיע את אמו** – לעשות לו אות וסימן, שאם יאכלנו קודם שיבא לאמו – תראה את האות, ותשאלנו: מי עשה לך כך? והוא יאמר: פלוני, וגם נתן לי פת. ומתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם, ותרבה אהבה ורעות בישראל. **דעבידא לגלויי** – כגון קרון פנים דמשה שהודיעוהו הרואין, לא צריך הנותן להודיעו. **ומלי ליה כוחלא** – נותן כחול סביבות עיניו. **לא (נענשו) גוים עלה** – ואנן אשכחן שחזר הקדוש ברוך הוא להענישן על התורה ועל המצות, דכתיב "וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן" (דברים לג), וכתיב "אלוה מתימן יבא" (חבקוק ג). **נשמה יתירה** – רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרוחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו. **וינפש** – דרשינן ליה: אוי על הנפש שהלכה לה. **לא שנו** – דהוי ערוב. **דמלפת** – לפתן בעינן, דמוכחא מלתא שעשוי לשבת. **ופת לא מלפתא** – הלכך לא מוכחא מלתא היא, שהרי בכל יום יש לחם. **שכשולי קדרה** – שנשארו בלא מתכוין. **סומך עליהם** – מערב יום טוב לשם ערוב, ולא אמרינן: לא חשיבי ובטלי. **גוררו** – מערב יום טוב. **אין כחם משום בשולי גוים** – שגזרו חכמים בבשולי גוים משום חתנות, ועל שנאכל כמו שהוא חי לא גזרו על בשולו, דכיון שנאכל כמו שהוא חי – אינו בשול, דלא אהני מידי. ואלו נאכלין על ידי מלחן חיים. **סומך ישראל עליהן** – דהא שרו באכילה. **כסא דהרסנא** – מטוגן בשומן קרבי דגים ובקמח. **אפירי** – דקמח אין נאכל כמו שהוא חי, לפיכך יש בו משום בשולי גוים.

הרסנא

תוספות

כל מזונותיו של אדם קצובים כו' והוצאת בניו לתלמוד תורה – פירש רבינו יצחק: הכל נפקי מקראי דלעיל, מזונותיו דשבת – כדאמר לוו עלי ואני פורע, תורה – דכתיב "חדות" וחדות היא תורה, דכתיב "פקודי ה' ישרים משמחי לב" (תהלים יט).

איזהו חג שהחדש מתכסה בו וכו' – פירש רש"י: שהלבנה אינה נראית. וקשה לפי זה: דהוה ליה למימר שהלבנה מתכסה! לכך פירש רבינו תם: [שראש חדש] מזדמן בו, כלומר שרגיל לבא בו. וכסא לשון זמן, כמו "ליום הכסא יבא ביתו" (משלי ז). ורבינו משולם פירש: מתכסה – שלא היה שעיר של ראש חדש קרב בו. והקשה רבינו תם: דבתוספתא קאמר דקחשיב (שלושים ושתים) שעירים בשנה, וקא חשיב שנים עשר שעירים דראשי חדשים, ולא מצינו שנים עשר אם לא היה שעיר דראש חדש דראש השנה! והשיב לו רבינו משולם דלא עלה על לבו לומר כן, אלא היתה דעתו דלא מפרש קרא בהדיא של ראש חדש. דראש השנה דכתיב בפינחס "מלבד עולת החדש", וחטאת לא הזכיר. ויש מפרשים: מתכסה – שאין מזכירין אותו במוסף דראש השנה. ורבינו תם היה אומר: אדרבה, הואיל והיה קרב – מזכירין אותו במוסף דראש השנה, ותקן רבינו תם לומר במוסף: מלבד עולת החדש וגו'. וכן תקן לומר שני שעירים כהלכתן וגו', שעיר אחד של ראש חדש ושעיר אחד של ראש השנה.

אמר

כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, חוּץ מֵהוֹצָאַת שַׁבָּתוֹת וְהוֹצָאַת יוֹם טוֹב, וְהוֹצָאַת בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה. שֶׁאִם פָּחַת - פּוֹחֲתִין לוֹ, וְאִם הוֹסִיף - מוֹסִיפִין לוֹ. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: מַאי קְרָאָה - "תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶא לְיוֹם חַגֵּנוּ" אֵיזֶהוּ חַג שֶׁהַחֹדֶשׁ מִתְכַּסֶּה בּוֹ - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּכְתִיב "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפַּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב". מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "חֹק" - לִישָׁנָא דְּמִזּוֹנֵי הוּא - דִּכְתִיב "וְאָכְלוּ אֶת חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה". מָר זוּטְרָא אָמַר מֵהָכָא: "הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי". תַּנְיָא, אָמְרוּ עָלָיו עַל שַׁמַּאי הַזָּקֵן, כָּל יָמָיו הָיָה אוֹכֵל לִכְבוֹד שַׁבָּת. מָצָא בְּהֵמָה נָאָה אוֹמֵר: זוֹ לַשַּׁבָּת. מָצָא אַחֶרֶת נָאָה הֵימֶנָּה - מַנִּיחַ אֶת הַשֶּׁנִיָּה וְאוֹכֵל אֶת הָרִאשׁוֹנָה. אֲבָל הִלֵּל הַזָּקֵן מִדָּה אַחֶרֶת הָיְתָה לוֹ, שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר "בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם". תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מֵחַד שַׁבְּתָךְ לְשַׁבָּתֶךָ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: "בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם". אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ אֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו". מֵיתִיבִי: "לָדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם", אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי וְשַׁבָּת שְׁמָהּ, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לְיִשְׂרָאֵל, לֵךְ וְהוֹדִיעַ אוֹתָם. מִכָּאן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: הַנּוֹתֵן פַּת לְתִינוֹק צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאִמּוֹ? לָא קַשְׁיָא; הָא בְּמַתָּנָה דַּעֲבִידָא לְאִגְּלוּיֵי, הָא בְּמַתָּנָה דְּלָא עֲבִידָא לְאִגְּלוּיֵי. שַׁבָּת נַמִּי מַתָּנָה דַּעֲבִידָא לְאִגְּלוּיֵי? מַתַּן שְׁכָרָהּ לָא עֲבִידָא לְאִגְּלוּיֵי. אָמַר מָר, מִכָּאן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: הַנּוֹתֵן פַּת לְתִינוֹק צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאִמּוֹ. מַאי עֲבִיד לֵיהּ? שֶׁייף לֵיהּ מִשְׁחָא, וּמְלֵי לֵיהּ כּוֹחְלָא. וְהָאִידָּנָא דְּחָיְישִׁינַן לִכְשָׁפִים מַאי? אָמַר רַב פַּפָּא: שָׁייף לֵיהּ מֵאוֹתוֹ הַמִּין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: כָּל מִצְוֹת שֶׁנָּתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל נָתַן לָהֶם בְּפַרְהֶסְיָא, חוּץ מִשַּׁבָּת שֶׁנָּתַן לָהֶם בְּצִנְעָא, שֶׁנֶּאֱמַר "בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם". אִי הָכִי לָא לַעְנְשׁוּ גּוֹיִם?! עֲלָהּ שַׁבָּת אוֹדוּעֵי אוֹדְעִינְהוּ, מַתַּן שְׂכָרָהּ לָא אוֹדְעִינְהוּ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: מַתַּן שְׂכָרָהּ נַמִּי אוֹדְעִינְהוּ, נְשָׁמָה יְתֵירָה לָא אוֹדְעִינְהוּ. דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: נְשָׁמָה יְתֵירָה נוֹתֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאָדָם עֶרֶב שַׁבָּת, וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת נוֹטְלִין אוֹתָהּ הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "שָׁבַת וַיִּנָּפֵשׁ" כֵּיוָן שֶׁשָּׁבַת וַוֵי אָבְדָה נֶפֶשׁ. "עוֹשֶׂה אָדָם תַּבְשִׁיל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב". אָמַר אַבָּיֵי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא תַּבְשִׁיל, אֲבָל פַּת לֹא. מַאי שְׁנָא פַּת דִּלְא? אִילֵימָא מִידֵּי דְּמִלַּפֵּת בָּעֵינַן, וּפַת לָא מְלַפְּתָא - וְהָא דַּיְיסָא נַמִּי, דְּלָא מְלַפְּתָא. דַּאֲמַר רַבִּי זֵירָא: הָנֵי בַּבְלָאֵי טִפְּשָׁאֵי דְּאָכְלִי נַהֲמָא בְּנַהֲמָא. וְאָמַר רַב נְחוּמִי בַּר זְכַרְיָה מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי: מְעָרְבִין בְּדַיְיסָא! אֶלָּא, מִידֵּי דְּלָא שְׁכִיחַ בָּעֵינַן, וּפַת שְׁכִיחָא וְדַיְיסָא לָא שְׁכִיחָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר אַבָּיֵי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא תַּבְשִׁיל, אֲבָל פַּת - לֹא. מַאי טַעְמָא? אִילֵימָא דְּמִידֵּי דְּלָא שְׁכִיחַ בָּעֵינַן וּפַת שְׁכִיחָא, וְהָא דַּיְיסָא לָא שְׁכִיחָא, וְאָמַר רַב נְחוּמִי בַּר זְכַרְיָה מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי: אֵין מְעָרְבִין בְּדַיְיסָא! אֶלָּא, מִידֵּי דְּמִלַּפֵּת בָּעֵינַן, וּפַת לָא מְלַפְּתָא. וְדַיְיסָא נַמִּי לָא מְלַפְּתָא, דַּאֲמַר רַבִּי זֵירָא: הָנֵי בַּבְלָאֵי טִפְּשָׁאֵי דְּאָכְלִי נַהֲמָא בְּנַהֲמָא. תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: עֲדָשִׁים שֶׁבְּשׁוּלֵי קְדֵרָה סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם עֲרוּבֵי תַּבְשִׁילִין. וְהָנֵי מִילֵּי דְּאִית בְּהוּ כַּזַּיִת. אָמַר רַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה: שַׁמְנוּנִית שֶׁעַל גַּבֵּי הַסַּכִּין גּוֹרְרוֹ וְסוֹמֵךְ עָלָיו מִשּׁוּם עֲרוּבֵי תַּבְשִׁילִין. וְהָנֵי מִילֵּי - דְּאִית בְּהוּ כַּזַּיִת. אָמַר רַב אַסִי אָמַר רַב: דָּגִים קְטַנִּים מְלוּחִים אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם בְּשׁוּלֵי גּוֹיִם. אָמַר רַב יוֹסֵף: וְאִם צְלָאָן גּוֹי - סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם עֲרוּבֵי תַּבְשִׁילִין, וְאִי עֲבַדִינְהוּ גּוֹי כָּסָא דְּהַרְסָנָא אָסוּר. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא:

הרסנא

תוספות

אמר רבי אבא ערובי תבשילין צריך שיהא בהן כזית – ושלשה דינים יש בהלכות ערוב: ערובי תחומין צריך שתי סעודות לכל אחד ואחד, והכי מסיק בהדיא בעירובין (פ,ב). ערובי חצרות – צריכין בגרוגרת לכל אחד ואחד, והכי מסיק בהדיא בעירובין (פב,ב): עד שיהא שתי סעודות. ואם יש שם מזון שתי סעודות – אינו צריך יותר, ואפילו מאה יכולין לסמוך עליו. ערובי תבשילין – בין לאחד בין למאה אינו צריך אלא כזית לכל מין ומין.

דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בשולי גוים – דהא נאכלים כמו שהן חיין, הואיל ומלוחים, אבל אם לא היו מלוחים – יש בהם משום בשולי גוים. ותימה: דאמר במסכת עבודה זרה פרק "אין מעמידין" (לח,א): כל שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת – אין בו איסור משום בשולי גוים. וקאמר עלה כגון דגים קטנים! ויש לומר: דהתם בקטנים טפי מיירי, והכא מיירי בדגים שאין קטנים כל כך, שפעמים שהן עולין על שלחן מלכים ללפת בו את הפת.

קא משמע לן קמחא עיקר – מכאן אנו סומכין ליקח מן הגוים פת הנלוש מן הביצים שקורין *קנטויי"ש ו**אובליזא"ש. דמאי נחוש? אי משום פת עצמו – התירו חכמים, אי משום ביצים ששלכו בה – הא אמרינן קמחא עיקר. ואין לחלק ולומר דשאני הכא לחומרא, כלומר דקמחא שהוא מן שלקות שבלילתו רכה – אסור, אבל בעלמא שהוא עב, והוי מעשה תנור אף שהיתר עיקר – לא אזלינן לקולא. אי אפשר לומר כן, דהא קאמר הכא: מהו דתימא הרסנא עיקר, כלומר היה לנו להתיר. אלמא, היכא דהיתר עיקר – אזלינן בתריה אפילו לקולא, אי לאו דאסיק דקמחא עיקר. ואין לחוש שמא הביצים מעופות טמאים – דהא אינן מצויין בינינו. ושמא יש דם בביצים – רובם אין בהם דם. ומה שבודקים הביצים בשעה שמשימין אותם ברוטב אם יש בהן דם – זהו חומרא בעלמא, דהא אם לא נבדקו – מותרין, וגם אין לחוש משום ביצי נבלות או מטרפות – משום דאזלינן בתר הרוב. ואם תאמר: והא יש לחוש שמא נלושו בביצים טרופות, דאמר בחולין (סד,א ושם) דאין לוקחין ביצים טרופות מן הגוי! ויש לומר: הני מילי – בעינייהו, משום דאית בהו ריעותא דמוכחא מלתא ממה שהן טרופות, דמנבלות וטרפות אתו, וחבנהו ישראל לגוי. אבל הכא שנלושו, דליכא שום ריעותא – לא חיישינן לשום דבר, ויש לומר שנלושו מביצים שלמות. ומיהו ***פשט"ץ של דגים שאפאו גוי – אין להתיר, דיש בהם משום בשולי גוים, הואיל ונבלע שומן הדגים בתוך העיסה, והדגים אסורין משום בישולי גוים – אם כן אף העיסה שמבחוץ אסורה, ונעשה כולו בשולי גוים. אף על פי שהעיסה אין בה משום בישולי גוים, דהא התירו את הפת, וגם מה שנבלע בה אינו בעין, מכל מקום קודם שנבלע בעיסה היה בעין, והיה נאסר. ונמצא שהעיסה נלושה מן האיסור דרבנן, ויש שמסירין השומן ואוכלים אותן בכהאי גוונא. ואותן ****נילי"ש, מדלא מברכין עליהדו ברכת המוציא – יש בהן משום בשולי גוים – ומיהו, אומר הרב רבנו יחזיאל: דאין בהם משום בשולי גוים, כיון דדרך אפיית פת עביד להו. ועוד: דאי קבע סעודתיה עליהדו מברך ברכת "המוציא" – אלמא פת נינהו.

רבי אומר מערבין ערובי חצרות אבל לא ערובי תחומין – תימה: הא רבי סבירא ליה בפרק "בכל מערבין" (עירובין לח,ב ושם) דשבת ויום טוב קדושה אחת היא, ואם כן היכי מערבינן ערובי חצרות מיום טוב לשבת? ויש לומר: דאדרבה, היינו טעמא הכא דרבי, דהא דאית ליה קדושה אחת הן – היינו בדבר האסור לעשות ביום טוב, כגון תחומין – אסור לעשותם ביום טוב בשביל שבת, דהא קדושה אחת הן, אבל בשביל שקדושה אחת היא לא אסרינן דבר המותר לעשות ביום טוב עצמו, כגון לטלטל בחצרו לעשות ערוב בשביל שבת.

אין

רש"י

הרסנא עיקר – שומן הדגים. **בין לאחד בין למאה** – די להם בכזית. **לא דאית ביה כזית** – ולגבי כבר שלם קרי ליה כל שהוא. **תבשיל זה** – של ערוב. **כבוש** – בחומץ ובחרדל ומיני ירקות. **שלוק** – מבושל הרבה מאד. **מבושל** – בהלכתו. **קוליים האספנין** – דג מליח הוא, ורך, ונאכל כמו שהוא חי. אלא שנותנין עליו חמין, וזה בשולו, כדתנן במסכת שבת (לט,א): שהדחתו זו היא גמר מלאכתו. **שנתנו עליו חמין** – גרסינן שעשוי לו מערב יום טוב בשול הראוי לו. **תחלתו** – כשעשה התבשיל, אין לו שיעור כמה יהא בו. **סופו** – אכלו, או שאבד, ושייר ממנו קצת. **מאי לאו אין לו שיעור כלל** – לא לרב ולא למעט. **לא אין לו שיעור למעלה** – לומר שלא יוסיף בו על כך וכך. **למטה** – לא יפחות מכזית. **צריכים דעת** – שידעו שלשם כך נעשו. ורב הונא לא פירש דעת מי. ומפרשינן לה אנן, ואמרינן: הא ודאי פשיטא לן דכי אמר רב הונא צריכים דעת – דעתו דמניח מיהא בעי, דאיהו עדיף, שעושהו לשם כך. מיהו, מבעיא לן דעת מי שהניחו לצרכו, כגון דעשהו זה לצורך חברו, כלום צריך שימלך בו תחלה לעשותו על פיו? **עד תחום שבת** – ולעומדים חוץ לתחום לא היה דעתו של מניח עליהם, ולא עלו על לבו לזומרן. **מסדר מתניתא** – שהיה יודע משניות בגרסא, ומחזר עליהן לפני מר שמואל, שהיו סדורות בפיו בעיקרן. **סמוך אדידי** – דמערבנא אבולה נהרדעא, שהיא עירו. **לשנה** – לשנה אחרת. וראש השנה היה, שאין יכול להניח ולהתנות. **לדידך אסור** – שאין דעתי על המזידין והפושעים שאינם חרדים לדברי חכמים. **לא ערובי חצרות** – לטלטל מחר, דנראה כמתקן דבר. **שאתה אוסרו בדבר האסור לו** – כח יש בידך לאסור עליו מלעשות צורך מחר דבר שהוא אסור בו ביום, והיינו תחומין, שאף ביום טוב אסור לצאת מן התחום. **ואי אתה אוסרו** – אין כח בידך לאסור לו מלתקן למחר דבר שהוא מותר בו ביום. ואסור טלטול חצרות ליתיה ביום טוב. **משום דשלח רבי אלעזר כו'** – לפיכך הוצרכו לשאול: לקולא קאמר שמואל, או לחומרא? משום דשלח ר' אלעזר לחומרא, ואנו שונין דרבי לקולא, לפיכך שואלים אנו: שמואל שקבע הלכה כרבי, היכי מתני לפלוגתייהו? **ואמר רב תחלת הוראה וכו'** – דרב פליג עליה, ואמר הלכה כתנא קמא. **כיון דמקלקלי בה רבים** – ששוכחין ומטלטלין בלא ערוב.

היינו

הַרְסָנָא עִיקָּר, קָא מַשְׁמַע לָן: קִמְחָא עִיקָּר. אָמַר רַבִּי אַבָּא: עֲרוּבֵי תַבְשִׁילִין צְרִיכִין כַּזַּיִת. אִיבַּעְיָא לְהוּ: כַּזַּיִת אֶחָד לְכֻלָּן, אוֹ דִּלְמָא כַּזַּיִת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד? תָּא שְׁמַע: דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב: עֲרוּבֵי תַבְשִׁילִין צְרִיכִין כַּזַּיִת, בֵּין לְאֶחָד בֵּין לְמֵאָה. תְּנַן: אֲכָלוֹ אוֹ שֶׁאָבַד - לֹא יְכַשֵּׁל עָלָיו בַּתְּחִלָּה, שִׁיֵּר מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא - סוֹמֵךְ עָלָיו לַשַּׁבָּת. מַאי "כָּל שֶׁהוּא"? לָאו אַף עַל גַּב דְּלֵיכָא כַּזַּיִת! לָא, דְּאִית בֵּיהּ כַּזַּיִת. תָּא שְׁמַע: תַּבְשִׁיל - זֶה צָלִי, וַאֲפִילּוּ כָּבוּשׁ, שָׁלוּק, וּמְבוּשָׁל, וְקוֹלְיִים הָאַסְפְּנִין שֶׁנָּתַן עָלָיו חַמִּין מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, תְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ אֵין לוֹ שִׁיעוּר. מַאי לָאו אֵין לוֹ שִׁיעוּר כְּלָל? לָא, אֵין לוֹ שִׁיעוּר לְמַעְלָה, אֲבָל יֵשׁ לוֹ שִׁיעוּר לְמַטָּה. אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: עֲרוּבֵי תַבְשִׁילִין צְרִיכִין דַּעַת. פְּשִׁיטָא, דַּעַת מַנִּיחַ בָּעֵינַן, דַּעַת מִי שֶׁהִנִּיחוֹ לוֹ בָּעֵינַן אוֹ לָא בָּעֵינַן? תָּא שְׁמַע: דַּאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל מְעָרֵב אַכּוּלָּהּ נְהַרְדְּעָא, רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִי מְעָרְבוּ אַכּוּלָּהוּ טִבְרְיָא. מַכְרִיז רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי: מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֲרוּבֵי תַבְשִׁילִין - יָבֹא וְיִסְמוֹךְ עַל שֶׁלִּי. וְעַד כַּמָּה? אָמַר רַב נְחוּמִי בַּר זְכַרְיָה מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי: עַד תְּחוּם שַׁבָּת.. הַהוּא סַמְיָא דַּהֲוָה מְסַדֵּר מַתְנִיתָא קַמֵּיהּ דְּמָר שְׁמוּאֵל, חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה עָצִיב: אֲמַר לֵיהּ: אַמַּאי עָצִיבְתְּ? אֲמַר לֵיהּ: דְּלָא אוֹתִיבִי עֲרוּבֵי תַבְשִׁילִין. אֲמַר לֵיהּ: סְמוֹךְ אַדִּידִי. לְשָׁנָה חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה עָצִיב, אֲמַר לֵיהּ: אַמַּאי עָצִיבְתְּ? אֲמַר לֵיהּ: דְּלָא אוֹתִיבִי עֲרוּבֵי תַבְשִׁילִין. אֲמַר לֵיהּ: פּוּשְׁעֵי אַתְּ, לְכוּלֵּי עָלְמָא - שָׁרֵי, לְדִידָךְ - אָסוּר. תָּנוּ רַבָּנַן: יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת - אֵין מְעָרְבִין לֹא עֲרוּבֵי תְחוּמִין, וְלֹא עֲרוּבֵי חֲצֵרוֹת. רַבִּי אוֹמֵר: מְעָרְבִין עֲרוּבֵי חֲצֵרוֹת, אֲבָל לֹא עֲרוּבֵי תְחוּמִין. מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה אוֹסְרוֹ בְּדָבָר הָאָסוּר לוֹ, וְאִי אַתָּה אוֹסְרוֹ בְּדָבָר הַמּוּתָּר לוֹ. אִתְּמַר, רַב אָמַר: הֲלָכָה כְּתַנָּא קַמָּא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי. אִיבַּעְיָא לְהוּ: הֲלָכָה כְּרַבִּי לְקוּלָּא אוֹ לְחוּמְרָא? פְּשִׁיטָא דִּלְקוּלָּא קָאָמַר! מִשּׁוּם דִּשְׁלַח רַבִּי אֶלְעָזָר לַגּוֹלָה: לֹא כְּשֶׁאַתֶּם שׁוֹנִין בְּבָבֶל רַבִּי מַתִּיר וַחֲכָמִים אוֹסְרִין, אֶלָּא: רַבִּי אוֹסֵר וַחֲכָמִים מַתִּירִין. מַאי? תָּא שְׁמַע, דְּרַב תַּחְלִיפָא בַּר אַבְדִּימִי עֲבַד עוֹבָדָא בְּרָתֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל. וַאֲמַר רַב: תְּחִלַּת הוֹרָאָה דְּהַאי צוּרְבָא מֵרַבָּנַן לְקִלְקוּלָא. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא לְקוּלָּא קָאָמַר - הַיְינוּ קִלְקוּלָא, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ לְחוּמְרָא - מַאי קִלְקוּלָא אִיכָּא? כֵּיוָן דִּמְקַלְקְלִי בָּהּ רַבִּים

היינו

קיום עמנו תלוי אך ורק בקיום התורה והמצוות בחיי יום יום, של היחיד ושל הציבור.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

חַרְסָנָא - שומן הדגים שבו מטוגן הדג נחשב לעִיקָר המאכל, ולכן אין לאסור המאכל מחמת הקמח שאינו אלא טפל, **קָא מַשְׁמַע לָן** **קִמְחָא עִיקָּר**, ונאסר כל המאכל מחמתו.

* * *

הגמרא מלמדת את שיעור עירובי תבשילין: **אָמַר רַבִּי אַבָּא, עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין צְרִיכִין** להיות בשיעור **כְּזַיִת.**

מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** כשמערב עבור כמה בני אדם שיוכלו להכין צרכי השבת, האם די **בִּכְזַיִת אֶחָד לְכֻלָּן, אוֹ דִּלְמָא** צריך להניח **כְּזַיִת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** מהם. פושטת הגמרא: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב, עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין צְרִיכִין כְּזַיִת,** ודי בכזית אחד **בֵּין לְאֶחָד, וּבֵין לְמֵאָה:**

מקשה הגמרא על דברי רבי אבא: **תְּנַן** במשנתינו, **אֲכָלוֹ אוֹ שֶׁאָבַד** העירוב **לֹא יְכַשֵּׁל עָלָיו בַּתְּחִלָּה,** אבל אם **שִׁיֵּר מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא, סוֹמֵךְ עָלָיו לְשַׁבָּת.** מבררת הגמרא: **מַאי כָּל שֶׁהוּא** האם **לָאו, אַף עַל גַּב דְּלֵיכָא כְּזַיִת,** ודלא כרבי אבא. מתרצת הגמרא: **לָא,** ״כל שהוא״ היינו **דְּאִית בֵּיהּ** עדיין **כְּזַיִת,** אלא שביחס לכבר שלם הוא ״כל שהוא״:

הגמרא מנסה להוכיח שאין צורך בכזית: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא, **תַּבְשִׁיל זֶה** של עירוב תבשילין, יכול לעשותו **צָלִי,** וכן יכול לעשותו **אֲפִילּוּ כָּבוּשׁ** בחומץ וחרדל ומיני ירקות, ואף שלא בישלו, שכבוש כמבושל. וכן מאכל **שָׁלוּק** – מבושל הרבה, **וּמְבוּשָׁל** כהלכתו, **וְכֵן מערבין בְּקוֹלְיֵים הָאַסְפָּנִין** [–מין דג מליח רך] **שֶׁנָּתַן עָלָיו חֲמִין מֵעֵרֶב יוֹם טוֹב,** שזהו בישולו. ומסיימת הברייתא: בין **בִּתְחִלָּתוֹ** של עשיית העירוב, **ובין** במה שנשתייר **בְּסוֹפוֹ** [אם אכל ממנו או שאבד מקצתו קודם שבישל לשבת] **אֵין לוֹ שִׁיעוּר.** מבררת הגמרא: **מַאי** אין לו שיעור, האם **לָאו שאֵין לוֹ שִׁיעוּר כְּלָל,** ודי אף בכל שהוא. דוחה הגמרא: **לָא,** הכוונה היא שאֵין **לוֹ שִׁיעוּר לְמַעְלָה** – שאפשר להרבות בכמות העירוב, **אֲבָל יֵשׁ לוֹ שִׁיעוּר לְמַטָּה,** והיינו כזית.

* * *

אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין צְרִיכִין **דַּעַת,** כלומר, צריך להניח התבשיל בכוונה לשם עירוב. ולא פירש רב הונא דעתו של מי צריך, ודנה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שדַּעַת **מַנִּיחַ** העירוב **בְּעִינָן,** שייחד את העירוב לשם כך. אך יש להסתפק, במניח עירוב עבור אחרים, האם אף את **דַּעַת מִי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ** [–בעבורו] את העירוב **בְּעִינָן,** וצריך המניח להמלך בו קודם ההנחה. **אוֹ** שמא, **לֹא בְּעִינָן** שיהא מדעתו.

פושטת הגמרא: **תָּא שְׁמַע, דַּאֲבוּהַּ דִּשְׁמוּאֵל הִיה מְעָרֵב אַכּוּלָּה נְהַרְדְּעָא. רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי מְעָרְבוּ אַכּוּלְּהוּ טְבָרְיָא,** שהיו מניחים העירוב עבור כל בני עירם, להתיר להם הבישול מיום טוב לשבת: וכן מצינו שהיה **מַכְרִיז רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי** ביום טוב שחל בערב שבת, **מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין יָבֹא וְיִסְמוֹךְ עַל שֶׁלִּי,** שהיה מוזכה ומניח עבור כל מי ששכח להניח. מכל עובדות אלו עולה, כי אין צריך מערב יום טוב את דעת מי שהניחו לו.

מבררת הגמרא: **וְעַד כַּמָּה** – עד איזה מרחק מן המניח את העירוב אפשר לסמוך על עירוב זה. **אָמַר רַב נְחוּמִי בַּר זְכַרְיָה מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבַּיֵּי, עַד תְּחוּם שַׁבָּת,** שהם אלפיים אמה לכל רוח מגבול העיר שבה נמצא מניח העירוב, שעד שם מותר ללכת בשבת, ודעת המניח רק על הנמצאים בתוך התחום:

הַהוּא סַמְיָא [–עיור] **דַּהֲוָה מְסַדֵּר מַתְנִיתָא** – שהיה בקי במשניות והיה חוזר עליהם **קַמֵּיהּ דְּמַר שְׁמוּאֵל.** חַזְיֵיהּ שמואל ביום טוב שחל בערב שבת **דַּהֲוָה עָצִיב. אָמַר לֵיהּ** שמואל, **אַמַּאי עָצִיבְתְּ. אָמַר לֵיהּ** משום **דְּלָא אוֹתִיבִי** [–שלא הנחתי] **עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין. אָמַר לֵיהּ** שמואל, **סְמוֹךְ אַדִּידִי,** שהרי הנחתיו עבור כל בני עירי. **לְשָׁנָה** הבאה כששוב חל יום טוב בערב שבת, **חַזְיֵיהּ** שמואל לאותו איש **דַּהֲוָה עָצִיב. אָמַר לֵיהּ** שמואל, **אַמַּאי עָצִיבְתְּ. אָמַר לֵיהּ,** משום **דְּשׁוּב לָא אוֹתִיבִי עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין. אָמַר לֵיהּ** שמואל, מאחר שלא הנחת פעמיים, **פּוֹשֵׁעַ אַתְּ** בכך, לכן אף **שֶׁלְּכוּלֵּי עָלְמָא שָׁרֵי** לסמוך על עירובי, **לְדִידְךָ אָסוּר,** שאין בדעתי לערב עבור הפושעים שאינם חוששים לתקנת חכמים להניח עירובי תבשילין.

* * *

תָּנוּ רַבָּנָן, יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אֵין מְעָרְבִין בו לצורך שבת **לֹא עֵרוּבֵי תְחוּמִין, וְלֹא עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת,** משום שהדבר נראה כתיקון, ואסור ביום טוב. **רַבִּי** חולק **וְאוֹמֵר, מְעָרְבִין עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת** מיום טוב לשבת, **אֲבָל לֹא עֵרוּבֵי תְחוּמִין. מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה אוֹסְרוֹ** [לעשות לצורך מחר] **בְּדָבָר הָאָסוּר לוֹ** היום, **וְאִי אַתָּה אוֹסְרוֹ בְּדָבָר הַמּוּתָּר לוֹ** היום. ואיסור תחומין נוהג אף ביום טוב, ולכן אסור להניח בו עירוב תחומין לצורך השבת, מה שאין כן טלטול בחצר הרי מותר ביום טוב, לכן אין לאסור להניח בו עירוב חצירות לצורך השבת.

אִתְּמַר, רַב אָמַר, הֲלָכָה כְּתַנָּא קַמָּא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הֲלָכָה כְּרַבִּי:

אִיבַּעְיָא לְהוּ, מה שאמר שמואל **הֲלָכָה כְּרַבִּי,** לְקוּלָּא אמר כן, והיינו שאפשר לערב ערובי חצירות מיום טוב לשבת **אוֹ** לְחוּמְרָא, שאסור להניח. תמהה הגמרא: **פְּשִׁיטָא דִּלְקוּלָּא קָאָמַר,** שהרי רבי התיר להניח. מתרצת הגמרא: הספק הוא **מִשּׁוּם דְּשָׁלַח רַבִּי אֶלְעָזָר לַגּוֹלָה, לֹא כְּשֶׁאַתֶּם שׁוֹנִין** את המחלוקת **בְּבָבֶל,** שרַבִּי **מַתִּיר** להניח עירובי חצירות ביום טוב, **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. אֶלָּא** להיפך, **רַבִּי אוֹסֵר, וַחֲכָמִים מַתִּירִין.** ויש להסתפק איך שנה שמואל את מחלוקתם. **מַאי.**

הגמרא מנסה לפשוט: **תָּא שְׁמַע, דְּרַב תַּחֲלִיפָא בַּר אַבְדִּימִי עָבַד עוּבְדָּא כְּוָתֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – עשה מעשה על פי דברי שמואל שפסק כרבי, **וְאָמַר רַב,** תְּחִלַּת הוֹרָאָה דְּהַאי צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן לְקִלְקוּלָּא – תחילת הוראתו של תלמיד חכם זה טעות היא, וגורמת לקלקול הרבים, מפני שלדעת רב הלכה כתנא קמא. ומעתה, **אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא לְקוּלָּא קָאָמַר** שמואל, ורב תחליפא התיר לערב החצירות, **הַיְינוּ** קִלְקוּלָּא, שהתיר דבר האסור לדעת רב, **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** לְחוּמְרָא אמר שמואל, ורב תחליפא אסר לערב, **מַאי** קִלְקוּלָּא **אִיכָּא** בהוראה זו לדעת רב המתיר. דוחה הגמרא: אפשר באמת ששמואל החמיר, ורב תחליפא אסר לערב, ורב שהקיל והתיר לערב החשיב זאת לקלקול, **דְּכֵיוָן דְּמִקַּלְקְלֵי בָּהּ רַבִּים** שעלולים הם לשכוח ולטלטל אף בלא עירוב

כל יחיד איש, אשה וילד, עובדים רק את ה' אחד, על-פי תורתנו תורה אחת, שהיא נצחית ואינה יכולה להשתנות ח"ו.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

הֲיֵינוּ קִלְקוּלָא.

אָמַר רָבָא אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב הוּנָא, הֲלָכָה כְּרַבִּי, וּכְלִשּׁוֹן שֶׁהוּא סוֹבֵר לְאַפּוּר.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא המפרטת שלש שיטות בסדר התפילה ביום טוב שחל בשבת: תָּנוּ רַבָּנַן, יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מִתְפַּלֵּל שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת. שלוש ראשונות ושלוש אחרונות שבכל יום, [וְאוֹמֵר] ביניהם ברכה שֶׁל שַׁבָּת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּבְרָכָה שֶׁל יוֹם טוֹב בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בלבד, מַתְחִיל בברכה אמצעית בְּשֶׁל שַׁבָּת, וּמְסַיֵּים בְּשֶׁל שַׁבָּת, שחותם 'מקדש השבת', וְאוֹמֵר קְדוּשַׁת הַיּוֹם טוב רק בְּאֶמְצַע הברכה. רַבִּי מוסיף על דברי בית הלל וואומר, אַף חוֹתֵם בָּהּ בשל יום טוב, ואומר 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'.

תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ [–שנה תנא לפני] דְּרַבִּינָא את דברי רבי, חותם 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַשַּّבָּת וְהַזְּמַנִּים', והקדים את ישראל לשבת. אָמַר לֵיהּ רבינא, אכן יש להקדים קדושת ישראל לקדושת הזמנים, כיון שהם גורמים לקדושת הזמנים על ידי שקובעים החדשים בבית דין, אך אָטוּ את הַשַּׁבָּת יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי לֵיהּ, שהקדמת אותם לה, וְהָא שַׁבָּת מִקַּדְּשָׁא וְקַיְּימָא מששת ימי בראשית, ואין קדושתה תלויה בקביעת החדשים. אֶלָּא אֵימָא, 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'.

אָמַר רַב יוֹסֵף, הֲלָכָה כְּרַבִּי שחותמים גם בשל יום טוב, וְנוסח החתימה כִּדְתָרֵיץ רָבִינָא:

* * *

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את סדר התפילה בראש חודש וחול המועד החלים בשבת: תָּנוּ רַבָּנַן, שַׁבָּת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ בְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע ברכות כמידי שבת, וְאוֹמֵר מֵעֵין הַמְּאוֹרָע בְּעֲבוֹדָה [–ברכת רצה]. וְאִם לֹא אָמַר מעין המאורע, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מזכירים מעין המאורע בְּהוֹדָאָה [–ברכת מודים]. וּבְמוּסָפִין, מַתְחִיל בברכה אמצעית בְּשֶׁל שַׁבָּת, וּמְסַיֵּים בה בְּשֶׁל שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קְדוּשַׁת הַיּוֹם בְּאֶמְצַע. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמְרִים, כָּל מָקוֹם שֶׁהוּזְקַק לְשֶׁבַע ברכות, והיינו בכל תפילות השבת, מַתְחִיל בברכה אמצעית בְּשֶׁל שַׁבָּת וּמְסַיֵּים בה בְּשֶׁל שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קְדוּשַׁת הַיּוֹם של ראש חודש וחול המועד בְּאֶמְצַע.

אָמַר רַב הוּנָא, אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ חֲזוּג – רבן שמעון ורבי ישמעאל, אלא כתנא קמא שבשחרית מנחה וערבית של שבת מזכירים המאורע בעבודה.

* * *

הגמרא מבארת שני דינים הנובעים מחמת הספק של יום טוב שני של גלויות: אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, שני ימים טובים של גלויות שחלו בימי חמישי ושישי, מַנִּיחַ אָדָם עֵירוּבֵי תְחוּמִין מִיּוֹם טוֹב לַחֲבֵרוֹ – יכול להניח עירובי תחומין בשני הימים לצורך השבת, וּמַתְנֶה בשמערב, שמערב רק אם היום חול, וממה נפשך מותר לצאת בשבת על סמך אחד מהם.

אָמַר רָבָא, שני ימים טובים של גלויות שחלו בימי חמישי ושישי, מַנִּיחַ אָדָם עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין מִיּוֹם טוֹב הראשון לַחֲבֵרוֹ – כדי שיוכל למחר [–יום טוב שני] לבשל לשבת, וּמַתְנֶה ואומר, אם היום חול הרי עירובי עירוב, ואם היום קודש אינו כלום, ולמחר שהוא חול בין כך מותר לי לבשל.

מבארת הגמרא: מַאן דְּאָמַר שמותר להניח בשני ימים טובים של גלויות עֵירוּבֵי תְחוּמִין על תנאי [–רב], כָּל שֶׁכֵּן שמתיר להניח עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין באופן זה. וּמַאן דְּאָמַר שמותר להניח עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין [–רבא], דווקא בזה התיר, אֲבָל עֵירוּבֵי תְחוּמִין, לא. מַאי טַעְמָא, דִּלְמִקְנֵי שְׁבִיתָה בְּשַׁבָּתָא [–ביום טוב] לא הותר אף מספק, ורק עירובי תבשילין התירו להניח, משום כבוד השבת.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא המבארת שאין איסור 'ריבוי בשיעורים' במלאכת אוכל נפש הנעשית ביום טוב: תָּנוּ רַבָּנַן, אֵין אוֹפִין פת מִיּוֹם טוֹב ראשון לַחֲבֵרוֹ [–יום טוב שני], שמא הראשון קודש והשני חול, ונמצא אופה מיום טוב לחול. בָּאֱמֶת אָמְרוּ, מְמַלְּאָה אִשָּׁה ביום טוב את כָּל הַקְּדֵרָה בָּשָׂר ומבשלתה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה ליום טוב אֶלָּא לַחֲתִיכָה אַחַת, מאחר שכל החתיכות מתבשלות על ידי מעשה בישול אחד. וכן מְמַלֵּא נַחְתּוּם [–אופה] חָבִית שֶׁל מַיִם ביום טוב ומחממה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לְקִיתּוֹן אֶחָד בשביל האפיה ליום טוב, כיון שטירחה אחת היא. אֲבָל לֶאֱפוֹת אֵינוֹ אוֹפֶה אֶלָּא מַה שֶּׁצָּרִיךְ לוֹ ליום טוב, משום שכל כבר וכבר צריך אפיה ורדיה לעצמו. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אף באפיה מותר להרבות, וּמְמַלְּאָה אִשָּׁה את כָּל הַתַּנּוּר פַּת, מִפְּנֵי שֶׁהַפַּת נֶאֱפֵת יותר יָפֶה בִּזְמַן שֶׁהַתַּנּוּר מָלֵא, שדרכם היה לאפות בתנור קטן ולהדביק את הפת בדפנותיו, וכשהוא מלא מצטמצם חללו ואין לחום מקום להתפשט, ונמצא שהמילוי גורם שתאפה הפת הנצרכת ליום טוב היטב.

אָמַר רָבָא, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר.

* * *

הגמרא מסתפקת בגדר איסור בישול ביום טוב לצורך שבת, בלא הנחת עירובי תבשילין: אִיבַּעְיָא לְהוּ, מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין, הוּא נֶאֱסָר לבשל מיום טוב לשבת, וְגַם קִמְחוֹ נֶאֱסָר לאפיה ביום טוב אף על ידי אחרים שהניחו עירוב לעצמם, אוֹ דִּלְמָא, רק הוּא נֶאֱסָר, וְאֵין קִמְחוֹ נֶאֱסָר. מבררת הגמרא: לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ. ומשיבה: אם צריך לְאַקְנוּיֵי קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים כדי שיהא מותר להם לאפות בעבורו, אִי אָמְרַתְּ הוּא נֶאֱסָר וְקִמְחוֹ נֶאֱסָר, צָרִיךְ לְאַקְנוּיֵי קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים. וְאִי אָמְרַתְּ הוּא נֶאֱסָר וְאֵין קִמְחוֹ נֶאֱסָר, לֹא צָרִיךְ לְאַקְנוּיֵי קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים, אלא יכולים לאפות עבורו מקמח שלו, מַאי.

פושטת הגמרא: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין, הֲרֵי זֶה לֹא יֹאפֶה וְלֹא יְבַשֵּׁל וְלֹא יְטַמֵּן את התבשיל, לֹא לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים, וְלֹא אֲחֵרִים אוֹפִין וּמְבַשְּׁלִין לוֹ. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה, מַקְנֶה קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים, וְהֵם אוֹפִין לוֹ וּמְבַשְּׁלִין לוֹ. שְׁמַע מִינָּהּ, הוּא נֶאֱסָר וְקִמְחוֹ נֶאֱסָר. שְׁמַע מִינָּהּ.

* * *

מסתפקת הגמרא: אִיבַּעְיָא לְהוּ, מי שעָבַר על גזירת חכמים, וְאָפָה מיום טוב לשבת בלא עירוב תבשילין, מַאי, האם קנסו חכמים ואסרו המאכל, או לא.

הגמרא מנסה לפשוט: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין, כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה, מַקְנֶה קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים, וְאֲחֵרִים אוֹפִין לוֹ וּמְבַשְּׁלִין לוֹ. הרי שבא התנא לבאר תקנתו של מי שלא עירב,

---

התוקף בקבלת הציווי "אנכי ה' אלוקיך" ו"זכור את יום השבת לקדשו" – מעמידה בתוקף גם את השמירה של "לא תרצח" ו"לא תגנוב".

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

רש"י

היינו קלקולא – אם היה מותר לערב אתמול והוא אסר. **מתחיל בשל שבת** – ברכה אחת לשניהם, ומתחיל להזכיר שבת תחילה: "ותתן לנו את יום המנוחה הזה ואת יום חג פלוני הזה". **ומסיים** – הברכה בשל שבת "מקדש השבת", ותו לא. **ואומר קדושת היום באמצע** – "ותתן לנו ה' אלהינו את יום המנוחה הזה ואת יום חג פלוני הזה". **תני תנא קמיה דרבינא** – במילתיה דרבי "מקדש ישראל והשבת והזמנים". **אטו שבת ישראל מקדשי ליה** – שקדמת קדושת ישראל לשל שבת? בשלמא זמנים – צריך להקדים קדושת ישראל לקדושתן, שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם. ואילו לא נתקדשו ישראל – לא היו קובעים חדשים וקוראין מועדים בבית דין. **אלא שבת מקדשא וקיימא** – מששת ימי בראשית, ואינה תלויה בקביעות דראש חדש. **מתפלל שבע** – כשאר שבתות. כי היכי דבחול אין לו למועד ברכה קבועה בשלש תפלות הללו, אף בשבת אין צריך לקבוע לו ברכה לבית שמאי, ולא לכללו לבית הלל. **מעין המאורע** – ראש חדש או מועד. **בעבודה** – כגון "יעלה ויבא" בברכת עבודה. **בהודאה** – כמו שאומר "על הנסים" בחנוכה ופורים. **כל מקום שזקוק לשבע** – ואפילו ערבית ושחרית ומנחה. **אין הלכה כאותו הזוג** – גרסינן אלא כתנא קמא דאמר ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע ואומר מעין המאורע בעבודה. מידהו, לאו הלכתא כוותיה בהא דקאמר ובמוספין מתחיל כו', אלא בהא הלכתא כרבי דאמר: אף חותם בה מקדש השבת ישראל והזמנים או ראשי חדשים בראש חדש. **מיום טוב לחבירו** – אם נזכר ביום טוב ראשון, וחלו שני ימים טובים חמישי וערב שבת, ומתנה: אם היום חול ומחר קדש – עירובי עירוב, ואם חלוף – איני צריך לערב לתבשילין. ובתחומין יאמר: אם היום קדש – אין בדברי כלום, ולמחר יאמר כמו כן בשל תחומין, ובאותה הפת עצמה, דממה נפשך הוי עירוב. אבל בשל תבשילין – אין צריך לשנות ולחזור את תנאו למחר. **דלמקני שביתה בשבתא** – לאו דוקא שבתא נקט, אלא יום טוב קרי שבתא. לא התירו לו לקנות שביתה ביום טוב ואפילו מספק, ואם התירו בעירובי תבשילין – התם משום כבוד שבת התירו. **אין אופין** – פת. **ממלאה אשה כו'** – דבחד טרחא סגי, וכן בנחתום לגבי מלוי. **אבל לאפות** – כל כבר וכבר צריכה אפיה ורדיה לעצמה. **בזמן שהתנור מלא** – שתנורים קטנים היו, ומדביקין פת בדפנות, ומתוך שהוא מלא מתמעט חללו, ואין מקום לחמימותו להתפשט, והפת נאפת יפה. **הוא נאסר** – לאפות. **וקמחו נאסר** – שלא יהו אחרים אופין קמחו בעודו שלו. **לאקנויי קמחו** – אם צריך לתת במתנה את קמחו, שיהו אחרים מותרים לאפותו ולתת לו. **בשלמא** – לא גרס. **ולא יטמין** – בדרך שמטמינין תבשיל שבת. **עבר ואפה מאי** – מהו שיאכל בשבת.

ואי

תוספות

אין הלכה כאותו הזוג – ואם תאמר: אמאי לא קאמר הלכה כתנא קמא? ויש לומר: דאי הוה אמר הלכה כתנא קמא הוה משמע אבל דבריו, אף ממה שאמר מסיים בשל שבת. והא ליתא, דהא קיימא לן דהלכתא כרבי, דאמר: חותם "ברוך מקדש השבת ישראל והזמנים".

מאי טעמא למקני שביתה בשבתא לא – ואם תאמר: למה לי האי טעמא? האיבא טעמא דהכנה, דאמרינן בפרק "בכל מערבין" (עירובין לח,ב ושם) מיום טוב לשבת מאי טעמא לא – משום הכנה! ויש לומר: דאי לאו ההיא טעמא דמקני שביתה בשבתא, משום טעמא דקאמר משום הכנה – לא אסרינן, והואיל ויש שם ספק דשמא חול הוא לגמרי. מכל מקום קשה: דהתם בעירובין למה לי טעמא דהכנה? תיפוק ליה משום דמקני שביתה בשבתא לא! ויש לומר: דהתם מיירי בעירובי חצרות, ולא שייך למקני שביתה. ומכל מקום קשה מההוא דגטין פרק "הזורק" (עז,ב) גבי שביב מרע, דקאמר: איהי תזיל ותחוד ותפתח, והתם מיירי בשבת, דשרי לעשות קנין, והכא אסר למקני שביתה אפילו ביום טוב! ויש לומר: דשביב מרע שאני, דהתירו עליו שלא תטרף דעתו. ותדע דיש חלוק בין שביב מרע לאיש אחר, דהא התירו לו לגרש בשבת, ואין אנו מקדשין ואין מגרשין, ואף על גב דלא קאמר לקמן אין מגרשין – מכל מקום למה יש לחלק בין קדושין לגרושין? ועוד: דבתוספתא אמרינן בהדיא אין מקדשין ואין מגרשין. ולי נראה: מדקאמר התם אי אתה מודה – משמע דלא פליג שום אדם עליה, והא פליג רבי עליה לעיל, דאמר מערבין עירובי חצרות – לכך נראה לפרש דטעמא דהכא יש לומר משום הכנה, והכי קאמר: אסור למקני שביתה בשבתא משום דהיינו הכנה, ואין מכינין מיום טוב לשבת. ואם תאמר: לרבי יוחנן, דאמר לעיל (ד,א): נולדה בזה מותרת בזה, וקאמר טעמא לעיל משום דלית ליה הכנה, וכי פליג רבי יוחנן אכל הני תנאי ואמוראי דהכא? ויש לומר: דהתם מיירי בהכנה שנעשה בידים, כגון עירובי תחומין, ואפילו רבי יוחנן מודה. אבל מה שמתיר רבי יוחנן – היינו גבי ביצה, דהוי הכנה בידי שמים, שנעשית מאליה.

אי אמרת הוא נאסר וקמחו נאסר צריך לאקנויי קמחו לאחרים ואי אמרת אין קמחו נאסר אין צריך לאקנויי קמחו – ותימה: הואיל וקמחו נאסר, מה מועיל הקנייה לאחרים? מי יכול לסלק האיסור שבו כדי שיאכל הוא עצמו אחר (כך) שנאסר! ועוד קשה: כיון שהוא נאסר – מאיזה טעם יהא מותר שאחרים אופין (לשבת) בשבילו? וכי אחרים יכולים לעשות בשבילו מה שהוא עצמו אינו יכול לעשות בשביל עצמו? לכן נראה לי כגירסא דהלכות גדולות: אי אמרת הוא נאסר ואין קמחו נאסר – מצי לאקנויי קמחו לאחרים, ואז מועיל הקנין, ואי אמרת הוא נאסר וקמחו נאסר – לא מצי לאקנויי קמחו לאחרים, דהא לא מועיל הקנין, ובסמוך גרס: שמע מינה הוא נאסר ואין קמחו נאסר.

ובלבד

הַיְינוּ קַלְקוּלָא. אָמַר רָבָא אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב הוּנָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי וְלֶאֱסוֹר. תָּנוּ רַבָּנַן: יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִתְפַּלֵּל שְׁמֹנֶה [וְאוֹמֵר] שֶׁל שַׁבָּת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְשֶׁל יוֹם טוֹב בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, מַתְחִיל בְּשֶׁל שַׁבָּת וּמְסַיֵּים בְּשֶׁל שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קְדוּשַׁת הַיּוֹם בָּאֶמְצַע. רַבִּי אוֹמֵר: אַף חוֹתֵם בָּהּ "מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים". תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּינָא: "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַשַּׁבָּת וְהַזְּמַנִּים". אֲמַר לֵיהּ: אַטּוּ שַׁבָּת יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי לֵיהּ? וְהָא שַׁבָּת מִקַּדְּשָׁא וְקַיְּימָא! אֶלָּא אֵימָא: "מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים". אֲמַר רַב יוֹסֵף: הֲלָכָה כְּרַבִּי, וְכִדְתָרֵיץ רָבִינָא. תָּנוּ רַבָּנַן: שַׁבָּת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה - מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע וְאוֹמֵר מֵעֵין הַמְּאוֹרָע בָּעֲבוֹדָה, וְאִם לֹא אָמַר - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּהוֹדָאָה. וּבְמוּסָפִין מַתְחִיל בְּשֶׁל שַׁבָּת, וּמְסַיֵּים בְּשֶׁל שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קְדוּשַׁת הַיּוֹם בָּאֶמְצַע. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמְרִים: כָּל מָקוֹם שֶׁהוּזְקַק לְשֶׁבַע מַתְחִיל בְּשֶׁל שַׁבָּת, וּמְסַיֵּים בְּשֶׁל שַׁבָּת וְאוֹמֵר קְדוּשַׁת הַיּוֹם בָּאֶמְצַע. אָמַר רַב הוּנָא: אֵין הֲלָכָה כְּאוֹתוֹ הַזּוּג. אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב: מַנִּיחַ אָדָם עֵירוּבֵי תְחוּמִין מִיּוֹם טוֹב לַחֲבֵרוֹ, וּמַתְנֶה. אָמַר רָבָא: מַנִּיחַ אָדָם עֵירוּבֵי תַבְשִׁילִין מִיּוֹם טוֹב לַחֲבֵרוֹ, וּמַתְנֶה. מַאן דְּאָמַר עֵירוּבֵי תְחוּמִין - כָּל שֶׁכֵּן עֵירוּבֵי תַבְשִׁילִין, וּמַאן דְּאָמַר עֵירוּבֵי תַבְשִׁילִין - אֲבָל עֵירוּבֵי תְחוּמִין לָא. מַאי טַעְמָא - דִּלְמִקְנֵי שְׁבִיתָה בְּשַׁבְּתָא לָא. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין אוֹפִין מִיּוֹם טוֹב לַחֲבֵרוֹ. בְּאֶמֶת אָמְרוּ: מְמַלְּאָה אִשָּׁה כָּל הַקְּדֵרָה בָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה אֶלָּא לַחֲתִיכָה אַחַת, מְמַלֵּא נַחְתּוֹם חָבִית שֶׁל מַיִם אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לְקִיתוֹן אֶחָד, אֲבָל לֶאֱפוֹת אֵינוֹ אוֹפֶה אֶלָּא מַה שֶּׁצָּרִיךְ לוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: מְמַלְּאָה אִשָּׁה כָּל הַתַּנּוּר פַּת, מִפְּנֵי שֶׁהַפַּת נֶאֱפֵת יָפֶה בְּזְמַן שֶׁהַתַּנּוּר מָלֵא. אָמַר רָבָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר. אִיבַּעְיָא לְהוּ: מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵירוּבֵי תַבְשִׁילִין הוּא נֶאֱסָר וְקִמְחוֹ נֶאֱסָר, אוֹ דִּלְמָא הוּא נֶאֱסָר וְאֵין קִמְחוֹ נֶאֱסָר? לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְאַקְנוּיֵי קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים. אִי אָמְרַתְּ הוּא נֶאֱסָר וְקִמְחוֹ נֶאֱסָר - צָרִיךְ לְאַקְנוּיֵי קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים, וְאִי אָמְרַתְּ הוּא נֶאֱסָר וְאֵין קִמְחוֹ נֶאֱסָר לָא צְרִיךְ לְאַקְנוּיֵי קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים, מַאי? תָּא שְׁמַע: מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵירוּבֵי תַבְשִׁילִין, הֲרֵי זֶה לֹא יֹאפֶה וְלֹא יְבַשֵּׁל וְלֹא יְטַמֵּין, לֹא לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים, וְלֹא אֲחֵרִים אוֹפִין וּמְבַשְּׁלִין לוֹ. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה - מַקְנֶה קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים, וְאוֹפִין לוֹ וּמְבַשְּׁלִין לוֹ. שְׁמַע מִינָּהּ: הוּא נֶאֱסָר וְקִמְחוֹ נֶאֱסָר, שְׁמַע מִינָּהּ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: כְּעֵבֶר וְאָפָה מַאי? תָּא שְׁמַע: מִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֵירוּבֵי תַבְשִׁילִין, כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? מַקְנֶה קִמְחוֹ לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים אוֹפִין לוֹ וּמְבַשְּׁלִין לוֹ.

ואי

תוספות

ובלבד שלא יערים – פירש רש"י – בשתי קדרות, שיאמר: אני צריך להזמין אורחים, או יבאו לי אורחים, אבל בקדרה אחת – מותר להערים ולהרבות, דהא חזינן לעיל דאפילו מיום טוב לחברו שרי בכך. ואם תאמר: מאי שנא מההיא דרב אדא דמערים ומלח גרמא גרמא? ויש לומר: דשאני התם, דהוי עבוד אוכלין בעלמא, ומשום שמחת יום טוב התירו. דאי לאו הכי – חייש שמא יסריח הבשר, וממנע ולא שחיט, אבל הכא מיירי בבשול, דחמור, וגם היה יכול לעשות תקנה על ידי עירובי תבשילין מבעוד יום.

על מה נחלקו על דג וביצה שעלי שבית שמאי אומרים שני תבשילין – ודג וביצה שעליו אינו חשוב אלא תבשיל אחד. ובית הלל אומרים: תבשיל אחד, כלומר: תבשיל אחד כי האי גוונא כגון דג וביצה שעליו – חשוב שני תבשילין. וקשה: דלישנא לא משמע הכי? לכך נראה לי דגרס אפכא: בית שמאי אומרים תבשיל אחד, פירוש: דג וביצה שעליו אינו חשוב אלא תבשיל אחד, וצריך עוד תבשיל אחר. ובית הלל אומרים: שני תבשילין, פירוש: דג וביצה שעליו חשוב שני תבשילין.

אמר רבא הלכתא כתנא דידן ואליבא דבית הלל – פירש רש"י: ואליבא דבית הלל דקאמר תבשיל אחד. וארבינו תם: דלאפיה צריך לערב גם בפת, ואינו יכול לאפות על ערוב תבשיל אחד, דהא קיימא לן כרבי אליעזר דאמר: אין אופין אלא על האפוי, ואין מבשלין אלא על המבושל, מדקא מייתי סתמא דגמרא כוותיה לעיל בריש פרקין. דקאמר: ותנא מייתי לה מהכא. והא דקאמרי בית הלל לעיל מניח אדם ערוב תבשיל אחד ועושה בו כל צרכו – קאי אמאי דקאמר בית שמאי: אין טומנין את החמין אלא אם כן היו לו חמין טמונין מבעוד יום וכו', וסברי דאפילו בשלשה תבשילין צריך שיהא לכל אחד ואחד כנגדו ועל זה קא מיירי בית הלל, ואמרי דעל תבשיל אחד עושה בו כל צרכו, כלומר: כל מיני תבשילין, כגון חמין וכיוצא בו, והא דקאמר אביי לא שנו אלא תבשיל אחד, אבל פת לא – היינו דווקא היכא דאינו רוצה לאפות, אבל אם היה רוצה לאפות – היה צריך פת. ולא נהירא להרב רבנו יצחק: חדא דמכל הני משמע דלא צריך אלא תבשיל אחד לכל דבר, בין לאפות בין לבשל, ומה שמביא התלמוד לעיל דרבי אליעזר – לאו משום דהלכתא כותיה, אלא אסמכתא בעלמא מייתי על עירובי תבשילין, אלא אדרבה, קיימא לן כרבי יהושע לגבי דרבי אליעזר, משום דרבי אליעזר שמותי הוא. ורבי יהושע פליג עליה בירושלמי, ואמר: אופין ומבשלין על המבושל. ומכל מקום אורבינו יצחק: לא מלאני לבי לעבור על דברי דודי וצריך שני תבשילין, פת ותבשיל. וכן עמא דבר.

שמא

רש"י

ואי איתא – דעבר ואפה מותר, מכדי תנא אתקנתא קא מהדר – נתני נמי הך תקנתא, בהדי דך דמקנה קמחו. **תקנתא דהיתרא** – העשויה בהיתר. **שלא יערים** – לאחר שבשל לצורך, לומר: עוד אני צריך להזמין אורחים, ויבשל תבשילין אחרים, ויוהיתרם לשבת. אבל בקדרה אחת, אם ירבה לשבת – הא אמר דאפילו לחול שרי, כדלעיל: ממלאה אשה קדרה בשר, ואף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת. **ואם הערים אסור** – לאכול, דאחמור רבנן בהא מילתא, שלא לעקור תורת עירוב. ולא דמי להערמה דרב אדא בר אהבה דמלח גרמא גרמא, דאין עבוד באוכלין. ואי משום טרחא – הא עדיפא, דלמא חס שלא יסריח הבשר וממנע ולא שחיט. וקא סלקא דעתך דהוא הדין לעבר ואפה. **שאני הערמה כו'** – לעולם עבר ואפה – מותר, והערמה אינה ראיה לכאן, דשאני הערמה ממזיד, דאיכא למימר אחמור בה רבנן בהערמה טפי ממזיד, דאלו מזיד – רשע הוא לעבור על דברי חכמים, ואין אחרים למדים הימנו, והוא עצמו משים אל לבו ושב, הלכך לא מעקרא תורת עירוב. אבל מערים – סבור לעשות בהיתר, הלכך לא ישיב אל לבו לחזור בו, ואחרים למדין הימנו ומעקרא תורת עירוב – הלכך קנסוהו רבנן. **הא מני** – דקתני אם הערים אסור. **חנניה היא** – דשמעינן ליה דמחמיר בעירובי תבשילין, ואליבא דבית שמאי. **במזיד לא יאכל** – שעבר על השבות דאין מגבידין תרומות ומעשרות ביום טוב, אלמא: אחמור רבנן במילתייהו, ואפילו גבי עונג שבת. **דאית ליה פירי אחריני** – לשבת. **המטביל כליו** – במקוה שיש לו בחצרו, ועבר אדרבנן דאמרי במתניתין: מטבילין כלים מלפני השבת, דנראה כמתקן. **ישתמש בהן** – בו ביום. **אפשר בשאלה** – לשאול כלים מחברו ולהשתמש. **אסורא דשבת** – בשול שבת מאבות מלאכות הוא, ואיסור סקילה הוא. הלכך קנסוה רבנן למזיד, אבל עבר ואפה ביום טוב לשבת – אסורא דרבנן הוא דעבד. **על מה נחלקו על דג וביצה שעליו שבית שמאי אומרים שני תבשילין** – צריך, וזה כתבשיל אחד, שמחובר בו ובטיל לגביה. ובית הלל אומרים: דיו בתבשיל אחד כזה. ושוין **שאם פרפר ביצה** – מבושלת, ונתן לתוכו, דלחודיה קאי, שהן שני תבשילין. **שרסק** – מינצ"ר בלע"ז. **קפלוטות** – כרתי, פורי"ש בלע"ז. **כתנא** דידן – דמתניתין דקתני בית הלל שרו בתבשיל אחד. **אם התחיל בעיסתו** – לתקנה ולאפותה על ידי עירובו. **משנה** **מטבילין את הכל** – כל הצריך טבילה בין אדם בין כלים. **מלפני השבת** – דקיימא לן בראש השנה (טז,ב): חייב אדם לטהר את עצמו ברגל, דכתיב "ובנבלתם לא תגעו" (ויקרא יא). ומוקים לה ברגל, הלכך יטביל מערב שבת, דאסור להטביל בשבת וביום טוב. **ובית הלל אומרים כו'** – והא דנקט שבת – רבותא אשמועינן לבית הלל, דאפילו בשבת שרו באדם. ובגמרא מפרש מאי טעמא דכלים אסורים. ושוין **שמשיקין את המים** – מי שיש לו מים יפין לשתות ונטמאו – שמשיקין את המים בכלי אבן, ונותנם במקוה מים מלוחים עד שמשיק מים למים, ונמצאו אלו זרועים ומחוברים למי המקוה, ובטלי אגבייהו, וטהרו. ואין עוד טהרה במקוה לכל אוכל ומשקה אלא למים, ולא בתורת טבילה אלא בתורת זריעה, כדאמרינן בפסחים בפרק "כל שעה" (לד,ב). **אבל לא מטבילין** – בגמרא מפרש שאין נותנין אותן בכלי עץ טמא הצריך טבילה להשיקן בו, כדי להעלות טבילה לכלי אגב השקת המים. **ומטבילין מגב לגב** – ביום טוב. **ומחבורה לחבורה** – בגמרא מפרש לה.

ויעבירנו

1 **וְאִי** אִיתָא לִיתְנֵי: עָבַר וְאָפָה - מוּתָּר. אֲמַר רַב אַדָּא
2 בַּר מַתְּנָה: תַּנָּא, תַּקַּנְתָּא דְּהֵיתֵּרָא - קָתָנֵי, תַּקַּנְתָּא
3 דְּאִסּוּרָא - לָא קָתָנֵי. תָּא שְׁמַע: מִי שֶׁהִנִּיחַ עֵירוּבֵי
4 תַבְשִׁילִין - הֲרֵי זֶה אוֹפֶה וּמְבַשֵּׁל וּמַטְמִין, וְאִם רָצָה
5 לֶאֱכוֹל אֶת עֵירוּבוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. אֲכָלוֹ עַד שֶׁלֹּא
6 אָפָה עַד שֶׁלֹּא הִטְמִין - הֲרֵי זֶה לֹא יֹאפֶה וְלֹא יְבַשֵּׁל
7 וְלֹא יַטְמִין, לֹא לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים, וְלֹא אֲחֵרִים אוֹפִין
8 וּמְבַשְּׁלִין לוֹ. אֲבָל מְבַשֵּׁל הוּא לְיוֹם טוֹב, וְאִם הוֹתִיר
9 - הוֹתִיר לַשַּׁבָּת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲרִים. וְאִם הֶעֱרִים
10 - אָסוּר. אֲמַר רַב אַשִׁי: הַעֲרָמָה קָא אָמְרַתְּ, שֶׁאֵנִי
11 הַעֲרָמָה דְּאַחְמִירוּ בָּהּ רַבָּנַן טְפֵי מִמְּזִיד. רַב נַחְמָן בַּר
12 יִצְחָק אֲמַר: הָא מַנִּי - חֲנַנְיָה הִיא, וְאַלִּיבָּא דְּבֵית
13 שַׁמַּאי. דְּתַנְיָא, חֲנַנְיָה אוֹמֵר: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין
14 אוֹפִין אֶלָּא אִם כֵּן עֵרֶב בְּפַת, וְאֵין מְבַשְּׁלִין אֹאם כֵּן
15 עֵרֶב בְּתַבְשִׁיל, וְאֵין טוֹמְנִין אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ חַמִּין
16 טְמוּנִין מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְעֶרֶב
17 בְּתַבְשִׁיל אֶחָד וְעוֹשֶׂה בּוֹ כָּל צָרְכּוֹ. תְּנַן: הַמַּעֲשֵׂר
18 פֵּירוֹתָיו בַּשַּׁבָּת, בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל, בְּמֵזִיד - לֹא יֹאכַל. לָא
19 צְרִיכָא, דְּאִית לֵיהּ פֵּירֵי אַחֲרִינֵי. תָּא שְׁמַע: הַמַּטְבִּיל
20 כֵּלָיו בַּשַּׁבָּת, בְּשׁוֹגֵג - יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, בְּמֵזִיד - לֹא
21 יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן. לָא צְרִיכָא, דְּאִית לֵיהּ מָאנֵי אַחֲרִינֵי.
22 אִי נַמִי אֶפְשָׁר בִּשְׁאֵלָה. תָּא שְׁמַע: הַמְבַשֵּׁל בַּשַּׁבָּת,
23 בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל, בְּמֵזִיד - לֹא יֹאכַל. אִסּוּרָא דְּשַׁבָּת
24 שָׁאנֵי. "בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים שְׁנֵי תַבְשִׁילִין". מַתְנִיתִין
25 דְּלָא כִּי הַאי תַּנָּא. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר:
26 מוֹדִים בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל שְׁנֵי תַבְשִׁילִין שֶׁצָּרִיךְ,
27 עַל מַה נֶּחְלְקוּ - עַל דָּג וּבֵיצָה שֶׁעָלָיו, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי
28 אוֹמְרִים: שְׁנֵי תַבְשִׁילִין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: תַּבְשִׁיל
29 אֶחָד. וְשָׁוִין, שֶׁאִם פִּרְפֵּר בֵּיצָה וְנָתַן לְתוֹךְ הַדָּג, אוֹ
30 שֶׁרִסֵּק קַפְלוּטוֹת וְנָתַן לְתוֹךְ הַדָּג - שֶׁהֵן שְׁנֵי תַבְשִׁילִין.
31 אֲמַר רָבָא: הִלְכְתָא כְּתַנָּא דִּידַן, וְאַלִּיבָּא דְּבֵית הִלֵּל.
32 "אָכְלוּ אוֹ שֶׁאָבַד הֲרֵי זֶה לֹא יְבַשֵּׁל עָלָיו וכו'".
33 אֲמַר אַבָּיֵי: נְקָטִינַן, הַתְחִיל בְּעִיסָּתוֹ וְנֶאֱכַל עֵירוּבוֹ -
34 גּוֹמֵר. **מִשְׁנָה** חָל לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת, בֵּית שַׁמַּאי
35 אוֹמְרִים: מַטְבִּילִין אֶת הַכֹּל מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, וּבֵית הִלֵּל
36 אוֹמְרִים: כֵּלִים מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, וְאָדָם בַּשַּׁבָּת. וְשָׁוִין
37 שֶׁמַּשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם בִּכְלֵי אֶבֶן לְטַהֲרָן, אֲבָל לֹא מַטְבִּילִין. וּמַטְבִּילִין מִגַּב לְגַב וּמֵחֲבוּרָה
38 לַחֲבוּרָה. **גְּמָרָא** דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת כְּלִי בַּשַּׁבָּת לֹא, מַאי טַעְמָא? אָמַר רַבָּה: גְּזֵרָה

שמא

פשרה קטנה היום, מביאה לידי פשרה גדולה יותר מחר.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

וְאִי אִיתָא שאם עבר ואפה מותר באכילה, **לֵיתְנֵי** גם תקנה זו, שאם **עָבַר וְאָפָה מוּתָּר** לאכול זאת. דוחה הגמרא: **אָמַר רַב אַדָּא בַּר מַתְּנָה**, יתכן שבאמת מותר, אך **תַּנָּא תַּקַּנְתָּא דְּהֵיתֵּרָא קָתָנֵי** – התנא שנה רק תקנה הנעשית בהיתר, כגון הקנאת קמחו לאחרים, אבל **תַּקַּנְתָּא דְּאִסּוּרָא**, שאם עבר ואפה מותר באכילה, **לֵא קָתָנֵי**.

הגמרא מנסה לפשוט: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, **מִי שֶׁהִנִּיחַ עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין, הֲרֵי זֶה אוֹפֶה וּמְכַשֵּׁל וּמַטְמִין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת. וְאִם רָצָה** אחר כך **לֶאֱכוֹל אֶת עֵירוּבוֹ, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ**. אך אם **אָכְלוּ עַד שֶׁלֹּא אָפָה [עַד שֶׁלֹּא כִּשֵּׁל], עַד שֶׁלֹּא הִטְמִין לְשַׁבָּת, הֲרֵי זֶה לֹא יֹאפֶה וְלֹא יְכַשֵּׁל וְלֹא יְטַמֵּן לְשַׁבָּת, לֹא לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים, וְלֹא אֲחֵרִים אוֹפִין וּמְכַשְּׁלִין לוֹ, אֲבָל מְכַשֵּׁל הוּא לְיוֹם טוֹב, וְאִם הוֹתִּיר, הוֹתִּיר לְשַׁבָּת** – יכול לאכלו בשבת, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲרִים** לבשל לשבת אחר שכבר גמר לבשל ליום טוב, באומרו כוונתי לצורך היום עבור אורחים שבכוונתי להזמין. **וְאִם הֶעֱרִים אָסוּר** לו לאכול זאת. ומעתה, כשם שהמערים אסור באכילה, כך גם העובר ומבשל בפירוש לצורך שבת.

דוחה הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי, מֵהֲעָרָמָה קָא אָמְרִתְּ** להוכיח למבשל באיסור, **שֶׁאֲנִי הֲעָרָמָה דְּאַחְמִירוּ בָהּ רַבָּנָן טְפֵי מִמַּזִּיד**, לפי שהמזיד רשע הוא, ואין אחרים למדים ממנו, ואף הוא סופו לשוב בתשובה, ולא תיעקר תורת עירוב אם יתירוהו באכילה. אבל המערים סובר שעושה בהיתר, ולכן לא יתן אל לבו לשוב בתשובה, וגם אחרים ילמדו ממעשיו, ואם לא נקנסנו, עלולה תורת עירוב להיעקר.

באופן אחר יש לדחות: **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, הָא** ברייתא שאסרה המתבשל בהערמה **מַנִּי, חֲנַנְיָה הִיא** [–נשנתה בשיטת חנניה], המחמיר בעירוב תבשילין, וסובר **אַלִּיבָּא דְּבֵית שַׁמַּאי**, שיש להניח עירוב לכל מין ומלאכה לחוד. **דְּתַנְיָא, חֲנַנְיָה אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין אוֹפִין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת אֶלָּא אִם כֵּן עָרַב בְּפַת, וְאֵין מְבַשְּׁלִין אֶלָּא אִם כֵּן עָרַב בְּתַבְשִׁיל, וְאֵין טוֹמְנִין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ חַמִּין טְמוּנִין לוֹ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְעָרֵב בְּתַבְשִׁיל אֶחָד, וְעוֹשֶׂה בּוֹ כָּל צָרְכּוֹ**, ואף אפיה והטמנה. ויש לומר שכשם שהחמירו בזה, כן החמירו וקנסו באכילה מה שנתבשל בלא עירוב, ועדיין יש להסתפק לשיטת בית הלל שהלכה כמותם.

הגמרא מנסה לפשוט: (**תְּנַן** (תרומות פ"ב מ"ג)) **הַמְעַשֵּׂר** את **פֵּרוֹתָיו בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל הפירות, אבל אם עישר בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל**, משום קנס. הרי שהחמירו חכמים בגזירותיהם, ואסרו ליהנות ממה שתוקן באיסור שבות, ואף שיתבטל על ידי כך מעונג שבת, ויש ללמוד מכך לאסור מה שבישל מיום טוב לשבת בלא עירוב. דוחה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא נאמר איסור אכילת הפירות, אלא **בִּדְאִית לֵיהּ פֵּירֵי אַחֲרִינֵי** לשבת. ועדיין יש להסתפק במי שעבר ובישל שאין לו מאכלים אחרים לשבת.

הגמרא מנסה לפשוט מתחילת המשנה הנזכרת: **תָּא שְׁמַע, הַמַּטְבִּיל כֵּלָיו בְּשַׁבָּת** במקוה שבחצירו, **בְּשׁוֹגֵג, יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן** בו ביום, אבל אם **בְּמֵזִיד הטבילם, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן**. ויש ללמוד מכך לאסור באכילה מה שבישל בלא עירוב. דוחה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא נאסר השימוש בכלים, אלא **בִּדְאִית לֵיהּ מָאנֵי אַחֲרִינֵי** – ביש לו כלים אחרים לשבת. **אִי נַמִּי**, אף אם אין לו, הרי **אֶפְשָׁר בִּשְׁאֵלָה** של כלים מחבירו, ועדיין יש להסתפק במי שעבר ובישל שאין לו מאכלים אחרים לשבת.

הגמרא מנסה לפשוט: **תָּא שְׁמַע**, שנינו (שם) **הַמְכַשֵּׁל בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל**, אבל אם בישל **בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל**. ויש ללמוד מכך לאסור התבשיל שנתבשל ביום טוב בלא עירוב. דוחה הגמרא: **אִסּוּרָא דְּמבשל בְּשַׁבָּת** האסור מדאורייתא **שַׁאנִי**, ואין ללמוד לעבר ובישל בלא עירוב, שאסור רק מדרבנן. ונשאר הדין בספק:

* * *

שנינו במשנה: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יש לערב בִּשְׁנֵי תַּבְשִׁילִין, ובית הלל אומרים, די בתבשיל אחד, ושוין שדג וביצה שעליו נחשבים לשני תבשילין:**

הגמרא מביאה ברייתא השונה את המחלוקת באופן שונה: **מַתְנִיתִין דְּלֹא כִּי הַאי תַּנָּא** דברייתא. **דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, מוֹדִים בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין שֶׁצְּרִיךְ לְעֵירוּב תבשילין. אלא עַל מַה נֶּחְלְקוּ, עַל דָּג וּבֵיצָה שֶׁטְּחוּ אוֹתָה עָלָיו. שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, צריך שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין, וביצה זו טפילה לדג ותבשיל אחד הוא, ואין די בזה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, די בְּתַבְשִׁיל אֶחָד בזה, שנחשב לשני תבשילין. וְשָׁוִין בית שמאי ובית הלל, שֶׁאִם פִּרְפֵּר** [–פורר] **בֵּיצָה** שנתבשלה לחוד **וְנָתַן** אותה **לְתוֹךְ הַדָּג, אוֹ שֶׁרִסֵּק קַפְּלוּטוֹת** [–כרתי] **וְנָתַן לְתוֹךְ הַדָּג, שֶׁהֵן שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין**, שהרי כל אחד תבשיל בפני עצמו הוא, אלא שמעורבים הם.

אָמַר רָבָא, הִלְכְתָא כְּתַנָּא דִּידָן [–שבמשנתנו], **וְאַלִּיבָּא דְּבֵית הִלֵּל**, שדי בתבשיל אחד לעירוב תבשילין.

* * *

שנינו במשנה: **אֲכָלוּ** [–את העירוב] **אוֹ שֶׁאָבַד הֲרֵי זֶה לֹא יְבַשֵּׁל עָלָיו וְכוּ'. אָמַר אַבָּיֵי, נַקְטִינָן** להלכה, **הַתְחֵיל** לעסוק **בְּעִיסָּתוֹ** לתקנה ולאפותה בעוד העירוב קיים, **וְנֶאֱכַל עֵירוּבוֹ, גּוֹמֵר** לאפותה, כיון שהתחיל בעוד העירוב קיים:

משנה

דרשו חכמים (ר"ה טז:) מהכתוב (ויקרא יא ח) 'וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ', שחייב אדם לטהר את עצמו ברגל. ודנה משנתנו כשחל ערב יום טוב בשבת, כיצד יעשה: **חָל יום טוב לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מַטְבִּילִין אֶת הַכֹּל** [–בין אדם ובין כלים] **מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת**, מפני שבשבת וביום טוב אסור להטבילם. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כֵּלִים** מטבילין **מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, וְאָדָם** טובל גם **בְּשַׁבָּת. וְשָׁוִין שֶׁמַּשִּׁיקִין** ביום טוב **אֶת הַמַּיִם בִּכְלֵי אֶבֶן** כדי **לְטַהֲרָן. אֲבָל לֹא מַטְבִּילִין**, כלומר, אסור ליתן המים לכלי עץ טמא ולהשיקן, ואגב כך לטהר את הכלי. **וּמַטְבִּילִין** ביום טוב **מִגַּב לְגַב, וּמֵחֲבוּרָה לַחֲבוּרָה**, שאינה טבילה המטהרת מטומאה.

* * *

גמרא

מבררת הגמרא: מדברי המשנה למדנו **דִּכּוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת** מודים, **דִּכְלֵי בְּשַׁבָּת לֹא** מטבילין. **מַאי טַעְמָא** של איסור זה.

מביאה הגמרא ארבע שיטות בטעם האיסור. השיטה הראשונה: **אָמַר רַבָּה, גְּזֵרָה**

פשרה היום במצוות שבין אדם למקום, מביאה מחר לידי פשרה במצוות שבין אדם לחברו.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

שֶׁמָּא יִטְּלֶנּוּ [–את הכלי] בְּיָדוֹ, וְיַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבה, יֵשׁ לוֹ בּוֹר בַּחֲצֵרוֹ מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. אָמַר לֵיהּ, גְּזֵרָה בּוֹר בַּחֲצֵרוֹ, אָטוּ – שמא יבואו לטבול בבּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. מקשה הגמרא: הָתְנַן [–מיושב] שַׁבָּת שנאסרה בה מלאכת הוצאה, אבל בְּיוֹם טוֹב שלא נאסרה ההוצאה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. מתרצת הגמרא: גָּזְרוּ יוֹם טוֹב אָטוּ שַׁבָּת.

מקשה הגמרא: וּמִי גָּזְרִינָן – וכי החמירו חכמים כל כך בתקנה זו, לאסור טבילה בשבת המותרת מעיקר הדין, שמא יכשל באיסור, ולהוסיף לגזור גזירה לגזירה ולאסור גם ביום טוב, וְהָא תְּנַן במשנתנו, וְשָׁוִין שֶׁמַּשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם הטמאים בִּכְלִי אֶבֶן לְטַהֲרָן, אֲבָל לֹא מַטְבִּילִין בכלי עץ טמא לטהרו אגב ההשקה. וְאִי אִיתָא שהחמירו חכמים, גְּזוֹר הַשָּׁקָה בכלי אבן, אָטוּ הַטְבָּלָה. מתרצת הגמרא: וְתִסְבְּרָא שקושיא היא זו, הלא אִי אִית לֵיהּ מַיִם יָפִים טהורים אחרים, הָנֵי הטמאים לָמָּה לִי לְמֶעֱבַד לְהוּ הַשָּׁקָה. אֶלָּא בהכרח מדובר דְּלֵית לֵיהּ, וְכֵיוָן דְּלֵית לֵיהּ אלא מים אלו, ודאי מִזְּהַר זְהִיר בְּהוּ שלא יטמאו, ומה שנטמאו הוא מקרה לא שכיח, ולא גזרו בו חכמים.

הגמרא מוסיפה להקשות מכמה דינים שנאמרו בענין איסור טבילת כלים, שיש להוכיח מהם שלא גזרו גזירה לגזירה בתקנה זו: אֵיתִיבֵיהּ, שנינו בברייתא, מַדְלִין – שואבים מים מן הבור בִּדְלִי טָמֵא, וְהוּא טָהוֹר. וְאִי אִיתָא שהחמירו חכמים לגזור גזירה לגזירה, גְּזוֹר שאיבה, דִּלְמָא אָתֵי לְאַטְבּוּלֵיהּ בְּעִינֵיהּ [–בפני עצמו, בלא שאיבת מים]. דוחה הגמרא: שַׁאנִי הָתָם, מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא הוּתְּרָה לוֹ טבילה אֶלָּא עַל יְדֵי דָּלְיוֹ [–שאיבה], זָכוּר הוּא מאיסור טבילת כלים ביום טוב.

מקשה הגמרא מדין אחר: אֵיתִיבֵיהּ, שנינו בברייתא, כְּלִי שֶׁנִּטְמָא מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב באב הטומאה, אֵין מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב, שהיה לו להטבילו מבעוד יום. אבל נטמא בְּיוֹם טוֹב, מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב. וְאִם אִיתָא שהחמירו חכמים בגזירה זו, גְּזוֹר טבילת כלים דְּנִטְמְאוּ בְּיוֹם טוֹב, אָטוּ דְּנִטְמְאוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. דוחה הגמרא: טוּמְאָה בְּיוֹם טוֹב מִלְּתָא דְּלֵא שְׁכִיחָא הִיא, שהרי הכל מטהרים את עצמם ברגל, וכל שכן שנזהרים מלהטמא. וּמִלְּתָא דְּלֵא שְׁכִיחָא לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן.

מקשה הגמרא מדין אחר: אֵיתִיבֵיהּ, שנינו בברייתא, כְּלִי שֶׁנִּטְמָא מערב יום טוב בְּאַב הַטּוּמְאָה, אֵין מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב. אבל נטמא בְּוֹלֵד הַטּוּמְאָה, כיון שאינו טמא אלא מדרבנן, מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב. וְאִם אִיתָא, שהחמירו חכמים בגזירה זו, גְּזוֹר הָא [–כלי שנטמא באב הטומאה], שנטמא בולד הטומאה], אָטוּ הָא [–כלי שנטמא באב הטומאה]. דוחה הגמרא: כלי שנטמא בְּוֹלֵד הַטּוּמְאָה, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ שיהיה טעון טבילה, רק גַּבֵּי [–אצל] כֵּלִים האוכלים תרומה, ובהם אין לגזור כיון שכֹּהֲנִים זְרִיזִין הֵם, ולא יטעו להתיר גם טבילת כלים שנטמאו באב.

מקשה הגמרא מדין אחר: תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב, נִדָּה שֶׁאֵין לָהּ בְּגָדִים טהורים ללובשם לאחר שתטבול, מַעֲרִמָּת וְטוֹבֶלֶת ביום טוב בִּבְגָדֶיהָ, ועולה הטבילה לה ולבגדיה. וְאִם אִיתָא שהחמירו חכמים בגזירה זו, גְּזוֹר גם בזה, דִּלְמָא אָתֵי לְאַטְבּוּלֵי את הבגדים בְּעֵינֵיהוּ. דוחה הגמרא: שַׁאנִי הָתָם, מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא הוּתְּרָה לָהּ הטבלת הבגדים אֶלָּא עַל יְדֵי מַלְבּוּשׁ, זְכוּרָה הִיא שטבילת כלים אסורה בשבת.

שיטה שניה בטעם איסור טבילת כלים בשבת ויום טוב: רַב יוֹסֵף אָמַר, גְּזֵרָה מִשּׁוּם סְחִיטָה, שאף בגדים בכלל כלים הם, ויש לאסור הטבילה מחשש שיבואו לסוחטם אחר כך. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, תִּינַח כֵּלִים הִכְנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ, כגון בגדים. אבל כֵּלִים דְּלָאו בְּנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. אָמַר לֵיהּ רב יוסף, גְּזֵרָה הָנֵי שאינם בני סחיטה אָטוּ הָנֵי שבני סחיטה הם, שאם נתיר באלו יבואו להתיר אף באלו.

אֵיתִיבֵיהּ אביי לרב יוסף כָּל הָנֵי תְּיוּבְתָּא שהקשה לרבה, שאם גזרו בזה גזירה לגזירה, למה לא גזרו בכל המקרים המובאים לעיל. וְשַׁנֵּי לֵיהּ רב יוסף כִּדְשַׁנְּיָנַן – כפי שיישבנו לפי רבה.

שיטה שלישית בטעם איסור טבילת כלים בשבת ויום טוב: רַב בִּיבִי אָמַר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַשְׁהֶא את כליו הטמאים לטבלם ביום טוב, שאז יש לו פנאי, ועלול להכשל ולהשתמש בהם לתרומה בעודם טמאים.

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב בִּיבִי, כְּלִי שֶׁנִּטְמָא מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב אֵין מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַשְׁהֶא אותו בטומאתו עד יום טוב.

שיטה רביעית בטעם איסור טבילת כלים בשבת ויום טוב: רָבָא אָמַר, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְתַקֵּן כְּלִי שהרי מטהרו, ודומה לתיקון על ידי מלאכה, האסור מן התורה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי אָדָם נַמִּי יאסר בלית הלל בטבילה בשבת, מפני שנראה כמתקן את גופו. מתרצת הגמרא: אָדָם הטובל את גופו אינו נראה כמתקן, אלא נִרְאֶה כְּמֵיקַר [–מצנן] את גופו. מקשה הגמרא: הָא תִּינַח בטובל בְּמַיִם יָפִים שדרך לרחוץ בהם, אבל בְּמַיִם רָעִים [–סרוחים] שאין דרך לטבול בהם אלא לשם טהרה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אף בכך אינו נראה בטובל לטהרה, שפְּעָמִים שֶׁאָדָם בָּא

אגרות קודש

ב״ה, שלהי אלול, תיש״א,

ברוקלין נ. י.

הרה״ג והרה״ח הוו״ח אי״א נו״מ וכו׳ וכו׳

מהור״ש שי׳ הלוי

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד, הצלחה רבה בתלמידיו בהשפעת תורה ביראת שמים, ורוב נחת חסידותי מכל יו״ח שיחיו - מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף.

בברכה,

מ. שניאורסאהן

רש"י

ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים – ממקומו עד המקוה. ומי גזרינן – ומי אחמור רבנן בולי האי בדבר תקנתא דטבילת כלים, למגזר התירא אטו אסורא, וגזרה לגזירה? **ותסברא** – דהא קושיא הוא. **מוהר והיר בהו** – שלא יטמאו, וכיון דזהיר בהו – הויא להו טומאתן מלתא דלא שביחא, ולא גזרו בה רבנן. **מדלין** – מים. **בדלי טמא והוא טהור** – מאליו. והא לא דמי למטביל כלי על גבי מימיו דמתניתין, דאסור – דהתם כל עצמו לא בא אלא לטהר, בין מים בין כלי, הלכך מוכחא מילתא דטבילה. וטעמא דטבילה אסורה – משום דנראה כמתקן כלי, והאי מחזי. אבל הכא – אין הכל יודעים שהדלי טמא, והרואה אומר לשאוב מים הללו היה צריך. נגזור **דלמא אתי לאטבוליה בעיניה** – בלא שאיבת מים. מתוך **שלא הותרה** לו – טבילה זו אלא על ידי דליו בשאיבתו, שאין כן דרך שאר טבילות. **זכור הוא** – שהטבילה אסורה ביום טוב. **כלי שנטמא מערב יום טוב** – ובאב הטומאה, כדלקמן. **אין מטבילין אותו ביום טוב** – הואיל והיה לו להטבילן מבעוד יום. **ביום טוב מטבילין אותו ביום טוב** – וישתמש בו היום חולין, שאין צריכין הערב שמש. **דלא שביחא** – שהרי הכל מטהרין ברגל, וכל שכן שוהירין מלהטמא. **כלי שנטמא באב הטומאה** – מערב יום טוב, כדלעיל. **אין מטבילין אותו ביום טוב** – דכיון דטמא מן התורה – הוה ליה כמתקן. **בולד הטומאה** – אין כאן תקון, דמדאורייתא טהור מעליא הוא, שאין כלי טמא אלא באב הטומאה, כדתניא ב"הכל שוחטין" (כה,א): אוכל ומשקה מטמאין מאויר כלי חרס, ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס. משום דהוה ליה ולד הטומאה, שמה שבתוכו אין מיטמא מחמת השרץ אלא מחמת אויר כלי. יש מפרשים: כלי שנטמא באב הטומאה, אפילו נטמא ביום טוב – אין מטבילין אותו ביום טוב, וטעמא – משום דבעי הערב שמש, דטומאה דאורייתא צריכה הערב שמש. הלכך, הואיל ואינו ראוי היום לתשמיש – לא יטבילנו. וקשיא לי, הרי ראוי להשתמש בו חולין, שאין הערב שמש אלא לתרומה וקדשים, כדתנן: טבל ועלה – אוכל במעשר, העריב שמשו – אוכל בקדשים (נגעים פרק יד משנה ג). **ולד הטומאה היכי משכחת לה** – מי הוא הצריך להטבילו – אינו אלא כהן, דהא ולד הטומאה ראשון, וכלי שנטמא בו שני, ומותר לחולין. שאין שני עושה שלישי בחולין, ואין צריך להטבילו אלא לתרומה. דרייזין הן – ולא אתו למשרי דאב הטומאה. אי נמי, זריזין מלבא טומאה לבליהן, והויא מלתא דלא שביחא. **שאין לה בגדים** – טהורים להחליף וללבוש אחר טבילתה, והיום יום טוב, ואינה יכולה להטביל את אלו שעליה. **מערמת וטובלת** – כשהיא לבושה, וסלקא לה טבילה אף לבלים, ולא מוכחא מלתא שהיא מתקנת – דלטבילת עצמה נכנסה, ואדם מותר לטבול בבית הלל, דנראה כמיקר, כדלקמן. **רב יוסף אמר** – טעמא דמתניתין דטבילת כלים בשבת ויום טוב אסירא – משום סחיטת בגדים, שאף הן בכלל כלים. **שמא ישהא** – אי שרית ליה לאטבולינהו ביום טוב – משהי להו עד יום טוב, שהוא פנוי, ואתי בהו בתוך כך לידי תקלה להשתמש בהן תרומה. **רבא אמר** – טעמא דמתניתין מפני שנראה כמתקן כלי, ודמיא לתקנת מלאכה, וגזור עלה מדרבנן. **תינח מים יפין** – שדרך לרחוץ בהן.

בשרב

תוספות

שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים – תימה: אמאי לא קאמר שמא יוציאנו מרשות היחיד לרשות הרבים? ויש לומר: שיש היכרא בפתח ובגפופי החצר.

גזרה יום טוב אטו שבת – ולא הוי גזרה לגזרה, דיום טוב ושבת אחת היא. **נגזור** השקה אטו הטבלה – וקשה, לפרוך: נגזור משום שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים להשיקן! ויש לומר: דגבי הטבלת כלי צריך למגזר שמא יעבירנו, לפי שלהוט להטבילו. אבל בהשקת מים – אין להוט כל כך להשיקן, דאפשר במים אחרים. וכן בסמוך בולד הטומאה לא פריך נגזור שמא יעבירנו – לפי שאינו להוט כל כך להטבילו, כיון דליכא אלא טומאה דרבנן.

מדלין בדלי טמא והוא טהור – מאליו – תימה: דבמתניתין אמר אין מטבילין כלי על גבי מימיו לטהרו! ויש לומר: דהתם מיירי שהוא מלא מים, ויש בו הוכחה דלאטבולי קבעי, ואסור להטביל כלי, דמחזי כמתקן. אבל הכא – אין הכל יודעין שהדלי טמא ואם כן הרואה יהא סבור דלשאוב הוא צריך.

כלי שנטמא באב הטומאה אין מטבילין אותו בולד הטומאה מטבילין אותו וכו' – פירש רש"י: דמיירי שנטמא מערב יום טוב. דאי ביום טוב – אפילו באב הטומאה מטבילין אותו. והא דאמרינן לעיל מערב יום טוב אין מטבילין אותו ביום טוב – מיירי שנטמא באב הטומאה. וטעמא דאב הטומאה אין מטבילין אותו – משום דטומאה דאורייתא היא, דנראה כמתקן. אבל בטומאה שנטמא במשקין – אינו טמא כי אם מדרבנן, ולא מחזי כמתקן. ועוד פירש פירוש אחר: דמיירי שנטמא ביום טוב עצמו, ובאב הטומאה, ומכל מקום אין מטבילין אותו ביום טוב – הואיל וצריך הערב שמש, ואין מטבילין לצורך חול. אבל בולד הטומאה אינו צריך הערב שמש ומטבילין אותו ביום טוב. והא דאמרינן נטמא ביום טוב – מטבילין אותו ביום טוב – מיירי שנטמא בולד הטומאה ולא נהירא ליה לרש"י, דאכתי מכל מקום הרי ראוי להשתמש בו חולין, שאינו צריך הערב שמש אלא תרומה! והרב רבינו יצחק פירש: דניחא לפי המסקנא דאיירי בתרומה! דשם צריך הערב שמש. ואינו נראה להרב רבנו יצחק: דאטו פסיקא ליה דכהנים ליתי להו חולין? ומיהו קשה: היאך הוא מותר להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה? דאם רוצה להשתמש בחולין ובמעשר – אין צריך טבילה, ואי משום תרומה – הא בעי הערב שמש, ואם כן – לצורך חול הוא מטביל! ויש לומר: דלפירוש אחר שפירש רש"י ניחא, דבטבילה דרבנן כמו זו לא בעיא הערב שמש, כדתנן במסכת פרה (פרק יא משנה ה): כל הטענן ביאת מים מדברי חכמים – לאחר ביאתו מותר בכולן.

היכי משכחת לה בכהנים – ואם תאמר: בישראל נמי משכחת לה, דכל הפוסל תרומה מטמא משקין להיות תחלה! ויש לומר: דמיירי בכלי שאינו ראוי להשתמש בתוכו מים, כגון כלי מנוקב.

מערמת וטובלת בבגדיה – תימה: היינו שרייה, ושרייה אסורה מפני שהוא מכבס ומלבן דאמרינן שרייתו זו היא כבוסו. ויש לומר: דהואיל דהוי דרך טינוף – שרי. ותדע, דהאיך אנו מנגבים ידינו במפה בשבת? הא הוי שרייה ואסור, מפני שהוא מכבס ומלבן! אלא כיון דהוי דרך טינוף – שרי, הכא נמי נימא הכי. **גזרה** שמא ישהא – פירוש: עד יום טוב, שהוא פנוי, ויבא לידי תקלה להשתמש בהן תרומה. אבל אדם אין משהא עצמו מלטבול. ועוד, לא שייך למיחש לידי תקלה כל כך.

הדר

בזמן זה של חשבון הנפש, וודאי שאחינו בני ישראל בכל מקום שהם, ה' עליהם יחיו . . יתבוננו ברצינות ויערכו לעצמם חשבון צדק, תוך הכרה מלאה במציאות ובאמת לאמיתתה.

ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז

ביצה. פרק שני – יום טוב דף יח עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

הדר ביה רבא מההיא – פירוש: מההיא שנויא דקא משני כאן קודם כו' לא סלקא דעתך דאמר כל חייבי טבילות כו'. ותימה: מנא ליה דרבא הדר ביה מההיא שנויא? לעולם אימא לך דהדר משנויא ד"הואיל". דמאי מזקיקו לההוא טעמא ד"הואיל" – דקמשני מתניתין משום דנראה כמתקן, ואימא דהדר ביה מההיא שנויא דהואיל. והא דכלים אסורים מההיא טעמא דשנויי אמוראי דלעיל, משום שמא יעבירנו, או ישהא או יסחוט. ויש לומר: דסמי חדא מקמי תרתי, והיא שנויא דהכא כאן קודם טבילה, מקמי תרתי שנויי דמשני משום מתקן כלי ו"הואיל". ולא נהירא: חדא, דהא בהא תליא, דהא מה דמשני רבא הואיל ושבת כו' היה כולו להעמיד שנויא משום דנראה כמתקן. ועוד: דהיה לו לפרש האי מקמי תרתי? לכך נראה לי דקים ליה לגמרא דלא היה יכול לעקור "מפני שנראה כמתקן", כיון דמתרץ ליה עלה דמתניתין. אבל היה סבור לעקור שנויא דהואיל, ומהא נמי מייתי ראיה דאין יכול לעקור.

כל חייבי טבילות טובלין בדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכפורים – היינו דוקא להני שטובלין טבילת מצוה בזמנה. אבל השתא, שכל טבילות שנשותינו טובלות היינו טבילה שלא בזמנה, דהן סופרות שבעה נקיים מספק שהן זבות – אינן טובלות בתשעה באב וביום הכפורים. ומיהו, יש לחלק, כדאמר ביומא (פח,א): נדות ויולדות – טבילתן בלילה, זבין וזבות – טבילתן ביום, בעל קרי – טובל והולך עד המנחה, כדי שיתפלל תפלת המנחה בטהרה, אבל לאחר המנחה – לא יטבול. ומפרש התם טעמא, דאי משום תפלת נעילה – היה יכול להמתין עד הלילה ויטבול ויתפלל תפלת נעילה בלילה. ואמאי אינו טובל ביום – כדי שתהא הטבילה בזמנה. אלמא: שמע מינה דקסבר ההוא תנא דטבילה בזמנה לאו מצוה היא, ואפילו הכי שריא ביום הכפורים. ומיהו, בתשעה באב אין טובלין כרבי חנינא בן אנטיגנוס, דאמר: כדאי בית אלהינו לאבד טבילה אחת בשנה. וקאמר עלה בירושלמי: הורה רבי לוי כרבי חנינא בן אנטיגנוס. ולית הלכתא כהך משנה, דקאמר כל חייבי טבילות וכו'. ועוד אומר רבינו יצחק: דבזמן הזה אין טובלין לא ביום הכפורים ולא בתשעה באב. דדוקא הם שהיו עוסקין בטהרות היה צריך לטבול מיד, כדי שלא יטמאו הטהרות. אבל השתא, דהטבילה אינה באה אלא לטהרה לבעלה – יכולה היא לרחוץ ולחוף ערב יום הכפורים, כדי שתסרוק שערה, וחופפת מעט למוצאי יום הכפורים, משום דצריך חפיפה סמוך לטבילה. וכן בתשעה באב, דהא אפילו תטבול ביום הכפורים ובתשעה באב אסורה לבעלה.

ושוין שמשיקין המים בכלי אבן לטהרן – אבל לא בכלי עץ, לפי שהוא מקבל טומאה מן המשקין, ונמצא שהוא מטביל כלי. ואם תאמר: אמאי אין מטבילין אותו? הא איכא תרתי לטיבותא: חדא – דנטמא ביום טוב, ועוד – דלא נטמא כי אם בולד הטומאה, וכולי עלמא מודים דמטבילין לכל הפירושים דלעיל. ולמאן דמוקי מתניתין בשבת וכרבנן – ניחא. אבל למאן דמוקי לה ביום טוב וכו' קשיא! ויש לומר: דמכל מקום אין לגרום הטומאה לכלי בידים כדי שיטבילנו, דדוקא כשנטמא כבר בולד הטומאה הוא דמטבילין אותו, אבל אסור לטמאותו על מנת להטבילו ביום טוב. **אין** מטבילין את הכלי על גבי מימיו לטהרו ואין משיקין וכו' – הכי גריס רש"י, הטבלה קודם השקה, בין בדברי רבי בין בדברי חכמים. ובספרים היה כתוב אפכא: השקה קודם הטבלה, והכל אחד, אלא שגרסת הספרים גרס רישא בשבת וסיפא ביום טוב, ולגירסת רש"י רישא ביום טוב וסיפא בשבת. ועל פי התוספתא הגיה רש"י הגירסא. ולפי מה שכתוב בספרים השקה קודם הטבלה – לא תוכל לפרש רישא ביום טוב וסיפא בשבת, אלא אם כן תפרש שאמתניתין קאי דקתני משיקין אבל לא מטבילין, ושבוש הוא, כדפירש רש"י.

אמר

בְּשָׁרָב, וְרוֹחֵץ אֲפִילּוּ בְּמֵי מְשָׁרָה. תֵּינַח בִּימוֹת הַחַמָּה, בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: פְּעָמִים שֶׁאָדָם בָּא מִן הַשָּׂדֶה מְלוּכְלָךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה, וְרוֹחֵץ אֲפִילּוּ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. תֵּינַח בְּשַׁבָּת, בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֲמַר רָבָא: מִי אִיכָּא מִידֵי דִּבְשַׁבָּת שָׁרֵי וּבְיוֹם הַכִּיפּוּרִים אָסוּר? אֶלָּא, הוֹאִיל וּבְשַׁבָּת שָׁרֵי בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים נַמִּי שָׁרֵי. וּמִי אִית לֵיהּ לְרָבָא "הוֹאִיל"? וְהָתְנַן: הַחוֹשֵׁשׁ בְּשִׁינָּיו לֹא יְגַמֵּע בָּהֶן אֶת הַחוֹמֶץ, אֲבָל מְטַבֵּל הוּא כְּדַרְכּוֹ, וְאִם נִתְרַפֵּא - נִתְרַפֵּא. וְרָמֵינַן עָלָהּ: לֹא יְגַמֵּע וּפוֹלֵט, אֲבָל מְגַמֵּעַ וּבוֹלֵעַ! וַאֲמַר אַבָּיֵי: כִּי תְּנַן נַמִּי מַתְנִיתִין - מְגַמֵּעַ וּפוֹלֵט תְּנַן. וְרָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא מְגַמֵּעַ וּבוֹלֵעַ, וְלָא קַשְׁיָא; כָּאן - קוֹדֶם טִבּוּל, כָּאן - לְאַחַר טִבּוּל. וְאִם אִיתָא, נֵימָא: הוֹאִיל וְקוֹדֶם טִבּוּל שָׁרֵי - לְאַחַר טִבּוּל נַמִּי שָׁרֵי! הֲדַר בֵּיהּ רָבָא מֵהַהִיא. וּמִמַּאי דְּמֵהַהִיא הֲדַר בֵּיהּ, דִּלְמָא מֵהָא הֲדַר בֵּיהּ? לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ. דְּתַנְיָא: כָּל חַיָּבֵי טְבִילוֹת טוֹבְלִין כִּדְרִכָּן, בֵּין בְּתִשְׁעָה בְּאָב בֵּין בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים. "וְשָׁוִין שֶׁמַּשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם בִּכְלֵי אֶבֶן וכו'". מַאי "אֲבָל לֹא מַטְבִּילִין"? אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכְּלִי עַל גַּב מֵימָיו לְטַהֲרוֹ בְּיוֹם טוֹב. מַנִּי מַתְנִיתִין? לָא רַבִּי, וְלֹא רַבָּנַן. דְּתַנְיָא: אֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכְּלִי עַל גַּב מֵימָיו לְטַהֲרוֹ, וְאֵין מַשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם בִּכְלֵי אֶבֶן לְטַהֲרָן, דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מַטְבִּילִין כְּלִי עַל גַּב מֵימָיו לְטַהֲרוֹ, וּמַשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם בִּכְלֵי אֶבֶן לְטַהֲרָן. מַנִּי? אִי רַבִּי - קַשְׁיָא הַשָּׁקָה, אִי רַבָּנַן - קַשְׁיָא הַטְבָּלָה! אִיבָּעֵית אֵימָא רַבִּי, אִיבָּעֵית אֵימָא רַבָּנַן. אִי בָּעֵית אֵימָא רַבִּי: רֵישָׁא דְּבָרַיְיתָא בְּיוֹם טוֹב, וְסֵיפָא בְּשַׁבָּת, וְכוּלָּהּ מַתְנִיתִין בְּיוֹם טוֹב.

ואיבעית

רש"י

בשרב – חום. **מי המשרה** – ששורין הפשתן בהן. **ביום הכפורים** – שאסור ברחיצה משום עניי, ומותר בטבילת מצוה, כדלקמן. **מאי איכא למימר** – הא ודאי מוכחא מלתא דלטבילה מתכוין, ולא כמיקר. **מי איכא מידי** – דמלאכה דבשבת שרי, וליכא איסור דרבנן משום דדמיא למלאכה. **וביום הכפורים אסור** – משום מלאכה, כי הא דבעית למסרי עליה משום דנראה כמתקן? **כיון דשבת** – דחמירא במלאכה, שרי משום טעמא דמיקר. **ביום הכפורים נמי שרי** – ואעל גבי דלא נראה כמיקר, שלא תחמיר לענין מלאכה ביום הכפורים משבת. **ומי אית ליה הואיל** – באיסורי שבת כהאי גוונא, משום דשרי בהא לא תשרי בהא. **לא יגמע בהן את החומץ** – לרפואה. דכל רפואה בשבת גזור בה רבנן משום שחיקת סממנין, שהיא אב מלאכה טוחן. **אבל מטבל הוא** – בו מאכלו כדרכו. **לא יגמע ופולט** – דמוכחא מלתא דלרפואה עביד. **ואמר אביי** – גרסינן. **ורבא אמר** – גרסינן. **קודם טבול** – קודם אכילה מגמע ובולע, דלא מוכחא מלתא דלרפואה, דסברי: חומץ אהני ליה למיכל. **לאחר טבול** – לאחר אכילה, וטבל מאכלו בחומץ, דמוכחא מלתא דלאו חומץ בעי למטעם, אלא משום רפואה, ואמאי? הרי קודם אכילת שבת היה מותר, ובחצי שבת אתה אוסרו ובחצי שבת אתה מתירו! **נימא הואיל** – וקודם אכילה שרי, דנראה כחפץ בבליעת חומץ – לאחר אכילה נמי שרי, שאין חלוק בשיעור של שבת. **הדר ביה רבא מההיא** – דחומץ, ושנייה כאביי. ואת זו דטבילה דאית ליה הואיל – אמר לאחר חזרה. **דלמא מהא** – דטבילה דיום הכפורים הדר ביה, ושל חומץ אמר באחרונה. **לא סלקא דעתך** – למיסר טבילה ביום הכפורים. **בין בתשעה באב בין ביום הכפורים** – ואף על פי שאסורין ברחיצה. **אין מטבילין כלי** – הצריך טבילה על גב השקת מימיו לטהרו. הכי גרסינן. דתניא, אין מטבילין את הכלי על גב מימיו לטהרו, ואין משיקין את המים בכלי אבן לטהרן, דברי רבי. וחכמים אומרים, מטבילין כלי על גב מימיו לטהרו, ומשיקין את המים בכלי אבן לטהרן. מני, אי רבי – קשיא השקה, אי רבנן – קשיא הטבלה. אי בעית אימא רבי, אי בעית אימא רבנן. אי בעית אימא רבי – מתניתא רישא ביום טוב וסיפא בשבת, וכולה מתניתין ביום טוב. ואי בעית אימא רבנן, וכולה מתניתין בשבת. והכי פירושו: אי רבי – קשיא השקה, דרבי אסר, ומתניתין תנן משיקין. אי רבנן – קשיא הטבלה, דאינהו שרו להטבילן, ומתניתין קתני אין מטבילין. ומשני: רישא דמתניתא, רישא דמלתא דרבי, דאיירי בהטבלה לאוסרה, הא השקה שריא – איירי ביום טוב. וסיפא דמלתיה, דאסר אף השקה – איירי בשבת. וכן רבנן נמי, רישא איירי ביום טוב וסיפא איירי בשבת, והכי קאמר: מטבילין כלי על גב מימיו לטהרו ביום טוב, וכל שכן דמשיקין. ומשיקין את המים בכלי אבן בשבת, השקה – אין, הטבלה – לא. ובתוספתא דביצה ודשבת בהדיא תני בה הכי: אין מטבילין את הכלי על גב מימיו לטהרו ביום טוב, ואין משיקין את המים בכלי אבן לטהרן בשבת, דברי רבי; וחכמים אומרים כו'. והשתא, דברייתא מתוקמא הכי – אי בעית אימא מתניתין רבנן היא, וכולה מתניתין בשבת, הלכך: הטבלה אסירא והשקה שריא, כרבנן דאמרי משיקין את המים בכלי אבן לטהרן בשבת. השקה הוא דשריא, הא הטבלת כלים – אסירא.

ואי

בְּשָׂרָב – בעת החום, וְרוֹחֵץ אֲפִילּוּ בְּמֵי מִשְׂרָה [–ששורין בהן פשתן] כדי לצנן גופו. מקשה הגמרא: תִּינַח [–מיושב] בִּימוֹת הַחַמָּה, שאז יש לתלות בזה, אבל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים הקרים מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אף בימות הגשמים אינו נראה כטובל לטהרה, שפְּעָמִים שֶׁאָדָם בָּא מִן הַשָּׂדֶה מְלוּכְלָךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה, וְרוֹחֵץ אֲפִילּוּ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים כדי לנקות עצמו.

מקשה הגמרא: תִּינַח [–מיושב] בְּשַׁבָּת שמותרת בה רחיצה, אבל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים האסור ברחיצה של תענוג, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, והלא מוכח שטובל לשם מצוה. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, אכן ביום הכיפורים אין ההיתר מחמת שיש לתלות טבילתו ברחיצה, אך מותר מטעם דְּמִי אִיכָּא מִידִי – האם יש דבר דְּבִשַּׁבָּת החמורה שָׁרֵי משום מלאכה, ולא גזרו בו חכמים משום שבות, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים יהיה אָסוּר מטעם שנראה כמתקן ועושה מלאכה, אֶלָּא הוֹאִיל וּבְשַׁבָּת שָׁרֵי לטבול משום שנראה כמיקר, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נַמִּי שָׁרֵי, שאין להחמיר בו יותר משבת.

מקשה הגמרא: וּמִי אִית לֵיהּ לְרָבָא סברת הוֹאִיל כעין זו, וְהָתְנַן (שבת קיא.), הַחוֹשֵׁשׁ בְּשִׁינָיו לֹא יְנַמֵּעַ כֹּהֵן אֶת הַחוֹמֶץ לרפואה. אֲבָל מְטַבֵּל הוּא את מאכלו בחומץ כְּדַרְכּוֹ, וְאִם נִתְרַפֵּא על ידי כך נִתְרַפֵּא, שכל דרך אכילה מותר. וְרַמִּינָן עֲלָהּ – והקשינו על משנה זו מברייתא, ששנינו, החושש בשיניו לֹא יְנַמֵּעַ את החומץ וּפוֹלֵט, שאז ניכר שלרפואה הוא גומעו, אֲבָל מְנַמֵּעַ וּבוֹלֵעַ, שדרך מאכל הוא. ומתבאר שאם בולע החומץ מותר לגומעו גם בפני עצמו, ולא רק על ידי טיבול מאכל בו. וְאָמַר אַבָּיֵי לתרץ הסתירה, כִּי תְּנַן נַמִּי בְּמַתְנִיתִין שאסור לגמע את החומץ בפני עצמו, בְּמְנַמֵּעַ וּפוֹלֵט תְּנַן כן, אבל לגמוע ולבלוע מותר. וְרָבָא אָמַר בתירוץ סתירה זו, אֲפִילּוּ תֵּימָא שאסרה המשנה גם בְּמְנַמֵּעַ וּבוֹלֵעַ, וְלֹא קַשְׁיָא, כָּאן בברייתא המתירה את גמיעת החומץ בפני עצמו, מדובר קוֹדֶם טְבִיל – קודם אכילתו, שאז אין ניכר שגומעו לשם רפואה, אלא נראה שעושה כן לפי שהחומץ מועיל לו לאכילה. וכָּאן במשנה האוסרת, מדובר לְאַחַר טְבִיל – לאחר שכבר אכל, וטיבל מאכלו בחומץ, ואז אם חוזר ומגמע ניכר שעושה כן לרפואה.

מסיימת הגמרא קושייתה: וְאִם אִיתָא שסובר רבא סברת הואיל, נַיְמָא כן גם כאן, שאי אפשר להתיר דבר מסוים לחצי שבת [–עד לשעת הסעודה], ולאסרו בחציה האחר [–אחר הסעודה], אלא הוֹאִיל וְקוֹדֶם טְבִיל שָׁרֵי לגמוע, כיון שנראה שעושה כן לשם אכילה, אף לְאַחַר טְבִיל נַמִּי שָׁרֵי. מתרצת הגמרא: הָדַר בֵּיהּ רָבָא מֵהַהִיא – חזר בו רבא ממה שתירץ שם, ומתרץ כאביי, ודבריו כאן נאמרו לאחר חזרה. שואלת הגמרא: וּמִמַּאי דְּמֵהַהִיא הָדַר בֵּיהּ, דִּלְמָא מֵהָא – שמא מסברת הואיל שאמר כאן הָדַר בֵּיהּ, ובאמת יאסור טבילת אדם ביום הכיפורים משום שנראה כמתקן. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ שיאסור, דְּתַנְיָא, כָּל חַיָּבֵי טְבִילוֹת טוֹבְלִין בְּדַרְכָּן, בֵּין בְּתִשְׁעָה בְּאָב בֵּין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, ואף שאסורים ימים אלו ברחיצה:

* * *

שנינו במשנה: וְשָׁוִין שֶׁמַּשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם בִּכְלֵי אֶבֶן וכו', אבל לא מטבילין:

מבררת הגמרא: מַאי אֲבָל לֹא מַטְבִּילִין. אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכְּלִי הטמא עַל גַּב השקת מֵימָיו כדי לְטַהֲרוֹ בְּיוֹם טוֹב. שלא הותרה אלא השקה לחוד, ולא לטהר כלי אגב כן.

שואלת הגמרא: מַנִּי מַתְנִיתִין – משנתנו המתירה השקת מים לחוד, ואוסרת הטבלת כלי אגב ההשקה, אינה לֹא כשיטת רַבִּי וְלֹא כשיטת רַבָּנָן. דְּתַנְיָא, אֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכְּלִי שנטמא עַל גַּב מֵימָיו לְטַהֲרוֹ, וְאֵין מַשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם בִּכְלֵי אֶבֶן לְטַהֲרָן, דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אף שטבילת כלי בפני עצמו אסורה, בכל זאת מַטְבִּילִין כְּלִי עַל גַּב מֵימָיו לְטַהֲרוֹ, וּמַשִּׁיקִין אֶת הַמַּיִם בִּכְלֵי אֶבֶן לְטַהֲרָן. ומעתה מַנִּי – כשיטת מי נאמרה משנתנו, אִי כְּרַבִּי, קַשְׁיָא מה שהתירה משנתנו הַשָּׁקָה בכלי אבן, שהרי רבי אסרה. וְאִי כְּרַבָּנָן, קַשְׁיָא מה שאסרה הַטְבָּלָה של כלי טמא אגב מימיו, שהרי רבנן התירו גם זאת.

מתרצת הגמרא: אין שני הדינים שבברייתא אמורים כאחד, אלא יש לחלק בין שבת ליום טוב, ולפי זה משנתינו אִיבָּעֵית אֵימָא כְּרַבִּי, אִיבָּעֵית אֵימָא כְּרַבָּנָן.

אִי בָּעֵית אֵימָא משנתינו כְּרַבִּי, אלא שיש לפרש, דְּרֵישָׁא דְּבָרַיְיתָא שאוסר רבי הטבלת כלי טמא אגב מימיו, ומדוייק שהשקה לחוד מותרת, היינו בְּיוֹם טוֹב. וְסֵיפָא שאסר רבי אף את ההשקה היינו בְּשַׁבָּת. וְכוּלָּהּ מַתְנִיתִין מדברת בְּיוֹם טוֹב, ולכן התירה השקה ואסרה הטבלה, אבל בשבת שניהם אסורות.

אגרות קודש

ב"ה, ערב חג הסוכות, תשי"ב

ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח אי"א עוסק בצ"צ וכו'

מוה"ר משה מאיר שי'

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו בו כותב ע"ד התיסדות ועד טהרת המשפחה בשכונת ברייטאן ביטש לבנין מקוה כשרה, ומבקש שאבוא בדברי זירוז לבני מחנם שיחיו.

בשמחה הנני ממלא בקשתו, ומוסג"פ הקול קורא שלי ובודאי בהשתדלות הנכונה יעזרם השי"ת להוציא מחשבתם הטובה מהכח אל הפועל בהקדם האפשרי.

בברכת חג שמח.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **ח** וְכָל זֶה [פו] בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ תּוֹרַת כְּלִי [פז] עָלָיו, אֲבָל כָּל דָּבָר שֶׁאֵין תּוֹרַת כְּלִי עָלָיו וְאֵינוֹ מַאֲכַל אָדָם [פח] וְלֹא
2 מַאֲכַל בְּהֵמָה [פט], כְּגוֹן אֲבָנִים, וּמְעוֹת [צ], וְעֵצִים [צא], וְקָנִים [צב], וְקוֹרוֹת [צג], וְעָפָר [צד], וְחוֹל [צה], וְקֶמַח, וְעִפָּה
3 (שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֲבָל שֶׁל נָכְרִי יֵשׁ מַתִּירִים [צו], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן ש"י), וְהַמֵּת, וּבַעֲלֵי חַיִּים, וְכָל כֵּיוֹצֵא בִּדְבָרִים
4 אֵלּוּ [צז], וַאֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁהוּא רָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ אֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ הַמֻּתָּר בְּשַׁבָּת, כְּגוֹן אֲבָנִים שֶׁרְאוּיִין לִפְצוֹעַ [צח]
5 בָּהֶן אֱגוֹזִים, וּצְרוֹרוֹת [צט] שֶׁרְאוּיוֹת לְכַסּוֹת בָּהֶן כֵּלִים, וְכָל כֵּיוֹצֵא בָהֶם, כֵּיוָן שֶׁאֵין תּוֹרַת כְּלִי עֲלֵיהֶם - אָסוּר
6 לְטַלְטְלָם אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גּוּפָם וּמְקוֹמָם, אֶלָּא עַל פִּי הַדְּרָכִים שֶׁיִּתְבָּאֲרוּ [ק]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מֻקְצֶה מֵחֲמַת גּוּפוֹ [קא]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף ח

ביאורי הלכה

פו] וכל זה – שדבר הראוי לשימוש בשבת מותר בטלטול אף שהוקצה מתשמישו המיועד כל עוד שלא מקפיד עליו שלא להשתמש בו כלל.

פז] תורת כלי – גדר כלי[85].

פח] מאכל אדם – מאכל אדם המותר באכילה בשבת מותר בטלטול אפילו שלא לצורך כלל[86].

פט] מאכל בהמה – מאכל בהמה מותר בטלטול בשבת[87].

צ] ומעות – מעות נקובים של זהב וכסף המשמשים לתכשיט – מותרים בטלטול[88].

צא] ועצים – העומדים לשריפה[89].

צב] וקנים – גבעולים (צמחים) בצורת מקל המשמשים לדברים שונים[90].

צג] וקורות – קורות עץ המשמשות לבנייה[91].

צד] ועפר – אדמה, עפר הארץ.

צה] וחול – כחול הים[92].

צו] יש מתירים – יש מתירים לטלטל קמח ועיסה של נכרי שבידו הוא לאפותו ולעשותו ראוי בו ביום, וכיון שהוא מוכן להנכרי בעליו – הרי זה מוכן לכל[93].

צז] כדברים אלו – עיין 'לוח המוקצה' כל דבר בערכו.

צח] לפצוע – לפצח.

צט] וצרורות – אבנים קטנות[94].

ק] שיתבארו – כגון שיתנו להם תורת כלי על ידי יחוד מערב שבת, או על ידי טלטול כלאחר יד או טלטול מן הצד[95].

קא] מחמת גופו – "מחמת עצמו" שמעצמו אינו מיועד לשום תשמיש (אפילו בימות החול) עד שייעדו או ייחדו לתשמיש, אבל כלים מיועדים ועשויים כדי להשתמש בהם (בימות החול עכ"פ) ומצד עצמם אינם "מוקצה" אלא מחמת הקצאת דעת האדם היודע בכניסת השבת שלא ישתמש בהם בשבת.

ציונים והוספות

85) שהוא כלי ממש או שהוא חפץ שיש לו דיני כלי כדלעיל ביאור יח.

86) להלן סעיף יז.

87) להלן סעיף סד ואילך.

88) סי' שא סל"ט.

89) להלן סעיף נ, וראה סעיף נב ואילך לגבי עצים שיחדם לישיבה או לשימוש אחר.

90) בעיקר למלאכות האסורות בשבת כמו בנייה, הכנת מחצלות, כלי נגינה וכיוצא בזה, וראה לקמן סעיף מו על שימושים המותרים בקנה בשבת.

91) ראה לקמן סעיף יא כשייחדוה לאיזה תשמיש המותר בשבת.

92) ראה 'לוח המוקצה' דין חול המשמש למשחק.

93) סי' שכה ס"א, וראה שם שאם לא בשעת הדחק יש להחמיר כדעת החולקים ומתירים רק אם בבין השמשות היתה תבואה ובשבת עשאה הנכרי קמח ועיסה, אבל אם בבין השמשות היתה קמח או עיסה, אסור לטלטלה, שאף שהנכרי לא הקצה מדעתו, מכל־מקום מצד עצמה לא היתה ראויה העיסה לאכילה בבין השמשות.

94) לעיל מהדו"ת סי' ג ס"ח: צרורות, שהם אבנים דקים, ועד"ז בפסקי הסידור הנהגות בית הכסא ד"ה הקינוח: בצרורות שהן כמו אבנים קטנים.

95) ראה ציונים.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב' סימן שכ דיני סחיטה בשבת

1 **ב** וכל זה לסחוט אבל למצוץ בפיו המשקה מן הפירות יש
2 מתירין אפילו מזיתים וענבים מפני שאין דרך סחיטה
3 בכך ובטלה דעתו אצל כל אדם ויש אומרים שאף על פי
4 כן אסור מדברי סופרים כמו שאסרו לינק בפיו מן הבהמה
5 אע"פ שמפרק כלאחר יד הוא כמו שיתבאר בסי' שכ"ח וגם
6 יש לחוש לחיוב חטאת כי שמא אין זה נקרא מפרק כלאחר
7 יד כמו היונק מהבהמה לפי שלינק הוא שינוי גמור שאין

דרך כלל לינק אלא לחלוב אבל מציצת פירות אינה שינוי כל כך כי רגילין לעשות כן לפעמים ואפילו פירות שאיסור סחיטתן הוא מדברי סופרים אסור למצוץ כמו זיתים וענבים שלא חלקו חכמים בגזרתם והוא הדין בנותן פת ביין או בשר במרק שאסור למצוץ אותם אע"פ שאין איסור בסחיטתן אלא מדברי סופרים כמו שיתבאר ולכן אסור למצוץ קנה הצוק"ר שדינו כתותים ורימונים וכיוצא בהם.

והמנהג להקל אפילו בזיתים וענבים כסברא הראשונה והמחמיר אפילו בפת ובשר תבוא עליו ברכה ומכל מקום בשאר פירות חוץ מזיתים וענבים יש להקל כי יש צד להקל במציצת פירות ולומר שדרך אכילתן כך הוא וכל שהוא דרך אכילה אינו מעין מלאכה כלל ואף חכמים לא גזרו בו כמ"ש בסי' שי"ט בבורר אוכל מתוך הפסולת:

ג משקין שזבו בשבת מאליהם מזיתים וענבים אסורים עד לערב גזרה שמא יסחוט בידים כדי לשתותן היום אם יהיו מותרים ואפילו אם הזיתים והענבים הן עומדין לאכילה חוששין שמא ימלך עליהן לסחטן לשם משקין כמו שהוא דרך רוב הזיתים והענבים אבל משקין שזבו מתותים ורמונים וכיוצא בהן אם הן עומדים לאכילה המשקין מותרים ואין חוששים שמא ימלך עליהם למשקין ואם הן עומדין למשקין המשקין אסורים:

* * *

ד זיתים וענבים שנתרסקו מבעוד יום משקין היוצאין מהן בשבת מותרין מטעם שנתבאר בסימן רנ"ב.

ואפילו לא נתרסקו מבעוד יום אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה אע"פ שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית ויוצא מהן עוד יין מותר לשתות מגיגית זו בשבת שכל מעט יין היוצא מהענבים בשבת מתבטל בס' ביין שהיה כבר בגיגית ואע"פ שהוא דבר שיש לו מתירין שלאחר השבת יהיה מותר בלא ביטול מכל מקום כיון שיין זה היוצא בשבת לא היה ניכר מעולם קודם שנתערב ולא היה עליו שם יין מעולם (ועיין ביו"ד סי' קכ"ג אימתי חל עליו שם יין) לא חל עליו שם דבר שיש לו מתירין עד לאחר שכבר נתבטל ולא אמרו שדבר שיש לו מתירין אינו בטל אלא כשהאיסור בעין מתחלה וחל עליו שם דבר שיש לו מתירין ואח"כ נתערב.

ואפילו אם נתנו ענבים שלימים בגיגית זו בשבת ונתבקעו ביין בו ביום מותר לשתות יין מהגיגית מטעם זה אבל לכתחלה אסור ליתן ענבים שלמים ביין בשבת כדי שיתבקעו ויזוב יינם משום איסור סחיטה ואף שאינו סוחט בידיו ממש מכל מקום אסור מדברי סופרים:

ה חרצנים וזגים שנתן עליהם מים לעשות תמד מותר למשוך מהם בשבת ולשתות ואפילו לא נתן מים והיין מתמצה וזב מאליו מותר לשתותו כיון שכבר נתרסק מבעוד יום:

ו מותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה שיש בה תבשיל כדי לתקן (עיין סי' תק"ה) האוכל שכל משקה הבא לאוכל כאוכל הוא חשוב ואין עליו שם משקה כלל והרי זה כמפריד אוכל מאוכל אבל אם אין בה אוכל אסור לסחוט לתוכה אע"פ שעתיד לערב בה אוכל ובשביל כך הוא סוחט לתוכה יין זה כדי לתקן ולמתק את האוכל שיתן בה אח"כ שיאכלנו עם יין זה והרי זה משקה הבא לאוכל וכאוכל הוא חשוב מכל מקום כיון שבשעת סחיטת היין אין בה אוכל עדיין ואין הדבר ניכר כלל שהוא בא לתקן אוכל אסור מדברי סופרים:

* * *

ז וכן הדין בתותים ורמונים וכיוצא בהם אבל שאר פירות אף לדברי האוסרים לסחטן לצורך מימיהם מכל מקום אם אינו סוחטן אלא כדי לטבל המאכל במימיהם הרי זה מותר אע"פ שאין שם אוכל בתוך הכלי שסוחטן לתוכו מפני שבשעת סחיטתן יודעים הכל שסוחטן למתק האוכל ולא לשם משקה שאין דרך כלל לסחטן לשם משקה:

ח במה דברים אמורים בפירות הראויים לאכילה אבל פירות שאינן ראוים לאכילה אסור לסחטן לדברי הכל אפילו לתוך האוכלים שכשסוחט פרי שאינו ראוי לאכילה אינו מפריד אוכל מאוכל אלא אוכל מפסולת ויש בזה משום מפרק כמ"ש בסי' ש"ה וגם משום בורר אוכל מתוך הפסולת אפילו רוצה לאכול לאלתר שלא התירו לברור אוכל מפסולת בידו כדי לאכול לאלתר אלא מפני שדרך אכילה כך הוא ליטול האוכל בידו מן הפסולת ולאכול ואינו מעין מלאכה אבל לסחוט ולאכול אינו דרך אכילה אלא דרך מלאכה:

ט וכן אסור לסחוט הבוסר דהיינו ענבים שלא הגיעו לכפול הלבן אפילו לתוך האוכלין מפני שאינו ראוי לאכילה וכפסולת הוא לגבי יין הנסחט ממנו ולפי שלא נודע לנו שיעור פול הלבן אסור לסחוט ענבים לתוך אוכלים עד שיהיו ראוים לאכילה לרוב בני אדם ויש מי שמתיר לסחוט הבוסר לתוך האוכל (ואצ"ל בשאר פירות שאינן ראוים לאכילה ואפילו לסחטן לשם משקין מותר להמתירין בשאר פירות) ויש להחמיר כסברא הראשונה:

י תפוחים דינם כשאר פירות ואפילו לימונים אין דינם כתותים ורמונים אלא כשאר פירות שמותר לסחטן לצורך מימיהן אפילו לשם משקה לדברי המתירים ולדברי האוסרים מותר על כל פנים לסחטן לצורך אוכל דהיינו לטבל המאכל במימיהן וכיוצא בזה ואע"פ שבאותן מקומות שיש להם הרבה מהם הם סוחטים אותן לצורך מימיהן אין דינם כתותים ורמונים בשביל כך אפילו באותן מקומות לפי שאינן סוחטין מימיהן לשם משקה אלא לצורך אוכל ואפילו אם נוהגין לסחטן לתוך מים לשתות מותר כיון שאין דרך לשתותן לבדן.

ומכל מקום לדברי האוסרים לסחוט שאר פירות לצורך מימיהן לשם משקה אסור לסחוט בשבת לימונים או שאר פירות לתוך מים או שאר משקין לשתותן לפי שלא אמרו אלא משקה הבא לאוכל הוא כאוכל ולא הבא למשקה:

* * *

יא וכל זה בלימונים חדשים אבל הכבושים במלח וחומץ או במי מלח וכן שאר פירות וירקות הכבושים וכן השלקות אסור לדברי הכל לסחטן לצורך מימיהן אלא לצורך גופן לתקנם לאכילה ע"י כך שאז אין בו מפרק כיון שאינו צריך כלל לדבר המתפרק דהיינו מימיהן.

ואם סחטן לצורך מימיהן פטור מן התורה שאע"פ שמימיהן היו משקין גמורים קודם שנבלעו בהן כגון שנכבשו או נשלקו במים או יין וחומץ וכיוצא בהן משאר משקין כיון שעכשיו הן נסחטין מאוכלין תורת אוכל עליהן והרי זה כמפריד אוכל מאוכל ומכל מקום מדברי סופרים אסור לסוחטן לצורך מימיהם הואיל והיו משקין גמורים קודם לכן משא"כ בפירות חיין שמימי סחיטתן לא היה עליהם שם משקה מעולם לפיכך מותר לסחטן לדברי המתירין:

יב מותר לסחוט כבשים ושלקות לצורך מימיהן לתוך קדרה שיש בה אוכל כדי לתקנו אבל אם עדיין אין בה אוכל אסור לסחוט לתוכה אע"פ שעתיד לערב בה אוכל מטעם שנתבאר למעלה:

יג מותר לסחטן לתוך המורייס מפני שהוא חשוב אוכל אבל לתוך המשקין אסור לסחטן:

יד הסוחט דג לצורך צירו דינו כסוחט כבשים ושלקות לצורך מימיהן:

טו תפוח או שאר פרי מבושל מותר לסחטו להוציא ממנו מה שיש בו שהרי הוא סוחט כל האוכל ממנו ולא כדי להוציא ממנו מימיו:

טז השלג והברד וכל כיוצא בהם אסור לרסק אותם בידים דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיהן משום שדומה למלאכה שבורא מים הללו אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים בימות החמה כדי לצננו והם נימוחים מאליהם ואינו חושש וכן מותר להניחם בחמה או כנגד המדורה במקום שאין יכולים להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו והם נפשרים שם מאליהם.

ויש אומרים שלא התירו אלא ליתן לתוך הכוס שהנימוח אינו בעין לבדו אלא מעורב ביין או במים שבכוס אבל כשהנימוח הוא בעין לבדו אסור אפילו בדיעבד מטעם שנתבאר בסי' שי"ח.

וכבר נתבאר שם שהעיקר כסברא הראשונה אלא שלכתחלה נוהגין להחמיר:

יז לא אסרו אלא כשמתכוין לרסק בשביל שיזובו מימיו אבל מותר לשבור חתיכה ממנו אפילו אם יזובו קצת מים על ידי זה שדבר מועט הוא ואינו חשוב כלום ועוד שאינו מתכוין לכך ואינו פסיק רישיה ועוד שהם הולכים לאיבוד (ואינן דומין כלל לסחיטת פירות העומדים למשקים שאין המשקה הנסחט הולך לאיבוד ולכן אין לגזור כלל על זה מפני זה):

* * *

יח מותר לשבר הקרח ליטול מים מתחתיו שהרי אינו בורא מים בזה ומשום שבירת הקרח אין איסור כלל שכל דבר תלוש שאינו כלי אין בשבירתו ופסיקתו שום איסור כלל כמ"ש בסי' שי"ד אבל בנהר או באר כיון שהקרח מחובר לקרקע אסור לשברו:

יט צריך ליזהר שלא לשפשף ידיו במלח מפני שהמלח נימוח על ידיו אבל מותר להשליך מים במלח וליטול ידיו מהם אע"פ שהמלח נמחה שם מאליו ובלבד שלא ישפשפנו בידיו ובחורף צריך שלא ליטול ידיו כלל במים שיש בהם שלג או ברד שהמה קלים להתרסק מהמלח ואם יטול יזהר שלא ידחקם בין ידיו שלא יהא מרסק בידים.

ויש אומרים שכל שהנימוח אינו בעין לבדו אלא מתערב בדבר אחר אפילו מרסקו וממחהו בידים מותר ולכן מותר ליטול ידיו ולשפשפם במים שיש בהם שלג וברד או מלח אע"פ שמרסקם וממחה אותם בידיו כיון שהם מתערבים במים שעל ידיו וכן מותר אפילו לרסק בידים חתיכות שלג וברד שיהא נמחה וזב לתוך כוס של יין או מים מפני שטעם איסור הריסוק בידים הוא משום גזרה שמא יסחוט פירות העומדים למשקין לפי שהשלג והברד למימיהן הן עומדים וכיון שהוא מתערב בדבר אחר לא גזרו לפי שאינו דומה לסחיטת פירות העומדים למשקין שהמשקה הנסחט הוא בעין לבדו.

ויש להחמיר כסברא הראשונה:

כ ולפיכך יש מי שהיה נזהר להטיל מים בשלג כי ע"י השתן נימוח השלג והרי זה כממחהו בידים שאסור לפי סברא הראשונה אע"פ שאין הנימוח בעין לבדו (וגם הוא הולך לאיבוד) אבל מותר לדרוס שלג ברגליו כי אפשר שלא יהא נמחה ונמס על ידי כך ולכן אף אם הוא נמחה ונמס דבר שאינו מתכוין הוא ומותר כיון שאינו פסיק רישיה.

ויש מי שאומר שאפילו המנעלים לחים ובודאי נימס השלג שם מותר וכן מותר להטיל מי רגלים בשלג מפני שהוא דבר שאי אפשר ליזהר בו בימות החורף כי כל הארץ מלאה שלג ולכן לא גזרו בו חכמים כלל

(וטוב להחמיר במקום שאפשר ליזהר בקל):

* * *

כא אסור לפרוס סודר על פי חבית של מים לכסותה שמא יתלכלך במים ויבא לסחטו ויתחייב משום מלבן אבל בגד העשוי לפרוס עליה מותר מפני שאינו חושש עליו לסחטו אם מתלכלך כיון שהוא מיוחד לכך אבל מותר לפרוס סודר על פי חבית של יין אדום או של שמן או שכר ושאר משקים כיוצא בהם ואפילו לשרותו לכתחלה במשקין הללו בידים כגון לסננו עליו מותר מפני שאין מלבן אלא מים ויין לבן וכיוצא בהם.

ומכל מקום בגד שנשרה אפילו במשקין שאין מלבנין אסור לסחטו משום איסור מפרק שהוא תולדת הדש כמו שסחיטת פירות אסורה משום מפרק אלא שאינו חייב על סחיטה זו אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין מהבגד אבל אם אינו צריך למשקין הנסחטין ואינו סוחט אלא כדי לנקות הבגד אין זה דומה לדישה כלל שהדש הוא צריך לתבואה שמפרק מהשבלים לפיכך אין בסחיטה זו איסור מן התורה אלא מדברי סופרים.

ולכן לא גזרו שלא לשרות בגד במשקין שאין מלבנים משום גזרה שמא יסחוט ויתחייב משום מפרק כיון שאינו חייב אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין וזה אין לחוש כלל שיסחוט הבגד לצורך המשקין שיסחטו ממנו מפני שאינן חשובים כלום ואין דרך כלל לעשות כן:

כב אסור להדוק מוכין בפי פך שיש בו משקין שמא יבא לידי סחיטה שע"י ההידוק יסחטו המשקין הבלועין במוכין לתוך הפך ואף שאינו מתכוין מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא כשיהדק היטב ולכן אסרו להדק כלל שמא יהדק היטב:

כג ספוג אם יש לו בית אחיזה של עור שיאחזנו בו מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו שכשאוחזו בידו הוא נסחט בין אצבעותיו ואף שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא ויש מי שאומר שאף כשיש לו בית אחיזה אי אפשר לקנח בספוג בלא סחיטה ואעפ"כ מותר שכיון שהסחיטה באה ע"י בית אחיזה אינה נקראת סחיטה אלא הרי הוא כמריק מים מצלוחית שאין בו משום מפרק אבל כשאין לו בית אחיזה שהוא נסחט במקום אחיזת ידו אסור:

* * *

כד ברזא שמכניסין בנקב שבדופן החבית שמוציאין בו היין וכורכין סביב הברזא חתיכת בגד או נעורת של פשתן ופוקקים בה הנקב שבחבית אסור לפקוק בה בשבת אפילו היא חבית של יין אדום או שאר משקין שאין מלבנים מפני שע"י הפקיקה נסחטין משקין הבלועין בנעורת ופסיק רישיה ולא ימות הוא ואף שהמשקין הנסחטין הולכין לאיבוד מכל מקום אסור מדברי סופרים כמ"ש למעלה.

ויש אומרים שכל שהמשקין הולכין לאיבוד אין איסור אפילו מדברי סופרים אלא כשמתכוין לסחוט אבל כל שאינו מכוין לכך אע"פ שהוא פסיק רישיה מותר כיון שאין הסחיטה נוחה לו כלל שהרי אין לו שום הנאה ממנה ולא אסרו להדק מוכין בפי הפך אע"פ שאינו מתכוין לסחוט אלא מפני שהמשקין הנסחטין מהמוכין לתוך הפך שמגיע לו הנאה מסחיטה זו אבל משקין הנסחטין מהנעורת שסביב הברזא הן הולכין לאיבוד אם אין כלי תחתיהם ואין לו בהם הנאה של כלום.

והעיקר כסברא הראשונה שהרי ספוג שאין לו בית אחיזה אין מקנחין בו אע"פ שאינו מתכוין לסחוט והמשקה הנסחט מהספוג הולך לאיבוד.

ומכל מקום העולם נהגו היתר בדבר לפקוק בנעורת בשבת ויש שלמדו עליהם זכות דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת אע"פ שנסחטין משקים מן הנעורת מותר כמו ספוג שיש לו בית אחיזה לדברי האומר שאף שהנסחט ממנו משקה מותר מפני שהוא כמריק מים מצלוחית ולפי זה אף אם יש כלי תחת הברזא לקבל משקה הנסחט מותר.

ולפי שרבו החולקים על דבריו לכן יש להנהיגם שלא יהיה כלי תחת הברזא כדי שהמשקה הנסחט ילך לאיבוד ויסמכו על סברא האחרונה שנתבאר אף שאינה עיקר מפני שיש מתירין לגמרי אפילו לסחוט במתכוין כל שהמשקה הולך לאיבוד וגם הברזא תהא ארוכה חוץ לנעורת כדי לצרף ג"כ קולא זו.

(ומשום איסור ליבון אין לחוש בנעורת ובחתיכת בגד שסביב הברזא אף אם הוא יין לבן שהוא מלבן מפני שהן עשויין לכך ואינו חושש לליבון כלל כמו שנתבאר בסי' שי"ט לענין משמרת):

כה פוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המיטלטל כדי שלא יצופו המים על האוכלין ועל הכלים לפי שאינו חושש אם יצאו מים מועטים לפיכך אינו דוחק הרבה ולא יבא לידי סחיטה בפסיק רישיה:

'לקוטי תורה' פרשת נצבים – הפרשה החסידית

ד. וְזֶהוּ כִּי בָאָרֶץ כו' וּכְגַנָּה כו': גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן יַצְמִיחוּ גִּילוּי זִיו הַשְּׁכִינָה מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא וּזְרִיעָה שֶׁל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, וּצְמִיחָה זוֹ הִיא גִּילוּי מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו כו'".

כֵּן אַדְ' הֲוָיָ"ה – ב' שֵׁמוֹת אֵלּוּ הַמִּתְגַּלִּים בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים:

שֵׁם **אַדְ'** הַיְינוּ בְּחִינַת **רֹאשׁ־הַשָּׁנָה** כִּי הוּא בְּחִינַת "שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם", "דִּינָא דְּמַלְכוּתָא **דִּינָא**"[87] – אוֹתִיּוֹת **אַדְ'**[88] כו'.

וְשֵׁם **הֲוָיָ"ה בְּנִיקּוּד אֱלֹקִים**, הַיְינוּ בְּחִינַת **יוֹם־הַכִּפּוּרִים**[89], "יַצְמִיחַ" גִּילוּי אוֹר־עֶלְיוֹן יוֹתֵר, הַיְינוּ מִבְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא דְּ"קְדוּשָׁתִי" שֶׁ"לְּמַעְלָה מִקְּדוּשַׁתְכֶם", וְעַל זֶה נֶאֱמַר "אַדְ' הֲוָיָ"ה אַתָּה הַחִלּוֹתָ כו'"[90].

---

87) (גיטין י, ב).

88) (זֹהַר חֵלֶק ב מִשְׁפָּטִים קיח, א).

89) (רְאֵה מִשְׁנַת חֲסִידִים מַסֶּכֶת יוֹמָא ג, א. פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר יוֹם הַכִּפּוּרִים פֶּרֶק ב דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מֵהַחֲבֵרִים").

90) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן עַל פָּסוּק "אַתָּה הַחִלּוֹתָ כו'" (ב, א וְאֵילָךְ). וְזֶהוּ "וְעַתָּה יִגְדַּל נָאֲמַר כֹּחַ אָד' נוֹשֵׂא עָוֹן" כו'. – גּוּף כְּתַב יָד קֹדֶשׁ 1101].

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת שְׁלַח בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אַדְ' כו' נוֹשֵׂא עָוֹן כו'" (לח, ג וְאֵילָךְ).

(וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "בָּאתִי לְגַנִּי" בְּעִנְיַן "אָרִיתִי מוֹרִי"

גַּם יֵשׁ לוֹמַר שֶׁיְּיכוּת לְגִילּוּי בְּחִינָה זוֹ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים: כִּי הִנֵּה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, ח): "וַיִּטַּע ה' אֱלֹקִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם", "ה' אֱלֹקִים" – שֵׁם מְלֵא[91]. וְהִנֵּה "וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר" (בְּרֵאשִׁית ב, ח) הָיָה בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, יוֹם בְּרוֹא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְזֶהוּ עִנְיָן "בְּשַׂמֵּחַךְ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם"[92], וּמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר פֵּירוּשׁ "מִקֶּדֶם" – הַיְינוּ בְּלִי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, אֶלָּא מִפְּנֵי (מִיכָה ז, יח) "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"[93], וְהִנֵּה לָכֵן גַּם בְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה מִתְעוֹרֵר בְּחִינָה זוֹ לִהְיוֹת "וּכְגִנָּה זַרְוִעֶיהָ כו' כֵּן כו'"[94].

וּפֵירוּשׁ "**יַצְמִיחַ צְדָקָה**": כִּי צְדָקָה הוּא בְּחִינַת שֵׁם **אַדְ' – א' דִּין**, שֶׁהַדִּין נִמְתָּק עַל יְדֵי **אָלֶף**[95] – **פֶּלֶא** עֶלְיוֹן כו'. וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן **צְדָקָה – צֶדֶק ה'**, כִּי "צֶדֶק אִיהִי דִּין"[96], וּכְשֶׁנִּמְתַּק הַדִּין עַל יְדֵי ה' חֲסָדִים[97] נִקְרָא צְדָקָה[98], וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תְּהִלִּים מח, יא): "צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ"[99].

וְהָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה "צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו" (תְּהִלִּים קמה, יז), וּכְתִיב (תְּהִלִּים יא, ז): "צַדִּיק ה' צְדָקוֹת אָהֵב". פֵּירוּשׁ **צַדִּיק** – הַיְינוּ **בַּעַל־צְדָקָה**; עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל הַצְּדָקָה הַגַּשְׁמִית שֶׁנִּיתֶּנֶת לֶעָנִי "לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים" (יְשַׁעְיָה נז, טו) – כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא בְּכִבּוּדוֹ וּבְעַצְמוֹ עוֹשֶׂה צְדָקָה "לְהַחֲיוֹת רוּחַ **שְׁפָלִים**" – שֶׁהֵן כָּל הָעוֹלָמוֹת – דְּ"כוֹלָא קַמֵּיהּ **כְּלָא חֲשִׁיב**" כו'.

וְעִיקַּר הַמְּשָׁכָה זוֹ הִיא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה:

כִּי הִנֵּה בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן אוֹר וְשֶׁפַע אֱלֹקִי' לְכָל אֶחָד בְּתוֹרָה וַעֲבוֹדָה לְכָל הַשָּׁנָה, כַּנּוֹדָע בְּפֵירוּשׁ "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, **מִשְׁפָּט** לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב"[100] (תְּהִלִּים פא, ה). וַהֲגַם שֶׁנֶּאֱמַר לְשׁוֹן "מִשְׁפָּט", שֶׁהָאָדָם נִידּוֹן בְּנַפְשׁוֹ אֵיךְ וְכַמָּה יוּמְשַׁךְ גִּילּוּי אֱלֹקוּת בְּנַפְשׁוֹ, וְאוֹפֶן הַדִּין וְהַמִּשְׁפָּט תָּלוּי בְּמַעֲשָׂיו שֶׁל אָדָם בַּשָּׁנָה הֶעְבְּרָה[101] כו', מִכָּל מָקוֹם "מִשְׁפָּט אִיהוּ **רַחֲמֵי**"[102].

וְזֶהוּ "**לְךָ אַדְ' הַצְּדָקָה, וְלָנוּ בּוֹשֶׁת הַפָּנִים**" (דָּנִיאֵל ט, ז). וְהַיְינוּ בְּחִינַת הַשְׁפָּעָה לְבַעֲלֵי־תְּשׁוּבָה, שֶׁעַל יְדֵי הַחַטָּאִים וַעֲוֹנוֹת חָסְרוּ לוֹ הַלְּבוּשִׁים הַנַּעֲשִׂים מִתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְזֶהוּ "וְלָנוּ בּוֹשֶׁת הַפָּנִים"[103]. כִּי הִנֵּה אָנוּ אוֹמְרִים[104] "וְתֵן בְּלִבֵּנוּ בִּינָה כו' לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּים כו'" וְעַל יְדֵי זֶה "**וְלֹא נֵבוֹשׁ** כו'", מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁחָטָא הוּא בְּחִינַת "וְלָנוּ **בּוֹשֶׁת הַפָּנִים**"[105], אַךְ עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, וְהִיא גַּם כֵּן בְּחִינַת "בּוֹשֶׁת הַפָּנִים", וּכְעִנְיָן "יִרְאָה בֹּשֶׁת" לְהִתְבּוֹשֵׁשׁ מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־

(לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים לב, א־ב לג, א).

וְעִיַּיֵן [בַּזֹּהַר] בְּפָרָשַׁת שְׁלַח (קנ"ט, א'), וּבְהָרַמַ"ז שָׁם גֶּבֶ' "תְּלַת עָלְמִין אִית לֵיהּ לְקִוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא" – כְּנֶגֶד גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן כו', יְעוּגִין שָׁם (הָרַמַ"ז שָׁם פֵּרֵשׁ עִנְיַן "תְּלַת עָלְמִין דְּאִית לֵיהּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא" א' – עוֹלָם הָאֵין סוֹף "דְּאִיהוּ גְּנִיז בְּגַוֵּיהּ" הַיְינוּ בְּפְנִימִיּוּת אַ"ק. ב' – עוֹלָם הָאֲצִילוּת. ג' – בִּי"עַ. – בַּאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְּמַח צֶדֶק כְּרַךְ ב עַמּוּד תתריח עַיֵּין שָׁם בַּאֲרִיכוּת).

וְעִיַּיֵן [בַּזֹּהַר] בְּפָרָשַׁת בֹּא (דַף ל"ה, א') גֶּבֶ' "דְּזַרְע בְּגִנְתָּא", וּמַה שֶׁכָּתַב שָׁם בַּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" בְּשֵׁם הָרַשַׁ"ו ("חַד צַדִּיק הַיְינוּ יְסוֹד דְּא"ק. דְּזַרְע בְּגִנְתָּא – בְּמַלְכוּת הַנֶּעֱלָמָת בּוֹ כו'". – בַּאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְּמַח צֶדֶק כְּרַךְ ב עַמּוּד תתריט. וּרְאֵה תּוֹרָה אוֹר מד, ג).

91) עַיֵּין בְּרֵבוֹת בְּרֵאשִׁית, פָּרָשָׁה ט"ו. וּבַזֹּהַר חֵלֶק ג', נָשֹׂא (קל"ח, ב') (נִזְכַּר גַּם לְעֵיל תַּצָּא לט, ד. וּרְאֵה גַּם לְעֵיל שְׁלַח מט, ב. נא, ב. חֻקַּת נז, ג).

92) (נוֹסַח בִּרְכַּת נִשּׂוּאִין).

93) (רְאֵה לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה יח, ג. לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים יח, ד).

וְעִיַּיֵן בַּגְּמָרָא פֶּרֶק ד' דְּפִסְחִים (דַף נ"ד, א') בְּעִנְיַן "מִקֶּדֶם" ("שִׁבְעָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם . . וְגַן עֵדֶן . . דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, ח) וַיִּטַּע ה' אֱלֹקִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם (מוּקְדָּם לְעוֹלָם. רַשַׁ"י)). וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "רְאֵה אָנֹכִי נוֹתֵן" (לְעֵיל יח, ג).

94) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים מח, ד).

95) (פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר ט, רֵישׁ פֶּרֶק א. וּרְאֵה קְהִלַּת יַעֲקֹב עֶרֶךְ אָד', וּבִתְחִלָּתוֹ בְּעֶרֶךְ א).

96) (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יז, ב. וּרְאֵה יָהֵל אוֹר עַמּוּד קלד וְאֵילָךְ שֶׁזֶּהוּ לְפִי שִׁיטַת הַזֹּהַר, אֲבָל לְפִי שִׁיטַת הַגְּמָרָא וְהַמִּדְרָשׁ רַבָּה דְּצֶדֶק הוּא עִנְיַן צְדָקָה וְחֶסֶד עַיֵּין שָׁם. בְּשַׁעֲרֵי אוֹרָה לְאַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "רְנִי וְשַׂמְחִי" פֶּרֶק ג (דַף כה ב) מְבֹאָר: "וְלֹא בְּחִינַת דִּין גָּמוּר, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבָּא בְּצֶדֶק וּמִשְׁפָּט בְּמִידָּה וְשִׁיעוּר דַּוְקָא").

97) (צְדָקָה צֶדֶק ה' . . ה' חֲסָדִים: רְאֵה מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת צ, סָעִיף ז).

98) וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר בְּחֻקֹּתַי (דַף קי"ג, עַמּוּד ב') (רְאֵה הַלְּשׁוֹן בְּאוֹר הַתּוֹרָה עַל מַאֲמָרֵי רַז"ל וְעִנְיָנִים סוֹף עַמּוּד מג וְאֵילָךְ. נִזְכַּר גַּם לְעֵיל תַּצָּא לט, א).

99) וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פְּסוּק "וְלֹא אָבָה הַוָ"ה אֱלֹקֶיךָ לִשְׁמוֹעַ אֶל בִּלְעָם כו'" (לְעֵיל תַּצָּא לט, א). עַיֵּין שָׁם.

100) (רְאֵה לְקַמָּן רֹאשׁ הַשָּׁנָה נד־ד. נה, ד – נו, א).

101) (לְפִי מַה שֶׁהִמְשִׁיךְ בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה גִּילּוּי אֱלֹקוּת בְּתוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ – כָּךְ לְפִי עֵרֶךְ יִשְׁפְּטוּ לוֹ גִּילּוּי אוֹר אֱלֹקִי בַּשָּׁנָה הַבָּאָה". תקס"ו עמוד שנב).

102) וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בָּ"אִדְּרָא זוּטָא" שָׁם. וְכֵן כָּתוּב בְּרַבּוֹת בְּאֶסְתֵּר, בְּפָסוּק (א, א) "בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ" עַל פָּסוּק (תְּהִלִּים קה, ז) "הוּא ה' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו" – "שֶׁמִּדַּת רַחֲמָיו לְעוֹלָם", וְהַיְינוּ שֶׁהָרַחֲמִים מְמַתִּיקִים הַדִּין.

וְעַיֵּין בַּזֹּהַר: וַיַּקְרָא (דַף ט"ו, סוֹף עַמּוּד א' וְעַמּוּד ב'). וּבְפָרָשָׁה אֱמוֹר (דַף ק'). וּבְפָרָשַׁת לְךָ לְךָ (דַף פ"ז, עַמּוּד א' עַל פָּסוּק (יד, יח)) "וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם כו'", עַיֵּין שָׁם.

103) (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה הַבֹּא עַמּוּד תתשכ).

104) (בְּרִכַּת קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית).

105) וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּזֹהַר אֱמוֹר (דַף פ"ט, ב').

הוא[106] – עַל יְדֵי זֶה "לְךָ אַדְ' **הַצְּדָקָה**" לְמַלֵּאוֹת כָּל הַפְּגָמִים עַל יְדֵי "י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים" כו'[107].

וְעִנְיַן **תְּהִלָּה**[108] הוּא נִמְשָׁךְ מִשֵּׁם **הַוָּי"ה בְּנִיקּוּד אֱלֹהִים**[109], שֶׁהוּא בְּחִינַת יוֹם־הַכִּפּוּרִים. פֵּירוּשׁ **תְּהִלָּה** – לְשׁוֹן הִילּוּל וְשֶׁבַח[110], וְגַם לְשׁוֹן "בְּהִילּוֹ נֵרוֹ כו'"[111] – הָאָרָה בְּבְחִינַת גִּילּוּי, וּשְׁנֵיהֶם אֱמֶת כִּי זֶה נִמְשָׁךְ מִזֶּה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קנ, ו): "כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָ"ה", שֶׁעַל יְדֵי סִידּוּר שְׁבָחָיו שֶׁל מָקוֹם, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן פִּסּוּקֵי־דְּזִמְרָה[112], עַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיךְ הָאָרָה אֱלֹקִית עַל נַפְשׁוֹ.

וְהִנֵּה עַל יְדֵי הָאָרָה זוֹ נִדְחֶה גַּם כֵּן הַחֹשֶׁךְ דְּנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית הַמַּסְתִּיר. וּלְכָךְ נִקְרְאוּ הַהִילּוּלִים דְּ"הַלְּלוּ יָהּ" – "פִּסּוּקֵי דְּזִמְרָה" מִלְּשׁוֹן "**זְמִיר** עָרִיצִים"[113], שֶׁנִּכְרְתוּ וְנִזְמְרוּ הַקְּלִיפּוֹת הַמַּסְתִּירִים כו'.

וְזֶהוּ "רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם" (תְּהִלִּים קמט, ו־ז): שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת "רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם", וְהִיא בְּחִינַת "כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָ"ה", עַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ "חֶרֶב פִּיפִיּוֹת כו'" לְהַעֲבִיר הַחֹשֶׁךְ דְּנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית.

וּבְיוֹם־הַכִּיפּוּרִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת "יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם" כו' (אַחֲרֵי טז, ל), עַל זֶה נֶאֱמַר: "הַוָּי"ה יַצְמִיחַ" **תְּהִלָּה** זוֹ בַּנֶּפֶשׁ – "**נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם**". וְהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי הָאָרָה זוֹ נַעֲשָׂה ב' בְּחִינוֹת:

הָאַחַת – לִהְיוֹת **הַגִּילּוּי** בַּנֶּפֶשׁ־הָאֱלֹקִית שֶׁיָּבֹא לִבְחִינַת "כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל"[114].

וְהַב' – שֶׁעַל יְדֵי זֶה **נִדְחֶה הַחֹשֶׁךְ** שֶׁל הַנֶּפֶשׁ־הַבַּהֲמִית.

לְכָךְ נֶאֱמַר שֵׁם הַוָּי"ה בְּנִיקּוּד אֱלֹקִים, שֶׁשֵּׁם זֶה מַצְמִיחַ תְּהִלָּה זוֹ, כִּי **הַגִּילּוּי** הוּא עַל יְדֵי שֵׁם **הַוָּי"ה**, וְעַל יְדֵי **נִיקּוּד אֱלֹקִים** – הוּא **לִדְחוֹת הַחוֹשֶׁךְ וּלְהַעֲבִיר רוּחַ הַטּוּמְאָה.**

וְגַם כִּי הִנֵּה דֶּרֶךְ כְּלָל הֵן שְׁנֵי מוֹנְעִים:

הָא' נִמְשָׁךְ מֵחֶסֶד־דִּקְלִיפָּה, וְהוּא **הַקְּרִירוּת** שֶׁגּוֹרֶמֶת מְנִיעַת הַיְגִיעָה בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב".

וְהַב' – מִבְּחִינַת **גְּבוּרָה־דִּקְלִיפָּה** שֶׁהוּא **הַחֲמִימוּת** לִגְרוֹם תַּאֲוַת אִיסּוּר כו'.

וּפְרָטֵי כָּל הַתַּאֲוֹת וְהַמּוֹנְעִים נִמְשָׁכִים מִב' דְּבָרִים אֵלּוּ. וְעַל יְדֵי שֵׁם הַוָּי"ה בְּנִיקּוּד אֱלֹקִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת חֶסֶד וּגְבוּרָה עֶלְיוֹנִים דִּקְדוּשָׁה, נִבְרָתִים ב' מוֹנְעִים הַנַּ"ל כו'.

וְלָכֵן אוֹמְרִים בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים ז' פְּעָמִים "הַוָּי"ה הוּא הָאֱלֹקִים", כִּי הָאוֹר וְהַגִּילּוּי דְּיוֹם־כִּפּוּרִים הוּא מִבְּחִינַת שֵׁם הַוָּי"ה בְּנִיקּוּד אֱלֹקִים[115].:

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּעִנְיַן "**כִּי כָּאָרֶץ**" עַל פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְזֹאת הַמִּצְוָה [..] אֲשֶׁר צִוָּה ה' [..] לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ" – "שִׁמַע יִשְׂרָאֵל כו'" (וְאֶתְחַנַּן ו, א. ד) עַיֵּין שָׁם. וּמִמַּה שֶׁכָּתוּב שָׁם יוּבָן בְּתוֹסֶפֶת בֵּיאוּר עִנְיַן "כִּי כָּאָרֶץ כו' כֵּן כו'":

דִּכְמוֹ שֶׁהַצְּמִיחָה בִּקְרִיאַת־שְׁמַע הִיא "בְּכָל מְאֹדֶךָ", כֵּן נִמְשָׁךְ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּחִינַת צְמִיחָה, בְּחִינַת תְּשׁוּבָה־עִילָּאָה מִבְּחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר, כִּי יֵשׁ כַּמָּה מַדְרֵגוֹת בִּבְחִינַת רָצוֹן־עֶלְיוֹן דְּ"בְכָל מְאֹדֶךָ"[116].

וְהִנֵּה פְּשַׁט הָעִנְיָן שֶׁתְּלָה הַפָּסוּק זֶה בָּזֶה – "**כִּי** כָּאָרֶץ [..] וּכְגַנָּה כו' **כֵּן** אַדְ' כו'". הַיְינוּ כִּי הַצְּמִיחָה הַזֹּאת בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים הוּא לְפִי עֵרֶךְ הַזְּרִיעָה בַּתְּחִלָּה בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת כָּל הַשָּׁנָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים פא, ה): "מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב כו'".

וְגַם בְּתִשּׁוּבָה תַּלְיָא מִילְּתָא, כִּי אַף שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא עֶלְיוֹנָה שֶׁלְּמַעְלָה מִקְּדוּשָׁה הַנִּמְשָׁכֶת עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת בְּכָל הַשָּׁנָה כו', עַל כָּל זֶה, הַשְׁרָאָה וְהַמְשָׁכָה זוֹ הוּא לְפִי עֵרֶךְ הַשְּׁלֵימוּת הַנִּמְשָׁךְ

---

106) וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק מ"ג. וּבְ"הֶעָרָה לְתִיקּוּן חֲצוֹת" (בְּסִידּוּר אַדְמו"ר הַזָּקֵן – סִידּוּר עִם דְּא"ח חֵלֶק א קנא, ג וְרכח, א).

107) וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְשָׁמְתִּי כַּדְכֹד" בְּעִנְיַן "שֶׁמֶשׁ צְדָקָה" (לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כה, ג).

108) ("וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם". – הֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק יְשַׁעְיָה שָׁם).

109) (כִּי יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי אוֹר: הָא' הוּא אוֹר כַּאֲשֶׁר בָּא בְּתוֹךְ הַחוֹשֶׁךְ אֲזַי מְהַפֵּךְ גַּם הַחוֹשֶׁךְ לְאוֹר. וְהַב' הוּא אוֹר גָּדוֹל שֶׁכַּאֲשֶׁר מֵאִיר בְּתוֹךְ הַחוֹשֶׁךְ אֲזַי מְהַפֵּךְ גַּם הַחוֹשֶׁךְ לְאוֹר. וְזֶהוּ עִנְיַן תְּהִלָּה שֶׁהוּא הִתְגַּלּוּת אוֹר עֶלְיוֹן מְאֹד אֲשֶׁר מְהַפֵּךְ חֲשֹׁכָא לִנְהוֹרָא מָרֵע לְטוֹב, "דְּרוֹנוֹת נַעֲשׂוּ כִּזְכִיּוֹת".־ הַנְּחוֹת תקע"ז עַמּוּד שדם. וּרְאֵה תקס"ו עַמּוּד שנב).

110) (רְאֵה יְהֵל אוֹר עַמּוּד תרסח. תקלז).

111) (אִיּוֹב כט, ג: "בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי, לְאוֹרוֹ אֵלֶךְ חֹשֶׁךְ". וּבְרַשׁ"י: "לְשׁוֹן אוֹר וְשִׂמְחָה". רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה קֹרַח עַמּוּד תשב).

112) (לְהַעִיר מֵעֲבוֹדָה זָרָה ז, ב).

113) (יְשַׁעְיָה כה, ה. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג רפד, א. לְעֵיל בְּחֻקּוֹתַי מז, ד).

114) וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַשִּׁירִים" בְּעִנְיַן "הִתְהַלְּלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ" (תְּהִלִּים קה, ג).

115) (בַּהֲנָחַת אַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי (תקס"ו עַמּוּד תשח) מִמְּשִׁיךְ (וְאוּלַי נִשְׁמַט מֵחֶמֶת הַצֵּנְזוּר): כְּדֵי לְאִתְהַפְּכָא חֲשֹׁכָא לִנְהוֹרָא, כִּי הָאוֹר הוּא דּוֹחֶה אֶת הַחֹשֶׁךְ. וְזֶהוּ "תְּהִלָּה נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם" דַּוְקָא, "נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם" צָרִיךְ בְּחִינַת "תְּהִילָּה" כִּי עַל יְדֵי בְּחִינַת גִּילּוּי אוֹר אֱלֹקִי מִמֵּילָא שֶׁיְּבָטְלוּ כָּל הַגּוֹיִם כַּנַּ"ל וְדֵי לַמֵּבִין.

וּמִה שֶׁאָמַר "נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם" לְשׁוֹן רַבִּים, הַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁאָמַר "לַעֲשׂוֹת נָקָמָה בַּגּוֹיִם כו'" עַל יְדֵי הַתְּהִילָּה כַּנַּ"ל. וְהַכְּלָל הוּא רַק שְׁנֵי גּוֹיִם – עֵשָׂו וְיִשְׁמָעֵאל, יִשְׁמָעֵאל שֶׁהוּא מִבְּחִינַת חֶסֶד דִּקְלִיפָּה הוּא בְּחִינַת הַקְּרִירוּת לְבַטֵּל כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה, שֶׁגּוֹרֶמֶת הַמְנִיעָה מִן הַיְגִיעָה בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב". וְעֵשָׂו שֶׁהוּא מִבְּחִינַת גְּבוּרוֹת דִּקְלִיפָּה, הוּא בְּחִינַת הַחֲמִימוּת לִגְרוֹם תַּאֲוַת אִיסּוּר בְּשֵׁם"ה לא תַּעֲשֶׂה כו'. וּפְרָטֵי הַגּוֹיִם מֵהֶם מִסְתַּעֲפִים, וּלְכָךְ אָמַר "נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם", לְכְלוֹל הַכֹּל בְּאֶחָד, שֶׁנִּכְרְתוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת הַתְּהִילָּה מִשֵּׁעַם הַנַּ"ל וְדֵי לַמֵּבִין).

116) כַּמְבוֹאָר עַל פָּסוּק "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" (לְקַמָּן הַאֲזִינוּ עז, א).

עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בְּכָל הַשָּׁנָה[117].

וְזֶהוּ "כֵּן **אַדְ' הֲוָיָ"ה** יַצְמִיחַ": הַיְינוּ עַל יְדֵי **תְּשׁוּבָה־תַּתְּאָה** שֶׁהִיא בִּבְחִינַת שֵׁם **אַדְ'** וְעַל יְדֵי **תְּשׁוּבָה־עִילָּאָה** שֶׁהִיא בִּבְחִינַת שֵׁם **הֲוָיָ"ה בְּנִיקּוּד אֱלֹקִים**, וְהֵם בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת אֶרֶץ תַּתְּאָה וְעִילָּאָה, כִּי עֶשֶׂר קְדוּשׁוֹת הֵם[118] בָּאָרֶץ, עַד בְּחִינַת קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים – פְּנִימִיּוּת הָעֶשֶׂר קְדוּשׁוֹת, שֶׁמִּשָּׁם יַצְמִיחַ סְלִיחַת הָעֲוֹנוֹת. וְנִקְרָא (וְאֶתְחַנַּן ג, כה): "הָהָר הַטּוֹב [..] וְהַלְּבָנוֹן" – שֶׁ**מַּלְבִּין** עֲוֹנוֹתֵיהֶם – בְּרַבּוֹת רֵיחַ פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא.

וְזֶהוּ דִּבְפָרָשַׁת אֱמוֹר כְּתִיב (אֱמוֹר כג, לב): "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן **הוּא** לָכֶם" – "**הוּא**" לְשׁוֹן **זָכָר**, וּבְפָרָשַׁת אַחֲרֵי כְּתִיב (אַחֲרֵי טז, לא): "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן **הִיא** לָכֶם" – "**הִיא**" לְשׁוֹן **נְקֵבָה**:

וְהַיְינוּ עַל דֶּרֶךְ "אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת נְקֵבָה"[119] – דְּהַיְינוּ כְּשֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא לְבַד, כְּשֶׁאֵין שְׁלֵימוּת בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא; וְעַל זֶה נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי: "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן **הִיא** לָכֶם כו' **חֻקַּת עוֹלָם**", שֶׁמִּכָּל מָקוֹם נִמְשָׁךְ גִּילּוּי זֶה מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא בִּבְחִינַת "חֻקַּת עוֹלָם", הַיְינוּ אַף גַּם כְּשֶׁלֹּא אַכְשׁוּר דְּרֵי כָּל כָּךְ, אֶלָּא שֶׁאָז הַיְינוּ בְּחִינַת "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן **הִיא**" – לְשׁוֹן נְקֵבָה.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּפָרָשַׁת אֱמוֹר כְּתִיב: "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן **הוּא** לָכֶם", וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (אֱמוֹר כג, לב): "וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה כו'", הַיְינוּ בְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא בִּשְׁלֵימוּת בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, וְעַל יְדֵי זֶה "יוֹלֶדֶת **זָכָר**" כו'[120]. :

ד"ה כי כארץ

117) וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק "פִּתְחִי לִי כו'" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים לה, ג).

118) (כֵּלִים פֶּרֶק א, מִשְׁנָה ו).

119) (נִדָּה כה, ב).

120) (עוֹד יֵשׁ לְהָעִיר לְעִנְיָן "מִי יַעֲמוֹד" מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּשַׁעַר הַיִּחוּדִים סוֹף פֶּרֶק ז גַּבֵּי "אֲהֶיֶה אֲשֶׁר כו'" לְהַמְשִׁיךְ בִּינָה דְּעַתִּיק שֶׁבְּתוֹכָהּ חָכְמָה דְּעַתִּיק. – גּוּף כְּתַב יַד קֹדֶשׁ 1101).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(יח) **והנה** מעתה יש להבין במ"ש ה' בחכמה יסד ארץ כו'. מאחר שמבואר למעלה בבחי' שמים וארץ שלמעלה הן בבחי' זו"נ מדות ודבור שהן בחי' צומח ודומם איך אמר דארץ בחי' הדומם מקבל מבחי' החכמה דוקא ומשם יסודו כמ"ש בחכמה יסד ארץ ושמים שהוא בבחי' צומח דמדות הרוחני' יותר כנ"ל אמר כונן שמים בתבונה לבד שהיא למטה מן החכ' כידוע בתבונה שהיא חצוניות דבינה שמקבל מן החכמ' כו'. והיה ראוי להיות בהפוך ממש שבחי' הדומם דארץ יקבל מתבונה שהיא בחי' מקבל דחכמה ושמים שהן בחי' צומח דמדות שהן עליונים יותר יקבלו מבחי' החכמה שהוא מבחי' מדבר ואיך אמר להיפוך דבחכ' דוקא יסד ארץ וכונן שמים העליוני' בתבונה כו' ולמה הזכיר למקבל תחלה למשפיע כו' וד"ל:

(יט) **אך** הנה הענין הוא מטעם הנ"ל בענין שרש הדצח"מ שהוא בד' אותיות דשם הוי"ה ובחי' הצומח וחי הן באותיות וא"ו ה"א דהוי"ה שהן בחי' צו"ח העליונים שקרובים בערך זע"ז ומתיחסים יחד והיינו בחי' המדות שמקבלים ונמשכים מבחי' בינה שהמדות בבחי' צומח כנ"ל ובינה בבחי' החי ומבינה נמשך יסוד המדות כמו שמן הה"א עלאה נעשה וא"ו שאחריו (וכנ"ל ברגל הקצר שבה"א כו'). וז"ש כונן שמים שהן המדות דז"א כנ"ל בתבונה דוקא שהוא בחי' נה"י דאימא שנמשך במדות להגדילם מעט מעט וע"ז יסוד חיות המדות וקיומם כו'. וביאור הענין הנה ידוע בנפש האדם בב' אופנים. א' במה שאנו רואים תולדות התפעלות המדות הבאים בגלוי מהעלמם בשכל והשגה שבמוח שמן ההתבוננות שבמוח ההשגה דוקא יולד ויומשך התפעלות המדות אוי"ר וכה"ג. וע"כ נק' בינה אם הבנים (תהלים קיג, ט) כמו (משלי ב, ג) אם לבינה תקרא כו' מתחלה היו המדות בבחי' עבור באימא כו' ולאחר תולדות המדות נקר' אם המגדלת מקטנות לגדלות כו' כיניקת הולד מחלב אמו שנתגדל עי"ז ונקרא מוחין דיניקה וכן יש עוד גדלות דמדות כאשר יגדל התינוק עוד שמדותיו גדולים יותר מצד גדלות שכלו (כמשי"ת). וכמו אהבה התלויה בדבר שהגם שבטלה טעם האהבה מ"מ מאיר מאור הטעם הזה שלא לבטל האהבה רק שמאיר בהעלם עד שיכול לעורר את האהבה בבחי' התפשטות ורבוי גדול. וזהו שהמדות בבחי' צומח לפעמים הן

בבחי' הקטנות והצמצום מאד כמו שנולדים מן השכל ויכולים לבא להתפשטות ורבוי גדול כאה"ר ויראה גדולה או רחמים גדולים. וגידול ורבוי זה אינו אלא לפ"ע כח ההשגה דבינה שבמוח שמאיר ונמשך במדות להגדילם ולהצמיחם מקטנות לגדלות עד"מ המתבונן בהון אוצר גדול ודבר נחמד ויקר ביותר לפ"ע ההתבוננות כן יצמח רבוי התפשטות האהבה והחמדה בלב. וכן ביראה מן הלסטים וכל דבר המזיק ורע לפ"ע רוב ההתבוננות בעומק ורוחב כן יהיה התפעלות היראה וז"ש לפי שכלו יהולל איש שהן המדות שצומחים לפ"ע השכל וההתבוננות שנק' אם המגדלת ומצמחת אותם כו' וד"ל:

וייצר ה' אלקים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ג) **וְעַם**[93] כָּל זֶה יוּבָן מַה שֶּׁמֹּשֶׁה צִיּוָּה בְּפָרָשַׁת תְּרוּמָה לַעֲשׂוֹת כֵּלִים וְאַחַר־כָּךְ הַיְרִיעוֹת, וּבְצַלְאֵל עָשָׂה בְּהִיפּוּךְ[94] – תְּחִלָּה הַיְרִיעוֹת וְאַחַר־כָּךְ הַכֵּלִים, וְיָדוּעַ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּבְרָכוֹת[95] נ"ה[96] עַל זֶה:

בְּשָׁעָה שֶׁצִּיְּוָה מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת אָרוֹן וְכֵלִים וּמִשְׁכָּן, אָמַר לוֹ בְּצַלְאֵל: מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, אָדָם בּוֹנֶה דִּירָה וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיס לְתוֹכָהּ כֵּלִים[97], שֶׁמָּא כָּךְ אָמַר לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא: עֲשֵׂה מִשְׁכָּן, אָרוֹן וְכֵלִים.

אָמַר לוֹ: בְּצַל אֵל הָיִיתָ וְיָדַעְתָּ.

וְהָעִנְיָן:

כִּי בְּצַלְאֵל אָמַר לוֹ: הֲרֵי יָדוּעַ בְּעִנְיָן סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵאוֹר אֵין־סוֹף, שֶׁמִּתְּחִלָּה נִמְשְׁכוּ הַיּוֹ"ד סְפִירוֹת דְּעִיגּוּלִים, שֶׁהֵם בְּחִינַת הַמַּקִּיפִים הַמִּתְעַגְּלִים, וְאַחַר־כָּךְ נִמְשְׁכוּ לְתוֹכָן י' סְפִירוֹת דְּיוֹשֶׁר – אוֹרוֹת בְּכֵלִים, וְאִם כֵּן גַּם הַמִּשְׁכָּן צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ דּוּגְמָא זוֹ: מִתְּחִלָּה הַיְרִיעוֹת, שֶׁהֵם הַמַּקִּיפִים, וְאַחַר־כָּךְ הַכֵּלִים, כַּנַּ"ל שֶׁהֵם מוּקָפִים מִן עִיגּוּלִים הַמַּקִּיפִים.

וְהוֹדָה לוֹ מֹשֶׁה.

וּבֶאֱמֶת צָרִיךְ לְהָבִין: מֵעִיקָּרָא מַאי קָסְבַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם? וּבְוַדַּאי תּוֹרַת ה' תְּמִימָה[98], גַּם מַה שֶּׁצִּיְּוָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם – מֵה' הוּא.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא: כִּי הִנֵּה הָעִיגּוּלִים וְהַיּוֹשֶׁר שְׁנֵיהֶם נִמְשָׁכִים מִן הַקַּו, שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְעַגְּלִים הָעִיגּוּלִים וְאַחַר־כָּךְ הַיּוֹשֶׁר. וְעַל בְּחִינַת הַיּוֹשֶׁר הַזֶּה הַנִּמְשָׁךְ מֵהַקַּו, הוּא שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁהָעִיגּוּלִים קָדְמוּ לוֹ, אֲבָל הֲרֵי יֵשׁ בַּקַּו מָקוֹם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעִיגּוּלִים, וְהוּא רֵאשִׁית הַמְשָׁכָתוֹ מֵאוֹר אֵין־סוֹף טֶרֶם שֶׁנִּתְעַגְּלוּ מִמֶּנּוּ עִיגּוּלִים דְּאַ"ק. וְנִמְצָא הַקַּו יֵשׁ בּוֹ מָקוֹם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעִיגּוּלִים וּמָקוֹם שֶׁלְּמַטָּה מֵהֶם, וְהוּא כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ הַיּוֹשֶׁר כו', שֶׁהֲרֵי הַקַּו נִמְשָׁךְ עַד סִיּוּם רַגְלֵי אַ"ק דְּיוֹשֶׁר, הַמִּסְתַּיְּמִים בַּעֲשִׂיָּה כַּיָּדוּעַ.

וּבֵיאוּר הַדָּבָר הוּא:

עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם, בְּהַשְׁפָּעַת שֵׂכֶל מֵרֹב לְתַלְמִיד[99], שֶׁשֵּׂכֶל הָרַב עָמוֹק הוּא גַּם מִתַּלְמִידוֹ הַנַּעֲלֶה בְּיוֹתֵר, עַד שֶׁמַּה שֶׁהָרַב מַשִּׂיג בִּפְנִימִיּוּתוֹ וּמוּשָׂג בְּשִׂכְלוֹ יִשָּׁאֵר עַל הַתַּלְמִיד בִּבְחִינַת מַקִּיף, רַק מְעַט מִזְעֵיר יוּמְשַׁךְ בְּהַשָּׂגָתוֹ בִּבְחִינַת פְּנִימִי, וְאוֹתוֹ הַתַּלְמִיד הַנַּעֲלֶה, כְּשֶׁיַּשְׁפִּיעַ מִמַּה שֶׁקִּיבֵּל לְנָמוּךְ מִמֶּנּוּ יִשָּׁאֵר גַּם הוּא עָלָיו בִּבְחִינַת מַקִּיף, עַד כַּמָּה מַדְרֵיגוֹת זֶה לְמַטָּה מִזֶּה – פְּנִימִי שֶׁבְּעֶלְיוֹן נַעֲשֶׂה מַקִּיף לְתַחְתּוֹן, וּכְמוֹ "מֹשֶׁה מָסַר תּוֹרָה לִיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים כו'"[100].

וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל זֶה, הַקַּו הַנִּמְשָׁךְ מֵאוֹר אֵין־סוֹף לְאַחַר הַצִּמְצוּם, עִם שֶׁלְּגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף הוּא צִמְצוּם עָצוּם, שֶׁלְּכֵן נִקְרָא קַו – שֶׁהוּא הֶאָרָה מוּעֶטֶת וְאֵין בּוֹ שֶׁטַח – לוֹמַר שֶׁכְּלָא חָשִׁיב לְגַבֵּי הָאֵין־סוֹף, הִנֵּה הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִכָּל הַנִּמְצָאִים, עַד שֶׁכְּשֶׁיּוּמְשַׁךְ מִמֶּנּוּ לְאַ"ק יוּמְשַׁךְ תְּחִלָּה הֶאָרָה בִּבְחִינַת מַקִּיף, וְאַחַר־כָּךְ מְעַט מִזְעֵיר בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה מֵאַ"ק וּלְמַטָּה וְכו'.

וְטַעֲנַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁצִּיְּוָה לַעֲשׂוֹת

---

93) לְפֶרֶק זֶה רְאֵה מַאֲמְרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ג חֵלֶק ב עַמּוּד תקמד וְאֵילָךְ, נוֹסַח ב. שֹׁרֶשׁ מִצְוַת הַתְּפִלָּה בְּסוֹפוֹ "דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ קמז, א־ב). וּרְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה וַיַּקְהֵל עַמּוּד ב'קצ. ב'ריד. אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא חֵלֶק ב עַמּוּד תשיא.

94) רְאֵה לִקְמָן קמז, ב. אוֹר הַתּוֹרָה וַיַּקְהֵל עַמּוּד ב'רג.

95) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת הַאֲזִינוּ עו, ג.

96) עַמּוּד א.

97) "וְאַתָּה אוֹמֵר עֲשֵׂה לִי אָרוֹן וְכֵלִים וּמִשְׁכָּן, כֵּלִים שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה – לְהֵיכָן אַכְנִיסֵם?".

98) תּוֹרַת ה' תְּמִימָה: תְּהִלִּים יט, ח.

99) רְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא בֶּרֶךְ ב' עַמּוּד תשיא.

100) רֵישׁ מַסֶּכֶת אָבוֹת.

הָאָרוֹן תְּחִלָּה מִפְּנֵי שֶׁבּוֹ מוּנָּחִים הַלּוּחוֹת, שֶׁבָּהֶם י' הַדִּבְּרוֹת, "אָנֹכִי[101]" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", שֶׁשָּׁרְשָׁן מְאֹד נַעֲלֶה בְּאוֹר אֵין־סוֹף, וְהוּא בְּחִינַת רֵאשִׁית הַמְשָׁכַת הַקַּו מֵאוֹר אֵין־סוֹף, טֶרֶם שֶׁנִּמְשְׁכוּ מִמֶּנּוּ צִיּוּר עִגּוּלִים וְיוֹשֶׁר, שֶׁהֲרֵי זֶה מְאֹד נַעֲלֶה מִשְּׁנֵיהֶם.

וּבֵיאוּר הַדָּבָר נִתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[102] בְּעִנְיַן מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "אוֹ יַחֲזִיק בְּמָעוּזִּי, שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי, יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי"[103], וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[104]: "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מֵשִׂים שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה".

וְנִתְבָּאֵר שָׁם עִנְיַן הַשָּׁלוֹם הוּא: כִּי מֵאַחַר שֶׁבְּכָל נִבְרָא, וְכֵן בָּעוֹלָם בִּכְלָלוֹ, יֵשׁ ב' מִינֵי חִיּוּת – מִבְּחִינַת **מְמַלֵּא** וּמִבְּחִינַת **סוֹבֵב**, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "כֹּל אֲשֶׁר **חָפֵץ ה'** עָשָׂה"[105], וּכְתִיב: "**בִּדְבַר ה'** שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ"[106]; שֶׁבְּכָל נִבְרָא – חִיּוּתוֹ עַל יְדֵי **חֵפֶץ** ה' בְּקִיּוּמוֹ זֶהוּ סוֹד סוֹבֵב; וְעַל יְדֵי **דִּבְּרוֹ** הַטּוֹב – שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ הַנִּבְרָא "בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"לִקּוּטֵי אֲמָרִים"[107]. כִּי **שְׁנֵיהֶם** צְרִיכִים לִהְיוֹת דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמִצְוַת יִחוּד פֶּרֶק ב'[108].

וְאִם כֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת שְׁלִישִׁי הַמְחַבֵּר שְׁנֵיהֶם יַחְדָּיו. וְהוּא בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסּוֹבֵב וּמְמַלֵּא, תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵרָצוֹן וְחָכְמָה, וְהוּא הַמְחַבֵּר אוֹתָם. כִּי הַתַּעֲנוּג בְּהַדִּבָּר הוּא סִיבַּת הָרָצוֹן וַהַחָכְמָה, וְרוֹצֶה לוֹמַר: הַשַּׁעֲשׁוּעִים שֶׁלּוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּבִיטּוּל הַיֵּשׁ – הוּא הַמְחַבֵּר רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ לְהַוּוֹת הָעוֹלָם.

וְזֶהוּ עִנְיַן "**שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה**". וּבְלְשׁוֹן הַקַּבָּלָה יָדוּעַ: בְּחִינַת "עַתִּיק יוֹמִין" הוּא הַמְחַבֵּר "אֲרִיךְ אַנְפִּין" עִם הַחָכְמָה.

וְאַחַר־כָּךְ "**שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה**" – בַּנִּבְרָאִים הַנִּמְשָׁכִים מֵהֶם, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִסּוֹבֵב וּמְמַלֵּא. וְכֵן בִּכְלָל חִיבּוּר גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת, שֶׁהַגַּשְׁמִיּוּת עִיקָּרוֹ מִסּוֹבֵב, וְרוּחָנִיּוּת – מְמַלֵּא. וּבָאָדָם מִתְחַבְּרִים יַחַד נֶפֶשׁ וְגוּף.

וְהַ"**מֵשִׂים שָׁלוֹם**" הוּא הַתּוֹרָה, שֶׁשָּׁרְשָׁהּ מִתַּעֲנוּג עֶלְיוֹן הַנַּ"ל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[109]: "וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ כוּ' שַׁעֲשׁוּעִים".

וְלָכֵן הָיָה תְּנַאי לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא בְּמַעֲשֵׂי בְרֵאשִׁית "אִם יִקָּבְלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה"[110], כִּי "אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה, חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ"[111] דְּמַקִּיפִים וּפְנִימִים הַנַּ"ל לֹא הָיוּ מִתְחַבְּרִים.

וְעַל כֵּן צִיּוָּה מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת הָאָרוֹן וַהַכֵּלִים תְּחִלָּה, וְגַם הַמָּה הָעִיקָּר, שֶׁהַיְרִיעוֹת הֵם רַק לְמִכְסֶה וּלְאֹהֶל עֲלֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי שָׁרְשָׁן מְאֹד נַעֲלֶה כַּנַּ"ל.

וּמִכָּל מָקוֹם לְמַעֲשֶׂה הָיָה דַּעַת בְּצַלְאֵל נָכוֹן, לְפִי שֶׁזֶּה אֵינוֹ אֶלָּא מִצַּד הַתּוֹרָה שֶׁשָּׁרְשָׁהּ שָׁם, אֲבָל הַכֵּלִים עַצְמָן הֵם מִבְּחִינַת הַיּוֹשֶׁר שֶׁלְּמַטָּה מֵהַקַּו, וְלָכֵן רְאוּיִם הַיְרִיעוֹת לְהַקְדִּימָם. אֶלָּא שֶׁאַחַר־כָּךְ אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ הַתּוֹרָה בְּתוֹךְ הַכֵּלִים, וְלִיתֵּן הַלּוּחוֹת בָּאָרוֹן, וְאָז יִהְיוּ הֵם נַעֲלִים.

וּכְמוֹ כֵן בְּרוּחָנִיּוּת יָכוֹל כָּל אָדָם עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִיגּוּלִים וְיוֹשֶׁר – לְמַטָּה מַטָּה, עַד שֶׁיִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד לָבֹא **בָּעוֹלָם הַזֶּה** דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּעִנְיַן תַּלְמוּד תּוֹרָה:

מִצְוַת בִּנְיַן מִקְדָּשׁ [פָּרָשַׁת תְּרוּמָה]

101) יִתְרוֹ כ, ב.

102) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁמִינִי עֲצֶרֶת פד, ב.

103) יְשַׁעְיָה כז, ה. וְשָׁם: "יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי, שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי".

104) סַנְהֶדְרִין צט, ב.

105) תְּהִלִּים קלה, ו.

106) תְּהִלִּים לג, ו.

107) תַּנְיָא חֵלֶק ב, שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶק א.

108) מִצְוַת אַחְדוּת ה' – לְעֵיל סב סוֹף עַמּוּד א וְאֵילָךְ.

109) מִשְׁלֵי ח, ל.

110) עֲבוֹדָה זָרָה ג, א.

111) "לֹא שָׂמְתִּי". יִרְמְיָה לג, כה.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. וארז"ל במד"ר בפ' נצבים א"ל הקב"ה בני אם יהיו דברי תורה קרובים לכם אף אני קורא אתכם קרובים שכן כתי' לבנ"י עם קרובו (תילי' סוף מזמור קמ"ח). וצ"ל דקדוק ל' דברי תורה, ולמה לא הזכיר עיון התורה. הנה באברהם כתי' ואעשך לגוי גדול וארז"ל במד"ר ע"פ הנ"ל תוך פ' ל"ט, ומנח לא העמדת, א"ל אותה אומה דכתי' כי מי גוי גדול (ואתחנן ד' זיי"ן)

אני מעמיד ממך. ובמד"ר במקומו ע"פ כי מי כו' אשר לו אלקי' קרובים אליו, אשר לו גוי קרוב אין כתי' כאן אלא אשר לו אלקי' קרובים אליו כבי' עושה לישראל עיקר, והיינו כי ע"י החוקי' והמשפטי' שמקיימים ה"ה דבקי' בש' הוי' וכמ"ש ועתה ישראל שמע אל החוקי' ואל המשפטי' כו' וכתי' ואתם הדבקי' בה' אלקיכם (ואתחנן רסי' ד' א"ד) וגם כי במ"ת כתי' קול גדול ולא יסף ולכן ע"י התורה נק' גוי גדול כו'. והענין דהנה התומ"צ נק' בשם זריעה כמארז"ל במד"ר ס"פ שלח לך פי"ז ע"פ אור זרוע, זרע הקב"ה את התורה ואת המצות להנחילם כו', וישראל הם בחי' הארץ כמ"ש כי תהיו אתם ארץ חפץ שהיא הארץ אשר היא ראוי' לזריעת התומ"צ, והצמיחה מזה יהי' לעתיד. ובזה יובן משארז"ל במד"ת הובא בבחיי פ' בשלח ע"פ עזי וזמרת י"ה, בעוה"ז מקלסין אותו בשתי אותיות אבל לע"ל בששה אותיות שנא' כי בי"ה הוי' צור עולמים (ישעי' ך"ו ד'), והיינו כי עכשיו היינו קודם בהמק"ד ולאחריו ההילול רק בשני אותיות, כמ"ש כל הנשמה תהלל י"ה וארז"ל בפ"ב דערובין די"ח ע"ב מיום שחרב בהמק"ד דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנא' כל הנשמה כו', ופי' ש' י"ה לפי פי' הבחיי ובמאו"א אות יו"ד סך"ח הוא במל', וכן פי' המק"מ בשם הרח"ו בר"פ תרומה דקך"ו ע"ב, ובפ' במדבר דקי"ח ע"ב, והובא בס' קה"י ערך יו"ד ה"א. וע"י קיום המצות שהם שמי עם י"ה שס"ה וזכרי עם ו"ה רמ"ח, הנה ע"י זריעה זו יהי' הצמיחה לעתיד שיהי' הקילוס בששה אותיות כו'.

[ע' בפי' רש"י במארז"ל עירובין די"ח ב' הנ"ל שרק במקדש היו קורין שם בן ד' ושם המפורש, ונמצא כי יש ג' חלוקות, קודם בנין בהמק"ד ואחריו ההילול רק בשני אותיות, ובזמן שבהמק"ד קיים בד' אותיות, ולע"ל בשש אותיות, כי בי"ה הוי'.

וי"ל כי יש ב' פי' בב' אותיות די"ה, הא' שהם גבוהים משם הוי' דז"א, והב' שהם יסוד כשמאיר במל', שזהו נמוך ממדריגת ו"ה שפי' על יחוד ת"ת ומל', כי יחוד יסוד ומל' היינו ענין גמול דלים, ותמונת הג' הוא וא"ו יו"ד למטה וכאשר היו"ד שמהגימ"ל נשפע בדל"ת הוא בחי' המל' נק' אז ה"א, וזהו י"ה שבמל'. וע' בת"א בד"ה וכל העם רואים את הקולות בענין עניני במרחב י"ה פי' על בחי' חכ' תתאה, וגם כי מארז"ל בהבראם בה' נברא העוה"ז כוונתם על המל', וא"כ איך נפרש י"ה על חו"ב כפי' הפרדס ושערי אורה שער ט', ולכן באגה"ק סי' ד' ויעש דוד שם מוצרך לידחק בזה, אבל לפי הבחיי והמאו"א אתי שפיר, אך בענין במרחב י"ה פי' בעצמו על ח"ת כנ"ל, וע' בפע"ח שער חג המצות פ"ו גבי די אכלו אבהתנא כ' והנה ה' יש בו ב' ציורים ד"ו ד"י, ד"י יחוד יסוד ומל' שהיא נק' דלה ועני', ובחי' ו"ה הוא יחוד ת"ת ומל' שהוא בחי' עשיר, וע' מ"ש לעיל בשם הרח"ו שפי' י"ה על המל' בב' מקומות בר"פ תרומה ובפ' במדבר דקי"ח ב' ע"ש ה' בחכ' יסד ארץ].

וביאור הענין צ"ל תחלה ענין כי קרוב אליך כו' בפיך ועי' בסש"ב פי"ז שתירץ שקרוב לבוא לידי אהבה המביאה לידי עשיית המצות, אשר צ"ל שלכאורה גם זה אינו קרוב כ"כ, וגם מ"ש שהמוח שליט על הלב, ג"ז צ"ל שמשמע שדוקא צדיקים לבן ברשותן, אבל לא הבינוני, וקרא דכתי' קרוב אליך מאד משמע גם לבינונים.

כי קרוב אליך (ב)

בס"ד. (ש"פ נצו"ר, ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת כו' קחו עמכם דברים ושובו כו' אמרו אליו כל תשא עון כו', וצ"ל מה"ע קחו עמכם דברים אחר שכבר אומר שובה ישראל מהו עוד קחו עמכם דברים ושובו כו'. ולמה גבי שובה ישראל או' כי כשלת בעוניך ואח"כ אומר קחו עמכם דברים כו'. גם מהו אומרו אמרו אליו כל תשא עון דמשמע מזה שיש עוד תשובה וצ"ל מה"ע תשובה זו כו'. ולהבין כ"ז יש להקדים משנת"ל ענין לא זז מחבבה עד שקראה בתי כו' דבת היא בחי' מקבל והוא כשאין כח לעלות מעצמו וצריך לקבל מהתורה ה' עוז לעמו יתן כו'.

עו) **אמנם** בחי' אמי בעבודה זהו מדרי' גבוה שבכח זה אדרבה נש"י הן בבחי' משפיעים בתורה. דהנה פעמים מצינו דנש"י גדלו ממעלת התו' ופעם בהיפך שהתורה גבהה מעלתה על נש"י, וכדאי' בתדב"א שני דברים קדמו לעולם תו' וישראל כו' אומר

אני שישראל קדמו כו', ובמד"ר אי' ז' דברים קדמו לעולם כו', ומחשבתן של ישראל קדמה לכ"ד, וכן מובן ממ"ש תורה צוה לנו משה מורשה א"ת מורשה אלא מאורשה שנש"י הן בבחי' חתן משפיעים בתורה. ופעם משמע להיפך ממ"ש בזהר תלת קשרין כו' ישראל מתקשראין באורייתא ואורייתא בקוב"ה כו'. אך הענין הוא דהנה לא כל הנשמה מתלבשת בגוף ורק בחי' נר"ן לבד הן שמתלבשים בגוף והיא העבודה שבסדר והדרגה במוח ולב כו', ולגבי מדרי' זו התורה למעלה מנש"י, דאורייתא מחכ' נפקת דשרשה מבחי' ח"ע דאצי', וע"כ היא למע' מעבודת הנשמות בהשגה והתבוננות שלהם שהוא השגות הנבראים שהן באין ערוך לגבי חכמתו ית', ובפרט שהתורה היא מהות חכמתו ית' והשגת הנשמות אפי' נשמות הגבוהות הוא בבחי' ידיעת המציאות וכידוע בענין חכם ונביא כו', ועמ"ש באגה"ק בקו"א ד"ה להבין מ"ש בפרע"ח. ומצד התלבשות הנשמה בגוף ונה"ב שמעלימים ומסתירים על אור הנשמה כו' ה"ה צריכים סיוע מהתורה דהתקשרות שלהם ע"י התורה כו' וכמשנת"ל פע"ה. וזהו תלת קשרין מתקשראין דא בדא כו' דהתקשרות הנשמה באלקות הוא ע"י התורה, שזהו בד"כ בנשמות בבחי' חלק הנשמה המלובשת בגוף וכמא' מעיקרא כי עביד אינש אדעתא דנפשי' קעביד להעלות נפשו כו', ובפרט בנשמות שהן בבחי' חלישות מצד הנה"ב שצריכים סיוע מהתורה כו'. אבל שרש ומקור הנשמה הוא למע' מהחכ' והיא בחי' רעו"ד רצון פשוט שלמעלה מטו"ד כו', ומצד מדרי' זו שבנשמות הן למע' מהתורה, וה"ה משפיעים בתורה שז"ע לימוד התורה לשמה לשם התו' להמשיך המשכת אוא"ס בתורה כו'. וזהו שכ' ששים המה מלכות ס' מסכתות כו' אחת היא יונתי בחי' מס"נ באחד וכן אה"ר דבכל מאדך שהן למע' מהתורה וממשיכים תוס' אור בתורה כו'. וזהו בחי' אמי המברכת לבנה כו', ועש"ז בינה היא בחי' עלמא דדכורא שזהו בחי' רעו"ד שעי"ז משפיעים בתורה, ולמעלה היא ההשפעה בבחי' ז"א כו' (ואינה נק' דכורא ע"ש ההמשכה דבסדר השתל' שמבינה לז"א כ"א ע"ש ההמשכה דעצמות אוא"ס כו', והוא ע"י רעו"ד שתופס בעצמות וכמא' לית מח' תב"כ אבל נתפס איהו ברעו"ד כו').

קיצור. ובחי' אמי הוא שנש"י משפיעים בתורה, דלגבי בחי' נר"ן שבנשמה התורה שהיא בחי' חכ' ומהות חכמתו ית' ה"ה למעלה מהנשמה בעבודתו בהשגה שהיא רק ידיעת המציאות, וצריכה סיוע ע"י התורה, ובפרט בחלישות הנפש, אבל שרש הנשמה בחי' אה"ר ורעו"ד למעלה מהתורה ומשפיע בתורה בחי' עצמות אוא"ס שנתפס איהו ברעו"ד, וזהו ג"כ ההמשכה מבינה לז"א.

ד"ה שובה ישראל, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו"[1].

המילה 'בער' משמעה ריק; המילה כסיל משמעה טיפש.

צריך להבין, איך יכול אדם ריקני להגיע להבנה, ואיך יכול טיפש להגיע להשכלה?

אך הענין הוא, שכל אחד כשהוא רוצה, עד כמה שיהיה ריקני, ביכלתו להגיע להבנת התורה. וככל שיהיה טיפש, אם הוא רוצה באמת, ביכלתו להבין היטב אפילו את השכל האלקי.

זהו מה שכתוב בפרקי דר' אליעזר[2] איש בער לא ידע. אדם מישראל שהוא בער ולא למד בינה, חכמי ישראל ילמדוהו בינה, שנאמר[1] "בינו בוערים בעם".

בזוהר[3] כתוב שאחד מהחבריא קדישא הלך לפגוש את רשב"י, ופגש אותו כשהוא מבאר את הפסוק[4] "איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת". אמר רשב"י: כמה שוטים הם בני העולם שאינם משגיחים

---

1) תהלים צד, ח.
לכללות מאמר זה ראה גם ספר המאמרים תרפ"ג, ע' קס.

2) בפרק יט [הערת כ"ק אדמו"ר].

3) חלק ג עה, ב [הערת כ"ק אדמו"ר]. בתרגום חפשי.

להתבונן . . דרכי הקב"ה, ואינם יודעים . . על מה הם קיימים וחיים בעולם, מי מפריע להם לדעת? הטפשות שלהם משום שאינם עוסקים בתורה. לו עסקו בתורה היו יודעים דרכי הקב"ה.

זהו החילוק בין השגה, הבנה ואמונה שיש בבני ישראל — להשגה, הבנה ואמונה בבורא העולם ברוך־הוא שישנה בחסידי חכמי אומות העולם[5]:

גם לחסידי חכמי אומות העולם יש השגה מסוימת באלקות, היינו הבנה פילוסופית מסוימת בענין בריאת העולם ואמונה מסוימת בבורא העולם ברוך־הוא, אבל זו כלל לא כמו ההשגה וההבנה באלקות של בריאת העולם כפי שבני ישראל מבינים זאת, והאמונה הנכונה בבורא העולם ברוך־הוא, כפי שבני ישראל מאמינים.

בין השמות הקדושים שהבורא ברוך־הוא נקרא בהם, נמצאים השם הקדוש הוי' והשם הקדוש אלקים[6].

שֵׁם — מבאר ומדגיש את תוכנו ואת משמעותו של הנקרא בשם זה.

שם אלקים מבטא את ענין הטבע.

הטבע שה' יתברך ברא בטבע הוא, שהנברא מסתיר את הבורא; שם הוי' מבטא את הענין של למעלה מן הטבע, מה שבני אדם קוראים על־טבעי.

זהו החילוק בין בני ישראל וחסידי חכמי אומות העולם: חכמי אומות העולם מבינים את ענין הטבע ומאמינים בכך שהבורא ברוך־הוא ברא את הכל, ובני ישראל מבינים שגם הטבע עצמו הוא למעלה מהטבע.

הטבע עצמו, לאמיתו של דבר, הוא על־טבעי ובני ישראל רואים על כל צעד ושעל אלקות והשגחה פרטית, ומאמינים בשם הוי' כמו שכתוב[7] "ויאמינו בהוי'"; לא כחסידי אומות העולם המאמינים רק בשם אלקים, ובענין הוי' אין להם שום השגה.

קיצור. על־ידי רצון מגיע אדם ריק — להבנה, וטיפש — לחכמה, כפי שנאמר בפרקי דר' אליעזר ובזוהר. זהו החילוק בין בני ישראל המבינים שטבע הוא אלקות ומאמינים בשם הוי', לחסידי אומות העולם המבינים ומאמינים רק בטבע שהוא שם אלקים.

בינו בוערים בעם [תשרי ה'תש"ב]

4) תהלים צב, ז.
5) ראה סידור עם דא"ח רפד, ע' ג [568].
6) ראה רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ו', הלכה ב. שולחן ערוך יורה דעה סימן רעז סעיף ב.
7) בשלח יד, לא.

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

א. עשרים ואחת שנים אחרי שלמדתי עם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את המאמר[1] "עשרה שיושבין" ב'אגרת הקודש', שמעתי עוד פעם ביאור על כך.

בהיותו במענטאן, אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאברך ב'יחידות' – האברך היה מכובד וגביר, אך לא היה לו 'שלום בית' – "בחכמה יבנה בית"[2], אך לא בקרדום. כתוב[3] "כתפארת אדם לשבת בית", "אדם" זה מוחין, ה"לשבת בית" הוא "תפארת" למוחין. "תפארת" היא הרי התכללות, והיא ישנה בכל הדרגות.

1) כ"ג.
2) משלי כד, ג.
3) ישעיה מד, יג

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' אמר פעם לאברך: אתה רוצה להיות חסיד שבחסידים, ואת בני־ביתך אתה עושה לפשוטים ומוריד אותם, זהו "חסיד שוטה". לכאורה מה זה "חסיד שוטה"? אם הוא חסיד - אינו יכול להיות שוטה, ואם הוא שוטה - אין הוא יכול להיות חסיד, אלא "חסיד שוטה" הוא על־דרך "הדס שוטה", זה אמנם "הדס" אבל "שוטה".

למחרת, הלך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אתי לטייל על שפת הים. הים היה שקט, בכל זאת היו גלים לבנים שקטים, אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את הענין של "איש ואשה זכו - שכינה ביניהן, לא זכו - אש אוכלתן"[4], דיוק הלשון "שכינה ביניהן", כאשר בכל מקום סגנון הלשון הוא "שכינה שרויה ביניהם", למרות שזה צריך לבוא בהתלבשות בדברים הגשמיים, ועל־דרך שכתוב ביעקב אבינו, והלא[5] קל־שבקלים אינו אומר כן, ואיך נאמר כן על בחיר שבאבות, אלא משום כבוד של מעלה לא כתוב הלשון "שרויה" רק "שכינה ביניהם".

בהמשך הטיול, הסביר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את הסתירות במשניות ב'פרקי אבות'. במשנה ב'[6] אומר רבי חנינא בן תרדיון "שנים שיושבין ועוסקין בתורה - שכינה שרויה ביניהם", ובמשנה ו'[7] אומר רבי חלפתא וכו' "עשרה שיושבין ועוסקין בתורה - שכינה שרויה ביניהם", אם בשנים "שכינה שרויה", מה מוסיף רבי חלפתא בעשרה? ואמר שישנן שתי גירסאות, "עשרה שיושבין ועוסקין בתורה" או "ועוסקין בדין". 'דין' זה מדות, 'תורה' היא חכמה. הוד כ"ק רבינו הזקן מקיים את הגירסא "ועוסקין בתורה". והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר, "שנים שיושבין" הכוונה על יצר הטוב ויצר הרע, ו"עשרה שיושבין" מוסב על עשרה כוחות הנפש. רבי חנינא בן תרדיון שמסר את נפשו ונהרג על התורה, אמר על "שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה", על־ידי־זה כבר יכל רבי חלפתא לומר שגם על "עשרה שיושבין ועוסקין בתורה - שכינה שרויה ביניהם".

לאחר מכן, החל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לדבר על המאמר "עשרה שיושבין" שב'אגרת הקודש' והביאור על המאמר[8] "אכל בי עשרה שכינתא שריא", גם כשאין הם עוסקים בדברי תורה, ו"אילו נמצא מלאך" וכו', שזה ב"תניא" הקדמה למה שאומר להלן בענין קביעת שיעור ב"עין יעקב" ולימוד הלכה, ושלחסידים בזמנים עברו היתה קביעות בחוק לימודיהם, שנוסף על השיעורים במשניות, עמוד גמרא ו"תניא", היו גם לומדים פיסקא ב"עין יעקב" ועל־כל־פנים הלכה אחת ב'קיצור שולחן ערוך' שני סעיפים. אם היה זה סעיף גדול, היו לומדים באופן כזה, שתהיה הלכה אחת, ועל־פי רוב - מסודרת שם כל הלכה בשני סעיפים.

ב. כלי אומנותם של חסידים, עשו אותם לאנשים. חסידים אינם רודפים ואינם נרדפים, 'רודפים' היינו הרדיפה אחרי העניינים הגשמיים, ו'נרדפים' היינו שאינם נרדפים מהיצר־הרע.

ספרי המוסר אומרים, שהיצר־הרע הוא 'שונא נפשי'. משונא רגיל יכולים להיחבא, יכולים לדחוף אותו, יכולים לקנותו, אך את היצר־הרע לא יכולים לעצור בכל העניינים האמורים.

הגמרא אומרת[9] "שבעה שמות נקראו לו".

באופן כללי, אלה הם העניינים שישנם בחמץ, בדיקה ביטול וכו'. את הברכה עושים "על ביעור חמץ", וכל הלילה עסוקים בבדיקה, והעיקר הוא ביעור החמץ. לכל אחד היצר־הרע שלו, שנעשה בעל־הבית שלו, וכפי שאומר הוד כ"ק רבינו הזקן, "הגוי שבכל אחד ואחד", לכל אחד יש את הגוי שלו.

שביעי של פסח, בסעודה

4) סוטה יז, א. פס"ז בראשית ב, כג. פדר"א י"ב.
5) רש"י כט, כא. עפ"י ב"ר ע, יז.
6) פרק ג.
7) שם.
8) סנהדרין לט, א.
9) סוכה נב, א. זח"ב רס"ג א.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ע"ד – רבי אדם בעל־שם

למרות שעל ידי הישיבה שהקים, יצר ר' ברוך מבצר כוח־נגד למתנגדים הפנאטיים של הנסתרים והמקובלים שהיו באותה תקופה בסלוצק - לא היה הוא עצמו בטוח שהמחלוקת - שחצתה אז את המחנה היהודי לשניים - לא תחדור לתוך ביתו שלו, ותשפיע על ילדיו.

היו לו לר' ברוך שני בנים: יוסף ואברהם. שניהם חונכו בבית אביהם ובישיבתו, ובאופן טבעי הלכו בעקבותיו.

ברם, בהגיע מועד שידוכם, ודובר בהם נכבדות בענייני שידוכים לבנות נגידי העיר סלוצק. הייתה אפוא, סכנה מוחשית שבאמצעות נישואין יפלו ברשותם של קנאים ובמשך הזמן אף יהיו הם עצמם מוחדרים בהתנגדות למקובלים ולנסתרים, וכל מה שניסה ר' ברוך לבנות בעמל רב היה עלול להיהרס על־ידי בניו שלו עצמו.

כיצד להבטיח שלא יקרה כדבר הזה?

לאחר התייעצות עם הנכבדים שבידידיו, ביניהם מחבורת הנסתרים שביקרוהו, הוחלט שר' ברוך ישלח את בניו ללמברג. שם נישאו לבנותיהם של למדנים וצדיקים גדולים, אך - עניים. וכדי שייראה כאילו הם אוכלים "מזונות" וסמוכים על שולחן חותניהם - החזיק ר' ברוך לא רק את משפחות בניו אלא גם את משפחות מחותניו.

שנים מספר לאחר נישואיהם ישבו בניו של ר' ברוך ועסקו בתורה. לאחר מכן עברו לעולם העסקים. בקבלם אחוזות לחכירה, כאביהם. אף הם בנו באחוזותיהם בתי מדרש ואכסניות לאורחים, ואף נתנו צדקה ביד רחבה.

בינתיים חלו שינויים בסלוצק הקנאית. למרות ההתנגדות המסורתית ששררה בעיר לנסתרים ולמקובלים, החלו לחדור לעיר, בשנים תס"ד עד תס"ט, נסתרים ומקובלים במידה גדלה והולכת ובתכיפות. מובן שהיה זה הודות לר' ברוך וישיבתו, אשר רבים מתלמידיה הפכו לתושבי סלוצק וסביבתה, והשפעתם הסמויה החלה להיות ניכרת בשטח.

דבר זה עצמו עודד את הנסתרים והמקובלים להגיע לשם. הם אפילו חשו שיש בכוחם להתמודד נגד הקנאים כדי לחזק את עמדותיהם שלהם עצמם.

ברור שהדבר לא עלה בנקל. ההתנגדות בסלוצק הייתה כה גדולה, עד אשר על כל אורח הביטו בחשד שהינו נסתר או מקובל. את אלו - שהקנאים סברו - שהם נסתרים ומקובלים, רדפו הקנאים בחמת זעם, ובמקרים רבים אף גירשו אותם מהעיר.

הנסתרים מצידם הם, גם לא החרישו. הם המשיכו בחדירתם האיטית, אך העקבית, למרות כל הרדיפות. זה גרם לעימותים מָרִים, ואש המחלוקת התלקחה בעיר יותר ויותר.

פעם אחת אירע אירוע כזה, אשר השאיר רושם בלתי נשכח על בני התורה של סלוצק וכל סביבתה.

היה זה כאשר ביום בהיר אחד הופיע בסלוצק אורח אשר מראה פניו בלבד עורר יראת־כבוד גדולה. הייתה לו הדרת פנים אלוקית. זקנו ופאותיו הוסיפו לו לוויית חן, ועיניו הביעו אומץ והחלטיות.

בגודל למדנותו, ניתן היה להיווכח בשיחה הראשונה איתו. היה ברור מיד כי הוא גדול בבקיאות ובחריפות במידה בלתי רגילה.

כנהוג - לגבי אורחים נכבדים כמותו - הוקצה לו החדר המיוחד בבית הקהל, וחלקו לו כבוד רב. קבלו אותו כגאון העורך גלות. כנהוג במקרים כאלו לא נשאל אפילו לשמו ולזהותו. אף הוא עצמו לא גילה את שמו.

ראשי הקהילה החליטו לערוך לו מסיבת קבלת פנים מתאימה, ונקבע תאריך שבו היה על האורח להשמיע פלפול הלכתי בבית־הכנסת הגדול.

כדי שלמדני סלוצק יוכלו להתכונן כראוי לחידושי התורה שישמעו מפי האורח - פורסמו מראש ציוני מראי המקומות לסוגיה שבה אמור האורח להשמיע את הפלפול שלו. כך נהגו בסלוצק תמיד עם גדולי תורה שהגיעו אליהם.

בינתיים נהרו למדני העיר - יחידים או קבוצות - לחדרו של האורח בבית־הקהל לקבל את פניו. מובן שדיברו אך ורק בדברי תורה. היו כאלו שבאו עם קושיות או שאלות שלא מצאו להן פיתרון עד עתה, אחרים רצו סתם להיות בטוחים, אם יש להם כאן באמת עסק עם למדן אמיתי.

האורח הדהים ממש את כולם בגודל למדנותו. לא היה עניין כלשהו בים התלמוד שלא היה גלוי לפניו. כעת לא היה ספק לאיש שיש להם כאן עניין עם גדול בישראל.

ביום שבו עמד האורח לשאת את דברו בבית הכנסת הגדול בסלוצק, הגיעו הרבה אנשים. בית־הכנסת הגדול היה מלא בקהל עצום שגדש את האולם מפה אל פה. לא רק תושבי סלוצק הגיעו, אלא גם תושבי העיירות והכפרים הסמוכים. גם ר' ברוך מוויאזין ור' מנשה ישראל ובניו היו בין הבאים. גם תלמידי ישיבת ר' ברוך הובאו לשמוע את דברי התורה המיוחדים במינם מפי האורח.

כאשר עלה האורח אל הבמה, בבית־הכנסת, הושלך הס. הציבור כולו ציפה בדריכות ובנשימה עצורה לתחילת דרשתו של האורח.

האורח פתח בסוגיא בנגעים. ר' ברוך ור' מנשה ישראל, אשר עמדו הרחק מהבימה, התאמצו קשות כדי להתקרב על מנת לראות בבירור את הדרת פניו של האורח ולקלוט היטב את דבריו.

בהעיפו מבט ראשון על האורח - חוורו פניו של ר' מנשה ישראל. הוא הִטָה את עצמו אל ר' ברוך ולחש באוזנו:

"היודעים אתם מי הוא זה"?! אמר ר' מנשה ישראל כאשר כולו חרדה "הרי הוא לא אחר מאשר רבי אדם בעל־שם מרופשיץ. הרי בידיו הפקיד רבי יואל, הבעל־שם מזאמושטש, את הנהלת חבורת הנסתרים. זה כבר שש־שבע שנים שהוא המנהיג שלנו"! סיים ר' מנשה ישראל את דבריו.

ר' ברוך שמע מכבר כי רבי יואל מסר לפני פטירתו את הנהגת החבורה לידי אחד מתלמידיו בשם רבי אדם בעל־שם, שמוצאו מרופשיץ שבגליציה, אך מעולם לא זכה לראותו ולא היה לו כל מושג איך מראה פניו.

ר' אדם בעל־שם - אשר רק שניהם ר' ברוך ור' מנשה ישראל הכירוהו - התפרס בפלפול עמוק, דיבורו היה בבהירות ובחדות לשון. הגם שדיבר במבטא "גאליצאי" - הבינו אותו היטב יהודי סלוצק. הוא הפליא את כולם הן בתוכנו של הפלפול והן באופן שבו הסביר את הכל. פלפול כזה כבר מזמן לא נשמע בסלוצק הלמדנית.

ר' אדם בעל־שם סיים כבר את פלפולו, אך הציבור נשאר רתוק למקומו בהשתאות. עתה הראו לגאון האורח יראת כבוד גדולה יותר. הובילו אותו ממש על כפיים חזרה לחדרו בבית הקהילה.

הכל היו סקרנים לדעת פרטים על זהותו של האורח, אך איש לא העז לשאול אותו אף לשמו. עם זאת הניחו שאין הוא נסתר או מקובל, שכן הנסתרים והמקובלים הסתירו בדרך כלל את למדנותם.

נכבדי העיר ארגנו סעודה מפוארת לכבוד האורח. הסעודה הייתה אמורה אכן להיות בבית־הקהל. אך להפתעת כולם הודיע האורח, כי אותו יום שבו נקבעה הסעודה הוא יום תענית עבורו. לאחר תפילת ערבית, בערבו של אותו יום, הוציא ממזוודתו פרוסת לחם יבש, טבלה במלח, ובכך שבר את צומו, ולאחר מכן קינח בלגימת מים. להפצרות אנשים שונים השיב כי הוא נוהג שלא ליהנות מאיש.

בחצות הלילה ערך האורח תיקון חצות, כאשר הוא שופך דמעות רבות, והתפלל כל הזמן עד שהפציע השחר. אז הלך לבית המדרש להתפלל תפילת "וותיקין". לאחר התפילה הסתגר בחדרו ולמד ביחידות עד חצי היום.

אולי היה זה בגלל שכתוצאה מהנהגה זו החל מאן דהו לחשוד שהאורח אינו גאון רגיל אלא יכול להיות שהינו מקובל, או שמישהו קלט את אשר לָחַש ר' מנשה ישראל באוזנו של ר' ברוך, על כל פנים בסלוצק התפשטה ידיעה שהאורח הינו אחד מהמקובלים והנסתרים, ותלמידו של הבעל־שם מזאמושטש.

הידיעה עוררה בעיר סערה. איך יכלו קנאי העיר סלוצק לטעות עד כדי כך, ולתת למקובל ונסתר זה כבוד כה רב? הרי זו לא דרכם!

עובדה זו שרבי אדם בעל־שם הדהים אותם בלמדנותו, לא הייתה עבורם חשובה כלל. אסור היה בכלל להתייחס אליו, עקב היותו מקובל ונסתר.

זעקה גדולה ומרה נשמעה בעיר, "להחרים את האורח, לגרשו מבית־הקהל, ולבזותו ברבים". אי־אפשר לעבור בשתיקה על ה"נבלה" שנעשתה בכך על־ידי ה"הולכת־שולל" את לוֹמְדֶיהָ הקנאים של סלוצק!

רבים מהלמדנים גדולי הגדולים אשר בעיר שהיו גם נחשבים כצדיקים, הסכימו לדעת קנאי העיר, שהאורח צריך לקבל את עונשו.

אך היו גם בסלוצק אנשים אחרים, מתונים יותר ומיושבים יותר, אשר אמרו, "אורח זה הראה גאונות כזו אשר פשוט אין דומה לה בעולם הלמדני, ואיך אפשר להעיז להרע לו ובמיוחד לבזותו"?!

הנ"ל טענו: "היותו של האורח גאון הרי זה דבר וודאי. אך היותו נסתר ומקובל הרי זה בספק. והרי זו מציאות של "ברי ושמא" אשר ההלכה קובעת ש"ברי עדיף".

כך התפלגו תושבי העיר לשני מחנות, כאשר כל מחנה נאבק על דעתו.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט תשרי, תש"א
ברוקלין

ידידי וו"ח אי"א מו"ה מאיר נתן שי'
האפשטיין

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"א סיון שקבלתיו בין כסא לעשור בזמן שמפני קדושת הימים אין הזמן גרמא להשיב על מכתבים, וברכתי אותו ואת ביתו יחיו בברכת שנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

נהניתי לשמוע מפעולתו הטובה בעניני התעוררות לקבוע עתים לתורה ואשר ת"ל יסד ג' שיעורים לבעלי עסקים ובטח מאז ועד עתה נתוספו חברים טובים בקיבוצים האלו ויסד עוד קיבוצים. והשי"ת יהי' בעזרו ויצליח בעבודתו לטובים וימלא משאלות לבבו בקשוט עצמך - כנוסח האמור במכתבו - ויזמין לו השי"ת פרנסתו בריוח ובמנוחה.

יפרוש נא גיני בשלום לומדי השיעורים יחיו וימסור להם את ברכתי שיעזרם השי"ת בגשם וברוח.

מזמן לזמן יודיעני מהנעשה אתו עמו ומאת אשר פעל ועשה בענין קביעות עתים לתורה.

הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, ה' תשרי, ה'תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

מזמן לזמן הנני מקבל ידיעות ע"ד לימודם בישיבת... ואף כי באיזה פרטים הנני שבע רצון מהנהגתם, אבל אם גם הכל הי' כדבעי למהוי, הנה ידוע פתגם כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע שחזר עליו כמה פעמים כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א "אז גוט איז גוט, איז בעסער ניט בעסער" ובפרט שבאיזה פרטים כנראה הנהגתם והתמדתם בלימוד צריכה עדוד וחזוק.

ובאתי בזה לעוררם ע"ד שם התואר שנתן כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע להתמימים, שהם צריכים להיות נרות להאיר. ואם כן בפשטות הוא שזהו צריך להיות בבני התמימים, ועל כל אחד ואחד מכם להיות חקוק בזכרונו, האחריות הגדולה המוטלת עליו, שהוא צריך לשמש מופת לכל שאר התלמידים הנמצאים בהישיבה, אשר ממנו יראו וכן יעשו, ולא לבד בלימוד החסידות ובעבודת התפלה, אלא ג"כ בלימוד הנגלה בכלל ובעניני דרך ארץ שבין אדם לחבירו.

אקוה אשר דבריי אלה המועטים בכמות, יספיק לעוררם ולהעמידם על האמת אשר תכלית בואם לישיבת... הוא לא רק לתועלת עצמם, אלא להשפיע ג"כ על הסביבה שלהם, לשמש דוגמא איך שבן ישיבה צריך להיות בפנימיות וגם בחיצוניות.

אחכה לבשורה טובה מהם מקבלת מכתבי זה, ואשר נגשו להביא את הענין בפועל ממש בכל הפרטים הנ"ל.

בברכת הצלחה בלימוד תורת הנגלה ותורת החסידות מתוך יראת שמים.

פרשת האזינו

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ
אִמְרֵי־פִי: ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל
אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־
עֵשֶׂב: ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
(לוי) ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל
אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: ה שִׁחֵת לוֹ
לֹא בָנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפִתַּלְתֹּל: ו הַ לַיהוָה
תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא
אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עֲשָׂךְ וַיְכֹנְנֶךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א א עמ' 65)

הַלְה' תִּגְמְלוּ זֹאת (לב, ו) הָאוֹת הֵ"א שֶׁל תֵּבַת הַלְה', שֶׁהִיא תֵּבָה שֶׁל אוֹת אַחַת, מוֹרָה עַל אַחְדוּת. וְאוֹת זוֹ מוֹפִיעָה בְּהֶקֵּשֶׁר שְׁלִילִי דַּוְקָא ("עַם נָבָל וְלֹא חָכָם"), כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לִפְעֹל אַחְדוּת בְּמָקוֹם שֶׁל הִתְחַלְּקוּת דַּוְקָא. וְכַיָּדוּעַ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּלוֹמַר: שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמַצָּב שֶׁל תַּחְתּוֹנִים (לֹא כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים לָעֶלְיוֹנִים) יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

(ישראל) שני ז זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר
שְׁאַל אָבִיךָ וַיַּגֶּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־לָךְ: ח בְּהַנְחֵל
עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים
לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב
חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל
יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ:
יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו
יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ: יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ
וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר: ע"כ במנחת שבת וכחול

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שמחת תורה תשט"ו – תורת מנחם התוועדויות יג עמ' 83)

יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, ח) הַקֶּשֶׁר בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ל"גְּבוּלוֹת עַמִּים" הוּא, שֶׁעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבָרֵר אֶת אַרְצוֹת הָעַמִּים, הַיְנוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם. כֵּיצַד עוֹשִׂים זֹאת? - עַל־יְדֵי זֶה שֶׁ"אֶחָד מִכֶּם גּוֹלֶה לְבַרְבְּרָיָא . . דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁגִּלִּיתֶם כֻּלְּכֶם". זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל "צְדָקָה עָשָׂה הַקָּבָ"ה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת": אֵין צֹרֶךְ שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַגִּיעוּ לְכָל מָקוֹם בָּעוֹלָם, אֶלָּא דֵּי בִּיהוּדִי אֶחָד ("אֶחָד מִכֶּם"). וְלִפְעָמִים, כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נִמְצָא בְּפִנָּה שׁוֹמֵמָה, מִתְעַבֶּרֶת בּוֹ נִשְׁמַת צַדִּיק, וַאֲפִילוּ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְבָרֵר אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא.

שלישי יג יַרְכִּבֵהוּ כתיב על־במותי קרי עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדֶי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן
מֵחַלְמִישׁ צוּר: יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־
חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב
כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר: טו וַיִּשְׁמַן
יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ
עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ: טז יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים
בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ: יז יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלוֹהַּ
אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא
שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם: יח צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל
מְחֹלְלֶךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כז עמ' קטז)

יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ (לב, יג) עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת (רש"י) זֶה עַתָּה קִבַּלְתִּי יְדִיעָה . . מִשּׁוּבוֹ שֶׁל מַר לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ הָרִים וּגְבָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, הֲרֵי . . אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁשּׁוּבוֹ . . בְּוַדַּאי יֵשׁ בָּזֶה עֲלִיָּה בְּכָל הַמּוּבָנִים, הֵן בְּגֶשֶׁם וְהֵן בְּרוּחַ, שֶׁזֶּה בָּזֶה תָּלוּי. וּבִפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַיְּהוּדִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְגוֹי קָדוֹשׁ הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. וּבְיֶתֶר שְׂאֵת עַל־פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, אֲשֶׁר תַּכְלִית כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא הַגְבָּרַת הַצּוּרָה עַל הַחֹמֶר וְהָרוּחָנִיּוּת עַל הַגַּשְׁמִיּוּת.

רביעי יט וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו:
כ וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָה
אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֶן
בָּם: כא הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם
וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם:
כב כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל
תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וְיֶבְלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי
הָרִים: כג אַסְפֵּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם:
כד מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־

בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:
כה מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חָרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר
גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה: כו אָמַרְתִּי
אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם: כז לוּלֵי כַּעַס
אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה
וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת: כח כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת
הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ערב ראש השנה תשמ"ז – התוועדויות תשמ"ז ד עמ' 430)

חֲצֵי אֲכַלֶּה בָם (לב, כג) **חִצֵּי כָלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים** (רש"י) **חִצֵּי** (לְמוּטָב) - הַיְנוּ אַהֲבָה וְיִרְאָה. **וְהֵם אֵינָם כָּלִים** - בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ (בִּתְמִיהָה)? וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל הַפָּסוּק אֲנִי הֲוָיָ' לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם, שֶׁיֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּא: אֵיךְ מִתְבּוֹנֵן יְהוּדִי בַּ'אֲנִי הֲוָיָ' לֹא שָׁנִיתִי' בְּעֵת הַתְּפִלָּה וְלֹא מַגִּיעַ לְכִלּוֹת הַנֶּפֶשׁ? וְעַל־דֶּרֶךְ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁזֶּה חֶסֶד מֵה' שֶׁאָדָם נִשְׁאָר חַי אַחַר הַתְּפִלָּה. אָמְנָם, הֶעְדֵּר כִּלּוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא לְטוֹבָה, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא נְשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא. וְאַדְרַבָּה, אַהֲבַת ה' וְיִרְאַת ה' מוֹסִיפוֹת חַיּוּת בַּנְּשָׁמָה בְּגוּף.

חמישי כט לוֹ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:
ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה
אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם: לא כִּי
לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים: לב כִּי־מִגֶּפֶן
סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ
אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ: לג חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ
פְּתָנִים אַכְזָר: לד הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם
בְּאֹצְרֹתָי: לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם
כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ: לו כִּי־יָדִין
יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנָחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת
יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב: לז וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר
חָסִיו בּוֹ: לח אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין
נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:
לט רְאוּ | עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים
עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא
וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת אחרון של פסח תשי"ז – תורת מנחם התוועדויות יט עמ' 323)

כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה' הִסְגִּירָם (לב, ל) **הַשְּׁמָדוֹת ל"ע שֶׁהָיוּ בְּדוֹרֵנוּ - לֹא הָיוּ מִצַּד כֹּחָם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין לְגוֹי שְׁלִיטָה עַל יְהוּדִי, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם בַּעֲצֵי הַמִּקְדָּשׁ הַגַּשְׁמִי וַאֲבָנָיו לֹא שָׁלַט הָאוֹיֵב, כַּכָּתוּב "טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ" - כָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁאֵין לוֹ שְׁלִיטָה בְּמִקְדָּשׁ רוּחָנִי (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד). אֶלָּא צוּרָם מְכָרָם וַה' הִסְגִּירָם - מִטַּעַם הַיָּדוּעַ לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. וְהִנֵּה כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמו"ר אָמַר פַּעַם, שֶׁאֵין לְהַצְדִּיק אֶת ה' יוֹתֵר מִדַּאי . . . אֲבָל כְּתִיב "אוֹדְךָ ה' כִּי אָנַפְתָּ בִּי", הַיְנוּ שֶׁלְּעָתִיד יוֹדוּ לַה' עַל הַ"אָנַפְתָּ".**

שישי מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי
לְעֹלָם: מא אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט
יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם: מב אַשְׁכִּיר
חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה
מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב: מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי
דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ
עַמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כט עמ' 201)

הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן (לב, מד) **וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ . . שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה, הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ** (רש"י) כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי זוֹכֶה לִגְדֻלָּה, גַּדְלוּת שֶׁל שְׁרָרָה אוֹ גַּדְלוּת בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁזּוֹכֶה לִבְרָכוֹת נַעֲלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם - הוּא עָלוּל לַחֲשֹׁב, שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא שֶׁהוּא זָכָה לְכָךְ, סִימָן שֶׁהוּא רָאוּי לַדָּבָר, וּכְתוֹצָאָה מִכָּךְ תִּהְיֶה אֶצְלוֹ תְּנוּעָה שֶׁל הַרְחָבַת הַדַּעַת וְרוֹמְמוּת. לוֹמְדִים אָנוּ מִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁאַדְרַבָּה: דַּוְקָא מִי שֶׁזּוֹכֶה לִגְדֻלָּה, צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּתְחִלָּתוֹ. וְזֶהוּ גַּם הַכְּלִי לְכָךְ שֶׁהַגְּדֻלָּה תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ.

שביעי מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־
הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן: מה וַיְכַל
מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל: מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר
תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת: מז כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם

כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: פ מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה
הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ
וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לַאֲחֻזָּה: נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה
וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר
הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן
עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שמחות תורה תשכ"ב – תורת מנחם התוועדויות לב עמ' 128)

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים (לב, מז) **הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמְּבוֹאוֹת הַמְּטֻנָּפוֹת לֹא יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע . . אִם הָיָה קוֹרֵא וּבָא, פּוֹסֵק . . עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים** (ברכות כד, ב)

יֵשׁ לִתְמֹהַּ, הֵיכָן נִרְמְזָה הֲלָכָה זוֹ בַּפָּסוּק. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה דִּבּוּר עִנְיָנוֹ רִבּוּי - הַסְבָּרָה וְהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים. וּמִזֶּה, שֶׁ"דָּבָר" לְשׁוֹן יָחִיד (בְּנִגּוּד לְ"שִׁימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים", לְשׁוֹן רַבִּים), מוֹרֶה עַל שְׁלִילַת הַדִּבּוּר, אֲבָל לֹא שְׁלִילָה מֻחְלֶטֶת, שֶׁאָז אֵין זֶה דִּבּוּר כְּלָל, אֶלָּא הַפְסָקָה בְּאֶמְצַע הַדִּבּוּר. וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְהַפְסִיק אֶת הַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה - בְּמִי שֶׁלּוֹמֵד בַּדֶּרֶךְ וּבָא לְמָבוֹא שֶׁאֵינוֹ נָקִי.

מפטיר מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה: נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פפפ

נ"ב פסוקים, כל"ב סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת האזינו לקריאה בציבור

ולשמו"ת בשמואל ב פרק כב

א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל: ב וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצָדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי: ג אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי: ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: ה כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי: ו חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת: ז בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: ח וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ: י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד וַעֲרָפֶל

שי למורא

א) בְּיוֹם הִצִּיל ה' אוֹתוֹ מִכַּף כָּל אוֹיְבָיו, לְעֵת זִקְנָתוֹ לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כָּל צָרוֹתָיו וְנִצַּל מִכָּלָם. פְּרוּשׁ אַחַר, בְּכָל עֵת שֶׁבָּאָה עָלָיו צָרָה וְנִצַּל מִמֶּנָּה הָיָה שָׁר הַשִּׁירָה הַזֹּאת. **וּמִכַּף שָׁאוּל,** לְפִי שֶׁהָיָה אוֹיְבוֹ וְרוֹדְפוֹ מִכָּלָם, הִזְכִּירוֹ לְחוּד. **ב) סַלְעִי,** חָזָק, כְּמוֹ סֶלַע חָזָק. **וּמְצָדָתִי,** מִבְּצָרִי. **וּמְפַלְטִי לִי,** מְפַלֵּט אוֹתִי עִם צְבָא יִשְׂרָאֵל בַּמִּלְחָמָה. וְגַם בִּהְיוֹתִי לְבַדִּי. **ג) צוּרִי,** חָזָק, כְּמוֹ צוּר וְסֶלַע. **וְקֶרֶן יִשְׁעִי,** הוּא לִי לְעֵזֶר כְּמוֹ קֶרֶן לְבַעַל הַקַּרְנַיִם. **מִשְׂגַּבִּי,** סוֹמֵךְ אוֹתִי. **וּמְנוּסִי,** שֶׁהָיִיתִי נָס אֵלָיו לְעֶזְרָה. **מֵחָמָס,** מֵאַנְשֵׁי חָמָס. **ד) מְהֻלָּל אֶקְרָא** ה' וגו', כַּאֲשֶׁר אֲנִי קוֹרֵא אֶל ה' בְּהַלֵּל, אָז אֲנִי נוֹשֵׁעַ. **ה) אֲפָפֻנִי,** סְבָבוּנִי. **מִשְׁבְּרֵי מָוֶת,** צָרוֹת שׁוֹבְרוֹת מוֹבִילוֹת אֶל מָוֶת. פְּרוּשׁ אַחַר, גַּלֵּי מָוֶת. **נַחֲלֵי בְלִיַּעַל,** גֵּיסוֹת שׁוֹטְפוֹת כְּנַחַל, מֵאַנְשֵׁי בְלִיַּעַל. **יְבַעֲתֻנִי,** יַבְעִיתוּ וַיְחֵרִידוּ אוֹתִי. **ו) חֶבְלֵי שְׁאוֹל,** מַכְאוֹבֵי מָוֶת. "חֶבְלֵי", כְּמוֹ "חֶבְלֵי יוֹלֵדָה" (הושע יג,יג). **קִדְּמֻנִי,** בָּאוּ לְפָנַי. **ח) וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ,** גָּעַשׁ וְרָעַד וְרַעַשׁ תָּקְפוּ אֶת אוֹיְבֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. **מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ,** שֶׁהִרְעִישׁ הקב"ה גַּם אֶת צְבָא הַשָּׁמַיִם בִּשְׁבִילִי. **כִּי חָרָה לוֹ,** כַּאֲשֶׁר חָרָה לוֹ עַל מַעֲשֵׂיהֶם וְנָקַם מֵהֶם נְקָמָתִי. **ט) עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ,** הוּא עִנְיַן כַּעַס. כְּמוֹ "אָז יֶעְשַׁן אַף ה'" (דברים כט,יט). **תֹּאכֵל,** תִּשְׂרֹף אֶת הַקַּמִּים עָלַי. **י) וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד,** נָטָה אֶת הַשָּׁמַיִם לְמַטָּה לָאָרֶץ וְיָרַד עֲלֵיהֶם לְהִתְקָרֵב אֶל שׂוֹנְאַי לְהַכּוֹת בָּהֶם. כְּלוֹמַר

עטרת מרים

א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ לְעֵת זִקְנָתוֹ מִכַּף מִיַּד כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל וְנִצּוֹל מִכָּלָם: **ב** וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי מַחְסִי וּמְצָדָתִי מִבְצָר חָזָק וּמְפַלְטִי־לִי וּמַצִּיל אוֹתִי: **ג** אֱלֹהֵי צוּרִי חָזְקִי אֲשֶׁר אֶחֱסֶה מִתְכַּסֶּה בּוֹ מָגִנִּי מָגֵן לִי וְקֶרֶן וְתֹקֶף יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי יַעַד לָנוּ מֵאוֹיֵב הָאוֹיֵב מִשְׁעִי מֵחָמָס מֵאַנְשֵׁי חָמָס תֹּשִׁעֵנִי: **ד** כַּאֲשֶׁר מְהֻלָּל בַּהַלֵּל כְּשֶׁאֲנִי מִתְפַּלֵּל וְאֶקְרָא אֶל יְהוָה אָז וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ אֲנִי נוֹשֵׁעַ: **ה** כִּי אֲפָפֻנִי הִקִּיפוּנִי מִשְׁבְּרֵי כְּאֵבֵי מָוֶת מְנַחֲלֵי מְגִיסוֹת הַשּׁוֹטְפוֹת כַּנַּחַל, שֶׁל אַנְשֵׁי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי מַפְרִידִים אוֹתִי: **ו** חֶבְלֵי כְּאֵבֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי אוֹיְבֵי לְשֵׁם בְּדִרְכֵי מֹקְשֵׁי הַמּוֹלִיכִים אֶל מָוֶת: **ז** בַּצַּר־לִי אָז אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ מִן הַשָּׁמַיִם קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי וְצַעֲקָתִי בָּאָה בְּאָזְנָיו: **ח** וַיִּתְגָּעַשׁ גָּעוּ וַתִּרְעַשׁ יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מֵרוֹב הַפַּחַד, מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגְּזוּ יֶחֱרְדוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי כַּאֲשֶׁר חָרָה לוֹ לְקִנְאַת מֵהֶם נִקְמָתוֹ: **ט** עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ מָשָׁל עַל חֲרוֹן אַפּוֹ בָּאוֹיְבִים וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל בְּרִשְׁעִים, גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ לִשְׂרוֹף בְּשׂוֹנְאֵי: **י** וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד לְהִנָּקֵם מֵאוֹיְבָיו וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו

תַּחַת רַגְלָיו: יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעָף
וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: יב וָיָשֶׁת חֹשֶׁךְ
סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חֲשְׁרַת־מַיִם עָבֵי
שְׁחָקִים: יג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ:
יד יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ:
טו וַיְשַׁלַּח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיְהֻמֵּם:
טז וַיֵּרָאוּ אֲפִיקֵי יָם יִגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל
בִּגַּעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ: יז יִשְׁלַח
מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים:
יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עֹז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ
מִמֶּנִּי: יט יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה
מִשְׁעָן לִי: כ וַיּוֹצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי
כִּי־חָפֵץ בִּי: כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי
כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי: כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי
יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי: כג כִּי כָל־
מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר
מִמֶּנָּה: כד וָאֱהִי תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה
מֵעֲוֹנִי: כה וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי
לְנֶגֶד עֵינָיו: כו עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־
גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם: כז עִם־נָבָר תִּתָּבָר
וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל: כח וְאֶת־עַם עָנִי
תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל:
כט כִּי־אַתָּה נִירִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי: ל כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד

עטרת מרים

לִהְיוֹת מוּכָן לְהִפָּרַע מֵהֶם: **יא** כְּאִלּוּ וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב עַל מַלְאַךְ וַיָּעָף בְּמְהִירוּת וַיֵּרָא הָיָה נִרְאֶה בָּא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: **יב** וָיָשֶׁת שָׁם חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת לִהְיוֹת מוּכָן לְהַחֲשִׁיךְ לְאוֹיֵב, חֲשְׁרַת רִבּוּי מַיִם הַנִּקְשָׁרִים בְּעָבֵי שְׁחָקִים: **יג** מִנֹּגַהּ מֵהָאוֹרָה נֶגְדּוֹ מֵאִיר לְאוֹהֲבָיו, וּלְשׂוֹנְאָיו בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ: **יד** יַרְעֵם מַשְׁמִיעַ קוֹל רַעַם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ: **טו** וַיְשַׁלַּח חִצִּים הֵם הָאֵשִׁים הַבּוֹעֲרִים שֶׁיָּרְדוּ בְּחֹזֶק מֵהָעָנָן וַיְפִיצֵם בָּרָק וְהֵם מִתְחַדְּשִׁים מִגּוּף הַבָּרָק וַיְהֻמֵּם: **טז** וַיֵּרָאוּ הָיוּ נִרְאִים אֲפִקֵי יָם קְרָקָעוֹת מֵי הַיָּם כִּי נִבְקְעוּ הַמַּיִם יִגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל כִּי נִבְקַע הַתְּהוֹם בְּגַעֲרַת יְהוָה בְּקִמִּים עָלַי, מִנִּשְׁמַת מִנְּשִׁיבַת רוּחַ אַפּוֹ וְהַכֹּל הוּא בְּדֶרֶךְ מָשָׁל: **יז** יִשְׁלַח מִמָּרוֹם עֶזְרָתִי יִקָּחֵנִי מִיַּד הָאוֹיֵב יַמְשֵׁנִי הוֹצִיאֵנִי מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד הָרַבִּים הַקָּמִים עָלַי: **יח** יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עֹז מִשֹּׂנְאַי כִּי כַּאֲשֶׁר אָמְצוּ הִתְחַזְּקוּ מִמֶּנִּי: **יט** כַּאֲשֶׁר יְקַדְּמֻנִי הָרַע בְּיוֹם אֵידִי בְּעֵת יִקָּרֵנִי מִקְרֶה רָע וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי וְאַף כִּי נָפַלְתִּי, הִנֵּה קַמְתִּי: **כ** וַיּוֹצֵא לַמֶּרְחָב לְמָקוֹם רָחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי יוֹצִיאֵנִי מִן הַמֵּצַר כִּי־חָפֵץ בִּי: **כא** יִגְמְלֵנִי יְהוָה כִּצְדָקָתִי כִּפְי צִדְקָתִי כְּבֹר כִּנְקִיּוּת יָדַי יָשִׁיב לִי: **כב** כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי לְטוֹת מֵאֱלֹהָי: **כג** כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי לְנֹגַהּ עֵינַי תָּמִיד לְהַנְהִיג עַצְמִי בָּהֶם, וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר אֲפִילּוּ מֵאַחַת מִמֶּנָּה: **כד** כְּשֶׁעָלָה בְּלִבִּי לַחֲטוֹא בְּדָבָר, אָז וָאֱהִי תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֹנִי נִשְׁמַרְתִּי מֵאוֹתוֹ עָוֹן: **כה** לְכָךְ וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו וְלֹא נֶגֶד בְּנֵי אָדָם וּלְהִתְיַהֵר: **כו** כֵּן דַּרְכּוֹ לְהִתְנַהֵג עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם: **כז** עִם־נָבָר אִישׁ בְּרוּר וְנָקִי תִּתָּבָר תִּתְנַהֵג בִּבְרִירוּת וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ: **כח** וְאֶת־עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ תִּתֵּן עַל־רָמִים עַל הַמִּתְגָּאִים וְתַשְׁפִּיל אוֹתָם: **כט** כִּי־אַתָּה נִירִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי יוֹצִיאֵנִי מִן הַצָּרָה: **ל** כִּי בְכָה בְּעֶזְרָתְךָ אָרוּץ לִקְרַאת גְּדוּד אוֹיְבִי, בֵּאלֹהַי

שי למורא

שֶׁהָיָה מְמַהֵר לְהִפָּרַע מֵהֶם. וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו, שֶׁיָּרַד בְּעֹב הֶעָנָן לִהְיוֹת מוּכָן לְהִפָּרַע מִשּׂוֹנְאָיו. **יא)** וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיָּעָף וגו׳, הוּא מָשָׁל עַל מְהִירוּתוֹ לָבוֹא לְעֶזְרָה. **יב)** וָיָשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבוֹתָיו סֻכּוֹת, שָׂם אֶת הַחֹשֶׁךְ סְבִיבוֹתָיו לְסֻכָּה לְהָגֵן עָלָיו. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ" (שמות יד,כ) שֶׁהָיָה מַפְסִיק בֵּין הַמִּצְרִים לְיִשְׂרָאֵל. חֲשְׁרַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים, קִשּׁוּר הַמַּיִם בְּעָנְנֵי הַשָּׁמַיִם, מֵהֶם בָּא הַחֹשֶׁךְ. **יג)** מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ וגו׳, מִתּוֹךְ הָאוֹר שֶׁלְּפָנָיו אֲשֶׁר חָפְצוֹ לְהָאִיר וּלְהוֹשִׁיעַ לִי, מִזֶּה עַצְמוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי אֵשׁ בְּאוֹיְבַי. **יד)** יַרְעֵם, יִתֵּן בָּהֶם רְעָמִים. **טו)** וַיְהֻמֵּם, עָשָׂה בָּהֶם מְהוּמָה. **טז)** וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם, וְנִרְאוּ מַעֲמַקֵּי הַיָּם. כְּלוֹמַר, נִתְגַּלּוּ דְּבָרִים סְתוּמִים וְנִפְלָאִים. יִגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל, נִתְגַּלּוּ הַיְסוֹדוֹת הָעֲמֻקִּים שֶׁל יִשּׁוּב הָעוֹלָם. **יז)** יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים, כְּלוֹמַר, שֶׁהֲצִילָהוּ מִצָּרוֹת רַבּוֹת. **יח)** מֵאֹיְבִי עֹז, מֵאוֹיְבִי שֶׁהָיָה חָזָק. כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי, כַּאֲשֶׁר הִתְחַזְּקוּ מִמֶּנִּי. **יט)** יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי, בְּיוֹם שֶׁהָיָה קוֹרֶה לִי מִקְרֶה רָע הָיוּ אוֹיְבַי מַקְדִּימִים לָבוֹא עָלַי. **כא)** כְּבֹר יָדַי, כְּפִי שֶׁיָּדַי בְּרוּרוֹת וּנְקִיּוֹת מֵעָוֹן. **כג)** כִּי כָל מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי, כִּי כָּל מִשְׁפָּטַי תּוֹרָתוֹ לְנֶגֶד עֵינַי תָּמִיד לְהִתְנַהֵג לְפִיהֶם. **כה)** כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו, כִּבְרִירוּתִי אֲשֶׁר הִיא לְנֶגֶד עֵינָיו. **כו)** גִּבּוֹר תָּמִים, כְּמוֹ "גֶּבֶר תְּמִים". תִּתַּמָּם, אַתָּה נוֹהֵג עִמּוֹ בְּתִמִּימוּת. **כז)** עִם נָבָר תִּתָּבָר, עִם אִישׁ בָּרוּר וְנָקִי, תִּתְנַהֵג בִּבְרִירוּת. וְעִם עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל, וְעִם אִישׁ הַמִּתְנַהֵג בְּעִקְּמִימוּת, תָּבוֹא עָלָיו בְּדַרְכּוֹ הַנִּפְתֶּלֶת וְהַמְעֻקָּמֶת. **כח)** עִם עָנִי, מֻכְנָע בְּעָנִי. וְעֵינֶיךָ עַל רָמִים תַּשְׁפִּיל, וְתִתֵּן עֵינֶיךָ עַל הַמִּתְגָּאִים לְהַשְׁפִּילָם. **כט)** כִּי אַתָּה נִירִי, כִּי אַתָּה תָּאִיר לִי פְּנֵי. יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי, יָאִיר לִי אֶת הַחֹשֶׁךְ, כְּלוֹמַר, יוֹצִיאֵנִי מִן הַצָּרָה. **ל)** כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד, כִּי בְּעֶזְרָתְךָ אָרוּץ אֶל גְּדוּדֵי

שי למורא

הַגּוֹיִם. אֲדַלְּגֵ שׁוּר, אֶקְפֹּץ עַל הַחוֹמוֹת שֶׁל עָרֵי אוֹיְבֵי לְבָבְשָׁם. לא) תָּמִים דַּרְכּוֹ, לְגְמוֹל לְאִישׁ כְּמִפְעָלוֹ. צְרוּפָה, נְקִיָּה מִפֹּסֶלֶת, כְּכֶסֶף צָרוּף. לג) מָעוּזִּי חָיִל, מְחַזֵּק אוֹתִי בְּכֹחַ. וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי, וְהִתִּיר וּפָתַח דַּרְכִּי בַּמִּלְחָמָה בְּאֹפֶן תָּמִים וְשָׁלֵם, שֶׁלֹּא נֶחְסַר אֶחָד מֵאֲנָשַׁי בַּמִּלְחָמָה. לד) מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת, מִשִּׁים רַגְלַי קַלּוֹת לָרוּץ אַחַר הָאוֹיֵב, כְּאַיָּלָה זוֹ שֶׁרָצָה מַהֵר. וְעַל בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי, וְהֶעֱמִיד אוֹתִי עַל גְּבֹהִי וּגְדֻלָּתִי. לה) וְנִחַת קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי, וְגִדְרְכָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה עַל יְדֵי זְרוֹעוֹתַי. "קֶשֶׁת נְחוּשָׁה" הוּא כִּנּוּי לְקֶשֶׁת עֲשׂוּיָה מִמַּתֶּכֶת חֲזָקָה וּגְמִישָׁה. לו) מָגֵן יִשְׁעֶךָ, יִשְׁעֲךָ הָיָה לִי לְמָגֵן. וַעֲנָתְךָ תַּרְבֵּנִי, הֶעֱנָוָה שֶׁבְּךָ לְהַשְׁגִּיחַ בִּי, עָשָׂתָה אוֹתִי כְּאִלּוּ הָיִיתִי עָם רַב. לז) תַּרְחִיב צַעֲדִי וגו', הִרְחַבְתָּ פְּסִיעוֹתַי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְעַדוּ רַגְלִי. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נָפַלְתִּי בִּידֵי שׂוֹנְאַי. מ) וַתַּזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה, אָזַרְתָּ אוֹתִי בְּכֹחַ לְהִלָּחֵם. תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתַּנִי, וְאֶת שׂוֹנְאַי תַּפִּיל לִכְרֹעַ תַּחְתַּי. מא) תַּתָּה לִי עֹרֶף, נָתַתָּ אוֹתָם שֶׁיְּנוּסוּ וַיַּהֲפֹכוּ לִי עֹרֶף. מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם, וְגַם מְשַׂנְאַי יָנוּסוּ, וְעִם כָּל זֶה אַשְׁמִידֵם וְאַכְרִיתֵם. מב) יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ וגו', כְּמוֹ "יִשְׁעוּ אֶל ה' וְלֹא עָנָם וְאֵין מוֹשִׁיעַ", כִּי הֵם רְשָׁעִים וְקוֹרְאִים אֶל ה' וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ. אֲדַקֵּם אֲרָקְעֵם, אֶעֱשֶׂה אוֹתָם דַּק דַּק וַאֲרַדֵּד אוֹתָם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. מד) מְרִיבֵי עַמִּי, מַאֲנָשַׁי מִלְּחֲמוֹתַי אֲשֶׁר בִּבְנֵי עַמִּי הַלּוֹחֲמִים נֶגְדִּי. תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם, שְׁמַרְתַּנִי מִיַּד כֻּלָּם עַד שֶׁהֲבֵאתַנִי לִהְיוֹת לְרֹאשׁ גּוֹיִם. עַם לֹא יָדַעְתִּי, עַמִּים אֲשֶׁר הֵם מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה. מה) לִשְׁמֹעַ אֹזֶן יִשְׁמָעוּ לִי, מִפְּנֵי מִשְׁמַע אָזְנֵיהֶם בִּלְבַד, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּפְנַי, יִהְיוּ נִשְׁמָעִים לִי. מו) בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ, אוֹיְבֵי הַגּוֹיִם יִבְּלוּ וְיִכָּמְשׁוּ. וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם, וְיִהְיוּ חֲגוּרִים בְּרַגְלֵיהֶם מִמַּה שֶׁיִּהְיוּ סְגוּרִים בְּיָדֵי בְּכַבְלֵי בַרְזֶל. מז) וְיָרֵם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי, וּבְמַאֲמַר אֱלֹהֵי אֲדַלְּגֵ־שׁוּר אֶקְפֹּץ עַל הַחוֹמָה, לְכִבּוּשׁ עֲיָרוֹת: לא הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ: לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ: לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי: לד מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי: לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וְעֲנָתְךָ תַּרְבֵּנִי: לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וְאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם: לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יָקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי: מ וַתַּזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתָּנִי: מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם: מב יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם: מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדַקֵּם אֲרִקְעֵם: מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעֲבֹדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמֹעַ אֹזֶן יִשְׁמָעוּ לִי: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וַיַּחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי

עטרת מרים

אֶלֹהֵינוּ: לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל מְחַזֵּק אוֹתִי בְּכֹחַ וַיַּתֵּר מִדַּלֵּג אוֹתִי בְּדַרְכִּי, לִהְיוֹת תָּמִים דַּרְכִּי מִבְּלִי מִכְשׁוֹל: לד מְשַׁוֶּה מֵשִׂים רַגְלַי קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת לָרוּץ מַהֵר אַחַר הָאוֹיֵב וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי שָׁם בָּטוּחַ: לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה לְהִלָּחֵם בְּטוֹב וְנִחַת נָתַתָּ בִּי כֹּחַ לִשְׁבֹּר קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתַי בְּעֵת הִפְתְּחִי לִרוֹת: לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ יִשְׁעֲךָ הָיָה לִי לְמָגֵן וַעֲנָתְךָ מִדַּת עֲנָוָתְךָ תַּרְבֵּנִי עָשָׂה כְּאִלּוּ הָיִיתִי עַם רַב: לז תַּרְחִיב הִרְחַבְתָּ צַעֲדִי פְּסִיעוֹתַי, תַּחְתֶּנִי וְלֹא לְבַל יִמְעָדוּ קַרְסֻלָּי רַגְלַי לִנְפּוֹל בָּאָרֶץ: לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וַאֲשַׁמִּידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם: לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם עִם פְּצָעִים וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלִי: מ וַתַּזְּרֵנִי וַתְּאַזְּרֵנִי חַיִל כֹּחַ לַמִּלְחָמָה לְהִלָּחֵם, וְאֶת שׂוֹנְאַי תַּכְרִיעַ קָמַי תַּפִּיל לִכְרֹעַ תַּחְתֶּנִי: מא וְאֹיְבַי שֶׁיִּבְרְחוּ לְפָנַי תַּתָּה לִּי הָפְכוּ לִי עֹרֶף מְשַׂנְאַי עַם כִּי יָנוּסוּ, אַשְׁמִידֵם וָאַצְמִיתֵם אִבְרוֹת אוֹתָם: מב יִשְׁעוּ יִפְנוּ אֶל מַלְכֵי הָאֲדָמָה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לְאַחַר זְמַן יִפְנוּ אֶל־יְהוָה לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו, אֲבָל וְלֹא עָנָם: מג וְאֶשְׁחָקֵם אֶכְתֹּשׁ אוֹתָם לִהְיוֹת דַּק כַּעֲפַר אָרֶץ כְּטִיט הַמִּשְׁלֵךְ בַּחוּצוֹת אַדַּקֵּם אֲעַשֶּׂה אוֹתָם דַּק דַּק אֲרִקְעֵם אֲרַמְּסֵם: מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי כְּמוֹ שָׁאוּל וְנָבָל וַאֲחִיתֹפֶל וְאַבְשָׁלוֹם תִּשְׁמְרֵנִי מִיַּד כֻּלָּם, עַד שֶׁהָיִיתִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתִּי וְהֵם יַעֲבֹדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי יְכַזְּבוּ לִי מִיִּרְאָתָם אוֹתִי, וְיֹאמְרוּ לֹא חָטָאנוּ לְךָ, בַּעֲבוּר לִשְׁמֹעַ אֹזֶן שֶׁל כֻּלָּם וְהֵם יִשְׁמְעוּ לִי עַל רֹב כֹּחִי וְאֹמֶץ יָדִי, וְיִהְיוּ נִשְׁמָעִים אֵלַי לְכָל אֲשֶׁר אֲצַוֵּם: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ יִהְיוּ כְּמוּשִׁים וַיַּחְגְּרוּ וְיִפְחֲדוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם מִקְשֵׁי יִסּוּרֵי מַסְגֵּר שֶׁאֲנִי מְיַסְּרָן בָּהֶם: מז חַי־יְהוָה הָעוֹשֶׂה לִי אֵלֶּה וּבָרוּךְ עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה צוּרִי תְּקִפִּי וְחָזְקִי וְיָרֵם הוּא רָם עַל כָּל רָמִים אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי

עטרת מרים

וְלָזֶה לֹא אִירָא שֶׁתִּקָּצֵר יָדוֹ מִלְּהוֹשִׁיעֵנִי: **מח** הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמוֹת לִי הַנּוֹקֵם נִקְמָתִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתַּנִי: **מט** וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי יוֹתֵר מִן קָמַי תְּרוֹמְמֵנִי תְּשִׁימֵנִי נִשָּׂא וְרָם בְּמִמְשָׁלָה, מֵאִישׁ חֲמָסִים חָמָס תַּצִּילֵנִי: **נ** עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם שֶׁהַצַּלְתַּנִי מֵאַנְשֵׁי חָמָס וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר בְּפִרְסוּם לִפְנֵי כָּל עָם וָעָם:

נא דְּעוּ אֲשֶׁר ה׳ מִגְדֹּל עוֹשֶׂה יְשׁוּעוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד וְעָשָׂה חֲסָדִים לִמְשִׁיחוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

שי למורא

וְהָאֱלֹהִים שֶׁהוּא תֹּקֶף יִשְׁעִי הוּא רָם עַל כָּל רָמִים, וְלָכֵן לֹא אִירָא מֵאֹיְבַי. **מח**) הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי, הַנּוֹקֵם נִקְמָתִי. **מט**) וּמוֹצִיאִי מֵאוֹיְבַי, וּמִצִּילֵנִי מֵאוֹיְבַי. וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי, וּמִן הַקָּמִים עָלַי תַּגְבִּיהֵנִי. **נ**) מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ, מִגְדַּל יְשׁוּעוֹת הוּא לְמַלְכּוֹ, שֶׁכְּשֶׁם שֶׁאָדָם נָם בְּמִגְדַּל־עֹז וְהוּא נִצּוֹל מֵאוֹיְבָיו, כְּמוֹ כֵן נַסְתִּי אֵלָיו וְנוֹשַׁעְתִּי מֵאוֹיְבַי. וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ, כְּלוֹמַר, לֹא בַּעֲבוּר תַּשְׁלוּם גְּמוּל, כִּי־אִם בְּחַסְדּוֹ הַגָּדוֹל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לִמְשִׁיחוֹ שֶׁהוּא דָּוִד הַמֶּלֶךְ. וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְדָוִד, כֵּן יַעֲשֶׂה לְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם.

וְיָרֹם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: **מח** הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמוֹת לִי וּמֹרִיד עַמִּים תַּחְתַּנִי: **מט** וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: **נ** עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: **נא** מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

ביום הכיפורים גופא יש חילוק בין שאר שעות היום לתפילת נעילה שהיא החותם ותכלית העלייה דיום הכיפורים עצמו.
משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמַר
יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר
פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:
ג אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ
לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: ד תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה
מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: ה וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ
בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ו יְחִי
רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: ס ז וְזֹאת
לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ
תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ (לוי)
ח וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר
נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה: ט הָאֹמֵר
לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר
וְאֶת־בָּנָיו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ
יִנְצֹרוּ: י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל
יָשִׂימוּ קְטֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ: יא בָּרֵךְ
יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו
וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: ס יב לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד
יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין
כְּתֵפָיו שָׁכֵן: ס (ישראל) יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת
יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת
תָּחַת: יד וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ
יְרָחִים: טו וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת
עוֹלָם: טז וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה
תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו:
יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם
עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת
אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס

אגרות קודש

ב"ה ח' תשרי, תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג וו"ח אי"א חו"ב סדרן ודרשן נו"מ צנמ"ס וכו'

מוהר"ר מאיר שי'

שלום וברכה!

תודה רבה בעד התשורה היקרה תורת חיים ב' חלקים ששלח לי, והנני מקוה כי ישלח להספרי' גם שאר חיבוריו ג"כ.

מוסג"פ קונטרס ח"י אלול, וגם העתק מכתב כללי, אשר בטח יענינו את כת"ר.

ובחבילה בפ"ע שלוחים לכת"ר מאמרי קיץ ת"ש וספר השיחות.

בברכת חתימה וגמר חתימה טובה, ויוסיף חילי' לאורייתא, ולהשפיע בקהלתו תו"ח, היא תורה חדורה פני' התורה, אילנא דחיי (זח"ג קכד, ב).

אף שאין הזמן גרמא משום רוב הטרדות בימים אלו, מכל מקום עיינתי בספריו ודפדפתי בעניני דיומא בהדרושים הנוגעים לתשובה. בהקונטרס המוסג"פ בהקדמתו נזכר ענין התשובה, ואבוא בזה בהערות אחדות, אף שאין משיבין על הדרוש.

בהדרושים לפי' וילך האזינו שמביא ענין שאלו לתשובה כו', בטח ידוע לכת"ר כי כמה גירסות יש כאן, ויעויין ירושלמי מכות פ' ב', ילקוט שמעוני תהלים כ"ה (ובווי-העמודים לבן השל"ה פרק

המשך בעמוד רפו

לוח זמנים לשבוע יום הכיפורים ופרשת האזינו - בערים שונות בעולם

רפה

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	06:23	06:27	08:54	08:55	09:28	09:29	10:32	10:32	13:08	13:06	18:50	18:43	19:16	19:08	18:24	19:19
חיפה (ק)	06:22	06:26	08:52	08:53	09:27	09:28	10:31	10:31	13:07	13:05	18:53	18:45	19:17	19:08	18:13	19:19
ירושלים (ק)	06:21	06:25	08:52	08:53	09:26	09:27	10:30	10:30	13:07	13:04	18:54	18:46	19:15	19:07	18:07	19:17
תל אביב (ק)	06:23	06:27	08:54	08:55	09:28	09:29	10:32	10:32	13:08	13:06	18:51	18:43	19:17	19:09	18:22	19:19
אוסטריה, וינה (ק)	06:27	06:36	08:51	08:55	09:37	09:40	10:43	10:44	13:23	13:20	19:13	19:01	19:47	19:34	18:45	19:47
אוסטרליה, מלבורן (ח)	06:25	06:16	08:43	08:37	09:19	09:13	10:20	10:15	12:46	12:44	18:09	18:14	18:36	18:41	17:54	18:52
אוקראינה, אודסה (ק)	06:31	06:39	08:56	09:00	09:40	09:43	10:46	10:47	13:25	13:22	19:15	19:03	19:47	19:35	18:47	19:48
אוקראינה, דונייצק (ק)	06:02	06:10	08:26	08:30	09:11	09:14	10:17	10:18	12:57	12:54	18:47	18:35	19:21	19:08	18:19	19:21
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	06:12	06:21	08:36	08:40	09:22	09:25	10:28	10:29	13:08	13:05	18:59	18:46	19:32	19:20	18:30	19:33
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	06:37	06:46	08:59	09:03	09:47	09:50	10:53	10:54	13:34	13:31	19:26	19:12	20:01	19:47	18:56	20:01
אוקראינה, קייב (ק)	06:29	06:38	08:51	08:56	09:39	09:43	10:45	10:47	13:26	13:23	19:18	19:05	19:53	19:40	18:49	19:54
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	06:08	06:10	08:39	08:40	09:11	09:11	10:15	10:14	12:50	12:47	18:30	18:23	18:54	18:47	18:04	18:57
איטליה, מילאנו (ק)	06:58	07:05	09:24	09:27	10:07	10:09	11:12	11:13	13:51	13:48	19:42	19:31	20:12	20:00	19:12	20:12
אקוואדור, קיטו (ח)	06:07	06:05	08:38	08:36	09:07	09:04	10:09	10:07	12:40	12:38	18:13	18:11	18:35	18:33	17:54	18:42
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:57	06:48	09:16	09:11	09:52	09:46	10:52	10:48	13:20	13:18	18:44	18:48	19:10	19:14	18:29	19:25
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	07:51	07:41	10:06	09:59	10:44	10:38	11:45	11:40	14:11	14:09	19:32	19:38	20:02	20:08	19:19	20:19
ארה"ב, בולטימור (ק)	06:45	06:51	09:14	09:16	09:52	09:53	10:57	10:57	13:34	13:31	19:19	19:10	19:48	19:38	18:53	19:49
ארה"ב, ברוקלין (ק)	06:34	06:40	09:02	09:04	09:41	09:42	10:46	10:46	13:23	13:21	19:09	18:59	19:39	19:28	18:43	19:40
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	06:34	06:40	09:02	09:04	09:41	09:43	10:46	10:47	13:24	13:21	19:10	19:00	19:39	19:29	18:43	19:40
ארה"ב, דטרויט (ק)	07:09	07:16	09:36	09:39	10:17	10:19	11:22	11:22	14:00	13:57	19:47	19:36	20:17	20:06	19:20	20:18
ארה"ב, האוסטון (ק)	07:05	07:08	09:35	09:36	10:09	10:09	11:13	11:13	13:49	13:46	19:31	19:23	19:55	19:48	19:06	19:58
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:33	06:38	09:03	09:05	09:39	09:40	10:43	10:43	13:19	13:17	19:02	18:54	19:29	19:20	18:37	19:31
ארה"ב, מיאמי (ק)	07:06	07:08	09:37	09:37	10:09	10:09	11:13	11:12	13:48	13:45	19:28	19:22	19:53	19:46	19:04	19:55
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	06:29	06:35	08:57	08:59	09:36	09:38	10:41	10:42	13:19	13:17	19:06	18:55	19:35	19:25	18:39	19:36
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	06:58	07:04	09:26	09:28	10:05	10:07	11:10	11:10	13:48	13:45	19:33	19:23	20:03	19:52	19:07	20:04
ארה"ב, שיקגו (ק)	06:28	06:34	08:55	08:58	09:35	09:37	10:40	10:41	13:18	13:15	19:05	18:54	19:35	19:24	18:38	19:36
בוליביה, לה-פס (ח)	06:30	06:25	08:58	08:54	09:27	09:24	10:29	10:26	12:59	12:57	18:28	18:28	18:51	18:51	18:10	19:00
בלגיה, אנטוורפן (ק)	07:13	07:22	09:34	09:39	10:23	10:27	11:30	11:31	14:11	14:08	20:03	19:49	20:39	20:25	19:34	20:39
בלגיה, בריסל (ק)	07:13	07:23	09:35	09:40	10:24	10:27	11:30	11:32	14:11	14:08	20:03	19:50	20:39	20:25	19:34	20:39
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:06	06:00	08:31	08:27	09:03	08:58	10:04	10:01	12:33	12:31	18:04	18:06	18:24	18:26	17:43	18:35
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:54	05:48	08:20	08:15	08:51	08:46	09:52	09:49	12:21	12:19	17:48	17:50	18:12	18:14	17:31	18:23
בריטניה, לונדון (ק)	06:31	06:40	08:52	08:57	09:41	09:45	10:48	10:49	13:29	13:26	19:23	19:09	19:57	19:43	18:55	19:57
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	06:37	06:48	08:57	09:02	09:49	09:53	10:55	10:58	13:37	13:34	19:32	19:17	20:09	19:54	19:04	20:09
גרמניה, ברלין (ק)	06:36	06:46	08:56	09:01	09:47	09:51	10:53	10:55	13:35	13:32	19:30	19:16	20:05	19:51	18:59	20:05
גרמניה, פרנקפורט (ק)	06:57	07:06	09:19	09:24	10:07	10:10	11:13	11:15	13:54	13:51	19:45	19:32	20:20	20:07	19:16	20:20
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:08	06:01	08:32	08:27	09:04	08:59	10:05	10:01	12:33	12:31	18:06	18:08	18:24	18:26	17:43	18:36
הודו, מומבאי (ח)	06:26	06:27	08:58	08:57	09:28	09:28	10:32	10:31	13:06	13:03	18:44	18:38	19:07	19:02	18:21	19:11
הודו, פונה (ח)	06:22	06:23	08:54	08:54	09:24	09:24	10:28	10:27	13:02	12:59	18:40	18:34	19:03	18:58	18:17	19:07
הונגריה, בודפשט (ק)	06:17	06:25	08:41	08:45	09:26	09:29	10:32	10:33	13:12	13:09	19:02	18:50	19:35	19:22	18:34	19:35
טורקיה, איסטנבול (ח)	05:38	05:44	08:06	08:08	08:45	08:47	09:50	09:51	12:28	12:25	18:15	18:04	18:44	18:34	17:48	18:45
יוון, אתונה (ק)	07:04	07:09	09:33	09:35	10:11	10:12	11:15	11:16	13:53	13:50	19:38	19:28	20:06	19:56	19:12	20:07

לוח זמנים לשבוע יום הכיפורים ופרשת האזינו - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	06:38	06:46	09:03	09:07	09:47	09:50	10:53	10:54	13:33	13:30	19:23	19:10	19:55	19:43	18:54	19:56
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:23	06:24	08:55	08:55	09:25	09:25	10:29	10:28	13:03	13:00	18:41	18:35	19:04	18:59	18:18	19:08
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	06:38	06:27	08:49	08:42	09:30	09:23	10:30	10:25	12:56	12:54	18:14	18:21	18:45	18:53	18:02	19:05
נפאל, קטמנדו (ח)	05:47	05:50	08:19	08:19	08:52	08:52	09:56	09:55	12:31	12:28	18:12	18:05	18:37	18:30	17:48	18:40
סין, בייג'ין (ח)	05:52	05:58	08:21	08:23	08:59	09:01	10:04	10:05	12:42	12:39	18:28	18:18	18:57	18:47	18:00	18:59
סינגפור, סינגפור (ח)	06:57	06:55	09:29	09:27	09:57	09:55	11:00	10:58	13:31	13:29	19:04	19:02	19:27	19:24	18:45	19:33
פולין, ורשא (ק)	06:06	06:15	08:26	08:31	09:17	09:20	10:23	10:25	13:04	13:01	18:58	18:44	19:34	19:20	18:28	19:34
פרו, לימה (ח)	06:04	06:00	08:33	08:30	09:02	08:59	10:04	10:02	12:34	12:32	18:04	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליאון (ק)	07:15	07:23	09:41	09:44	10:24	10:27	11:29	11:30	14:09	14:06	19:58	19:46	20:30	20:18	19:30	20:30
צרפת, פריז (ק)	07:23	07:32	09:47	09:51	10:33	10:36	11:39	11:40	14:19	14:16	20:11	19:58	20:44	20:31	19:41	20:44
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:48	05:47	08:20	08:18	08:48	08:46	09:51	09:49	12:23	12:21	17:57	17:54	18:19	18:16	17:37	18:25
קנדה, טורונטו (ק)	06:54	07:01	09:20	09:23	10:02	10:04	11:07	11:08	13:45	13:42	19:35	19:24	20:03	19:52	19:06	20:04
קנדה, מונטריאול (ק)	06:29	06:37	08:55	08:58	09:38	09:40	10:43	10:44	13:22	13:19	19:12	19:00	19:42	19:31	18:43	19:43
קפריסין, לרנקה (ק)	06:26	06:31	08:56	08:58	09:32	09:33	10:36	10:36	13:13	13:10	18:57	18:48	19:24	19:15	18:31	19:26
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	06:23	06:34	08:41	08:47	09:36	09:40	10:42	10:45	13:25	13:22	19:20	19:05	19:59	19:44	18:50	19:59
רוסיה, מוסקבה (ח)	05:56	06:07	08:12	08:19	09:08	09:13	10:15	10:18	12:58	12:55	18:58	18:42	19:35	19:18	18:24	19:34
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	05:55	06:03	08:19	08:23	09:04	09:07	10:10	10:11	12:49	12:46	18:39	18:27	19:12	19:00	18:11	19:13
שוויץ, ציריך (ק)	06:59	07:07	09:24	09:28	10:08	10:11	11:14	11:15	13:54	13:51	19:48	19:36	20:17	20:04	19:16	20:17
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:07	06:07	08:39	08:38	09:09	09:08	10:12	10:11	12:45	12:43	18:22	18:17	18:44	18:40	18:00	18:49

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

המשך מעמוד רפד

כ"א מביא גירסא והיא תמוה על שאלו לחכמה את הכתוב ביחזקאל הנביא ועל שאלו לנבואה מביא הכתוב דמשלי שהוא כמובן שייך לחכמה, משא"כ בירושלמי שמביא הכתובים להיפך שנראה יותר) - והארכתי בזה במקום אחר, וארשום בקיצור:

שאלו לחכמה כו' א"ל חטאים תרדוף רעה, כי על פי שכל והבנה הרי מהסיבה שהיא החטא בא בדרך **ממילא** המסובב שהוא הרעה, ואמר סתם רעה, כי איכות וכמות הרעה דהמסובב תלוי באיכות וכמות הסיבה שהיא החטא.

שאלו לנבואה, שענינה התקשרות בהשכינה, וא"כ החוטא (אפילו בשוגג), נפסקה זו ההתקשרות (כי גם השוגגים צריכים כפרה), ולכן א"ל הנפש החוטאת היא תמות, כיון שעל ידי החטא **איזה שיהי'** הרי עכ"פ נפסקה דביקותה בהשכינה. יעויין מורה נבוכים חלק ב' מפרק ל"ד ואילך בענין הנבואה.

שאלו לתורה א"ל יביא אשם ויתכפר לו, כי התורה שהיא חכמתו של הקב"ה והיא למעלה גם מנבואה, שלכן אין הנביא רשאי לחדש דבר וכו', לכן נרגש בה הפגם יותר מבחכמה ונבואה, ובמילא גם מיתה מצ"ע לא תכפר, ורק מפני שתורת חסד היא והקב"ה נותן יד לקבל שבים ומביא בחשבון שאין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח **שטות** היא עשתה מעשה בהמה, לכן יש בתורה עצה לכפרה, והעצה היא בהדגשה שלא עשה החטא אלא מצד היותו אז כבהמה, ובקרבנות גופא תפיס אשם דוקא וי"ל משום דבזה נכללו כל אופני החטאים מספק שוגג ועד מזיד. ועוד טעמים יש לומר בזה.

המשך בעמוד רפז

סדר מצות הדלקת נרות ליום הכיפורים ושבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה .... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי׳, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד׳ עמ׳ 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

ערב יום כיפור

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ערב שבת קודש

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

המשך מעמוד רפו

שאלו להקב״ה וכו׳ כי אף שהפגם נרגש שם ביותר, אבל לאידך גיסא מי יאמר לו מה תעשה ואם רבו פשעיך מה תעשה לו וגו׳, אלא שצריך לעורר בנפשו ג״כ מדריגה כזו שהיא למעלה מחשבון, וזהו לעשות תשובה, שענין התשובה הוא שנהפך מהקצה אל הקצה וכל׳ הרמב״ם שיעיד עליו יודע **תעלומות** שלא ישוב לכסלה עוד, ובזה מעורר ג״כ למעלה ובמצבו ענין שנהפך מהקצה אל הקצה, אשר תחת שהי׳ בבירא עמיקתא וכהנ״ל שהפגם נרגש ביותר, הנה ע״י התשובה עולה לאיגרא רמה, כי במקום שבעלי תשובה עומדים אפי׳ צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד שם, ואכמ״ל.

במה שכותב בענין זדונות נעשו לו כזכיות יעויין ביאור הענין בתניא ספ״ז.

בענין חלק התומ״צ של החוטא יעויין הל׳ ת״ת לרבינו הזקן פרק ד׳ סעיף ג׳.

ועוד באתי להעיר ביחוד במה שמסיים שזכינו לראות אתחלתא דגאולה, חס ושלום לומר דברים כאלו ובפרט להדפיסם, אשר המצב דעתה בארצנו הק׳ בעניני יהדות הם סימנים לאתחלתא דגאולה, וכואב הלב להאריך בזה, ובפרט שהוא ידוע לרבים. ויה״ר שבמהרה בימינו נזכה לצאת מן החשך כפול ומכופל ששמים חשך לאור ואור לחשך, ומשיח צדקנו יגאלנו בתוך כלל ישראל, הן בחו״ל הן באה״ק ת״ו מן הגלות המר, גאולה שלימה ואמתית.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00802
12/09/2021

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים